
NAZIONALE
14
7 R
17

DIVI GREGORII, EPISCOPI NYSSENI, FRATRIS *BASILII MAGNI,* OPERA QUAE

ADIPISCI LICUIT OMNIA, PLERAQUE ANTEhac nunquam uisa, de Græco in Latinum a diuersis, sed potißimùm à D. LAVRENTIO SIFANO *I. V. D.* translata: quorum catalogum post Epistolam ad Lectorem inuenies.

Additus est Index rerum memorabilium & locorum Scripturæ uberrimus.

Τῆς ἐπιμελείας δοῦλα πάντα γίγνεται.

B A S I L E AE,
M. D. LXII.

Cum priuilegio Imp. Maiestatis in annos x.
Et Regis Galliarum in annos ix.

LE PRIVILIEGE.

HARLES par la grace de Dieu Roy de France, A Tous les Preuoſtz, Baillifz, ſeneſchaulx, de noſtre Royaulme, pais, terres & ſeigneuries, ou leurs Lieutenans, & chacun d'eux endroict ſoy ſi comme luy apartiendra ſalut. Noſtre bien ayme Nicolas L'eueſque le Ieune, marchant Libraire & Bourgeois de la Ville de Baſle l'un des Cantons de noz chiers, bien aymez, alliez, confederez, & bons comperes les Suiſſes. Nous a fait entendre qu'il uouldroict faire imprimer ung liure intitule Gregorij Nyſſeni Epiſcopi opera omnia, à Laurentio Siſano ex græco in latinũ translata. Laquelle impreſſion ne ſe peult faire ſans grandz frais deſquelz il crainct eſtre foule par les autres Libraires et Imprimeurs de noſtre royaulme, qui uouldroyent faire incontinent imprimer ledit liure, & le uendre & debiter au grand intereſt & dõmaige du ſuppliant, qui nous à requis ſur ce luy pouruoir. Nous à ces cauſes uoulans fauorablemẽt tracter ledit ſuppliant, & luy donner moyen de ſe rembourſer des fraiz qu'il luy conuiendra faire à l'impreſſiõ dudit liure, et luy accroiſtre le deſir de faire profit à la Republique par l'impreſſion de tous bons liures. A iceluy pour ces cauſes auons de noſtre grace ſpeciale permis & octroye, parmettons et octroyons par ces preſentes, uoulons & nous plaiſt, qu'il puiſſe & luy ſoit loyſible mettre en uente ledit liure cy deſſus expecifie, par luy imprime en grand & petit uolume, et tel que bon luy ſemblera par tout noſtre dit royaulme, pais terres & ſeigneuries, durant le temps & terme de neufz ans prochains uenans, enſuiuans, & conſecutifz, à commencer du iour & date que l'impreſſion dudit liure ſera paracheuee, ſans que aucun des Libraires & Imprimeurs de noſtredit royaulme puiſſent durant ledit temps faire imprimer ledit liure, et moings le mettre en uente & debiter ſans le uouloir & conſentement dudit ſuppliant, ſur peine de confiſcation d'iceulx, & d'amande arbitraire tant enuers nous, qu'enuers ledit ſuppliãt, & de tous deſpens dommages & intereſtz. Si uoulons & uous mandons, et à chacun de uous, endroict ſoy ſi comme luy apartiendra treſexpreſſemẽt enioignons par ceſdites, que de noz preſens grace priuiliege licence defenſes & inhibitions, et de tout le contenu cy deſſus, uous faictes, ſouffrez, & laiſſez ledit ſupliant ioyr et uſer pleinement & paiſiblement durant ledit temps, a commencer ainſi que deſſus eſt dict. Ceſſans & faiſans ceſſer tous troubles & empeſchemens, au contraire faiſans, uous auons donne & donnons plain pouuoir auctorite commiſſion & mandement ſpecial par ceſdites preſentes, car tel eſt noſtre plaiſir, mandons & commandons a tous noz Iuſticiers, officiers & ſubiectz, que a uous & chacun de uous en ce faiſant ſoit obey, nonobſtant quelconques lettres a ce contraires. Donne A Sainct Germain des pres A Paris. le xiiij. Iour de Iuin, Lan de grace mil cinq cens ſoixante & ung, Et de noſtre regne le premier.

Par le Roy à uoſtre relation.

De Vabres.

CHALCOGRAPHVS

CANDIDO LECTORI S.

VM Gregorij, Nysseni Episcopi, opera excudendo iam absoluissemus, & in eadem Laurentij Sifani, eorum interpretis elegantissimi, præfationem iamdiu nequicquam expectauissemus, & instarent iam Francofordienses nundinæ, existimauimus tam bonum atque utilem authorem neque ob defectum illius præfationis diutius supprimendum, neque rursum sine ulla omnino præfatione in lucem emittendum. Quanquam maluissemus, & præstitisset, eum ipsius interpretis præfatione commendatum prodire in publicum: quippe cùm credibile sit interpretem in eo diligentius (ut necesse fuit ad interpretandum) uersatum, aliqua obseruasse & demonstraturum fuisse cognitu utilia, quæ nos alijs curis & negotijs in horas incidentibus distracti, haud ita poterimus. Sed postquam neque illud fieri potest, & author alioquin totus integerq; prodit: esto sanè nostræ qualiscunque præfationis quasi comitatu contentus. Igitur ut de hoc Theologo aliquid dicam, duo sunt quæ à Theologis tractari & solēt & debent: unum est rerum diuinarum scientia: alterum est Christiani hominis officium. Sed cùm sit arduarum rerum scientia, & paucorum, & talis, ut ea magna ex parte carere possint homines citra animarum suarum iacturam: officium tale est, ut sit omnibus & cognitu & præstitu ita necessarium, ut qui eo careat, eum salute quoque carere necesse sit. Hanc ob causam dicebat Theologorum parens & magister: Qui contra uel minimum horum præceptorum fecerit, licet ita doceat homines, tamen minimus numerabitur in regno cœlesti. Qui uerò & præstiterit & docuerit, is magnus numerabitur in regnò cœlesti. Quibus quidem uerbis indicat, nisi Christi præcepta exequare, etiam si ea alioquin doceas, nō esse quòd salutem speres. Ex quo perspicuū fit, uerissimum esse dictū illud Ciceronis, uidelicet uirtutis laudem omnē in actione cōsistere. Quod cùm ita sit, mihi uidentur primas tenere, & præcipua laude digni esse illi Theologi, qui rerum diuinarū arcana ita docent, ut officij potissimam rationem habeant. siquidem officij, non scientiæ, rationem exiget à nobis Dominus in extremo die, & pro suis quemque factis (sicut apertè multis in locis docent sacra oracula) remunerabitur. Quòd si primaria laude digni sunt tales Theologi, meritò profectò inter eos recensendus ac celebrādus fuerit hic noster Gregorius Nyssenus, quippe qui in scriptis suis potissimam habeat rationem officij. Quod cùm multis ex locis planum facere queam, tamē quia id melius ex ipsius lectione lectores cognoscent, unum aut alterum duntaxat adducam, & hoc pacto quasi digito ad fontem intento, lectores ad ipsum dimittam. Primus est ipsa protinus in fronte totius operis posita ipsius epistola ad Harmonium, quæ uel hoc nomine præfationis locum obtinere queat: in qua quid sit Christianismus, siue Christia-

Matth. 5

ſtianum eſſe, inquirit: ſtatuit'que tandem, Chriſtianiſmum imitationem
2.Pet.1. eſſe diuinæ naturæ. quod eius dictum conuenit cum doctrina Petri, qui docet, Chriſtianos participes eſſe factos diuinæ naturæ, ut ita mundanam corruptelam effugiant. Alter locus eſt in opere De oratione, in explanatione uerborum illorum, FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN COELO, ET IN TERRA. Ibi enim docet, quemadmodum Adami peccato morbū contraxit humana mens, ita eandem à medico Christo priſtinæ ſanitati reſtituit: ita ut Chriſtiani quēadmodum antequā in Chriſtum credidere, mundanis cupiditatibus contra Dei uoluntatem ſeruiuere: ita ijdem Chriſtiani facti, & ab animi morbo Chriſti medicina ſanati, cupiditatibus illis uale dicto, iuſticiæ deinceps ſecundum Dei uoluntatem ſeruiant. Ex his & huius generis alijs locis apparet, quónā referat doctrinam ſuam, & quid ab homine Chriſtiano exigat hic noſter Gregorius, nimirū officiū, officium inquam, cuius rationē ipſemet Chriſtus in extremo iudicio exiget, & quo qui functus non fuerit, etiamſi ſcientia alioquin, aut etiam miraculorum ui excelluerit, fruſtra Chriſto dicet: Domine Domine, nónne in nómine tuo dæmonia eiecimus? nónne tu in plateis noſtris docuiſti? Quibus ille reſpondebit, Profectò non noui uos, Faceſsite à me omnes malefici. Hæc ego eo diligentius commemoro, quòd uideo hodie pleroſque Chriſtiani nominis homines ſolo nomine contentos, non magis reſpondere ſuo nomini, quàm reſpondent nonnulli Epiſcopi ſuo, qui cùm Epiſcopi, hoc eſt ſpeculatores appellentur, tantum abeſt ut gregem ſuum aſsiduis excubijs (quod eorum officij eſt) ſpeculentur, ut ſæpè à grege uitam degant longiſsimè. Sic & Chriſtiani plerique appellantur, qui de Chriſtiani hominis officio uix unquam uel cogitant ſeriò, nedum ut eo fungātur aſsiduè. Sed ne dum de officio loquor, ipſemet officij mei limites excedam, hoc eſt, ne in rem Theologicā me demergam altius, hic finem faciam: & lectores ad ipſum authorem, qui ex ſeipſo longè melius quàm ex ulla mea commendatione cognoſcetur, remittam. De ipſo plura ſi quis uolet cognoſcere, legat quæ de eo ſcripſit in præfatione ſua Ioannes Cono, interpres ipſius librorum octo De Philoſophia, qui antè etiam excuſi utcunq; fuerunt, nunc uerò cum alijs antea impreſsis recogniti, & marginalibus Biblicorum locorum allegatorum annotationibus exornati eduntur. Eſſet mihi hic locus, ſi uerboſior eſſe uellem, & pro meritis poſſem, commemorandi laudandi'que D. Siſani, qui hunc ſcriptorē Latinum nobis reddidit ex Græco, de quo ſanè tacere ſatius duco, quàm uirtutes ipſius mea infantia obſcurare: ipſe Lector facilè deprehēdes, quæ eius phraſeos ſit elegantia, & quàm ſedula in transferendo diligentia: pau cos (meo iudicio) hoc noſtro ſeculo inuenias, quos cum hoc cōferre poſsis. Interea uale Lector amiciſsime, & noſtris conatibus faueto. Ex officina noſtra, Nonis Februarij, 1562.

ELOGIA

ELOGIA D. GREGORII, NYSSENI EPISCOPI.

HIERONYMVS IN CATALOGO SCRIPTOrum Ecclesiasticorum.

GRegorius, Nyssenus Episcopus, frater Basilij Cæsariensis, ante paucos annos mihi & Gregorio Nazianzeno suos contra Eunomium legit libros: qui & multa alia scripsisse & scribere dicitur.

EX SVIDA.

GRegorius Nyssenus Episcopus, Basilij Cæsariensis frater, uir & ipse insignis, omniq; doctrina exuberans, addictior tamen Rhetorices studijs, tam celeber præclarusq; in ea euasit, quàm quisquam ueterum. Is conscripsit egregium librum aduersus Eunomium, tum opus admirandum De creatione hominis: complures præterea cõciones: tum in Cantica Canticorum, atque Ecclesiastem, tum ad sororem Macrinam, magnum & perpulchrum sermonem De anima composuit. multa'que alia commentus est, ex quibus celebre illud Stephani protomartyris encomium, & Gregorij miraculorum opificis uita habentur.

NICEPHORVS CALLISTI ECCLESIASTICAE HISTOriæ lib. XI. cap. XIX.

HAbuit autem Basilius fratres, quorum unus Gregorius fuit, ecclesiæ Nyssenæ lux & ornamentum: uir secundum fratrem doctrina, moribus, & uitæ sanctitate spectatus. Et quamuis is coniugem habuerit, rebus tamen alijs fratri minimè cessit. Qui Basilio mortuo, Hexaemerõn, siue sex dierum opus illius adimpleuit: & aduersus Eunomium & Apollinarim confutationes scripsit. Constantinopoli quoque in diuum Meletium orationem funebrem composuit, aliáque insuper plurima opuscula doctrinis & institutionib. plena Ecclesiæ Dei reliquit. Ostendunt autem uirum talem cùm alia, tum præcipuè in Gregorium illum miraculis celebrem oratio ab eo edita.

R. VOLATERRANVS ANTHROPOLOgiæ, libro XVI.

GRegorius, Nyssenus item præsul, frater Basilij, Theologus ex doctrina uocatus, rhetoricæ & eloquentiæ studijs legitime imbutus, orationes edidit, quæ nunc extant: Aduersus Eunomium De diuinitate filij, Apologiam quasi fratris Basilij, quem ille defunctum manifestò oppugnabat, non ausus uiuum attingere. Homilias præterea in Cantica Canticorum, & ad sororem Macrinam, De anima, De laudibus Stephani protomartyris.

Fit etiam passim & sæpè apud Historiæ Ecclesiasticæ scriptores, istius antistitis mentio honorificentissima, quam si cui libet cognoscere, ipsam Historiam adeat, quàm plurima illic ad huius uiri laudes facientia inuenturus. Non dubium est, quin & apud alios, nobis nunc non occurrentes, multa tradantur, quæ tanti Theologi præconia uera celebrent. nobis uerò sufficit ista nunc indicasse.

GREGORII NYSSENI OPERVM
catalogus.

Quorum omnium hactenus recensitorum & nunc primùm editorum, interpres est Laurentius Sifanus, I. V. doctor.

GREGORII NYSSENI EPISCOPI AD HARMONIVM,

QVID NOMEN PROFESSIO'VE CHRISTIAnorum sibi uelit, *Laurentio Sifano I. V. D. interprete.*

QVOD apud magistratus & eos, qui rerum potiuntur, faciūt ij, qui quotidianis uectigalibus obnoxij sunt, ut, si complurium dierum ęs alienum ab ipsis persolutum non sit, in unam summam coactū singularium debitorum ęs alienum dependant, siquā fortè nacti fuerint pecunię facultatem: id etiam ipse faciam apud tuam amplitudinem. Nam quum debeam crebras ad te mittere literas, (quippe quum Christianis promissio debitum sit) quam in præterito tempore inuitus feci literarum intermissionem, nunc explere & compensare uolo in tantum epistolæ modum excedens, ut si ad consuetum modum literarum diuidatur, loco multarum epistolarum haberi possit. Verùm ne frustra literarum prolixitate ludā, ac nugando tempus terram, rectè mihi facturus esse uideor, si per epistolarē hanc uocem imitatus fuero cōsuetudinem, qua coràm inter nos uti solemus. Meministi em̄ sat scio, quòd semper argumenta sermonū, quibus sermonibus inter nos uti solebamus, meditationes uirtutis erant, & ad Dei cultum atq; pietatem exercitationes: quum tu quidē pręceptoris ac magistri more semper ijs, quæ dicebantur, ex aduerso subijceres & opponeres, nihilq; quod diceretur, absq; excussione atq; examinatione admitteres: nos uerò, qui ætate præcederemus, quæ per consequentiā sermonis identidē requirerentur, dissolueremus. Si igitur nunc etiā ita fieri posset, ut à tua prudentia omni sermoni occasio daretur, nihil eo melius ac præstabilius accidere posset: duplex enim utriq; nostrū lucrum existeret, tū ex mutuo conspectu, (quo quid in uita mihi dulcius?) tum ex eo, quod plectri in modū à tua prudentia nostra uetusta cithara suscitaretur: sed quoniam uitæ necessitas facit, ut corpore abinuicē disiuncti simus, etiamsi animis semper coniungamur, necessariū fuerit, sicubi contradictio aliqua nobis existere uisa fuerit, per consequentiam aduersus sermonē etiam tuam subire personā. Commodum autem fuerit primùm argumentum quoddam, unde aliqua ad animum utilitas peruenire possit, proponere quasi scopulum literarum, quò spectent: deinde sic ad rem propositam sermoni operam dare. Igitur ad quærendū à nobis propositū esto, quę sit Christiani hominis professio. fortassis em̄ haud inutilis erit huius rei consideratio. Nam si plenè atq; exactè inuentū fuerit id, quod per hoc nomen declaratur, magnū adiumētum adepti fuerimus ad uitā cum uirtute transigendā, si id quod nominamur, per sublimem quoq; uitæ rationē uerè esse studeamus. Quemadmodū enim siquis medicus, uel orator, uel geometra

uocari desideraſſet, non admitteret, ut propter imperitiam cognomen re prehenderetur, ſi facto periculo is non inueniretur, cuius nomine appel- laretur: ſed qui uerè harum alicuius profeſsionum nomine appellari uel- let, ne falsò ſumpta appellatio conuincatur, ipſo ſtudio atque exercitio fi dem faceret appellationi: eodem nos quoque modo, ſi uerum hominis Chriſtiani profeſsionis ſcopum ſcrutando inuenerimus, nolimus non eſ- ſe id, quod illud nomen pro nobis pollicetur: ne in nos etiam quadret id, quod ab externis & infidelibus de ſimia uulgo narratur.

Aiunt enim quendam in urbe Alexandri circulatorem & præſtigiato- rem exercuiſſe ac docuiſſe ſimiam, ut agilitate quadam in formam & habi tum ſaltatricis ſeſe componeret: ei'que ſaltatricis oppoſuiſſe perſonam, ac ueſtem circundediſſe exercitio conuenientem: & cùm chorum ei adhibuiſ ſet, placuiſſe ac celebratum hominum ſermone, in pretio fuiſſe propter ſimiam, quæ ad cantilenæ modos ac numerum ſeſe flecteret contorque- ret'que, ac per omnia quæ & faciebat & facere uidebatur, naturam [a] occul- taret. quum autem capti eſſent rei nouitate ſpectatores, quendam cæteris aſtutiorem ibi fuiſſe, qui ludo quodam inhiantibus ſpectaculo oſtenderit ſimiam eſſe ſimiam. Acclamantibus enim cunctis & applaudentibus agili- tati ſimiæ, ad cantum & modulationem aptè ſe mouentis & circumagen- tis, proieciſſe eum aiunt in orcheſtra ex bellarijs ea, quæ talium beſtiarum ingluuiem attrahunt atque inuitant. illam uerò nihil cunctatam, ut uide- rit ante chorum diſperſa amygdala, oblitam & ſaltationis, & plauſuum, & ueſtis ornamentorum accurriſſe ad ea, & manuum palmis collegiſſe, quæ inueniret: & ne impedimento eſſet, perſonam ori detraxiſſe celeri- ter, atque unguibus ſuis aſsimulatam formam corrupiſſe atque dilaceraſ- ſe, atque ita pro laudibus & admiratione riſum abundè ſpectatoribus mo uiſſe, ut quæ turpis ac ridicula ex perſonæ reliquijs ſe conſpiciendam præ beret. Quemadmodum igitur illi non ſatis fuit falſa atque aſsimulata adſci taq; forma ad hoc ut homo exiſtimaretur, deprehenſa per ingluuiem bel- lariorum natura: ita qui non uerè ipſam naturam ſuam fide formauerint, facilè per diaboli eſcam & ingluuiem conuincentur, quòd aliud ſint atq; præ ſe ferant ac profiteantur. Pro caricis enim uel amygdalis aut huiuſmo- di aliquo cibo, uana gloria, ambitio, lucri uoluptatis'que ſtudium, & quę cunque ſunt alia huiuſmodi, mala diaboli annona loco bellariorum aui- dis hominibus propoſita, ſimiarum ſimiles animos facilè prodit, qui per fictam imitationem Chriſtianiſmum ſimulant, temperantiæ, manſuetu- dinis, aut alicuius alterius uirtutis perſonam in tempore afflictionum & calamitatum ſibi detrahentes & amouentes. Igitur neceſſe fuerit conſide- rare & intelligere Chriſtianiſmi profeſsionem, fortaſsis enim fieri poſsi- mus id, quod nomen illud ſibi uult: ne dum nuda profeſsione ac ſpecie prætextu'que ſolius nominis inſignimur, aliud atque uidemur eſſe ab eo, qui occulta intuetur, demonſtremur. Quamobrem in primis quid ex ip- ſa appellatione per Chriſtianiſmum intelligatur, conſideremus. Fieri igi- tur poteſt, ut à ſapientioribus quidem maior planè & amplior intellectus, qui ſublimitati nominis reſpondeat, excogitetur: quæ autem nos cape- re &

[a] ἐπιδεικνυμένου, habetur: ego uerò lego ἐπικρυπτομένου.

re & intelligere de hoc nomine possumus, hæc sunt: Christi nomen, si ad dilucidius magis'que perspicuum & intellectu facilius uerbum transferatur, regem significat: quippe quum sancta scriptura huiusmodi uoce peculiari quodam usu regiam indicet dignitatem. sed quoniam, ut ait scriptura, numen diuinum uerbis explicari ac percipi non potest, quippe quum omnem superet excogitationem & comprehensionem: necessariò qui spiritus sancti numine diuinitus rapiebantur prophetæ atque aposto li multis nominibus, notionibus & considerationibus ad intelligendum incorruptibilem naturã nos quasi manu ducunt, alius ad aliam considerationem & intellectum Deo conuenientem nos dirigentes, ut ipsa quidem omnibus imposita potestas regni nomine declaretur: ea uerò uis quæ omnis affectus perturbationis'que expers, & ab omni uitiositate ac malitia uacua, pura ac libera est, uirtutis nominibus designetur: ita ut unaquæque uirtus de natura excellentiore tum dicatur, tum intelligatur: atque idem sit & iustitia, & sapientia, & potentia, & ueritas, bonitas'que & uita, tum salus, incorruptibilitas immortalitas'que, tum immutari ac uariare nescia uirtus, & quicunque sublimis est intellectus, qui per hæc nomina declaretur, omnia nihil aliud quàm Christus & sint & dicantur. Si igitur omnis sublimis intellectus in Christi nomine comprehendi intelligitur (sublimiori enim significatione reliqua quoque continentur, ita ut cæterorum unumquodque nomen in notione & intellectu regni consideretur) fortasse per consequentiam aliquo modo quid per Christianismum significetur, animaduertere & intelligere possimus. Si enim eius, quod excellit inter ea nomina, quibus incorruptibilis & immortalis natu ra explicatur, nominis participes sumus, qui per fidem in eum cum ipso coniungimur: omnino necesse est, ut quicunque unà cum hoc nomine circa immortalem illam naturam considerãtur intellectus, per consequentiam cum illis quoque nobis communio nominis fit. Vt enim participatione Christi, Christiani appellationem adepti sumus: ita per consequens conuenit omnium quoque sublimium nominum nos adsciscere communionem ac societatem. ac quemadmodum in catena qui eam, quæ in extremitate est, curuaturã attraxerit, eas, quę continenter inter se cohærent, per unam attraxerit: ita quoniam Christi nomini reliqua quoque, quibus ineffabilis ac multiformis illa beatitudo explicatur, natura cohærent atque coniuncta sunt: necesse fuerit eum, qui unum arripuerit, unà cum ipso reliqua quoque attrahere. Si quis igitur nomen quidem Christi sumat, quę uerò unà cum hoc nomine considerantur, uita non exprimat, neque repræsentet: is nomen ementitur, iuxta propositam à nobis similitudinem personam in animam humanæ figuræ conformatam & assimilatam simiæ apponens. Fieri enim non potest, quin Christus sit & iustitia, & puritas, & ueritas, atque cuiusuis mali uitatio: neque Christianus esse potest (qui quidem uerè Christianus sit) qui non illorum nominum quoque communionem & societatem in sese ostendat. Quocirca sicut definitione aliquis quid per Christianismum significetur, declarauerit: ita

dicemus, quòd Christianismus sit imitatio diuinæ naturæ. Ac nemo definitioni tanquam immodicæ, nostræ'que humilitatem naturę superanti obtrectet, non enim excessit ea naturam. Nam si quis primam hominis conditionē & statum consideraucrit, deprehendet ex documentis scripturæ, quòd definitio extra modū nostræ naturæ egressa non sit. Nam & prima hominis fabricatio ad imitationē Dei similitudinis erat, Moyse de homine ita philosophante, dum ait, Fecit Deus hominē, secundum imaginem Dei fecit eum: & Christianismi professio est, ut homo reducatur ad

Gen. 1. pristinam & antiquam felicitatē. Si igitur antiquitus homo, Dei similitudo erat, forsitan haud absurdam & à proposito alienam fecimus definitionem, qui imitationem diuinę naturę Christianismū esse pronuntiamus. Professio igitur appellationis ita magna est. non alienum autem & intempestiuum iam fuerit dispicere, an nihil in hoc periculi sit ei, qui hoc nomē prætendit, si eius uita talis non sit. Ex similitudinibus autē planum nobis ac perspicuum fuerit id, quod quærimus. Ponatur aliquis esse, qui artem pingendi profiteatur, atq; huic imperari à magistratu, ut ijs qui procul habitant, regis imaginem sculpat. Si igitur turpem aliquem ac deformem speciem in tabula sculptam, imaginem regis indecoram eam formam nominauerit, an non uerisimile est indignaturam esse potestatem, quòd pulchritudo principalis propter malam illam picturā uituperetur inter ignaros? Qualis enim in imagine species ostenditur, talem etiam formam principalem existimari necesse est. Quocirca si definitio Christianismum, Dei imitationem esse dicit, qualem uitam, quam iuxta imitationem Dei traduci creditum est, inter nos uiderit is, qui nondū mysterij rationem acceperit, tale nostrum quoq; numen esse existimabit. itaq; siquidem omnis boni exempla uiderit, bonum credet esse numen, quod ueneramur. sin autem aliquis affectibus obnoxius ac bestiarum similis fuerit, atque aliàs in alios identidem affectus transformetur, multasq; ferarum formas, morum atq; ingenij immanitate induat & repręsentet: (feras enim planè uidere licet naturę nostræ deprauatę uitijs informari:) deinde Christianū is se nominet, nemine ignorante, q̄ eius nominis professio imitationē Dei polliceatur: per uitam suā efficiet, ut quod à nobis creditur esse numen uituperetur ac reprehendatur inter infideleis. Quamobrem scriptura quoq; talibus acriores ac terribiliores quodāmodo minas denuntiat, dum dicit: Væ propter

Esa. 52. Math. 5. quos nomini meo obtrectatur inter gentes. Ac mihi uidetur ad hāc maximè sententiam & intellectum nos ducens dominus illud dixisse ad eos, qui audire poterant: Sitis perfecti, sicut & pater uester cœlestis perfectus est. Qui enim patrem eorum, qui crediderūt, uerum patrem nominauit, uult etiam eos, qui per ipsum geniti sunt, bonorum perfectioni, quę in illo spectatur, similes esse. Dices igitur mihi, & qui fieri posſit, ut humilitas humana ad eam, quæ in Deo conspicitur beatitudinē enitatur, quasi in ipso uidelicet præcepto, rei, quæ fieri nequeat, perplexitas atque difficultas emineat & appareat? Qui enim fieri posſit, ut terrenus similis fiat ei, qui in cœlis est? cùm ea, quæ in natura consistit differentia ostendat

dat fieri nō posse,ut imitando quis eò usq; euadat? Aeque enim fieri non posse,ut uel cœlesti magnitudini,& ei, quæ inibi est, pulchritudini facie quispiam,uel homo terrenus cœlesti Deo assimiletur. Sed perspicua hac de re oratio est,nimirum,quòd non cum natura naturam, humanam inquam, cum diuina comparari iubeat Euangelium, sed bonas actiones, quoad eius fieri possit, uiuendo imitari. Quænam igitur à nobis proficiscuntur actiones,quæ Dei actionum similes sunt? Ab omni uitiositate atque malitia,quoad eius fieri possit,esse alienos, atque ab eius inquinationibus, tum opere, tum sermone, tum mente uacuos ac puros esse: id reuera diuinę, & eius,quæ circa cœlestem Deum spectatur, perfectionis imitatio est. non enim mihi uidetur Euangelium clementum cœli, tanquam separatum quoddam domicilium Dei dicere, dum iubet nos ita perfectos esse,sicut cœlestis pater perfectus est: quippe quum numen diuinum in omnibus ex æquo sit,& per omnem itidem creaturam permeet atque peruadat,& nihil,quod ab ente separatum sit, in essentia manere possit, sed æquabiliter pari'que ratione ac modo, unamquamque rem natura diuina amplectatur & attingat,omnia ui comprehensiua intra se continens atque coercens: quemadmodum propheta quoque hoc docet dicens: Siue mente fuero in cœlo,siue subterranea cogitatione penetrans scrutatus fuero,siue ad terminos rerum uim animæ cogitatiuam & imaginatiuam extendero: omnia uideo dextera tua comprehendi. Dictio autem ad hunc modum se habet: Si ascendero in cœlum,tu illic es: si Psal.138. descendero in infernum, præsto es: si sustulero alas meas ad diluculum, & diuertero ad extrema maris, etenim illic manus tua deducet me, & dextera tua me detinebit. Igitur ex his discere possumus, quòd non peculiariter cœlestis habitatio Deo separata ac destinata sit: sed quoniã superna natura à uitiositate & malitia pura esse solet, multis in locis hoc scriptura sancta nobis significante per ambages & inuolucra, & ab hac inferna,quæ ex crassiori materia conflata est,uita,ea,quæ uitiositate existunt mala designantur, quum hic inuentor uitiositatis anguis circa uitam terrenam serpat atque uoluatur: quemadmodum de eo per uerba inuoluta atque tecta dicit scriptura, quòd super pectus ac uentrem ambulet,& terra uescatur semper. Hoc autem tum figura motus,tum genus cibi nobis explicat, quòd hæc terrena & inferna uita sit, quæ reptationem multiformis uitiositatis in sese admittit, & cibus irrepentis in eam bestiæ fit. Igitur qui cœlestem patrem iubet imitari, à terrenis affectibus uacare ac purum esse iubet: quorum uitatio non mutatione loci, sed ex libera uoluntate ac sola animi destinatione fit. Quocirca si natura ita comparatum est, ut solo motu mentis & appetitu à malo alienemur, nihil laboriosum nobis præcipit Euangelicus sermo: neq; enim labor con iunctus est affectioni & ardori mentis: sed licet nobis absque ullo negotio quocunque uelimus per cogitationes accedere. Itaque uolenti facile est,cœlestem uitæ traductionem uel in terra habere, si, quemadmodum Euangelium præscribit,cœlestia sapiamus, cœlestibus afficiamur,

& in thesauris cœlestibus uirtutis diuitias deponamus. Inquit enim: Ne
Math. 6. congerite uobis thesauros in terra, sed cōgregate thesauros in cœlis, ubi
Luc. 12. neq; tinea neq; ęrugo corrūpit, neq; fures perfodiunt & furantur. Quibus uerbis ostendit, quòd nulla uis, quæ beatitudinem illam corrumpere possit, in superna uita uersetur. Nam ille qui ad corruptelam & perniciem huius uitæ multifariam multisq; modis uariam suam malitiam aduersus humanam uitam exercet, uel tineæ in modum mentibus innascitur, partem cuicunq; inhæserit, inutilem reddens: uel per uim corrosiuam & corruptiuam, nisi celeriter de parte, quam inuaserit, excussus fuerit, ad proxima quæque serpendo grediens, quæcunq; mouendo se contigerit, ijs uestigium corruptionis imprimit: uel si interiora firma ac tuta sint, per externas circunstantias insidiatur. Aut enim uoluptate per fodiendo cordis thesaurum inuadit, aut per alium affectum ex animæ receptaculo uirtutem eximit, uel ira, uel tristitia & angore, uel alia simili quapiam perturbatione & affectu rationem subducens. Quoniam igitur dominus in supernis thesauris, neq; tineam neq; æruginem innasci
a ὑπεθέμεθα habetur: dicit, neq; ab arte furandi malitiam inesse, quæ doceat ea, quæ a commeego lego ἐνεπορεύσαμεν. morauimus, illuc transferenda negotiatio est, ubi non modò compilationi atque diminutioni non obnoxij thesauri semper permanent, uerumetiam seminum in modum multiplex efficiunt incrementum. Oportet enim prorsus ex natura depositarij magnam fieri remunerationem. Quemadmodum enim nos ex natura nostra facimus, ut tenuia offeramus, quippe quum natura simus tales: ita consentaneum est eum, qui in omni re diues est, ijs, quæ ex natura habet eos, qui sua antè dederint, esse remuneraturum. Ne quis igitur se animo demittat, dum quæ pro uiribus suis potest, diuinis infert thesauris, quasi pro modo eorum, quæ dederit, recepturus, sed speret iuxta pollicitationē eius, qui dixit, quòd magna paruis sit comparaturus: cœlestibus quidem terrena, sempiternis uerò citò peritura permutans, quæ talia natura sunt, ut neq; mente percipi, neq; sermone explicari possint, de quibus diuina docet scriptu-
1. Cor. 2. ra, Quod neq; oculus uiderit, neq; auris audiuerit, neq; in cor hominis ascenderit, quæ præparauerit Deus diligentibus se. His tibi, ô charum caput, non solùm prætermissas literas resarciuimus & compensauimus: uerumetiam quæ posthac prætermittentur ac reliqua fient, per argumentum quærere anticipauimus. Tu uerò mihi uiuas in domino ex animi tui sententia. hoc autem semper tibi cordi sit atq; probetur, quod & Deo gratum & nobis iucundum est.

GREGO-

GREGORII NYSSENI EPISCOPI DE ORATIONE.

Ad orationem adhortatio, & orationis dominicæ expositio.

ORANDI nobis doctrinam diuinus sermo tradit, per quã se dignis discipulis orandi scientiam studiose ac seriò requirentibus, quomodo diuinum auditum conciliare per uerba orationis conueniat, exponit. Ego uerò sumpta audacia exiguum quiddam adijciam ijs, quæ scripta sunt: quòd nimirum, non quomodo orare oporteat, præsens conuentus docendus sit, sed quòd omnino oporteat orare. quod ad uulgi aures nondum fortasse peruenit. neglectum enim in uita atque à plerisque omissum sacrũ hoc & diuinum opus, oratio est. De hoc igitur, quòd oporteat omnino orationi incumbere, ut inquit apostolus, haud alienum mihi esse uidetur, primùm, quantum eius fieri poterit, oratione testari atq; docere, deinde uctò diuinæ uoci modum nobis exponenti, quomodo Domino precationem offerre deceat, operam dare. Video enim, quòd omnibus rebus (cæteris) in præsenti ætate magis studetur: quum alius ad aliud studium animum conuerterit: orationis uerò bonum, studio sibi homines non habent. Negotiationi diluculò institor incumbit merces suas ementibus ante cæteros eundem quæstum exercentes exhibere contendens, ut preuentis alijs, desiderantis emere necessitatem præoccupet, & suum uendat. Similiter etiã emptor, dum prouidet, ne ab alio præuentus frustra requirat id, quo opus habet, nõ ad orationis, sed ad uenditionis locum, forum uidelicet rerum uenalium, currit. Atque omnibus pari lucri cupidine captis, proximum præuenire contendentibus, per aliarum rerum studia, surripitur tempus orationis ad negotiationem translatum: ita artifex & operarius: ita qui dicendi studium sectatur, literisq; ac disciplinis liberalibus operam dat: ita litigator: ita cui iudicandi munus obuenit, quisque in id, quod in manibus habet, studio totus incumbens obliuiscitur operam dare orationi, damnosum ad rem propositam sibi ducens, si circa Deum occupatus sit. Nam qui artem quidem exercet, inutilem quandam & inefficacem rem ad propositum opus, diuinum auxilium esse putat. idcirco omissa oratione, in manibus spem ponit, oblitus interim eius, qui in manus dedit. Similiter etiam ille, qui adhibita cura, orationem egregiè componit, non cogitat de eo, qui sibi orationem dedit: sed quasi seipsum in hanc naturam produxerit, ita suis suorum'que discipulorum studijs intentus est: ac nihil sibi ab auxilio Dei bonorum obuenturum esse existimans, studium oratio-

Rom. 12.

ne præſtabilius eſſe ducit. Ad eundem modum etiam reliqua ſtudia, officia, atque exercitia uitæ cura corporalium ac terrenarum rerum, occupationem animi circa res maiores atque cœleſteis excernunt & expellunt. Idcirco abundat in uita peccatum adiectionibus ſemper in maius augeſcens, & omnibus humanis ſtudijs implicatum, quoniam obliuio Dei tenet omneis, & orationis bonum rebus ſerijs ab hominibus non ſimul adhibetur. Vnà cum negotiatione ingreditur auaritia. Auaritia uerò ſimulachrorum cultus eſt. Ita agricola agriculturam neceſſarijs uſibus non metitur, ſed ad plura ſtudium ſemper intendens, dum alienis finibus uſurpandis ſuos agros latius profert, magnum aditum peccato aduerſus illud ſtudium atque inſtitutum uitæ patefacit. Vnde ſedatu atque compoſitu difficiles oriuntur contentiones & lites, de finibus agrorum inter ſe mutuas controuerſias excitantibus ijs, qui ſimili auaritiæ morbo tenentur. hinc iræ, hinc impetus ad malum: hinc aliorum aduerſus alios conatus à ſanguine & cæde, ſæpenumero initium ſumunt: ſimiliter operæ iudiciariæ, dum ſexcenta atque infinita iniquitatis & iniuſtitiæ patrocinia excogitant, uarijs peccatis ſubſeruiunt. Iudex aut ſua ſponte ad quæſtum iuſtitiæ libram detorquet, aut contra uoluntatem nimia ſubtilitate ac diligentia ſuperuacua, ueritatem confundentium deceptus, quod iniuſtum & iniquum eſt, decernit, comprobat atque confirmat. Et quid attinet ſingulatim exponere, quibus rebus multipliciter, multiſque modis peccatum humanæ uitæ commiſcetur: cuius peccati nulla alia cauſſa eſt, quàm quòd ad ea, quæ in manibus habent, & ſtudioſè tractant negotia, diuinum etiam auxilium homines non ſimul adhibent & aſſumunt. Quòd ſi oratio negotium præceſſerit, peccatum aduerſus animam aditum non inueniet. Dei enim memoria in corde fixa atque fundata, irrita conſilia aduerſarij manent, iuſtitia ſeſe mediam ubique controuerſijs interponente. prohibet item agricolam à pecccato, oratio in exiguo agri modo fructus multiplicans, ne poſtea amplius unà cum plus habendi cupiditate peccatum ingrediatur. ita uiator, ita qui expeditionem uel nuptias parat. ita quicunque animum ad aliquod negotium adiecit, ſi cum oratione quodlibet agat, proſpero atque felici ſucceſſu negotiorum à peccando abducetur, nullo aduerſario animam ad uitium trahente. ſin autem relicto Deo, negotio totus intentus fuerit, omnino neceſſe eſt, ut à Deo remotus cum aduerſario prorſus uerſetur. recedit autem à Deo, qui per orationem ſeſe Deo
Lucæ 18. non coniungit. Ergo hoc prius oratione docendi eſtis, quòd ſemper orare & non defatigari oporteat. Per orationem enim cum Deo eſſe contingit. at qui cum Deo eſt, ab aduerſario remotus eſt. Oratio pudicitiæ præſidium atque tutamen eſt, iræ moderatio, ſuperbiæ ſedatio atque repreſsio, iniuriarum tenacis memoriæ expurgatio: inuidiæ profligatio, iniuſtitiæ ſublatio, impietatis correctio. Oratio corporum robur eſt, abundantia domus, recta iuris ac legum in ciuitate

conſtitu-

constitutio, regni uires, belli trophæum, pacis securitas, dissidentium conciliatio, coniunctorum conseruatio. Oratio uirginitatis sigillum est, matrimonij fides, uiatoribus scutum, dormientium custos, uigilantium fiducia, agricolarum fertilitas, nauigantium salus. Oratio reorum & caussam dicentium patrona, nexorum ac uinctorum relaxatio atque solutio, fatigatorum requies, mœrentium consolatio, gaudentium animi delectatio, lugentium solatium, nuptias contrahentium corona, natalitij festi celebratio, morientium funus. Oratio, conuersatio sermocinatio'que cum Deo est: uisum effugientium contemplatio, eorum, quę concupiscuntur, certa fides: eiusdem cum angelis honoris conditio, bonorum progressus & incrementum; malorum subuersio, peccatorum emendatio, præsentium fructus, futurorum repræsentatio. Oratio Ionæ quidem cetum domum effecit. Ezechiam uerò ex portis mortis ad uitam reduxit: tribus autem adolescentibus in uentum rorantem, flammam conuertit: Israhelitis, aduersus Amalecitas trophæum erexit, & centum octoginta quinque millia Assyriorum una nocte gladio inuisibili prostrauit. Atque sexcenta præter hæc ex ijs, quæ iam acciderunt, exempla licet inuenire: quibus palàm fit, nihil ex ijs, quæ per hanc uitam coluntur & in pretio sunt, orationi præstare. sed tempus fuerit, iam ipsi orationi operam dare, quinimò paululum etiam sermoni adhuc adijciamus, quòd quum multa ac uaria à diuina gratia bona nobis obtigerint, unum hoc ad retributionem eorum, quæ accepimus, habemus, ut per orationem pariter & gratiarum actionem, benefactorem remuneremur. Existimo igitur, quòd si uel per totam uitam orando atque gratias agendo sermocinationem cum Deo continuemus, tantum ab ea, quam fieri par esset, retributione absfuturi simus, quantum si nec omnino quidem ab initio remunerari benefactorem in animum induxissemus. In treis parteis spatium temporis diuiditur: in præteritum, præsens & futurum. In tribus his beneficium Domini deprehenditur. Si quod præsens est, consideraueris, per ipsum uiuis. si futurum, ille tibi earum rerum, quæ sunt in expectatione, spes est. si præteritum, non esses, nisi prius ab illo factus esses. Id ipsum, quòd natus es, ab illo beneficium accepisti. ac postquam natus es, beneficio afficeris, dum per illum & uiuis, & moueris, ut inquit apostolus. Rerum futurarum spes ab eodem beneficio pendet. Tu uerò solius pręsentis compos es. Itaq; si uel per omne usq; tempus uitę gratias agere Deo non intermiseris, uix pręsentis temporis gratiā explebis: quum interim nullam rationem excogitare possis, qua uel futuri uel præteriti temporis debita compensentur. Nos autem, qui tantum absumus à potestate debitę gratiarū actionis, ne in eo quidē, quòd à nobis fieri potest, animi gratitudinem præstamus, nō dico totum diem, sed ne exiguā quidem diei partē uacationi diuinę tribuentes. Quis mihi terrā substrauit? quis peruiam solertia atq; industria naturam humidam fecit? quis fixit mihi cœlum tanq; cameram? quis præfert mihi facē solis? quis emittit fonteis in conuallibus? quis parauit amnibus alueos, per quos decurrant?

quis

Ionæ 3.
4.Reg.20.
Dan.1.
Exo.17.
4.Reg.19.
Act.17.

quis mihi brutorum animalium ministerium subiecit? quis me, quum puluis inanimus essem, uitæ pariter & mentis participem fecit? quis hoc lutum ad imaginem figuræ diuinæ formauit? quis imaginem diuinam per peccatum in me confusam ad pristinum rursus decorem reduxit? quis me pulsum paradiso, & ligno uitæ priuatum, & in barathrum materialis
Rom. 3. uitæ demersum, ad primam trahit beatitudinem? Non est qui intelligat, inquit, scriptura. Nam profecto, si hæc perpenderemus, continentem & assiduam, per omne uitæ spatium, gratiarum actionem præstaremus. nunc uero in id solum, quod materiale est, omnis propemodum humana inuigilat natura. huc intentũ studium: in hoc occupatá animi promptitudo atque alacritas est: circa hæc & memoria & spes uersantur. peruigil & insomnis ad plus habendi cupiditatem in omni negotio, in quo commodum excogitari potest, humana natura est: siue de honore & gloria, siue de copia pecuniarum agatur: siue ea res pertineat ad iræ morbum, in his omnibus ad commodum natura respicit. Verorum autem Dei bonorum nulla ratio habetur, neque apparentium, neque promissorum.

Sed tempus fuerit, etiam uerborum orationis, quantum eius fieri potest, considerare sententiam. Perspicuum est enim, quòd si didicerimus, quomodo petitionem formare conueniat, licebit nobis, quæ uolumus
Matth. 6. impetrare. Quænam est igitur ea doctrina? Orantes, inquit, ne sitis battologi, sicuti gentiles. Arbitrantur enim se propter multiloquium suum exauditum iri. Ac sententia quidem doctrinæ forsitan per sese perspicua est, utpote nudis uerbis nobis exposita, nec ullam subtiliorem desiderans considerationem, præterquam quod operæ pretium est quærere, quid significet uerbum battologiæ, ut intellecta sententia, uitemus id quod uetitum & interdictum est. Videtur ergo mihi castigare inflationem atque tumorem mentis, eorum'que, qui sese uanis cupiditatibus immergunt, reprimere atque compescere ambitionem, & idcirco peregrinam & nouam hanc dictionem excogitasse ad arguendam amentiam eorum, qui uanarum pariter & inutilium rerum cupiditatibus diffluunt atque distrahuntur.

Nam cordatus, doctus & prudens, & utilitatem sibi propositam habens sermo, propriè sermo dicitur: at quæ per inanem uoluptatem, cupiditatibus uanis quasi superfunditur oratio, non amplius λόγος, id est sermo, sed βαττολογία est, (quasi dicas, linguæ uolubilitas, & uanus sermo, ut aliquis Græcè melius explicans dixerit, τοῦ νοῦ φλυαρία: hoc est, quasi dicas, mentis efferuescẽtia atq; effutitio: λῆρος καὶ φλήναφος, hoc est deliramenta atq; nugæ: ac si quod aliud uocabulum eiusmodi significationis est. Quid igitur nobis sermo consulit? Ne idem committamus in tempore orationum, qualis in mente furiosorum ac delirorũ absurda perturbatio conflatur. Quemadmodũ enim mente imperfecta præditi, non cogitant ut aliquid sibi ex sententia obueniat, sed pro arbitrio felicitates quasdã sibi fingunt, thesauros & nuptias, & regna, magnasq; ipsorum appellationib.

cognomina-

cognominatas ciuitates sibi proponentes, in eo se uersari in mente sua imaginantur, quodcunque cogitationum uanitas eis suggesserit: nonnulli uerò etiã uehementius hac uanitate correpti sunt, ac modũ naturę supergressi uel uolucres existunt, uel stellarum in modũ lucent, uel monteis in manibus gestant, uel cœlum sibi peruium faciunt, uel ad innumeros usque annos uiuunt iuuenes ex senibus euadentes: ac quæcunque alia talia magis uæcordibus, bullarum in modum, uana atque inania figmenta in corde ingenerantur. Vt igitur in rebus gerendis is qui non ea cogitat, per quæ sibi deliberanti aliquid boni contingat, sed uanis cupiditatibus nequicquam immoratur, stultus quidam & miser est, in hæc insomnia occasionem deliberationis aliquid agendi, quod ex usu sit, insumens: ita qui in tempore orationis in ea, quæ animæ conducunt, intentus non est, sed uitiosis & perturbatis animi sui motibus Deum obsequi postulat, nugator quidam reuera atque blaterator est, quippe qui oret, ut Deus suarum ineptiarum & uanitatum adiutor & minister fiat. Quale quiddam (exempli gratia) in medium affero. Accedit aliquis ad Deum per orationem, & non perpensa apud animum sublimitate potentiæ, ad quã accedit, turpibus & sordidis petitionibus maiestatẽ diuinam dedecorat imprudens. Vt si quis præ nimia paupertate aut rusticitate uasa ex luto fictilia pretiosa putet, deinde ad regem solidas diuitias & dignitates distribuere paratum accedat, atque omissis ijs rebus, quæ à rege peti solent, tanta dignitate præditum roget, ut ex luto subacto atque concinnato efficiat aliquid, quod sibi cordi sit. ita etiam is, qui imperitè utitur oratione, non ad dantis altitudinem sese erigit, sed ad sordidas, humiles & terram sapientes cupiditates suas diuinam potentiam descendere desiderat: atque huius rei gratia uitiosos & perturbatos animi impetus, & motus corda cernenti profert, non ut sanet absurdos animi motus, sed ut auxilio Dei repræsentato prauo impetu, deteriores efficiantur. Quoniam enim ille molestus est, atque odio cor meum laborat, percute eum, ad Deum dicit, modò non illud clamans: Meus animi motus in te sit, ac mea malitia atque nequitia ad te transeat. Vt enim in hominum inter se prælijs non potest aliquis uni parti auxilium ferre, nisi unà cum irascente simul in aduersarium concitatus & exacerbatus sit: ita perspicuum est, quòd qui Deum commouet aduersus inimicum, eum roget, ut unà irascatur, & iræ socius fiat. Id autem est, in perturbationem incidere numen diuinum, & affici more humano, atque ex bona natura in ferinam sæuitiam transmutari. Ita qui gloriæ insana cupidine uexatur: ita qui superbia excellere studet: qui in iudiciali disceptatione ad uictoriam festinat: qui in gymnicis certaminibus ad coronam properat: qui in theatris faustas acclamationes affectat. sæpe autem etiam is, qui propter insanũ iuuentutis morbũ contabescit: omnes hi non ut eo, quo tenentur, morbo liberentur, Deo preces offerunt, sed ut ad finem morbus eorũ perducatur, & cõpleatur. atque hæc si obtinere nõ possint, calamitosum quisque sibi iudicantes, blaterant reuera, ut mentis suæ morbi adiutor fiat, Deo supplicantes, ac quod omniũ grauissimũ est, ad quàm maximè contrarios motus diuinum numen sibi moueri concupiscunt, in

feritatem

in feritatem & humanitatem, efficaciam Dei partientes. Quem enim propitium & mitem sibi esse desiderant, eum asperum & immitem inimicis suis fieri rogant. O blaterantium dementiam. nam si Deus illis immitis, ne tibi quidem prorsus placidus erit. sin aũt in te, ut certè speras, ad misericordiam propensus est: quomodo in cõtrariũ mutabitur, ad sæuitiam misericordiã traducens? Sed ad hoc in promptu contentiosorum oppositio est.
Psal. 6. Protinus enim ad patrocinãdum suæ acerbitati ex prophetia desumptas uoces proponunt: Dauidem deficere peccatores desiderantem, & pudorem & confusionem inimicis imprecantem: Hieremiam, uindictã & pœ-
Hiere. 10. Ose. 9. nas à Deo de aduersarijs sumptas uidere cupientem: Oseam uuluam sterilem & ubera sicca inimicis dari rogantem. Ac multa talia passim in sanctis scripturis posita colligunt, quòd aduersarijs imprecari, & suæ ipsorũ sæuitiæ bonitatem Dei adiutricem asciscere oporteat, concludentes. Verùm nos, ut obiter eorum, qui ex tali occasione in contrarium deducuntur, ineptis ac uanis sermonibus finem imponamus, hoc ad singula, quæ memorata sunt, in medium adducemus. Nullus ex uerè sanctis, à sancto spiritu diuinitus afflatis, quorum dicta diuina ordinatione ad admonitionem insequentium hominum perscripta sunt, aliquid mali sibi studio habuisse demonstrabitur: sed omnium, quæ ab ipsis dicta sunt, intentio atque consilium spectat ad correctionem & emendationem uitiositatis atq; malitiæ, quę tunc in natura uigebat. Quemadmodum igitur ille, qui orat, ne sint ægrotantes, ne sint egentes, non hominum interitum, sed morbi et egestatis abolitionem fieri cupit: ita etiam, dum quisq; sanctorũ orant, ut id, quod naturæ aduersum & inimicum est, ad interitũ redigatur, suspicionem imperitioribus præbent, quasi aduersus homines sæuiant & exacer-
Psal. 6. bati sint. nam et psalmorum scriptor quum dixit, Tollantur peccatores et iniqui de terra, ut non sint: ut peccatũ & iniquitas deficiant, orat. non ẽm homo hominum hostis est: sed liberæ uoluntatis motus ad nequitiam & malitiam, loco hostis constituit id, quod natura coniunctum est. Vt malum igitur deficiat, orat. at homo malum non est. Quomodo enim malum fuerit id, quod boni simulacrum & imitamentũ est? Ita etiam si pudorem et confusionẽ inimicis imprecetur, ostendit tibi cateruam aduersariorũ, qui ab inuisibili inimico stantes, uitã humanã oppugnant. de quib.
Ephes. 6. etiam Paulus planius loquitur, luctam nobis esse dicens aduersus principatus, aduersus potestates & rectores huius mundi, aduersus spirituales improbitates in cœlestibus. Dæmoniacas ẽm insidias, per quas malitiosa hominibus ad peccatũ adhibentur offendicula, congressus iracundi, cupiditatum occasio, inuidiæ, odij, superbiæ, talium'ue malorum materia: hęc quũ magnus propheta uidet uniuscuiusq; animã insidiando circũcursitãtia, ad pudorẽ redigi precatur, qui his inimicis imprecatur. hoc aũt nihil est aliud, quàm ut ipse seruetur. naturaliter enim accidit, ut is, qui in certamine luctæ uictus sit, ob lapsum suum pudefiat: quemadmodum uictor contrà, propter uictoriam lætatur. At quòd hæc ita sese habeant, oratio-
Psal. 6. nis forma declarat. Erubescant enim, inquit, & confundantur qui quærunt animã meam. non enim imprecatur ijs, qui damnũ in pecunijs afferre

per insidias conantur. aut ijs, qui de finibus agrorum controuersiam mo- uent, aut ijs, qui in caput eius aliquam malitiam designant: sed qui aduer- sus animam insidias struunt. animæ autem insidiari, quid est aliud, nisi à Deo alienare? porrò non aliter anima humana à Deo alienatur, quàm per uitiosam affectionem. Quoniam igitur numen diuinũ perturbationis ac uitij semper expers est, qui in uitio atque perturbatione semper uersatur, à coniunctione diuini numinis segregatur. ne igitur id sibi accidat, pudo- rem aduersarijs imprecatur, hoc autem nihil aliud est, quàm uictoriam sibi de hostibus precari. hostes uerò perturbationes & uitia sunt. Sic Hiere- *Hiere.10.* mias uehementi & ardenti pietatis amore præditus, insano simulachro- rum cultui dedito, qui tunc regnabat, & subditis eodem cum errore in- uolutis unàq; peruersis, non proprium aliquod incommodum curat, sed pro communi hominum bono Deo preces offert, rogãs ut per impetum, qui aduersus eos, qui impietate se contaminassent, susciperetur, uniuersum genus humanum ad sanitatem reduceretur. Similiter autem etiam prophe ta Oseas, quum inter Israhelitas uitiositatem atq; malitiam tunc fœcundã *Ose.9.* esse uideret, sterilitate eos condẽnat, & acerba peccati ubera arescere uult, ut neq; nasceretur, neq; aleretur malum hominibus. Idcirco propheta, Da, *Ibid.* inquit, illis, domine, uuluam sterilem, & ubera sicca. Ac si quis alius in san ctis eiusmodi sermo inueniatur, qui iram aliquo modo arguat, atq; signifi cet, ad eiusmodi omnino sententiam spectat, quæ uitium expellat, non ho- minem conficiat. Mortem Deus non fecit. Audis sententiam. Quomo- *Ezech.18.* do igitur in mortem suorum ipsius inimicorũ rogaturus esset Deum, qui à mortis efficacia alienus est? Non delectatur pernicie uiuentium. At qui blaterat, & aduersus suos inimicos humanitatem Dei concitat, hortatur eum, ut calamitatibus hominum delectetur. Verùm iam, inquit, non- nulli etiam principatus & honores, & diuitias consequuti sunt, oratio- ne ad hoc usi, & ob eiusmodi felicitatem, Deo chari esse existimati sunt. Qui igitur prohibes nos, dixerit aliquis, de huiusmodi rebus preces offer re Deo? omnia quidem pendere à diuino consilio, atq; supernè regi hanc uitam terrenam, nemo ignorat, nec quisquam orationi contradixerit. sed talium orationis successuum alias caussas didicimus: nimirum quòd non quasi bona prorsus petentibus hæc Deus tribuat: sed ut simplicioribus per hæc fiducia erga Deum stabiliatur & confirmetur, ac paulatim per mi- nores petitiones, experientia atq; reipsa dicẽtes quòd supplices Deus ex- audiat, erigamur tandem aliquando ad sublimium pariter & Deum de- centium donorum desiderium atque cupiditatem. Quemadmodum in nostris liberis uidemus: qui initio quidem uberibus maternis adhærent, quantum natura capit, tantum à matre requirentes. Quòd si infans adole- *Locus uidetur* uerit, & aliquam facultatem loquendi adeptus fuerit, mammam quidem *esse mutilus et* respuit, quærit aũt aliquid eiusmodi, uel comam appositiciam, uel pallium, *corruptus:* *προσέτριον ha-* uel aliqua talia, quibus infantium oculi delectãtur. sed ubi ad firmiorẽ æta *betur utrobiq;.* tem peruenerit, & mens unà cum corpore creuerit, tunc omnibus puerili- *προκόμιον, e-* bus studijs atque desiderijs omissis, ea, quæ ad perfectam uitam spectant, *go lego.* à parentibus petiturus sit. Ita etiam Deus qui per omnia hominem ad sese

recipere assuefacit, idcirco sæpenumero ne minoribus quidem petitionib. aures præbere fastidit, ut ad sublimiorum rerum desiderium, per paruarũ rerum largitionẽ eum, qui hoc beneficiũ consequutus fuerit, inuitet. Et tu igitur, si ille & ille diuina prouidentia nobilis & illustris obscuris parentibus ortus euasit, aut aliquid aliud ex ijs rebus, quæ res per hãc uitã expetũtur, acquisiuit, principatũ, uel diuitias, aut claritudinẽ: considera quonam hæc spectẽt, nimirũ, quòd per eam, quæ circa has res apparet, humanitatẽ, in rebus magnis tibi potẽtia Dei demonstratur, ut per hoc, quòd animaduerteris, nec ludicras quidẽ ac pueriles res frustra à Deo peti, de maiorib. ac perfectioribus patri preces offeras. hæc autem sunt ea, quæ animæ lucrum afferunt. Etenim stultissimum fuerit, siquis accedens ad Deum, à sempiterno temporaria roget, à cœlesti terrena, à sublimi humilia atq; abiecta, ab eo, qui regnũ cœlorũ largitur, et ea, quæ eripi nõ possunt, ad exiguũ tẽpus alienarũ rerũ usum: quarũ necessaria quidẽ ademptio, tẽporarius uerò fructus periculosa administratio est. Pulchrè aũt per adiectionẽ ostẽdit ab surditatẽ, quũ dixit, Sicut gentiles. Nam in res apparentes studiũ cõferre, propriũ est eorũ, qui nullã sibi futuri seculi spem proponũt, nõ iudicij metum, non gehennę minas, nõ bonorũ expectationẽ, nõ aliud quicq; eorũ, quę tẽpore resurrectionis sperãtur, qui sicuti pecora præsentẽ uitã intenti quodcunq; gulę ac uentri, reliquisq; corporis uoluptatib. indulgere possint, id in parte bonorũ locant, uel principatum inter aliquos tenere, & reliquis præstare uideri, uel multis incubare talentis: aut si quid aliud de huius seculi fraudibus est, quibus siquis de futura spe dicat, planè nugator esse uidetur, paradisum & regnum, & cœlestem habitationẽ, & eiusmodi res exponens. Quoniam igitur proprium est eorum, qui spem non habent, ut præsenti uitæ adhæreſcant & addicti sint: rectè superuacua ac uana desideria, quę uoluptati addicti per orationem se confecturos sibi esse putãt, gentilium esse, Sermo dicit, existimantium se de rebus absurdis assiduè ac sedulò rogãdo consequutos esse, ut numen diuinum eis ad res non rectas neq; necessarias auxilio sit. Existimãt enim, inquit, se propter multiloquiũ suum exauditũ iri. Verùm hæc quidẽ, quæ cogitare atq; perpẽdere oportet, per ea, quæ scrutati sumus & ostendimus, edocti sumus: qualem autem conueniat offerre Deo precationẽ, in sequentibus audiamus, gratia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in secula seculorũ. Amen.

PATER NOSTER, QVI ES IN COELIS.

Exod. 19.

VVM magnus ille Moyses ad eam sacrorũ disciplinã, quę in mõte instituebatur, populũ Israheliticũ adduceret, nõ prius eos apparitione Dei dignos iudicauit, q; indicta obseruatiõe castitatis, & aspersiõe aquæ, populo purificationẽ atq; peculiare ac lustrale quodã sacrificiũ lege sanxisset. ac ne sic quidẽ diuinę potẽtię apparitionẽ sustinuerũt, sed ad omnẽ faciẽ et aspectũ

corum

eorum, quæ apparebant, ad ignem, ad caliginem, ad fumum, ad tubas, at
toniti atq; perculsi sunt: & ad sese rursus auersi, legislatorem rogabant, ut
is mediator ipsis & internuntius diuinæ uoluntatis existeret: quasi ipsorũ
uires, ad propinquandũ Deo, diuinãq; apparitionẽ excipiendã, satis ido-
neæ sufficientesq; non essent. At noster legislator, Dominus noster Ie-
sus Christus, non montẽ Sinai nobis caligine obductũ & igne fumigantẽ
oratione præmonstrat, neq; tubarũ uoces obscurũ quiddã atq; terrificũ
resonantes: neq; tridui castitate, & aqua sordes eluenti animã expurgat,
neq; omni concione ad radices montis relicta, uni soli ad cacumẽ montis
caligine gloriã Dei tegente circũfusum, ascensum largitur: sed primũ qui-
dẽ pro mõte ad ipsum cœlũ, quod per uirtutẽ peruiũ hominib. effecit, sub
ducit, deinde uerò nõ spectatores solùm diuinę potẽtiæ, uerũetiam socios
& participes facit, & ad cognationẽ quodãmodo superę naturæ acceden-
tes ducit: neq; caligine præcellentẽ gloriã abscondit, ut contẽplatu diffici-
lis requirentib. sit: sed claro lumine doctrinæ caligine discussa, in lucida ac
splẽdida serenitate puro corde præditis inenarrabilẽ gloriã conspiciendã
præbet. aquã aũt ad aspergendũ, nõ ex alienis riuis, sed in nobis ipsis scatu
rientem largitur: siue oculorũ quis fontes dicat, siue purã cordis conscien-
tiam nullũ à uitiositate atq; malitia limum inuehẽtẽ. nõ solũ aũt à licita u-
xorum consuetudine, sed ab omni materiali pariter ac uitiosa affectione
instituta puritate, ita per orationẽ homines ad Deum adducit. Hæc est e-
nim uerborũ uis, quibus non uoces quasdã, quæ per syllabas pronuntien
tur, per Sermonem discimus, sed rationem ascendendi ad Deum per subli
me institutum uitæ confectam & expeditam. Licet autẽ per ipsa uerba o-
rationis cognoscere diuinam sacrorum disciplinam atq; institutionem.
Quum oratis, inquit, non dixit, ὅταν εὔχησθε, id est quum uota facitis, sed
ὅταν προσεύχησθε, id est, quũ oratis: quasi id, quod ad uotũ pertinet officiũ
iam antè præstitum esse conueniat, prius q; per orationem Deus adeatur.
Sed quænã est horum nòminum, quod ad significationẽ attinet, differen-
tia? εὐχὴ, id est, uotũ quidem promissio est alicuius rei, quæ pietatis nomi
ne dedicetur & sacris destinetur: προσευχὴ aũt, id est, oratio, est petitio bo
norum, quæ Deo cum supplicatione offertur. Quoniam igitur fiducia no
bis, ut liberè loquamur, opus est, quum supplicaturi pro commodis no-
stris ad Deum accedimus, necessariò, quod ad uotum pertinet, officiũ pręę
cedet, ut eo, quod à nobis præstari decebat officio functi, ita deinceps
confidenter inuicem à Deo beneficium petamus. quamobrem prophe- Psal.65.
ta, Vota mea, inquit, persoluam tibi, quę labia mea nuncupauerũt, &, Vo Psal.49.
ta facite, ac persoluite Domino Deo uestro. Ac multis in locis scripturæ
eiusmodi, τῆς εὐχῆς, id est, uoti significationem uidere licet, ut cognosca-
mus, quòd uotum quidem sit, ut modò dictum est, doni pro gratiarũ a-
ctione offerẽdi facta promissio: προσευχὴ uerùm, id est, oratio eũ, qui post
promissi impletionem ad Deum fit, aditum significat. Docet igitur nos
Sermo, ne prius aliquid petamus à Deo, q; aliquid ei munus acceptum et
gratũ obtulerimus. Vouere eñ prius oportet, deinde orare. perinde ac si
quis dicat sementem prius fieri, quàm fructus percipi oportere. Ergo uoti

semina prius deijcere, atque ita ex deiectis seminibus adultas iam atque maturas fruges percipere oportet, per orationē remunerationē accipiēdo. Proinde quasi colloquiū cum fiducia fieri nō possit, nisi per præcedēs aliquod uotū & donū, aditus factus sit, necessariò uotū orationē præcedet. Quasi igitur iam hoc confectū esset, dominus ad discipulos ait: Quū oratis, dicite, Pater noster, qui es in cœlis. Quis dabit mihi alas tanquā columbæ, inquit alicubi magnus ille Dauid in psalmis. Dixerim autē etiam ipse, parem uocem emittere ausus: Quis dabit mihi alas illas ad hoc, ut possim unà cum sublimitate præstantiæ maiestatisque uerborum mente subuolare? aut terram quidē omnē relinquā, transeamque aerem in medio fusum, assequar æthereā pulchritudinē, & ad sidera euadam, & omnem in ijs ordinē ac ratione digestum ornatum inspiciam? ac ne in his quidem consistā, sed hæc etiam percurrā, & extra omnia, quæ & mouentur & mutantur, euadā, atque stabilem assequar naturā, immobilē & in seipsa statutam, fixam, fundatam atque firmatā potentiā, omnia ducentē pariter atque ferentē, quæcūque in esse sunt, omnia, inque, quæ ab inenarrabili uolūtate diuinæ sapientiæ pendent? ut ab omnibus, quæ & alternant & mutantur mente procul remotus in immutabili pariter & immobili animę statu eum, qui nec mutari nec in alterū peruerti potest, per animi sententiam atque iudiciū prius conciliem & familiarē reddā, deinde uerò maximè familiari et amica appellatione inuocem ac dicam, Pater? Nam quali dicenti opus est animo? quāta fiducia? quali cōscientia? ut ubi Deum, quoad eius fieri potest, per eas appellationes, quę in illo animaduertūtur, ad intellectū inenarrabilis glorię quasi manuductus, mente cōceperit atque didicerit, quòd diuina natura, quodcunque tandem ea sit, ipsa bonitas sit, sanctimonia, exultatio, potentia, gloria, puritas, æternitas, semper eodem modo atque similiter sese habens: ac quæcunque talia circa diuinam naturam intelliguntur, quū & per diuinā scripturā ac proprias cogitationes animaduerterit deinde talem emittere uocē, et eum, qui talis sit, suum patrē nominare audeat? Perspicuū est eīm, quòd si alicuius intelligentiæ particeps sit, non ausurus sit, quū nō eadem etiam in se cernat, illam uocem ad Deum emittere, ac dicere Pater. Nam improbæ uoluntatis atque propositi pater esse is, qui sui natura bonus est, naturaliter nō potest: neque uita contaminati, sanctus: neque eius, qui huc illuc circumagitur, is qui alius fieri ac mutari nō potest: neque mortificati per peccatū, pater uitę: neque eorum, qui uitijs probrosis & ignominiosis impulsi turpia cōmittunt, is, qui purus & integer est: neque auari & raptoris, benefactor: nec eorū denique, qui in aliquo malo deprchēduntur is, qui in omni bono cernitur atque consideratur, parens esse potest. Nam si quis expiatione etiamnunc opus habens, seipsum inspiciens, & uitiosam conscientiam suam agnoscens plenam maculis, & scelerum notis inustis, priusque à tot tantisque malis expurgatus sit, se Dei cognationi inserat, ac dicat, Pater, iusto iniustus, puro impurus: cōtumelia atque cōuitiū planè ea uerba fuerint, siquidē suæ nequitiæ patrem Deum nominaret. Nam patris uocabulū, caussam ex ipso procreati significat. Ergo si conscientia uitiosa quis præditus patrem suum Deum dicat, nihil aliud, quàm suorum malorum quasi principem & authorem

eum

Matth. 6.
Psal. 54.

Videtur esse locus corruptus utrobique.

eum insimulabit. At nulla cōmunio luci cum tenebris, inquit apostolus. 2.Cor.6.
sed cum lumine lumen cōsociatur, cum iustitia iustitia: cum honestate honestas: cum incorrupto incorruptū. Contraria uerò, cum ijs, quæ eiusdem generis sunt, planè cognationem habent. Non enim potest arbor bona malos producere fructus. Si quis igitur graui tardoq; corde, ut inquit scriptura, atq; mendacium quærens audet orationis uerba usurpare, sciat is, quòd non cœlestem patrem inuocat, sed infernum: qui & ipse mendax est, & eius, quod in unoquoq; conflatur, mendacij pater existit. ille peccatum, & peccati pater est. Propterea animi affectibus ac perturbationibus obnoxij filij ab apostolo appellantur: & qui à uita desciuerit, perditionis filius nominatur: mollis item quispiam & effœminatus, filius puellarum transfugientium appellatur. similiter etiam ex contrario, conscientia lauta pura ac luculenta præditi, filij lucis & diei appellantur, uirium item filij alij, qui ad diuinum robur sese firmauerint. Quum igitur ut patrem in oratione dicamus, Dominus nos docet, nihil facere aliud uidetur, quàm sublimem & altam instituere atq; præscribere uitam. non enim utique mentiri nos ueritas docet, ut dicamus nos esse, quod nō sumus, & appellemus nos eo nomine, quod natura nobis attributum non sit: sed ut, dum incorruptum & iustum, & bonum, patrem nostrum dicimus, uitæ integritate propinquitatem referamus, camq; ueram esse ostendamus. Vides quanto nobis opus sit apparatu? quali uita? quanto ac quali studio? ut ad eum modum fiduciæ erecta tandem conscientia nostra ad Deum dicere audeamus, Pater. Nam si pecunias spectes, si circa seculares uitæ fraudes occupatus sis, aut ex hominibus gloriam quæras: si uitiosis cupiditatibus seruias: deinde eiusmodi orationem in ore habeas: quid dicturum esse putas eum, qui uitam tuam intuetur, & orationem intelligit? Nam ego quidem eiusmodi quædam, quasi Deo ad talem dicente, mihi uerba uideor audire: Patrem uocas qui uita corruptus es, eum qui incorruptibilitatis & integritatis pater est? Quur sordida tua uoce contaminas nomen incorruptum? quur falsò tibi uerbum hoc usurpas? Quur naturam impollutam dedecoras? si filius esses, meis bonis prorsus etiam tuam uitam insignem esse oportebat: non agnosco naturæ meæ imaginē in te: aduersariorum sunt ista insignia. quæ societas luci cum tenebris? quæ uitæ & mortis cognatio est? quæ necessitudo natura puro cum impuro intercedit? multùm interest inter benefactorem & raptorem. Insociabilis inter misericordem & immitem contrarietas intercedit: alius est pater uitiorum, quæ in te sunt. nam mea soboles paternis bonis decoratur. filius misericordis, misericors: integri & puri, integer & purus est: corruptus alienus est ab incorrupto. & ut summatim dicam, ex bono bonus, & ex iusto iustus editur: uos autem non noui unde sitis. Quocirca prius quàm aliquis uita expiatus & expurgatus sit, periculosum est in hac oratione audacem esse, & patrem suum Deum nominare. Verùm audiamus rursus uerba orationis, si quo modo fortè crebriore repetitione, rerum occultarū sententia à nobis animaduerti atq; cognosci posit. Pater noster, qui es in cœlis.

Matth.6.

Ioan.8.

Coloss.3.
Ioan.17.

Ephess.5.

Enimuerò quòd uita cum uirtute coniuncta Deus conciliandus sit, medio criter à nobis per ea, quæ suprà dicta sunt, ostensum est. sed uidentur mihi hæc uerba etiam profundiorem quãdam sententiam designare. hæc enim & patriæ, ex qua excidimus, & cognationis, quam amisimus, recordatio-

Luc. 15. nem nobis ingenerãt. Etenim in illa narratione, quã de adolescente expo nit, qui sedem patriam reliquerat, & ad porcinam uitam transierat, histori corum more abitionem eius & luxum narrando miseriam humanam Ser mo ostendit. non autem prius eum ad pristinam felicitatem reducit, quàm sensum præsentis calamitatis suscepisset, & ad sese reuersus pœnitẽtiæ uer ba meditari cœpisset. hæc autem aliquo modo cum uerbis orationis con

Luce 17. gruebant. dicebat enim illic: Pater peccaui in cœlũ, & corã te: non adie cturus confessioni peccatum in cœlum, nisi persuasus sibi patriam esse cœ lum: quo relicto peccauerat. quapropter etiam eiusmodi confessionis me ditatio aditu facilem ei patrem efficit, adeò ut etiam accurreret ad eum, & osculo collum appeteret: (quod rationale iugum significat, per Euange licam traditionem homini, qui primum præcepti iugum exuerat, legem custodem repudiauerat, per os iniectum.) atque etiam stola circundaret eum, non alia, sed prima, qua per inobedientiam nudatus erat, simulatque interdicta gustasset, nudum sese conspicatus. Annulus item in digito, per sculpturam palæ imaginis recuperationem significat. munit autem e tiam pedes calceamentis, ne nudo calcaneo capiti serpentis appropin quans, incidat in morsum.

Quemadmodum igitur illic reuersio ad patriam sedem paternæ hu manitatis adolescẽti causa extitit: (patria autem sedes erat cœlum, in quod se peccasse ad patrem dicit): ita etiam hic mihi Dominus, dum cœlestem patrem inuocandum esse docet; quam illam patriam in memoriam re digere tibi uidetur, ut uehementiori bonorum iniecto desiderio sistat te rursus in uia ad patriam reducenti. Via autem quæ naturam huma nam ad cœlum subducit, nulla est alia, nisi fuga & uitatio uitiorum ter renorum. Porrò fugæ uitiorum ratio mihi non alia iniri posse uidetur, quàm si Dei similes euadamus. Deo autem similem fieri, est iustum pa riter ac sanctum, bonum, & eiusmodi uirtutibus præditum fieri: qua rum uirtutum, si quis, quoad eius fieri potest, insignia manifesta in se se impresserit, sine labore, nullo'que negotio per se sua'que sponte à terre na uita ad cœlestem locum transferetur. non enim loci interuallo numen diuinum ab humano genere distat, ut aliqua machina nobis atque exco gitato artificio sit opus, quo hæc grauis, ponderosa atque terrena carun cula ad incorpoream pariter & intellectualem habitationem traducatur: sed uirtute à uitio, pro ut intelligentia percipi datur, separata: in solo ani mi humani proposito situm est, ut quocunque cupiditate inclinatus sit, in eo uersetur. Quoniam igitur nullus labor sumendo atque eligendo bo no subest: atque electionem etiam adeptio successus'que prosper sequi tur eorum, quæ sibi quisque sumpsit & elegit: licet tibi statim esse in cœ lo, ubi Deum in mente sumpseris. nã si, ut Ecclesiastes inquit, Deus in cœ lo est,

lo est,tu uerò Deo,secundum prophetam,quasi agglutinatus es & adhæres: omnino necesse est, ut Deo coniunctus illic sit,ubi Deus est. Quum igitur præceperit, ut in oratione Deum patrem tuum dicas, nihil aliud, quàm per diuinum uitæ institutum te cœlesti patri similem fieri iubet. quemadmodum etiam alibi apertius id mandat, dicens: Sitis perfecti, sicut etiam pater uester cœlestis perfectus est. Si igitur intellexerimus eiusmodi orationis sententiam: tempus fuerit animos nostros præparandi,ut aliquando audeamus has uoces sumere in os, ac dicere cum fiducia, Pater noster, qui es in cœlis. Quemadmodum enim similitudiuis cum Deo manifesta sunt indicia, per quæ filius Dei fieri quis potest: (Quotquot enim receperūt eum, inquit, dedit eis potestatem,ut filij Dei fierent. recipit autem aliquis in sese Deum, qui boni perfectionem recepit) ita etiam improbi simulachri sua quædam sunt signa: quibus insignitus filius Dei esse non potest, utpote contrariæ naturæ imaginem gerens. Vis cognoscere improbi simulachri proprias notas? inuidia, odium, calumnia,superbia,auaritia, cupiditas, uitiosa insani gloriæ studij morbus: hæc & eiusmodi sunt,quibus forma aduersarij insignitur atque notatur. Cuius igitur animus eiusmodi maculis & notis infectus & inustus est, si patrem inuocauerit, uter ei pater auscultabit? nimirum is, qui cognatus est inuocanti, is autem non ille cœlestis, sed subterraneus est. Cuius enim signa proximæ cognationis gerit, ille suam omnino cognationem agnoscet. Quocirca improbi atque scelesti hominis oratio quandiu in improbitate fuerit, diaboli inuocatio est. at eius, qui destiterit ab improbitate, & uiuit in bonitate, bonum patrem uox inuocabit. Quum igitur accesserimus ad Deum, prius uitam inspiciamus, an aliquid dignum cognatione diuina in nobis geramus, deinde uerò eiusmodi uerbum proferre audeamus. qui enim patrem dicere iussit, mendacium dicere non permisit. Quocirca qui ita uitam instituerit, ut diuinam generis nobilitatem decet, is rectè ad cœlestem ciuitatem spectat, & patrem cœlorum regem, & patriam suam cœlestem nominans beatitudinem. Quonam pertinet illius consilij propositum atque intentio? Ea, quæ suprà sunt, cogitanda: ubi Deus illis fundamenta habitationis suæ cuique iacienda esse: illic thesauros condendos: illuc cor suum quenque traducere debere, ubi enim thesaurus, ibi etiam cor est. ad paternam omni tempore pulchritudinem spectandum esse, & iuxta illam, suum unumquenque animum exornare debere. Non est acceptio personarum apud Deum, inquit scriptura. Absint item à tua forma tales sordes. Ab inuidia atque ab omni uitij nota purum & integrum numen diuinum est. Ne te quidem designent eiusmodi uitia: non inuidia, non superbia: non aliud quicquam eorum, quæ diuinam pulchritudinem polluunt ac fœdant. Si talis fueris, ne uerearis familiari & amica uoce Deum inuocare, & patrem tuum uniuersi dominum nominare: intuebitur te paternis oculis, diuina stola circundabit, annulo ornabit, instruet ac præparabit Euangelicis calceamentis pedes ad superum iter:

Matth. 5.
Ioan. 1.
Matth. 6.
Rom. 2.
Ephe. 6.
Coloss. 3.

restituet te cœlesti patriæ per Christum Iesum dominum nostrum: quem decet gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM, ADVENIAT REGNVM TVVM.

Hebr. 10. Levit. 8.

LEX quæ futurorum bonorum continet umbram, & typicis quibusdam ænigmatibus & inuolucris ueritatẽ præsignificat, quum in occultum ac remotum templi locum, quod ἄδυτον dicitur (ob id, quòd eò præter sacerdotes adire fas non esset) sacerdotem Deo preces oblaturum introducit, primùm quidem piacularibus quibusdam sacrificijs, & circumspersionibus introiturum purificat & lustrat: deinde ubi eum stola sacerdotali, auro, purpura reliquisq́ floridis tincturæ colorib. elegãter & affabrè facta atq́ elaborata exornauerit: pectoralemq́ mitram & fasciã ei iniecerit, ac tintinnabula ex fimbrijs cum corymbis suspenderit: supernè quoque tunicam epomidibus constrinxerit, & diademate caput exornauerit: capillum'que largiter infuso unguento imbuerit: ita demum eum ad adytum arcana sacrificia peracturum producit.

At spiritualis legislator Dominus noster Iesus Christus corporalib. legẽ uelamentis spolians atque denudans, & in apertum proferens ænigmata atq́ inuolucra figurarum, primùm quidem nõ ex uniuerso corpore segregans, illum solum ad colloquium Dei adducit: sed commune uolentibus sacerdotij beneficium ac munus proponens cuilibet hanc dignitatem ex æquo largitur: deinde uerò non alieno ornatu, qui ex tinctura quadam & superfluo opere textorio exquisitus sit, fictam pulchritudinem sacerdotis ostentat: sed proprio atq́ natiuo eum ornamẽto circundat, pro uaria ueste purpurea uirtutum gratijs excolens. instruit autem etiam pectus non terreno auro, sed cordis integra pura'que conscientia, pulchritudinem cordis exornans, atque huic mitræ pretiosorum quoque lapidum fulgores adaptat, hi autem sanctorum mãdatorum splendores sunt, ut apostolo uidetur. quinetiam periscelide munit illam partem, cui id indumenti genus ornamento est. prorsus autem non ignoras, quòd pudicitiæ amiculum ornamentum eius partis sit. quum appendisset autem ex fimbrijs uitæ mente comprehensibiles corymbos & tintinnabula: (per hæc autem rectè quis præclara [a] opera uitæ cum uirtute actæ intellexerit, ut insigne per hanc uitã iter sit) ex his igitur fimbrijs quum pro tintinnabulo quidem bene sonantem sermonem fidei suspendisset, pro corymbo uerò occultam futuræ spei promptitudinem, eam, quæ duriori uita tecta est, ita demum ad adyton & intimum templi locum producit. Adyton autem hoc non inanimum, neque manu factum, sed arcanum cordis nostri penetrale atque conclaue est, si uerè ἄδυτον, id est, impenetrabile nequitiæ & malis cogitationibus inaccessum sit. ornat item caput cœlesti sensu, non literarum figuram aureæ laminæ imprimens, sed ipsum

[a] Locus mutilus esse uidetur utrobiq́.

Deum

Deum in principali ratione insculpens. unguentum aũt capillo inspergit, quod ab ipsa anima per uirtutes intrinsecus conficitur. atq; etiã præparat eum,ut uictimã & hostiam per mysticũ sacrificium offerat Deo non aliud quicq; nisi seipsum.Qui enim ita à Domino ad sacrificium per gladiũ spiritus, quod est uerbũ Dei,sensum carnis mortificans ducitur,[a] is intra adyta Deum placat,seipsum per tale sacrificiũ immolans, suũq; corpus hostiam uiuentem,sanctam,acceptam Deo sistens. Sed fortasse dicet aliquis, non hæc,prout prima facie appareat, sententiam orationis, quam exponendã suscepimus, continere:sed nos eiusmodi sermones, qui rei propositæ, ex proprijs eius uerbis collecti non conueniant, comminisci. Reminiscatur ergo denuò atq; recordetur primam orationis doctrinam.nam qui ita sese parauit, & liberè Deum patrem suum nominare audeat, is plenè amictus est illa stola,quam oratio descripsit,tintinnabulis resonat,corymbis decoratur:circa pectus præceptorũ fulgorib. resplendet, gestat humeris patriarchas & prophetas loco nominũ uirtutib. illorũ ad sui ornatũ translatis caput corona iustitiæ ornat, capillũ cœlesti unguento delibutũ habet, & intra supercœlestia adyta uersatur: quæ omni cogitationi prophanæ reuera ἄδυτα,id est impenetrabilia atq; inaccessa sunt. Enimuero quomodo exornatũ & instructũ esse cõueniat eum,qui sacerdotis officio functurus sit,mediocriter per ea,quæ tractata atq; explicata sunt, oratio demonstrauit. reliquũ fuerit ipsam considerare petitionẽ,quã eum,qui intra adytũ uersetur,Deo offerre iussit.nõ eñ mihi uerba orationis nudè exposita, prima facie perfectu facilẽ nobis sententiã præbere uidentur. Sanctificetur,inquit,nomen tuum,adueniat regnum tuum.Quid hæc ad id,quod mihi opus est? dixerit aliquis homo, uel propter peccata seipsum per pœnitentiam castigans, uel ut peccatum inualescens effugiat, Deum in auxilium uocans,semper in oculis habens eum,qui per tentationes impugnat: hinc ira rationem à constantia, moderatione,atq; officio deducit, illinc rerum absurdarum cupiditates animi uigorem eneruant: ab altera parte auaritia & rei suæ quouis modo augendæ studium perspicaci parti cordis hebetudinem & cæcitatem inducit: fastus, superbia, odium, reliquus'que aduersariorum nostrorum catalogus & numerus, tanquam caterua hostium undique se circumfundens, extremorum malorum animæ periculum inducit. & qui hæc firmiori auxilio studeat effugere atque euitare, quibus uerbis magis proprijs utatur? an non quibus Dauid usus est? Psal. 142. Eripiar inquiens ex odio prosequentibus me? &, Auertantur inimici mei retrorsum? &,Da nobis auxilium ex afflictione? & quæcunque talia sunt; Psal. 34. Psal. 107. per quæ auxilium Dei contra aduersarios excitare licet? Nunc uerò modus orandi quid continet? Sanctificetur nomen tuum. Si enim hoc à me non dicatur, nunquid fieri potest, ut nomen Dei sanctum non sit? Adueniat regnum tuum. Quid enim à potestate Dei alienum est? qui, Esa. 4. ut inquit Esaias, totum cœlum palmo comprehendit? qui amplectitur terram? qui humidam naturam in manu continet & comprehendit? qui omnem mundanam simul & supramundanam naturam quasi in ulnis gestat? Si igitur nomen Dei semper sanctum est, ac nihil effugit uim

[a] ὄντως est utrobiq; ὄντος ego lego.

uim dominationis Dei,sed & omniũ rerũ potitur,et quod ad sanctificatiõ nẽ attinet,adiectione amplius opus nõ habet, quippe cui per omnia nihil deest,sed perfectus est:quid sibi uult optatum,Sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum? An forsitan tale quippiam Sermo per formam o- randi tradit, quòd infirma ad b oni alicuius acquisitionem humana natura sit, & idcirco nihil nobis contingere possit eorum, quæ affectamus,nisi di uinum auxilium bonum in nobis conficiat? Porrò caput omnium bono- rum est, si per meam uitam nomen Dei glorificetur. Poterit autem no- bis ex contrario planior fieri intellectus. Audiui alicubi sacrã scripturam
1.Tim.6. condemnantem illos, qui in caussa sunt, ut Deo obtrectetur. Vę inquit, propter quos nomen meum malè audit inter gentes. Hoc autem tale est. Qui nondum sermoni ueritatis crediderunt, eorum,qui fidem mysterij ac ceperunt,uitam inspiciunt,& obseruant. Quum igitur nomen quidem fi- dei in aliquibus fuerit,uita uerò nomini quasi obloquatur atq; repugnet, quippe uel per auaritiam simulachrorum cultui dedita, uel ebrietatem & comessationum turpitudine fœdata, & more suis in luto luxuriæ immer- sa: statim in promptu infidelium sermo est: non in uoluntatem & institu- tum eorum qui hoc seculo facultatibusq; malè utuntur, sed in mysterium, quasi talia facere doceat, criminationem uertens. non enim illum & illum, qui diuinis mysterijs initiatus sit,uel conuitiatorem,uel fraudatorem & a- uarum,uel raptorem, uel aliquo alio tali uitio obnoxium futurũ fuisse,nisi peccare licitum eis esset. propterea graues minas talibus scriptura inten-
Esa.52. tat: dum dicit, Væ illis, per quos nomen meum malè audit inter gentes. Si igitur hoc intellectum est, tempus fuerit id, quod ex contrario dicitur, considerare. Optare enim atque precari ante omnia opinor, atq; hoc ora- tionis constitui caput oportere, ne propter meam uitam nomen Dei ma- lè audiat,sed glorificetur & sanctificetur. In me igitur sanctificetur, in- quit, nomen tuæ dominationis, quod à me inuocatur, ut uideant ho-
Matth.5. mines bona opera, & glorificent patrem, qui est in cœlis. Quis autem est adeò ferus & orationis expers, qui si inter eos, qui Deo crediderunt, uideat uitam puram,quæ per uirtutem exigatur, ab omnibus peccati in- quinamentis uacuam atq; puram,ab omni suspicione mali alienam,tempe rantia claram, prudentia grauem, fortem & firmam aduersus affectuum ac perturbationum impetus & incursus corporis uoluptatibus nullo mo- do mollẽ & effœminatã à delicijs,à torpore & ignauia,à tumore fastus q; maximè remotã, temporalibus facultatib. & reliquo seculari cultu,quan- tum necessitas desideret utentem,summo pede terram stringentem, quæ fruendis percipiẽdisq; uoluptatibus hoc terreo seculo non obruatur, sed superet omnẽ per sensus adhibitã fraudem, per carnem cum incorporea uita certet,unas diuitias uirtutis opes existimet, unã nobilitatẽ,unum po- tentatum,seipsum in potestate habere, & humanis affectibus non seruire, quę productione materialis huius seculi uitę doleat & angatur,studeat au tem atq; nitatur,quemadmodum illi, qui in mari uexantur atq; affligun- tur,capere portum requietis. quis igitur si talem uideat, nomen, quod ab eiusmodi uita inuocetur,non glorificet? Quocirca qui in oratione dicit, sanctifice-

Sanctificetur nomen tuum, ui uerborum hęc orat: auxilij tui præsidio atq; adiumento fiam irreprehēsibilis & inculpatus, iustus, pius: abstineā ab omni malo facinore: loquens id, quod uerū, faciens quod iustū sit: in rectitudine ambulās: tēperantia illustris, integritate decoratus: sapiētia atq; prudentia ornatus, ad supera aspirans, terrena despiciens, institutis angelicæ uitæ clarescens. Hæc & eiusmodi, breuis hæc petitio continet, quæ per orationem ad Deum dicit: Sanctificetur nomē tuum. nō enim aliter per hominem Deus glorificari potest, nisi uirtus eius testetur, diuinam potentiā atq; uirtutem esse caussam bonorum. Quæ deinceps sequitur oratio, regnū Dei optat aduenire. Nunquid nūc regem fieri uult uniuersi regē, qui semper est, quod est? qui ad omnem mutationem firmus & immobilis est? qui non potest reperire melius quicquam, in quod transeat? Quid igitur sibi uult optatio, quæ regnum Dei euocat? Ac ueram quidē huius rei rationem nouerint illi, quibus spiritus ueritatis occulta mysteria reuelat. nos autem eiusmodi de hoc dicto opinionem atq; sententiam habemus. Vna rebus uniuersis superimposita est ac præsidet uera potestas & uirtus, quę uniuersitatis suscepit imperium, & regnat non uiolento quodam atq; tyrannico potentatu, ut quæ metu ac necessitate sub imperium ac ditionē suam obnoxios subiunxerit. Liberam enim ac uacuam ab omni metu nulliusq; dominio subiectā conuenit esse uirtutē lubenti animo bonū eligentē atq; sumentem. caput autē omnis boni est, uiuificæ potestati subditum esse. Quoniam igitur humana natura à boni iudicio fraude inducta aberrauit, & ad contrarium nostrum arbitrium inclinauit, & omne malum hominū uitam inuasit, & in potestatē suam redegit: innumeris modis morte naturæ immixta, omnis enim malitiæ uitiositatisq; forma tanq; uia quædā & aditus morti aduersum nos existit. Quoniā igitur eiusmodi tyrannidi circumuenti atq; ob noxij fuimus, tanq; per carnifices quosdā uel hostes, incursibus affectuum atq; perturbationū in seruitutē à morte redacti: rectè precamur regnū Dei super nos uenire. Non enim aliter prauā corruptionis potestatē exuere atq; effugere poterimus, nisi uiuifica uirtus inuicē in nobis imperium susceperit. Si igitur regnū super nos uenire petiuerimus, hæc ui uerborū Deum precamur: corruptioni exemptus sim, à morte liberatus sim, soluar à uinculis peccati: ne posthac regnet amplius in me mors: ne amplius aduersum nos efficax sit malitiæ uitiositatisq; tyrannis: ne prępualeat aduersum me hostis, neu per peccatū captiuum me ducat: sed ueniat super me regnū tuū, ut recedant & remoueantur à me, imò uerò ad nihilū redigantur: quæ nunc imperiū tenent & regnant uitia, atq; affectus. ut em̄ deficit fumus, ita deficient, & ut liquescit cera, ita peribūt. Neq; em̄ fumus refusus in aerē signum aliquod suæ relinquit naturæ, neq; cera, quæ in igni fuit, amplius reperitur: sed & hęc quum flammam suo nutrimento aluerit, in uaporem & aerem transfunditur, & fumus ad plenam abolitionem redigitur: ita si super nos regnum Dei uenerit, omnia, quę nunc dominātur ac principatū tenēt, ad interitū redigētur. Non em̄ tenebrę præsentiā lucis sustinent: nō morbus sanitate superueniēte cōsistit: nō uim suā affectus & perturbatiōes exercent, impatibilitate et horū malorū uacuitate pręsente,

uana

uana atq; deserta mors est: è medio corruptio excessit, quum uita in nobis regnat, & incorruptibilitas imperium tenet. Adueniat regnum tuum. Dulcis uox: per quã hanc planè precationem Deo offerimus: Rumpatur acies opposita: deleatur alienigenarũ phalanx. dirimatur bellũ carnis aduersus spiritum: ne corpus animę hostis arx & receptaculũ sit: appareat mihi regius potẽtatus, angelica manus, cohortes regentium: [a] legio à dextris assistentium, ut cadant ex opposita parte pugnãtium decem millia. numero pollet ac uehemens est aduersarius, sed tuo auxilio destitutus: acer & inuictus, sed quandiu solus fuerit is, qui bello petatur: quum autem tuum regnum apparuerit, recedit dolor, tristitia, & gemitus: atq; in eorũ locum uita, pax & exultatio succedunt. An forsitan, ut à Luca nobis idem intellectus planius explicatur, is qui orat, ut regnum adueniat, auxilium sancti spiritus implorat? Nam [b] is in illo Euãgelio, pro eo, quod est, ueniat regnũ tuum, Adueniat, inquit, sanctus spiritus tuus super nos, & purificet nos. Quid temerariæ linguæ homines ad hæc dicẽt de spiritu sancto? qua mente, qua sententia, quoue intellectu regiam dignitatem ad humilitatem seruilem traducunt? Nam quomodo Dei id, quod Lucas quidem spiritũ dicit, Matthæus aũt regnũ nominauit, ad subditam naturã detrahunt, uice regnantis cum ea, quę regno subdita est, natura [c] collocãtes? Creatura seruit. at seruitus regnum non est. Spiritus autem sanctus regnum est. A' communione igitur atq; societate creaturæ separatus est. Quod eñ regnat, regno subditum est: quod autem regno subditum non est, ne creatura quidẽ est. Nam seruire craturæ proprium est. Si igitur spiritus sanctus regnum est, qui fit, ut non confiteantur dominationem, qui ne orare quidem unquam didicerunt? qui ne norunt quidem quis sit qui purificet inquinatum? quis item is, à quo pendeat regni potestas? Veniat sanctus spiritus tuus, inquit, & purificet nos. Ergo propria pariter & eximia peculiarisq; sancti spiritus uirtus & efficacia est, ut & purificet, & remittat peccata: quemadmodum Euangelicus sermo testatur. Quocirca qui testatur eum habere potestatem remittendi peccata, simul etiam prorsus eum Deitatem habere testatur. Atq; hoc ipsum etiam de unigenito ait apostolus, quòd postea quam purificationem peccatorum confecerit, sedeat ad dexteram maiestatis patris. Vnum igitur amborum est opus, & purificantis peccatum spiritus, & Christi, qui peccatorum purificationem præstitit. Quorum autem una efficientia est, eorum etiam natura prorsus eadem est. Quis igitur furor est eorum, qui spiritum sanctum oppugnant, seruire dominum tradentium? quibus ne Paulus quidem, cui fidem habeant, satis idoneus testis est, qui ait: Dominus autem spiritus est? An forsitan dictionem, Adueniat, uim tollendi dignitatem habere existimant? & non audiunt magnum Dauidem etiam patrem ad se trahentem, &, Veni ad seruandũ nos, clamantem? Si igitur in patre, uenire [d] salutare est, quomodo in spiritu, uenire probrosum & cõtumeliosum est? an à peccatis purgare signũ esse deminutę dignitatis existimant? Atqui audi incredulos Iudæos clamantes, quòd remittere peccata solius sit Dei: quum de patre hoc uerbum dicerent: Quid hic, inquiunt, loquitur blasphemias? quis potest remittere peccata, nisi solus

[a] In uno codice erat, ἀθλούντων, in altero ἀθυνόντων: ego lego ἀθυνόντων.

[b] οὕτως, habetur, ego lego οὗτος.

[c] Spiritum sanctum.

Heb. 1.

Rom. 8.

[d] Locus uidetur utrobique corruptus.

Luc. 5.

solus Deus? Si igitur pater quidem peccata remittit, filius uerò peccatum mundo tollit: purificat item spiritus sanctus à peccati inquinamentis eos, in quibus fuerit: quid dicent, qui suam uitā oppugnāt? Sed ueniat super nos spiritus sanctus, & purificet nos, et capaces faciat sublimium pariter ac diuinorum intellectuum, qui per oratione͂ nobis ostenduntur à uoce Seruatoris, cui gloria in secula seculorum. Amen.

FIAT VOLVNTAS TVA, SICVT IN COELO, ET IN TERRA. PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

AVDIVI quendam medicinæ peritum naturalibus rationibus adductis, quomodo sese sanitas corporis bene uel secus haberet, artificiosè sermocinātē, ac fortassis id, quod dicitur etiam nobis ad bonam animæ ualetudinem tuendam haud alienum fuerit. Eorū enim, quæ in nobis sunt, elementorum alicuius à conuenienti modo deflectionem, principium & caussam esse statuebat, ex qua morbus conflaretur: & ex cōtrario rursus eorū, quæ malè ac uitio mota atq; mutata essent, inconuenientem & naturalem modum restitutionem, morbi caussæ curationem atque correctionem esse dicebat: atq; idcirco considerare atq; despicere putabat oportere, quid maximè ex ijs, quæ perperam in nobis & inordinatè mouerentur, sui præualentia oppositi elementi uim, quam ad sanitatē simul inferret, infringeret atq; debilitaret: ut si quidem calor præualeret, auxiliū ei, quod opprimeretur, præbeatur, & reuocetur id quod exiccetur & arescat, ne fortè materia tandem deficiente, euanescat penitus & extinguatur in sese calor, dum ipse circa sese absumitur: similiter etiam si quid ex alijs, quæ per contrariū in nobis considerantur, modum ad redundantiam uergendo excedat, ut id, auxilium ab arte parti, quæ succumbat, ferendo, sistatur ac reprimatur. Quæ si facta fuerint, & nihil æquabili elementorum distributioni atq; æquilibritati officiat, reduci atque restitui corpori sanitatem, ubi natura, quantum attinet ad temperamentū, non amplius fuerit inæqualis. Quorsum igitur spectat mihi hoc longum orationis principium? Fortasse non aliena speculatio, neq; longè à proposito argumento seiuncta atq; diuersa ēst. propositum enim nobis est ad considerandum, quid sibi uelit, quod dicitur: Fiat uoluntas tua. Cuius autem rei gratia medici speculamenti meminerimus, deinceps declarabimus & aperiemus. Erat aliquando in sanitate mente comprehensibili genus humanum, tanq; elementis quibusdam, animæ inquam motibus, secundum uirtutis rationem æquabiliter in nobis temperatis. sed posteaq; præualente ui concupitiua, quæ ex contrario intelligitur, affectio, continentia nempe, ab eo, quod nimium & redundans erat, subacta est: quum non esset, quod immoderatam cupiditatem in res incommodas & indecoras ruentem reprimeret, & inhiberet: exinde lethalis morbus peccatum humanæ naturæ conflatum est. Verus

igitur animæ uitiorum & morborum medicus, qui propter malè habentes in uita hominum uersatus est, rationibus ijs, quę in oratione deprehenduntur, caussam morbi efficientem tollens restituit nos in eam, quæ mente percipitur, sanitatem. Sanitas autem animæ, est diuinæ uoluntatis prosper successus: quemadmodum etiam ex contrario, excidisse bona uoluntate, morbus animæ est in mortem desinentis. Quoniam igitur bona uictus ratione atque habitatione in paradiso relicta ægrotauimus, quum de inobedientiæ ueneno largiter sumpsimus, & idcirco hoc graui atque lethali morbo natura succubuit atque deuicta est: uenit medicus uerus iuxta præscriptum medicæ artis per contraria malum sanans: atque eos, qui idcirco in morbum inciderant, quòd à diuina uoluntate recesserāt, rursus coniunctione cum uoluntate diuina à morbo liberat. nam uerba orationis morbi animæ inhærentis curatio sunt. precatur enim quasi quibusdam doloribus animæ pressus qui dicit, Fiat uoluntas tua. uoluntas aūt Dei salus hominum est. Quum igitur in hoc consistimus, ut ad Deum dicamus, Fiat etiam in me uoluntas tua, omnino necesse est, prius illam uitam incusare, quæ diuinam uoluntatem transgressa erat, atq; hæc per confessionem commemorare: Quoniam per superiorē uitam malè in me operata est opposita contrariaq; uoluntas, & improbi tyranni minister fui, tanquam carnifex quidam exequens aduersus meipsum sententiam inimici: idcirco meæ perditionis misertus, concede, ut tandem aliquando etiam in me fiat uoluntas tua. Vt enim in speluncis obscuris illato lumine tenebrę euanescunt, & caligo recedit: ita si tua uoluntas in me fuerit, omnis prauus & importunus animi propositi motus ad nihilum redigetur. Nam sobrietas & modestia lasciuum & uitiosum mentis appetitum extinguet: animi demissio fastum absumet: moderatio superbiæ morbum sanabit: dilectionis uerò bonum magnum numerum oppositorum malorum ex anima depellet. huic enim cedit odium, inuidia, simultas, iræ motus, animosa affectio, insidiæ, simulatio, molestiarum & iniuriarum memoria, uindictæ cupido, efferuescentia sanguinis circa cor, acerbus & truculentus oculus: omnis talium uitiorum grex dilectionis affectione pellitur: ita duplicem simulachrorum cultum eijcit efficacia diuinę uoluntatis. duplicem

Psal.113. inquam, tum circa simulachra, tum circa argentum & aurum, insaniam atque furorem: quæ sermo propheticus simulachra gentium nominauit. Fiat igitur uoluntas tua, ut diaboli uoluntas extinguatur. Sed quare precamur, ut à Deo bonū nobis animi propositum contingat? quia infirma ad bonum est humana natura, postea quam semel per uitiositatem eneruata est. non enim ita facilè à malo rursus ad bonum homo reuertitur, ut à bono ad malum accessit. quemadmodum etiam in corporibus talis ratio animaduerti potest, quòd non simili, neque æquè commoda ac facili ratione, tum sanum corpus morbo obnoxium fit, tum quòd morbo laborauerit, sanatur. Nam qui paulo antè in sanitate degebat, uel per unum uulnus uenit in periculum mortis: atque unus ambitus aut accessio febris firmitudinem omnem corporis ac uigorem soluit. & exiguum ac parum ueneni gustatum, uel penitus interficit, uel quin id faciat, parum abest & morsum serpentis,

ſerpentis,aut aculeum uenenati alicuius animalis, aut lapſum, aut ruinam, aut largius,quàm uires ferre poſsint,ſumptum cibum,aut aliquid aliud eiuſmodi ſtatim uel morbus ſequitur,uel mors.at morbi profligatio multis ſolertibus inuentis & rationib. excogitatis, multa cũ difficultate,& artib. medicis conficitur, ſi fortè etiam confici poſsit. Idcirco quum ad malum quidem ac uitium in nobis ruit appetitus, nõ opus eſt adiutore,quippe in uoluntate noſtra uitioſitate ſeipſam ultro perficiente. ꝙ ſi in melius inclinatio fiat,Deo opus eſt,qui ſtudium & deſiderium ad opus perducat.propterea dicimus: Quoniã uoluntas tua ſanitas mentis eſt:ego uerò carneus ſum,uenditus ſub peccatum,uirtute tua, hæc bona mihi uoluntas contingat:[a] ita iuſtitia, pietas, à uitijs alienatio.Nam uolũtatis uocabulũ generaliter omneis uirtutes in ſe comprehendit, ac quæ ſingulatim per bonum intelliguntur, in uoluntate Dei omnia animaduertuntur.

a Videtur locus esse mutilus aut certè corruptus.

Sed quid ſibi uult adiectio uerbi, Sicut in cœlo, & in terra? Videtur mihi Sermo aliquã fortaſſe profundiorem indicare ſententiam,& quandã per contemplationem creaturæ diuini intellectus tradere doctrinam. Quod autem dico tale eſt. Omnis creatura rationalis partim in incorpoream,partim in corpoream naturam diuiſa eſt.Eſt autem angelica quidem incorporea: altera uerò ſpecies,nos homines ſumus. Atque illa quidem, quæ incorporea quum ſit,ſola mente comprehenditur,ut quæ nimirum à grauante corpore remota atque ſeiuncta ſit:(de hoc loquor duro,renitenti, ac pondere ſuo ad terram uergente corpore:) per ſuperam partem obuerſatur in leuibus & ętereis locis immorans in agili & expedita natura: altera uerò propter corporis noſtri cum terrea natura cognationem, tanquam limi et fecis quoddã ſedimentum hanc terreſtrem uitam neceſsitate ſortita eſt. haud equidem ſcio, quid per hæc diuina uolũtas diſpoſuerit ac deſtinauerit,omnem ſibi creaturam conſociare atque conciliare ſtuduerit, ut neꝗ inferna natura cœleſtium altitudinum, neꝗ cœlũ terrenarum rerũ penitus expers eſſet,ut per hominis formationem atque conditionem utrique elemento fieret aliqua participatio eorum,quæ in alterutro intelliguntur:quum & anima,quæ mente conſtat: quæ mens affinis & cognata cœleſtium uirtutũ eſſe uidetur, terrenis corporibus inhabitet: & hæc terrea caro in reſtitutione uniuerſorum in cœleſtem locum unà cum anima tranſmigret.(Rapiemur enim,ut inquit apoſtolus,in nubibus, in occurſum domini in aerem: & ſic ſemper cum domino erimus.)Siue igitur hoc,ſiue aliquid aliud præter hoc diuina ſapientia diſponente in hanc duplicẽ uitam ſecta omnis natura rationalis atꝗ diuiſa eſt,una quidẽ incorporea,quę cœleſtem beatitudinem ſortita eſt:altera uerò, quæ propter affinitatẽ, quam cum ea habet,in terra per carnem occupata eſt. Veruntamen boni & honeſti ſtudium æqualiter utriuſꝗ naturæ eſſentiæ ſimul inſitum & attributum eſt,plenãꝗ item ac ſummã in ſeſe poteſtatem,& ab omni neceſsitate liberã uoluntatẽ in utriſꝗ parẽ rerũ uniuerſarũ præſes effecit, ut animi libero quodã arbitrio atꝗ propoſito regatur,quicquid ratione pariter ac mẽte honoratũ eſt. Sed ſuperna quidẽ uita penitus à nequitia atꝗ uitioſitate pura eſt,ac nihil[a] quicꝗ ex ijs,quæ ex contrario intelligũtur,cum illa uita conuerſa-

ad Theſſal. 1. cap. 4.

a Locus corruptus utrobiꝗ uidetur, ego lego, οὐδὲ ἓν ἐκείνῃ τῶν ἐν τῷ ἐναντίῳ, &c.

côuersatur atq; cômunionē habet: sed omnis uitiosus perturbatusq; motus & affectus, quib. rebus genus humanū obnoxiū est: per infernā uitā uagatur & oberrat. quamobrē eam, quæ in cœlis est sanctarū uirtutū uitā à nequitia atq; uitiositate uacuam, & ab omni peccatorū macula integrā ac puram esse nouit diuinitus prodita scriptura. Quicquid aūt extra bonum per ipsam ab eo secessionē malū subijt atq; suscepit, circa concauā atq; depressam hanc uitā, sicuti quædā fex & limus cōfluxit: qua ratione inquinatur genus humanū, quo minus diuinū lumen ueritatis intueatur, per eiusmodi tenebras impeditū. Si igitur superna quidē uita ab affectibus & uitijs uacua, integra atq; incorrupta est: uarijs aūt affectibus & ærumnis demersa est huius terrenæ uitæ miseria: manifestū fuerit, q; superna quidem uita, utpote ab omni malo pura, per bonā uolūtatē Dei prosperè exigatur atq; regatur. ubi enim malum non est, bonū prorsus esse necesse est. nostra aūt uita, quum communione & usu bonorum exciderit, simul etiam excidit diuina uoluntate. Idcirco per orationē docemur, ita à malo uitam nostram expurgare, ut ad similitudinem cœlestis uitæ instituti, etiam in nobis absq; ullo impedimento uoluntas Dei exerceatur. perinde ac si quis dicat: quemadmodū in thronis & principatibus, & potestatibus, & dominationibus, & omni supramundano exercitu fit uoluntas tua, malitia atq; uitiositate nusquam boni actionē impediente: ita bonum etiam in nobis perficiatur & absoluatur, ut è medio sublata omni malitia atq; nequitia, uolūtas tua in animis nostris per omnia prosperè succedat. Sed quasi aliquis ex aduerso subijciendo atq; opponendo dixisset: Et qui fieri potest, ut illi, quibus ea sors obtigit, ut uitā per carnē exigant, eam, quæ in incorporeis uirtutibus est, puritatē assequātur, quū propter corporis necessarios usus anima innumeris curis demersa sit? idcirco mihi uidetur tanquā discutiens eiusmodi perplexitatē, id quod ad propositū studium difficile uidebatur, sequenti oratione dissoluisse. Certam eñ stabilēq; sententiam opinor eum nobis per hæc uerba tradere, quibus quotidianū panem petere nos iubet: quòd nimirum frugalitas & mediocritas, quantū attinet ad rationem uacuitatis affectuū & uitiorū, exæquetur ei facultati, cui natura nihil deest. Non eñ angelus in orationibus à Deo petit sibi panē subministrari: quoniam pręditus est natura, quę nihil earum rerum amplius opus habeat: sed homo petere iubetur, propterea q; id, quod euacuatur eo, quòd replcat omnino opus habet. Nam fluxa atq; transitoria uitę humanę conditio est, pro eo, quod cōsumptū & excretū est, id quod renouet, requirens. Qui igitur ad naturæ ministeriū respicit, & nihil præterq; necesse est, per uanas curas desiderat atq; requirit, nō multū infra uitā angelicam erit, dum sua frugalitate illorum copiam nulla re amplius egentium imitatur. Idcirco quærere iubemur id, quod satis sit ad naturā corporis conseruandam, Panem da, ad Deum dicentes, non luxum, non delicias neq; diuitias, non floridas uestes purpureas, nō ornamenta aurea, non lapidū fulgores, nō uasa argentea, nō agri copiam ac latitudinē, non imperium exercituum, nō bellorū et gentium pręfecturas, nō equorū greges, nō boum armenta reliquorumq; pecorum magnam multitudinem, non mancipiorum copiam, non claritudi-

claritudinẽ atq; ſplendorẽ in foro, nõ colũnas, nõ ſtatuas, nõ pannos ſericos, nõ muſica acroamata, neq; quicq; tale, per quę anima à diuina ac potiori cura abſtrahitur: ſed panẽ. Vides latitudinẽ & ubertatẽ philoſophię? quot ſententiæ breui hac uoce cõprehendantur? tantũ non apertè per hãc orationẽ clamat intelligentibus: Definite, ô homines, circa res uanas cupiditatib. diffundi ac diſtineri: definite laborũ aduerſus uoſmetipſos cauſſas & materias accumulare, exiguũ eſt, quod naturæ debes: cibũ debes caruncule tuę, rem & modicã & paratu facilẽ, ſi uſum & neceſsitatẽ intueris, quur aduerſus temetipſum multiplicas tributa? Cuius rei gratia tot debitis teipſum obligatum atq; ſubiectum is? argentũ ſcrutans, aurũ fodiens, & fulgentem materiam requirens? ut tibi per eiuſmodi res perpetuus hic tributorum exactor, uenter luxu atq; delicijs diffluat? cui panis, qui id, quod deeſt corpori ſupplcat, debetur. tu uerò ad Indos negotiandi cauſſa proficiſceris, & in Barbarico mari periclitaris, & anniuerſarijs nauigationibus teipſum cõmittis, ut reb. illinc importatis & aduectis, cibũ condias, non conſiderans, quòd nõ ultra palatum ſenſus condimentorum progreditur. Similiter item quod uiſu & aſpectu gratũ eſt: quod odore, quod ore & facie placet, momentaneã quandã & cito periturã gratiam ac uoluptatem ſenſui præbet. à palato uerò promiſcua atq; indiſtincta earum rerum, quæ immittuntur, differentia eſt, æqualiter omnia in maleuolẽtiam & fœtorem natura trãſmutante. Vides finem obſoniorum apparationis atque confectionis? Vides effectũ impoſturæ rei culinaris ciborũq; cõditionis? Panem pete propter uitæ neceſſariũ uſum, huius te corpori debitorẽ natura fecit. Cætera quæ præter hæc, ſolertia, delicijs ac luxui debitorũ excogitata & inuenta ſunt: ea de zizaniorũ iuxtà ſatorum ſemine ſunt. ſemen patrisfamiliâs, frumentũ eſt. ex frumento panis conficitur. at luxus atq; deliciæ zizanium eſt, quod ab inimico iuxta frumentũ ſatum eſt. Sed homines miſſo miniſterio naturæ neceſſario, reuera ſuffocantur (ut alicubi Sermo dicit,) uanarũ rerum ſtudijs, & infrugiferi manent, dum in his anima ſeſe perpetuò exercet & occupata eſt. Forſitan eiuſmodi quippiam etiam Moyſes per ęnigmata atq; inuolucra uerborũ philoſophari mihi uidetur, qui uoluptatis, quæ guſtatu percipitur, ſerpentẽ Euæ ſuaſorẽ adhibuerit. Aiunt enim hanc beſtiam, ſerpentem inquam, ſi compagi atq; commiſſuræ quum perrepere conetur, caput ſubduxerit atq; perpulerit, [a] haud facilè à poſteriori parte ab obnitentibus poſſe retrahi per dorſum, ſquama naturaliter in contrariũ aduerſus uim attrahẽtium reſiſtente: & quod facere nõ prohibetur ab anteriore parte elabi atq; penetrare nitẽs, leuitate ſquamę labẽte, id à poſteriore parte reſoluere atq; retrahere tentãs, obnitẽte ui ſquamarum, aſſequi non poteſt: oſtendente, opinor, ſcriptura, quòd uoluptatem introeuntem, & animæ dorſo obrepentem cauere oportet, & q; maximè fieri poteſt, uitæ compages obturare. ita enim à conſuetudine beſtiarum uita humana pura ſeruari poſsit. Quòd ſi aliquẽ aditum aduerſum nos nactus fuerit, uita compoſita nimirum in nobis diſſoluta, latitabit per has cõpages diſſolutas ſerpens uoluptatis, nec propter ſquamas ex mentis receſsibus ac latebris facilè eijci poterit. Porrò ſquamas quum audis

Matth. 13.

[a] Locus ualde utrobiq; corruptus, quẽ poſt multam cunctationem coniecturis adductus ita tandẽ reddidi. μὴ αὖον τῶ ἐκ φαιν ῥᾳδίως, &c. eſt in utroque exẽplari: ego lego μὴ αὖ, ἐν τῶ ὑγροῖς ῥᾳδίως, &c.

multiplices ac uarias uoluptatū materias & occasiones per ænigma atque inuolucrū uerbi intellige. Vna enim generali uerbo bestia est, uoluptatis affectus. sed uariæ multiplicesque uoluptatū formę uitæ humanę per sensus immixtæ atque inhęrescētes, hæ squamę serpētis sunt uarietate affectuū qua si maculis distinctæ. Si igitur fugis bestiæ cōtuberniū atque cohabitationē, caue caput, hoc est, primum mali impetum & incursum. ad hoc enim præ-
Gen. 3. cepti Domini inuolucrum & ænigma: Ipse obseruabit calcaneū tuum, & tu obseruabis caput eius. Ne des aditum serpenti ad interiora irrepenti, & à primo initio omne suum uolumen simul inserenti. mane atque consiste in usu necessario. terminus esto tibi uitæ solicitudinis, per res obuias & parabiles necessarij usus atque defectus expletio. quòd si tecū quoque cōsiliarius Euæ sermocinetur de eo, quod aspectu pulchrum, gustatu suaue sit, & prę ter panem tale obsoniū talibusque condimentis paratū quæras, deinde per hæc cupidinem & appetitum extra necessarij usus terminos educas, tunc uidebis serpentē latenter ad auaritiam deinceps proserpentem. Quum enim à necessario cibo ad ingluuiem serpserit, ad id, quod aspectu iucundum est, transibit, uasa splendida atque elegantia quærens, ministros item uenustos ac delicatos, lectos argenteos, strata mollia, tegumenta pellucida atque auro intertexta, solia, tripodas, balneas, & uasa ad lauandum, labra, crateras, haustra atque ryta, psycteras & refrigeratoria, cyathos, gutturna, candelabra, acerras, atque eiusmodi res requirens. per hæc enim rem suā qua libet ratione augendi cupiditas ingreditur. Nam ne sumptus subsidium et apparatus ad eiusmodi res desit, reditibus opus est, per quos conficiantur & comparentur ea, quæ desiderantur & requiruntur. Ergo flere illum & illum oportet, & plorare contubernalem, multosque, qui suis rebus excidant, miserabiles fieri, ut per illorum lachrymas huic magnificentia atque ostentatio mensæ splendescat. Quum autem etiam his se serpens inuoluerit atque implicuerit, & uentrem cibo potuque ad uoluntatē exquisito impleuerit, post ingurgitationē ac repletionem deinceps ad libidinosam rabiem inuoluendo sese delabitur. Id aūt extremū est humanorum malorum. Vt igitur nihil horum accidat, facultate panis uitam circumscribit, obsonium quærens, quod ab ipsa natura tibi paratur. Id aūt potissimum quidem bona conscientia est, iusto usu panem condiens. Quòd si etiam sensum gulæ demulceri uis, obsonium tibi esto indigentia, et, ut ne satietas satietati addatur, & neu crapula infringatur, & hebetetur appetitus: sed cibū tuū præce
G. 3. dāt præceptorū sudores. In sudore & labore uesceris pane tuo. Vides Ser
Psal. 146. monis primā obsonij cōfectionē? Sufficit tibi ad hunc usum usque mente occupari. imò uerò huc usque animā solicitudinib. panis illiges. ac dic ei, qui educit panem de terra: dic coruos pascenti, qui omni carni cibum dat, qui manum aperit, & omne animal bona uoluntate replet: à te mihi uita est, à te quoque mihi uitæ subsidium contingat: tu, da panem, id est, ex iustis laboribus cibum adipiscar. Nam si Deus iustitia est, non habet à Deo panem, qui ex re fraudulenter & iniustè parta cibum habet. ipse compos uoti es, nisi ex alienis copia atque facultas, nisi ex lachrymis reditus, si nemo propter tuam satietatē esurijt, si nullus ob tuam repletionē ingemuit. Dei panis ma
ximè

ximè talis est,iustitiæ fructus,pacis spica,nō permixta neq; inquinata ziza niȷ seminib. Quod si arās & colēs aliena, & iniustitiā in oculis habēs tabulis insuper scriptis iniustā acquisitionē roboraueris et cōfirmaueris,deinde ad Deū dicas,Da panē:alius erit qui hāc uocē tuā audiat, nō Deus. Nam fructū,qui ex iniustitia percipitur, cōtraria natura producit.qui studet iustis,à Deo panē accipit.at qui colit iniustitiā,ab iniustitiæ inuentore nutritur atq; cibatur.Consciētiā igitur tuā intuens, ita panis petitionē Deo offer sciens,quòd non est societas Christo cum Belial. Et si dona offeras ex iniustitia,cōpensatio atq; remuneratio canis & merces meretricis donum est:etiamsi splendidas, ambitiosas & magnificas largitiones facias, audies prophetā abominantē ex talibus bonis collationē & contributionē: Ad quid mihi multitudo uictimarū uestrarū?dicit Dominus: plenus sum holocaustis arietū,& adipē agnorū, & sanguinē taurorū & hircorū non uolo:incensum,inquit,abominatio mihi est. Alibi immolantē uitulū pro canem mactante reputat. Si igitur à Domino panē habueris.id est, ex iustis laboribus,licet tibi etiā ei primitias de iustitiæ fructibus offerre. Pulchra item est adiectio dictionis,hodie. Panē eñ,inquit,quotidianum da nobis hodie. Alia philosophia hic sermo est,ut discas per ea,quæ dicis, q; diaria ac quotidiana sit uita humana.Id quod præsens est,cuiq; propriū dūtaxat est.futuri uerò spes in incerto manet.nescimus enim quid paritura sit insequens dies.quur miserè soliciti sumus de incertis?quur curis futurarū rerū affligimur atq; uexamur?Sufficit,inquit,diei sua afflictio:κακίαν,(quod sonat,malitiā,)malorū paßionē nominās. Quid soliciti sumus de crastino? idcirco per id,quod hodie iubet, interdicit tibi cura de crastino.propemodum hæc tibi per hoc uerbum dicens: Qui diem tibi dat,etiam ea, quæ ad diem pertinent,dat.quis efficit ut sol oriatur? quis euanescere facit et fugat tenebras noctis?quis ostēdit tibi radiū lucis?quis circūagit et uersat cœlū, ut supra terrā luminare sit? Qui hæc tibi & tanta dat, nunquid tuo opus habet auxilio, ut præstet carni tuæ id, quod neceßitas requirit? quod affert studium ratione carentium ac brutorum animalium natura ad suam uitam? quæ coruorum arua sunt? quæ aquilarum horrea? An non una omnibus uictum suppeditat diuina uoluntas, quæ res uniuersas continet atq; complectitur? Et bos quidem & asinus, aut aliquod aliud animal irrationale suapte natura philosophiam cognitam habet atq; edoctum est: atque id quod adest, boni consulit, insequentia uerò nihil curat: nos autem consiliariȷs opus habemus, ut intelligamus fragilem atque caducam hanc & diariam uitæ,quæ per carnem transigitur,conditionē?an non docemur aliorum casibus?an non ad propriam uitam emendamur? Quid diuiti illi profuit multus cōmeatus & apparatus?qui uariæ spei frustra inhęrescebat & inhiabat?diruens,ædificans? congregās, genio indulgens,longos annorū ambitus spei uanitate in horreis simul concludens?an nō una nox illā somniatā spem cōfutauit, quasi uanum quoddā insomnium super re uana confictum? Corporea uita præsentis duntaxat temporis est: at quæ per spem reposita est, animæ propria est. sed hominum amentia circa iudicium utriusque fallitur, corpoream quidem uitam spe producens,

Deut. 23.

Esa. 1.

Esa. 66.

Matth. 6.

Luc. 12.

animę uerò uitã ad præsentiũ attrahens usum atq; fruitionẽ. propterea animã necessariò ab ea, quæ & est, et subsistit spe, circa id, quod apparet occupata alienatur. instabilibus autem per spem innitẽs, neq; huius compos fit, & illud non habet. Doceamur igitur per præsens consilium, quid hodie quidem, quid item in posterum petere oporteat. Panis hodiernæ necessitatis & usus est: regnum beatitudinis, quæ speratur. Panem aũt quum dicit, omnia, quæ corpori necessaria sunt, cõprehendit. si hæc petamus, perspicuum menti orantis erit, quòd circa rem quotidianã occupatio fit: sin aũt aliquod animæ bonũ intelligetur, ꝙ petitio pertineat ad rem perpetuã & infinitam: quò potissimum spectare precantes iubet: quasi unà cum maio-
Matth. 6. ri prima quoq; necessitas & usus conficiatur. Petite, inquit, regnum & iu-
Luc. 12. stitiam, & hæc omnia adijcientur uobis, per Christum Iesum dominũ nostrum, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS REMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS. ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM: SED LIBERA NOS A MALO.

PROGREDIENS Sermo uenit ad ipsum extremũ punctum uirtutis. præscribit enim per uerba orationis, qualem uelit esse eum, qui ad Deum accessurus sit, qui propemodum non amplius intra terminos humanæ naturæ conspiciatur, sed ipsi Deo per uirtutem assimiletur, ut alius ille ipse Deus esse uideatur, dum faciat ea, quæ Dei solius est facere. Debitorum enim remissio, proprium ac peculiare Dei munus & officium est.
Luc. 5. dictum est enim, quòd nemo potest remittere peccata, nisi solus Deus. Si quis igitur in sua uita, diuinæ naturæ insignia imitetur, illud ipsum quodammodo fit, cuius in se euidentia simulachra atq; imitamenta ostenderit. Quid igitur Sermo docet? ut primùm per opera fiduciam sumamus, atq; ita abolitionem & impunitatẽ eorum, quæ aliquando peccauerimus, petamus. Hæc enim planè nobiscum præsenti uoce loquitur, nimirũ qui ad benefactorem accedit, benefactor esto: qui ad bonum, bonus: qui ad iustũ, iustus, patiens item ac lenis, qui ad lenem ac patientẽ accessurus fit: ad humanũ humanus: & itidem in cęteris omnibus, ad benignũ, ad probũ & humanũ, æquũ, lubenter item bona cõmunicantẽ & impartientẽ, & cuilibet misericordiã tribuentem, & si quid aliud circa numen diuinum cernitur, ad unumquodq; animi sui proposito sese assimilans & accommodans, ita sibi aditum atq; fiduciam orationis conficiat. Vt igitur fieri non potest, ut uel malus bono concilietur, uel is, qui in impuris cogitationibus uersatur, cum puro atque integro consuetudinem habeat: ita sæuitia accedentis seipsam ab humanitate Dei seiungit. Qui ergo debitorum nomine obnoxium & obligatum acerbè detinet, suis moribus ac ratione facti sui, ab humanitate diuina seipsum separat atque seiungit. Quæ enim societas humanitati cum crudelitate, & dilectionis affectioni cum feritate?

ritate: item in reliquis, quæ ex contrario, oppositione mali facta, intelligũtur: quarũ rerum cõtrarietas insociabilis est: quarum una aliqua correptus à contraria prorsus segregatus est. Vt enim ille, qui mortẽ obijt, in uita nõ est: & qui ui tæ particeps est, à morte remotus & alienus est: ita omnino necesse est eum, qui ad humanitatem Dei accessurus sit, ab omni sæuitia alienum esse. At qui omnium earum rerum, quæ per malitiam ac uitiositatem intelliguntur, expers fuerit, Deus quodammodo per eiusmodi habitũ euadit: quippe quũ illud sibi confecerit, quod circa naturã diuinã ratio cernit. Vides ad quantã amplitudinẽ per uerba orationis Dominus intelligẽtes euehat, humanã naturã cognitione diuina quodãmodo mutans, & ut Dij fiant, qui ad Deum accessuri sint, sanciens: quur, inquit, seruilẽ in modum metu trepidans, & conscientia tua tortus ac flagellatus ad Deum accedis? quur excludis tibi fiduciã in libertate animæ consistentẽ: quæ ab initio simul cũ natura in esse producta est: quid adularis uerbis ei, qui assentationibus falli nequit: atq; deludi nõ uult: quur officiosa atq; assentatoria uerba affers ad eum, qui opera intuetur: licet tibi quicquid ex Deo commodum est, animo ingenuo atq; libero ad arbitrium habere. ipse tibi sis iudex: ipse te tua sententia absolue ac serua. remitti tibi à Deo debita desideras: tu dimitte, et Deus decreuerit atq; sententiã tulerit. Nã iudicio de proximo, quod in tua potestate est, qualecunq; fuerit, sentẽtia par erit & respondebit. quæ enim apud te statueris, hæc tibi per diuinũ iudicium confirmabuntur.

Sed qui possit aliquis pro dignitate explicare diuinæ uocis amplitudinẽ? Superat id, quod intelligitur, eam, quæ uerbis fieri possit, explicationẽ, Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remisimus debentib. nobis. Nam ea quæ animũ meum subeunt cogitare, temerarium quidem est uel mẽte concipere, temerariũ itẽ uel oratione cogitationẽ & mentis conceptũ patefacere atq; aperire. Quid enim est quod dicitur? Quemadmodum Deus bene ac rectè agentibus ad imitandum propositus est, sicut dixit apostolus, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: ita uice uersa, tuam affectionem Deo ad bonum pro exemplo esse uult: atq; ordo quodammodo inuertitur, ut audeamus, quemadmodum bonum in nobis imitatione diuini nominis perficitur, ita sperare futurum, ut Deus nostra facta imitetur; quum aliquid boni confecerimus, ut tu item ad Deum dicas, Quod ego feci, fac: imitare seruum tuum tu domine, pauperem & egenum, qui regnum uniuersarum rerum obtines; remisi debita: ne tu quidem exigas: supplicẽ repellere ueritus sum, ne tu quidem supplicantem summoueas atq; repellas. lætum & alacrem dimisi meum debitorem, talis item tuus fiat: ne tuum debitorem meo debitore tristiorem reddas: ambo pariter & æqualiter exigentibus gratias agant: par ab ambobus remissio decernatur, tuo simul & meo debitori. ille meus est debitor: tuus autem ego, quo animo ego fui aduersus hunc, quam'que de eo sententiam sequutus sum, hæc item apud te obtineat: solui, solue: dimisi, dimitte: magnam ego proximo exhibui misericordiam: imitare tu domine serui tui humanitatem. At grauiora mea in te peccata, quàm quæ hic aduersum me commisit, id ego non nego. atque hoc reputa, quantum excellas in omni bono: æquum est enim

1. Corinth. 4.

enim, ut uirtutũ tuarum excellentiæ conuenientem misericordiam nobis peccãtibus tribuas: exiguam humanitatẽ ego exhibui. non enim amplius capiebat natura.tua uerò munificentia, exiguitate potentiæ non prohibetur,quin quantum uelis, tantum largiaris. Verùm diligentius perpendamus propositam orationis dictionẽ,si quo modo nobis etiam per sententiæ considerationem,quasi manuductis,ad sublimẽ uitã aliquod adiumentũ contingere posit. Scrutemur igitur,quæ sint ea quidẽ, quibus præstandis humana natura obnoxia sit,quæ item illa contrà, quorũ remittendorũ nos potestatem habeamus.Nam ex harũ rerum animaduersione, mediocris quædã nobis excellentiæ diuinorũ bonorũ cognitio contingere posit.Incipiamus igitur hinc peccata hominũ aduersus Deum cõmissa enumerare. Primùm Deo supplicium homo debuit, quòd ab eo desciuit, à quo factus erat,& ad aduersariũ transijt,naturalis domini fugitiuus & desertor factus. deinde quòd libertatẽ suãq; potestatẽ ac propriã uoluntatẽ, cum graui ac noxia seruitute peccati commutauit, & sub corrũpentis potestatis tyrannide,quã cum Deo esse maluit.quinetiam ꝙ non intuitus est pulchritudinẽ factoris,sed ad turpitudinẽ peccati faciẽ conuertit,cui malo secundum iudicabitur: diuinorum item bonorum despicientia & improbi illius escarum præferentia, in qua parte supplicij collocabitur: imaginis item abolitio, diuiniq; signi, quod tempore primæ creationis in nobis impressum est,corruptio:ad hæc,drachmę amissio & à mensa patris recessus, & ad fœtidam porcorũ uitam accessus,& expetendarum diuitiarum corruptio, & quæcunq; talia delicta, tum per scripturam,tum per cogitationes cernere licet,quænam enumerare oratio posit? Quoniam igitur ob tot & talia delicta nomine pœnæ pendẽdæ Deo obnoxiũ est genus humanũ, idcirco mihi Sermo per doctrinã orationis nos erudire atq; instituere uidetur, ut nequaq; dum cũ Deo colloquimur,quasi pura conscientia prędit cõfidenter & arroganter loquamur,etiãsi ꝙ maximè quis ab humanis delictis procul abijt. (Forsitan em̃ siquis, sicut adolescens ille locuples pręceptis uitã suã moderatus sit,aliquid tale de uita sua gloriari,& hæc omnia seruaui à iuuẽtute mea:ad Deũ dicere potest,& persuasum habere,quoniã nihil in pręcepta deliquerit,sibi nõ admodũ cõuenire debitorũ nomine deprecationẽ,ut quæ solis ijs,qui peccauerint,cõgruat:& ait eũ,qui per scortationẽ inquinatus sit,eiusmodi uocẽ dicere,uel ei,qui per auaritiã simulachra coluerit,necessariã esse uenię petitionẽ:& cuius in summa, qui per aliquod delictũ animę cõscientiã cõmaculauerit, bonũ & commodũ esse ad misericordiã cõfugere:quòd si Helias ille præclarus fuerit,aut in spiritu & uirtute Heliæ magnus ille inter filios mulierũ, aut Petrus, aut Paulus, aut Ioannes,aut aliquis alius ex ijs,de quib. bonũ diuinæ scripturę testimoniũ extat:quur is eiusmodi uoce utatur,quæ ipsum à debitis eximat? cui nullũ adeò debitũ ex peccato sit?)ne quis ad hæc respiciens cõtumaciter & arroganter loquatur,sicut ille pharisæus, qui ne agnoscebat quidẽ quæ esset ipsius natura.(nã si animaduertisset ꝙ homo esset, prorsus naturã à sordib. integrã ac purã nõ esse,edoctus fuisset à sacra scriptura,q̃ dicit,ꝙ nõ posit inueniri inter homines,qui unũ diẽ absq; macula uiuat):nequis igitur talis in ani-

[Margin notes: ἀντι ὅτι — Aut exemplar mutilatũ, aut certe ingẽs parenthesis hæc est. — Luc.18. — Prouer.24. Eccles.7.]

in animo eius, qui per orationē accessurus sit ad Deum, affectus ingeneretur non ad bene facta ac res bene gestas respiciens Sermo iubet, sed recordari communium humanæ naturæ debitorū: quorum quiuis prorsus etiā ipse particeps est, ut qui naturæ cōmunis particeps sit: & rogare iudicē, ut abolitionē & impunitatē delictorū largiatur. Quasi enī uiuente in nobis Adamo singulatim omnes homines quādiu pelliceas has tunicas circa naturā nostrā uidemus, & temporaria folia materialis huius uitę, quæ nudati proprijs ījsq; splendidis indumētis malè nobis ipsis consuimus, quū delicijs, glorijs, diarijs honoribus, & breui durantib. carnis expletionib. diuinos amictus permutauimus: donec itē afflictiōis locū, ad quē incolēdū cōdēnati sumus, intuemur: quādo ad oriētē nos cōuerterimus: (nō q; Deus illic dūtaxat uideatur: qui enī ubiq; est, in nulla parte peculiariter ac separatim cōprehenditur: nā ex æquo cōtinet res uniuersas: sed q; in orientalib. partibus prima nobis patria sit. dico aūt de ea, quā in paradiso habuimus habitationē, ex qua eiecti sumus, plātauit enī Deus paradisum in Edē in partibus orientalibus): quū igitur ad orientaleis parteis respicimus, & recordamur, quēadmodū ex lucidis & orientalib. beatitudinis locis eiecti sumus, meritò talē uocē proferimus, qui à mala uitæ ficu obūbramur, qui ex oculis Dei proiecti sumus, qui trāsfugimus ad serpentē qui uescitur terra, & in terra sese inuoluit, & super pectus & uentrē suū inambulat, & nobis ut eadē faciamus, cōsulit, nēpe ut circa terrenarū rerū fructū ac uoluptatē occupati simus, & humilibus abiectisq; cogitationib. cor nostrū implicemus, & uentre inambulemus, id est uoluptariæ uitæ studeamus & operam demus. in his igitur uersantes, quēadmodū ille prodigus post longā ærumnā, qua porcos pascēs cōflictabatur, ubi sicut & ille ad nosmetipsos redierimus, & de cœlesti patre cogitare ceperimus, rectè talibus uocibus utimur, Remitte nobis debita nostra, dicentes: ut etiāsi Moyses quispiā sit, & Samuel, & aliquis alius uirtute excellens, nihilominus, quatenus homo est, hanc uocē sibi cōuenire putet, ut qui cōmunē habeat cū Adamo naturam, particeps item eiectionis quoq; sit. Quoniā enī, ut inquit apostolus, omnes per Adamū morimur, conuenit eam uocem, quæ Adamū nomine pœnitentię decet, cōmunem esse omniū, qui cum illo mortui sunt, ut quēadmodū ait apostolus, abolitione et impunitate delictorū nobis concessa, per gratiam rursus à Domino seruemur. Sed hęc quidē perinde dicta sunt, ac si quis rationē magis communem inspiciens, propositam rem consideret. quòd si quis uerā uerbi sententiam quærit, non opinor opus esse in nobis ad communē naturā referre cogitationē. potest enī sua cuiusq; uitę cōscientia necessaria facere misericordię petitionē. Quū enī uita à nobis in hoc seculo uariè multiformiterq; exigatur: alia quidē iuxta animū & mentē, alia uerò secundū sensus corporis: difficulter, aut etiā omnino fieri nō posse arbitror, a ut nō cum uno aliquo affectu quis in peccatum labatur. quale quid exēpli gratia affero in mediū. Quū hęc uita, qua per corpus fruimur, in sensus nostros diuidatur: ea uerò, quæ secundū animū exigitur, in mētis impetu et motu liberæ uoluntatis cōsideretur: quis adeò magno atq; excelso animo? quis tāta prudētia pręditus? quis tāti spiritus est, ut per utrāq; uitæ

Gen. 2.
Gen. 3.
Luc. 16.
1. Corinth. 15.
a Locus mutilus utrobiq.

uitæ rationem uitiositatis ac malitiæ contagionem & inquinationem effugiat? quis, quod ad oculum attinet, expers peccati est? quis quod ad auditum attinet, innoxius? quis ab hac bestiali gulę uoluptate alienus? quis tactu purus & uacuus ab occasiōe peccati? Quis nescit inuolucrū & ęnigma

Hier c.9. scripturę dicentis, ꝙ per fenestras mors ingressa sit? Sensus enim, per quos animus eminens & ad res externas sese exerens, ea quæ placent, arripit & apprehendit, fenestras scriptura appellauit, quos sermo morti aditum patefacere dicit. Nam reuera multis sæpe mortibus introeundi locus oculus existit, dum uel irascentem uidet, & ad eandem contrà perturbationem incitatur, uel prospera fortuna præter meritū utentem, et in inuidiam exardescit: uel superbientem, & in odium ruit: uel aliquam materiam boni coloris, dexteriorem'ue oris ac formæ figuram, & totus ad concupiscendū id, quod placuerit, delabitur. Ita auris morti fenestras aperit, & per ea, quæ audit, multos affectus ad animum transmittit, metum, tristitiam, iram, uoluptatem, cupiditatē, risum effusum, & eiusmodi. porrò gustatus uoluptas, mater, ut dixerit aliquis, singulorum malorū est. quis enim ignorat, quòd gulæ studium radix propemodum sit eorum peccatorū, quæ in uita committuntur? Ab hac enim pendent luxus atq; deliciæ, ebrietas, ingluuies, in uictu prodigalitas atq; profusio, abundantia, satietas, comessatio bestialis & ratione carens impetus ad uitia ignominiosa. Similiter tangendi sensus omnium peccatorum extremum est. omnia enim quæ corpore exercentur à sectatoribus uoluptatis, apprehensionis, quæ tactu fit, morbi sunt: quæ singulatim exponere longum fuerit: simul ne decorum quidem est immiscere grauioribus sermonib. quæcunq; tactus crimina sunt. Porro multitudinem peccatorum, quæ animo pariter ac destinata uoluntate committuntur, quænam oratio enumerare posit? Ex interioribus, inquit, proficiscuntur improbæ cogitationes: atq; adiecit earum cogitationum, quibus inquinamur, enumerationem. Si igitur ab omnibus adeò partibus, peccatorum retia nobis circūfusa sunt, per omnia sensuū instrumēta, per intimos et occultos ac quasi in corde latētes animi motus: quis gloriabitur, ut inquit

Prouer.20. sapientia, se purū habere cor? quis à sordibus expurgatus est? quemadmo

Iob.14.15. dum Iob testatur: Sordes sunt animæ puritatis uoluptas, quæ multifariam multisq; modis humanæ uitæ commiscetur per animū pariter ac corpus, per cogitationes, per sensus, per motus ex proposito procedentes, per corporis operationes & effectus. quis ergo puram ab hac macula animam habet? qui fieri potuit, ut fastu percussus nō sit? qui potuit non esse superbiæ pede calcatus, quę manus peccatrix non cōmouit? cuius pes ad nequitiam & malitiam non cucurrit? quem oculus immodestus non inquinauit, & auditus stolidus & imperitus non contaminauit, & gustatus ad sese non conuertit? & occupatum detinuit? cuius cor ad uanos motus rude & inexercitatum mansit? Quoniam igitur hæc circa nos sunt peiora quidem atq; atrociora ijs, qui in bestialem magis naturam degenerant, moderatiora autem atq; tolerabiliora attentioribus: penitus autem & prorsus omnibus, quibus communis est natura, communia quoq; delicta naturæ sunt. Idcirco Deo per orationē supplicantes, ut dimittantur nobis debita, oramus. Sed

mus. Sed irrita atq; inefficax est eiusmodi uox, & ad aures diuinas nō pertinet ac penetrat, nisi conscientia unà nobiscū clamet, quòd rectū, bonum, & decorum sit misericordiam impartiri. Nam qui iudicat humanitatem Deum decere: (nisi enim decere putat, rem indecoram & non conuenientem aggredi eum atq; suscipere non oraret,) eum æquum fuerit suis factis iudicium de bono atq; decoro stabilire atq; confirmare, ne à iusto iudice eiusmodi quid audiat: Medice cura teipsum. me ad humanitatem hortaris, quam tu proximis non impertiris remissionem debitorum petis: qui fit ergo, ut tu suffoces obæratū? deleri tibi chirographum aduersus te scriptū precaris, qui diligenter obseruas obnoxiorum pacta atq; contractus, tabulas nouas & abolitionē atq; remissionē debitorū petis, qui per usuras æs alienū nutris & auges: tuus debitor est in carcere: & tu in oratorio: ille ob debita cruciatur: & tu remitti tibi debitū uis: exaudiri oratio tua nō potest. superat enim sonus & strepitus uocis eius, qui cruciatur. si tu corporale debitū dimiseris, soluētur tibi animæ uincula. si cōdonaueris, cōdonabitur tibi: ipse iudex eris, ipse tibi legē feres affectione, qua tu obnoxiū prosequutus fueris, superā sententiam per te ferens. Tale quippiā mihi uidetur Dominus etiam in alio sermone docere, per modum narrationis hanc sententiam in medium afferens. Vbi rex quidam in narratione introducitur terribiliter pro tribunali sedens, & seruos ad iudicium cogens, & eorum, quæ unusquisq; administrasset, cognitionem & quæstionem instituens. quum autem quidam debitor adductus, ac quoniam ad genua accidēs loco persolutionis pecuniarum, supplicem libellum obtulerat, humanitatem consequutus esset, deinde ob modicum debitum aduersus conseruum acerbè sese & inhumaniter gessisset, ea inhumanitate aduersus conseruum, iram regis prouocauit: qui quæsitoribus & tortoribus præcepit, ut eum penitus à domo regis alienarent, atq; eò usq; supplicium prorogarent, quoad meritas pœnas dedisset. Nam oboli quidam reuera uiles & numeratu faciles sunt cum innumeris talentis comparati, aduersum nos debita fratrum, si cum nostris aduersus Deum delictis conferantur. Damnosa prorsus est uel iniuriæ occasio ab aliquo præbita, uel serui nequitia, uel etiam insidiæ uitæ corporali structæ. & tu ad ulciscendum eiusmodi incommoda per inflammationem cordis accēderis & irritaris, & nihil non comminisceris & excogitas, quo ulciscaris eos, à quibus iniuria lacessitus sis. non cogitas, (si aduersus seruum nimirum ira exarserit) quòd non natura, sed uis in seruitutem pariter & dominationem genus humanum scidit atq; diuisit? Nam homini seruire unam rationis expertem naturam, rerum uniuersarum administrator lege constituit & sanxit, ut inquit propheta, Omnia subiecisti subter pedes eius, oues & boues uniuersas, uolucres & iumenta, & pisceis. Atq; hæc etiam serua appellat quum in alio loco prophetia dicat: Danti pecoribus alimētum ipsorum, & herbam seruitio hominum, hominē uerò propriæ ac liberæ uolūtatis gratia ac dono decorauit. Itaq; quantū ad naturæ dignitatē attinet, eiusdē tecum conditionis is est, qui lege atq; consuetudine tibi subditus est, neq; à te factus est, neq; per te uiuit: neq; corporis pariter & animi efficacias abs te habet acceptas. Quid

Matth. 17. *Psal. 8.* *Psal. 104.*

igitur aduersus eum iracundia tantopere efferuescis, siquis negligētior & omissiori animo, aut fugitiuus fuerit, uel palàm fortasis aduersus te contumaciorem se exhibuerit? quum teipsum inspicere oporteat, qualis tu ad uersus dominum fueris, qui te formauit? qui te per natiuitatem produxit, et miraculorum mundi participem fecit? qui solem ad fruēdum proposuit, & ex elementis omnia uiuendi subsidia prębuit, ex terra, ex igni, ex aere & aqua? qui donum cogitandi, animaduertendi intelligendiq; præbuit? qui apprehendēdi et defendendi sensum, qui bonū à malo discernēdi scientiā dedit? qui fieri igitur potest, ut tu eiusmodi domino obedias? ut eum non offendas? an non à dominatu desciuisti? an nō ad peccatum profugisti? an non improbum dominium pro bono amplexus es? an non quantum in te fuit, desertam domini domum reliquisti,, quum ubi collocatus eras ad operandum & custodiendum, inde discessisti? atq; enumerata delicta, an non Deo teste, qui ubiq; est & omnia intuetur, aut committis, aut dicis? aut cogitas ea, quæ animo concipere non oportet? Et talis quum sis, & tot nominibus obnoxius, magnum aliquid conseruo largiri te putas, si ad aliquod eius in te peccatum ex animi lenitate conniueas? Si igitur Deo pro misericordia atq; uenia preces oblaturi simus, conscientia fiduciam nobis paremus, ut uitam nostram aduocatam & patronā huic uoci pręficiamus, & uerè dicamus: Et nos remisimus debentibus nobis.

Sed quid sibi uult id, quod modò dictis statim adiectum est? necessariū existimo ne hoc quidem præterire inexcussum & inexplicatum, ut scientes quidnam oremus, non corpore, sed animo supplicationem offeramus: Ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo. Quænam, fratres, horum uerborum uis est? Videtur mihi Dominus multis ac diuersis uocabulis Malum illum nominare, dum iuxta differentias prauarum efficientiarum & improborum exercitiorum, multis nominibus eum appellat, diabolum, Beelzebul, mamonam, principem mundi, homicidam improbum, patrem mēdacij: alijsq; similibus. Forsitan igitur unū aliquod ex ijs, quæ circa eum intelliguntur, nominibus est etiam tentatio. ac confirmat nobis eiusmodi opinionem concordantia atque conuenientia dictorum. Quum dixisset enim, Ne inducas nos in tentationem: subiunxit, liberari à Malo: quasi res eadem per utrunque nomen significetur. Nam si is, qui nō ingressus est in tentationem, prorsus extra malum est: atq; is, qui in tentationem incidit, in malo necessario uersatur: utiq; tentatio & Malus significatione unum quiddam sunt. Ad quid igitur nos eiusmodi orationis doctrina hortatur? Vt euitemus ac effugiamus eas res, quæ per hunc
1. Ioan. 5. mundū spectatur. queadmodū alibi dicit ad discipulos: Totus mundus in malo situs est. Ergo qui extra malū esse uult, necessariò sese à mūdo segregabit. Nō enī locū habet tentatio animā attingendi, nisi tanq; escam quandam hanc mundanam occupationem prauo hamo auidioribus porrigeret. Imò uerò magis aperta nobis sententia per alias similitudines fieri poterit. Sæuū & infestū ex tēpestate atq; procellis sæpenumerò mare est: at nō procul ab eo remotis. Vim absumptricē habet ignis: sed subiectæ materiæ. Dirū & atrox bellū est: sed solis ijs, qui prælij participes sunt. Quemadmodum

admodum igitur is, qui calamitates bellicorum malorũ fugit, precatur, ne incidat in bellum: & qui ignem timet, ne in igni uersetur: & qui mare horrescit, ne nauigandi necessitas incũbat: ita qui Mali impetum & incursum metuit, precetur, ne in eum incidat. Quoniam autem, ut antè diximus, in Malo situm esse mundum Sermo dicit, atq; in mundanis negotijs tentationum occasiones existunt: rectè & conuenienter qui à Malo liberari precatur, ut tentationibus eximatur, orat. Non enim aliquis hamum deuorauerit, nisi per ingluuiem escam detraxerit. Verùm surgentes dicamus etiam nos ad Deũ: Ne nos inducas in tentationẽ, hoc est in mala seculi: sed libera nos à Malo, qui in hoc mundo uires habet, à quo liberemur gratia Christi, cui potentia & gloria unà cum patre & spiritu sancto nunc & semper & in secula seculorum. Amen. In uno habetur [illegible], in altero exemplari κατασπά-σας.

EIVSDEM DE BEATITVDInibus, Matthæi quinto.

VISIS AVTEM TVRBIS ASCENDIT IN MONTEM, ET QVVM CONSEDISSET, ACCESSERVNT AD ILLVM DISCIPVLI EIVS, ET APERTO ORE SVO DOCEBAT EOS DICENS, BEATI PAVPERES SPIRITV, QVONIAM EORVM EST REGNVM COELORVM.

VIS igitur in hoc cœtu talis est, qui & Sermonis discipulus sit, & cum eo, à terrenis concauisq; ac humilibus cogitationibus & intellectibus ascendat in spiritualem montem altæ contemplationis? qui mons omnem quidem umbram ex eminentibus nequitiæ uitijsq; tumulis porrectam effugit: ex omnibus autem partibus ueræ lucis radio collustratus, in pura ueritatis serenitate omnia, quęcunque in concauo coercitorum & conclusorum oculis subducta sunt, ex specula conspicienda præbet. Quæ autem ab hac altitudine conspiciuntur, quot & qualia sint, ipse Deus Sermo, eorum qui unà secum ascenderunt, beatitudinem explicando prosequitur, tanquam digito quodam ostendens, hinc quidem regnum cœlorum, ex altera uerò parte, supernæ terræ hæreditatem: deinde misericordiam & iustitiam & consolationem, atq; eam, quę cum Deo rerum uniuersarum existit, cognationem: & fructum ex persecutionibus, quod est, contubernalem Dei fieri: ac quæcunq; alia prætereà, si quis ex sublimi specula per spem despiciat, supernè de monte digito monstrante Sermone in promptu est uidere. Esa. 2.
Quoniam igitur ascendit dominus in montẽ, audiamus Esaiam clamantem, Venite ascendamus in montẽ domini. atq; etiãsi laboramus ex peccato, cõfortemus et cõfirmemus, quẽadmodũ prophetia præscribit, manus languidas ac genua dissoluta. Nã si in summũ iugum euaserimus, inueniemus qui medeatur omni morbo, omniq; languori, nempe eum qui infirmitates nostras suscepit, & morbos portat. Quocirca curramus etiam Esa. 35.

nos ad ascensum, ut cum Esaia in summo iugo spei constituti contẽplemur ex specula, bona illa, quę sequutis in altitudinẽ Sermo ostendit. uerũetiam nobis Deus Sermo os aperiat, ac doceat nos ea, quorũ auditio beatitudo est. Sumatur aũt à nobis initiũ cõtemplationis & cõmentationis, unde do
Matth. 5. ctrinæ dictorũ initiũ cepit. Beati, inquit, pauperes spiritu: quoniã eorũ est regnũ cœlorũ. Si quis auarus incidat in tabulas, thesaurum alicubi abscon ditum indicantes: is autem locus, qui thesaurum contineat, multum su dorem & laborem aspirantibus ad eas opes ostendat: nunquid ad labores oblanguescet, & in lucro quærendo segnis erit? nullũq; præ studio labo rem sumere atq; defatigationẽ subire diuitijs dulcius & iucundius existi mabit? Nõ ita se res habet: nõ ita est. sed omneis quidẽ ad hoc aduocabit amicos: ex omnib. item partib. ex quib. poterit, auxilijs sibi cõtractis, mul titudine operarum opes illas absconditas, suas facturus sit. Hic est ille the saurus, fratres, quem scriptum indicat. absconditæ aũt præ obscuritate di uitiæ sunt. Igitur nos quoq; qui incorrupti auri cupidi sumus, precũ quasi manuũ multitudine utamur, ut diuitiæ nobis pateſiant, atq; omnes ex æ quo thesaurum diuidamus, & totum eum quisq; acquirat. Talis enim diui sio uirtutis est, ut & in omneis, qui eam amplectuntur & affectant, diuida tur, & cuiq; adsit uniuersa inter participantes non diminuta. Nam in ter renarũ quidẽ diuitiarum distributione, qui plus iusto ad se traxerit, iniu riam facit ijs, qui ex æquis partibus socij sunt: (socij eñ partẽ prorsus mi nuit is, qui suã plus iusto auxerit:) spirituales aũt diuitiæ idem faciunt, q sol, qui & omnib. uidentib. se impertit, & totus unicuiq; accedit. Quoniã igitur par ab unoquoq; lucrũ ex labore speratur, par ab omnib. afferatur ad id, q à nobis quæritur, precũ adiumentũ. Ac primùm quidẽ omniũ ar bitror oportere cõsiderare ipsam beatitudinẽ, & intelligere, quidnã tandẽ ea sit. Beatitudo, ut mea quidẽ opinio fert, cõprehẽsio quædã est omnium earũ rerũ quę nomine intelligũtur: à qua nihil abest eorũ, quæ pertinẽt ad bonorũ desideriũ atq; cupiditatẽ. Poterit aũt nobis ex cõparatiõe cõtrarij planius fieri, quid per beatitudinẽ significetur. cõtraria aũt beatitudini mi seria est. Miseria igitur est, in acerbis ac tristib. nostraq; uolũtate nõ accidẽ tibus casib. & calamitatib. ærũna. Affectio item eorũ, quæ in ipsis fiunt, in utroq; in cõtrariũ diducta atq; diuisa est. Nã ei, qui quidẽ beatus habetur, ob res ad fruendũ sibi propositas lætari, sibi placere & exultare licet: ei ue rò, qui miser existimatur, rebus sibi præsentibus angi atq; dolere contin git. Porrò quod uerè beatum habendũ sit, ipsum diuinũ numen est. Nam quicquid id tandẽ esse ponamus: beatitudo est illa immortalis & incorru pta uita, ineffabile pariter & inanimaduersibile atq; inexcogitabile bonũ, inenarrabilis inexplicabilisq; pulchritudo à seipsa profecta, à seipsa data, et gratia & sapientia & potentia: uera lux: fons omnis bonitatis: reb. uniuer sis præsidens ac superimposita potestas: sola amabilis, semper eodẽ modo sese habẽs, perpetua exaltatio: sempiterna lętitia: de qua siquis dicat omnia q possit, nihil dicit eorum, quæ rei dignitas postulat atq; requirit. Neq; eñ intelligẽtia mẽtisq; et ingenij agitatio attingit & assequitur id, quod est. at que etiã si quid de illo bono uel sublimius & altius cogitare & intelligere ualeamus,

ualeamus,nulla tamen ratione uel oratione quod cogitatur et intelligitur, enuntiatur. Quoniam autem is,qui finxit hominem,secundum imaginem Dei fecit eum: secundo loco beatū iudicandū fuerit id,quod per communicationē & participationē eius,quæ uerè beatitas est,hoc nomine appellatur. Quemadmodū enim in præstanti corporis forma,principalis quidē ac primaria pulchritudo in uiuenti uereq́ʒ subsistenti facie est:secundū uerò locū ab hac obtinet id, quod ad imitationē eius in imagine atq́ʒ simulachro ostenditur:ita natura quoq́ʒ humana,quæ est effigies & imago supernæ beatitudinis,etiam ipsa bona pulchritudine designatur,quū in sese beatorū ostenderit insigniū significationes & repræsentationes.sed quia peccati sordes pulchritudinē imaginis labefactarūt & inutilē reddiderūt: uenit is, qui nos elueret sua aqua uiuēti pariter ac salienti in uitā æternam, ut deposita turpitudine ex peccato contracta,ad beatā formā renouemur, ac queadmodū arte pingēdi siquis eius rei nō ignarus fuerit,ad imperitos dicere posśit, illā pulchrā esse faciē, quæ ex talibus corporis partib. constet: cui et capillus talis,et oculorū orbes,& superciliorū descriptiones,& genarum positiones,& singulatim omnia,quib. formæ præstantia cōpletur,ad sint:eodē modo is,qui ad imitationē eius, quod solū beatū est, animā nostrā quasi pingendo reconcinnat, singula, quæ pertineant ad beatitudinē, sermone describit,& ait in primis, Beati pauperes spiritu , quoniā eorū est regnū cœlorū. Verùm quid lucri ex ea munificentia accedet, quū sententia,quæ in ijs uerbis continetur, nobis declarata nō sit? Etenim in medicina multa preciosa cōparatuq́ʒ atq́ʒ inuentu difficilia medicamenta infrugifera inutiliaq́ʒ ignorantibus manent, donec ab arte audiuerimus, ad quid horum quodq́ʒ utile sit. Quid igitur est,pauperē esse spiritu, per quod regno cœlorū potiri contingit? Duo diuitiarū esse genera à scriptura didicimus:unū quod probetur & expetatur:alterū quod damnetur & improbetur. Expetendæ quidem atq́ʒ probandæ uirtutū diuitiæ sunt:criminationibus aūt obnoxiæ sunt & improbātur materiales pariter atq́ʒ terrenę: quoniam illæ quidē animæ opes existunt:hæ uerò ad decipienda sensuum uasa idoneæ sunt. Quamobrē has colligere Dominus uetat,quippe tinearū corruptioni insidijsq́ʒ nocturnorū furum expositas. Sublimiū aūt rerum diuitijs,quas uis corruptrix nō attingit, studere nos iubet. Tineæ autē & furis mentione facta,perniciē animæ thesaurorū ostendit. Si igitur diuitijs opponitur paupertas,iuxta analogiam & conuenientē rationē, duplicem planè paupertatē quoq́ʒ animaduertere licet:unam quidē reijciendā, alteram uerò,quę beata iudicetur, amplectendā. Quicunq́ʒ igitur à temperantia,sobrietate atq́ʒ modestia nudus & inops,aut pretiosarū iustitiæ opum, aut sapientiæ, aut prudentiæ, aut alius cuiusq́ʒ pretiosarum atq́ʒ reconditarum rerum egenus,pauper & mendicus inuenitur:paupertatis nomine ærumnosus,ac miserabilis est ob inopiam rerum pretiosarum.at qui sponte sua earū rerum omnium quę per uitium & nequitiam intelliguntur,inops & egenus est:ac nihil ex diabolicis opibus in suis conclauibus recōditum habet,sed spiritu feruet,& per hūc malorū sibi paupertatē colligit & quęrit,ille fuerit is, qui à Verbo in ea,quæ beata habetur,egestate uersari ostēditur:

Matth. 5.

ditur: cuius egestatis fructus est regnũ cœlorum. Verùm reuertamur rursus ad institutũ, & operam thesauro quærendo nauemus, neu desistamus scrutatoria atq; inquisitoria ratiõe & oratione eruere & reuelare id, quod occultũ est. Beati, inquit, pauperes spiritu. Dictũ hoc quidẽ aliquo modo etiam in superioribus est, & nunc iterũ dicetur, quòd finis uitę cum uirtute degendæ sit, ut quis numini diuino assimiletur. Atqui id quod passionis & affectus expers, incorruptũ atq; immortale est, undequaq; hominũ effugit imitationẽ. Neq; enĩ fieri potest, ut uita affectibus, perturbationibus, uitijsq; & casibus obnoxia assimiletur penitus & ex omnibus partibus ei naturæ, quæ neq; perturbationes, neq; casus, neq; affectus ullos admittit. Si igitur diuinũ numen solum beatũ est, ut id apostolus nominat: beatitudinis uerò cõmunio hominib. per hoc contingit, si Deo assimilentur, imitatio aũt expediri & confici non potest: utiq; humana uita beatitudinẽ assequi non potest. Verùm nonnulla Deitatis propria hominibus quoq; proposita sunt, ut si uelint, illa assequi imitando possint. Quænã igitur hæc sunt? Videtur mihi Sermo paupertatẽ & inopiã spiritus nominare uoluntariam animi humilitatem atq; demissionẽ. atq; huius exemplũ apostolus nobis Dei paupertatẽ proponit, dum dicit, Qui quũ diues sit, propter nos pauper & egenus factus est, ut nos illius egestate ditescere mus. Quoniam igitur cætera omnia, quæ circa naturam diuinam conspiciuntur, superant modum humanæ naturæ: humilitas autem coalita atq; consueta nobis humi repentibus, & ex terra conflatis & in terram defluentibus est: si tu in eo, quod à natura tua non est alienum, & à te pręstari potest, Deum imitatus fueris, beatã formam ipse induisti. ac nemo putet nullius negotij rẽ esse, ac facilè effici posse, ut quis animo humili atq; demisso sit. Imò contrà nihil ex omnibus, quæcunq; per uirtutem aguntur & exercentur, æquè laboriosum & operosum, atq; eiusmodi res est. Quamobrẽ? quia dormiente homine, qui bona semina acceperat, caput atq; præcipua pars contrarij seminis ab inimico nostræ uitæ superbiæ zizanium coniectum radices egit. Quemadmodum enim ille se in terram præcipitauit, eo dem modo miserum genus humanum, ad communẽ ruinam secum unà detraxit. ac nullum aliud naturæ nostræ malũ tale est, qualis est is, qui per superbiam nobis ingeneratur. Quoniam igitur omnib. propemodũ, qui humanæ naturæ participes sunt, uitium elationis quodãmodo innatũ est: idcirco dominus hinc initium beatitudines exponendi facit, tanq; primordiale malum quoddã ex habitu nostro superbiã ejciẽs, dum consulit, ut imitemur eum, qui sponte sua egenus fuit, qui uerè beatus est, ut in quo possumus, pro uirili nostra parte assimilati, ex eo, quòd nostra uoluntate egeni paupertatem secuti fuerimus, etiam beatitudinis communionẽ attrahamus & adsciscamus. Hoc enim quisq; sentiat, inquit, inter uos, quod & in Christo Iesu: qui quũ esset in forma Dei, nõ rapinã arbitratus est, q; Deo par & æqualis esset: sed forma serui sumpta seipsum exinaniuit. Ecquid magis in Deo mẽdicũ, q̃ forma serui? quid in rege rerũ uniuersarũ humilius, q̃ in communionẽ inopis ac mendicæ nostræ naturæ uenisse? Rex regnãtium, & dominus dominantium sponte sua formã seruitutis induit: iudex

2. Corinth. 8.

Philip. 2.

rerum uniuersarū principibus tributarius existit: creaturæ dominus in spelunca diuersatur: qui mūdū uniuersum cōplexus est, nō inuenit locū in diuersorio, sed in præsepio brutorū animaliū abijcitur. purus ille & incorruptus humanæ naturæ sordes non respuit, ac per omnē nostrā mendicitatē penetrans, usque ad mortis progreditur experimentum. Videte uoluntariæ mendicitatis modum. Vita mortē gustat: iudex in iudicium ducitur: dominus uitæ rerū uniuersarū subijcitur iudicis decreto: supramundanarū omnium copiarum rex, carnificum manus non repellit. Ad hoc, inquit, exemplum modus animi dimisionis tibi spectet. Videtur aūt mihi fortasse non incōmodum esse eiusmodi uitij inconsiderantiam, absurditatē & importunitatem spectare: ut cum multa facilitate atque commoditate, succedente nobis animi humilitate, facilè assequi atque conficere nobis beatitudinē posimus. Vt enim periti medici caussa morbi effectrice prius exempta, ægritudinem facilius uincunt: ita nos quoque ubi inflationē & tumorē inaniter se iactantiū atque superbientiū ratiōe represserimus, facilè cōmodū & expeditū eis iter animi demisionis efficiamus. Vnde igitur aliquis potius fastus atque superbię uanitatē demōstrauerit? qua ratione alia, quàm si naturā ostēderit, quænā ea sit? Nā si quis ad seipsum, & nō ad ea, quæ circa se sint, respiciat, nō uideo, qua ratione is in eiusmodi uitium incidere posit. Quid igitur homo est? Vis ut ex scriptorū monumentis proferā id, quod plus ponderis & authoritatis in se cōtineat, ac plus ęstimari debeat? At is qui nostra ornat, & inflatius splēdidiusque de nobilitate humana loquitur, ex luto generatam naturam esse dicit: atque nobilitas & splendor superbi cognationē cum latere habet. Quòd si continuā pariter & eam, quæ in prōptu atque expedito, omnibusque nota est, generationē proferre uelis: remoue isthęc oro, ne loquaris de hac re, obmutescas, ne hiscas: ne reueles, ut lex inquit, dedecus patris & matris tuæ: ne sermone publices atque diuulges ea, quæ obliuione atque alto silentio tegēda sunt. Et nō erubescis terrea statua, mox pului futura, qui in modum bullę breui duraturum in te tumorem contines, te superbia repleri, fastu tumere? uano spiritu atque cogitatione mentem inflatā habere? An nō respicis ad utrunque uitæ humanę terminū, unde & initium sumat, & in quid desinat. Verùm superbis ac iactas te nomine iuuentutis, & ad florem ætatis respicis, & gloriaris, & tibi places propter decorem, & pulchritudinē, quòd tibi manus supra modum uigeāt ad motum, quòd celeres & ueloces ad saltum tibi sint pedes, quòd capillus uētis diffundatur, quòd lanugo maxillas distinguat, quòd tibi uestis purpuræ tinctu supra modum florida sit, quòd panni tibi serici prælijs, uenationibus'ue, aut historijs quibusdam uariegati, distincti atque exornati sint, aut forsitan ad talaria adhibita cura in nigro nitentia, & superfluo opere fibularum lineis oblectantia spectas. Ad ista respicis, teipsum uerò non intueris? Ostendā tibi tanquam in speculo, qui sis, & qualis sis. Non uidisti in loco publico sepeliendis hominib. destinato, naturę nostra mysteria? nō uidisti osiū, alijs super alia temerè abiectis, cōgeriem? caluarias carnibus nudatas, terribilem quendā ac deformē aspectū exhaustis oculis præbētes? Vidisti ora regentia, reliquaque mēbra prout fors tulit, diuulsa atque dispersa? Si illa uidisti, te

Leuit. 20.

ipſum in illis ſpectaſti. Vbi ſigna præſentis floris? ubi coloris bonitas in ge nis? ubi flos labiorũ? Vbi truculẽta ac torua oculorũ pulchritudo, ſub uallo protegumentoq; ſuperciliorũ elucens? ubi rectus naſus in medio genarum pulchritudinis collocatus? ubi ad ceruices uſq; demiſſæ comæ? ubi circa tẽpora cincinni? ubi ſagittariæ iaculatricesq; manus? equitatores pedes? ubi purpura? ubi byſſus? ubi paludamentum? ubi baltheus? calcaria? equus? curſus? fremitus? omnia, per quæ nunc tibi faſtus augetur? dic, ubi hæc, quorum nomine nunc animos tollis & ſuperbis, magnos'que tibi ſpiritus ſumis in illis? quod ſomniũ adeò uanum & nõ ſubſiſtens? quænã ex ſomno talia uiſa? quæ umbra adeò tenuis tactũ ſubterfugiens, ut iuuentutis ſomniũ ſimul & apparens & protinus præteruolans? Hæc ad eos, qui in iuuentute propter ætatis robur imperfectũ minus ſapiunt, à me dicta ſint. Quid aũt dicat aliquis de ijs, qui ætate iã pleni, cõſtituti, cõfirmatiq; ſunt? in quib. ætas equidẽ ſtabilis, mores aũt & ingeniũ inſtabile eſt: morbus item ſuperbiæ augetur, nomen aũt eiuſmodi ingenij morbo, ſpiritus & faſtus imponitur. Magiſtratus aũt, quodq; ei adiunctũ eſt, imperium atq; poteſtas, plerunq; ſuperbiæ materiam & occaſionẽ præbet. Aut enim in ipſo magiſtratu id uitium admittunt, aut hoc uitio impulſi ad eum aſpirant, aut ſermones de magiſtratu illati ſæpenumerò ſopitũ iam morbũ exuſcitant. Et quænã eiuſmodi oratio ſit, quæ aures eorũ, à præconũ uoce præcluſas penetrare poſsit? quis ita affectis perſuadebit, quòd nihil quicq; omnino differant ab ijs, qui in ſcena cum pompa prodeunt? Etenim illis quoq; perſona quædã ex arte polita atq; ornata, ueſtisq; purpurea auro intertexta iniecta eſt, & in curru magnificè inuehuntur. & tamen nullus ſuperbiæ morbus eos ex rebus eiuſmodi inuadit: ſed quo ſenſu atq; ſpiritu ſpirant anteq; in ſcenam prodirent, eundẽ in animo habitũ etiam in pompa conſeruant: & poſtea non ægrè ferunt, neq; anguntur, q; & de curru deſcenderint, & habitus ipſis detrahatur, & adimatur. At illi qui per tempus magiſtratus pompam in ſcena uitæ ducunt, neq; id, quod paulo antè præterijt, neq; quod paulo pòſt ſequetur reputantes, quemadmodũ bullæ inflatione intenduntur & intumeſcunt: eodem modo hi quoq; ad claritudinem uocis præconis intumeſcunt: & alicuius alienæ perſonæ formam ſibi ſumunt, naturalem habitũ uultus mutantes, & in ſeueritatẽ atq; terrorem cõponentes: ſonuſq; ab eis aſperior ad audientiũ concuſsionẽ & horrorẽ in feritatẽ trãſmutatus excogitatur. nõ amplius intra terminos humanos ſe cõtinent, ſed in diuinã & potentiã & poteſtatẽ ſe ingerũt & intrudũt. Nã uitæ necisq; ſe poteſtatẽ habere credunt: q; ex ijs, qui cauſſas apud eos dicunt, alium quidẽ ſententia ſua ſeruant, alium uerò capitis condẽnant. Ac ne hoc quidẽ uident, quis uerè humanæ uitæ poteſtatẽ habeat, uidelicet qui & initiũ & finẽ naturæ ſtatuit. quanq; hoc ſolũ ſatis eſſet ad reprimẽdum uanũ tumorẽ atq; inflationẽ, q; multos magiſtratum gerentes & in imperio cõſtitutos in ipſa magiſtratus ſcena è medijs ſolijs & tribunalib. raptos et ad ſepulchra portatos uiderũt: in quib. lamẽtatio uoces præconis excepit. Quomodo igitur alienæ uitæ poteſtatẽ habet is, qui à ſua ipſius uita alienus eſt? Et hic igitur ſi pauper eſt ſpiritu, ſua ſpõte reſpiciens ad eum, qui

pter nos, pauper & egenus fuit, cõmunemq; naturę sortem atq; conditionem ante oculos ponens, nihil contumeliosum per falsam illã magistratus tragœdiam atq; fastũ, in cõmune genus statuerit, uerè beatus existimãdus, qui temporariam animi demissionem atq; humilitatẽ, regno cœlorũ permutet. Nec tamen alterã, frater, paupertatis rationẽ reijcias, quę cœlestium diuitiarũ conciliatrix est. Vende, inquit, omnes tuas facultates, & da pauperibus: & ueni, sequere me: & habebis thesaurũ in cœlis. Etenim eiusmodi paupertas non uidetur mihi discrepare ab ea egestate, quæ beata iudicatur. Ecce omnibus, quæcũq; habebamus, relictis, sequuti sumus te, inquit, discipulus ad dominũ: quid igitur erit nobis? Et quod est respõsum? Beati pauperes spiritu, quoniã eorũ est regnũ cœlorũ. Vis intelligere, quis pauper spiritu sit? qui corporalẽ opulentiam animę diuitijs permutat: qui propter spiritũ egenus est: qui terrenas diuitias ueluti quoddã onus excussit, et abiecit, ut sublimis per aerem sursum rapiatur, ut inquit apostolus, in nube unà cum Deo per cœlestia tendens. Ponderosa quædã res est aurũ: onerosa res omnis, quæ diuitiarũ caussa expetitur: leuis uerò res quædã & sublimia petens est uirtus. Verùm hæc sibi inuicẽ opposita sunt, ponderosum & leue. Ergo nulla ratione atq; machinatione effici potest, ut leuis sit is, qui sese ponderi materiæ affixit. Si igitur ad superna nos accedere oportet, ab ijs, quæ deorsum trahũt, inopes & egeni simus, ut in supernis uersemur. Quis aũt sit modus, quo id efficiatur, pręscribit psalmodia: Dispersit, inquiens, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculũ seculi. Qui pauperi impertitus fuerit, in partẽ eius, qui propter nos pauper fuit, seipsum constituet. Egenus fuit Dominus, ne tu quidem metuas egestatẽ. Verum regnum obtinet omnis creaturæ, qui propter nos egenus fuit. Ergo si cũ eo, qui egenus fuit, unà pauper eris, cum regnante quoq; unà regnabis. Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorũ: cuius etiam nos digni habeamur per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Luc. 18.

Matth. 19.

1. ad Thess. 4.

Psal. 111.

BEATI MITES: QVONIAM IPSI HAEREDITATEM TERRAE CONSEQVENTVR.

QVI per scalam quandã ad altiora contendunt, quũ in primo gradu constiterint, per eum ad superiorẽ tolluntur. ac rursus secundus ascendentẽ ad tertiũ adducit: atq; hic ad proximum: & ille ad insequentẽ. Atq; ita is, qui ascẽdit, dum semper ab eo, in quo cõsistit, ad superiorẽ gradũ enititur, ad summũ ascẽsus fastigiũ euadit. Ad quid respiciẽs hinc exordior? Videtur mihi in modũ graduũ beatitudinũ explicatiõis ordo dispositus atq; digestus esse, facilẽ per mutuã cõsequentiã sermoni efficiens ascensum. Nã qui primũ gradũ beatificationis mente conscenderit, cum per necessariã quandam intellectuum consequentiam proximius excipit, etiamsi prima facie noua miranda que commemorare sermo uideatur. Fieri enim non posse fortasse

tasse dicet auditor,ut tanq; in graduū dispositione,post regnū cœlorū hæreditas terræ deprehendatur. sed si quidē oporteret sermonē rerum sequi naturā:magis cōsentaneū erat,ut cœlo terra præponeretur,quasi hinc illuc ascensuri simus. Sed si oratione uolucres quodāmodo facti & erecti fuerimus,superq; dorsa cœlestis testudinis cōstiterimus, inueniemus ibi super cœlestē terram,quæ ijs,qui eum uirtute uitā trāsegerint, reposita est: ut nō uideatur ordo à conuenienti beatitudinū expositionis consequentia aberrasse,primùm cœlo,deinde terra nobis in promissionib. à Deo proposita. Quicquid em̄ apparet,quantū ad sensum corporeū attinet:totū inter se cognatū est.Etsi em̄ illud quidē loci interuallo altū esse uidetur, attamē subter intellectualē,inq; mente sola consistentē naturā est, ad quā fieri nō potest,ut cogitatio ascēdat,nisi ratione prius hęc, quę sensus assequitur,transgressa sit.Quod si appellatiōe terrę,supernę partes denominātur,nihil mireris. ad humilitatē em̄ nostri auditus Sermo quasi cōdescēdēdo sese accōmodat:qui idcirco descēdit ad nos,quia nos ad illū tolli nō poteramus.Itaque per uerba et nomina nota nobis diuina mysteria tradit,his uocib.utēs, quas continet humanæ uitæ consuetudo. Etenim in proximè præcedenti, hāc,promissione,inexplicabilē illā in cœlis beatitudinē, regnū appellauit. nunquid eiusmodi quippiam indicans oratione,quale cōtinet regnū infernū? diademata quædā lapidū splēdore circūfulgurantia? & floridas uestes purpureas iucundū quendā oculis delicatis splēdorē reddētes? uestibula? aulęa? sublimia solia? satellitū armigerorūq; ordine circūstantiū cohortes? ac quęcūq; alia in modū tragicorū spectaculorū circa eiusmodi uitę scenā addūt hi qui amplitudinē principatus per eiusmodi res in maius extollūt? Sed quoniam magnū quiddā,& supra omnia propemodū,quæ magni fiunt inter homines,regni nomen in uita est:idcirco usus est etiā eo ad supernorum declarationē. Nam si quidē aliud quippiam excellentius, ꝙ regnū apud homines esset:per illud potissimum nomen animū audientis sursum quasi alis additis euexisset & erexisset, ad inexplicabilis & inenodabilis beatitudinis studium atq; cupiditatem. Neq; enim fieri poterat, ut suis ac proprijs uocabulis reuelarētur hominibus illa bona,quæ superant & sensum & cognitionē humanā:(neq; enim oculus uidit, inquit,neq; auris audiuit, neq; in cor hominis ascendit.) sed ne penitus beatitudo quæ speratur,coniecturā effugiat,pro captu humilis & abiectæ nostræ naturæ ineffabilia illa nobis produntur. Ne igitur eiusdem nominis terræ diuersa significatio,secundum cœlos mentem tuam rursus ad infernā terram detrahat,sed siquidem à Sermone erectus es per priores beatitudinū expositiones, cœlesteq; cōscēdisti spē,de illa mihi terra sciscitare atq; inquire, q̄ nō omniū hæreditas est: sed siqui propter uitæ mansuetudinē & lenitatē,illa promissione digni iudicātur. quā etiā magnus ille Dauid, qui præter oēs eos,qui ætate illius in uita uersati sunt, lenis pariter ac patiēs fuisse testimonio scripturę perhibetur,suggerēte spiritu, percepisse, ac per fidē iam tūc id,ꝙ speratur,præoccupasse mihi uidetur,quū dixit: Credo me uidere bona domini in terra uiuētiū. Nō em̄ existimo prophetā hāc uiuētiū appellasse terrā, quæ mortalia omnia producit, & in sese rursus quicquid ex ea prodijt,

1.Corinth.2.

ἀπερινοουμένον: aliter, προνενοηκέναι, id est antè animaduertisse.

Psal.26.

prodijt,resoluit: sed uidit & intellexit terram uiuentium,quam mors non inuasit:in qua,uia peccatorum non trita est:quę uitiositatis uestigiū in sese non accepit:quam is,qui zizania seminat,nō proscidit arato improbitatis: quæ tribulos & spinas nō producit:in qua aqua requietis,et locus pascuę: & fons,qui in quatuor riuos diducitur,& uitis, quę à Deo summę rerū co litur:& quęcūq; deniq; alia à diuinitus prodita atq; suggesta doctrina per inuolucra uerborū audimus. Si igitur à nobis intellecta est sublimis illa ter ra,quæ supra cœlos uidetur, in qua ciuitas regis,de qua magnifica ac glo- riosa pronuntiata sunt,ut inquit propheta, haud rectè posthac ordine con tinuationis beatitudinū expositionis offensi fuerimus. Neq; eñ uerisimi- le esset, opinor, hāc rectè positam esse terram spei benedictionis eorū, qui rapientur,ut inquit apostolus, in nubibus in occursum domini in aerē, & sic semper cum domino futuri sunt. Quid igitur opus est ijs inferna terra, quorū uita spe suspensa est? rapiemur eñ in nubibus in occursum domini in aerē,& ita semper cū domino erimus. Sed uideamus cuius uirtutis prę- miū illius hęreditas terrę proposita sit. Beati eñ,inquit,mites et lenes:quo niā ipsi hæreditatē terræ cōsequentur. Quid est lenitas? & [a] in qua re leni- tatē Sermo beatā indicat? Non eñ uidetur mihi oportere omnia ex æquo uirtutē putare,quæcūq; cū lenitate fiunt, si quietū pariter & tardū per hāc dictionē duntaxat significetur. Neq; eñ in cursoribus,lenis est melior ac- celerante:neq; in arte pugilū is,qui cū maiore difficultate tardiusq; se mo- uet,coronā de aduersario tollit. quinetiam si curramus pro præmio super næ uocationis,intendendi celeritatē author est Paulus, dum dicit:Ita cur- rite, ut assequamini:quoniam & ipse per uehementiorem semper motū ul terius nitebatur,ea,quæ post tergū essent,obliuioni tradens: & pugnans, agilis & uelox erat. Obseruabat enim aduersarij impetū & incursum,circa gressum firmus & cautus erat, & quū manus armatas haberet, nō in uanū & inane quiddā intentabat telū,quod manib. tenebat, sed aduersarij op- portunas atq; ad ictus expositas patentesq; partes appetebat,aduersus ip- sum corpus,plagas ferens & intentans. Vis cognoscere artē pugilis Pauli? intuere uulnera cōtrà certantis: aspice liuores & suggillata aduersarij, ui- de notas & puncta uicti. Omnino aūt nō ignoras aduersariū, nimirū qui per carnē obluctatur, quē per artē pugnādi,unguib. cōtinēti ç lacerās,sug gillat: cuius mēbra mortificat fame,siti,frigore,nuditate:cui notas & pun- cta Domini inprimit & inurit: quē cursu à tergo relictū uincit:ne præcur- rente aduersario tenebræ oculis suis offundantur. Si igitur Paulus in cer- taminibus agilis,acer & uelox est: & Dauid inimicos inuadens gressus di latat:& spōsus in cātico,capreæ,quod ad agilitatē & uelocitatē attinet,assi milatur,montes transiliens,et in collibus saltans:multaq; eiusmodi profer re licet, in quibus celeritas motus, lenitati præferri reperitur: qui fit,ut hic quasi rem pręclarā & eximiam lenitatē Sermo beatam prædicet? Beati e- nim, inquit, lenes, quoniam ipsi hæreditatem terræ consequentur, illius planæ terræ (nimirum) quæ bonorum fructuum fertilis est: quæ ligno uitæ frondet: quæ fontibus spiritualium donorum irrigua est: in qua ue- ra uitis germinat: cuius cultorem esse patrem Domini audimus. Verùm uidetur

[illegible] habetur: ego malim [illegible] legere.

Locus corruptus: puto legendum pro [illegible], [illegible] utriusque dictionis uim exprimere conatus sum. necdum tamen ipse mihi satisfacio.

Thess. 4.

Matth. 5.

a Locus corruptus.

1. Corinth. 9.

2. Corinth. 11.

Psal. 17.

Cant. 2.

Matth. 5.

Ioan. 15.

uidetur eiusmodi quippiã Sermo innuere atq; significare, quòd ualde nimirum facilis in uitium & nequitiã sit lapsus, & res propensa præcepsq; in peius natura: sicuti grauia ac ponderosa corpora sursus quidẽ uersus, prorsus immota manẽt: sin aũt ab aliquo alto cacumine mõtis in præceps excutiantur & deturbentur, tanto impetu propria mole cursum incitante, in subiectũ feruntur, ut ea celeritas nulla oratione exprimi posit. Quoniam igitur res noxia atq; periculosa in his, uelocitas est, beatum omnino habendum fuerit id, quod ex aduerso intelligitur. id aũt lenitas est, nimirũ aduersus eiusmodi naturæ impetus & appetitus, tardus pariter motuq; difficilis habitus & assuetudo. Quemadmodum enim ignis, qui natura sursum uersus semper mouetur, immobilis in contrarium cursum est: eodem modo uirtus quoq; quum ad superiora, sursumq; uersus acer, uelox q; & prompta sit, nihilq; unq; de celeritate remittat, ad contrarium motũ tardatur & impedita est. Ergo quia nimia in natura nostra ad mala uelocitas est, rectè in talib. quies & lenitas beata iudicatur. Nã otiũ & quies atq; cessatio à malis, motus ad superna testimonium existit. Commodius autem fuerit per ipsa exempla, quæ in uita communi accidunt, orationem declarare. Duplex uniuscuiusq; uoluntatis motus est, ad arbitriũ quò uisum fuerit progrediens, hinc ad temperantiam, illinc ad incontinentiam. Quod autem in parte uirtutis uitijq; formæ dictum est, hoc in uniuerso intelligatur. Scinditur enim prorsus in cõtrarios appetitus natura atq; ingenium humanũ, quum uel iracundia per lenitatẽ atq; benignitatem, uel superbia per modestiam & moderationem, uel inuidia per fauorem, uel odium & simultas per pacificum & amicum affectum ex contrario declaratur. Quoniam igitur uita quidem humana materialis & crassa est: circa materias autem perturbationes & affectus uersantur: atq; omnis affectus celerem, uiolentum, irrepresibilemq; habet appetitum & impetum ad expletionem uoluntatis: (ponderosa enim & deorsum uergens materia est): idcirco beatos iudicat dominus non eos, qui extra affectum & perturbationem apud seipsos uiuunt: (fieri enim non potest, ut in uita materiali, materiæ penitus & affectuum expers uita exigatur): sed quatenus progrediendi facultas est, uirtutis terminum & modum in uita, quæ in carne transigitur, lenitatem dicit a e satis ad beatificationem esse ait, si quis lenis & mansuetus sit. Non enim penitus uacuitatem affectuum, & impatibilitatem humanæ naturæ præscribit: (non enim æqui legislatoris est ea iubere, quę natura non capit nec admittit. Nam id perinde est, ac si quis aquatilia traducat ad aeriam uitam, aut contrà ad aquam deducat ea, quæ in aere uiuunt: sed conuenit ad proprias & naturaleis uires aptam & accommodatam esse legem.) idcirco ut moderati pariter & lenes simus, non, ut affectuum prorsus expertes, & à perturbationibus omnino uacui simus, beatificatio nos hortatur. nam hoc quidem excedit naturam: illud uerò uirtute conficitur. Si igitur immobilitatem ad cupiditatem beatificatio institueret, nullius usus esset, nihilq; adiumenti ad uitam benedictio afferret. (Quis enim carni & sanguini coniunctus id assequi posset?) nunc aũt non eum, qui aliquo casu cõcupierit, sed qui consulto uitium sibi asciuerit & contraxerit, condemnandum esse ait. Nam

ὑπερκείμενον, est in utroque exẽplari, legendum arbitror, ὑποκείμενον.

ait. Nam ut innascatur aliquando talis appetitus, sæpe infirmitas insita naturæ, etiã præter animi sententiam efficit: uerùm non in modum torrentis impetu perturbationis transuersum rapi, sed uiriliter aduersus eiusmodi dispositionem & affectum consistere, & rationibus perturbationem discutere atq; summouere, hoc uirtutis est opus. Beati igitur illi, qui ad perturbatos & uitiosos animi motus, non procliues, præcipites atq; propensi, sed ratione sedati sunt: in quibus ratiocinatio ueluti frenum quoddam impetus reprimens, non sinit animum ad immodestiam, insolentiã ac perturbationem rapi atq; efferri. Magis autem id aliquis cernere possit in ea perturbatione, quæ per iracundiam contingit, quàm beata res habenda lenitas sit. Posteaq; enim uel uerbum, uel factum, uel suspicio molestior minusq; iucũda eum morbum commouerit, & sanguis circa cor efferbuerit; & animus cõcitatus fuerit in ultionem: quemadmodũ fabulæ per medicamentorum quandam potionem, in brutorum animalium species naturam trãsmutari fingunt: ita uirum repentè uidere licet aprum aut canẽ, aut pantheram, aut aliam quampiam similium ferarum ab ira factum esse. oculi sanguine suffusi sunt: capillus erectus surgit & inhorrescit: uox aspera ac uerbis incitata: lingua perturbatione torpens & non subseruiens motibus intestinis: labia constricta, & nõ articulatè uerba exprimentia, neq; cohibentes in ore præ perturbatione innatum humorem, sed indecorè spumam simul cum uoce expuẽtia. tales manus: tales pedes: talis corporis dispositio tota: unoquoq; membro, prout animi motus fuerit, ita disposito, pariterque affecto. Si igitur hic quidem talis fuerit: is autem, qui beatitudinem ante oculos habeat, rationibus morbum mitiget ac leniat, constanti sedatoq; uultu, ac submissa placidaq; uoce tanq; medicus quidam ex phreneti de turpiter se gerentem arte curans: an nõ etiam ipse, comparatione illius cum hoc facta dices, quòd miserabilis quidem & abominandus ille efferatus: beatus uerò iudicandus hic lenis sit, qui non imitatus sit uitium proximi, nec decorum habitum oris peruerterit? Quòd autem ad hanc maximè perturbationem Sermo respiciat, perspicuum est ex eo, quòd secundum animi dimissionem, lenitatem nobis præscripsit. Videtur enim alterũ cum altero cohærere, ac ueluti matrem quandam eius, qui circa lenitatem uersatur habitus, esse animi demissionis constitutionem atq; tranquillitatem. Nam si ex animo superbiam exemeris, occasionem innascendi uitium iracundiæ non habebit. Contumelia & ignominia talis infirmitatis irascentibus caussa existit. Ignominia autẽ non mouetur is, qui sese animi demissione moderatur. Nam si quis cogitationem ab humana fraude uacuam ac puram habeat, & uilitatem naturæ, quam adeptus est, cernat, à quali initio ortus sit, & in quem finem huius uitæ breuis fluxus atque cursus tendat, & carni coniunctas sordes, naturæq; inopiam, quòd ea nimirum per sese sufficiens non sit ad sui conseruationem, nisi copia brutorum animalium suppleat id quod deest: adhæc molestias, luctus, calamitates & omnimodas morborum formas, quibus obnoxia uita humana est, à quibus nemo natura liber & immunis est: hæc si quis diligenter puro animi oculo cernat, haud facilè ad honorum defectus cõmouebitur & excandescet,

quinimò contrà, fraudem ducet esse honorem, quo ob rem quampiam à proximo afficiatur: quippe quum nihil tale in natura nostra habeamus, quod possit cum dignitate & honore communionem habere, prætерquā circa animum duntaxat, cuius honor nō constat ex ijs rebus, quę per hunc
Matth. 5. mundum expetūtur. Nam ob diuitias gloriari, aut genus ostentare, aut ad gloriam spectare, aut supra proximum esse uideri, quibus rebus complen tur honores humani, hæc omnia subuersio atq; dedecus animæ honoris ex istunt, ut nemo ratione præditus & consideratus, animæ puritatem eiusmodi aliqua re contaminare sustinuerit. Ita au tem affectum & animatū esse, nihil est aliud, quàm in profundo habitu animi humilitatis esse: qua confecta atq; expedita, nullum iracundia aditum aduersus animum habe bit. porrò iracundia procul summota, quieta placida'que uita transigitur: quod nihil aliud nisi lenitas est: cuius finis beatitudo atq; cœlestis terræ hæreditas est, per Christum Iesum, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

BEATI QVI LVGENT, QVONIAM IPSI CONSOLATIONEM ACCIPIENT.

NONDVM in uerticem montis euasimus, sed adhuc circa radices montis intellectuū hæremus: etsi duos quosdam iam tumulos transiuimus ad beatā egestatem, atq; hac superiorem lenitatem per beatitudines euecti: post quos tumulos ad sublimiora nos Sermo subducit, ac tertium nobis deinceps iu gū per beatitudines ostēdit. ad quē omni tumore & onere atq; fastu tena-
Heb. 12. Matth. 5. citer inhærente, ut inquit apostolus, peccato deposito, nos currere prorsus oportet, ut leues & expediti in cacumine constituti puriori lumini ueritatis per animam appropinquemus. Quid igitur est, quod dicitur, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient? Risum prorsus non tenebit, si quis ad mundum respiciat, & his uerbis utetur irridens atque subsannans Sermonem. Si in uita beati habentur, qui omni calamitate conficiun tur: miseri per consequentiam planè sunt, quorum uita molestijs pariter et ægritudinibus incommodisq; uacat. Atque species enumerans calamitatum, risum augebit, & amplificabit incommoda uiduitatis, & orbitatis ærumnam, ante oculos proponens damna, naufragia, captiuitates ex bellis, iniustas ex iudicio sententias, exilia publicationesq; bonorum, ignominias, & infamiæ notas, calamitates cōtractas ex morbis, cæcitates ac mutilationes, uariaq; corporis uitia atq; detrimenta, ac si quid hominibus per hanc uitam accidit incommodi, quod uel corpus uel animum attingat, omnia oratione persequeretur: per quæ ut eius opinio fert, ridiculum osten det Sermonem, quo lugentes beati iudicantur. Nos autem parum curantes eos, qui & humili et pusillo animo diuinos contemplantur intellectus, quantum eius fieri poterit, eas, quæ in hoc dicto altè defossæ iacent, diuitias penitus inspicere conemur: ut uel per hoc planum fiat, quanta sit differentia inter carnalem terrenamq;, et sublimem cœlestemq; intelligentiam.

Ac prima quidem facie potest aliquis illum luctū beatum putare, qui propter delicta atq; peccata existit, iuxta Pauli de tristitia doctrinam, ubi dixit, non esse unam tristitiæ speciem, sed aliam quidem mundanā, aliam uerò, quæ secundum Deum repræsentetur. ac mundanam quidem tristitiam mortis effectricem esse, alteram uerò per pœnitentiam salutem conficere mœrentib. Nam reuera non potest nō beata iudicari talis animæ perturbatio, quum animaduerso eo, quod deterius est, uitam uitiosam deplorat. Quemadmodum enim in corporis morbis, quibus aliqua pars corporis, ex uiolenta quadam læsione tabida facta fuerit, indolentia argumento est, mortuam esse, tabidam ac languidam illam partem: sed si arte quadam medica, uitalis denuò sensus corpori restitutus sit, tam is qui laborat, q̃ qui curationem administrant, dolente iam parte gaudent, quippe certissimo argumento utentes, ad sanitatem cōuertisse se morbum, eo quòd membrum sentire iam cœperit ea, quę faciant dolorem: ita nonnulli, postquam amisso sensu doloris, ut inquit apostolus, tradiderint se uitæ peccatrici: quum, quod ad uitam cum uirtute degendam attinet, reuera mortui quidam tabefactiq; sint, nullum eorum, quæ faciunt, sensum habent. Sed si quis Sermo medicus, ueluti quibusdam calidis perurentibusq; medicamentis (futuri inquam iudicij horrendis & acerbis minis) eos perstrinxerit, & terrore eorum, quæ in expectatione sunt, cor penitus exacerbauerit, terrorem gehennæ, ignem qui non extinguitur, uermem non emorientem, stridorē dentium, perpetuumq; fletum, & tenebras exteriores, & talia uniuersa, ueluti calida quædam & acria medicamenta uoluptatis affectibus torpenti interendo, refouēdoq;, eò usq; redegerit eum, ut sentiat, in qua uita uersetur, beatum eum effecerit, sensu doloris animo eius iniecto. quemadmodū etiam Paulus eum, qui in cubile patris debacchatus erat, tamdiu sermone uerberat, & castigat, quamdiu peccatum non sentiebat: posteaquam autem obiurgationis medicina motus erat, quasi iam per luctum beatum factum consolari incipit, ne nimio dolore, inquit, talis absorbeatur. Erit autem etiam hic nobis intellectus ad propositam beatitudinis speculationē, & ad uitam cum uirtute transigendam, non inutilis, propterea quòd redundet quodammodo in hominum natura peccatum. peccati uerò remedium esse luctum ex pœnitentia demonstratum est. Sed uidetur mihi Sermo profundius quiddam q̃ ea, quæ modò dicta sunt, significare, per durabilem luctus usum, aliud præter hoc intelligendum esse docens. Nam si solam propter delicta resipiscentiam indicaret, magis consentaneū, magis' que conueniens erat, ut eos, qui luxissent, beatos iudicaret, non eos, qui lugerent. queādmodū exempli gratia, cōparatione eius uitæ, quæ cum morbo transigitur, eos, qui curati sunt, non qui perpetuò curantur, beatos iudicamus. Curationis enim prorogatio, infirmitatis quoque perpetuitatem & continuitatem simul indicat. Atq; etiam alia ratione mihi rectum esse uidetur, & non secundum hunc solum intellectum ponamus, quòd Sermo propter peccatum lugentibus beatitudinem tribuat. Multos enim inueniemus, quorum uita inculpata, nullis' que criminibus obnoxia, atq; ipsius adeo diuinæ uocis testimonio, cuiusque uirtutis nomine commendata

Margin notes: 2. Corinth. 7. — Ephes. 4. — 1. Corinth. 5. — ἀίρω, est in uno: in altero, ἄγω: quam lectionē sequor.

data fuit. Nam quæ auaritia Ioannis? quis simulachrorum cultus Eliæ? quod paruum aut magnum in uita illorũ,historia nouit delictum? Quid ergo? utrùm beatitudinis expertes eos esse sermo ponet,qui nec ab initio prorsus ægrotauerunt,nec remedio hoc,luctu inquam ex pœnitentia, opus habuerunt? an absurdum fuerit, taleis à diuina beatitudine repellere & alienos arbitrari, quia neque peccauerunt, neque luctu peccatum sanauerunt? an hac ratione sanè peccare, quàm sine peccato uiuere præstabilius fuerit, si solis pœnitentibus & resipiscentibus gratia consolatoris tribuitur? Beati enim,inquit,qui lugent:quoniam ipsi consolationem accipient. Ergo quoad eius fieri poterit,sequẽtes, ut inquit, Ambacum eum,qui ad sublimia nos euehit, rursus sententiam, quæ contineatur in his uerbis inuestigemus, ut discamus cui luctui consolatio sancti spiritus proposita sit. Videamus igitur in uita humana, primum omnium, quid tandem ipse luctus sit,uel ob quas res confletur & contrahatur. Ergo manifestum id omnibus est, quòd luctus sit, tristis animi habitus & affectus, qui existit propter priuationem rei alicuius, quæ placeat & accepta sit: qui luctus in ijs, qui cum lætitia uitam transigunt, consistendi locum non habet. Verbi caussa, prospera aliquis in uita utitur fortuna: omnia negotia per res iucundas ei secundo cursu fluunt atque procedunt. Vxore delectatur: ob liberos sibi placet: præsidio fratrum munitus & tutus est: authoritate præditus & honoratus in foro: charus principibus: metuendus aduersarijs: subditis non contemnendus: facilis amicis, diuitijs florens, & ijsdem in delicijs & uoluptatibus fruens: suauis & iucundus, nullis molestijs pressus, corpore robusto: omnia consequutus, quæcunque per hunc mundum in pretio esse uidentur. Talis re quaq; præsenti prorsus cum delectatione atque lætitia fruitur. sed si aliqua mutatio prosperitatis huius inuaserit, aut disiunctionem charissimorum, aut damnum facultatum, aut aliquam corporis commodorum, ex aliquo aduerso graui que casu labefactationem adducens: tunc subtractione oblectamenti contraria existit affectio, quam luctum appellamus. Ergo definitio eius paulo antè edita uera est, nimirum, quòd luctus sit acerbus, ac dolorem capiens quidam sensus priuationis earum rerum, quibus homines delectantur. Si igitur intellectum est à nobis, quis sit luctus humanus: ea quę clara ac manifesta sunt, uiam nobis quandam ad ea, quæ ignorantur, patefaciant, ut perspicuum nobis fiat, quis sit luctus ille beatus, quem consequitur consolatio. Nam si priuatio bonorum, quæ cuique adfuerint, luctum efficit in hoc mundo, nemo autem ignoti boni iacturam deplorauerit: ipsum bonum cognoscere prius, quid tandem reuera sit, haud alienum fuerit, atque ita deinceps humanam naturam considerare. Per hoc enim accidet, ut beatum luctum assequamur. Quale enim usu uenit in ijs, qui in tenebris uiuunt, quum alius quidem in caligine natus sit, alius autem usui externæ lucis assuefactus, ui quadã eò conclusus fuerit, ut nõ eodem uterq; modo præsenti incommodo commoueatur. (Nam hic quidem, qui nouit, quo comodo priuatus sit, grauem existimat esse iacturam lucis: ille uerò, qui nec penitus quidem cognouit talem uoluptatem,

sine

fine molestia uitam transiget propter caliginis usum consuetum, nullo se bono excidisse putans: atque ex hac re accidet, ut alterum quidem lucis usus desiderium nihil nō moliri & excogitare cogat, quo rursus uidere contingat id, quo per uim priuatus est: alter uerò propterea quòd id, quod melius est, ignorat, id quod sibi adsit bonum esse iudicās in caligine uitam transigens cōsenescet:) itidem se res habet in proposita sententia atque intellectu, qui id, quod uerè bonum est, uidere potuit, deinde egestatē humanæ naturæ animaduertit atque considerauit, quasi calamitate accepta in animo se planè afflictabit & excruciabit, eò quòd in illo bono non uersetur, præsentem uitæ statum luctum esse ducens. Ergo non tristitiam beatā ducere Sermo mihi uidetur, sed cognitionē & scientiam boni: cui animi doloris affectus accedit, propterea quòd id, quod quæritur, uitæ non adsit. Iam uerò consequens & proximum fuerit inuestigare, quæ tandem illa sit utique lux, qua obscura hæc humanæ naturæ spelunca, in præsenti uita non illuminatur. Nunquid ad id forsitan, quod nec expediri, nec explicari, nec comprehendi potest, cupiditas spectat? Quæ enim in nobis cogitatio coniectura'ue talis est, ut inuestiget eius, quod quæritur, naturam? quæ ex nominibus pariter ac uerbis significatio constans talis est, ut dignam in nobis supernæ lucis notitiam ingeneret? quomodo nominabo id, quod spectari non potest? quomodo suggerā atque exprimam id, quod materiæ expers est? quomodo ostendam id, quod uisum effugit? quomodo comprehendam id, quod superat omnem magnitudinem? quod sub quantitatem, sub qualitatem non cadit? quod effingi, quod assimilari non potest? quod neque loco, neque tempore deprehenditur? quod excedit omnem experientiam, & omnem definitiuam imaginationē? cuius opus est uita, omnium'que quæ per bonum intelliguntur, substātia? circa quod omnis cogitatio, omnis animi conceptus & intellectus sublimis uersatur? omne nomen altum consideratur? Deitas, regnum, potentia, æternitas, incorruptibilitas, gaudiumque & exultatio, & omne quodcunque in altitudine tam intelligitur, quàm dicitur? quo igitur modo, quibus'ue cogitationibus, eiusmodi nobis bonum ante oculos poni possit, quod spectatur & nō cernitur? quod rebus uniuersis facultatem, ut sint, præbet, ipsum uerò semper est, neque ut existat amplius opus habet? Verùm ne oratio frustra laboret in rebus captum nostrum superantibus enitendo: sese intendens, supernorum quidem bonorum naturam, quum fieri non possit, ut eiusmodi quippiam cō prehensioni subijciatur, curiosè & anxiè inquirere desinamus, tantùm duntaxat quæsitis lucrati, ut per hoc ipsum, quòd non possumus perspicere id, quod quærimus, aliquam notitiam magnitudinis rerum, de quibus quæritur, in animo formemus & imaginemur. quanto autem cognitione nostra altius illud esse natura bonum credimus, tanto magis luctum in nobis intendamus & augeamus, quod tale ac tātum sit bonum, à quo disiuncti sumus, ut ne cognitionē quidē eius capere possimus. Veruntamen huius boni, quod superat omnē uim cōprehendendi, nos homines olim participes eramus: ac tantum erat in natura nostra bonum illud, quod superat omnem cogitationem & intellectum, ut alterum illud humanum bonum

esse uideretur exquisitißima plenißimaq́ aßimilatione atq; imitatiõe, ad imaginẽ primarij & originalis exemplaris formatũ. Nam quę nunc de illo per coniecturas speculamur & imaginamur, hęc omnia circa hominẽ quoque erãt: incorruptibilitas simul & beatitudo: propria, & à nullius alterius arbitrio dominio'ue pendens potestas: uita nullis negotijs implicata, nullis molestijs, nulla ægritudine obnoxia: statióq; augustior, atque in locis diuinis uitæ traductio: facultas item aperta simul ac pura mente omni uelamento detracto, bonum contuendi. hæc enim omnia nobis liber De creatione mũdi per ænigmata paucaq́ uerba tecta atq; inuoluta significat, dum ait hominem ad imaginem dei effictum ac formatum esse, & in paradiso uixisse, ibiq́ satis & enatis in delicijs esse usum. Porrò plantarũ illarũ fructus, uita, cognitio, scientiaq́ & res similes sunt. Si igitur hæc in nobis erant, qui fieri potest, ut calamitati utique non ingemiscat, si quis hanc pręsentem miseriam cum beatitudine illa, quæ tunc fuit, comparet, atque ex aduerso examinet excutiatq́? altum depressum est: quod ad imaginẽ cœlestis factum erat, in terram redactum est: cui regnum destinatum erat, in seruitutem redactum est: quod ad immortalitatem conditum erat, morte corruptum est: quod in delicijs paradisi degebat, in hoc morbis & laboribus obnoxium prædium traductum est: quod impatibilitati, nullisq́ affectibus & ægritudinibus assuctum erat, calamitosam, fragilem & caducam inuicem uitam accepit: quod nullius dominio subiectum, quod sui iuris, suę potestatis, sui arbitrij erat, nunc à toc ac talibus malis tenetur obnoxium, ut tyrannos nostros difficile sit enumerare. Quiuis enim eorum, qui in nobis sunt, affectus, quum præualuerit, dominus subacti & in seruitutem redacti existit: ac ueluti tyrannus quispiam arce animi occupata, per ipsos subditos uexat ac affligit obedientes, ministris ad id, quod ei placitum fuerit, nostris cogitationibus abutens. sic ira, sic metus, sic timiditas, sic audacia, ægritudinis pariter & uoluptatis affectus, odium, contentio, immisericordia, sæuitia, feritas inhumanitasq́, inuidia assentatio, iniuriarũ tenax memoria pariter & indolentia, & omnes, qui per contrarium in nobis intelliguntur affectus & perturbationes, tyrannorum quorundam ac dominorum, pro suo imperio animam ueluti captiuam quandam subigentium, enumeratio est. Quòd si quis etiam perpendat calamitates corporis, quibus natura nostra conflictatur & implicata est: uarias, inquam, & multimodas morborũ species, quorum omnium expers & immune erat ab initio genus humanũ, multo abundãtiores lachrymas profundet, dũ pro bonis res tristeis & acerbas inuicẽ considerat, incõmoda cõmodis comparãdo opponit. Hoc igitur latẽter & occultè docere uidetur, qui luctũ beatum esse prædicat, nimirum, ut anima uerum bonum intueatur, néue pręsentis uitæ fraude immergatur. fieri enim non potest, ut uel sine lachrymis uiuat, si quis diligenter res inspexerit & considerauerit, uel nõ in rebus tristibus & acerbis uersari existimet eum, qui huius uitæ uoluptatibus sese immergat. quemadmodum in brutis & rationis expertibus animalibus id uidere licet: quibus miserabilis quidem naturæ constitutio est: (quid enim miserabilius priuatione carẽtiaq́ ratiõis est?) sensum uerò calamitatis nul

lum

lum habent: sed per quandã uoluptatẽ etiam ab illis uita transigitur. super
bit & ferocit equus: taurus puluerem spargit: sus erigit setas: catuli ludunt:
uituli saltant: atque unumquodque animal uidere licet per certa quædam
signa uoluptatem indicare: quæ si rationis oblectamentum aliquomodo
cognitum haberent, stupidam & ærumnosam suam uitam cum volupta-
te non trãsigerent: ita se res etiam habet in hominibus, qui nullam cogni-
tionem habent illorum bonorum, quibus natura nostra priuata est, ab his
per uoluptatẽ præsens uita transigitur. consequitur autem, ut hi, qui præ-
sentibus delectantur & acquiescunt, potiora ferè non desiderent atque
requirant. Porrò qui non quærit, non inuenerit id, quod solis quærentib.
obtingit. Hac igitur de caussa Sermo luctũ beatum ducit, non quòd eum
propter seipsum beatũ esse iudicet, sed propter id, quod ex illo accedit. O-
stendit aũt Sermonis contextus, ꝙ nomine relationis ad consolationẽ, lu
gere beata res hominibus sit. Beati enim, inquit, qui lugent: & non repres- *Matth. 5.*
sit atq; finiuit orationem in hoc, sed adiecit: quoniã ipsi consolationẽ acci-
pient. Quam rem, quum longè antè animaduertisset magnus ille Moyses
(imò uerò, qui hæc in illo disponebat, Sermo) in mysticis obseruationib.
paschæ, panem quidem fermenti expertẽ, hominibus in diebus festis præ-
scripsisse, obsonium uerò, quo uescerentur, intyba agrestia instituisse ui- *Exod. 12.*
detur: ut per eiusmodi ænigmata atq; inuolucra disceremus, quòd illo
mystico festo aliter frui non liceat, nisi seculi huius intyba amara simplici,
& à fermento uacuæ uitę sponte nostra immisceantur. Propterea magnus
quoq; Dauid, tametsi summum humanæ felicitatis fastigium (de regno ni
mirum loquor) circũ se cerneret, largiter tamen de intybis amaris suæ uitę
adijcit, suspirans in eiulatu, ac deplorans prorogationem inquilinatus in
carne, deficiensq; præ cupiditate ac desiderio rerum maiorum, Hei mihi, *Psal. 119.*
inquit, quoniam inquilinatus meus prolongatus est. In alio uerò loco pul
chritudinem diuinorum tabernaculorum defixis oculis contuens, præ de *Psal. 83.*
siderio deficere se ait, præstabilius sibi esse ducens illic in extremis colloca
tum esse, quàm in rebus præsentibus primas tenere. Quòd si quis plenius
beati huius luctus uim contemplari atq; animaduertere uelit, a consideret *a [illegible]*
eum in illa narratione, quæ de Lazaro ac diuite (in Euangelio) habetur: u- *ἐν ἑαυτῷ habe*
bi eiusmodi doctrina nobis apertius declaratur. Memento enim, inquit, *tur: ego lego*
Abraham ad diuitem, quòd receperis bona tua in uita tua. Similiter item *[illegible]* *Luc. 16.*
Lazarus quoq; mala. Idcirco hic quidem solatio fruitur: tu uerò cruciaris.
Par enim & consentaneum id est. quandoquidem ἀβουλία, hoc est, consilij *Videtur hic a-*
contemptus & temeritas, imò uerò κακοβουλία, id est, prauum cõsilium nos *liquid deesse.*
a bona dei circa hominẽ dispositione atque administratione abduxit. Nam
quum Deus bonum nulla permixtione cum malo confusum nobis fruen
dum proposuisset, uetuissetq; experientiam mali cum bono permisceri:
quoniã prę ingluuie sponte nostra contrario degustato: (dico aũt de uerbi
diuini contẽptu & inobedientia:) nos ingurgitauimus & expleuimus: id-
circo prorsus humanã naturã in utrisq; uersari, & modò res tristeis, modò
lætas inuicẽ experiri oportet. Porrò quũ duo sint secula, duplexq; uita per
utrũq; seculum peculiariter cõsideretur: atq; itidem lætitia quoq; duplex,

alia quidem in hoc seculo, alia uerò in eo, quod per spem nobis propositū est, spectetur: beatificum fuerit existimandum, si quis portionem lætitiæ per uera bona in sempiternum seculum recondat: tristitiæ uerò munus in hac breui ac temporaria uita expleat non in damno ac detrimēto ponens, si aliqua rerum earum priuetur, quę in hac uita suaues ac iucundæ sunt: sed si dum illis fruitur atq; potitur, meliorum ac potiorum bonorum iacturam faciat. Quocirca si beatum iudicandum est, in infinitis seculis, nunquã finienda, sed in perpetuum duratura lætitia frui, ac prorsus etiam contraria degustare naturam humanam oportet: non amplius difficile est perspicere & intelligere sententiam orationis, quur beati sint, qui nunc lugent: quoniam nimirum ipsi in infinita secula solatio fruentur. Solatium autem ex consuetudine, usu atq; communicatione paracleti, id est aduocati & cõsolatoris existit. Consolationis enim gratia peculiare spiritus opus est: quam etiam nos consequamur, gratia domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum. Amen.

BEATI QVI ESVRIVNT ET SITIVNT IVSTITIAM, QVONIAM IPSI SATVRABVNTVR.

Vi medicinæ periti sunt, aiunt eos, qui ex stomacho laborãt & cibos fastidiunt, quum praui quid succi & superflui humores ad superiorem uentriculi partem confluxerint, semper plenos pariter ac saturos esse sibiipsis uideri, atq; idcirco per adulterinam ac prauam repletionem et satietatem, naturali in eis appetitu extincto, utilē cibum respuere atq; auersari: sed si aliqua ab arte medica cura eis adhibita fuerit, per acutorum & incidentium medicamētorum potionem, ablutis & expurgatis prauis ac superfluis humoribus, qui in concauitatibus stomachi intercepti atq; conclusi fuerint, ita tandem accidere, ut quum id, quod alienum est, naturæ non amplius officiat atq; molestum sit, iuuantis pariter ac nutrientis cibi eis redeat appetitus. atq; hoc restitutæ sanitatis esse signum, quòd non amplius coacti & inuiti, sed cupidè & cum appetitu cibum sumant. Quid ergo mihi hoc
Psal. 83. principium uult? Quoniam ordine progrediens Sermo, qui ad superiores scalæ beatitudinum gradus nos quasi manu ducit, qui iuxta prophetæ
Matth. 5. uocē præclaras ascensiones in corde nostro disponit, talem nobis post antè expeditos ascensus, quartã aliam præmonstrat ascēsionē, dum dicit: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniã ipsi saturabuntur: rectū ac cõmodum esse opinor, ut expurgata satietate & ingurgitatiōe animæ, quoad eius fieri potest, talis & cibi & potus beatū in nobismetipsis appetitū conficiamus & ingeneremus. neq; enim fieri potest, ut uel homo ualeat, si alimentum sufficiens, uires non confirmet & sustentet: uel absq; comestione cibo repleatur, uel sine appetitu nutriatur. Quoniã igitur bonū quoddam in uita sunt uires: hæ uerò sufficienti saturitate conseruantur: satietas autem per comestionem existit, comestioq; ex appetitu fit: beata res fuerit uiuentibus appetitus, ut qui principium et caussa uirium nostrarū existat.
Quem-

Quemadmodum autē circa sensibilem hunc uictum affecti sumus, quum non eadem omnes appetunt: sed sæpe pro generibus esculentorum sumentium diuiditur appetitus: atque alius quidam dulcibus delectatur, alius uerò acria pariter & calefacientia appetit: alius item salsis, alius adstringentibus gaudet. sæpe autem accidit, ut non ex usu & commodo appetitus cibi in unoquoq; existat: (nam siquis pro temperamenti quadam proprietate ad aliquod uitium propensus est, is æqualiū & conuenientiū propria quadā ui ciborū morbum nutrit: sed si ea, quæ prosint, appetere cœperit, nutrimento bonam ei ualetudinem conseruante, prorsus in sanitate uiuet): eodem modo in animę quoq; alimento accidit, ut non omnium cupiditates ad eandem rem propendeant & inclinent. Nam alij quidem gloriam, aut diuitias, aut aliquē mundanum appetunt splendorem: alijs circa mensam occupatus est appetitus: alij inuidiam tanq; uenenosum aliquem cibum cupidè sumunt. sunt item nōnulli, qui appetunt id, quod natura bonum & honestū est. Natura aūt bonum semper & omnibus, hoc est, quod non alterius cuiusquam rei caussa sumendū, sed ipsum propter se expetendum est, quod semper eodem modo se habet, & nunq; satietate frangitur & hebetatur, idcirco Sermo beatos ducit nō simpliciter esurientes: sed quibus ad ueram iustitiam cupiditas inclinata atq; propensa est. Quæ est igitur illa iustitia? hoc enim prius opinor oratione detegi atq; declarari oportere, ut pulchritudine eius animaduersa, ita tandem appetitus in nobis ad rei conspectæ decorē moueatur. Neq; enim fieri potest, ut quis cupidus sit eius, quod non apparet: sed segnis atq; ignaua quodāmodo natura nostra aduersus ignotū, & immobilis est, nisi auditione uel uisione aliquam notitiam acceperit eius, quod expetendum sit. Aiunt igitur nonnulli eorum, qui eiusmodi res scrutati sunt, Iustitiam esse habitum tribuentem unicuiq; id, quod æquum est, & quo quisq; dignus est. Verbi gratia, siquis pecunias distribuēdi potestatem adeptus, ad æqualitatem respiciat, & pro modo indigentiæ sumentium & participantium elargitionem temperet, iustus dicitur. item siquis iudicandi potestate accepta, non ad gratiam alicuius & odium sententiam ferat: sed naturam caussarum sequens, & supplicio dignos afficiat, & innocentes sententia sua absoluat & seruet, reliquarumq; controuersiarū uerum iudicium faciat, etiam hic iustus dicitur. item qui subditis tributa indicit, quū pro modo uiriū tributū imponit: & pater familiàs, & pretor ciuitatis, & gentium rex, si quisq; horum conuenienter & cōmodè subditis præsit, nulloq; impetu atq; appetitu ratione carēti, occasiōe potestatis moueatur, sed rectè subditis ius dicat, & ad uoluntates & studia subditorū ingenium & cōsilium suum accommodet & temperet: huiusmodi omnia rationi ac definitioni iustitiæ tribuūt & assignāt ij, qui habitu tali id, quod iustū sit, definiunt. Ego uerò ad altitudinē cōstitutionis diuinæ respiciēs aliquid amplius, q; ea, quæ modò dicta sunt, per hāc iustitiā intelligendū esse existimo. Nam si salutaris quidē sermo cōmunis est, & ad omnē humanā pertinet naturā: nō cuiusuis aūt hominis est, in ijs, quę modò dicta sunt, officijs ac munerib. obeūdis uersari: (paucorū enī est regnare, preesse, imperare, ius dicere, potestatē pecuniatū administrandarū,

darũ,aut alterius rei cuiuſcꝫ diſpenſationẽ habere: multitudo uerò ac uulgus in nũmero ſubditorũ & eorũ, qui reguntur, ſunt:) quomodo aliquis admittere & aſſentiri poſsit, uerã iuſtitiam eſſe illam,cuius non æqualis ac par conditio omni naturę propoſita eſt? Nam ſi iuſtus, pro ut tradunt diſciplinæ ſapientium externorũ,æqualitatẽ ſibi propoſitã habet,ad quã potiſsimũ ſpectet: excellentia aũt ac dignitas inæqualitatẽ in ſe continet:non poteſt iuſtitiæ reddita ratio definitiocꝫ uera exiſtimari,quippe quũ ſtatim inæqualitate uitæ cõmunis refellatur. Quæ eſt igitur illa iuſtitia, quę ad omneis pertinet? cuius appetitus cuiuis ad Euangelicã menſam ſpectanti cõmunis propoſitus eſt? ſiue quis diues ſit,ſiue pauper,ſiue ſeruus,ſiue dominus,ſiue patritius,ſiue pecunia cõparatus,nulla fortuna, nullo ſtatu, nulla conditione, nulla circunſtantia necꝫ augente necꝫ deminuente iuſti definitionẽ. Nam ſi id in eo ſolo,qui poteſtate aliqua atcꝫ dignitate cæteros præcedit, reperiatur:quomodo iuſtus erit ille ad ueſtibulum diuitis abiectus Lazarus? qui nullã materiam ad talem iuſtitiam habebat? non imperium, non poteſtatem, non domũ,non menſam,non alium quempiam ad uitam apparatũ, per quem licet illam iuſtitiam ad opus & effectũ deducere atcꝫ reprӕſentare? Nam ſi in imperando,aut diſtribuendo,aut omnino aliquid adminiſtrando iuſtũ eſſe conſiſtit,qui in illis muneribus non uerſatur, expers iuſtitiæ prorſus eſt. Quomodo igitur requiete dignus habetur is,qui nihil habuit eorũ,per quæ iuſtitia iuxta uulgi opinionẽ deſignatur? Quocirca quærenda nobis eſt illa iuſtitia,cuius cõpotem fore Sermo promit-
Matth. 5. tit illum,qui eam expetiuerit. Beati enim,inquit,qui eſuriunt iuſtitiã:quoniam ipſi ſaturabuntur. Multis ac uarijs rebus nobis ad uſum propoſitis, quibus afficitur,quęcꝫ appetit natura, multa nobis opus eſt ſcientia,ut nobis in eiuſmodi eſculentis diſcernamus, quid nutriat, quid noceat, ne id, quod loco cibi ab anima aſſumi uidetur, pro uita mortẽ nobis & peſtem efficiat. Forſitan autem non intempeſtiuum nec alienum fuerit, per aliam quandam Euangelicam quæſtionem huius dicti ſententiam diſtinguere atcꝫ explanare. Qui per omnia cõmunem nobiſcum naturã habuit, excepto peccato,atcꝫ eorundẽ nobiſcũ affectuum,incommodorũ & afflictionum particeps fuit,famem non iudicauit eſſe peccatum,necꝫ eius incommodi periculum facere recuſauit. ſed affectum naturæ, quo cibus appetitur,admiſit atcꝫ ſuſcepit. Quum enim quadraginta dies ieiunus permãſiſſet,poſtea eſurijt. dedit enim, quãdo uolebat occaſionẽ naturæ officio ſuo fungendi. Sed tentationũ inuentor,quũ intellexit affectũ famis etiam illũ inuaſiſſe,conſuluit, ut lapidibus exciperet appetitũ. hoc aũt eſt peruertere ac detorquere appetitũ à naturali cibo ad ea,quæ à natura aliena ſunt. Dic ẽm,inquit,ut lapides hi panes fiant. quid enim peccauit agricultura? cuius rei gratia reſpuuntur ſemina,ut cibus ex ijs confectus reprobetur? quur arguitur ſapiẽtia creatoris,quaſi nõ rectẽ p ſemina, genus humanũ alat? nã ſi lapis ad cibum aptior atcꝫ cõmodior nũc apparet: nimirũ à debita prouidẽtia circa uitã humanã Dei ſapientia aberrauit. Dic ut lapides iſti panes fiãt. Hæc etiãnũc dicit ijs,qui à proprio appetitu tẽtãtur,ac dicẽdo plerũcꝫ eos,qui ad ipſum ſpectant, impellit,ut ex lapidibus panes conficiant. Quũ
enim

enim appetitus necessarij usus fines excedit, quid id aliud nisi diaboli tunc calumniantis & reijcientis, ex seminibus confectum cibum, & ad ea, quæ à natura aliena sunt, appetitum prouocantis, consilium est? De lapidibus comedunt, quibus fraudis & auaritiæ panis apponitur: qui sumptuosas et redundantes, & opiparè structas & cumulatas mensas ex iniustè partis bonis sibi parant: quorū apparatus cœnarū, pompa quædam, fastus & ostentatio est ad stuporē & admirationē uulgi commouendā excogitata, quæ uitæ necessarium usum prǣterlabitur & excedit. Quid enim cōmune habet cum usu naturæ necessario, in graui pariter & oneroso pondere argenti exposita materia, quæ esui apta non est? Quid est affectus famis? nonne desiderium eius, quo carere non possumus? Quū enim per flatus & euaporationes euanuerit & effluxerit nutrimentū, quo uires refectæ fuerint, rursus adiectione cōuenienti repletur id quod deest. Panis est em̄, aut aliquid aliud esui aptū, quod natura appetit. Si quis igitur loco panis aurū ori admoucat, nunquid necessitati medebitur? Quum igitur aliquis pro rebus esculentis materias esui non aptas requirit, in lapidibus planè occupatus est, quippe quū aliud quærente natura, in alio ipse uersetur. Dicit natura per famis affectionē propemodū uocem emittens, se nunc egere cibo: propterea, quòd denuo oporteat inuicem ingeri corpori nutrimentum quod effluxerit, & per uapores & expirationes euanuerit, tu uerò naturæ dicto audiens non es. non em̄ quod quærit, das: sed ut magnū tibi argenti pondus in mensa sit, curas, & excusores materiæ requiris: & historiam simulachrorum & imaginum, quæ in materia insculpātur, curiosè exquiris, ut habitus & affectus animi tum uehementiores, tum sedatiores, artificio summo plenè sculpturis expressi conspiciātur: ut & iram agnoscas armati, quū gladium trucidandi caussa tollit, & cruciatum saucij, quum accepto uulnere lethali, animo se demittens ac mœrens habitu ipso gemere & eiulare uidetur: impetū item uenantis, & feræ immanitatē: ac quæcunq; alia per eiusmodi curiositatē & ineptā industriā, homines uani materia ad usum mēsarum destinata effici studiosè curant. Potum natura desiderat, tu uerò pretiosos tripodas paras, labra, crateras, amphoras, & alia sexcenta, quæ nihil cum eo, quod usus requirit, cōmune habent. An non planè per ea, quæ facis, dicto audiens es ei, qui tibi consulit, ut ad lapidem respicias? Quid aūt attinet, reliqua huius lapidei cibi turpia exponere spectacula uitiosa & absurda acroamata, quibus ad consequentia mala sibi uiam sternunt, incitamentis libidinum cibum condientes? Hoc aduersarij de cibo consilium est. hæc pro consueto & ordinario panis usu, per hoc quod ad lapides respicere iubet, suggerit atq; proponit. Verùm profligator & perēptor tentationū, famē quasi malorū caussam non exterminat ex rerū natura: sed solam superfluitatē ac nimiā ineptāq; industriā & curā, q̄ de cōsilio aduersarij unà cū necessario usu introducta est, aucrsatus, suis finib. gubernari naturā permisit. Quēadmodū em̄ ij, qui uinū trāscolāt, nō reprobāt id, quod in eo utile est, propter immixtos ei furfures: sed colo superflua excernētes, puri usum nō reijciūt: ita perspicax et solers in examinādo atq; discernēdo ea, q̄ ab natura aliena sunt, Sermo subtilitate speculatiōis famem quidem,

utpote

utpote uitæ nostrę conseruatricem non exterminauit:superfluitates uerò necessario usui cõnexas & implicatas transcolauit & abiecit, quum dixit: illum se nouisse panem nutrientem, qui uerbo Dei naturæ conciliatus sit. Si igitur esuriit Iesus, beatum fuerit esurire, quum ad imitationẽ illius ingeneretur ac repræsentetur etiam fames in nobis. Si igitur intelleximus, quid sit id, quod esurit & appetit dominus, fieri non potest, ut nunc propositę nobis beatitudinis uim non intelligamus. Quis est igitur ille cibus, cuius appetitum Iesus cibi turpem esse nõ ducit. Ait ad discipulos post habitum cum Samaritana sermonem: Meus cibus est, ut faciam quod uult pater meus. non ignota est aũt uoluntas patris, qui omneis homines seruari, & ad agnitionẽ ueritatis uenire uult. Igitur si ille nos cupit seruari, & uita nostra cibus eius existit, didicimus quis usus sit eiusmodi animę habitus & affectionis: Quis igitur hic est? Esuriamus nostram ipsorum salutem: sitiamus diuinam uoluntatem, quæ est, ut nos seruemur. Qua ratione igitur talem nobis famẽ conficere possimus, nunc didicimus à beatitudine. Qui enim iustitiam Dei desiderat, inuenit id, quod uerè expetendum est: cuius desiderium non uno modo eorum, qui per appetitum repræsentantur, expleuit. non enim solum tanq̃ cibum iustitiæ usum [a] proposuit. Semiperfectus enim esset, si in hac sola affectione consisteret appetitus. nunc autem etiam potabile hoc bonum fecit, ut ardorem & feruorem cupiditatis, per sitis affectionem indicaret. Quum enim in tempore sitis aridi quodammodo fiamus & ardentes, pro remedio eiusmodi affectionis potum sumimus cum uoluptate. Quoniam igitur unus quidem genere ipso cibi pariter & potionis appetitus est: diuersa uerò ad utrunq; horum affectio est: ut summum nobis & extremũ boni desiderium præscriberet, beatos iudicat eos, qui duobus his affectibus fame pariter & siti ad iustitiam mouentur: quasi satis idoneum sit id, quod desideratur, ut se utriq; appetitui inuicẽ accommodet, atq; esurienti quidem nutrimentum solidum, cum siti uerò gratiam ad se attrahenti potabile existat. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabũtur. Nunquid ergo iustitiam quidem expetere beatum iudicandũ est. sed si quis erga temperantiã, continentiã, sobrietatẽ, aut sapientiã, aut prudentiã, aut si qua alia uirtutis species est, similiter affectus est, hũc Sermo beatũ non iudicat? Verùm talẽ forsitan quod dicitur, sententiam in se continet. Vnum ex ijs, quæ per uirtutẽ intelliguntur, iustitia est, Pro consuetudine id sæpe diuina scriptura habet, ut facta mentione partis, totum comprehendat: ut cùm diuinam naturam per aliqua nomina designat. Dicit enim tanquã ex persona Dei prophetia: Ego Dominus: hoc mihi nomen æternum, & memoriale generationum generationibus. & rursus in alio loco ait: Ego sum, qui sum. & in alio, Misericos sum. et sexcẽtis alijs nominibus id, quod & altum & augustum est. significantibus, solet Deum sancta scriptura nominare, ut per hæc certò sciamus, quòd quũ unum aliquod edat, tota nominũ cõgeries tacitè cum uno simul exprimatur. Non enĩ conceditur, nec probabile est, si dominus dicatur, eum non etiã reliqua esse: sed omnia per unũ nomen exprimũtur. Per hæc igitur didicimus, quòd per partem aliquam multa complecti soleat diuinitus prodita scri-

Ioan 4.
Timoth. 2.
Matth. 5.
Esa. 42.
Exod 3.
Ibid. 22.

[a] ἀπόθεσιν habetur: ego lego ἀπόλαυσιν.

dita script ura. Ergo quum etiam hic Sermo dixisset, iustitiam ijs, qui beatè esuriant, propositam esse, per hanc, omnem uirtutis speciem designat, ut ex æquo beatus sit, qui & prudentiam, & fortitudinem, & sobrietatem, continentiam, frugalitatem, & si quid aliud per eandem uirtutis definitionem percipitur & comprehenditur, esuriat. Neq; enim fieri potest, ut una aliqua uirtutis species à reliquis disiuncta, ipsa per se uirtus perfecta sit. Nam cum quo non simul aliquod consideratur eorum, quæ per bonum intelliguntur, omnino necesse est, ut contrarium in eo locum habeat. opponitur autem continentiæ quidem & frugalitati luxuria atque incontinentia: prudentiæ uerò stultitia, & cuiusq; eorum, quæ in meliorem partem accipiuntur, prorsus est aliquid, quod ex contrario intelligatur. Si igitur non omnia cum iustitia considerarentur, fieri non posset, ut quod relinqueretur, bonum esset. nō enim aliquis dixerit stultam iustitiā, aut audacē aut incontinentem, aut aliud quicq; eorū, quæ per uitiositatē considerantur & intelliguntur. Quòd si ratio iustitiæ ab omnibus, quęcunq; in peiorem partem accipiuntur, uacua, pura atq; integra est, uniuersum in se bonū planè complexa est. bonum autem est, quicquid per uirtutem cōsideratur & intelligitur. Ergo omnis uirtus hic nomine iustitiæ significatur: quam esurientes & sitientes Sermo beatos iudicat, satietatē eorū, quæ expetuntur, promittens. Beati enim inquit, esurientes & sitientes iustitiā: quoniam ipsi saturabuntur. Quod aūt dicitur, eiusmodi quandam sententiam mihi continere uidetur. Nihil earum rerum, quibus uoluptatis gratia studetur in hoc seculo, operam dantibus satietatem affert. sed, ut alicubi per ęnigma atq; inuolucra uerborū sapiētia dicit, Dolium perforatū est occupatio circa uoluptates: quò semper sedulò infundentes irritum & inexplicabilem quendam infinitumq; laborem ostentant, qui his rebus student, semper quidem aliquid in fundum cupiditatis infundentes, ac quicquid ad uoluptatem facit, superinijcientes, ad satietatem uerò cupiditatem non deducentes. Quis animaduertit ad auaritiæ terminum peruentum esse per id, quòd accesserit auaris id quod quærebāt? quis honoris insana cupidine captus, ambitionis finem fecit, assequutus ea, quæ expetebat? iam uerò qui uoluptatem expleuit acroamatibus spectaculis'ue, aut insanis & furiosis uentris studijs, aut ijs rebus sectandis, quæ uentrem plenum consequi solent: quid sibi ex eo, quòd his rebus frui atq; potiri licuit, superesse deprehendit? An non omnis uoluptatis species, quæ corpore percipitur, simulatq; appropinquauit, præteruolat? ne breuissimum quidem tempus apud eos, qui illam attigerint, manens? Hanc igitur sublimem, certam stabilemq; sententiam à Domino discimus, quòd solum uirtutis studium in nobis existens, stabilis, fixa, firma, consistensq; quædam res sit. Nam qui aliquid ex rebus sublimibus assequutus est, uerbi gratia, continētiam, temperantiam, modestiam aut moderationem, aut pietatem erga numen diuinum, aut aliam quampiam ex sublimibus pariter & Euangelicis doctrinis, non transitoriam & temporariam ob unumquodq; eorum, quæ consequutus est, & instabilem lætitiam habet, sed constantem, permanentem, & omni spatio uitæ durantem. Quare? quia hæc quidē semper licet

Matth. 5.

agere, ac nullum est temporis punctum in omni uitæ, spatio quod bonæ actionis ingeneret satietatem. Nam & continentia & puritas animi, & in omni bono constantia, & uitatio mali, donec aliquis uirtutē sibi propositam habet, semper exercētur, & unà cum actione & exercitatione sese producentem & durantem lætitiam habent. In ijs aūt, qui absurdis cupiditatibus ardent, etiamsi semper anima eorum spectet lasciuiam & incontinentiam, attamen non semper gaudere licet. Nam & auiditatē cibi immoderatam satietas sistit, & bibentis uoluptas unà cum siti extinguitur, cæteraq; ad eundem modum & tempore aliquo opus habent, & interuallo, ut extinctus à uoluptate & satietate rursus reuocetur eius, quod delectat & placet appetitus. at uirtutis possesio quibuscunq; semel firmiter insederit, non temporis subiacet mensuræ, non satietate terminatur: sed semper purum, syncerumq; & recentem, & uigentem secundū se uiuentibus sensum suum bonorum præbet. Quamobrem ijs, qui hanc esuriunt, Deus Sermo expletionem promittit: expletionem, inquam, quæ satietate accendat, nō hebetet appetitum. Hoc igitur est, quod docet ab excelso intellectuū monte sermocinans, nempe, ut ad nullam eiusmodi rem, cupiditatem nostram applicemus, cuius nullus expetentibus propositus est finis. in quibus & uanū & inutile studium est. quemadmodum in ijs, qui uerticem umbræ suæ cursu insequuntur: quorum cursus fertur in infinitū & in inexplicabile, eò semper celeriter elabente eo, quod petitur, *a* quò cursus insequentis contendit. sed ut ad eas res appetitum conuertamus, in quibus per studiū certa possesio studenti acquiritur. Nam qui ad uirtutem aspirat, rem propriam acquirit, bonum quod expetiuit, in sese cernens. Beatus est igitur, qui esurit continentiam, implebitur enim puritate. Repletio autem, sicut dictum est, non auersationem & fastidium, sed intentionem & uehementiam efficit appetitus, & ex æquo utraque simul inter sese augentur. Nam & studium & affectationē uirtutis rei affectatæ acquisitio consequitur: & innatum bonum asiduam perpetuamq; lætitiam simul in animam infert. Talis enim huius boni natura est, ut non in præsentia modò fruentem demulceat atque delectet, sed in omnibus temporis partibus lætitiam repręsentet. Nam & uitæ rectè transactę memoria, eum, qui id assequutus sit: & præsens uita, dum per uirtutem transigitur, & expectatio retributionis & remunerationis delectat, quam remunerationem non aliam quandam esse puto, quàm ipsam rursus uirtutem, quæ & opus rectè facientium est, & præmium rectè factorum existit. Cæterùm si etiam aliquem audacem attingere sermonem oportet: forsitan per uirtutis & iustitiæ mentionem seipsum audientium appetitui proponere mihi dominus uidetur: qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, quinetiam panis de cœlo descendens, & aqua uiuens: quam sitire sese Dauid in quodam psalmo confitetur hunc beatū affectum animæ Deo offerens his uerbis: Sitiuit anima mea ad Deum illum ualidum, uiuentem, quando ueniam & apparebo in conspectu dei? Qui Dauid mihi uidetur uirtute spiritus has magnificas domini doctrinas iam antè edoctus, etiam expletionem eiusmodi appetitus *a* sibi prædixisse. Ego enim, inquit, in iustitia

a Locus mutilus utrobiq; esse uidetur.

1. Corinth. 1.

Psal. 41.

a προσανεπᾶν, habetur: προπνᾶν forsitan legendum.

iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor uidendo gloriam tuam. Hæc igitur, ut mea quidem opinio fert, uera uirtus est: bonum quod cum malo permixtum non est: circa quod omnis intellectus eorum, quæ in præstantiorem partem accipiuntur, deprehenditur & percipitur, ipse Deus Sermo, uirtus quæ cœlos texit, ut Ambacum exponit. ac rectè qui hanc Dei iustitiam esuriunt, beati iudicantur. Nam reuera, qui Dominum gustauit, ut psalmodia dicit: hoc est, qui in sese Deum recepit, expletur eo, quod & sitiuit, & esuriuit, iuxta promissionem eius, qui dixit: Ego & pater ueniemus, & mansionem apud eum faciemus, uidelicet, spiritu sancto prius inhabitante. Ita mihi uidetur etiam magnus ille Paulus, qui arcanos illos paradisi fructus degustauit, & plenus eorum, quæ gustauit, & semper esuriens esse. Etenim repletū se esse eius, quod desiderabatur, fatetur, dum dicit: Viuit autem in me Christus: & tanquam esuriens, semper præteritis omissis ad ulteriora aspirat, dum dicit: Non quòd iam ceperim, aut iam perfectus sim: curro autem, ut assequar & comprehendam. Detur enim nobis, ut ad arbitrium nostrum aliquid exempli gratia esse dicamus, quod in rerum natura non habetur. Quemadmodum enim in sensibili cibo, si nihil eorum, quæ nutrimenti caussa sumuntur, pro excremento eijceretur, sed totum ad adiectionem corporeæ proceritatis assumeretur, quotidiano nutrimento per sese adaugente magnitudinem, in multam proceritatem corpora excrescerent & attollerentur. itidem illa iustitia & omnis unà cum ea uirtus, quoniam secundum eum, qui mente percipitur, cibi modum comesta non egeritur, altiores semper per sese participantes efficit, sui semper adiectione magnitudinem augens. Quocirca si à nobis intellecta est illa beata fames, omni uitiositatis redundantia per uomitum reiecta, esuriamus iustitiam Dei, ut etiam ad expletionem & satietatem eius perueniamus per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria in secula seculorum. Amen.

Psal. 16. Ioan. 14. Gal. 2. Philip. 3.

BEATI MISERICORDES: QVONIAM IPSI MISERICORDIAM CONSEQVENTVR.

FORSITAN aliquid tale est id, quod per quandam uisionem Iacob per ænigma edoctus est, quum scalam à terra ad altitudinem cœli pertinentem, & Deum super ea stantem uidisset, quale nimirum nunc etiam nobis doctrina beatitudinū facit, quæ semper ad sublimiores intellectus per eam ascendentes erigit & extollit. Nam & illi opinor uitā cum uirtute coniunctā patriarchæ per speciem scalæ effingi atque informari, ut & ipse disceret & posteris traderet, quòd aliter ad Deum erigi atque extolli non licet, nisi quis semper superna contueatur ac spectet, & sublimium rerum desiderio continenti teneatur, ut non cōtentus sit in ijs, quæ rectè iam fecerit, & consequutus sit, manere, sed in damno ponat, si superiora non attingat & assequatur. Gen. 28.

quatur. Et hic igitur aliarũ alias excipientium beatitudinũ altitudo efficit, ut ipsi Deo appropinquetur, qui uerè beatus, & super omnem beatitudinem constitutus & firmatus est. Prorsus autem, ut sapienti per sapientiam, & per puritatem puro appropinquamus, ita beato quoq; per uiam beatitudinum conciliamur. Dei enim reuera propria beatitudo est. quamobrē etiam Iacob super eiusmodi scalam Deum stetisse narrauit. Igitur participatio beatitudinũ nihil est aliud, nisi Deitatis cōmunicatio: ad quā per ea, quæ dicuntur, dominus nos subducit. Videtur ergo mihi per eam, quæ ad consequentiam proposita est, beatitudinis expositionem aliquo modo

Matth. 5. Deum facere eum, qui & audiat & intelligat Sermonē. Beati enim, inquit, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Scio in multis locis diuinæ scripturę, nomine misericordis sanctos uiros diuinam potentiam appellare, sic Dauid in psalmis: sic Ionas in sua prophetia: ita magnus Moyses in multis locis suæ sanctionis nominat numen diuinum. Si ergo misericordis appellatio Deum decet: ad quid aliud te Sermo hortatur, nisi ut Deus fias, tanquam formatus & insignitus propria nota Deitatis? Nam si Deus misericors à diuina scriptura nominatur: quod autem uerè beatum iudicandũ sit, id Deitas est: perspicuũ fuerit quid ex consequenti intelligatur, uidelicet, si uel ex hominibus aliquis existat, qui misericors

Psal 114. sit, beatitudine diuina dignus habeatur, quippe quum id assequutus sit, quo numen diuinum denominatur. Misericors dominus & iustus, &

Corinth. 12. Deus noster miseretur. qui ergo non beatum est illud & fieri & uocari hominem, quo Deus ex eo, quod facit, denominatur? Verùm affectare quidem dona maiora in suis scriptis suadet etiā diuinus apostolus. nobis aũt id agendũ est, nō ut in animũ inducamus appetere res bonas & honestas: (hoc enim sponte insitũ est humanæ naturæ, ut ad honestatē propēsa sit:) sed ne erremus & fallamur in iudicādo atq; discernendo, quid bonũ & honestũ sit. in hac eñ maximè parte uita nostra peccat, nēpe in eo, quod plenè intelligere non potest, quid natura bonum et honestũ sit, quid falsò tale putetur. nam si nuda uitę proposita malitia nequitiaq;, & nō honesti quadā imagine obducta atq; decolorata esset, genus humanũ ad eam nō trāsfugisset. Quocirca intelligentia atq; prudētia nobis est opus ad propositi dicti cognitionē, & edocti, quę sit uera infiniti intellectus pulchritudo, ad eā formemur. Quēadmodũ eñ opinio de numine diuino naturaliter quidē insita est omnib. hominib. sed ignorātia ueri Dei peccatur circa id, quod colitur: (nā alij quidē uenerātur uerā Deitatē, q̃ & in patre & filio, & spiritu sancto cōsideratur: alij uerò ad absurdas opiniōes delapsi, in creatura tale quid esse suspicātur: atq; idcirco quũ in re exigua à ueritate aberratũ esset, impietati aditus patefactus est:) eodē modo se res habet in proposito intellectu, nisi uerā sentētiā perceperimus & assequuti fuerimus, non in re exigua nobis à ueritate aberrantib. damnũ acciderit. Quid igitur misericordia est, & circa quā rem exercetur? & quomodo beatus est his, qui inui

Matth. 5. cē accipit, quod dat? Beati eñ, inquit, misericordes: quoniā ipsi misericordiam cōsequentur. Iam uerò quæ quidem prima facie occurrit, atq; in prōptu est dicti sententia ad mutuam charitatem & compassionem cōdolentiamq;

tiamq́ hominem inuitat, propter inæqualitatem & uarietatem uitæ negotiorum non omnibus eadem fortuna, quod uel ad dignitatē, uel ad constitutionē & cultum corporis, uel ad reliquas facultates attinet, in uita utentibus. Scinditur enim uita plerunq; in contraria, seruitute & dominatione, diuitijs & paupertate, gloria & ignominia, infirmitate, uitioq́ corporis & bona ualetudine, & omnibus talibus diuisa. Vt igitur ea pars, cui deest, ad eandem commoditatem perueniat cum ea, cui quid superest, & suppleatur id quod deest, ab eo quod redundat: misericordiam aduersus tenuiores & inferiores hominibus præscribit. nam nisi misericordia animum ad eiusmodi motū emolliuerit, nō poterit alioqui quis in animū inducere & impelli, ut in calamitate proximū subleuet. ex cōtrario em̄, uidelicet inhumanitate, misericordia intelligitur. Vt igitur ferus, sæuus, & immitis appropinquantibus inaccessus est: ita qui & misericors est, & incommodis proximi condolescit, affectione quasi contemperatur cum eo, qui uel rogat, uel aliqua re opus habet ad id sese dolenti atq; solicito accommodans, quod mens anxia molestijsq́ circumuenta requirit. Ac misericordia, ut eam aliquis definitione cōprehensam interpretari & explicare possit, uoluntaria tristitia est, q̄ cōflatur ob incōmoda aliena. Quòd si nō plenè quid per eā intelligatur, expressimus, forsitā alia rōne magis dilucidè ac planius explicari possit: Misericordia est erga eos, qui ob res aliquas tristeis ac molestas sese discruciāt, cū dilectiōe cōiuncta affectio. Quēadmodū em̄ inhumanitas & feritas ab odio caussā et originē habēt: sic ex dilectiōe quodāmodo misericordia enascitur: nec aliūde existeret, nisi ex hac. ac si quis plenè misericordię proprietatē exquisiuerit, intētionē & uehemētiā inueniet diligēdi affectiōis cū affectu tristitiæ cōmixtā. Nā participationē quidem bonorū oēs similiter appetunt & amici & inimici: at ut incōmodorū, & rerū tristium atq; acerbarū participes esse uelint, eorum duntaxat propriū est, qui dilectione tenētur. atqui ex omnibus rebus, quæ per uitam coluntur & exercentur, constat rem præstantissimam esse dilectionem. Dilectionis autem intentio atq; incrementum misericordia est. Est igitur propriè beatus existimandus, qui in tali affectione animam occupatam habet, utpote qui summum uirtutis fastigiū contingat. Ac nemo in solis materijs illam uirtutem spectet. sic enim non cuiusq; hominis esset eiusmodi rei successus, pręterquam eius, qui opes aliquas haberet ad benefaciendum. quin imò mihi æquius et uerius esse uidetur huiusmodi uirtutem ex studio atq; uoluntate æstimare. Nam qui bonum uoluntate duntaxat in animo sibi proposuit ac destinauit, sed inopia, quo minus id, quod honestum est, sequatur, prohibitus est, animi destinatione nihilo inferior est eo, qui per opera uoluntatem suam ostendit. Iamuerò quantum uitæ lucrum & commodum sit, si quis sententiam beatitudinis in hanc partem accipiat, superuacuum fuerit exponere, quum uel admodum simplicibus & imperitis manifestæ sint eæ, quę ex hoc consilio uitæ confici commoditates possint. Nam si, uerbi gratia, omnibus eiusmodi animi affectus aduersus inferiores innatus esset, non amplius fuerit, quod uel præstet, uel inferius sit: non amplius in diuersa nomina uita diducetur: non molesta homini paupertas

[Margin: πάντως utrobiq; habetur: ego lego πάντα τίς.]

erit:nō seruitus deprimet:non ignominia anget, omnia eñ omnib.erunt cōmunia:æquilibritas & æquabilis tributio iuris,tum in faciendo, tum in dicendo in uita hominū exercebitur:quū is,cui quid superfuerit,cū eo,cui defuerit,sponte sua se exæquet:quod si accideret, nulla amplius inimicitiarum materia relinqueretur:cessaret inuidia:mortuū odium: extorris iniuriarū tenax memoria:mendaciū,fraus,bellū:quæ omnia soboles atq; propago plus habēdi cupiditatis sunt,sublata essent.Illa aūt incompatibili cōdolentiæq; experte affectione exterminata,unà planè eijcientur,ueluti cū praua quadā radice etiam uitiositatis germina.in locū aūt exemptorū malorum,succedet bonorū caterua,pax,& iustitia,omnisq; eorū,quæ in meliorē partem intelliguntur,comitatus atq; sequela. Quid igitur magis beatum fuerit iudicandū,q̄ si ita uiuatur,ut non amplius uectibus & lapidib. uitæ nostræ securitas credatur,sed mutuis officijs muniti simus? Quemadmodum enim immitis & efferatus infensos & inimicos efficit eos, qui feritatē atq; sæuitiā eius experti sint:sic ex cōtrario miserēti oēs beneuoli efficimur misericordia participantib. dilectionē naturaliter ingenerante. Ergo misericordia,ut definitio quidē ostēdit, beneuolentiæ mater est, dilectionis pignus, uinculū omnis amicæ affectionis. hac uerò cautione atq; securitate, quid in uita firmius & tutius excogitari possit? Itaq; meritò Sermo misericordem beatum iudicat,quū tot in hoc nomine bona appareant. Cęterùm quòd hoc quidē consilium,uitæ non inutile sit,cuiusuis est haud ignorare. mihi aūt aliquid amplius, quàm ea,quæ prima fronte intelligūtur,expressione temporis futuri sententia,per arcana innuere uidetur. Beati enim, inquit, misericordes:quoniam ipsi misericordiam consequentur:quasi in posterum recondita miserantibus misericordiæ remuneratione. Ergo prout poterimus omisso hoc facili intellectu, qui promptè primoq; aspectu à uulgo percipitur, ad uelum interius,ratione pro uiribus prospicere conemur. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur. Iam

Matth. 5.

uerò certam stabilemq; sententiam quandam & sublimiorem doctrinam, per hæc uerba discere licet:quòd nimirū is, qui iuxta sui imaginē hominē fecit,omnium bonorum materias atq; subsidia in natura sui operis deposuerit, ut nulla res bona atq; honesta extrinsecus in nos se ingerat & insinuet, sed in potestate nostra sit, ut habeamus, quod uelimus tanquam ex cella quadam penuaria,ex natura bonum promentes. per singularia enim & particularia de uniuersalib. docemur,quòd non alia ratione potiri quis possit eorū,quę cupit,nisi ipse sibi bonum largiatur.quamobrē Dominus alicubi dicit ad auditores,Regnum Dei intra uos est: &,quicunq; petit,accipit:&,qui quærit, inuenit: &, pulsanti aperietur: ut & accipiendi quod desideretur, & inueniendi quod quæratur, & introeundi quò cupiamus, penes nos potestas sit,& à nostro pendeat arbitrio,quum uelimus. Vnde per consequens simul probatur etiam id, quod ex contrario intelligitur: quòd nimirum etiam inclinatio atq; propensio in malum nulla necessitate extrinsecus impellente innascitur. sed simul atq; sumpserimus malum subsistit,tunc in rerum naturam prouenlens, quum sumpserimus: extra uerò destinatā animi uoluntatē,ipsum per sese malum secundū propriā substan

Luc. 17.
Matth. 6.

tiam nus-

tiam nusquam situm reperitur. Ex his libera, plena, summaque potestas, quam in natura dominus naturæ fabricatus est, apertè demonstratur: propterea, quod omnia, siue bona, siue mala sint, ex nostra libera uoluntate dependent: & quod diuinum iudicium incorrupta iusta'que sententia sequens ea, quæ iuxta propositũ nostrum cõmissa ac designata sint, cuique tribuit id, quod quis sibi ipse fortè præstiterit: his quidẽ, qui ut inquit apostolus, perseuerantes in bono opere gloriam & honorẽ quærunt, uitam æternã: ijs uerò, qui ueritati non obtemperant, sed iustitiæ morem gerunt, iram, & afflictionem, & omnia, quæcunque nomina ad acerbam & tristem pertinent retributionem. Quemadmodum enim artis exactæ proba, uera, certaque specula, tales uultuũ ostendunt effigies, qualescunque ipsi uultus sint, hilares quidem alacrium, demissi autem, obscuri & inamœni mœrentium & tetricorum: nec speculi naturam aliquis culpare possit, si tetra & inamœna repræsentata fuerit effigies, principali forma propter mœrorem collapsa: ita iustum quoque Dei iudicium nostris affectionibus assimilatur: qualiacunque à nobis cõmissa fuerint, tales nobis de suo præbens retributiones. Venite inquit, benedicti: &, Ite maledicti. Ecqua necessitas externa in his est, quæ ad dextrã quidẽ collocatis iucũdam, ad sinistrã uerò stantibus acerbã uocẽ attribuat? An non hi quidem propter ea, quæ fecerunt, misericordiam consequuti sunt: illi uerò, idcirco quod aduersus proximos & populares immites & inhumani fuerunt, sæuũ & immite sibiipsis diuinũ numen reddiderũt? Diues ille diffluens delicijs atque luxuria, mendici ad uestibulũ abiecti atque afflicti misertus non est. idcirco misericordiam sibi præcidit, misericordia implorata nõ exauditus: non quòd una gutta de magno paradisi fonte dẽpta, damnosa esset, sed quia misericordiæ stilla cõmisceri atque cõmunicari cum inhumanitate nõ potest. quæ eñ luci cõmunio cum tenebris est? qualia, inquit, seminauerit homo, talia metit. quia qui seminat in carnẽ, ex carne metet corruptionem. at qui seminat in spiritum, ex spiritu metet uitam æternam. Sementem esse arbitror hominis destinatam uoluntatem: messem uerò uoluntati atque proposito conuenientẽ compensationẽ & retributionem. Fœcunda spica bonorum est ijs, qui eiusmodi sementẽ sibi elegerint, laboriosa spinarũ collectio est ijs, qui spinosa in uitã semina deiecerint. Oportet eñ planè metere quemque id, quod seminauerit. ac fieri aliter non potest. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam cõsequentur. Quænam oratio humana profunditatem intellectuũ, qui his uerbis continentur, exponere possit? Nam absoluta pariter atque indefinita uox occasionem præbet etiam aliquid amplius, quàm ea quæ modò dicta sunt, exquirendi, eo quod non adiecit, qui sint, aduersus quos repræsentari misericordiã conueniat: sed simpliciter dixit, Beati misericordes. Forsitan eñ nobis aliquid eiusmodi Sermo per hæc uerba latenter innuit, ut sententia misericordiæ beato luctui consentanea sit. nam & illic beatus habebatur, qui præsentẽ uitam in luctu transigit, & hic mihi Sermo uidetur eandem doctrinam indicare. Vt enim in alienis afficimur calamitatibus, quum necessariorum nostrorum amicorum aliqui in improuisa quædã incõmoda inciderint, uel ædibus paternis eiecti, uel ex naufragio nudi seruati, uel in potesta-

5. Rom. 2.

Matth. 25.

Luc. 16.

2. Corinth. 6.
2. Corinth. 9.
Gal. 6.

Matth. 5.

tem prædonum & latronum redacti, uel serui ex liberis facti, uel captiui ex fortunatis & beatis: uel cum aliqua alia simili calamitate prospera eorum fortuna commutata, qui paulo antè in aliqua felicitate atque commoditate uitæ conspicui erant: ut igitur acerba quædam in animis nostris, dum his condolescimus, existit affectio mutua: fortasse multo magis in nobis ipsis opportunum fuerit eiusmodi mentis instituere affectionem ac dispositionem propter eam, quæ præter dignitatem in uita nostra contigit, mutationem. Quum enim reputauerimus, quæ sit splendida illa nostra sedes, unde excidimus: quòmodo in potestatem latronũ uenerimus: quomodo in profundo huius seculi demersi nudati simus: quales & quàm multos pro eo, quòd liberè & ad arbitrium nostrum uitam degebamus, dominos asciuerimus: quomodo beatitudinem uitæ, morte atque corruptione interruperimus: nunquid fieri potest, si has cogitationes sumpserimus, ut misericordia in alienis calamitatibus occupata sit, & nõ animus circa seipsum miserabiliter afficiatur, reputans quæ & habeat, et quibus exciderit? Quid enim hac captiuitate miserabilius? pro eo ut alamur in paradiso, hoc morbis & laboribus obnoxium prædium in uita sortiti & adepti sumus: pro illa impatibilitate, infinitas passionũ & afflictionum sortes inuicem accepimus: pro illa sublimi conuersatione uitaque communi cum angelis, ad uiuendum cum feris terrestribus damnati sumus: angelica pariter & impatibili uita, cum pecuaria bestialique permutata. quis numero facilè comprehendere possit acerbos uitæ nostræ tyrannos? furentes & fæuientes dominos? acerba domina iracundia: altera talis inuidia est, odium, superbiæ uitium, furiosa quædam ac sæua tyrannis est: tanquam pecunia redemptis insultans atque illudens libidinosa cogitatio est, quæ absurdis, uitiosis pariter atque impuris ministerijs naturam mancipat atque addicit. quæ uerò tãta tamque immensa acerbitas est, quam auaritiæ tyrannis nõ superet atque præcedat? quæ miseram animã in seruitutem redactã semper inexplebiles & insatiabiles suas cupiditates cogit explere: quæ cùm semper accipit, tum nunquam impletur, ueluti multiceps quædã fera oribus innumeris inexplebili uentri cibum transmittens: cui nulla unquam lucrandi satietas existit: sed id quod semper accipitur, materiès atque incitamentũ plus habendi cupiditatis fit. Quis igitur hac infelici ac misera uita cõsiderata atque perpensa, eiusmodi calamitates & incõmoda non miseratur? nõ humanò more afficitur & cõmouetur? Nam idcirco nosmetipsos non miseramur, quia sensu malorũ caremus. quale quiddã furore correptis accidit: quorũ insuperabile malum etiam sensum eorũ, quę patiuntur, insuper ademit. Siquis igitur seipsum agnouerit, qualis & prius esset, & qualis in pręsenti sit: (ait autem etiam Solomon alicubi, quòd qui seipsos cognoscãt & scrutentur, sapiẽtes sint) is nunquam desinet miserari. talem aũt animæ affectionẽ etiã diuina nimirum misericordia, cõsequetur. Quamobrẽ ait, Beati misericor-
Matth. 5. des: quoniam ipsi misericordiam consequentur. ipsi, non alij. per hoc enim nomen declaratur. ut si quis dicat, Beatum est, habere curam corporis sanitatis. Nam qui curam habet, ipse in sanitate uiuet: ita misericors beatus est habendus: quoniam fructus misericordię proprium bonum misericordis, existit:

existit:siue iuxta nunc repertā à nobis rationē dicta intelligatur:siue etiam iuxta eam,quæ antè discussa atq; explicata est.de eo dico,qui in alienis calamitatibus animæ condolentiā & cōpassionē ostendit.simili cū utrūq; ratione bonū est,& seipsum, iuxta modò dictā rationē miserari,& cōdolescere infortunijs atq; calamitatib. proximorū. propterea q iustū Dei iudiciū hominis aduersus inferiores & tenuiores, propēsam uolūtatē in suprema potestate demonstrat: ut homo quodammodo suiipsius iudex sit,sibi ipse sentētiam ferens in subditorū caussis iudicādis. Quoniam igitur creditur,et uerè creditur futurū esse ut omnis humana natura tribunali Christi sistatur,ut recipiat quisq; per corpus præmia paria factis:siue bonū, siue malū quis fecerit:(dicā forsitā etiā aliquid audacius)si fieri potest,ut arcana pariter & uisum effugientia ratione cōprehendamus,etiam nunc beatam eorū,qui misericordiam consequuntur, remunerationem animaduertere licet.[a] Nam quæ aduersus eos, qui per hoc seculū in uita misericordiā exhibent, existit in animis hominum beneuolentia, ea nimirum in perpetuum manet apud eos,qui illius gratiæ atq; officij participes fuerint. Quid igitur,si benefactor in tempore inquisitionis agnitus sit ab ijs, qui beneficio eius usi fuerint,quomodo uerisimile est eum,dum iucūdis & gratis uocibus coram Deo omnis creatura excipietur atq; celebrabitur,animo affectum iri? nūquid aliqua alia beatitudine insuper opus habebit,qui in tam frequenti theatro ad res optimas quasi præconis uoce celebretur? nam q adsint,qui beneficium acceperint,docet Euangelij uox, ubi Rex & iustis, & peccatoribus respondet.ad utrosq; enim demonstratiuis uerbis utitur, tanq; digito indicans subiectū: Quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis.per hoc enim,quod dixit,Ex his,eorum,quibus benefactum fuerit,præsentiam ostendit. Dicat nunc mihi,qui inanimam pecuniarum materiam futuræ beatitudini præfert: quis auri splendor eiusmodi? qui preciosorū lapidum fulgores? quis indumentorū ornatus talis: quale bonū illud esse spes suggerit atq; proponit? quum Rex creaturæ in sublimi solio gloriæ magnificè præsidēs,humanæ naturæ sese reuelauerit,& conspiciendum præbuerit? quum circum ipsum innumerabiles angelorum uisæ fuerint legiones atque adeò quum in oculis omnium fuerit arcanum & ineffabile illud regnum cœlorum? ac rursus ex contrario demonstrata fuerint terribilia illa supplicia? in medio uerò horum omnis hominum natura,qui à prima creatione usq; ad rerum uniuersarum consummationē nati fuerint,tum metu,tum spe futurorum stet suspensa atq; solicita,in utramque partem euentus expectatione sæpe tremens: atque etiam ijs,qui cum bona conscientia uixerint, futurum rei euentum suspectum habentibus? quum alios uiderint à praua conscientia in horridas illas ac tetras tenebras, tanquam ab aliquo carnifice trahi? si hic faustis pariter ac gratis ab ijs, qui beneficia acceperint, editis uocibus atque acclamationibus fiducia operum magnificus ac splendidus iudici se sistat: nunquid similem ac parem materialibus diuitijs felicitatem ac beatitudinem illam esse existimabit? nunquid montes omnes & campos, & saltus, & mare in aurū trāsmutata pro illis bonis sibi cedi ac tradi pacturus sit? Ille uerò qui diligenter

[a] Locus utrobiq; mutilus esse uidetur.

Matth. 25.

diligenter signaculis & claustris, ferratisq; portis & tutis conditorijs mamonam absconderit, & omni mandato antiquius magisq; curandũ duxerit, ut materia sibi in occulto defossa atq; congesta esset, si is, inquam, præceps in tenebrosum illum ignem detrudatur: omnibus ijs, qui per hanc uitam experti fuerint, sæuitiam & inhumanitatem ei obijcientibus & dicen-
Luc. 16. tibus: Memento quòd receperis bona tua in uita tua: conclusisti simul in munimentis diuitiarũ misericordiã, & reliquisti super terrã miserandi affe-ctum: non portasti ad hoc seculũ humanitatem: nõ habes quod non habuisti: non inuenis quod non deposuisti: non colligis, quod nõ dispersisti: nõ metes, quorum non deiecisti semina: digna sementi tibi messis. acerbitatẽ seminasti, collige manipulos. coluisti immisericordiam: habe quod dilexisti. non aspexisti quenquam condolenter: non aspicieris cum miseratione. despexisti eum qui affligeretur: despicieris dum peribis. fugisti misericordiam: fugiet te misericordia. abominatus es & fastidisti egenum: fastidiet te, qui propter me egenus fuit. Si hæc atque similia dicantur: ubi aurum? ubi splendida uasa? splendida supellex? ubi per signacula thesauris adhibita cautio? ubi ad nocturnas excubias ordinati canes, aduersus insidiantes armorũ apparatus? in codicibus perscripta nominum annotatio? quid hæc ad fletum & stridorem dẽtium? quis illuminabit tenebras? quis extinguet flammam? quis auertet uermem nunq; morientem? Quocirca consideremus & intelligamus, fratres, uocem domini tam multa paucis uerbis de rebus futuris docentem: & efficiamur misericordes, ut idcirco beati simus, per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

BEATI PVRO CORDE: QVONIAM IPSI DEVM VIDEBVNT.

QVOD accidere uerisimile est ijs, qui ex aliquo alto uertice montis in uastum aliquod pelagus despiciunt, id menti meæ accidit ab excelsa uoce Domini, tanq; de aliquo cacumine montis, ad inexplicabilem intellectum despectanti profunditatem. Quemadmodũ enim in multis locis maritimis, montem uidere licet circa eam partem, qua mare spectet, quasi dimidium abscissum, & à uertice ad profundũ usq; directo abrasum: cuius in superiore parte cacumen quoddam proiectũ profundo imminet. quod igitur accidere uerisimile est ei, qui à tali tãtæq; altitudinis specula in profundũ mare despiciat: itidẽ mihi nũc animus quasi uertigine
Matth. 5. laborat in magna hac domini uoce suspensa: Beati puro corde: quoniã ipsi Deũ uidebũt. Deus spectaculo propositus est ijs, qui cor expurgatum ha-
Ioan. 1. buerint. Deum nemo uidit unquam, ut Magnus inquit Ioannes, confirmat autem eam sententiam etiam illa sublimi mente Paulus, qui dixit:
1. Timoth. 2. Quem nullus hominum uidit, neq; uidere potest. hæc est illa leuis, abrasa atque prærupta petra, quæ nullum in sese intellectuum sustentamentũ & firmamentum ostendit: quam etiam Moyses itidem inaccessam in suis decretis

decretis pronuntiauit, ut nusquam mens nostra adire possit, quicquid eni tentes apprehendere, quoue sese subleuare poterant, per illam sententiam abraso: non est enim inquit, qui Dominum uidebit, & uiuet. Atqui, uidere Deum, uita sempiterna est. hoc autē fieri non posse, ut Deus uideatur, columnæ fidei Ioannes & Paulus & Moyses affirmant. Vidésne uertiginem, cum qua unà trahitur animus ad profunditatem eorum, quę in hac ratione considerantur? Si Deus est uita: qui non uidet Deum, uitam non uidet. quòd Deus uideri non possit, tum prophetæ, tum apostoli diuino spiritu ducti attestantur. in quas angustias spes hominibus redigitur? Verùm subleuat atq; sustentat Dominus labascentem spem. quemadmodum in Petro fecit: quem periclitantem, ne submergeretur, rursus in solida atq; resistenti uestigijs aqua collocauit. Si igitur etiam ad nos manus Sermonis admota fuerit, & instabiles in profundo speculationum, in alterutro intellectu constituerit, extra metum erimus, firmiter quasi manu ducentē nos Sermonē amplexi. Beati enim inquit, qui puro corde prediti sunt: quoniam ipsi Deum uidebūt. Promissio quidem certè tāta est, ut superet extremū terminū beatitudinis. Quid enim aliquis post eiusmodi bonum, aliud desiderauerit, quū omnia habeat in eo quē uiderit? Nam uidere, in usu scripturæ idem significat, quod habere: quemadmodū illud, uideas bona Hierusalē, idem quod, inuenias, significante uerbo. Et, Tollatur impius, ne uideat gloriam Domini, per non uidere, non participem esse, propheta significante. Ergo qui Deum uidit, quicquid in bonis numeratur, per hoc quod uidit, adeptus est: uitam sine fine, æternam incorruptibilitatem, immortalem beatitudinem, regnum sine fine, lætitiam continentem, uerum lumen, spiritualem & dulcem uocē, gloriam inaccessam, perpetuam exultationem, omne deniq; bonum. Enimuero quod in promissione beatitudinis per spem proponitur, tale ac tantum est. sed quoniam antè demonstratum est, modum uidendi Deum confici per hoc, si quis puro corde extiterit: in hoc rursum mens mea quasi uertigine correpta ęstuat ambigendo, an ne puritas cordis sit ex ijs rebus, quæ neq; effici possunt, & naturam nostram superant & excedunt. nam si per hanc Deus uidetur: Moyses aūt & Paulus non uiderunt per hoc, quod neq; ab sese, neque ab alio quoq; Deū uideri posse affirmāt, ea, quæ nūc à Sermone beatitudini proponitur, res eiusmodi esse uidetur, quæ effici atq; repræsentari nō possit. Quid igitur lucri nobis accedit ex eo, quod cognouimus, qua ratione Deus uideatur, si uires rei excogitatæ nō adsunt? Id enim simile est, ac si quis diceret, beatū esse in cœlo uersari: quoniam illic cōspicientur ea, quæ in hoc seculo non conspiciuntur. Nam si aliqua ratio, expediendi itineris in cœlū per Sermonē præmonstraretur: utile audientibus esset didicisse, quòd beatum sit in cœlo uersari. quandiu autem ascensus expeditus non est, quid emolumenti affert cognitio cœlestis beatitudinis, angens duntaxat & malè habēs nos edoctos, qualib. reb. priuati simus, & propter ascēsum impeditū careamus. Nunquid igitur ad id, quod naturā nostram excedit, Dominus hortatur, & superat modum humanarum uirium magnificētia præcepti? Non ita se res habet. Neq; enim uolucres fieri iubet,

Exod. 33.

Math. 14.

Psal. 127.

Locus utrobiq; ualde corruptus: quē coniecturas sequutus ita reddidi.

quibus

a Locus corruptus utrobiq. quibus alas non produxit: neq; sub aqua uiuere, quibus terrestrem a uitam assignauit. Si igitur lex in alijs omnibus accipientium uiribus conueniens est, & ad nullam rem, quæ supra naturam sit, cogit: etiam hoc prorsus ex eo quod consentaneum est, intelligemus, non desperandum uidelicet esse id, quod per beatitudinem præmonstratur: sed & Iohannem, & Paulum, & Moysen, & si quis alius illorum similis est, non excidisse hac sublimi beatitudine, quæ ex conspectione Dei accedit: neq; illum, qui dixit, Recondita est mihi iustitiæ corona, quam reddet mihi iustus iudex: neque eum, qui recubuit super pectus Iesu: neque eum, qui audiuit à uoce diuina, Cognoui te præter omneis. Si ergo non ambigitur, quin illi, qui contemplationem Dei supra uires esse prædicauerunt, beati sint: beatitudo autem ex conspectione Dei existit, atque Deum uidere contingit, si quis puro corde sit: certè puritas cordis, per quam beatum fieri licet, non est ex ijs rebus, quæ confici non possunt. Qui igitur dici potest, quòd & illi, qui cum Paulo contemplationem Dei supra uires esse pronuntiant, uera dicant, & Domini uox illis non aduersetur, quæ Deum per puritatē cordis conspectum iri pollicetur? Videtur mihi haud alienum esse, si de his rebus paucis digrediendo primùm quædam proponamus, quæ tanq; firma atq; nullius probationis egentia sumamus, ut commodè nobis circa rem propositam speculatio procedat. Diuina natura, quicquid ipsa tandem per se secundum essentiam est, superat omnem comprehendendi rationem atq; solertiam, quippe quæ coniecturales rationes & excogitationes reijciat, repellat, aspernetur & non admittat: ac nulla adhuc inter homines facultas ad incomprehensibilium animaduersionem & cognitionem inuenta est: nullaq; ratio, nullum compendium, nulla uia, nullus apparatus, nullum instrumentum excogitatum est, quo res inexplicabiles comprehendantur. Quapropter magnus ille apostolus ἀνεξιχνιάστους, id est omni inuestigatione superiores, siue imperuestigabiles uias eius nominat, significans per ea uerba, cogitationibus inaccessam esse illā uiam, quæ ducit ad naturæ diuinæ cognitionem. quasi nullus adhuc eorum, qui uitæ cursum antè confecerunt, aliquod uestigium uel signū cognitioni impresserit, quo signo excogitaretur & perciperetur res, quæ superat omnem cognitionem. Talis autem secundum naturam quum sit is, qui superat omnem naturam, alia ratione & uidetur & percipitur, qui & uideri & comprehendi non potest. multi autem sunt modi talis contemplationis & cognitionis. Licet enim per eam, quæ in uniuerso apparet, sapientiam coniectando cernere eum, qui omnia cum sapientia fecit. quemadmodū etiam in operibus humanis, mente cernitur aliquo modo artifex propositæ cuiusq; structuræ, quippe qui artem in opere condiderit. Cernitur aūt non natura artificis, sed scientia duntaxat artificiosa, quam artifex in opere expressam reliquit. Eodem etiam modo quum ad ornatum, qui in creatura conspicitur, respicimus, notio quædam in animo nostro informatur non essentiæ, sed sapientiæ eius, qui res uniuersales sapienter fecit. quinetiam si nostræ uitæ caussam considerauerimus, quòd nō ex necessitate, sed ex bonæ uoluntatis destinatione ad creandū hominem motus sit, rursus etiam per

[Margin notes: 2.Tim. 4. (beside "xit, Recondita"); Ioan. 21. (beside "que eum"); Rom. 11. (beside "comprehendantur")]

per hunc modum Deum à nobis uisum & animaduersum esse dicimus, quum non naturam, sed bonitatem comprehenderimus. Eodem modo cętera quoque omnia, quæ cogitationem eriguntad considerationem Eius, quod & præstat & excellit, & melius ac superius est, quàm cæteræ res: talia omnia contemplationem & cognitionem Dei nominamus, unaquaque sublimi cogitatione atque consideratione Deum nobis in conspectũ adducente. Nam & potentia, & puritas, & eodem modo sese habere, & cum contrario permixtum non esse, ac talia omnia, diuinæ cuiusdam & sublimis opinionis & notionis uisum & imaginationem animis imprimit atque informat. Igitur per ea, quæ modò dicta sunt, ostenditur, quomodo & Dominus uera dicit, qui pollicitus est, Deum ab ĳs qui cor purum habeant, conspectum iri: & Paulus non mentitur, qui in suis scriptis dicit, quòd Deum neque uiderit quisquam, neque uidere possit. Nam qui natura inuisibilis est: dum per quasdam, quæ circa ipsum animaduertuntur proprietates, cernitur, efficientĳs & actionibus uisibilis atque conspicuus fit. Verùm non ad hoc solum beatitudinis sententia spectat, ut ex quadam efficacia atque operatione, eum qui operetur, talem esse animaduertere atque existimare possimus. (forsitan enim etiam sapientibus huius seculi per aptitudinem atque concinnitatem mundi supernæ sapientię atque potentiæ animaduersio cognitio'que contingere possit.) sed aliud mihi magnificentia beatitudinis ĳs, qui capere & animaduertere possint id quod desideratur, nempe cõsilium tradere atque suggerere uidetur: porò consideratio atque intellectus, qui mihi in mentem uenit, per exempla atque similitudines declarabitur. Bonum quoddam in uita humana sanitas corporis est. sed beatum est, non modò scire rationem sanitatis, uerùm in sanitate uiuere. Nam si quis laudes sanitatis persequutus cibum sumat, qui malos humores & morbos generet, quid huic, dum morbis conficitur, laudes sanitatis prosunt? Eodem igitur modo propositam quoque orationem intelligamus, quòd nõ cognoscere aliquid de Deo Dominus beatum esse dicat, sed in sese Deum habere. Beati enim puro pręditi corde: quoniam ipsi Deum uidebunt. non enim mihi uidetur quasi ex aduerso spectandum proponere ei, qui animæ oculum habuerit expurgatum: sed forsitan hoc nobis magnificentia dicti suggerit, quod etiam ad alios Sermo apertius exprimit, ubi dixit, Intra uos est regnum Dei: ut doceamur, quòd qui cor suum ab omni creatura atque uitiosa affectione expurgauit, in suaipsius pulchritudine, diuinæ naturæ imaginem intuetur. ac mihi uidetur Sermo paucis, quæ dixit, eiusmodi consilium complecti. O' uos homines, quibus inest aliqua cupiditas contemplandi id, quod uerè bonum est, quum audieritis diuinam maiestatem supra cœlos elatam & exaltatam, & gloriam eius inexplicabilem, pulchritudinem ineffabilem esse, naturam cõprehendi ac percipi non posse: ne prolabamini ad desperationẽ, quasi nõ possitis intueri quod desideratis. Nam quod à te capi & comprehendi potest, Dei cõtemplationis in te modus est: quippe quum is, qui te formauit, tale bonũ statim ita naturæ quasi inessentiauerit, siue cõsubstantiauerit & incorporauerit: tui enim fabricationi & constitutioni Deus sug

1.Tim.6.

Locus utrobique corruptus.

Luc.17.

naturæ bonorum simulachra similitudinesq́ et quasi imitamenta impressit & informauit ueluti ceram quandam sculptili figura præformans & fingens, sed uitiositas diuinam imaginem referenti signo circumfusa bonum turpibus uelamentis obductum & occultatum inutile tibi fecit. Si igitur diligenti & accurata uita sordes cordi illitas & obductas rursus ablueris, resplendebit in te diuina pulchritudo. Quemadmodum in ferro fieri solet, quum id, quod paulo antè nigrum erat, per cotem detracta rubigine, splẽdores'quosdam in se ad solem refulgens & nitores edit: ita homo quoque internus, quem cor Dominus nominat, quum sordes rubiginosas, quæ propter prauum situm in forma effloruerunt, absterserit, rursus cum originali & principali forma similitudinem recuperabit, ac bonus erit. nam quod boni simile, bonum prorsus est. Ergo qui seipsum uidet, in seipso quod desiderat, intuetur: atque ita beatus fit, qui corde puro præditus est: quoniam dum suam puritatem intuetur, per imaginem, formam principalem animaduertit. Quemadmodum enim ij, qui in speculo solem uident, etiamsi cœlum ipsum fixis oculis non contueantur, nihilo secius, in splendore speculi solem uident, quàm illi, qui ipsum orbem solis intuentur: ita, inquit, etiam uos, etiam si uires uobis non suppetant ad contemplandum & animaduertendum lumen inaccessum, si ad eum, qui ab initio in uobis constitutus est, imaginis decorem ac gratiam reuersi fueritis, in uobis ipsis, quod quæritis, habetis. Puritas enim & uitiorum affectuum'que uacuitas, & ab omni malo alienatio Dei est. Si igitur hæc in te sunt, Deus prorsus in te est. Quum igitur ab omni uitiositate pura, ab affectu ac uitio libera, atque ab omni inquinatione seiuncta in te ratio fuerit, beatus es propter acumen atque claritudinem uisus: quoniam id, quod effugit uisum eorum, qui non fuerint purgati, ipse expurgatus animaduertis, ac materiali caligine ab oculis animi dempta, per puram cordis serenitatem beatum spectaculum clarè cernis. Hoc autem quid est? sanctimonia, puritas, simplicitas, omnes eiusmodi lucidi diuinæ naturæ splendores, per quos Deus uidetur. Verùm quòd hæc quidem ita se habeāt, ex ijs, quæ dicta sunt, non dubitamus. sed quod ab initio in dubio ponebatur, adhuc in eadem perplexitate Sermo relinquit. Vt enim is, qui in cœlum euasit, participatione fruitur cœlestium miraculorum: sed ascendendi modus impeditus efficit, ut nihil nobis prosint ea, de quibus nihil controuersiæ est: ita ex purgatione cordis beatitudinem existere nõ dubitatur: sed quomodo quis cor ab inquinamentis expurgare possit: eadem prorsus, quæ in ascensu in cœlum apparet, difficultas esse uidetur. Quæ igitur scala Iacobi? qualis inuenietur igneus currus ad similitudinem eius, qui prophetam Eliam in cœlum euexit, quo ad superna miracula cor nostrum erectũ, terreum hoc pondus excutiat? Nam si quis necessarias animi affectiones & uitia, cogitatione exactè complexus fuerit, atque perpenderit, nulla uia, nulla ratione, nulla machinatione fieri posse putabit, ut coniuncta mala amoueantur. Protinus à passione, ab affectione, à perturbatione, ab ægritudine natiuitas nostra orditur, & per passionem & affectionem incrementum progreditur, & in passione

[Margin: ἀλείπει habetur, ego lego καταλείπει.]

& affectu uita nostra desinit: atque commixtum quodammodo malum cum natura est, per eos, qui antiquitus passionem, uitium & affectum admiserunt, qui per inobedientiam morbum inuexerunt & introduxerunt. Quemadmodum autem successione atque continuatione subinde nascentium per quanque speciem animalium natura simul traducitur & propagatur, ut iuxta rationem naturæ, quod natum fuerit, idem sit cum eo, unde natum est: itidem ex homine homo nascitur, ex obnoxio uitijs, perturbationibus, & affectibus, ijsdē obnoxius, ex peccatore peccator. Ergo unà cum nascentib, aliquo modo peccatū existit, simul & nascēs & augescens, & cum termino uitæ unà desinens. Verùm assequutu nobis difficilem esse uirtutem, immensis & infinitis sudoribus & laboribus, studio atque defatigatione uix parabilem, in multis locis de sacra scriptura didicimus, arctum, & per angustias porrectū iter regni audientes, latā uerò decliuē & expeditam uiam, quæ per uitiositatem & nequitiam, uitam in perniciem abducit. non tamen nulla planè ratione confici & expediri posse sublimē uitam, scriptura affirmat, quæ tot uirorū in sacris libris miracula exposuit. Sed quum duplex sit in promissione uidēdi Deum intellectus: unus quidem cognoscendi naturam uniuersitati in supernis præsidentem: alter uerò, per puritatem uitæ cum Deo, quasi contēperandi & coniungendi: primam quidem contemplationis speciem impeditam esse, & confici nō posse, sanctorum uox declarat: secundam uerò per præsentem doctrinam humanæ naturæ Dominus promittit, quum dicit, Beati puro corde: quoniā ipsi Deum uidebunt. Porrò quomodo parum fieri liceat, id per omnem propemodum Euangelicam doctrinam tibi discere licet: nam si ordine deinceps posita præcepta percurreris, manifestum cordis purificatorium remedium deprehendes. Quum enim uitium & nequitiam bifariam diuisisset, eius'que unam speciem posuisset, quæ per opera designatur, alteram, quæ cogitando concipitur: prius quidem per antiquam legem, eam, quæ per opera proditur, nequitiam puniuit: nunc uerò ad alteram peccati speciem legem spectare facit, non improbum facinus puniens, sed ut ne prorsus quidem malum existat, prospiciens & cauens. Nam ex animi destinata uoluntate nequitiam eximere, est ex magna superfluitate uitam à sceleſtis facinoribus efficere alienam. Porrò quum in multas parteis multasq; species, uitiositas diducta sit, unicuiq; earum rerum, quæ uetitæ sunt, per præcepta, proprium opposuit remedium atque curationem. ac quoniam iræ morbus per omnem uitam plerunq; in promptu atque in procliui est, ab eo, quod magis obtinet ac dominatur, curationem orditur, iræ uacuitatem sanciens in primis: Didicisti, inquit, ab antiqua lege, Non esse cædem faciendam: nunc disce, Iram aduersus proximos & populares ab anima segregandam esse. non enim penitus irasci uetuit: (licet enim ob bonū nonnunqꝫ uti tali animi impetu:) sed ob nullum bonum aduersus fratrem ira aliquando concitari: id uerò præceptum extinguit ac tollit. Quicunq; enim, inquit, irascitur fratri suo temerè nulla'que ratione. nam adiectio dictionis temerè, ostendit tempestiuum & opportunum esse sępe iracundię usum: quum uindicandi peccati caussa efferbuerit is affectus. Hæc iræ

Matth. 5.

Matth. 5.

Num. 25. species Phineeso scripturæ testimonio assignatur, quum cæde delinquentium minas Dei aduersus plebem commoti placauit. Deinceps ad ea, quæ per uoluptatem delinquuntur, curando transit, & adulterij petulantem et importunam cupiditatem per interdictum ex corde tollit. ita sigillatim etiam omnia inuenies in sequentibus corrigere Dominū, aduersus unamquamque uitiositatis & nequitię, speciem sanctionibus obsistentem. Prohibet iniuria pugnam lacessere, ac manus afferre per hoc, quod ne propulsare quidē iniuriam permittit. Exterminat auaritiæ uitium per hoc, quod

Locus mutilus. imperat, ut non modò patiamur nos exui, sed id etiam, quod nobis relictum fuerit, aduersario concedamus. medetur timiditati, iubens nos mortis esse cōtemptores. Et in summa per unumquodq; interdictum reperies in modum aratri incisorem Sermonē prauas peccatorū radices ex intimo corde nostro effodere: in quibus interdictis à spinosis fructibus licet expurgari. Ergo per utrunq;, naturā demeretur, quòd & bonum promittit, & ad quanque rem propositam suggerit nobis doctrinam. Quòd si laboriosum studium bonarum rerum esse putas, cōpara rem cum uita contraria: ac reperies, quanto malitia nequitiaq; laboriosior & molestior sit, si non ad præsentia, sed ad futura respicias. Nam qui gehennæ mentionē audiuerit, is non amplius cum labore & studio se à uoluptatibus cum peccato coniunctis abstinebit: sed solus metus cogitationi iniectus ad expellendum uitia sufficiet. Enimuerò haud incommodum fuerit animaduerso, quod tacitum subauditur, uehementiorem dehinc concipere cupiditatem. Nam si beati sunt, qui puro corde præditi sunt: miserabiles omnino sunt, qui mentem sordidatam habent: quoniam faciem aduersarij intuebūtur. itemq;, Si ipsa diuina effigies imprimitur uitæ cum uirtute coniunctę: perspicuū est quòd uita uitiosa, forma ac facies aduersarij existit. Iam uerò si secundū diuersas consideratiōes Deus quolibet eorū uocabulorū, quæ circa bonum intelliguntur, cognominatur, lumen, uita, incorruptibilitas, & quæcunque eius generis sunt: prorsus ex aduerso id, quod cuique horum oppositum est, nequitiæ inuentori attribuetur: tenebrę, mors, corruptio, & quæcunque eiusdem cum his generis & naturæ sunt. Quocirca quum didicerimus quib. rebus & nequitia, & cum uirtute uita coniuncta formentur & insigniātur, proposita nobis iuxta liberum animi arbitrium in utram partem uelimus declinandi potestate, fugiamus formam diaboli: deponamus prauam personam, resumamus diuinam imaginem, simus puri corde, ut efficiamur beati, diuina in nobis imagine, per purum uitæ institutum impressa per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria in secula seculorum. Amen.

BEATI PACIFICI: QVONIAM IPSI FILII DEI VOCABVNTVR.

SACRI testimonij tabernaculi, quod legislator iuxta demonstratam sibi in monte à Deo formam Israhelitis fabricatus est, omnia quidem & sancta & sacra sigillatim erant, quæcunque septis intrinsecus continebantur: ad intimã autem in his partem accedere ac penetrare fas non erat: eaque sancta sanctorum dicebatur, indicante, opinor, hac amplificatiua nominis formatione, quod ea pars non etiã pari cum cæteris conditione particeps sanctitatis esset: sed quantum differret à communi atque prophano consecratum & sanctũ, tanto illa pars inaccessa: quoue adire ac penetrare fas nõ erat, sanctis, quibus circundata erat, sacrior & purior esset. Ad eundem igitur modum ex his, quæ nobis in hoc monte præmonstratæ sunt, beatitudinibus, arbitror ego omnia quidem sacra ac sancta sigillatim, quæcunque superior diuinus Sermo composuit & affirmauit: quod autem nunc contemplationi atque commentationi propositum est, adyton, id est, inaccessum, reuera ac sanctum esse sanctorum. Nam si uidere Deum ab nulla re superari potest in bono, filium Dei fieri omnem planè superat felicitatem. quænam enim uerborum excogitatio? quænam ex nominibus conflata significatio tantæ promissionis donũ cõplectetur. Quodcunque uehementiore mẽtis intentione aliquis cogitauerit, supra illud prorsus est id, quod significatur: si bonũ, uel charum & honorandum, uel sublime nominaueris id, quod iuxta beatitudinem hanc per promissionem propositum est, amplius quàm pro significatione illorum nominum, declaratur: superat uotũ prosper successus & felicitas, quę consequitur: supra spem donum, supra naturã gratia est. Quid est homo si cũ diuina natura cõparetur? cuiusnam sanctorum proferam uocem, per quam genus humanũ extenuatur? secundum Abrahamum terra ac cinis: secundum Esaiam fœnum: secundũ Dauidem, ne fœnum quidem, sed simile fœno est. Nam ille quidem dicit, *Gen. 19.*
Omnis caro fœnum: hic uerò ait: Homo quasi fœnum. secundum Ecclesia- *Esa. 40.*
sten, uanitas: secundum Paulum, miseria est. Quibus enim seipsum aposto- *Psal. 36.* *1. Corin. 15.*
lus uerbis denominat, his uniuersum genus humanum miseratur. hæc ho- *Eccles. 1.*
mo: Deus autem quid est? Quomodo dicam, quid, cuius ne uidendi quidem, nec auribus percipiendi, neque corde comprehendendi potestas est? quibus uocibus enunciabo naturam? quod huius boni inter ea, quæ nota sunt, exemplar & similitudinem inueniam? quas nouas formabo uoces ad significandum id, quod & ineffabile & explicabile est? Audiui diuinam scripturam magna de superna natura exponentem: sed quid hæc ad ipsam naturam? Quantum enim ego poteram capere, tãtum scriptura dixit, non quantum est id, quod significatur. Vt enim eorum, qui respirando aerem ad se trahunt, quisque pro ea, quæ in ipso est, capacitate, alius quidem plus, alius uerò minus aeris assumit: non tamen is, qui multũ in se detinet aerẽ, totũ intra sese elementũ redegit, sed & is ex toto quãtum poterat, sumpsit, & totũ non habet: ita sanctę quoque scripturæ de Deo sermones, qui nobis

Locus mutilus esse uidetur utrobique. καὶ τὸ ὅλον ἐστὶν, habetur: ego lego, καὶ τὸ ὅλον οὐκ ἔχει. uel, καὶ τὸ ὅλον ἰδίᾳ.

ijs,qui sancto spiritu afflati erant, expositi sunt,ad nostræ mentis quidem modum sublimes & magni sunt: atque adeò superant omnē magnitudinē, sed ueram magnitudinem non assequuntur. Quis cœlum,inquit,palmo dimensus est,& manu aquam,& omnem terram pugno? Vides'ne magnifica uerba describentis inexplicabilē potentiam. Sed quid hęc ad Id,quod reuera est? Nam partem aliquam diuinæ efficientiæ talibus magnificis uerbis Sermo propheticus indicauit. ipsam uerò potentiam, unde efficientia existit: (ne quid dicam de natura unde potentia procedit:) neque dicendo expresit,neque expressurus fuerat,quinetiam sermóne reprehēdit eos, qui quibusdam coniecturis diuinum numen quasi adumbrando exprimunt,atque effingunt, tanquam ex persona Dei talia uerba proferens: Cui me
Esa 40. assimilastis? dicit Dominus. Idem uerò cōsilium Ecclesiastes quoque in suis
Eccles. 8. ponit sermonibus. Ne festines efferre uerbum ante faciem Dei. quoniam Deus in cœlo supra,& tu in terra infra: ostendens, opinor, per elementorum abinuicem distantiam, quantopere diuina natura terrenas superet cogitationes. Huic tamen tali ac tantæ rei,quam neque uidere,neque audire,neque ratione perpēdere licet,is, qui pro nihilo in rebus uniuersis reputatus est homo,qui cinis,qui fœnum,qui uanitas est, conciliatur, atque in locum filij assumitur à Deo rerum uniuersarum. Quæ gratiarum actio huic beneficio par inueniri potest? quæ uox? quæ mens? quæ sententia? quis cogitationis motus? quibus insuperabile beneficium celebretur? Excedit homo suam ipsius naturam, immortalis ex mortali: ex fragili atque caduco,integer et incorruptus: ex diario atque temporario,sempiternus: in summa,Deus ex homine euadens. Nam quum dignus habitus sit,qui filius Dei fiat, dignitatem patris in sese prorsus habebit, atque omnium paternorum bonorum hæres ęxistit. O' diuitis domini magnificam largitionem. O' largam & uberē palmam: ô magnum manum. quanta arcanorum thesaurorū sunt dona? In parem propemodum atque ipse est,honoris conditionem humanitate adductus, naturam propter peccatum ignominia notatam atque dehonestatam recipit. Nam si eius,quod ipse est,propinquitatem et necessitudinē hominibus largitur: nunquid aliud,atque parem quandā honoris conditionem per cognationem pollicetur? Ac præmium quidem certaminis tan-
Matth. 5. tum est. certamē uerò quod? Si fueris pacificus,inquit, adoptionis decore coronaberis. Mihi etiā opus ipsum propter quod tantam mercedem polliceter,alterum donū esse uidetur. Quid eīm hominibus ex ijs rebus, quib. frui atque potiri student,uita pacifica dulcius est? Quodcunque nominaueris ex ijs rebus,quę res in uita suaues & iucūdæ sunt,pace opus habet ad hoc, ut iucundum sit. Nam si omnia suppetant, quæcunque in uita magni fiunt atque in pretio sunt,diuitiæ,bona ualetudo,uxor,liberi,domus,parētes,ministri,amici: terra,mare,proprijs prouentibus & hoc & illa ditans: horti amœni,uenationes,lauachra,palæstræ,gymnasia: loca delicijs & uoluptatibus capiendis exercendæque pubi destinata: atque omnia,quęcunque uoluptatis inuenta sunt. huc adijciantur iucūda spectacula,atque musica acroamata: ac si quid est aliud. per quod delicias sectantib. uita suauis existit. si hęc quidē omnia suppetāt,pacis uerò bonū nō adsit,quod illarū rerū lucrū est? ad sit: quid illa prosunt? bello,quo minus fruamur,impediēte? Ergo quū ipsa

pax

pax fruentib. iucũda est, tũ omnia, quæcũq; in uita colũtur, expetũtur, & in pretio sunt, dulcia efficit atq; iucũda. Quinetiã si qua more humano nobis in pace calamitas accidat, bonũ malũ cõtẽperatũ leuius ac toleratu facilius, quib. accidit, existit: bello uerò uitã premẽte, sensu quodãmodo aduersus eiusmodi acerbarũ rerũ casus caremus. Cõis em̃ calamitas dolore superat incõmoda singulorũ. Ac queãdmodũ medici de corporis incõmodis dicũt, quũ duo simul in uno corpore morbi cõcurrerint, solius exuperãtis sensum existere, ac latere quodãmodo mali inferioris dolorẽ immẽsa atq; insuperabili magnitudine prævalẽtis celatũ: itidẽ incõmoda belli exuperãtia acerbitatũ efficiũt, ut proprias calamitates homines singulares nõ sentiant. Quòd si ad propriorũ incõmodorũ sensum animus quodãmodo torpet, cõmunis belli malis consternatus, quõ uoluptatis sensu fruetur. a Vbi arma & equi? ubi ferrũ acutũ et tuba sonãs? ubi phalãges hastis inhorrescẽtes, & scuta cohærẽtia scutis? ubi galeæ cristis ad terrorẽ cõpositis nutãtes? ubi cõflictus, impressiones, manuũ cõfertiones, prælia, cædes, fugæ, persequutiones, gemitus, ululatus? ubi terra sanguine madet? mortui cõculcantur & obterũtur? saucij derelinquũtur? atq; omnia fiũt, quæcũq; in aspero bello accidere solẽt? nũquid in his reb. occupato otiũ unq; erit, cogitationẽ ad rei alicuius iucũdæ recordationẽ cõuertẽdi? quòd si q̃n animũ subeat etiã alicuius rei iucũdissimæ memoria: nõne recordatio charissimorũ in tẽpore periculi cogitationẽ subiẽs, accessio calamitatis fit? Ergo qui mercedẽ tibi proponit, si ab incõmodis belli te abstinueris, duo tibi dona largitur. nã unũ quidẽ donũ est ipsum p̃miũ certaminis, alterũ uerò ipsũ certamẽ, itaq; si nulla ei rei etiã spes proposita esset, ipsa propter se pax cordatis quidẽ hominib. p̃ cæteris reb. omnib. cupidè expetẽda atq; amplectẽda esset. Per hoc igitur, insuperabilẽ magnitudinẽ humanitatis agnoscere licet, q̃ bonas remunerationes nõ laborib. ac sudorib. sed delicijs & animi oblectationib. quodãmodo largitur: si modò exhilarãtiũ rerũ caput est pax: quã tam multã cuiq; suppetere uult, ut nõ modò quilibet ipse eã habeat, sed ex multa superfluitate nõ habentib. quoq; impertiatur. Beati em̃, inquit, pacifici. Est aũt pacificus is, qui pacem alteri dat: at nemo præbere alteri possit id, quod ipse nõ habeat. Vult igitur te priorẽ esse plenũ pacis bonorũ, deinde uerò p̃bere indigentib. eiusmodi boni. Nec uerò nimis curiose mihi oratio in profundo latẽtẽ speculationẽ exquirat. Sufficit em̃ nobis ad boni acquisitionẽ etiam is, qui in promptu est intellectus. Beati pacifici. Multorũ morborũ curationẽ Sermo exiguo remedio præstat, per collectionem hanc & uocem generalem singularia ac specialia comprehendẽs. Quid sit pax primùm cõsideremus. Quid aliud, q̃ cũ dilectione cõiuncta aduersus popularẽ & próximũ affectio mutua? Quid igitur est id, quod dilectioni exaduerso intelligatur? odiũ, ira, excãdescentia, inuidia, iniuriarũ tenax memoria, simulatio, calamitas atq; clades belli. uides'ne aduersus quot et quales morbos, quasi p̃muniẽs remediũ una sit uox? Nã pax cuiq; enumeratorũ malorũ ex æquo repugnat et aduersatur, suiq; p̃sentia abolitionem mali p̃stat. Vt em̃ superueniẽte sanitate, morbus euanescit, ac luce apparẽte, tenebræ nõ relinquũtur: ita quũ pax apparuerit, soluuntur omnia, q̃ ex contrario conflantur incommoda. hoc uerò quantum sit bonum, nihil opi-

a Locus mutilus uidetur utrobiq;.

Matth. 5.

In uno exemplari ἀσκηθεῖ λαβὼν: in altero, ἐμπεσὼν.

nor opus esse persequi oratione.tu ipse per te reputa atq; perpende,qualis sit uita eorum,qui mutuis odijs atq; suspicionibus laborant, quorum occursus quidem atq; congressus infausti:abominabilia aũt atq; detestabilia ipsis inter se omnia:ora item uoce carentia, obtutus aduersi:aures ad uocẽ odio prosequentis & odio habiti obturatę.quicquid alterutri eorum charum est, id alteri inuisum:atq; ex contrario quicquid inimicũ & hostile, id aduersario atq; inimico gratum & acceptum est. Vt igitur aromata boni ac suauis odoris fragrãtia,sui proximum aera replent, ita tibi ex superflua copia abundare gratiã pacis uult, ut tua uita alieni morbi medela sit. Quãtum autem id bonum sit,exactius cognoueris,si cuiusq; eorum,qui ex inimica uoluntate in animo existunt, morborum calamitates perpendas. Quis affectus & uitia iræ dignè exposuerit? quæ oratio turpitudinem eiusmodi morbi describet? Vides eorum, qui à dæmone uexantur,affectus in ijs, qui ab ira uicti sunt, apparere. reputa ad inuicem comparata, tum quæ iratis, tum quæ à dæmone correptis accidunt atque contingunt,ecqua sit in his differentia? Sanguine suffusi ac distorti eorũ, qui à dæmonio uexantur, oculi sunt:lingua præceps:aspera loquela: acuta ac latratui similis uox.communia hæc tum iræ,tum dæmoni: quassatio capitis: manuum stolidi motus:concussio & quasi æstuatio corporis totius,pedes instabiles:una utriusq; morbi per eiusmodi accidentia descriptio est. tantũ duntaxat alterum ab altero uariat,quòd unum quidem uoluntarium malum est, alterum absq; uoluntate ipsorum accidit in quibus existit. At quãto miserabilius est si præter animi sententiam alicui quippiam accidat, q̃ si proprio impetu in calamitatem incidat? ac morbum quidem ex dæmone accidentem si quis animaduerterit,non potest non miserari:ex ira uerò prouenientem uecordiam simulatq; uidit, imitatur, damno sibi ducens, si suo morbo nõ superauerit eum,qui prior ægrotare ceperit.ac dæmon quidem torquens obnoxij corpus ulterius malum non extendit,q̃ ut in aerem frustra furentis manus disijciat.iracundiæ uerò dæmon nõ irritos corporis efficit motus.Quum enim perturbatio præualuerit,& sanguis circa cor supra modum efferbuerit, nigra bile, ut aiunt, ex iracunda affectione per totũ corpus diffusa:tunc præ coarctatione uaporum internorũ omnia sensuũ uasa circa caput in angustum redigũtur: oculi quidẽ ultra palpebrarum limites protruduntur sanguineo quodam ac draconico obtutu in id, quod offendit, intenti: uiscera autem anhelitu coarctantur atq; premuntur: intumescunt in collo uenæ: lingua efficitur crassa: uox, in angustum redacta arteria,sponte sua redditur acuta: labia suffusione frigidæ illius bilis,quasi concrescunt & congelantur, obnigrescunt atque torpescunt ad naturalem distinctionem & occlusionem, ut ne saliuam quidem in ore redundantem continere posſint, sed unà cum uerbis emittant, coacto sono spumam simul expuente. Tunc igitur & manus & pedes itidem præ morbo moueri, uidere licet. Mouentur autem hæc membra non iam amplius frustra,quemadmodum fit in ijs,qui à dęmone uexantur:sed in perniciem eorum,qui inter se per morbum confligunt. Protinus enim aduersus sensoria ictibus opportuna se inuicem pulsantiũ impetus feruntur. Quòd si forte

Locus corruptus.

forte os in conflictu corpori appropinquauerit, ne dentes quidem otiosi manẽt, sed ferę in modũ ijs, quę inuaserint, inhęrescunt. Et quis singulatim omnia mala, quæ ex ira proueniũt, enumerare posset? Qui igitur prohibet eiusmodi turpitudinẽ, ob maximũ beneficiũ iure beatus & honorandus nominabitur. Nam si is, qui aliqua corporea molestia hominẽ liberauerit, honorãdus ob eiusmodi beneficiũ est: quãto magis is, qui animum ab hoc morbo liberauerit, pro benefactore uitæ à cordatis hominib. habebitur? Quanto eñ animus corpore præstantior est, tanto magis, qui animis medetur ijs, qui corpora curãt, honorãdus est. Ac nemo arbitretur, me iræ iniucunditatẽ eorũ malorũ, quæ ex odio designãtur, grauissimã & atrocissimã putare. Videtur eñ mihi inuidiæ atq; simulationis uitium memorato morbo multo grauius esse: quãto occultũ malũ etiam aperto atrocius est. Etenim ex canib. eos magis cauemus, quorũ neq; latratus iram præsignificat, neq; ex aduerso incursus est, sed miti pariter ac mãsueto habitu nõ præuidentes, neq; circunspicientes nos obseruãt. tale est inuidiæ atq; simulationis uitiũ in ijs, quib. intrinsecus quidẽ in profundo cordis ueluti ignis quidã latenter fumigat, externus uerò uultus ad amicitię simulationẽ effingitur. Quẽadmodũ aũt ignis, si sub paleis occultatus sit, initio quidẽ proxima quæq; cremando corrũpit, flamma uerò palàm nõ editur, sed fumus quidã grauis & acris odoris intrinsecus uiolenter coarctatus euoluitur: quòd si aliquẽ flatum permeantem nactus fuerit, tunc in claram pariter & apertam flammã excitatur: itidem inuidia quoq; cor quidẽ ueluti palearũ quendam aceruum condensatum ignis in modum peredit & absumit: ac morbum quidem præ pudore occultat, non tamen penitus in perpetuum abscondi potest: sed ueluti fumus quidam grauis & acerbus, acerbitas inuidiæ in ijs, quæ circa habitum accidunt, apparet. Quòd si qua calamitas cum, cui inuidetur, inuaserit, tunc illius dolorem uoluptate atq; lætitia excipiens morbũ prodit. Indicantur aũt occulta morbi mala, quandiu latere uidetur, per aperta signa faciei. Quæ enim desperatorũ lethalia signa sunt, ea sæpenumerò in eo, qui inuidia contabescit, existũt. Oculi aridi, intra palpebras tabidas & extenuatas recedẽtes: superciliũ contractũ: ossa loco carnium translucentia. at quænã morbi caussa est? Quòd frater nimirũ, uel propinquus & necessarius, uel uicinus in animi tranquillitate ac lætitia uiuit. O' nouas iniurias. Crimini dare, quòd non aduersa fortuna conflictetur ille, cuius rebus secundis dolet: non ex eo, quòd ipse ab illo acceperit aliquid incommodi iniuriam ęstimans: sed q; ille sine cuiusq; iniuria, ex animi sui sentẽtia uiuat, & in reb. iucũdis uersetur. Quid passus es infelix? libẽter dixerim ad eũ: Qua accepta iniuria extabescis acerbis oculis successus prosperos inuidẽs uicini? Quid habes, quod de eo conqueraris? quod crimini des? si ille corpore decorus? si eloquẽtia ornatus? si genere superior est? si aliquo magistratu inito, splẽdidus ac magnificus in dignitate cõspicitur? si aliqua pecuniarũ ei copia accessit? si [a] propter prudẽtiã in uerbis eius authoritas inest? si propter beneficiũ à multitudine obseruatur? si ob liberos sibi placet? si uxore delectatur? si ex reditib. atq; prouentib. domus splẽdidè atq; magnificè uiuẽdo clarescit? quur hęc tibi tãq; cuspides telorũ in cor

[a] Si propter prudentiam in dicendo grauis est, multumq; ponderis eius oratio habet

προσόντων, habetur: προσιόντων, ego lego.

in cor incidunt? complodis palmas: digitos complicas: cogitationibus angeris: ex intimis præcordijs, doloris significantia ducis suspiria: iniucundus tibi redituum atque prouentuum fructus: acerba mensa: focus subtristis: paratæ ac faciles aures obtrectantibus ei, qui secunda fortuna utatur. Quod si aliquid dextri ac fausti dicatur, clausæ sermoni sunt aures. Et quum ita animatus sis, quur simulatione morbum obuoluis? quomodo amicitiæ persona per fictam beneuolentiam in te formatur? quur faustis appellationibus excipis, saluere ac ualere iubens, contraria in animo clam imprecans? Talis erat Cain, qui idcirco, quod Abel probaretur atque placeret, in rabiẽ & furorem uersus est. inuidia quidem intrinsecus ad cædem hortabatur. simulatio uero carnifex erat. amicum enim quendam, mitem ac benignũ uultum fingens procul ab auxilio atque præsidio parẽtum, illum in campũ produxit: atque ita deinde, cęde inuidiam detexit. Qui eiusmodi igitur morbum eijcit ex uita humana, ac beneuolẽtia pariter ac pace colligat eos, qui genere coniuncti sunt, & ad amicitiam atque concordiam homines reducit, an non diuinæ reuera potentiæ opus facit, mala quidem ex humana natura expellens, pro ijs aũt bonorum communionem introducens? Idcirco filium Dei pacificum nominat, quod ueri filij imitator existit, qui hæc hominum uitæ largitur. Beati igitur pacifici, quoniam ipsi filij Dei uocabuntur. Quinam sunt hi? imitatores humanitatis diuinæ quid id, quod proprium diuinæ efficientiæ est, in sua uita ostendunt. Tollit & ad nihilũ redigit bonorum largitor & dominus quicquid extra naturã boni, & à bono alienũ est. hoc etiam tibi præscribit opus & officium, eijcere odium, finire bellum, abolere inuidiam, exterminare pugnã: tollere simulationẽ, extinguere intrinsecus in corde urentẽ & incendentẽ iniuriarum memoriam tenacem, contra uero in locum eorum introducere quæcunque subductis contrarijs ex aduerso consistunt. Vt enim recedentibus tenebris lux succedit, ita etiam in locũ horũ cuiuslibet spiritus fructus succedit, dilectio, gaudiũ, pax, benignitas, animi lenitas, uniuersus ab apostolo bonorum numerus collectus. Quomodo igitur non beatus est diuinorũ donorũ distributor ac dispensator? imitator Dei munerum? qui diuinam munificentiam sua beneficentia exæquat? Forsitan autem non ad alienum duntaxat bonum beatitudo spectat: sed, opinor, propriè pacificum appellari, qui eam, quę intra ipsum est, seditionem carnis & spiritus, atque intestinum naturæ bellum ad pacificam concordiam & consensum adducit, ubi corporis lex, quæ legi mentis repugnat, nõ amplius exercebitur, sed subiugata meliori regno, ministra diuinorũ pręceptorũ existet. Quinimo ne existimemus Sermonẽ cõsulere, quod nimirũ in numero binario cõsiderãda atque accipiẽda sit uita eorum, qui rectè egerint, & rem benè gesserint: sed ubi interstitium uitiositatis ex ea, quæ in nobis est, sæpe exemptum fuerit, duo illi contemperatione cum meliori coalescentes unus existunt. Quoniam igitur simplex & non compositũ esse diuinũ numen, & effingi atque simulari nõ posse creditur, quũ humanũ quoque genus duplę cõpositiõi per talẽ pacificationẽ exemptũ fuerit, ac plenè ad bonũ reuerterit, simplex pariter & ab effictione atque simulatione uacuũ, ac reuera unũ effectũ, ut idẽ cum abscondito sit id, quod

Locus corruptus utrobique.

Matth. 5.

quod apparet, & uice uersa, absconditum cum apparente: tunc uerè confirmatur ac rata beatitudo fit, ac tales propriè filij Dei dicuntur, beati iudicati per promissionem domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum. Amen.

BEATI QVI PERSEQVVTIONEM PATIVNTVR PROPTER IVSTITIAM, QVONIAM EORVM EST REGNVM COELORVM.

ORDO quidem sublimis disciplinarum doctrinæ præsentem dicti commentationem ad octauum gradum ducit. ego uerò haud alienum esse dico, si primùm illud ratione atque oratione consideretur, quid sit apud prophetam octauæ mysterium, quæ duobus psalmis præponitur: quid item purificatio, sanctio'que circuncisionis: quæ utraque ut octauo die obseruarentur, lege cautum erat. Forsitan aliquid cognatum habet hic numerus cum octaua beatitudine: quæ tanquam uertex omnium beatitudinum in summo gradu boni ascensus posita est. Nam & illic propheta resurrectionis diem per octauæ inuolucrum & ænigma designat, & purificationis coinquinati hominis reditum ad naturalem puritatem ostendit: & circuncisio mortuarum pellium, quas post inobedientiam uita nudati induerámus, indicat abiectionem: & hic octaua beatitudo restitutionem in cœlos continet eorum, qui in seruitutem quidem delapsi erant, sed rursus ex seruitute in regnum reuocati sunt. Beati enim, inquit, qui persecutionem patiuntur propter me: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Ecce finis & euentus diuinorum certaminum, & propter Deum susceptorum periculorum, laborum remuneratio, sudorum præmium: quo regnum cœlorum athletæ consequuntur. Non amplius circa rem instabilem ac mutationibus uariantem felicitatis spes oberrat. Nam terrenus locus est ex ijs, quæ alternatione uariantur atque mutantur. de ijs uerò quæ per cœlum & mouentur & apparent, nihil tale iudicamus: sed serie atque ordine consequentia'que suum quæque cursum omnia, quæ circa cœlum sunt, peragunt. Vides igitur excellentiam Domini, quòd non in ijs, quæ mutantur, magnitudinem dignitatis largitur, ne quis mutationis metus bonam spem turbet: sed quum regnum cœlorum dixit, ostendit id donum, quod nobis sub spe propositum est, non esse mutabile, sed semper eodem modo sese habere. Ex iam dictis autem, quæ mihi cum dubitatione quærere in mentem ueniunt, hæc sunt: primum quidem quur eum, qui spiritu pauper sit, in eundem locum, quò eos, qui propter ipsum persecutionem patiantur, recipiens, parem utrisque remunerationem proponat? (Quorũ enim præmiũ idem est, horum nimirũ etiã certamina paria sunt): deinde uerò qui fiat, ut discretos dextros à sinistris inuitãs ad regnũ cœlorũ, alias eiusmodi honoris caussas assignet? Nam quũ illic & cõdoletiã, &

Psal. 7. & 11.

Math. 5.

Locus corruptus, τίνος habetur: ego lego τοῦτον.

Locus corruptus & mutilus utrobique.

facultatum

facultatum communicationẽ & mutuum amorem proferat, neq; spiritualis egestatis, neq; propter ipsum persequutionis usquã mentionẽ facit. quã quam multùm hęc secundum eum intellectum, qui prima fronte occurrit, abinuicem disiuncta esse uidentur. Quid enim paupertas commune habet cum persecutione? aut his rursus quid conuenit cum dilectionis & condolentiæ effectibus? Cibum indigenti aliquis subministrauit, aut nudum uestiuit, aut tecto uiatorem recepit, aut ægrotum & in carcerem coniectum eo, quo licuit, officio prosequutus est: quid hæc ratione studij & officij cũ egestate & persecutionẽ commune habent? hic alienas calamitates curat: ille aliena incommoda sarcit & sanat: illorum autem uterq; tam egenus, quã persequutionem patiens officium præstantibus opus habent. sed finis in omnibus par. Pariter enim in cœlum ducit & eum, qui pauper spiritu fuerit, & eum, qui propter ipsum persequutionem passus sit, & eos, qui condolentiã erga proximos prę stiterint. Quid igitur ad hæc dicimus? nam omnia inter sese cohærent, ad unum illum quasi scopulum conuersa atque conspirantia. Etenim egestas pulsu facilis, & benignitas in pauperes & egenos à paupertate aliena non est. Verùm haud incommodum esse mihi uidetur, præsentem prius inuestigare orationem, atq; ita deinceps dispicere atq; considerare, qui nam insit in ijs, quæ quæsita sunt, intellectus atq; consensus. Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam. Vnde persequutionem patiuntur & à quo? Atq; ea quidem, quæ in promptu ratio est, martyrum nobis stadium ostendit, ac fidei cursum designat. Nam persequutio currentis uehemens studium celeritatis significat. Imò uerò etiam in currendo uictoriam indicat. non enim aliter currendo quis uincere potest, nisi post se reliquerit eum, qui simul currat. Quoniam igitur & is, qui ad præmium supernæ uocationis currit, & is qui propter pręmium ab inimico exagitatur, pariter à tergo habent, ille quidẽ de præmio simul certantem, hic uerò persequentem: (hi autem sunt, qui martyrij cursum, in certaminibus pro pietate susceptis, conficiunt, quos inimici quidẽ persequuntur, sed non assequuntur): sed uidetur caput & summã in spem propositæ beatitudinis, ueluti coronam quandam in postremis proposuisse uerbis. Nam reuera beatum est propter dominum pati persequutionem. Quare? quia à malo exagitari, caussa boni adipiscendi fit. nam abalienatio atq; uitatio mali, boni conciliationis occasio fit. bonum autem & supra omne bonum ipse Dominus est, ad quem cursu contendit, qui persequutionem patitur & agitatur. Ergo reuera beatus est, qui inimico ad bonum utitur adiutore. Quoniam enim in confinio boni & mali humana uita posita est, sicut is, qui à sublimi spe delapsus est, in barathro uersatur: ita qui à peccato remotus & à corruptione alienatus est, ad iustitiam pariter & incorruptibilitatem accedit. Itaq; prosequutionis, qua martyres à tyrrãnis agitãtur, species quidem prout prima fronte apparet, sensui acerba esse uidetur: sed id, quò spectant ea, quę fiunt, omnem beatitudinem superat. Commodius autem fuerit nos per exempla atq; similitudines sententiam animaduertere Sermonis. Quis ignorat, quanto grauius & molestius esse iudicetur, insidijs peti, quã diligi? hoc tamen quod molestum esse uidetur, sæpe

Matth. 5.

ſæpe etiam felicitatis per hāc uitam cauſſa multis exiſtit. quale de Ioſepho Gen. 40.
ſcriptura indicat. qui à fratribus inſidijs petitus, & ab illorum conuictu at-
que contubernio remotus, per uenditionem rex eorum, quorum inſidijs
petitus erat, deſignatus eſt, forſitan ad tantam dignitatē non progreſſurus,
niſi inuidia per inſidias illas iter ad regnum pateſeciſſet. Quemadmodum
igitur ſi quis futuri ſcientia prædītus Ioſepho prædixiſſet, Inſidijs petitus
beatus eris, prima fronte credibilia dicere audienti, & ad id, quod in præ-
ſentia acerbum eſt, reſpicienti non uideretur: (non enim fieri poſſe puta-
ret, ut mali propoſiti bonus deſignaretur euentus) ita nimirum etiam hic
quū perſequutio, qua fideles à tyrānis agitantur, multum iuxta ſenſum a-
cerbitatis habeat, efficit, ut ab ijs, qui carni paulo magis obnoxij ſunt, ea, q̄
per res aſperas & acerbas ipſis propoſita eſt, regni ſpes haud facilè admitta
tur atq; probetur. ſed dominus naturæ uitio deſpecto prædicit infirmiori
bus, qualis laborioſi certaminis euentus ſit, ut ſpe regni temporarium rerū
aduerſarū ſenſum facilè deuincāt. Idcirco magnus ille Stephanus gaudet Act. 7.
lapidibus undiq; petitus, ac ueluti ſuauē quendā rorem crebros lapidū i-
ctus, in modum floccorum niuis incidentium, corpore cupidè excipit, ac
benedictionibus nefarios homicidas proſequitur, pro his ipſis ne peccatū
hoc eis imputaretur, orans. q̄m & promiſsionē audiuerat, & ſpem cum ijs,
q̄ apparebant, congruere & conuenire uidebat. nam quū audiſſet eos, qui
propter dominū perſequutionē paſsi eſſent, in regno cœlorū uerſaturos
eſſe, dum perſequutionē pateretur, uidit id, quod ſperabatur. currenti eñ
ei per confeſsionē quod ſperabatur, oſtenditur, cœlum aperiū, diuina glo
ria ad certamen currentis de ſupramundanis partib. deſpectās, ille ipſe, qui
in certaminib. athletæ teſtimonio celebrabatur. Nam præſidentis certami
ni ſtatio per ænigma atq; uerborū inuolucrū, auxilium, quod certanti fere
batur, ſignificat, ut per hoc diſcamus eundem eſſe et eum, qui certamina or
dinet atq; diſponat, & eum, qui cum ſuis certatorib. & athletis contra ad-
uerſarios cōſiſtat. Quid igitur beatius fuerit eo, qui propter dominū per-
ſequutionē patiatur, cui licet in certamine adiutorē certaminis præſidē ha
bere? Neq; enim facile eſt, atq; haud ſcio an etiā prorſus fieri nō poſsit, ut
rebus per hanc uitā iucūdis, q̄ apparent, aliquis preferat bonū quod nō ap
paret, ut facilè uel ædibus expelli, uel ab uxore & liberis, à fratribus, ſorori
bus, parentib. & æqualib. ſegregari, & omniū q̄ per uitā iucunda ac ſuauiā
ſunt, expers eſſe malit, niſi ipſe Dominus eū, qui iuxta propoſitū uocatus
fuerit, ad bonū adiuuet. Quē eñ prænoſcit, ut inquit apoſtolus, hunc & Rom. 8.
p̄deſtinat & uocat, & iuſtificat, & glorificat. Quoniā igitur anima per cor-
poreos ſenſus quodāmodo coaleſcit cum uoluptatib. uitæ, ac per oculos
bono materiæ colore delectatur, & aurib. facilis atq; propenſa eſt ad iucū
das auditiones: itemq; olfactu, guſtatu tactuq;, prout cuiq; horum ſen-
ſuū conuenire, & natura accōmodatū eſſe ſolet, unà afficitur: idcirco uelu-
ti clauo quodā ſentiendi ui ad uitę uoluptates affixa, difficulter ab his, qui
bus adhæreſcens coaluerit, auelli ſolet: & in modū teſtudinū & cochlearū
ueluti teſtaceo quodā tegmēto illigata, impedita ac tarda eſt ad eiuſmodi
motus, quippe totum ſimul trahens uitæ pondus. quāobrē quū ita ſeſe ha

 beat,

beat,etiam prehensu facilis persequentibus existit,ad bonorũ publicatio=
nis minas,aut accepto dãno in aliquã alia re ex ijs,quæ per hãc uitã expetũ
Heb.4. tur,facilè cõcedẽs & summittẽs sese persequẽti. sed ubi uiuus Sermo, ut in
quit apostolus,efficax & omni gladio ancipite acutior penetrauerit in eũ,
qui uerè fidẽ susceperit,& dissecuerit ea,q̃ malè coaluerint,& consuetudi=
nis uincula ruperit, tunc,quũ tanq̃ pondus animæ connexũ mũdanas uo
luptates ueluti cursor quidã ab humeris excusserit,lenis et expeditus certa
minũ stadiũ percurrit, ipso certaminũ præside, duce & adiutore utens ad
cursum.Non eñ spectat ea,quæ reliquit,sed quæ petit: neq; oculũ cõuer=
tit ad id,quod à tergo iucundũ est,sed ad propositũ bonũ contendit: neq;
damno rerũ terrenarũ contristatur, sed lucro cœlestiũ lætatur. propterea
omne suppliciorũ genus tanq̃ subsidiũ & auxiliũ propositi gaudij haud
cunctãter excipit & admittit:ignẽ tanq̃ materię purificatorẽ:gladiũ tanq̃
diremptorẽ coniunctionis,qua mens cum materialib.& carnalib.coaluit:
a Locus utrobi que mutilus es se uidetur. atq; (in a summa,oẽs et dolores & labores quicũq; excogitari possunt, tan
quã medicamentũ noxio uoluptatis ueneno aduersans cupidè atq; para=
to animo suscipit. Queadmodũ eñ biliosi,quiq; superfluis humorib.abũ
dãt, amara remedia haud grauatè sorbent,ut per illa, caussa morbi efficiẽs
expurgetur:ita qui ab inimico agitatur, & ad Deũ fugit, excipit rerũ acer=
barũ & aduersarũ impetũ, ut qui uim habeat uoluptatis efficaciam extin=
guendi.nõ eñ gaudere potest qui dolet. Quoniã igitur per uoluptatẽ in=
trauit peccatũ,per cõtrariũ prorsus expelletur.Ergo qui persequũtur eos,
qui Dominũ confitentur, & toleratu difficilia tormenta atq; supplicia ex=
cogitant, remedium quoddã animis per dolores adhibẽt uiolentis rerum
asperarum admotionibus uoluptatis morbum curantes. Ita crucẽ Paulus
excipit: gladium Iacobus: lapides Stephanus: capite deorsum uerso cru=
cifixionẽ beatus Petrus: oẽs qui hos sequuti sunt fidei athletę uarias tor=
mentorũ & suppliciorũ species: bestias,barathra,rogos & flammas,frigo=
ris concretiones & congelationes,carnium ex lateribus & costis laceratio
nes & auulsiones,capita clauis undiq; confixa,oculorum amissiones,digi
torũ abscisiones, corporis per crura in utranq; partẽ disruptiones,per fa=
mẽ excruciationes & confectiones.hæc atq; eiusmodi omnia,tanq; pecca
ti expiatiões sancti illi cũ lætitia admittebãt, nequod uestigiũ cordi per uo
luptatẽ impressũ relinqueretur,acerbo atq; doloroso hoc sensu omnia per
Matth.5. uoluptatẽ animæ impressa uestigia delente. Beati igitur, qui persequutio=
nẽ patiũtur propter me. Hoc aũt tale est:(ut etiam alterã rationẽ cognosca
mus & consideremus): ac si quis Sanitati facultatẽ ac potestatẽ dicendi de
disset,diceret etiam illa: Beati à morbo liberati propter me. nam grauium
& molestarũ rerum alienatio efficit,ut in me uersentur, qui aliquãdo ęgro
tauerunt. Ita uocẽ excipiamus, quasi uita nobis eiusmodi beatitudinẽ pro
clamet: Beati quos mors persequitur propter me: quasi lux dicat, Beati
quos persequuntur tenebræ propter me. Similiter etiam iustitia,sanctimo
ἐν habetur utrobiq; legendum arbitror, ἐπ. nia,incorruptibilitas & integritas,bonitas,& omnis intellectus & mentis
conceptus ex ijs,quæ in meliorẽ parte & intelliguntur & dicuntur. Domi
nus igitur,prout intelligitur,ita tibi dicere existimetur: Beatus est,quicũq;
ab omni

ab omni re cōtraria pellitur & prohibetur, à corruptione, à tenebris, à peccato, ab iniustitia, à fraude & auaritia, ab unoquoq; eorū, quæ uirtutis rationibus opponuntur, tum factis, tum cogitationib. nam extra mala uersari, est intra bona redactū & constitutum esse. Qui facit peccatum, inquit Dominus, seruus peccati est. Ergo qui desciuit ab eo, cui seruiuerit, libertatem, quod ad statum & dignitatem attinet, usurpat. Porrò summa libertatis species est, sui iuris ac potestatis esse factum, regia uerò dignitas supra se non habet ullam tyrannidem. Ergo si sui iuris est is, qui à peccato alienus est: ac regni proprium est, merum imperium, summaq; ac plena, nulliusq; alterius arbitrio atque dominio obnoxia potestas: consequenter beatus iudicatur, qui à malo pellitur, ac persequutionē patitur: quippe illa persequutione regiā dignitatē ei conciliātē. Ne doleamus igitur, & ęgrè feramus, fratres, terrenis nos expelli atq; prohiberi. nam qui hinc migrauerit, in cœlesti regia diuersatur. Duo hæc in creatura rerū uniuersarū sunt elementa habitationi rationalis naturæ attributa, cœlum & terra. Locus eorum, qui per carnem, uitam sortiti sunt, terra: cœlum autem incorporeorum est. necesse est igitur, uitam nostram prorsus alicubi esse. nisi ex terra pulsi & eiecti fuerimus, in terra prorsus manemus. si hinc abierimus, in cœlum traducemur. Vides quò ducat beatitudo, per id, quod triste & acerbum uidetur, tanti boni tibi conciliatrix existens? Quod quum etiam apostolus animaduertisset, Omnis, inquit, disciplina in præsentia quidem non cum gaudio, sed cum tristitia coniuncta esse uidetur: sed postea fructum pacificum iustitiæ reddit ijs, qui per ipsam fuerint exercitati. Proinde fructuum, qui sperantur, flos, afflictio est. Propter fructum igitur etiam florem decerpamus: agitemur ut curramus. currentes autem non frustra curramus, sed ad præmium supernæ nostræ uocationis cursus dirigatur. ita curramus, ut assequamur. Quid est id, quod cōsequimur? quod nam est illud præmium? quænam illa corona? Non uidetur mihi aliquid aliud esse quodlibet eorum, quæ superantur, prætereq; ipse dominus. Ipse enim est & præses moderatorq; certantium, & corona uincentium. ille est qui diuidit hæreditatem, ille bona hæreditas est: ille bona portio, ille est, qui tibi portionem largitur, ille est, qui dicat: ille ipse diuitiæ, qui & ostendit tibi thesaurum, & thesaurus tibi existit: qui et cupidum te bonæ margaritæ reddit, & uenalis tibi rectè negotianti mercantiq; prostat. Vt igitur illum adipiscamur (sicut in foro fit) ijs, quæ habemus, cōparemus id, quod non habemus. Ne contristemur ergò dum agitamur, & persequutionem patimur: quinimò potius etiam lætemur, quoniam per id, quòd pellimur ab ijs, quæ in terra habentur in pretio, ad cœleste bonum compellimur, secundū eum, qui promisit beatos fore eos, qui propter ipsum agitati, persequutionemq; passi sint: quoniam illorum sit regnū cœlorum, gratia domini nostri Iesu Christi: quoniā ei gloria & imperium est in secula seculorum. Amen.

Ioan. 8.

Heb. 12.

sulem,caput atque antistitem nostro choro coetuique Dauidem praeficiamus, & unà cum illo suauem illam, quam modò cecinimus, uocem edamus & iteremus dicentes: Haec est dies quam fecit Dominus: exultemus & laetemur in ea: in qua minui tenebrae incipiunt, noctis'que modi augescente radio,ad defectum rediguntur.Non fortuita quaedam, fratres,ac temere contingens huiusmodi circa diem hunc festum ordinatio fuit, ut nunc humanae uitae uita diuina appareret: sed mysterium quoddam per ea,quae apparent perspicacioribus modò non uocem emittens natura exponit, ac docet eum,qui potest intelligere, quid sibi uelit, quòd in aduetu Domini dies crescit,nox deminuitur atque decurtatur.Ego enim talia quędam dicentem mihi uideor audire creaturam: quum haec uides ô homo,intellige id,quòd tibi per apparentia arcanum significatur. Vides noctem ad summam longitudinem progressam esse,atque ulterius currere atque proferri desistere, & in contrarium resolui, animaduerte quòd improba peccati nox, quoad eius fieri poterat, aucta, ac per omnem malorum excogitationem,extremam nequitię magnitudinem assequuta,hodie ulterius progredi,ac sibi quasi possidendo usucapere prohibita est, atque dehinc ad defectionem & abolitionem redigitur. Vides lucis radium diutius durare,et solem esse solito sublimiorem.animaduerte uerae lucis aduentum,quae radijs Euangelicis omnem habitatum terrarum orbem illuminat atque illustrat. *Matth.3.* Quod aūt nō ab initio dominus apparuerit,sed in extremis temporibus deitatis suae manifestationem & apparitionem humanae uitae largitus sit,uel hanc forsitan aliquis à ratione caussam non alienam animo conceperit,quòd nimirum is,qui uitiositatis tollendę caussa uitae humanae se immixturus erat,necessariò expectauit,donec omne peccatum opera inimici radicibus actis germinasset, atque ita deinde radici securim,ut Euangelium dicit,admouit.Etenim ex medicis ij,qui artem exercent,dum adhuc febris corpus intrinsecus urit,ac paulatim à caussis morbi efficientibus accenditur,indulgent infirmitati donec ad summum uigorem aegritudo progressa fuerit, nullum à cibis auxilium aegrotanti adhibentes: quum aūt constiterit malum,ac morbus se totus exeruerit atque prodiderit,tunc demum ad hibēt artē.itidem is qui animo malè ualētibus medetur, expectauit donec nequitiae morbus, quo oppressa fuit hominū natura, totus reuelatus atque detectus esset, ut nihil latēs & occultū curationis expers maneret,si medicus id solum,quod apparuisset,curaret.idcirco neque tēporibus Noe, quū omnis caro scelere corrupta esset,apparitione sua remedium adhibet:quia Sodomiticae nequitiae germen nondū enatū erat:neque tēpore Sodomorū euersionis dominus apparet: propterea quòd multa etiamnūc reliqua mala ab humana natura occultabantur. Vbi enim hostis Dei Pharao?ubi Aegyptiorum indomita nequitia? at ne tūc quidē,quū Aegyptiorū, inquam, nequitia uigeret,tempestiuū erat uniuersarū rerū correctori, ut uitae se immisceret:sed oportebat Israelitarum quoque iniquitatē manifestari:oportebat item Assyriorū regnū & Nabuchodonosoris superbiā latentē adhuc uitae fieri manifestam:oportebat caedem sanctorum tanquam prauum ac spinosum malae diaboli radicis germen excrescere, oportebat Iudaeorum

rabiē aduersus sanctos Dei manifestari: qui interfecerūt prophetas, & lapi dauerūt legatos, & tandē inter templū & altare piaculū illud aduersus Zachariam perpetrauerunt. adde ad hanc enumerationē prauorū germinum cædem infantium ab Herode commissam. Posteaq; igitur omnis nequitię uis ex mala radice edita est, & uarijs modis in animis eorū, qui per quamq; ætatē improbitate atq; nequitia nobiles & insignes fuerūt, luxuriando cre
Act.17. uit: tū quēadmodū Paulus ad Athenienses ait, quū tēpora ignorātię Deus quasi conniuentibus oculis dissimulasset ac tolerauisset, nouissimis temporibus aduenit, quum nō esset, qui intelligeret, & exquireret Deum: quū omnes declinassent, simul inutiles facti essent, quū omnia intra peccatū cōclusa essent: quū scelus abundasset: quū ad summū modū nequitiæ caligo creuisset: tunc apparuit gratia, tunc ueræ lucis radius exortus est, tunc iustitiæ sol apparuit in tenebris & in umbra mortis sedentibus: tunc pede nitēs impresso, multa illa capita draconis contriuit, & per carnē humanā ad terrā afflixit & conculcauit. Ac nemo respiciens ad uitia, quæ nūc uigēt in uita, falsam existimet esse orationē: q; dicimus in postremis temporib. dominū illuxisse atq; apparuisse uitæ. Dicet eīm forsitā aduersarius, q; eū, qui expectasset tēpora, ad manifestationē nequitiæ, ut auctā eā eximeret, ac radicitus & funditus tolleret, totā eā sustulisse decebat, ut nullæ eius remanerēt in uita reliquiæ. nūc uerò cædes, furta, adulteria, ac pessima quæq; omni remoto metu committuntur. Nam si quis ad hoc respicit, similitudine quadā insigni eam, quæ de his rebus existit, ambiguitatem soluat. Quemadmodum enim uidere licet dum serpentes interficiuntur, non statim unà cum capite posteriorum partium uolumina emori: sed caput quidem emortuū est: postremæ uerè partes suis spiritibus etiamnunc animatæ uigent, nec uitali motu priuatæ sunt: ita draconis quoq; interfector, quū magna bestia euasisset, quippe quæ unà cu m omnibus singulatim hominum ętatibus creuisset, capite cæso, hoc est, malorum inuentrice, quæ multa in sese capita haberet sublata, posteriorum partium tractum nihil curauit, quòd operam dedisset, ut exercitationis caussa insequentibus hominibus in mortua bestia motus relinqueretur. Quod igitur contusum illud & confractū caput est: id quod unà cū prauo cōsilio mortē inuexit: q; lethale uenenū homini per morsū immisit. Is igitur qui imperiū mortis euertit, uim, q̄ in capite serpētis erat, ut inquit propheta, cōtudit atq; cōtriuit: reliquus uerò bestię tractus unà cum uita humana satus, quoad humanū genus erit in motib. nequitiæ atq; improbitatis, semper squama peccati uitā undiq; exasperat & indurat: ac potentia quidē iam emortuus est, posteaq; caput inutile redditū est. ubi autē tempus præterierit, & circa eam, quæ expectatur, uitæ huius consummationē constiterint ea, quæ mouentur: tunc ea, q̄ in cauda est, extrema pars hostis aboletur. ea autem mors est. atq; ita plena atq; absoluta fiet abolitio uitiositatis, omnibus ad uitā per resurrectionē reuocatis, iustis quidem statim ad supernas partes traductis, ijs uerò qui peccatis obnoxij sunt, igni gehennæ traditis. Sed reuertamur ad præsens gaudium, quod angeli pastoribus annūtiant, quod cœli Magis exponūt, quod spiritus prophetię per multos ac diuersos prædicat atq; diuulgat, ut etiam

etiam Magi gratiæ huius præcones extiterint. Nam qui solem suũ exoriri sinit super iustos et iniustos: qui tam super malos ꝙ super bonos pluuiã e- mittit, immisit radiũ cognitionis & rorẽ spiritus etiã in ora aliena, ut testi- monio aduersariorũ ueritas magis in nobis cõfirmaretur. Audis augurem Balaanũ, quũ nomine alienigenarũ rei diuinæ operã daret, inspiratione su periori dicentẽ: Exorietur sydus ex Iacob. Vide ab illo genus ducẽtes Ma gos iuxta prædictionẽ progenitoris sui nouæ stellæ ortũ obseruãtes: quæ stella pręter naturã reliquarũ stellarũ sola tũ motus tũ status particeps fuit prout horũ alterutro opus esset trãsiens. Nam ex reliquis stellis, quũ aliæ quidẽ penitus in stabili atq; erroris experte sphæra defixæ atq; immobilẽ statũ sortitę sint: alię uero nũq; moueri desinãt: hęc & mouetur, dũ Magis dux itineris est, & cõsistit, dũ locũ indicat ijsdẽ. Audis Esaiã clamãtẽ, Puer natus est nobis: filius etiã datus est nobis. Disce ab ipso propheta quõ na- tus sit puer: quõ datus sit filius: nunquid secũdũ legẽ naturæ? Negat pro- pheta: nõ seruit naturę legib. naturę dominus. sed quõ natus sit puellus, dic: Ecce, inquit, uirgo cõcipiet, & pariet filiũ, & uocabũt nomẽ eius Em- manuelẽ: quod est, si quis interpretetur, Nobiscũ Deus. O' miraculũ ingẽs uirgo mater fit, & uirgo permanet. Vides nouũ opus naturæ. in alijs fœmi nis quãdiu uirgo aliqua est, mater non est. posteaq; eñ mater facta fuerit, uirginitatẽ nõ habet. hic uero duo illa nomina simul cõcurrerũt. Eadẽ eñ & mater & uirgo est: ac neq; uirginitas partũ prohibuit: neq; partus uirgi nitatẽ soluit. Decebat eñ eum, qui propter integritatẽ & incorruptibilita- tẽ uniuersitatis in humana uita uersatus est, initiũ facere ab ea, q̃ natiuitati eius inseruiret, integritate atq; incorruptibilitate. Eã eñ, q̃ cõiugij expers est, integram & incorruptã nominare solet hominũ cõsuetudo loquendi. Hoc mihi lõgẽ ante per eã, q̃ ei per lumẽ facta est, Dei apparitionẽ magnus ille Moyses animaduertisse uidetur, quũ ignis accẽderetur ex rubo, et ru- bus nõ cõflagraret, neq; cõsumeretur. Trãsgressus eñ, inquit, uidebo ma- gnã hãc uisionẽ: nõ de loco ad locũ, opinor, motũ significãs trãsgressionis uerbo: sed transitoriã tẽporis trãsgressionẽ. Quũ eñ, ꝙ intercessit, mediũ trãsijsset, id quod tũc in flãma ac rubo per figurã disponebatur, & significa batur, apertẽ in eo, quod in uirgine cõtigit, mysterio reuelatũ atq; detectũ est. ut eñ illic frutex et incẽdit ignẽ, et nõ crematur: itidẽ etiã hic uirgo lu mẽ parit, & pariẽdo nõ corrũpitur. Quòd si rubus Deiparũ uirginis cor pus per figurã ꝓsignificat, ne te pudeat ęnigmatis et inuoluti tectiq; sermo nis. Omnis eñ caro propter peccatũ admissum & à maioribus acceptum, per hoc ipsum duntaxat, quod caro est, peccatum est: peccatũ autem à scri ptura cognomento spinę appellatur. Quòd si non longis à proposito ra- pimur: forsitan etiam eum, qui inter tẽplum & altare trucidatus est, Zacha riam non intempestiuũ fuerit in testimoniũ incorruptę atq; integrę matris adhibere. Sacerdos hic Zacharias erat: nõ solũ aũt sacerdos, uerũetiã pro- phetiæ dono ornatus. uis aũt prophetię in libro Euãgelij perscripta ꝑdica tur, quũ diuina gratia uiam homini parãs ad hoc, ne incredibile putarẽt, ex uirgine partũ edi posse, minorib. miraculis antẽ exercẽdo fideleis ad assen tiendũ & credẽdũ assuefacit. sterilis ac decrepita filiũ parit. id quasi ꝓludiũ est, & principiũ existit miraculi, quod in uirgine subsequutũ est. ut eñ Eli

Numer. 24 · Esa. 9. · Esa. 7. · Exod. 3.

zabet nō potētia ac uirtute naturæ mater fit: (quippe infœcūda ac sobolis expers consenuerat:) sed ad diuinā uoluntatem pueri natiuitas refertur: sic uirginei partus incredibilitas per hoc, quòd ea res refertur ad diuinam uoluntatē, probabilitatē in se continet. Quoniā igitur ex uirgine natū præcedit is, qui ex sterili natus est, qui ad uocē in utero dominū gestantis,
Luc.1. prius q̃ in lucē prodijsset, in utero materno saltauit: simul ac natus est uerbi præcursor, tūc protinus per inspirationē propheticā silētiū soluitur Zachariæ, & quæcunq; uerba Zacharias proferebat, prophetia atq; prædictio futuri erāt. Hic ergo, qui spiritu prophetico ad arcanorū & occultorū cognitionem ducebatur, quū uirginitatis mysteriū in incorrupto partu animaduertisset, expertē coniugij matrē ab eo, qui iuxta legē uirginib. in tēplo locus attributus erat, nō segregauit, docēs Iudæos, quòd rerū uniuersarū creator ac rex omnis creaturæ, sicut res omnis, ita naturā quoq; humanā sibi subditā habet, sua uoluntate eam quò uisum fuerit ducens, ipse contrà potestati eius nō obnoxius, adeò ut in eius potestate sit, uel nouā instituere natiuitatē: quæ ab ea, quæ mater fuerit, hoc ipsum ut uirgo sit, adeptura nō sit: quapropter eam in tēplo à choro atq; cœtu uirginū nō segregauit. hic aūt locus erat, id interuallū, quod inter tēplum & altare intercedebat. Quoniā igitur audiebant regem naturæ, certa ac mirifica quādā ratione ad natiuitatem humanam prodijsse, metu ne regi subditi fierent, eum qui hæc de partu illo testificabatur, interficiūt iuxta altare sacerdotē sacrificātes. Sed longè aberrauimus à proposito, quū oporteat nos recurrere ad eā, de qua in Euangelio fit mentio, ciuitatē Bethleem. Nam si nos uerè pastores sumus, & pro gregibus nostris excubias agimus ac uigilamus: ad nos prorsus pertinet angelorū uox, quæ annuntiat hoc gaudiū magnū. Ergo respiciamus, ad cœlestem exercitū: uideamus angelorū chorum: audiamus diuinā eorum cantionem: quis sonus diem festum concelebrantiū?
Luc.1. Gloria in excelsis Deo, clamant. Quare uox angelorū eā, quę in altissimis uidetur, Deitatem glorificat: quoniam, inquit, in terra quoq; pax, gaudio perfusi sunt angeli ob id, quod apparebat. In terra pax. quæ prius erat maledicta: quæ spinarum tribulorumq; fertilis: locus ac regio belli: locus exilij damnatorum
Psal.84. hic pacem recepit. O' miraculum ingens: Veritas ex terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. huiusmodi fructum suum terra hominum edidit: atq; hæc fiunt pro ea, quę est erga homines, bona uoluntate, animiq; propensione ac bono affectu. Deus humanæ contemperatur naturæ, ut unà cum sublimitate et celsitudine Dei genus humanū tollatur et erigatur. His auditis transeamus in Bethleem. uideamus nouum spectaculum: quomō propter partū uirgo lætetur, ac sibi placeat: quomō coniugij expers puella nutriat infantem. Prius aūt quænam hæc & unde sit, ex ijs, qui rem gestā de ea memoriæ prodiderunt, audiamus. Audiui igitur arcanam & occultam quandam historiam, tales de ea memoriæ prodentem narrationes. Insignis quidam in illa exacta secundum legem uiuendi ratione, & nobilis propter summā uirtutē pater uirginis erat: sed expers sobolis consenescebat, propterea quòd coniunx eius ad liberorum procreationem apta non esset. Habebatur autem matribus ab lege quidam honor: cuius honoris

steriles

ſteriles participes non erant.Imitatur igitur hæc quoq; ea, quæ de matre Samuelis narrantur:& ſanctum ſanctorum ingreſſa,ſupplicat Deo, ne legum beneficio priuetur,quæ nihil in legem peccaſſet:ſed ut mater fieret ac Deo quod gigneretur,conſecraret. Confirmata autem nutu diuino, donum quod petijt,accepit. Quum aūt nata eſſet puella,nomen quidem impoſuit ei Mariam, ut etiam per nomen impoſitum, diuinitus datum munus ſignificaretur : quum aūt puella iam ita grandis euaſiſſet, ut mammæ admoueri eam amplius opus non eſſet, haud cunctata eſt eam ad templū adducere,ac Deo reddere, atque promiſſum præſtare. ſacerdotes autem exemplo Samuelis in ſacris puellam interim educare. ſed quum creuiſſet & adulta eſſet, conſilium agitare, nequid de ſacro illo corpore ſtatuentes, in Deum peccarent.Nam ſubiugare eam legi naturę & addicere quaſi ſeruam,ſi quis eam in matrimoniū duceret,res longè abſurdiſsima minimeq; decora uidebatur. Sacrilegiū enim prorſus exiſtimabatur, ſi homo ius ac poteſtatem in donarium,quod Deo conſecratum ac dedicatum eſſet, haberet.quoniam legibus ſancitum & conſtitutū eſt, ut uir poteſtatē habeat in uxorem:ut aūt intra templum unà cum ſacerdotibus mulier uerſaretur, & in ſanctis conſpiceretur, neq; conſuetum & uſitatū erat:& ſimul grauitas & honeſtas rei nō aderat. Deliberātib.igitur eis ſuper hac re,diuinitus incidit conſiliū:ut darēt eam quidē uiro nomine deſponſationis : is aūt ad cuſtodiendam uirginitatē eius idoneus eſſet.Inuentus eſt igitur Ioſeph talis,qualē ratio cōſilij requirebat,ex eadē cum uirgine familia ac tribu : isq; de conſilio ſacerdotū ſibi puellā deſpōdet.coniunctio aūt nō ultra ſponſalia progrediebatur. Tūc à Gabriele uirgo in ſacris inſtituitur & initiatur. Verba aūt initiatiōis,benedictio erant: Aue,inquit,gratia plena:dominus tecum.Contrà atque prima ad mulierem uox edita eſt, nunc ad uirginem ſermo fit.Illa in dolores, in partu tolerādos propter peccatum condemnata eſt : in hac per gaudium eijcitur dolor. in illa dolores partū præceſſerūt: hic uerò gaudium partui obſtetricatur. Ne timeas,inquit. Quoniā omni mulieri partus expectatio metū inijcit : iucundi partus promiſsio metum eijcit & expellit. Concipies,inquit,& paries filium, & uocabis nomen eius Ieſum.Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorū. Quid igitur Maria? Audi puræ uirginis uocem: Quomodo fiet mihi hoc? quoniam uirum non cognoſco. Angelus partum denuntiat : & illa uirginitatem amplectitur,caſtitatē angelicæ præferens apparitioni : ac neque rationem expeditam habet, cur angelo non credat: neque ab inſtituto diſcedit. interdicta mihi, inquit,eſt uiri conſuetudo. quo pacto hoc mihi cōtinget, quandoquidem uirum non cognoſco? Hæc Mariæ uox demonſtrat eſſe uera,quæ per occultam illam hiſtoriam traduntur. Nam ſi nuptiarum cauſſa aſſumpta erat à Ioſepho, quomō angelū de partu prædicentē, quaſi re noua atq; inſolita obſtupefacta auerſata eſſet? quum prorſus ſperaret,ſe quoq; ipſam aliquando iuxta legē naturæ matrē eſſe futurā? Sed qm̄ Deo dicatam & conſecratā carnē,ueluti ſanctū quoddā donariū intactā ſeruari oportebat:propterea etiā ſi angelus ſis,inquit, ac de cœlo ueneris:etiāſi ſupra hominē ſit id, quod apparet,attamē ut uirū cognoſcā,fieri non poteſt.

Luc. 1.

ibid.

qui

qui mater ero absque uiro? Iosephum enim sponsum quidem noui: uirum aũt non agnosco. Quid igitur sponsæ conciliator ac præparator Ga-
Luc. 1. briel? quænam uela puris & impollutis nuptijs adhibet & obtendit? Spiritus sanctus, inquit, superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. O beatum illum uentrem, qui propter excellentiam puritatis animæ bona ad se attraxit. Nam in cæteris quidẽ omnib. uix anima pura spiritus san-
Ibid. cti præsentiã capiat: hic uerò caro receptaculũ spiritus fit. Quinetiã uirtus altissimi obumbrabit tibi. Quid hoc nomine per arcana scriptura signifi-
1. Corinth. 1. cat? Christus Dei uirtus & Dei sapientia est, ut inquit apostolus. Ergo altissimi Dei uirtus, qui est Christus, superuentu spiritus sancti in uirginitate informatur. Quemadmodũ enim umbra corporum ex forma prægredientium effingitur, eodem modo figura atq; indicia filij Deitatis in uirtute nascentis elucebunt & apparebũt, imago uidelicet & sigillũ, & umbra, & splendor primarij authoris, qui per mirabilem actionum ostenditur effectum. Verùm angelicus nos hortatur nuntius, ut ad Bethleem oratione recurramus, & inspiciamus illa mysteria, quę erant in spelunca. quur hic puellus fascijs inuolutus est, & in pręsepio quiescit? & uirgo post partum, integra atq; incorrupta mater partum amplectitur ac fouet? Repræsentemus nos pastores uocem prophetæ dicentes: Quemadmodũ audiuimus,
Psal. 47. ita quoq; uidimus in ciuitate domini uirtutũ, in ciuitate Dei nostri. Non & hæc temere in Christo, casuq; fortuito contigerunt, & memoriæ prodita sunt: & nulla rei gestæ ratio subest. Quid sibi uult quòd dominus in spelunca diuersatur? quòd in præsepio decumbit? quòd tempore tributorum descriptionis uitæ se ingessit? An non manifestum est, quòd quemadmodum nos eximit ac liberat à maledictiõe legis, eò quòd ipse pro nobis maledictio factus est, & nostras uibices in se transtulit, ut uibice eius nos sanaremur: ita tempore quoq; tributi nascitur, ut nos à malis tributis, quib. humanum genus à morte uexabatur & obnoxium erat, liberaret? Porrò speluncam quum uideris, in qua nascitur dominus, subterraneam ac lucis expertem, hominum cogita uitam: in qua uersatur is, qui illucescit & ap-
Esa. 9. paret ijs, qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Fascijs autem constringitur, qui catenis peccatorum nostrorum circundatur & oneratur. Porrò præsepe rationis atq; sermonis expertium animalium domicilium est, in quo Sermo nascitur, ut bos agnosceret possessorem sui, & asinus præ-
Esa. 1. sepe domini sui. Bos subditus legi, asinus oneribus portandis destinatum animal: quod peccato simulachrorũ cultus oneratum atq; grauatũ est. At brutis quidẽ cõueniens cibus & uictus gramẽ ac fœnum est: qui producit ẽm gramẽ & fœnũ pecoribus, inquit propheta: rationale aũt animal, pane
Psal. 103. nutritur. Quãobrẽ idcirco præsepio, quod est habitaculũ brutorũ, is qui de cœlo descẽdit, panis uitę proponitur, ut etiã bruta rationali inuicẽ sumpto cibo, rationẽ adipiscãtur. Medius igitur inter bouẽ & asinũ in pſepio utriusq; dominus est, ut soluto interstitio sepis, ambos in sese creet in unũ nouũ hominẽ, & ab hoc, graue iugũ legis auferat, & illũ simulachrorũ cultus onere leuet. Verùm tollamus oculos, et cœlestia miracula cõtẽplemur. Ecce ẽm nõ prophetæ solũ & angeli hoc gaudiũ nobis annũtiant: uerũe-

tiam

tiam cœli per propria miracula Euangelij gloriam declarant. Ex Iuda nobis Christus ortus est, quemadmodum inquit apostolus. sed non illuminatur & illustratur Iudæus ab eo, qui ortus est. peregrini & hospites testamentorũ promissionis, & à patrum benedictione alieni Magi erant. sed cognitione populũ Israeliticũ præcedunt: qui & cœlestẽ stellam agnouerũt, & regem in spelunca latentẽ non ignorauerunt. Illi munera offerunt: hi insidiantur. illi adorant: hi persequũtur. illi inuento eo, quẽ quærebant, gaudent: hi propter natiuitatem sibi indicari turbãtur. Conspicati em̃, inquit, stellam Magi supra locum, ubi erat puellus, gaudio magno perfusi sunt: Herodes uerò audito sermone turbatus est, & omnis Hierosolymia cũ eo. Illi quidẽ tanq̃ Deo offerũt thus: ac regiã dignitatẽ auro coluntatq; excipiunt: camq;, quæ circa passionẽ certa ratione disposita est, ordinationẽ atque administrationẽ prophetica quadã gratia per myrrhã denuntiant atq; præsignificant: hi uerò ad unũ omneis infanteis ac pueros interfici iubenr. Quod mihi uidetur nõ sæuitiam solùm atq; crudelitatẽ, uerũetiã extremã arguere amentiam eorũ. Quid em̃ cæde puerorũ sibi uoluerunt? quo cõsilio, quáue intentione sanguinarij atq; nefarij tantũ scelus, tantũ piaculũ ausi sunt? Quoniam nouum quoddã, inquiũt, signũ cœlestium miraculorum regis designationẽ Magis indicauerat. Quid igitur pro uerõne credis ei signo, quo hoc futurũ indicatũ est? An uanũ esse suspicaris id, quod ferebatur & iactabatur? Nam si quidẽ is est, qui cœlos possit secum unà disponere: sub tua manu prorsus nõ est: sin aũt penes te, atq; in tua positum esse potestate putas, ut ille uel uiuat, uel moriatur: frustra talem metuis: nam qui eius cõditionis est, ut tuæ potestati subditus sit, quid attinet huic insidiari? quare horrendum illud dictum emittitur? scelesta ac nefaria sententia aduersus infantes? ut misellí puelli trucidarentur? qui quid maleficij commiserunt? quã mortis ac supplicij caussam aduersus sese præbuerunt? quòd scilicet nati sunt et in lucem prodierunt? atq; eorũ caussa ciuitatẽ carnificibus repleri oportebat, & matrum turbam, infantium cœtum cogi, quum unà cum eis adessent etiam parentes, & omnes, ut est uerisimile, qui cõmunione sanguinis eos contingerent, ad cladem confluerent? Quis oratione calamitates delineauerit atq; descripserit? quis ante oculos ponere narrando clades & funera possit? promiscuã illam lamentationẽ? flebilem concentum puerorũ, matrum, cognatorũ, patrum ad carnificum minas miserabiliter exclamantiũ? quomodo quis cum ense nudo carnificẽ iuxta infantem stantem, toruis ac cæde micantibus oculis intuentẽ, atq; alias consentaneas uoces edentẽ, sinistra manu puelũ ad se trahẽtẽ, altera gladium tollentẽ describere possit? ex altera uerò parte cõtrà matrẽ ad se puellũ trahentem, suasq; proprias ceruices ensis mucroni submittentẽ, ne suis oculis uideat miserũ filiũ carnificis manib. trucidari? Qua ratione quis affectus patrũ exposuerit? implorationes, exclamationes, gemitus, extremos filiorum amplexus? quum multa etiam talia eodem tempore simul acciderẽt? quis multiplices ac uarias calamitatis facies ac modos deplorauerit? modò enixarũ geminos dolores? acreis naturæ faces atq; tormenta? ut miser infans simul & mãmæ adhærescceret, & per uiscera lethale uulnus acciperet?

ret: ut misera mater & papillam ori infantis admoueret, & sanguinem filij, sinu exciperet: sæpe autem alicubi carnifex ruente manu, uno impetu gladij, filium unà cum matre transfixit: atque unum sanguinis flumen extitit, quod tam ex materna plaga, quàm ex lethali uulnere filij cõmisceretur. Quoniam autem etiam hoc scelesta uox Herodis adiecit, ut non solùm aduersus modò genitos infantes funesta capitalisque sententia proferretur, uerum etiam si quis ad alterũ annũ progressus esset, ut is quoque de medio tolleretur: (scriptum est enim, à bimatu & infra:) alteram ex uerisimilitudine cladem in his ratio cernit: quòd sæpe tempus interiectum duorum filiorũ matrem fecerit eandem. Quale igitur rursus in talibus spectaculum erat? duobus circa matrem unam carnificib. occupatis: uno quidem prætercurrentem ad se trahente: altero uerò eum, qui mammæ etiãnunc admoueretur, à sinu reuellente: quomodo miseram matrem horũ nomine affectam fuisse credibile ac uerisimile est? quum aduersus duos filios natura quasi finderetur ac distraheretur, utroque æqualiter maternis uisceribus ignem accendente: quũ ambigeret qualẽ aut utrum ex improbis carnificibus sequeretur, uno quidem hinc, altero autem illinc ad cædem attrahentibus infanteis? accurrat ad recẽs natum obscurum adhuc & indistinctum ploratum emittentem? at alterum audit iam loquentem ac uoce balbutiente matrem cum lachrymis implorãtem: Quid agat? quò euadat? quò se uertat? ad utrius uocem clamorem referat? Vtrius gemitui oploretur? Vtrius morti illachrymabitur? quum ex æquo naturæ stimulis utriusque nomine urgeatur? Verùm à lamentationibus ob cædem puerorum obortis, aures auocemus, & ad hilariora atque iucundiora magisque dici festo cõuenientia, mentẽ conuertamus: tametsi uehementer, iuxta prophetiã clamans Rachel cædẽ filiorũ deploret. In die festo, ut sapiẽs inquit Salomõ, decet obliuisci malorum. Quis autem nobis hoc die festo clarior magis'ue insignis esse possit? in quo noxijs diaboli noctis discussis tenebris iustitię sol per ipsam nostrã naturã illucescit naturæ? in quo id quod collapsum erat, excitatur? quod inimicum factũ erat, ad reconciliationem ducitur? quod abdicatum & alienatũ fuerat, reducitur? quod uita exciderat, ad uitã redit? quod captiuitate in seruitudinem redactũ erat, ad regni dignitatem resumitur? quod mortis uinculis nexum & compeditum erat, solutum ad regionem uiuentium recurrit? Nunc iuxta prophetiã ęreæ portæ mortis cõteruntur: ferrei uectes, quibus prius genus humanum in mortis custodia conclusum & coercitũ erat, confringuntur. nunc porta iustitiæ, quemadmodum Dauid inquit, aperitur: nunc per totum terrarum orbem habitatũ, diem festum celebrantium concors sonus auditur. per hominem mors, item per hominem salus. primus in peccatum lapsus est: secundus collapsum erexit & restituit. Defenditur & purgatur mulier à muliere. prima aditum & locum introeundi peccato dedit, hæc uerò introeunti iustitiæ subseruiuit & ancillata est. Illa consilium serpentis amplexa atque sequuta est: hæc interfectorem serpentis prębuit, & lucis autorem peperit. illa per lignum peccatum introduxit: hæc contrà per lignum, bonum inuexit. lignum autem dico crucem. huius uerò ligni fructus semper florẽs et immarcescibilis incorruptibilisque uita gustanti-

Matth. 2.

Matth. 2.

Psal. 23.

Rom. 5.

gustantibus existit. At nemo mysterio paschæ duntaxat eiusmodi gratia-
rum actionem, & beneficiorum laudumq; Dei cōmemorationem conue-
nire atq; competere suspicetur. Cogitare enim debet, quòd pascha finis ad
ministrationis est. Quomodo aūt finis extitisset, nisi principium præcessis
set. Vtrum horū altero magis pręcipuū magis'ue principale est? Natiuitas
uidelicet passionis administratione prior est. Ergo paschalia quoq; bona
natalitiarū laudum ac benedictionū pars sunt, siue quis beneficia accepta
ab ijs, quorū in Euangelijs mentio fit, enumeret: siue sanationum miracula
commemoret: cibaria ad extremā inopiam redactorum: mortuorū ex mo
numentis reuersionē: subitariā et extemporalem uini factionē: dæmonum
eiectiones: uariorum morborū ac uitiorū ad sanitatē traductionē: claudo-
rum saltationes: luto oculos sanatos: diuinas doctrinas: constitutiones: per
comparationes & similitudines, sublimium rerū institutionē: hæc omnia
præsentis diei donum sunt. hæc enim insequutorū bonorū principium &
origo fuit. Igitur exultemus & lætemur in ea, non metuentes hominū ob-
iectionē, nec contēptioni eorū succumbentes. quēadmodū propheta quo
que præcipit: qui rationē administrationis irrident, quasi indecorū esset,
dominū corporis, subire naturā, & per natiuitatē sese humanæ uitæ immi-
scere: ignorantes, ut uidetur, huius rei mysteriū, quomodo sapientia Dei sa
lutem nobis certa ratione atq; ordine administrauit, & confecit. Sponte
nostra peccatis nostris uenditi sumus. mancipiorū pecunia comparatorū
in modum, in seruitutē ab inimico uitæ nostræ redacti sumus. Quid tibi
à domino potissimū fieri cupiebas? Nonne ut ex ea calamitate eriperesis?
Quid de modo curiosè inquiris? qur benefactori formā benefaciēdi pre-
scribis? perinde ac si quis beneficij nomine cū medico expostulet atq; que
ratur, ꝙ nō sic, sed aliter curasset. Quod si amplitudinē ordinationis et ad οἰκονομίας
ministrationis præ curiositate inquiris, sufficit tibi tantū didicisse, ꝙ numē
diuinum non unum aliquod solùm bonū duntaxat sit, sed quodcunq; bo
num excogitari potest, illud sit: potentia, iustitia, bonitas, sapientia, omnia
quæcunq; Deo conuenientis significationis sunt, tam nomina q̃ intelle-
ctus & mentis conceptus. Considera igitur, an non omnia quæ nominata
sunt, circa id, quod nobis contigit concurrerint? bonitas, sapientia, iustitia,
potentia? Quòd bonus sit, hinc sciri potest: nimirū, ꝙ desertorem dilexit.
Quòd sapiens sit, hinc liquet, ꝙ consiliū, quo reditus in pristinū statū serui
tute oppressis cōficeretur, excogitauit: ꝙ iustus sit, argumento est, ꝙ uim
non fecit ei, qui nos in seruitutē redegerat, qui emendo sibi iustè cōparaue
rat: sed seipsum dedit, quasi pretiū quo redimeret eos, qui capti ac detentí
erāt, ut tanq; fideiussor quidā in se translato debito liberaret eum, qui deti
nebatur ab ijs, quorū erat in potestate. Quòd potēs sit, hinc patet. ꝙ nō de
tentus est in inferno, neq; caro eius uidit corruptionē. fieri enim non pote Psal. 15.
rat, ut author uitę, corruptioni obnoxius esset. At turpe est ad natiuitatem
humanam uenisse, atq; periculum carnis affectuum & afflictionū subijsse.
Beneficij, quo aliud nullum maius esse posit, excellentiam narras. Quo-
niam enim aliter ex tantis malis eximi genus humanum non poterat, susti-
nuit omnis impatibilitatis Rex suam gloriam nostra uita cōmutare. ac pu

Ioan.1. ritas quidē in nostris sordibus uersatur: sordes uerò puritatē nō attingūt: quemadmodū inquit Euangeliū, quòd lux in tenebris luceret, tenebræ autem eam cōplexæ nō sint. Euanescit enim aduentu radij caligo: caligine sol nō obscuratur, id quod mortale est, à uita absorbetur, ut inquit apostolus,
1.Corinth.5. nō per mortē uita absumitur. corruptū unà cū incorrupto cōseruatur: corruptio autē incorruptibilitatē nō attingit. Propterea cōmunis omnis creaturę cōcentus existit, cōcordē & cōsonā omnibus glorię prędicationē edētib. dño creaturæ, omni lingua cœlestiū, terrestriū & infernorū clamāte, quòd dñs Iesus Christus est in gloria patris benedictus in secula seculorū. Amē.

EIVSDEM DE SANCTO STEPHANO PROTOMARTYRE.

QVAM pulchra bonorum consequētia est: quàm iucunda lætitiæ successio? Ecce enim diem festum ex die festo, & gratiā pro gratia accipimus. Heri dominus uniuersi nos pauit: hodie domini imitator. quomodo hic? aut quomodo ille? ille hominē pro nobis induens: hic pro illo hominem exuens: ille uitæ speluncam propter nos subiens: hic propter illū ex spelunca excedens. ille pro nobis fascijs inuolutus: hic pro illo lapidatus. ille mortē interimens: hic morti iacenti insultans. Enimuerò, fratres, cōcurramus etiā nos sermone ad theatrum, in quo magnus ille athleta laborat, & aduersus improbum humanæ uitę aduersarium ad certamen accingitur in stadio confessionis. Reuera enim iuxta uocē Pauli, mundo, & angelis & hominibus spectaculo fuit magnus ille Stephanus, qui primus Stephano, id est, corona confessionis redimitus & ornatus est: qui primus martyrum cœtui aditum fecit: qui primus usque ad sanguinem peccato aduersatus est. At mihi uidetur supramūdanorum exercitus omnis, & omnes angelorum legiones, tam ministrantium, quàm assistentium: ac si quid aliud dignitate præditū in supernis partib. audimus, quod in principatibus, & uirtutibus, & thronis, & potestatibus & dominationibus uersetur: & omnis cœlestis conuētus tunc athletam cum aduersario confligentē spectaculo sibi proposuisse. Patebat enim ueluti stadium quoddam decertātibus humana uita. tendebant aūt uterque alter alteri infesti, hinc quidem improbus humanæ uitę aduersarius iam inde à lapsu primo conditorum hominum, usque ad tempora Stephani, uictorijs de hominibus partis exercitatus: illinc uerò magnus ille fidei athleta nihili faciens aduersarij incursum. Arma autem ambobus alteri aduersus alterum erant, inuentori quidem mortis, mortis terror: discipulo autem uitæ, confessio fidei. Quis enim non admiratus esset nouā hāc certaminis formam, quum ueritas uita ac morte dijudicabatur, ac documētum ueritatis mors fuit? nam præco fidei absconditæ ac uitæ, quæ ignorabatur, reipsa prædicationem hominibus diuulgabat. per hoc enim quod haud grauatē neque cunctanter hanc uitam deseruit, rectè rem ęstimantibus demonstrabatur, quòd ea, quæ relinquebatur uita, præstantiori commutaretur. Verùm haud incommodū fuerit, tanquā in tabula, oratione exactè

quasi

quasi depingere cōcertationē, ut per rerū gestarū seriē cōmodè miraculorū ratio demōstretur. Nuper em̄ uiolētus ille ac uehemēs flatus supernè delatus, dissipatis atq; disiectis omnib. aerijs ac fallacib. dæmonū copijs domiciliū apostolorū repleuerat, & linguarū in modū ignearū diuisus pro numero donū accipientiū spiritus in unoquoq; resederat: ac iam ad inopinatū & inauditū uocis ac linguę miraculū eos, qui ex omni gēte profecti, Hierosolymis uersabātur, cōsternatio confusioq; inuaserat, omnib. qui in uarias ac diuersas linguarum formas diuisi fuerant, repentè cum discipulis eiusdem linguæ factis, quum nulla præcedente disciplina atq; exercitatione, sed ex inspiratione spiritus repentè atq; ex tempore hoc dono repręsentato, facultas loquēdi apostolis accessisset. Oportebat enim eos, qui in terrenæ turris extructione communionem linguæ uocisq; concordiā soluerant, in spirituali ecclesiæ ædificatione rursus ad cōmercium linguæ uenire, atq; idcirco sancti spiritus dispēsatio rectè gratiā hinc orditur, ut commune hominum beneficium in omnē intellectū humanæ uocis dispertiretur, ne si in unam linguā solā prædicatio pietatis includeretur, inefficax & inutilis hominibus diuersæ linguę maneret. Iam igitur quum Pharisæi quidem suis etiam ipsorum auribus non crederēt, ac miracula rei obstupefactos cæteros errare cōtenderent irridentes, quasi mustum talē uæcordiam atq; furorem apostolis ingenerasset: Petrus autem uno orationis complexu, animarum millia tria quasi uerriculo captas Christo lucrifecisset: ac deinceps semper adiectione eorum, qui salui fierent, ecclesia numero ac multitudine cresceret: item'que is, qui à natiuitate claudus fuerat, speciosam portam templi rursus ijs, qui salui fierent, aperuisset, cui asidens sui sanationis miraculo anima claudicantes ad fidem adduxerat: quum multi igitur ad prædicationem fidei confluerent, atque maiorem manum gratiæ ministrantium res postularet: tunc sapientia ac gratia abundans Stephanus à spiritu in auxilium apostolorum uocatur. Ac nemo nomine ministerij motus, secundum eum ab apostolica dignitate locum obtinere suspicetur. quondam etiam Paulus sese ministrum mysteriorum Christi agnoscit: nec uniuersarum rerum dominum, quum per carnem humanam, salutē administrabat, ministerij nominis puduit, quum diceret sese in medio esse tanquam ministrum, qui diuisiones ministeriorum efficit, ut inquit apostolus. Quemadmodum enim ignis apta comprehensa materia, flammam in altum tollit, & illustriorē splēdorem efficit: ita etiam spiritus sanctus quū in magna illa Stephani animi indole uersaretur, gratiæ radios clariores efficiebat. quamobrem omnes, in quibus eruditionis atq; scientię nōnihil inerat, in sese conuertebat: & ex ijs qui cæteris præstare uidebantur, coitione atque conspiratione facta, ueluti in phalangas quasdam constipati sic impetum Stephani sustinere nitebantur. at ille omnibus pariter inuictus erat, siue cum multis solus, siue cum paucis congrederetur. Tunc igitur in speciem quidem Alexandrini, Libertini'que & Cyrenenses, qui'que undique conuerant homines, cum ueritatis athleta confligebant. qui autem per id, quod apparebat, intelligitur, is pater mendacij erat, per figuras humanas aduersus eam, quæ à Stephano proferebatur, ueritatem insurgens. Sed ueritas quidem de mendacio trophæum reporta-

Marginal notes: Act. 1. / Act. 2. / Act. 3. / Act. 6. / 1. Cor. 4. / Ephe. 4. / 1. Cor. 12.

bat, quum uir ille strenuus omneis propugnatores fraudis in fugam egregiè uertisset: minister autem ueritatis, ab hoste ueritatis insidijs petebatur, quasi non patefaceret eam, quæ reuera esset, sed eam, quæ non esset, fingeret ueritatem. Quid hæc moliris aduersus præconem? ad diabolum dixerim. Si tibi aliquæ sunt uires, incommoda ueritati, quæ in Stephano elucet. sin autem illa tuis machinationibus sublimior est, quid circa instrumentum ueritatis malignitatem exerces? atque omisso eo, quod instat & urget, tollis id, quod se præbet, atque iniuriæ opportunum est. quale quiddam canes faciunt, lapides quibus petuntur, rictu inuadentes, eum, à quo petuntur, non attingentes. Posteaquam igitur mendacium per ea, quæ opponebantur, confutatum atque conuictum erat, nec quenquam alium improbus ille postea propugnatorem fraudis inuenire poterat, omnibus ad patefactam ueritatem respicientibus, non obliuiscitur sui certaminis, atque efficaciã suam, tam in accusatores quam in iudices partitur. quum utrisque sese insinuasset, hos quidem, ut falsa aduersus Stephanum dicerent, impulit, illos uerò, ut animo irato calumniam admitterent, induxit. quumque uarijs modis etiam Iudæis sese inseuisset, omnium aduersus Stephanum fungitur officio, accusatoris, iudicis, carnificis, & reliqui totius ministerij mortis, ignorans cũ quanta ruina post talem aduersus Stephanum sententiam, præceps abiturus esset. Quemadmodũ enim periti athletæ subeuntes corpus aduersariorũ per quandam artificiosam agilitatẽ atque habilitatẽ, grauiorẽ lapsum eis struũt: ita magnus quoque Stephanus humi prostratus, grauem illam contusionẽ aduersarij confecit. Hinc enim in orbem terrarũ apostoli currere cœperũt. hoc in omneis parteis, sermonis diuulgationis initium est. Nam nisi ab illius cæde, populus Iudæorum in apostolos sæuijsset, forsitan solis Hierosolymis Euãgelij gratia inclusa esset. nunc uerò agitati à Iudæis, alius aliò gẽtium per orbem terrarũ dispersi sunt, undique per mysteriorũ doctrinã diabolum exturbantes. hoc modo Samaria sermonem recipit: hoc modo obiter in uia salus eunuchi à Philippo conficitur. ita magnum illud ecclesiæ instrumentum Paulus ira minisque à diabolo armatus aduersus ipsum armatorem tela uertit, ex omni eum exterminans orbe terrarum, ut nullum relinqueret locum fidei Christi inaccessum. hinc Ægyptij, Syrij, Parthi, & Mesopotamitæ, Itali & Galli, Illyrij, Macedones Christum agnoscunt, & omneis undique gentes sermo percurrens ad fidem adducit. Vides Stephani athleticã scientiam? quam multis ruinis obtritus sit aduersarius, quum per calumniam aduersario superior fuisse uideretur? Verùm ad stadium denuo reuertamur. Quibus uerbis populum concitant calumniatores? Non desinit, inquiunt, uerba contumeliosa loqui aduersus locum hunc sanctum & legem. audiuimus enim ex eo, quum diceret, Iesus Nazarenus hic demolietur locum hunc, & mutabit instituta, quæ nobis tradidit Moyses. Accusatio quidem diaboli oratorum talis est. sed quænam est audientium amentia? cuius criminis nomine sæuiunt? quam nequitiam in his uerbis deprehenderunt? Nam quæ quidem aduersus eum proferebantur, in posterum euentura erant. Aiebant enim eum dixisse locum euersum iri, & instituta Mosis commutatum iri. Quod igitur maleficiũ in his uerbis continetur, siue uera, siue falsa loquatur? Nam si qui-

[Margin notes: [illegible] excola [illegible] est [illegible] que [illegible] tolerari [illegible] est faci[illegible] ut sit [illegible] Omissa ueritate, quæ est [illegible] Stephano, tollis ipsum Stephanũ, qui continet ueritatem tanquam [illegible] sed hec minus conueniũ similitudini, quæ subijcitur.]

[Margin: Act. 8. / ibid. / Act. 7. / Act. 7.]

si quidem mentitur, id, quod angit & malè habet, non eueniet: sin autē ue-
ra dicit, quænam inest iniuria sermoni, quo prædicitur id, quod euenturū
sit? Nam quæ fiunt, prorsus euenient, siue sileamus, siue loquamur. at cæ-
des prædicentis, quam adfert incommodorum correctionem? Deinde
accusatur quidem Iesus Nazarenus: sententia autem, qua pœna atq; sup-
plicium decernitur, aduersus Stephanum fertur. Atqui si is, qui delinquit,
iram mouet, & crimini datur loci & institutorum mutatio: atq; hęc accusa
tor non à Stephano, sed ab Iesu fieri dicit: aduersus accusatū prorsus com-
moueri iudices oportebat. O' iniustam audientium sententiam. Quoniā,
inquit, Iesus mutabit leges, lapidetur Stephanus. quo modo aūt legē Iesus
abrogabit, qui ita affectus erat erga legem, qui omnia ad confirmationē
antiquarum legum instituit? qui dixit, Non ueni dissoluturus legem, sed Matth. 5.
impleturus? qui legē de non interficiendo, per hoc, quòd nec prorsus qui-
dem irasci quenquam, discipulis confirmauit? qui adulterium unà cum li- Matth. 5.
bidine atq; concupiscentia eiecit? qui per id, quod noluit, ut quisquam ul-
ciscatur eum, à quo antè læsus esset, ne lacessendum quidem iniuria quen-
quam esse? qui per communicationem facultatum, auaritiæ uitium exter-
minauit? Qui fit igitur, ut hæc neq; commemorata, neq; in cognoscendo
simul quæsita atq; examinata sint? Vellem nunc adesse mihi sangui-
nariorum illorum iudicum consilium, ac de locis, quorū nomine sæuiunt
infensi, sciscitari. ubi celebre illud templum? ubi incredibiles lapidum ma-
gnitudines? ubi aurum illud, quod reliquam templi materiam pretio pro-
pemodum æquabat? ubi legitima sacrificia? aries, uitulus, agnus, iuuenca,
columba, turtur, auertēdis malis sacrificari solitus caper? si idcirco Stepha-
num capitis condemnant, ut ne quid tristium illarum rerū eueniret, osten-
dant quæcunq; per cędem illā nefariam sibi conseruauerint. Quòd si nihil
horum reliquum est, quorum nomine sententiam illam tulerunt, dicant cu
ius rei gratia cædes ab ipsis perpetrata sit. Verùm uideamus in reliquo
certamine, qua ratione sanguinarios ulciscatur is, qui ueluti niualibus floc
cis crebris incidentibus, ita lapidum quasi grandinis imbre obruebatur?
quibus contrà iaculis petat eos, qui lapidum in eum tela emittebant? Co-
gnoscant Iudæi arma Christianorū, quibus iniuriam ulciscendo magnus
Stephanus usus sui facti exemplo, legem uitæ sanxit. Nam illi quidem feri
na quadam atq; immani rabie undiq; sanctum circunstantes in unum il-
lum tanq; scopulum omnes intenti erant, quicquid ad manum esset, eo ui-
ce teli aduersus Stephanum utētes. hic uerò tanq; sacerdos quidam, iuxta
legem spiritualem, puram hostiam immolans, non alienum, sed suum alta-
ribus admouens corpus, & loco libaminis sanguinem spargens per sese
Deum, quem in cœlestibus adytis cernebat, delinquentibus placabat, be-
neficio nefariam cædem eorum compensans, clamans audientibus homi-
cidis, ac dicens: Domine ne imputes eis hoc peccatum. atq; hic quidem o-
ratione peccatū eorum, quod sceleratis manibus suis sanguinarij quasi e- Act. 7.
xarabant, delebat. illi uerò etiam ad orationē exasperabantur: ac nō prius a ἐκλίθη est u-
eū impetere remiserunt, q̄ magnus Stephanus ueluti teneris floribus uel trobiq; : ego le
rore quodam leui circunfusus in dulcē simul ac beatū somnū a delatus est. go ἐκλίνθη, si-
ne ἐκλίθη.

Verùm uictoria certamen præuenit, & ante certamē athletā corona uictoriæ decoratū uidemus. Antequā enim certamen spectauerimus, ad finē certaminis oratione prouecti sumus. Oportebat enim, opinor, oratione nō prǣterire ea, per quæ maximè martyris uirtus ostēdebatur, qualis ad cędē propē sorum consessus, & quomodo omnibus ex æquo animus ad cædē concitatus: quanta congregatis ad malū cōspiratio: qualis cuiusque obtutus: qua
Act.7. lis habitus, qualis dētiū motus & affectus esset, sicut diuina scriptura significat, quod dissecarētur cordib. suis & frenderēt dētib. suis in eū: qui in medio tot ac taliū stans, cōtraque omnē uim aduersariā, quæ à sanguinarijs illis repræsentabatur, sese cōtrà exuscitās, per omnia magnitudine animi atque indolis excellebat, iræ quidē lenitatē, minis uerò despicientiā: mortis terrori, uitæ contemptū: odio, dilectionē: maleuolentiæ, beneuolentiā: calūniæ, ueritatis prædicationem opponens. Non enim uno modo uictor declarabatur, sed aduersus omnē malitiæ speciem, quæ tūc ab Iudæis repræsentabatur, sese per uarias uirtutes distribuens cum omnibus & conflixit, & omneis superauit. Ita audio in gymnicis quoque certaminibus eos, qui uirib. cæteros antecedūt, aduersus totū sępe stadiū gymnicū sese certamini offerētes & accingentes, de omnib. uictoriæ præmia reportare. Talis martyrū stadij princeps erat: qui autem aduersus omneis aduersarij copias quum sese opposuisset, aduersus omneis uictoria clarus designatur. Nam falsam sapientiam per libertinos Cyrenenses & Alexādrinos sapientes aduersus se luctantem, per ueram sapientiam deuicit: terrorem per libertatem loquendi, & ingenuā increpandi fiduciam: minas per despicientiam, sæuitiā per beneficentiam, mendacium per ueritatem. Illi quidē ad cædem spectabant, & iam manus lapidibus armabant, obtutu, anhelatione, dentium collisione sæuitiam præ se ferentes: hic uerò tanquā fratres aspiciebat, & tanquā patres salutabat. Viri enim fratres, inquit, & patres audite. Illi quidem calūniam probabiliter confingebāt: huic uerò consiliū ad cædē propensorū pro curia ueritatis erat. nō metu pręcidebat orationem, non languidus fractusque ac remissus metu periculorum erat: non mors ei ante oculos uersabatur: sed erecto animo omnia quæ antè pedes erant contemnens, tanquā puerulos miserè insipientes regebat ac moderabatur oratione, ad demonstrandū eos in errore doctrinarū uersari, simul etiam utēs ijs documentis, quibus ab illis ipsis fides derogari nō poterat. Abrahā orationi adhibetur, totaque illius historia paucis ante oculos ponitur: deinde cæteri sancti, qui successerunt. Ad hæc Moyses ut natus, ut educatus, ut eruditus & institutus, ut in monte sacris initiatus & instructus sit, ut Ægyptium flagellaret, Israelem seruaret, mysteriū Domini prædiceret. Quod etiā maximè concitat conciliū, & morbū incendit, quod etiam Moyses, cuius se nimirū uehementer studiosos esse uideri uolebant, patronus doctrinæ huius demonstraretur, quamobrē etiam surgentes finē imponunt, qualē & Stephanus desiderabat, & illorū crudelitatē decebat. Nam ille quidē naturā egressus, etiā antequā corpore excessisset, puris oculis cœlesteis sibi portas apertas uidet, & id, quod intra adyta apparebat, quū ipsam diuinā gloriā, tum glorię splendorē conspicatur. ac paternæ quidē glorię nulla describitur oratione figura: splendor uerò in ea, qua ab hominibus uisus erat, forma ab athleta conspici-

cõſpicitur,ſic apparẽs,ut humana capere poterat natura. Atq; hic quidem extra naturã humanã cõſtitutus, & in angelicũ decorẽ trãſformatus,ut ipſis etiã nefarijs homicidis miraculo eſſet,in angelicã dignitatẽ forma faciei mutata,quũ uidit effugientia aſpectũ,tũ eam,q̃ ſibi apparebat,gratiã ſublato clamore ſignificauit. illi uerò continuerũt aures, & narrationẽ uiſionis nõ admiſerũt,hoc ſaltẽ ex omnib. rectè facientes. neq; ẽm dignæ erãt prophanorũ & impurorũ aures,q̃ diuinæ apparitionis acciperẽt narrationes: atq; ille quidẽ gratiã p̃ſentib. cõmunicabat,narrãdo in cõmune proponẽs ea,quorũ cõtẽplatione ſolus dignus iudicatus erat, Video,inquiẽs,cœlos apertos,& filiũ hominis ſtantẽ à dextris Dei. hi uerò exclamãtes uoce magna,et continẽtes aures ſuas impetũ unanimiter in eum fecerũt. Rectè adiecit eorũ factis hiſtoria clamorẽ, ut oſtenderet deſtinatæ uolũtatis eorũ cũ Sodomitis cognationẽ. Etenim illorũ ſcelus clamor à iudicãte nominatus eſt. clamor ẽm,inquit, Sodomorũ & Gomorrę ad me aſcẽdit. Clamauerũt igitur hi quoq;,ut etiã eorũ aduerſus Stephanũ clamor audiretur. Non ignorabat aũt athleta ſe per crudelitatẽ cædẽ nefariã perpetrãtiũ beneficiũ accipere. Nã orbe lapides undiq; conijcientiũ quaſi corona cinctus,ita accepit id,quod agebatur,quaſi corona uictoriæ p̃miũ in manib. aduerſariorũ necteretur. quare etiã benigna precatione ſanguinarios cõpẽſat, rogãs ne in cõtrarios euẽtus facinus, quod in ipſo perpetrabatur,diuideretur,ut ſibi quidẽ uitã,aduerſarijs aũt exitiũ adferret: ſed quib. ipſe dignus iudicatus eſſet,ab ijs ne hoſtes quidẽ,quaſi bonorũ ſibi aliqua ex parte authores, excluderẽtur. Sic is,qui Chriſtũ cernit,aduerſus hoſtes ſeſe gerere nouit. Quoniam enim lenitatis præceptorẽ uidebat, recordatus eſt legum ab eo latarũ inimicos diligere iubentiũ, & benefacere odio proſequentibus & pro hoſtilia facientibus orare. Verùm athleta quidem non humanis laudibus celebratur, neq; in certando gloriam ex hominibus conflatam ſibi propoſitã habebat: ſed quũ magnificentia facinoris egregij totũ mundũ ſuperauerit, humanarũ quoq; uiriũ modos ſimul p̃tergreſſus, omni laudatiua facultate poſt ſe abiecta. Igitur ille quidẽ in omni humano ſermone uictoriæ præmia obtineat: nos aũt hiſtoria ſua adiuuet ad animarum ſalutem. Quemadmodũ ẽm inter corporeos athletas ij, qui in publicis certaminib. cõtẽdere deſierũt,iuuenes athleticis exercitationib. per artificioſam quandam agilitatẽ & habilitatẽ aſſuefaciunt,prehenſiones aduerſariorum fruſtrari atq; eludere docẽtes: ita nos quoq;, opinor, oportere per magnũ Stephanũ exerceri & aſſuefieri ad pietatẽ,ut per eum fugiamus atq; euitemus pneumatomachorũ,id eſt,ſpiritus ſancti hoſtium, correptiones atq; uexationes. Aiunt ẽm illi,qui aduerſus gloriã ſancti ſpiritus inſaniunt,ſuæ abſurditati & importunitati Stephanũ patrocinari,qui cœlũ intẽtis oculis contuitus,uidit gloriã Dei Ieſum ſtantẽ à dextris Dei. Ad euerſionẽ igitur pietatis doctrinæ in hunc modum dicunt, ſi cum patre & filio ſpiritũ omnino numerari oportet: qui fit, ut Stephanus in apparitioni unà cum filio ſpiritũ quoq; nõ uiderit? Quõ igitur ijs,qui per hęc ipſa uerba ſupplãtantur, manũ Stephanus porriget? quo pacto certãdi arte labaſcẽtes eriget? Sanè ex eodẽ loco exiſtit auxiliũ, quod euertat aduerſarij incredulitatem. quęris ô pneumatomache,ſi gloria patris apparuit,et filius à dextris ſtatio

Act. 7.

Act. 7.

Gen. 18.

Math. 5.

Act. 7.

nem obtinens,ubi ſpiritus? Quòd ſi in te ſpiritus eſſet,nõ præpoſitũ de eo
uerbum te præterijſſet; quemadmodum ij,qui obtuſos oculos habent,au
rum ante pedes obiectum ignorantes prætereunt.at nunc ſaltem audi,niſi
aures fortè contines, ſicuti Iudæi faciebant: quomodo Stephanus ſuper-
cœleſtem gloriam uidit? quis ei portas cœlorũ patefecit? nunquid huma-
narum uirium id opus erat? nunquis ex angelis ad illam ſublimitatẽ,infer-
nam naturam euexit? Non hæc ita ſunt.non enim ita de eo hiſtoria dicit,
nempe: Stephanus autem quum uiribus polleret,aut quum abunde ei ſup
peteret angelicũ auxilium,uidit ea,quæ uidit. Sed quid dicit? Stephanus
Act.7. autem quum eſſet plenus ſpiritu ſancto,uidit gloriam Dei,& unigenitum
Dei filium.Non enim fieri poteſt, ut inquit propheta, ut lumen uideatur,
niſi per lumen conſpiciatur.In lumine enim,inquit,tuo uidebimus lumen.
Pſal.35. Si igitur non per lumen fieri, luminis contemplatio non poteſt: quomo-
do ſi quis extra radios uerſetur,ſolem cõtueri poteſt? Qm̃ igitur per lumẽ
patris,hoc eſt, per ſpiritũ ſanctum illinc procedentẽ unigenitũ cõſpicitur
lumen: idcirco gloria ſpiritus prius illuminatus plena mẽtis cõprehenſio-
ne,& patris & filij gloriam percipit et animaduertit.Nam quomodo alio-
Ioan.1. qui dictum Euangelicum, Deum nemo uidit unquã,uerum eſſe dicemus?
1.Timoth.6. qua ratione item apoſtolum non contraria ijs, quæ memoriæ prodita ac li
teris mandata ſunt, clamare? quum dicit, Nec quiſquam hominum uidit, neque
uidere poteſt? Nam ſi ab humana ui atque natura, & patris & filij gloria per
cipi poſſet,mendax & uanus prorſus eſſet is,qui dixit, homines diuini ſpe
ctaculi capaces non eſſe.Atqui neque illum mentiri,& hiſtoriam ueram eſſe
neceſſe eſt.Ergo malitia ſpiritus ſancti hoſtium,manifeſtò deprehenſa ap-
paret.quia teſtimonio ſcripturæ probatum eſt,à ſimili ſimilia cerni. Nam
non in humana natura ac ui manens Stephanus numen diuinum cernit:
ſed cum gratia ſancti ſpiritus permixtus & contemperatus,per illum ſubla
tus & euectus eſt ad Dei contemplationem.Quocirca ſi abſque ſpiritu neque
1.Corinth.12. dominum Ieſum dicere licet, ut inquit apoſtolus, neque paternam gloriam
contemplari: demonſtratum eſt apertè, quòd ubi ſpiritus ſit,illic etiam fi-
lius cernitur, & paterna gloria comprehẽditur. Verùm aliud nobis ex ijs,
quæ in hiſtoria continentur,impietatis telum à Chriſtomachis,id eſt,Chri
ᵃ διὰ τότα, habetur: ego lego, διὰ τό τον. ſti hoſtibus obijcitur.Aiunt enim inferiorẽ unigeniti dignitatẽ per ᵃ hæc ſi
gnificari.Nam per hoc,quòd aſſiſtat ad dexteram patris,demonſtrare co-
nantur,cum ſubditum eſſe patris poteſtati. Quid igitur Paulus? dicam ad
eos.quid item ante illum etiam propheta Dauid? ambo per doctrinam ſan
Pſal.109. cti ſpiritus unigeniti gloriam exponentes? Nam & Dauid ait,Dixit domi
Coloſſ.3. nus domino meo,ſede à dextris meis: & apoſtolus in dextera ſolij Dei ſe-
Heb.1. dere dominum dicit. Si igitur ſtatio diminutionis, ſeſsio prorſus eiuſdem
ſortis,conditionis, & honoris ſignum eſt: aut igitur auguſta ac diuina re-
ijciãt teſtimonia, per quæ ſublimitas dextræ ſignificatur: aut etiam hoc piè
recipiant. Vna enim cuiuſque dicti magiſtra ac doctrix gratia ſancti ſpiritus
Act.7. eſt.Nam Stephanus quidẽ quum plenus eſſet ſpiritu ſancto, uidit ea,quæ
Matth.22. uidit:& quę uidit,loquutus eſt:Dauid aũt in ſpiritu dominum eum uocat,
1.Corint.14. ut inquit Euangelium.Paulus uerò, ſicut ille ipſe dicit,per ſpiritũ loquitur
myſteria,

mysteria. Si igitur unus magister est, qui nullam secum discrepantiam habet: magister enim spiritus ueritatis est, qui fuit in ijs, qui numine afflati atque diuinitate rapti fuerunt, qua ratione quis diuersitatem & discrepantiã doctrinarum suspicari possit? At alium sessio, inquit, & alium statio, prout in promptu ac facile est intelligere, sententia indicat. Nec ego nego. Verùm non id, quod in corporibus uerborum significatio ostendit, hoc etiam in incorporea natura fas est existimare. Nam in homine quidem sessio, in natibus corporis positionem designat, ne semper contentio genuum ac poplitum in sese corporis pondus sustinens laboret. & contrà statio, arduum & erectum super genua hominem significat, nõ in natibus sedendo quiescentem. In superna autem & excellente natura ab huiusmodi intellectib. & sessio & statio uacua atq; aliena est, utraq; pariter ab ea, quam expeditum atq; in promptu est intelligere, significatione separata. Neq; enim in poplitibus stationem eius, quod incorporeũ est, neq; in natibus sessionem eius, quod expers figuræ est, accipiemus: sed per utranq; uocem id, quod in omni bono stabile, & in omni bono immutabile est, piè intelligemus. Nam tam is qui stare, q̃ qui sedere numen diuinum dicunt, nihil, quod ad sententiam attinet, diuersitate uerborũ inter se differunt: ille quidem firmiter, hic uerò immutabiliter constitutum & in bono fundatum esse numen diuinum censentes. Quemadmodum autem propheta Dauid & apostolus Paulus in suis uterq; scriptis unigeniti sessionem memorantes, non indicarunt, quòd patre stante filius in sede sit, licet solius sessionis filij mentionem fecissent: eodem modo quum etiam in Stephani historia filij statione audiueris, nulla de caussa nec rectè de patris sessione suspicatus fueris. Quemadmodũ enim in Paulo atq; Dauide sedere patrẽ ex eo, q; filius sedeat à dextris, simul constat: tametsi sermo nihil antè de patre docuisset: ad eundem modum etiam in historia Stephani, filij statio idem etiam in gloria patris simul indicat: sic enim imaginis ratio conseruari possit: a & quicquid in hac tam intelligitur q̃ conspicitur, idem etiam in originali ac principali forma esse credatur. & ut in bono bonum, & in lumine lumen, & in omnibus primitiua ac principalis pulchritudo per proprias notas in imagine designatur: ita etiam in sessione filij, quemcunq; tandem hoc nomen intellectum præbet, patris quoq; sessio comprehenditur. similiter & in statione statio, ne ratio imaginis per abolitionẽ proprietatũ ab originali ac primitiuo alienata intercidat atq; dilabatur. Hæc à nobis, fratres, ad propositam quæstionem, quum uisio Stephani talem speculationem in orationem intulisset, obiter considerata, discussa atq; explicata sint. Contingat autem nobis, ut non solùm spectatores Stephani certaminis, uerumetiam repleti spiritu sancto gratiæ participes simus, ad euersionem aduersariorũ, ad gloriam domini nostri Iesu Christi, cui gloria, potentia atque imperium in secula seculorum. Amen.

Psal. 109.

Act. 7.

a Locus corrũ ptus uidetur utrobiq;, quem coniecturis da (?) ius ita uerti. lego autem ἑ (?) non ἑ.

EIVS.

EIVSDEM IN SEXTVM PSALMVM DE OCTAVA.

Psal. 82.

a ὅταν τινὸς ἀγαθὸῦ νοήματ@ ἀψῶνται, est in utroq; exemplari: ego lego, ἀφάψωνται.

QVi secundū propheticā benedictionē ex uirtute in uirtutem progrediūtur, atq; præclaros ascensus in cordib. suis dispo- nūt, quū aliquē bonū intellectū a apprehēderint, per eum ad sublimiorē intellectū quasi manu ducūtur: per quē animę cō ficitur ascensus in sublime. atq; ita qui semper ultra præcedē tia contendit, nunq; à bona ascēsione cessabit, dum semper per intellectus sublimeis, ad supernorū ducitur contēplationē & animaduersionē. Hæc dixi, fratres, ad uos sexto psalmo mente adhibēs, & necessariā ordinis cō- sequentiā cernēs, quēadmodū post eam quæ hæreditatē consequitur, de octaua nobis sermo adiectus sit. Prorsus aūt mysteriū octauæ nō ignora- tis. Non enim utiq; conuenit nonnullorū mentē ad Iudæorū labascere & rapi opiniones, qui ad indecoras corporis nostri parteis, mysterij octauæ excellentiam deducentes, circuncisionis & post puerperiū purificationis legem, ac talia dicunt numero octauæ significari. Nos aūt à magno Paulo b docti, quòd lex spiritualis sit, etiamsi in memoratis legibus hic numerus contineatur, præscribens & masculo circuncisionē, & mulieri purificatio- nis nomine sacrificium & oblationē, neq; legem reijcimus, neq; humili at- que abiecta mente eam admittimus, scientes, q proculdubio octauò die uera circuncisio fiat, qui per lapideū cultū administratur. Intelligis aūt prorsus per lapidē quæ impurū & immundū scindit, ipsum lapidē, qui est Christus, hoc est ueritatis sermo: et q tunc humana uita ad diuiniorē & au gustiorē formā traducta, finietur sordidus negotiorū uitæ fluxus. Vt aūt omnibus manifestū fiat, quid per talia intelligatur, rem de qua agitur, pro uiribus apertius exponam. Huius uitæ tempus in prima illa institutio- ne creaturæ per unam dierum septimanam completum est. Nam & à die prima rerum uniuersarum opificium institutum est, & cum septima finis creationis fuit. Factus est enim, inquit, dies unus, in quo prima facta sunt. atq; ita in secundo, secunda: ac deinceps usque ad sextum, uniuersa. Septi- mus autem quum terminus creationis extitisset, in se circumscripsit tem- pus, quod interim dum mundus crearetur, transigebatur. Vt igitur neq; cœlum ex illo tempore factum, neque mundi aliqua pars ijs, quæ ab ini- tio facta sunt, adiecta est, sed constitit in seipsa nullius insuper rei egena di- minutionisq; expers in suis modis permanens creatura: ita neq; tēpus exti tit ullum aliud præter id, quod unà cum fabricatione mūdi designatū est, sed dierū septimana tēporis natura de finita est. atq; hac de caussa, quū die- bus tēpus metimur, ab uno incipientes & septimo numerū includētes, rur sus ad unū regredimur per ambitū septimanarū, semper totū temporis spa tium remetientes, donec præteritis ijs, quæ mouentur, fluxuq; motu, ut in quit apostolus, aliquādo cessante, uenerint ea, quæ nō amplius fluctuant, & agitantur: quæ deinceps alteratio mutatioq; nō amplius attingit in eis- dē, eodē modo semper in insequētia secula manēte illa creatura, in qua uera humanæ naturæ circūcisio per ademptionē uitæ corporalis, & uera puri- ficatio

Rom. 17.

b Videtur locus corruptus utrobiq;. desideratq; dictio ἀπαχθέντες, quam suppleui.

Gen. 1.

ficatio uerarũ sordium fit. Sordes aũt hominis peccatũ est, quod unà cum humana editur natura. quoniam in peccatis concepit me mater mea: quod Psal. 50.
peccatum is, qui purificationem peccatorum nostrorum confecit, tunc in uniuersum expurgat absumens ac tollens ex rerũ natura quicquid uel cruentum uel sordidum, uel præputiosum est. Atq; ita accipimus legem de octaua. q̃ lex purget pariter & circuncidat. propterea quòd septimanario tẽpore finito, post septimũ instabit dies octauus: qui octauus quidem dicitur, quia post septimũ existit: numeri uerò uicissitudinẽ in sese nõ amplius admittit. Vnus enim in perpetuũ nulla unq; nocturna caligine diremptus permanet. Alius ẽm cũ efficit sol, qui uerã suo fulgore lucẽ edit. qui postea 2. Corint. 4.
quã nobis semel illuxerit, ut inquit apostolus, deinceps occasu nõ occultatur, sed omnia illuminatrice ui sua amplexus perpetuũ pariter ac uicissitudinis expers lumen dignis ingenerat, etiam ipsos, qui illius luminis participes fuerint, alios soles efficiens: quemadmodũ in Euangelio Sermo dicit: tunc iusti fulgebũt ut sol. Quoniam igitur in superiori psalmo pro ea, quæ Sapi. 3.
hæreditatẽ capit, sermonem fecit: hæreditas aũt in octaua dignis reposita atq; recondita est: atq; in hac iustũ quoq; iudicium Dei, unicuiq; id, quod dignus fuerit, tribuens exercetur. rectè propheta cum mentione octauæ, de pœnitentia simul intulit sermonẽ. Quis enim terribilis iudicij Christi recordatus, non statim in conscientia sua quasi conuellitur? ac terrore & angore non cõstringitur? atq; etiamsi uitæ melius q̃ deterius actæ sibi cõscius sit: attamen ad exactam diligẽtiam & rigorẽ iudicij respiciens, in quo minimę quoq; culpæ in quæstionẽ adducuntur, consternatur ac prorsus expectatione terribilium pœnarũ perhorrescit, ignorans, quisnam sibi iudicij exitus & euentus futurus sit. Idcirco quasi in oculis habens terribilia supplicia, gehennã illam, & tenebrosum ignẽ, & conscientiæ uermẽ nunq; emorientẽ, qui animã semper pudore suggillat, ac recordatiõe malè actę uitæ cruciatus renouat atq; redintegrat: Deo iam supplex fit, orans ne in illo furore tradatur ad quæstionẽ & iudiciũ, neu per illã iram adhibeatur sibi castigatio propter delicta. (Nam ab ijs, qui acerba castigatiõe terribilis illius supplicij condẽnati sunt, furoris esse opus & iræ iudiciũ illud existimatur.) atq; idcirco quasi iam in doloribus atq; cruciatib. cõstitutus, dolentium uoces imitatur, quib. furor esse uidetur & ira quicquid ad puniendũ impios adhibetur. Dicit igitur: Non expecto donec ex illo furore per terribilia flagella de me occultorũ delictorũ quæstio habeatur: sed præoccupo reuelatione atq; spontanea confessione necessitatẽ ex illa ira mihi imponẽdã. Quod cruciatus facit in illis, qui uerberantur inuitis eis occulta scelera manifesta faciens, id à seipso liberum arbitrium facit, seipsum per pœnitentiam & flagellans & puniens, publicansq; atq; diuulgans in occultis absconditũ peccatũ. Quum dixisset igitur, neq; in furore tuo arguas me, neq; in ira tua castiges me, congruẽter deinceps cõfugit ad misericordiã, non tam in liberã uoluntatẽ & arbitriũ, q̃ in infirmitatẽ naturę caussã mali conferens. In uitijs me natum, inquit, misericordia cura. ex infirmitate enim incidi in morbum. Quænam autem infirmitas est? Loco mota sunt ossa mea, atque à mutua conuenietiq; inter sese compage dissoluta. Ossa

a ἄσωτῳ est in utroq; exemplari: ego lego, ἀσώτῳ.
Psal. 6.
ibid.
ibid.

aũt dicit ſanas & conſtantes cogitationes & ratiocinationes animã confir
Pſal. 6. mantes. Sana me Domine,q̃m oſſa mea turbata ſunt. Atq; interpretatur
ſermonis inuolucrũ per ea,quæ dictis ſubiungit,uidelicet,anima mea tur-
bata eſt ualde. Quid igitur differs,inquit,ſanationẽ tu domine? quouſq; tã
dem miſericordiã nõ adhibes? an nõ uides q̃ breuis æui, q̃ præcipitis fati
uita humana ſit? præoccupa animã meã cõuertendo uitæ noſtræ neceſsita
tẽ,ne quũ mors tandẽ nos inuaſerit,omnis ad curãdũ excogitata ratio nul
lius uſus ſit. Non em̃ amplius erit in morte, qui morbũ ex uitioſitate atq;
nequitia ſibi cõtractũ per recordationẽ Dei curare poſsit.q̃m in terra qui-
dẽ confeſsio uires habet: in inferno aũt nõn itidem. Deinde quaſi aliquis
dixiſſet: quõ curandis delictis miſericordiã imploras? qua ratione numen
Pſal. 6. diuinũ placaſti? ita dicit, Laboraui in gemitu meo, & lachrymarũ flumine
Pſal. 6. eluam ex peccato conſtratũ lectũ. Hæc quãobrẽ? q̃m in furore, & iracun-
dia,inquit,turbatus eſt oculus meus,atq; idcirco uetuſtus quidã ac [a] marci
dus factus ſum,quippe quũ furor,iracũdia per inimicos in me generata a-
nimã putredine infecerit atq; corruperit. Quòd ſi furor & iracũdia ſola tm̃
terrorẽ ei,qui per eam deliquerit, incutit, quanto magis uerіſimile eſt,ſalu
tem deſperaturos eſſe eos,qui non modò per iracundiã in uita cõmiſſorũ,
u erũetiam eorũ,quæ cupiditas, quæ fraus atq; auaritia, quæ faſtus, quæ
ambitio,quæ inuidia,quæ reliquum humanorũ uitiorũ quaſi apium per-
petrat examen,peccatorũ ſibi conſcij ſunt? Idcirco ad uarij generis inimi-
Pſal. 6. cos auerſo ſermone, Diſcedite,inquit,à me oẽs, qui operamini iniquitatẽ.
Matth. 7. Oſtendit aũt proximè ſequenti uerſu bonã ſpem ſucceſſus proſperi nobis
ex pœnitẽtia prouenĩetis. Statim em̃ ſimulatq; uerba Deo pro pœnitẽtia
obtulit,quũ beneuolentiã Dei erga ſe ſenſit,tum gratiam diuulgat ac præ-
dicat,& ob donum ſibi [b] placet atq; lętatur,dicens: Exaudiuit dominus uo
cem deprecationis meæ. dominus orationẽ meã ſuſcepit. Vt igitur in per-
petuũ apud ſe maneat id,quòd ex pœnitentia bonũ ipſi acceſsit,ac uita nõ
altera rurſus pœnitentia opus habeat,orat, ut inimici ſui pudore caſtigati
auertãtur. Nam qui ob id,quod malũ facere auſus ſit,erubuit,pudore qua
ſi moderatore utens ad hoc,ne amplius ijſdẽ malis conflictetur,à tentatio-
ne ſimiliũ in poſterũ abſtinebit. Hæc bonæ aſcenſionis conſequentia eſt.
Quartus Pſalmus immateriale, incorporeũq; bonũ à corporeo carneoq;
diſcreuit: quintus,eiuſmodi boni hæreditatẽ precatus eſt: ſextus octauæ fa
cta mentione,tẽpus hæreditatis oſtendit: octaua iudicij terrorẽ ante ocu-
los poſuit, iudiciũ nos peccatores admonuit, ut pœnitentia terribilia pręe-
ueniamus: deinde pœnitentia cum ratione Deo oblata, lucrum, quod ex
ea magis nobis contingit, denũtiauit, quum dixit, Exaudiuit dominus uo-
cem cum lachrymis ſe ad eum conuertentis. Quo facto ut bonum illud
in poſterum nobis illabefactatum ac ſtabile permaneat, orat propheta, ut
inimicorum ſenſuum atq; cogitationum per pudorem abolitio cõtingat.
Non enim alia ratione inimicus aliquis, & iniquus, animi conceptus ac
ſenſus extingui poteſt, niſi pudor eius abolitionem intrinſecus effece-
rit. Hiatus enim altè depreſſus atq; contritus pudor ob uitam malè actam
exiſtit, ab homine peccatum ueluti muro pro ſeſe dirimẽs atq; diſcludens.

[a] ἀφρτίων eſt in uno, in altero exemplari ἀφρυτίων: quæ dictiones quid ſignificent, ego me ingenuè fateor ignorare. puto autem legendum, ἀφρυτίων.

[b] ἐπαγγέλλεται, eſt in utroque exemplari. ego lego, ἐπαγάλλεται.

Dicamus

Dicamus igitur, Erubescant & reuereantur uehementer omnes inimici mei. Inimici autem, uidelicet domestici eius, qui ex corde procedūt, & inquinant hominem. quibus celeriter cum pudore auersis, excipiet nos spes gloriȩ, quȩ nō desinit in pudorē, gratia Domini, cui gloria in secula. Amē.

ALIA EIVSDEM ORATIO DE SANCTO ET SALVTARI FESTO PASCHAE.

VERA quidem sabbati requies, quæ benedictionem Dei accepit, in qua requieuit Dominus ab operibus suis, pro salute mundi mortis efficacia fracta feriatus, iam finem habet, & gratiam suam tum oculis, tum auribus, tum cordi demonstrauit, per hæc omnia, quæ uidimus, quæ audiuimus, per quæ corde lætitiam recepimus à nobis festo peracto. Nam quod oculis cernitur lumen, nocte nobis per lampades in nube ignis præferebatur. Sermo autem per totam noctem aureis nostras circunsonans in psalmis, hymnis cantionibusq; spiritualibus, tanq; flumen quoddā gaudij, per aureis in animum influens nos optima spe repleuit. Cor uerò dum & ijs, quȩ dicebantur & uidebantur, oblectaretur, inexplicabilis beatitudinis figurā accipiebat, dum per ea, quȩ apparebant, quasi manu duceretur ad eum, qui uideri non potest. Itaq; huius requietis bona per sese fidem facientia ineffabili spei eorū, quæ destinata atq; reposita sunt, imago sunt illorū bonorum, quæ neq; oculus uidit, neq; auris audiuit, neq; in cor hominis ascenderunt. Quoniam igitur hæc lucida nox commixtis lampadum luminib. cum matutinis radijs solis unum continuum, nullarum interpositione tenebrarū diremptū diem effecit: consideremus & intelligamus fratres prophetiam, quæ dicit: Hic est dies, quem fecit Dominus, in quo opus propositum est, non graue aliquod & effectu difficile: sed gaudium, sed lȩtitia, sed exultatio. Ita dicente scriptura: Exultemus & lætemur in eo. O' mandata præclara, ô dulcem constitutionem: quis sine mora atq; procrastinatione talibus præceptis non obtemperabit? imò quis non in damno ponet uel exiguam iussorum dilationem? Lȩtitia est opus, & exultatio est id, quod præcipitur: per quæ, propter peccatū, facta condēnatio rescinditur, & in gaudium tristia conuertuntur. hoc est sapientiæ notabile dictum: In die lætitiæ, obliuio atq; abolitio malorum obliuionem primæ contra nos sententiæ pronuntiatæ dies hic induxit: imò uerò abolitionem, non obliuionem. Deleuit enim & quasi erasit omnē penitus memoriam cōtra nos factæ condemnationis. Tunc in doloribus partus edebatur: nunc absq; parturitionis cruciatibus natiuitas existit. tunc ex carne carnęs nati sumus: nunc quod natum est, spiritus est ex spiritu. tunc filij hominum, nunc filij Dei nati sumus. tunc in terrā de cœlis relegati sumus: nunc is, qui cœlestis est, etiam nos cælestes fecit. tunc per peccatū mors regnabat: nunc inuicem iustitia per uitam recipit imperium. tūc unus morti locum introeundi dedit: per unum etiam nunc contrà uita introducitur. tunc per mortem uita

Gen. 2.

Psal. 117.

ὦ πραγμάτων est in exemplari: ego lego, προσταγμάτων.

ἀμνηστία.

excidimus:nunc à uita mors tollitur.tunc præ pudore sub ficu occultaba
mur:nunc per gloriam lignó uitæ appropinquamus.tunc propter inobe
dientiam ex paradiso expulsi sumus:nunc per fidem in paradisum admitti
mur.rursus fructus uitę ad delicias nobis propositus est ad arbitriũ.rursus
fons paradisi quadripartito diductus per Euangelicos amneis uniuersæ fa
cici ecclesiæ potũ præbet, adeò, ut etiam sulci animarũ nostrarũ inebrien-
a b,est in exemplari,ego lego ar. tur,[a] quos is qui sementẽ sermonis facit,aratro doctrinę proscidit, ac multi
plicantur germina fructusq́ uirtutis. Quid igitur ob hęc facere conuenit?
quid aliud, q̃ imitari montes propheticos & colleis exultationibus. Mon
Psal. 113. tes eñ,inquit,exultauerunt ut arietes, & colles sicut agni ouium. Venite
Psal. 94. igitur exultemus domino, qui fregit uires & potentiam hostis,& magnũ
pro nobis crucis trophæum in ruina aduersarij erexit. ἀλαλάξωμεν,id est,iu
bilemus. ἀλαλαγμὸς autem, siue iubilus, est in uictoria fausta ac læta accla-
matio,quæ à uictoribus aduersus uictos excitatur. Quoniam igitur pro-
strata est acies hostis,atq; ille ipse,qui imperium nefarij exercitus dęmorũ
obtinebat,perijt,deletus, & ad nihilũ iam redactus est,dicamus, quòd De
Psal. 94. us sit magnus Dominus,& rex magnus super omnẽ terram,qui benedixit
coronę anni benignitatis suæ,& conduxit nos in hunc chorum & cœtum
spiritualem per Christum Iesum dominũ nostrũ,cui gloria in secula.Amẽ.

EIVSDEM DE ASSVMPTIONE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, QVAE PATRIO ET VERNACVLO CAPPADOCVM MORE ἐπισωζομένη DICITVR.

VAM suauis est & iucundus humanæ uitæ comes prophe-
ta Dauid in omnibus itineribus uitę sese offerens,& omni-
bus ætatibus spiritualibus commodè sese adiungens,omnẽ
ordinem progredientium subleuat.cum ijs, qui iuxta Deũ
infantes sunt,colludit, cum uiris unà certat,iuuentutem mo
deratur,senectutem subleuat atq; sustentat. Omnibus omnia fit:militum
telum:athletarum institutor:exercentium se palæstra,uincentium corona:
in mensa oblectatio:in luctu & funere consolatio. Nihil est in uita nostra,
quod huius officij expers sit. Quę uirtus orationis,qua Dauid non adiu-
uet? quæ diei festi lætitia, propheta eum non exhilarante & iucundũ red-
dente? Quod nimirũ etiam nunc uidere licet.quoniam diem festum,qui a-
lioqui magnus est nobis, maiorem per sese propheta facit,cõmodè & op-
portunè & ad rem propositam aptè simul inferẽs delectationẽ psalmorũ.
Psal. 22. Nam in uno quidem ouem te fieri iubet,quæ à Deo pascatur,quę nulla re
bona careat:cui & herba pascuæ,& aqua requietis,& cibus,& tabernacu-
lum,& semita,& deductio,omnia deniq; pastor bonus fit, ad omnem ne-
cessitatem & usum,suã gratiam cõmodè distribuens.Per quæ omnia insti
tuit ecclesiam, quòd oporteat te primũ ouem fieri boni pastoris, quæ per
bonam uiuæ uocis institutionem ad diuina doctrinarum pascua fontesq́
deducaris,ut unà cum eo sepeliaris per baptismum in mortẽ, & nõ timeas
talem mortẽ.Non eñ mors est hæc, sed mortis umbra, effigies atq; simu-
lachrum,

lachrum. Nam si ambulē, inquit, in medio umbrę mortis, nō timebo tanquam malum id, quod fiat: quoniam tu mecū es. Post hęc consolatus baculo spiritus: (aduocatus enim & consolator est spiritus:) mysticā apponit mensam è regione dęmonū mensæ paratā. Illi nanque erant, qui uitā hominū per simulachrorū cultum uexabant & elidebant: quib. aduersa mensa spiritus statuitur. deinde inūgit & imbuit caput oleo spiritus: & apponēs ei uinū, quod exhilaret cor, sobriam & castā illam in animā inducit ebrietatē auocans & abstrahens cogitationes à tēporarijs ad id quod sempiternū est. Qui enim tali correptus fuerit ebrietate, id quod citò perit atque moritur, permutat eo, quod est sine interitu atque immortale, in lōgitudinē dierū in domo Dei stationē & conuersationē producēs. Huiusmodi nobis in uno psalmo largitus ad maiorē plenioremque lætitiam in insequenti psalmo anima excitat.

Ac si placet huius quoque sententiæ uobis in pauca rē cōtrahentes exponemus. Domini est terra & plenitudo eius. Quid igitur ueluti rē peregrinā et nouam admiraris, si Deus noster in terra uisus & cū hominib. cōuersatus est? Creatura enim illius est terra, quoniam & ipse fecit eam. Ergo nihil nouū, neque quicquam pter decorū accidit, cùm Dominus in propria uenit. Nō enim in alieno mundo uersatur, sed in eo, quē ipse condidit atque cōstituit, qui in maria fundamenta terræ iecit, & præparauit eam, ut ad transitū fluuiorū apta & accōmoda sit. Cuius ergo rei gratia aduenit? Vt ex barathris peccati exemptum & ereptū te duceret in montē regni, si pro uehiculo ad ascensum usus fueris actione atque exercitatione uirtutis. Non enim quenque montē illum licet ascendere, nisi comites habuerit uirtutes, manib. quidē innocens factus, nullaque actiōe praua coinquinatus: corde uerò purus ad nullā uanitatē animā suā conuertens, neque dolum aliquē proximo suo struēs. Huius ascensionis præmiū benedictio est. huic Dominus dat repositā ac destinatā misericordiā. hæc est progenies quærentiū eum, qui per uirtutē in altum ascendūt, & quærunt faciē Dei Iacobi. Reliqua pars psalmodię fortassis etiā Euangelica doctrina sublimior est. Euangeliū enim, quēadmodū Dominus in terra uixerit & cōuersatus sit, exponit. At sublimis hic propheta ipse ex sese egressus ne onere corporis grauaretur, quū cœlestibus, quæ supra mūdū sunt, se potestatib. immiscuisset, illarū nobis uoces exponit, quū ex comitatu Domini pręmissę atque antecursantes ad reditū tolli iubēt portas, & patefieri aditus proximorū terræ angelorū, quib. uita humana concredita est, dicētes, Tollite portas uestras, ò principes, & eleuamini portæ æternæ, & introibit rex gloriæ. & ubi intromissus est is, qui res uniuersas in sese cōtinet, cōparem & æqualē se excipienti facit. Non enim solū inter homines homo est, uerū per cōsequēs prorsus quū est inter angelos, ad illorū quoque naturā sese accōmodat. Idcirco ianitores & portarū custodes opus habēt eo qui ostendat: quis sit hic rex gloriæ. Quamobrē demonstrant eis fortē & potentē in bello, qui aduersus eum, qui captiuā fecit humanā naturam, conflicturus & profligaturus sit eum, qui mortis tenet imperiū, ut ultimo deleto inimico, in libertatē & pacē reuocetur genus humanū. Rursus profert similes uoces. Impletū est enim iam et peractū mortis mysteriū, & de hostibus uictoria parta, trophæū quoque de eis erecta est crux. ac rursus ascendit in altū captiuā ducēs captiuitatē, qui dedit uitā & regnū hæc bona

Psal. 23. Psal. 23. Psal. 23. Ephes. 4.

dona hominibus. Ac rursus oportet patefieri illi supernas portas. Nostri quoq; custodes inuicē excipiunt,& adiuuant deductionē,& antecedētes iubēt ei aperiri portas superiores,ut rursus in eis glorificetur. At nō agnoscitur qui sordida nostræ uitæ stola amictus erat, cuius uestimentorū rubor est ex torculari humanorū malorū. Idcirco ab illis hæc uox interrogatoria editur ad eos comites,qui præcedebant: Quis est hic rex gloriæ. deinde hi non amplius respondent, Fortis & potens in prælio, sed dominus uirtutū ac potestatū,à quo pēdet imperium rerū uniuersarū,qui omnia ad se tanq; ad caput redegit atq; reduxit,qui in omnib. primas tenet,qui omnia in primū statum creationis restituit,ipse est rex gloriæ. Videte quomō nobis Dauid festū iucundus reddit,dum suam gratiā & festiuitatē alacritati ecclesię admiscet. Imitemur igitur nos quoq; prophetā,quib. ea rebus imitatio poterit effici,nempe dilectione Dei,uitæ mansuetudine, aduersus odio persequentes,animi lenitate, ut doctrina prophetæ nos ad eam, quę ad præcepta Dei exigitur,uitę rationem deducat per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria in secula seculorum. Amen.

C. T. T. R. O. B.

EIVSDEM AD EVSTATHIVM DE SANCTA TRINITATE, ET IN ADVERSARIOS SPIRITVS SANCTI, QVOD SPIRITVS SANCTVS SIT DEVS.

EST sanè uobis etiam omnibus,qui medicinā tractatis,humanitas curæ: ac mihi siquis uestram scientiam omnib. rebus, quæ in uita expetuntur, antepofuerit, rectū iudiciū assequuturus,& ab eo, quod antecellat, non esse aberraturus uidetur: si modò uita alioquin omniū maximi facienda, fugiēda & doloribus obnoxia est,si cum sanitate, cuius uestra ars subministratrix est,ea frui nō liceat: tibi uerò præ cæteris egregiè instructa scientia,& quasi ambidextera est, latioresq; tibi humanitatis terminos proponis: ac nō intra corporum curam contines beneficium artis, uerūetiam animi morborum excogitas correctionem. Hæc autē dico non solùm uulgi rumoribus adductus,uerumetiam meo periculo doctus,cùm in multis alijs, tum maximè nunc in hac inimicorum nostrorum memorabili malitia. quam mali fluxus in modum aduersus uitam nostrā affluentem commodè disiecisti, ac grauem hanc cordis nostri phlegmonē consolatoriorū quasi affusione uerborū discussam aboleuisti. Ego enim ad crebros & uarios inimicorum aduersum nos conatus respiciens tacendum esse putabam,silentioq; excipienda quæ inueherentur,ac ne contradici quidē ijs oportere, qui mendacio,pessimo telo armati sæpe etiam per ipsam ueritatē cuspidem adigerēt. Tu uerò rectè fecisti,qui me hortatus es, ne ueritatem desererem, sed confutarem calumniatores,ne multi interim læderentur,dum ueritati mendacium insultaret. Visi sunt igitur mihi,qui nulla causa,nulloue prętextu aduersus nos odium susceperunt, mihi haud diuersum facere ab eo, quod est in Aesopica fabula. Nam ille fingit lupum, dum puderet eum,nimirum, si absq; iusta causa uideretur occidere eum, à quo nulla unq; iniuria lacessitus esset,

tus esset, crimina quędam obijcere agndlo: atque illo omnē facilè calumnio sè illatam criminationē diluente, nihilo magis impetum remittere lupum, sed iure quidem uinci, dentibus uerò superare. Itidem illi, qui odium nostri quasi aliquam bonā rem expetiuerunt, erubescētes eñ fortasse, si absque caussa odisse uideantur, caussas aduersum nos & crimina fingunt, nec in ullis suis dictis usquequaque manent, sed nunc hoc, mox illud, rursus aliud inimicitiarum aduersum nos caussam esse dicunt, ac nusque firmiter cōsistit eorum malitia. Sed quum ab uno aliquo crimine repulsi fuerint, alteri adhærent: & ab illo rursus aliud arripiunt, & si omnia crimina dissoluta fuerint, odisse non desistunt. Treis deos à nobis coli causantur, & multitudinis aureis circumsonant, eamque calumniam probabiliter struere non intermittunt. Sed ueritas pugnat pro nobis, & in publico ad omneis, & priuatim in quoscunque inciderimus demonstrantibus, quòd extrema detestatione & execratione dignus censeatur à nobis, ac ne Christianus quidē esse dicatur, quicunque treis deos esse dicat. Sed ubi hoc audiuerint, in promptu est illis aduersum nos Sabellius, & qui ex illo ortus est (animi) morbus nostro sermoni obiectatur. Ac rursum aduersus hoc nos cōsuetū ueritatis telū obijcimus, ostendentes quòd nō aliter atque Iudaismū huiusmodi quoque hæresim horremus. Quid igitur, nunquid post tot conatus defessi quieuerunt? Non ita est: sed nouarū rerum studium nobis obijciunt, ita crimen aduersum nos cōponentes. Quum treis hypostaseis siue personas cōfiteamur, unam potentiam, unam bonitatem, & unam Deitatē à nobis dici causantur. Atque id non extra ueritatē dicunt. Dicitur enim à nobis, sed criminantes hoc obijciunt, quòd consuetudo eorum id non habeat, nec scriptura concordet. Quid igitur nos item aduersus hoc? Non arbitramur, ęquū esse, ut consuetudo, quæ apud ipsos obtinet, pro lege ac norma rectæ rationis & orationis habeatur. Nam si consuetudo res ualida est ad rectitudinem rationis atque sermonis probādam, prorsus etiam nobis licebit contrà prætendere consuetudinem, quæ apud nos inualuit. Sin autem hāc illi præscribunt & reijciunt, ne nos quidem illos omnino sequi oportet. Igitur diuino spiritu prodita scriptura arbitra controuersiam inter nos dirimat, & apud utroscunque inuentæ fuerint sententiæ consonæ uerbis diuinis, ad hos prorsus suffragium ueritatis accedat. Quodnam igitur crimen est? Duo enim simul accusando nobis obiecta sunt. Vnum quidem, quòd diuidamus hypostaseis, (id est personas siue proprietates) alterum uerò, quòd non amplius ullum ex nominibus, quæ Deo conueniant, pluraliter numeremus, sed unam, ut dictum est, bonitatem & potentiam & Deitatē, & omnia talia singulariter enuntiemus. Quantum igitur attinet ad diuisionem hypostaseon: in diuersa opinione non fuerint, qui diuersitatem essentiarum esse in diuina natura tradunt. Non eñ par est, eos, qui treis dicūt essentias, non etiam treis prorsus dicere hypostaseis. Ergo hoc solum crimini datur, quòd ea, quæ de diuina natura dicūtur nomina singulariter enuntiemus. Sed in promptu nobis etiam aduersus hoc manifesta oratio est. Nam qui damnat eos, qui unam profitentur Deitatē, necessario uel ei qui plures profitetur, uel ei qui nullam admittit, assentietur. Fieri enim nō po-

test,ut aliquid aliud prӕter id, quod dictum est, excogitetur. At neq; plures dicere permittit doctrina scripturӕ, quӕ sicubi meminit etiam singulariter Deitatis mentionē facit. Quale est illud: In eo inhabitat omnis plenitudo Deitatis. Et alibi: Nam inuisibilia eius à creatione mūdi, dum per opera intelliguntur, perspiciuntur, sempiternaq; eius potentia & diuinitas. Si igitur in multitudinem extendere numerum Deitatum, eorum duntaxat est, qui laborant errore multitudinis Deorū (plures deos nimirū esse suspicantes) in uniuersum uerò negare Deitatē, eorum fuerit, qui nullum numen esse credunt, Grӕcis ἄθεοι, quasi sine Deo dicti: quӕnam est illa oratio, qua traducimur, idcirco quòd unam profitemur Deitatē? Sed apertius detegunt, quò spectet oratio: (nempe) in patre quidem admittere se, quòd Deus sit, filium quoq; similiter honorari Deitatis nomine assentientes: spiritum uerò, qui cum patre & filio numeratur, non etiam amplius unà comprehendi Deitatis consideratione, sed ex patre usq; ad filium, nec ultra progressam Deitatis potentiam à diuina gloria naturam spiritus segregare. Igitur ad hanc quoq; opinionem nobis etiam paucis respondendum erit utcunq; poterimus. Quӕnam est igitur oratio nostra? Quum traderet Dominus salutarem fidem discipulis, qui uerbo docebantur, patri & filio coniunxit etiam spiritum sanctum. Quod autem semel coniunctū est, id per omnia dicimus habere coniunctionē. Non enim quod in (uno) aliquo coniunctum est, in alijs separatur. At in uiuifica potētia, per quam ex mortali uita in immortalitatē natura nostra transformatur, unà cū patre & filio spiritus assumpta uirtus etiā in multis alijs ut in notione bonitatis, sanctitudinis, ӕternitatis, sapiētiӕ, rectitudinis, principalis uirtutis potentiӕ, atq; adeò ubiq; ius inseparabile habet in omnib. nominib. quӕ ad superiorem uirtutem pertinētia, ratione ac mente concipiuntur. Quocirca rectum esse arbitramur, ut eum, qui in tot sublimibus Deumq; decentibus notionibus patri filioq; coniungitur, in nulla re separatum esse existimemus. Neq; enim nouimus eorum nominum, quӕ circa diuinam naturam excogitantur, ratione melioris deterioris'ue aliquam differētiam, ut pium sit, putare, qui spiritui concedant in inferiorib. nominib. societatē, ab ijs superiorum illū dignū iudicari. Nam omnia tum nomina tum notiones & mentis conceptus Deū decentes eiusdē ac paris adinuicē cōditionis sunt, et idem inter se ualent in hoc, ut nihil circa subiecti significationē discrepēt atq; discordēt. Nō enī ad aliud quoddā subiectū boni appellatio, ad aliud sapientis, potētis & iusti mentē ducit. sed quęcūq; nomina protuleris, unū est, quod per omnia significatur: et si Deū dixeris, eundē indicasti, quē per reliqua nomina intellexisti. Quoniam igitur omnia nomina, quӕ de diuina natura dicuntur, parē inter se uim habēt, quantū ad subiecti attinet demonstrationē, alia secundū aliam significationē mentē ad eandē rē deducētia: qua ratione, qui in alijs nominib. spiritui cum patre & filio cōmunionē & societatē concedūt, à sola eum Deitate alienū ducūt? Prorsus enī necesse est, aut etiā in hoc dare, aut nec in reliquis quidē concedere cōmunionē & societatē. Nam si illis dignus, utiq; ne hoc quidē indignus est, q si ut illorum opinio fert, minor est, adeò, ut à patre & filio, quod attinet ad cōmunionem

Coloss. 9.

nionem nominis Deitatis,separatus sit, nec reliquorũ quidẽ cuiusq; Deũ
decentiũ nominũ particeps esse dignus est. Nam si considerentur & com
parentur adinuicẽ nomina per eam, quæ in unoquoq; consideratur, laten
tem significationẽ, reperietur, q̃ nihilo inferius, incertius, infirmius ue in
se contineant iudiciũ atq; argumentũ, q̃ appellatio Dei. quãdoquidẽ hoc
nomine multa quoq; inferiora nũcupãtur. quinimò ne in dissimilib. qui-
dẽ reb. scriptura abstinet ab hac æquiuocatiõe, quũ simulachra Dei appella
tione designat. Dij ẽm, inquit, qui nõ fecerunt cœlũ & terrã, tollãtur, & in- Iere. 10.
frà sub terrã abijciantur. item, oẽs, inquit, Dij gentiũ dæmonia. Et Pytho- Psal. 95.
nissa uentriloqua diuinationib. suis, (& animarũ euocationib.) oblectans
Saulẽ, animas, q̃ requirebantur, Deos uidisse se ait. Quinetiã Balaã, qui au 1. Reg. 28. Num. 22.
gur quidã & uates erat, et per manum uaticinia ferebat, ut ait scriptura, &
à dæmonibus proditã doctrinã auguralemq; sibi curiositatẽ confecerat, à
scriptura Deum consulere memoratur. Ac talia multa ex scripturis diuinis
colligere, & in mediũ afferre licet, (adstruendo & arguẽdo,) q̃ hoc nomẽ
nihil supra reliquas Deũ decẽtes appellationes pcipuũ habeat. quia sicut
dictũ est, etiã in dissimilib. eodẽ nomine scriptura abutitur. Sancti aũt no-
mẽ & immortalis, & recti, & boni nusq;, cũ quib. nõ oportet, cõmunicari
à scriptura didicimus.[a] Quãobrẽ si in præcipuis nominib. quæ de sola di- [a] Deerant in
uina natura piè dicuntur, societatẽ cum patre & filio spiritũ sanctũ habere exemplari su-
non negant: qua ratione huius solius, quod cõmuni quodã uocabulorum pra 16 uersus,
usu, demõstratũ est etiam dæmonijs atq; simulachris accõmodari, illũ ex- quos ex alio
pertem esse affirmant.[a] At hanc appellationẽ naturæ demonstratricẽ uim exẽplo adieci.
habere aiunt: aliam aũt à patre & filio spiritus esse naturã: atq; idcirco nec
huius quidẽ nominis societatẽ quicq; ad eum pertinere. Ostendãt igitur,
quibus argumentis diuersitatẽ naturæ deprehẽderint. Nam si quidẽ pos-
set ipsa per se diuina natura cerni, & quid eius propriũ, quid ab ea alienum
sit, per signa apparentia reperiri, rationibus argumentis ue alijs ad eorum,
quæ in quæstionẽ ueniunt, cõprehensionem prorsus nõ opus haberemus.
sed quoniã illa quidẽ sublimior est, q̃ ut à quærentibus possit animaduer
ti: atq; ex certis quibusdã signis, de ijs, quæ nostrã effugiunt cognitionem,
per coniecturas ratiocinamur: prorsus necesse est, per efficiẽtias & actio-
nes nos deduci ad naturæ diuinæ scrutationẽ. Quocirca si uiderimus ope
ratiões, q̃ & à patre & à filio et à spiritu sancto proficiscũtur inter se differẽ
tes, differẽtes operatrices quoq; naturas esse ex diuersitate actionũ & ope
rationũ esse existimaremus. (Neq; ẽm probabile est, nec fieri solet, ut quæ
ratione naturæ dissident, in forma operationis inter se conueniant: nec i-
gnis utiq; refrigerat, nec glacies calefacit: sed pro differentia naturarũ, ope
rationes quoq; inde procedentes simul abinuicem separantur.) Sin aũt u-
nam & patris & filij & spiritus sancti intellexerimus esse efficaciam & ope
rationẽ in nulla re quicq; differentẽ aut uariantẽ, necesse est, ut ex pari ea-
dẽq; efficacia atq; operatione unitionẽ naturæ ratiõe colligamus. Sanctifi
cat, uiuificat, cõsolatur, & omnia talia pariter pater & filius & spiritus san-
ctus (operãtur). nec quisq; præcipuè spiritus sancti tribuat efficaciæ san-
ctificatricẽ potestatẽ, cùm audiuerit seruatorẽ in Euãgelio de discipulis ad
patrem dicentem: Pater sanctifica eos in nomine tuo. Item cætera quoque Ioan. 17.

omnia eodem modo pariter & ex æquo ijs, qui digni sunt, præstantur & à patre, & à filio, & à spiritu sancto, omnis gratia, uirtus, deductio, uita, consolatio, in immortalitatem commutatio, in libertatē traductio, & si quod aliud bonū est ad nos usq; descendens. Quæ aūt supra nos est circa utrāq; creaturā, quæ partim mente ac ratione percipitur, partim sensu deprehēditur, gubernatio, si per ea, quæ à nobis intelligūtur & iudicantur, etiā de supernis aliquā facere coniecturā oportet, nec hæc quidē efficaciæ atq; uirtutis spiritus sancti expers est, unoquoq; pro sua dignitate, atq; necessitate et usu partē cōmoditatū & utilitatū capiēte. Nā etsi sensum nostrū effugit nostræ naturæ in supernis cōstitutio atq; administratio: tñ ex cōsequētia meliori ratione aliquis per ea, quæ nobis nota sunt, adducetur ad consentiendum etiam in illis operibus uirtutē spiritus sancti uersari (potius) q̄ penitus eū esse summotū à gubernatione eorū, quæ suprà sunt. Nam qui illud quidē dicit, nudū nullaq; probatione subnixum maledictū profert, nulla ratione confirmans absurdā opinionē. qui uerò assenserit etiā ea, q̄ supra nos sunt, unà cū patre & filio uirtute spiritus gubernari, eò q; in uita sua animaduertit, euidēti ac perspicuo signo innixus, de his reb. affirmat. Quū eñ natura quidē humana ex animo & corpore cōflata, angelica uerò incorporeā uitā sortita sit, si quidē in solis corporib. efficax spiritus sanctus esset, animus uerò gratiæ, q̄ ab eo proficiscitur, capax nō esset: fortassis aliquis ex hoc colligeret, si ea, q̄ in nobis est, intellectualis & mente cōprehensibilis incorporeaq; natura supra uirtutē spiritus esset, ne angelicā quidē uitā gratia illius indigere. sin autē primaria ac p̄cipua ratiōe spiritus sancti donū animi beneficiū est, animiq; nostri cōpositio per eam sui partē, q̄ ratione quidē intelligitur, nō aūt uidetur, cū angelica atq; incorporali uita aliquo modo cōiuncta est: quis ex ijs, qui cōsentanea uidere sciat, ad assentiēdū nō adducatur, q; omnis ea, quæ ratione ac mente cōprehenditur, natura sancti spiritus dispositione gubernetur? Nam qm̄ dictum est, q; angeli semper uident faciē patris mei in cœlis, neq; uerò aliter uidere licet personā patris, nisi quis per characterem in eum intuitus fuerit: character aūt patris personæ unigenitus filius est: huic uerò rursus nemo appropinquare possit, cuius mēs spiritu sancto nō fuerit illustrata atq; illuminata: quid ex his demonstratur aliud, præterq; q; à nulla actione, quę à patre & filio proueniat, spiritus sanctus separatus sit? Igitur par eademq; efficacia atq; operatio & in patre & in filio & in spiritu sancto clarè ac perspicuè demonstrat, q; nulla sit differētia uariatio 'ue naturę. itaq; etiamsi naturā significet nomen Deitatis, propriè (tamen) hanc appellationem spiritui quoq; sancto conuenire ex essentiæ communione colligetur. Verùm nescio quomodo ad demonstrationem naturæ appellationē Deitatis afferunt, qui omnia confingunt & cōminiscuntur, quasi non audiuerint ex scriptura diuina, q; natura non sit eius conditionis, & constitui, eligi, designari 'ue possit. at Moyses constitutus ac designatus est Aegyptiorū Deus, cùm ita dixerit ad eū, is qui oraculū edebat, Deū te dedi Pharaoni. Quocirca hæc appellatio potestatis cuiusdā, siue inspectricis, siue operatricis demōstrationē affert. At diuina natura in omnib. q̄ excogitātur nominibus, sicut est, ita manet eius cōditiōis, ut nulla significatione exprimi & efferri possit, ut nostra opinio fert. Nam

Locus corruptus in utroq; exemplari.

Matth. 18.

Exod. 7.

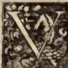
quum

quum benefactorem & iudicem, bonumq; & iustũ, & quotquot sunt alia talia(nomina)didicerimus, operationum differẽtias didicimus:eius autem qui operatur naturam,nihilo magis per efficaciarũ & operationũ animaduersionẽ cognoscere possumus. Quum enim aliquis & uniuscuiusq; horũ nominũ,& ipsius naturæ circa quam ea nomina intelliguntur,rationẽ reddit ac definitionẽ,non eandẽ reddit utrorũq; rationẽ,quorũ aũt ratio,definitio'ue diuersa,eorũ natura quoq; differẽs est.Igitur aliquid aliud quidẽ essentia,cuius nõdum oratio index excogitata atq; inuenta est: alia uerò nominũ,quæ circa eam proferuntur,quæ uel ex efficacia atq; actione aliqua uel dignitate indita sunt,significatio est.Ac quòd nulla quidẽ in efficacijs & operationibus differentia sit,ex cõmunione nominũ deprehendimus:cõmunio uerò naturæ manifestè demonstratur,dum per paritatem operationũ ostenditur atq; cõprobatur.Siue igitur efficaciæ atq; actionis & officij nomen Deitas est, sicut unam efficaciã & operationẽ patris & filij & spiritus sancti,ita etiam unã dicimus esse Deitatẽ: siue iuxta uulgi opiniones naturæ indicatiuũ nomen Deitatis est, quoniam nullã inuenimus in natura uariationẽ ac diuersitatem ex identitate efficaciarũ & operationum,non inconuenienter neq; absurdè unius Deitatis statuimus & censemus esse sanctã Trinitatẽ. Sin autem aliquis statuat hanc appellationem dignitatis esse demonstratiuam,equidem haud scio, qua ratione illud nomẽ ad eam significationem trahẽs,ueruntamen quoniam multos licet audire talia dicentes, ne alicunde locum & aditum aduersus ueritatem aduersariorum studiũ inueniat,ad talem quoq; opinionem,unà cum ijs, qui ita suspicantur,circumacti atq; euagati dicimus, quòd etiamsi dignitatem hoc nomen significaret, secundũ hanc quoq; denotationẽ propriè spiritui sancto ea appellatio accommodabitur. Nam omnẽ quidẽ dignitatẽ regni nomen denotat:Deus aũt noster Rex,inquit,ante seculum. quinetiam Regis filius, qui omnia, quæ patris sunt, habet, etiam ipse à sancta scriptura Rex pronuntiatur. Spiritũ uerò sanctũ unigeniti unctionẽ esse diuina scriptura dicit, ex translatione eorũ,quę hic (in terra) fieri consueuerunt,dignitatem spiritus explicãs atq; designãs. Quemadmodũ enim antiquitus in ijs, qui ad regnum promouebãtur,signũ dignitatis huius erat unctio, quę eis adhibebatur:quo facto ex illo tẽpore traductio & trãsitus quidã erat à priuata & humili fortuna ad principatus fastigiũ & celsitudinẽ, atq; aliud nomen post unctionem accipiebat is,qui hac gratia ac decore dignus erat iudicatus,& pro communi homine Christus domini nominabatur:idcirco, quo maximè spiritus sancti dignitas hominib. ostẽderetur, signũ regni et unctio à scriptura nominatus est, nimirũ, ut nos doceremur, q; unigeniti filij Dei gloriæ ac regni particeps & socius sit spiritus sanctus. Nam ut in Israele non licebat regnum suscipere, nisi unctio præcessisset:ita ex translatione nominum,quæ apud nos in usu sunt, parem uim scriptura ostendit, nimirum quòd nec filij quidem regnum absq; sancti spiritus dignitate accipiatur:idcirco propriè Christus,id est,unctus dicitur inseparabilis & indiuisibilis cum spiritu sancto coniunctionis hoc nomine præbente demõstrationem. Si igitur Christus quidẽ unigenitus Deus, unctio uerò spiritus sanctus est:Dei autem appellatio regiam potestatem ostendit: signum

itē & omē regni unctio est: utiq; particeps etiā dignitatis spiritus sanctus est. Quocirca siqui aiūt Deitatis nomē, dignitatis esse significatiuū: & demōstratū est etiā in hac cōmunionē habere spiritū sanctū, utiq; qui dignitatis particeps est, prorsus etiā particeps erit nominis, quo hęc significatur.

C. T. T. Π. Θ. K. C. H. Λ. X. B.

EIVSDEM AD ABLABIVM, DE EO, QVOD NON PVTANDVM SIT, TREIS DICI DEOS OPORTERE.

Vos quidem, qui iuxta internum hominem omni robore uigetis, æquum erat cum aduersarijs ueritatis decertare, eum'que haud grauatim suscipere laborem, ut nos patres pręclaris filiorum sudoribus oblectaremur. hoc enim suggerit lex naturæ. sed quoniam inuerso ordine ad nos mittis impetus cuspidum, quibus aduersarij ueritatē petunt, postulasq; à nobis senibus clypeo fidei extingui carbones desolatorios, & recundi tela per falsam scientiam acuta, suscipimus onus iniunctum, ac tibi ad propensam obedientiam exemplo sumus, ut etiam ipse nobis inuicem parem præbeas in simili bus iussis retributionem, siquando te ad talia certamina excitauerimus, ô strenue Christi miles Ablabie. Est autem haud parua quæstio hæc, quam proposuisti nobis, neq; eiusmodi quę si non conuenienter ac dignè tractata & examinata fuerit, parum detrimenti allatura sit. Necesse est em̄ ex ui theorematis, secūdū eum, qui se prima fronte offert intellectū, in alterutrū prorsus dissimiliū duorū incidere errorū, uel treis dicere Deos (quod nefas est:) uel testimonio nostro non comprobare, quòd filio spirituiq; sancto Deitas adsit: quod & impiū est & absurdū. Porrò quod abs te dicitur, tale est: Petrus & Iacobus & Ioannes, cùm in una sint humana natura, tres'que homines dicuntur. Ac nullo modo absurdū est, natura coniunctos, si plures sint, ex nomine naturæ pluraliter numerari. Si igitur illic hoc consuetudo concedit, ac nemo uetat duos dicere, qui duo sunt, et treis eos, qui supra duos sunt: quo pacto in mysticis decretis treis hypostaseis confitentes, & nullam in ijs circa naturam differentiam agnoscentes, aduersamur quodammodo confessioni, unā quidē Deitatē patris & filij & spiritus sancti dicentes, treis aūt Deos dicere uetantes. Igitur quæstio quidē, quēadmodū modò dicebā, tractatu multū difficilis est: nobiscū uerò, si quidē aliquid tale possimus inuenire, per quod mentis nostræ ambiguitas firmaretur, et nō amplius ad absurdū dilēma dubia uacillaret atq; pēderet, pręclare ageretur. sin autē nostra oratio proposita quæstione infirmior arguatur, traditionē quidē, quā à patrib. per successionē accepimus, seruabimus in perpetuū firmā & immotā: orationē uerò, quæ fidei patrocinetur, à domino requiremus. quæ si ab aliquo eorū, qui gratia præditi sunt, inuenta fuerit, gratias agemus ei, qui gratiam dederit: sin minus id nobis contigerit, nihilo secius in ijs, quæ decreta atq; statuta sunt, fidem stabilem & firmam retinebimus. Quur igitur tandem in nostra consuetudine cùm sigillatim numerauimus eos, qui in una natura demonstrantur, plurali nomine

mine utimur,tot homines,& non unũ omneis eſſe dicentes:in diuina uerò natura ratio decreti Deorũ multitudinẽ expellit, & hypoſtaſeis numerãs, & pluralẽ ſignificationẽ nõ admittens. Et quidẽ aliquid dicere uideantur, ſi quis ſimpliciorib.id,quod in promptu eſt,dicat, ꝙ ratio decreti Deorũ, quæ à Græcis celebratur, multitudinis ſimilitudinẽ uitans,deos plures nu merare noluerit, ne qua decretorũ quoq; exiſtimetur eſſe cõmunio, ſi non ſingulariter, ſed pluraliter etiã à nobis numẽ numeraretur ad ſimilitudinẽ cõſuetudinis apud illos obtinẽtis.atq; hoc,ſiquidẽ integriorib.ac ſyncerio ribus dicatur,forſitan aliquid dici uideatur. apud alios aũt,qui alterum ex propoſitione ſibi firmũ ac ſtabile manere deſiderãt, aut nõ cõfiteri uideli cet Deitatẽ in tribus,aut treis prorſus nominare eos, qui eiuſdẽ participes & ſocij ſint Deitatis,nondũ tale eſt id,quod diximus,ut generare & indu cere poſsit aliquam quæſtionis ſolutionem. Quocirca neceſſe eſt pluribus reſpondere quomodocunq; poterimus inueſtigãdo rei ueritatẽ. Non eñ de rebus friuolis ac uulgaribus quæſtio eſt. Dicimus igitur primũ abuſum quendã eſſe conſuetudinis, ut eos qui natura diuiſi nõ ſunt,per ipſum naturæ nomen pluraliter nominemus ac dicamus, Multi homines. cui ſimile eſt,ſi quis dicat, Multæ naturæ humanæ. Quòd aũt hæc ita ſe habeãt,hinc nobis planum fieri poſsit. Quum enim appellamus aliquẽ,non ex natura eum nominamus,nequem fortè errorem cõmunio nominis inducat,unoquoq; qui audiat ſeipſum appellatũ eſſe exiſtimãte, quòd nõ propria appellatione,ſed ex communi nomine naturæ uocatio fiat:ſed propriã ei im poſitã (ſignificatricẽ dico ſubiecti) uocẽ proferẽtes,ita eũ à uulgo ac multitudine ſeparamus.ut multi quidẽ ſint eãdẽ ſortiti naturã,uerbi gratia,diſcipuli,uel apoſtoli,uel martyres,unus uerò in omnib. ſit homo.qm̃,ut dictũ eſt,nõ ſingularis(alicuius) ſed cõmunitatis naturæ eſt homo. Homo enim eſt uel Lucas, uel Stephanus.non tamen ſiquis homo eſt, prorſus etiam Lucas uel Stephanus eſt. Sed hypoſtaſeωn quidẽ ratio per eas, quæ in unoquoq; cõſiderãtur proprietates, diſpertitionẽ admittit,& iuxta cõpoſitionẽ in numero cõſideratur.natura uerò una eſt,ipſa ſecũ unita,penitusq; ac prorſus unitas indiuidua eſt,q̃ neq; adiectione augetur,neq; ſubtractione deminuitur,ſed quod eſt unũ ens & unũ permanẽs, etiãſi in mul titudine eſſe uideatur ſectionis expers, continua, integra atq; perfecta eſt, q̃ nõ unà cũ ſingularib. qui eius participes ſunt,diuiditur. Ac queãdmodũ plebs,populus, exercitus, cõcio, ſingulariter omnia dicũtur, unũquodq; aũt horũ in multitudine eſſe intelligitur: eodẽ modo ſecundũ exactiorẽ & exquiſitiorẽ rationẽ homo quoq; unus propriè dici poſſet, etiã ſi hi,qui in eadẽ natura demonſtrantur,multitudo ſint,ut multo rectius fuerit,lapſam in nobis corrigere conſuetudinẽ,& nõ amplius naturæ nomẽ ad multitudinẽ extendere, ꝙ cõſuetudini ſeruientes,errorẽ,qui hic latet, etiã ad diuinũ dogma transferre. Sed qm̃ cõſuetudinis correctio difficilis eſt:(qui eñ alicui perſuaderi poſsit,ut nõ multos dicat homines,qui in eadẽ natura de mõſtrãtur? etenim in omni re cõſuetudo mutatu difficilis eſt)quãtũ attinet ad hãc infernã quidẽ naturam, ſi obtinẽti cõſuetudini nõ aduerſemur, nequaq; tñ peccauerimus, cũ nullũ exiſtat detrimẽtũ ex prauo nominũ uſu.
In di-

In diuino uerò decreto non amplius æquè tutus & à periculo uacuus, promiscuus & indifferēs nominū usus est. Non enim paruum hic quod perparuum est. Igitur unus nobis confitendus est Deus, iuxta scripturæ

Exod. 20. testimonium: Audi Israel, Dominus Deus tuus, dominus unus est: etiamsi uox Deitatis permeat sanctam Trinitatem. Hæc autem dico secundum rationem redditam in humana natura: qua didicimus non oportere plurali designatione dilatare appellationem naturæ. Sed exactius nobis excutiendum est ipsum nomen Deitatis, ut per eam, quæ inest uoci, significationē aliquod nobis adiumentum accedat ad declarationem propositę quæstionis. Vox igitur Deitatis uulgi quidem opinione naturæ peculiariter indita esse uidetur. ac quemadmodum uel cœlum, uel sol, uel aliud quippiam ex mundi elementis peculiaribus uocibus subiectorū significatricibus denotatur: ita aiūt in suprema quoq; atq; diuina natura, tāq; propriū quoddam nomē uocem Deitatis aptè accommodatā esse ei, quod (per eam) declaratur. nos uerò scripturę documēta sequentes innominabilē & inexplicabilem eam esse didicimus: & omne nomen siue ab humana consuetudine adinuentū, siue à scripturis traditū fuerit, aliquid denotandi uim habere dicimus eorū, quæ circa diuinā naturā esse intelliguntur, ipsius uerò naturæ non continere significationē. atq; hæc ita esse, haud magno negotio demonstrari potest. Nam cætera quidē nomina, quæ creaturis imposita sunt, uel absq; aliqua originali notatione, quā etymologiā dicimus, reperiat aliquis fortuitò accōmodata esse subiectis, quū contenti essemus quocunq; modo per ijs impositas uoces res significare, ne cōfusa nobis esset rerum significatarū cognitio. Ea aūt, quæ idcirco prodita sunt, ut nos deducerēt ad Dei cognitionē peculiarē, unūquodq; cōtinet in se sentētiam cōprehensam: nec ullam in diuinis nominib. uocē reperias aliquo carentem intellectu. Ex hoc itaq; demonstratur, ꝙ nō ipsa diuina natura per aliquod eorū nominū denotetur, sed aliquid eorū, quæ ei adiuncta sunt, per ea, quę dicuntur, indicetur. Dicimus enim uerbi gratia, si res ita ferat, numen esse incorruptibile, uel potens, uel quæcūq; alia dicere mos est. sed reperimus cuiusq; nominis peculiarē esse significationē quam deceat intelligi ac dici de diuina natura, quæ significatio tamen nō illud significat, quod natura iuxta essentiā est. Nā ipsum, quodcūq; tandē est, incorruptibile est: dictionis aūt incorruptibilis notio atq; intellectus hic est, quòd id quod est, ad corruptionem non redigatur. Proinde quum incorruptibile diximus, id quod in naturam non cadit, diximus: quid autem sit illud, quod corruptioni obnoxium non sit, non expressimus. Eodem modo si uel uiuificū dixerimus, cùm id quod efficit per appellationē, significauerimus, ipsum efficiens, ac naturam effectricem, (eo) uerbo nō indicauimus. Item in cæteris omnibus eadem ratione ex ea, quæ insita est, augustioribus uocibus, significatione, reperimus aut ea, quæ id, quod nō oportet, de diuina natura sentire interdicant, aut quæ sentire deceat, nos doceāt, nō aūt ea, quę cōtineāt ipsius naturæ significationē. Quoniam igitur uarias supernæ potentiæ efficacias animaduertentes, à qualibet nobis nota efficacia appellatiōes adaptamus, atq; unā nimirū etiā hāc efficaciā inspectricem & uisitatricē, & ut

aliquis dicere poſsit, θεατικὴν, id eſt, ſpectatricem eſſe cognoſcimus: qua omnia inſpicit, omnia intuetur, cogitationes uidens, & uſq; ad ea, quę ſpectari nõ poſſunt, contemplatrice uirtute penetrans: ἐκ τῆς θέας, id eſt uiſione & inſpectione, θεότητα, id eſt, Deitatem denominatã eſſe exiſtimamus, & τὸν θεωρὸν ἡμῶν, id eſt inſpectorem, contemplatorem noſtrum & curatorem, θεὸν, id eſt Deum, & à conſuetudine, & à ſcripturarum doctrina appellari arbitramur. Quod ſi quis concedit, idem eſſe, τὸ θεάσασθαι, id eſt, ſpectare, &, τὸ βλέπειν, hoc eſt, uidere: atq; omnia, ἐφορῶντα, hoc eſt, inſpicientem, θεὸν, id eſt, Deum, ἔφορον, hoc eſt, inſpectorem & præfectũ ſummæ rerũ & eſſe, & dici: conſideret hanc efficaciã, utrùm uni adſit ex ijs, quæ in ſãcta Trinitate creditæ ſunt, perſonis, an ad omneis ea uirtus pertineat. Nã ſi uera eſt, τῆς θεότητος, id eſt, Deitatis explicatio, & ea, quæ uidentur θεατὰ, id eſt, uiſibilia ſeu ſpectabilia, & τὸ θεώμενον, hoc eſt id quod uidet & ſpectat, θεὸς, id eſt, Deus dicitur: nulla iam probabili ratione aliqua perſonarũ, quæ in Trinitate ſunt, à tali appellatione ſeparabitur propter inſitam uoci ſignificationem. Nam quòd uideant & intueantur, ſcriptura ſuo teſtimonio ex æquo attribuit & patri & filio & ſpiritui ſancto. Protector noſter, Aſpice Deus, inquit Dauid. Nam ex hoc diſcimus ſpeciem Dei, *Pſal. 83.* quatenus Deus intelligitur [a] habere peculiarẽ efficaciã uidẽdi, ex eo quod *a Locus mutilus utrobiq;.* dixit, Aſpice Deus. Quinetiam Ieſus uidet cogitationes damnãtiũ, quòd pro poteſtate peccata hominum condonaret. Videns enim, inquit, Ieſus cogitationes eorum. Item de ſpiritu Petrus ad Ananiã dicit, Quur impleuit Satanas cor tuum, ut mentireris ſpiritui ſancto? oſtendens, quòd eorũ, quæ in occulto auſus erat Ananias, teſtis uerax & arbiter eſſet ſpiritus ſanctus, per quem etiam Petro prodebantur occulta. Atque ille quidem ſui ipſius fur erat, fallens omneis, ut putabat, & peccatum occultum habens. Spiritus autem ſanctus ſimul & in Petro erat, & illius mentem ad auaritiam proiectam deprehẽdit, & per ſeſe Petro latentia uidendi facultatẽ dat, hoc uidelicet non facturus, ſi occulta uidendi uirtutis expers eſſet. At nõdum, inquiet aliquis, ad id quod quæritur, orationis ſpectare ſtructuram. Neq; enim ſi datum fuerit commune naturæ uocabulum eſſe Deitatis, iã (protinus) per hoc probatũ fuerit, quòd nõ oporteat dicere Deos: quinimò contrà ex his magis cogimur dicere Deos. Reperimus enim in conſuetudine hominum, non ſolùm eos, qui eandem naturã communem habent, uerumetiam ſi qui ſint eiuſdem ſtudij & officij, nõ ſingulariter multos nominari. qua ratione oratores multos & geometras dicimus, agricolaſq; & ſutores: & in cæteris omnibus eodem modo. Ac ſi quidem naturę uocabulũ Deitas eſſet, magis congrueret atq; conueniret, iuxta ante redditam rationem (omneis) treis hypoſtaſeis ſingulariter comprehẽdere, & unũ Deum dicere, quippe cùm natura talis ſit, ut in partes ſecari ac diuidi non poſſit. Sed quoniam per ea, quæ dicta ſunt, affirmatum eſt, quòd officium efficaciamq; & non naturam ſignificet nomen Deitatis: ad contrarium quodammodo ſenſum ex ijs, quæ affirmãtur, oratio redigitur, ut idcirco magis oporteat dicere treis Deos, eos, qui in eadem efficacia uerſari uidentur: quemadmodum aiunt dici treis philoſophos, aut oratores, aut

si quod est aliud ex studio atque officio nomen, cùm plures fuerint socij eiusdem uitæ instituti. Atque hæc diligentius ac magis industriè amplificaui aduersariorũ ex opposito inferens orationẽ, ut firmius ac certius nobis decretum constabiliatur ualidioribus oppositionibus munitum. Proinde ex integro nobis oratio repetẽda est. Quoniam nobis per orationis structuram mediocriter demonstratum est, quòd nõ naturæ, sed efficientiæ uocabulum Deitatis sit, si quis fortè hanc eius rei caussam afferat, haud absurdè dixerit, quòd in hominibus quidem pluraliter eos, qui eorũdem studiorum & officiorum inter se participes ac socij sint, numerentur & nominentur: singulariter uerò numẽ diuinum tanquam unus Deus & una Deitas dicatur, etiamsi tres hypostaseis ab ea, quæ in Deitate apparet, significatione non secernantur. quippe cùm homines quidem, etiamsi plures eiusdẽ sint officij, sigillatim quisque (tamen) seiunctus agit & operatur id, quod sibi sumpserit efficiendum, nihil communicans in sua actione cum ijs, qui eiusdem sunt officij atque instituti. Nam etsi plures fuerint oratores, studiũ quidem & officium quũ sit unum, idem in pluribus nomen habet: qui autem id tractant sigillatim, quisque solus suum negotium agunt: seorsim ille, itemque alter separatim oratoriam exercentes. Igitur in hominibus quidẽ, quãdoquidem discreta cuiusque est in ijsdem officijs & institutis actio atque operatio, propriè multi nominãtur, quum quilibet eorum intra suos terminos pro ratione sui peculiaris negotij ab alijs separetur. At in diuina natura non ita didicimus, quòd pater faciat aliquid per se solus: quod filius non unà cum eo capessat. Aut filius rursus peculiariter aliquid operetur absque spiritu. sed omnis actio, ad creaturam à Deo perueniens, quæ secundum uarias notiones atque considerationes nomen accipit, à patre proficiscitur, & per filium progreditur, & in spiritu sancto perficitur. Idcirco in multitudinem operantium nomen efficaciæ non scinditur: quoniam non separatum cuiusque atque peculiare circa aliquam rem studium est: sed quicquid fit, quod uel ad nostri prouidentiã, uel ad summę rerum administrationẽ & constitutionẽ pertineat, per treis quidem fit, non tamen tria sunt, quæ fiunt. Intelligemus autem id quod dicitur per unam aliquam rem: ab ipso, inquam, capite beneficiorum uitam consequuta sunt, quæcunque in huius beneficij societatem uenerunt. Si scrutemur igitur, unde nobis tale bonum contigerit, ex commonstratione scripturarũ reperimus, id nobis contigisse à patre & filio & spiritu sancto. At nos quoniã treis personas, ac tria nomina proponimus, treis etiam uitas, ac separatim unã ab unoquoque eorum largitam nobis esse arbitramur: sed eadem uita & à patre pręstatur, & à filio expeditur, à spiritus pendet uoluntate. Quoniam igitur ad similitudinem eius, quod modò dictum est, nõ diuisim pro numero hypostaseωn sancta Trinitas omnem actionem operatur, sed unus quidem bonę uoluntatis motus, una dispositio est, quæ à patre per filium ad spiritum usque deducitur atque dirigitur. Nam quemadmodum non dicimus treis uiuificantes eos, qui unam uitam pręstant, neque treis bonos, qui in eadem bonitate considerantur, nec reliqua omnia pluraliter enuntiamus: eodẽ modo neque treis Deos nominare possumus eos, qui hanc [a] θεότητα, id est, diuinam siue

[a] Respicit subtiliter ad etymologiam di-

inspectricem

inspectricem uirtutem & actionē tum in nobis, tum in omni creatura, coniunctim & non separatim per sese inuicem exercent. Vt enim de Deo summæ rerum docti scriptura dicente, quòd iudicet omnem terram, iudicem eum uniuersarum rerū per filium esse dicimus: ac rursus ubi audiuerimus, quòd pater neminem iudicet, non existimamus pugnare secum scripturā. (Nam qui iudicat omnē terram, per filiū, cui omne dedit iudicium, hoc facit: ac quicquid per unigenitū fit, ad patrē relationē habet, ut & ipse iudex uniuersarū rerū sit, & neminē iudicet, quippe quū, ut dictū est, iudiciū omne filio dederit, & omne iudiciū filij à patris uoluntate diuersum nō sit: nec rectè quis dixerit, uel duos iudices, uel alterum priuatum ac spoliatum esse uirtute ac potestate iudicandi:) ita etiam in Diuinitatis ratione, Christus Dei uirtus, & Dei sapientia est: atque inspectricem ac [a] θεατικὴν, id est spectatricem uirtutem, quam nimirum θεότητα, id est, Deitatem siue Diuinitatem dicimus, per unigenitum pater operatur, filio autem omnem uirtutem in spiritu sancto perficiente: ac iudicante quidem, ut Esaias dicit, in spiritu iudicij, & spiritu adustionis: operante item secundum Euangelij uocem, quā ad Iudæos edidit. Dicit enim, Si autem ego in spiritu Dei eijcio dæmonia: à patre totam speciem beneficij comprehendens per eam, quæ circa efficientiam est, unitatem, per quam unitatem mutua opera efficientia exercetur: unū nomē efficiētiæ in multos dispertiri ac diuidi nō potest. Quoniā em̄ una inspectricis & spectatricis uirtutis ratio (est) in patre & filio & spiritu sancto, quēadmodū in superioribus dictū est, quæ ex patre quidem tanque ex fonte quodam proficiscitur, à filio uerò ad actionem deducitur, & in uirtute spiritus gratiam perficit & consummat: ac non separatur iuxta hypostaseis ulla efficientia, quæ peculiariter ac disiunctim ab unaquaque hypostasi absque ea, quę una consideratur, perficiatur: sed omnis cura prouidentiaque, & uniuersarum rerum moderatio, tam earum, quæ circa sensibilem creaturam, quàm quæ circa supramundanā naturam spectantur: eaque uirtus, quæ & res conseruat, & delicta corrigit, & rectè facta docet, una est, & non treis, quæ quidem à sancta Trinitate peragitur, non tamen pro numero personarum, quæ in fide considerātur, trifariam diuiditur, ut unusquisque actus & unumquodque opus, si per se ipsum cōsideretur, aut patris solius, aut unigeniti peculiariter, aut spiritus sancti separatim fit: sed diuidit quidē cuique singulatim bona, ut inquit apostolus, unus & idē spiritus: non autē absque principio boni motus est ex spiritu: sed reperimus quòd ea, quam ante hanc mente percipimus & animaduertimus uirtus, quæ est unigenitus Deus, omnia facit, sine quo nihil eorū quæ sunt ad generationē prouenit: quin & ipse rursus bonorum fons ex patris destinatione ac uoluntate existit. Si igitur omnis res bona, & omne bonū nomen ab ea, quæ principij expers est, potestate ac consilio pendens in uirtute spiritus per unigenitum Deum sine distinctione ac spatio temporis ad perfectionem & consummationem deducitur, nec ulla mora in diuini propositi destinationisque motu à patre per filium ad spiritum intercedit aut intelligitur: atque unum bonorum tum nominum tum intellectuū etiam Deitas est: haud rectè in multitudinē id nomen diffundatur: quippe ea, quæ circa

ctionis θεὸς, id est. Deus, quod à θεᾶσθαι, id est, spectando & uidēdo descendere uidetur.

a Alludit rursus ad etymologiam nominis θεός.

Esa.4.

Matth.34.

efficientiam est, unitate pluralem numerationem prohibente. Ac quemad
1.Tim.4. modũ unus seruator omniũ hominum maximè fidelium ab apostolo no-
minatus est, & nullus ex hac uoce uel filium dicit non seruare credẽtes, uel
absq; spiritu salutem consequentibus existere: sed est seruator omnium,
qui super omneis est Deus, operante filio salutem per gratiam sancti spiri-
tus: atq; ideo nihilo magis tres seruatores à scriptura nominantur, etiamsi
absq; controuersia salus existat à sancta Trinitate: eodem modo neq; tres
dij (sunt) secundum redditam Deitatis significationem: quanq; conuenit
talis appellatio sanctæ Trinitati. Pugnare autẽ cum aduersarijs, dicẽtibus
nõ oportere efficaciam intelligere per Deitatem, nõ admodũ mihi necessa
rium esse uidetur, quantum ad præsentem sermonis attinet probationem.
Nam nos quidem indefinitam & incomprehensibilem diuinam naturam
esse credẽtes, nullam eius animaduertimus comprehensionem: sed omni-
modo in infinitate intelligi (eam) naturam censemus & affirmamus. quod
autem prorsus est infinitum, non aliqua quidem re diffinitur, aliqua uerò
nõ: sed omni ratione infinitas effugit definitionem. quod igitur expers est
definitionis, ne nomine quidẽ prorsus definitur. ut ergo permaneat in di-
uina natura indefiniti intellectus, super omne nomẽ dicimus esse diuinum
numen: at Deitas unum de nominibus est. Non potest igitur idem & no-
men esse, & super omne nomẽ esse existimari. Veruntamen si aduersarijs
hoc placet, quòd non efficientiæ, sed naturæ significatio sit, recurremus ad
eam, quam in initio posuimus orationem, quòd consuetudo perperam na
turæ nomen ad multitudinis significationem trahat, neq; incremento ul-
lo, neq; diminutione, secundũ ueram rationem, accedente ad naturã, quũ
uel in pluribus uel paucioribus spectatur. Ea nanq; sola secundũ cõpositio
nẽ numeratur, q̃ secundũ propriã circũscriptionẽ consideratur. Circũscri-
ptio aũt in superficie corporis, in magnitudine, in loco, in differẽtia figuræ
& coloris comprehẽditur. At quod extra hęc consideratur, effugit eã, quę
per talia fit, circumscriptionẽ. quod aũt non circumscribitur, non numera-
tur: & quod non numeratur, in multitudine considerari non potest. Nam
& aurum etiamsi in multas formas & figuras scindatur, unum & esse & di
ci affirmamus. numos uerò multos ac multos stateras nominamus, nullã
auri naturæ redũdantiam in multitudine staterum reperientes. Vnde mul
tum quoq; aurum dicitur, cùm maiori pondere uel in uasis, uel numis spe-
a πολλοὶ χρυσοί. ctatur:[a] multa autem aura propter multitudinem materiæ non nominan-
tur, nisi quis ita dicat,[b] aureos multos ueluti Daricos, aut stateras: in qui-
b χρυσοῦς πολλούς. bus nõ materia, sed moneta numiq; multitudinis significationem admit-
Ista sunt Grammatica. tunt. nam propriè hos non χρυσοὺς, id est, aura, sed χρυσοῦς, id est, aureos di
cere licet. Quemadmodum igitur multi quidẽ aurei sunt stateres, aurum
uerò unum est: eodem modo multi quidem singulares in natura hominis
ostẽduntur, ut Petrus, Iacobus, Ioãnes: unus uerò in his homo est. Quòd
si scriptura nomẽ dilatat & extendit ad pluralem significationem, dum di
cit, homines per maiorem iurant, &, filij hominum, & cætera similia, iudi-
cãdum est, quòd consuetudine obtinentis linguæ proprietatis, quam dia
lecton uocamus, utatur, non legem præscribat, qua sic oporteat potius q̃

aliter uerbis uti: nec artificiosam aliquam de uerbis doctrinam instituens hæc dicat, sed secundum obtinentem consuetudinem uerbo utatur, id solum spectans, ut accipientibus utilis sit oratio, nihil admodum disquirens circa dictionem, in quibus locis nullum damnum circa sententiam ex uerbis conflatur. (Ac longum fuerit ad dictorum probationem ex scriptura colligere constructiones solœcismi speciem habentes:) in quibus autem periculum est, ne detrimentum patiatur ueritatis aliqua pars, nõ item promiscuus & indifferens usus, nec indiligentia discutiendi & examinandi in uerbis scripturæ reperitur. Idcirco homines quidem pluraliter nominare concedit, quippe cùm nemo propter huiusmodi figuram uocis ad multitudinem humanitatum suspicione prolabatur, nec multas humanas naturas significari existimat, propterea quòd nomen naturę pluraliter enuntiatum sit. at uocem Deus cum cautione & obseruatione per singularem figuram enunciat, hoc prospiciēs & cauens, ne diuersæ naturæ plurali significatione deorũ in diuina essentia subintroducātur: quamobrē, Dominus Deus, inquit, dominus unus est: quinetiam unigenitũ Deũ uoce Deitatis pronuntiat: ac non dissoluit id, quod unum est, in dualem significationem, ut duos Deos patrem & filium nominet: tametsi uterq; Deus à sanctis prædicetur. sed Deus quidem pater: Deus item filius: unus uerò in eadem prædicatione Deus est: quippe quum neque naturæ, neque efficaciæ aliqua differentia in Deitate consideretur. Nam si uariaret & diuersa esset in sancta Trinitate natura, prout suspicantur nonnulli errore decepti, consequenter in multitudinem Deorum numerus dilataretur, atque unà cum diuersitate essentiæ subiectorum diuideretur. sed quoniã omnem circa essentiam diuersitatem reijcit diuina, simplex, & uariare alterari'ue nescia natura, ut una sit, multitudinis significationem in sese non admittit: sed ut una dicitur natura, ita cætera quoque omnia singulariter nominantur: Deus bonus, sanctus, seruator, iustus, iudex; & si quod aliud augustum ac Deo conueniens nomen intelligitur, quod siue ad naturam, siue ad efficaciam spectare quis dicat, non contendemus. Quòd si quis calumnietur orationem, quasi ex eo, quod non admittat differentiam circa naturam, mixtionem quandam & confusionem hypostaseωn facientem: hoc ad talem occasionem respondebimus, quòd nos qui diuinam naturam differentiæ uariationis'ue expertem esse confitemur, eam quæ circa caussam & caussarum consideratur differentiam, nõ negamus, per quod solum discerni alterum ab altero deprehendimus, nimirum eo quòd credimus aliud quidem caussam esse, aliud uerò ex caussa, & ex eo quod ex caussa est. Ac rursus aliam differentiam consideramus: nam aliud quidem continenter (& sine medio) ex primo est: aliud uerò per id, quod immediatè & ex continenti est, ut & unigeniti proprietas absque ambiguitate in filio maneat, & ex patre spiritum esse non dubitetur: filio, qui medius intercedit, & sibi unigeniti proprietatem seruante, & spiritum à naturali ad patrem habitu non arcente. Caussam autem, & id quod ex caussa est dicentes, non naturam per hæc nomina significamus. Neque enim aliquis eandem caussæ & naturæ rationem reddiderit: sed

Locus corruptus ac mutilatus uidetur.

eam, quæ est secundum aliqualiter esse, differentiam indicamus. Dicentes enim alium quidem caussatum à caussa ortum: alium uerò sine caussa esse, non naturam uerbo caussæ separamus: sed solummodo neque filium ita se habere, quasi genitus non sit, neque patrem per natiuitatem & generationem esse indicamus. Prius autem necesse est nos credere, quòd aliquid sit: & tunc quomodo id, quod creditum est, sit, scrutari. Alia igitur ratio est eius, quod quid est: alia item eius, quod quomodo est. Quocirca si quis dicat, aliquid ita esse, quasi non genitum, quomodo sit, ponit: quid autem sit, hac uoce simul non indicat. Etenim si de arbore aliqua interrogaueris agricolam, utrùm satiua sit, an sponte prouenerit: ille uerò responderit, uel non satiuam esse, uel plantatam succreuisse: nunquid naturam per eam responsionem indicauit? Minimè, sed ubi dixerit, quomodo sit, incertam & inexplicatam naturę rationem reliquit. Ita etiam hic, cùm didicerimus non genitum, quomodo quidem ipsum esse atque intelligere conueniat, edocti sumus: id autem quod quid est, per eam uocem non audiuimus. Eiusmodi igitur differentiam in sancta Trinitate edentes, ut aliud quidem caussam, aliud ex caussa esse credamus, non iam amplius accusari possimus, quòd per communionem naturę rationem hypostaseωn confundamus. Quoniam igitur hypostaseis quidem sanctę Trinitatis caussę ratio discernit, aliud quidem absque caussa, aliud uero ex caussa esse postulans: diuina autem natura & uariationis & diuisionis per omnem considerationem expers esse deprehenditur: idcirco propriè una Deitas, & unus Deus est, & alia omnia Deo conuenientia nomina singulariter efferuntur.

συντίκτασι, fortaße συναπτόντων, uel συμπαρόντων: atque ita uerti.

Σιω. Τ. Τ. Γ. Θ. κ̀ Σ. κ̀. IV. XV. B.

EIVSDEM AD PETRVM FRATREM SVVM, DE DIFFERENTIA *essentiæ & hypostaseos, id est substantiæ, siue subsistentiæ.*

VONIAM complures & essentię uerbum & hypostaseωn, ex mysticis & arcanis decretis atque doctrinis non discernunt: sed nihil interesse putant, utrùm essentiam, an hypostasin quis dicat, quasi in utroque nomine una significatio sit: & ideo duplicis hæreseos in contrarium scissæ error circa significationem harum uocum principia atque argumenta præbuit: cùm Sabellij quidem sectatores, propter communionem essentiæ sanctam Trinitatem in unam hypostasin cogant: uice uerò uersa, qui contrario morbo correpti sunt: (Arianos dico) propter differentiam hypostaseωn præscriptionem quoque essentiarum introducant. hac de caussa, ne tibi quoque eadem accidant, uice commentarij, quo docearis & admonearis, de his uocibus tractatum breuem tibi feci. Est igitur, ut paucis res ostendatur, talis eorum quæ dicuntur, consideratio. Omnium nominum alia quidem, quæ de pluribus ac numero differentibus rebus dicuntur, magis

tur, magis uniuersalem quandam significationem habent, ut Homo. qui enim hoc dixit, communem naturam per id nomen demonstrauit, non tamen ea uoce descripsit eum, qui propriè significatur: alia uerò nomina singularium hominum proprietatum significatiua sunt: per quæ non communio naturæ in uerbo significatur, sed rei cuiusdam descriptio nullam cum eo, quod eiusdem generis est, quantùm attinet ad proprietatem & peculiaritatem, societatem habens. ut Paulus uel Timotheus. non enim iam amplius huiusmodi uox ad communionem naturæ refertur: sed recedens à comprehensiua significatione circumscriptarum quarundam rerum demonstrationem per nomina præstat. Quum igitur duo uel etiam plures eodem tempore unà fuerint: uerbi gratia, Paulus, Syluanus, Timotheus: ac de essentia hominum quæratur ratio, non aliam aliquis essentiæ rationem edet in Paulo, aliam uerò in Syluano, aliam item in Timotheo. sed per quas rationes essentia Pauli demonstrata fuerit, eædem reliquis quoque conuenient: atque ὁμοούσιοι, id est, eiusdem inter se essentiæ sunt, qui eadem ratione essentiæ describuntur. sed ubi aliquis animaduersa communione ad peculiaria ac propria, per quæ separatur alterum ab altero, considerationem & contemplationem conuertit, nō iam itidem ratio, per quam unumquodque cognoscitur, atque discernitur, ei rationi, quæ de alio profertur, per omnia conueniet, etiamsi in aliquibus aliquid reperiatur habere commune. Hoc igitur, quod propriè dicitur, uerbo hypostaseos declarari dicimus. Nam qui hominem dixit, dissipatū quendam & conturbatum intellectum per indefinitam significationem auribus intulit, ut natura quidem eo nomine significetur: quæ autem res subsistit, & propriè declaratur eo nomine, non significatur. at qui Paulum dixerit, ostendit in re, quæ eo nomine declaratur, subsistētem naturam. Hoc itaque hypostasis, (quasi dicas substantia uel subsistentia,) est, non illa indefinita in omnibus essentiæ subsistentia, nullam propter communionem eius, quod significatur, stationem inueniens: sed ea, quæ id, quod & commune & inde scriptum est, per id, quod de quadam re dicitur, per apparentes nimirum in ea proprietates subijcit, circūscribit atq; definit: quemadmodum scriptura quoq; hoc facere consueuit, cùm in multis alijs locis, tum in historia Iobi. Quoniā enim res eius narratura erat, cùm prius mentionem communis nominis fecisset, dixissetq;, homo: statim seiungit peculiari ac proprio nomine per adiectionem eius, quod dicit, quidā. sed essentię quidem descriptionem tanq; nihil utilitatis & commodi ad propositam sermonis rationem afferentem reticuit. Quendam autē per propria insignia denotat atq; designat, & locū edens & ingenij moruq; indicia, ac quęcūq; extrinsecus simul comprehensa separatura eū atq; disiunctura erāt à communi significatione, ut per omnia euidens ac perspicua fieret descriptio eius, de quo narratio instituebatur, ex nomine, ex loco, ex animi proprietatibus, ex ijs, quę extrinsecus circa eū considerabātur. Quod si essentiæ rationem edidisset, nulla iam dictarū rerū in explicatione dictionis mentio facta fuisset. Eadē enim ratio fuisset, quæ uel in Baldacho Sauchita, uel Sophare Minæo, & in unoquoq; eorū hominū, quorum ibi mētio *Locus corruptus.*

 facta est,

facta est, edi potuisset. Quã igitur in nostris terrenis ac mũdanis rebus differentiæ rationẽ tum in essentia tũ in hypostasi cognouisti, hãc si traducas etiã ad diuinas doctrinas atq; decreta, nõ errabis, quũq; cogitabis quõ se habeat essentia patris, quodcũq; tãdẽ tibi tua mẽs suggerit. (Ad nullũ eñ certũ ac destinatũ intellectũ animũ figere ac firmare licet, propterea quòd creditum ac persuasum est, eam essentiã superare omnẽ intellectum:) hoc etiam de filio intelliges: hoc eodẽ quoq; modo de spiritu sancto. Nã non creati & incõprehẽsibilis ratio una eadẽq; et in patre et in filio & in spiritu sancto est. Non eñ aliud quidẽ magis, aliud uerò minus incomprehensibile atq; nõ creatum est. Quoniã aũt per propria ac peculiaria signa incõfusum Trinitatis discrimẽ habere oportet: quod quidẽ cõmuniter in ea cõsideratur: uelut nõ creatũ, inquam, aut supra omnẽ esse comprehensionẽ, aut siquid tale est, nõ unà cõprehendemus & assumemus ad proprij iudicationẽ: sed solũmodo requiremus ea, quibus uniuscuiusq; notio dilucidè & absq; mixtione ab ea, quæ unà cõsideratur, segregetur. Quocirca rectè mihi hoc modo ratio inuestigari uidetur. Quodcunq; ad nos à diuina potẽtia atq; uirtute bonũ peruenerit, hęc omnia efficiẽtis gratiæ actionem & opus esse dicimus: ut inquit apostolus, hęc omnia operatur unus & idẽ spiritus, distribuẽs singulatim unicuiq; prout uult. Si inquiramus aũt, an à solo sancto spiritu bonorũ subministratio accepto initio, ita perueniat ad eos, qui digni sint ijs bonis: rursus à scriptura deducimur ad id, ut subministratiõis bonorũ, q̃ per spiritũ nobis suppeditãt, principẽ, authorẽ et caussam unigenitũ Deũ esse credamus. Omnia eñ per ipsum facta, ac per ipsũ cõstituta esse, à sancta scriptura didicimus. Quũ igitur etiã ad illam elati & euecti fuerimus notionẽ, rursus per diuinę doctrinę suggestiõis adminiculũ deducti docemur, q; per eã uirtutẽ nobis omnia ex eo, quod nõ est, in id ut sint, producãtur: nõ tñ nec ex illa quidẽ absq; principio. Sed est quędã uirtus sine generatione existẽs, & absq; principio subsistẽs, quæ caussa generationis est omniũ eorũ, quę sũt. Ex patre nãq; filius est, per quẽ omnia fiũt. Omnia aũt per filiũ fiunt, cũ quo semper unà spiritus sanctus inseparabiliter intelligitur & cõsideratur. Fieri eñ non potest, ut aliquis filiũ plena mẽte cõprehẽdat, nisi prius à spiritu fuerit illuminatus & illustratus. Quoniã igitur spiritus sanctus, à quo omnis bonorũ facultas & subministratio ad creaturam quasi scaturit atq; emanat, à filio quidem cum quo simul immediatè nullóue intercedente spatio comprehenditur, pendet: à patris uerò caussa, unde etiam procedit, ipsum esse habet dependẽs: hoc (nimirum) signum continet, quo eam, quæ circa hypostasin consideratur, proprietatẽ agnoscamus, nẽpe, q; cum filio & non absq; eo cognoscatur, & ex patre existat. Et filius hoc habet insigne, q; spiritum, qui ex patre procedit, per sese ac secum notum faciat & iudicet. nã filius solus unigeniti in modũ ex nõ genito lumine enitescens atq; relucẽs, nullã, quãtum attinet ad propriã notã & peculiare insigne, communionẽ habet, uel cum patre, uel cum spiritu sancto, sed dictis signis solus agnoscitur. At qui super omnia est Deus, præcipuũ quoddam & eximium insigne notãq; suæ hypostaseos solus habet, q; pater est, quòd ex nulla caussa subsistat: ac per hoc rursus ipse quoq;

[Marginal notes: beside lines 2–6: "Locus corruptus & mutilatus. itaq; coniecturis qualibuscunq; usus sum."; beside "spiritus, distribuẽs": "Cor. 12."; beside "patre existat": "Locus mutilus & ualde corruptus."]

ipse quoque signum propriè peculiariterq́ue agnoscitur. Hac de caussa in essentiæ communione non conuenientia atque incommunicabilia dicimus esse ea, quę in trinitate considerantur, insignia: per quę nobis propriè ostenditur atque repræsentatur: quippe quum unaquæque personarum in fide traditarum proprijs insignibus discriminatim comprehendatur & intelligatur: ut per dicta signa separatio hypostaseωn deprehendatur & comperiatur: quantum autem attinet ad infinitum, & id quod percipi deprehendi'ue non potest, quod'que ita se habet, ut id quod creatum conditumu'e non est, nullo'que termino comprehenditur, & in omnibus eiusmodi nulla uel uariatio, uel differentia sit in uiuifica natura: in patre, inquam, & filio & spiritu sancto: sed quædam continua, & quæ diuelli non possit, in ijs societas atque communio consideretur, ac per quas cogitationes & considerationes aliquis maiestatē unius earum, quæ in sancta Trinitate creditæ sunt, personarum, contemplatus fuerit & animaduerterit, per easdem progredietur indifferentem & non uariantem gloriam cernens in patre, filio & spiritu sancto: nullo inter patrem & filium, uel filium & spiritum sanctum intercedente spatio, per quod mentis agitatio quasi per uacua uagetur: quippe cùm nihil sit, quod per medium horum sese inserat & insinuet: neque alia res est ulla subsistens præter diuinam naturam, quæ per interiectionem alieni possit eam ad inuicem diuidere ac dispertiri; neque alicuius imaginarij ac non subsistentis interualli uacuitas, quæ diducat & quasi hiare faciat diuinæ essentiæ inter se compositionem & aptam congruentem'que cohærentiam interpositione uacui dirimens continuum. sed qui patrem mente atque animi cogitatione percepit, & ipsum in se cognouit, & filiū simul eadem'que contemplatione animi assumpsit. at qui hunc accepit, à filio spiritum non separauit: sed consequenter quidem iuxta ordinem, coniunctim uerò iuxta naturam omnium trium simul in se ipso contemperatam fidem mente concepit, & imaginatus est. Ac qui spiritum solum dixit, unà cum hac confessione comprehendit & id, cuius spiritus est: & quia Christi spiritus est, & ex Deo est, ut inquit apostolus: quemadmodum ex catena qui unam extremitatem apprehendit, alteram quoque summitatem simul attrahit: eodem modo qui spiritum traxit, ut inquit propheta, per eum filium quoque & patrem simul traxit: ac si quis filium reuera acceperit, habebit eum utrinque, hinc quidem suum patrem, illinc uerò suum spiritū simul adducentē. Neque enī à patre qui nuper in patre est, abscindi atque separari poterit, neque unquam à spiritu suo disiungetur: quippe cùm per eum omnia operetur. Fieri ergo non potest, ut aliqua sectio, uel diuisio ullo modo excogitetur, ut uel filius absque patre intelligatur, uel spiritus à filio disiungatur: sed quædam ineffabilis & quę animaduerti non potest, in his deprehenditur tum societas, tum distinctio atque discrimen, quum nec differentia hypostaseωn continuitatem naturæ diuellat, nec cōmunio, quæ circa essentiam consideratur, proprietatem insigniū tollat & confundat. Ne mireris autē si idem & coniunctum, & separatum atq; discretū dicimus, & quandā quasi per ęnigma excogitamus, nouū & à communi

1. Cor. 6.

Ioan. 5.

à cõmuni ſenſu & opinione abhorrẽs tũ diſcrimẽ cõiunctũ, tũ diſcretã con iunctionẽ. Nã niſi quis contẽtioſius cũ offenſiõe & calumnia ſermonẽ audiat, etiã in rebus ſenſibilib. fieri poteſt, ut tale quid inueniatur. Atq; accipite ſermonem meum tanq; ſignum & umbram ueritatis, nõ tanq; ipſam rerum ueritatem. Fieri enim nõ poteſt, ut id, quod per ſigna conſideratur, per omnia congruat atq; conueniat ijs, ad quæ exemplorum atq; ſignorũ aſſumitur uſus. Vnde igitur dicimus diſcretũ ſimul & concretum per ea, quæ ſenſibus noſtris conſpicua ſunt, animaduerti & agnoſci. Iam aliquãdo in uere arcus, qui in nube apparet, ſplendorem uidiſti. illum planè dico arcum, quem communis ſermo Irin ſolet cognominare: quẽ aiunt illi, qui hæc callent, tũc fieri atq; conflari, cùm humor aliquis hæſerit in aëre [a] permixtus, ui uẽtorum id, quod in uaporibus humidum, craſſumq; & nebuloſum iam factum eſt, in pluuiam exprimente. Conflari autem atq; exiſtere aiunt hoc modo. Vbi radius ſolis per obliquum, denſam & obſcuram nebulam penetrauerit, deinde recta linea in nube aliqua ſuũ orbẽ fixerit, quaſi quidam reflexus & reditus ad ſeipſum luminis fit, ſplendore ab humido ſimul ac nitente repulſo. Quoniam enim ea flammeis ſplẽdoribus natura ineſt, ut ſicui leui & plano occurrant, ad ſeipſos denuo refringãtur: figura autem ſolis, quæ in humido ſimul ac leui aëre per radiũ imprimitur, circularis & orbicularis eſt: neceſſariò iuxta formam ſolaris orbis etiã aër nubi proximus per eniteſcentem circumſcribitur ſplendorem. Hic igitur ſplẽdor & ſecum continuus & diuiſus eſt. Quum enim multicolor multiformisq; ſit, & obſcurè uarijs quaſi floribus tinctus ſecum cõmiſcetur, diuerſorum inter ſeſe colorum cõmiſtionem atq; coniunctionem oculis noſtris latenter eximens atq; ſubducens, ut cæruleī ad rutilũ, uel rutili ad purpureum, uel illius ad electrinum terminus, qui per mediũ tum miſcet per ſeſe, tum [b] indicat diuerſitatem colorũ, cognoſci nõ poſſit. Nam omnium ſplendores dum ſimul eodemq; tempore conſpiciuntur, & procul lucent, & ſigna mutuæ coniunctionis ſubducẽtes iudicium effugiunt, ut fieri nõ poſſit, ut aliquis deprehendat, quatenus progrediatur, & ubi conſiſtat id, quod in ſplẽdore uel fuluum, uel ſmaragdo ſimile eſt: & unde tale deſinat eſſe, quale conſpicitur in eo, quod ex lõginquo fulgens apparet. Quemadmodum igitur in expoſita ſimilitudine colorum quidem differentias planè diſcernimus, quantum autẽ interuallum ab uno ad alterum intercedat, ſenſu deprehendi non poteſt: eodem modo exiſtimato mihi fieri poſſe, ut de diuinis doctrinis atq; decretis ratiocinemur, proprietates quidẽ hypoſtaſeωn quaſi quẽdam florẽ eorum, quæ in iride procul apparẽt, in unoquoq; earum, quæ in ſancta Trinitate creditæ ſunt, perſonarum effulgere: eius autem, quę circa naturam conſideratur, proprietatis nullam unius ab altero differentiam animaduerti: ſed in communione eſſentiæ, eas proprietates, per quas unaquæq; perſona cognoſcitur, in unaquaque elucere. Etenim illic quoq; in ſimilitudine, quæ multicolorem illum ſplẽdorem emittebat, una eſſentia erat, quæ per radium ſolis refringebatur: color autem eius, quod apparebat, multiformis erat: docente nos, opinor, ratione etiã per creaturam, ne nouũ in diſquiſitione ac diſceptatione doctrinæ nobis accidat,

[a] ἀνακεκραμένη habetur: ἀνακεκραμένην, legendum fortaßis.

[b] γνωρίζοντα: fortaſſe, διορίζοντα, legendũ, id eſt, eum qui diſtinguit.

accidat, quum oblata nobis difficili contemplatione ad assensionem & approbationem eorum, quæ dicuntur, quasi uertigine laborantes perturbati fuerimus. Vt enim in ijs, quæ oculis apparent, experientia ualidior, quam ut contradici possit, uidetur: ita in supereminentibus, captumque nostrum superantibus doctrinis quoque ea comprehensione atque perceptione, quæ per ratiocinationes conciliatur, potior ac firmior esto fides, quæ & in hypostasi separationem, & in essentia coniunctionem docet. Quoniam igitur disceptatio aliud quidē commune quiddam, aliud uerò propriū ac peculiare in sancta Trinitate cōsiderauit: communionis quidē ratio ad essentiam reducitur, hypostasis uerò peculiare ac proprium unius cuiusque signum est. Sed putat aliquis fortasse de hypostasi redditam rationem non congruere, neque conuenire sententiæ apostoli scripturæ, ubi de Domino dicit, splendor gloriæ eius, & figura hypostaseos, id est, substantiæ. Nam si hypostasin concursum esse exposuimus proprietatū, quæ circa unāquanque personam considerantur: ac quemadmodum cōstat in patre esse aliquid, quod peculiariter in eo consideretur, per quod solus agnoscitur: eodem itidē modo de unigenito quoque idem esse creditur. qui fit, ut scriptura hoc in loco patri soli testimonio suo assignet nomē hypostaseos, siue subsistentiæ, filium uerò quasi formam dicit hypostaseos, qui non suis, sed patribus insignibus exprimatur atque denotetur? Si enim hypostasis propriū ac peculiare signum essentiæ uniuscuiusque personæ est: patris autem proprium esse non ambigitur, quòd sit ea conditione, qua is, qui genitus non est: filius uerò figuratur ac designatur proprietatibus patris: utique non amplius proprium ac præcipuum apud patrem manet insigne, ut de eo solo separatim dicatur, non genitum esse: si quidem proprio patris insigni unigeniti quoque essentia denotatur. Verùm nos hoc dicimus: quòd ad aliam intētionē & finē hoc loco ab apostolo dirigatur oratio, ad quē sensum & intētionē respiciens his uocibus usus est, splendorē dicens & expressam imaginē substātiæ, quā intētionē si quis exactè ac plenè animaduerterit & intellexerit, nihil inueniet quod pugnet cum ijs, quæ à nobis dicta sunt: sed in peculiari quadam consideratione sermonem esse exornatum. Non enim id agit apostoli oratio, ut per ea, quæ in ijs apparent, signa separentur & dirimantur abinuicem hypostaseos, siue substantiæ: sed ut uerus & germanus, nulloque intercedēte spatio coniunctus filij habitus ad patrem intelligatur. Quoniam enim non dixit, Qui cum gloria sit de gloria: (quanquam ueritas ita se habet:) sed hoc tanquam cōfessum certum & indubitatum prætermittens (nempe,) quòd non alia quędam gloriæ species in patre spectāda, alia item in filio intelligenda sit, ab ipsius patris gloria existentem splēdorem unigeniti gloriā esse affirmat: similitudine luminis probans, absque ullo interuallo unà cū patre filium intelligi atque considerari. Vt enim ex flamma splendor existit, nō tamen posterior secundum flammam splēdor est, sed simul atque flāma exorta est, lumē quoque cum ea effulget: ita uult etiam ex patre quidem filium intelligi, non autem interualli alicuius extensione atque productione à patris substātia unigenitum distingui, sed semper unà cum causa id, quod existit, ex ea comprehendi. Eodem igitur modo, tanquam

Heb. 1

explicans

subsistentium, siue substantiarum, indiuiduarũ & personarũ) discretionẽ.

X. T. T. E. Θ. ἠ P. H. ĪV XV E.

EIVSDEM AD SIMPLICIVM, DE FIDE.

Aliter inscribitur: Simplicio tribuno Gregorius de patre & filio & spiritu sancto.

DEVS per prophetam præcipit, ne ullum Deum nouũ, Deũ esse existimemus, neq; Deum adoremus alienum. Manifestum est autem, quòd nouum dicitur id, quod ab sempiterno non est: ac rursus ex contrario, sempiternũ dicitur, quod nouũ nõ est. Igitur qui nõ ex sempiterno unigenitũ Deum ex patre esse credit, nouum eum esse non negat. quod enim non sempiternum, nouum prorsus est. quodcunq; aũt nouum est, Deus non est, quemadmodũ dicit scriptura: Non erit in te Deus nouus. Ergo qui dicit, quòd aliquando filius non erat, is negat eius Deitatem. Rursus alienum Deum uetat adorare, qui dicit, Nunq; adorabis Deum alienum: alienus autẽ collata cum nostro proprio Deo distinctione cõsideratur. Quis igitur noster proprius est Deus? Palàm est, quòd uerus Deus. Quis item alienus? prorsus is, qui à natura Dei ueri alienus est. Si igitur proprius noster Deus, Deus uerus est, si unigenitus Deus ex natura ueri Dei non sit, quemadmodũ hæretici dicunt: alienus Deus est, & noster Deus non est. Euangelium aũt dicit, quòd oues alieno non obediant. Qui creatũ eum esse dicit, alienum à ueri Dei natura facit. Quid igitur facient, qui dicunt quòd creatus sit? Adorabunt' ne eum, qui creatus sit, an non? Nam si non adorant, Iudæos sequuntur negantes adorationem Christi: sin autem adorant, idololatræ sunt. adorant enim eum, qui alienus sit à Deo uero. Atqui æquè impium est uel non adorare filium, uel adorare Deum alienum. Oportet ergo ueri patris uerum filium dicere, ut adoremus eum, & nõ condemnemur tanq; Deum alienum adorantes. Aduersus eos autem, qui dicunt illud ex prouerbio, Dominus creauit me, & per hoc putant, se aliquod firmum afferre argumentum ad probandum quòd creatus sit omnium conditor & creator, hæc conuenit dicere, quòd multa propter nos factus sit unigenitus Deus. Etenim quum Verbum sit, caro factus est: & quum Deus sit, homo factus est: & quum incorporalis esset, corpus factus est: atq; his etiam amplius, & peccatum, & maledictio, & lapis, & securis, & panis, & ouis, & uia, & ostium, & petra, & eiusmodi multa factus est, quum natura nihil horum sit, sed propter nos per dispensationem & administrationem talis euaserit. Quemadmodũ igitur quum Verbum sit, propter nos caro factus est: & Deus quum sit, homo factus est: ita creator quum sit, propter nos creatura factus est, quippe quum caro res creata sit. Quemadmodũ igitur per prophetam dixit, Sic dicit Dominus: Qui formauit me ex uentre seruum suum, ita etiam dixit illud per Solomonẽ: Dominus creauit me principium uiarum suarum ad opera sua. omnis enim creatura seruit, ut inquit apostolus

Deut. 5.

Exod. 34.

Exod. 20.

Esa. 49.

Eccles. 24.

apostolus. Proinde & is, qui in uentre uirginis formatus est, secundū uerbum prophetæ, seruus est, non dominus: hoc est is, qui secundum carnem homo est: in quo Deus manifestatus est: & is, qui illic creatus est in principiū uiarū eius, non Deus est, sed homo: in quo nobis manifestatus est, ut corrupta ac labefactata uia salutis humanæ iterum renouaretur. Itaq; quoniam res duas de Christo statuimus & sentimus, unū quidē diuinū, alterū uerò humanum, in natura quidem diuinū, in administratione ac dispensatione id, quod secundum hominem est: consequenter sempiternū Deitati attestamur, creatū uerò humanæ naturæ assignamus. Quemadmodū enim secundum prophetā, in uentre formatus est seruus, ita etiam secundū Solomonē, per hanc seruilē creaturā in carne manifestatus est.

Porro quum dicunt, si erat, non est genitus: &, Si natus est, non erat: doceatur, q̄ non oporteat carnalis natiuitatis proprietates accōmodare diuinæ naturæ. Nam corpora quidē q̄ non erant, gignuntur: Deus aūt efficit, ut ea quæ non sunt, existant: non ipse ex eo, quod non est, existit. Idcirco Paulus quoq; eum splendorē gloriæ nominat, ut doceamur, q̄ sicut lumen de lucerna est, ex natura lumen edentis est, & unà cū illa est: (simul eñ atq; emicuit lucerna, lumē quoq;, quod ab ea existit, pariter effulget:) ita hic quoq; iubet apostolus intelligere, quòd & ex patre sit filius, et absq; filio nūq̄ sit pater. nam fieri nō potest, ut gloria sit absq; splendore: quēadmodū fieri non potest, ut absq; splendore lucerna sit. Manifestū est aūt q̄ sicuti splendorem esse, testimoniū est eius, quod in gloria est. Si eñ nō sit gloria, non fuerit is, qui ab hac editur, splendor: ita si quis dicat, quòd nunq̄ erat splendor, demonstrat q̄ neq; gloria esset, quum non esset splendor. fieri enim non potest, ut gloria sit absq; splendore. Vt igitur de splendore dici nō potest, Si erat, non editus est: &, si editus est, non erat: ita uanū & absurdū est hæc de filio dicere, quippe cùm filius sit splendor. Cæterùm qui minus & maius de filio & patre dicunt, discant à Paulo, ne metiatur ea, q̄ nemo potest metiri. nā apostolus filium dicit effigiem esse patris substantiæ. planū est igitur, quòd quanta fuerit substantia patris, tāta est etiā effigies substantiæ. fieri eñ non potest, ut minor sit effigies, q̄ substantia, quę per eam cōsideratur. Quinetiam magnus Ioannes eadē docet, cùm dicit, In principio

Ioan. 1. erat uerbum, & uerbum erat apud Deum. Ex eo namq; quod dixit, quòd in principio erat, & nō post principiū, ostendit q̄ nunq̄ absq; uerbo principium erat. Ex eo uerò quod ostendit, q̄ uerbū erat apud Deū, significauit, quòd nihil desit filio in cōparatione patris. cum toto namq; Deo totū simul consideratur uerbū. Nam si quid uerbo deesset in sua magnitudine, ut non posset apud totū esse Deū: prorsus necesse esset, ut existimaremus absq; uerbo esse eam Dei partē, qua uerbo superior ac maior esset. Atqui cum tota Dei maiestate, uerbi maiestas simul consideratur: ergo in diuinis doctrinis locum non habet ut uel maius uel minus esse dicamus.

Nam qui dicūt q̄ genitū non genito natura dissimile sit, ex similitudine & exemplo Abelis & Adami discāt haud stultè iudicare. Etenim Adam quoque secundū naturalem hominū natiuitatē genitus non fuit: Abel uerò ex Adamo genitus est. At qui genitus nō fuit, ἀγέννητος, id est, nō generatus & qui

& qui genitus est, γεννητὸς, id est natus dicitur. sed nihil prohibuit Adamum esse hominem, quòd genitus non erat: neque natiuitas Abelem aliud ac diuersum quiddã ab humana reddidit natura. sed tam hic quàm ille homo fuit, etsi hic quidẽ natus erat, ille uerò absq; natiuitate extiterat. Igitur in diuinis quoq; dogmatibus nullam naturæ differentiam efficit genitum uel non genitum esse, sed quemamodũ in Adamo & Abele una humanitas, siue natura humana, eodem modo in patre quoq; ac filio deitas, seu diuina natura una est. Atq; idem de spiritu quoq; sancto obtrectantes ei dicũt, quod de domino, nempe quòd & ille creatus sit. at ecclesia ex æquo sicut de filio, ita de spiritu quoq; sancto credit, quòd creatus nõ sit: tum quia omnis creatura ex participatiõe superni boni bona fit: (spiritus sanctus aũt bene factore nihil opus habet, quippe cũ natura bonus sit, quẽadmodũ scriptura testatur:) tum quia creatura deducitur ac dirigitur à spiritu Dei, spiritus uerò beneficiũ deductionis ac directionis largitur: natura subdita est: spiritus uerò p̃est. natura cõsolationẽ & exhortationẽ accipit: spiritus uerò cõsolatur & exhortatur. natura seruit: spiritus uerò liberat. natura sapiẽtiã docetur: spiritus uerò sapiẽtiæ beneficiũ largitur. natura beneficiorũ ac donorũ partẽ capit: spiritus uerò ad arbitriũ suũ largitur. Omnia nãq; hæc operatur unus et idẽ spiritus, distribuẽs cuiq; singulatim quẽadmodũ uult. Cor. 12. Ac sexcenta alia scripturarũ loca licet inuenire, quib. demonstratur, quòd omnia sublimia Deũq; decentia nomina, quęcunq; patri & filio à scriptura accõmodantur, ea circa spiritũ quoq; sanctũ considerantur: incorruptibilitas & integritas, beatitudo, bonũ, sapiens, potens, iustũ, sanctitas: omne denique pretiosum & honorabile nomen tam de spiritu sancto, quàm de patre & filio dicitur: exceptis ijs, per q̃ hypostases perspicuè, clarè & absq; cõfusione ab inuicẽ separantur. Dico aũt quòd neq; filius dicitur spiritus sanctus. cætera uerò quibuscũq; nominib. pater & filius appellãtur, ea spiritui quoq; sancto à scriptura adaptãtur. Per hoc igitur deprehẽdimus, quòd spiritus sanctus est super naturã. quocirca ubi pater & ubi filius intelligitur, ibi spiritus quoq; sanctus intelligitur. nã super naturã pater & filius est: quod spiritui quoq; sancto cõsequẽtia sermonis attestatur. Qui igitur supra naturã spiritũ sanctũ ponit, consequenter & rectũ & sanũ accepit sermonẽ & opinionem. Vnã enim cõfitebitur naturã non creatã, quę & in patre & filio & spiritu sancto consideratur. Quoniam aũt ad demonstrandũ, ut putant, quòd spiritus sanctus creatus sit, prophetæ uocẽ nobis proferũt, q̃ ita habet: qui firmat tonitruũ, & creat spiritũ, & annũtiat in hominib. Christũ suum: hoc conuenit intelligere quòd alium spiritũ in firmitudine tonitrui propheta creari dicit, & nõ spiritũ sanctũ: tonitruũ em̃ mysticus sermo Euãgeliũ nominat. Quibus igitur firma ac stabilis de Euãgelio fit fides, hi per fidẽ transeunt ab eo quòd carnes sunt, ad hoc ut spiritus fiant, quẽadmodũ dicit Dominus: Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Ioan. 3. Deus igitur est, per id, quòd Euangelium tonitruum firmum credẽtib. facit, spiritũ efficit eũ, qui credit: qui aũt ex spiritu natus est, & per tale tonitruũ spiritus factus est, annũtiat Christũ, quẽadmodũ dicit apostolus, quòd nullus possit dicere, Dñm Iesum Christũ nisi per spiritũ sanctũ.

EIVSDEM IN DICTVM APOSTOLI, TVNC ETIAM IPSE FILIVS SVBIICIETVR EI, QVI SVBIECIT EI OMNIA.

MNIA quidem oracula Domini sunt & casta & pura, ut inquit propheta, quum ad similitudinē eius, quæ per ignem fit argenti purgationis, ab omni hęretica opinione expurgata mens oraculorū propriū, quicq; ex natura ueritatis est, acceperit splēdorē: sed ante omnia arbitror oportere sācti Pauli placitis omnē attribuere tum splendorē tū puritatē, quippe quū in paradiso initiatus arcanorū cognitionē, & loquentē in se Christū habens ea loquerei, q̄ ex tali ludo profectū & à pceptore atq; doctore Verbo institutū loqui par est. Qm̄ aūt improbi institores diuinū argentū adulterare ac deprauare conātur, immixtione hęreticorū corruptorūq; intellectuū sermonis splendorē obscurātes, & mysteriorū plenos apostoli intellectus uel nō intelligentes, uel malitiosè ad quod eis uidetur excipientes, ad patrociniū malitiæ suæ attrahunt, dicentes ad subuersionē unigeniti Dei gloriæ sibi opitulari apostolicū dictū, quod ita se habet: Tunc subijcietur filius ei, qui ipsi omnia subiecit: quasi seruilē quādā humilitatē huiusmodi dictio significet: idcirco necessariū uisū est huius rei diligēter excutere atq; examinare rationē, ut ostendamus apostolicū argentū purū reuera nulliusq; sordidæ simul & hæretię opinionis immixtione coinquinatū. Scimus igitur in usu sanctæ scripturæ multa significare eā uocē, & nō semper ijsdē intellectibus conuenire: sed nūc quidē hoc significare, rursus aliud indicare. Veluti,
1.Petri, 2. Serui, inquit, suis dominis subditi sunto. ac de natura rationis experte, q̄
Psal. 8. Deus eā homini subiecerit, propheta dicit, Omnia subiecisti subter pedes
Psal. 46. eius. Item de bello subactis dicit, Subiecit populos nobis, & gentes subter pedes nostros. ac rursus quū eorū, qui per agnitionē seruantur, mentionē fecisset, tanq; ex persona Dei dicit, Mihi alienigenæ subiecti sunt. Cui propinquū & affine quodāmodo esse uidetur, quod à nobis psalmo sexa-
Psal. 59. gesimo primo discussum & examinatū est per illud, Nunquid Deo subij-
Psal. 61. cietur anima mea. Atq; ad hæc omnia accedit illud, quod ab inimicis no-
1.Corinth. 15. bis obijcitur ex epistola ad Corinthios: Tunc ipse filius subijcietur ei, qui ipsi omnia subiecit. Qm̄ igitur ad multos intellectus pertinet huius uocis significatio, nō alienū fuerit, horū unoquoq; per se diuiso atq; discreto cognoscere, ad quod subiectiōis significatū apostoli dictio propriè accōmodetur. Dicimus igitur, q̄ significatū subiectionis in ijs quidē, qui ui eorū, qui bello superiores fuerint, subacti sunt, inuitos et coactos succubuisse, ac sese submisisse uictorib. ostendat. Nā siquæ uires captis accesserint, q̄ spem ostēdāt eos uictis superiores fore, rursus aduersus uictores insurgūt, quippe probrosum & cōtumeliosum esse ducētes, si inimicis obnoxij atq; subiecti sint. Bruta uerò animalia rationisq; expertes bestię, rationalib. alia de caussa subditæ atq; obnoxiæ sunt, idcirco uidelicet, quòd eorū naturæ maximū bonorum omniū ratio deest, ut necesse sit, id quod inferius est, subditū esse ei, quod felicitate naturę superius ac plurib. dotib. ornatū est. At qui legitima quadam ordinatione sub iugo seruitutis tenētur, tametsi natura

eiusdem

eiusdẽ cũ reliquis cõditiõis sint, quũ tñ legi resistere nõ possint, statui & ordini subditorũ acquiescũt, inevitabili necessitate ad subiectionẽ cõpulsi. Ea aũt subiectio, qua nos Deo obnoxij efficimur, salutẽ propositã habet, uti à prophetia didicimus, q̃ dicit, Deo subiecta esto anima mea, apud illũ eñ salutare meũ. Quũ igitur obijcit̃ nobis ab aduersarijs, apostoli uox, q̃ filiũ obnoxiũ patri fore dicit, proximũ & cõsentaneũ fuerit iuxta distinctã eius uocis signific. interrogare eos, ad quod significatũ subiectiõis spectãtes, hanc uocẽ existimẽt unigenito filio oportere accõmodare. At nõ est dubiũ, quin nullo eorũ modorũ, quos enumerauimus, filij se subiectionẽ intelligere dicturi sint. Neq; eñ quũ inimicus esset, bello subactus est, ut rursus aduersus eũ, in cuius pôt. est, rebellionẽ speret, atq; in animo habeat: neq; ut accidit in brutis, uerbũ propter defectũ boni necessariã habet in natura sua subiect. sicut oues & boues reliquaq; pecora homini obnoxia sunt. neq; ad similitudinẽ pecunia cõparatorũ domi ue natorũ mãcipiorũ lege seruus factus sperat aliquãdo beneuolẽtia uel gratia à iugo seruitutis se liberatũ iri. At nec se eundũ salutis quidẽ propositã rationẽ dixerit aliquis unigenitũ Deũ patri subijci, ut hoc modo ad similitudinẽ hominũ salutẽ sibi à Deo cõficiat. nã in natura mutabili, q̃ cõmunicatiõe atq; participatiõe bonũ adipiscit̃, necesse est, eã Deo subditã esse, quippe quũ inde nobis proueniat bonorũ cõmunicatio. At in immutabili & uariare nescia, in qua oĩe et nomẽ & intellectus bonus spectatur, uerbi gratia sempiternũ, immortale & incorruptibile, beatũ, quod semper eodẽ modo se habet, q; neq; melius, neq; deterius fieri põt, subiectio locũ nõ habet. neq; eñ in bono accessionẽ, neq; ad deterius declinationẽ admittit id, ex q̃ salus ad alios redundat, ipsum seruatore opus non habet. Quodnã igit̃ subiectiõis significatũ probabiliter dicẽt se propriè intelligere in eo? Ostẽsum est eñ q; omnia, q̃ examinauimus, lõgè absint ab eo, ut propriè de unigenito Deo uel intelligãt̃, uel dicãtur. Quòd si etiã illã subiectiõis speciẽ addere oportet, quã prodit Euãgeliũ Lucæ, q; ad duodecimũ annũ usq; progressus dñs, parẽtib. subditus erat. nec hoc quidẽ de eo, qui & ante secula fuit & uerus est, ad uerũ ipsius patrẽ relatũ dici cõueniat. Nã illic quidẽ qui iuxta nostri similitudinẽ, excepto peccato, in omnib. periculũ fecit, per naturæ quoq; progredi ætates haud recusauit. a cuti puellus factus infantib. cõuenientẽ cibũ nõ respuit butyro & melle uescẽs: eodẽ modo quũ in adolescẽtulũ euasisset, quod illã ætatẽ decebat & accõmodatũ erat, nõ detrectauit, per suã uitã exẽplũ disciplinæ atq; modestiæ p̃bẽs. Q̃m eñ in cæteris hominib. eius ætatis imperfecta mẽs est, & iuuẽtus opus habet, ut à perfectiorib. ad meliorẽ frugẽ quasi manu ducatur: ideo duodecim annos natus matri subijcitur, ut ostẽderet, q; id, quod proficiendo tẽdit ad perfectionẽ, anteq; eã assequutũ sit, subiectionẽ tãq; ad bonũ qui manu ducentẽ rectè admittat. At qui in omni bono semper perfectus est, & neq; progressus facere, neq; diminutionẽ in se suscipere põt, qppe cùm natura eius nihil amplius desideret, ac diminutionis expers sit, cuius rei gratia subijciatur, dicere nõ possint, qui omnia dicũt incõsideratè. Nam quòd eo tẽpore, quo in carne cum humana uersabatur natura, in ætate puerili per ea, quæ agebat, quasi lege iuuentuti obedientiam sanciebat, hinc patet, q; ad perfectã ætatẽ progressus, iam non amplius potestatem matris curabat. Quum enim illa

Psal. 61.

Ioan.2. hortaretur eũ in Cana Galilææ, ut in eo quòd deerat epulo nuptiali uirtutem suam ostenderet, & uinum quo opus erat, conuiuio largiretur: beneficium quidem indigentibus conferre haud recusauit: maternum uerò consilium, ut quod nõ amplius in tempore sibi suggereretur, reiecit atq; repudiauit, quum diceret, Quid mihi tecum est mulier? nunquid etiam hãc meam ætatem regere uis? an nondum uenit hora mea, quæ liberum arbitrium & suum ius ac potestatem ætati præbeat? Si igitur in uita, quam in carne degebat, iustus & competens ætatis modus genitricis iugum excutit, quem locum subiectio habeat in illius uita, qui ui potentatus sui seculi dominus est, nemo dicere posit. Propriũ enim ac peculiare diuinæ atq; beatæ uitæ est, semper in eodem permanere, & ex alteratione mutationem non admittere. Quoniã igitur, quod in principio erat uerbũ unigenitus Deus ab omni incremẽto progressuq; & alteratione alienus est, quo pacto nunc quod nõ est, posthac fit? Non enim loquitur apostolus quasi de filio semper subiecto: sed quasi futurum sit, ut circa finem consummationis uniuersarũ rerum subijciatur. Quanquam si res præclara dignaq; quæ de Deo dicatur, subiectio est: qui fit, ut nunc à Deo absit illud bonum? Ex æquo enim prorsus utrisq; præclarum est & honestum tum filio, qui subijcitur, tum patri, qui subiectionem & submissionẽ filij suscipit. Deest igitur in præsenti & patre & filio eiusmodi bonum: & quod neq; pater neq; filius habuit ante secula, hoc in consummatione & completione temporum tum patri, tum filio accedit: hoc quidem subiectionem sustinente, illo uerò adiectionem & incrementum suæ gloriæ per hoc accipiente, quod incrementum in præsenti adhuc non habet. Vbi igitur in hoc illa immutabilis & quasi inalterabilis natura? Quod enim posthac aliquid futurum est, nunc autem id non est, mutabilis naturæ proprium est. Siue igitur bonum est subiectio, etiam nunc credere conuenit Deo adesse bonum: siue indigna, quæ de Deo credatur, ea res est, neq; nunc, neq; aliàs subiectionẽ in Deo esse credendum est. Atqui apostolus tunc ait filium subditum iri, non nunc subiectum esse. Ergo ad aliam quandam intentionem oratio spectat, ac procul abest ab hæreticorum maleuolentia nominis significatum. Quænam igitur est ea oratio? Fortasse per conuenientiam & concordantiam eorum, quæ in illo loco conscripta sunt, sentẽtiam magis animaduertere & perspicere quis posit. Nam quoniam obiurgatorium & contẽtiosum aduersus Corinthios instituerat sermonẽ: qui fidẽ quidẽ in Dominũ acceperant, de resurrectione uerò hominum doctrinam fabulam esse putabãt, quum dicerent, Quomodo resurgunt mortui? & quo corpore ueniunt, quorum multis uarijsq; modis ac formis post mortẽ abolita & ad interitum redacta sunt corpora? uel putrefacta, uel à carniuoris animalibus reptilibus, aquatilibus, uolatilibus, quadrupedibus cõsumpta? idcirco multis propositis considerationibus & ratiocinationibus persuadere conatur eis, ne ex suis uiribus diuinam potentiam metiantur, neu quatenus ab homine fieri non potest, itidem de Deo existiment: sed ex notis nobis similitudinibus & signis magnificentiam diuinæ potestatis existiment atq; perpendant, atq; ita proponit eis mirificam illam operationẽ, quæ fit circa corpora seminũ, quæ semper à diuina uirtute renouantur: & q; diuinæ sapientiæ non defuerit facultas infinitas in uniuersitate

uersitatē corporum formas inueniendi, ratione præditorum, rationis expertium & brutorum, in aere uiuentium, terrestrium: item eorum quæ in cœlo nobis apparēt, solis & reliquarum stellarum, quorum unumquodque cùm diuina uirtute factum sit, demonstrat nobis, quòd nec in tempore resurrectionis corporum nostrorū penuria Deus laboraturus sit. Nam si res uniuersæ non ex aliqua suppetente materia ad eam formā, qua conspiciuntur, traducta sunt, sed diuina uoluntas & materia & essentia operum fuit: multo magis fieri posse affirmat, ut id, quod iam est, ad suam propriam formā denuo reducatur, & ut id quod ab initio prorsus non erat, ad subsistentiam & essentiam perueniat. Quū igitur in sermonibus, quos ad eos habuit, ostendisset, ꝙ primo homine propter peccatū in terram resoluto, & idcirco terreno uocato, cōsequens erat, sicut ille fuerat, itidem eos, qui ex illo descendissent, omneis terrenos & mortaleis esse, qui ex tali orti essent: necessariò secū dam etiam intulit consequentiam, per quam homo rursus ex mortali in immortalitatē restituitur ac reformatur: eodēq; modo bonum ex uno in omneis diffusum naturæ innatū esse dicit, quemadmodū etiā malum unà cum successione posterorum dilatatū per unū in multitudinē diffusum erat. His aūt uerbis est usus huius rei doctrinā confirmans: Primus, inquit, homo de terra terrenus: secundus ex cœlo. qualis terrenus ille, tales itē terreni: qualis cœlestis ille, tales etiā qui cœlestes sunt. et quēadmodū gestauimus imaginē terreni, ita geremus etiā imaginē cœlestis. His igitur ac talib. rationib. cōfirmato de resurrectione sermone, ac per alia multa quū hæreticos syllogismis & collectis rationib. quasi illaqueasset, quib. ostēdebat eū, qui resurrectionē hominū nō crederet, ne Christi quidē admittere resurrectionē per nexū eorū, q inter se coniuncta sunt, molitur ineuitabilē ac necessariā cōclusionē, dicens: Quòd si resurrectio mortuorū nō est, ne Christus quidē resurrexit, uana est etiā in eū fides. Quū eñ uera propositio sit, quòd Christus ex mortuis resurrexit, huic quoq; coniunctū omnino uerū esse oportet, mortuorū uidelicet esse resurrectionē, quippe per particularē demonstrationē uniuersale quoq; simul demonstratur. item ex contrario, Si quis in uniuersum falsum esse dicat, ꝙ sit resurrectio mortuorū, ne particulare quidē uerū prorsus inuenietur, quòd Christus ex mortuis resurrexerit. Quod eñ in uniuersum fieri nō pōt, nec in aliquo qdē planè fieri poterit. Atqui hoc ijs, q sermonē acceperūt, persuasum est, nec cōtradici pōt, quin Christus ex mortuis resurrexerit. ergo necessariò in particulari resurrectiōis Christi fide, uniuersalis quoq; uim persuasiōis habebit. quū igiť eos hoc modo rationib. collectis concludendo ad susceptionē eius doctrinæ cōpulisset ex eo, quod dixisset, quod si nō est: (quod eñ in uniuersū nō est, nec in aliquo qdē esse pōt. Sin aūt hūc resurrexisse credimus, de hac re fides uniuersalis hominum resurrectionis demonstratio atq; documentū est:) quumq; id, quo omnis de hac doctrina probatio cōcluditur, sermoni adiecisset, nēpe, Quemadmodū per Adamū oēs moriuntur, ita per Christum quoq; omnes uiuificabuntur: apertè detegit huius rei mysterium, quò spectet in sequentibus per necessariam quandā consequentiam ad finem eorū, quę speramus dirigens sermonem. Scopus igitur quò spectant ea q dicuntur, hic est. Exponā aūt prius dictione mea sententiā scriptorum, atq; ita deinde proponā apostoli sermonem,

Marginal notes: ἀπεργασθεῖσαν habetur: ego lego προεκτεθεῖσαν. — 1. Corinth. 15. — 1. Corinth. 15. — Videtur aliquid desiderari. — ἀγραφῶν habetur: ego lego, λεγομένων.

nem, antè à nobis expositæ sententiæ atq; intellectui cōuenientē. Quis igiē sermonis est scopus, quē in illa parte diuinus tradit apostolus? Quòd aliquādo natura mali ad id, quod nō est, redigetur, penitus ex eo, q̄ est deleta atq; sublata: & omnem rationalē naturā diuina atq; immortalis bonitas in se cōtinebit, nemine eorū, qui à Deo facti sunt, regno Dei excidēte: quū omni reb. immixta uitiositate ueluti corrupta quadā materia per purgatorij ignis fornacē resoluta atq; cōsumpta, uniuersum quod à Deo originē & generationē habuit, tale factū fuerit, quale erat ab initio, quū nōdū uitiositatē susceperat. Id aūt fieri dicit hoc modo. Fuit, inquit, in mortali atq; corrupta hominū natura pura atq; immortalis unigeniti Deitas. ex omni aūt humana natura, cui Diuinitas cōmixta fuit, ueluti primitiæ q̄dā cōmunis massæ extitit is homo, quē Christus assumpsit, per quē coaluit & accreuit Deitati omnis humana natura. Qm̄ igitur per illū, qui, ut inquit propheta, peccatū nō fecit, neq; inuētus est in ore eius dolus: omnis uitiosa natura abolita est atq; unà cū peccato simul etiā ea, q̄ peccatū affectatur, mors per eundē cōfecta atq; è medio sublata est: (nō est em̄ alia generatio atq; origo mortis, præterq; peccatū:) ex illo initiū cepit tū uitiositatis abolitio, tum mortis destructio. deinde quasi quidā ordo per quādā cōsequentiā adiectus est rei gestę. Quod em̄ semper, quod ad boni attinet successionē, uel magis à primo distās, uel magis cōtiguū ei reperitur, prout unūquodq; uel dignitate uel uirtute p̄ditū fuerit: ita sequitur id, quod p̄cedit. Itaq; post hominē, qui in Christo est, qui naturæ nostræ primitiæ & quasi primus fructus fuit, quū recepe rit in se Deitatē, qui etiā primitię, quasiq; primus fructus dormientiū fuit, et primogenitus ex mortuis, quū soluisset dolores mortis: post illū igitur hominē, qui prorsus à peccato disiunctus & alienus est, atq; imperiū mortis in sese fregit, omnēq; principatū ipsius, potestatē & uires dissoluit, siquis talis, qualis Paulus, reperiat̄, qui quoad eius fieri poterat, alienādo & auertēdo se à malo, Christi imitator fuit, is in tēpore aduētus primitias proximè sequetur: atq; hunc rursus (dico aūt exēpli gratia) Timoth. fortè, quatū poterat, in sese præceptorē imitatus, aut alius quispiā talis. ac sic deinceps dum paulatim boni remissio & diminutio fit, quicunq; à tergo semper præcedentium & anteuertentiū reperiuntur, quoad subsequentiū series ad illos peruenerit, in quib. malo redundāte, minor boni portio reperitur: eadē ratione atq; proportione ab ijs, qui uitiositatis minus habebūt, cōsequētiæ serie ad eos, qui in malo excellūt, progressum & ordinē eorū, qui in melius rediguntur faciēte, donec ad extremū mali terminū boni progressus uitiū abolēdo peruenerit. quod nimirū spei finis est, ut nihil bonis cōtrarium relinquatur, sed per omneis diuina uita permeans atq; peruadens, mortem penitus tollat è medio rerum, ante eam sublato prius peccato: à quo, sicuti dictum est, regnum in homines mors habuit. Omni igitur praua potestate atque principatu in nobis euerso, nulloq; amplius affectu naturæ nostrę dominante, necesse est omnino, nullo alio imperium obtinente, omnia subijci principatui, qui super omnia est. Dei autem subiectio perfecta atq; absoluta à malo alienatio est. Quocirca ubi ad imitationem primitiarum à malo expediti omnes fuerimus, tunc tota massa naturæ primitijs cōmixta atq; unum continuū corpus effecta, solius boni principatum in sese recipiet, atq; ita toto

naturæ

naturæ nostræ corpore cũ diuina & immortali natura cõtẽperato, illa, q̃ filij dicitur subiectio per nos fit, quippe quum ea, q̃ in corpore eius perfecta fuerit, subiectio ad eum referatur, qui in nobis gratiã subiectionis effecit. Rom. 5.
Sententia igitur eorũ, q̃ à magno Paulo tradita sunt, (ut nimirũ existimamus) hæc est. 1. Corinth. 15.
Tempus aũt fuerit etiã ipsa apostoli adijcere uerba, quæ talia sunt: Quẽadmodũ ẽm per Adamũ oẽs moriũtur: ita per Christum quocp oẽs uiuificabũtur: unusquisq aũt in suo ordine: primitiæ Christus: deinde qui sunt Christi in aduentu eius: deinde finis, quum tradiderit regnũ Deo & patri: quum aboleuerit omnẽ principatum, & potestatẽ & potentiam. Oportet enim eum regnare, donec posuerit omnes inimicos subter pedes suos. Vltimus hostis abolετur mors. Omnia ẽm subiecit subter pedes eius. Quum aũt dicat, q̃ omnia [a] subiecerit, perspicuũ est excipiẽdũ esse eũ qui subiecit ei omnia. quũ aũt [b] subiecerit ei omnia, tũc et ipse subijcietur ei, qui subiecit ei omnia, ut sit Deus omnia in omnib. Apertè nãq in fine dictorũ uitiositatis abolitionẽ atq interitum oratione demõstrat, dum dicit in omnib. esse Deum, qui omnia unicuiq sit. Perspicuũ est ẽm, quod tunc uerũ erit, in omnib. esse Deũ, quũ nihil mali in reb. cõspicietur. nã utiq uerisimile nõ est, etiã in malo Deũ uersari. Itaq aut nõ in omnib. erit, quũ aliquid mali relictũ fuerit in reb. aut si reuera in omnib. eũ esse credere oportet, huius rei fide facta simul demõstratur, nullũ esse malũ. fieri ẽm nõ põt, ut in malo Deus uersẽt. Omnia aũt in reb. (uniuersis) Deũ fieri, simplicitatẽ & uniformitatẽ uitæ, q̃ à nobis speratur, demõstrat. Nã nõ amplius uitã nobis ad similitudinẽ p̃sentis uitæ corrogari atq cõferri, his uerbis demõstrat, uidelicet omnia nobis Deũ fieri, unaquaq earũ rerũ, q̃ huic uitæ necessariæ uidentur, per quãdã cõpetentẽ mensurã & proportionẽ in usum magis diuinũ distributa, ut & cib. nobis sit Deus, quẽadmodũ Deũ comedi cõsẽtaneũ atq probabile est: potus itẽ, indumẽtũ & tegmẽtũ, aer, locus, diuitiæ, fruitioq atq cõmodũ earũ, pulchritudo, sanitas, uires, prudentia, gloria, beatitudo, ac quicquid pro bona portiõe reputatur, quo natura indigeat, ad id, quod Deo cõgruũ atq cõueniẽs est, dictorũ relata significatione, ut per hoc discamus, quòd qui in Deo fuerit, omnia habet per id, quod illũ habet. nihil aũt aliud est, habere Deũ, q̃ uniri cũ Deo. Atqui nõ aliter quis unitus esse possit, q̃ si eiusdẽ cũ eo corporis factus sit, quẽadmodũ hoc Paulus nominat. Nã oẽs, qui per cõmunicationẽ uni corpori Christi cõiungimur, unũ eius corpus efficimur. Quũ igitur per omnia bonum permeauerit, tũc totũ corpus eius subijcietur uiuificæ potestati: atq ita huius corporis subiectio, ipsius filij dicitur esse subiectio, qui cũ suo corpore, quod est ecclesia, cõtẽperatus est, quẽadmodũ apostolus dicit ad Coloss. his uerbis: Nũc gaudeo in afflictionib. meis, & inuicẽ suppleo defectus afflictionũ pro [a] Christo in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia, cuius ecclesiæ ego factus sum minister iuxta ordinationẽ. Ad Corinth. itẽ ecclesiã, Vos, inq̃t, estis corpus Christi, & mẽbra ex parte. Apertius aũt Eph. huius rei doctrinã p illa uerba proponit: Veritati aũt studẽtes in charitate adolescamus in eũ p omnia, qui ẽ caput, nẽpe Christus, in q̃ totũ corpus, si coagmẽtẽt & cõpingat p oẽm cõmissurã subministratiõis, iuxta actionẽ & operationẽ in mẽsura uniuscuiusq partis incrementũ corporis efficit ad ædi-

[a] ὑπέταξεν, in uulgatis codici. no. test. dicitur ὑποτέτακται, subiecta sint. [b] ὅτ' ἂν δὲ ὑποτάξῃ, ὑποτάγῃ subiecta fuerint.

Coloss. 1. [a] In uulgatis codicibus no. test. scrib. Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν. nunc gaudeo super afflictionibus meis pro uobis.

ad ædificationem suįpsius in charitate. Quasi Christus seipsum ædificet
per eos, qui per fidē quoq; tēpore ipsi adiungūtur: qui tum demū seipsum
desinet ædificare, quū ad suā mensurā corporis eius incrementū atq; perfe
ctio peruenerit, ac nihil amplius defuerit, quod per structurā corpori adįj
ciatur, omnib. iam super fundamentū prophetarū & apostolorū constru-
Ephes. 4. ctis, ac per fidē adiectis, quū, ut ait apostolus, oēs occurrerimus ac peruene
rimus ad unitatē fidei & agnitionis filįj Dei in uirū perfectū, in mensurā ę-
tatis plenitudinis Christi. Si igitur ipse, quū sit caput, reliquū corpus suum
per eos, qui quoq; tēpore adįjciūtur, ędificat coagmentās & cōstituens o-
mneis ad q̄ quisq; natura aptus est, iuxta mensurā efficaciæ, ut uel manus,
uel oculus, uel pes, uel auris, uel aliud quippiā iuxta fidei suæ proportio-
nē fiat unusquisq; eorū, qui corpus cōplent. atq; hæc faciens, seipsum, ut
dictū est, ædificat: planū per hæc fuerit, q; quū in omnib. uersetur, in sese re
cipit omneis, qui per cōmunionē corporis cū eo uniūtur, & mēbra sui cor
poris facit omneis, ut multa quidē sint mēbra, unū uero corpus. Quocirca
qui secū nos uniuit, et nobiscū unitus, ac per omnia unū nobiscū factus est,
omnia nostra sua propria ac peculiaria facit. caput aūt nostrorū bonorū, in
hoc cōsistit, si diuino numini subditi & subiecti simus, quū omnis creatura
secū concordauerit, & omne genu tā cœlestiū q̄ terrestriū & infernorū ei
Philip. 2. flectetur, & omnis lingua confitebitur, q; Dominus sit Iesus Christus, tūc
omni creatura ad unū corpus redacta, et omnibus per obedientiā inter se-
se in ipso coalitis, sui proprįj corporis erga patrē subiectionem ad seipsum
refert. Nemo aūt id quod dicitur, tanq; rem nouā ac peregrinā admiretur,
nam & nos consuetudine quadā id, quod per corpus nostrū fit, animo im
putamus: ut ille, qui ob uberes fructus, qui in agro eius prouenerāt, cū ani-
mo suo loquebatur, Ede, bibe, lętare, carnis repletionē ad animū refert: ita
illic quoq; ecclesię corporis subiectio, ad eū, qui corpus inhabitat, refertur.
ac qm̄ quicquid in ipso fuerit, seruatur: salus aūt nobis per subiectionē si-
gnificatur, queādmodū psalmorū scriptura intelligēdū proponit: cōseque
ter in hoc loco apostoli discimus, ut nihil extra eos, qui seruētur, esse creda
mus. Atq; hoc per subuersionē mortis & filįj subiectionē scriptura signi-
ficat: propterea q; hęc adinuicē cōueniunt, ut & tandē aliquādo mors nō
sit, & oēs in uita uersentur. uita aūt Dn̄s est, per quē secundū apostoli opi-
nionē omni corpori eius cōtigit, ut ad patrē adducatur, quū tradiderit re-
gnū nostro Deo ac patri. Corpus aūt eius est, ut dictū est sępe, omnis hu-
mana natura, cui admixtus est. ac per hūc eūdē intellectū Dn̄s etiā media-
tor Dei & hominū nominatur à Paulo. Nam qui in patre est, & inter ho-
mines uersatus est, in hoc exequitur & implet mediationis & intercessio-
nis suę munus, quod secus omneis unit, et per se cū patre: queādmodū Dn̄s
ipse inquit in Euāgelio ad patrē uerba faciēs: ut oēs unū sint, sicut tu in me,
& ego in te: ut eodē modo illi quoq; in nobis unū sint. Quib. uerbis aper
tè hoc demonstrat, q; dum nos secū unitos reddit, qui in patre est, per sei-
psum eam, q̄ cum patre est, coniunctionē & cōmissurā nostri efficit. Atq;
etiam ea, q̄ sequuntur in Euangelio, concordāt cū įjs, quæ dicta sunt: nem-
pe, Gloriam quam dedisti mihi, dedi eius. Gloriam enim hic eum dicere
opinor spiritū sanctum, quē per afflatum dedit discipulis. Fieri enim non
potest,

potest,ut aliter,qui dissident abinuicem uniantur, nisi per unitatẽ spiritus coalescant,si quis em̃ spiritum Christi non habet, hic nõ est eius. spiritus Rom. 9.
autem gloria est,quemadmodũ in alio loco ad patrem dicit, Glorifica me Io. 13.
gloria,quam habebam ab initio apud te,anteq̃ mundus esset. Deus enim uerbum,qui ante mundum gloriam patris habebat, quandoquidẽ in extremis diebus caro factus est:atq; oportebat etiam carnem per contemperationem cum uerbo illud fieri,quod est uerbum:& id fit accipiendo illud quod ante mundum uerbum habebat: id autem erat spiritus sanctus: (nihil enim aliud ante secula fuit, præterquam pater & filius & spiritus sanctus:)idcirco etiã hic dicit,Gloriam quam dedisti mihi,dedi eis,ut per eam mecum,& per me tecum uniti sint. Videamus autem etiam reliqua, quæ deinceps in Euangelio adiecta sunt: Vt sint unum, quemadmodum nos Ioan. 17.
unum sumus:tu in me & ego in ipsis. quoniam ego & tu unum sumus, ut sint consummati in unum.Nam hæc uerba nulla opinor indigere explicatione,ut ad propositum intellectum,& sensum accommodentur,cùm ipsa dictio apertè harum rerum sententiam exponat: Vt sint unũ,quemadmodum nos sumus.Fieri enim aliter non potest,ut omnes unum sint,quẽadmodum nos omnes sumus,nisi separati ac liberati ab omnibus ijs,quæ ab Ioan. 17.
inuicẽ dispertiũtur atq; diducunt eos, uniti fuerint in nobis,qui sumus unum, ut sint unũ,quẽadmodũ nos sumus unũ.Id aũt,ut ego sim in eis,quo pacto fit? Fieri em̃ non potest, ut ego sim solus in eis,sed prorsus etiam tu. q̃m ego & tu unum sumus:atq; ita erunt consummati & perfecti in illo uno,qui in nobis perfecti fuerint.Nos em̃ illud unũ sumus. Eiusmodi autẽ gratiam apertius significat in sequentibus hoc modo prolatis : Dilexisti eos,sicut me dilexisti. Nam si pater diligit filium, atq; in filio omnes uersa Ioan. 17.
mur,qui per fidem, qua credimus in eum,corpus eius efficimur:cõsequenter qui filiũ suum diligit,diligit etiã filij corpus, sicut ipsum filiũ.at nos illud corpus sumus.Planus igitur per ea, quæ dicta sunt,ac perspicuus redditus est apostolicus sensus & intellectus, quòd per eam, qua patri filius subiungitur, subiectionem, significetur tum salus tum cognitio, quibus omnis humana natura & seruabitur & agnoscet Eum qui reuera est. planior autem ac magis perspicua nobis res fieri poterit ex alijs quoq; apostolicis intellectibus:ex quibus unum duntaxat in medium adducam,metu ne longius sermonem producam, testimoniorum multitudinem uitans.Ait em̃ alicubi in suis epistolis Paulus, Cum Christo crucifixus sum: uiuo autem non amplius ego, sed uiuit in me Christus. Si igitur Paulus Gal. 2.
non amplius uiuit, qui mundo crucifixus est, sed Christus in eo uiuit: quicquid à Paulo uel fit uel dicitur, meritò in eum, qui uiuit in illo, Christum refertur. Etenim uerba Pauli, à Christo proferri ait is, qui dixit: An probationem quæritis in me loquentis Christi? Quinetiam, 2. Corinth. 13
quas propter Euangelium res feliciter ac prosperè gessit, non suas esse ait, sed eas gratiæ Christi inhabitanti in se assignat. Quocirca si is,qui uiuit in illo Christus & efficere & loqui ea, q̃ ipse ait,per consequens dicitur:atq; ipse Paulus omissis & relictis ijs,quib. prius obnoxius erat, quũ esset maledicus,persequutor & cõtumeliosus.ad id q; solũ uerè bonũ est, 1. Corinth. 15

 spectat,

ſpectat,eíq; ſe dicto audientem & obtemperātem præbet: nimirum etiam ſubiectio Pauli,qua Deo ſubditus fuit,ad eum,qui in ipſo uiuit,rationē habet:qui in Paulo & loquitur & operatur bona.caput autem omnium bonorum eſt,ſi Deo ſubditi atq; ſubiecti ſimus.At quod ratio in uno deprehendit,hoc uniuerſæ quoq; hominum creaturæ rectè accommodabitur, quum,ut inquit Dominus,in toto mundo Euāgelium fuerit.Nam ubi ueterem hominem cum actionibus & concupiſcentijs eius omnes depoſuerint,& Dominum in ſeſe receperint:neceſſariò qui in ipſis uiuit,bona,quę ab illis fiunt,operatur.Omnium autem bonorum ſupremum eſt ſalus,quę nobis per abalienationem & abſtinētiam à malo contingit. Atqui nō alio pacto à malo diſiungi atq; ſeparari poterimus,quàm ſi per ſubiectionem cum Deo contemperati fuerimus. Itaq; ipſa quoq;, qua Deo ſubiūgimur ſubiectio,ad eum,qui in nobis uiuit,relationem habet. Siquid enim honeſtū eſt,ipſius eſt,& ſi quod bonum eſt,ab ipſo eſt,ut quidam propheta ait.

Iere. 32 Quoniam igitur demonſtratum eſt rem & honeſtam & bonam eſſe ſubiectionem:hoc quoq; bonū prorſus illius eſt, unde omnis boni natura proficiſcitur:quemadmodum propheta dicit. Ac nemo ad communem nominis ſubiectionis abuſionem reſpiciens,uocabulum aſpernetur.Solet enim ſapientia Magni Pauli ad id,quod uiſum fuerit, ad arbitrium ſuum uerbis uti & ad ſuæ ſententiæ ſeriem atq; complexum,uerborum ſignificationes adaptare,etiam ſi ad alios quoſdam intellectus conſuetudo abuſum dictio-

Philip. 2. num trahat.Nam unde ſumpſit uſum uerbi ἐκένωσεν, id eſt, exinaniuit ſe-

Rom 3.

2. Corinth. 4. ipſum, & illud, Gloriationē meā nemo inanē reddet:itēq;, Inanis facta eſt

1. Corinth. 1. fides.Et,Ne inanis reddatur crux Chriſti? Ex quo uſu hæc ad ſuum traduxit ſermonem? Quis item iudicabit eum,quòd dixerit,ὁμειρόμενοι ὑμῶν, id eſt,cupidi ueſtri & erga uos propēſi? per quā dictionē dictionis habitū &

1. Corint. 13. affectum oſtēdit. Quomō per dictionē μὴ περπερεύεσθαι, id eſt,perperā agere,& procacem ac temerarium eſſe,charitatē à ſuperbia uacuam demonſtrat? Studium item cōtentionis & ulciſcēdi cupiditas,quo pacto per uerbum ἐριθείας,ab eo ſignificatur? quum perſpicuum ſit omnibus, quòd ex ἐριουργίας, id eſt lanificio, ἡ ἔριθος, id eſt, ancilla propriè quæ lanam tractat, ex ipſa ſcriptura nominatur:atq; exercitium & ſtudium lanæ,nomine ἐριθείας ſignificare ſolemus. attamen omiſsis frigidis etymologijs, quibus uerbis ei uiſum eſt,animi ſui conceptum exprimit atq; exponit. Etenim multa quoq; alia,qui diligenter ſcrutatus fuerit,in ſcriptis Pauli deprehenderit, quæ non ſeruiant uſui conſueto : ſed quæ per propriam quandam conſiderationem ab eo conſuetudinem nihil curante, pro arbitrio proferuntur. hic igitur in hoc quoq; loco ſubiectionis ſignificatū alio ſenſu præter communes intellectus à Paulo accipitur.Idq; hinc demonſtrari poteſt, quòd neq; in loco ſubiectio inimicorum, quorū mentionē fecit,coactum quid & uoluntarium in ſe habet,quemadmodum dixerint hi,qui conſuetudini ſeruiunt: ſed apertè per uerbum ſubiectionis ſalus in ipſis declaratur. Eius autem rei argumentum eſt, quòd in hoc loco diuiſum & diſtinctum eſt nomen inimicitiarū in duplicem ſignificationem. ex inimicis enī alios ſubiectū iri,alios abolitū iri dicit, atq; abolebitur quidē,quæ naturæ

inimica est, mors: & quæ circa eam sunt peccati tum imperium, tum potestas, tum uis: subijcientur autem, qui alia ratione hostes Dei dicuntur, qui à regno ad peccatum transfugerunt, quorum etiam in epistola ad Romanos meminit, ubi dixit: Nam si quum inimici essemus, reconciliati sumus Deo. Ro.5. Quam enim hic uocat subiectionem, illic reconciliationem nominat, unam rem, quam in animo habebat & intelligebat, utroque nomine indicãs, nempe salutẽ. Vt enim ex subiectione salus contingit: ita alibi quoque dicit, quòd reconciliati seruabimur per uitam eius. Igitur huiusmodi quidẽ inimicos Deo & patri subijci dicit: mortem uerò & eius imperium non amplius fore dicit: id enim dictio, καταργηθήσεται, id est, abolebitur, significat, ut per hoc appareat, quòd malorum quidem potentatus penitus tolletur: qui autem propter inobedientiam inimici Dei uocati sunt, hi per subiectionem amici Domini fient, cùm paruerint dicenti: Christi nomine agimus, quasi adhortãte per nos Deo, Christi nomine obsecramus, 2.Cor.5. reconciliamini Deo: & secundum eam, quę in Euangelio facta est, promissionem, non amplius in seruorum, sed in amicorum numero à Domino, si reconciliati fuerint, habebuntur. Id autem quod dicit, Oportet enim eum 1.Cor.15. regnare, quoad posuerit inimicos subter pedes suos: piè, ut opinor, faciemus, si per uerbum regnare, excellere, ac uirtute præstare intellexerimus. tunc enim rem strenuè gerere desinet, qui potens est in prælio, quum abolitum & è medio sublatum fuerit quicquid bono aduersatur: quum omne suum regnum coactũ obtulerit Deo & patri, & secum uniuerit uniuersa. Nam tradere ipsum patri regnum, idem quod ad sententiam attinet, ualet, ac si diceret, eum adducere omneis Deo, per quem habemus adductionẽ in uno spiritu ad patrem. Quum igitur omnes, qui olim inimici erant, diuino in se uestigio recepto, scabellum Dei facti fuerint, & mors abolita erit: (quum enim non erunt, qui moriantur, ne mors quidem erit omnino:) tunc per nostri omnium subiectionem, (per quam non seruilis humilitas intelligitur, sed regnum, sed immortalitas, sed beatitudo,) Paulus Deo subiectum iri dicit eum, qui in nobis uiuit, qui bonũ nostrum per sese perficit & absoluit, qui facit in nobis id, quod sibi bene placitum & acceptum est. Hæc pro modo nostri ingenij ex magna Pauli sapientia, quantum in hac parte capiebamus, animaduertimus, ostendere uolentes, hæreticarum doctrinarũ defensores nõ considerasse intẽtionẽ Pauli, quò respiciens prę sentẽ intulit sermonẽ: ac si in hac quæstione quidẽ per ea, quæ dixi, abũdè tibi satisfactum, ac plena fides facta est: Deo habenda gratia est. sin autem aliquid tibi deesse uidebitur, accipiemus lubenti & alacri animo suppletionem eius, quod desideratur, si fortè nobis ea uel à te per literas indicata, uel à spiritu sancto per nostras preces arcanorum facta fuerit detectio.

EIVSDEM DE DORMIENTIBVS ORATIO.

VI in illis, qui ex hoc seculo excedunt, eam, quæ necessariò contingit, naturæ nostræ uicissitudinem, calamitatē esse ducunt, luctuqꝫ se macerāt propter eos, qui ab hac uita, ad incorpoream eamqꝫ quæ mente comprehenditur, uitam transeunt, non considerasse mihi uitam nostram, quænam ea sit, sed communi uulgarium hominum affectui obnoxij esse uidentur. qui per consuetudinem quandam ratione carentem, quod præsens est, qualecunqꝫ id etiā fuerit, quasi bonū amplectūtur, quanqꝫ eum, qui ratione ac mente ratione carēti naturę præpositus est, ad hoc solū propensum & inclinatū esse conueniebat, ut id sumat & eligat, quod iudicio rationis bonum, sumendum & expetendum apparet, non autem id prorsus expetat, quod ex consuetudine quadam iudicio carenti & temerario affectu iucundū, & animis hominum acceptum uidetur. Quocirca rectè mihi facturus esse uideor, si aliqua ratione excogitata à consuetarum rerum affectu atqꝫ habitu deductos eos, quoad eius fieri potest, ad meliorem, eamqꝫ quæ rationis participes decet, mētem eos traduxero. Sic enim fieri poterit, ut ex hominū uita quasi elabatur & existimatur stulta, absurda, nullaqꝫ ratione nixa, consuetudo, cui uulgo homines in casibus & incōmodis student ac dediti sunt. Sed ita nobis ad propositum argumentum oratio, quam instituimus, apta atqꝫ accommodata fuerit, si primùm quidem, qualenam sit id, quod uerè bonum est, examinetur, deinde id, quod proprium est eius, quā in corpore degimus, uitæ considerauerimus, ad hæc si per comparationem ex aduerso opponātur præsentibus ea, quæ per spem nobis reposita sunt. Sic enim speculatio nobis ad id, quò spectat oratio, progrediatur, ut amore consueto ad id quod rectum ac decorum est, mens uulgi traducatur. Quoniam enim cunctis hominibus naturalis quidam ad id, quod bonum & honestum est, inest habitus & affectus, & ad hoc mouetur omnis uoluntas recti & honesti, prætextum omnibus rebus, quibus in uita studetur, prętendens: hac de caussa dum homines confusè ac temerè nulloqꝫ habito delectu iudicant de eo, quod re uera honestum & bonū sit, pleraqꝫ peccata committi solent. Nā si quidem perspicuum ac manifestum omnibus esset id quod uerè bonum est, nunqꝫ aberraremus ab eo, cui natura bonitas est, neqꝫ sponte ac uoluntate nostra malorum experientia consiliċtaremur, si quidem res nō essent falsa quadam honesti imaginatione decoloratæ. Igitur ante omnia, hęc ratione consideremus, quid sit uerè bonum, ne quando huius errore rei pro eo, quod melius est, expetatur atqꝫ probetur id, quod peius est. Censeo igitur quasi definitionē quandem atqꝫ signū & imaginē eius, quod quęrimus, orationi proponere oportere: per quas res certa ac firma nobis cōtingere possit boni & honesti cōtemplatio atqꝫ cognitio. Quodnam est igitur ueræ bonitatis insigne? ut non solùm ad aliquid commodum & utilitatē habeat, neqꝫ certis quibusdā tēporibus uel utile uel inutile appareat, neqꝫ alicui quidem bonum, alteri uerò tale nō sit, sed quod & per seipsum

secundum

secundum propriam naturam bonũ est, & cuius & omni tempore eodem modo sese habet, hoc est meo quidem iudicio, certum ac uerum signum, quo quid bonum sit, indicari possit. Quod enim neq; omnibus, neq; semper, neq; per seipsum absq; externa circumstantia bonum est, in boni natura propriè reputari ac iudicari non possit. quapropter multi eorum, qui absq; scrutatione & examinatione rebus attendunt, in elementis mundi bonum esse imaginati sunt: quorum nullum siquis disquirat & excutiat, deprehenderit & per seipsum, & semper, & cuilibet bonũ inueniri. Mixta est enim ei, quod in unoquoq; horum est, utili & commodo in contrarium quoq; efficacia atq; operatio. Veluti aqua salutaris quidem est ijs, quæ in ea aluntur, perniciosa uerò terrestribus, si se superfuderit & inundauerit. Item eodem etiã modo aër quibus in eo uiuere natura attribuit, salutaris est: ijs uerò, quæ uitam aquatilem sortita sunt, exitiosus ac perniciosus reperitur, quum in eo aliquod animal fuerit ex ijs, quæ submersa esse consueuerunt. Sic etiam ignis quũ ad nonnullas res nobis utilis sit, pluribus author corruptionis & exitiosus est. Quinetiã ipsum solem reperiat aliquis, neq; cuilibet, neq; semper, neq; circa omnia bonũ esse ijs, qui eius participes sunt. Sunt enim nonnulla, in quibus admodũ noxius est, dum & supra iustum modum efferuescit, eoq; immoderato ęstu arefacit & exiccat subiecta, & caussas sępe morborũ efficit, atq; ijs, qui ei malo magis obnoxij sunt, oculorum insuper morbum infert, & per putrefactionem humidorũ tum noxia, tum iniucunda ac molesta in corrupta humorũ putredine gignit atq; producit. Quocirca sicut dictum est, solum ex omnibus tanq̃ bonum pręoptare atq; eligere oportet, quod semper & omnibus similiter in boni conspicitur natura, semper idem est, & ad externas circumstantias non mutatur. Nam de alijs, quę per quandam anticipationem & pręsumptionem ratione minus subnixam bona hominibus uidentur, circa corpus, inquam, & res externas, ueluti uires, pulchritudo, splendor generis, pecuniæ, potentatus, claritudines, atq; omnia talia, quasi per sese omnibus manifesta tacere opinor oportere, ac non frustra ac temere per ea, de quibus constat ac nihil controuersiæ est, molestiam superinducere orationi. Quis enim nescit, q̃ citò tum pulchritudo, tũ uires deficere soleant? uel q̃ facilè potentatus aliò traduci, uel gloria parum subsistere queat? uel q̃ uanum sit homines pecunijs studere? à quibus uel propter coloris pręstantiam, uel raritatẽ in quibusdam materijs bonũ inesse putatur. His ita a nobis articulatè distinctis & explanatis, considerãdum fuerit de pręsenti uita: de hac nimirum dico, quæ per carnem exigitur & exercetur, utrúmne res talis sit, quæ in imagine atq; figura boni consideretur, an etiam aliter se habeat. Quod enim de ea oratio deprehẽderit, id planè deducet atq; docebit mentẽ consideratorum quomodo sentire & affectum esse oporteat circa migrationem ab hac uita. Est igitur corporis nostri uita, tum impletio, tum euacuatio, quæ dupliciter fit: una quidem per sumptionem cibi & potus: altera uerò per aëris tum attractionem, tum exhalationem & exinanitionẽ. sine quibus ea, quæ in carne agitur, uita natura consistere non potest. Tunc enim homo uiuere desinit, cùm horum contrariorum inuicem

successio naturæ nō amplius fuerit molesta. Consistit enim posthac & cessat omnino talis efficiētia atq; operatio, nulla re externa in mortuis uel influēte, uel euanescente, sed ad cognata elemēta, ex quibus cōstat, corpore dissipato ac resoluto, in reliquū deinceps tempus in otio natura quiescit, ubi cuiq; elemēto cognatū & coniunctū quasi acclinauerit & admouerit, terræ uidelicet terreū, aëri item propriū, humido quoq; suum, calido item id, quod eòdem pertinet. Nam quum moles, quæ ex diuersis constat, nō amplius ui coacta atq; connexa fuerit, sed unumquodq; ex ijs, quæ in nobis sunt, spōte sua ad sedem suam reuerterit, desinit dehinc natura ui in sese continere diuersi generis rerum concretionem & coalitionem. Quòd si quis etiam somnum & uigiliam ad huius uitę speciem & imaginem unà cum suprà dictis assumat, non alienum à ueritate sermonem intulerit. Laborat enim etiam per hæc natura, dum semper ad contraria inuicem distrahitur, & nūc quidem somno soluitur: rursus uerò per uigiliam intenditur & uegetatur, per quæ utraq; ad id ut euacuetur & impleatur, præparatur. Si igitur tum impletio, tum euacuatio uitæ nostræ proprietas est, haud alienum & non incommodum fuerit, antè dictam iudicij de bono figuram & imaginem nunc ex aduerso cum uitæ proprietatibus comparare & examinare, ut uideamus utrum uerum bonum sit hæc uita, an etiam aliquid aliud præter hoc. Quòd igitur impletio per se quidem in natura boni collocari ac iudicari meritò non possit, perspicuū id omnibus est ex eo, quod etiam contrarium ei (uacuationem dico nimirum) bonum esse existimatur. Nam in ijs, quæ sibi inuicem ex aduerso constituta & opposita sunt, fieri non potest, ut boni ratio atq; definitio ex æquo oppositis quadret & accommodetur: sed si hoc bonum sui natura sit, oppositum ei malū prorsus erit. Atqui hic ex ęquo ab utroq; horum natura utilitatem capit. ergo nec impletio, nec euacuatio eiusmodi est, ut boni definitionem admittere possit. igitur aliud quippiam præter bonum esse impletionem demonstratum est. Neque enim tale cuiuis, nec quouis tempore, nec iuxta omnem formam sumendum & expetendum esse inter omneis conuenit atq; constat. Nam non solùm ijs, quæ uim nocendi in se habent, exaturari perniciosum est, uerumetiam in ijs, quæ conueniunt & commoda sunt, immoderata sumptione præterire utilitatem, periculorum sæpe ac mortis caussa existit. ac si quando dum constitutio corporis ex nimia humorum abundantia laborans requirat euacuationem, aliqua alia insuper redundantia priorem onerauerit & aggrauauerit, coaceruatio ea malorum fit ad insanabiles morbos progrediens. Ergo neque cuiuis, neque [a]semper bonum aliquod est impletio, sed & ad aliquid, & aliquando, & secundum quantitatem & qualitatem ex eo utilitas existit. Ita quoque repererit aliquis etiam id, quod ex contrario intelligitur (euacuationem inquam) & periculosum sustinentibus esse, si modum excedendo utilitatem prætereat, ac rursum non inutiliter nec incommodè fieri, si & temporis & quantitatis & qualitatis ad euacuationis utilitatem assumpta ratione ad aliquid eorum, quæ prosunt, contingit. Quoniam igitur huius qua uiuimus, uitæ species cum figura boni [a]non congruit per consequentiam eorum, quæ iam

a [illegible] habetur: ego lego [illegible].

a Videtur desiderari in utroq; exemplari negatiua dictio, i.

quæ iam dicta sunt, concessum, certum & extra controuersiam f[illegible], quòd ex hiuiusmodi uita traductio atque migratio, nullius boni priuat[illegible] sit. Perspicuũ & manifestũ est em̃, quòd id quod & uerè, & propriè [illegible] riaq; ratione bonum est, neque euacuatio, neque impletio sit: quæ [illegible] quando, & ad aliquid, & in aliquibus utilia esse demonstratum est: quibus non inest eius, quod uerè bonum est, imago atque figura. Quoniam igitur id, quod uerè bonum est, ei quod non uerè bonum est, opponitur: atque horum duorum absque medio contrarietas est: consequens fuerit, ut credatur, eos, qui eo, quod haud uerè bonum est, priuantur, hinc traduci ad id, quod natura bonum est, quodq'ue omni tempore & cuilibet, & per omnia bonum est, neque iuxta temporum uices, neque ad aliquid, neque in aliquibus, neque propter aliud, sed semper itidẽ ijsdem'que modis sese habens. Ad hoc itaque bonum animus humanus à carnali uita transit, præsentem uitæ conditionem ac statum cum alio quodam commutans, quem qualis sit, illi qui etiamnunc cum carne commixti contemperati'que sunt, plenè & exactè cernere non possunt. sed ex subductione earum rerum, quæ per hanc uitam notæ sunt, fieri potest, ut per similitudinem & conuenientiam rerum adinuicem collatarum, aliqua coniectura capiatur. Neque enim amplius animæ crassitudini corporeæ implicita, neque in æquipollentia sibi inuicem oppositorum uiuet elementorum: (quorum æqua ac par inter se pugna, tum constitutionem nostri, tum sanitatem efficit. nam contrariorum alicuius uel redundantia, uel [a] deminutio morbum & infirmitatem naturæ efficit:) in qua nihil uel contrahitur dum euacuatur, uel grauatur & molestè fert, dum oneratur, quin etiam ijs molestijs prorsus eximitur, quæ ex aëre accidunt (de frigore loquor & æstu) & omnibus quæ ex contrario intelliguntur, defungitur ac liberatur: atque ibi constituitur, ubi ab omnibus necessarijs laboribus libera, uacua atque soluta uita est: non in agris colendis affligitur, labores marítimos non sustinet, per mercatoriam cauponationem nihil indecorè agit: & ab ædificatoriæ, textoriæ, atque ab illiberalium & ad ignem exerceri solitarum artium ærumnis & miserijs remota atque exempta placidam & quietam uitam degit, quemadmodum Paulus ait, non equestri, non nauali prælio decertans, non pedestri acie statariaq'ue pugna & collatis signis manus conferens & confligens, non in apparatu armorum occupata, non tributa exigens, non fossas ducens, non mœnia extruens, sed ab omnibus eiusmodi libera & immunis est, neque negotium habens, neque facessens: in qua uel seruitus & dominatus, uel paupertas, uel nobilitas & ignobilitas, uel priuatorum humilitas & magistratuum, principum optimatum'que ac præfectorum dignitas, & omnis talis inæqualitas locum non habet. Eximitur enim ab omnium harum & talium rerum necessitate uita illa immaterialis & incorporea, que nulla re amplius opus habet. in qua id quod continet atque conseruat animæ substantiam, non humidi & sicci nutrimenti usus, sed diuinæ naturæ contemplatio est. pro eo autem, quem ex aëre haurimus & ducimus spiritum, ueri ac sancti spiritus esse communionem non ambigimus: quarum rerũ fruitio atque delecta-

[a] ἀφύσει, est in utroq; exemplari: ego lego, ὑφέσει.

tio non ad similitudinem huius uitæ ulcissitudine uariata per habitum & priuationem tum ingerendo, tum excernendo, sed semper implendo, ac nunquam satietate impletionem circumscribendo atque definiendo fit. Non enim graues, sed inexplebiles sunt, intellectuales deliciæ omni tempore participantium cupiditatibus insatiabiliter affluentes & abundantes. Idcirco beata quædam, integra ac immortalis est illa uita quæ iam non amplius errore inducta in uoluptatibus, quas sensuum uasis & instrumentis percipimus, bonum inesse iudicet. Quid igitur inest in re triste, quur nos animo uehementius ob demigrationem necessariorũ demittamus? nisi fortè quis hoc molestum & acerbum ducit, quòd ad eam, quę passionibus, calamitatibus & incommodis uacat, à turbis & molestijs immunis est, uitam traducuntur, quæ neque plagarum & ictuum dolores admittit, non minas ignis horret, non uulnera ferro illata metuit, non ex terræmotibus, naufragijs, captiuitatibus calamitates pertimescit, non crudis uesci solitarum bestiarum impetus & incursus, non serpentium ue nenatorumq́ue morsus & aculeos perhorrescit: in qua neque fastu quisquam inflatur, neque humilitate pessundatur & obteritur, neque audacia efferatur, neque timiditate trepidat atque consternatur, neque ira intumescit animi excandescentia feruens ac furens, neque terrore concutitur dum resistere ac sustinere impetum ualidioris ac potentioris non potest: in qua neq; cura neq; solicitudo inest: quib. reb. animi regũ affici & angi solent, nimirũ, qua ratione leges ferãtur, latæ'ue sint, quib. morib. sint ij, quib. magistratus mãdati sunt, qualia decreta & edicta proponãtur, quantum annuum tributum ac uectigal cogatur. neque curat si multi continentes imbres fuerint, qui immoderata ac nimia sui effusione labores agricolarum obruant atque demergant: neque si grando spem agricolarum fefellerit atque frustrata sit, neque si siccitas & uredo inualescens exarefacit quicquid germinat & enascitur, ad se quicquam pertinere putat. quinetiam ab reliquis uitæ incommodis omnino secura est. nam & orbitatis tristitia atque demissione non angitur illa uita: nec uiduitatis incommoda locum habent: cessant item uariæ corporis infirmitates. tum inuidia aduersus eos, qui secunda ac prospera fortuna utuntur, tum contemptus & despectus infortunatorum & huiusmodi omnia ex illa uita eiecta & exterminata sunt. Æquabilis autem quædam, tum in dicendo, tum in cæteris rebus tributio per omnem libertatem pacificam unà cum populo animarum uersatur & exercetur, illud unoquoque tenente, quod ex libera animi uoluntate & arbitrio sibi parauerit. Quòd si temeritate quadam atque consilij negligentia aliquid deterius ab aliquo pro eò, quod melius est, apparatum fuerit, eiusmodi rerum mors caussa non est,[a] quippe quum libera uoluntas iure suo sumat & eligat, quod uisum fuerit. Qua ergo de caussa anguntur & indignantur qui excedentem è uita lugent ac deflent? Atqui si ab omni perturbatione atque affectu purus, uacuus & prorsus exemptus esset is, qui unà cum corpore & uoluptatem & dolorem exuit, iustiore de caussa ille ipse superstites lugeret: quibus idem usu uenit, quod in carcere degentibus, quibus rerum tristium consuetudo

[a] κατ' ἐξουσίαν τὸ δοκοῦν ἑλόμενος τῶν προαιρέσεων, habetur in utroq; exemplari: pro ἑλόμενον, ego lego, ἑλομένης.

atque

atq; assiduus usus caliginis efficit, ut placida atq; non iniucunda præsentia uideatur. Ac forsitan etiã illi ignorantia splendoris ac nitoris tenebris excẽptos excipientis, miserãtur, ac dolent eorũ uicem, qui ex carcere eijciũtur. Nã si nouissent ea spectacula, quę sub diuo sunt, æthereã pulchritudinem, & altitudinẽ cœli, luminariũ splẽdores stellarũq; choream, & ambitus solis, & lunæ cursum, & multiformẽ ex terra germinãtium pulchritudinem atq; decorem, iucundũ item aspectũ maris leui & æquabili splendore per lenem ac lucidum afflatũ inhorrescentẽ, & sese scitè ac iucundè erigentem, præterea tum priuatorũ tum publicorũ in urbibus ędificiorũ pulchritudines, quibus splendidæ, illustres, magnificæq; ciuitates ornãtur. si hæc igitur & eiusmodi cognouissent illi qui in carcere destituti essent, nõ eos, qui ex custodia producerentur, tanq; eos qui bono aliquo priuarentur, deflerent ac deplorarẽt. Quemadmodum ergo uerisimile est eos, qui ex carcere euasissent, de ijs, qui adhuc inibi coercerentur atq; detenti essent, cogitaturos atq; sensuros esse, quasi miserabili uita conflictantibus: ita mihi uidẽtur etiã illi, qui ex huius uitę custodia emittũtur, siquidẽ omnino fieri posset, ut lachrymis ostenderẽt erga miseros & afflictos condolentiã, lamentaturi ac defleturi eos, qui in doloribus huius uitę diutius delinerẽtur: quòd non uideãt immateriales & incorporeas, quæ supra mundũ in cœlo sunt, pulchritudines, thronos, principatus, potestates, dominationes, exercitus angelicos, & ecclesias sanctorũ, superam ciuitatẽ & supercœlestẽ descriptorũ conuentũ. Nã quę super hæc est, pulchritudo, quã à mẽdacio uacuus & alienus sermo puros corde uisuros pronũtiauit, quũ omni spe maius pręstantiusq; est, tũ omnẽ ex animi intẽti cogitatione atq; cõsideratione captam superat coniecturã. Non aũt id solũ nostri nomine gemitib. ac miseratione dignũ ab hac uita traductis uideretur: uerumetiã, quò quũ tot rebus acerbis ac doloribus uita undiq; circumuenta urgeatur, tãta quædã hominibus aduersus uitia & incommoda insita est affectio atq; acquiescẽtia, ut non tanq; necessarium quoddam munus impetum & incursum eorum ferant, uerùm ut in perpetuum ea permaneant, omni studio laborent atq; connitantur. Nã cupiditas ea, qua & circa potentatus & immodicas opes acquirendas, & harum rerum, quibus uescimur ac fruimur, ingluuiem efferimur: ac si quid est aliud, quod expetitur, & studiose affectatur: quarum rerum gratia arma sumuntur, bella conflãtur, mutuæ cædes fiunt, & omnis, quæ consultò exercetur, miseria atq; fallacia, nihil aliud q̃ quædam calamitatum congeries est, quæ dedita opera consultòq;, & ex libera animi destinatione ac uolũtate eũ studio & animi prõptitudine in uitã hominũ inuehitur & importatur. Sed lachrymæ quidẽ in mortuos non cadunt: quoniã nec alia quidẽ ulla perturbatio atq; affectus: mens aũt & spiritus quũ sint, utpote carne & sanguine liberati ea natura præditi sunt, nec ab ijs, qui crassitudine corporis obsiti et obruti sunt, cerni, nec per se homines admonere possint, ut falso de rebus iudicare desistãt. Nostra ergo nobiscũ mẽs pro illis colloquatur, ac, quoad eius fieri põt, extra corpora cogitatione cõstituti, atq; animũ ab ea, qua erga materiã afficitur, coniũctione abducẽtes, in hunc modum dicamus, O homo quisquis naturæ particeps

es, attende tibijpſi iuxta præceptum Moyſis, ac plenè & exactè noſce teipſum, qui ſis, ratione diſcernens quidnam uerè quidem tu ſis: quid uerò circa te animaduertatur, ne quando quod extra te eſt, uidens teipſum intueri ac cernere exiſtimes. diſce à magno Paulo, qui exacta diligentia naturam conſiderauit & inſpexit: qui dicit alium quidē noſtri hominem externum, alium uerò internum eſſe: & illo pereunte & ad corruptionem recidente, hunc renouari. Ne igitur quum eum, qui corrumpitur, uides, teipſum cernere arbitreris. Erit enim aliquādo illud quoq; à corruptione & interitu liberum, quum in regeneratione id quod mortale, fragile ac diſſolutu facile eſt, transformatum & reconcinnatū fuerit in id, quod & immortale eſt & indiſſolubile. ſed nūc quidem fluit, dilabitur & corrumpitur id, quod de nobis extrinſecus apparet. Ergo non hoc ſpectare oportet, quoniam nec ad aliud quidem quicq; eorum, quæ uidentur, intueri oportet, quū Paulus ita dicat: Non conſiderantibus nobis ea, quæ uidētur, ſed quę non uidentur. Quæ enim uidentur, temporaria ſunt: quæ autē non uidentur, ſempiterna: ſed ad inuiſibilia, quæ ſunt in nobis, contēplatione & ſpeculatione conuerſa, illud uerè nos eſſe credere oportet, quod effugit ſenſuū animaduerſionem atq; cognitionē. Sumus igitur iuxta prouerbialem orationem noſtri ipſorū cognitores & exploratores. Nam noſſe ſeipſum quaſi expiatio ex ignorantia cōmiſſorum peccatorū exiſtit. Sed non facile eſt ſeipſum intueri, ſiquidem uerè ſe quis cernere uelit, niſi aliqua ratio excogitata efficiat, ut fieri poſsit id, quod fieri nō poteſt. Quod enim natura fecit in oculis corporis, qui cętera omnia uidentes ſui ipſorū non uidentes permanent: eodem modo anima quoq; cætera omnia perſcrutans & quę extra eam ſunt, curioſè inquirens & inueſtigans, ſeipſam cernere nō poteſt. Ergo quod in oculis fit, hoc etiā anima imitetur. Etenim illi, quoniā à natura potentiam ac uim non habent ad ſui ipſorū contemplationē uiſiuā efficaciam inuertendi, ſeq; ipſos intuendi in ſpeculo formam & figurā ſui orbis conſpicati per imaginē ſeipſos intuētur: ita anima quoq; ad ſui imaginē reſpicere, & quicquid in figura atq; ſimulacro, cui aſsimilata eſt, conſpicata fuerit, id tanq; ſuiipſius proprium ſpectare oportet. Sed paulum quiddā de ſimilitudine uariare & inuertere conuenit, ut ſermoni ſententia accommodetur. Nam in ea quidē, quæ in ſpeculo conſpicitur, forma, imago ad principale exemplar effingitur atq; formatur: in animæ uerò figura, rem inuerſam animaduertimus. Iuxta diuinam enim pulchritudinē, animę ſpecies effingitur & aſsimilatur. Quocirca quū ad principale ſuiipſius exēplar anima reſpicit, tunc plenè & exactè ſeipſam intuetur. Quod igitur eſt illud diuinū decus, cui anima aſsimilata eſt? non corpus eſt, non figura, nō ſpecies & forma, non quantitas, non durities, non ponderoſitas, nō locus, nō tempus, nō aliud quicq; tale, per quæ materialis creatura cognoſcitur: ſed omnibus his & talibus ſubtractis intellectuale quiddam & materiale, & tactum effugiens & incorporeum atq; dimenſione carens, prorſus intelligere oportet id, quod relinquitur. Si ergo tale ſignum principalis et originalis exemplaris deprehenditur, omnino conſequens eſt, iuxta ſpeciem illam formatam animam per eadem ſigna atque figuras cognoſci, ut etiam

Margin notes: 1.Cor.4. (beside "tueri ac cernere exiſtimes"); 2.Cor.4. (beside "quū Paulus ita dicat")

ut etiam hæc & immaterialis & forma carens inuisibilis'que & intellectualis & incorporea sit. Consideremus igitur & expendamus quando magis ad originalem principalem'que pulchritudinem accedat & appropinquet humana natura: utrùm, dum in carne uiuimus? an quum extra hanc fuerimus? Sed cuiuis perspicuum id est, quòd quemadmodum caro utpote materialis, materiali huic uitæ accommodata est: itidem anima quoque tunc particeps est intellectualis & immaterialis uitæ, quum eam, qua continetur & coercetur, materiam excusserit. Quid ergo in his est, quod calamitosum existimari debeat? Nã si quidem corpus esset id, quod reuera bonum est, carnis amissionem grauiter nos ferre oporteret, quasi ab illo bono excideremus, quippe quum unà cum corpore prorsus etiam proprietas & societas boni amitteretur. sed quoniam intellectuale & incorporale est id bonum, quod omnem cogitationem exuperat, cuius ad imaginem facti sumus: consentaneum fuerit, ut credamus, quum per mortẽ ad incorporale transimus, appropinquare nos illi naturæ, quæ ab omni corporali crassitudine separata est, & ueluti laruam personam quandã deformem ac turpem carneum amictum exuentes ad propriam redire pulchritudinem, in qua ab initio formati sumus iuxta imaginẽ principalis exemplaris creati atq; effecti. Ea autem sententia atq; cogitatio non tristitię animiq; deiectionis, sed lætitię materiam & occasionem cõsideratis[a] prębuerit, quòd homo necessario hoc munere & officio defunctus, non amplius exinde in alienis uiuit, ubi cuiq; elemẽto quidem suum, quod ab illis utendũ corrogasset, reddiderit, ad propriam uerò ac naturalem, puram & incorpoream sedẽ reuersus fuerit. Peregrina enim quædã & extranea reuera incorporeę naturę materia corporis est: cum qua necessariò in hac uita conserta & implicata, dum externæ uitę rationi assuescit, affligitur atque uexatur. Nam elementorum mutuæ connexionis & implicationis, tanq; lingua aliquibus inter se differentibus & peregrinitate morum abinuicem abalienatis hominibus, ex diuersis gentibus unum populum constituentibus, dum unumquodque ad cognatum & sui generis proprium à sua abstrahitur natura, ui coacta ac discors societas & communio existit. mens autem, quæ his insita atque contemperata est, quum non composita sed simplici & uniformi natura sit, in peregrinis & alienis uiuit, quippe nulla cognatione & affinitate contingit eam turbam quæ ex elementis constans eam continet atque coercet: quæ mens quum necessitate quadam suam corpori, quod ex pluribus partibus constat, inseuerit naturam, ui cogitur sese quasi cum alienigenis unire. Quum autem elementa naturaliter pro sui[a] abinuicem dissolutione ad sibi quodque cognatum & proprium abstrahãtur: dolet atque discruciatur necessariò sensus dum dissoluitur & scinditur ea coalitio atque concretio. Coit autem atque conspirat cum sensu uis animæ cogitatiua ex consuetudine ad id, quod semper angit & molestia afficit, sese inclinans. Quando ergo mens extra prælium, quod in connexione atque conflictu sibi inuicem oppositorum elementorũ committitur, constituta fuerit, tum angi ac discruciari desinit. Posteaquam enim uel frigidum à calido præualente uictum fuerit: uel uice uersa

[a] Pro λεγομένοις, quod in utroq; exemplari habetur, ego lego ἀλλογενομένοις.

[a] Pro τῶν, lego ἑαυτῶν.

ce uersa, calor fugerit immodicum frigus: & humidum superatum esse=rit arido & sicco: uel soliditas aridi & sicci per abundantiam humoris dissoluta fuerit: tunc per mortem soluto bello, quod in nobis est, pacem mens agitat, ubi campum in quo prælium committitur (corpus inquam) reliquerit: & quum extra aciem, quam aduersus se inuicem elementa instruunt, euaserit, suo arbitrio per sese uiuit uires suas in conflictu corporis defatigatas per otium colligens & recipiens. Hæc igitur & huiusmodi eum ijs, qui in corpore uiuunt, mens modò non uocem emittens uerba facit atque sermocinatur: ô homines, Neque in quibus uersamini, certò scitis, neque quò transibitis & redigemini, adhuc didicistis. Id enim quod præsens est quale natura sit, nondum ratio potuit excogitare: sed ad solam uiuendi consuetudinem spectat, quum scire non possit, quænam corporis natura: quæ uis sensuum: qui instrumentalium membrorum apparatus: quæ uiscerum dispensatio: quæ seipsam mouens neruorum efficientia sit? quo pacto ex ijs, quæ in nobis sunt, aliud quidem in ossis naturam concrescit: aliud uerò in lucidum oculi splendorem redigitur & quasi transsubstantiatur: quo modo ex eodem cibo & eodem corpore hoc quidem in crines attenuatum diducitur, illud uerò in ungues in extremis digitis dilatatur? aut quo pacto semper qui in corde est, ignis per arterias incenditur, & in totum corpus differtur: aut quo modo id quod bibitur, ubi in latitudinem corporis diffusum fuerit, & formam & qualitatem mutat, & per quandam alterationem sua sponte in sanguinem redigitur? quarum rerum omnium usque in præsens tempus cognitio absc̄odita est, adeò ut uitam nostram in qua uiuimus, ignoremus. Sed eam, quæ à sensu separata est uitam, qui cum sensu uiuunt, nullo modo prorsus cernere possunt. Qui enim per sensum uiderit aliquis id, quod extra sensum est? Quum igitur utraque uita pariter ignoretur, hæc quidem idcirco, quòd ad id, quod apparet, solū nos respicimus: illa uerò, propterea quòd eousque sensus non pertingit, nec eam assequitur: quid uobis accidit, qua'ue re moti estis, ô homines, qui hanc quidem tanquam bonam licet ignoretur, amplexamini, illam uerò tanquam molestam & acerbam atque metuendam timetis & horretis nulla alia de caussa, nisi propter hoc solum, quod nescitis qualis sit. quanquam alia quoque multa uel ex ijs, quę per sensum nobis procul apparent & ignorantur, non formidamus. Nam quæ sit eorum natura, quæ in cœlo apparēt: aut quid sit illud, quod motum poli ex contrario circumagit: aut quid sit quod terræ soliditatem stabiliat ac firmet? quo pacto item aquarū fluida natura semper existit ex terra, & terra nō cōsumitur? atque alia talia multa quum ignoramus, tum earum rerum ignorantiam metu dignā non iudicamus. Quinetiam ipsam, quæ omnem mentem superat, diuinam ac beatam & incomprehensibilem naturā esse quidem eam credimus: sed in quo ipsius esse deprehendatur, nondum aliqua per coniecturam cognitio inuenta est. Attamen id, quod ignoratur, ex toto corde & animo, atque ex totis uiribus diligimus, quod cogitatione & ratione percipi non potest. Quam igitur ob caussam quasi secundum hanc, laboriosa nos excipiente uita, temerarius iste, nullaq'ue ratione subnixus existit terror? ob solam

ob solam ignorantiam metuentibus nobis quod nescimus? quemadmodum in infantibus accidit, qui ad uanas suspiciones perterrefiunt & expauescunt. Nam si quis rerum ueritatem intueri uelit, primùm incipit de re cogitare: deinde qualis sit eius natura reputat atque perpendit, utilis'ne, placida atque admittenda: an aliqua aspera, acerba, atrox, quam fugere & declinare debeamus? At quod prorsus incertum est, & ignoratur qui cordatus aliquis atrox asperum & molestum iudicet, solum consuetudinis recessum quasi alicuius feræ uel ignis impetū & incursum suspectum habens? Quanquam per hanc uitam palàm & apertè docemur, consuetudinem non semper esse spectandam, sed ad id quod bonum & honestum est, cupiditates nostras semper traduci atque transferri debere. Neq; enim in illa imperfecta specie, quam embryon appellamus, semper uiuunt ij, qui ad ueram formam effinguntur, sed quandiu in uisceribus fuerint, iucundam eis & commodam conuenientemq'ue natura facit eam, quam in utero uitam degunt. neque posteaq; in lucem editi sunt, ad mammam semper permanent: sed quatenus id ætati imperfectæ bonum [a] & commodum est. nam postea ad aliam uitæ consequentiam ac uicissitudinem transeunt, nullo modo propter consuetudinem ad ubera permanere uolentes. Deinde post statum infantium, alia adolescentulorum, alia ætate prouectiorum studia & officia sunt, ad quæ consequenter homo transit absq; molestia unà cum ætatis uicissitudine consuetudinem mutans. Quemadmodum igitur si uox quædam inesset in eo, qui in materno utero alitur, indignaretur quòd per natiuitatem uisceribus eijceretur, ac grauia se pati clamaret, qui ab ea uita atq; ab ea statione, in qua lubenter degeret, auelleretur: (quod nimirum etiam facit, simul ac natus fuerit, cum prima respiratione lachrymas emittens, quasi conquerens & lamentans, quòd à consueta uita separetur:) itidem mihi uidetur illis, qui ad mutationem uitæ præsentis sese discruciant & anguntur, idem accidere, quod embryis, dum semper in hac materiali iniucunditate, à qua separantur, uiuere uolunt. Posteaq; enim dolor mortis ad alteram uitam hominibus quasi obstetricata fuerit: ipsi quidem, ubi ad lumen illud transierint, & de puro spiritu hauserint, per experientiam cognoscunt & intelligunt, quantū illa differat ab hac uita. illi uerò, qui in hac humida, languidaq; ac putrida uita relinquūtur, embrya prorsus & non homines miserantur eum, qui antea excesserit ex his, quibus continemur angustijs, quasi aliquo bono priuatū atq; spoliatū, nescientes quòd ad similitudinē recens nati infantis, oculus quidem aperitur, ubi euaserit eum, quo nunc continetur & coercetur: (intelligere autē prorsus oportet oculū animi, quo perspicit rerū ueritatē.) Aperitur item ea pars corporis, quæ sensum audiēdi continet, per quā arcana uerba exaudit, quæ non licet homini loqui, ut inquit apostolus. Aperitur item os, & haurit purum & materiæ expertem spiritum, per quem roboratur & confirmatur ad uerum sermonem & uocem, quæ ratione ac mente percipitur, quum permixtum fuerit sono diem festum celebrantium in choro sanctorum. Eodem item modo gustatum consequitur diuinū, per quē, iuxta canticum psalmi, cognoscit, quòd suauis & bonus sit dominus.

[a] Videtur desiderari utrobiq; continuatio, καὶ.

2. Cor. 12.

Psal. 33. 99. 108. 144.

At per

At per odorandi efficaciam, suauem Christi capessit odorem. facultatem quoque tangendi assumit animus, dum ueritatem attingit, & Sermonem
1. Ioan. 1. contrectat, iuxta testimonium Ioannis. Si igitur hæc & huiusmodi post eum partum, qui per mortem editur, hominibus reposita sunt, quid sibi uult luctus, tristitia atque mœstitia? respondeat nunc nobis, qui ad rerum naturam respicit, an præstabilius esse putet corporalibus sensuum instrumentis circa boni dijudicationem, quàm nudo animi oculo ipsam rerum intueri ueritatem. Hic enim necessitas quædam animæ incumbit in consideratione atque opinione boni, alicui iudicio seruiendi. Quandoquidem enim perfecta animi uis in corpore puerili locum non habet: sensorium autem efficientia protinus perfecta unà cum puero nascente editur: hac de caussa, quod ad iudicium boni attinet, à sensu mens præoccupatur, & quod sensorijs uasis uisum & iam existimatum est esse bonum, & per consuetudinem preoccupatum, animus nulla habita examinatione & exploratione approbat & admittit, bonum illud esse credens, quod anticipatum attestatus fuerit sensus, in coloribus quibusdam & succis & huiusmodi nugis ac deliramentis bonum imaginans. quibus non amplius, ubi ex corpore excesserimus apparentibus, omnino necesse est id, quod uerè bonum est, cum quo animus natura conciliatus & coniunctus est, eidem sese offerre & apparere. Neque enim uisus amplius, bonitate coloris inescabitur, ubi hic oculus non amplius erit: neque in aliquo alio eorum, quæ dulcedine sua sensus capiunt atque demulcent, uoluntatis æquilibritas occupata erit, omni corporali sensu extincto. sed sola intellectuali efficientia, immaterialiter & incorporaliter mente comprehensibilem pulchritudinem amplectente, absque ullo impedimento proprium bonum natura recipiet: quod neque color, neque figura, neque distantia, neque quantitas est, sed quod omnem coniecturalem præterit imaginationem. Quid igitur? (forsitan inquiet aliquis præsenti uita offensus) quare nobis corpus, & cuius rei loco est? si quidem oratio uitam, quæ absque corpore exigitur, rem meliorem esse demonstrauit? Ad quem dicemus, quòd ne hoc quidem paruum sit commodum, quod ex his rebus prouenit ijs, qui possint ad omnem naturæ respicere administrationem ac dispensationem. Nam beata quidem est reuera illa angelorum uita, quæ corporis mole nihil indiget. Veruntamen ne hæc quidem ad illam inutilis est. Via enim ad id quod separatur, per præsentem uitam fit. quemadmodum in germinibus licet uidere, in quibus fructus initio sumpto à flore per ipsum eousque progreditur dũ fructus euadat, tametsi fructus non sit flos. Quinetiam segetes ex seminibus enascentes nõ protinus in spica apparẽt, sed herba primũ germen existit: deinde ab hac, culmus perempto germine coalescit, & sic in capite spicæ fructus maturescit. Verùtamẽ hũc necessariũ ambitũ & uicissitudinẽ agricola nõ incusat quur, inquiens, flos fructum antecedit? aut cuius rei gratia gramen ex semine prius exoritur? si quidem & flos defluit, & gramen nequicꝗ̃ arescit, nihil cõmodans & conferens ad uictum humanũ. Si quis enim mirificum naturæ opus cõsiderat, intelligit, ꝙ nõ aliter, tum ex seminibus, tũ è germinibus fructus perfici & consum-

consummari poterit, nisi hæc artificiosa uicissitudo uiam ei faciat ad perfectionem. Etsi enim gramen, quod primùm ex seminibus editur, in nostro cibo nullius est usus, nō idcirco tamē ea res superuacanea atq; redundans est. Nam qui cibo quidem indiget, ad suum usum, & ad id, quo ipse opus habet, respicit: at naturę ratio nihil aliud spectat, q̄ ut per ordinatam uicissitudinem ad perfectionē frugum fœtum producat. quamobrem primū multipliciter per subiecti grani inhęrescit radices, per quas sibi conueniēs per humorem attrahit alimentum: deinde gramen producit, ad arcendam aeris iniuriam, protegumētum radicis herbā parans, quæ res fructus quidem non est, sed adiumentum quoddam & uia fit frugum profectionis, primùm quidem per sese expurgans insitam semini uim, tanquam superfluitatem quandam frugum natura gramen ante omnia excernente: deinde uelamen radici existit aduersus ea, quæ ex aere uel per frigus, uel per æstum incommoda accidere solent. ubi autē altè iam actis radicibus semen firmius effectum fuerit, tūc gramine posthac neglecto, quippe quū radix iam non amplius protegumenti indigeat, ad productionem & erectionē culmi omnis confertur & applicatur uis, mechanica quadā solertia fistulę similem structuram artificiosè excogitante natura: cuius culmi directum germen tunicis quidem crebris alijs alias excipientibus undiq; obductū est: (in his enim humidū et infirmum initio culmum uinculis per medium roboris gratia succinctum innutriri oportet:) ubi autē ad iustam & competentem longitudinem excreuerit, tunc comā culmus producit, extrema tunica spicam in sese ostendente: quæ in multas aristas crinium in modum diuisa comam abscondit, dum ad basim aristarum, quasi folliculis & uaginis (quæ ἔλυτρα uocantur) alitur inclusa. Si igitur neq; propter seminum radices, neq; propter gramen, quod initio ex semine existit, neque propter spicæ aristas offenditur & queritur agricola, sed in quolibet horum usum quendam uidet necessarium, per quem artificiosè progrediens natura per excretionem inutilium uim fœcundam expurgās, frugem ad perfectionem producit: commodum etiam tibi fuerit, per uias necessarias natura nostra ad suum finem progrediente nō offendi, sed arbitrari iuxta similitudinem, quæ in seminib. ostensa est, id quod quoq; tempore fit, esse prorsus ad aliquid utile atq; necessariū, nō tamen id esse, cuius gratia nati sumus. Non enim ad hoc à creatore nostro facti sumus, ut infans imperfectus in utero essemus: neq; uitam infantium recens natorum sibi propositam habet natura: neq; ad cæteras respicit ætates, quas semper alias alijs identidem mutando induit, unà cum tempore speciem immutans: neq; ad eam quæ per mortem corpori accidit, solutionem: sed omnia hæc & huiusmodi uiæ per quam ambulamus, partes sunt. propositum autem ac finis itineris, quod per hęc facimus, hic est, nimirum, ut in antiquum statum restituamur: quod nihil est aliud, quàm cum diuino numine similitudo. Ac quemadmodum in similitudine, spicę rationi naturæ necessarium quidem etiam gramen, quod initio producitur, uisum est, ueruntamen propter illud agricultura instituta non est: neq; tunicas, & aristas, & culmos, & ea, quibus culmi cingūtur genicula proposita sibi habet studium agri-

culturę: sed cibum, quo nutrimur, qui per illa progreditur ad perfectionē: eodē modo uitæ quoque finis quidem, qui expectatur & speratur, beatitudo est: quæcunque autem circa corpus nunc conspiciuntur, mors, senectus, iuuentus, infantia, & illa nostri imperfecta figura, quę ἔμβρυον dicitur: omnia hæc uelut gramina quædam, & aristę, & culmi, uia, continuatio, series atque progressio, & facultas est eius, quæ speratur, perfectionis: ad quam, si rectè sapis, respiciens, neque his rebus offenderis & infensus eris: neque tamen uel ægritudine afficieris, uel cupiditate capieris, ut uel angaris si ab his sciūgaris, uel ultrò transfugias ad mortem. Quòd si adijcere orationi oportet etiam hoc, non inutile fortasse fuerit, etiamsi extra consequentiā atque propositi seriem esse uideatur, quòd nimirū natura semper in meditatione mortis occupata sit, ac per temporum uires progredienti uitæ mors prorsus quasi cohæreat atque coalescat. Nam quū semper ea pars uitæ, quæ præterit, ad futurum moueatur, ac nunquam ad id, quod retro & à tergo est, resoluatur: mors est quòd quoque tempore coniunctim atque cohærenter sequitur efficientiam uitalem. In tempore namque præterito omnino desinit omnis motus & actio uitalis. Quoniam ergo mortis propriū est, ut à negotijs & operibus cesset ac uacet: atque id à tergo semper uitalem efficaciam affectatur: à ueritate nō alienum erit, si quis dicat, huic uitę mortem connexam & quasi implicatam esse. Atque aliter item aliquis reperire poterit huiusmodi opinionem per ueritatem nobis confirmari, ipsa experientia testimonium sententiæ perhibente, quòd non est idem cum hesterno, qui hodie est homo, secūdum id, quod materialiter subiectum est: sed prorsus aliquid ex eo semper mortificatur, & olet, & corrumpitur, & ejicitur, ueluti ex domo aliqua (de hac corporis loquor structura) cadauerosum ac funestum fœtorē efferente natura, ac terræ mādante id, quod iam uitalem potentiam excesserit. Quaprópter iuxta magni Pauli uocem, Quotidie morimur, non ijdem semper in eodem permanentes corporis domicilio, sed identidem alij ex alijs euadentes tum per incremētum, tum per excrementum, quasi in nouū corpus semper mutati. Quur igitur morte quasi re noua ac peregrina perturbamur? cuius meditationem continuam atque exercitationem hanc, quam per carnē degimus, uitam esse demonstratum est. Quinetiam si de somno & uigilia dixeris, de alio mortis cum uita loqueris conflictu, quum sensus in dormientib. extinguatur, ac rursus uigilia per sese repræsentat nobis eam, quam speramus, resurrectionem. Sed nondum per ea, quæ dicta sunt, propositum nobis declaratum est, quippe opinio, quam obiter intulimus, ad aliam speculationem, orationem prouexit. proinde ex integro propositum resumamus, nimirum, quòd ne corporis quidem natura inutilis sit ad eam, quā expectamus bonorum spem. Nam si quidem essemus, quod ab initio fuimus, prorsus pellicea tunica insuper opus non haberemus, resplendente in nobis ea, quam cū diuino numine haberemus similitudine. Sed imago diuina, quæ in nobis apparebat in initio, non alicuius figuræ & habitus, uel coloris proprietas erat: sed quibus diuina pulchritudo consideratur, ijs homo quoque ornatus erat, per impatibilitatē & affectionum immunitatē, & beatitudinē,

&im-

& immortalitatẽ originalẽ, ac principalẽ imitans gratiã atq; decorẽ. Postea
q; aũt fraude inimici uitę nostrę ad bestialẽ & brutã naturã homo sua
spõte propẽsus fuit: inuitos quidẽ abstrahere a ab eo, quod deterius est, ac
ui traducere ad id, quod pstabilius est, incõsideratis quidẽ & ijs, qui rẽ nõ
examinauerunt atq; perpenderunt, utile esse uidetur, ei uero, qui naturã
effinxit, inutile uisum est & iniustũ, maximi boni damnũ per huiusmodi
dispensationẽ & administrationẽ inferre naturæ. Quandoquidẽ em̃ homo
diuina forma præditus fuit, & beatus sui potestate & arbitrio honoratus:
sui em̃ potestatẽ habere, & alterius dominatui obnoxiũ nõ esse, proprium
diuinę beatitudinis est. at per necessitatẽ ipsum hominẽ ad aliquid
traduci uiolenter, adẽptio dignitatis esset. nã si sua sponte humanã naturã
ex sui arbitrij motu ad aliquã rem incõmodã & inhonestã, incitatã uiolenter
& coactẽ ab ijs, quę placuissent, abduxisset, adẽptio excellẽtis atq; pręstantis
boni, ea actio esset, et priuatio honoris, quo pares Deo homines efficiuntur.
cum Deitate nanq; cõparanda res est, propria sui potestas. Vt
igitur ea quoq; potestas naturæ maneret, & malũ abesset, hanc diuina sapiẽtia
rationẽ inuenit, nẽpe, ut sineret hominẽ, in quib. uoluisset, uersari, ut
gustatis malis, quæ concupiuisset, & experiẽtia doctus, qualia qualib. mutasset,
sua sponte per cupiditatẽ recurreret ad primam beatitudinem omni
uitiosa atq; irrationali propẽsione tanq; onere aliquo naturæ, remota, uel
in præsenti uita per sobriam & attentam uiuẽdi rationẽ ac philosophiam,
uel post transmigrationẽ ab hac uita per purgatorij ignis fornacẽ expurgatus.
Quẽadmodũ enim siquis rei medicæ peritus, & omnẽ scientiam &
salutarium & noxiorũ medicamentorũ ex arte tenens adolescentulo consulat
ea, quæ usus & res desideret, & consulendo prohibere non possit &
ætate & prudentia imperfectũ, quin cupidius aliquẽ pestiferum fructum
uel herbam appetat: sed quum uarium & omne genus auxiliariũ medicamẽtorũ
habeat apparatũ, permittat puero noxijs uti, ut facto periculo eorũ,
quæ faciunt dolorẽ, utilitatẽ paterni cõsilij doctũ, & sanitatis cupidũ,
rursus per amuleta & auxiliaria remedia puerũ reducat ad bonã ualetudinẽ,
ex qua per importunã noxiorũ appetentiã exciderat: eodẽ modo dulcis
ac bonus naturæ nostræ pater, qui nouit tam ea, quib. seruamur, q̃ quibus
perimus, indicauit quidẽ homini noxium, & ne uteretur eo cõsuluit:
sed quũ appetentia deterioris præualuisset, non defuerũt ei auxiliaria medicamenta,
quib. ad pristinã bonam ualetudinẽ hominẽ denuo reduceret.
Nam quum hanc materialẽ uoluptatem homo animi lętitię prætulisset, uisum
est ei aliquo modo succurrere appetentiæ, per pelliceã tunicã, quam
ei propter propensionẽ ad deterius circumdedit: per quã tunicã naturæ
brutæ & irrationalis proprietates homini admixtę sunt: a quorũ brutorũ
animaliũ indumentũ rationali naturæ paratũ & accommodatum est per
sapientiam eius, qui per cõtraria administrat ac disponit meliora. Omnes
enim in sese ferens & continens proprietates pellicea illa tunica, quas habebat,
dum ratione carenti circundata esset, naturæ uoluptatem, iracundiam,
ingluuiem, inexplebilem cupiditatem ac similia, uiam facit humano
arbitrio propensionis & inclinationis ad utrumlibet, uel ad uirtutem, uel

a ἄκοντας ἀνοκλῖναι τοῦ χείρονος, est in utroq; exẽplari ego legendum puto ἀνογῦσαι.

a Locus corruptus uidetur utrobiq;.

ad uitium materia existens. Nam dum in his affectibus homo per hanc terrestrem uitam sui arbitrij motu uiuit, si quidem ab eo, quod ratione caret, proprium discernat, & per uitam cultiorem & elegantiorem semetipsum respiciat, per rationem in potestate habens ac superans temeritatem & studium irrationale, consequetur, ut præsens uita sibi immixtam uitiositatem expurget. si autem ad ratione carentem affectuum impetum & motum inclinatus fuerit irrationalium pelle adiutrice utens ad affectus & uitia, alio posthac ad id, quod melius est, consequendum utetur consilio, ubi post excessum ex corpore cognouerit, quod differat à uitio uirtus, dum diuinitatis particeps esse non poterit, nisi purgatorius ignis immixtas animo sordes expurgauerit. Hæc sunt, quæ usum corporis necessarium nobis faciunt: per quod tum liberum arbitrium seruatur, tum rursus ad bonum reditus non prohibetur neque impeditur: sed hoc circuitu atque hac uicissitudine nobis sponte ac uoluntate nostra ad meliorem uitæ statum propensio fit: alijs quidem iam ex hoc tempore, quo in carne uiuunt, à uitijs abstinendo & affectus coercendo spiritualem uitam assequentibus: (quales fuisse tum patriarchas & prophetas audimus, & qui tum cum ipsis, tum post eos per uirtutem ac sapientiæ studium recurrerunt & euaserunt ad perfectionem: de discipulis loquor, & apostolis, & martyribus, & omnibus, qui uitam præclaram & cum uirtute coniunctam materiali uitæ prætulerunt: qui etiamsi numero inferiores & pauciores sint præ multitudine eorum, qui ad deterius defluunt & delabuntur, nihilominus testantur fieri posse, ut aliquis per carnem, uirtutem assequatur:) reliquis uerò per eam, quæ in posterum adhibebitur, institutionem atque disciplinam, in purgatorio igni abijcientibus & amittentibus affectum, quo materiæ dediti atque coniuncti sunt, & ad eam, quæ ab initio naturæ attributa est, gratiam atque decorem per studium ac desiderium bonorũ sponte sua redeuntibus. Non enim in perpetuum apud naturam permanet alienarum rerum cupido: quippe quum expleri quisq; & exatiari soleat eo, quod suum ac proprium non est, cuius in se initio communionem non habuit natura. solum autem id, quod cognatum & coniunctum est, desiderabile & amabile in perpetuum permanet: quandiu in seipsa natura non peruersa nec deprauata manet. Quòd si qua contigerit ei per uitiosam & flagitiosam uoluntatem degeneratio ac deprauatio, tunc ei rerum alienarum studium atque cupido ingeneratur, quarum usus & uoluptas non naturam demulcet, sed uitium & morbum naturæ delectat: ubi uerò morbus & uitium abscesserit, etiam cupiditas atque desiderium eorum, quæ præter naturam sunt, simul recedit, ac rursus ei quod suum & commodum conueniens'que est, desiderabile fit. Id autem tum purum, tum materiæ expers, tum incorporale est: quod si quis proprium eius, quæ super omnia constituta est, Deitatis esse dixerit, non errabit. Quemadmodum enim, ubi acrior aliquis fluxus uisuum spiritum turbauerit, corporeis oculis iucundior ac gratior caligo est, propter crassitudinis cum tenebris cognationem: sed si per curationem aliquam discussum ac dissipatum fuerit id, quod spiritum turbauerat, rursus lux

si puræ

si puræ ac lucidæ pupillæ immisceatur, amica & commoda sit: eodem modo quandoquidem in modum fluxus per fraudem aduersarij in uisiuam ac speculatiuam animi partem uitiositas affluxit, sponte sua ratio ad tenebrosam & obscuram uitam per morbum caligini conciliata declinauit ac degenerauit. Quicunque enim mala agit, odit lucem, ut diuina uox ait. Malo autem ex rebus uniuersis euacuato, & ad nihilum iterum redacto, denuo cum uoluptate natura lucē contuetur, ubi id, quod animi puritatem turbidam reddebat, è medio excesserit. Demonstratum est igitur per suprà dicta, quòd uanū & ineptum sit naturæ carnis infensum esse. nō enim ab hac malorum caussa dependet. nam profectò in omneis ex æquo, qui carnalē sortiti sunt uitā, uires & imperium habuisset. sed quoniā quisque eorum, qui uirtutis ergò celebrātur, & in carne erat, & uitiositati obnoxius non erat: per hæc manifestum est, quòd corpus nō sit caussa uitiorum & affectuū, sed optio liberaq; uoluntas, procreans uitia atq; affectus. Nam corpus quidem suæ naturæ conuenienter & aptè mouetur, dum ad ea, per quæ conseruatur, ad suijpsius constitutionem atq; permansionē, impetu motuq; proprio gubernatur. Verbi gratia, cibo & potu opus est ei, ut ex uiribus eius id quod per meatus euanuerit & effluxerit, rursus suppleatur, cui deest. ad hoc mouetur appetitus. rursus per rerum successionem mortalis quum sit natura corporis, efficitur immortalis. idcirco etiam ad hunc impetum & motum, corpus idoneum & aptum est. Insuper ad hæc nudum à tegumento pilorum corpus factum est. cuius rei gratia externo cultu & amictu opus habemus. Quinetiam quum & frigus, & æstum, & imbrium iniuriam sustinere non possemus, ædium refugia tegumenta'que quæsiuimus. Hæc & eiusmodi, siquidem considerate atq; adhibita ratione necessitatem quis intueatur, horum unūquodq; non curiosè inspiciens, non potest non probare, quippe pro fine appetitus, usus necessarij scopulum, quò spectet, sibi proponens, domum, uestem, coniugium, uictum, per quodq; horum curās & farciens id, quod deest naturæ. at minister uoluptatū uias uitiorum necessarios usus facit: pro uictu quidem, luxum atq; delicias requirens, pro amictu uerò, cultus elegantiam eligens atq; præoptans, pro ædium usu, magnificentiam, pro liberorum autem procreatione, legibus uetitas & interdictas spectans uoluptates. propterea tum auaritia patentibus ac latis portis in uitam humanam quasi comessabunda inuehitur, tum mollities & fastus & inepta largitas, & multiformis luxus prodigalitasq; & similia, quasi quidam rami & stolones, uirgulta stirpesq; aridæ iuxta necessarios usus enatæ germinauerūt: propterea quòd appetitus terminos necessitatis præterit, & in inutilia studia latè diffunditur. Quid enim commune habet cum utilitate cibi argentum sculptum auro lapidibusq; quasi floribus distinctum atq; nitescens? aut cuius rei gratia pallium opus habuit aureo filo, purpura florida, & textili pictura? per quam prælia & feræ, & huiusmodi res in tunicis, cæteris'que indumentis à texentibus pingūtur. quibus auxilians auaritiæ mor bus innascitur & inhæret. Nam ut consequātur opes & eum, qui ad has res pertinet, apparatū, materias rerum concupitarū ab auaritia conficiunt.

at auaritia perfidiæ aditum patefacit. quæ secundum Solomonem, pertusum dolium est, quod semper inde haurientibus deficit & uacuum inuenitur. Non igitur corpus malorum occasiones, sed destinata uoluntas ingenerat, dum id quod spectat necessitas & usus, ad absurdarũ & uitiosarũ rerum studiũ atq; cupiditatẽ detorquet. Desinant igitur homines temerarij & inconsiderati corpori maledicere atq; obtrectare, quo posthac per regenerationem (ubi tum superflua, tum inutilia, quãtum attinet ad usum uitæ futuræ, mors expurgauerit) in augustiorem speciem transformato animus exornabitur. non enim eadem in futura quoq; uita usui erunt, ad quas res nunc idonea & apta sunt: sed proprius & conueniens erit usui illius uitæ corporis nostri apparatus congruenter & cõpetenter ad bonorum participationem dispositus. quale quiddam uerbi gratia dico. Præstat enim insigni quadam et nota similitudine & exemplo declarare mentis conceptum. Ferri gleba rudis utilis est æris ac ferri fabricæ & excusoriæ arti, si incus artificis facta sit. sed ubi ad aliquod tenuius instrumentum & opus ferrum redigi atq; traduci oportet: tunc per ignem diligenter expurgata gleba, omne terreum & inutile detrahitur. quod huius artis opifices scoriam nimirum appellant. atq; ita quæ quondam incus erat ad tenuẽ redacta materiã, uel thorax, uel aliud quippiã tenuium operum fit, ubi in fornace conflata eiusmodi excrementio fuerit expurgata, quod quidẽ excrementũ, dum quondã incus erat, quantũ ad eum usum, ad quẽ tunc accommodata erat, pro excremento non habebatur. Conferebat etĩ nonnihil etiam scoria ad pondus ferri immissa glebę. Iam intelleximus exemplum ac similitudinẽ. iam ea, quam in similitudine uidimus, sententia ad propositam rationem & opinionẽ traducenda est. Quę igitur est hæc? Multas nunc scoriosas qualitates natura corporis habet, quæ in præsenti quidem uita ad aliquam rem utilitatem conferunt: sed ad eam quæ posthac speratur, beatitudinem prorsus aliena & inutilia sunt. Quod igitur in igne circa ferrum accidit, fornace quicquid inutile est, excernente, id corpori per mortem contingit, dum omne detrahitur & rejcitur excrementum, per eam, quæ in mortificatione fit, solutionem. Iam uerò quę sint ea, à quibus corpus in posterum expurgatur, meditatis atq; consideratis utique manifestum est: quę si in præsenti uita non adsint, damnum huius uitæ fit. Veruntamẽ perspicuitatis gratia etiam à nobis paucis dicẽtur. Esto nobis exempli gratia pro gleba quidã appetitus, qui naturaliter in omnibus exercetur: pro scoria uerò hæc ad quæ nunc impetus ac motus suos habet appetitus, uoluptates, diuitiæ, gloriæ cupiditas, potẽtatus, spiritus, animiq; & arrogantia, fastus & similia horum omnium & similium mors exacta plenaq; expiatio est. quibus omnib. nudatus & expurgatus appetitus ad id, quod solum expetendum, concupiscendum & amabile est, efficacia sua conuertetur, ubi non penitus extinxerit, sed ad immaterialem & incorporalem bonorum usum traduxerit naturaliter nobis insitos impetus & motus ad eiusmodi res. Illic enim ueræ pulchritudinis amor incessabilis interminatus & infinitus, illic laudabilis sapientiæ thesaurorum auaritia, & honesta pariter ac bona ambitio, quę per participationẽ & cõmunionẽ

nionē regni Dei cōtingit: honestus itē affectus inexplebilitatis, qui nūꝗ, quod ad bonū desiderium attinet, imminuitur rerū superarum satietate. Proinde quum didiceris ꝙ conuenientibus temporibus artifex uniuersarum rerum glebam corporis in arma claritudinis transformabit, thoracem iustitiæ, ut inquit apostolus, & gladium spiritus, & galeā spei, & omnem Dei armaturā cōficiens, dilige proprium corpus iuxta præscriptum apostoli, qui ait, ꝙ nemo suum corpus odit. Corpus aūt purgatū, nō quæ excernitur & reijcitur, scoriam amare oportet. Verum eñ a est, quod diuina uox dicit: Quòd si terrenū nostrum domicilium habitationis dissolutū fuerit, tunc id inueniemus ędificium à Deo factū, domicilium nō manufactum ęternū in cœlis, dignū quòd habitaculū Dei sit in spiritu. Neq; uerò quis mihi figurā, habitū, & formā describat illius nō manufacti domicilij ad similitudinē earum figurarū, quæ nunc apparēt in nobis, & proprietatibus nos abinuicē discernunt. Quum enim non sola resurrectio nobis à sacris oraculis prædicata sit, uerumetiam, quòd oporteat immutari renouatos per resurrectionem, sacra scriptura promittat, omnino necesse esse prorsus abscōditum esse & ignorari in quid immutabimur, quippe quū nullum exemplum, nullaq; similitudo eorū, quæ sperātur in præsenti uita conspiciatur. Nam nunc quidē quicquid crassum & durū est, natura deorsum fertur: tunc uerò ad hoc ut in sublime feratur, transmutatio corporis fit, sic dicente scriptura, Postquam mutata fuerit natura in omnibus, qui reuixerit per resurrectionem, rapiemur in nubibus in occursum domini in aerem, & sic semper cum domino erimus. Si igitur in immutatis pondus corpori non durat, sed unà cum incorporea natura in sublime feruntur, qui ad diuiniorem conditionem & statum fuerint traducti, quoniam reliquę quoq; corporis proprietates ad aliquid diuinius unà transmutantur, color, habitus, figura ac lineamenta, omniaq; cætera singulatim, nullo modo prorsus hac de caussa necesse esse, uidemus, ut in immutatis per resurrectionē eiusmodi conspiciatur differentia, qualem nunc propter eorum, quæ alia alijs succedunt, uicissitudinem necessariò habet natura: neq; tamē quòd nō erit pro certo licet pronuntiare, ignorantib. cœlis ad quid hæc per immutationē redigentur atq; transibunt. Sed quin genus quidē omnium erit unum, quū unū corpus Christi oēs facti fuerimus uno signo notati, nō dubitamus, in omnib. ex æquo diuina imagine resplēdēte. quid aūt nobis in locū eiusmodi proprietatū in immutatiōe naturę accedet, magis arduum difficiliusq; esse censemus, ꝙ ut quauis coniecturali ratione percipi possit. Sed ne prorsus intacta nobis et sine tractatiōe de hac re quęstio relinquatur, hoc dicimus, ꝙ quū ea, quæ circa masculū & fœminā est differētia, ad nihil aliud, ꝙ ad liberorū procreationē naturæ conducat, fortassis aliquā coniecturā dignam ea, quę à Deo promissa est, bonorū benedictione atq; munificentia, ex huius quæstionis tractatione excipere atq; colligere liceat: nimirū ꝙ generatiua naturę uis atq; facultas in ministeriū illius partus transibit, cuius particeps fuit magnus Esaias, cū dixit, A terrore tuo dñe, in utero cōcepimus & parturiuimus & peperimus spiritū salutis tuæ in utero a gestauimus super terrā. Nā si bonus est eiusmodi partus, & pro-

Ephes. 6.

a ἀλλ' εἰ γὰρ ῥῆσιν ὅτι φωνὴ θεία φωνὴ, habetur in utroq; exēplari: ego lego, ἀλλ' εἰ γὰρ ἐστιν ἡ φωνὴ ἡ θεία φωνή.

a Videtur hic deesse διὰ in utroq; exemplari: aut certè pro τὸ, legendum, τῷ.

1. Theß. 4.

Esa. 26.

a In duobus exēplaribus est, ἐκυοφορήσαμεν: in tertio, ἐκυήσαμεν: quā lectionē sequor pro veriore.

& procreatio liberorũ caussa salutis existit, quemadmodũ ait apostolus,
1.Corint.12. nunquam spiritũ salutis gignere desinet, si quis semel per huiusmodi partum, multiplicationem bonorum sibi produxerit. Quinetiam si quis signum atque figuram, qua notati & insigniti sumus, eãdem dicat nobis, ubi reuixerimus rursus unà adfuturam esse, ne ad hoc quidẽ nostra prompta & expedita mens est, ut uel sic, uel aliter rem se habere suspicemur. Nam siue quis dicat fore, ut in eadem specie reuiuiscamus, in multam perplexitatem disputatio incidet, propterea, quòd non idem secum semper, quod ad figuræ speciem attinet, homo permanet, dum & ætatum uicissitudine, & morbis aliàs ad aliam speciem transfiguratur. Aliter enim infans, & adolescentulus, & puer formatur: aliter uir, & in media ætate constitutus: aliter senex & decrepitus. nihil horum eodem modo cum altero se habet. quin etiam morbo regio quasi rubigine infectus, & qui aqua intercute intumuit, qui tabe exiccatus atque aridus est, quique ex quodam prauo temperamento multis carnibus obsitus & onustus est. in quo bilis, sanguis, pituita redundat. quum quisque horum, prout intemperies in eo superat, ita formetur, neque durare hæc postquam reuixerimus, rectè quis existimauerit, immutatione omnia in diuiniorem & angustiorem statum excolente ac transformante: neque qualis in nobis species efflorescet, facilè animaduerti ac iudicari potest, quũ ea bona, quæ per spẽ nobis proposita sunt, & oculum, & auditum, & mentem superare credantur.* aut fortasse si quis dixerit, aliquam certam ingeniorum & morum proprietatem speciem esse, qua quisque agnoscatur, non à re penitus aberrauerit. Quemadmodum enim nunc in aliqua re immutatio uariatio'que eorum, quę in nobis sunt, elementorum, figurarum in unoquoque differentias efficit, quum pro redundantia uel defectu ac diminutione contrariorum elemẽtorum alicuius & effingatur & coloretur formæ proprietas: ita mihi uidentur ea, quæ tunc cuiusque formam propriam repræsentent, non hæc fore elementa, sed uel uim, uel uirtutis proprietates: quarum rerum certa quædam inter sese commixtio efficit, ut uel sic, uel aliter species notetur & designetur. quale quiddam nimirum etiam in præsenti ferè uita fit, quum externa uultus dispositio in occulto latentem indicat animi dispositionem, unde facilè agnoscimus eum, qui uel animi ægritudine tenetur, uel ira percitus, uel cupiditate solutus est: & ex contrario hilarẽ, sedatum, eum qui uenerando insigni continentiæ atque modestiæ decoratur. quemadmodũ igitur in præsenti uita, quædam certa dispositio cordis, forma fit, & pro * incumbenti & urgenti animi motu atque affectu species & uultus hominis effingitur: ita homo mihi uidetur, ubi natura ad diuiniorem statum redacta atque immutata fuerit, pro moribus & ingenio formã accipere, ut non aliud quippiam sit, aliud appareat, sed quod est, hoc etiam esse noscatur, ueluti modestus, & temperans, iustus, mitis, purus, ad dilectionem procliuis, pius: ac rursus in his uel omnibus bonis præditus, uel uno solo ornatus, uel in pluribus inuentus: uel qui in hoc quidem inferior, in alio uerò superior est. his enim & huiusmodi, quæ uel circa id quod præstantius, uel contrarium est, considerantur, proprietatibus, quasi in diuersas formas singula-

* Hic uidetur altera periodi pars desiderari.

* ἐπικείμενον in utroque ego lego, ἐγκείμενον.

singulatim homines abinuicem separātur ac discernūntur: donec ultimo inimico abolito, ut ait apostolus, & uitio ex rebus uniuersis, quæ sunt, penitus expulso, una diuina in omnibus pulchritudo effulgeat, qua initio formati fuimus. ea autem est lumen & lux, puritas, integritas & incorruptibilitas, & uita & ueritas, & similia. Neque enim par est, a aliter dici lucis'que filios & esse & uideri. luminis autem & lucis, puritatis & incorruptibilitatis nulla uariatio, nulla differentia ab eo, quod sui generis est, inuenietur: sed una gratia, decor unus in omnibus relucebit, quum filij lucis facti sicut sol splendebunt, iuxta ueracem Domini uocem. Quinetiam, omnes consummatos atque perfectos fore in unum, iuxta promissionem Dei uerbi, eandem continet sententiam, nimirum unam & eandem in omnibus apparituram esse gratiam atque decorem, ut eandem quisque proximo oblectationem referat, dum & delectatur alterius pulchritudinem intuens, & inuicem delectat, nullo uitio, transformante speciem in aliquam turpem figuram. Hæc nobis mens nostra pro mortuis disseruit, illorum, quod à nobis fieri potuit, uoces fingens. nos autem magni Pauli uoce consilium apud eos, qui luctu sese conficiunt, circumscribamus atque finiamus. Nolo uos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut & cæteri, qui spem non habent. Si quid igitur de dormientibus per ea uerba, quibus conditionem eorum nobis oratio philosophico more persequuta est, quod cognoscere operæpretium sit, didicimus, non amplius degenerem istam ac seruilem tristitiam admittamus: sed si oportet etiam contristari, illam eligamus tristitiam, quæ laudabilis, præclara & cum uirtute coniuncta est. Quemadmodum enim uoluptatis aliud quidem genus bestiale & irrationale, aliud uerò purum & immateriale est: itidem id quod oppositū est uoluptati, in uitium & a uirtutem diuiditur. Est igitur quædam etiam luctus species, quæ beata iudicatur, & ad comparationē uirtutis nōn reijcienda: quæ contraria est irrationali isti & seruili mœrori. Nam qui in hoc uersatus fuerit, postea pœnitentia ductus seipsum reprehendet, quasi officium & modestiam egressus, quum ab effectu ac perturbatione uinci se pateretur. Luctus autem, qui beatus habetur, ijs, qui per ipsum uitam præclaram & cum uirtute coniunctam degunt, eiusmodi tristitiam habet, cuius pœnitere quenquam atque pudere non possit. Luget enim reuera qui in animo conscientia'que sua uolutarit illa bona, quibus excidit, quum immortali illi beatitudini, quam, priusquam ad malum potestate abuteretur, in potestate habebat, hanc caducam mortalem'que & sordidam uitam comparando opposuerit. & quo grauius ob huiusmodi uitam luxerit, tanto magis maturat & accelerat sibi desideratorum bonorum comparationem. Nam sensus & conscientia boni amissi, incitamentum studij rei desideratæ fit. Quocirca quum etiam salutaris luctus sit, quemadmodum oratio demonstrauit, audite & intelligite, qui facilè delabimini ad affectum tristitiæ, quoniam tristitiam non prohibemus, sed pro damnata, bonam suademus. Ne igitur efficiamini tristitia mundana, quæ mortem operatur, quemadmodum inquit apostolus, sed diuina: cuius tristitiæ finis animæ sa-

Marginal notes: 1. Corinth. 15. — a Videtur hic in utroque apographo deesse uel dictio, ἄλλως, quam suppleui, uel alia plura uerba: neque enim alioqui sententia constabit. — Sapi. 3. — 1. Thess. 4. — a Pro ἀλόγιστον quod in utroque apographo habetur, ἀρετὴν lego. — 2. Corinth. 7.

mæ salus est. Nam lachrymæ, quæ temere ac frustra propter dormientes funduntur, fortaßis etiam caussa condẽnationis sunt ei, qui malè administrat id, quod utile est. Si enim hac de caussa tristem hanc affectionem in natura instituit is, qui omnia sapienter fecit, ut esset ea tum expiatio uitiositatis, quæ expiatio antea obnoxios tenuisset, tum uiaticum bonorũ, quæ sperãtur, participationis: forsitã is, qui frustra & inutiliter lachrymas effundit, deferetur & accusabitur apud dominum suum, iuxta Euangelicum sermonem, quasi malus dispensator dißipans inutiliter creditas sibi diuitias. Quicquid enim ad bonum aliquam affert utilitatem, loco diuitiarum est, in numero charißimarum ac pretiosißimarum rerum habendum. No

1. Theß. 4. lo ergo uos ignorare, fratres, de dormientibus hæc, quæ didicimus: et si qua alia præterea à spiritu sancto perfectioribus disciplina reuelatur, ne contristemini sicut & reliqui, qui spẽ nõ habent. Nam soli infideles solent uiuendi spem præsenti uita quasi termino certo circumscribere, atque idcirco mortẽ pro calamitate ducunt, quoniam id, quod nobis persuasum est, non sperant. Nos uerò, qui magno resurrectionis ex mortuis fideiussori, ipsi domino omnis creaturę credidimus, qui ideo quoq; mortuus est & resurrexit, ut re ipsa & opere resurrectionis doctrinæ atque sermoni fidem faceret, indubitatam bonorum spem habeamus, quæ si prę sto fuerit, mœstitia propter mortuos locum non habebit. Deus autem noster & dominus Iesus Christus, qui consolatur humiles, atque demissos, consolabitur corda uestra, & confirmabit in sui dilectionem per miserationes suas: quoniam ei gloria in secula seculorum. Amen.

EIVSDEM DE INFANTIBVS, QVI PRAEMATVRE ABRIPIVNTVR, AD HIERIVM.

DICENDI quidem uim, qua quisque præditus fuerit, omnes & oratores & rerum scriptores (haud difficulter) tibi, ô uir optime, ueluti in stadio quodã per amplitudinem miraculorum tuorum discurrentes utique demonstrabunt. (Etenim præclarum & egregium copiosumq; dicendi peritis propositum argumentum erigere, & unà cum magnitudine rerum quasi in altum tollere, & magis quodam modo grandiloquã atque sonoram efficere solet orationem.) Nos uerò tanquam equi ueluti extra stadium argumenti manentes aurem duntaxat ijs, quæ propter te fiant, orationum certaminibus præbebimus, si fortè etiam ad nos usq; uehementi impetu & incitato curru [a] per tua miracula agitans orationem aliquis sonus peruenire poßit. Sed quoniam accidit, ut etiamsi propter senectutem extra certamina maneat equus, sæpe tamen fremitu pulsu'que ac sonitu lasciuientium insultantium'que ad alacritatem erectus & caput tollat, & ueluti in certamine uersans, tum ardorem in oculis, tum in spiritu flatu'que animos ostentet, & crebro motu pedum ungulas identidem solo illidat, cui sola

a In duob. quib. initio sum usus, exẽplarib. ἅλματι, est, in tertio, quod postea nactus sum, ἅρματι habetur: quã lectionẽ sequor.

cui sola alacritas ad certamina adest, facultas autē currendi antè lapso tempore absumpta est: eodem modo nostra quoque oratio propter senectutem extra certamina manens, & stadio cedens eruditione florentibus, solam tibi alacritatem & uoluntatē in gratiam tuā certandi ostendit, siquidē ita floreret, ut qui nunc eloquentia uigent. Sed quā ostendo, prompta uoluntas & animi propensio, non eò pertinet, ut ex tuis reb. aliquid exponere uelim: (id enī uehemens, copiosaque & elaborata uix assequatur oratio, quin multa non assequatur, quę pro dignitate rei nō tractet, quàm immensam & omni imitatione superiorē hanc morū & ingenij concordantiā & consonantiā ex contrarijs rebus cōpositā & contēperatā susceperit explicandam. quo pacto, sicut palpebrarū prominētib. pilis, quasi uallo obiecto, puritatē & uehementiā radiorum natura obumbrans & frangens tēperatum ac dilutū splendorē oculis infert, quo placidus sol pro eo modo, quē usus poscit, cum umbra quā palpebrę faciunt, contēperatus existat: ita morum grauitas atque maiestas cum moderata animi demissione cōmixta nō auertat oculos intuentium, sed iucundum efficiat obtutum, ut neque grauitatis ac seueritatis splendor obscuretur, neque latens in animo uis propter humilitatem despiciatur, sed alterum ęqualiter in utroque, tum in celsitudine ac sublimitate comitas & humanitas, tum in humilitate uice uersa grauitas & seueritas animaduertatur.) Alius hæc exponat, & animū istum compluribus oculis insignitū, laudibus prosequatur, forsitan enim pilos capitis numero æquant animi oculi undique pariter & ex æquo certū & acutum cernentes, ut ex longinquo prospiciant, nihilque fugiat ac lateat eos ex propinquo, nec experientiam utilitatis & commodi magistrū expectent, sed aliud quidem oculis spei prouideant, aliud uerò per memoriam cernant, aliud item in præsentia undique circumque circa animaduertant: omnia uerò simul & eodē tempore omnibus huiusmodi actionib. absque confusione conuenienter & aptè mens sese distribuēs accōmodansque efficiat & operetur. uenerādas item paupertatis diuitias admiretur, siquis nostra ætate est, qui eiusmodi rem cum laude & admiratione celebrare sciat. ac forsitan etiāsi prius nō erat, at nūc propter te ac paupertatis quoque desiderium florebit, tuaque tenuitas atque frugalitas ingentibus Crœsi auri ponderibus beatior habebitur. quemnā enim uel terra uel mare ambo suos prouentus benignè impartientes ita beatum reddiderunt, ut tuam uitam animus iste materialium facultatum & mundanarū opum cōtemptor? Vt enim illi, qui à ferro rubiginem abstergunt & abradunt, splendidū id & ad argenti decus accedens efficiunt: ita tibi uitę radius, dū semper à rubigine pecuniarū diligēter expurgatur, clarior euasit. Hæc quoque eloquentib. ac dicēdi facultate p̄ditis relinquātur: & quod pulchrè calles, in quib. reb. ex sumptione, & acceptione, quàm ex abstinentia lucri plus laudis ac glorię quis ferre possit. Liceat enim mihi cum bona uenia tua dicere, quòd non omnia lucra despicis atque contemnis: sed quæ nemo superiorum adhuc attingere & assequi potuit, ea ambabus manib. solus cōplexus es. Pro ueste enim aliqua pretiosa, pro mācipijs, pro pecunijs ipsas hominū animas captas, & in dilectionis thesauro depositas tenes. hæc scriptores & oratores,

tores,quibus huiuſmodi res pulchrè deſcribere ornamento eſt, exponāt. noſtra autem ſenilis oratio tantùm ſeſe moueat, & excitet, ut pedetentim perſequatur à tua ſapientia nobis propoſitam quæſtionem,nempe, quid ſtatuere & iudicare oporteat de ijs,qui præmaturè abripiuntur,& in quibus natiuitas morti propemodum coniungitur. quas res etiam ſapiens ille inter externos Plato,quum multa ex perſona eius,qui reuixiſſet,de iudicijs,quæ illic apud inferos exerceantur,philoſophico more diſſeruiſſet,reliquit inexplicatas,ut quę maiores uidelicet eſſent,quàm quæ ſub ratiocinationem & coniecturam humanā cadere poſſent. Si igitur aliquid quidem tale eſt in ijs,quę perpendimus atq; ſcrutati ſumus, quod ſoluat propoſitæ quęſtionis ambiguitates,amplecteris & approbabis, nimirum inuentam rationem : ſin minus, ſenectuti prorſus ignoſces, ſolamq; animi noſtri propēſionem,qua tibi gratum facere cupimus,approbabis.Etenim Xerxem illum,qui uniuerſam propemodum,quæ ſub ſole eſt,terram una caſtra fecit,& omnem terrarum orbem ſecum mouit,quum aduerſus Gręcos expeditionem fecit,tenet fama, pauperis cuiuſdam munus cum uoluptate accepiſſe.id autem donum aqua erat, eaq; non in fictili uaſe ferebatur,ſed in caua manuum palma cōtinebatur.ſic ergo tu quoq; pro ea, qua præditus es,animi magnitudine,prorſus illum imitaberis,cui pro munere uoluntas fuit,ſi noſtrum donum & exiguum et aqueum fuerit inuentum. Quemadmodum in cœleſtibus miraculis apparentes pulchritudines ex æquo quidem uidet,ſiue eruditus,ſiue rudis & idiota fuerit,is, qui in cœlum ſuſpicit: ſed aliter de illis cogitat is, qui à philoſophia ad contemplationem earum uenit:aliter item is,qui ſolis ſenſibus id,quod apparet, permittit.hic enim uel radijs ſolis delectatur, uel pulchritudinē ſiderum miraculo dignam iudicat, uel numerum lunaris curſus in menſe obſeruat. At is,qui animo perſpicax, & per eruditionem ad contemplationem cœleſtium purgatus & excultus eſt,omiſsis his, quibus ratione minus utentiū ſenſus delectatur,rerū uniuerſarū harmoniā,hoc eſt,conſentientē & quaſi concinentem conſpirationē, copulationē atq; coagmentationē intuetur, & ex circulari atq; in orbē redeunte motu eam, quæ ex contrarijs fit,aptitudinē & cōgruentiā contēplatur: quo pacto orbes interiores reuolutione motuq; contrario, atq; inerrantium cœloq; inhærentium et infixarum ſtellarum ambitus rotundus,retro uerſentur atq; ferantur:quomodo ſidera,quæ in ijs conſpiciuntur, multiformiter figurentur, tum in appropinquationibus,acceſsibus,congreſsibus'ue, tum receſsibus,digreſsibus,diſtantijs elongationibus'ue, tum ſubiectionibus atq; defectibus, & obliquis tranſcurſibus indeficientem, indeſinentem, ſtabilem, perpetuamq; illam concordantiam & harmoniam ſemper æqualiter & eodem modo efficientia.à quibus ne minimi quidem ſideris ſitus,quē nō cōtemplentur, prætermittitur:ſed omnia parem curam prębent ijs,qui per ſapientiam ad ſupera mentem traduxerunt: eodem modo tu quoq; ô charū mihi caput, quum adminiſtrationem Dei in rebus uniuerſis cōſideras.omiſsis illis,circa quæ uulgi mens occupata eſt, (de diuitijs loquor, & delicijs,& uanæ gloriæ cupiditate,quæ res planè radiorum in modum quaſi fulgure præ-

ſtringentes

ſtringentes eos,qui ratione minus utuntur,obſtupefacere,atq; perculſos, attonitos & conſternatos reddere ſolent) nec ea quidem, quæ minima ui detur ex ijs,quæ in rebus uniuerſis conſiderantur, inexcuſſa relinquis,cõſiderans,diſpiciens & ſcrutans inæqualitatẽ humanæ uitæ non eam duntaxat,quæ circa diuitias & paupertatem conſideratur, uel dignitatum & generum differentias: noſti enim hæc pro nihilo eſſe, quibus eſſentia nõ eſt ſecundum propriam ſubſiſtentiam,ſed in uana opinione eorum,qui re bus non entibus, quaſi ſubſiſtentibus inhiant: nam ſiquis adimat ei, qui gloriæ ſplendore inflatus eſt, opinionem & exiſtimationem eorum, qui has res intueri ſolẽt,nihil relinquetur ei,qui magnos ſibi ob res uanas ſpiritus ſumit, & ineptè inflatus eſt,etiamſi uel uniuerſa pecuniarum materia penes eum defoſſa ſit. Sed tibi curæ eſt ſcire, quum reliqua diuinæ adminiſtrationis,quò quidq; ſpectet eorũ q̃ fiunt,tum qua de cauſſa alij quidẽ in longam ſenectutẽ uita prorogetur, alius uerò hactenus uitæ particeps ſit,quatenus per reſpirationem, aerem hauriat, & protinus uitam finiat. Nam ſi nihil eorum,quæ in mundo ſunt,non à Deo eſt, ſed omnia à diuina uoluntate pendent,ac ſapientia prouidendiq; uirtute præditum numẽ diuinũ eſt:prorſus etiam his aliqua ratio ſubeſt, quæ ſapientiæ Dei ſimul & eius curæ,qua proſpicitur ac prouidetur rebus uniuerſis,inſignia ferat. Quod enim temere ac ſine ratione fit,opus Dei non fuerit. Dei namque proprium eſt,quemadmodum inquit ſcriptura, omnia cum ſapientia facere. Quod igitur ſapiẽter factum in illo eſt? Prodijt homo per natiuitatem in uitam: hauſit aerem: à gemitu uitam inchoauit: lachrimas naturæ muneris uice impẽdit:primitias uitæ ſoluit,& libamina fecit de fletu, priuſq; alicuius rei in uita iucundæ particeps fuiſſet, priuſq; ſenſus uegetatus & firmatus eſſet: etiam nunc membrorum compage atq; coagmentatione ſolutus,tener ac diffuſus,inarticulatus artubus nondum compoſitis atq; formatis,& ut ſummatim dicam, priuſq; homo factus eſſet (ſiquidem hominis proprium donum rationis eſt:at hic rationis nondũ capax erat) hic qui nihilo plus habebat,q; is,qui materno utero cõtinetur,prẽterq; quòd in aere fuit,in ea ętate quũ ſit,per mortem ſoluitur,uel expoſitus, uel ſuffocatus,uel ſpõte per infirmitatẽ uiuere deſinens. quid de eo cogitare oportet? quomodo item de ijs,qui hunc exitum uitæ habuerunt,ſentire? an illa quoq; anima iudicẽ uidebit? tribunali cũ alijs ſiſtetur? ſubibit actæ uitę iudiciũ? accipiet pro merito retributionẽ & cõpenſationẽ? uel igni purgata, iuxta Euãgelij uerba,uel in rore benedictionis refrigerata atq; refocillata? *1.Corinth.3.*

EXPLICATIO.

Hinc planè manifeſtum eſt,quòd purgatorium ignem pater hic tormẽta cruciatusq; dicit,quibus poſt mortem quiſq; eorum,qui peccauerũt,& ante mortẽ non,ut dignum & par erat,pœnitentiam egerunt,in flãma afficiuntur:iuxta parabolam Euangelicam de diuite & Lazaro. Perſpicuum eſt enim, quod huius hic parabolæ meminit, dum dicit,uel igne purgata (hoc propter diuitẽ) uel in rore benedictionis refrigerata (hoc propter Lazarum) at illa iuſti iudicis ſententia: Abibunt hi quidem ad æternum ſupplicium,iuſti uerò ad uitam æternam,nondum ante iudicium locum habet in his. *Luc.16.* *Matth.25.*

Sed haud ſcio quomodo hæc de huiuſmodi anima cogitare oporteat. Nomen enim retributionis & remunerationis aliquid oportere prorſus antè præbitũ eſſe ſignificat:at ei, qui omnino nõ uixit, materia aliquid præbendi prærepta eſt. in quibus aũt datio non eſt, nec cõpenſatio quidem & retributio propriè nominabitur. Vbi autem retributio nõ eſt, neq; bonũ, neq; malum, quod uel ſperetur, uel metuatur, propoſitum eſt. Id enim nomen eorum, quæ in alterutram partem intelliguntur, compenſationem & retributionem promittit: quod autem neq; in bono neq; in malo inuenitur, in nulla re prorſus eſt. ſine medio eſt enim eiuſmodi oppoſitionis contrarietas, boni & mali inq̃, quorum neutrũ contingit ei, qui non alterius exemplum & ſpecimen præbuerit. Quod igitur in nulla re eſt, ne eſſe quidem prorſus aliquis dixerit. Quòd ſi quis tale & eſſe, & in bonis eſſe, dicat, Deo bona talibus dante, non reddẽte: quã huius attributionis cauſam afferet? ubi iuſtitiam in hac attributione ſimul ineſſe oratione demonſtrabit? quomodo aũt hanc opinionem cum Euangelicis uocibus cõcordantem oſtendet? Illic quidem tanq̃ ex negotio cõtracto regnum eos, qui digni habentur, cõſequuturos eſſe dicit. quoniam enim hoc & hoc, inquit, feciſtis, æquum eſt, ut regnũ loco remunerationis accipiatis. hic uerò quũ nullum neq; factũ neq; uoluntas ſubſit: qua ratione & occaſione quis dicet, etiam his à Deo contingere id, quod ex retributione & cõpenſatione ſperatur? Quòd ſi quis ſine ulla excuſsione & examinatiõe huiuſmodi opinionẽ amplectetur, quaſi prorſus in bonis futurus ſit is, qui hoc modo prodierit in uitã, ex hac opinione meliore conditione beatiorq; eſſe uidebitur, qui uitæ particeps omnino nõ eſt, q̃ qui uiuit, ſiquidẽ ille procul dubio bonorũ particeps erit, etiãſi barbaros parentes habeat, & iuſtis legitimisq; nuptijs conceptus non ſit: illius aũt uitæ, qui id, quod natura capit atq; cõſueuit, uiuendo tẽpus exegerit, prorſus uel maior, uel minor coinquinatio uitioſitatis admiſcebitur: aut ſi penitus à cõmuniõe mali uacuus erit, multis ei ad hoc ipſum ſudorib. & laborib. opus erit. Nõ eñ abſq; negotio, qui uirtuti ſtudent, eam aſſequuntur: neq; abſq; labore hominibus contingit, ut à malis uoluptatis alieni ſint: adeò ut prorſus oporteat eum, qui diutius in uita futurus ſit, altero ex duobus moleſtijs implicatũ conflictari, uel nunc in laborioſo exercitio uirtutis decertantẽ, uel tunc propter uitam per malitiam & nequitiam tranſactã, in retributione triſtium & acerbarum rerum cruciatus & dolores tolerantem: in præmaturis aũt nihil eſt eiuſmodi. ſed protinus eos, qui in immatura ætate ex hac uita tranſlati ſunt (ſi modò uera eorum, qui ita ſuſpicantur & credunt, opinio eſt) bona ſors atq; conditio excipit. Ergo ex conſequenti rationis carentia, etiã ipſa ratione eſſe præſtantior & optabilior oſtẽdetur: & uirtus nullius preti per hæc apparebit. Nã ſi nullũ damnũ ac detrimentũ, quantũ ad uſum & participatione bonorũ attinet, accidit ei, qui particeps uirtutis nõ fuit, uanum & inutile eius ſtudium fuerit, quũ ſtatus & ordo rationis expers priores partes in iudicio Dei obtineat. Hæc & huiuſmodi omnia, quum animo agitares, hortatus es me, ut huius rei rationẽ ſcrutarer, ut per conſequentem & conſentaneam quæſtionem ac diſputationẽ nobis in aliqua

firma

firma opinione de hac re mens statueretur. Ego uerò animaduertēs quanta difficultas ac perplexitas insit in ea quæ nobis ad considerandū & contemplandum proposita quæstio est, conuenire quidē opinor etiam præsenti cōmētationi apostolicā uocē, qua ille usus est in arduis & mentis cogitationi inaccessis & incōprehensibilib. quęstionib. O' altitudo, inquiēs, diuitiarū & sapientiæ & cognitionis Dei: q̄ inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles uię eius. Quis enim cognouit mētem Domini? sed quoniā rursus apostolus ait, proprium spiritualis esse, omnia scrutari, indagare, exquirere & examinare: atq; commendat eos, qui à diuina gratia in omni ratione omniq; cognitione ditati sunt: rectè me facturū esse censeo, si quoad eius fieri poterit, inquisitionem & inuestigationem non negligam, neque quod in his quæritur, ita despiciam atque contemnam, ut id absq; scrutatione atque contemplatione prætermittam, ne ad similitudinē argumenti propositæ quæstionis, oratio quoque de ea re imperfecta euanescat, uel etiam ante tempus ueluti infans aliquis modò natus, prius quàm in lucem prodeat & augescat, tanquam morte quadam, in quæstione ueritatis deficientium ignauia atq; socordia intereat atq; corrūpatur. Haud igitur incommodum existimo non statim à fronte & in initio more oratorum in iudicijs decertantium eum oppositionibus implicari atque cōfligere, sed quodam orationi imposito ordine, per consequentia propositę quæstionis producere cōmentationem. Quisnam igitur est ille ordo? Nosse primùm unde natura humana et cuius rei gratia procreata sit. Si eñ hęc nos non fugerint, nec à proposita quidē nobis cōmentatione aberrauerimus. Iam uerò superuacuum fuerit oratione probare, quòd quicquid secundū Deum in rerū natura, tum mente percipitur, tum uidetur, ex ipso Deo essentiam habeat: quum nemo, opinor, eorum, qui utcunq; rerum ueritatem contemplati fuerint, huiusmodi opinionem oppugnaturus sit. Constat enim inter omneis ex una caussa pendere res uniuersas, nullamq; rem ipsam ex sese essentiam habere, neq; sui ipsius principium & caussam esse, sed unam quidem esse naturā non creatā & sempiternam, quæ semper similiter & eodem modo sese habeat, omni interuallari intellectu superior, incrementi diminutionisq; expers, quæ ultra omnem terminum esse conspiciatur & intelligatur: cuius opus sit & tempus & locus, & his cōsequētia omnia,[a] ac si quid ante hęc cogitatio cōprehendit, tum sola mente comprehensibile, tum supramundanum: unum autem ex ijs, quæ facta sunt, naturā quoq; humanā esse dicimus oratione quadā diuinæ doctrinæ duce ad hoc utētes: quæ ait, omnib. à Deo ad generationē productis, hominem quoq; super terrā creatū esse, cuius natura ex diuersi generis rebus contēperata sit, diuina intellectualiq; natura ad eam, quæ cuiusq; elementi ei contributa est, portionē admixta: hunc aūt idcirco factum esse à creatore, ut esset diuinæ atq; supernę uirtutis animatum quoddam simulachrū. Commodius autem fuerit etiam ipsam in medium afferre dictionem, quę talis est: Et fecit, inquit, Deus hominem, secundum imaginem Dei fecit eum. Porrò caussam creationis huius animalis, quidam eorum, qui ante nos fuerunt, hanc reddiderunt, quòd quum bifariam diuisa sit omnis creatura,

[a] Videtur aliqua uerba hic desiderari in apographo.

tura,quemadmodum inquit apostolus,in uisibile scilicet,& inuisibile:per inuisibile quidem,id quod mente percipi potest,& incorporeum:per uisibile autem,sensibile & corporeum significatur. Quum igitur in hæc duo diuisa sint omnia quæ sunt,in sensibile,inquam,& in id, quod per mentis agitationem & cogitationem consideratur & intelligitur: atq; angelica quidem & incorporea natura (quæ ex inuisibilibus est) in supramundanis & supercœlestibus partibus domicilium habeat, propterea quòd ea sedes illi naturæ conueniens & accommodata sit:nam sicut natura intellectualis tenuis quædã,pura,ponderis expers & agilis est,ita corpus quoq; cœleste tenue,leue & semper mobile est:terra autem,quę extremum nimirum ex sensibilibus est,quum ad hoc apta atq; accommodata nõ sit, ut in ea degant ea,quæ sola mente comprehẽduntur (quam enim communionem habeat id quod leue est,ac sursum fertur,cum eo, quod graue ac ponderosum est?) ne terra penitus expers ac uacua esset ab intellectuali & incorporea conuersatione. idcirco prouidentia meliori, quum intellectuali diuinæq; animæ naturæ terrena portio circundata & obducta esset,aiunt humanã conflatã esse naturã,ut per eam,qua cum pondere corporis coaluit coniunctionẽ,aptè atq; accommodatè uiueret anima in elemento terræ,quæ nonnihil cognationis & affinitatis habet cum natura carnis. Hæc autem omnia huc spectant,ut nimirũ in omni creatura per intellectualem naturam glorificaretur & celebraretur ea uirtus & potestas, quæ suprà præsidet rebus uniuersis, tum cœlestibus,tum terrestribus,per eandẽ efficientiam (dico aũt per hoc,ut ad Deum respiciant) ad eandem intentionem inter sese coniunctis. Porrò efficientia respiciendi ad Deum,nihil est aliud,q̃ uita intellectuali naturæ conueniens & accõmodata. Quemadmodum enim terrena corpora terrenis conseruantur cibis, ac corpoream quandam in his uitæ speciem deprehendimus,quę in brutis pariter & ratione præditis exercetur: ita ponere oportet esse quandam etiam mentis intellectu comprehensibilẽ & inuisibilẽ uitã, per quam in sua essentia natura cõseruatur. Quòd si carnis alimentũ affluere ac diffluere solitum,per transitum ipsum, uim quandam uitalem subministrat quibus ingestũ fuerit:quanto magis participatio eius,qui reuera est,qui semper manet,atque eodem modo semper se habet,in sua essentia cõseruat eum, qui particeps eius fuerit? Si igitur hæc propria conueniensq; intellectuali naturæ uita est,si Dei particeps sit, nequaq; per contraria participatio contigerit, nisi aliquo modo id, cuius participatio est, cognatum fuerit ei, quod appetit & particeps esse cupit. Vt enim oculo usus atq; fruitio splendoris contingit ex eo,quòd naturalem in sese splendorem habet ad apprehensionẽ ac perceptionem eius, quod eiusdem generis est: ac neq; digitus,neq; aliud ullum corporis membrum uisum exercet, propterea quòd nullus in alio quopiam membrorum à natura inditus sit splendor: ita planè necesse est etiam in participatiõe Dei quiddã cum eo, cuius fruitio atq; participatio est,cognatũ esse in natura fruẽtis. Idcirco scriptura dicit, secundũ imaginẽ
Gen.2. Dei hominẽ esse factum, ut per id quod simile est, simile, opinor,uideret. Deũ aũt uidere,uita animæ est: quẽadmodũ in præcedẽtibus dictum est.

Quoniam

Quoniam autem eius, quod uerè bonum est, ignorātia, ueluti nebula quę dam perspectiuæ animæ facultati tenebras offudit: nebula uerò densata nubes facta est, adeò ut per profunditatem ignorantiæ, radius ueritatis pe netrare non possit, necessariò unà cum priuatione lucis etiam uita ipsius defecit. Dictum est enim ueram animæ uitam, per boni participationem exerceri: ignorantia uerò Dei contemplationi atq; cognitioni officiente uita excidisse animam, quæ Dei particeps non sit. Porrò nemo nobis ne cessitatem imponat originē ignorantiæ exponendi, unde hæc, inquiens, & à quo? sed ex ipsa significatione nominis intelligat, quòd scientia atq; ignorantia indicent, animam aliquo modo sese ad aliquid habere. Nihil autem eorum, quæ ad aliquid & intelliguntur & dicuntur, substantiam exprimit atq; demōstrat. Alia enim est eius, quod ad aliquid dicitur, & a lia substantiæ ratio. Si igitur scientia substantia nō est, sed mentis circa ali quam rem actio, multò magis certum atq; extra controuersiam est, igno rantiam longè abesse ab eo, ut substantia sit. Quod autem secundum sub stantiam non est, nec omnino quidem est. Absurdū igitur & uanum fue rit de eo, quod non est, unde sit, curiosè inquirere. Quoniam igitur uitam Ioan. 1. quidem animæ, Dei participationem esse sermo dicit: eaq; participatio in eo uersatur, ut quantum ei licet & capit, scientia prędítus sit: ignorantia au tem non alicuius substantia, sed eius, quæ per scientiam fit, actionis interi tus atq; peremptio est: ac necessariò consequitur, ut ubi participatio Dei non exercetur, priuatio & alienatio uitæ sit: (id autem malorum fuerit ex tremum:) consequenter omnis boni factor curationem mali in nobis ope ratur. Bona enim res curatio est. at modū curationis prorsus ignorat, qui non respicit ad mysterium Euangelicum. Quū igitur malum esse demon stratum sit, si à Deo, qui est uita, alienati simus: curatio eiuscemodi infirmi tatis erat, Deo rursus coniungi atq; conciliari, & in uita uersari. Quum er go hæc uita per spem humanæ naturæ proposita sit, non propriè dici po test remunerationem eorum, qui bene uixerunt, participationem & usum uitæ fore, & supplicium uice uersa. sed quod dicitur simile est ei, quam de oculis in medium afferimus similitudini. Neq; enim ei, qui oculos purga tos habet, præmium quoddam & honorarium esse dicimus eorum, quæ cerni possunt animaduersionem: aut oculis laboranti, contrà, condemna tionem quādam & pœnalem sententiam, quòd non compos est efficien tiæ uiuendi. Sed ut necessariò consequitur, ut is, qui secundum naturam dispositus est, uideat, is uerò, cuius ex morbo natura uitiata ac deprauata est, uisionem nō exerceat: eodem modo beata quoq; uita cognata ac pro pria est eorū, quibus animæ sensoria purgata sunt: in quibus autem igno rantiæ uitium, quasi quædā lippitudo participationi ueri luminis officit, necessariò sequitur, ut nō participes sint eius, cuius participationem & u sum uitam esse dicimus participantis. His igitur à nobis hoc modo di stinctis & explicatis, tempestiuū fuerit propositam nobis oratione tracta re atq; discutere quæstionem. Huiusmodi autem quiddā erat, quod pro ponebatur. Si pro eo, quod iustum est, bonorum remuneratio atq; retri butio fit, in quib. uersabitur is, qui infans in tenera ætate uitā finiuit, neq;

boni in hac uita neq; mali quicq; conatus et exorsus,ut per hæc ei pro me rito retributio fiat?Cui ad consequentiã eorũ,q̃ examinata sunt,respicientes respondebimus,q; bonũ,quod expectatur,secundũ naturã quidẽ humani generis propriũ est:dicitur aũt secundũ quendã intellectũ idẽ etiã retributio,atq; eadẽ rursus similitudine sensus hic explicabitur.Ponãtur eñ in oratione nostra duo quidẽ, qui in morbũ quendã inciderint oculorũ. quorũ unus maiori cũ studio magisq; sedulò sese curationi permittat,omnia,q̃ ab arte medica adhibeantur,quatũuis etiã dolorẽ facientia sustinẽs: alter uerò à balneis et nimio uini usu sese minus abstinere posſit,nullũ medici consiliũ quod ad sanitatẽ oculorũ pertineat,admittẽs.Dicimus igitur ad finẽ & euentũ utriusq; spectantes,utrunq; suæ uoluntatis dignos recipere fructus:hũc quidẽ priuationẽ,illũ uerò usum & fruitionẽ lucis.quod eñ necessariò sequitur,id per abusionẽ,retributionẽ & cõpensationẽ nominamus.Hæc etiã ad ea,quæ de infantib. quæruntur,dici poſſunt,quòd illius uitæ usus atq; fruitio, propria quidẽ humanæ naturæ sit: sed quũ ignorantiæ morbo oẽs propemodũ, qui in carne uiuunt,correpti sint:qui quidẽ idoneis & cõpetentibus curationibus sese expurgauerit, & ueluti lippitudinem quandam à perspectiua ui animæ ignorantiã quasi deriuauerit,ablucrit atq; sustulerit,dignũ studio lucrũ consequutus in ea,quæ secundũ naturã est,uita uersatur.qui aũt ea,q̃ per uirtutẽ adhibentur purgatoria remedia, curatuq; difficilem sibi per fallaces uoluptates ignorantiæ morbũ efficit, prter naturã dispositus & affectus alienus est ab eo, quod secundũ naturã est,& expers fit eius uitæ, quæ nobis propriè cõuenit,& accommodata est. At puellus infans simplex omnisq; malitię expers,nullo etiamnunc oculorũ animi morbo participationi lucis officiente, in eo, quod naturale est,uersatur, sanitate, q̃ per purgationẽ contingit, nõ indigens:quippe nec ab initio quidẽ prorsus in animũ morbũ admisit. Ac mihi præsens uitæ ratio per quandã cõuenientiã atq; proportionẽ affinis & propinqua esse uidetur ei uitæ,quam expectamus. Quemadmodũ enim prima infantiũ ætas mamma ac lacte nutrita educatur: deinde alius conueniens ei,cui adhibetur,excipit cibus, qui idoneus ac proprius sit eius, qui enutritur donec ad perfectã peruenerit ætatẽ:ita opinor etiã animã per ea quæ semper cõpetentia sibi atq; accõmodata sint,ordine atq; consequentia quadã participẽ fieri eius uitæ,quæ secundũ naturã est,quantã capit ac potest,de ijs,quæ in beatitudine proposita sunt,partẽ capientẽ.queadmodũ etiã id à Paulo didicimus,aliter nutriente eum,qui iam per uirtutẽ creuerit,aliter infantẽ & imperfectiorẽ. nã ad huiusmodi quidẽ dicit: Lactis potu uos alui,& nõ cibo:nondũ eñ poteratis.ad eos aũt qui iam impleuerant mensurã ætatis,quæ ratione ac mente percipitur, perfectorũ aũt est, inquit,solidus cibus,qui per habitũ sensoria habent exercitata.Quẽadmodũ igitur dici nõ põt,in similib.esse uirũ & infantẽ,etiãsi neuter eorũ morbo aliquo implicetur:(quo pacto eñ in parib. uersari delicijs posſint,qui earũdẽ rerũ participes nõ sunt?) sed morbo quidẽ nullo affligi,& in hoc, & in illo similiter dicitur, quandiu pasſionis & afflictionis uterq; expers est:sed fructus deliciarum nõ amplius ab ijsdem similiter percipitur.Nam huic

huic quidē licet uel orationibus delectari, uel rebus præesse, uel cum laude ac gloria magistratus gerere, uel benefaciendo hominibus egentibus clarescere, uel si res ita tulerit, cum uxore, quæ cordi sit, matrimoniū iunctum esse, ac domui præesse: ac si qua alia per hanc uitā unà cum his iucunda licet inuenire, tum acroamata, tum spectacula, uenationes, lauachra, gymnasia, conuiuales animi delectationes, ac si quid aliud eiusmodi est. At infanti deliciæ sunt lac, nutricis ulnæ, quieta ac placida motio, quæ & somnū inuitet & demulceat. nā imperfectæ ætatis ea natura est, ut quæ superet hāc, oblectationē nō capiat eodē modo, qui per uirtutē in hac uita animas nutriuerunt, &, ut inquit apostolus, mentis suæ sensuū instrumenta exercuerūt, si ad incorpoream illam uitam traducātur, pro ratione habitus ac potentiæ, quę in ipsis insit, diuinarū deliciarū participes erunt, uel maiorē uel minorē, secundum pręsentem cuiusq; potentiam propositorū partē capientes. At anima, quæ uirtutē nondum gustauit, eorū quidē malorū, quæ ex improbitate ac nequitia oriuntur, ut quæ ab initio prorsus in malitiæ morbū non inciderit, expers manet: illius aūt uitæ, quam Dei, tum cognitionē tum participationē esse, oratio superior definiuit, tantā in initio partē capit, quantæ capax est id, quod enutritur, quoad tanq; cibo quodam, conuenienti & accōmodato ad contemplationē eius, qui reuera est, grandis effecta maioris partis capax efficiatur, largiter & abundè pro arbitrio partem capiens eius, qui reuera est. Ad hæc respicientes malorum quidē, quæ ex improbitate ac nequitia existunt, pariter expertē animā esse dicimus tum eius, qui per omnē uirtutem progressus facit, tum eius, qui ne uitæ quidē penitus particeps fuit. non tamē in eodē statu atq; cōditione pari utriusq; horū conuersationē uitæ traductionē esse intelligimus. hic enī cœlesteis, ut ait propheta, narratiōes, per quas gloria Dei annuntiatur, audiuit, & per creaturā ad considerationē domini creaturæ deductus est, & ad cognoscendā eā, q̄ uerè sapiētia est, magistra usus est ea sapiētia, q̄ in rebus uniuersis cōsideratur, & inesse intelligitur: atq; huius lucis pulchritudine animaduersa, per cōuenientē similitudinē ac proportionē, ueræ lucis pulchritudinē cōsiderauit & intellexit: & per soliditatē ac firmitudinē terræ, eius, qui fecit eam, didicit immobilitatē ac stabilitatē. Immensa quoq; cœli magnitudine animaduersa, ad infinitā & indeterminatā potentiā res uniuersas in se continentē deductus est. conspectisq; radijs solis ab tantis altitudinib. ad nos usq; pertinentes, per ea quæ apparēt, prouidentiæ diuinæ efficientijs facultatē nō deesse credidit, ut ab altitudine Deitatis ad unumquęq; nostrū descendat. Nā si unū luminare & cōmuniter quicquid subiectū est, illuminatrice ui occupat & cōprehendit, & omnib. utentib. atq; fruentib. seipsum impartiēs, totus unicuiq; & indiuisus adest: quanto magis luminaris fabricator et omnia in omnib. ut apostolus inquit, existit & unicuiq; adest, tm̄ sese exhibēs, quantū subiectū capit. Quinetiā si quis uel spicā super terrā cōspexerit, uel ex planta germē enatū, uel racemū maturū, uel autumni pulchritudinē tum in fructibus tum in floribus, uel spōtè prouenientē herbam, uel montem ad æthereum altitudinem à cacumine pertinentē, et fonteis in locis depressis uberum in modum ex lateribus

& hiatibus montis affluentes: tum amnes per concaua loca fluentes, tum mare, quod & omnia undiq; flumina excipit, & in sua mensura manet, fluctusq; littoribus terminat, & non ultra constitutos fines in continentem mare erumpens: hæc & huiusmodi siquis consideret, quo pacto non omnia ratione cōprehendat, per quæ theologis cognitio existit Eius, qui est? *nunquid paruā sibi uim ad participationē illarum deliciarū comparauit? ut omittā interim disciplinas, quib. mens ad uirtutē acuitur, geometriam astronomiāq;, & ea, quæ per numerū cōtingit, cognitionē ueritatis, atq; omnē rationē ac uiam demonstratiuā eorū, q̄ ignorantur, & confirmatiuā eorū, quæ cōprehensa & intellecta sunt, adhæc item diuinæ scripturæ philosophiā, q̄ perfectā ijs, qui per eā diuina fuerint edocti mysteria, affert purgationē. At is, qui harū rerū nullius cognitionē adeptus est, neq; per mundū ad cognitionē supramundanarū rerū quasi manu ductus est, simplex adeò, tener & inexercitatus mēteq; incultus uitā transiens, nō in ijsdē uersetur, in quib. superiorē illū uersaturū oratio demōstrauit, ut idcirco non amplius iuxta prolatā à nobis oppositionē, beatior esse ostendatur is, qui uitæ particeps non fuit, eo qui præclarè particeps eius fuit. Nam eo quidē, qui cum uitio nequitiaq; uixit, nō modò simplex uitijq; ac malitię expers, uerūetiā is forsitan, qui nec prorsus quidē ab initio prodijt in uitā, beatior fuerit. tale em̄ de Iuda quoq; per Euangelicā uoce didicimus, q in talibus is qui penitus in rerū natura nō est, eo qui cū uitiositate prouenit in rerum naturā, meliore conditione sit. Nam illi quidē ob profunditatē innatę uitiositatis in infinitū prorogatur ea, quæ per purgationē fit pœna: eū uerò, qui nō est, quomodo dolor attingere posit? Quòd siquis cōparat immaturam infantium uitā cum ea, quæ secundū uirtutē agitur, is reuera infans & importunus est, qui huiusmodi iudicio de rebus utatur. Interrogas ergo cuius rei gratia in ea ætate quis è uita subducitur? quid per hoc diuina sapientia prouidendo cauet? Quòd si de his quidem dicas, quæ illegitimū partū arguunt, & idcirco à parentib. de medio tolluntur, immeritò malitiæ operū à Deo rationē reposcas, qui ea, quæ in hac parte nō rectè facta sunt, in iudiciū adducit. Sin autem aliquis etiamsi diligenter educetur & curetur à parentib. uotaq; ab ijsdē pro eo studiosè suscipiantur, uitæ tamen particeps nō est morbo ad mortē usq; inualescēte: (quod solius haud dubiè caussæ est) hanc de talibus coniecturam facimus, quòd perfectæ prouidentię sit, non modò morbos contractos curare, uerumetiam ne ab initio quidem prorsus aliquis in rebus uetitis uersetur, prouidere. Verisimile em̄ est eum, qui id quod futurum est, æquè atq; præteritū cognouit, progressum uitę infantis ad perfectionē prohibere, ne quod ui pręscia malum animaduersum est, in eo, qui ita uicturus fuisset, perficiatur, atq; ei, qui ea uoluntate arbitrioq; uicturus fuisset, uitij nequitiæq; materia uita fiat. Atq; hūc intellectū similitudine quadā facile fuerit exprimere atq; repræsentare. Sit em̄ exempli gratia, ex omni genere ciborum opiparum quodam ac dubium conuiuijs epulum propositum. huic præsit ex cōuiuis is, qui exactè cuiusq; naturæ proprietatem nouerit, quid tali quidē temperamento atq; cōplexioni cōmodum, quid item noxium et incommodum

*à i habetur, pro quo lego, i. seruata lectione prioris exemplaris.

sit: addita sit item huic cum authoritate potestas & officiũ quoddã, ut ad suum arbitrium aliũ quidẽ uti & frui appositis sinat, aliũ uerò prohibeat, & omnia faciat ad hoc, quo quisq; suo tẽperamẽto atq; cõplexioni cõmoda conuenientiaq; attingat, ne uel morbo obnoxius per esculẽta materiã morbo adijciens cõficiatur, uel robustior incõmodo cibo molestiã ex humorũ abundantia cõtrahat atq; laboret. In his aliquis uinolẽtiæ addictus uel ex medio conuiuio educatur, uel quũ incipiat inebriari: uel in finẽ usq; permaneat in cœna, hæc ita præfecto administrante, ut nullũ ex abundantia atq; ebrietate mentisq; deprauatione malũ existens in medio relinquatur, sed perpetuus decor & honestas in mensa seruetur. Quemadmodum igitur ei, qui à nidore condimentorũ auellitur, priuatio eorũ, q̃ cordi sunt, ingrata atq; iniucũda est, atq; importunitatis ac temeritatis cuiusdã præfectũ condẽnat, quasi inuidia quadã & nõ prouidẽtia ab appositis arcentẽ. sed si ad eos, qui prorogatione ebrietatis uomẽdo, caputq; grauatũ iactãdo, ac temerè q̃ nõ deceat proferẽdo, etiãnunc se turpiter gerẽtes respiciat, gratiã habet ei, qui anteq; talia sibi acciderent, ab immoderata repletione eum prohibuerit.[a] Si igitur similitudo à nobis intellecta est, facilè fuerit in ea cõprehensam à nobis speculationẽ ad propositũ sensum accõmodare. Quid enim erat propositũ? Cuius rei gratia quũ plurimum studij parẽtes in hoc ponãt, ut suarũ sibi facultatũ successor reseruetur, Deus sæpè ante tẽpus ac præmaturè in imperfecta ætate abripi sinit id quod natũ est? His qui ita interrogant, referemus conuiualem illam similitudinẽ, q; quũ multum ac uarium esculentorũ apparatum uitæ mensa habeat: (intelligi autẽ mihi secundum peritiam rei culinariæ artisq; condiendorũ ciborum non omneis uitæ partes uoluptatis melle dulcescere, sed alicubi etiam acerbioribus casibus uitam condiri: qualia nimirum artifices uoluptatum ad epulas & uentrem pertinentium excogitant, & tractant uel acrioribus, uel salsuginosis, uel astringentibus appetitus conuiuarum excitantes.) quoniam ergo non per omnia negotia officiaq; uita suauis & iucunda est, sed in aliquibus etiam salsamentum obsonium est, uel astrictiua, uel acetosa, uel mordax quædam & acris qualitas ingesta & quasi rebus intrita sumptu difficilem efficit uitæ cibum conditũ: pleni item uariæ mixturæ fraudis crateres sunt: quorum alij quidem inflationis uitium per [a] fastus fraudem ingenerant, alij uerò in temeritatem ac uecordiam deuocant eos, qui imbiberint: alijs item malè quæsitorum uomitum per turpem solutionẽ mouent: ne ergo in tali mensæ apparatu diutius immoretur, qui non rectè ac decenter conuiuio utatur, citius educitur ex cœtu atq; consessu conuiuarum, id lucri faciens, quòd in illa molestia atq; turpitudine non uersetur, quarũ rerum immoderata sumptio helluonibus conciliatrix existit. Hoc est, quod dico perfectæ atq; absolutæ prouidentiæ opus esse, non solùm contractos curare morbos, uerumetiam prohibere antequã contrahantur. Quam adeò opinionem etiam de morte infantium modò natorũ habemus, q; is, qui ratiõe omnia facit humanitate adductus uitij materiã aufert, spatium temporis uoluntati per uim præsciam notatæ & animaduersæ nõ dans, ut per opera in nequitiæ uitijq; excellẽtia ostendatur, qualis sit,

[a] Videtur hic altera periodi pars desiderari, aut certè oratio est desectus.

[a] τῦφος est in apographis: ego lego, τύφος: bene an secus, ambigo.

lis sit, quum ad malum impetum habeat & affectũ. Sæpenumero aũt per huiusmodi etiã casus simulatã atq; prætẽsam auaritię necessitatẽ arguit is, qui uitæ conuiuium constituit, ut, opinor, nudatus speciosis prætextibus ac uelamentis auaritiæ morbus appareat nullo falso tegumẽto obumbratus. Nã uulgò pleriq; aiunt, idcirco se cupiditati rẽ augẽdi indulgere, ut ditiores ex sese natos reddãt. quorũ morbũ propriũ esse, et ex necessitate nõ innasci arguit inexcusabilis auaritia eorũ, qui liberis carẽt. Multi eñ, quũ nec habeãt multorũ labore partorũ bonorũ successores, nec aliquãdo habituros esse se sperẽt, pro infinitis liberis multas intra sese cupiditates alũt, nõ habẽtes in quos cõferant huius morbi necessitatẽ. Quòd si qui malè in uita uersantur, ac dedita opera cõsultoq; crudeles, truces atq; tyrannici sunt, omnib. libidinib. obnoxij, iracundia p̃cipites, à nullo incurabili malo abstinentes, latrones, homicidæ, patriæ proditores, ac si quid his est detestabilius, magis'ue nefariũ & execrandũ: ueluti patricidæ, matrũ pulsatores, liberorũ interfectores, & quadã quasi rabie mẽtis legibus uetitos concubitus sectantes: qui quum tales adeò sint, in hac nequitia atq; uitiositate consenescunt: quomodo dicet aliquis hęc congruere & cõuenire cum ijs, quæ suprà quæsita atq; tractata sunt? Nam si is, qui præmaturè abripitur, ne iuxta similitudinẽ conuiuij ad finem usq; in uitijs huius uitæ quasi helluetur atq; debacchetur, prouida quadã cautione ac beneuolẽtia ex uitali subducitur conuiuio: qua de caussa, qui talis est, usq; ad senectutẽ in conuiuio debacchatur, noxiam tum sibi, tum cõpotorib. & conuiuis malorum crapulã offundens? ª Ad quos dicemus nihilominus etiam in his prouidã Dei administrationem elucere. Nam quicũq; diuinã quidem potentiam considerat, is planè animaduertit, quòd etiam illum, qui ad eum modum improbitatis progressus sit, longi cuiusdam temporis circuitu per æoniam * purgationem atq; expiationem ordini eorum, qui seruantur, restituere possit. quisnam enim adeò nõ considerauit diuinã naturã, ut quũ uideat cæteras res diuinas, quas præstanti uirtute solo motu uoluntatis efficit, circa hoc solùm uires ei deesse putet? nam si quis more hominũ res perpendere atq; scrutari uelit, difficilius reperietur cœlum & terrã atq; omnẽ in his ornatũ, quum non essent, in rerũ naturã producere, q̃ animã per uitiositatẽ in errorẽ lapsam denuo reducere ad uitã naturam. itaq; benigna uoluntas nec in his quidẽ cessauerit. Cæterùm horum uitæ diuturnitas in uitio atq; nequitia transactæ, nõ à Deo caussam & originẽ habet. Nam uiuendi quidẽ facultatẽ ab eo, qui uitam fecit, accepit: sed malè uiuendi pręceptrix ac dux est sua cuiq; propria uoluntas: quę si ad hoc inclinationem propensionemq; non haberet, nec omnino quidem homo in uitiositate malitiaq; uersaretur. Malum enim & uitiũ ex propria natura nullum est, quod nõ in libero arbitrio malè uiuentis creetur. Si igitur uitij atq; malitiæ, quæ

ª Hæc quæ sequuntur, usq; ad, Sed quur prorsus, adieci postea reperta in exẽplari, quod mihi dominus Marcus Fuggerus ex bibliotheca domini Iohannis Iacobi sui fratris patruelis confecit.

* *Hanc uocẽ reliqui Grecã utpote mihi suspectam. erat enim exemplar Grecũ, unde ista descripsi, recens quidem, sed ualde neglegẽter descriptum, & fœdè mendosum. Dictio autẽ αἰὼν, αἰῶνος, αἰῶνι (unde αἰώνιος) uariè accipitur apud uarios authores. aliàs enim uitam, & animam, uitæq; humanæ spatium, & ætatem, aliàs tempus mille annorũ, aliàs tẽpus septies mille annorũ à mundi creatione usq; ad resurrectionem hominũ uniuersorum, aliàs tẽpus æternũ & infinitũ: spinæ dorsi itẽ, atq; adeò totius corporis medullã. quænã harũ significationũ huic loco, modò corruptus nõ sit, cõueniat, ego qui theologus nõ sum, iudicare nõ possũ. uellẽ quidẽ certè fideliter uertere quod suscepi.*

tiæ,quæ in aliquo conflatur,Deus author nõ est,nulla iã amplius proba-bili ratione horũ per nequitiã uitę transactæ caussa in illũ conferatur. Sed quur,prorsus inquies,hunc quidẽ prouida beneuolẽtia subducit ex uita, prius quàm per malũ uoluntas perficiatur,illũ uerò relinquit talẽ fieri, ut me-lius ipsi esset,penitus natũ nõ esse? Ad hoc itẽ eiusmodi quandã benignio-ribus & ęquiorib.rationẽ reddemus,quòd sæpenumerò uita eorũ,qui be ne uixerint,etiam ijs,qui ex ipsis nati sunt,caussa melioris conditionis est. Atque sexcenta horũ ex diuina scriptura testimonia sunt,quib.apertè doce mur,eius curę beneficijque,quod digni à Deo cõsequũtur,etiã ex ipsis pro genitos unà participes esse. Haud contẽnenda aũt sors fuerit etiã alicui,im pedimento fuisse ad malitiã & nequitiã, qui iuxta illam omnino uicturus fuisset. Sed quoniam hic in rebus incertis oratio coniecturis utitur, nullus reprehendet, si in multas partes coniectura mentẽ diducit. Non solùm ẽm authoribus generis gratificantem Deum dixerit aliquis ex improba uita subducere eum,qui in ea uicturus fuisset: uerumetiam si nihil eiusmodi sit in ijs,qui præmaturè abripiuntur, haud absurdũ fuerit opinari, atrocius ac periculosius illos sese in uitiosa uita gesturos fuisse, quàm illorum quenque, qui ob uitam nequam atque improbam nobilitati fuerint. Nam nihil fieri sine Deo ex multis rebus didicimus: rursum uerò non fortuita esse,nec ra tione carere ea,quæ diuinitus administrãtur,nemo non concesserit,sciens quòd Deus ratio ac sapientia est,& omnis uirtus ac ueritas. nihil aũt rationis, ratione caret: neque sapientis aliquid insipiens est: neque tum uirtus,tum ue-ritas admiserit atque sustinuerit id, quod cum uirtute coniunctum ac ue-ritatis particeps non fuerit. Siue igitur secundum iam dictas caussas præ-maturè & ante tempus aliqui abripiuntur,siue quid etiam aliud,pręter ea, quæ dicta sunt,est: assentiri conuenit, hæc intentione atque prorsus consi-lio fieri meliore. Noui aũt quandam etiam aliam rationem,quam à sapientia apostoli didici: per quam nonnullis, qui nequitia excellerent, ad arbitrium suum uiuere permissum fuit. Quum tractasset enim diutius eiusmodi sententiã in epistola ad Romanos, & ex aduerso subiecisset sibi id, quod ex consequentia opponebatur, non iam amplius rectè accusa-ri malum, siquidem diuinitus habeat, ut malus sit,qui prorsus futurus nõ fuisset,si noluisset is, qui potitur rerum uniuersarum: sic occurrit orationi per profundiorem quandam speculationem, oppositionem soluens. Ait enim Deum cuique id,quo dignus sit, tribuentem alicubi nequitiæ quoque intentione atque consilio quodam meliore locum dare. Idcirco ẽm passum esse nasci atque adeò talem nasci, Aegyptium illum tyrannũ, ut illius plaga Israhel multus ille populus omnẽque ex numeris collectã comprehensionẽ excedẽs erudiretur & institueretur. Nam quũ æqualiter diuina potentia per omnia cognoscatur,&ad benefaciẽdũ ijs,qui digni sunt,sufficiẽs sit,et ad punitionẽ nequitiæ facultas ei nõ desit, qm̃ omnino oportebat popu-lũ illũ deduci ex Aegypto,neque eis Aegytiorũ malorũ,quod ad uitæ er-rorẽ attinet communio contagioque accideret: idcirco aduersarius ille Dei, propter omnẽ nequitiã nominatus & nobilitatus Pharao in uita eorũ qui bus bene fiebat,& exortus est,& floruit,ut duplici efficiẽtia Dei in utrisque

distri-

distributa, iustam utriusque cognitionem Israel acciperet, dum id quidem, quod melius erat, in seipso disceret, tristius autem, in ijs, qui ob nequitiam & malitiam flagellabantur, uideret, quum excellentia sapientiæ suæ Deus nimirum etiam malum ad adiuuandum bonum tractare & accōmodare sciat. Opus enim erat artifici (si etiam nostris uerbis apostolicum sermonē cōfirmari oportet) opus igitur erat per artē excudēti ferrū ad utile quodam uitæ instrumentum non solùm eo, quod ex naturali quadā temeritate ac mollitudine facilè arti cederet, uerumetiam si admodum durum, rigidum atque resistens ferrum sit, etiamsi non facilè per ignem mollescat, & ad aliquod uitæ necessarium instrumentum ob renitentiam ac firmitudinē suam excudi ac formari non posit, etiam huius ars adiumentum requirit. Nam pro incude tali utetur, ut ictibus in ea ferrum tenerum & ad opus aptum ad aliquod utile instrumentum excudatur & efformetur. Sed dicet aliquis, quòd non omnes in hac uita, suæ nequitiæ pœnas dent. nam nec qui secundum uirtutem quidem uiuunt, in hac uita uirtutis sudorum fructus capiunt. quam ergo, inquit, in his utilitatem, qui in nequitia impunè uixerunt, esse dicemus? Adducā tibi in mediū rationem etiam ad hoc humanis cogitationibus ac ratiocinationibus sublimiorem. Ait enim Magnus Dauid in quodā loco suæ prophetiæ, partem quandam lætitiæ hoc quoque uirtute præditis esse, si è regione suorum bonorum opposita damnatorum pernicie utraque considerent, & inter se comparent atque contendant. Lætabitur enim, inquit, iustus, quum uiderit ultionem impij: manus suas lauabit in sanguine peccatoris: non quòd insultet doloribus mœrentium, sed quòd tunc maximè cognoscat et animaduertat id, quod ex uirtute dignis accedit. Significat enim per dicta uerba, quòd contrariorum ex aduerso comparatio, accessio lætitiæ atque incrementum uirtute præditis existit. Nā per id, quod dixit, Manus in sanguine peccatoris lauat, huiusmodi nobis præbet sententiam, quòd puritas eius in uita actionis in perditione peccatorum demōstratur. Nam lauandi dictio puritatis speciem & imaginem significat. In sanguine autem nemo lauatur, sed polluitur & inquinatur. itaque per hoc planum fit, quòd rerum acerbarum ex aduerso comparatio uirtutis beatitudinem demonstrat. Contrahēda est igitur oratio in capita, ut intellectus atque sententiæ, quas tractauimus atque scrutati sumus, memoriæ haud difficulter mādari posint. Nā immatura mors infantiū neque in doloribus ac mœstitia esse eum, qui sic uiuere desijt, intelligendū esse nobis suggerit, neque in pari ipsum & eadem conditione ac forte uersari cum ijs, qui per omnem uirtutem in hac uita purgati sunt, prouidentia meliori exuperantiam uitiorum prohibente Deo in ijs, qui ita uicturi fuissent. Quòd autem nonnulli malorum diutius uiuūt, id redditam sententiam non subuertit. Nam in gratiam parentum, malum in illis impeditur ac prohibetur: quibus aūt nullus à parentibus ad Deum aditus erat, ne ad eos quidem, qui ex ipsis prognati sunt, amplius eiusmodi beneficij genus unà transmittitur: aut multo sæuior & atrocior illis, qui ob nequitiā nobiles sunt, uisus fuisset is, qui per mortem, malus fieri prohibitus est, siquidem liberam, expeditam, & non præclusam nequitiam habuisset: aut

Psal. 57.

siqui

siqui etiam ad summum nequitiæ modum progressi sunt, apostolica contemplatio rem, de qua quærimus, consolatur, quòd nimirum is, qui omnia cum sapientia facit, etiam per malum aliquid boni efficere sciat. Quòd si quis etiam in nequitia atque improbitate fastigium ac uerticē tenet, & iuxta propositā à nobis similitudinem, ad nullum usum ab arte Dei fabricatus est, hoc lætitiæ eorum, qui bene uixerunt, appendix, & additamentū existit. quemadmodum prophetia intelligendum proponit, quod in bonis haud paruum quis existimauerit, nec prouidentia Dei indignum.

EIVSDEM DE SANCTO FESTO PASCHAE, ET RESVRRECTIONE CHRISTI *in diem tertium collata, Oratio prima: Interprete Laurentio Sifano.*

SI qua benedictio patriarcharum diuino spiritu nixa: si quod spiritualis constitutionis bonum per promissionē rectè agentibus speratur: si qua ueritatis informatio atque præfiguratio per historica ænigmata esse creditur: si qua prophetica uox ea, quæ supra naturam sunt, denuntiat, omnia illa præsentis festiuitatis ac gratiæ sunt, & tāquam dedita opera, oculis nostris propositum spectaculum, unum lumen ex innumeris lampadibus conflatum oculos quasi circumfulgurat atque perstringit. Adeò omnis benedictio Christi facis in modum per sese collucens, hoc magnum nobis quod ex multis ac uarijs scripturæ radijs conflatur, lumen efficit. Etenim in omnibus diuino spiritu proditis exemplis præsentis diei festi similitudinem atque conuenientiam deprehendere licet. Quæris Abrahami benedictionem? Habes quod quæris, si ad præsentia respicias, uides sydera cœli (hæc dico sydera, quæ de spiritu nobis dudum orta sunt, & cœlum Ecclesiam repentè fecerunt) quorum animæ gratia fulgurans atque resplendens, radijs facum significatur. Atque hos si quis dixerit, esse reuera filios Abrahæ ex promissione ei natos, qui astris cœli assimilentur, à ueritate non aberrauerit. Admiraris sublimē illū Moysen, qui omnem Dei creaturam uirtute cognitionis comprehendit? Ecce tibi primordij mundi benedictum sabbatū. Nota per illud sabbatum, hoc sabbatum, diem requietis: cui benedixit deus supra alios dies. In hac enim unigenitus Deus reuera ab omnibus operibus suis quieuit, quum per administrationem ac dispensationem quæ per mortem peracta est, carne sabbatum celebrauisset, & ad id quod erat, iterū reuersus per resurrectionem quicquid iacebat, unà secum excitauit, uita, resurrectio, ortus, diluculum, dies factus ijs, qui in tenebris & umbra mortis uersabantur. Plena tibi historia, cognatæ ac paris benedictionis. Pater Isaaco illi dilecto nō parcens, & ille unicus ad oblationem & hostiam destinatus, atque agnus eius loco mactatus, licet enim in eā historia uidere omnē pietatis mysterium. agnus ex cornibus de ligno pendet detentus, unigenitus uerò suis humeris baiulat holocausti ligna. Vides quomodo is, qui omnia uerbo (suæ) potētiæ fert, idem portat onus nostrorū lignorum, & à ligno recipitur, tollens ac

portãs,ut Deus,ſublatus, ut homo: ita ſpiritu ſancto typicè ac per ſigna aliud quiddam denotantia magnum illud myſterium ambobus dilecto illi filio,& oui, quæ una demonſtrabatur, attribuente, ut in oue quidem myſterium mortis,in unico uerò filio uita, quę morte non intercidebatur nec perimebatur, demonſtraretur. Quòd ſi uis ipſum quoq; Moyſen per extenſionẽ manuũ accipere crucẽ deſcribentẽ,atq; hac figura Amalecitẽ ſub igẽtẽ,licet tibi in ueritate cernere imaginẽ & umbrã, ipſũq; Amalec cruci ſuccumbentem.Habes item Eſaiam non parua tibi ad pręſentẽ quoq; gratiam conferentẽ.Ab eo eñ antè edoctus es de innupta matre, de carne carente patre,de parturitione doloris experte, de partu nõ inquinato,ſic di-
Eſa.7. cente propheta:Ecce uirgo in utero concipiet, & pariet filiũ, & uocabunt nomen eius Emmanuel: quod eſt nobiſcũ Deus.Quòd autẽ abſq; dolore parturitio fuerit,primùm quidem ipſa te ueri ſimilitudo doceat. Quãdoquidẽ enim omnis uoluptas coniunctũ habet dolorẽ,omnino neceſſe eſt, in ĳs,quę coniunctim conſiderãtur,nõ extante uno, nec alterũ quidẽ eſſe. Vbi igitur uoluptas partum non anteceſsit,nec dolor quidẽ ſubſequutus eſt: deinde uerò prophetæ quoq; dictio ſermonẽ cõfirmat, ita ſeſe habẽs, Priuſquã ueniſſet, dolorẽ parturitionis ſuæ effugit, & peperit maſculum. Aut quemadmodũ alius interpretũ dicit,Priuſquã laboraret ex dolorib. partus,peperit.Ex hac,inquit,uirgine matre, puer natus eſt nobis,& filius datus eſt nobis,cuius imperium fuit ſuper humerũ eius, & uocatur nomẽ eius magni conſilĳ nuntius.Et cętera.Hic puer,hic filius tanquam ouis ad mactationem ductus eſt,& ſicut agnus coram tondente ſe mutus:imò uerò,ut inquit Hieremias, hic eſt agnellus ille abſq; nequitia,qui ducitur, ut mactetur, hic (eſt) panis, cui lignum inĳciunt, qui & panis & ligni hoſtes ſunt.Imò uerò id quod ex prophetia omnium apertiſsimum ac maximè perſpicuum eſt,ſumamus,per quod clarè præfiguratur myſterium.Ionam dico,qui illæſus in cetum penetrauit,& abſque incommodo,ex ceto emerſit, qui etiam tribus diebus totidem'que noctibus in uiſceribus ceti uerſatus, moram domini in inferno antè quàm accideret,deſcripſit,ac deſignauit. Hæc & his ſimilia ex quaque ſcriptura oportet te exquirere, atque eligere. Omnia enim illa per præſentia & in præſenti diei feſti celebritate cernis.tota lex ac prophetæ, quemadmodum alicubi ait Euãgelium, omnis diuino ſpiritu proditus ſermo ac lex ſecundum Pauli uocem in hac feſtiuitate ἀνακεφαλαιῶται, id eſt,in ſummam cogitur, & quaſi ad caput redigitur. Hic eſt enim finis rerum triſtium, bonarum principium iuxta illud, Regnauit mors ab Adam corruptricis potentiæ ſumpto initio: quinctiam ad Moyſen uſque prauum eius imperium permanſit, lege nihil malum mortis principatum infringente. Aduenit regnum uitæ, ac diſſolutum & diſturbatum eſt imperium mortis, alia contigit natiuitas, ſeculum aliud,alia uitæ ſpecies,ipſius naturæ noſtrę transformatio. Quę-
Ioannis 10. nam natiuitas? Non ex ſanguinibus, neq; ex uoluntate uiri,neque ex uoluntate carnis, ſed à Deo prodita.Qua ratione hoc? Apertè tibi gratiam ſermone oſtendam. Hic partus per fidem quaſi in utero coaleſcit atque geſtatur: per regenerationem baptiſmatis in lucem editur: nutrix huius

ecclesia est:mamma,doctrinæ:cibus,panis supernè demissus,ætatis perfe-
ctio,sublimis speculatio:matrimonium,sapientiæ conuictus:liberi,spes:do
mus,regnum:patrimoniū ac diuitiæ, paradisi deliciæ:finis uerò,loco mor
tis uita sempiterna in beatitudine sanctis destinata.Hoc initium in bonum
mutationis magnus quoq; Zacharias uidet, ac dubitat,& incertus est de
impositione nominis, quomodo propriè appellare oporteat præsentem
gratiam.Quum enim cætera,quę circa passionem acciderunt miracula ex
posuisset,etiam hoc de hoc tempore, neque dies, inquit, neque nox. qui-
bus uerbis ostenditur,quòd dies quidem uocari non potest, sole non exi-
stente,neque uerò nox est,propterea quòd nec tenebræ sint. Tenebris e-
nim Deus noctis imposuit nomē, ut Moyses ait. Quoniam igitur ratione
temporis nox, ratione uerò lucis dies fuit, idcirco propheta, nec dies, in-
quit,nec nox.Si igitur neque dies, neque nox ,prout dicit propheta, hoc
tempus est, aliquid aliud præter hæc prorsus, præsens festiuitas & est, &
uocatur.Vultis dicam quod in animo habeo?Hæc est dies, quam fecit do
minus, alia atque eæ,quæ in initio creationis factæ sunt dies,quibus tem-
pus metimur:alterius creaturæ initium hoc est.In hoc enim die Deus no-
uum cœlum, nouam terram facit, quemadmodum ait propheta. Quale
cœlum?firmamentum fidei,quę est in Christum. Qualem terram?bonum
cor,inquam,quemadmodum dixit dominus, terram quæ imbibat pluuiā
immissam in eam, quæ ad maturitatem producat copiosam & uberem spi
cam.In hac creatione sol quidem uita pura est.Sidera uerò uirtutes: aer il-
lustre ac præstans uitæ institutum:mare, profunditas diuitiarum,sapien-
tiæ atque cognitionis herba ac germina,bona doctrina atq; diuina decre-
ta, quæ populus pascuæ, id est grex Dei depascitur:arbores producentes
fructum,præceptorum cultura.In hac creatione etiā uerus homo,qui iux-
ta imaginem ac similitudinem Dei factus est, creatur. An non tibi mundi
initium est hæc dies,quam fecit dominus?de qua dicit propheta, quòd ne
que dies sit,prout aliæ dies,neq; nox alijs noctibus similis sit. Ac nōdum
id quod præcipuum huius festiuitatis est,oratio attigit. Hæc soluit dolo-
res mortis.Hæc ex mortuis primogenitum quasi obstetrix excepit. In hac
confractę sunt ferreę mortis portæ:in hac æreï inferni uectes contusi sunt.
Nunc mortis carcer aperitur:nunc prædicatur captiuis dimissio: nunc cæ
cis uisus restituitur:nunc eos qui in tenebris & in umbra mortis sedent,o-
riens ex alto uisitat.Vultis etiam aliquid de tridui præstituto tempore sci-
re? Sufficit tantùm didicisse,quòd quum dominus omnipotens sapientia
in tam exiguo temporis spatio fuisset in corde terrę,quod est mentis illius
domicilium,magnam illam mentem,quæ in eo habitat, potuit decipere at
que infatuare.Ita enim propheta eum nominat, magnam mentem eum ap
pellans & Assyriam.Quoniam igitur cor, mentis quædam sedes est(in eo
enim creditur esse animi uirtus principalis)idcirco dominus fuit in corde
terræ,quod est improbæ mentis illius domicilium,ut consilium eius stul-
tum & uanum efficeret,quemadmodum prophetia dicit,et ut comprehen
deret astutum in uersutia sua,atq; in contrarium ei callidos & uafros cona
tus redigeret.Quoniam enim difficile erat principem tenebrarum cum pu

ta luminis præsentia congredi atque committi, si nullam in eo carnis portionem animaduertisset: ideo quum uidisset deiferam carnem, uidisset item quæ ab ipsa deitate efficiebātur miracula, spē concepit, si per mortem carne potitus esset, etiam omnem, quæ in ea esset, uirtutem, in potestatem suam se redacturum esse. Atque idcirco cùm escæ carnis inhiasset, deitatis hamo confixus est. Atque ita draco hamo ductus est, quemadmodum Iob ait, qui per sese hoc futurum prædixit, his uerbis, Duces draconem in hamo. Audiamus autem à prophetica uoce, quænam erant ea, quæ hoc cor terræ aduersus uniuersitatem consilia iniit, quum aduersus carnem domini os aperuit. Quid dicit aduersus eum Esaias, arguens eum? Tu dixisti in corde tuo, Ascendam in cœlum: supra nubes solium meum statuam, & ero similis altissimo. Hæc de sese consultauit improbum cor. Atque etiam ante hæc qualia magna in malitia & improba mens Assyria ad se ipsam commemorabat? Audiamus rursus ex uoce Esaiæ, quæ dixit, Viribus manus meæ faciam, & astutia intellectus auferam fineis gentium, & uires earum deprædabor, & concutiam ciuitates inhabitatas, & totum orbem terrarum inuadam & occupabo tanquam nidum, & tanquam derelicta oua tollam, & non erit qui effugiet me, aut contradicat mihi. Cum hac spe excipit in sese eum, qui humanitate ductus accesserat ad eos, qui infrà uersabantur, Sed quid ei pro iis, quæ sperauerat, accidit? Commemorat apertè prophetia, casum illius & afflictionem his uerbis: Quomodo excidit de cœlo Lucifer? quomodo afflictus est in terra cui substrata est corruptio, cui indumentum est amplexus uermium? Et quæcunque alia de abolitione & interitu eius exponit, quæ qui uelit ex ipsis scriptis, exactè discere poterit, nam mihi ad propositum argumentum oratio reducenda est. Caussa quur sapientia uera fuit in hoc magniloquo corde terræ, hæc est: nimirum ut deleret & eiiceret ex eo magnam illam in malitia mentem, & tenebræ lucidæ redderentur: ut absorberetur mortale à uita: ut malum ad interitum & ad nihilum redigeretur, nouissimo inimico quę mors est, deleto. Hæc tibi tridui præstitutum tempus confecit. Non tarda gratia est, non longo circuitu tantum bonum confectum fuit. Cupis cognoscere excellentem uim uirtutis earum rerum, quæ in tam exiguo tempore confectæ sunt? Numera mihi uniuersas ætates hominum, quæ intercesserunt à primo introitu malorum usque ad resolutionem & abolitionem eorum: quot in quaque ætate homines, quot millibus numerentur. Non potest iniri numerus multitudinis eorum, quorum unà cum succedentibus ætatibus uitium & nequitia propagabatur atque dilatabatur: ac malæ diuitiæ improbitatis sigillatim in quosque distributæ, per singulares homines subinde maiores existebant: atque ita nequitia, sui fœcunditate, per succedentes sibi inuicem semper ætates multiplici diffusa propagatione, usque in infinitum pergebat, donec ad extremum mali progressa uniuersam naturam hominum inuasit: ita ut summa dicente propheta: Omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt: nec erat in rebus humanis quicquam, quod non esset nequitiæ instrumentum. An igitur paruum tibi eximiæ uirtutis specimen edisse uidetur, qui tantum cumulum mali à

constitutione

constitutione mundi, usque ad passionis domini administrationem congestum in tribus diebus disiecit? An non omnibus, quæ in historijs reperiuntur, mirabilibus factis ualidius? Vt enim miraculum Sampsonis excellit non solùm quòd uiribus superauit leonem, sed quòd nudis etiam & inermibus manibus nullo negotio & quasi illudens confecit feram atque diuulsit: ita quòd absque labore nullo'que negotio dominus tam multam nequitiam aboleuit, maius uirtutis specimen in se continet, quàm illa excellentium uirium ostentatio est. Non aquarum multarum affluxus & inundationes ex supernis cataractis in subiectum solum ruentes: neque abyssi super terminos suos ac margines effusæ, ac ui aquarum pelagi in modum terram obruentes: neque uniuersus orbis terrarum cum ipsis hominibus in modum nauis cum ipsis uectoribus profundis aquis coopertus: neque montes submersi & in fundum aquarum redacti, montiumq́ cacumina irrigua: neque ad similitudinem Sodomorum flammei imbres igni, quod corruptum erat expurgantes: neque aliud quicquam tale: sed simplex quidam & incomprehensibilis accessus solus uitæ & aduentus lucis ijs, qui in tenebris & in umbra mortis sedebant, ad plenum interitum atque defectum tenebras & mortem redegit. Dicam etiam aliquid aliud præter superiora. Ortum est malum in serpente, uicta est mulier dolo & arte draconis: postea uictus est uir à muliere, per treis, malum conflatum est. Quorsum hæc commemoro? Licet aliquem ordinem boni, per ordinem mali animaduertere. Tria hæc cerno receptacula mali: primum quidem, in quo initiò conflatum est: alterum in quod transmanauit tertium, in quo postea successit. Quoniam igitur in his tribus uitiũ quasi inundauit: diabolica, inquam, natura, fœmineo sexu, & ordine uirorum: idcirco consimiliter in tribus diebus morbus profligatur, unicuique generi eorum, qui uitio atque nequtia laborauerant, uno die ad curationem & medelam attributo. In uno die uiri à morbo purgãtur: in altero mulierũ sexus curatur: in postremo ultimus hostis aboletur, mors, & quæ circa eam sunt, principatus, potestates, & uires aduersantium, præsidenti simul tolluntur. Ne admireris autem, si temporum interuallis uindicatio & acquisitio boni distribuitur. Etenim circa primam mundi constitutionẽ non deerat diuinæ uirtuti facultas uniuersa quę sunt in monimẽto temporis perficiendi. Veruntamẽ ad opificium rerum uniuersarum etiam temporum assumit interualla, ut hæc quidem pars creaturæ absolueretur die primo: alia uerò die secundo: ac deinceps similiter perfectæ sunt res uniuersę, quum certo numero dierum uniuersam creaturam Deus effingeret, coaptaret, & concinnaret. Sic etiam hic pro arcana atque ineffabili sapientiæ eius ratione in tribus diebus malum ex rebus uniuersis expellitur, ex uiris, ex mulieribus, & ex genere serpentum: in quibus primis uitij natura ortum habuit. Sed de caussa numeri quidem dierum hæc suspicati sumus: rectè ne autem, an secus, iudicio auditorum relinquemus. Non enim hæc oratio sententiæ dictio, sed exercitatio atque disputatio est. Quòd si plenè & exactè horum dierum in passione præstitutum numerum uidere desideras (deest enim huic numero pars haud exigua) si numeres tempus post

Locus corrup. plus utrobiq.

horam parasceues nonam, ex qua in manus patris spiritum commēdauit: subsiste paulisper, & ratio fortasse tibi huius rei declarationem præbebit. Quæ est igitur ea ratio? Suspice ad sublimitatem ac maiestatem diuinæ uirtutis, & non te fugiet id, quod in loco quæritur. Memento dominici dicti, quid de seipso pronuntiet is, à quo rerum uniuersarum uis atque potentia pendet, quomodo ex plena summaq; potestate, ac non ex naturæ necessitate animā à corpore seiungit in illis uerbis: Nullus tollit animā meam, sed ego pono eam à meipso: potestatē habeo ponēdi eam, ac potestatē habeo rursus sumendi eam. Hoc mihi stet firmum, & quæstio declarata atq; explicata fuerit. Nam qui omnia pro dominica potestate atque authoritate administrat, non expectat uel ex proditione necessitatem, uel Iudæos grassatorum in modum adorientes, uel Pilati iudicium iniquum, ut illorū scelus ac malitia communis hominum salutis principium & caussa esset. Sed pro ineffabili arcanoq;, & qui ab hominibus cerni nequit, sacrificij modo sua dispositione & administratione præoccupat impetum uiolentum, ac sese oblationem ac uictimā offert pro nobis sacerdos simul & agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Quando hoc accidit? Quum suum corpus ad comedendum, & sanguinem suum familiaribus ad bibendū præbuit. Cuilibet ēm hoc perspicuum est, quòd oue uesci homo non possit, nisi comestionem mactatio præcesserit. Qui igitur dedit discipulis suis corpus suum ad comedendum, apertè demonstrat, 'iam perfectam & absolutam factam esse immolationem. Non enim ad edendum idoneū esset corpus uictimæ animatum. Quum itaq; de corpore suo ad edendum, & de sanguine suo ad bibendum præberet discipulis, iam latenter pro potestate mysterium administrantis ineffabiliter & inuisibiliter corpus immolatum erat, & anima illic erat, ubi eam potestas administrantis collocauerat, cum immixta sibi diuina uirtute in loco illo terræ cordis obuersans. Igitur si quis ab eo tempore, ex quo hostia Deo oblata est à magno Pontifice, qui suum agnū pro communi peccato ineffabiliter & inuisibiliter sacrificauit, numeret tēpus in corde terræ immorationis, is à ueritate non aberrabit. Vesper enim erat, quum comestum est illud sacrosanctum corpus: nox autem, quæ parasceuen præcessit, uesperum illum excepit. deinde dies parasceues adscititia atq; superinducta nocte diuisus, pro una nocte ac diebus duobus cōputatur. Nam si tenebras Deus noctem uocauit: tribus autem horis super uniuersum orbem terrarum tenebræ fuerunt: hæc, quæ circa medium diei nouo more introducta est, nox duas secturas dierum per sese circunscribit ac definit: unam quidem, ab diluculo ad sextam usq; horam, alteram uerò à nona ad uesperū usq;, ut hactenus noctes duæ, ac totidem dies sint: deinde nox, quæ sabbatum præcessit, subsequitur: quam excipit ipse sabbati dies. habes dies treis, & noctes treis. quære mihi deinceps horā resurrectionis, & deprehendes uera esse ea, quæ dicta sunt. Quando igitur hoc accidit? Vesperi sabbatorū Matthæus clamat. hæc est tibi hora resurrectionis secūdū Euangelij uocē: hic est terminus dominicæ in corde terræ cōuersationis. Quum enim iam multùm uesper progressus esset (erat autē ille uesper initium noctis, quam excipit dies una sabbatorum quum terræmotus factus est) tunc

[Margin note, beside "ad comedendum, apertè demonstrat": ὡς ἤδη, fortasse τὸ ἤδη.]

est)tunc indumentis,fulguris in modum resplendens angelus reuoluit lapidem monumẽti:mulieres autem cùm paulo maturius diluculo surrexissent, ostendente iam die splendorem, ut etiam aliquod solare iubar supra orientem appareret,tunc resurrectionem, quæ iam facta erat,uisunt & deprehendunt illæ,quæ miraculum quidem cognouerunt,horam uerò non didicerunt. Nam quòd quidem surrexisset, angelus ad eas dixerat: sed quando, uerbo non adiecerat. At magnus Matthæus solus ex omnibus Euangelistis articulum temporis plenè atque exactè significauit, quum dixit, Vesperam sabbati, horam esse resurrectionis. Quòd si hæc ita se habent,stat nobis prȩstitutum tempus à uespero,qui quintum diem excepit, ad uesperum sabbati, dinumerato tempore noctis interiectitiæ, parasceuen, ut dictum est, in dies duos & noctem unam scindentis. Oportebat enim in eo,qui potestate sua dominatur seculi,nõ statutis & ordinatis temporum mensuris, ex necessitate opera produci: sed pro usu rerum nouas fieri temporum uices atque mensuras: & quum diuina potentia actionem bonorum compendiosius perficeret,minutiores curtioresq́ repræsentari temporis modos, ut neque breuius tribus diebus, totidem que noctibus tempus numeraretur. (Hunc enim numerum mystica atque arcana ratio requirit:) neque consueta noctium atque dierum interualla expectantem diuinam potentiam, quo minus celeriter opus perficeret, impediri. Nam qui potestatem habebat & ponendi animam à seipso, & recipiendi rursus eam, quando uellet, potestatem etiam habebat, utpote factor seculorum, in suis operibus tempori non seruiendi: sed operibus tempus accommodandi. Cæterùm ad id quod maximum caput est,nondum oratio peruenit. Qui enim discendi cupidiores sunt, eos par est quærere, quomodo eodem tempore tribus sese dominus det, & cordi terræ, & paradiso unà cum latrone, & manibus patris? Nam ad Pharisæos quidem ait: Sicut Ionas erat in uentre ceti,ita filius hominis quoque tridui spatio temporis erit in corde terræ: ad latronem autem, Hodie mecum eris in paradiso: ad patrem uerò, In manus tuas commendo spiritum meum. Neque enim aliquis dixerit in subterraneis locis esse paradisum, neque in paradiso loca subterranea,ut eodem tempore utrobique esset:aut hęc manus patris dici. At hoc quidem inter eos qui piè rem expendunt,fortasse ne quęstione quidem dignum fuerit. Nam qui per diuinam potentiam ubique est,cùm ubique adest, tum nusquam abest. ego autẽ etiam aliam huius rei didici rationem: quam si uultis, paucis uobis exponam. Quum spiritus sanctus uenit super uirginem, & uirtus altissimi obumbrauit eam, ut nouus homo in ea constitueretur: qui idcirco nouus appellatus est,quòd secundum Deum non secundum humanam consuetudinem conditus est, ut esset receptaculum Dei non manufactum (non enim in manufactis, quæ ab hominibus, inquam, extruuntur, inhabitat altissimus:) tunc ipsa sapientia domũ sibi ędificante, & obumbratione uirtutis intrinsecus quasi impressa imagine sigilli informato figmento, tunc, inquam, ambobus, quibus humana natura constat, animæ,inquam, & corpori diuina potentia infusa & contemperata est, æquabiliter sese & conuenienter utriq́ immiscens.

Matth.12.
Luc.23.
ibidem.

miscens. His enim duobus per inobedientiam mortificatis (quandoquidem mortificatio erat, animæ quidem, eius quæ re uera uita est, abalienatio: corporis uerò, corruptio ac dissolutio:) ex utrisque opus erat per admixtionem & commercium uitæ, mortem expelli. Vtriq; igitur hominis parti diuinitate æquabiliter immixta, per utramq; partem etiam excellentis naturæ insignia atq; indicia manifesta erant. Nam corpus quidem per tactum sanationes efficiens, diuinitatem, quæ in ipso erat, indicabit: anima uerò potenti illa uoluntate diuinam ostēdebat uirtutem. Quemadmodū enim qui per tactum fit sensus, corporis proprius est: ita etiam animę proprius est is, qui per destinationem ac uoluntatem fit motus. Accedit lepro-

Lucæ 5. sus corruptus iam & corpore inutilis factus. Quomodo per dominum is sanatur? Anima uult, & corpus tangit, & per utraque fugatur morbus.

Matth. 8. Abijt eñ, inquit, statim ab eo lepra. Rursus eos, qui multa millia numero

Marc. 1. Luc. 5. in deserto diutius cum eo fuerant, dimittere quidem ieiunos non uult, ma

Matth. 14. nibus uerò panes frangit. Vides quomodo diuinitas, quę amborū comes

& 15. erat, per utrumque erogatur atque communicatur, tum per corporis ope-

Mar. 5. & 8. Ioan. 6. rationem, tum per affectionem eius, quæ in anima existit, uoluntatis. Et

Luc. 9. quid opus est manifestis immorantem, omnia, quæ eodem modo fiunt, oratione persequi miracula? sed cuius gratia superiora commemoraui, ad id transibo: quomodo eodem tempore dominus & in inferno, & in paradiso fuerit? Cuius quæstionis una quidem solutio est, nempe quòd nihil inuium & inaccessum sit Deo, quum in eo omnia cōsistant: altera uerò, ad quam nunc oratio spectat, quòd quum Deus totum hominem per sui infusionem & contemperationem in diuinam naturam transformasset, in tempore, quo paßio administrata est, ab altera parte id quod semel immixtum & contemperatum erat, non separauit (nam dona Dei eiusmodi sunt, ut eorum illum pœnitere non poßit) sed animam quidem deitas à corpore sponte sua disiunxit, se autem in utrisque manere ostendit. Per corpus enim, in quo corruptionem ex morte non acceperat, fregit atque deleuit eum, qui mortis imperium tenebat: per animam uerò latroni confecit introitū in paradisum: duoq; illa eodem tempore fiunt, diuinitate per utraque bonū conficiente: per corporis quidem incorruptibilitatem, mortis euersionem: per animam uerò ad suā sedē properantē, hominibus reditū in paradisum. Quoniā igitur duplex quidē temperamentum humanū, simplex uerò & uniformis natura diuinitatis est: quo tēpore à corpore anima disiūgebatur, nō unà cū eo, quod cōpositū erat, diducebatur id, quod est expers diuisionis: sed contrariū fiebat. unitate enim diuinę naturę, quæ in utrisque erat ex æquo, rursus ea quæ diducta fuerāt, inter se coaluerunt. Et ita mors quidem fit ex diuisione coniunctorum: resurrectio uerò ex unitione disiunctorum. Quòd si quæris, quomodo in paradiso quum sit, in manus patris sese commendet: sublimis Esaias id, quod his de rebus quæritur, tibi explicabit. Dixit enim ille ante faciem Dei de Hierusalem, quæ suprà est, quam non aliam præter paradisum esse credimus. In manibus meis pinxi muros tuos. si igitur in manibus patris circunscripta est Hierusalem, quæ paradisus est: clarum est, quòd qui in paradisum peruenit, in

uenit, in paternis prorsus manibus uersatur, in quibus diuina ciuitas circumscripta est. Atque hæc quidem hactenus. Nam operæpretium fuerit paucis adijcere orationi, quæ ex Iudæis audimus, qui uehementi accusatione certam stabilem'que sententiam nostram incusant & oppugnant. Dicunt enim in libro de Pascha: Iudæis à Moyse præscribi atque sanciri decimumquartum cursus lunaris ambitum, & per septem dies usum panum azymorum, & ut obsonium azymis addant herbã intyborum agrestium. Si igitur uobis curæ est decimæquartæ obseruatio, simul (inquit Iudæus) obseruentur etiam intybus & azymi. Quod si hęc contemnenda uidentur, quorsum circa illam studium pertinet? Non enim utique eiusdem legislatoris aliud quiddam iustum & animæ utile, aliud uerò inutile iudicatur & reijciendum: ut necesse sit aut omnia uos exequi, quæ de Pascha præscribuntur, aut nihil amplecti. Quid igitur nos? Recordemur eius, qui admonuit, ne metuamus exprobrationes hominum, neu succumbamus subsannationibus & contemptibus eorum. Nouimus enim azymorum quoque animæ utilem obseruationem. intyborum item commodum, & decimæquartæ utilitatem haud ignoramus. Ratio autem hæc est, quam paucis consideremus. Lex, quæ umbram futurorum continet bonorum, unum sibi in primis propositum habet, nempe ut per uaria præcepta & interdicta homo ab immixto uitio purgaretur, hoc in circuncisione, hoc in sabbato, hoc in obseruatione esculentorum, hoc in uariorum animalium immolatione, hoc in singulis legis obseruationibus agitur: ac longum fuerit, ea, quæ à lege nobis de unaquaque re per ænigmata & uerba inuoluta ad uitæ expiationem spectantia significãtur, plenè atque exactè exponere. Quemadmodum igitur per circuncisionem quidem, quæ spiritualiter peragitur, natura uitiosos affectus deponit, dum carnalis eius uita amputatur: per sabbati uerò obseruationem à malo abstinere & feriari docetur: immolatio item animalium mactat affectus: & institutum circa cibos immundorum, discrimen consulit, ut à sordida atque impura uita te abstineas: ita festum hoc illam tibi festiuitatem ostendit, ad quam per infermentatos panes anima præparatur, per septem dies à fermentato cibo sese puram conseruans. Quorum ænigmata atque inuolucrum tale est. Septem dierum numerus, transitoriũ hoc tibi tempus ostendit, quod per septimanas identidem reuoluitur: in quo curare oportet, ne quę pristini uitij reliquię in pręsentẽ diem referuẽtur, neu quod uel restringens & acerbũ, uel acidũ ex hesterni uitij [a] fermẽto in hodiernã conspersionẽ inferatur. Sol non occidat super iracundiã uestrã, inquit apostolus, qui nõ in fermẽto ueteri, neque in fermẽto nequitię atque improbitatis, sed in azymis synceritatis & ueritatis feriari & epulari hortatur. Quod autẽ de uno uitij specie intelleximus, hoc de reliquis quoque uitij formis pariter docemur. Iam uerò intybus desidiã, languorẽ, mollitiã, torporẽque expellit è uita: contrà uerò continentẽ, moderatã, & aridã, sensuique nõ acceptã uitã inducit: quippe omnis disciplina in pręsens nõ iucũda sed molesta esse uidetur. Qui igitur per omnem huius uitæ septimanã præsentẽ semper diem à ueteri nequitia atque à fermento intactum præstat, & impollutum, opsonium uitæ

[a] Deesse uidetur dictio, ζύμη.

nium uitę, temperantiam atque continentiam sibi conficiens, is se ab omni consuetudine tenebrosa seiūgit. Hoc enim est decimaquarta lunaris cursus & uicesimaprima dimidia: in quibus ex nouilunio per incrementum suo circulo perfecta, rursus per diminutionem ad plenum luminis defectum redit. dicti numeri dimidium uidelicet est decimaquarta, & exiguū quiddam amplius. Igitur quum luna in hac figura constituta fuerit:[a] quoniam suo cursu unà cum noctis spatio progrediens, adijcit id, quod deest circulo, ita ut expleta lumine suum splendorem fulgori diei commisceat, ut neque uesperi, neque diluculo interpositio aliqua tenebrarum impediat, quin continua lux sit, per successionem elementorum non interrupto splendore. priusquam enim plenè radij solares occidant per rectam lineam medianam, contra solem luna apparet, ac suo lumine subiacentia illustrat: ac rursus priusquam totus circulus eius subeat horizontem, reliquijs lunaris luminis diei splendor commiscetur, atque ita diei illius, in quo plenilunium est, tenebræ, tum mane, tum uesperi successione luminarium illustratæ discutiuntur. Quod igitur sensibili lumini circa decimamquartam accidit, ut per totam noctem ac diem tenebrarum commercium non admittat, hoc lex spiritualis signum esse uult ijs, qui spiritualiter ferientur, ut per omnem uitæ septimanam, unum pascha lucidum & expers tenebrarum totum tempus ipsorum uitæ præstent. Hic Christianis præceptorum paschalium status atque cōditio est. Quocirca ad decimamquartam respiciamus per hoc sensibile & materiale lumen materiæ quidem expertis, sed mente comprehensibilis illius luminis imaginationem colligētes, ut in specie quidem lunam plenam, quæ suum nobis splendorem toti nocti sufficientem præbeat, requirere atque desiderare uideamur, re autem uera pro lege nobis illa obseruatio sit, qua tempus omne, quod nocte ac die terminatur, abundè nobis sufficienter lucidum, clarum, & ab operibus tenebrosis uacuum & alienum sit. Iam uerò quos intellectus etiam ipsa crux, per quam mysterium passionis consummatur, in sese contineat, quis facilè ratione explicare possit? Etenim an non uel sexcenti modi erant ad mortem ferentes, per quos pro nobis administratio mortis impleri poterat? At ex omnibus hic ab ipso, qui sibi pro arbitrio passionē præscripserat, definitus est. Oportet enim inquit, filium hominis, nō dixit, hæc & illa patietur filius hominis: ut aliquis simpliciter dixerit prædicens futurū: sed quod arcana quadā ratione necessariò fieri debebat, eo uerbo pręscribit atq; decernit, dum dicit, Oportet filiū hominis multa pati, & reprobari, & crucifigi, & tertia die resurgere. Considera enim atq; perpende mihi significationem uerbi δεῖ, id est, oportet: per quā deprehēditur, q; nō aliter atq; per crucē prorsus fieri passionē, quę traditur, oporteret. Quę igitur huius rei ratio est? Solius magni Pauli est arcanis uerbis, quę in abditis & arcanis paradisi sacris initiatus audierat, instituti, etiā huius rei mysteriū declarare: queadmodū aliqua ex parte per ea, quæ ad Ephesēos scribit, uerba rē arcanā subindicat, dicens: ut ualeatis percipere cū omnib. sanctis, quę sit latitudo, & longitudo, & profunditas, & sublimitas, atq; cognoscere præeminētē & excellentē dilectionē cognitionis Christi, ut impleamini omni pleni-

[a] Videtur aliquid desiderari, aut certè longa satis parenthesis est.

Locus corruptus utrobiq;.

Matt. 16. 17. & 20. Marc. 8. Luc. 9.

ad Ephes. 3.

omni plenitudine Dei. Non enim temerè diuinus ille oculus apostoli figuram crucis animaduertit: sed per hoc etiam clarè ostendit, quòd omnibus ignorantiæ squamis ab oculis detractis, in ipsam clarè intuetur rerum ueritatem. Vidit quòd hæc figura, quatuor prominentijs ab ea, quæ in medio est, commissura, dispertita atque diducta, eius qui in ea apparuit, uirtutē ac prouidentiam per omnia permanentē & in omnes partes se diffundentem significat. & ideirco unamquanque prominentiam proprijs uocabulis appellat, profunditatē dicens id, quod à medio deorsum pertinet: altitudinem, quod suprà est: latitudinem uerò ac longitudinem, quod utrinque ex transuerso distenditur à commissura: ut id quod ab una parte medij est, latitudo, quod ab altero parte est, longitudo appelletur. quibus uerbis hoc mihi apertè significare uidetur, quòd nihil ex reb. uniuersis sit, quod à diuina natura omnino nō cōtineatur: quicquid supra coelos, quicquid sub terra, quicquid ad terminos rerum undique ex obliquo porrigitur. Significat enim per altitudinē quidē id, quod suprà est: per profunditatē id, quod sub terra est. longitudine uerò ac latitudine terminos per mediū porrectos: qui ab ea, cuius in potestate uniuersa sunt, uirtute cōtinētur. Fiat autē tibi eorū, quę dicūtur, demōstratio per ea, quę in animo tuo fiunt, dum cogitas de Deo. Suspice enim in coelū, ac profunditates infernas cogitatione perpende: extende mentem ad obliqua, atque extrema constitutionis rerū uniuersarū, & cogita quæ sit ea uertus, quæ hæc contineat, quæ tanquā nodus aliquis & uinculum uniuersitatis sit: & uidebis quòd in mente tua de diuina potentia cogitatio figurā crucis ex sublimibus ad profunditates pertinentem, & ad terminos extremitatū per obliquū porrectā ultrò insculpit. Hanc figuram etiā magnus Dauid in suo cantico celebrauit: Quò me conferā à spiritu tuo et à facie tua? quò cōfugiā? si ascendero in coelum (hæc est altitudo) si descēdero in infernū (hæc est profunditas) si assumpsero alas meas ad diluculū, qui est ortus solis (hæc est latitudo) si diuertero ad extrema maris: ita enim occasum nominat: hęc est longitudo. Vides quomodo per ea quæ dicit, figuram crucis depingit. Tu, inquit, es, qui omnia permeas ac peruadis, et uinculū atque cōiunctio eorū, quę sunt: omnes in te ipso terminos cōprehēdēs. suprà tu es: infrà tu ades: in hoc termino manus tua est, & in altero dextera tua deducit. Propterea magnus quoque apostolus, cùm impleta fuerint omnia, quæ pertinēt ad fidē atque cognitionē, adoratū iri dicit eū, qui est super omne nomē, in nomine Iesu Christi, tum à coelestibus, tum à terrestibus, tum ab infernis. Rursus per hęc uerba secūdū figurā crucis partitur Christi adorationē. pars enim supramundana in superiore parte crucis, domino præstat adorationē: mundana in medijs: inferna uerò profunditatē obtinet. Hoc etiam, ut mea fert opinio, ἰῶτα est, quod cum uirgula trāsuersa cōspicitur: quod etiā coelis firmius, & terra stabilius, & tota rerū cōstitutione durabilius est. Coelū & terra pteribūt, & totius mundi figura trāsit: Iota autē ex lege, & apex non transit. linea ad perpendiculū supernè deorsum pertinens Iota dicitur: quæ autem transuersa per obliquum ducitur, κεραία, id est, apex, siue antenna nominatur, quemadmodum etiam hoc discere licet à nautis: lignum enim quod transuersum malo incumbit,

Psal. 138.

unde

unde etiã uelum explicãt,ex ipsa figura indito nomine λυχνίαν,id est ante ri nam dicunt. Quapropter ad hoc mihi spectare uidetur diuina Euangelij uox, quoniam illud est, in quo uniuersa consistunt, quod ijs quæ ab ipso continentur, sempiternius est:quod suam uim uniuersarum rerum conser uatricem ueluti per inuolucrũ & speculum quoddam figuræ, quæ in cruce apparet,ostendit.Hac igitur de caussa dicit,Oportet filium hominis nõ simpliciter mori,sed crucifigi:ut perspicacioribus crux diuinarum rerũ ex plicatrix fieret in omnibus pollentem potestatem eius, qui in ea ostensus & omnia in omnibus est,figura ipsa significans atq; declarans. Nec honestum quidẽ illum senatorẽ,fratres,Iosephum ab Arimathæa silentio prętereamus,qui dono acceptũ sanctũ illud & immaculatũ corpus sindone mũda circundat,& in puro monumento reponit. Pro lege nobis esto honesti illius consiliarij factũ,ut nos similiter nobis cõsulamus,ut quũ donũ illud corporis sumpserimus,ne sordida conscientiæ sindone id excipiamus,ne ex ossibus mortuorũ & omni impuritate olenti monumento cordis repo namus,sed,queadmodũ dicit Apostolus,exploret & periculum sui faciat unusquisque,ne gratia in iudiciũ indignè gratiã excipienti cõuertatur. Enimuero interim dum uerba facio,sentio,me lucidæ illius angelicæ stolæ fulgore præstringi,ac dulcis ille terræmotus graue lapidẽ ab humano mo numento reuoluens,per quem omnibus aperitur ostium resurrectionis,p̃ uoluptate cor meum cõcutit atq; percellit. Curramus item nos ad spectan dum inopinatum & admirabile spectaculum:præterijt enim iam sabbatũ. ne post mulieres prodeamus. Sint etiã in manib. nostris aromata, fides & conscientia:hic enim Christi bonus est odor, ne amplius cum mortuis uiuentem quęramus.Nam ita se quærentẽ summouet Dominus dicens:Ne me attingas,sed quum ascendero ad patrẽ, tunc licebit tibi attingere.Audiamus quid boni mulier quoq; annuntiet,quę per fidem uiro anteuertit: idq; præclarè sanè fecit,ut per hoc, quod princeps & dux fuit ad bonum, de eo quod caussa mali extiterat,defensionem pararet. Quis igitur est ille bonus nuntius mulieris?profectò non ex hominibus, neq; per homines, sed per Iesum Christum. Audi enim, inquit, quid mandauerit nobis Dominus,ut ad uos diceremus, uos,inquam, quos etiam fratres suos nominat:Vado ad patrem meum & patrem uestrũ, & Deum meum & Deum uestrum.O præclarum,ô pulchrum ac bonum nuntium,qui propter nos, nostri similis factus est, ut per hoc, quòd generis ac naturæ nostræ particeps factus est, fratres nos suos faceret: offert suum hominem uero patri,ut per eum attrahat, quicquid eiusdẽ generis ac naturæ est, ne amplius dedecus sit illis,quòd in seruitute fuerũt,qui natura Dij non sunt, propterea quòd rursus adducti sint ad uiuentem ac uerum Deum, neu abdicentur & à paterna hæreditate repellantur, qui filium per adoptionem sequuti sunt: qui quum in multis fratrib. primogenitum se per carnẽ fecisset, omnem cuius per carnem secum contemperatã particeps fuit, naturam attraxit. Sed quia azymus panis, qui ante pascha sumebatur, intybum [a] fibris amaris pro obsonio habet. Videamus qua obsonij dulcedine panis post resurrectionem condiatur. Vides Petro piscante in manibus Domini

a Allusio pulchra ad dictiões πικρὶς et ὄψωνια, quæ latinè, eadẽ & sententia & gratia seruata uix exprimi potest.

Lu.24.Io.21.

Domini panem & fauum mellis. Cogita in quid tibi amaritudo transmutetur, igitur nos quoque ex sermonum piscatu surgentes accurramus iam ad panem, quem dulcem efficit fauum bonę spei, per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria & imperium cum patre & sancto spiritu in secula seculorum. Amen.

DE RESVRRECTIONE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, ET QVOD NVLLO MODO SIbi inuicē contrarij Euangelistæ diuersis modis memoriæ prodiderint ea, quæ acciderunt in resurrectione Emmanuelis, Oratio secunda: Interprete Laurentio Sifano.

QVANQVAM omnes quidē propemodum, dilecti, eam quæ à nobis in dominica nocte commodè atque compteter introducta est, Euangeliorum approbant lectionem de resurrectione magni Dei & seruatoris nostri Iesu Christi: nonnulli tamē utilitatem quidē se sensisse nō negant, sed quòd putent se aliquanto tectius et obscurius doctos esse, de eadem re nō eadē, sed contraria & auditorem magis ad incredulitatem inducentia dicentib. Euangelistis, perturbari se aiunt. Cui enim credendum est? Matthæo, qui uesperi sabbatorum resurrectionem accidisse scribit? an Iohanni, qui hoc idem mane, cùm adhuc tenebræ essent, contigisse memoriæ prodidit? An Lucæ & Marco (quorum hic ortum solis, ille profundum diluculum eundem articulum temporis, quo illa cōtigerint) nominauit? Ad solutionem igitur propositi dubij, aliarum'que circa scrutationem dictorum exorientium quęstionum, excitari nos licet infirmos à Deo, qui resurrexit, & planam adhibere interpretationē oportet. Etenim eum qui semen lectionis deiecit, eamque in auribus uniuersorum sparsit, æquum est inde quoque ortarum quæstionum reddere rationem. hoc itaque facere etiam, atque ex illis ipsis, quæ super his dubitantes dicebant, rationem inferre conabor. Neque enim sacri Euangeliorum scriptores, uel uesperi sabbatorum, uel maiori parte noctis præterita, uel diluculo rursus, uel post solaris radij emersum, resurrexisse dominum dixerunt. (Sic enim contrarietas esset, si unum factum, non in uno potius, sed in diuersis temporibus accidisse scriptores memorię prodidissent.) sed mulieres scripserunt, alio tempore alias ad sepulchrum uenisse, & non circa eundem temporis articulum: (quomodo enim eas, quæ diuersis temporibus uenerunt?) omnes uerò similiter audiuisse ab angelis de seruatore, Surrexit, nō est hic: nō adiecto, quādo. quasi in illa diuina nocte absque controuersia, & in hoc omnibus consentientib. resurrectio quidem acciderit, nemo uerò horam notauerit, quæ omnibus ignota erat, præterquam quū Deo, qui resurrexit: tū patri, qui solus ita noscit filium, ut ipse cognitus est à [a] filio: tum spiritui, qui omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Matthæus enim dixit Mariam Magdalenam & aliam Mariam uesperi sabbatorum uenisse ad uidendum sepulchrum: terræmotum autem factum esse magnum. Atque angelū de coelo descendisse, cuius

[a] Locus corruptus utrobique: τῶ πατρί lego, τῷ υἱῷ.

aspectus quidē fulguri, stola uerò niui haud dissimilis fuerit, ut ipso terribili quidem habitu perterrefaceret custodes: qui etiam non ferentes uisionem, parum etiam abfuit, quin perirent, mortui facti metu: candore uerò inuitaret mulieres, et fiduciam inijceret natura timidis ac formidolosis, resurrectionēq; per ipsum habitū cum ingenti lætitia annuntiaret. his em̄ de causis missus erat. Quū em̄ lapidē reuoluisset, reperit resurrexisse dominū, sepulchrū quod sigillis munitū fuerat, ac p̄sidio militū custodiebatur, sicut Deū decebat, clauso relicto, quēadmodum clausis quoq; ianuis penetrans in domiciliū ad discipulos accessit, quare etiam dicebat, Nō est hic, sed surrexit, significans angelis ante suum aduētum admirabiliter accidisse resurrectionem seruatoris, quam ut Deus propria uirtute exequēs in ijs, quæ deposita ac destinata erant, peragendis nullū angelorū auxiliū desiderauit. Nisi em̄ hoc ita esset, dixisset: Ecce resurgit, significās id, quod statim fieret sed quoniam ante factū erat, pręterito tēpore utens dixit, Nō est hic, sed surrexit. Atq; illud etiam ex hoc apertè demonstratur, quòd apostoli cùm prædicarent Euangelium, propter infirmitatē audientium dicebant Christum resuscitatū esse à patre acceptabilē & commendabilem hoc modo sermonē reddentes. sed angelus, qui primus resurrectionis annuntiatricem uocē rupit, nudā designans ac maiestatis plenissimā Deoq; maximè conuenientem eius, qui resurrexerat, potestatē, clamabat: Non est hic, sed surrexit. Itaq; quòd dicitur eum resuscitatū esse à patre, audientium quidem, ut dixi, disponebat atq; moderabatur infirmitatem, eundem uerò continet, & nō alium intellectū. Nam in quo operatur pater? In propria potentia uidelicet & uirtute. Quænam est autem uirtus ac potentia patris? Nemo alius p̄terq; Christus: Christus em̄ Dei uirtus ac potentia, Deiq; sapientia est. Ergo seipsum resuscitauit Christus, etsi à patre dicitur esse resuscitatus. Cęterùm ὀψὲ σαββάτων. id est, sero uel uesperi sabbatorū, non significat uesperū, qui post occasum solis fuit: neq; em̄ singulariter dixit, uesperi sabbati, sed pluraliter, uesperi sabbatorū. sabbata uerò omnē septimanā uocare solent Hebræi. Nā ne longius abeas, Euangelistæ, uno sabbatorū, inquiunt: cùm dicendum fuisset, primo die septimanæ. Sic nimirum etiam in communi consuetudine utimur, secundum sabbatorū, & tertium sabbatorum appellantes secundum & tertium diem septimanæ. Non dixit igitur, sero sabbati, aut uesperi sabbati, ut uesperū illius diei significaret: sed serò sabbatorū, ut tardius, & multū distās indicaret. Etenim aliquando nos quoq; ita dicere solemus, ὀψὲ τοῦ καιροῦ παραγίγονας, id est sero uel tardius ad tempus uenisti: ὀψὲ τῆς ὥρας, id est sero uel tardius ad horā, ὀψὲ τῆς χρείας, id est, sero ac tardius, q̄ usus & necessitas postulasset: nō uesperam, neq; tempus, quod post occasum solis est, significantes: sed tardius, & postq̄ usus & necessitas postulauerit, aut post tēpus commodū & opportunū factū esse quippiam hoc modo indicantes. Atq; ὀψὲ σαββάτων, id est sero, uel uesperi sabbatorum, longius & tardius præteritæ septimanæ tempus significat. Impletur quælibet septimana occasu solis sabbatū excipiente. Nam etiam Matthæus quum temporis articulū, qui multùm distabat à fine expletæ septimanę, significaret, & quasi seipsum interpretaretur,

pretaretur, adiecit, q̃ illucescit in unā sabbatorū. Præterierat, inquit, in tantum nox, ut esset tēpus, gallorū cātus, qui cantus lucē futuri diei pręcedit. Tūc nimirū atq; in hoc articulo tēporis, nō aūt uespera q̃ sabbatū insequitur, finientes ieiunia, incipimus nos oblectare consuetudine, quę apud omnes obtinuit, hanc rem cōprobante. Quum igitur hic temporis esset articulus, Maria Magdalena atq; altera eiusdē nominis ad sepulchrū uenerunt, & angelū, qui de cœlo descenderat, quēadmodū dictum est, uiderūt: qui reuoluto lapide super eū sedebat: à quo etiā inuitatę uiderūt locū, ubi positus erat Dn̄s: & currere iussæ quæcq; acceperant, mandata discipulis edere, egressæ celeriter è monumento currebant: itaq; currētibus obuiam factus Iesus appellauit eas, dicens, Saluete. Etenim oportebat primum muliebrem sexum & ab angelo bonum resurrectionis accipere nuntium, & Dominū uidere, & primam ab eo uocem audire, Saluete. quoniā mulier quoq; prima audiuerat fraudē serpentis, & cōtra præceptū uiderat ligni interdicti fructum, & pœna tristitię ac doloris condēnata fuerat. Quapropter etiam adorare seruator & pedes apprehendere & contrectare permittebat, ut ijs q̃ primę desciuerant & alienatę erāt ab eo: & discipulis gaudiū annūtiare iubebat, quū mulierē, quæ tristitiæ ministra Adamo fuerat, gaudij nuntiā uiris esse uellet, contrarijs contraria curans. Euntibus aūt illis, inquit, ut mandata referrent discipulis, Ecce quidā de custodia in urbē uenerunt ac renuntiauerūt principibus sacerdotum omnia, quæ acciderant. Atque illi coacti unacq; cum senioribus habito consilio satis magnā pecuniā dederunt militibus, dicentes, Dicite quòd discipuli eius noctu uenerint, & surripuerint eū uobis dormiētib. Et si hoc delatū fuerit ad præsidē, nos persuadebimus ei, & uos securos reddemus: illi aūt accepta pecunia, fecerunt quēadmodū erant edocti. & diuulgatus est hic rumor apud Iudæos usq; in hodiernū diem. Atq; altera quidē Maria: (hanc aūt deiparam fuisse credere cōsentaneū est: q̃m nec à paßione quidē abfuit, sed stabat iuxta crucem, ut Iohannes memoriæ prodidit, quam etiā decebat ea, quę ad gaudium pertinebant, annuntiare, ut quæ radix gaudij esset, ac præclarè audiuisset illud, Aue gratia plena, Dominus tecū:) mandatū Domini exequēs. discipulis omnino exposuit. Non ēm fas erat nō adimpleri id, quod ita clarè dispositū, administratū, & præceptū erat, tametsi non crederent qui audiebant. Quoniā hoc quoq; accidere solet, dum immensa miracula annuntiantur. neq; ēm otiosi permansissent, si credidissent. At Magdalenæ unà cum deipara abeunti & similiter ad annūtiandū properanti accidit quiddā more humano. & quēadmodū Petrus ab Herode cōprehensus, & nullo negotio solutis catenis per angelū ex custodia eductus, multūq; spatij progressus, quoad portam quoq; urbis transijsset, nō putabat uerū esse, quod agebatur, sed uisionē se uidere existimabat: ita etiā hęc quū excellentiā miraculi ueluti importunū & intēpestiuū quiddā esse reputaret, & simul posteacq; custodes anteuertissent, & cum pontificibus cepissent texere calumniā aduersus resurrectionē, prorsus tale quiddā subsusurrari sensissent, ambiguitatis ac dubitationis cogitationes admisit: neglectaq; renūtiatione atq; salutari mādato ad sepulchrū tendebat mane, quū adhuc tenebræ essent, ut Iohannes ait. Quemadmodum enim permisit Dominus,

ut ex incredulitate Thomas diceret, Nisi uidero in manibus eius ueſtigiũ clauorum,& mittam digitum meũ in ueſtigium clauorũ, mittam item ma num meã in latus eius, non credam: ac per curioſam illius incredulitatem & contrectationem,nos in eam fidem cõfirmati ſumus, ut omiſsis opinio num ac ſuſpicionũ fabulis,quo corpore paſſus eſt,eodem etiam reſuſcita-tum eſſe credamus Emmanuelẽ: eodem modo Mariam quoq; Magdale nam ad incredulitatẽ reuerſam: quum hoc etiam facilius ei accidiſſet: (nõ ignota eſt enim muliebris ſexus fragilitas & facilitas ad lapſum:) per cu-rioſam & ſuperuacuã inquiſitionẽ,miraculum reſurrectionis,quod omnẽ fidem cogitationẽq; ſuperat atq; excedit,credibilius efficere permittebat. Cum hac igitur ambigua mente accedens, quũ lapidẽ duntaxat ab oſtio monumenti reuolutũ uidiſſet, angelũ aũt non amplius ſuper eo, ut paulò antè ſedẽtẽ,ab incredulitate uinci ſe paſſa eſt,imaginationẽ & alienationẽ mentis ex pauore repentino contractã eſſe exiſtimans id,quod prius uide bat,idq; nõ pro uero,ſed pro falſo ducebat: quumq; accurriſſet ad Petrum & ad alium diſcipulum,quẽ diligebat Ieſus, clamabat dicens, Suſtulerunt Dominũ ex monumento,& neſcio ubi poſuerint eum. Vides quòd quũ ex ijs, quæ poſt relationẽ cuſtodũ apud Iudæos conficta erant,aliquid ta-le ad aureis eius perueniſſet, mẽte immutata atq; deprauata eſt:ac putauit aduerſarios furatos eſſe corpus Ieſu, ut furtũ in apoſtolos conferrent. At Petrus & Ioãnes ſine mora ſurrexerũt, & ad ſepulchrũ cucurrerunt. Non enim nouum & inopinatũ erat quod dicebatur, ut, [a] quod ad reſurrectio nem attinet,fidem non haberent: imò uerò etiam credibile & non diſcor-dans & alienum erat à malitia Iudaica. Intrepidè aũt & abſq; metu id age-bant quum ſilentium eſſet,tenebris nõdum diſcuſsis, Deoq; fiduciam eis atq; animi præſentiam ſubminiſtrante. Sed quum eò ueniſſent,manifeſta atq; euidentia ſigna reſurrectionis inuenerunt. Vident enim in ſepulchro linteamina iacentia.quod nequaq; accidiſſet, ſi corpus furto ſublatũ fuiſ-ſet. Primùm enim furibus mos eſt ueſtes detrahere atq; ſpoliare, deinde admodum celeriter committere furtũ, ne in ipſo facinore deprehenſi peſ-ſimè mulctentur. De corpore aũt Ieſu in hunc ferè modũ ſcripſit Ioannes, Obuinxerũt eum linteis cum aromatibus,prout mos erat Iudæis ſepelire. Quomodo igitur nõ multi negotij res furantibus fuiſſet uincula ſoluere, corpusq; nudare linteaminibus, quæ iam adhæſiſſent,& facilè auelli non potuiſſent,ac priuſquã detracta eſſent,rumperentur. Mixtura enim aloes & mirrhæ,quam attulerat Nicodemus,conferta & implicata erant. Quin etiam ſudarium,quod fuerat in capite eius, non cum linteaminibus poſi-tum,ſed ſeperatim inuolutum in unum locum nullius trepidationis, qua-lis furto ſublato corpore fuiſſet,indicium erat. Qui enim otium,taliſq; ſe-curitas furibus fuiſſet, ut tegumentum etiam capitis aptè inuoluerent, & ſeperatim deponerent? Itaq; hoc etiam manifeſto ueritatem reſurrectio-nis oſtendebat: ſimul autem etiam myſterium à diuina maieſtate haud a-lienum innuebat: nimirum quod caput deitatis locum obtinens:(iuxta il lud,caput Chriſti Deus:) & qui de eo extant ſermones,manent circa car-nis humanæ aſſumptionẽ quaſi inuoluti atq; indiſſolubiles: etiamſi infe-riora,quæ circa diſpoſitionẽ & adminiſtrationem,quam in carne peregit, & circa

[a] ἵν' ὡς ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστοῦντες. utrunq; exẽplar ita habet: alioqui legiſſem: οὐ γὰρ παράδοξον τὸ λεγόμενον ἦν τοῖς πολλοῖς τῶν [illegible]

Ioan. 14.

& circa eam, quam cum hominibus in terra conuersationem habuit:(quarum rerum figura,linteamina erant:) acciderunt, quantũ eius fieri potuit, à nobis dissoluta atq; contrectata sint. Atq; his uisis Petrus & comes eius crediderunt,quũ non simpliciter solùm, uerumetiam præstantiori mente ac sensu apostolico rem spectassent.Plenũ enim luminis erat sepulchrum, ut etiamsi nox adhuc esset,dupliciter tamen tum sensibiliter,tum spiritualiter uiderent ea, quæ intus erant. Nam si semper lumen iustis est, prout scriptum est,multo magis iustorum Deo.Non crediderant autem,inquit, quia nõdũ nouerãt scripturã, q; oporteret eũ à mortuis resurgere. Atqui sciebant, quia seruator eis sæpè prædixerat, quòd resurrecturus esset: sed non tanq; à scriptura,atq; inde petitis oraculis (quę fieri nõ poterat, quin euenirent)adducti, sed tanq; circa fidem adhuc labascẽtes atq; claudicantes.Cæterùm quòd nudus Iesus absq; linteaminibus resurrexit, significat eum nequaq; posthac cibi potus'ue,aut indumẽtorum gestaminis atq; operimenti egentem in carne cognitum iri.Et si id,quod decretũ,dispositũ ac destinatũ erat,exequẽs & administrans sponte sua se his rebus subiecit, ut qui eiusdẽ nobiscũ naturæ particeps esset:deinde significat etiam Adami in pristinũ statum restitutionẽ,in quo nudus erat in paradiso,& non erubescebat. Nã de cætero tanq; Deus, licet incarnatus gloria,quæ Deum maximè deceret, circundatus erat, quũ ipse sit is, qui lumine tanq; pallio induitur,ut inquit propheta Dauid. Ac Petrus quidem & Ioannes fide ipsis ex ijs,quæ uiderant,facta,domum reuerterunt:Mariæ uerò nihil dixerunt.Curabat eñ & operam dabat is, qui solus sapiens est,ut fidem nõ habens per ea quæ uideret potius,quàm quæ audiret, ad credendũ adduceretur.Stabat igitur iuxta monumentũ foris plorans,& cùm inclinasset se, uidit angelos duos ueste candida insigneis & illustreis,sedentes unum ad caput,alterũ ad pedes,ubi iacuerat corpus Iesu,& quũ lamentationẽ lætitia cõmutare oporteret,lachrimari nõ desistebat,adeò ut angeli quasi cum increpatione dicerẽt, Mulier quid fles? perinde ac si dicerent, Muliebres hæ sunt lachrymæ,non læti animi.Qui eñ locũ habet lamentatio post tale spectaculũ? Atq; illa in eadẽ incredulitate perseuerans:(prorogabatur eñ & extendebatur perturbatio,ut per ea quæ paulatim adijciebantur ad credendũ,perfectè expurgaretur,)ad eos dixit,Sustulerunt Dominũ meũ ex monumento,& nescio ubi posuerint eum.Atq; hæc loquuta conuersa est retrorsum,& uidet Iesum stantẽ,nec sciebat quòd Iesus esset:partim quòd prę lachrymis offusa tenebris,& quasi caligine grauata esset:partim quòd etiam Iesus interea rem ita disponeret, ut ab ea nõ agnosceretur. quãobrẽ etiã dixit,Mulier quid ploras? quẽ quæris? Illa existimans quòd hortulanus esset,dicit ei,Dñe, si tu asportasti eũ,dic mihi,ubi posueris eũ, atq; ego eũ tollã.Forsitã aũt nõ abs re, neq; extra decorũ,hortulanũ esse putabat Iesum: sanè enim ipse uerus & immortalis agricola paradisi erat in horto monumenti,sicut in paradiso mulierem,quæ Adamum primum hortulanum per incredulitatem deceperat, lapsam corrigens atq; emendans. Sic igitur uniuersa mysteriorũ plena, rationibusq; diuinis ac sublimibus referta sunt. Cæterùm quum hæc dixisset Maria, & circa scrutationem corporis solicita hęreret,ac iam etiã magis cõuersa esset ut abiret,satis tortã &

Ioan. 20.

teamina iacētia,q̃ iā antea ingressus plenius & exactius inspexerat.unde so lū prospexisse cōtētus,ac nihil à priore statu immutatū cōspicatus,abijt cō sternatus & admirās id quod acciderat: ac glorificās eū, qui hæc ita ordinasset & administrasset. Ac Maria Magdalena rursus,quēadmodū unà cū ijs,q̃ cum Ioanna erāt,mulierib.portantib.q̃ ante sabbatū præparauerant, unguenta atq; aromata,profundo diluculo profecta erat: ita cum Salome quoq; muliere peregrina,q̃ prēter nominatas licet tardè emerat tn̄ aromata,sed post sabbatū,eadē mente impigrè currebat,assumpta secum etiā Maria Iacobi,ita ut etiā in coemptione aromatū socię fuisse uideantur. Quum em̄ sociæ essent itineris, totā rem gestā cōmune studium esse existimabāt: & ualde mane una sabbatorū ueniunt ad monumentū. Præterea in exactioribus ac plenioribus exēplaribus continetur id, quo significatur, præter iam factas uisitationes etiam hunc mulierū ad monumentū contigisse accessum. Quid aūt λίαν πρωΐ, id est, ualde mane, sit, explicans Marcus adiecit, orto sole. Et dicebāt, inquit, ad inuicē, Quis reuoluet nobis lapidē ab ostio monumenti: & sublatis oculis uident lapidem reuolutū. Erat enim magnus ualde. Quum enim Salome meritò dubitaret, ut q̃ omnino ad sepulchrū nō accessisset, atq; hæc ad comites suas diceret, illæ tacētes, prout superius dictū est, cùm sustulissent oculos, aspectu ipso responsum dederunt. etenim lapis reuolutus in conspectu apparebat. Qm̄ aūt unà ibant, et cōmune eis iter erat, idcirco inter se dixisse ac dubitasse scriptū est, si rerum naturā atq; historiæ ueritatē cōsideremus, ac discernamus cuius earū proprium fuerit dubitare. Nam eas, quæ iam sæpè lapidē reuolutū uidissent, de hoc solicitas esse, probabile non erat. Sed quoniā inter has mulieres de quib. est apud Marcū, persona Salomæ ignara infertur, absq; cōtrouersia, oratio probabilis ac uerisimilis est. Nam nec illas consentaneū est dixisse, Quis reuoluet nobis lapidē, propterea q̃ Iudæi obsignasset aditū sepulchri, adhibita custodia militū, & tertius dies instaret. Dixerāt em̄ scelerati illi ad Pilatū, Recordati sumus, quòd impostor ille dixit, quū adhuc uiueret: Post tres dies resurgā. Si mulieres igitur sciebant miraculū, quod per angelum factū erat, & quòd lapis remotus esset, & custodes expauefacti mortuisq; similes facti recessissent, quō solicitæ & anxiæ de reuolutione lapidis erant? sin autē miraculū ignorabant, custodiam militū considerare, ac nō de aperiēdo monumēto cogitare oportebat. Verū, ut dixi, Salome et hoc ignorabat, & ipsius solius ea uerba erāt. Nā Maria Magdalena atq; altera Maria quū sedissent è regione sepulchri, quemadmodū memoriæ prodidit Matthæus, magnoq; studio atq; industria assidentes id egissent, quum signacula Iudæorū, tum armatorū custodiam oculis suis conspexerant. Ingressa aūt Salome cum utraq; Maria, uiderunt iuuenē sedentē à dextris amictū stola candida, & expauerūt omnes: hæc quidē, quòd fide indigeret, ac magis humano more affecta esset: illę uerò, quòd sępius ad monumētū uenissent, curiosęq; ac suprà quā necesse atq; opus esset, deinceps explorare atq; inuestigare resurrectionē uiderētur. Nā idcirco etiā iuuenis apparuit, qui magnitudine perterrefacere ac metū inijcere posset. ac terrori alacritatē & lætitiā miscēs, per candorē stolæ, quū propter diē scilicet festū, tū ne metu obrigescerēt, acerbius eas alloquitur castigās uerbis & ad-

monens, ne post tot spectationes curiosæ essent, sed potius firmæ manerent in ijs, quæ uidissent. Ite, enim inquit, dicite discipulis eius & Petro: (discipulis quidẽ utpote ijs qui sæpè nõ crediderũt: Petro uerò, ut qui iterũ eadẽ uobiscũ curiositate adductus ad monumentũ uenit:) ꝙ pręcedit uos in Galilæam: ibi eum uidebitis, sicut dixit uobis: uobis mulieribus uespere sabbatorũ illucescente in unam sabbatorũ conspectus, ut Matthæus conscripsit. Discipulis enim nunquam apparet eum dixisse, quòd post resurrectionem ipsis in Galilęa appariturus esset, nisi fortè quis illud dixerit, quod & Matthæus & Marcus scripserunt post cœnam mysticam exeuntibus ipsis dicto hymno in monte oliuarum, ab seruatore sic quodammodo dictum, Postꝙ autem resurrexero, præcedã uos in Galilæam. Egressę autem è monumẽto Maria & Salome, tremore atꝗ terrore correptę profugiebant, ac nemini quicꝗ dicebant. timebant eñ, partim quidẽ propter terrorẽ adolescentis, partim uerò quòd iam dies progressus esset, & Iudęi (ut est uerisimile) sursum deorsum obambulãtes [a] ad cædẽ parati essent. In exemplaribus paulò diligentius & exactius scriptis Euangelium secundum Marcum hactenus, Timebant enim, finem habet. In nonnullis adiecta sunt hæc, Quum surrexisset autem, mane primo die [b] sabbatorum apparuit primùm Mariæ Magdalenæ, ex qua eiecerat septẽ dæmonia. Hoc autem contrarium quiddam ijs, quæ à nobis suprà dicta sunt, continere uidetur. Quum enim hora noctis, qua seruator surrexit, ignota sit, qui fit, ut in hoc loco, mane eum resurrexisse, scriptum sit? Sed hoc dictũ nullo modo cõtrarium apparebit, si aptè atꝗ scienter legerimus. Etenim subnotare & subdistinguere doctè atꝗ intelligenter oportet, Quũ surrexisset aũt: atꝗ ita subiungere cõsequenter, mane primo die sabbati, apparuit primũ Mariæ Magdalenæ: ut uerbum quidẽ ἀναστὰς, id est, quũ surrexisset, conueniẽtẽ cũ Matthæo ad superius tẽpus relationẽ habeat: uerbũ uerò πρωὶ, id est, mane, ei quæ Mariæ facta est, apparitioni attribuatur: quæ prima cũ altera Maria, atꝗ iterum sola uiderat Dominũ. πρωὶ eñ, id est, mane, uel diluculo, uniuersum illud spatium est, quod post gallorũ cantũ intercedit. Quum igitur quaternæ temporũ sint uices, totidemꝗ accessus, quib. mulieres ad monumentũ uenerunt, spiritus sanctus rem ita dispẽsauit atꝗ ordinauit, ut singuli Euangelistæ singulos temporum articulos conscriberent. Ac Matthæus quidem illas, quæ uesperi sabbatorũ uenerunt ad monumentum, historia comprehendit, & angelum unum descendisse de cœlo, qui lapidẽ reuoluisset: Ioannes aũt, Mariam Magdalenã uenisse solam in tenebris ante lucem conscripsit, atꝗ angelos duos intra monumentum uidisse: Lucas alias circa ipsum diluculũ: Marcus uerò aliam oriente sole, adiunctis nonnullis, quæ iam etiam antea ad monumentũ fuissent. Atꝗ illis quidem duos uiros astitisse: has uerò sedentem à dextris iuuenem uidisse: atꝗ omnes stolis albis indutos fuisse memoriæ prodiderunt. Itaꝗ si quis ea, quæ singuli secundũ ordinem temporũ scripserunt, composuerit, poßit unã [a] consonantiã concordantiãꝗ & unum corpus historiæ totius efficere: perinde ac si unus totã rem gestã & nõ cõplures scripsissent. Nam si unus quidem aduentus mulierum, quæ in uno temporis articulo accidisset, omnes quatuor mentionẽ fecissent, & non eosdẽ angelos dixissent appa-

Matth. 26.
Mar. 14.
Mar. 14.

a φοιτῶντες ἄνω καὶ κάτω περινοστῶν, est in utroq; exemplari: fortaße rectius legetur, φωνοῦντες, clamore terrerent.
b σαββάτων, est in utroq; exemplari. in uulgatis exẽplaribus noui testamẽti σαββάτου, singulariter.

a μίαν ἁρμονίαν.

apparuisse:uel una atq; eadem apparitione siue uisione ab uniuersis edita, hanc in diuersis temporibus accidisse dixissent, & non unius quisq; temporis mentionẽ fecissent,discrepantiæ atq; dissensionis reprehensionẽ effugere narratio nõ posset. Sin aũt & personæ & tẽpora diuersa fuerũt,& eorũ,qui apparuerũt, facies nõ eædẽ:quũ Deus cõplurib.modis fidẽ facere uoluerit incredibili miraculo resurrectionis:& quod unus prætermisit, alius historia persequutus est Euangelista:qui fieri põtest,ut nõ tota narratio pura & ab omni reprehensione libera sit:Qm̃ aũt multarũ Mariarũ in Euangelijs mẽtio fit,treis numero omneis esse statuere debemus: quas Ioannes comprehensim numerauit, cùm diceret, Stabant autẽ iuxta crucem Iesu mater eius,& soror matris eius,Maria Cleophæ, & Maria Magdalena.Nam Mariam Iacobi,& Iosæ matrẽ apud alios Euangelistas nominatam, deiparam & non aliam esse credimus. Quoniam enim ita dispositũ & destinatum erat, ut & [a] diuinus partus obumbraretur, & sanguinarijs Iudæis non manifestaretur, quòd circa ipsum tempus,quo ad lectum iugalem ducenda erat,uirgo ex spiritu sancto concepisset: quemadmodum literis mandatum est, quòd & uir huius & pater Iesu uocatus sit Ioseph: eodem modo Iosę & Iacobi filiorum Iosephi fabri ex prioribus nuptijs & præmortua uxore puerilẽ ætatẽ agentiũ mater deipara & appellabatur & nominabatur.hæc nimirũ obtrectantes etiã Iudæi de seruatore dicebant, an non hic est filius fabri: no'nne mater eius uocatur Maria,& fratres eius Iacobus,& Ioses,& Simon,& Iudas:Atq; idcirco Ioannes quidẽ,ut qui libere diuinam historiam conscriberet,eam,quę stabat iuxta crucẽ,id quod re ipsa erat,matrem Iesu appellauit. Cæteri uerò Euãgelistæ,qui multùm circa dispositionem laborauerunt,certo consilio matrem eam Iacobi & Iosę appellauerunt:(hi enim primi erant & insignes filij Iosephi:)hoc apertè significãte scriptura,quòd hac dispositione & ordinatione atq; inde cõcepta opinione absq; periculo Maria passioni salutari interesset.Nam si uulgus eam esse uirginem sciuisset, perdita forsitan fuisset ab inuidis Iudæis. Reperias autem eam etiam unius solius filiorum Iosephi matrem apud Euangelistas nominatam esse, Mariam Iacobi, & Mariam Iosæ.Marcus autem Iacobi parui & Iosę matrem eam uocauit.quoniam alter erat Iacobus Alphæi magnus idcirco, quia duodecim apostolis connumeratus erat. Nam paruus nõ erat de numero eorum. De illo aũt aliquis fortasis haud immeritò addubitauerit: quo pacto seruator discipulis partim per angelos, partim sua ipsius uoce pollicitus,quòd profectus in Galilæam eis appariturus esset,uisus sit Hierosolymis quoq; promissum pręstare.Nam secundum Lucã quidẽ in ipsa die resurrectionis ipsis undecim congregatis: ut Ioannes autem scribit,& in hoc ipso, & octauo die præstat apparitionẽ stans in medio ac dicens,Pax uobis, atq; etiam Thomę se contrectandum præbens. Verùm hoc liberalitatis & humanitatis diuitias ostendit,non mendacij crimen continet. Non enim dixit, In Galilæa duntaxat me uidebunt: neque uerò Hierosolymis uisus, non apparuit in Galilæa sicuti promiserat.hoc enim esset suos sermones falsos reddere mentiẽdo. Sed si & in Hierusalẽ propter metũ Iudæorũ conclusis in domicilio aduentuq; & præsentia sua opus habentib.apparuit,& promisũ præstitit in Galilęa

[a] ἐπισκιάζηται τὸν θεῖον τόκον. est in utroq; exẽplari. quid si legatur τὸν θεοτόκον.

Locus corruptus, aut certè intricatus in utroq; exemplari. quẽ coniectura ductus ita uerti.

quoq; uisus, quū utraq; benignè iuxta ac uerè acciderint, effugere licet om nē criminationē. Mihi aūt magnā ac latentē uidetur in se continere significationē, quod apud Matthæū dictū est de discipulis, nēpe, ut abeant in Galilæā, atq; ibi me uidebūt. Quū eñ futurū esset, ut sæpius eis appareret, ad unā tanq; præcipuā & præter cæteras eximiā apparitionē spectant uerba promissionis, iuxta quā apparriturus erat eis in monte. Nam tunc quum accessissent & adorassent eum, quibusdā ambigentibus, cum authoritate
Matth. ult. plena maiestatis diuinæ dixit: Data est mihi potestas omnis in cœlo & in terra. Nā quæ naturaliter habebat tanq; Deus, hæc dicitur accipere tanq;
Ioan. 17. homo certo consilio factus. Quamobrē etiā dicebat, Glorifica me, pater, apud temetipsum gloria, quam habebam anteq; mūdus esset apud te. Nisi enim hanc propriam haberet ut Deus, fieri nō posset, ut eam tanq; alienam acciperet, Deo & patre per prophetā dicente, Gloriā meam alteri nō dabo. Ac deinceps adiungit uerba, quibus totū orbem terrarum habitatū capturi & quasi irretituri erant, & in quibus consistit uniuersum mysteriū pietatis. Euntes, enim inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæ pręcepi uobis. Ac deinceps adijcit ea, quibus finem horum uerborū & euentum spondet. Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi, Amen. Propterea dicebat, Renuntiate fratribus meis, ut abeant in Galilæam, atq; ibi me uidebūt, ad hanc apparitionē, tanq; propriā quandā atq; pręcipuā, ut dixi, respiciēs: quā magis etiā eis per alia uerba prædixerat, quæ in Euangelicis scriptis non continentur. Nisi eñ hoc ita esset, non dixisset Matthęus, Vndecim aūt apostoli abierunt in Galilęā in montē ubi constituerat eis Iesus: quū nusquā in Euāgelijs pollicitus sit Dominus in monte se facturū esse apparitionē. Nam ante hāc apparitionem, quæ in monte accidit, etiam ad mare quoq; Tiberiadis, quod est Galilææ, apparuit illis, qui septem numero unā erāt. Petro nimirum, Thomę, Nathanaeli, filijs Zebedæi, alijsq; duobus ex discipulis, ut Iohannes scriptū reliquit. Verū ad montē, ubi cōstituerat eis Iesus, respiciebat illud uerbum, Ibi me uidebunt: diuinę maiestatis plena uidelicet oratione mandantem & præcipientē, Euntes docete oēs gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Etenim nec abs re quidē mihi, nec extra propositum uidetur, quod in monte Galilææ, & non in aliquo alio loco hęc uerba dicta fuerūt. Nā Galilęa, lingua gręca *κατακυλισμή*, id est, deuoluta, siue deuolubilis interpretatur. unde etiā Gelgel Rota nominatur. Igitur uelut ex mōte excelso, salutari uidelicet ore prolata hęc uerba rotæ in modū in orbē terrarū habitatū deuoluta sunt, & omnē percurrerūt, atq; uniuersi baptizati sunt, & gētes & ciuitates in nomine patris & filij & spiritus sancti. Cæterùm his uerbis auditis, discipuli ad nullam gentem statim profecti sunt, sed manserunt in Hierusalem usq; ad pentecosten expectantes aduentum & pręsentiā spiritus sancti, qui in igneis linguis ad eos accessit. Nā quū ita uarijs modis eis ad quadraginta dies appareret & congregaret in unū, queādmodū Lucas ait in principio libri Actorū, pręcipiebat & mandabat ne ab Hierosolymis discederēt, sed ut expectarēt promissū patris, de q̃ (inquit) audistis ex me, q̃m Ioānes quidē aqua baptizauit, uos aūt baptizabi-

baptizabimini spiritu sancto. Admodũ autem pulchrè, μὴ χωρίζεσθαι, (id sonat latinè ne separarentur, uel disiungerētur) hoc est, ne longè distarēt, neu procul abessent, non autem dixit, ne prorsus exirent ex Hierusalem. Nam qua ratione hoc dicturus fuisset, qui præceperat eis, ut in Galilæam uenirent? Quod autem in fine Euangelij Lucæ dictũ est: Et accidit, dũ benediceret eis, discessit ab eis, & tollebatur in cœlũ. Itēq; quod apud Marcum scriptũ est: Ac dominus quidē, postq; loquutus fuisset eis, assumptus est in cœlũ, & sedet à dexteris Dei: intelligēdũ est, accidisse quadragesimo die, secundũ id quod in Actis memoriæ proditũ est. Quæ eñ breuiter & concisim in Euangelijs dixerunt, hęc latiore narratione explicantur & declarātur. Hęc sunt, q̃ in Euangelicis lectionib. dominicæ noctis cōtinētur. q̃ ignorantē perturbare possint, q̃ etiã uobis tanq; debitũ depēdimus: uos aũt q̃ facturi sitis hæc audientes, erubesco dicere cōsiderans cōcursum ad spectacula rabiemq; multitudinis. Præbeat aũt nobis Dñs uirtutē ad declinandũ à malo & ad bonũ faciendũ per gratiã atq; benignitatē Domini & Dei & seruatoris nostri Iesu Christi: cui gloria & imperiũ cum patre & spiritu sancto nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

DE SACRO FESTO PASCHAE, ET DE RESVRRECTIONE HABITA IN MAGNA *die Dominica, Oratio tertia: Interprete Laurentio Sifano.*

AVPERES homines, qui dies festos amãt, & quũ lubenti ac parato animo, tũ habitu cultuq; splendido cōuetus ac celebritates frequētãt, & si de suo sibi suppeditare sumptus ad eã, cui studēt, elegãtiã nō possũt, à notis tñ atq; propinquis omnē magnificũ ac pretiosum ornatũ corrogãtes, efficiũt, ut nihil sibi desit ad præsentē usum. Quod mihi quoq; p̃senti die accidere uidetur. Quũ eñ ipse nihil p̃clarũ atq; magnificũ à me ipso possim ad propositas laudes cōcelebrãdas cōferre, ad sacrã cantionē, quã dudũ concinuimus, confugiã: atq; inde argumēto atq; occasione sumpta, dictioni scripturę mea quoq; cōiungēs & quasi attexens soluã æs alienũ: si modò etiã aliquę pauperi seruo ex animi gratitudine erga Dñm suũ profectę laudes suppetũt. Dicebat igitur paulo antè Dauid, & nos unà cum illo: Laudate Dñm oēs gētes, laudate eũ oēs populi. Omnē hominē ab Adamo usq; nemině p̃termittēs, quē nō inuitet, ad hymnũ uocat. Sed occidentales, orientales, & si quis circa alterutros, uel septentrionib. uicinus, uel meridianarum partium incola est, simul omnes allicit & inuitat hoc psalmo. Atq; alias quidem speciatim nonnullos homines appellat, aut sanctos uocans, aut pueros ad hymnum excitans: in præsenti uerò gentes ac populos psalterio cogit in unum. Quũ enim, ut apostolus ait, figura huius mundi transierit, rex uerò ac Deus Christus, omni anima incredula ad plenam fidem ac certam cognitionem traducta, linguaq; maledica cohibita atq; frenata omnibus apparuerit, inhibuerit item Græcorum uanitatem, & Iudæorum errorem, & hæreseωn indomitum linguæ morbum: tunc nimirum tunc omnes

omnes gentes & qui à seculo sunt populi procumbentes consentientem & concordem adorationem præstabunt, & admirabilis quidam concentus & consensus glorificationis erit, sanctis quidem more solito laudes dicentibus, impijs autem ex necessitate supplicantibus: & tunc reuera uictoriæ carmen consentienter ab omnibus canetur tam uictis, quàm uictorib. tunc etiam seruus ille uerbero turbæ author, qui sibi domini sui dignitatē imaginatione sumpserat & arrogauerat, uidebitur omnes admonēs, dum ad suppliciū trahetur, & omnes illius nequitiæ ministri & socij debitis supplicijs ac pœnis afficientur: unus autē rex ac iudex apparebit, quē omnes communem dominum esse confiteantur: quies item erit atq; silentiū, quēadmodum fieri solet, quum pro tribunali sedente prætore præco silentiū indicit, & populi auribus & oculis simul intenti concionantis uocem expectant. Idcirco laudate dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi, laudate tanquam potentē, laudate tanquam benignum & humanū: quoniam eos qui ceciderant & mortui fuerāt, rursus uitæ restituit, uas fractum de integro renouauit, sitū atq; iniucunditatem reliquiarum, quæ in sepulchris erāt, ad animal incorruptibile benignè redegit: animā quę ante quatuor millia annorum corpus reliquerat, ueluti ex longa peregrinatione ad suum domicilium reduxit, eamq; non præ spatio temporis & obliuione quasi peregrinam erga suum instrumētum affectam, sed citius ad id tendētem, quàm auis ad nidum suum deuolat. Dicamus eñ ea, quæ propriè ad festum pertinent, ut ad ipsas res accommodatè & conuenienter feriemur. Nam quod improprium est & alienum, præterquam quod nihil prodest, res est inordinata, incomposita atq; absurda, non solùm in ijs orationibus, quæ de religione ac pietate habentur, uerumetiam in externis & ijs, quæ ad mundanam pertinent sapientiam. Quis enim est orator ita stultus adeoq; ridiculus, qui ad nuptias hilaritate & iucunditate plenas uocatus relicto apto & iucundo genere orationis, quod accommodatum sit, ac quasi congratuletur hilaritati ac festiuitati conuentus, tristia quædā carmina atq; lugubria pronunciet, & ex tragœdia petitas calamitates in conuiuio nuptiali & in thalamo occinat? Aut ex contrario mortuo alicui iusta exequi & orationem funebrem habere iussus, oblitus præsentis casus, iucundum se præbeat & hilarem apud mœstitia plenum conuentum? Quòd si rebus mūdanis res decora est ordo atq; scientia, multo profectò magis eam obseruari conuenit in rebus magnis atq; cœlestibus. Christus igitur nobis resurrexit hodie Deus, calamitatibus et casibus amplius non obnoxius, immortalis: (Ac subsiste parumper tu ethnice, omisso petulanti ac proteruo risu, quoad omnia audiueris:) non ad necessitatem casuum uel de cœlo descendere coactus, uel resurrectionem tanquam inexpectatum inopinatum'ue beneficium pręter spem adeptus, sed qui nouisset omnium rerum finem, atq; ita initium fecisset, ut qui in oculis diuinitatis haberet propositorum cognitionem, & priusquam de cœlo descenderet, uideret & gentium perturbationē, & duritiē Israelis, & Pilatū pro tribunali sedere, & Caiaphā uestē sibi discindere, & seditiosam plebē ira inflammari, & Iudam prodere, & Petrū propugnare, & paulo pòst seipsum
per

per resurrectionem ad gloriam immortalitatis transformari: ac quicquid futurum erat, cognitione præscriptum habens nõ distulit beneficium homini præstare, neq; in longiorem diem contulit earum rerum administrationem: sed quemadmodũ illi, qui debilẽ aliquẽ ab impetu torrentis & uoraginis rapi uidẽt, licet haud ignorãtes, q fieri posit, ut cœno torrẽtis ipsi quoq; inuoluãtur, & lapidũ, quos secũ aqua rapit atq; protrudit, ictib. lædantur, tñ misericordia periclitantis ingredi non grauantur: ita seruator noster humanus ultrò ac spõte sua cõtumeliosa & ignominiosa suscepit, ut eũ, qui fraude perierat, seruaret. descẽdit ad uitã, quoniã præuidebat etiã gloriosum ascẽsum. Mori se generi humano permisit, quoniã resurrectionẽ quoq; præsentiebat, & animo prouidebat. Non em̃ sicuti unus ex uulgaribus hominib. temerè sese periculis obijciebat, incertitudini futuri euẽtus rem cõmittẽs, sed tanq; Deus rem propositã certo destinatoq; fine regebat. hęc igitur est dies, quã fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea, nõ ebrietatib. & comessationib. nõ choris & debacchationib. insanis, sed diuinis ac Deo cõuenientib. cogitationib. hodie uniuersum orbẽ terrarũ uidere licet, perinde ac si una domus esset, in unius rei, de more fieri solitæ, cõsensum ac quasi cõsonãtiã coijsse atq; coaluisse, unoq; signo, quasi tesse ra accepta ad studiũ orationis traductũ: uiæ publicę uiatorib. carent: mare hodie à nautis & uectorib. desertũ: agricola aratro ac ligone proiecto in habitũ feriãtis cõpositus & exornatus est: cauponę à quęstu uacãt: strepitus, tãq; hyems appetente uere, cessant: tumultus, turbæ, uitę procellę paci & quieti diei festi decesserũt: pauper ut diues exornatur: diues solito splendidior conspicitur: senex perinde ac iuuenis accurrit, ut particeps lætitiæ fiat: infirmus quoq; uim morbo adfert: puellus infans mutatione uestis sensu externo festum colit, quandoquidẽ interiori animi sensu nondũ potest: uirgo in animo suo uehemẽter lætatur, quòd suæ spei recordationem adeò splendidè honorari cernit: materfamiliâs cum toto grege domus, nemine familiarum atq; domesticorũ absente, festum celebrans lætatur. nũc enim ipsa atq; maritus, & liberi, & serui, omnesq; domestici lætantur. Ac ueluti nouum ac recẽs editum examen apum ex latibulis & aluearibus simul coactum atq; confertum in aerem ac lucem euolans ramo alicuius arboris sese applicat & considit: haud aliter in hoc festo integræ familiæ ad sedes quæq; suas confluunt. Ac profectò ipsa imitatione præsens dies ad futurum rectè refertur atq; cõparatur. Vterq; em̃ hominũ cõgregator est: ille uniuersorum, hic singularium. Vt aũt uerius dicamus, quãtũ ad lætitiã pertinet & hilaritatẽ, hæc quã illa, quæ expectatur, gratior ac iucũdior est. quippe tunc quidẽ necesse est etiam lamentantes uideri, quorũ uidelicet peccata deteguntur: prçsentis uerò diei iucunditas nullos admittit tristeis & animo demissos. Nam & iustus lætatur, & is qui conscientiam puram non habet, ex resipiscentia sui correctionem sperat, atq; omnis in præsenti die tristitia sopita est. nullus aũt adeò ægritudine pressus & obnoxius est, quin per huius festi magnificentiam mali sui remißionẽ sentiat atq; leuamen. hoc die nexi soluuntur: debitor dimittitur: seruus bono & humano præconio atq; edicto ecclesiæ manumittitur, nec tamẽ alapis fœdè os eius

Locus corru- ptus.

cęditur, plagaq́; à plaga liberatur: nec, quẽadmodũ in pompa fieri solet, in edito atq; sublimi suggesto, populo ostentatur, à rubore & contumelia libertatẽ suam exorsus: sed ita decorè ac honestè dimittitur, ut notũ est: beneficio item afficitur is, qui adhuc in seruitute manet. Nã etiamsi multa ac grauia sint delicta, quæ ueniam ac deprecationẽ excedant, huius diei serenitatis & humanitatis ueneratione Dominus recipit abiectũ & inter uiles & ignominiosos conspicuũ. quẽadmodũ Pharao ex carcere pincernam. Nouit eñ q tempore resurrectioni destinato, ad cuius similitudinẽ præsentem diem cohonestamus, etiam seipsum opus habere lenitate ac bonitate Domini. & quasi mutuo misericordiã hic dans expectat in tẽpore suo relationẽ & cõpensationẽ. Audistis domini: Custodite sermonẽ pro bono, ne traducatis me apud seruos, quasi falso ac non syncere laudibus celebrem diẽ. demite ægritudinẽ afflictis & anxijs animis, quẽadmodum Dñs corporib. mortificationẽ. Et traducite infames ad honestatẽ: restituite ignominia notatos in famæ integritatẽ: traducite ad gaudiũ afflictos: ad libertatẽ sermonis & fiduciã, fiducia ac libertate carẽtes. Educite ex angulo tãq; ex sepulchris proiectos. Efflorescat & emineat in omnib. sicuti flos decor diei festi. Nam si natalis dies hominis regis carcerẽ aperit: dies uictoria celebris & illustris, Christus resurgens afflictos, oppressos & constrictos non dimittet? Pauperes amplectimini uestrã nutricẽ: qui oblæsa, uitiata, corrupta, mutilata ue corpora habetis, curatricẽ uestrarũ calamitatũ diem salutate. quippe propter spem resurrectionis uirtuti studetur, & uitium odio habetur. Quoniã sublata resurrectione, unus apud omnes obtinens sermo reperietur: Edamus & bibamus: cras eñ morimur. Ad hunc diẽ respiciẽs apostolus, tẽporariã uitã contemnit, & futurã desiderat & affectat. extenuans aũt ea, quæ uidentur, Si in hac, inquit, uita spem posuimus, maximè omniũ hominũ miserabiles sumus. propter hãc diem homines hæredes Dei & cohæredes Christi existunt: propter hunc diem pars corporis, quam ante mille annos carniuoræ aues comederint, integra reperietur, & quã uel canes, uel cetea cæteraq́; animalia marina deuorauerint, unà cum homine suscitato resurget: quinetiã quod ignis concremauerit, quod uermis in sepulchris absumpserit: & ut rem in summã conferã, omnia deniq; corpora, quotquot post generationẽ corruptio aboleuerit et è medio sustulerit, integra nullaq́; sui parte carentia reddẽtur è terra: & ut Paulus docet, in momento oculi perficietur resurrectio. Ictus aũt seu momẽtũ oculi clausio palpebrarum est. Atq; hac uelocitate nulla res alia celerior esse posit: neq; humano more pro captu tuo reputans descripseris in animo tuo, quot sint tẽporũ interualla, primũ ut ossa putrefacta & in terrã redacta in pristinã duritiẽ & leuitatẽ cõpingantur: unita uerò ex ipsa fractione rursus in aptã & cõuenientẽ cõpagem & naturalẽ coeant iuncturã & cõmissurã: neq; uerò deinde animaduerteris carniũ obductionẽ, & neruorũ productas cõiũctiões, uenarũ arteriarũq; tenues & exiles ductus, & quasi alueos sub cute explicatos: animarũ inenarrabiliũ & innumerabiliũ multitudinẽ ex arcanis quibusdã habitationib. euolantẽ, earũq; unãquãq; suũ corpus tanq; uestẽ peculiarẽ agnoscentẽ, & in hoc rursus celeriter inhabitantem,

1. Corinth. 15.

Locus corruptus & mutilatus uidetur utrobiq;.

habitantē, certoq́ discrimine utentem in tāta multitudine spirituū generis eiusdē. Cogita eñ ab Adā animas, & ab illo usq́ corpora, tot numero domib. solutis ac desertis, patribusq́ familias ex lōga quasi peregrinatione reuertentibus, eaq́ omnia perfici admirabiliter & extra cōmunē captū. neq́ enim uel domus tardè renouatur & instauratur, uel incola oberrat, ac qua si sub dio manet, dum propria ac peculiaria quærit: sed protinus ad eā tendit tanq́ columba ad suā turrim, etiamsi multæ atq́ frequentes circa eundem locū fuerint ijsdē notis insignes. Vnde rursus recordatio et prioris uitæ expensio retractatioq́, atq́ cuiusq́ actionis cogitatio, q̄ adeò celeriter unà cū animali ante secula dissoluto absoluitur atq́ perficitur? Atqui uel ex somno profundiori excitatus homo paulisper ignorat qui sit, ubi degat: familiariūq́ & cōsuetarū rerū obliuiscitur, donec uigilia discusso torpore rursus uim memoriæ cōseruatricē & efficaciā recreauerit & redintegrauerit. Hæc & similia cogitatiōes uulgi subeuntia ingēti mētē implent admiratiōe, & unà cū admiratiōe inducūt incredulitatē. Quoniā eñ mēs eorū de quib. dubitat & quærit, solutionē nō inuenit, neq́ suā curiositatē inuentione ac dissolutione sedare potest, deinceps propter infirmitatē suarum cogitationū & sensuū tendit ad incredulitatē, eijciens & reprobans rerū ueritatē. Enimuerò quoniā cursu suo progrediēs oratio ad eam, quæ frequenter tractatur, quæstionē peruenit, atq́ argumentū non alienū, sed propriū huius dici festi est, age paululū ad initiū huic disputationi aptum atq́ conueniens quæstionē propositā reuocantes certā persuasionē inducere ac fidē facere conemur ijs, qui perperā ambigunt de rebus manifestis. Creator rerū uniuersarū cùm statuisset hominē creare, nō quod facilè contemni posset, sed quod cæteris omnib. dignitate p̄staret, animal in rerū naturā produxit, eiusq́ q̄ sub cælo est, creaturę regē designauit. hoc quū animo destinasset, & talē perfecisset sapientia formaq́ diuina p̄ditū, ac multa gratia atq́ decore ornatū, nūquid eo cōsilio illū in rerū naturā produxit, ut genitus corrumperetur, & extremū subiret interitum? At uanū id consilium, ineptum propositū & absurda fuisset intentio: ac uehementer sanè indigna res est talem cogitationē ad Deum referre, & huiusmodi quicquam de eo sentire. Puerulus enim hac ratione assimilatur studiose ædificantibus & celeriter structuram soluentibus: quippe ad nullum finem utilem mente eorum spectante. Contrarium autem prorsus edocti sumus: quoniā eum, quem primū finxit, immortalē creauit: uerùm quum postea accidisset trāsgressio atq́ peccatū, in pœnā delicti eum immortalitate priuauit: deinde fons bonitatis exundans humanitate, & ad opus manuū suarum flexus, sapientia atq́ scientia adornauit,[a] donec ita factu commodum ei uisum est esse, ut in pristinū nos statum restitueret ac renouaret. Hæc et uera sunt, & digna ea, quā de Deo habere par est opinione. Testantur eñ eius non bonitatē solùm, uerūetiam potentiam. Nam non moueri ac durum esse aduersus subiecta nostræq́ curæ commissa, nec hominum quidē benignorum & optimorum est. Ita opilio uult ualere sibi gregem, ac propemodum immortalem esse: item bubulcus uarijs curis oues auget: caprarius item capras fœtus gemellos quoq́ tempore parere optat: & in

[a] Ὅως ego lego, ὡς est in utroq́ exemplari. qui ita factu commodum esse indicauit, ut nos in pristinū statum restitueret & redintegraret.

summa, omnis pastor pecorisq; magister ad finem quendam utilem respiciens, quum durare atq; permanere sibi gregem atq; armentum desiderat, tū fœtura feliciter propagari cupit. Hoc quū ita sit, & ex ijs q̄ à nobis modò dicta sunt, ostensum sit, maximè decere artificem ac creatorem generis nostri reformare & instaurare corruptum opus: palàm est, quòd qui cæteris fidem non habent, non ex aliqua alia causa pugnant & aduersantur, q̄ quòd arbitrantur fieri non posse, ut Deus id, quod mortuum ac dissolutum est, resuscitet. Mortuorum reuera sensuq; carentium cogitatio, qui existimāt aliquid esse, quod à Deo perfici & expediri non posit, & suam ipsorum infirmitatē maiestati omnipotenti asignant. Sed ut argumentis & probationibus eorum reprehendamus amentiam, ex præsentibus & præteritis ostendatur id, quod futurum quidem est, sed futurū esse nō creditur. Audisti quòd puluis ad formam redactus & homo factus est. Doce igitur me, quæso, tu qui tua sapiētia omnia cōplecti uis, qua ratione tenuis puluis, dissipatus coactus sit? quomodo terra caro facta sit? atq; eadē materia, qua ratione & ossa & cutem & adipem & pilos confecerit: quomodo quum una sit caro, diuersæ cùm formæ membrorum, tum qualitates, & tactus sint? quō pulmo tactu mollis, colore liuidus? iecur solidum, firmum & non cedens ac rubeum? cor constrictum ac durissima particula carnis? lien rarus & niger? omentum album & instar piscatorij retis à natura complicatum? Consideremus & illa quo pacto prima mulier ex parua parte lateris integrum animal simile perfecto ac primo facta est? & pars ad omnia suffecit, & exiguum totum constituit? costa facta est caput, manus & pedes, uiscerum & intestinorū flexuosa tortuosaq; ac uaria figura atq; distinctio: caro, pili, oculus, nasus, os? omnia deniq; (ne longius orationē pro ducam) omnia admirabilia, abhorrentia [a] à communi opinione & sensu ac mentis nostræ, qui Deo comparati uniuersi exigua quæpiam portiuncula sumus, captum excedentia: apud Deum uerò rationes fabricationis in promptu sunt & faciles, omnem'que dubitationem excludentes, & admodū certæ. Quo igitur pacto sana mente præditi esse uidebuntur qui concedunt ex una quidē costa hominem esse factum, nō autem credunt ex integri hominis materia eundē renouari? Non potest fieri, nō potest, ut humanę mentis agitationibus diuina uis in rebus efficiendis inquirendo explorari & inuestigari posit. Nam si omnia à nobis percipi comprehendiq; possent, non præstaret nobis is qui præstat. Quid loquar de Deo? nec cum brutis quidē animalibus, quod ad quasdā attinet potentias & facultates comparādi aliquo modo, sed & illis quoq; inferiores sumus. Ne longius abeas, cursu quidē nos equi, canes, aliaq; animalia multa præcedunt: uiribus item cameli & muli: notatione uerò uiarum, asini nobis antecellunt: & acumen uisus & acies oculorum, qua capræ præditæ sunt, in oculis nostris non reperitur. Quocirca cādidos, gratos & sanos homines fidem habere decet ijs, quæ à Deo dicūntur: modos autē & caussas actionum & operum, tanq; nostram intelligentiam excedentes exquirere non oportet. Dicetur enim cuilibet istorum curiosorum: Ostēde mihi ratione at oratione tua, quomodo hæ res, quas uidemus, ad essentiam productæ sint?

[a] θαύματα καὶ παράδοξα ἡμῖν τοῖς ὀλίγοις, est in utroque exēplari. quā lectionē sequutus sum. uide tamē nū pro ὀλίγοις, ἀλόγοις, legendum sit.

sint? dic, qua arte multiforme opus hoc creauit? Nam si hęc ex cogitaueris et cōpereris, meritò perplexus & implicitus hæsitas, & succenses & indignaris, quòd regenerationis transformationem nescis, qui generationis rationem haud ignores. Quòd si illa tibi nihil aliud quàm somnium & imaginatio sunt, atq; undiq; cognitio perplexa, inexplicabilis & inuestigabilis est: ne indigneris, si quum rationem fabricationis ignores, etiam correctionem atq; reparationem corrupti non intelligis. Idem artifex est & primę creationis, & secundę transformationis. Nouit quomodo suum opus dissolutum rursus concinnet, & ad pristinū statum reducat. Si sapientia opus est: fons sapientiæ est apud illum. Si potentia & uiribus opus est: non indiget socio atq; adiutore. Hic est qui, iuxta uocē sapientißimi prophetæ, manu sua dimensus est aquam: & magnum & immensum cœlum palmo: & terram pugno. Contemplare imagines euidentia signa præbentes ineffabilis potentiæ, cogitationibus nostris desperationem inducentes nihil dignum Dei natura posse nos imaginari. Omnipotens & est & dicitur. forsitā em̄ nō aduersaberis in hoc, sed dabis tanq; cōcessum obtinere atq; ita se habere. At ei, qui omnia potest, nihil est perplexum, nihil quod explicari aut expediri perfici'ue non poßit. Multa fidei pignora habes, quæ necessariò te compellant, ut assentiaris ijs, quæ à nobis dicuntur: primum quidem uniuersam creaturam uariam & multiplicē cuiusuis pręconis uoce clarius et significantius proclamantem quòd & magnus & sapiens artifex sit is, qui ea quæ uidentur, fabricatus est. Quum autem aduersus hanc creaturam prouidus sit, atq; etiam procul infidelium animulas intueatur, ipso opere resurrectionem mortuorum cōfirmauit, multis corporibus mortuorum anima restituta. hac de caussa Lazarus quartum iam diem mortuus exiluit è sepulchro. Vnicus item ille uiduæ filius ex lectica, qua efferebatur, ad uiuos reuocatus matri suę redditus est: atq; alij sexcēti, quos enumerare nunc molestum fuerit. Quid dico de Deo ac seruatore? quandoquidē, ut magis flectantur & moueātur illi qui ambigunt, etiā seruis suis apostolis mortuos excitandi uirtutem largitus est. Demonstratio igitur euidens est ac manifesta. Et quur nobis negotium exhibetis, contentiosi, quasi sermonum, qui demonstrari nō poßint authoribus? Quemadmodum unus excitatus est, eodem modo decem: quemadmodum decem, ità & trecenti: ut trecenti, ita etiā plures. Vnius enim statuę artifex uel sexcentarum facilè opifex erit. An non uidetis mechanicos, quemadmodum magnorum & ingentium ædificiorū formas & figuras in exigua cera speciminis loco effingunt atq; designant. ac ratio quæ in paruo est, eandem uim habet in multis ac magnis structuris. Magnum cœlum, artificiosum Dei opificium est. ac quoniā Deus hominē animal rationale fecit, ut comprehensione operum glorificet sapientem & solertem eorum fabricatorem, uideas astronomi sphæram paruam quidem, sed in manu scientis ita moueri, quemadmodū à Deo cœlū mouetur. ac minima structura magni illius opificij simulachrum est: & ratio, quæ in paruis est, declarat immensa, quæ nostrum sensum & intellectum exuperant & excedunt. Sed quur hæc exposui? ut intelligas, quòd si me quoq; interrogaueris, quo-

modo corporum, quæ ab seculo usq; fuerunt, resurrectio futura erit: contrà statim audies: quomodo Lazarus, qui quartum iam diem sepultus erat, resuscitatus est. Perspicuum enim est, quòd eam fidem & probationẽ, quæ in uno fit, etiã in multis similiter homo sanus admiserit. Posito quòd Deus sit, qui faciat, nihil dixeris esse, quod fieri non possit: neq; tua cogitatione percipi posse putes illius, qui cõprehendi nõ potest, sapientiã. Neq; ẽm illi quicq; infinitũ: at tibi ea, quæ pertinẽt ad infiniti quæstionẽ, inscrutabilia & inuestigabilia sunt. Videbimus autem hanc rationem pulchrè, si præter ea quæ dicta sunt, scrutemur & exquiramus modum generationis nostræ, non primum & antiquissimum illum, à Deo proditum & institutum: de quo in superioribus dicta sunt hæc. Sed eum qui usq; ad hoc tempus consimiliter à natura perficitur. Inexplicabilis enim hic est, & cogitationi humanæ inaccessus. Nam qua ratione, quum res humida, rudis & informis sit, semen in caput concrescit: in tibias & costas durescit & consolidatur: cerebrum efficit tenerum rarumq;, & os quo continetur, adeò durum ac rigidum, uariam deniq; animalis fabricationẽ & compositionem: ut breuiter dicam, ac nimis non sim minutatim singula persequendo. Quemadmodum igitur semen, quod initio informe est, dum occulta & ineffabili arte Dei tractatur, in speciem redigitur, & in corpora grandescit & adolescit: ita non modò non est absonum & absurdum, uerumetiam admodum consentaneum atq; probabile, materiam, quę est in sepulchris, quę quondam erat in forma, rursus in pristinam renouari figuram, ac rursus puluerem fieri hominem: quemadmodum nimirũ etiam initiò nactus est inde generationem. Concedamus Deo, quòd tantum possit, quantum ualet figulus. Et quid hic faciat, consideremus. Rude atq; informe lutum acceptum ad formã uasis redigit, idq; radijs solis expositũ siccat ac durat. Est aũt, uerbi gratia, id quod fingitur atq; formatur urceolus, uel scutella, uel dolium. Sed si quis temerè inciderit & subuerterit, collapsum confringitur, & rudis et informis terra fit, suamq; speciem amittit. At artifex, si uoluerit, celeriter corrigit ac reficit id, quod casu corruptum est: ac rursus arte lutum fingens nihilo priore deterius uas efficit. Atq; hic quidẽ figulus parua potentiæ Dei creatura est: & Deo non creditur pollicenti se mortuos renouaturum? Multùm amentis est ista pronunciare. Consideremus item similitudinem tritici, qua sapientissimus Paulus insipientes corripit & instituit, dicens: Stulte tu quod seminas, non id, quod nascetur, corpus seminas, sed nudum granum: exempli gratia, tritici, aut alicuius reliquorũ seminum. Deus autem dat ei corpus, quemadmodum uoluit. Diligenter attẽdamus generationi tritici, et celeriter resurrectionis rationẽ discemus. Triticum in terram proijcitur, et computrefactum autẽ humore, & ut ita dicam, mortuum desinit in lacteam quandam naturã, quæ paulatim concreta atq; coalita, quasi stimulus quidã fit albus et acutus: aucta deinde in eam magnitudinem, ut terra prominere & extare possit, ex albo sensim in herbescentem uiriditatem mutatur: postea fit herba & coma glebarum: quib. infusa & leuiter sparsa compluribus nixam fibris radicẽ subtus alit, futuro ponderi sustentaculum & adminiculum præparans: ac quemadmodum

αὐτῶν est utrobiq; αὐτὰρ ἀ-ους, ego lego.

nauium mali plurimis undiq; funibus distenduntur, ut firmi stabilesq; permaneant æquilibribus tractibus obnoxij: ita funium in modum ex radice enatæ fibræ sustentamenta spicarum & retinacula fiunt. postq; aût in culmum erectum triticum in altum tendere cœperit, geniculis et nodis Deus firmat ueluti domũ aliquã coniuncturis muniens, propter eam, quę speratur comæ grauitatem: posthæc maturis iam uiribus diductis uaginis, quibus includebatur, producit [a] spicam. Atq; illic rursus miracula maiora. Ordine enim porrecto structam undiq; uidere licet ei frugem agnoscendo quasi circumfundi: & singula grana peculiarem & proprium folliculũ & quasi cellam habent. postremò prætenduntur aristæ graciles quædam & acutæ, arma, opinor, aduersus auiculas seminibus insidiari solitas, ut dum illarum quasi spiculis punguntur, frugem carpere atq; uastare desinant.

a προσάγει, est utrobiq; προάγει, ego lego.

Vides quantum unum granum putrefactum miraculorum effectum in se contineat, ac quum solum ceciderit, q̃ multiplex resurgat? At homo nihil insuper accipit amplius, sed recipit id, quod habebat. ac propterea nostri renouatio uidetur esse facilior, q̃ id, quod in agricultura accidit frumẽto. Transi hinc ad considerationem arborum, ut hyems eis omnibus annis loco mortis sit. Decidunt enim poma, folia defluunt, arida remanẽt ligna omni decore spoliata. postq; autem tempus ueris appetierit, flos eis gratissimus innascitur: florem foliorum tegumentum excipit: ac tunc, ueluti pulchrum et amœnum spectaculum, quum hominũ oculos in se conuertunt, tunc auium cantatricum frondibus insidentium quasi officinę existunt, & admirabilis quędam circa eas amœnitas ac gratia relucet: adeò ut multi ędes auro & lapide Thessalico, tum Laconico exornatas deseruerint, & iucundiorem sibi sub arboribus habitationem esse duxerint. Idcirco patriarcha quoque Abraham sub quercu tabernaculum fixit, non prorsus inopia domicilij, sed quia tenebatur ea, quæ ex ramis edebatur, uoluptate. [a] Nam & uita serpentium me deducit ad comprobationem propositæ rationis. illorum enim uiuida uirtus hyberno tempore mortificatur, ac menses sex in cauernis delitescunt penitus immobiles. Quum autem statutum tempus aduenerit, & tonitrua in mũdo exaudita fuerint, quasi quoddam signum fragorem tonitruum accipientes, celeriter exiliunt, & longo interuallo consueta agunt. Quęnam huius rei ratio est? Dicat mihi quæsitor arbiter & explorator operum Dei, doceatq; me, qua ratione concedat anguers quidem fragore tonitrui mortuos resuscitari, homines uerò nõ admittat tuba Dei de cœlo resonante animam recipere & uiuificari? quẽadmodum diuina scriptura dicit. Canet enim tuba, et mortui resurgent. Et alibi rursus clarius, Et emittet angelos suos cum tubæ uoce magna, & congregabit electos suos. Ne igitur fidem detrahamus mutationibus & renouationibus. Etenim plantarum et animalium diuersorum atq; ipsorum adeò hominum uita nos edocet, quòd nihil eorũ, quæ generationi & corruptioni obnoxia sunt, [a] in eodem statu subsistat, sed in alium subinde uertatur atq; mutetur. Ac primùm quidem, si placet, eam, quæ in ætatibus nostris fit, mutationẽ perpendamus & cõsideremus. Puellũ lactentem, qualis sit, haud difficulter agnoscimus. Exiguo spatio temporis prçterito ui-

a Videtur aliquid desiderari.

1. Corinth. 15.

Matth. 24.

a ἐν ταυτότητι, in idemptitate, sonat ad uerbum.

res ad rependum adipiscitur, ac nihil à paruulis catulis differt, uisu quaterno sese sustentans. circa annum tertium accidit, ut erectus & arduus ingrediatur, & uocem aliquo modo uel balbutientem uel blæsam, & titubantem impeditamq; emittat: deinde articulatè atq; perfectè uerba pronunciat, & lepidus adolescentulus & pusio fit: ex illa ætate in puberem & adolescentem uadit: lanugine uerò maxillas ac mentum uestiente barbatus & hirsutus paulatim, & alius ex alio: deinde iã plenè adultus uir, asper, laboriosusq; existit. Quum aũt præterierint anni quadraginta, initium flexionis adest, canities que paulatim caput dealbat, & robur ad infirmitatem declinat, & tandem senectus accedit, extrema uirium abolitio. Corpus autem flectitur & ad terram curuatur, quemadmodum spicæ, quæ nimium exaruerunt: quod exporrectum ac leue fuerat, rugosum & contractum efficitur: & is qui quondã uigore ætatis ac uirium præstabat, infans rursus euadit, balbutiens, ineptiens, delirãs, manibus ac pedibus similiter, ut olim repens. Hæc omnia quid tibi esse uidentur. De his omnibus quid tibi uidetur? an non alteratio? non uariæ mutationes? non diuersæ nouitates, quæ mortale animal etiam ante mortẽ transformant? Quinetiam somnus noster & uigilia quo modo sapiẽti et acuto homini documentũ propositæ quæstionis esse non possint? Ille eñ mortis imago, hęc resurrectionis nutamẽtum est. Quocirca etiam nonnulli externi sapientes germanũ mortis somnum uocarunt propter similitudinem eorum, quæ in utroq; accidũt, affectus & perturbationes. obliuio nãq; pariter et ignorãtia pręteritorum & futurorum in utroq; contingit: corpus sine sensu iacet, amicum non nouit, inimicum ignorat: circumstantes & spectantes nõ uidet, tabidum, fractũ, languidum, solutũ, remissum, modò non mortuũ, omnis expers efficaciæ, nihil differens ab ijs, quæ in loculis & sepulchris reposita sunt. Perinde nimirum dormiẽtem, si uelis, compilas, ac si mortuus esset, euacuas & exhauris ædes: uincula injcis: ac nullus eorum, quæ fiunt, sensus interuenit. Paulo pòst ubi intermissio aliqua aut laxamẽtũ affectus aduenerit quasi modò uitæ redditus homo surgit, paulatim ad suijpsius rerũq; rediens sensum, pedetẽtim efficacias recipit tanq; animatus uigilię recreatione. Quòd si extãte etiã nunc in rerũ natura atq; superstite animali tã multę nocte & interdiu mẽtis alienationes, alterationes, mutationes, obliuiones & memoriæ uitæ coniunctę sunt: ualde stultũ & contentiosum est, Deo non credere ultimã renouationem promittenti, quum etiam primæuæ formationis author sit. Quod aũt maximè cõtradicentes armat, et incredulitatis eorũ caussa efficiẽs est: hoc, ut opinor, pcipuũ est, quod corporũ extremã fieri abolitionẽ & interitũ existimãt. Sed res ita se nõ habet. Nõ eñ omninino tereũt et abolẽtur, sed dissoluũtur in eas res, ex quib. cõposita sunt: et sunt in aqua, in aere, in terra et in igne. Manẽtib. aũt principalibus elemẽtis, & ijs, quę ex illis constãt, post dissolutionẽ ad ea accedẽtib. in quib. prorsus saluę manẽt etiã partes: quũ Deo maximè quidẽ facile est, uel ex ijs, q nõ sunt, creare (etenim sic in principijs rerũ uniuersa naturã & originẽ sumpserunt) tum ex principijs suppetentibus naturã efficere, longe certè facilimum & expeditissimũ est. Ne igitur præclarã spẽ hominum, corre-

Locus corruptus esse uidetur.

correctionem & emendationē infirmitatis ac fragilitatis nostræ, & secundam, ut ita dicā, generationē à morte liberā tollamus, neq; nimio studio uoluptatis benignā studioq; & amore hominū factam promissionē Dei sugillemus atq; dehonestemus. Mihi enim præsentis argumenti aduersarij uidentur esse homines uitij atq; nequitiæ amici, uirtutis inimici, libidinosi, auari & oculis intemperātes, tum auditu & olfactu, omnibus deniq; sensibus influentem & obrepentem ipsis uoluptatem in sese admittentes. Quoniam autem tractatus resurrectionis iudicium propositum habet, & sacros libros audiunt, in quibus expresse ac diserte continetur, quòd nostra uita quæstioni & examinationi exempta non sit, sed quum ad alteram uitam renouati fuerimus, futurum, ut omnes ad tribunal Christi sistamur, ut illo iudice dignas actæ uitæ retributiones & compensationes recipiamus: q; sibi cōscij sunt turpissimarū ac fœdissimarū actionū, quib. multas pœnas meriti sunt: odio iudicij tollūt resurrectionē: queadmodū serui mali, qui facultates & bona domini consumpserunt, & morte et interitū interim domini sibi proponunt, & pro eo quod cupiunt & optāt, uanas cogitationes sibi fingunt. Verū nemo sanus ita sentiet. Quę est em̄ utilitas iustitiæ? quod cōmodū ueritatis, bonitatis & omnis honestatis? cuius rei gratia homines laborāt, & studio sapientiæ dediti sunt? uentris uoluptatē sibi subiugantes, continentiā tēperantiāq; amplexātes, somno ad exiguū tēpus indulgentes, tēpestatē & æstū tolerantes, si resurrectio non est? Dicamus iuxta uerba Pauli: Edamus & bibamus (cras em̄ morimur) si resurrectio nulla, finis uitæ mors est. Tolle mihi accusationes atq; reprehēsiones: permittit homicidę, ut absq; impedimento sua licētia utatur, sine adulterū liberè insidiari matrimonijs: insultet aduersarijs diues auarus & alieni usurpator, nemo conuitiatorē coerceat, iuret assiduè periurus. manet enim mors etiā iustū, religiosum, ac piū, iurisq; iurandi obseruantem, mentiatur quiuis alius quantū uelit, nullus em̄ ueritatis fructus. nemo pauperis misereatur. Expers enim misericordia mercedis est. Huiusmodi sensus & cogitationes peiorē diluuio inducunt confusionē, & omnē sanā quidē rationē expellunt. Furiosorū autem & latronum quaslibet cogitationes & consilia acuunt atq; confirmant. Nam si resurrectio non est: ne iudicium quidē erit: sublato autem iudicio, etiam timor Dei simul eijcitur. Vbi autē timor non cohibet, & in officio homines cōtinet, ibi cum peccato diabolus tripudiat, atq; choreas ducit. Atq; admodū cōuenienter & aptè aduersus tales Dauid illū psalmum scripsit: Dixit amens in corde suo, non est Deus. Corrupti & abominabiles facti sunt in studijs & exercitijs suis. Quòd si resurrectio non est, fabula Lazarus et diues ille est: itē formidabilis & horrēdus ille hiatus: & ille intolerabilis ardor ignis & inflāmatio: lingua item ardēs: adhæc desiderata gutta aquę, digitusq; mēdici. Palàm em̄ est, quòd hęc omnia nobis futurā significāt resurrectionē. lingua em̄ ac digitus non incorporeæ mēbra animę intelligūtur, sed partes corporis. ac nemo putet hæc iam cōtigisse, sed p̄dictionē esse futuri: eueniēt aūt tūc, quū renouatio animā mortuis reddiderit, & ad reddēdā actę uitę rationē unūquēq; reduxerit, cōpositū eodē modo quo prius, ex anima & corpore cōstātē. Porro Hieze-

Esa. 22.

Psal. 13, et 53.

Hiezeciel diuino spiritu raptus, & magnarum uisionũ spectator, ad quam
utiq; sententiã & intellectum deducebatur, quum uidit magnũ illũ, ac lon
gè lateq; patentẽ campum humanis osſibus cõpletum, de quibus iubeba-
tur prophetare: ac carnes quidem illis statim obducebantur: quæ aũt solu
ta ac temerè nulloq; ordine disiecta erãt, in aptũ conuenientẽq; sibi inuicẽ
ordinẽ & compagem redigebantur atq; coalescebãt. An nõ perspicuũ est,
quod per huiusmodi nobis scripta carnis huius resuscitationẽ abundè sa-
tis demonstrat: Mihi uerò qui aduersus hunc sermonẽ pertinaciter cõten
dunt, non impij solùm, uerumetiam insani esse uidentur. Resurrectio enim
& reditus ad uitam, & transformatio, & omnia talia uocabula ad corpus
corruptioni obnoxium cogitationẽ audientis ducũt. Nam anima quidẽ,
si ipsa per sese examinetur & excutiatur, nunq; resurget, quandoquidẽ nõ
moritur, sed interitus & corruptionis est expers. Quũ aũt sit immortalis,
mortale corpus socium habet actionum: atq; idcirco apud iustum iudicẽ
tempore reddendarum rationum rursus socio suo inhabitabit, ut cum illo
communes recipiat uel pœnas uel præmia. Enimuerò quo magis nobis
oratio consentanea sit, hoc modo rem cõsideremus. hominẽ quid esse dici
mus, utrunq; simul, an alterum separatim: At manifestũ est, quòd coniun-
ctio amborum designat animã. Non enim cõuenit in rebus notis ac nihil
controuersiæ in se cõtinentibus, superfluo uti sermone. Quum hoc ita sit,
illud quoq; insuper consideremus, utrùm ea, quæ cõmittunt ac perpetrãt
homines, uerbi gratia, adulteriũ, cædẽ, furtũ, ac quicquid his affine est: aut
ex contrario, sobrietatẽ, continẽtiam, & omnẽ uitio oppositã actionẽ, utri
usq; dicimus esse effectus, an anima sola circumscribimus actiones: At e-
tiã in hoc manifesta ueritas est. Nusquã enim à corpore separata anima uel
furtum committit, uel parietes perrumpit: neq; contrà sola uel panem e-
surienti dat, uel potum sitienti præbet, uel in carcerem haud grauatim con
tẽdit, ut officium & ministerium præstet ei, qui carcere affligitur: sed in o-
mni actione ambo sibi inuicem coniuncta simul & capessunt & perficiũt
ea, quæ aguntur. Qua ratione igitur quum hæc ita sint, & ante actorum
iudicium fore concedas, alterum ab altero diuellis: & quum alterum alte
ri in cõmissis & perpetratis socium esse [a] des, anima sola iudiciũ determi-
nas atq; circũscribis: Quòd si quis uerus delictorũ humanorũ iudex fue-
rit, et diligenter perpenderit, unde primæ peccati caussæ oriantur, fortasse
prius in culpa atq; crimine corpus inueniet officij et honestatis fineis exce
dens. Nam quiescente sæpenumero anima, & in tranquillo statu sine ulla
perturbatione constituta, oculus cõmotus uidet ea, q̃ nõ conspexisse me-
lius fuisset, & in animã morbũ transmittens in tempestatẽ ac turbinẽ quie-
tem ac tranquillitatẽ conuertit. Similiter aures inuerecundis quibusdam
atq; exacerbãtibus uerbis exceptis, per quasdã quasi sui ipsarũ fistulas per
turbationis aut inuerecũdiæ cœnũ cogitationibus inferũt atq; [b] inducũt.
Nonnunq; etiã nasus olfactu & attractu uaporũ magnis uitijs, [c] qualia cõ
iectura quis facilè assequi nõ posit, hominẽ inficit interiorẽ. Solẽt itẽ ma
nus cõtrectatione ualidę animæ robur effœminare. Atq; ego paulatim ita
progrediens atq; considerans magnæ peccatorum partis corpusculũ esse
caussam

[a] Locus uidetur corruptus & mutilus utrobique: quẽ coniectura ductus ita reddo.

[b] Locus utrobiq; corruptus.

[c] ἀνίατα κακά.

caussam inuenio. Tolerat aūt etiam pro uirtute labores, & in certaminib. honestarum rerum laborat & affligitur, dum uel ferro secatur, uel igni crematur, uel flagris cæditur, uel grauibus uinculis oneratur, & omnē sustinet aduersitatē & afflictionē, ne sacrā prodat philosophiā tanq̄ egregijs turrib. ornatā urbē quandā bello uitiorū atq; nequitiæ circūsessam. Si igitur in præclaris factis unà cum anima laborat et affligitur, & in peccatis nō abest: quibus rationib. & argumentis motus solā incorporeā in iudicium adducis? At neq; iusta neq; sanorū hominum oratio est. Si sola & nuda peccauit, solam etiam puniet. Sin autē manifestū habet adiutorē, nō hunc iustus iudex dimittet. Ego autem etiam hoc scripturam audio prodente, quòd condemnati iustis afficientur supplicijs, igni, tenebris, uermi. quæ omnia compositorum ac materialium corporum pœnæ cruciatusq; sunt. Animam uerò per sese separatim ignis nunq̄ attigerit: nec tenebræ quidē ei molestæ fuerint, utpote quæ oculis caret, & uidendi instrumentorum expers est. Quid autem uermis effecerit, qui corporum non spirituum corruptricem uim habet? Atq; idcirco consentaneis his considerationibus & ratiocinationibus compellamur ad comprobandam resurrectionem mortuorum, quam conuenientibus tēporibus Deus perficiet rebus ipsis suas promissiones confirmans. Credamus igitur dicenti: Canet enim tuba, & mortui resurgent: ac rursus, Venit hora, in qua omnes qui in monumētis sunt, audient uocem eius, et prodibūt hi qui bona fecerunt, in resurrectionem uitæ, qui autem mala faciunt, in resurrectionē iudicij. Non enim promittit solùm, uerumetiam operibus, quę quotidie facit, apertè docet quòd sit omnipotens. Neq; enim in initio dum crearet, laborauit ac defatigatus est, neq; in transformādo sapiētia indigebit. Præsentia cōsideremus, & rei futurę fidē nō detrahemus. Quū enī omnis efficacia diuina comitē habeat stuporē & cōsternationē: tū magnū & inexplicabile miraculū est, quū patrū ac proauorū similitudines plenè trāsire animaduertimus in formas liberorū, ac posteros maiorū suorū quasi exprimere atq; referre figuras. tūc nimirū artē præstātissimi opificis ac seruatoris Dei omnē solertiā in sese complexā cum ingēti stupore admiror, quomō eorū, quę nec extent, nec appareant, primorum illorum exemplarium imitamenta arcano mysterio creentur & effingantur, quasi alteros quosdā eos, qui mortui sunt, per efficaciam formarū excitantia. Sæpè autem multarum etiam personarū proprietates simul in uno corpore exprimūtur & effingūtur. patris nasus, aui oculus, patrui incessus, matris sonus, uocis & loquelæ. atq; unus homo spectatur tanquam planta quædam, quæ multarum arborum surculis insititijs in se receptis innumera quoq; fructuum genera decerpentibus & colligentibus præbet. Hæc omnia admirabilia quidē sunt, sed quo pacto fiant, nobis ignotum est. Opifici autem facilia atq; expedita, & ab eo nullo negotio, ut scimus, perficiuntur. Valde autem absurdum & cum multa imperitia coniunctū fuerit, si quis putrefactorum quidem & corruptorū iam corporum insignia concedat in ijs, quæ nunc quotidie nascūtur excitari, & aliena trāsire in alios: propria autem ac peculiaria in ijs, qui aliàs ea habuerunt, renouari ac reuiuiscere, non etiam simul assentiatur,

1. Corinth. 15.

Locus corruptus & mutilus utroq.

tiatur, sed contrà improbet atque impugnet, ac fabulam, non uerum sermonem existimet esse promissionem eius, qui hoc omne quod uidetur, constituit, & ut uoluit, ornauit. Nos uerò credidimus resurrectioni gloriam reddentes patri & filio & spiritui sancto, nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

ALIA EIVSDEM ORATIO DE SANCTO ET SALVTARI FESTO PASCHAE.

ERA quidē sabbati requies, quæ benedictionem Dei accepit, in qua requieuit Dominus ab operibus suis, pro salute mundi mortis efficacia fracta feriatus, iam finem habet, & gratiam suam quum oculis, tum auribus, tum cordi demonstrauit, per hæc omnia, quæ uidimus, quæ audiuimus, per quæ corde lætitiam recepimus, à nobis festo peracto. Nam quod oculis cernitur, lumen nocte nobis per lampades in nube ignis præferebatur. Sermo aūt per totam noctem aureis nostras circumsonans in psalmis, hymnis, cantionibusque spiritualibus tanquam flumē quoddā gaudij per aureis in animū influens, nos optima spe repleuit. Cor uerò, dum & ijs quę dicebātur & uidebantur, oblectaretur, inexplicabilis beatitudinis figuram accipiebat, dum per ea, quæ apparebant, quasi manu duceretur ad eum, qui ui deri non potest. Itaque huius requietis bona per sese fidem facientia ineffabili spei eorum, quæ destinata atque reposita sunt, imago sunt illorum bonorum, quæ neque oculus uidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt. Quoniam igitur hęc lucida nox commixtis lampadum luminibus cum matutinis radijs solis unum continuum nullarum interpositio
Psal. 117. ne tenebrarum diremptum diem effecit: consideremus & intelligamus, fratres, prophetiā, q̄ dicit: Hic est dies, quē fecit Dominus: in quo opus pro
πραγμάτων positum est non graue aliquod & effectu difficile, sed gaudiū, sed lætitia,
est in exempla sed exultatio. Ita dicente scriptura, Exultemus & lætemur in eo. O' manda
ri: ego lego, ta præclara, ó dulcem cōstitutionem. quis sine mora atque procrastinatio
προσταγμάτων. ne talibus præceptis non obtemperabit? imò quis nō in damno ponet uel
exiguam iussorum dilationem? lætitia est opus, & exultatio est id, quod
præcipitur, per q̄ propter peccatū facta condēnatio rescinditur, & in gau
ἀμνηστία. diū tristia conuertuntur. hoc est sapientiæ notabile dictum: In die lætitiæ obliuio atque abolitio malorū. obliuionē primę contra nos sententiæ pronuntiatæ dies hic induxit: imò uerò abolitionem, non obliuionē. Deleuit enim, & quasi erasit omnem penitus memoriam contra nos factę condemnationis. Tunc in dolorib. partus edebatur: nunc absque parturitionis cruciatibus natiuitas existit. tunc ex carne carnes nati sumus: nunc quod natum est, spiritus est ex spiritu. tunc filij hominum, nūc filij Dei nati sumus. tūc in terrā de cœlis relegati sumus: nunc is qui cœlestis est, etiā nos cœlestes fecit. tunc per peccatum mors regnabat: nunc inuicem iustitia per uitā recipit imperium. tunc unus morti locum introeūdi dedit: per unū etiam

nunc

nunc contrà uita introducitur. tunc per mortem uita excidimus: nunc à uita mors tollitur. tũc præ pudore ſub ficu occultabamur: nunc per gloriam ligno uitæ appropinquamus. tunc propter inobedientiam ex paradiſo expulſi ſumus: nunc per fidem in paradiſum admittimur. rurſus fructus uitæ ad delicias nobis propoſitus eſt ad arbitrium. rurſus fons paradiſi quadripartitò diductus per Euangelicos amneis uniuerſæ faciei Eccleſiæ potum præbet, adeò ut etiam ſulci animarum noſtrarũ inebrientur, [a] quos is qui ſementem ſermonis facit, aratro doctrinæ proſcidit, ac multiplicãtur germina fructusq́ uirtutis. Quid igitur ob hæc facere conuenit? quid aliud, quàm imitari monteis propheticos & colleis exultationibus. Montes enim, inquit, exultauerũt ut arietes, & colles ſicut agni ouium. Venite igitur exultemus domino, qui fregit uires & potentiam hoſtis, & magnũ pro nobis crucis trophæum in ruina aduerſarij erexit. ἀλαλάξωμεν, id eſt, iubilemus. ἀλαλαγμὸς autem, ſiue iubilus, eſt in uictoria fauſta ac læta acclamatio, quæ à uictoribus aduerſus uictos excitatur. Quoniam igitur proſtrata eſt acies hoſtis, atque ille ipſe, qui imperium nepharij exercitus dæmonum obtinebat, perijt, deletus & ad nihilum iam redactus eſt: dicamus, quòd Deus ſit magnus dominus, & rex magnus ſuper omnẽ terram, qui benedixit coronæ anni benignitatis ſuæ, & conduxit nos in hũc chorum & cœtum ſpiritualem per Chriſtum Ieſum dominum noſtrum, cui gloria in ſecula. Amen.

[a] b, eſt in exemplari, ego lego, &c.

EIVSDEM DE ASSVMPTIONE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, QVAE *patrio & uernaculo Cappadocum more ἐπισωζομένη dicitur.*

QVAM ſuauis eſt & iucundus humanæ uitæ comes propheta Dauid, in omnibus itineribus uitæ ſeſe offerens, & omnibus ætatibus ſpiritualibus commodè ſeſe adiungens: omnem ordinem progredientium ſubleuat: cum ijs, qui iuxta Deum infantes ſunt, colludit: cum uiris unà certat: iuuentutem moderatur: ſenectutem ſubleuat atq; ſuſtentat. Omnibus omnia fit: militum telum: athletarum inſtitutor: exercentium ſe palæſtra: uincentiũ corona: in menſa oblectatio: in luctu & funere conſolatio. Nihil eſt in uita noſtra, quod huius officij expers ſit. Quæ uirtus orationis, quam Dauid nõ adiuuet? quę diei feſti lætitia, propheta eum non exhilarante & iucũdum reddente? Quod nimirum etiam nunc uidere licet. quoniam diem feſtum, qui alioqui magnus eſt nobis, maiorem per ſeſe propheta facit, commodè & opportunè & ad rem propoſitam aptè ſimul inferens delectationem pſalmorũ. Nam in uno quidẽ ouem te fieri iubet, quæ à Deo paſcatur, quæ nulla re bona careat: cui & herba paſcuæ, & aqua requietis, & cibus, & tabernaculum, et ſemita, & deductio, omnia denicq; paſtor bonus fit, ad omnem neceſsitatẽ & uſum ſuũ gratiam cõmodè diſtribuens. Per quæ omnia inſtituit Eccleſiam, quòd oporteat te primũ ouem fieri boni paſtoris, quę per bonam Pſal. 22.

uiuæ uocis institutionē ad diuina doctrinarū pascua fontesq́ deducaris, ut unà cum eo sepeliaris per baptismum in mortē, & non timeas talē mortem. Nō enim mors est hæc, sed mortis umbra, effigies atq; simulachrum.
Psal.22. Nā si ambulem, inquit, in medio umbræ mortis, nō timebo tanq̃ malū, id quod fiat. quoniā tu mecum es. Posthæc consolatus baculo spiritus (aduocatus em̄ & consolator est spiritus:) mysticā apponit mēsam è regione dæmonum mēsæ paratam. Illi namq; erant, qui uitā hominum per simulachrorū cultum uexabāt & elidebant: quibus aduersa mensa spiritus statuitur. deinde inungit & imbuit caput oleo spiritus: & apponens ei uinum, quod exhilaret cor, sobriam & castam illam in animā inducit ebrietatem, auocās & abstrahens cogitationes à temporarijs, ad id quod sempiternū est. Qui enim tali correptus fuerit ebrietate, id quod cito perit atq; moritur, permutat eo, quod est sine interitu atq; immortale, in longitudinē dierum in domo Dei stationē & cōuersationem producens. Huiusmodi nobis in uno psalmo largitus ad maiorē pleniorem q́ lætitiam in insequenti psalmo animā excitat. Ac si placet huius quoq; sententiā uobis in pauca rē
Psal.23. contrahētes exponemus. Domini est terra & plenitudo eius. Quid igitur ueluti rem peregrinā & nouam admiraris, si Deus noster in terra uisus, & cum hominibus conuersatus est? Creatura em̄ illius est terra, quoniam & ipse fecit eam. Ergo nihil nouū, neq; quicq̃ prẹter decorum (accidit,) cùm dominus in propria uenit. Non enim in alieno mundo uersatur, sed in eo, quem ipse condidit atq; constituit, qui in maria fundamēta terræ iecit, & præparauit eā, ut ad transitum fluuiorū apta & accōmoda sit. Cuius ergo rei gratia aduenit? Vt ex barathris peccati exēptū & ereptū te duceret in montē regni, si pro uehiculo ad ascensum usus fueris actione atq; exercitatione uirtutis. Non em̄ quenquā in montē illum licet ascēdere, nisi comites habuerit uirtutes, manibus quidē innocens factus, nullaq́; actione praua coinquinatus: corde uerò purus, ad nullā uanitatē, animā suam conuertens, neq; dolū aliquem proximo suo struens. Huius ascensionis præmiū, benedictio est. huic dominus dat repositam ac destinatam misericordiā, hæc est progenies quærentiū eū, qui per uirtutē in altū ascendunt, & quærūt faciē Dei Iacob. Reliqua pars psalmodiæ fortassis etiā Euāgelica doctrina sublimior est. Euangeliū em̄ quēadmodū Dominus in terra uixerit et cōuersatus sit, exponit. At sublimis hic propheta ipse ex sese egressus ne onere corporis grauaretur, quū cœlestibus, quæ supra mūdū sunt, se potestatibus immiscuisset, illarū nobis uoces exponit, quum ex comitatu Domini præmissę atq; antecursantes ad reditū tolli iubēt portas, & patefieri aditus proximorū terrę angelorum, quibus uita humana cōcredita
Psal.23. est, dicentes: Tollite portas uestras, ô principes, & eleuamini portę ęternę, & introibit rex gloriæ. & ubi intromissus est is, qui res uniuersas in sese continet, comparē & æqualem se excipienti facit. Non enim solū inter homines homo est, uerùm per consequens prorsus quū est inter angelos, ad illorū quoq; naturam sese accōmodat. Idcirco ianitores & portarū custodes opus habent eo qui ostēdat: quis sit hic rex gloriæ. Quamobrem demonstrant eis fortē & potentem in bello, qui aduersus eum, qui captiuam fecit hu-

fecit humanam naturã, conflicturus & profligaturus eum sit, qui mortis tenet imperium, ut ultimo deleto inimico, in libertatẽ & pacem reuocetur genus humanum. Rursus profert similes uoces. Impletum est enim iam & peractũ mortis mysterium, & de hostibus uictoria parta, trophæũ quoq; de eis, erecta est crux. ac rursus ascẽdit in altum captiuam ducens captiuitatem, qui dedit uitã & regnum hæc bona dona hominibus. Ac rursus oportet patefieri illi supernas portas. Nostri quoq; custodes inuicem excipiunt, & adiuuant deductionẽ, & antecedẽtes iubent ei aperiri portas superiores, ut rursus in eis glorificetur. At non agnoscitur, qui sordida nostræ uitæ stola amictus erat: cuius uestimentorũ rubor est ex torculari humanorum malorum. Idcirco ab illis hæc uox interrogatoria editur ad eos comites qui præcedebant: Quis est hic rex gloriæ? deinde hi nõ amplius respondent, fortis & potens in prælio, sed, Dominus uirtutũ ac potestatum, à quo pendet imperium rerum uniuersarum, qui omnia ad se tanq; ad caput redegit atq; reduxit, qui in omnibus primas tenet, qui omnia in primũ statum creationis restituit, ipse est rex glorię. Videte quomodo nobis Dauid festum iucundius reddit, dum suã gratiam & festiuitatẽ alacritati Ecclesię admiscet. Imitemur igitur nos quoq; prophetã, quibus ea rebus imitatio poterit effici, nempe dilectione Dei, uitæ mansuetudine, aduersus odio prosequẽtes animi lenitate, ut doctrina prophetæ nos ad eã, quæ ad præcepta Dei exigitur, uitę rationem deducat per Christũ Iesum Dominum nostrum, cui gloria in secula seculorum. Amen

EIVSDEM IN DICTVM EVANGELII, QVATENVS FECISTIS VNI EX *his minimis, mihi fecistis.*

ADHVC uersor circa spectaculũ terribilis aduentus regis, quem describit nobis Euãgelium: etiamnũc animus terrore eorum, quæ dicta sunt, defixus pauore atque formidine torpet, ueluti cernens quodãmodo tũ ipsum cœlorũ regem, ut ait scriptura, in solio glorioso terribiliter pręsidentẽ, tum magnificum & augustũ illud solium (quodcũq; tandẽ id solium est, quod in sese capiat eum, cuius nullus locus capax est:) tum infinitas illas angelorũ legiones regẽ undiq; circũstantes, atq; ipsum magnum illũ ac terribilẽ regem ex inenarrabili gloria ad humanã naturam despicientẽ, & omne genus hominũ, qui ex quo homines nati sunt usq; ad terribilem illã apparitionem inueniẽtur ad sese cogentem, & pro merito ac dignitate anteactæ uitę unicuiq; sententiã accõmodantem, ijs quidã qui cum dextero uitæ instituto uixerunt, dextras parteis, ut dictũ est, dantẽ, sinistris uerò atq; reijciendis anteactæ uitæ conuenientem sententiã attribuẽtem, & utrosq; appellantẽ: illos quidẽ dulci ac bona illa uoce, nẽpe, Venite benedicti patris mei: hos uerò horrẽdis ac terribilibus illis minis, uidelicet, Ite maledicti. Quũ aũt animus mihi à terrore eorũ, quæ recitata sunt, sic affectus sit, ut ipsis rebus interesse uidear, nihilq; sentiã ex rebus præsentib. nihil otij animus habet ad aliquid aliud eorũ, quę ad quęrẽdũ et considerãdũ orationi proposita sunt, respiciendi.

Math. 25.

Matth. 5.

quanꝙ ea non parua neque exigua quæstione digna sunt, scire uidelicet,
quomodo ueniat qui semper adest. Ecce eñ, inquit, uobiscũ sum omnes
Matth.25. dies. & si nobiscum nũc esse creditur, quomodo se uenturũ, ut qui præsens
Act.17. non sit, promittit? Nam si in eo uiuimus, mouemurꝙ & sumus, quemad-
modum inquit apostolus, nulla machinatio molitio ue ab eo, qui res uni-
uersas cõprehẽsus est, eos qui in eo cõtinẽtur, quasi de loco remouebit, ut
uel nũc nõ adsit ijs, quos in se cõtinet, uel posterioribus tẽporibus aliquã
do aduẽturus expectetur. Quænã aũt etiã incorporei sedes, & inuisibilis
illius apparitio? eiusꝙ qui figurari nõ potest, forma, atꝙ eius, quẽ nullus
locus capere potest, in solio circunscriptio sit? omniaꝙ huiusmodi, ut quę
maiora sint, ꝙ quæ in pręsenti tempore explicari posint, in aliud tempus
reijciã: ne autẽ in abijciendorum ordinẽ extrudamur, ad hoc, prout pote-
ro, communis lucri caussa conuertã sermonẽ. Vehemẽter enim, fratres, ue
hementer ad minas animo perculsus & consternatus sum: ac nõ dissimu-
lo animi mei perturbationẽ. Vellem autẽ etiã uos nõ cõtemnere terrores.
beatus eñ est is, qui omnia cautè atꝙ reuerenter ac piè formidat. qui autẽ
Sapi.2. rẽ contemnit, cõtemnetur ab ea, inquit alicubi sapiẽtiæ sermo. Igitur ante
tempus malorũ, ne periculum rerũ tristiũ facere cogamur, operã demus.
Sed quo pacto à terroribus illis liberari atꝙ defungi possimus? Si eam ui
tæ uiã elegerimus, quã nunc oratio nobis demonstrauit, nouã planè ac ui
Matth.25. uam. quænã autẽ uia est? Esuriebã, sitiebã, hospes erã, nudus & infirmus,
& in carcere. quatenus fecistis uni ex his minimis, mihi fecistis. atꝙ ideir-
co, Venite, inquit, benedicti patris mei. Quid per hæc discimus? quòd be-
nedictio quidẽ mãdatorũ cura sit, maledictio uerò, pręceptorũ neglectio.
Amplectamur benedictionẽ, & fugiamus maledictionem. In nobis enim
situ est, alterutrũ ad arbitriũ uel eligere, uel prætermittere. Ad utrum eñ
studio atꝙ animi alacritate inclinati ac propensi fuerimus, in eo uersabi-
mur. Quocirca conciliemus nobis Dominũ benedictionis, qui in se colla
tum putat studiũ & officiũ, quo egenos prosequuti fuerimus, ac maximẽ
nunc, quũ in pręsenti uita multã materiam pręceptũ habet: ac multi quidẽ
ad uitam necessarijs indigent, multi itẽ ex graui infirmitate consumpti cor
pore quoꝙ ipso minus integro sunt. Quapropter eo, quo hos prosequa-
mur, studio bonã illis nobis promissionem conficiamus. Dicò autem sic
apertè de ijs, qui ex graui ac sæuo morbo læsi atꝙ mutilati sunt. Quanto
eñ maior in his infirmitas est, tanto uidelicet maiorẽ benedictionẽ quoꝙ
adipiscuntur, qui laboriosam & molestã hanc præcepti partem exequuti
fuerint. Quid igitur facere oportet? non aduersari constitutioni spiritus:
hæc autẽ est. Ne alienemur ab ijs, qui cõmunem nobiscũ sortiti sunt natu
Luc.10. rã, neu imitemur eos, qui in Euãgelio accusantur, sacerdotẽ dico & leuitã,
qui cum nulla cõdolẽtia præterierũt illũ, qui misericordia opus habebat
quem narratio dicit à latronibus semimortuũ relictũ. Nam si illis crimini
datur, qui non ad uulnera in nudo corpore intumescentia respexerunt a[...]
moti sunt, quo pacto nos crimine ac culpa uacamus, qui eos qui in crim[...]
uocantur & accusantur, imitamur? Quanꝙ quid tantũ in eo, qui in latro
nes inciderat, spectare licebat, quantũ in ijs, qui morbo atꝙ calamitate c[...]
pti uictiꝙ

pit uictíq; sunt,spectaculum est? Vides hominem per grauem infirmitatem in quadrupedis figuram transformari,pro unguibus & ungula ligna palmis subiungentem nouũ uestigium itineribus humanis imprimẽtem. quis ex uestigio cognouerit,quòd homo,eiusmodi signa ingrediẽdo impresserit,homo inquam,figura arduus & erectus,cœlũ contuens,qui manus ad operum ministeria à natura habet, is in terram inclinatur, & quadrupes fit, brutusq; propemodum est, aspero densoq; & raucescenti anhelitu uiolenter ab imis usq; uisceribus stridens & rugiens. Quinimò, si oportet audacter dicere, etiam brutis redditus miserior. Nam bruta quidem animalia,quam à natiuitate habuerunt figuram,ut plurimum in perpetuum usq; conseruant, nullumq; horum ex aliqua eiusmodi calamitate in aliam quandam figuram trãsmutari solet.at hic tanquam immutata natura aliud quippiam,& non consuetum animal esse uidetur. Manus ei pedum usum præstant:genua plantarum loco sunt:naturales uerò plantæ taliq; uel penitus defluunt, uel tanq; aliquod extrinsecus adiunctum onus frustra annexa atq; suspensa, prout res tulerit, attrahuntur. Quum igitur in talibus incommodis hominem uersari uides, an non reuereris cognationem? non misericordia prosequeris popularem & eiusdem tecum gentis hominẽ? sed auersaris & abominaris calamitate & odio supplicẽ prosequeris,ueluti feræ cuiusdam impetum, accessum & congressum eius deuitás? atqui oportebat animo grato reputare atq; recordari,quòd te qui homo es,angelus attingit, qui quum incorporeus ac materiæ expers sit, carni & sanguini commixtum atq; contemperatum nõ auersatur nec abominatur.sed quid de angelis loquor? Ipse angelorum dominus, cœlestis beatitudinis rex propter te homo factus est,ac fœtida sordidaq; carũcula unà cum illigata atq; conclusa in ea anima se circũdedit,ut tua uitia & morbos per suam attrectationem curaret atq; sanaret. Tu uerò, qui natura idem es cum eo,qui ægrotauit,fugis participem generis.Ne,frater,ne placeat tibi cõsiliũ malũ.cognosce qui sis,de quibus cõsultes: nẽpe homo de hominibus, qui nihil proprium in teipso præter communem naturam possides: ne antè rem futurã pronunties. Dum em̃ condemnas uitiũ, quod in præsentia apparet in alieno corpore, indefinitam aduersus omnem naturam fers sententiam. particeps autem naturæ tu quoq; similiter es,atq; omnes. Proinde tanq; pro negotio communi sermo habeatur. Quur ergo nulla animum tuum earum rerum, quæ apparent, misericordiam subit? Vides homines agresteis ueluti pecora ad necessarium uitæ cibum quærendum dispersos,pannos detritos atq; undiq; perforatos (id pro ueste) baculum in manibus(id pro armis,id pro uehiculo est)nec hic quidem digitis comprehensus,sed loris ac retinaculis quibusdam & uinculis ad palmas colligatus, pera lacera,& frustũ panis situ ac putredine corruptum. focus,domus,stragulum, lectus, conclaue,mensa, pro omni supellectili ac uitæ instrumento pera est. Et tandem non cogitas ac perpendis qui sitis, qui in istis miserijs & ærumnis uersatur? nempe quòd homo sit? quòd secundum imaginem Dei factus? quòd Dominus terræ constitutus,quòd obnoxiũ ac subditum sibi brutorum ac ratione carentium animaliũ seruitiũ

habeat? Atq; is eò calamitatis & mutationis redactus est, ut ambiguũ sit id, quod apparet, neq; hominis planè, neq; alterius cuiuspiã animalis euidẽtia in seipso gerens insignia. Si cum homine compares & contẽdas, figura humana deformitatẽ nõ agnoscit: si ad rationis expertia animalia cõparationem uertas, ne illa quidẽ similitudinem eius quod apparet, admittunt. Soli tales ad seipsos solos respicientes, inter se inuicem propter similitudinẽ calamitatis congregantur. qui quũ alijs quidem abominandi sint, seipsos præ necessitate non abominantur. Nã omnibus locis prohibiti & exclusi proprium ac peculiarem constituũt populũ inter sese confluentes. Vides illepidos, indecoros & iniucũdos tripudiatores, mœstũ ac luctuosum hunc chorum quo pacto se in suis infortunijs ostentant? quomodo spectandã præbent in ipsis turpiter se gerentem naturã? quasi quidã circulatores & præstigiatores uarias infirmitates conuenientibus ostentantes, poetæ flebilium carminũ, inuentores & excogitatores tristiũ narrationũ, compositores prauarum illarũ cãtilenarum, tragœdi uanæ huius & infelicis tragœdiæ, non alienis tragicis & calamitosis narrationibus ad affectus mouendos utentes, sed proprijs malis scenam replentes. qui habitus? quæ narrationes? quid dicentes audimus? quomodo à parentibus ob nullum delictũ extrusi ablegatiq; sint? quomodo ex urbibus expellantur, quomodo publicis conuentibus, festis, mercatibus celebribus prohibeãtur & exigãtur, tanq; aliqui homicidæ aut parricidæ perpetuo exilio damnati: uno uerò etiam illis lõgè infortunatiores: siquidem homicidis, ubi aliò migrauerint, cum hominibus uiuere licet: hi uerò soli omniũ hominum undiq; arcentur, tanq; communes quidẽ hostes declarati, non eodem tecto, non mensa cõmuni, non usu uasorũ & instrumentorũ digni habentur. Atq; id nondũ grauissimum, sed tolerãdũ. nam ne fontes quidẽ hominibus inter ipsos communes his scaturiunt, nõ flumina creduntur, ne quid fortè contagionis ex morbo adsciscatur & attrahatur. Quòd si uel canis sanguinaria lingua de aqua lambat, propter bestiam aqua fœdata atq; conspurcata non existimatur. si infirmus ad aquã accesserit, protinus etiam aquę propter hominem, usus interdicitur atque uitatur. Hæc commemorant, hæc conqueruntur, hæc deplorant: idcirco miseri ex necessitate se ante homines abijciunt atq; prosternũt præsenti cuiq; uel obuiã facto supplicãtes. sæpenumerò ad hoc triste spectaculum lachrymas profudi. sæpè ipsi naturæ succensui. & nũc ad recordationẽ conturbor. uidi casum miserabilẽ, uidi spectaculũ plenũ lachrymarũ. proiecti sunt iuxta uiã prætereũtiũ homines: uno uerò nõ amplius homines, sed eorum, qui aliquãdo homines fuissent, miseræ reliquię, signis quibusdã indicijs & notis ad fidẽ faciendã opus habẽtes. Nõ eñ ex naturæ figuris pro hominib. agnosci possunt, soli ex omnib. seipsos odio habẽtes, soli natalem diẽ per execrationẽ agẽtes. Oderũt eñ meritò diem illũ, qui princeps eis talis uitæ fuit, homines qui uel nominare sese cõmuni appellatione erubescunt, ne cõmunione nominis communem naturam per sese dedecore contumeliaq; afficiant, in gemitibus & fletibus perpetuò uersantes, nulla unquam materia lamentandi eos deficiente. Quandiu enim sese aspiciunt, semper lamẽtandi habent occasiones,

occasiones, dubitantes etiam quid potissimùm defleant, eas'ne corporis parteis, quas nō amplius habent, an quæ reliquæ sunt? quas morbus iam antè consumpsit, an quæ morbo supersunt? quòd uident eiusmodi in seipsis, an quòd ne uidere quidē possunt, obscurato uisu per morbū? quòd huiusmodi de seipsis possunt commemorare, an quòd uoce per morbum adempta atq; amissa ne cōmemorare quidem & exponere possunt calamitates suas? quòd huiusmodi cibo utūtur, an quòd [a] corruptas oris parteis cibo lædente & impediente, ne hunc quidē facilè morbus admittit? quòd propter sensum emortuarum partiū infortunati sunt, an quòd sensibus insuper ipsi priuati sunt? Vbi em̄ apud illos uisus? ubi odoratus? ubi tactus? ubi uerò reliquæ sensuum sedes & instrumenta: quæ paulatim depascente morbo putredo absumit? propterea per omnia loca oberrant, ueluti pecora ad uberiora pascua trāscuntes, uiaticum negotiationis, quā cibi caussa instituunt, calamitatem circunferentes morbum omnibus pro supplice quasi libello ostendentes, tū propter infirmitatē opus habentes, à quibus manu ducantur, tum sese mutuò propter inopiā fulcientes ac subleuātes. Nam per sese singulatim infirmi sustentaculum alter alterius fiunt, mutuo usu membrorū uicem eorū, quæ desiderantur, supplentes. Non enim singuli conspiciuntur: sed habet etiam miseria ingeniosum & astutum quidam ad uictus excogitationē: quòd alter cum altero unà conspici uolunt. Quum em̄ etiam per sese quisq; miserabiles sint, quo magis ad condolentiam homines moueant, accessio cōmiserationis alter alteri existunt malā stipem atq; collectā simul in cōmune contribuentes, alius per aliā quandā calamitatē misericordiam sibi corrogantes, hic quidem manuū extremitates uel amputatas uel consumptas ostēdens: ille uentrē tumidū, alius crus putrescens, alius faciē corruptā & inutilē redditā mōstrās, ille uerò quacunq; parte corporis denudata, in ea calamitatē ostendit. Quid ergo utrū tantùm satis est hoc ipsum ad id, ut ne quid in communem naturæ legem committere uideatur, si quis deploret uitia incommodaq; naturæ, & uerbis morbum ornatè describat: earum'que commemoratione rerum, affectus commoueat? an aliquo nobis etiam facto opus sit, quo condolentiā erga taleis & mutuum amorem demōstremus. Quòd enim adumbrationes prima'que lineamenta in picturis sunt ratione atque respectu rerum ipsarum uerarum, id uerba sunt ab operibus disiuncta. Non enim in dicendo, ait Dominus esse salutem, sed in faciendo opera salutis. Ergo suscipiendum & capessendum nobis ipsis est, quod in gratiam illorum proditum est mandatum atque præceptum. Nemo enim utique hoc interim dicat, quòd satis sit procul alicubi ab nostra uita in solitudinem quampiam habitatum deductis alimenta præbere. talis enim sententia non misericordiæ atque condolentiæ alicuius continet demonstrationem, sed speciosum est inuentum atque commentum, quo penitus à nostro conuictu homines aliquò eijciantur & exterminentur. Et nos interim nostræ ipsorum uitæ non pudet, qui porcos & canes sub idem tectum recipimus? quinetiam uenator ne lecto quidem suo sæpè catulum arcet: solet & agricola uitulum osculo excipere atque demulcere. ac nondum id

[a] Locus mutilus & corruptus utrobiq;.

Matth. 5.

t 4 multum

multum est. Verùm suis manibus asini pedes lauat uiator, submissaq́ manu fimum eximit, & strati curam habet. Et eum qui eiusdem nobiscum generis & populi est, deteriore loco, q̃ ipsa animãtia bruta habebimus? Minimè, fratres, hæc minimè fiant: ne aduersus homines hoc decretum comprobetur, recordari conuenit, qui simus, de quibus cõsultemus, nimirum homines de hominibus, nihil præter communem naturam proprium & peculiare in nobis habentes. Vnus omnibus ad uitam introitus: una uitæ ratio uniuersis, cibus & potus, uiuendi efficientia eiusdem modi, fabricatio corporum una, uitæ exitus unus. Quicquid compositũ est, ad dissolutionem tendit. nihil eorũ, quę cõstituta, compacta atq; coagmentata sunt, stabilem ac firmam conditionẽ habet atq; cõstitutionem. Bullæ in modũ ubi ad exiguum tempus corpus nostrũ spiritu intumuerit, mox extinguimur, nullum temporarię huius inflationis uestigiũ relinquentes in uita, in columnis, in lapidibus, in inscriptionibus monumenta consistunt, ac ne
Ro. 11. hæc quidẽ in perpetuum duratura. Hæc igitur tecũ reputans, noli altum sapere atq; animo efferri, ut inquit apostolus, sed time: quũ incertũ sit an ne tibi sancias istam inhumanitatem. Fugis, dic mihi, eum, qui ægrotauit? quid habes quod crimini des? quòd humor in illo corruptus, ac putridus quidẽ succus sanguini inspersus & immixtus est, atraq; bilis humori suffusa est? hęc enim à medicis de natura morborũ ac uitiorum differentibus audire licet. Quam ergo homo facit iniuriam, si, quũ natura fluxa res & instabilis sit, in hãc morbi speciem delapsa est? At tu non uides etiã in sanis corporibus, quòd cætera quis bene ualens pustula sæpè carbũculo'ue laborat: aut in huiuscemodi aliquod incommodum incidit, humore circa illam partẽ ultra modum excalefacto, & idcirco uel inflammatione, uel rubore, uel aliqua purulenta corruptione laborante? Quid ergo? nũquid inimico animo sumus erga partem carnis, quæ laborauit? num oppugnamus eã? Imò contrà, quicquid in corpore sanum est, conuertimus ad curationẽ eius partis, quæ morbo correpta est. Ergo morbus non est abominabilis: (profectò eñ etiã in nobis ipsis aliqua parte dolente, ea pars quæ ualeret, à curatione laborãtis & ęgrotãtis auerteretur:) sed est aliqua caussa, quæ nos à talibus abstrahit atq; abalienat. quænã est hæc? Quòd nõ re
Matth. 25. formidamus minas eius, qui dixit, Discedite à me in ignẽ æternũ. Quatenus eñ nõ fecistis uni ex his, inquit, neq; mihi fecistis. Nã si hæc ita se habere putarent, nõ ita sentirẽt & iudicarẽt de ægrotãtibus, ut eos ab sese repellerent atq; submouerẽt, inquinationẽq; nostrę uitę officiũ ac studiũ erga miseros putarẽt. Quocirca si fidelẽ dignũq; cui credamus, esse putam⁹ eũ, qui promisit atq; denuntiauit, suscipienda nobis præcepta fuerint, sine quibus fieri nõ potest, ut cõsequamur ea, quæ speramus. Hospes, nudus, cibi indigẽs, infirmus & occlusus, loco omniũ tibi hic est, quæ in Euangelio prædicta sunt, uagus & nudus obambulat. nudus aũt & rebus necessarijs egens, propter eã, quę morbũ cõsequitur paupertatẽ. Qui eñ nihil de suo patrimonio habet, neque mercenarius fieri põt, ex necessitate prorsus inops & egenus est rerũ ad uitã necessariarũ, atq; ab ipsa infirmitate ligatus, cõpedibusq; uinctus. Ergo totũ corpus pręceptorũ per hæc implere,
ipsumq;

ipsumq; rerum uniuersarũ dominũ per eam, quam erga illum præstiteris humanitatẽ, obnoxium & obligatũ habere potes. Quid ergo contendis aduersus propriã uitam. Nam nolle sibi cõtubernalem esse Deũ rerũ uniuersarum, nihil aliud est, q̃ aliquem aduersus seipsum robustum fieri. Vt enim per præceptũ in domũ recipitur, ita per feritatem & inhumanitatem repellitur atq; summouetur. Tollite iugũ meum, inquit, super uos. Iugum autẽ dicit cultum & obseruationẽ præceptorum. Dicto audientes simus iubenti. Iumentum Christi efficiamur dilectionis loris nos illigantes: ne excutiamus eiusmodi iugũ, commodũ est, leue est, nõ atterit collum subeũtis, sed polit ac leue reddit. Seminemus in benedictionibus, inquit Paulus, ut in benedictionibus quoq; metamus. fecunda spica multaq; grana fundens atq; producens ex huiusmodi semente germinabit: profunda ac læta præceptorũ Domini seges est: procera benedictionis germina sunt. Vis scire in quantã proceritatem germinũ incrementũ surgat & extendatur? Ad ipsas usq; cœlorũ altitudines pertinet. Quæcũq; enim his feceris earum rerũ, in cœlestes thesauros fructus inferes. ne despe res ea, quæ dicuntur, ne talium amicitiã contemnẽdã esse existimes. manus truncata ac mutilata est, sed uires ei nõ desunt ad adiuuandũ: pes inutilis effectus est, sed ad Deum currere nõ impeditur. oculus effluxit & deperijt, sed per animã bona cernit inuisibilia. Ne igitur corporis deformitatẽ spectes. mane paulisper, & uidebis id, quod omni miraculo incredibilius est. Non enim ea, quæ circa fluxam naturã acciderunt, etiã perpetuò permanent, sed ubi anima liberata fuerit à connexione, qua cum corruptibili atq; terreno corpore connexa atq; cõserta est, tunc in sua pulchritudine sese iactat & ostẽtat. Cuius rei certũ argumentum est, quòd diues ille luxuriosus in multis delicijs ac uitæ splendore olim uiuere solitus, non aspernatus est mendici illius manũ post hãc uitã, sed per eius digitum, qui olim corruptus fuerat, sibi guttã aquæ subministrari uolebat, dum ipsa lingua humorẽ, qui mendici digito adhæreret, circumlãbere cuperet: quod non cupiuisset, si in animæ figura ex corpore contractã iniucunditatẽ & inamœnitatem uidisset. q̃ multa uerisimile est, mutata uitæ conditione, diuitẽ illũ frustra damnare, repudiare ac reprobare, quę olim sibi placuissent? quàm beatũ iudicare pauperem propter eam, qua in uita usus esset incõmoda sorte? quãtũ conqueri de sua conditione? tanq; in perniciem animæ diuitijs sibi destinatis & attributis? quòd si nimirum etiam denuo reuiuiscere licuisset, in quorũ numero, se rursus esse maluisset? eorum'ne, qui in hac uita felices atq; beati, an qui infelices & infortunati sunt? Sed non obscurum est, quòd prælaturus esset sortem atque conditionem miserorum. Cupit enim ex mortuis aliquem suis fratribus indicem fieri, ne illi quoque superbia diuitiarum læsi per luxum atq; delicias carnis ad eundem hiatum inferni per lubricũ uoluptatis lapsi deferantur. Quur igitur nõ corrigimur, & ad sanitatẽ talibus narrationibus admoniti redimus? Quur non exercemus pulchram illã negotiationem, quã suadet diuinus apostolus? Id quod uobis, inquit, redundat & superat, ad id, quod illis deest, ut id, quod redundat & superuacuũ est de illorũ leuamine & requiete, nobis quoq; in futura uita ad salu-

Matth. 11.
2. Cor. 9.
2. Cor. 14.

ad salutē cōferat atq; cōducat. Si igitur aliquid boni & cōmodi uolumus accipere, priores præbeamus: si requiescere atq; leuari posthac, nūc reficia
Luc. 16. mus, recreemus, & refocillemus: si recipi ab illis in ęterna tabernacula, nūc eos in nostra recipiamus: si peccatorū uulnera curari, hoc etiam ipsi corpo
Matth. 5. ribus afflictorū præstemus. Beati namq; misericordes, qm ipsi misericordiam adipiscentur. Sed forsitan aliquis dicet, in posterū quidem bonū esse præceptum: sed nūc interim contagionē aliquā & communicationem morbi uitat, & ne quid sibi quod nolit, accidat, aditū & congressum eiusmodi hominū defugere atq; declinare putat oportere. Verba, fabulę, nugæ atq; ineptię sunt isthæc, prætextusq; & figmenta, ac negligendorū diuinorū præceptorū speciosa quædam uelamēta: ueritas aūt non ita se habet. nullus em̄ subest metus obseruationi pręcepti. nemo malum malo curet. Quàm multos enim uidere licet à iuuētute ad senectutem usq; talium curationibus operam dare? nihil tamē quicq; de naturali corporis bona ualetudine, tali studio atq; officio deterius fecisse? neq; enim probabile ac uerisimile est hæc fieri. Sed quoniā morbi quidam (quales sunt pestilētes impressiones, & eiusmodi mala, quæ à caussa pendent externa, quū uel ex aeris uel aquæ corruptione existunt,) uulgò hominibus passim suspecti sunt, quasi ab ijs, qui priores correpti fuerint, ad proximos trāseūtes (quū nec illic morbus, ut opinor, ei qui sanus est, per dissipationem & cōtagionem, infirmitatē ingeneret, sed communis pestilēs impressio similitudinē morbi inducat:) culpa morbo assignari posset, quasi ab ijs, quos priores inuasisset, ad reliquos quoq; transeunti: hic uerò quū intrinsecus eiusmodi mali contractio cōfletur, & sanguis paulatim se insinuātibus & irrepentibus putridis tabifidisq; succis corruptionem quandā patiatur, laborāte solo malū circunscribitur: intra quem sese continēs morbus foras nō emanat. Et quòd hæc ita sint, uel hinc sciri potest. Ecqua ab bene ualētibus cōmunio melioris ualetudinis ęgrotantibus accidit, etiāsi admodum seduli, diligentes & assidui illi in officio atq; curatione permaneāt? Nō ita se res habet. Sic ergo uice quoq; uersa ne ab infirmis quidem ac languētibus ad bene ualentes morbū transire uerisimile est. Si igitur lucrū quidē ac præmiū præcepti tantū est, ut regnū cœlorū per id paretur & expediatur, nullū autē corpori curantis detrimentū ex eo accedit: quid uetat quo minus in posterum præceptum dilectionis exerceretur, & ad opus atq; effectū perducatur? At laboriosum & graue esse dicis, cogi cōsuetudinē & habitum ualetudinem'que hominum, qui uulgò naturaliter à talibus abhorrere solēt, eas'que res respuere, aspernari & auersari solent. Rectè. Assentior orationi, quòd sit graue & molestum. Sed quid aliud ex ijs, quæ cum uirtute fiunt, laboris expers & uacuum esse ostendes? multos sudores ac
a προέθηκε, habent exemplaria: ego lego, προέταξε. labores lex diuina posuit [a] ante spem cœlestium rerum, ac difficilem hominibus & impeditam eam, quæ ad uitam pertinet, uiam esse demonstrauit, laboriosis & asperis studijs, exercitationibus & officijs ex omnibus
Matth. 7. partibus coarctatam. Angustum enim & arctum, inquit, est iter, quod ducit ad uitam. Quid ergo? an idcirco spem illam bonorum negligemus, quia non cum commoditate ac uitæ tranquillitate ea bona licet adipisci?
Interrogemus

Interrogemus iuuentutem, an nō laborioſa tēperantia uideatur, aut effuſe remoto pudore cupiditatibus indulgere nō multo ſit magis expetēdum, ꝙ continētem degere uitam? Num ergo propterea id quidē, quod facile ac ſuaue eſt, amplectemur, aſperitatem autem uirtutis auerſabimur & refugiemus? Non hæc placent uitæ legislatori, qui itinere lato, ſpatioſo atque decliui per uitam ingredi uetuit: Ingredimini enim inquit, per anguſtum & ſtrictum. Quamobrem etiam hic unum ex ĳs, quę labore conficiuntur, hoc quoq; eſſe exiſtimemus, ut in conſuetudinem adducamus nouum & inſolitum uitæ præceptum, naturalemq; bene ualentium & ſanorum hominū auerſationem atq; faſtidium, perſeuerantia atq; aſsiduo rei uſu curemus. Ea enim conſuetudinis uis eſt, ut etiam in ĳs, quæ difficiliora uidentur, uoluptatem quandā aſsiduo uſu ingeneret. Ne quis igitur dicat, quòd graue ac laborioſum, ſed quòd tractantibus & exercentibus utile ſit id, quod conficitur & obtinetur, & quia magnū eſt lucrum, labor propter lucrum deſpiciendus & contemnendus eſt. ſuaue autem & iucūdum per conſuetudinem temporis tractu fiet, quod ab initio laborioſum eſt. Quòd ſi etiam hoc antè dictis adĳcere oportet: per hanc quoq; uitam ualentibus utilis eſt aduerſus infortunatos condolentia. Præclara enim cordatis hominibus collecta miſericordiæ eſt, quā olim depoſuerint in aliorum rebus aduerſis collatam atque contributam. Quoniam enim ab una natura adminiſtratur omne genus humanum, ac nemo eſt, qui ſtabile, certum, firmūq; apud ſe perpetuæ felicitatis aliquod pignus habeat, ſemper meminiſſe conuenit Euangelici præcepti monentis, ut ea faciamus, quæ uelimus nobis ab hominibus fieri atq; præſtari. Donec igitur proſpera nauigatione uteris, porrige manum naufragium paſſo. Commune mare, communis tempeſtas, communis fluctuum turbatio, aſpera latētiaq; ſaxa, ſalebræ, ſcopuli, & reliqua uitæ naufragĳ mala parem nauigantibus incutiunt terrorem. Dum expers mali es, dum abſque periculo uitæ pelagus tranſmittis, ne ſine miſericordia prætereas eum, qui impegerit & offenderit. Quis tibi perpetui proſperi curſus fideiuſſor eſt? nondum in portum appuliſti requietis, nōdum extra fluctus conſiſtis, nondum in firmo gradu ueſtigioq; tibi uita cōſtituta eſt. adhuc iactaris per uitæ pelagus. Qualem te exhibueris ei, qui in fortunam aduerſam incidit, tales tibi parabis comites & ſocios nauigationis. Verùm omnes perueniamus in portum requietis per ſpiritum ſanctum perpetua ſerenitate atque trāquillitate ad propoſitam uitæ nauigationem utentes. adſit item nobis lucrum, ex præceptis quæſitum, & gubernaculum dilectionis. quibus rebus rectum curſum tenentes, capiamus terram promiſsionis: in qua eſt ciuitas illa magna, cuius architectus & fabricator eſt Deus noſter, cui gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

Math. 7.

EIVSDEM

EIVSDEM DISPVTATIO DE ANIMA ET RESVRRECTIONE, CVM sorore sua Macrina.

VVM ingens ille uir inter sanctos Basilius ex humana uita ad Deum migrasset, & communis caussa luctus ecclesijs extitisset, atque etiamnunc soror & magistra, uitę superstes esset: ego quidem studiosè ibam, ut cum illa communicarem calamitatem morte fratris acceptã. ac mihi tanto accepto detrimento animus uehementer anxius atque dolore confectus erat, & aliquem socium lachrymarum requirebam, qui æquè magnum ægritudinis onus susciperet atque ego. Vt autem alter alteri fuimus in conspectu, mihi quidem magistra procul uisa refricuit animi dolorem. etenim iam etiam ipsa mortifero atque lethali morbo correpta erat. At illa quemadmodum equorum regẽdorum artis periti facere solent, quum permisisset mihi, ut impetu doloris paulisper transuersus agerer, postea oratione me reprimere atque cohibere conabatur, rationibus suis tanquam aliquo freno incompositum, indecorum & inordinatũ animi mei dirigens affectum: ac proferebat apostolicũ illud dictũ, quod non angi & mœrere oporteat propter eos, qui obdormiuerunt. solis enim ijs, qui spem non habeant, id accidere solere. atque ego quum cor mihi ægritudine atque dolore etiamnunc undique ferueret & æstuaret, quo pacto, inquam, potest id inter homines præstari, quum adeò naturalis quædam unicuique aduersus mortẽ calumnia atque querela insita sit? ac neque qui uident morientes, spectare facilè sustineant, & quibus mors imminet, quoad eius fieri potest, eam refugiant? quin etiã quũ leges, quib. utimur ac regimur, ut in maleficijs, ita in supplicijs hanc extremũ iudicẽt: quo pacto quibus'ue rationibus effici potest, ut quis uel in externo & alieno aliquo uitæ separationẽ & recessum pro nihilo ducat, nedũ in propinquis ac necessarijs uitã finiẽtibus? Videmus autẽ, inquã, omne quoque studiũ hominũ eò spectare, ut in uita permaneamus. Nã idcirco domicilia quoque à nobis, ne uel per æstũ uel frigus ab aëre circunfuso corpus affligeretur & cõficeretur, ad inhabitandũ excogitata sunt. Agricultura uerò, quid est aliud, quàm uitæ apparatus & subsidiũ? nã cura atque solicitudo uitæ metu mortis prorsus adhibetur. quid itẽ medicina? qua de causa ab hominibus in honore habetur? an nõ propterea, quia pugnare quodãmodo cũ morte ea ars uidetur? thoraces uerò, loricæ, clypei, ocreæ, galeæ, & innumera arma, quib. uim homines à corpore propulsant. murorũ item ambitus, portę ferreę, fossarũ munitiones, cęteraque eiusdẽ modi, qua alia de caussa fiunt, præterquàm metu mortis? Quũ igitur naturaliter mors adeò terribilis ac formidabilis sit, qui facilè obtẽperari potest ei, qui iubeat superstitẽ ob alterius mortẽ expertẽ ægritudinis permanere? Quid uerò, qua maximè de caussa tibi, inquit, magistra, ipsa mortis per sese necessitas acerba atque molesta uidetur? Nõ em̃ satis est ad criminãdũ & cõquerẽdũ cõsuetudo eorũ, qui ratiõe minus utũtur. Quid enimuero, an nõ res digna mœroris est, eã inquã ego, quũ uidemus eũ, qui paulo antè uiuebat & loquebatur, sine spiri-

sine spiritu, sine uoce, immobilem repente factum, omniaque ei sensuum naturalia uasa & instrumenta extincta, non oculis, non auribus, nō alio quoquam eorū, quorum apprehensionem, subsidium atque auxilium sensus habet, operante, atque officium suum faciente: cui siue ignem, siue ferrum admoueas, siue gladio corpus incidas, siue carniuoris feris obijcias, siue humi defodias, ad omnia similiter iacens afficitur. Quum igitur in his consistere mutatio [a] uideatur, uitalisque illa caussa, quæcunque tandem illa erat, repentè uisui subducta atque extincta incertum quò concesserit, ubi'ue lateat, quemadmodū in lucerna extincta fit, quum flamma, quæ modò in ea accēsa erat, neque in ellychnio manet, neque aliò quopiā transit ac recedit, sed ad extremum interitū & abolitionē redigitur atque transmigrat: qui fieri possit, ut tantam mutationem, quí nulla re certa confirmetur, sine animi dolore ferre possit? Exitu enim animę audito, quod quidem relictum est, uidemus: quod autem speratum atque disiunctum est, tum ipsum quid tandem secundum naturam sit, tum in quid concesserit atque redactum sit, ignoramus, non aere, non terra, non aqua, non alio quopiam elemento in sese ostendente illam uim, quæ excesserit è corpore: qua egressa atque subducta, quod relinquitur, mortuum est, & corruptioni iam expositum. Hæc quum ego dixissem, manu interim silentio imperato magistra: Num quis eiusmodi, inquit, metus te perturbat, & mentem tuam angit, quasi anima non semper permaneat, sed unà cum dissolutione corporis, ipsa quoque esse desinat? Ego uerò (etenim nōdum ab ægritudine ac perturbatione rationem collegeram) audacius proteruiusque quodammodo, quid diceretur, non admodum considerans, respondi. Dixi enī diuinas uoces præceptis & edictis esse similes, quibus credere quidē cogamur, animā oportere in perpetuum permanere, non aūt aliqua ratione ad eiusmodi sententiā adducamur. sed uidetur nobis mens intra nos seruilem in modū metu probare quod iubetur, non uoluntario quodam motu ijs, quę dicantur, asserntiri. Vnde etiam fit, ut grauius mortuorum nomine doleamus, quum plenè & exactè non sciamus sit'ne adhuc per sese hæc uiuifica caussa, & ubi et quomodo: an uerò nusquam sit ullo modo. Nam incertitudo eius, quod reuera est, pares efficit in utrāque partē opiniōes. Ac multis quidē hoc, multis uerò contrariū uidetur. et sunt sanè apud Grçcos quidam non in parua propter philosophiam existimatione, qui hæc & opinati sunt, & pronunciauerunt. Mitte, inquit, externas nugas, in quibus mendacij inuentor in detrimentum ueritatis probabiliter falsas opiniones componit. Tu uerò huc respice, quòd ita de anima sentire, nihil est aliud, quàm à uirtute alienū esse, & id quod in præsentia suaue & iucundū est, solum spectare: eam autē uitam, quæ in infinitis seculis consideratur, per quam sola uirtus eminet atque superior est, desperare. Et quo pacto, inquam, firmā aliquam, stabilē, fixam & immobilē habere possimus opinionē, qua animā credamus permanere? Nam & ipse sentio, quòd re omniū pulcherrima in uita (de uirtute loquor) uita hominū caritura fuerit, nisi aliqua certa et nō ambigua de hac re fides in nobis firmata fuerit. Quomodo enim uirtus habere locum possit in ijs, qui id, quod est, præsenti uita circunscribi sibi persuasum habent, &

[a] Duplex lectio ἀναβολὴ in nostro: μεταβολὴ in Augustano: quod sequor.

post eam nihil amplius sperant? Ergo quærere, magistra inquit, oportet, unde nobis conueniens & idoneum de hac quęstione principium oratio sumere posit. Ac, si placet, abs te contrariarũ opinionum atq; sententiarum propugnatio atq; defensio suscipiatur. (nã uideo, quòd etiam animus tibi motus est, ac gestit eas tibi deferri partes) deinde hoc modo post oppositionem, ueritatis ratio requiretur. Posteaquam autem ita facere iussit, deprecatus ab ea, ne quæ à nobis contradicerentur, pro seria ac uera contradictione acciperet, sed idcirco proferri, ut doctrina de anima firmiter constitueretur ac probaretur, oppositis ad hanc intentionem solutis, Nonne, inquam, hæc dixerint, qui contrariam opinionem defendunt, quòd corpus, quum compositum sit, prorsus ex quibus constat, in ea dissoluatur? soluta autem ea, quæ est in corpore, elementorum coalitione atque coneretione, unumquodque, ut par est, ad proprium fertur, uergit & inclinat, ipsa natura elementorum per attractationem quandam necessariam ei, quod est eiusdem generis, suum reddente. Nam & cum calido rursus unietur id, quod in nobis est calidum, & cum solido ac duro terreum: atque ex reliquis unumquodque ad cognatum redigitur & recedit. Anima ergo postmodum ubi erit? Nam si quidem aliquis dicat eam in elementis esse, eandem illam esse cum his, necessariò concedet atq; assentietur. non enim aliqua cum alieno mixtio fieri possit eius, quod est diuersæ naturæ. & si hæc ita sint, uaria quædam prorsus uidebitur, ut quæ cum contrarijs sit mixta qualitatib. quod autem uarium est, simplex non est, sed in compositione prorsus consideratur. quicquid autem compositum est, necessariò quoque dissolubile est. At dissolutio, corruptio eius est, quod compositum est. quod autem corrumpitur, non est immortale. nam alioqui caro quoque immortalis diceretur, ut quę soluatur in ea, ex quibus constat: sin autem aliquid diuersum est ab elementis, ubinam ratio eam esse ponit? quæ in elementis quidem, propterea, quòd diuersæ atque alterius naturæ sit, non inueniatur, aliud autem nihil sit in mundo, in quo esse anima possit, conuenienter & ad suam naturam accommodatè uiuens? quod autem nusquam est, ne prorsus quidem est. Et magistra ubi paululũ dictis ingemuisset, hæc & talia fortasis aduersus apostolum, inquit, olim Athenis coeuntes Stoici & Epicurei proferebant. Etenim audio in hanc sententiam Epicurum maximè opinionibus ferri & inclinari, quòd casu ac fortuito concursu quodã per sese extiterit atque effecta sit rerum natura, quasi nulla prouidentia per res pertineat & permeet: & idcirco per consequens humanam quoq; uitam in modum [a] bullæ putabat, spiritu quodam corpore nostro inflato, esse tandiu, quandiu cohiberetur & coerceretur spiritus ab aere, quo contineretur: simul autem atque tumor ille collapsus & dissolutus esset, id quod intus cohibitum & interceptum fuisset, extingui. terminus enim ei ac finis rerum naturæ id, quod appareret, erat, & modum comprehensionis rerum uniuersitatis sensum esse putabat, & quũ clausa penitus & obtusa habeat animę sensuũ uasa atque instrumenta, & nihil eorum, quæ & incorporea sunt & mente percipiũtur, intueri posit quasi domuncula quadã coercitus & abstrusus

Act. 17. (margin, beside "lum, inquit, olim Athenis")

[a] Scholion. Bulla ita existit, flatu aqua undiq; intenditur: qua rumpẽte flatus dissipatur, et bulla euanescit.

expers

expers ſpectaculi cœleſtiũ miraculorũ manet, parietibus & tecto contemplari externa prohibitus. Nam terrei quidam planè parietes ſunt omnia,quæ in uniuerſitate rerum ſub ſenſum cadentia conſpiciuntur, minus alto animo præditis quaſi pariete per ſeſe obiecto earũ rerum, quæ mente atque intelligentia cernuntur,contemplationi officientia & obſtantia. Terram qui talis eſt,aquã,aerem,ignem duntaxat intuetur:unde aũt horũ unũquodq; ſit,aut per quẽ,aut à quo coerceatur,comprehendatur & contineatur,perſpicere præ animi exiguitate non poteſt.ac ueſtem quidem aliquis conſpicatus,rationibus eò adducitur,ut textorem agnoſcat, & per nauem fabricatorem eius intelligit:item'que ſimulatq; ędificium conſpectum fuerit,manus opificis ſpectantium menti obuerſatur. iſti uerò dum mundum intuentur,ad eum,qui per illum declaratur,cæcutiunt & allucinantur.unde fit,ut ſcita iſta atq; acuta ab ijs,qui interitum & abolitionem animæ ſuis decretis tradunt, proſerantur. Corpus nimirum ex elementis, & elementa eſſe ex corpore: item animam per ſeſe eſſe non poſſe, niſi uel horum aliquid, uel in his ſit. Nam ſi propterea nuſquam eam eſſe aduerſarij opinantur, quòd anima non ſit eiuſdem generis & naturæ cum elementis: hi primùm quidem etiam, quæ in carne degitur, uitam inanimã eſſe tradant: (non enim aliud quicquam corpus eſt, atque concurſus elementorum. ergo nec in his quidem animam eſſe dicant, quæ per ſeſe uiuificet eam concretionem atque commixtionem, ſiquidem fieri poſthac non poteſt, quemadmodum opinantur, ut manentibus elementis etiam anima ſit,quo efficiatur, ut nihil aliud,quàm mortuam eſſe uitam noſtram demonſtrent.Sin autem nunc in corpore animam eſſe non dubitant, quo pacto corpore diſſoluto in elementa,animam aboleri atq; interire cenſent ac tradunt?) deinde uerò aduerſus diuinam quoque naturam paria audeant obloqui & oblatrare. Quomodo enim dicent, inuiſibilem,incorpoream, materiæ expertem, & eam, quæ mente ſola percipitur, naturam in humida, mollia'que, calida, ſolida atque dura penetrantem in eſſentia continere res uniuerſas, quæ ſunt? quum neque cognata eiuſdem ue generis cum ijs ſit, in quibus uerſatur, neque propterea, quod alterius ac diuerſi generis ſit, in eis eſſe non poſsit? Ergo penitus ex eorum doctrina eximatur etiam ipſum diuinum numen, quo res uniuerſæ continentur atq; conſeruantur. De hoc ipſo nimirum, inquam ego, quo modo aduerſarij non ambigere, nec dubitare poſsint, quòd ex Deo omnia ſint,& per eum contineantur & conſeruentur res uniuerſæ? aut ſit'ne aliquod omnino numen, quod in ſuperis præſit rerum naturæ? At illa, Commodius & conuenientius,inquit,eſſet ſuper talibus ſilere,ac non dignari reſponſo ſtultas pariter & impias propoſitiones. quippe diuinum etiam quoddam dictum uetat reſpondere dementi iuxta dementiam ſuam. Stultus autem & inſipiens, ut ait propheta, prorſus eſt is qui Deum eſſe negat.ſed quoniam oportet etiam de his dicere,dicam tibi rationẽ,inquit, non meam,nec alterius hominum cuiuſquam: (quippe exigua hæc quæcunque tandem fuerit:) ſed eam, quam creatura rerum, per ea, quæ in ea

 ſunt,

ſunt, miracula explicat & enarrat. cuius creaturæ auditor eſt oculus, per ea, quæ apparent, reſonante in corde ſolerte pariter & artifice ſermone. clamore enim palàm creatura indicat factorem, ipſis cœlis, ut inquit propheta, ineffabilibus uocibus gloriam Dei enarrantibus. Quis enim intuens & animaduertens harmoniam, id eſt conſpirantem, conſentientem & quaſi concinentem copulationem atque coagmentationem rerum uniuerſitatis, cœleſtium'que ac terreſtrium miraculorum, & quemadmodum elementa natura inter ſeſe cōtraria, ineffabili & occulta quadam ſocietate atque communione ad eundem omnia ſcopum atque intentionem unumquodque ſuam uim ad rerum uniuerſitatis permanſionem, durationem et incolumitatem ſimul conferentia atque contribuentia conſeruntur, implicantur & cōnectuntur. quum'que iuxta qualitatum proprietatem, neque commiſceri, neque conſociari poſsint, non tamen ſecedunt abinuicem, neque contrarijs qualitatibus inter ſeſe commixta atque contemperata, aliud per aliud corrumpuntur: ſed & illa, quibus ea natura eſt, ut in ſublime ferantur, deorſum uergunt atque feruntur, calore ſolis per radios deorſum fluente: corporaq́ grauia ac ponderoſa ſubleuantur & attolluntur per uapores extenuata: ut et aqua præter ſui naturam ad ſupera feratur, per aerem flatibus uecta, & æthereus ignis ad terram deferatur, adeò, ut & infimæ partes coloris expertes non ſint, & terræ ſuperfuſus imbrium humor, quum unus natura ſit, innumeras germinum producat differentias, omnibus ſubiectis aptè atque accommodatè inhærens atq́ inſidens: celerrimam item axis in orbem circum'que rotundam conuerſionem atque reuolutionem, interiorum'que circulorum in cōtrarium motionem, ſubiectiones'que & congreſſus coitus'ue atque concinnas, aptas, ratas, conſtantes, conuenientes, & æquales digreſsiones diſtantias'que ſiderū: hæc ſi quis oculis intelligentiæ atque acie mentis intuetur, an non apertè per ea, quæ apparent, docetur, quòd diuina uis artificioſa ſolers'que in rebus uniuerſis apparens, atque per omnia pertinens, ac fuſa cùm partes accommodat & adaptat toti, tum totū partibus explet, atq́ una quadam ui rerum uniuerſitas coercetur & cōtinetur dum ipſa in ſeipſa manet & circum ſe ipſa mouetur, ac neque moueri unquam deſinit, neque in alium quendam locum, præter eum, in quo eſt, tranſmigrat. Et quo pacto, inquam, argumentum, quo Deum eſſe fides fit, ſimul etiam animam humanam eſſe demonſtrat? Non enim utique eadem cum Deo res anima eſt, ut ſi unum eſſe concedatur, prorſus etiam de altero non dubitetur. At Illa dicitur, inquit, à ſapientibus homo paruus quidam eſſe mundus, qui in ſeſe hæc elementa contineat, ex quibus rerum uniuerſitas conſtat atque completa eſt. Quòd ſi hæc opinio uera eſt, ut eſſe uidetur, forſitan non opus habuerimus alio auxilio ad confirmandam eam, quam de anima concepimus opinionem: cenſemus autem eam per ſeſe præditam eſſe natura propria, peculiari, eximia, diuerſa atque alia, quàm corpus, quod ex craſsis partibus conſtat. Vt enim uniuerſum mundum auxilio ſenſuum cognoſcentes, per ipſam noſtrorum ſenſuum actionem atque efficien-

efficientiam deducimur ad considerationem notionem q́ꝫ rei, opinionis & intellectus sensum superantis, atque oculus nobis exiſtit interpres omnipotentis sapientiæ, quæ in rerum quidem uniuersitate cernitur, eum uerò, qui per ipsam solus res uniuersas undique apprehendit atque complexus est, per sese indicat: ita dum eum quoque, qui in nobis est, mundū intuemur, haud parua subsidia habemus per ea, quę apparent, etiam ad id, quod occultum est, coniectura perueniendi. Id autem in sese occultum & absconditum est, quod & mente & intelligentia percipitur, formæ'que expers est: quod sensuum effugit animaduersionem. Atque ego, Verùm sapientia quidem, inquam, quæ in superis partibus quasi in arce rerum pręsidet uniuersitati per eas, quæ spectantur in natura rerum, solertes & artificiosas rationes in hac apta, concinna, consentienti atqꝫ conspiranti distinctione, descriptione atque digestione potest animaduerti atque æstimari: animæ uerò cognitio per ea, quæ in corpore ostenduntur, quę contingere possit ijs, qui per apparentia quod occultum est, inuestigant? Atqꝫ admodum sanè, inquit uirgo, uel ipsa anima, iuxta scitū illud præceptum, seipsos noscere cupientibus opinionum atque persuasionum de anima satis idonea sufficiens'que magistra est, nempe quòd expers materiæ & incorporea quædam sit, quæ ad suam naturam accommodatè & operetur & moueatur, & per instrumenta corporalia suas motiones ostendat. Instrumentorum enim corporis hęc digestio atque apparatus est quidē nihilo minus in morte peremptis & extinctis. sed quòd animæ uis in eo non sit, expers manet & motionis & actionis. Mouetur autem tunc, quum & sensus in instrumentis est, & per sensum intelligendi uis atque facultas pertinet atque peruadit unà cum suis conatibus & appetitionibus quò uisum fuerit, simul mouens sensuum instrumenta. Quid igitur, inquam, est anima? si fortè potest aliqua ratione natura eius designari, atque describi, ut ex ipsa delineatione atque descriptione aliquo modo quod propositum est, animaduertatur & cognoscatur. Et magistra, alij quidem aliter, inquit, rationem eius ediderunt, prout cuique uidere- tur, definientes. nostra uerò de ea sententia talis est: Anima est essentia generata, essentia uiuens, intellectualis, corporeis sensuum instrumentis uiuendi, atque ea, quæ cadunt sub sensus, percipiendi facultatem ac uim per sese suggerens & immittens, quandiu capax earum rerum natura constare uideatur. Et simul hæc dicens medicum, qui ei curandi corporis caussa assidebat, manu ostendit, & ait, præstò nobis est eorum, quę dicta sunt, testimonium. Quonam enim modo, inquit, hic tactu digitorum ad arteriam adhibito, per tangendi sensum quodammodo audit ad ipsum clamantem naturam, suas'que affectiones & ægritudines enarrantem, quòd in incremento nimirum & in intentione corporis infirmitas sit? & ab his uisceribus morbus exortus sit, & tandiu prorogetur ac duret ardoris uehementia? Atque alia quoque talia discit ab oculo, dum ad figuram & habitum decumbentis, uel ad carnium tabem atque collapsionem respicit. & quemadmodum & species coloris uel subpallidi uel biliosi, & oculorū

Definitio animæ.

ictus ad habitum doloris indicem atque tristitiæ sua sponte inclinans internam significet affectionem. atque itidem auditus quoque similium magister existit, nedum ex frequenti ac crebra anhelatione, uerumetiam ex gemitu simul'cum respiratione edito ægritudinem cognoscens. Dixerit autem aliquis ne odoratum quidem periti non posse animaduertere & notare morbum, sed per certam quandam anhelitus qualitatem agnoscere in uisceribus latẽtem infirmitatem. Nunquid igitur hæc[a] fieri possent, nisi aliqua uis, quæ mente cernitur & sub intelligentiam cadit, unicuique sensuum adesset instrumento? Quid nos manus ab se ipsa docere potuisset, nisi cogitatio mentis & intelligentia ad subiecti cognitionem tactum deduceret? Quid item auditus à mente seiunctus? aut oculus, aut nasus, aut aliquod aliud sensuum instrumentum ad cognitionem rei quæsitæ adiuuaret, si per sese solum horũ unũquodq; esset? Sed omnium est uerissimum, quod quidam externis literis ac disciplinis eruditus præclarè ac rectè dixisse memoratur, mentem esse, nimirum quæ uideat, mentem item quæ audiat. Nam nisi quis hoc dederit esse uerum, quo pacto, dic tu, quum solem intueris ac contemplaris, quemadmodum à magistro intueri didicisti, non quantus uulgo hominibus apparet, tantum cum esse ais, sed amplitudine ac magnitudine orbis multis partibus superare terram uniuersam? an non quòd certum quendam motum temporum'que pariter ac locorum distantias & interualla, defectionum'que caussas per apparentia mente sequutus sis, confidenter pronuntias atque censes, ita se rem habere? Atque etiam lunæ diminutionem & incrementum quum uides, per eam, quæ apparet in elemento figuram alia discis. uidelicet eam & ex sui natura splendoris expertem esse, & circum terræ proximũ orbem uersari atque uagari: lucem autem atque splendorem accipere ab radijs solis, quemadmodum naturaliter fieri solet in speculis, quæ solem in se recipientia, non proprios reddunt splendores, sed luminis solaris, quod lumen ex leui glabro'que, ac nitido corpore in contrarium reflectitur atque reuerberatur. Quã rem, qui sine scrutatione atque iudicio intuentur, ex ipsa luna splendorem existere arbitrantur. Quòd autem id ita non sit, hinc demonstratur: quòd ex diametro quidem è regione solis facta, toto qui ad nos spectat orbe illuminatur: in breuiori autem & angustiori suo loco citius lustrato circulo, in quo uersatur, priusquam sol semel suum conficiat cursum, ipsa suum amplius duodecies complet orbem. Quamobrem accidit, ut non semper elementum lunæ plenum luminis sit. Nam quæ suum cursum exiguo temporis spatio sæpè conficit, crebro circuitu ei, qui longo temporis interuallo suum orbem lustrat, aduersa perpetuò non manet. sed quemadmodum directo soli aduersus lunæ situs efficit, ut omnis illius ea pars, quæ ad nos spectat, à radijs solis lumen accipiat atque collustretur: ita ubi ex transuerso soli fuerit opposita, quoniam ea dimidia globi lunaris pars, quæ semper ipsi soli opposita est, amplexu radiorũ intercepta collucet, altera, quæ ad nos pertinet, umbra necessariò obducitur, transeunte nimirum splẽdore ab ea parte, quæ solem aspicere non potest, ad

[a] Videntur hic aliqua deesse uerba, quæ supplevi.

test,ad illam partem,quę semper illi est aduersa,donec directò subiens orbem solis à tergo radium accipiat,atque ita collustrata ea dimidia parte sphæræ,quæ suprà est,illam,quæ ad nos spectat,quoniã ex sui natura prorsus splendoris & luminis expers est,uisui subducit.quod nimirum plena atque perfecta ipsius elementi diminutio dicitur. quòd si rursus sui cursus motu solem præterierit, & ex transuerso radio fuerit opposita, quod paulo antè lumine carebat,lucere incipit, transeunte radio ab illuminata parte ad eam,quæ hactenus splendoris expers erat. Vides'ne qualium rerum tibi uisus magister sit? qui per sese talium rerum tibi considerationẽ atq; cognitionẽ nõ prębuisset,nisi aliquid esset,quod per oculos cerneret, quod ijs,quę sensu percipiuntur tanq; ducibus quibusdã utens per appa rẽtia penetraret ad ea,quæ nõ apparent? Quid opus est addere instrumẽta geometrica,quę per sensibiles figuras ad ea,q̃ supra sensum sunt,nos quasi manuducunt? ac pręter hæc alia sexcenta? quibus ostẽditur atq; probatur per ea,quæ corporaliter in nobis operantur, comprehensionem atq; perceptionẽ fieri intellectualis & inuisibilis essentię, quę in natura nostra infusa,immixta,contemperata,atq; abscõdita est? Quid uerò,inquã,si quem admodum materiale quidem commune est in sensibili elementorum natura,differentia autem singulatim in unaquaq; specie materiæ magna (motus enim ijs contrarius est,quum aliud quidem sursum feratur, aliud uerò deorsum uergat,species item non eadem & qualitas diuersa:) siquis his elementis uim quandam rationeatq; proportione cõtemperatam, insitam & quasi incorporatam atq; consubstantiatã esse dicat,quæ hęc,quæ mente percipiuntur, uisa atq; motiones ex naturali proprietate atq; facultate efficiat? qualia multa nimirum à machinarũ artificibus effici uidemus: ubi materia arte disposita naturam imitatur, non in forma solùm similitudinẽ ostendẽs,uerumetiam in motu uersatur,& fictã quandã uocem repræsentat,resonante machina in parte uocali:ac non utiq; uim quandã intelligentia præditã in ijs quæ fiunt inesse animaduertimus, quę singulatim quasq; res efficiat & operetur,figurã,speciem,sonum,motũ: si hęc dicamus etiam in hoc mechanico naturæ nostræ fieri instrumento, nulla separatim, quæ mẽte cernatur,natura infusa,sed quadã facultate mouẽdi insita naturæ eorum,quæ in nobis sunt,elementorum, urgente: atq; eiusmodi actionem esse rei effectum: quę nihil aliud est,quàm motus quidam impulsiuus,qui uersatur & occupatur circa cognitionem earum rerum, quibus studemus & operam damus. Vtrùm magis per hæc,esse ne illam in sese rationalẽ intelligentiæq; participem & incorpoream animæ naturam, an ne prorsus quidem esse,demonstretur? At illa, Quum similitudo, inquit, adiuuat atque defendit nostram orationem, tum structura atque compositio omnis ex aduerso nobis illatę contradictionis non parum conferet ad sententiæ nostræ confirmationem. Qui hoc dicis, inquam. Quoniam, inquit, ita scire tractare,disponere & accommodare materiam inanimam, ut ars,quæ ad machinas adhibita est, loco animæ propemodum materiæ sit,propterea quòd & motum & sonum, & figuram,& talia repræsentat,

ſatis fuerit ad demonſtrandum, quòd ſit aliquid in homine tale, quod per contemplatricem & inuentricem facultatem quum naturaliter poſſit hæc in ſeipſo conſiderare, mente concipere & animaduertere, tum antè cogitatione inſtituere ac præparare machinas, atque ita deinde eas per artem ad actionem perducere, ac per materiam oſtendere mentis conceptum. Primùm enim, quòd ad uocem edendam ſpiritu opus ſit, animaduertit: deinde quo pacto machinæ ſpiritus excogitaretur, conſiderata elementorum natura, ratione antè perpendit, quòd nimirum nihil uacuum ſit in rerum natura, ſed comparatione cum grauiori, leue uacuum putetur atque dicatur: quoniam & ipſe aer in ſeſe ſui natura ſolidus ac plenus eſt. Vacuum enim uas dicitur per abuſionem, quum ab humore uacuum fuerit, nihilo minus autem aeris plenum eruditus etiam hoc eſſe dicit. Cuius rei ſignum eſt, quòd amphora adhibita nec non admota ſtagno non ſtatim aqua repletur, ſed primùm, coacto ac deprehenſo intus aere concauum ſurſum tollente, innatat, quoad haurientis manu amphora preſſa in fundo fuerit, ac tunc per os accipiat aquam: quo facto oſtenditur, quòd nec antè quàm aqua repleretur, uacua eſſet. Nam pugna quædam duorum circa os elementorum cernitur, dum aqua quidem propter grauitatem & ponderoſitatem ui in concauum influit atque irrumpit: aer uerò, qui in concauo interceptus deprehenditur, per idem os in contrarium circa aquam coarctatus dilabitur ac retro fluit, adeò ut per hunc aqua quaſi interrumpatur & impediatur, ac ui ſpiritus refracta reciproca taq; ac ſpumans quaſi è conchylio ſonum edat. Et hæc igitur animaduertit, & quomodo ſpiritus machinis immittatur, per elementorum naturam excogitauit. Nam concauo quodam ex ſolida duraq; materia facto, atque aere intus concluſo undique cohibito atque compreſſo ne expiret, aquam pro modo præſentis uſus, quantitatem eius dimenſus, per os in concauum inducit. deinde ſic ad appoſitam fiſtulã ex aduerſo tranſitum aeri dat, expreſſus autem uehementius & eliſus ab aqua uiolentius aer, ſpiritus fit: qui nimirum ſpiritus irruens & incumbens in ſtructuram fiſtulæ ſonum edit. An non igitur per ea, quæ apparent, manifeſtò oſtenditur & demonſtratur, quòd ſit quædam in homine mens, aliquid aliud atque apparet, quæ inuiſibili atque informi & intelligentia prædita natura ſua hæc intra ſeipſam excogitata præparans, ſic deinceps per materiale miniſterium in propatulum atq; apertum educit intus cùm agitatam tum conflatam intelligentiam? nam ſi iuxta oppoſitam nobis orationem, elementorum naturæ talia mirifica opera aſcribere atque aſſignare liceret, ſua ſponte caſuq; fortuito nobis prorſus machinę extruerẽtur atq; cõderentur: ac neq; ęs artẽ expectaret, ad hoc ut ſtatua uirilis euaderet, ſed protinus à natura tale eſſet: neq; ad ſonũ edendũ aer tubo opus haberet, ſed ſemper per ſeſe reſonaret, quippe qui fortuito caſu flueret & moueretur: neq; aquæ per fiſtulã curſus in ſublime, arte motũ præter naturam per expreſsiones ad ſupera elidente atq; cogẽte, ui conficeretur: ſed ſponte ſua prorſus aqua ad machinã aſcenderet, quippe ſui natura ſurſum euecta.

euecta. Sin autem horum nihil sua sponte ab elementorum natura efficitur, sed arte, quorsum uisum fuerit, unumquodque ducitur; ars autem est intelligentia quędam stabilis ac firma, quæ ad aliquod propositum & institutum per materiam exercetur: atque intelligentia mentis quidam proprius motus & efficientia est: nimirum etiam per opposita nobis aliquid aliud atque apparet, esse mentem, consequentia dictorum demonstrauit. Ego uerò, hoc quidem, inquam, etiam ipse dico ita se habere, quòd nimirum, id quod non apparet, non idem sit cum eo, quod apparet: non tamen in hac oratione uideo id, quod quæritur. nondum enim mihi liquet, quid tandem existimare oporteat, illud esse, quòd non apparet. sed quòd materiale quidem aliquid non sit, didici ex sermone: nondum autem cognoui, quid de eo dicere conueniat. Ego uerò hoc maximè desiderabam discere, non quid non sit, sed quid sit. At illa multa, inquit, etiam de multis ita discimus, dum dicimus, non hoc aliquid esse, ipsam essentiam rei quæsitæ, quidnam tandem ea res sit, significantes. Quum enim ἀπόνηρον, id est, non prauum uel haud malum dicimus, bonum ostendimus: quum item ἄνανδρον, id est, non uirum nominauerimus, timidum designauimus. ac multa his similia atque eiusmodi dici possunt, per quæ, uel benigniorem per malorum negationem excipimus intellectum, uel contrà ad deteriorem opinionem deflectimus, ademptione bonorum, id quod prauum & malum est, indicantes. Ad hunc igitur modum siquis in præsenti quoque quæstione rem considerauerit, ab ea cogitatione atque opinione, quā res ad quærendum & scrutandum proposita requirit atque desiderat, non aberrabit. Quæritur autem, quid mentem esse oporteat arbitrari secundum ipsam essentiam. Qui igitur quin sit quidem id, de quo quæstio est, propter eam, quæ ab ipso nobis ostenditur, efficientiam, non dubitat, hoc quid sit, scire si uult, abundè ac sufficienter id assequi poterit. Nam si dixerit, id non esse hoc, quod sensu percipitur, non colorem, non figuram, non duritiem, non grauitatem, non quantitatem, non eam, quæ in tria fit, diuisionem, non in loco positionem, neque quicquam prorsus eorum, quæ circa materiam deprehenduntur, nouit quòd aliud, atque hæc, sit. Ego autem eius interpellato sermone, Nescio, inquam, si omnia hæc ex sermone detrahantur, qui fieri possit, ut non unà cum his tollatur & aboleatur id, quod quæritur. Quidnam enim absque his percipiendi cura atque sedulitas amplectatur, cui inhæreat, mea opinione, nondum apparet. Nam ubique in rerum inuestigatione examinatrice atque scrutatrice intelligentia quasi palpantes id, quod quæritur, tanquam cęci quidam ducibus parietibus ad ostium tendentes, prorsus unum ex dictis attingimus, uel colorem, uel figuram, uel quātitatem, uel aliquid aliud aliorum, quæ abs te enumerata sunt, offendentes. quum autem dicitur, nihil horū esse, præ animi exiguitate eò redigimur, ut ne prorsus quidē aliquid esse putemus. At illa, dum hæc dicerem indignata, proh res importuna, inquit, & absurda, ad quem finem redigitur ac desinit exigui ingenij pusillanimum'que & abiectum istud de rebus, quæ mente noscuntur,

iudicium?

iudicium? Nam si ex rerum natura exemptum est, quicquid sensu non cognoscitur, ne ipsam quidem rerum uniuersitatis rectricem atque præfectam, quæ res uniuersas complexa est, uim atque potestatem confiteri prorsus potuerit is, qui hoc dicit: sed ubi incorpoream, informem & inuisibilem esse diuinā acceperit naturam, nō esse eam penitus, ex huiusmodi prorsus consequentia existimabit. Sin autem illic propterea quod hæc non sunt ipsius essentiæ, præscriptio atq; perēptio non existit, quo pacto mens humana ex natura rerum, ut quæ unà cum ademptione corporaliū proprietatū cōsumatur, eliditur atq; excluditur? Ergo ex absurdo, inquam, per hanc consequentiam, aliud inuicem arripimus absurdum. nam eò nobis oratio redacta est, ut nostram quoque mentem eandem rem esse cum diuina natura putemus: siquidem subtractione eorum, quæ sensu deprehenduntur, intelligitur utrunque. Ne idem dicas, inquit, magistra (impia enim hæc quoque oratio est) sed quemadmodum à diuina uoce doctus es, simile esse hoc illi dic. Nam quod secundum imaginem factum est, per omnia penitus principalis exemplaris atque formæ similitudinem habet: intellectualem, eius, quod est intellectuale: incorpoream, incorporei: atque ab omni mole corporea liberum est, itidem ut illud: & omnem interuallarem dimensionem effugit, similiter atque illud: sed est aliquid aliud atque illud, quod ad naturæ attinet proprietatem. Non enim amplius imago fuerit, si per omnia, per intellectualem, incorpoream, interualli expertem naturam idem cum illo esset. sed per quæ in natura non creata illud perspicitur, per eadem natura creata hoc ostendit: & quemadmodum in paruo sæpè frusto uitri, quum ad radium expositum iacet, totus solis orbis conspicitur, nō pro sua magnitudine in eo apparens, sed prout breuitas frusti circuli simulachrum atque repræsentationem capit & admittit: sic in exiguitate nostræ naturæ inexplicabilium illarum deitatis proprietatum imagines elucent, ut per hæc manu quasi ducta ratione'que excidat & aberret ab naturæ mentis deprehensione atque cognitione, si in examinatione quæstionis corporalis proprietas excernatur & reijciatur: neque rursus ex diuerso eandem cum inuisibili simul & immortali natura, paruam mortalem'que naturam esse dicat: sed ratione & intelligentia quidem cerni naturam eius existimet: quoniam etiam mente comprehensibilis naturæ imago est: non tamen eandem cum principali & originali forma imaginem esse dicat. Vt igitur per arcanam & ineffabilem Dei sapientiam, quæ in uniuersitate rerum apparet, diuinam naturam pariter ac potestatem in rebus uniuersis esse, non dubitamus, ut in sua, omnia maneant, essentia (quanquam siquis naturæ rationem exigat & exquirat, longè plurimum natura Dei distat atque diuersa est à singularibus rebus, quæ in creatura, non solùm ostenduntur, uerumetiam intelliguntur: attamen in his esse constat id, quod natura distat atque diuersum est:) ita nullo modo incredibile est animæ quoque naturam, quæ per sese aliquid aliud est (quodcunque tandem etiam esse putatur,) non impediri quin sit, etiam si ea,

Quòd mens nostra Dei similis quidem sit, non autem eius'dem itidem cum illo naturæ: & quomodo oporteat intelligere differentiam.

quæ in mundo tanq̃ elementa considerantur, ei, ratione naturæ, non conueniat. quemadmodum enim iam antè dictum est, nec in uiuentibus quidem corporibus, quorum natura constat ex elementorum conteperatione, simplici pariter & informi inuisibiliq; animæ ratione naturæ, aliqua cum crassa corporum congerie atq; concretione communitas est. ueruntamen uitalem animæ efficientiam ratione quadam humanã animaduersionem atq; cognitionem superante permixtam ac diffusam in his esse, nõ dubitatur. Ergo ne resolutis quidem in sese, quæ in corpore sunt, elementis, perijt id, quod per uitalem efficientiam ea colligat atq; connectit. Sed quemadmodum constante ac durante adhuc elemẽtorum concretione, omneis pariter atq; similiter parteis corpus complentes atq; constituentes anima penetrante, singulatim unumquodq; animatur: neq; aliquis uel solidam esse animam dixerit, ac duram, quæ cum terreo cõmixta atq; contemperata sit, uel humidam uel frigidã, uel frigido, opposita qualitate prçditam, quæ in his uniuersis sit, & unicuiq; uim uitalem immittat: ita soluta quoq; illa coagmentatione, et ad proprias cognatasq; res iterum redacta, simplicem & incompositam illã naturam unicuiq; parti etiam post dissolutionem adesse, atq; eam, quę semel occulta atq; ineffabili quadam ratione cum elementorum concremento coaluerit, etiam in perpetuum permanere cum ijs, quibus cum commixta est, neq; ullo modo ab ea coalitione atq; concretione, quæ semel ei contigerit, auelli putare, nullo modo est à uerisimilitudine atq; probabilitate alienum. Non enim, quia soluitur compositum, inde etiam necessariò consequitur unà cum composito dissolui id, quod compositum non est. Atq; ego, uerùm elementa quidem, inq;, inter sese tum coire & cohærescere, tum alterũ ab altero separari atq; disiungi, & id corporis esse, tum constitutionem, tum dissolutionem, nemo contradixerit. Quoniam autem multũ interesse intelligitur inter unumquodq; horum, quæ tum secundum localem positionẽ, tum qualitatum differẽtiam pariter ac proprietatem diuersi inter sese generis sunt: siquidẽ circa subiectum inter sese concurrerint elementa, consentaneum est, intellectualem hanc dimensionisq; expertem naturã, quam animã uocamus, cohærere atq; coniunctam esse cum eo, quod (ita) unitum est: sinautem hæc alterum ab altero separata, atq; illò redacta fuerint, quocunq; unumquodq; natura ducit, patietur etiam anima, in multas parteis passim uehiculo eius disiecto. & quemadmodũ aliquis nauta, ubi naufragio dissoluta fuerit nauis, ad omneis eius parteis, alijs in aliam pelagi partẽ dissipatis, eodem tẽpore adnare nõ potest: (nã si quicquid primũ occurrerit & obuiã fuerit, apprehenderit, reliqua fluctibus ferri planè permittet,) eodẽ modo anima, q̃ ea natura prędita nõ est, ut unà cũ separatione elemẽtorũ scindatur, si quidẽ à corpore liberari atq; expediri nõ potest, si uni alicui prorsus inhæserit elemẽto, ab alijs auelletur & intercludetur, & ut nihilo magis immortalis quæ in uno uiuat, q̃ mortalis putetur, quę in pluribus nõ sit, consequẽtia sermonis dat. At neq; contrahitur, inquit, neq; diffunditur id, quod & mẽte noscitur, cogitationeq; percipitur, et disiũctionis separationisq; expers est (Corporũ enim cõtrahi atq; diffundi, proprium est:) sed

æqualiter iuxta sui naturã, quæ & inuisibilis, informis, & incorporea est, tum coalitis atq; cõcretis circa corpus elementis, tũ separatis atq; disiunctis adest. ac neq; cõstrictis in cõcretione elemẽtis premitur atq; coarctatur, neq; ad cognata sibiq; naturalia reuersis, relinquitur, etiãsi magnũ illud discrimen esse uideatur, quod cernitur & animaduertitur in elementorum diuersitate. (Magna enim differentia est inter id, quod quum leue sit, sursum fertur, & graue terreumq;: itẽ inter calidũ & frigidum, humidũ que, & ei contrarium:) attamen nullo negotio intellectualis natura, eaq; quæ mente sola constat, & cogitatione percipitur, adest unicuiq; eorum, quibus semel inhæserit, nec per refusionem, discussionẽ, ac distractionem unà cum contrarietate scinditur elementorũ. non enim quia dispositione loci, certaq; quadã proprietate, procul hæc inter sese distare existimantur, idcirco inseparabilis, disiunctionisq; ac spatij expers natura magno negotio ac difficulter coniungitur cum ijs, quæ loco distant. quoniam etiam nunc mens simul & cœlum contemplari, & ad terminos mundi curiosa inquisitione extendi potest: ac non diuellitur contemplatiua animæ nostræ pars, dum ad tantas distenditur longitudines. Ergo nihil impedit animam, quin ęqualiter corporis adsit elementis, tum per cõcursum contemperatis, tum per discussionem, distractionem, refusionem atq; disiunctionem resolutis. Quemadmodum enim auro & argento colliquefactis, artificiosa uis quædam cernitur, quæ materias eas cõflauerit: & si rursus per liquefactionem alterum ab altero separatum fuerit, nihilo minus ratio artis in utroq; manet: ac materia quidem diuisa fuerit, ars autem unà cum materia non dissecatur (quó nam enim modo diuidi poterit indiuiduũ?) eadem ratione ea, quæ mente percipitur, animæ natura constat atq; cogitatione, & in concursu elementorum cernitur, & resolutis ijs, non secernitur ac segregatur: sed & manet in ijs, & unà cum separatione eorum extensa non interciditur, nec interrumpitur, neq; pro numero elementorum in parteis et frusta cõciditur, id enim corporeæ pariter & interuallaris naturę proprium est. at incorporea intellectualisq; & inuisibilis pariter atq; diuisionis dimensionisq; expers natura passiones et casus ex distantia atq; interuallo contingentes non recipit, neq; admittit. Ergo anima est in ijs, in quibus semel fuit, nulla necessitate eam à coherentia, qua cum illis coniuncta est atq; concreuit, auellente. Quid igitur in his triste, acerbum atq; animi demissione dignum est, si id, quod uidetur, cum inuisibili cõmutatur? & cuius rei gratia adeò mens tua morti infensa est? Ego uerò, ubi definitionem animæ, quam in superiori sermone fecerat, animo reuoluissem atq; repetiuissem, dixi non satis mihi consideranti atq; animo reputanti potentias & uires, quæ in anima cernuntur, illam orationem esse demonstratam: quæ dicit eam intellectualem esse naturam, & in instrumentario corpore uitalem uim ad sensuum efficientiam atq; actionem ingenerare. Nam non solùm circa eam mentis nostræ agitationem, qua scientias percipimus ac speculamur, efficax & actuosa anima nostra est, per eam, quæ mente constat, & intelligentia, suæ naturæ uim talia efficiens, neq; sensoria uasa instrumentaq; sola ad naturalem efficientiam operationem'que gubernat:

gubernat:sed multus quidem cupiditatis,multus item iracundiæ quoque motus cernitur in eius natura.quum autem horum utrunq; generaliter in nobis insit, in multas pariter ac uarias actionibus efficientijsq; malorum progredi motum uidemus.Nam multa quidem uidere licet,quorum concupiscendi uis author ac dux est: rursus itē multa à caussa iræ concitatrice nascuntur, ac nullum horum corpus est. quod autē incorporeum est, intellectuale prorsus est,solaq; mente constat.porro intellectualem quandā solaq; mente cōstantem & comprehensibilem rem esse animam definitio declarauit. Vt duorum absurdorū alterum ex consequentia orationis existat atq; emergat,aut ut iracūdia quoq; atq; cupiditas aliæ in nobis animæ sint,& pro una multitudo animarum deprehēdatur atq; animaduertatur, aut ne mentis quidem agitatrix & intelligendi uis in nobis,anima esse putetur.Nam intellectuale solaq; mente constans & comprehensibile æqualiter omnibus accommodatum,aut omnia hęc animas esse demonstrabit, aut unumquodq; horū ex æquo eximet atq; excipiet ex hac animæ proprietate. Atq; illa,Hanc,inquit,rationem iam à multis etiam alijs quæsitam,consequēter ipse quoq; requisiuisti,quidnam tandem hęc esse oporteat existimare,τὸ ἐπιθυμητικὸν,id est uim concupiscendi: & τὸ θυμοειδὲς,id est uim irę concitatricem,simul'ne insita in animę natura & quasi coessentiata atq; consubstantiata, & ab initio cum ea sint, atq; à principio statim unà cum creatione & constitutione eius extiterint,an etiam aliquid aliud atq; ipsa sint,& posterius nobis accesserint.Nam quòd hæc quidem in anima cernantur, ex æquo constat inter omneis.quod autem de eis existimare oporteat, nondum plenè atq; perfectè ratio assequuta est,ut firmam de his habeat opinionem, sed uulgus etiamnunc uagis falsisq; ac diuersis opinionibus de his ambigit.nobis uerò,siquidē sufficiens esset ad demonstrationē ueritatis externa philosophia quæ de his rebus artificiose disputauit,atq; tractauit,superuacaneum forsitan esset illorum commentationi de anima adijcere sermonem. sed quoniam ab illis quidem prout consequens & consentaneum uisum esset,ex licentia atq; ad arbitrium prodita est de anima commentatio,nos autem huius licentiæ expertes sumus : dicendi,inquam,quæ uolumus,quippe qui regula prorsus diuinæ doctrinę & pro lege utimur sancta scriptura,atq; ad hāc necessariò respicimus, hoc solum recipimus & approbamus quodcunq; cum scripturæ conuenerit & concordauerit intentione. [a] Igitur omisso Platonis curru, eiq; subiunctis bijugis pullis equorū nō eadē inter se affectione & impetu præditis, ijsq; profectò auriga,quib. omnibus ille per ænigma atq; inuolucrū talia de anima philosophatur: omisis itē ijs,quę is,qui post eum philosophus fuit,qui res apparentes artificiosè persequitur,eaq;, quæ nunc nobis proposita sunt,diligenter examinans ac tractans, mortalem per hæc animam esse censuit atq; pronūtiauit : relictis item omnibus ijs, qui & ante & post hos fuerunt,qui uel prosa solutaq;, uel numero quodam ac mensura adstricta oratione res philosophicas tradiderunt, diuinitus proditam scripturam,quò spectet & intendat, orationi proponamus,quæ diuina scriptura statuit,ut nihil in anima esse putemus eximium & insigne, quod nō

[a] Plato de anima dialogum fecit, quē Phædonem inscripsit: in quo eas quidem animæ partes, in quibus, & concupiscendi uis, & irarum ardor existit, pari pullorum equinorum curru subiunctorum: mentem autem, seu illā animæ uim, qua & animo agitamus, cogitamus & animaduertimus, aurigæ assimilauit.

etiam diuinæ naturæ proprium sit. Qui enim similitudinem Dei animam esse dixit, quicquid à Deo alienum est, extra definitionem animæ esse declarauit. Etenim in diuersis ac differentibus similitudo conseruari non possit. Ergo quoniam eiusmodi nihil cum diuina cernitur natura, ne animæ quidem hæc insita & quasi coessentiata esse rectè quis existimauerit. Iam uerò dialectica quidem arte, per rationum & argumentorum collectricem ac resolutricem scientiam, nostra quoq; dogmata atq; decreta confirmare, quòd huiusmodi species orationis ad demonstrãdam ueritatem, tum debilis, tum suspecta sit, recusabimus ac prętermittemus. Patet enim omnibus ac liquet, quòd dialectica curiosa subtilitas pares in utrãq; partem uires habeat, uel ad euersionem ueritatis, uel ad mendacium indicandum. Vnde etiam ipsam ueritatem ubi huiusmodi aliqua adhibita arte profertur, sæpenumerò suspectam habemus, quasi harum artium subtilitas atque uersutia mentem nostram seducat, & in fraudem impellat, atque à ueritate auertat. Sed si quis incompositam & inconditam atq; ab omni uelamine & amictu nudã admittat orationẽ, dicemus ut poterimus iuxta seriem & contextum scripturę traditionis commentationem de his rebus inferentes. Quid igitur est, quod dícimus? Quòd hoc rationis particeps animal, homo nimirum, intelligentiæ atq; scientiæ capax sit uel eorum, qui à ratione nostrę fidei atq; religionis alieni sunt, testimonio comprobatum est: quippe non ita naturam nostram descriptura ac designatura definitio fuisset, si quidem & iracundiam & concupiscentiã, & huiusmodi omnia cum nostra unita & quasi coessentiata atq; consubstantiata esse uideret. nam nec in ulla quidem alia re, loco proprij commune ponẽs, subiecti quisq; ediderit definitionẽ. Quoniam igitur & concupiscendi et irascendi uis æqualiter quoq; tam in rationis experte ꝙ rationis compote cernitur natura, nulla ratione nec rectè quis per communem notam, id quod proprium est, designauerit. quod autem ad naturæ designationem superuacuum ac reijciendũ est, quo pacto tanꝙ pars naturæ potest, ad euersionem definitionis uires habere? Omnis enim definitio substantiæ, propriũ subiecti spectat. quicquid autem extra peculiaritatem ac proprietatem fuerit, tanꝙ à definitione alienum despicitur atq; contemnitur. Atqui tam irascendi ꝙ concupiscendi uim atq; efficientiã cum omni natura (tam [a] rationali quã irrationali cõmunẽ esse cõstat. Quicquid aũt cõmune est, non idẽ cum peculiari est. Necessariò igitur per hęc sequitur, ut hæc in illis nõ esse existimemus, per quæ præcipuè designatur humana natura. sed quẽadmodum si quis sentiendi, nutriendi & augendi uim in nobis conspicatus per hæc non resoluit animæ demonstratã definitionẽ: (nõ enim quoniam hoc est in anima, illud non est:) eodem modo si quis naturæ nostræ circa iracundiam & concupiscentiam motus animaduertit, non etiam rectè definitionem oppugnet, ut quæ minus sufficienter naturã ostenderit. Quid igitur, inquã ad magistram, de his statuere & sentire oportet? nondum enim animaduertere possum, quo pacto conueniat ea, quæ in nobis insunt, tanꝙ aliena à natura nostra segregare atq; repudiare. Vides, inquit, quòd pugna quædã rationi aduersus hæc sit, & studium, quoad eius fieri

[a] Videntur desiderari hec uerba, λογικῷ τε ἢ, quæ suppleui.

fieri posſit, animam ab his ſeparandi atq; ſegregandi. ac ſunt ſanè nonnulli, quibus hoc ſtudium proſperè ſucceſsit, quiq; id, quod quæſiuerunt, aſſequuti ſunt. quemadmodum de Moyſe audimus, quòd is nec ab ira nec à concupiſcentia uinci ac ſuperari poſſet, utriuſq; rei teſtimonium ei perhibente hiſtoria, quòd & leuis mitiſq; eſſet, ſupra omneis homines (per leuitatem aũt & clemẽtiam iræ uacuitas & ab iracundia alienus animus oſtenditur:) & quòd non concupiſceret quicq; eorum, circa quæ in pleriſque hominibus uim concupiſcendi occupatam eſſe uidemus. quod nõ ei contigiſſet, ſi natura hæc eſſent, & ad rationem eſſentiæ referrẽtur. Fieri enim non poteſt, ut extra naturam conſtitutus in eſſe maneat. atqui Moyſes & in eſſe erat, & in his non erat. Aliud ergo quippiam atque natura, hæc ſunt, & non natura. Quæ enim uerè natura eſt, hoc eſt, in quo ipſum eſſe ſubſtantiæ deprehenditur: horum autem alienatio in nobis ſita eſt, ut non ſolùm non noceat, uerumetiam lucroſa atq; quæſtuoſa naturæ taliũ motuum abolitio ſit. Palàm eſt ergo, quòd ex ijs, quę extrinſecus in rebus conſiderantur, hæc ſint, affectus & perturbationes naturæ, & non natura. Nam hæc quidem eſt, quòd eſt. Iracundia autem uulgò feruor ſanguinis, qui circa cor eſt, eſſe pleriſq; uidetur. alijs uerò, appetitio ulciſcendi. eum à quo laceſsitus & antè læſus ſis. ſed, ut nos arbitramur, iracundia eſt appetitio nocendi ei, qui concitauerit, & ad iram prouocauerit. horũ autem nihil conuenit animæ definitioni. itemq; ſi per ſeſe concupiſcentiam definiamus, appetitionem eſſe dicemus eius, quod deeſt, uel deſiderium fruẽdæ uoluptatis: uel dolorem ob id, quòd non potimur eo, quod cordi eſt, atq; animo gratum & acceptum: aut aliquã affectionem ad id, quod eſt ſuaue & iucundum, quo frui non licet. Hæc enim & eiuſdemmodi omnia cupiditatem quidem oſtendunt, ad definitionem autem animę non pertinent. Quinetiam alia quoq; quæ circa animam cernuntur, quę ſibi inuicem ex aduerſo poſita uidentur, ueluti timiditas et audacia, dolor & uoluptas, metus & contemptus, & quæcunq; talia ſunt: quorum unumquodq; cognatum quidem eſſe uidetur cum iraſcendi atq; cõcupiſcendi ui, peculiari autem definitione ſuam deſignat naturam. Nam & audacia & contemptio demonſtrationem ac repræſentationem indicat ad iram propenſæ appetitionis: diminutionẽ uerò quandam & remiſsionẽ huius eiuſdem, is qui per timiditatẽ et metũ ingeneratur habitus et affectus. Dolor aũt ex utroſque materias habet. nã & iræ inefficacia, dum nõ poteſt quis ulciſci eos, à quib. antè læſus ſit, dolor & exiſtit & eſt: itẽq; deſperatio eorũ, quæ cõcupiſcuntur, priuatioq; eorũ quæ cordi ſunt atq; placẽt, triſtẽ hanc ac tetricã in mente ingenerat affectionem. Atq; etiam id, quod contrarium dolori uidetur, uoluptatis ſenſum dico. ſimiliter & in iram & concupiſcentiam diuiditur. Voluptas enim utriuſq; horum ex æquo principatum tenet. Quę omnia, quum circa animam ſunt, tum anima non ſunt. ſed ueluti quædam uerrucæ[a] excogitatrice parte animæ enaſcentes. quæ partes quidẽ ipſius eſſe, eò quòd agnatę ſint, non tamen id eſſe exiſtimantur, quòd anima ex ſui natura atq; eſſentia eſt. Atqui, non paruum, inquam ad uirginẽ, uirtute præditis ab his afferre uidemus ad bonum adiumentum. Nam & Danieli

[a] Scholion. Vitium quoddã in cute corporis noſtri exiſtit: quod uerruca uocatur. carnoſum enim paruum quoddã tuberculũ exiſtit in cute: quod cutis quidẽ pars eſſe uidetur, quippe ei inhæreſcẽs: reuera tamen ita ſe res non habet. unde ſiquis id curare uelit, opus eſt, ut tollatur. Hac ſimilitudine ad rẽ propoſitã admodum commodè uſus eſt.

laudi cupiditas erat: & Phinees ira Deum placauit: & initium sapientiæ, timorem esse didicimus: atque eius, qui secundum Deum est, doloris finem esse salutem à Paulo audiuimus: & rerum aduersarum atque asperarum contemptũ Euangelium nobis pręscribit. & non expauescere ad res terribiles & casus aduersos, nihil est aliud, quàm audaciæ præscriptio: quæ audacia in bonis à sapientia cõnumeratur. Ostendit igitur scriptura per hęc, quòd non existimandum sit, talia affectiones esse atque perturbationes. Non enim ad uirtutis actionem perturbationes unà adhibitæ essent.

Et magistra, Videor, inquit, talis rationum confusionis ipsa caussam præbere, quę non distinxerim ac discreuerim sermonem de hac re, quo aliquis ordo consentaneus speculationi atque tractationi adhiberetur. nunc igitur, quoad eius fieri poterit, excogitabitur aliquis ordo commentationi, ut per consequentiam procedente speculatione, tales contradictiones amplius locum inter nos non habeant. Dicimus enim, animæ quidem speculatricem & dijudicatricem, rerum'que inspectricem uim eius propriam esse ac naturalem: eius'que gratiæ, qua Deo similis est, per hæc illam sese imaginem conseruare. quoniam ratiocinatione & coniectura colligitur, diuinum quoque numen (quodcunque tandem id ex sui natura est,) in his occupatum esse: nempe tum in inspiciendo omnia, tum in discernendo bonum à malo. quæcunque autem in animæ confinio posita sunt ad alterutrum ex contrarijs propensionem & inclinationem iuxta sui naturam habẽtia. quorum quidam usus uel ad id quod bonum, uel bono contrarium est, ducit euentum: ueluti ira uel metus, ac si quid ex motibus, quæ in anima sunt, eiusmodi est, sine quibus humana natura cõsiderari non potest: hæc extrinsecus ei accessisse existimamus, propterea quòd in principali & originali pulchritudine nullum eiusmodi signum cernatur. Ac disputatio sanè de his rebus à nobis interim tanquam in gymnasio proponatur, ut effugere possit eorum, qui calumniandi caussa auscultant, incursus & offensiones. Via quadam & ordinis consequentia ad creationem hominis diuinum numen accessisse scriptura docet.

Nota de hominis fabricatione.

Posteaque enim conditæ sunt res uniuersæ, quemadmodum historia dicit, non utique statim homo extitit in terra: sed hunc quidem ratione carentium natura præcessit, ante illa uerò germina ac plantæ fuerunt. Ostendit, opinor, per hęc scriptura, quòd uis uitalis ordine ac uicissitudine quadam corporali commiscetur naturæ, primùm quidem in sensu carentia sese penetrans & infundens, postea uerò ad sensu præditum progrediens: ita deinceps ad id quod mente & intelligentia præditum rationis'que particeps est, ascendens. Igitur eorum quæ sunt, aliud quidem corporeum, aliud uerò mente atque intelligentia præditum prorsus: corporeum autẽ aliud quidem inanimum, aliud uerò animatum est. Animatum autem dico, quod uitæ particeps est. Atque eorum, quæ uiuunt, alia quidem in sensu uiuunt, alia uerò eius expertia sunt. Rursus præditorum alia quidem ratione prædita, alia uerò rationis expertia sunt. Quoniã ergo sensu pręditа uita absque materia consistere non possit, & id, quod mente constat, & intelligentia præditum est, aliter in corpore esse non possit, nisi ui sen-

tiendi

tiendi ei inhærescit:hac de caussa homo postremo loco cõditus esse tradi-tur,ut qui omnẽ uitalem speciẽ,& eam, quæ in germinibus, & eam, quæ in brutis animaduertitur,in sese complexus sit. Nam ali quidẽ & augesce re atq; crescere, ex uita plantarum & stirpium habet:licet enim tale quid-dam etiam in illis uidere, quippe quum et attrahatur nutrimentũ per radi ces,& per fructus simul ac folia excernatur & reijciatur: quod autem sen-su gubernatur,à brutis & ratione carentibus habet. at uis cogitandi ac ra-tiocinandi in hac natura nulla admixtione concreta,sed peculiaris est, quę per se separatim consideratur. Sed quemadmodum necessariorũ attractri cem uim natura habet à uita materiali(quę uis si in nobis fuerit, appetitus dicitur.eam aũt uim de plantarum uitę specie esse dicimus: quippe quum & in illis liceat uidere tanq; facultates quasdam naturaliter uim suam exer centes dum replentur eo, quod cuiq; proprium & commodũ fuerit,et im pelluntur ac turgent ad excrescendum et germinandũ:)eodem etiam mo-do quæcũq; ratione carẽtis naturæ propria sunt,hæc intelligentia prędité animę parti permixta sunt.hinc inquit,est ira:ex illis metus.hinc omnia a-lia quæcũq; in contrarium à nobis exercentur: excepta rationis participe atq; cogitandi facultate:quæ sola nimirum præcipua uitæ nostrę pars est, in sese diuinæ figuræ, sicuti dictum est, imaginem continens. sed quoniã iuxta iam ante redditam rationem,ratione prædita uis corporeæ uitæ nõ aliter inesse potest,nisi per sensus insit: atq; sensus in bruta atq; rationis ex perte natura antè substitit atq; constitutus est:necessariò per unum etiam cum cohærentibus huic atq; coniunctis animæ nostrę communio existit. hæc autem sunt,quæcunq; in nobis existentia,πάθη,id est,affectus,pasio-nes,siue perturbationes & motus dicuntur. quæ non omnino mali alicu-ius caussa humanæ contributa naturæ sunt (nam alioqui creatori caussa malorum assignari posset, si illinc peccatorum necessariæ caussæ simul in naturam collatæ essent,) sed certo quodam usu uoluntatis & arbitrij, uel uirtutis uel uitij instrumenta tales animi motus existunt. Quemadmodũ ferrum dum ex sententia artificis cuditur,quodcunq; ferramentum artifi-cis animo uoluntas destinauerit, ad id etiam formatur, & uel gladius, uel rustici alicuius operis instrumentum fit. Ergò siquidem ratio,quæ pręci-pua nimirum naturę nostrę pars est, eorum,quæ extrinsecus nobis super-inducta & insinuata sunt, principatum obtineat (quemadmodum etiam scripturæ sermo per ænigma tectamq; orationẽ subinnuit,omnibus bru-tis & rationis expertibus præesse iubens,) nullus eiusmodi motus nobis ad uitij ministerium efficax fuerit:metu quidem obedientiam,ira uerò for titudinem: timiditate cautionem atq; securitatem ingenerante : cupidita-tis item impetu diuinam simul & immortalem nobis uoluptatẽ concilian te.Sin autem ratio habenas amittat,& tanq; auriga aliquis implicitus cur rui retro ab eo trahatur, illocq; abripiatur, quocunq; eum rationis expers motus iumentorum auferat, tunc in perturbationẽ appetitiones conuer-tuntur.quale nimirum etiam in brutis uidere licet. Quoniam enim ratio naturaliter eis insitæ motioni non præest, ea quidem animalia, quæ ad i-ram prona atq; procliuia sunt, ira ducente atque concitante sese inuicem

conficiunt:quæ autē carnosa sunt,ac uiribus pollent, dum propter rationis defectum ratione præditi quasi mancipia ac prædæ fiunt,nullum proprium suarum uirium commodum sentiunt: cupiditatis quoque atque uoluptatis efficientia in nulla re sublimi occupata est: neque aliud quicquam eorum,quę in ijs animaduertuntur,ratione aliqua ad id,quod prosit & expediat,deducitur. Itidem in nobis nisi per rationem hæc ad id, quod res postulat,ac rectum est,ducantur, sed potentatū mentis superent affectus ac perturbationes ab cogitatrice atq; diuina natura, dum impetu & ardore eiusmodi affectuum atque perturbationum in pecudem degenerat & efferatur, ad rationis expertem,stultam & amentem naturam homo transit atque transformatur. Ego uerò admodum bene erga ea, quæ dicta erant, affectus, sufficit quidem, inquam, cuiuis certè cordato ita nudè atq; simpliciter nulla adhibita probatione per consequentia consentanea'que progressa oratio:ut recta esse, & nusquam à ueritate aberrare uideatur. sed quoniam ijs, qui in artium quidem compendijs atque instrumentis, & artificiosis argumentis exercitati sunt, ratio demonstrationum ad fidem faciendam sufficere uidetur: nobis uerò dubium non est, quin omnibus artificiosis conclusionibus ad fidem faciendam magis idoneum sit,ac plus uirium habere debeat id,quod per sacra scripturæ documenta apparet,præter ea,quæ dicta sunt,quęrendum esse opinor,an diuinitus suggesta ac tradita doctrina concordet, atq; ab his non discrepet? Atq; illa, Ecquis,inquit,contradixerit,quin in eo solo,cui scripturarū testimonij adest sigillum,ueritas ponenda sit? Quocirca si oportet etiam Euangelicæ doctrinæ nonnihil ad patrocinium atq; defensionem huius dogmatis atq; sententiæ adhibere,nō intempestiuè nobis fuerit zizaniorum similitudinis cōsideratio.Spargebat enim illic paterfamiliâs bonum semen(nos aūt familia planè sumus:)obseruato autem tempore, quo homines dormirēt,inimicus in eo,quod aptum erat ad nutriendū,interiecto inter frumentum zizanio, semen inutile sparsit. eaq; semina alterum unà cum altero simul germinauerunt & enata sunt. Fieri enim non poterat, quin semen,quod inter ipsum frumentum coniectum erat, unà cum illo non existeret ac germinaret. Vetat autem præses & inspector segetis ministros euellere id,quod inutile erat,propterea q; in radice contraria inter se coaluissent,atq; concreta essent,ne unà cū alieno id,quod ad nutriendū aptum esset,euelleretur. Talis enim animæ appetitus & impetus per bona semina scripturā ostēdere putamus:quorū seminum unūquodq; si ad bonum dūtaxat excoleretur, uirtutis fructum nobis prorsus produceret.sed quoniam iuxta hæc inspersus est error circa iudicium boni & honesti, atque id,quod reipsa ac solum ex sui natura bonum ac rectum est,per germē fraudis & erroris, quod unà excreuit, obtenebratum & obscuratum est: (nam concupiscēdi uis non ad id, quod natura bonum & honestum est, cuius gratia nobis etiam insita est,enata est & excreuit, sed ad bestialē pecorinamq; & rationis expertem naturam, eò appetitum & impetum cupiditatis rapiente, prauo circa bonum ac rectum iudicio, germen transmutauit: itidem iræ quoq; semen non ad fortitudinē exacuit,sed ad pugnan-

dum

dum cum popularibus ac proximis nos armauit: itemq; dilectionis uis ab ijs, quę mente percipiuntur, discessit, & in fruẽdo rebus sub sensum cadentibus & materialibus ultra modum insaniuit atq; debacchata est: cæteraq; eodem modo peiora pro melioribus germina produxerunt:) idcirco prudens agricola germen innatum semini, in eo inesse sinit, id prouidẽs atq; cauens ne melioribus nudemur, si unà cum inutili germine cupiditas penitus fuerit extirpata. Si ẽm id acciderit humanę naturę, quid erit, quod nos erigat & incitet ad cælestium coniunctionem atq; propinquitatẽ? aut sublata dilectione, qua ratione cum diuino numine copulabimur & coniungemur? ira item extincta, quibus armis aduersus reluctantem utemur? Relinquit igitur in nobis agricola semina adulterina, non ut semper præualeant aduersus pretiosiorem segetem, sed ut ipsa tellus (ita enim allegoricè ac per modum translationis cor nominat:) per insitam ei uim naturalem, quæ est ratio, aliud quidem germen arefaciat & exiccet, aliud uerò floridum atq; frugiferum efficiat, quòd si id factum non fuerit, igni discrimẽ agri prouentus faciendum reseruat. Quocirca si quidem aliquis his rectè & ita ut ratio postulat, utatur, & in sese quidem recipiat ea, non autem ipse in potestatem illorum redigatur, sed tanquam rex aliquis magna manu subditorum adiutrice utatur, facilius assequutus fuerit id, quod cum uirtute efficere conetur. Sinautem quemadmodum fieri solet, quum serui aliqui aduersus dominum insurgunt, illis obnoxius fuerit, & seruili arrogantiæ atq; confidentiæ degeneri abiectoq; animo succumbens, seruus & mancipium eorum factus sit, quæ natura ei subiecta sunt, ad ea necessariò traducatur, quò eum uis regentium impulerit. Quòd si hæc ita sunt, neq; uirtutem, neq; uitium per sese esse pronuntiabimus, quæ quũ animæ motus sint, in potestate & arbitrio utentium situm est, recti'ne an praui sint. sed quando motus eorum ad bonum inclinat, laudum materia existunt, ut Danieli cupiditas ac desiderium, & ira Phineeso, ei'que qui rectè luget, dolor: sinautem ad deterius propendent, tunc hæc affectus ac perturbationes & sunt & nominantur. Num. 25.
Ego uerò, quum his expositis quieuisset, & exiguum quiddam spatij intercedere sermoni passa esset, atque ipse mente collegissem ea, quæ dicta erant, rursus ad [a] priorem consequentiam sermonis cucurri, quo asserebatur fieri posse, ut dissoluto corpore, anima esset in elementis: atque ita ad magistram, ubi est, inquam, illud, quod uulgo passim iactatur, Orci & Inferni nomen, quod multùm quidem in consuetudine uitæ, multùm item in scriptis tum externis tum nostris circumfertur? in quem Infernum tanquam in quoddam receptaculum omnes hinc putant animas transmigrare. Non enim elementa Orcum & Infernum dixeris. Ac magistra, Videris, inquit, non admodũ attendisse, & animum sermoni adhibuisse. Quum enim dicerem translationem animæ ex eo, quod uidetur, fieri ad id, quod non uidetur, nihil putabam me prætermisisse, quod de Inferno quæreretur. Nec enim aliud quippiã mihi uidetur tũ in externorũ, tum in diuina scriptura per hoc nomẽ significari, in quo animas esse dicũt, prętereq; in id, quod & obscurũ est, & nõ uidetur, transitionẽ. Et qua ratione subterraneũ, inq;, [a] Suprà, n. 5. & n. 6. & 7. DE INFERNO.

locum nonnulli ita dici existimãt, atq; illum in sese animas quasi hospitio excipere, tanquam receptaculum quoddã ad recipiendum eiusmodi naturam aptum & idoneum, quod eas, quæ iam ex humana uita euolauerint, ad sese attrahat. At nihilo magis, inquit magistra, per hanc opinionem sententia atq; doctrina nostra infirmabitur & lędetur,[a] etiamsi uera tua oratio est. Nam propter ea quòd uertex cœlestis secum continuus & indissolubilis est omnia intra suum circulum & ambitum cohibens atq; coercens, & terra, quæq; circa eam animaduertuntur, in medio suspensa sunt: & omnium, quę in orbem uoluuntur, motus circa id, quod stabile firmũq; ac solidum est, fit: omnino necesse est, inquit, ut quicquid unicuiq; elementorum circa superam partem terræ accidit, id etiam circa oppositam contingat, quippe quum una eademq; natura circum totam eius molem feratur atq; uoluatur. & quemadmodum super terram apparente sole, ad subiectam & infernam eius partem, umbra uersatur, propterea q globosa figura non posit undiq; eodem tempore ab radijs amplexu comprehendi: sed prorsus necesse est, ut ad quancunq; terræ partem sol radios admouerit, in quodam puncto prorsus in globo terræ uersans, ad rectã lineam dimetientem (quæ διάμετρος dicitur) circa alteram terræ extremitatẽ tenebræ sint: atq; ita perpetuò unà cum cursu solarij supra oppositã rectæ radij lineæ partem tenebræ uagentur, adeò ut æquabiliter & inferus & superus terræ locus inuicẽ tum tenebris obducti, tum luce illustrati sint: ita par & consentaneũ est, non dubitare, quin etiam in cæteris omnib. quodcunq; iuxta naturam elementorum in nostro hemisphærio terrę animaduertitur, idem etiam in altero quoq; hemisphærio fit. quum autem per omnem partem terræ unus & idem amplexus elemẽtorum fit, neq; contradicendum neq; patrocinandum arbitror ijs, qui hanc quæstionem urgẽt, quòd oporteat existimare uel hunc, uel subterraneum locum destinatum & attributum esse animis corpore solutis. Nam quandiu urgendo & instando primariam pręcipuamq; doctrinam, nempe, quòd post uitam, quę in carne degitur, animæ sint, peruertere ac labefactare nõ conabuntur, nullam de loco controuersiam nostra mouebit oratio, quę corporũ duntaxat propriam esse in loco positionem comprehendit, animã uerò, quæ incorporea sit, nulla naturæ necessitate certis quibusdam locis detineri. Quid igitur, inquam, si apostolum aduersarius producat, dicentem, quòd omnis creatura particeps rationis in restitutione uniuersitatis præsidem uniuersarum rerum obseruatura sit: ubi etiam subterraneorum nonnullorum in epistola ad Philippenses meminit his uerbis, Ipsi omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium & subterraneorum. Permanebimus ac perseuerabimus, inquit magistra, certa stabili'que sententia, etiam si audiamus hæc dicentes, quippe quum de eo quidem, quòd anima sit, etiam aduersarium concordantem & assentientem habeamus, de loco autem, ubi uersatura sit, sicut in superioribus dictum est, non repugnemus. Quid ergo requirentibus, inquam, apostolicam in hac uoce sententiam aliquis dixerit: an quod attinet ad loci significationem, dictionem remoueat. Illa uerò, Non uidetur mihi diuinus, inquit, apostolus ratione loci na-

[a] Locus corruptus utrobiq; esse uidetur, et legendum εἰ καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος ὁ κατά σε, τοῦ γρ.

ci naturam mente atque intelligentia præditam discernens atque distinguens, aliud quidem cœleste, aliud uerò terrestre, aliud item subterraneũ nominasse. sed quoniam naturæ præditæ tres status atque conditiones sunt: una quidem, cui ab initio uita contigit incorporea, quam angelicam nominamus: altera uerò cum carne conserta atq; connexa, quam humanam dicimus: alia autem per mortem à carnibus absoluta: quæ res in animabus animaduertitur: hoc, opinor, altitudine sapientiæ uidentẽ diuinũ apostolum, eum qui aliquando futurus est, uniuersæ ratione præditæ naturæ in bono consensum significare: ac cœleste quidem uocare, angelicũ & incorporeum: terrestre uerò, implicitum & consertum cum corpore: subterraneum autem, id quod iam à corpore separatum atq; disiunctum sit: aut certè si qua alia quoque præter enumeratos, natura, inter ratione præditas animaduertitur: quam siue quis dæmonas, siue spiritus, siue aliquid aliud tale uoluerit denominare, non contendemus, sed susq; deq; feremus. Persuasum est enim tam ex communi opinione, quàm ex scripturarum traditione, esse quandam naturam extra talia corpora, quæ recto atq; honesto aduersa contrariaq; sit, & in humanæ naturæ detrimentum atq; perniciem incumbat, quæ sponte sua à meliore sorte exciderit atque defluxerit, & in locum boni & honesti, à quo defecit, id quod ex contrario intelligitur, in sese substituerit: quam aiunt apostolum inter subterranea & inferna numerare, id in illo sermone significantem, quòd uitiositate longis seculorum amfractibus & circuitionibus aliquando abolita atque extincta, nihil præter bonum relinquetur. sed etiam dæmones concorditer & consentienter dominationem Christi confitebuntur. Quocirca quum hæc ita sint, nemo nos coegerit subterraneorum & infernorum nomine subterraneum intelligere locum, quippe quum aer æqualiter undique terræ circumfusus sit, ut nulla eius pars ab aeris amplexu uacua ac nuda deprehendatur. Hæc ubi magistra exposuit, paulisper cunctatus, nondum, inquam, satis quæsiui, nec mihi quærenti satisfactum est: sed etiam nunc super ijs quæ dicta sunt, mens ambigua mihi quodammodo manet, ac rogo, ut omissis quidem ijs, de quibus iam conuenit inter nos, ad eandem consequentiam iterum oratio mihi reducatur. Nam haud difficulter arbitror eos, qui nõ admodum duri ac peruicaces sint, per ea, quę dicta sunt, inductum iri, ne post corporum dissolutionem animam ducãt ad interitum & abolitionem: neu, quòd ab elementorum natura diuersa est, idcirco affirment, eam nusquam in rebus uniuersis esse posse. Licet enim cum elementis non congruat atq; conueniat intelligentiæ particeps & materiæ expers natura, esse tamen in eis non prohibetur: quippe duplici ratione nobis hæc opinio confirmatur, tum ex eo, quòd nunc in hac uita, quum natura aliud quiddam anima atq; corpus sit, in corporibus tamen est: tum ex eo, quòd oratio. demonstrauit, diuinam naturam, licet omnino alia sit atq; ea, quæ sensus materiæq; particeps est, tamẽ per unũquodq; eorum, quę sunt in rerum natura, fundi, permeare atq; permanare, eaq; ui, qua cum uniuersitate contemperata atque commixta est, in essentia continere ea, quæ sunt in rerum natura, ut per hæc, prout consequentia

ſequentia ſermonis oſtendit, exiſtimãdum ſit,ne animã quidẽ extra res uniuerſas eſſe,quũ ex ea uita, quæ in forma ac ſpecie animaduertitur,ad eã, quæ conſpici non poteſt,tranſmigrauerit. Sed quo pacto? inquã: quum elementorum unitio per mutuam mixtionem aliam quandam ſpeciem aſſumpſerit,cum qua anima conciliata atq; conſociata fuit, poſteaq; unà cũ elemẽtorũ diſſolutione,ſpecies quoq; (ut eſt ueriſimile atq; cõſentaneũ) abolita atq; deleta fuerit,quod ſignum anima poſthac ſequetur, quum id quod notum fuerat,non permanſerit? Detur,inquit,mihi,ut ad arbitrium cõminiſcar ac fingam aliquam ſimilitudinis atq; exempli gratia rationem ad propoſitæ quæſtionis perſpicuitatem atq; declarationẽ: etiamſi quod dicatur,fieri non poſſe uideatur. Detur enim fieri poſſe per artem pingendi,ut non ſolũ colores ex contrarijs (quod pictores facere ſolent)ad ſimilitudinem formæ,miſceãtur,uerũetiam mixti ſeparentur,ac rurſus unicuique colori naturalis tinctura reddatur. Si igitur albus et niger aut ruber et fuluus color, aut ſiqua alia tinctura ad ſimilitudinem argumenti temperatur,rurſus à commixtione,qua cum altero colore contemperatus eſt,ſecretus ac per ſe ſingulatim ſeparatus fuerit,nihilominus ipſam ſpeciem coloris ab artifice agnoſci dicimus, nullamq; ei obliuionem obrepere uel rubri, uel nigri,ſi diuerſi colores inuicem commixti, rurſus ad naturalẽ redacti fuerint tincturam: itemq; ſi modi colorum adinuicem contemperandorum & commiſcendorum recordetur,ſcire,quis cui colori color permixtus,quem colorem effecerit, & quo pacto altero eluto atq; ſecreto, rurſus ad proprium florẽ redactus ſit. ac ſi rurſus per mixtionẽ opus ſit idem efficere, minore cum negotio atque labore conficiet id, quod in priore compoſitione meditatus exercuerit. Si igitur aliquid in ſimilitudine conſentaneum,inquit,oratio habet,ſcrutanda atque perpendenda iam nobis erit propoſita quæſtio. Nam pro arte pingendi,anima orationi propoſita ſit: & loco colorum artis, intelligatur elementorum natura: mixtio autem uariæ diuerſorum colorum tincturæ, ac rurſus exempli gratia nobis data horum ad propria cuiuſque redactio tum concurſum, tum diremptionem elementorum deſignet. Vt igitur in ſimilitudine dicimus artificem non ignorare coloris tincturam,quæ poſt mixtionem rurſus ad proprium florem redacta ſit, ſed agnoſcere tum rubrum, tum nigrum, & ſiquis alius color per certam quandam cum diuerſi generis colore communionem, formam effecit, qualis quidem eſſet in commixtura,qualis item nunc ſit,quum ſuæ naturali tincturæ reſtitutus eſt: qualis item futurus ſit, ſi eodem modo rurſus colores inter ſe miſceantur: ita animam elementorum,quæ coierint ad conſtitutionem corporis,cui ipſa inhæſerit,etiã poſt diſſolutionem eorum naturalem ſcire proprietatem cenſemus. ac tametſi natura procul abinuicẽ abſtrahat elementa propter inſitas contrarietates, unumquodq; eorum arcens à commixtione cõtrarij,nihilominus cognoſcendi & explorãdi ui propriũ amplectẽs anima apud unũquodq; erit ac manebit,donec rurſus in idem concurſus diremptorũ ad inſtaurationem diſſoluti corporis ex elementis coacti,factus fuerit, q̃ propriè reſurrectio & eſt & nominatur. Atque ego, uideris,inquam,egregiè mihi obiter &

ter & in transitu defendisse doctrinam & fidem resurrectionis. Arbitror enim per hęc sensim adduci posse eos, qui eam fidē oppugnant, ne putent fieri non posse, ut rursus elementa inter se coeant, & eundem hominē efficiant. Nempe hoc uerè, inquit magistra, dicis. Licet enim audire dicentes eos, qui huic opinioni aduersantur: quū in uniuersitatē pro cuiusque cognatione elementorū resolutio fiat, qui fieri potest, ut calor, qui in hoc est, ubi ad uniuersitatē redactus fuerit, rursus nulla admixtione cum eo, quod est eiusdem generis concretus segregetur & abstrahatur, ad constituendū hominem, qui uita defunctus [a] reficiatur & instauretur. Nam nisi perfectè proprium redierit, sed pro peculiari aliquid aliud [b] ex eodē genere assumptum fuerit: alterum pro altero fiet, atque id non item resurrectio fuerit, sed noui hominis creatio. Quòd si eūdem rursus ad seipsum reuerti oportet, penitus ac prorsus eundem secum esse conuenit, omnibus elementorum partibus recipientem pristinam naturam. Ergo sicut dixi, etiam aduersus hanc, inquam, oppositionem & contradictionē eiusmodi de anima nobis opinio suffecerit: nempe quod in quibus elemētis ab initio inhæserit, apud ea post dissolutionē quoque permaneat, quasi custos ædium, quæ in resolutione elementorū in suum cuiusque genus, per subtilitatem & agilitatem intelligētia prędite facultatis propriū nō dimittat, nec erroris quicquam in exilitate atque tenuitate elemētorū sustineat, sed unà cū proprijs, dū cū suo quodque genere cōmiscetur, penetret ac permeet: nec deficiat unà cū eis permeans, dum in rerū naturā uniuersam refunduntur: sed semper in eis maneat, quocunque loci ac quomodocūque ea natura redegerit. Quòd si rursus ab ea, potentia atque uirtute, quæ rerū uniuersitatē gubernat, dissolutis elementis ad concursum signū atque occasio data fuerit, tunc quemadmodū fit, si ab uno principio diuersi funes suspensi, ut simul eodēque tempore cuncti attrahentem sequantur: eodem modo, dum per unam uirtutē & potentiam animę diuersa trahentur elementa, repentè, unoque momento statim per coitionē atque concursum propriorum corporis nostri catena per animam conseretur, atque cōcinnabitur, & unumquodque se commodè rursus ad pristinū & consuetum applicabit, & tanquam sibi notū amplectetur. Quinetiam hæc quoque similitudo, magistra inquit, haud immeritò adiungi posit ijs, quæ quæsita, tractata atque examinata sunt ad demonstrandum, quod haud magno negotio anima posit inter elementa suum ab alieno discernere. Proponatur enim exempli gratia figulo lutum: idque multum esse detur, cuius alia quædā pars ad uasorū confectionē iam formata, alia uerò formanda sit. Vasa autē omnia nō eadē forma figurata sint: sed aliud quidē; dolium, aliud uerò amphora, aliud autem scutella, uel patella, aut quiduis aliud sit ex ijs, quæ ad usum apta ac necessaria sunt: atque hæc omnia non unus posideat, sed suus cuiusque Dominus orationi proponatur. Quandiu igitur hęc constiterint et integra fuerint, haud difficulter ab suis Dominis agnoscuntur. atque etiamsi collisa confractaque fuerint, rursum nihilominus ex fragmētis notæ signaque possessorib. extabunt, quibus iudicare posint, quod frustū ex dolio, quod ex poculo sit. Quòd si etiā cū rudi massa luti commixta fuerint, multo magis certa dijudicatio eorum, quæ iam ad o-

pus

[a] τὸ ἀπαλλακτὸν ἄνθρωπον habet utrunque exemplum: Daniel Augentius homo non indoctus, qui ante me hunc dialogum edidit, αὐτεπλαστὸν, legere uidetur. ego utranque lectionem exprimere conatus sum.

[b] Videtur desiderari dictio, ἄλλο, quā suppleui.

pus redacta fuerint, ex rudi materia fit. Ita tanquam uas quoddã homo quisque singularis est, ex elementorum concursu à communi materia formatus, peculiari prorsus figura multùm differens ab eo, quod eiusdem generis est, quo dissoluto, nihilominus etiam ex reliquijs anima, quæ possidet uas, proprium agnoscit, neque in cõmunione atque cõfusione fragmẽtorum, neque si eadem cum rudi elementorum materia commisceantur, à proprio discedens, sed semper sciens suum, quale esset tum, quum in forma consisteret, & post dissolutionem ex signis, quæ in reliquijs manserunt, circa proprium non errans. Ego uerò approbatis ijs, quæ dicta erant, utpote apposité, apté atque accommodaté ad propositum argumentum inuenta: hæc quidem, inquam, hoc modo tum dici, tum credi rectum & æquũ est. sed si quis narrationẽ Domini eam, quæ est in Euãgelio de ijs, qui sunt in inferno, aduersus ea, quæ dicta sunt, proferat, quasi non congruentem & conuenientem cum ijs quæ examinata atque perpensa sunt, quo pacto præparare nos ad responsionem oportet? At illa, Ad corpus quidem accommodatius, inquit, Sermo narrationem exponit. multas tamẽ insper git materias & caussas, per quas ad subtiliorem speculationem inuitat, si
Luc. 16. quis accuraté exquisitéque rem intellexerit. Nam qui hiatu uasto malum à bono dirimit atque discludit: qui guttam aliquam, quæ per digitum admo ueatur, desiderantem fecit eum, qui cruciabatur: qui patriarchæ sinum ei, qui per hanc uitam malis & incommodis uexatus fuerat, ad quietem proposuit: qui item antea, mortuos eos ac sepulturæ traditos exposuit, non parum auocat & abducit à sententia, quæ in promptu est, eum, qui haud stulté & imperité, sed intelligenter uerba sequatur. Quos enim oculos attollit in inferno diues ille, qui carneos oculos in sepulchro reliquerat? quo pacto item flammam sentit id, quod incorporeum est: quam uerò linguã refrigerari per guttam cupiebat? quum ei carnea lingua non adesset? quis autem ille digitus, qui perferret ei guttam? ipse item sinus requietis, quis? Quum enim corpora essent in sepulchris, anima uerò neque in corpore esset, neque ex partibus cõstaret, difficile fuerit narrationis structuram, prout protinus ac prima fronte intelligitur, ad ueritatẽ accommodare, nisi quis singulatim quæque uerba à corpore traducat ad eam, quę mente percipitur speculationem: ut hiatus, qui dirimit atque disiungit communionem eorũ, inter quos nulla societas intercedere potest, non terrę spatium & interuallum existimetur. Nã quid negotij fuerit ei, quod incorporeũ et sola mẽte præditũ est, transuolare hiatũ, etiamsi uastissimus sit? quippe quũ id, quod natura tale est, ut mente sola constet, ubicunque esse uelit, nullo tẽporis intercedente spatio, illò penetret atque euadat. Quid igitur fuerit, inquam, ignis, uel hiatus, uel cætera, quæ dicta sunt, si non sunt ea, quæ dicuntur? Mihi quidem, inquit, certas stabilesque quasdã sententias de ijs rebus, quæ circa animam quæruntur, per unumquodque horum, Euangelium signifi-
Luc. 16. care uidetur. Quum enim ita ad diuitem patriarcha anté dixisset: Recepisti in uita, quã in carne transegisti, portionem bonorũ: atque eodem modo de mendico dixisset, Et hic in uita malorum & incommodorum participationis munere functus est: & sic deinceps subiecisset de hiatu, quo alteri ab alte-

ab alteris discluderetur, magnã quãdã doctrinã, certãq; ac stabilẽ sententiã per hęc uerba orationis significare uideretur. Hæc aũt sententia, mea quidẽ opinione, talis est: ab initio uita humana simplex & uniformis erat. Simplicẽ aũt & uniusmodi dico eã, quæ in solo bono animaduertitur, & nullius mali cõmunione permixta est. talẽ aũt opinionẽ prima lex diuina testimonio suo comprobat, que quum omnibus quidem bonis, quæ erant in paradiso, hominem abundè frui & uti permisisset, ab illo solo prohibebat, cuius, quũ malum cum bono contemperatum esset, commixta ex contrarijs erat natura: mortemq; ei, qui contra hanc legem fecisset, pœnam apposuit. sed homo sponte sua propriaq; uoluntate & arbitrio relicta sorte, quæ à malo integra erat, eam, quæ ex contrarijs contemperata erat, uitam adsciuit & amplexus est. Sed non absq; correctione & emẽdatione temerarium & stolidum illud consilium nostrum diuina prouidentia reliquit. sed quoniam transgressores legis pœna mortis, quę legi iudicio latoris & authoris eius apposita erat, necessariò consequuta est, posteaquam uitam humanam bifariam partitus esset, & in hanc, quæ per carnem transigitur, & in illam, quæ post hanc extra corpus degitur, non pari interualli modo atq; mensura, sed illam quidem breuissimo quodam termino temporis & spatio circunscripsit, hanc uerò ad æternitatem usque extendit atque produxit, ac benigno atq; humano consilio usus, potestatem dedit, ut in utra quis uita uelit, horum alterutrum habeat (bonum inquam & malum) uel per breuem hanc fluxamq; & caducam uitã, uel per illa sempiterna secula, quorum terminus est infinitus. Quum autem æquiuocè dicatur & bonũ & malum, atq; horum utrũq; in duplicem intellectum diuidatur (tum in mentem, inquam, tum in sensum) atque alij quidam, quod sensui suaue & iucũdum uisum fuerit, id loco boni habeant: alij uerò, id solum bonum & esse & nominari credãt, quod cogitatione, ac mentis agitatione animaduertitur & cõsideratur: quibus quidem inexercitata ratio est, ut quid melius sit, considerare non possint, hi per ingluuiem & intemperantiam, in carnali uita eam, quæ naturæ debetur, boni sortẽ ante tempus consumunt atq; profundunt, nihil in eam, quæ posthac futura est, uitam reseruãtes & comparcentes. alij uerò ratione sana ac dijudicatrice suam uitam gubernantes, in hac breui uita per ea, quæ sensum lædunt, contristati atq; uexati in futurum seculum bonum comparcunt atq; recondunt, ut sibi unà cum sempiterna uita melior sors extendatur atque prorogetur. Hic igitur, ut mea quidẽ opinio fert, hiatus ille est, qui non terra discedente atq; diducta fit, sed quem iudicium per hanc uitam in contraria studia atq; instituta diuisum atq; diductum facit. Nam qui semel quicquid in hac uita suaue ac iucundum est, elegerit, nec pœnitentia ductus stolidum ac temerarium suum consilium corrigit atq; emendat, inaccessum & inuium sibi locum bonorum posthac efficit, quum hanc ineuitabilem, quæ transiri non possit, necessitatem, tanquam barathrum quoddam uastum & inuium, qua transiri non possit, aduersus sese perfoderit. Quamobrem bonum quoq; animæ statum, in quo patientiæ athletam Sermo requiescere facit, sinum Abrahæ nominasse mihi uidetur. Primus enim hic patriarcha ex ijs, qui

olim fuerunt, cum spe futurorum, præsentium commodorum usum atque uoluptatem commutasse memoratur. qui quidem omnibus nudatus, in quibus ei uita ab initio consistebat, inter alienos conuersabatur & domicilium habebat, per afflictiones & incommoda præsentis uitæ, eam, quæ speratur, beatitudinem quærens. Vt igitur certam aliquam pelagi partem circunscriptam per abusum quẽdam, sinum nominamus: ita mihi Sermo nomine sinus immensorum illorum nostrorum bonorum demonstrationem significare uidetur: in quo sinu bono omnes, qui per uirtutem præsentis uitæ cursum conficiunt, quũ hinc soluerint, tanquam in portu non obnoxio fluctuum procellis, animas appulsas ac quasi subductas statuũt. reliquis autem eorum, quæ bona uidentur, eis electio [a] priuatioque, flamma animã perurens existit, guttam aliquã ex pelago bonorum, quibus sancti affluunt & abundant, ad consolationem desiderans, & non adipiscens. Porrò quũ linguam & oculum & digitum, reliquaque nomina ad corpus pertinẽtia in colloquio incorporeorum animaduertis, si uerborũ sententiã inspexeris cum opinione, quã iam per coniecturã de anima mẽte conceptam exposuimus, conuenire non negabis. Vt enim concursus elementorum totius corporis efficit naturam: ita probabile est, etiam partiũ corporis ex eadem caussa compleri naturam. Si igitur anima adest elementis ex corpore dissoluto ad rerum uniuersam naturam refusis atque reuersis, non modò congeriẽ & complementum eorum, quæ ad totam coagmentationem constituendã concurrerunt, agnoscet, & in eis erit, sed ne peculiarem quidẽ cuiusque partis constitutionẽ & concretionem ignorabit, per quas nimirũ particulas elementorũ membra nostra absoluta sint. Quocirca quæ in uniuerso elẽmetorũ complemento sit, eam etiã in singularibus esse nullo modo à probabilitate ac uerisimilitudine alienum est. atque ita siquis spectet ad elementa, in quibus singularia membra corporis insunt ipsa potentia, atque scripturam dicere arbitretur, & digitũ circa ipsam animã esse & oculum & linguã cæteraque omnia etiam post dissolutionẽ concremẽti, à probabilitate ac uerisimilitudine nõ aberrabit. Si igitur singularia mentẽ abducunt ab eo, qui ad corpus referatur, narrationis intellectu, par & consentaneum nimirũ est, ut etiam modo memoratũ infernum, non locum, qui sic nominetur, esse putemus, sed quẽdã uitæ statum incorporeũ, qui uideri nõ possit: in quo animã uitã degere, à scriptura docemur. Atque etiam aliam in narratione, quæ ad diuitem & mendicum pertinet, certam firmam'que discimus sententiam, quæ magnam cum ijs, quæ scrutati sumus & excussimus, affinitatem habebit. Facit illum humanis affectibus ac perturbationibus obnoxium, carnis'que studiosum diuitem, postea quam ex sua calamitate se non posse expedire & effugere animaduertit, curam habere eorum, qui super terram cum genere contingebant, [b] quumque Abraham negasset, eorum, qui in carne uiuerent, uitam prouisionis expertem esse: sed abundè eis propositam esse doctrinam atque institutionem legis ac prophetarum: adhuc perseuerare diuitem instantem ac flagitãtem, ut ex improuiso & inopinato credibilis eis prædicatio fieret, quæ ab aliquo, qui ex mortuis reuixisset, annuntiaretur. Quænam igitur in his, in-

[a] In uno exemplari, αἵρεσις, in altero, στέρησις est. utrunque expressi.

[b] Hos 16 ferè uersus in Augustano reperi apographo hic loco insertos: sine quibus hic locus constare uix poterat.

his, inquam, sententia est? Quoniam, inquit, Lazari quidem anima circa præsentia occupata est, & ad nullam earum rerum, quas reliquerat, sese conuertit: diues autem tanquam uisco cuidem, carnali uitæ etiam post mortem adhuc adhæret: quam nec quum uiuere quidē desijsset, penitus exuerat: sed adhuc ei curæ caro & sanguis erat (per hoc enim, quòd rogat, ut illi, qui communione generis eum contingebant, malis eximerentur, perspicuum est, quòd nondum carnali affectu exolutus erat:) per has, inquit, narrationes existimamus censere Dominum, quòd oporteat eos, qui in carne uiuunt, ꝙ maximè secundum uirtutem uiuendo, quodammodo separari & expediri ab affectu carnis, ne post mortem alia morte rursus opus habeamus, quę reliquias carnalis glutinis separet, excernat & expurget: sed tanꝙ uinculis circum animam ruptis, nulla corporea molestia eam ad sese attrahente, celer & expeditus ei cursus ad bonum contingat. Nam si quis mente carnalis, penitus totus redditus fuerit, & omni animi motu atque efficientia in uoluntatibus carnis occupetur: is nec si extra carnem quidem euaserit, ab affectibus ac perturbationibus eius recedit, sed quemadmodum illi, qui in fœtidioribus locis diutius commorati sunt, nec si in purum quidē, suauem & amœnum aerem transierint, integri ac uacui sunt ab illo ingrato & iniucūdo odore, quem propter diuturniorem in eo commorationem contraxerūt: ita ne tum quidem, quum carnalis uita, cum subtili & inuisibili commutata fuerit, fieri posſit, quin carnis amantes prorsus attrahant aliquid ex graueolentia atꝗ fœtore carnali. Vnde grauior eis dolor existit, quū ex huiusmodi circunstantia anima magis materialis euaserit. Videtur autem aliquo modo cum huiusmodi opinione concinere atꝗ conuenire, quod sæpenumerò à nonnullis dicitur, conspici uidelicet circa conditoria atꝗ repositoria corporum umbratilia quædam spectra mortuorum. Nam si reuera ita fit, argumentum est, animam ultra modum nūc in hac uita fuisse erga carnalem uitam affectam, adeò ut ne carne quidem extrusa planè ab ea uelit auolare, neꝗ concedere, ut absoluta figuræ ad id, quod conspici non potest, & formæ expers est, transmutatio fiat: sed circa speciem postquam species dissoluta fuerit, etiam nunc maneat, & quum iam extra eam euaserit, desiderio materiæ locis oberret, circumꝗ ea uersetur atque uagetur. Ego uerò paulum commoratus, repetita sententia eorum, quæ dicta erant: uidetur, inquam, mihi, ex ijs quæ modò dicta sunt, existere quiddam contrarium ijs, quæ de affectibus ac perturbationibus antea excussa atque examinata sunt. Nam si ex ea, quæ cum brutis est, cognatione, tales in nobis animæ motus effici putantur, quales superior enumerauit oratio, iram uidelicet & metum, & cupiditatem, & uoluptatem, cætera'que eiusdemmodi: atque dictum est, bonum quidem horum usum, uirtutem esse, per prauum uerò, uitium existere: adiecit item oratio quum cæterorum ad eam uitam, quę cum uirtute transigeretur, contributionem: & adiumentū, tum quòd per concupiscentiam ad Deum tollimur atque erigimur, ueluti catena quadā ex inferiori loco sursum ad eum attracti: uidetur nimirum, inquā, aliquo modo oratio sibi contraria esse atque proposito aduersari.

Quo pacto hoc dicis, inquit magistra. Quoniam omni rationis experte, inquam, motu post purgationem in nobis extincto, ne concupiscendi quidem uis prorsus erit: qua deficiente, nusquam boni desiderium fuerit, quum nullus eiusmodi motus animę relictus sit, qui excitet ad appetitum bonorum. At aduersus hoc, inquit, illud dicimus, quòd speculandi ac diiudicandi uis, propria est eius animæ partis, quæ Deo similis est, quoniam etiam diuinum numen per hæc comprehendimus. ᵃ Si ergo uel nunc adhibita cura atque diligentia, uel posthac per ignis purgationem anima nostra libera fuerit ab ea coniunctione, qua cum ratione carentibus affectibus coaluit atque concreuit, nulla re ad boni & honesti contemplationem impedietur. bonum autem & honestum eam uim ex sui natura habet, ut quicquid in illud intueatur, id ad se quodammodo attrahat. Si igitur anima ab omni uitiositate pura fuerit, in bono & honesto prorsus erit. Bonum autem & honestum ex sui natura numen diuinum est: cum quo per puritatem anima coniunctionem habebit, quippe cum proprio cohærens atque coalescens. Si igitur hoc acciderit, non amplius cupiditatis motu opus erit, qui nobis præeat ac dux sit ad id, quod bonum & honestum est. Nam qui in tenebris uitam degit, is lucem desiderauerit, qui si in lucem peruenerit, eaque frui ac potiri ceperit, concupiscere atque desiderare desinet. Facultas enim atque potestas potiendi atque fruendi uanam & inutilem efficit cupiditatem. Quocirca per hæc nullum detrimentum accidet ad boni participationem, si rursus ad sese anima reuersa, ac plenè sese noscens qua natura prędita sit, & uelut in speculo & imagine per propriam pulchritudinem ad principalem respiciens, à talibus motibus libera fuerit. In hoc enim uerè licet dicere, plenam & absolutam esse diuini numinis similitudinem, nempe si anima nostra quodammodo superam rerumque uniuersarum præsidem naturam imitetur. Nam natura quæ superat omnem intellectum, procul ab ijs, quæ in nobis cernuntur, sita, alio quodam modo suam exigit uitam, & non quemadmodum nos nunc, dum uiuimus, agimus. Nam homines quidem propterea, quòd prorsus in motu semper natura est, quocunque impetus uoluntatis inclinauerit, illò rapimur: quum non similiter anima ab anteriore sui parte (ut aliquis dixerit) atque à posteriore affecta sit. Nam spes quidem præcedit motum, qui ulterius tendit atque progreditur: memoria uerò excipit atque subsequitur motum ad spem progredientem. ac si quidem ad id quod natura bonum & honestum est, spes animam ducat, iucundum quasi uestigium, memorię imprimit motus uoluntatis: sin autem ab eo, quod melius & præstabilius est, aberratum & offensum fuerit, quum simulachro quodam pulchritudinis spes animam deceperit ac frustrata fuerit, quæ rem actam consequuta fuerit, recordatio, pudor efficitur. Atque ita bellum hoc intestinum in anima conflatur, memoria aduersus spem pugnante, quòd male uoluntati præierit. ᵇ Nam eiusmodi quendam animi sensum apertè indicat af-

ᵃ Scholion. Ne de omnibus hoc eum dixisse existimes: sed de illis, in quibus parue quædã uitiosæ uitæ fuerint reliquę, quæ propter infirmitatem carnis uenia dignæ sint: à quib. animas purgari ait: quemadmodũ etiam alij quidam patres cẽsent: in quibus est etiam Dionysius Areopagita, item Diadochus Photicæ episcopus. Nisi enim ita intellexerimus, & omnibus alijs doctoribus, & sibi ipsi contraria dicentem ostenderimus. Dicebat enim antehac mutum & inaccessũ peccatoribus esse bonorũ usumfructum. atque etiã cũ diuinis uerbis pugnare demonstrabitur, quibus ostẽditur illorum pœnã fine carere. Erit igitur peccatoribus, eorum bonorum, quæ iustis recõdita sunt, usufructus expertibus, abolita uitiositate, desiderium boni. Memento suprà dictorum.

ᵇ Scholion. Reprehendit & incusat memoria quidẽ spẽ p reputationẽ & æstimationem actorum. spes autẽ fraudẽ ad defensionẽ producit, ut quæ ab eo, quod bonũ & honestum apparet, decepta sit, idque pro eo, quod uerè bonum est, elegerit.

indicat affectus pudoris, quum pœnitentia tanquam flagello quodam inconsultum ac temerarium impetum perstringens & incessens, anima mordetur propter euentum, & in auxilium aduersus id, quod angit & offendit, obliuionem adsciscit. Sed nobis quidem propterea quòd boni egena est, natura semper fertur atque contendit ad id, quod deest. ac desiderium eius, quod deficit, ipse naturæ nostræ concupiscendi affectus est, qui uel aberrat propter sinistrum iudicium ab eo, quod uerè bonum & honestum est, uel etiam consequitur & adipisciturid, quo potiri bonum est. At ea, quæ superat omnem bonam cogitationē, natura, quæq; super omnem potentiam eminet, ut quæ nullius indigeat earum rerum, quæ circa bonum & honestum intelliguntur, quum ipsa sit bonorum plenitudo, neque tanquam particeps alicuius boni & honesti in bono uersetur, sed ipsa sit ipsius boni & honesti natura (quodcunque tādem etiam bonum & honestum esse mens ponit) neque sperandi motum in sese admittit (spes enim ad id, quod non adest, duntaxat adhibetur: quod autem quis habet, quur etiam speret? inquit diuinus apostolus:) neque reminiscendi ac recordādi efficientia ad rerū scientiam, opus habet. Quod enim uidetur, recordatione non indiget. Quoniam igitur diuina natura supra omne bonum est, ac bono bonum prorsus amicum est: idcirco quū seipsam intuetur, & quod habet, uult, & quod uult, habet, nihil externum in sese admittens. Extra eam autem nihil præterquam sola uitiositas est, quæ (etsi dictu absurdum & à uulgari opinione alienum est) in eo, quod non est, suum esse habet. [a]Non enim ulla alia generatio uitiositatis est, quàm eius, quod est, priuatio. Quod autem propriè est, boni natura est. Quod igitur in ente non est, in eo, quod non est, prorsus est. Postquam igitur anima quoque, segregatis omnibus uarijs naturæ motibus, Deo similis effecta fuerit, atque superata cupiditate in illo fuerit, ad quod olim à cupiditate erigebatur & incitabatur, non amplius consistendi locum in sese dat, neque spei, neque recordationi. Nam quod quidem sperabatur, habet: occupatione autem fruendorum bonorum, memoriam à mente remouet ac missam facit: atque ita uitam superam & excelsam, informata diuinæ naturæ proprietatibus imitatur, adeò ut nihil aliud ei relinquatur, præterquam dilectionis affectus, qui naturaliter ei quod bonum & honestum est, adhæret. Id enim dilectio est, animo, uidelicet, insitus habitus & affectus ad id, quod placet atq; cordi est. Quum igitur simplex & uniformis ac planè similis Deo anima facta nacta fuerit illud uerè simplex & materiæ doli'que expers bonum, quod solum reuera dignum quod diligatur & amabile est, quum adhæret eidem, tum unà commiscetur atque contemperatur, per dilectionis motum & actionem ad id quod semper & comprehenditur & inuenitur, sese formans, atque id per similitudinem boni euadens, quod eius, quod participatur, atque percipitur, natura est. quum autem in illo cupiditas non sit, propterea, quòd nec ullius quidem boni defectus in eo sit, consequens fuerit, etiam animam, quum eò euaserit, ubi rei nullius egestas est, ex sese eijcere quoque concupiscendi motum atque affectum, qui tunc duntaxat

[a] Scholion. Sunt nōnulla, quæ dicuntur ab externis, in eo, quòd fiant, essentiā habere, non in eo, quòd facta sint: quēadmodum umbram corporū. hæc enim remota caussa efficiēte euanescit, nō sicut substātiæ, remotis etiam caussis efficientibus manent. talis etiam uitiositas in eo, quod fit & agitur, duntaxat essentiā habet. quod idē cum eo est, quod non est.

existit, quum non adfuerit id, quod desideratur. Talis autem doctrinæ atque sententiæ diuinus quoque nobis apostolus author est. Quum enim omnium rerum, quarum nunc in nobis boni quoque caussa, studia uigent, abolitionem & quietem quandam atque sedationem & finem futurum antè denuntiasset, solius dilectionis & charitatis terminum non

1.Cor.13. inuenit. Nam prophetiæ abolebuntur, inquit, & cognitiones & scientię quiescent, & finem habebunt: charitas autem ac dilectio nunquam excidit. quod perinde est ac si dixisset, semper eadem est. quinetiam quum fidem ac spem unà cum charitate atque dilectione permanere diceret, rursus eam etiam illis præfert atque præponit. neque iniuria. Nam spes interim mouetur, dum non licet frui atque potiri ijs rebus, quæ sperantur. Et itidem fides sustentaculum ac firmamentum est incertitudinis ea-

Heb.11. rum rerum, quæ sperantur. Nam & ita eam definiuit, quum diceret: Est autem fides rerum, quæ sperantur, substantia. Quum autem uenerit id, quod speratur, alijs omnibus quiescentibus, charitatis ac dilectionis efficientia manet, quippe quum non inueniat, quod eam excipiat, & in locum eius succedat. Quamobrem etiam uniuersarum actionum, quę cum uirtute perficiuntur, atque etiàm legis præceptorum principatum tenet. Si igitur ad hunc finem aliquando anima peruenerit, aliarum rerum non erit egena, quippe rerum nimirum uniuersarum plenitudinem complexa:[a] per quam solam quodammodo ipsius diuinæ beatitudinis in sese conseruare insigne uidetur. Nam & uita superæ naturæ charitas atque dilectio est, quoniam quod bonum & honestum est, prorsus ab ijs, qui id cognoscunt, dilectione dignum habetur. cognoscitur autem id ab numine diuino: notitia uerò in dilectionem conuertitur, propterea quod natura bonum & honestum est id, quod cognoscitur. Id autē quod uerè bonū & honestum est, à petulanti atque proterua satietate non attingitur. porrò satietate dilectionis habitum & affectum ad id, quod bonum & honestum est, non interrumpente, diuina uita semper per charitatem ac dilectionem exigetur. quæ uita, quum natura bona atque honesta est, tum erga id, quod bonum & honestum est, dilectionis affectu natura prædita est, ac terminum & satietatem diligendi actionis non habet, quoniam nec boni & honesti quidem aliquis finis deprehenditur, ut unà cum fine boni & honesti charitas atque dilectio quoque definat. Nam solo contrario bonum atque honestum terminatur atque finitur. Cuius autem boni ea natura est, quæ deterius non admittat, id in infinitum & indeterminatum usque progredietur. Quoniam igitur cuiusque naturæ ea uis est, ut affinia, propria atque cognata attrahat: propinquum autem quodammodo atque coniunctum Deo genus humanum est, quippe ferens in se nimirum imaginem principalis figuræ: necessarium planè est, ut anima trahatur ad id, quod diuinum simul atque cognatum est. (Oportet enim usquequaque penitus ac prorsus Deo suum reseruari:) sed si quidem leuis, expedita, atque syncera fuerit, & nihil redundantiæ superfluitatis'que in se habuerit, nulla corporea molestia eam premente, iucundus ac facilis ei ad attrahentem accessus fit. Si autem affectionis clauis ad eum ha-

[a] Locus corruptus in uno apographo est, καὶ δοκεῖ μόνη τῆς αὐτῆς: in altero, καὶ δοκεῖ μόνην τῆς αὐτῆς. ego lego, καθ' ὃ, δι' ὃ δοκεῖ μόνη τῆς αὐτῆς, etc.

cum habitum, qui cum materialibus coniunctus est & affinitatem habet, adfixa fuerit: quale quiddam terræmotu collapsis ædificijs, corporibus mole atque aggere oppreſsis atque obtritis, accidere par ac uerisimile est (ponatur autem exempli gratia, non solùm ea grauata esse molibus, ruina atque labe locorum, uerumetiam uerubus quibusdam, aut clauis & lignis in ruinis & aggeribus inuentis traiecta atque transfixa esse:) Quod igitur ita affecta corpora sufferre uerisimile est, dum, ut parentetur eis ac iusta exequiarum persoluãtur, à propinquis & necessarijs ex labe atque ruina extrahuntur: (lacerabuntur enim prorsus dilaniabunturq́, & quã atrocissimè acerbissimeq́ tractabũtur, aggere simul & clauis ea, propter uim attrahentum dilacerantibus:) eiusmodi quoddam incommodum circa animam quoque mihi accidere uidetur, quum humanitate mota diuina potentia ex rationis expertibus & materialibus quod suum est, attrahit ruinis. Nec enim odio ac uindicandæ prauæ uitæ caussa, mea quidem opinione, Deus ijs, qui peccauerint, dolorem facientes adhibet affectiones: qui & apprehendit & uindicat & ad se trahit quicquid ipsius gratia prouenit in rerum naturam: sed ille quidem meliore animo atque consilio ad sese, qui omnis beatitudinis fons est, animam attrahit: ex neceſsitate autem ei, quod attrahitur, accidit illa affectio acerba, ac quemadmodum illi, qui auro materiam immixtam per ignem expurgant, non solùm id, quod adulterinum est, igne liquefaciunt, sed omnino necessarium est, ut purum quoque unà cum adulterino, improbo atq; corrupto liquefiat: atque hoc consumpto illud manet: eodem modo planè necesse est, ut dum uitiositas purgatorio igni absumitur, anima quoque, quæ cum uitiositate unita est, in igni sit, donec id, quod inspersum est, adulterinum, materiale atque fucatum & corruptum totum aboleatur igni consumptum: item quemadmodum si cui funiculo lutum tenacius altè penitus circunlinatur, deinde per quoddam angustum foramen initium funis traijciatur, ac uiolenter aliquis introrsus ab summitate funem attrahat, omnino necesse est, ut funis quidem sequatur attrahentem, lutum uerò circunlitum ex uiolenta tractione, extra foramen maneat à fune detersum & abrasum, ei'que caussa existat, ut cum eo in transitu non commodè agatur, sed uiolentam sufferat ab attrahente extensionem: tale quiddam mihi uidetur circa animam quoque cogitari atque intelligi oportere, [a] eam uidelicet materialibus atque terrenis affectibus inuolutam laborare atque distendi, dum Deus quidem quod suum est, ad sese trahit, quod autem alienum est, propterea quòd cum anima quodammodo coaluerit, uiolenter abraditur & abstergitur, acres'que ei atque intolerabiles affert dolores. Ergo iudicium, inquam, diuinum, ut uidetur, non ex caussa principali atq; præcipua cruciatum adhibet ijs, qui deliquerint: sed illud quidem, ut oratio demonstrauit, bonum duntaxat, dum id à malo secernit & eximit, & ad communionẽ beatitudinis attrahit, operatur: diuulsio autẽ coalitionis & coagmentationis ei, quod trahitur, dolorẽ facit. Idem inquit magistra, ego quoq; sentio: & quòd pro quãtitate uitiositatis, quæ in unoquoque fuerit, cruciatus ac doloris modus adhibeatur.

[a] *Locus corruptus utrobiq; uidetur.*

Non enim par eſt utrunque tum eum, qui in malis uetitis tandiu uerſatus ſit, tum eum, qui in mediocria delicta quædam inciderit, per purgationem uitioſi habitus ex æquo diſcruciari atque dolere: ſed pro modo ac quantitate materiæ, uel longiore uel breuiore temporis ſpatio illa flamma dolorifica quandiu fuerit id, quod eam alat, accendetur. Cui igitur magnum inhæſerit onus materiale, in eo neceſſe eſt magnam ac diutius durantem eſſe flammam, quæ materiam eam conſumat. in eo uerò, cui minori ſpatio temporis ignis ille conſumens admouetur, tantum de uehementiore atque acriore operatione pœna remittit, quãtum, quod ad modum uitioſitatis attinet, ſubiectum fuerit deminutum. Oportet enim penitus ac prorſus aliquando malum eximi ex eo, quod eſt, &, quod in ſuperioribus dictum eſt, id quod reipſa non eſt, ne eſſe quidem omnino. Quoniam enim ea uitij nequitiæ'que natura eſt, ut extra uoluntatem & arbitrium nõ ſit, quum omnis uoluntas & omne arbitrium in Deo fuerit, ad abſolutam atque perfectam & extremam abolitionem & interitum uitioſitas redigetur, ut nullum eius receptaculum relinquatur. Sed quod lucrum & operæpretiũ eſt, inquã ego, huius bonæ ſpei, reputanti, quantum ſit malum, uel annuum ſolùm ſuſtinere cruciatum. quòd ſi uſque ad æternum quoddam interuallũ intolerabilis ille dolor prorogetur, quænam ex poſterius futura ſpe conſolatio relinquitur ei, cui ad totam æternitatem pœnæ modus ac menſura redigitur? [a] Itaque prouidendum fuerit, ut uel penitus & in uniuerſum ab inquinamentis uitioſitatis integra, atque omnis contagionis expers anima conſeruetur: aut ſi id propter affectus & uitia, quibus natura noſtra obnoxia eſt, nulla ratione prorſus expediri ac fieri poteſt, ut in quàm maximè mediocribus quibuſdam curatu'que facilibus delictis conſiſtant uirtutis incommoda atque detrimenta. Nouit enim euangelica doctrina & decies mille talentorum, & quingentorum denariorum, & quinquaginta, & quadrantis alicuius (quod in moneta extremum eſt) quendam debitorem: ac iuſtum Dei iudicium omnia perſequi, pro'que magnitudine æris alieni prorogare & extendere neceſsitatem [b] ſolutionis, ac ne minima quidem deſpicere ac præterire. Solutionem autem debitorum non ex pecuniarum deciſione ac diſſolutione fieri Euangelium dixit, ſed tradi tortoribus obæratum, donec ſoluerit, inquit, quicquid debet (quod nihil aliud eſt, niſi per tormentum neceſſarium æs alienum ſoluere. debitum, [c] inquam, participationis rerum triſtium & acerbarum, quarum participationis per tempus uitæ debitor factus eſt, quum meram contrarij'que admixtione non temperatam uoluptatem conſilij ſtoliditate expetiuit atque elegit) atque ita ubi quicquid à ſe alienum eſt, id eſt, peccatum depoſuerit & abiecerit, pudorem'que, quem ex debitis contraxerat, exuerit, in libertate ſimul & fiducia uerſetur. Porrò libertas eſt, aſsimilatio & exæquatio cum eo, quod dominum non habet, ac ſui iuris & in ſua poteſtate eſt: quæ libertas ab initio quidem nobis à Deo data eſt: ſed unà cum pudore ob debita contracto in ocultum ſeſe abdidit atque receſsit. Omnis autem libertas una quædam natura ſecum'que conueniens, coniuncta atque cognata eſt. Con-

[a] Videtur hic aliquid deſiderari, ac ſequentia uerba non Gregorij, ſed Macrinæ eſſe, uſq; ad eũ locũ, Quid igitur oportet, etc.

[b] ἀπαιτήσεως habetur: ἀποτίσεως, malim legere.

[c] Locus corruptus uidetur utrobiq;.

est. Consequenter igitur quicquid liberum est, cum sui simili copulabitur atque coniungetur. porrò uirtus Dominum non habet. Ergo in hac uersabitur quicquid liberum fuerit. Dominum enim libertas non habet. Atqui diuina natura omnis uirtutis fons est: in hac igitur erunt, qui à uitiositate expediti ac liberati fuerint, ut, quemadmodum inquit apostolus, Deus sit omnia in omnibus. Hæc enim uox quæ dicit, & in omnibus, 1.Cor.15.
& loco omnium esse Deum, apertè ac planè confirmare mihi uidetur antè excussam ac disquisitam sententiam. Nam quum uita, quam in præsentia transigimus, uariè pariter ac multifariam à nobis exigatur, multæ quidem res sunt, quarum participes sumus, ut temporis, ut aeris, ut loci, cibi'que ac potus, ut tegumentorum, ut solis lucernarumq́, ut aliarum rerum multarum ad usum uitæ necessariarum: quarum rerũ nulla Deus est. beatitudo uerò, quæ expectatur, nullius quidem harum rerum egena est, omnia autem nobis, locoq́; omnium erit diuina natura, ad omnem usum ac necessitatem illius uitæ sese conuenienter & aptè impartiens. Atq; id planũ ac manifestum est ex sacris oraculis, quòd Deus & locus existit ijs, qui digni sunt, & domus, & indumentum, & cibus, & potus, & lumen, & diuitiæ, & regnum, ac quicquid uel mente concipi uel nominari potest, quod nobis conferat & conducat ad bonã uitam. Porrò qui omnia existit, etiam in omnibus existit. [a] Atque in hoc mihi uidetur perfectum & absolutum interitum uitiositatis ac nequitię tradere scriptura. Si enim in omnibus rebus Deus erit, uitiositas nequitiaq́; nimirum in rerum natura non erit. Nam siquis uitiositatem etiam & nequitiam esse posuerit, quomodo seruabitur ea sententia, qua dicitur, quòd in omnibus Deus sit. Illius enim, uidelicet uitiositatis nequitiæq́; exemptio atq; subtractio, imperfectam ac non plenam efficit omnium comprehẽsionem. Verùm qui in omnibus erit, in ijs quæ non sunt, erit. Quid igitur oportet dicere, inquã, ad eos, qui calamitates & incõmoda paruo ac demisso animo ferunt?

Dicamus ad eos, inquit magistra, Heus uos, frustra uos afflictatis & excruciatis atq; offendimini & angimini serie necessariæ rerum uicissitudinis & consequentiæ, ignorantes ad quodnam propositum atque consilium singulatim res quæque referantur, quæ in uniuersitate administrantur. quoniam oportet omnia ordine ac uicissitudine quadam secundum artificiosam creatoris & authoris sapientiã, diuinæ conciliari atq; coniungi naturæ. Nã idcirco ratione prædita natura prouenit in rerũ naturam, ne diuitiæ diuinorum bonorum otiosæ atque inutiles essent: sed quasi uasa quædam & libero arbitrio prædita animarum receptacula ab sapientia, quæ condidit & constituit rerum naturam uniuersam, parata sunt, ut esset aliquod uas & conceptaculum capax bonorum, quod semper accessione eius, quod infunderetur, maius efficeretur. Huiusmodi enim est diuini boni participatio, ut maiorem atque capaciorem faciat eum, in quo

[a] Scholion. *Ergo etiam in dæmonibus & hominibus peccatoribus erit. & ubi iustitiaè si illi quoq; æquè atq; iusti bonũ assequentur? Sed nõ similiter, dixerit aliquis, sed & longè diuersa ratione. Vbi enim ponemus supplicij pœnas? ignem, qui non extinguatur? uermem, qui nõ emoriatur, & similias atque adeò in duas parteis æqualeis dissectionem? quod nihil aliud esse opinor, quam à Deo seiunctũ atq; remotum esse. Ergo in omnibus quidẽ glorificabitur & adorabitur Deus, sed his quidem regno fruentibus, illis uerò supplicũ sufferentibus. Nam si hoc demus, & cũ diuina scriptura, & cũ alijs partibus, atq; adeò secũ pugnãtem doctorẽ ostẽdemus. Ostẽditur enim alibi supplicium æternum docuisse, & quòd nullum aditũ peccatores habeant ad bona iustorũ. At quid dicimus alibi? etian in præsenti dialogo, ut in antè dictis cognouimus. Aut igitur secundũ modò dictũ intellectũ proposita intelligere oportet: aut quòd hæc ab adulteratoribus ac deprauatorib. quibusdã ueritati nõ credentib. interposita sint, alioquin absurdus uidebitur esse doctor, quod dictu importunum est. Ergo illo sensu prorsus accipienda præsentia sunt. Lege cætera memento priorum.*

in quo existit,dum ad potentiæ magnitudinis'que incrementum sumitur ab recipiente,ut semper crescat is,qui alitur, & nunquam crescere desinat. Nam fonte bonorum continenter & indesinenter scaturiente atq; manante,natura participantis,quia nihil ex eo,quod sumitur,excrementosum & inutile est, dum quicquid influit, suæ magnitudini adijcit, simul etiam ad attrahendum quod melius est, aptior, & ad id capiendum spatiosior fit, utroque inuicem altero unà cum altero crescente, tum uirtute, quæ alitur propter copiam & abundantiam bonorum in malis proficiente, tum ui alimentorum suppeditatrice unà cum incremento atq; profectu cresentium abundante. Est igitur uerisimile in eam euasuros esse magnitudinē, in[a] qua nullus terminus interrumpat & impediat incrementum. Et quum talia nobis proposita sint,indignamini,si per ordinatam certam'que uiam quò destinauit, natura nostra progreditur? Non enim aliter ad illa cursum nobis intendere atque instituere licet, quàm si id, quo grauamur, hoc molestum, inquam, ac terreum onus, ab anima nostra excusserimus, [a] ut per meliorem curam ac diligentiā expurgati atq; expiati ab ea, quam in hac uita cum illo onere habuimus,conuenictiā,coniunctione atq; consensu,per puritatē cum simili possimus conciliari atq; coniungi. Quòd si aliqua tibi etiā ad hoc corpus affectio est, & angit te ac malè habet, quòd disiungeris ab eo,quod diligis:ne hoc quidem spem tibi adimat. Videbis enim corporeum hoc amiculum, quod nunc morte dissolutum fuerit, ex ijsdem rursus contexi atque componi non hac crassa grauiq; textura, sed ad aeriam tenuitatem atque subtilitatem filo reconcinnato atque refecto; ut & adsit tibi,quod diligis, & in meliori atq; amabili magis pulchritudine denuo restituatur. At uidetur,inquam,ex serie atque continuatione dictorum nobis doctrina resurrectionis quodammodo in orationem irrepsisse. [a] de qua mihi nō dubitandum quidē esse uidetur, quin uera & ex doctrina scripturarum credibilis & explorata sit: sed quoniā humanæ mētis infirmitas rationibus,quas capere possimus, magis quodammodo ad huiusmodi aliquid credendū confirmatur,haud alienū fuerit, ne hāc quidē partem indiscussam & inexplicatā prætcrire. Quid igitur dicere oporteat,uideamus. Ac magistra, Qui à nostra quidem, inquit,philosophia alieni sunt, in diuersis opinionibus alius aliter ex parte quadā de resurrectione doctrinam attigerunt, nec planè cum nostris sentiētes, nec penitus ab huiusmodi spe aberrantes. Nam [a] nonnulli quidem rem communicando contumelia afficiunt,ac dehonestāt humanum genus,eandem animam censentes inuicem tum hominis tum ratione carentis ac bruti fieri animalis, alia post alia subinde corpora induentem, & ad id, quod placeat,semper transeuntē uel uolatile, uel aquatile, uel terrestre animal post hominem fieri, ac rursus ab his ad humanam redire naturam. [a] Alij uerò etiam ad frutices eiusmodi deliramentum extendunt, ut etiam arborem ac ligneam ei uitam conuenientem atque accommodatam esse putent. [a] Nonnullis uerò hoc solum uidetur, uidelicet, quòd ex homine semper alium hominem inuicem sumat, & per easdem omni tempore humana uita exigatur atque regatur: quum nunc quidem in his,rursus item in alijs

Marginal notes:
[a] ἐφ' ὧν, habetur, ego lego, ἐφ' ᾧ.
[a] Locus corruptus, aut certè admodum dura & aspera structura.
[a] Supra.Q.1.co.ij.
[a] Vt Plato.
[a] Vt Empedocles.
[a] Vt Pythagoras.

in alijs eædem in perpetuum animæ sint. Nos autem commodissimum esse censemus, ut ab ecclesiasticis sententijs atque decretis exordientes, ijsque quasi fundamentis nixi, tantum duntaxat de opinionibus eorum, qui hæc philosophico more tractauerunt, accipiamus, quantum satis sit ad demonstrandum eos aliquo modo cõuenire cum doctrina resurrectionis. Nam quòd dicunt, animam, postquam à corpore disiuncta fuerit, rursus penetrare & insinuare se in aliqua corpora, non admodũ discrepat ab ea, quam speramus, resurrectione. quoniam & nostra quoque scriptura dicit, ex elementis mundi & nunc constare nostrum corpus, & in posterum conflatum & constitutum iri: & idem externis philosophis placet. Non enim aliunde conflari corpus excogitare possint, quàm ex concursu elementorum. Differẽtia autem & controuersia in eo consistit, quòd à nobis quidem dicitur, idem rursus circa animam eandem concrescere corpus, quod ex ijsdem elementis coeat & concinnetur: illi uerò putant, ad alia quędam corpora, tum ratione prædita, tum rationis, atque adeò sensus expertia animam redigi atque transire, quæ quidem corpora, quin ex partibus mundi conflentur, non dubitatur, nec de ea re controuersia est: sed in eo dissensio est, quòd illi non putant ex ijsdem partibus ea conflari, quæ partes ab initio in carnali uita animæ adhæserant. Ergo ueri quidem non absimile esse, quòd anima rursus in corpore existat, externæ philosophiæ testimonio comprobatum esto. Quòd autem eorum doctrina cõsistere non possit, tempestiuum fuerit dispicere, atque per eam, quæ ex recta ratione nobis existit, consequentiam, quoad eius fieri potest, ostendere ac declarare ueritatem. Quænam igitur hisce de rebus oratio est? Quibus ad diuersas naturas animam transire atque migrare placet, hi mihi proprietates naturę confundere uidentur: omneis'que res inter sese confundere atque commiscere: ratione carens, ratione præditum: sensu præditum, sensu carens: siquidem hæc inuicem aliud in alio sint: nullo naturæ [a] quasi carcere & claustro immutabiliter alterum ab altero dirempta. Nam eãdam animam dicere nunc quidem & ratione & intelligẽtia atque cogitandi ui præditam per talem quendã corporis amictũ fieri: rursum uerò cum reptilibus in cauernis latitare, aut cum auiculis cõgregari, aut sarcinas gestare, aut crudis carnibus uesci, aut submersam esse, aut etiã in sensu carẽtẽ naturã degenerare, ut uel radices agat, uel arbor euadat, ramorumque germina producat, & in his uel flos, uel spina, uel aliquid nutriẽdi ui præditum, uel noxium fiat atque euadat: nihil aliud est, nisi omnia idem esse putare, unáque in rebus uniuersis esse naturam, inconfusa quadam & indistincta atque indiscreta communione secum commixtam, nulla proprietate alterum ab altero secernente. Qui enim dicit idẽ in uniuersa natura rerum fieri, nihil aliud, quàm omnia unum esse uult, ea, quę in rebus uniuersis apparet, differentia nullo modo earum rerũ, quibus inter se nulla communio est, permixtionem impediente: ut necesse sit, ut etiamsi aliquam bestiam uenenatam & carniuoram uideat, sui generis atque cognatũ sibi putet id, quod uidetur. neque cicutam quidem is tanquam alienam ab sua natura aspiciet: si quidem etiam in plantis cernit humanam naturã; ac ne tali quidẽ suspicione

[a] φύσεως εἱργμῷ, est utrobique: ego lego, εἰργμῷ.

de ipso

de ipſo racemo carebit, qui racemus ad uſum uitæ producitur. etenim is quoq; de genere germinum, ſtirpium ac plantarum ex terra enaſcentium atq; prouenientium eſt. germina autem nobis ſunt fruges ſpicarũ, quibus nutrimur. Quomodo igitur falcem admouebit ſpicis ſecandis? quomodo item exprimet racemum? aut ex aruo ſpinam effodiet? aut florẽ decerpet? aut aues uenabitur? aut ex lignis rogum accendet? quum incertũ ſit, anne cognatis, aut parentibus, aut popularibus manus afferantur, & per eorum corpus uel ignis accendatur, uel crater temperetur, uel cibus paretur? Nam ſi quis putet, animam hominis per unũquodq; horum plãtam uel animal fieri, ac nulla appoſita eſſe ſigna, quibus notetur, qualis quidẽ ſit ex homine planta uel animal, quale item id, quod aliter factum ſit: aduerſus omnia pariter & eodem modo, qui eiuſmodi perſuaſionem præceperit, affectus & animatus erit, ut etiam neceſſariò, uel aduerſus eos quoq; qui in rerum natura uiuunt homines, aſper & immitis ſit, aut ſi quidem natura aduerſus propinquos & populares ad humanitatẽ propenſus & inclinatus eſt, eodẽ modo aduerſus omne animatũ affectus ſit, ſiue id inter reptilia ſiue inter feras fuerit. quinctiã ſi in ſyluã arborũ peruenerit is, qui hãc doctrinã amplexus ſit, cœtũ atq; conuentũ hominũ arbores exiſtimabit. Quænam ergo uitæ ratio eſt eius, qui uel aduerſus omnia propter neceſsitudinem ac propinquitatẽ, quam ſubeſſe putet pius, officioſus, ac ſolicitus: uel etiã aduerſus homines, propterea quòd inter eos cæteraſq; res nihil intereſſe exiſtimet, aſper, immitis, inhumanus & inofficioſus ſit? Ergo ut ex iam dictis apparet, reijciẽda fuerit eiuſmodi oratio atq; doctrina, multis etiam alijs rebus haud immeritò nos abducẽtibus ab huiuſmodi opinione. Nam audiui ex ijs, qui talia tradunt, quòd nationes quaſdam animarum eſſe ponãt, in peculiari quadam ciuitate, anteq; ad corpoream uitam deueniant, uiuentes: quæ in tenui atq; agili ſua natura unà cum reuolutione atq; conuerſione uniuerſitatis uagentur atq; oberrent. propenſione uerò quadam ad uitium atq; nequitiam, quaſi defluentibus pennis animas intra corpora redigi, primùm quidẽ humana, deinde eodẽ modo propter conſuetudinẽ ratione carẽtium affectuũ ac perturbationũ, poſtquam è uita humana exceſſerint, in pecora degenerare, atq; deinde uſque ad hanc plãtarum ſenſu'que carentem uitam delabi, adeò ut natura tenue atq; agile, ſicut anima eſt, primum quidem ponderoſum ac deorſum uergens efficiatur in corpora humana propter uitium atque nequitiam immigrans: deinde ratione prædita ui extincta in ratione carentibus uitam degere: illinc uerò ſenſuum quoq; dono adempto, hãc plantarum uitam, quæ ſenſus expers eſt, inuicem ſuſcipere, ac poſtea rurſus per eoſdem gradus aſcendere, & reſtitui in locum cœleſtem. Atq; eiuſmodi doctrina ab ijs, qui uel mediocriter exercitato iudicio fuerint, ex ſeipſa facilè deprehenditur, nullũ in ſeſe ſtabile firmamentum habere. Nam ſi à cœleſti uita propter uitium & nequitiam ad ligneam uitam anima detrahitur: ab ea uerò rurſus propter uirtutem ad cœleſtem recurrit, reperitur eorum oratio dubitare, quid præſtabilius magiſq; præferendũ putet, ligneam'ne, an cœleſtem uitã. Circuitus enĩ & quaſi orbis quidã eſt, qui per ſimilia peragitur atque

Aduerſus eos, qui dicũt, animas eſſe corporibus antiquiores.

atq; conficitur, anima ſemper, ubicunq; fuerit, nullum firmū, certumq; conſiſtendi locum habente. Nam ſi ex incorporea uita ad corpoream delabitur, & ex illa ad eam, quæ ſenſu caret: itemq; illinc rurſus ad incorpoream recurrit: nihil aliud niſi indiſtincta atq; indiſcreta tum malorū, tum bonorum confuſio ab ijs, qui hæc tradunt, fingitur & exiſtimatur. Neq; enim cœleſtis uita in beatitudine permanebit, ſiquidem uitioſitas illic uiuentes inuadit: neq; ligna ac ſtipites uirtutis expertes erunt: ſi quidem hinc ad bonum recurrere, illinc uerò uitioſæ uitæ initium ſumere animam putant. Nam ſi anima, quæ unà cum cœlo uerſatur, cum uitio atq; nequitia conflictatur: ac propter uitioſitatem ad materialem ac ſylueſtrem uitam detruſa, rurſus hinc ſubuehitur, ut uitam degat in ſublimi: res nimirum inuerſa ab illis aſſeritur atq; affirmatur, nempe quòd materialis quidem uita uitioſitatis expiatricem uim contineat: ſtellarum uerò inerrantium cœloq; inhærentium conuerſio atq; reuolutio, malorum cauſſa atq; principium animabus exiſtat, ſi quidem hinc per uirtutem alas adeptæ, ſublimes abeunt, atque cœleſtia contemplantur: illinc uerò per uitium atq; nequitiam quaſi alis amiſſis, humiles & abiecti fiunt, & ad terram depreſſi cum craſsitudine materialis naturæ commiſcentur. Atq; hactenus nōdum conſiſtit eiuſmodi ſententiarum atq; doctrinarum abſurditas: ut in contrarium inuerſæ ſint opiniones. ſed ne hæc quidem perpetuò certa ſtabiliſq; eis imaginatio opinioq; permanet. Nam ſi immutabilē dicūt cœleſtem eſſe naturā: quo pacto in immutabili paſsio et affectio locū habet? itemq; ſi affectibus & uitijs obnoxia eſt inferna natura, quo pacto in eo, quod affectibus obnoxium eſt, paſsionum atq; affectuum uacuitas & abolitio confici atq; expediri poteſt? Verùm permiſcent ea, quæ miſceri non poſſunt, atq; uniunt ea, quibus inter ſe nulla communio eſt, in affectione immutabilitatē: in mutabili rurſus paſsionum & affectuum abolitionem & uacuitatem imaginantes. ac ne in his quidem ſemper permanent ac perſeuerant: ſed unde animam & uitium per nequitiam deduxerunt, illò rurſus eam tanq; in tutam & immortalem uitam ex materiali reducūt, quaſi obliti quòd uitioſitate [a] grauata illinc quaſi pennis amiſſis inferæ commixta naturæ ſit. Itaq; obtrectatio & uituperatio huius uitæ cœleſtiumq; ac ſuperorū laus inter ſeſe confunduntur & commiſcentur, quippe quum illa quidem uita, quæ malè audit & infamia laborat boni (ut illorum opinio fert) author et dux ſit: quæ autem pro meliore habetur, propenſionis ad malum anſam et occaſionem animæ det. Quocirca eijcienda ex doctrina ueritatis omnis falſa pariter & inſtabilis de huiuſmodi rebus perſuaſio eſt. ac ne illos quidem ſequamur, quibus animas ex muliebribus corporibus ad uirilem uitam tranſire placet: aut contrà à uirilibus corporibus ſeparatas animas intra mulieres redigi, aut etiam [b] ad uires ex uiris tranſire, & ex mulieribus rurſus fieri mulieres: ſed illos, ut eos, qui à ueritate aberrauerint, miſſos faciamus. Nam prior quidem opinio, non ſolùm quòd & inſtabilis & fallax ſit, reprobata eſt, quum ipſa per ſeſe propter cōtrarias opiniones euertatur,

a In exemplari quo uſus ſum αὐτὴν πτεροφυέσασαν, eſt: pro quo puto legēdum, πτερορρυήσασαν: in altero eſt, αὐτὴν ἐκ κακίας βρίσασαν: utranq; lectionem exprimere conatus ſum.

b In exemplari, quo primo ſum uſus in uertendo, eſt ἢ καὶ πρὸς ἀνδρῶν λοχείαν ἐπιβῆναι, καὶ γυναῖκας ἐκ γυναικῶν γίνεσθαι, &c. in Auguſtano, quo poſtea in corrigendo ſum uſus, eſt: ἢ καὶ πρὸς ἄνδρας ἐξ ἀνδρῶν μεταβαίνειν, καὶ γυναῖκας ἐκ γυναικῶν γίνεσθαι. Hanc poſteriorē ſequor. nam prior etiāſi pro λοχείαν, λεχείαν, legatur: tamen abſurda atq; ſuperflua uidetur.

tatur,uerumetiam quòd impia est,ut quæ tradat, nihil in rerum naturam produci,nisi uitiositas principium cuiusq; naturę det. Nam si neq; homines,neq; plantæ,neq; pecora,nisi supernè in hæc anima delapsa fuerit,nascuntur: lapsus autem is propter uitiositatem fit, utiq; uitium ac nequitiam pręesse putãt rerum creationi. ac circa idem quodammodo tempus utraq; accidunt,ut et homo ex nuptijs procreetur,& animę delapsus cum nuptiarum studio cõueniat & concurrat.Et quod absurdius est,& adhuc magis abhorret à communi sensu atq; opinione: uere pleraq; animalia rationis experti natura pędita coeunt & coniungũtur.Ergo'ne dici potest, quòd uer efficiat,ut superæ quoq; reuolutioni atq; conuersioni uitiositas innascatur? ut contingat simul & animas uitio compleri atq; delabi,& uteros brutorum animantium concipere? Quid autem dixerit aliquis de agricola desectos & auulsos plantarum surculos in terram defigente? quo pacto manus huius unà cum planta animam humanam terra obruit atq; defodit, concurrente cum hominis studio plantandi defluxione pennarum, quibus anima spolietur? Eadẽ item absurditas est,etiam in altera opinione si quis putet animas coitus eorũ,qui in cõiugio uiuũt, explorare atq; rimari, uel pariendi tempus obseruare, ut in corpora nascentia sese insinuent. Quòd si uir nuptias recusauerit, mulier item se ab necessitate pariendi liberauerit: an non animam uitiositas grauabit? Quocirca nuptiæ superę uitiositati ansam & occasionem aduersus animas dant: aut etiam absq; nuptijs affectus aduersus id,quod contrarium est, animam inuadit.Ergo domicilio carẽs interim & uagabunda anima oberrabit, quum à cœlestibus quidem defluxerit & exciderit,corporis uerò (si ita acciderit) receptaculi expers sit.Et quomodo deinde per hæc præesse rebus uniuersis diuinum numen in animum inducent, qui huic fortuitæ & ratione carenti animorum delapsioni principia uitæ humanæ assignant? Prorsus eũ necesse est, ut id,quod principium consequitur,etiam cum ipso conueniat. Si enim à casu aliquo temerario uita alicuius initium ceperit,fortuitus etiam omnino cursus & exitus eius existit. ac stultè & ineptè atq; absurdè ab diuina potentia tales homines res uniuersas pendere uolunt, qui non uoluntate diuina res mundanas produci ac prouenire dicunt, sed ad prauum quendam casum referunt principia eorum, quæ nascuntur, quasi uita humana constitui & conflari non potuisset, nisi uitium occasionẽ & initium uitæ dedisset. Quocirca si principium uitæ tale est, consequẽtia quoq; nimirũ sicuti principium mouebuntur.Non enim aliquis dixerit, ex malo bonũ, neq; ex bono cõtrarium.sed prout fuerit seminis natura,ita fructus quoq; expectare solemus. Ergo temerarius hic atq; fortuitus motus omni uitæ præerit atq; præibit,nulla prouidentia per res uniuersas pertinente atque permeante.inutilis item prorsus erit rationibus nixa prudentia,prouidentia,cautio atq; cura: uirtutis emolumentũ nullum:& à uitio integrũ & alienum esse,pro nihilo ducetur. Nam omnia prorsus in potestate temerè rapientis & auferentis fortunæ sita erunt: neq; uita quicquam differet à nauibus gubernatore carentibus,armamentorum'ue expertibus, quę fortuitis casibus tanquam fluctibus quibusdam aliàs ad alium bonorum malorum'ue

rum'ue casum quasi traiiciatur atq; traducatur. Non enim lucrũ, quod ex uirtute contingit, inesse potest iis, quorum natura ex contrario principiũ habet. Nam si quidẽ uita nostra diuinitus gubernatur, dubiũ nõ amplius esse poterit, quin uitiositas uitæ nostræ nõ præsit. sin autẽ per uitium ac nequitiã nascimur, penitus ac prorsus uitiose ac nequiter uiuemus. Quocirca nugæ ac deliramenta per hæc esse demonstrabuntur post hanc uitã futura iudicia: & pro merito compensatio atq; remuneratio, & quęcunq; alia ad tollendã uitiositatẽ dicuntur & creduntur. Nam qui fieri potest, ut homo nequitiæ uitiiq; expers sit, qui per uitiositatẽ natus sit? quomõ itẽ alacritas animi quędã studiũq; ad uitã cum uirtute agendã homini innasci possit, cuius natura à uitiositate, ut aiunt, principiũ habet? Vt enim nullum ex brutis animalibus hominũ more loqui conatur, ac naturali consuetaq; & in qua innutrita sunt uoce utentia, nihil sibi detrimenti accidisse putant, si orationis ac sermonis expertia sint: eodem modo etiam illi, qui uitium ac nequitiam existimant esse principium & caussam uitæ, ad expetendam uirtutem, utpote quæ extra naturam eorum sit, adduci non possint. Atqui omnes qui rationibus animam purgatam habent, uitam, quæ cum uirtute transigatur, summo studio appetunt atq; cõcupiscunt. Ergo per hoc apertè demõstratur, uitiositatẽ uita antiquiorẽ nõ esse: neq; illinc primã originẽ naturã habuisse: sed uitæ nostræ authorẽ & caussam esse sapientiã Dei, quæ rerũ naturã uniuersam administrat atq; gubernat. quum aũt anima, quemadmodũ creatori placet, in rerũ naturã prouenerit, tũc ad arbitriũ eam eligere, quod placeat atq; cordi sit, & quicquid per facultatẽ eligendi arbitrariã esse uoluerit, id etiam euadere. Hanc aũt sententiã discere possimus ab similitudine oculi, qui ut uideat, quidẽ à natura habet: ut aũt nõ uideat, ex arbitrio ac præcedente uoluntate, uel etiã ex uitio atq; calamitate. pro natura ẽm aliquando fieri potest etiam id, quod præter naturã est, aut uoluntate sua oculos aliquo claudente, aut ex infortunio atq; calamitate usu oculorũ adempto. Ita dici potest de anima, à Deo quidẽ eam conditã atq; creatã esse, ac quum nulla uitiositas circa diuinũ numen animaduertatur, eam extra uitiositatis esse necessitatẽ. quum aũt hac conditione creata sit, sua uoluntate atq; arbitrio duci eam, quò uisum fuerit, aut ex libera uoluntate ad bonum & honestũ oculos claudentem, aut ex insidiis uitæ nostræ cohabitantis hostis, uitium & iacturam oculorum sustinentem, & in fraudis tenebris uiuentem: aut etiam ex contrario purè in ueritatem intuentem procul à tenebrosis affectibus & uitiis abesse. Quãdo igitur dicet aliquis eam nasci, aut quomodo? Atq; ea quidem quæstio, qua scire desideratur, qua ratione unaquæq; res facta sit, ex oratione penitus eximenda est. Neque enim de iis, quæ nobis animaduersu cognituq; facilia & expedita sunt, quorum perceptionem per sensum adipiscimur, fieri possit, ut ratio scrutatrix & inquisitrix, quomodo id quod apparet, in rerum naturam productum sit, animaduertat atq; cognoscat, adeò ut nec spiritu quidẽ ac numine diuino raptis et afflatis sanctisq; uiris ad comprehensibile esse existimetur. Fide enim intelligimus composita ac perfecta esse secula uerbo Dei, inquit apostolus, ut non ex apparentib. ea, quæ

conſpiciuntur atq; cernũtur, facta eſſe intelligãtur. nõ, ut opinor, hoc di-cturus, ſi quidẽ per ratiocinatiões id, quod quæritur, cognoſci poſſe putaret. ſed q uoluntate quidem diuina, tum ipſum ſeculum, tum omnia, quæ ex illo facta ſunt, compoſita atq; perfecta ſint (quodcunq; tandem etiam ſeculum eſt, cum qua unà intelligitur omnis & uiſibilis & inuiſibilis creatura:) hoc ſe credere dicit apoſtolus: ſed quomodo compoſita atq; perfecta ſint, ſcrutari atq; inueſtigare prætermiſit. Neq; enim arbitror, id quęq; inueſtigãdo aſſequi atq; comprehendere poſſe, quum multas nobis quæſtio de his rebus prima fronte difficultates ac perplexitates oſtendat: quo pacto ex conſiſtente ac ſtabili natura id, quod mouetur, extiterit? item ex ſimplici pariter ac dimenſionis interuallicq; experte id, quod & dimenſionibus interuallisq; obnoxium & compoſitum eſt? nũquid ex ipſa ſuprema natura? at non conceditur neq; conſtat, propterea quod diuerſi generis ab illa res cæteræ ſint, an aliunde alicunde? Atqui nihil extra diuinam naturam ratio cernit. nam ſciſſa nimirum ac diuiſa eſſet opinio in principia diuerſa, ſi quid extra cauſſam effectricem eſſe exiſtimaretur, à quo artificioſa ſapientia apparatus ad creandum ſumeret & corrogaret. Quoniã igitur una quidem rerum uniuerſarum cauſſa eſt, nec eiuſdem cum ſuprema natura generis ſunt ea, quæ per illam procreata ſunt: par[a] nimirum utriuſq; opinionis abſurditas eſt, ſiue quis putet ex natura Dei creaturam, ſiue ex alia quapiam eſſentia res cunctas in rerum naturam productas eſſe: aut enim numen quoq; diuinum proprietatibus naturæ præditum eſſe exiſtimabitur, ſi quidem eiuſdem cum Deo generis ſunt ea, quæ facta atq; creata ſunt, aut aliqua natura materialis extra diuinam eſſentiam aduerſus Deum introducetur, & cum eo comparabitur, quæ ratione non genitæ proprietatis, cum ſempiternitate Eius qui eſt adæquetur: quod nimirum etiam Manichei imaginati, & nonnulli ex Græcanica ſapientia eiſdem opinionibus aſſenſi pro certa ſtabiliq; ſententia hanc imaginationem habuerunt. Vt ergo maximè effugiamus & euitemus eam, quæ ex utraque parte exiſtit abſurditatem in quæſtione de rebus uniuerſis, exemplo Pauli rationẽ, quomodo unũquodq; creatum ſit, explorare atq; ſcrutari prætermittamus, tantum obiter duntaxat indicantes, quod motus diuinæ uoluntatis ac deſtinationis, quum uoluerit, res fit, & uoluntas ad eſſentiam & effectum redigitur, protinus in naturam euadens: quia quodcũq; diuina poteſtas ſapienter pariter & artificioſè uoluerit, eam uoluntatem uanã, inefficacem & abſq; effectu eſſe non patitur. uoluntatis autem exiſtentia atq; ſubſtantia, eſſentia eſt. Quum autem bifariam diuiſæ ſint res uniuerſæ, tum in intellectuale (quod quum mente ſola conſtat & intelligens eſt, tum mente ſola atq; intelligentia cernitur & comprehẽditur:) tum in corporale intellectualium quidem creatura, non uidetur aliquo modo diſcrepare ac diuerſa eſſe ab incorporei natura, ſed eſſe ex propinquo, quippe quum id, quod uiſum & tactum, dimenſionem atq; interuallum effugit, oſtendat. quod utiq; ſiquis etiam de ſuprema natura ſuſpicetur, non errabit. Porrò quum corporea creatura inter eas proprietates, quæ nullã cum diuino numine communionem habẽt, ſpectetur atq; conſideretur: ea quę potiſsi-

[a] Αἰ lego, pro δι.

Duplex lectio, [illegible], et [illegible], utrãq; reddere conatus ſum.

Rom. 11.

potissimum magnam illam difficultatem ac perplexitatem rationi ingeneret, quę ratio perspicere atq; animaduertere non potest, quo pacto ex inuisibili extiterit id, quod uidetur? ex eo, quod tactum effugit, solidum atq; durum? ex indefinito definitum? ex eo, quod & quantitatis, et magnitudinis expers est, id, quod omnino mensuris quibusdam, quæ per quantitatē intelliguntur, continetur? & quæcunq; alia singulatim circa corpoream naturā comprehēduntur (de quibus tantùm dicimus, quòd nihil earum rerum, quæ circa corpus considerantur, per sese corpus est, non figura, nō color, non grauitas & pondus, non dimensio atq; interuallū, non quantitas: nō aliud quicq; prorsus eorū, quæ per qualitatē cōprehenduntur, aut intelligūtur: sed unūquodq; horū ratio atq; proportio est: horū aūt inter sese concursus atq; unitio, corpus fit.) Quoniam igitur eæ qualitates, ex quibus corpus constat, mente, non sensu cōprehendūtur, atq; intellectuale ac mente constans, menteq; cōprehensibile, numen diuinū est: quid negotij est ei, quod & mente constat, & intelligentia cōprehenditur, efficere ea quæ mente cernuntur & intelliguntur? quorū inter ipsa concursus corporis nobis generauit naturā. Sed hæc quidē extra propositū obiter examinata, explicata atq; excussa sint. Quæstio aūt erat, an nō animæ ante corpora extiterint, & in rerū naturā productæ sint? quando, & quomodo existāt? atq; idcirco eam quæstionē, quomodo hæ existerent, ut quam asse qui atq; expedire nō posset, curiosè inuestigare atq; scrutari oratio nostra prætermisit. restat aūt secundū ea, quæ antehac examinauimus, ut quæratur, quando animæ principia sui ortus & existentiæ habeant? Nam si datum fuerit, ꝙ ante corpus in peculiari quadā statione anima uiuat: omnino necesse est, ut absurdas illas sententias & fictas opiniones eorum, qui propter uitiositatem animas in corpora deduci uolunt, uires habere putemus. Enimuerò posteriorem esse originem animarum ipsasq; recentiores esse corporū cōpositione, nemo sana mente præditus in animū induxerit: quum manifestum ac perspicuum sit omnibus, quòd nihil ex inanimis habeat in sese uim mouendi pariter atq; crescendi. at eorum, qui in utero nutriuntur, neq; augmentū & incrementū, neq; de loco ad locū motus controuersus & ambiguus est. Relinquitur igitur, ut putemus, unum & idem animę & corporis constitutionis principium esse. Ac quemadmodū terra si surculum ab radice auulsum, ab agricolis acceperit, arborem inde efficit, non ipsa uim augescendi ei, quod nutritur inijciens, sed incrementi duntaxat materiam atq; subsidium sibi insito immittens: ita dicimus etiam id, quod ex homine auellitur ad hominis sationem, ipsum quoq; aliquo modo animal esse ex animato animatum, ex eo quod nutritur, id quod nutritur. Quòd si non omneis animę efficientias pariter ac motus exiguitas surculi auulsi capere potuit, nihil mirū. neq; enim in semine frumentū, quod quidē appareat, protinus spica est (nā quo pacto tantū in tantillo locū habere potuerit?) sed terra frumentū conuenientibus & aptis nutriente alimentis, in spicam frumentū euadit, non immutans in gleba naturā, sed exerens ac prodens, & absolutum ac perfectum sese reddens auxilio [a] nutrimenti. Quemadmodum igitur in nascentibus seminibus incrementum

[a] Duplex lectio: in uno est, τῇ τῆς φύσεως συνεργίᾳ: in altero, τῇ τῆς τροφῆς ἐνεργίᾳ. ego lego, τῇ τῆς τροφῆς συνεργίᾳ.

paulatim ad perfectionẽ progreditur: eodẽ modo in hominũ quoq; formatione atq; cõstitutione pro ratione ac proportione corporeæ magnitudinis, animæ quoq; potẽtia apparet atq; elucet, primùm quidẽ per uim alẽdi simul atq; augendi ijs, quæ in utero effingũtur, sese insinuãs at innascẽs. post hæc uerò donum sentiendi in lucem productis inducens, atq; ita deinceps quasi fructum quendam, aucta iam planta mediocriter exerens ac prodens ratione præditam uim, non uniuersam simul in unum conductam repentè, sed unà cum surgente & excrescente planta, per consentaneum & competentem progressum atq; profectum crescentem & augescentem. Quoniam igitur id, quod ab animatis ad materiam & caussam animati constitutionis auellitur, mortuum esse non potest (mortalitas enim per animæ priuationem fit: non autem priuatio habitum anticipauerit:) ex his deprehendimus, communem & in unum idemq; tempus collatum ingressum & aditum ad essentiam patefieri ei coagmentationi atq; coalitioni, quæ ex ambobus (corpore scilicet & anima) constat & coalescit. neq; hoc prius existente, neq; illa posterius accedente. Porro ratio necessario futurum præuidet, ut aliquando incrementum animarum numeri cõsistat, nec ulterius progrediatur, ne perpetuò fluat natura, semper per eas, quæ aliæ post alias existant, manans ulterius, ac nunquam moueri desinens. Caussam autem quur nostram quoq; prorsus aliquando naturam stabilem fieri oporteat, hanc esse putamus: quòd quum omnis natura, quę sensus effugiens mente sola cõprehenditur, in suo complemento ac plenitudine consistat, probabile ac par est, humanũ quoq; aliquando genus ad finem esse peruenturũ (nam ne hoc quidẽ ab ea natura, quę nõ sensu, sed mente cernitur, alienũ est:) ne semper in defectu cõspici existimetur. Nam aliorũ post alia subinde existentium semper accessio arguit naturã esse imperfectam. Quum igitur genus humanũ ad suam plenitudinẽ peruenerit, consistet omnino fluxus hic naturæ motus, quippe necessariũ finem assequutus: atq; alius quidẽ status uitã excipiet, diuersus ab eo, qui nunc per generationẽ atq; corruptionẽ inuicẽ exigitur. Vbi enim ortus & generatio non erit, omnino necesse est, ut ne sit quidẽ, quod intereat & corrumpatur. Nam si dissolutionẽ compositio præcedit (compositionem autem dicimus, accessum per generationem:) omnino consequitur, q; non præcedente compositione, nec dissolutio quidẽ sequatur. Ergo stabilis quędam, ac dissolutionis expers post hanc futura (prout credere par est) uita præsignificatur, quæ neq; per ortũ, neq; per interitũ immutetur. Ego uerò, quum hæc magistra exposuisset, ac plerisq; eorum, qui adsidebant, conuenientem finem oratio adepta esse uideretur, ueritus ne, si ex morbo magistræ humanitus aliquid accideret (quod nimirum etiam accidit) non amplius esset, qui dissolueret ea, quæ ab externis nobis de resurrectione obijciuntur: Nondum, inquã, id, quod est maximè proprium atq; præcipuum, maximeq; ad rem pertinet ex ijs, quæ circa hanc sententiã atq; doctrinã quæruntur, attigit oratio. Dicit enim diuinitus prodita scriptura, & secundum nouam & secundũ antiquã doctrinam, quum natura nostra ordine quodã ac serie per transitorium & in orbẽ redeuntẽ temporis motũ,

Scholion. Vnde ne redit quidem unquã priuatio ad habitum: ueluti cæcitas ad uisum. contrà namq; habitus priuatione antiquior est, ac solet eum priuatio mutare.

expedita

expedita atque explicita fuerit, prorsus aliquando fore, ut fluxus quidem hic cursus per successionem & continuationem aliorum post alios inuicē existentium & exorientium progrediens consistat: complemento autem rerum uniuersarum naturæ non amplius incremētum in maius admittente uniuersam plenitudinem & coetum animarum rursus ex inuisibi ac dissipato statu ad eum statum, in quo collectus consistere stabilisque permanere atque apparere & conspici posit, rediturum esse, ijsdem elementis, per eandem seriem rursus alijs ad alia regresis. talis autem uitæ status ab diuinæ doctrinæ scripturis Resurrectio dicitur, sub nomine eius, quod terreū est, erectionis & instaurationis omni elementorum motu comprehenso. Quid igitur horum, inquit, est, cuius in supradictis mentio facta non sit? Ipsa, inquam, doctrina resurrectionis. Atqui multa, inquit, ex ijs quæ nunc fuse, prolixè atque copiosè dicta sunt, ad eam pertinent sententiam. An non nosti, inquam, quantum ab aduersarijs de hac spe nobis oppositionum & subiectionum quasi examen inferatur? ac simul dicere conabar, quæcunque ad euersionem resurrectionis homines contentiosi comminiscuntur. At illa, opus esse mihi uidetur, inquit, ea, quæ passim ac sparsim ab diuina scriptura de hac sententia atque doctrina exposita sunt, paucis prius percurrere, ut inde nobis finis orationi imponatur. Audiui igitur diuinis cantionibus Dauidē laudes Dei prædicantē, quum sumpta occasione prædicandi ab rerum uniuersarum naturę digestione & administratione in centesimotertio psalmo circa finem cantionis ita ait: Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum conuertentur. Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. omnia in omnibus operantem uirtutem spiritus eos, in quibus fuerit, uiuificare dicens contraque uita priuare eos, à quibus abfuerit. Quoniā igitur recedēte quidem spiritu uiuentiū defectū: accedente aūt eo atque præsente eorū, qui defecerint, renouationem fieri dicit: & in ordine orationis, eorum qui renouantur, defectus præcedit, hoc ipso dicimus mysterium resurrectionis ecclesiæ annuntiari, spiritu ac munere prophetico hanc gratiam Dauide prędicentē. Atque etiam alibi dicit idem: hic propheta, rerum uniuersarum naturæ Deus, rerum cunctarum Dominus apparuit nobis, ut constitueremus festum nostrum inter tegentes & ornantes festum tabernaculorū fixionis, indicans per eiusmodi uocem τῷ πυκασμῷ, id est, tectionis, & ornationis & compositionis. quod olim quidem ex traditione Moysis institutum erat: prophetarum, opinor, more futura legislatore prædicente: quū autem semper fieret, nondum factum erat. Nam præsignificabatur quidem ueritas typicè atque figuratè, per ænigmata atque inuolucra eorum, quæ fiebant: ipsum autem uerum tabernaculorum fixonis festum nondum erat: sed hac de caussa iuxta propheticum sermonem Deus summæ rerum ac dominus seipsum ostendit nobis, ut constitueretur humanæ naturæ dissoluti nostri domicilij scenopegia, hoc est, tabernaculorum fixio, quæ rursus per coitionem & concursum elementorum corporaliter componeretur & ornaretur. Amictum enim & ambitum eiusque cultum & ornatum propria significatione uox πυκασμὸς, id est,

Psal. 103.

Psal. 117.

tectio compositioq́ designat. Dictio autẽ psalmodiæ ad hunc modũ sese habet: Dominus Deus & apparuit nobis ad constituendum festum inter tegentes & componentes usq; ad cornua altaris. quibus uerbis per ænigma, hoc est, per inuolucra, & quasi integumenta uerborum prædicere mihi uidetur, unum festum constitui omni ratione præditæ creaturæ, inferioribus unà cum eminentibus & excellentibus in cœtu & conuentu bonorum choreas ducentibus. Quandoquidẽ enim in figurata ac mystica templi fabricatione non omnibus, qui foris erant, permissum erat intra ambitum parietum penetrare, sed ab ingressu prohibebantur quicũq; gentiles, & alterius generis & nationis erant: itemq́ ex ijs, qui ingressi erant, non omnes ex æquo ius interiorem locum accedendi habebant, nisi puriore quadam uictus ratione, ac quibusdam aspersionibus essent expiati: ac rursus etiã ex his ipsis nõ omnibus internũ tẽplũ ingredi licebat: sed sacerdotibus duntaxat sacrificandi caussa intra uelum uersandi ius erat: occultus uerò & arcanus templi locus (quẽ adyton uocant) in quo altare collocatum cornuum quibusdam prominentijs adornatum erat, ipsis sacerdotibus inaccessus erat, præterquam uni, qui sacerdotio præpositus erat: qui semel in anno legitimo quodam certoq́ solenni die, solus, ut arcanum & reconditum quoddam magis & occultum sacrificium offerret, introibat. Quum igitur tanta esset circa hoc templum differentia, quòd imago pariter ac simulachrum eius, qui mente comprehenditur, status erat, hoc nimirum [a] docẽte corporali obseruatione, quòd non omnis creatura ratione prædita templo Dei, hoc est, confessioni magni Dei appropinquet: sed qui falsis opinionib. ac persuasionibus seducti sunt, prohibeãtur à septis diuinis atq; cãcellis. ex ijs aũt, qui per confessionem intrò admissi fuerint, cæteris anteferantur ac præstent, qui aspersionibus, puritate & à uenerijs abstinentia antè fuerint expiati: atq; his illi, qui sacrificijs destinati sunt, exinde iam meliore conditione sint, ut interiorum sacrorum administratione ac præsulatu digni habeantur: [b] sed prout aliquis ad euidentiorem ac magis perspicuam explicationem ænigmatis atq; inuolucri significationem proferre possit: hæc discere licet docente ratione, quòd ex ratione præditis uirtutibus aliæ quidem ueluti sanctũ altare sint in adyto Deitatis collocatæ: nonnullæ uerò rursus etiam ex his in excellentia conspiciantur cornuum instar prominentes: atq; aliæ rursus circa illas competenti consentaneoq́ quodam ordine, tum primum, tum secũdum locum obtineãt: genus autem humanum propter uitiositatem innatam extra parietum diuinorum ambitum summoueatur: quod ubi consperso rio lauachro expiatum fuerit, intrò mittatur. Sed quoniam hæc in medio opposita septa, per quæ uitiositas nos ab eo loco, qui intra uelum est, dirimit, aliquando soluentur, quum per resurrectionem natura nostra rursus quasi tabernaculum fixa, atque omnis per uitiositatem innata corruptio, ex rerum natura abolita atque sublata fuerit, tunc ijs, qui per resurrectionem tecti, ornati atque compositi fuerint, commune festum circa Deum constituetur, ut omnibus una atque eadẽ lætitia proponatur, nulla amplius differentia ratione præditã naturã à participatione æqui iuris atq; eorũdẽ bonorũ dirimente.

a Locus corruptus.

b Locus corruptus uidetur.

mente:sed ijs,qui nunc propter uitiositatem extrà sunt, tandē aliquando intra adyta diuinę beatitudinis futuris,et cornibus altaris,hoc est,excellentibus supramūdanis uirtutibus sese cōiuncturis.quod nimirū apertius dicit apostolus,uniuersitatis cum bono concordiam atque consensum significans:nempe quod Ei omne genu flectetur cœlestium terrestrium & infernorū,atque omnis lingua cōfitebitur, quod Dominus Iesus Christus sit in gloria Dei patris: pro cornibus quidem angelicum atque cœleste genus dicens, per reliquos uerò eam,quę post illos intelligitur creaturam, nos uidelicet significans,qui omnes in uno concordi atque consentienti festo erimus occupati.Festum autem est,eius,qui re uera est,tum confessio,tum cognitio.

Philip. 2.

[a]Possunt autem, inquit, alia quoque multa sanctæ scripturæ loca colligi ad commendationem & confirmationem eius, quæ circa resurrectionem doctrina atque sententia certa stabilisque habetur. Nam & Hiezeciel prophetico spiritu omne quod in medio tempus est, quodque inter hoc intercedit, interuallum transgressus, in ipso articulo ac puncto resurrectionis prænoscendi uirtute consistit,& futurum, tanquam iam præsens conspicatus narrando oculis subijcit.Campum enim ingentem, & in infinitum & immensum exporrectum atque patentem uidit, ossiumque in eo multorum cumulum & aceruū, aliorum alibi,fortuito casu disiectorum, quæ deinde diuina potentia ad cognata propria'que unà mouerentur, & prorijs conuenientibus'que compagibus inhærescerent:postea neruis,carnibus,pellibus integerentur & operirentur (quod psalmodia,tegerentur siue componerentur & constiparentur per uerbum πυκάζεσθαι, dicit,) & spiritum uiuificantem simul & exuscitantem quicquid iaceret. Porrò apostoli eorum, quæ circa resurrectionem existant, miraculorum descriptionem,ut quæ expedita, facilis & in promptu legentibus sit, quid attinet aliquem exponere? quemadmodum cum hortatu quodam, & tubarum sono,scriptura dicat in momento temporis mortuos atque iacentes uniuersos repentè in immortalis naturæ statum immutatum iri. Quinetiam Euangelicas uoces, ut quæ cunctis manifestæ sint, prætermittam. Non enim uerbo solo Dominus mortuos resurrecturos esse dicit, uerum etiā ipsam quoque resurrectionē repræsentat ac præstat ab ijs, quæ nobis propinquiora sunt, quibus'ue fides minus abrogari ac detrahi possit,huius mirifici operis initio facto. Nam primùm quidem in mortiferis morbis uiuificam uim demonstrat, iussu ac uerbo abigens affectiones: deinde paulo antè mortuam puellam resuscitat, postea adolescentem, qui iam ad sepulchrum efferebatur,excitatum è loculo matri dat: post hunc, Lazarum,qui iam quatridui tempore mortuus diffluebat & olebat, uiuum educit ex sepulchro, uoce pariter ac iussu uiuificans iacentem : postea suum ipsius hominem clauis ac lancea transfixum tertio die resuscitat,uestigia clauorū ac lanceæ,in testimonium resurrectionis adducentē.De quib. nihil arbitror opus esse dicere, quū nulla subsit ambiguitas inter eos, qui ea,quæ scripta sunt,acceperunt & approbauerunt. Verùm non hoc erat, inquā ego,quod quærebatur.Nam quod resurrectio aliquando futura sit, & quòd homo incorrupto iudicio sistetur,quùm propter scripturarum demonstra-

a Scholion.

Quale futurū sit festum angelorum et hominum? ut omnes concorditer et consentienter unum Deum confiteantur. Ergo circa cognitionem quidem Dei omnes consentient & concordabunt peccatores & iusti: uoruntamen non erunt eiusdem status & conditionis (nam ubi iustitia?) sed hi quidem regno cœlorū fruētur: illi autem, iuxta apostolicam sententiam, ab hoc arcebuntur.

Matth. 9.
Luce 7.

monstrationes, tum propter ea, quæ iam antè exquisita atq; excussa sunt, plerisq; audientiũ assentiẽtur: reliquũ aũt fuerit cõsiderare, an prout est id, quod nunc est, ita etiam, quod speratur, futurũ sit? Quod si ita fuerit, fugiẽdam dixerim hominibus esse spem resurrectionis. Nam si qualia euadunt humana corpora dum uiuere desinunt, talia rursum uitæ restituuntur: nimirum perpetua quædã calamitas ab hominibus per resurrectionẽ speratur. Quod enim miserabile magis spectaculũ fuerit, q̃ cùm in extrema senectute, incuruata atq; contracta corpora ad turpitudinẽ ac deformitatẽ redacta fuerint? carne quidẽ eorum tempore consumpta, rugosa aũt & arida cute ossibus adhærente? Etenim [a] neruis, cp naturali nimirũ non amplius humore imbuãtur ac pinguefiant, conuulsis, & idcirco toto corpore contracto, res quædã infirma ac spectatu miserabilis existit, quum caput quidem in genua inclinatũ sit: manus autem utrinq; ad naturalem quidẽ usum inualidæ sint, præ tremore uerò inuitæ micent ac moueantur. qualia uerò rursus eorum corpora sunt, qui diuturnis ac longinquis morbis extabuerunt? quę corpora hoc differunt à nudatis ossibus, cp tenui ac iam consumpta cute obtecta esse uidẽtur. qualia item eorũ, qui aquę intercutis morbo intumuerũt? Quę uerò oratio indecorã eorũ iacturã ac detrimẽtũ qui sacro morbo correpti sunt, ante oculos ponere possit? uteis omnia mẽbra, tam instrumentaria q̃ sensoria paulatim putredo progrediens depascatur? qualia item eorum corpora sint, qui in terræmotibus, uel bellis, uel ex alia caussa quapiam mutilati sunt, & ante mortem aliquo tempore post eam calamitatem acceptam adhuc uiuunt, aut eorum, qui à natiuitate aduerso aliquo casu læsi ac uitiati cum distortis membris adolcuerunt, & ad ætatem perfectam euaserunt, quid opus est dicere? De modò genitis autẽ infantibus, qui uel exponuntur, uel suffocantur, uel fortuito casu pereunt, quid existimandum est, si rursus tales ad uitã reducantur, utrùm in infantia remanebunt? & quid miserius? an ad ętatis modum perfectum euadẽt? & quali lacte natura rursus eos enutriet? Itaq; si quidem per omnia idem nobis corpus rursum reuiuiscet, calamitas & incommodum est id, quod expectatur. sin autem non idem, alius atq; is, qui iacet mortuus, erit ille qui resuscitetur atq; resurgat. Nam si iacuit quidẽ puellus, resurgit autem homo perfectæ ætatis: aut contrà, quo pacto dicere possumus, ipsum qui iaceret, excitatum esse atque exurrexisse? quum quod attinet ad differentiam ætatis, is qui occidisset, immutatus sit? Si quis enim pro puello, adultum, & pro sene in uigore ætatis ac flore constitutum uidet, alterum pro altero cõspicatur: pro mutilato quoq; & aliquo uitio laborante, integrum ac sanum: pro macie confecto, corpulentum: & in cæteris omnibus eodem modo. ne si quis omnia singulatim cõmemorare uelit, molestiam ac tædium orationi inducat. [a] nisi igitur rursus tale corpus reuixerit, quale erat, quum terræ mandaretur: non id, quod mortuum fuisset, resurget, sed in alium hominem terra rursus formabitur. Quid igitur ad me resurrectio pertinet? si pro me alius reuiuiscet? Nam qua ratione ipse me agnouero, si non cernam in meipso meipsum? nõ ẽm ego reuera fuero, nisi per omnia idem mecum sum? Quemadmodũ ẽm in præsenti uita si cuius memoria

[a] Locus corruptus uidetur.

[a] Locus mutilus uidetur.

teneam

teneam figuram: ponatur autē uerbi gratia is esse raro capillo, labijs prominentibus atq; demissis, labeo, naribus nonnihil pressis, albus, cæsijs oculis, cano capillo, corpore rugoso: deinde si quærens eum incidā in iuuenem, capillatum, adunco naso, nigrū, & in cæteris omnibus, quod attinet ad formæ figurā ac lineamenta, diuersum: nunquid hunc conspicatus, illū esse putabo? Enimuerò quid opus est ualidioribus omissis, minoribus ac leuioribus urgentium & instantiū oppositionibus immorari? Quisnam enim ignorat, quòd flumini cuipiam humana natura adsimiletur, ab natiuitate ad mortē per motum quendam semper progrediens, tunc moueri desinēs, quum etiam esse desierit? Porrò motus hic non est de loco ad locum transitus atq; translatio (nō enim natura seipsam excedit:) sed per alterationē ac mutationem progressum habet: at mutatio quandiu id fuerit, quod dicitur, nunq̃ in eodem manet (nam quo pacto in eodē statu conseruari poterit id, quod alteratur & immutatur?) sed quemadmodū ignis, qui est in ellychnio, prout uidetur quidē, semper idem apparet (cōtinuus enim semper motus, nullo interuallo diductū atq; diremptū, sed cum secū unitū reddit:) reuera aūt ipse sese semper excipiens, nunq̃ idē manet (humor enim, qui per calorē extractus fuerit, simul & in flammā conuertitur, & exustus, in fumum ac fuliginē redigitur: ac semper alteratiua ui motus flāmę peragitur in fumū ac fuliginē per sese subiectū immutans:) quemadmodum igitur si quis bis simul flammā contingat, nō possit eandē tangere bis (celeritas enim alterationis atq; mutationis non expectat eum, qui flammā iterum rursus attingat, etiamsi q̃ celerrimè id faciat:) sed flamma semper noua ac recens est, omni tempore nascens, ac semper seipsam excipiens, & nunq̃ in eodē manens: huiusmodi quiddam circa naturā nostri quoq; corporis est. Nam quum influens [a] natura nostra per alterandi motum semper & ambulet & moueatur, tunc consistet, quum etiam uiuere desierit: quandiu uerò in uita fuerit, statum & locum consistendi non habet. Aut enim impletur, aut difflatur atq; euanescit & exinanitur: aut per utrunq; in perpetuum prorsus transigitur. [b] Si igitur nec qui natus quidē est, interim dum uiuit, idem est, nec is manet, qui heri fuisset, sed per immutationem alius euadit: quum resurrectio corpus nostrum rursus ad uitam reduxerit, populus quidam hominum prorsus unus euadet, ut nihil absit ab eo, qui resurgit, infans uidelicet, pusio, puer, adolescentulus, uir, pater, senex, & omnia, quæ inter hæc intercedunt. Porrò quum continentia atq; incontinentia per carnem exerceatur, tum propter pietatem grauia atque acerba supplicia sustinentium, tum animi mollitia refugientium hæc atque uitantium, & per sensum corporeum horum utrunq; designantium: qui fieri potest, ut id, quod iustum est, in iudicio seruetur? aut quum idem nunc quidem peccauerit, postea uerò per pœnitentiam sese expiauerit, ac fortasse in peccatum ac delictum lapsus sit: quum item per naturæ uicissitudinem, tum inquinatum, tum ab inquinatione uacuum corpus immutatum

a Scholion. Id quod influit quidem, per cibos fit, qui in locum dißipatæ, examinatæ atq; exhaustæ partis eius, naturæ nostræ adijciuntur: quod autem effluit, ab aere amplectente et continente nos fit, qui latenter dißipat & exhaurit haud exiguam naturæ corporis nostri partem. utrunq; uerò fit ab alteratione, quum partim quidem cibi alterentur & fiant, in neruo, neruus: in osse os: partim uerò quum omnia, quæ sunt in nobis tam humida quàm arida solidaq; corpora ab insito atq; innato calore semper alterentur & immutentur, atq; ita dißipentur & exinaniantur.

b Duplex lectio, quam utrāq; exprimere conatus sum: neq; enim quod ad sententiā attinet, multū inter se diuersæ sunt. Vna, εἰ τοίνυν οὐδὲ τεχθεὶς τις ἕως ὁ αὐτός ἐστιν, & c. altera, εἰ τοίνυν οὐδὲ τῷ χθιζῷ τις ὁ αὐτός ἐστιν.

tatum fuerit: & neutrum horum in perpetuum suffecerit atq; durauerit: qualenam corpus unà cum intemperante atq; incontinente punietur? utrùm id, quod in senectute morti uicinum contractum & incuruatum fuerit? At hoc aliud esset, atq; id, quod peccatum perpetrauerit. an id, quod uitio coinquinatum fuerit? Et ubi senex? Nam aut hic non resurget, & resurrectio non repræsentabitur, nec ad effectum deducetur, sed inefficax erit: aut hic resurget, & iudicium & pœnam effugiet obnoxius atq; subiectus. Dicam etiam aliquid aliud ex ijs, quæ obijciuntur nobis ab illis, qui hanc doctrinam non approbant. Nihil, inquiunt, ex partibus & membris corporis otiosum & sine aliquo officio atq; usu natura fecit. Nam alia quidem uiuendi caussam in nobis ac uim continent, sine quibus fieri non potest, ut uita, quam in carne transigimus, consistat: ut cor, iecur, cerebrum, pulmo, uenter, & reliqua uiscera: alia uerò sentiendi motui destinata atq; attributa sunt: alia item agendi ac transeundi officio funguntur: alia item ad successionem posterorum idonea atq; accōmodata sunt. Si igitur per eadem quidem nobis uita, quæ posthac erit, exercebitur atq; transigetur: ad nihil traductio atq; immutatio fit: sin autem uera est oratio (ut nimirū uera est) quæ neq; matrimonium in ea uita, quæ resurrectionem exceptura sit, amplius locum habere affirmat, neq; cibo ac potione eam uitam, quę tunc futura sit, conseruari: quis erit usus corporis partium, quum non amplius ea, propter quæ nunc membra habemus, per illam uitam sperantur. Nam si nuptiarum caussa sunt ea membra, quæ ad matrimonium pertinent, quum nuptiæ non fuerint, nihil opus habemus ijs, quæ ad illas parata sunt. Sic ad opus manus, ad cursum pedes, ad sumptionem ciborum os, dentes ad ministerium alimenti, ad concoctionem atq; digestionem uiscera: & ad reiectionem & excretionem eorum, quæ corrupta atq; inutilia facta sunt, meatus illi, per quos ea transeunt & excernuntur. Quum igitur illa non fuerint, ea, quę propter illa facta sunt, quomodo, cuius uę gratia erunt? ut necesse sit, si quidem circa corpus nō fuerint ea, quæ nihil adiumenti ijs, quæ ad illam uitam pertinent, allatura sint, nihil fore eorum, quæ corpus nostrum nunc constituunt & complent (in alijs enim uita fuerit:) idq; non amplius aliquis resurrectionem nominauerit, quum singularia quæq; membra propter eorum in illa uita inutilitatem, non unà cum corpore resurgant. Sin autem per hæc omnia resurrectio repræsentabitur, & exercebitur, uana nobis, & inutilia ad illam uitam procreabit is, qui resurrectionē exercet atq; repræsentat. Atqui & esse resurrectionem, & nō frustra eā esse credere oportet. Ergo orationi diligenter animus attendendus, quo per omnia nobis in hac sententia atq; doctrina id, quod probabile & consentaneum est, conseruetur. His à me expositis: Egregiè satis atq; præclarè, inquit magistra, per eam artem, quæ oratoria dicitur, sententiam atq; doctrinam resurrectionis aggressus atq; adortus es, probabiliterq; refutatorijs uerbis & argumentis undique ueritatem circumeundo tentasti, ut non mirum fuerit, si ij, qui non admodum ueritatis mysterium consideratum atq; perspectum habuerint, aliquo modo per ista uerba atque argumenta, pro eorum probabilitate atque uerisimilitudine,

commo-

commoueantur, ac putent non absurdè neque abs re ijs, quæ dicta sunt, inductam esse dubitationem. Veritas autē, inquit, non ita sese habet, etiamsi contrà non possimus à similibus argumentis officio oratoris in hac disceptatione fungi, sed uera quidem ratio harū rerum in abditis & occultis arcanisque sapientiæ thesauris recondita conseruatur, tunc in propatulum & apertum uentura, quum reipsa didicerimus mysterium resurrectionis, quum uerbis nobis non amplius opus fuerit, ad earum rerum, quæ sperantur, manifestationē. Sed quemadmodum multas quęstiones de splendore solis, qualis is sit, monentibus ijs, qui noctem peruigilem traducāt, radij decor procul duntaxat apparens frustratur, uanamque & otiosam atque inutilem efficit propositam disputationē: eodem modo omnis ratio per coniecturas futurum statum attingens pro nihilo esse ostendetur, quum reipsa experti fuerimus id, quod expectatur. Quoniam autem ex aduerso obiecta nobis argumenta non penitus inexcussa atque inexaminata præter mittere oportet: ita disceptationem de his rebus disponamus. Considerare atque intelligere primùm oportet, quò pertineat ac spectet resurrectionis doctrina, cuius'ue rei gratia à sancta scriptura prodita,[a] introducta, & credita sit. Quocirca, prout aliquis definitione quadam talem quęstionē complexus designauerit, ita dicemus: Resurrectio est, naturę nostrę in antiquū statum restitutio. At in prima uita cuius Deus ipse creator fuit, neque senectus, ut probabile ac uerisimile est, neque infantia erat, neque ea, quæ per uarias infirmitates ac morbos accidunt incommoda, neque ulla alia molestia atque ærumna corporea (neque enim decebat ac par erat, Deum eiusmodi res creare:) sed diuina quædam res erat humana natura priusquam genus humanum uitium appetere cepisset. Hæc autem omnia unà cum ingressu uitiositatis in nos inuaserunt & irruperunt. Ergo uita uitiositatis expers in ijs, quæ propter hanc acciderunt, uersari nullo modo necesse habebit. Quemadmodum enim per gelu ac glaciem iter facienti accidit, ut corpus eius frigore laboret, aut per calidos radios inambulāti, ut facies ac summa cutis aduratur atque nigrescat: sin autem extra horum utrunque fuerit, protinus ab adustione atque refrigeratione prorsus liberatur: ac nulla probabili ratione quispiam requisiuerit id, quod ex aliqua caussa contingit, caussa non extante: eodem modo natura nostra passionibus, uitijs, perturbationibus atque affectibus obnoxia facta ijs, quæ patibilem uitam necessariò consequuntur, conflictata est: ubi autem ad eam, quæ à perturbationibus, uitijs, passionibusque uacua est, beatitudinem recurrerit, non amplius conflictabitur ijs, quæ uitiositatem consequuntur. Quoniam igitur quæcunque ex ea, quæ rationis expers est, uita humanæ naturæ commixta sunt, non prius in nobis erant, quàm in affectiōes ac perturbationes per uitiositatē delapsum esset humanum genus, necessariò relictis affectionibus ac perturbationibus, etiam omnia quęcunque cum ijs cernuntur, simul unà relinquemus. Itaque non rectè nullaque probabili ratione quis in illa uita quęsiuerit ea, quæ ex affectione ac uitio nobis posterius acciderunt. Quemadmodum enim si quis lacera tunica circundatus, eo amictu nudatus sit, non amplius in sese abiecti turpitudinem ac dedecus indumenti uidet: eodem modo

a ἄγεται habetur, ἀνάγεται malim legere: quod & expressi.

DE RESVRRECTIONE.

modo quum nos quoq; exuerimus mortuam ac turpem illam tunicā ex ratione carentibus pellibus nobis iniectam (Pelles autem audiens, figurā ac habitum ratione carentis naturæ, quo cum affectione ac uitio coniuncti atq; consociati circundati fuimus, mihi uideor intelligere:) etiam omnia, quæcunq; de rationis experte pelle circa nos erant, unà cum exutione tunicæ simul exuentur. Sunt autem hæc ea, quæ sumpsimus à pelle rationis experte: mixtio corporum, conceptio, partus, sordes, mamma, cibus, egestio: quod paulatim fit, ad adultam atq; perfectam ætatem incrementum, summus uigor ætatis, senectus, morbus, mors. Si igitur pellis illa circa nos non erit, quomodo in nobis ea, quæ ex illa extiterunt, relinquentur. Itaq;, quum alius quidam status in futura uita speretur, si quis per ea, quæ nihil cum illa uita commune habent, contra doctrinam resurrectionis nitetur, frustra & in uanum laborabit. Quid enim incuruatio & corpulentia, macies & tabes, & abundantia humorum: ac siquid aliud fluxæ corporum accidit naturæ, commune habet cum illa uita, quæ à fluxæ pariter atq; transitoriæ uitę ratione aliena est? Vnum duntaxat ratio resurrectionis quærit, ut productus homo, uidelicet, per natiuitatem sit: imò uerò ut inquit Euangelium, ut homo natus sit in mundo, longinquitatem aūt uitæ, aut mortis ac fati celeritatem, aut modum mortis an taliter uel aliter contigerit, unà cum ratione resurrectionis exquirere, uan um & ineptum est, ac nihil pertinet ad rem. Nam quomodocunque id sese exempli gratia dederimus habere, in idem omnino res redit, ac nihil refert, quum neque difficultas & incommoditas, neque commoditas atque facilitas ex tali differentia circa resurrectionem fit. Nam eum qui uiuere ceperit, uiuere prorsus oportet, ea quæ medio tempore per mortem ei contigerit, dissolutione per resurrectionem correcta atque emendata. Cæterùm qua ratione aut quādo dissolutio fiat, quid hoc ad resurrectionē? Ad aliud enim propositum spectat huius rei consideratio. Verbi gratia, in uoluptate, uel in tristitia atque dolore aliquis uixit. secundum uirtutem uel uitiosè, cum laude, uel crimini obnoxius: miserabiliter, uel beatè tempus transegit. Hæc enim atque eiusdemmodi omnia ex mensura modo'que atque ex genere uitæ deprehenduntur: & quantum attinet ad faciendum actæ uitæ iudicium, necessarium iudici fuerit, de uitio, de iactura ac detrimento, de morbo, de senectute, de ætatis uigore, de iuuentute, de diuitijs, de paupertate inquirere atque sciscitari: quo pacto quis per horum unumquodque uersatus bene an malè uitæ, quam sortitus sit, cursum confecerit, & an multorum capax bonorum, uel malorum fuerit? tempore longinquo, an nec ab initio quidem prorsus horum utrunq; attigerit, quippe nondum mente atque ingenio perfectè uita defunctus? Quum autem ad primam fabricationem & cōstitutionem hominis per resurrectionem Deus naturā reduxerit, otiosum, uanum & inutile fuerit talia dicere, ac putare, quòd per eiusmodi obiecta argumenta potentia Dei à suo proposito atque consilio prohibeatur atque impediatur. Porro propositum atq; consilium eius hoc unum est, ut omni naturæ nostræ plenitudine singulatim per quosque homines iam perfecta atque absoluta,

quum

quum alij quidem iam statim per hanc uitam à uitiositate expiati, alij uerò posthac, alij item conuenientibus temporibus per ignem curati fuerint, alij autem ex æquo boni simul ac mali scientiam atque experientiam per hanc uitam non habuerint, omnibus proponat participationem & usum bonorum, quæ in ipso sunt, quæ bona scriptura neque oculum uidisse, neque aureis accepisse, neque cogitationibus & ratiocinationibus assequi atque comprehendi posse dicit. Id autem nihil est aliud, ut mea quidem opinio fert, quàm in ipso Deo esse: bonum enim quod superat auditum & oculum & cor, id fuerit, quod in superis naturæ rerum præsidet uniuersæ. Porro differentia uitæ, quæ uel cum uirtute, uel cum nequitia uitioque transigitur, posthac maximè per hoc ostenditur, quòd citius aut tardius quis beatitudinis, quæ speratur, particeps fiet. Nam pro modo unicuique insitæ uitiositatis proportione respondens accommodabitur prorsus etiam productio medicinæ. Medicina autem animæ fuerit, uitiositatis expiatio: ea uerò sine dolorifica affectione perfici non potest. quemadmodum in superioribus quæsitum atque ostensum est. Magis autem superfluitatem, ineptitudinem & incontinentiam obiectorum argumentorum agnouerit, siquis profunditatem apostolicæ sapientiæ contemplatus fuerit. Nam Corinthijs mysterium huius rei declarans quum & illi ipsi eadem forsitan obijcerent, quæ nunc ab illis, qui hanc doctrinam oppugnant, ad euersionem fidei eorum, quæ creduntur, proferuntur, sua authoritate illorum imperitiæ atque inscitiæ coercens audaciam, ita dicit: Dices igitur mihi, Quo modo mortui resurgunt? quali item corpore uenient? 1.Corinth.15. Stulte, inquit, Tu quod seminas, non uiuificatur, nisi mortuum fuerit, & id, quod seminas, non quod nascetur, corpus seminas, sed nudum granũ, uerbi gratia, tritici, aut alicuius ex cæteris seminibus. Deus autem dat ei corpus, ut uult. Hic enim mihi os obturare, atque silentium imponere ijs uidetur, qui proprias mensuras naturæ ignorant, & cum suis uiribus diuinam ex aduerso comparant potentiam: atque existimant, tantum Deum posse, quantum humanum ingenium capere atque comprehendere posit: quod autem supra nos sit, etiam diuinam potentiam præcedere atque superare. Qui enim interrogauerat apostolũ, qua ratione mortui resurgerent: quasi fieri non posse censet, ut corporis elementa dissipata rursum ueniant ad concursum: & quum hoc quasi fieri non posset, nec aliud præter id, quod ex concursu conflетur elementorum, corpus relinqueretur: more eorum, qui subtiliter & callidè disserunt ac disputant, per quandam consequentiam ea, quæ proposuerat, oratione concludens, hoc dicit: Si corpus est concursus elementorum, ac fieri non potest, ut iterum ea coeant & conueniant: quo corpore utentur ij, qui resurgunt? Hoc igitur, quod per artificiosam quandam calliditatem ab ijs connexum et concinnatum uidebatur, stultitiam nominauit, qui non animaduertissent in reliqua creatura præstantiam & excellentiam potentiæ diuinæ. Omissis enim sublimioribus miraculis Dei, per quę ad dubitationem ac perplexitatem adduci poterat auditor, ueluti, quidnam sit corpus cœleste? aut unde sit? quidnam item corpus solis aut lunæ? aut id, quod in sideribus appa

ret? quid æther? quid aer? quid aqua? terra? per ea, quæ frequenti consuetudine nobis nota, magis que communia sunt, arguit inconsiderantiam aduersariorum. An nec agricultura quidem te docet, inquit, quod stultus & ineptus sit is, qui ex modo ac mensura suarum uirium diuinæ potentiæ æstimat excellentiam? unde seminibus ea, quæ nascuntur, corpora? quod item præcedit eorum germinationem? an non mors? Si quidem mors est, compacti atque coagmentati dissolutio. Nam semen non perueniret, nisi in gleba dissolutum, mollitum & rarum effectum, atque in plures meatus diffusum fuerit, ut sua propria qualitate permisceatur cū adiacente humore, atque ita in radicem & germen transmutetur: ac ne in his quidē maneat, sed in medio enatis geniculis, ueluti quibusdam nodis & uinculis succinctum in culmum mutetur, ut in figura ardua atque erecta spicam fruge grauatam ferre possit: ubi igitur hæc, quę circa frumentū cōspiciuntur, erant, antequam id in gleba dissolutum ac diffusum esset? Atqui illinc hoc ortum est. Nam nisi illud prius fuisset, ne spica quidem nata esset.

Quemadmodum igitur corpus spicæ ex semine prouenit, diuina potentia ex illo ipso hoc efficiente, ac neque penitus idem cum semine, neque omnino ab eo diuersum est: eodem modo, inquit, mysterium quoque resurrectionis iam tibi per ea, quæ mirabiliter fiunt in seminibus, præsignificatur, quod diuina nimirum potentia per suę potestatis excellentiam nō solùm illud dissolutum tibi denuo reddat, uerumetiam alia tibi magna atque præclara adijciat, per quæ tibi natura ad augustiorem & ampliorem decorem instruitur & exornatur. Seminatur, enim, inquit, in corruptione: resurgit in incorruptibilitate. seminatur in infirmitate: resurgit in potētia. seminatur in ignominia: resurgit in gloria. seminatur corpus animale: resurgit corpus spirituale. Vt enim posteaquam in gleba dissolutum ac diffusum triticum fuerit, relicta ea, quæ in quantitate consideratur exiguitate, & ea, quæ in qualitate spectatur, figuræ suæ proprietate, seipsum non dimittit, sed in seipso manens spica euadit, longè plurimum ipsum sese & magnitudine, & pulchritudine, & uarietate, & figura superans atque præcedens: ita natura quoque humana omnibus suis in morte relictis proprietatibus, quas per affectionem ac dispositionē passionibus, motibus'que & animi perturbationibus obnoxiam acquisiuerat, dedecore, inquā, & ignominia, corruptione, infirmitate, ætatum differentia, seipsam non dimittit: sed tanquam in spicam quandam, in incorruptibilitatem immutatur, in gloriam, in honorem, in potentiam, & in omni re perfectionem, & in eam conditionem, ut uita eius non amplius naturalibus proprietatibus administretur, sed in spiritualem quendam, & à passionibus & animi motibus perturbationibus'que immunem statum transeat. Hæc est enim animalis corporis proprietas, ut semper per fluxum quendam & motum ab eo, in quo uersatur, diuersum fiat, et in aliud immutetur. Nam quę nunc non solùm in hominibus, sed etiam in plantis & stirpibus atque pecoribus bona uidemus, horum nihil in illa, quæ tunc erit, uita relinquetur.

1. Corinth. 15.

Videtur autem mihi per omnia sermo quoque apostolicus eum nostra de resurrectione opinione concordare, atque id ostendere, quod etiam nostra con-

ſtra continet definitio, quæ dicit, nihil aliud eſſe reſurrectionem, quàm in antiquum ſtatum & conditionem naturæ noſtræ reſtitutionem. Quoniam enim in prima origine mundi, hoc à ſcriptura didicimus, quòd primùm graminis herbam terra produxit, ut in narratione continetur, deinde ex germine ſemen prouenit: quod poſtquam in terram defluxiſſet, eadem rurſus ſpecies eius, quod ab initio prouenerat, enata eſt: id [a] nimirum diuinus apoſtolus in reſurrectione quoque fieri dicit. Non ſolùm autem hoc ab eo docemur, uidelicet, quòd humanum genus ad magnificentiorem & auguſtiorem ſtatum & conditionem immutetur: uerumetiam quòd nihil aliud ſit id, quod ſperatur, niſi id, quod erat in principio. Quoniam enim ab initio non ſpica ex ſemine, ſed ex illa ſemen prouenit: poſtea uerò deinceps ſemini ſpica accreſcit, conſequentia ſimilitudinis apertè oſtendit: quòd ubi omnis per reſurrectionem nobis beatitudo repullulauerit, in antiquam gratiam atque decorem reſtituetur. Quum enim ſpica quodammodo nos quoque ab initio eſſemus, poſteaquam æſtu uitioſitatis exaruimus, exceptos nos terra per mortem diſſolutos rurſus in uere reſurrectionis, hoc nudum corporis granum ſpicam efficiet proceram, ingentem & copioſam, arduam & erectam, & ad altitudinem uſque cœli pertinentem, pro culmo uel ariſtis, incorruptibilitate reliquiſque diuinis & auguſtis inſignibus cõſpicuam & ornatam. Oportet enim, inquit, corruptibile hoc induere incorruptibilitatẽ. Conſtat autem quòd incorruptibilitas, & honor, & gloria, & potentia, propria diuinæ naturæ ſint. quæ quum prius aderant ei, qui ad imaginem factus eſt, tum in poſterum reditura ſperantur. Nam prima ſpica, primus homo Adam erat: ſed poſteaquam per introitum uitioſitatis in multitudinem natura diuiſa eſt, ſicut in ſpica fructus exiſtit, ita ſingulatim unuſquiſque homo illius ſpicæ forma nudati & cum terra cõmixti, rurſus in reſurrectione in antiquam pulchritudinem renaſcimur, pro una illa prima ſpica, infinita millia ſegetum effecti. Porrò uita, quæ per uirtutem tranſigitur, in hoc differt à uitioſa uita, quòd illi, qui in hac uita per uirtutem ſeſe excoluerint, ſtatim in perfecta ſpica apparent, quibus autem propter uitioſitatẽ exilis, euanida, adulterina, ignaua, uentorũq; iniuriæ obnoxia uis per hanc uitam in animali ſemine fuit, quemadmodum ea, quæ κεραοβόλα [*] id eſt, dura atque immitia dicuntur, talium rerum periti naſci dicunt: hi etiamſi per reſurrectionem nati fuerint, [b] magnam duritiem & ſeueritatem iudicis experientur, ut qui nimirum non ualeant excreſcere & ſurgere ad formam ſpicæ, & euadere illud, quod eramus antequam in terram delapſi eſſemus. Porrò curatura atque remedium, quod adhibet is qui germinibus præeſt, hoc eſt, ut nimirum zizania ſimul ac ſpinas colligat, quæ unà cum ſemine enatæ fuerint, omni ui radicem ſubtus alente in adulterinam

a δὲ habetur, ego lego δή.

* Scholion Interpretis L. Siſani. Κεραοβόλα dicuntur ea ſemina, quæ in cornua boũ aratorum incidunt inter ſeminãdum: παρὰ τὸ εἰς κέρατα βάλλεσθαι: id eſt, ab eo, quòd in cornua proijciantur. Ea autem ſemina ab agricolis durum, & immitẽ confectuq; difficilem fructum edere exiſtimãtur. Vnde per tranſlationem, durum, contumacem, pertinacem, audacem, indomitum & intractabilem, κεραοβόλον appellant: qua uoce utitur etiam Plato libro nono De legib. in principio. Porrò cauſſa, quur ea ſemina duriora cæteris & immitiora naſcãtur, frigus eſſe exiſtimatur: quòd ea temerè obiecta magis, quàm ſeminata terra minus operiantur, atq; ita frigori expoſita ſint: & ut calor temeritatis & mollitiei, ita frigus duritiei cauſſa putatur. Vide Plutarchum Conuiualiũ libro ſeptimo, quæſtione ſecunda.

b Altera lectio mihi non minus probatur: ſcilicet agricolæ inſuper opus habent curatione, cultura atq; correctione, ut uix tandem conuenientibus & iuſtis temporibus ſurgant atq; excreſcant ad formam ſpicæ, & euadant illud, quod eramus, &c.

rinam naturam transfusa: quibus rebus accidit, ut & genuinum ac germanum semen non nutriretur, & idcirco, quod ab eo germine, quod præter naturam iuxtà enatum esset, suffocaretur, nihil unquam perfecti producere posset. Posteaquam igitur quicquid non syncerum ac germanum, sed adulterinum & alienum est, ex eo, quod syncerum est, ac uim nutriendi habet, euulsum & ad interitum redactum fuerit: atq; ignis id, quod naturale non est, absumpserit: tunc etiam horum natura copioso nutrimento accepto grandescet, ac fructum producere maturabit per eiusmodi curam longo tandem circuitu temporum communi specie, quæ ab initio nobis à Deo impressa atque attributa est, recuperata. Beati autem, quibus per resurrectionem nascentibus protinus simul perfecta atque absoluta spicarum pulchritudo exorietur. Hæc autem dicimus, non quòd ulla corporalis in resurrectione differentia apparitura sit in ijs, qui cum uirtute, uel uitio nequitiaq; uitam transegerunt: ut alium quidem, quod ad corpus attinet, imperfectum putemus: alium autem perfectionem habere existimemus. sed quemadmodum per hanc uitam & uinctus & solutus simili quidem ambo corporis habitu sunt, multum autem inter utrunq; quantum ad uoluptatem & dolorem attinet, interest: eodem modo puto in futuro posthac tempore differentiam bonorum pariter ac malorum æstimari oportere. Nam perfectio corporum ex semente renascentium cum incorruptibilitate pariter ac gloria, cum honore ac potentia futura dicitur ab apostolo. harum uerò rerum diminutio, non corporalem quandam renati mutilationem significat, sed uniuscuiusq; eorum, quæ per bonum intelliguntur, priuationem simul & alienationem. Quoniam igitur alterutrum circa nos prorsus esse oportet eorum, quæ per oppositionem intelliguntur, uel bonum, uel malum: perspicuum est, quòd, quum aliquis non in bono uersari dicitur, prorsus eum in malo uersari demonstratur. Atqui circa uitiositatem non honor, non gloria, non incorruptibilitas, non potentia est. Prorsus igitur necesse est, ut circa quē hæc non sint, huic ea, quæ ex opposito intelliguntur, adesse nō dubitetur, infirmitatem scilicet, ignominiam, corruptionem: & quæcunq; eius generis sunt, cuius in superioribus scriptis mentionem fecimus, quum diceremus, quòd ij, qui ex uitiositate contracti sunt animæ morbi atq; affectus, quum per eam totam diffusi coaluerint, & cum ea uniti fuerint, eiusmodi euadunt, ut difficulter tolli atq; aboleri poßint. Talibus igitur cura cōuenienti expurgatis et expiatis, quicquid in meliorem partem intelligitur, inuicem & in locum eorum succedet, incorruptibilitas, uita, honor, gratia, gloria, potentia: & siquid aliud eiusdem modi uel in ipso Deo, uel in imagine eius (quæ est humana natura) cerni conijcimus & existimamus.

Ei gloria in secula. Amen.

GREGO-

GREGORII EPISCOPI NYSSENI DE HISTORIA SEX DIERVM, QVIBVS MVNDVS A DEO CREATVS EST:

quam historiam Græci à numero dierum, quibus opus perfectum est, ἑξαήμερον appellant.

VVR hæc facis, ô homo Dei, ut ad audendum non tentanda, & ad eiusmodi res aggrediendum, quas non modò assequi difficile sit, sed, ut mea quidem opinio fert, ne aggredi quidē quisquam possit absque reprehēsione, nos adhorteris? Iussisti enim, ut ex ijs quæ afflatu diuino à magno Moyse in libro De creatione et origine mūdi philosophicè tradita sunt, quæ iuxta eam, quæ in prōptu est, ac prima sese offert, scriptorum significationem cōtraria quodammodo esse uidentur, per quandam aptam & conuenientem sententiam in seriem deducam, & secum concordantem ostendam diuinam scripturam: idque post diuinam illam patris nostri in propositum argumentū commentationem: quam qui nouerunt omnes nihilo secius, quàm ea, quæ ab ipso Moyse philosophicè scripta sunt, admirātur, rectè ac meritò, opinor, hoc faciētes. Quā enim spica proportionē habet ad granum, quum & ex illo sit, & illud non sit: imò uerò, quum potentia ac ui quidē illud sit, sed magnitudine, pulchritudine, uarietate & forma differat, atque diuersus sit: eandē quis dicere possit habere proportionē ad magni Moysis uocē, eos, qui à magno Basilio per diligentionem commētationem suppleti sunt intellectus. Quæ enim ille paucis circunscriptisque ac definitis uerbis dixit: ex his per sublimem philosophiam à se amplificatis præceptor noster non spicam, sed arborem fecit: sicuti granum sinapis assimilatum regno cœlorum, quod in corde colentis in arborem excrescit: quæ intellectus undique suppeditet, & loco ramorum sententijs patula fit, ac pietatis proposito surgat in altum, ut etiā altæ sublimiaque petentes animæ, quas Euangelium uolucres cœli nominat, in magnitudine eiusmodi ramorum nidos cōstruere & nidulari possint. Nam ueluti nidus quidam animæ est, de quaque re in disceptatione posita assensio: quæ instabilem mentis curiositatem, tanquam errabundum quendam uolatum in sese acquiescere facit. Qui igitur fieri potest, ut tali ac tantæ arbori sermonum exiguum nostræ mentis stolonē ex aduerso pangam? Certè hoc quidē nec tu iubes, neque ego unquam cōmittam, ut ex aduerso patris & magistri nostri industriæ laborem nostrum opponam, sed sicut agricolæ mira arte atque solertia efficiunt, ut in una planta fructus diuersi nascantur: (Modus autem insitionis hic est, ubi exiguum quoddam folium cum cortice, qui basi subest, ex alia arbore detraxerunt, alteri plantæ maiori in aliqua parte eius incisione facta, corticem iniungunt, ut naturali maioris humore insitum illud alatur, & in ramum excrescat:) ita meam etiam ipse sentētiam, tanquam paruum quod-

dam foliũ humori magnæ arboris magistri nostri sapientię inserens, intellectibus, quoad eius à me fieri potest inhærescẽs, & inde nobis suppeditata materia atque facultate irrigatus, ramus illius euadere conabor. Arbitror enim ego quosdam haud rectè intellexisse sententiam eorum, quæ ab ipso in hexaemeron elaborata sunt: cuius rei gratia, queruntur non perspicuam sibi notitiam solis traditam esse, quomodo post treis dies hoc luminare cum sideribus cæteris instituatur, quasi fieri non possit, ut diluculo & uespero diurnum temporis spatium definiatur, nisi sol prorsus uesperum quidem occidens, oriens uerò, diluculum efficeret. eodem itidem modo duorum etiam cœlorum creationem non approbant dicentes, etiamsi tertij cœli mentionem faciat apostolus, nihilominus in hac parte dubium manere: propterea quòd, quum in principio unum factum sit cœlum, postea uerò secundum firmamentum, aliud autem cœlum creatum

Locus corruptus uidetur. esse [4] uolumini Moysis ascriptum non sit, demonstrari res non possit, si quis præter hæc duo, etiam tertium cœlum intelligendum putet, quia neque post firmamentum factum sit aliud, neque ratio principij aliquid antiquius præterea comminisci permittat. Nam si in principio factum est cœlum: perspicuum est, quòd ex illo temporis puncto creatio cepit. Non enim principium à scriptura nominatum esset, si principium aliud superius haberet. Nam quod ordine secundum est, neque est, neque dicitur principium. Atqui etiam tertij cœli, quod in creatione mundi non

Locus corruptus uidetur, nisi pro δευτέρῳ, legas τρίτῳ. continetur, Paulus mentionem facit. Ergo etiam hic secundi mentio in quęstione ac disceptatione uersatur. Qui igitur hęc & eiusmodi proferũt, non uidentur mihi considerasse intentionem, consilium atque propositum patris nostri doctrinæ: qui quum apud tantum populum in concione multitudinis innumeræ uerba faceret, necessariò sermonẽ ad usum hominum accommodabat. Nam inter tot auditores multi quidem erant, qui uel sublimiores sermones intelligerent: multo uerò plures, qui subtiliorem intellectuum scrutationẽ & excusionẽ non assequerentur, homines idiotæ, imperiti & rudes, artifices manuum mercede inopiam tolerantes, sedentario operi quæstui'que intenti, mulierum item uulgus in eiusmodi disciplinis non exercitati, et cœtus puerorum, qui'que ętate prouectiores erant. omnes hi sermonibus eiusmodi opus habebant, quibus cum quadam perceptu facili animi delectatione per apparentes creaturas, & ea, quæ in ipsis rebus creatis bona considerarentur, ad cognitionem factoris uniuersarum rerum quasi manu ducerentur. Itaque si quidẽ ad propositum magni illius doctrinæ quis exigat & excutiat ea, quæ dicuntur, nihil prædictis deest. Non enim contentiosiorem instituerat orationem, ut qui aduersus eos, qui huiusmodi quæstionibus instarent & urgerent, promptè dimicaret: sed simplicioris uerborum expositionis sermo erat, ut simplicitati audiẽtium accommodatã orationem proponeret, præterquam quòd unà cum idoneis ad accipiendum maiora auditoribus quodammodo expositio eius ascenderet, uarias externæ philosophię disciplinas obiter ostendens, quæ cùm à uulgo intelligerẽtur, tum doctrina pręstantibus

ſtantibus eſſent admirationi. Quòd ſi tu, ſicut in monte Sinai, multitudine infrà relicta, mente ſuper alios erectus unà cum magno Moyſe ad caligine arcanarum rerum contemplationis: in qua caligine ille res aſpectum fugientes uidit, & audiuit ea, quæ proferenda non ſunt, aſcendere contendis, & neceſſarium creationis ordinem cognoſcere deſideras: qua ratione, quum cœlum & terra facta eſſent, lux quidem diuinum iuſſum expectaret, quo fieret lux: tenebrę autem etiam abſque iuſſu eſſent. item ſi luci nulla re opus eſt ad illuſtrandum aerem ſubiectum, & ad tempus die ac nocte definiendum: quid opus eſſet ſolis fabricatione? item ſi in principio cum cœlo terra facta eſt: quo pacto inconditum eſſet id, quod factum eſt. nam condere & facere, nihil, quod ad ſenſum & ſignificationem attinet, inter ſe uidentur differre. Si igitur idem eſt, facere & condere: qui fieret, ut id, quod factum eſt, inconditum eſſet? item quæ de humida natura in dubio uerſantur, quaſi fieri non poſsit, ut ſuper cœleſtem cameram in figura globoſa natura fluida reſideat. Nam quo pacto humor in conuexo inſiſtere poſsit, quum omnino neceſſe ſit, ut ab ea parte globi, quæ ſemper attollatur, ad deuexas figuræ eius partes humor tranſmanet? qua ratione item, quum ſubiectum ſolum inſtabile ſit, ſtabilitatem in ſeſe habebit ſemper ab ſua baſi delabens? quomodo nō diffundetur ac diſsipabitur incitatiſsima conuerſione poli omni reijciente & excutiente quicquid inſideat? Quinetiam naturam humidam abſumi, aduerſarijs non probabile uidetur, propterea quòd ſemper in pari modo conſpiciantur collectiones aquarum, tum in fontibus & amnibus, tum in mari & lacubus: præterquam ſi qui fontes in oppidis, aquam ſuppeditantes ex aqua pluuia niualiue per ſubterraneos meatus manante atque tranſiliente ſcaturiunt, torrentis'ue in modū, unà cum aqua ſupernè affluente tūc deficiunt, tum creſcunt. ubi autem perennis riuus profunditur, quum nulla uel diminutio fiat, uel incrementum accedat, res ipſa fateri cogit, conceditur nihil de humida abſumi natura. nō enim probabile eſt, id, quod abſumitur, in eadem perpetuò manere menſura. ac ne ignis quidem, ſi reuera uim conſumendi aquam haberet, in ſua menſura abſque incremento quaſi nihil à nutrimento adiutus maneret. Fieri enim non poteſt, ut natura ignis ab ea, quæ abſumitur, materia, non augeatur. Si igitur hæc & eiuſmodi tu, qui ad omnia ſublimia eniteris, magno ſtudio inquirens, etiam ea, quæ in caligine Moſaicæ uiſionis ſita ſunt, & ipſe uidere, & in conſpectum uulgi producere cupis: equidem prudentiæ tuæ author fuerim, ut non alium ſpectes, ſed ad eam gratiam, quæ in te eſt, & ſpiritu reuelationis, qui per orationes ſe tibi offert, diuinas profunditates perſcruteris. Sed quoniam, iuxta apoſtolicam legem, per dilectionem ſeruire nos inuicem alios alijs oportet: atq; laudabilis ſeruitutis proprium eſt ad effectum deducere iuſſa: quàm fieri poteſt paucisſimis, oratione tua ad ſermonem adiutrice fretus, de his quæſtionibus quid ſentiam & exiſtimē, patefacere & exponere conabor. Sed antequā rem aggrediar, hoc à me proteſtatū ſit, nos nequaq; cōtraria atq; diuerſa tradere ab ijs, q̄ ab ſancto Baſilio de mūdi creatione atq; origine philoſophicè ſcripta ſunt: ne ſi ad alterā quidē expoſitionē ex cōſequentia qua-

à Neceſſitate.

tia quadam oratio deuenerit. sed illa quidem authoritatē suam obtineat, & ab uno diuino testamēto secundas parteis ferant: nostra uerò tāquam in gymnasio quodam coniecturalibus argumentis collecta legentibus proposita sint, nullo quenquam per hæc detrimēto contingente, si quid à communi opinione diuersum inter ea, quæ dicuntur, deprehēdatur. Non enim pro decreto certaq; ac stabili sententia sermonē habemus, ut calumniantibus & obtrectantibus materiam & occasionem præbeamus: sed confitemur nos ingenium ac mentem nostram in propositis intellectibus duntaxat exercere, non doctrinam expositricem posteris relinquere. Atque ut confligam quidem cum ijs, qui de sancta scriptura propositis quęstionibus nos urgent, & quæcunq; ex ijs, quæ præceptor noster uerbum pro uerbo reddens interpretatus est, cum communibus opinionibus nō congruere & conuenire uidentur, ea nequis requirat à meo sermone. Non enim hoc mihi propositum est, ut patrocinium ac defensionem aliquam excogitem ijs, quæ primo aspectu contraria esse uidentur: sed permittatur mihi, ut ad arbitrium ac liberè ad meum propositum accommodatè excutiam sententiam uerborum, si quo modo nobis contingere possit, ut auxilio Dei, manente dictione in sua significatione, aptam & consentaneam in creatione rerum commentationem excogitemus. In principio fecit, inquit, Deus cœlum & terram, &c. quæcunq; continet liber De origine mūdi. Atq; ea quidem, quæ spatio sex dierum facta sunt, hęc sunt. Oportet autem opinor, antequā scripta excutiātur, illud in hoc commentario non amplius esse controuersum, sed certum ac firmum, q; in diuina natura cum uoluntate potentia concurrat, ac modus potentiæ Dei uoluntas existat. porrò uoluntas sapientia est: sapientiæ autē proprium est, nullo modo ignorare, qua ratione res singulæ fiant. cognitioni uerò potentia quoq; connexa est. itaq; simulatq; cognouit & statuit quid fieri oporteat, etiam effectrix rerum uis concurrit, quę quod mente conceptum est, ad actionem & effectum deducat, & cognitionem atq; decretum nullo modo moretur, sed cōtinenter nulloq; interuallo unà cum uoluntate opus ostenditur & exhibetur. potentia em̄ simul uoluntas est, & quomodo res fiant antè deliberans, & materias ad existentiam eorum, quæ mente concepta fuerint, curans, cōficiens & subministrās: ut simul omnia, quę à Deo proficisci oportet, ad creandū cōcurrere intelligantur, uolūtas, potentia, sapiētia, essentia rerū. Hoc quum ita sit, nemo amplius de materia anxiè poterit sciscitari, quomodo & unde quæq; res existat, inquirens: qualia nimirum dicētes audire licet: Si expers materiæ & incorporeus est Deus, unde materia? qua ratione quantitas ex eo, quod quātitatis est expers? item ex inuisibili uisibile? item ex eo, quod magnitudinis expers & indefinitum est, id quod omnino pondere ac magnitudine aliqua atq; quantitate definitur? item reliqua omnia, quæcunq; circa materiā cernuntur, qui uel unde produxit is, qui nihil tale habet in sua natura? Nā una nobis uniuscuiusq; eorū, q̄ de materia obijciūtur, solutio est, nēpe, q; nec potentię sapientiā Dei, nec potentiam sapientiæ expertē esse ponamus: sed hęc alterū esse cum altero, & unum utraq; demōstrari, ut simul & eodē tempore cum altero alterum

terum conspiciatur. Nam & sapiens eius uoluntas potentia earum rerum, quæ efficiuntur, declaratur, & effectrix eius uis, sapientiç uolūtate perficitur & consummatur. Si igitur in eodem & circa idem tempus & sapientia & potentia est: neque ignorat, qua ratione materia ad rerum fabricationem inueniri possit, neque facultas ei deest, qua facultate, quod animo conceperit & efficere statuerit, ad opus deducat. sed omnia quum possit, simul omnia, per quæ materia conflatur, sapienti pariter ac potenti uoluntate ad res efficiendas præmolitus est atque congessit, leue, graue, solidum, & densum, rarum & tenue, instabile, fluens, molle, durum, humidum, aridum, frigidum, calidum: colorem, figuram,[a] inscriptionem, interuallum & distantiam. quæ omnia quidē per sese nudæ cogitationes sunt & mentis conceptus, & animi sensa. non enim aliquid horum per sese materia est, sed quum inter sese concurrerint, materia euadunt. Si igitur excellentia sapientiæ atque potentiæ omnia nouit & omnia potest, fortassis aliquo modo accedimus ad sublimem uocem Moysis, qui dicit, ἐν κεφαλαίῳ, id est, in summa uel summatim, uel aceruatim (hoc enim Aquila loco ἐν ἀρχῇς, id est, principij edidit) facta esse à Deo cœlum & terrā. Quoniā enim propheta fecit librum originis, quo ad cognitionem Dei quasi introduceremur, propositum'que Moysi est, eos qui sensui obnoxij essent, per ea, quæ apparerent quasi manu ducere ad ea, quæ sensuum comprehensionem superarent: cœlo autem ac terra definitur ea quæ per uisum nobis cognitio contingit: idcirco tanquam comprehendentia res uniuersas eorū, quæ per sensum à nobis cognoscuntur, extrema scriptura nominauit, ut per hoc, quod dixisset, amplectentia res cæteras à Deo facta esse, simul comprehenderet quicquid intra extrema illa contineretur: ac pro eo, ut diceret, Omnia quæ sunt, Deus aceruatim, collectim & una complexione fecit, dixit, In summa, siue in principio fecisse Deum cœlum & terram. Nam una duarum uocum significatio tum principij tum summæ est, significatur enim æquè per utrunque τὸ ἀθρόον, hoc est id quod una comprehensione summatim collectum, & in unum repentè cōductum & cōgestum est, nam in summa quidem, comprehensim omnia facta esse ostendit. per principium autem momētum temporis, quod'que interuallo careat, significatur. principium enim ab omni intellectu, quo spatium & interuallum notatur, alienum est: ut punctum principium lineæ: item corporis & molis, ἄτομον, id est, corpusculum, solidum & indiuiduum: ita etiam momētum, spatij temporalis initium est. Igitur ea, quæ ab inexplicabili potentia Dei una comprehensione repentè peracta est, rerum uniuersarum congestio constitutio'que principiū, siue summa à Moyse appellata est: in qua rerum naturā uniuersam conflatā atque constitutā esse dicit: atque extremitates quidem rerū expressit, media uerò unà cum extremitatib. per id, quod tacitū intelligitur, indicauit. Extremitates aūt dico propter sensum humanū, qui neque in subterranea penetrat, neque cœlū peragrat. Quocirca principiū mūdi originis hoc intelligēdū esse suggerit, quod Deus omniū rerū, q̄ sunt, materias et caussas & uires comprehensim, in momēto tēporis cōgesserit atque molitus sit, & in primo uolūtatis impetu uniuscuiusque rerum natura concurrerit,

Locus corruptus.

Locus corruptus.

[a] τὴν ἐπιγραφήν, quid si legas περιγραφήν, id est, circunscriptionē, finitionem, terminationem?

curreret, cœlum, æther, ſtellæ, ignis, aer, mare, terra: animalia, plantæ, quæ diuino quidem oculo omnia, quum ratione potentiæ oſtenderentur, cernebantur, nimirum ab illo, qui, ut inquit prophetia, omnia ante ortum ipſorum nouit. Potentiam autem pariter ac ſapientiam in unum collatam ad perfectionem & conſummationem uniuſcuiuſq; particulæ mundi ſeries quædam neceſſaria per quendam modum, rationem & ordinem conſequuta eſt, ut unum quiddam eorum, quæ in uniuerſitate rerum cernuntur, præcederet, & ante cætera exiſteret & ederetur, atq; ita poſt illud id, quod neceſſariò præcedens exciperet ac ſequeretur, ſecundum hoc item tertium, prout artificioſa natura cogebat, itemq; quartum & quintum, & reliqua per [a] quandam conſequentem uiciſsitudinem, non temerario quodam caſu atq; concurſione, per quendam inordinatum & fortuitum motum & impetum ita exiſtentia atq; prodeuntia, ſed ut neceſſarius ordo naturæ uiciſsitudinem in ijs, quę exiſtunt, requirit: ita res quaſq; & factas eſſe ait per formam narrationis de naturalibus ſententijs philoſophicè tractans, & uoces quaſdam Dei imperatrices uniuſcuiuſq; eorum, quæ fierent, præponit, rectè ac Deo conuenienter etiam hoc faciens. Quicquid enim per ſeriem quandam & ſolertiam fit, Dei quædā planè uox eſt: propterea quòd Dei quidem eſſentiam & naturam, quæcunq; tandem ea eſt, non nouimus. ſed quū naturæ inſitam & genuinam ſapientiam & potentiam animo concepimus, Deum mente concepiſſe credimus. idcirco quū ſumma rerum facta eſt, antequam unumquodq; eorum, quæ complent & conficiunt ſummam, per ſe oſtenderetur, caligo rerum uniuerſitati offuſa erat. Nondum enim ex igni editus erat ſplendor innumeris materiæ particulis occultatus. quemadmodum etiam ſilices obſcuri in tenebris manent, etſi naturaliter illuminatricem in ſe uim continent, per mutuam colliſionem ignem edentes, quum autem ex ipſis emicuerit ſcintilla, etiam illæ unà cum ſplendore huius apparent: ita inuiſibilia atq; obſcura omnia erant prius, quàm illuminatrix natura in apertum ac propatulum prodiret. Quum enim iam aceruatim in uno momento diuinæ uoluntatis uniuerſa rerum natura promiſcuè & indiſtinctè creata eſſet, & elementa inter ſe omnia mutuò permixta eſſent, ignis qui paſsim diſperſus eſſet, nimia ac redundante materia officiente, offuſcabatur & obſcurabatur. ſed quoniā uè lox quædam uis eius & agilis eſt, ſimulatq; naturæ rerum ad mundi ortū à Deo ſignum & occaſio data eſt, ante omnem naturam grauiorem emicuit, atq; proſiluit, ac ſtatim res uniuerſæ lumine colluſtrabantur. Quod autem per rationem ſapientiæ uirtute creatoris factum eſt, de hoc à Moyſe quaſi de imperatiuo [b] ſermone Dei mentio fit, dum ait, Dixit Deus, fiat lux: & facta eſt lux. Nam in Deo, ſecūdum noſtram quidem opinionem, opus ipſum, oratio cum ratione coniuncta eſt: quoniam quicquid fit, ratione fit, atq; ratione carens & concurſione fortuita contingens atq; temerarium nihil quicquam in ijs, quæ à Deo facta ſunt, intelligitur. ſed credere oportet, unicuiq; rei, etiam rationem quandam ſapientem pariter & artificioſam inſitam eſſe, eamq; maiorem, quàm nos cernere poſsimus. Verbū igitur illud, Dixit Deus, quoniā orationis cum ratione coniunctę uim

Pſal. 138.

a Locus mutilus uidetur, deſiderariq; dictio Aeì, quam suppleui.

b Locus corruptus: προσακτικὸς habet exēplar, legendum puto, προστακτικὸν.

uim significatricem ea uox habet, Deo conuenienter, ut arbitror, intelligimus, si hoc dictum ad eam, quæ creationi insita est, rationẽ referamus. Ita enim etiam magnus Dauid tales uoces nobis exposuit, quũ dixit, Omnia cum sapientia fecisti. Nam uerba quibus creatio rerum fieri imperatur, quæ à Moyse quasi diuina uoce prolata perscripta sunt, hæc Dauid eam, quæ in rebus factis spectatur, sapientiam nominauit. Vnde etiam cœlos gloriam Dei enarrare dicit, quum uidelicet, id quod in ipsis apparet artificiosum spectaculum per concinnam, ratam, constantẽ & aptam conuersionem loco sermonis peritis existat. Quum enim enarrare cœlos & firmamẽtum annuntiare dixisset, dirigit eos, qui dicta crassius & imperitius intelligerent, & fortassis ex enarratione cœlorum uocis sonum, & sermonem articulatum acciperent, per ea, quæ dicit: Non sunt loquelæ neq; sermones, quorum non audiuntur uoces eorum, ut ostenderetur, quòd ea, quæ spectatur in rebus creatis sapientia, oratio sit, etiam si nõ sit articulata. Item rursus quum Moyses fusioris narrationis quasdam uoces Dei ad se editas dixisset in illa mirabili editione signorũ, quæ in Ægypto facta sunt, sublimius q̃ uulgus existimet, psalmorum scriptor exposuit, quum dixit, Posuit in eis orationes signorum suorum, & prodigiorum suorũ in terra Cham. Nam ratione quadam uim cuiusq; eorum, quæ fiunt, effectricem ad effectum deduci apertè per hanc uocem psalmorum author significat, quasi non in uerbis oratio sit, sed uis atq; potentia signorum edendorum ita nominetur. Proinde etiam hic præcucurrit quidem, & à rebus cæteris secreta est uis illuminatrix celeritate pariter atq; agilitate naturę sese ab ijs, quæ diuersæ naturæ sunt, segregans: atq; uniuersum circumfusum splendore collucens per illustratricem uim eius illuminatũ est. sed qua ratione natura ignis hæc efficiat, solius Dei est explicare, qui rationẽ illuminatricẽ imposuit ei naturæ. atq; hoc per sua scripta etiã Magnus testatur Moyses, dum ait, quod etiam dixerit Deus: Fiat lux: hoc, ut opinor, per ea uerba docens, quòd diuina ratio, quæ omnem præterit humanam cogitationem, lucis opus sit. Nam nos quidem id, quod fit, duntaxat intuemur, & sensu miraculum accipimus. ubi autem ignis uersans inde repentè enascatur, aut ex collisis silicibus emicans, aut ex alius cuiuspiam materiæ mutua attritione prosiliens. item, quæ uis sit, quæ id, quod comprehẽderit, peredat & absumat, aëra uerò flamma illustret: neq; uidere, neq; de ea re aliquam notionem mente concipere possumus: sed rationem huius mirifici, communemq; sensum & opinionem effugiẽtis operis sitam esse dicimus in solo Deo, qui per ineffabilem potentiæ suæ rationem effecit, ut igni lumẽ innasceretur: quemadmodũ Moyses in suo libro testatur, quod etiam dixerit Deus: Fiat lux, & facta sit lux. & uiderit Deus lucẽ, quòd esset bona. Solius enim Dei reuera est, uidere, qui fieri possit id, quod tam bonũ est: nostræ uerò naturę inopia uidet id, quod fit: rationẽ uerò, qua fit, neq; uidere, neq; laudare potest. Laus enim est earum rerum, quæ cognoscuntur, non earum, quæ ignorantur. Vidit igitur, inquit, Deus lucem, quòd esset bona: Diuisit Deus lucem à tenebris. Rursus id, quod secundũ consequentiam & uicissitudinem naturæ ordine, concordia atq; cõuenientia

Psal. 103.
Psal. 18.
Psal. 18.
Psal. 18.
Exo. 9. 10. 11.
Psal. 77.
Gen. 1.
Gen. 1.

quadam fit, ad diuinā efficaciam Moyses refert, docens opinor, per ea uerba, quòd omnia, quæ per quędam necessariū ordinem consequēter euentura erant, Dei sapientia præcognita essent. Nam quum natura illuminatrix, quæ per rerum uniuersitatem dispersa erat, ad res cognatas cōcurrisset, & tota circa sese coacta atq; collecta esset, necessariò quorū luminibus reliqua elementorum materia officiebat, obumbrabātur, eaq; obumbratio tenebræ erāt. Hoc igitur, quod consequenter deinceps accidit, nequis ad casum aliquem temerarium ac fortuitum referret, Dei opus esse Moyses ait, qui eā uim ijs, quæ facta essent, imponeret. Enimuerò quòd & uelox sit & ad supera feratur, & semper se moueat atq; irrequieta sit ignis natura, cuius perspicuum est ex ijs, quæ apparent. quæ autem per hoc principium ex consequenti intelligenda proponantur, historico more à Moyse per formam narrationis simul perscribuntur, dum dicit: Et factus est uesper, & factum est mane. Quis enim ignorat, quòd, quū creatura, in duo genera cogitatione diuiditur, tū in id, quod ratione ac mente percipitur, quàm quod sub sensum cadit: omne studium legislatori nunc sit, non ut exponat ea, quæ mente ac ratione sola percipiūtur, sed ut ostendat per ea, quæ nobis apparent, eam quæ est in sensibilibus digestiònem ac dispositionem? Quoniam igitur ignis, simulatq; rerū uniuersitas constituta est, ueluti telum quoddam ab ijs, quæ diuersæ naturæ erant, elementis emissum, naturali suo motu, quo utpote res leuis, supera petit, ante uniuersas res cæteras exiluit: atq; eodem intellectu, pari'ue consideratione, sensibili natura superata directò motum promouere non potuit: quippe quū creatura, quæ mente atq; ratione sola percipitur, cum sensibilibus, qualis est ignis, consociari ac permisceri non posit: huius rei gratia ignis, quū ad extremos creaturæ terminos peruenisset, necessariò in orbem redeuntē atq; rotundū motum facere cepit, quūq; ad res uniuersas quidem ferri ab insita naturæ suę ui compelleretur. sed is cursus, qui recta linea fit, locum non haberet (omnis enim natura sensibilis proprijs terminis comprehēsa est) extremam oram sensibilis naturæ prosperè inibi sese mouendo peragrat: quum, ut modò diximus, natura quæ cogitatiōe percipitur, cursum ignis in sese non recipiat. Idcirco Moyses motū ignis mente subsequutus, non in ijsdem partibus immorari dicit eam, quæ facta erat, lucē, sed uehementi suo motu crasiorem rerū naturam ambiētem per eum circuitū, tum luce carentibus splēdorem, tum illuminatis caliginem inuicem reducere atq; referre. Quum autem secundum interualla temporū æquabiliter circa inferam regionem ea uicissitudo, lucis, inquam, & tenebrarū, contingat, rursus Deo Moyses impositionem nominis diei pariter & noctis tribuit, * nihil ex ijs, quæ consequēter facta sunt, temerè casu'ue fortuito factum esse, aut ab aliquo alio principium & originem habuisse, in animum inducere atq; cogitare permittens. Idcirco dicit: Vocauit Deus lucem, diem: & tenebras appellauit noctem. Quum enim uis illuminatrix naturaliter quiescere non posit, quū splendor superam circuli partem percurrisset, & cursus esset circa partem subiectam, necessariò accidit, ut, simulatq; ignis subtercurrere cepisset, supera pars obumbraretur, crasiori nimirum natura splendori

Locus corruptus.

Locus corruptus ualde.

* Videtur locus corruptus & mutilus, quē coniectura ductus ita reddidi.

Gen. 1

ſplendori officiente. Receſſum igitur & occaſum lucis, Vēſperū nomina uit: ac rurſus quū ignis ſubiectum circulū percurriſſet, ſuperiſq; partibus ſplendorem reduxiſſet, id, quod fiebat, mane, diluculum ita nominans appellauit. Sed paulum quiddam ſermonem repetamus, ut & ea, quæ de di uina ſcriptura deprompta ſunt, ad ſeriem redditæ explicationis nos adiuuent. Dixit enim inprimis hiſtoria mūdi originis, quòd in principio fecerit Deus cœlum & terram. Per id autē uerbi nos exiſtimauimus ſcripturam per id, quod continet, etiam id, quod intus ſit, oſtendentem ſignificare eam, quę una complexione aceruatim repentè repręſentata eſt rerum conflationem atq; creationem. nam intra extrema, prorſus etiā media continentur. Extrema autem, quantùm attinet ad ſenſum humanum, cœlum & terra ſunt: propterea quòd his hominū uiſus utrinq; terminatur. Quēadmodū igitur ille, qui dixit: In manu eius fines terræ ſunt, unà cum horarum comprehenſione media quoq; complexus eſt: ita Moyſes etiam materiarum totius mundi congeſtionem & molitionem per fines indicauit. Adiuuare autem hanc opinionē dicimus ea, quæ in medio poſita ſunt, uerba. ſcriptum eſt enim: Terra autem erat inuiſibilis & incondita: ut ex hoc perſpicuū ſit, quòd potentia quidem omnia erāt in primo Dei motu atq; impetu, quo ad creandum mouebatur, ueluti ſeminaria quadam ui ad uniuerſitatis ortum congeſta. ſed in effectu res ſingulæ nondum erant. Terra enim, inquit, erat inuiſibilis & incondita. Quod perinde eſt ac ſi diceret, Erat & non erat. nondum enim circa eam concurrerant qualitates. Atq; hanc ſententiam demonſtrat eſſe uerā, quòd inuiſibilē eam ſcriptura fuiſſe dicit. Quod enim ſub uiſum cadit, color eſt. color autē ſuperficialis figurę ueluti quoddam defluuium eſt. figura uerò nō eſt abſq; corpore. Si igitur inuiſibilis, prorſus etiam coloris expers erat. cum hoc autē unà conſideratur & intelligitur etiam id, quod figura caret: atq; cum illo incorporeum. Igitur in ea, quæ comprehenſim ac repentè accidit, molitione atq; congeſtione mūdi erat quidem terra in rerum natura, ſicut etiam reliqua omnia: expectabat autē, ut per qualitatum ſtructuram & compoſitionem fieret id, quod eſt. Per hoc enim, quod dicit eam inuiſibilem fuiſſe, ſcriptura indicat, quòd nec alia quidem aliqua qualitas circa eam animaduerſa ſit. per hoc item, quòd eam inconditam nominauit, dat intelligere & innuit eam nondum corporeis proprietatibus denſatam & conſolidatā fuiſſe. Apertius autē is intellectus per Symmachi, Theodotionis & Aquilæ ſcripturam declaratur, quū unus quidem dicat: Terra autem erat ἀεργὸν, id eſt incultum & illaboratum quiddam, & ἀδιάκριτον, hoc eſt promiſcuum, indiſtinctum, rude & indigeſtum quiddam: alter uerò, κένωμα, id eſt uanum & inane quiddam, & οὐθὲν, hoc eſt, nihil: alius autem θὲν & οὐθὲν, id eſt hilum & nihilum. Significatur enim per hæc, prout mea quidē opinio fert, per illaboratum quidem ſiue incultum, quòd in effectu quidem & actu terra nōdum eſſet, ſed in ſola potentia ac ui hoc ut eſſet, haberet: per rude & indigeſtum, quòd nondū qualitates altera ab altera ſeparatæ eſſent, ut per ſeſe peculiariter unaquæq; qualitas agnoſceretur, ſed in confuſa quadā, indiſcreta atq; indigeſta qualitate ac mole res uniuerſæ conſpicerētur:

Locus corruptus & mutilus.

Psal. 94.

Locus corruptus.

quum non color, non figura, non corpus, non pondus, nō quantitas, non aliud quicq̃ tale per ſeſe ſecundum propriam rationem in ſubiecto ſpectaretur. Atq; eandem ſententiam nobis indicat etiā Inane & Nihil. Qualitatum enim capacem uim per uocem Inanis ſignificauit, ut per hoc diſceretur, quòd conditor rerum uniuerſarum qualitatū capacem uim creaſſet, hæc autem inanis quædā eſſet, & antequam ea qualitatibus compleretur, nihil in ſeſe haberet. Tertium autem uerbum, ut quod ex Epicuri philoſophia ſit adinuētum, indiſcuſſum & inexplicatū relinquere exiſtimo oportere. Simile enim etiam ille quiddam ait de prima rerū origine, inanibus & uanis nimirum uocibus utens, ac ne commentitiam quidē indiuiduorum corpuſculorū naturam per eiuſmodi uoces indicās. quod ſimile eſt illi, quod dicitur δὶν & οὐδὶν, id eſt, hilum & nihilum. Sed ad continuationem cōmentationis & explicationis rurſus progrediamur, quomodo, poſteaq̃ ignis ſupremum ſenſibilis naturæ terminū ſemel ambiuiſſet atq; luſtraſſet, conſequenter firmamētum factum ſit, quod confinium ſuperarum & inferarum aquarū eſſe dicit. Nam ego corpus quidem denſum & ſpiſſum, ſolidum, reſiſtens ac durum, ſiue ex quatuor illis unum, ſiue etiam aliquod aliud præter hæc, quemadmodū externis philoſophis uiſum eſt, nullum circa firmamentū arbitror ſpectari: ſed extremitatem ſenſibilis naturæ, quam natura ignis irrequieta ſemperq; ſe mouente ui luſtrat & ambit, eam à ſcriptura firmamētum dici comparatione ſempiternæ, incorporeæ, tactuq; effugientis proprietatis. Quis enim ignorat, quòd quicquid ſolidum & firmum eſt, per quandam duritiem prorſus denſatū & conſolidatum ſit. At quod denſum & durum eſt, à qualitate ponderis & grauitatis uacuū ac purum non eſt. quod autem graue eſt, ad ſupera ferri natura non poteſt. Atqui ſupra omnem ſenſibilem creaturam firmamētum eſt, non igitur aliquid craſſum & corporeū circa ipſum eſſe putare conſequētia ſermonis dat. ſed ut dictum eſt, comparatione cum eo, quod cogitatione & mēte percipitur & incorporeum eſt, quicquid ſenſibilis generis eſt, ſolidum dicitur: etiamſi naturali tenuitate effugiat animaduerſionē & uiſum. Quocirca conſequēter quicquid ambitu ignis comprehenſum eſt (comprehenſa eſt autē extrema ora materialis naturæ, quæ ſemel proprio quodam termino circunſcripta eſt) firmamentum quidem propter materialem naturam comparatione ſuperorum appellatum eſt: cœlum autem ei impoſitum eſt nomen: quemadmodū etiam luci nomen diei, item tenebris noctis nomen impoſuit. Porrò aquarū diſcrimen atq; ſeparatio, quę firmamento intercedente fit, nec ab hac opinione aliena, & ſcripturę conſentanea eſt. ſcriptū eſt enim in conſequentia & continuatione dictorum, poſteaq̃ de terra dixiſſet, Tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquam. Exiſtimamus igitur, quòd tantum abſit, ut ſpiritus Dei, tenebræ ſint, quantum etiam ab omni malo alienus eſt. Atq; innumeræ de hac ſententia uoces ſanctæ ſcripturæ in mediū afferri poſſunt, quòd & lumen uerum ſit Deus, & lumen inacceſſum incolat. ſpiritus autem Dei, natura idem eſt cū ipſo Deo. quòd ſi una natura Dei & ſpiritus, atq; lumen eſt Deus, lumen prorſus fuerit etiam ſpiritus Dei. Porrò lumē efficit, ut

efficit,ut in lumine prorsus uersentur illa,super quæ fertur.igitur aqua,supra quam spiritus Dei ferebatur, in lumine prorsus, & à caligine seiuncta erat.quę autem in tenebris non uersabatur,ne eius quidē,qui illuminaret, prorsus indigebat. Quòd si hęc,prout probabile ac par est,intelleximus: utique aqua, supra quam spiritus Dei ferebatur, aliquid aliud atque hæc fluitantium aquarum deorsum uergens atque inferum locum petens natura est:quæ firmamento ab ea, quæ & grauis est & deorsum fertur, aqua dirimitur & arcetur. Quòd si aqua etiam illud à sacra scriptura nominatur,quo per sublimiorem contemplationem, earum uirtutum,quę mente ac ratione noscūtur, plenitudinem & cœtum significari existimamus: nemo æqui uocatione quasi noua offendatur. Etenim etiam Deus ignis absumens est: sed à materiali ignis significatione uerbum illud uacuum ac parum est. Quemadmodum igitur quum Deum ignem esse didicisti, aliud quippiam eum, atque hunc ignem esse putas: ita quum de aqua, supra quam diuinus spiritus ferebatur,audieris, non deorsum uergentem, & in terram defluentem naturam intelliges. spiritus enim Dei super depressa atque instabilia non fertur.Enimuerò ut plenius à nobis quod sentimus atque censemus,exponatur, breuiter sententiam eorum, quæ dicta sunt,repetamus,nempe firmamentum,quod cœlum cognominatur,confinium sensibilis esse creaturæ: nam illud deinceps excipit ea, quæ cogitatione percipitur, creatura: in qua non species,non magnitudo, non in loco positio, non interuallorum & spatiorum mensura, non color, non figura, non quantitas, non aliud quicquam eorum, quæ sub cœlo conspiciuntur. Nemo autem suspicetur,me per translatitium & allegoricum sermonem confusionem inducere explicationi dictionis, ut conueniam & concordem cum opinionibus eorum, qui talia ante nos commētati sunt, ac dicam,quòd potestates quidem quæ à Deo desciuerunt, abyssus dicantur, princeps autem mundi tenebrarum per eas, quæ supra abyssum sunt, tenebras intelligatur.Nunquam ita[a] desipiam,ut creaturam Dei malitiam ac nequitiam esse putem, quum diuina scriptura apertè dicat in summa: Et uidit Deus omnia,quæ fecerat:& ecce omnia(erant) admodum bona. Quòd si omnia bona erant,quæ fecerat Deus: abyssus autem,& quæ circa eam erant, non excipiuntur ab ijs, quæ à Deo facta sunt: utique bona erant etiam hæc sua ratione, etiamsi abyssus essent, etiamsi nondum circa eam splenderet id, quod rebus insitum erat, lumen. Quocirca quū abyssum quidem in sacra scriptura audiuero, multitudinem aquarum significari dico. ita enim eam etiam psalmorum scriptura definit, dum dicit: Turbatæ sunt abysi, multitudo soni aquarum: item quum de tenebris, quæ circa eam essent, audiuero: quòd nondum uis illuminatrix, quæ naturæ rerum insita erat, apparuisset, intelligo. Quum autem de separatione aquarum, quæ per firmamentum facta sit, à scriptura doceor, non præter rationem probabilem & numinis significationem mihi facturus

[a] pro παραφαινόμεναι, quod habet exemplar, lego, παραφερόμεναι.

esse uideor, si de aqua separationem intelligam, ut diuersam utriusque esse naturam putem, atque persuasum habeam, unam quidem, quæ in sublime feratur, leuis'que atque adeò leuitate ignis leuior & agilior sit, ut supra calidam naturam manens neque cum motu infra se positi unà transferatur, neque calore ad contrarium ordinem traducatur: sed & ipsa maneat expers deminutionis, neque subtercurrenti igni ullum per se transitum det: (qui enim fieri posit, ut id, quod materiæ est expers, materiali locus sit?) alteram autem aquam, hanc esse, cuius naturam & oculis & tactu, & gustatu cognoscimus. nam quæ & deorsum fertur, & clara perlucida'que esse conspicitur, & gustatu per insitam qualitatem cognoscitur, eam ad aliquem alium intellectum transferre natura eius, quod cognoscitur, non cogit. Illam uerò, quæ dicitur aqua, quæ neque uidetur, neque fluitat, neque aliquibus terminis omnino continetur, quibus humida natura coerceri solet, sed quum extra locum est, tum cum nulla, quæ sensu iudicatur, qualitate commixta atque concreta est, non opinor aliquem fore ex ijs, qui ad iudicãdum meditati accesserint, propterea quòd & spiritum Dei super eam ferri, & super cœlos eam esse, & extra omnia, quæ per sensus cognoscuntur, manere eam credat, qui non ad eam, quæ cogitatione percipitur, naturam opinione propendens aliquid aliud atque communem hanc aquam esse intelligat. Hoc enim ex ijs, quæ excussimus, animo ac mente concepimus, quòd quicquid mouetur, intra eam, quæ cogitatione percipitur naturam coerceatur, & circa sese conuersionem habeat: terminus item ijs, quæ mouentur, extremitas eius naturæ sit, quæ spatijs & interuallis subiacet. Vltra quam extremitatem ea, quæ cogitatione percipitur & dimensionis expers est, ab omnibus localibus & interuallaribus proprietatibus uacua ac pura reperitur natura. Extremam igitur oram sensibilis naturæ, ultra quam nihil tale est, quale inter ea, quæ apparent, agnoscitur, eam dicimus nomine firmamenti significari, confirmante nobis opinionem scriptura, quæ dicit: Diuisit Deus aquam, quæ erat sub firmamento. Ostenditur enim per hæc, quòd nec ab initio quidem hæc cum illa aqua commixta esset: sed in communione nominum insociabilis esset natura, quum non dicat quæ facta est subter aut supra firmamentum, * sed quæ erat subter firmamentum, & quæ erat supra firmamentum. Quòd si una quidem statim in caligine ad inferum situm repulsa erat: altera uerò non in caligine (in lumine enim prorsus est, quod in spiritu Dei est, & à caligine remotum & separatum est:) simul autem etiam supra id, quod interim creatum est, firmamentum erat: iudicet intelligens & doctus auditor, nunquid oratio nostra in ijs, quæ dicta sunt, à conuenienti atque consentanea opinione atque coniectura aberrauerit. Atque ea, quæ quidem nos de constitutione atque creatione rerum sentimus: & quemadmodum ui ac potentia naturæ lux secundum locum rerum non teneat, etiamsi scriptura tenebras ante locum cognitas fuisse dicat; & quæcunque de firmamento coniectura ducti suspicati su-

Locus corruptus & mutilus.

Gen. 1.

** Locus corruptus.*

cati sumus. item de differentia aquarum, quarum natura tùm in id, quod deorsum uergit, tum in id, quod leue est, diuisa conuenientes nobis de utroque eorum, quæ una eademq́ue uoce diuersa significant, iniicit suspiciones: hæc & talia sunt. posteaquam autẽ una ab altera separatæ sunt aquæ, tum eæ, quæ uidentur, tum illæ, quæ cogitatione percipiuntur: ac medius terminus duplicis aquarum naturæ designatum est cœlum: quod in principio quidem unà cum terra, atque omnibus, quæ ad fabricationem mundi congesta sunt, factum esse dicitur, nunc uerò perfectum pariter & nominatum est in ea, quæ postea accidit, creatione firmamenti, quod per ambitũ ignis definitũ & determinatum est: atque secundus ambitus lucis iterum subiectum orbem inuicem modò tenebris obscurauit, modò lumine collustrauit (quæ res etiam in præcedenti contextu atque continuatione scripturæ nominatus est dies:) quod'que necessarium & huic consentaneum nimirum erat, etiam numeri natura unà cum creatione introducta est: (nihil enim aliud est numerus, nisi unitatum compositio. quicquid autem determinata quadam circunscriptione animaduertitur ac percipitur, unitas nominatur. (Quoniam igitur circulo undique in sese terminato atque definito nihil deest: rectè scriptura unum quiddam nominauit unum circuli ambitum, quum dicit: Factum est uespera, & factum est mane, dies unus: ac rursus alterum ambitum similiter, unum. quum composuisset autem utraque, etiam in compositione utraque duo, μίαν, hoc est, unam [a] siue ἕν τι, id est unum quiddam fecit. atque hæc oratio numeri originem particulis creationis cogit, dum numeri nominibus uicissitudinem & consequentiam ordinis notat atque designat. Factus est enim uesper inquit, & factum est mane dies secundus.

Locus corruptus.

a Locus ita corruptus & mutilus, aut certè obscurus, ut ipse (quod ingenuè fateor) ex his uerbis non planè assequar & intelligam quid dicat. Videtur autem uelle dicere, quòd altero ad unum addito, unum nomẽ collectiuum effectum sit, in secundo enim unũ continetur: item in tertio duo: in quarto tria. atque ita deinceps, quemadmodũ hoc traditur in arte numerandi.

Posteaquam igitur hæc facta erant, rursus natura rerum per id, quod deinceps sequi conueniebat, uadens efficit id, quod antè facta necessariò excipiebat. atque etiam hoc opus iussus diuinus præcedit: Moyse mentem nostram ubique certiorem faciente atque confirmante, quòd nihil quicquam rerum sine Deo constitutum sit, ut miraculum unius cuiusque earum rerum, quæ factæ sunt, ad eum, qui fecit eas, referatur. Nam quum omnis illuminatrix & ignea natura, suis qualitatibus ab alijs secreta esset: aeris quidem conflatio atque fabricatio silentio prætermittitur, quanquam par erat etiam de hoc, quum expositum esset, ut ignis emicuisset, secundo loco rationes naturales in medium afferre; propterea quòd cognatio quædam ratione leuitatis ei cum ea, quæ in igni cernitur, leuitate intercidit: atque ita deinceps grauem tractare naturam. sed ille de hac quidem ea, quæ dicenda erant, in medium adfert, de aëre autem dicere prætermittit: non quòd nihil conferat ad totius mundi complexionem, nec quòd à ui elementorum secretus sit: sed quòd mollitie forsitan naturæ atque facilitate cedendi uniuscuiusque rerum capax est aër, in sese quasque res ostendens, non colorem proprium habens, non figuram, non perficiem: sed alienis cùm coloribus tum figuris inficitur & informatur.

matur. Nam & splendidus illustratione lucis, & rursus niger, dum umbra inuolutus est, euadit: ipse uerò per sese neque splendidus, neque niger est, atque omni figuræ obducitur, & ab omni tingitur specie colorum, tum ad omnem motum earum rerum, quæ in ipso feruntur, accommodus est. Nam & nullo negotio utrinque cedit ei, quod fertur in ipso, & sponte sua circa corpus rei positę fissus hinc inde retrocedit. quinetiam siquis ex amphora liquorem, quicunque in ea fuerit, effundat, quum humori, qui profunditur, diducendo se cedit, tum sponte sua in eam partem uasis, quæ euacuatur, inuicem sese insinuat introeundo. Atque innumera talia tum mollitudinem, tum incedendo facilitatem aeris naturæ demonstrant. Quoniam igitur in hoc hominum uita consistit, & omnis propemodum uiuendi uis, atque sensuum instrumentorum efficientia per aerem uires habet (nam & uidemus per eum & audimus, & eas res, quæ odoratu percipiuntur, similiter per eum hauriendo spiritum capaſsimus & apprehendimus) maximè necessaria, opportunissima atque commodisſima res est ex ijs, quæ per uitam exercentur. nam qui respirare desijt, prorsus etiam uiuere desijt. huius rei gratia assueti nobis & domestici, cognati & intestini, per quod statim à natiuitate alimur & nutrimur, elementi naturæ rationem explicare Moyses prætermisit, sufficientem huius partis magistram existimans esse eam, quæ insita atquæ cognata est naturæ nostræ cum aere habitudinem & affectionem. ea uerò, quæ circa creationem in eo apparebant, quemadmodum singulæ res sese habuerint, sermone percurrit & exponit. Præterito enim die secundo, rursus scitus & omnibus modis concinnus rerum factarum ordo, qui aquam à terra secernebat, Dei uox & edictum dicitur. Verè enim quicquid cum sapientia atque solertia fit, Dei oratio est, quæ nōn sonantibus quibusdam instrumentis distinguitur & exprimitur, sed per ea, quæ in apparentibus rebus existunt, miracula pronuntiatur. Nam quum terrena qualitas adhuc cum humida natura commixta esset, cuius erat alterius, terram quidem suis consolidare qualitatibus, ut omnibus eius particulis ad res cognatas coactis atque compreſsis, per condensationem & constipationem insitum ex ipsa exprimeret humorem: aquam autem à commixtione terrę separare & circa seipsam terræ cauernis cohibitam & coercitam colligere & congregare? Quoniam igitur diuinæ reuera potentiæ atque solertiæ eiusmodi opus est: idcirco Moyses orationem Dei præcesſisse miraculum dicit, imperatiuam quandam dictionem edentem. sed ut ego de hoc iudico, eam, quæ naturæ creationis insita est, rationem per hanc enuntiatiuam indicat dictionem. Dixit enim, inquit, Deus: Cogantur aquæ in loca congregationis earum, & conspiciatur terra arida. Vides necessarium ordinem naturæ, quomodo à terra abstracta aqua, arescit id, quod ab humore secretum erat? & quēadmodum humore nō amplius luti in modum cum terra permixto, aqua necessariò quibusdam alueis & receptaculis continetur, ne fluxione

Locus corruptus.

suæ na-

suæ naturæ ad interitum redigatur, nulla re diffusionem eius coërcente? Enimuerò non intempestiuum esse mihi uidetur, rursus mentionem facere supercœlestium aquarum. Nam si hic necessariò terra ad recipiendas aquas figuratur ueluti finibus quibusdam fluitationem earum coercens, & sua firmitudine atque stabilitate, instabili aquarum naturæ stabilitatem & locum consistendi præbens: qui fit, ut aqua, quæ suprà est (si quidem reuera aqua est) consistit quidem in eo, quod instabile & uagum est: diffusionis autem ac dissipationis expers in curuo atque conuexo permanet? Nam si unam ponimus & eandem ambarum aquarum esse naturam: omnino necesse est, ut eà, quæ de hac dicimus, in illa quoque ita se habere putemus. Ergo dorsa cœli ad similitudinē eorum, quę in terra fiunt, finduntur in alueos & fossas, & ad distantias rupium ac præcipitiorum in conualles & uoragines excauantur, ut in concauitatibus aqua contineatur. Quid igitur dicemus, quum poli conuersio, quæ in orbem circumque fertur ad inferam partem detulerit id, quod nunc suprà est: nunquid opercula quædam circulis[a] excogitabimus, ne aqua dependens è suis concauitatibus effluat? Verùm ignis, inquit, ui consumptrice præditus est: itaque opus habet materia quadam, quæ flammam perpetuò alat, ne penuria atque inopia succendentis & fouentis, ipse circa se consumptus deficiat & extinguatur. Ego uerò etiamsi magna magistri nostri uox cum eiusmodi opinione concordet, petam ab ijs, qui hæc fortè legunt, ne succenseant & indignentur, si id, quod consequens & consentaneum est, spectans non usquequaque seruiero ijs, qui præsident in speculatione rerum. Etenim præceptori quoque propositum erat, non omnino suas opiniones auditoribus tanquam legem proponere: sed per ipsius doctrinam inter eos, qui discerent, aditum quendem fieri ad ueritatem. Et nos igitur in disciplinis ab illo relictis exercitati ad id, quod conueniens & consentaneum est, respiciamus. referetur autem etiam hæc oratio, si quidem id, quod probabile est, assequutus fuerit, ad sapientiam præceptoris. Quid igitur nos de illata oppositione censemus? Non solùm in igni & aqua contrarias animaduertimus qualitates, uerumetiam in unoquoque clemento prorsus inueniri aliqua potest in proprietatibus aduersus opposita pugna. Quemadmodum enim in memoratis elementis frigiditati quidem aduersatur caliditas, humiditati uerò siccitas & ariditas: sic rursus circa alterum diametrum, in terra atque aëre, in utroque qualitates ex contrario inter sese oppositæ sunt, tum soliditas & raritas, tum duritties & mollitudo, tum grauitas & leuitas, & quæcunque alia peculiariter, in alterutro horum ex contrarijs cognoscuntur. Quemadmodum igitur in his non potest dici, quòd alterum contrario nutriatur (neque enim consumptione eius, quod ponderosum est, leuitas aeris augetur: neque densitas & soliditas terræ efficit elementi contrarij raritatē: neque reliquæ terræ proprietates sui consumptione qualitates, quę sunt in aëre, alunt:) ita dixerit aliquis cōtraria quidē humidū & frigidū esse calido & sicco: nō tamen hæc mutuis inuicē consumptionibus ali: neq; eam, qua horū alterutrū est, uim in eo, quod alterū non sit, consi-

[a] Locus corruptus.

Locus corruptus. Infra. 8. 4.

ſit, conſiſtere. ſic enim neutrum eſſet, ſiquidem duratio atque permanſio horum in conſumptione duorum uim haberet. par enim in unoquoque alterum conficiendi uis eſt: ac ſemper prout redundat id, quod præualet, interitus inferioris exiſtit. Ac quòd uerus ſit ſermo, ex ipſa experientia ſciri hoc poteſt. Quum enim aliquam materiam ignis comprehenderit, deinde adhibita atque affuſa fuerit aqua, apertè horum duorum mutua conſumptio uideri poteſt. Vtrumcunq; enim præualet ac ſuperat in his, alterum conficit & è medio tollit, ex æquo cedente altero uiribus maioris ac ſuperantis. nam quandiu pares in utroque uires fuerint, æqualiter alteri ab altero interitus affertur, & neutrum altero nutritur: ſed ambo alterum cum altero intereunt & euaneſcunt. Vt igitur beſtiarum ſe mutuo deuorantium naturaliter altera per alteram uiuere non poteſt, quarum una ab altera conficitur: ita etiam humidi & ſicci contrarietas neutrum in eſſentia conſeruauerit, ſiquidem alterius interitus alterum aleret. Sed mihi haud alienum eſſe, atque ita magis conuenienter & conſentaneè à nobis oratio diſponi atque tractari poſſe uidetur. Quoniam omnia, quæ fecit Deus, ualde bona ac pulchra ſunt, in unoquoque eorum, quæ ſunt in rerum natura, dico oportere intelligi boni perfectionem & integritatem ineſſe. Nam dictio ualde, quæ appoſita eſt, per intentiuam & exaggeratiuam ſignificationem apertè indicat, nihil ad perfectionē deeſſe. Quemadmodum enim in natura animalium, innumeræ generum in his differentiæ uideri poſſunt: ſed uniuerſali ratione rerum commendationis in unoquoque ex æquo locum habere dicimus id, quod dicitur, ualde bonum & pulchrum eſſe, non tamen propter id, quod apparet, commendationem eſſe: (nam alioqui ſcolopendra quoque & rana terreſtris, atque ea, quæ ex putrefactione cœnorum gignuntur animalia dici poſſent ualde bona ac pulchra: ſed non decorem eorum, quæ facta ſunt, diuinus oculus reſpiciens in bonitate quadam coloris & excellentia formæ bonum ac pulchrum eſſe ſtatuit, ſed in eo, quod unumquodque, iuxta id, quod eſt, perfectam & abſolutam in ſe naturam habet. non enim in eo, quòd

a Locus corruptus & mutilus. bos non eſt equus [a] [bonum & pulchrum] eſſe contingit: ſed in unoquoque horum ſeipſam conſeruat natura, ſuas materias atq; ſubſidia ad propriam & commodam ſui durationem atque permanſionem tenens, non in interitu naturæ alterius eſſentiæ uim habens: ita etiam ſi inter ſe diuerſa ſint elementa, attamen in ſeſe unumquodque ualde bonum ac pulchrum eſt. in ſeſe enim iuxta propriam rationem in bonitate & pulchritudine completum & abſolutum eſt. Bona res ac pulchra eſt terra. non enim ad hoc, ut ſit terra, interitu aëris indiget: ſed manet in ſuis qualitatibus per eam, quæ naturaliter ei à Deo inſita eſt, uim ſeſe conſeruans. Bona ac pulchra res eſt aër non propterea quòd terra non ſit, ſed quòd ipſe natura inſitis ſibi uiribus ad ſui durationē & cōſeruationē ſufficiēs eſt. Ita etiam aqua ualde bona ac pulchra: item ignis ualde bona eſt ac pulchra res, quòd utrūq; proprijs qualitatibus completum & abſolutū ſit, & potētia diuinę uoluntatis, ſecundum proprias primi ortus menſuras in perpetuū permanens. Terra, inquit, in ſeculū ſtat nō decreſcens, nō augeſcens

aer in

aer in suis finibus & terminis conseruatur. ignis non imminuitur. qui fit ut una ex omnibus aqua inter ea, quæ consumuntur, habeatur? præterea autem multam in comparatione rerum igneam naturam & uim esse uidemus, atque huius rei apertè demonstrandæ caussa, ex eorum scriptis, qui res sublimes philosophico more tractauerunt, desumptum hoc in medium affertur, quòd magnitudine solis, terra multis partibus superetur: sed ne umbra eius in magnam aëris partem se porrigat & extendat, immensa magnitudine solis, coni in modum in proiectione radiorum contractam impediri. [a] Si igitur hæc adeò exigua est, si cum illo comparetur, ut si unà cum omni terra aquam contrà metiamur, una de multis solaris magnitudinis pars sit: in quod usque tempus exiguum hoc tanto igni ad absumendum suffecerit? Atqui mare pari modo semper abundare, & annuum cursum in proprijs mensuris manere uidemus. Ergo hęc experientia documēto est, nihil humoris consumi: sed quemadmodum initiò non per interitum humoris ignis originem habuit, sed ab eadem ui etiam hic creatus est: ita prout initiò hoc elementum creatum & constitutum est, etiam in perpetuum duratio atque permansio eius conseruabitur, nullam propter hoc, ut ignis permaneat, humoris natura molestiam capiente. At sæpè, inquit, uidemus crebris imbribus terram humectatam, deinde æstu solis uehementiore subiectum solum torrente aridam euadere, quę paulo antè madida esset. ubi est igitur, inquit humor, qui in hac erat, si quidem calore radij non penitus absumebatur? Num igitur etiam eam, quæ in testa sit, aquam, si aliò transfundatur, & uacuū prorsus repētè fiat id, quod plenum erat uas: quoniam in hoc uase non est, ne esse quidem penitus dicunt eam, quæ in alterum uas transfusa sit? Nam quod hic fit, id nimirum in illa re quoq; fieri, siquis credat, ab eo, quod probabile ac uerisimile est, non aberrabit. Pari enim ratione fit, tum ut ab hoc uase in alterum uas humor trāsfundatur, tum ut humor terræ per uapores extractus in aerē subducitur. quippe quū humor naturaliter, calore supernè incūbētis solis ad sese attrahēte, per tenues particulas è terra sursum uersus trāscoletur. Eorum autem, quę dicuntur, indiciū & documentū est, quòd quū crassiores sæpè uapores ex imo terrę edūtur, nebolusa quędā concretio exhalari uidetur. ac tāta crassitudo uaporū existit, ut eam etiam oculi assequi queant. Fuerit autem aliquando tenuiorum quoq; humorum quædam exhalatio, ut aerem quodammodo tenuitate exæquet, & non prius oculis appareat, quàm humorum eiusmodi expiratio ipsa secum collapsa coierit, & ita nubes per constrictionem euaserit, ut tenues & uaporum instar humores initiò quidem in aëre summo propter leuitatē quasi fluitent & innatent, uentisq; uehantur. sed si maior cognatorū liquorum uis secū confluens grauis euaserit, tū per aërem erūpens ad terram gutta euadat. Ergo calor non consumit ea, quę ex terra attrahit, sed ex ipsis quidem conflatur nubes. nubes uerò compressa atq; dilapsa, aqua euadit. atque hæc rursus terræ commixta in uaporem refunditur: & uapor in nubē coactus imber euadit. atque ex hoc rursus terra uapores edit, & illi in concretione nubim condensati defluūt, & quod defluxit, rursus per uapores distractum exhalatur.

[a] Locus corruptus et mutilus esse uidetur.

exhalatur. atq; ita circulus quidam fit ad seipsum reuertens & per res easdem semper sursum, deorsum, ultro citroq; commeans & sese circumuoluens. siue autẽ de plantis, siue de germinibus dixeris, omnia eodem orbe simul continentur. Nam humor per plantas aut semina cum germinibus succrescentibus unà surgit: deinde quicquid terreni secum traxerit, in corpore germinis quod alitur, relinquens, ubi id ipsum aëre circunfuso, quo continetur, exaruerit, rursus ad res cognatas expirat & exudat. quum aũt in suis particulis tenuis ac subtilis fit aër, atq; exilitate uaporum subtilior, quicquid in eo fuerit, ad res cognatas dimittit. Ita enim & puluis etiam si passim per aërem dissipatus sit, terræ denuo redditur, & humor nõ perit: sed omnino reperit aliquid cognatum & affine, quod per aërem oberret, cui coniunctus, & similium accessione auctus, rursus dilatatur, atq; grandescit ad nubis concretionem: atq; ita per guttas propriȩ naturæ restituitur, adeò ut ubiq; mundi partes, quæ per elementa in uniuersitate rerum diffusȩ esse intelliguntur, in eadem mensura conseruentur, quam ab initio in unaquaque re sapientia creatoris ad concinnitatem & conuenientiam rerum uniuersæ naturæ constituit & ordinauit. Sed noui quid opponatur. Sæpè enim uehemẽtiore æstu nubes quasdam per aërem dispersas uidere licet, quas siquis fixis oculis diutius intuitus fuerit, confutabit & refellet aliquo modo hũc sermonem, quo nihil de humida natura dicitur absumi. Nam crassæ atq; grumosæ nubis particulæ passim per aërem dissipatæ primùm quidem dum ingenti & exuperanti ardore torrentur, corpore imminuuntur: deinde etiam penitus totæ euanescunt æstu concrematæ adeò ut ne exiguæ quidem reliquiæ quædã ab ardore humore exiccato relinquãtur. atq; hoc ratione uaporum non amplius compensari potest. Nam qui supra nubes est status, qui turbido uentosoq; huic aeri imminet & impendet, nihil quod graue & ponderosum sit, in tenuitatem atque subtilitatem suæ naturæ admittit. sed omnes uapores & omnes exhalationes terminum sui in sublime cursus habent hanc circũfusi ac terræ uicini aëris, quæ circa illam partem est, crassitudinem: quam penetrare sursum uersus tendendo naturaliter nõ possunt. Non enim in eo, quod & tenue, & ætherium est, crassi aliquid subsistere atque relinqui possit. Sic igitur etiam ingentium quorundam cacumina montium, qui rem explorauerũt, aiunt supra nubes quidem semper extare, & flatibus inaccessa esse, nec fieri posse, ut uolucres super illa uolatu ferantur, non secus atque ut submersa animalia in aëre uiuãt, adeò ut per omnia apertè demonstretur, esse quoddam in aëre confinium, quod intercedat inter superũ locum & hunc terræ proximum aërem, quod omnibus ĳs rebus, quæ crassiores ex terra exudant, terminum consistendi statuat. cuius rei gratia etiam ad ȩstatis usque tempus, nix in cacuminibus montium, concretione uaporum in illa parte aërẽ perpetuò refrigerãte, integra permanet à liquefactione. Quinetiam igneos tractus, quos quidam διάττοντας ἀστέρας, id est, stellas prosilientes, siue transmicantes uocant, qui hæc acutè scrutati sunt, rationibus naturalibus adductis ex eadem existere caussa dicunt: quum flatuũ quorundam ui crassioris & magis materialis aëris nonnihil super ætherium

locum

locum ſublatum & ſuperfuſum fuerit, id ſimul atq; ad ſuperum illum locum peruenerit, inflammari, & prout ex flatu impulſio contigerit, flammam fluitantem ferri: extincto autem ſpiritu, unà cum illo etiam flammã expirare. Si igitur non amplius dici poteſt, per abolitionem nubis rurſus uapores conflari, ut per eos, ad ſimilitudinem eorum, quæ infra fieri cernuntur, reditus & reſtitutio humoris euecti atq; ſublati ſperetur: neceſſe eſt aſſentiri ijs, qui humorẽ exuri, & ad nihilũ redigi cenſent. Ego uerò humorem quidẽ, qui conſiſtit in uaporibus, ardore nimio euaneſcere, & è conſpectu ſubduci [a] aſſentior & credo, uanum & contentioſum eſſe iudicans contra res manifeſtas pugnare. ſed quoniam ueritatem undiq; inueſtigantes laborem fugere non decet: nihilominus, etiamſi hæc fiant, dico menſurã humidæ naturæ abſq; ulla deminutione cõſeruari: & ſemper id, quod abſumatur, deficiẽtis in locũ prorſus aliunde [b] inferri. ac quod eiuſmodi opinionẽ mihi confirmet, hoc eſt, per efficientiam & operationem noſtri ignis hoc experiũdo diſcimus, quòd ignis non omnes qualitates eius materiæ, quamcunq; inuaſerit, depaſcatur, ut uerbi gratia, in materia olei, quoniam in hac materia à frigida qualitate liquor ſeparatus & alienus eſt, facile à calore ignis extrahitur & flamma euadit. ſed non ſolum in flammam oleum per ignem mutatur, [c] uerumetiam reliquiæ ignis, qui ex oleo, quod natura liquidum eſt, excitatus fuerat. poſtquam ignis eſſe deſijt, aridus puluis fit. quod apertè indicat lucernę fuligo, quæ quicquid ſupra flammam proximum eſt, nigrum reddit. Quod ſi id diutius fiat, etiam tumor quidam concreſcit ſub eo loco, qui per fuliginem denigratur. Vnde perſpicuum eſt, quòd in tenues & uiſum effugientes particulas oleum per ignem exiccatum mutatur, atq; ita in aerem redigitur, & illinc ad terram conſidet. Quòd autem fuliginis tenues in aerem partes diffuſæ ſint, demonſtratur per hoc, quòd nares eorum, qui hũc aerem aſpirando hauſerunt, ſubnigreſcunt: atq; etiam ſæpe id, quod ex imo pectore excreantes eijciunt, nigrum conſpicitur, propterea quòd colore fuliginis, qui per attractionem aeris aſpirando ſimul illabitur, etiam humores illi inficiantur. Ex his igitur manifeſtum eſt, quòd olei quidẽ liquor in ariditatem tranſmutetur, materiæ uerò corpus non ita de medio tollatur, ut ad interitum redigatur: quippe quum per tenues & uiſum effugientes particulas in aerem diſſipatum ſit. Quod igitur de hoc liquore per earum rerum, quæ fiunt, [a] uſum & efficientiam diſcimus, nempe, quòd mutetur duntaxat liquor in ariditatem, non prorſus id quod materiale eſt, intereat & aboleatur, hoc ſi quis etiam de rerum uniuerſitate mente concipiat, à probabilitate atq; uериſimilitudine non aberrabit. manifeſtum eſt enim, quòd ex partibus totum conſtat. quod autem in parte diſcimus, hoc etiam de uniuerſo docemur. ac quum genere unus ſit liquor, ne contentioſorum quidem quiſquam contradixerit. atqui per ignem exuſtus liquor tenuis puluis euadit, ergo quicquid etiã liquidi in igni uerſatum fuerit, mutat eam, quæ eſt in particulis, qualitatem, ad aridum ex humido tranſiens, non penitus interit & aboletur. Quoniam igitur uaporis concretio atque conglobatio, nubes eſt: uapor autẽ, tenuium partium humoris expiratio

[a] Erat initiò ſcriptum πείθομαι, ſine negatione, poſtea quaſi per negligentiam omiſſa adiecta eſt negatiua dictio, οὐ: quæ mihi rectius abeſſe uidetur.
[b] Videtur locus eſſe mutilus.
[c] Locus ualde corruptus.

[a] Pro ἐνεργείας, ἐμπειρίας malim legere.

atq; ex'halatio est: omnino necesse est, quum ardore nubes exusta fuerit, tenue illud & indiuiduum uaporis corpus, etiamsi humidam qualitatem non conseruet, non tamen, quod ad ipsum attinet subiectum, ad interitum & abolitionem transire ad nihilum redactum. quatuor enim circa uaporē considerantur, humidum, frigidum, graue, quantitas. ex his quæcunque igni contraria sunt, ui præualentis conficiuntur, & è medio tolluntur. neque enim humidum, neq; frigidum si in igni uersetur, tale permanet. quantitas uerò cum natura ignis etiā cognata est. etenim ignis quoq; in quantitate conspicitur. cum quantitate autem quantitas non pugnat. Si igitur quantitas uaporis conseruatur à qualitate humidi & frigidi disiuncta: atque grauitatis qualitas, quæ essentialiter insita est naturæ uaporis, unà cum quantitate conseruatur (æqualiter enim grauitas & humidis & siccis natura inesse solet) nō amplius mens nostra id, quod in ijs, quæ fiunt, probabile atque consentaneum est, sequens laborabit ut intelligat, quomodo aqua ad terram redacta per hoc, quòd uapores qualitatem mutant, uniformem adipiscatur naturā. Siccum enim & ponderosum, proprium fuerit eius, quæ circa terram esse intelligitur, quantitatis, in quam exustus uapor transmutatur. Ac mihi haud alienum fore uidetur, si inhærentes huic principio non dimittamus consequentiam scrutationis, ad quam per probabilia atq; uerisimilia commentatio progreditur quasi manuducens ad ueritatem. Videtur enim idcirco mare quoq; semper intra suos terminos manere, quòd paulatim id, quod ei per aquas accedit, incrementum per uapores sursum uersus exhauritur: calore, qui suprà imminens eos fouet, cucurbitulæ in modum id, quod tenuium partium est, in natura humorum,[a] attrahente. At in mediterraneis & ad aquilonem magis spectantibus locis ambientis aeris frigiditas aduersari sermoni uidetur: quippe idcirco, quòd in his partibus mare non uehementer calefiat, uaporum expiratione & exhalatione cessante. Huic oppositioni duplici ratione satisfieri potest: primùm quidem, quòd unum & secum penitus continens sit mare, etiamsi in innumeros diuisum sit sinus, nusquam à sui coniunctione diuulsum, ut si mare australe perpetua præsentia caloris supra modum exuratur, ea, quæ illic diminutio fiat, in refrigeratis partibus sentiatur, aquarū cursu ad id, quod semper[b] euacuetur, prona sui natura spontè transmanāte: deinde uerò quòd etiam omne mare salsugo sit, quæ propter uaporum expirationem & exhalationem ex omni aqua fit: ex æquo constat, neutrumq; testimonio quicquam opus habet. Proprium enim salis cuiusq; naturæ est siccitas. quòd si ex æquo qualitas hæc cum omni mari permixta est: nimirum in omni parte similiter, quod sui officij est, salsugo simul efficiet. Omnis enim natura prorsus quod suæ uirtuti conueniens & accommodatum est, efficit. ut ignis urit, nix refrigerat, mel dulcedinem addit: ita etiam sal omnis exiccat. Quocirca quoniam in omnibus partibus maris salis uis exiccatrix mari unà permixta est, hoc ad commoditatem uaporum expirationis & exhalationis diuina sapientia prouidente (exprimit enim quodammodo & extrudit è mari salsugo quicquid in aqua tenuiorum partium est per insitam naturæ duritiem & asperitatem

[a] Videtur esse locus corruptus, & pro [illegible], legendum, [illegible].

[b] Locus corruptus.

dominans

dominans in humore:) nullo modo à probabilitate atque uerisimilitudine alienum erit, si quis putet, aere per uapores hauriente atque delibante mare, ex omnibus partibus humorē æqualiter absumi. Iam uerò quòd omnis liquor, qui in aere sit, in nubem cogatur, atque illinc imbres ad terram defluant, quum superior oratio demonstrauit, tum prophetia docet, quæ Deo opus eiusmodi tribuit & assignat, ubi dicit: Qui aduocat aquam maris, & effundit eam super faciem terræ: tum alia multa: tum quòd omnes nubes à suprà imminente calore torreantur & exurantur, ac penitus exarescant, etiam hoc per usum discimus & effectū. Reliquum est igitur, ut non prætereamus eam, quam ex modò dictis consentaneum est nobis existere oppositionē. Dicit enim aliquis eas, quæ antehac excussā atque explicata sunt, sequens, quòd per exemplum & similitudinem olei modo didicerimus, subiecti quidem id, quod materiale sit, etiam post exustionem non perire, sed in aerem & efficientiam ignis ad terrenum quiddā redactum transire. quum autem humor per contrariam qualitatem dissipatus euanuerit, qui potest humida natura semper absque deminutione permanere, calida natura semper uaporum liquorem torrente, & in aridam qualitatem immutante: quemadmodum commētatio secundum id, quod probabiliter ex præcedentibus consequitur & efficitur, per ea, quæ excussa sunt, demonstrauit: Si igitur humor quidem exudat, à calore autem humor facilè confici et uinci potest in tenues & indiuiduas particulas per uapores diffusus: omnino necesse est, ad aridam qualitatem humore transeunte, ueriorem illum sermonem putare, quo dicitur, quòd sit aquarum copia quædam & abundantia, quæ semper suppleat id, quod ab igni absumatur. Ac forsitan aliquod etiam testimonium ad eiusmodi opinionem assumpserit à scriptura: quòd apertæ sint cataractæ cœli, quum terram submersam esse oporteret, magna altitudine supra omnem montium uerticem aqua extante & eminente. Ego uerò scripturæ quidem oppositionem per alterum scripturæ locum compensari, & ad concordiam redigi posse dico. noui enim abusionem diuinorum uerborum in sacræ scripturæ consuetudine, quid significet per uerbum aperire. quid item per uerbum claudere indicet. manifestum est enim, quod id, quod clauditur, aperiatur: item id, quod aperitur, claudatur. Quoniam igitur quum siccitas aliquando temporibus Heliæ obtineret, ita scriptura dicit: Clausum est cœlū ad annos treis, & menses sex. huius nimirum cœli, quod clausum erat in tempore imbrium penuriæ, cataractas apertas fuisse, locum scripturę opinor significare. Atqui tūc per preces Heliæ nubes è mari cùm extitisset, cœlū eis per tēpus pluuium imbresque continentes aperuit. Ergo apertè demonstratur per hæc,[a] quòd ne tunc quidem unquam firmamentū cœli diductū ex iis, quæ suprà sita esse dicuntur, aquis præcipitauerit imbrem: sed cœlum dici terrę circumfusum aerem, qui uaporum coitionē & concretionē terminat atque definit: qui tenuissimæ atque subtilissimæ superi cœli terminus est naturę: post quē nihil quicquam eorum, quæ ponderosæ naturæ sunt, ullā uim (ulterius) ascēdendi habet: nō nubes, nō flatus, nō uapor, non exhalatio, non uolucriū natura. Quod igitur supra caput est, scriptura cœlū appellare cōsueuit, uolucres

Psal. 77.

[a] Locus miserè corruptus & laceratus.

Psal. 8.

cœli dicens,quæ hunc aerem transuolant,uerumetiã si hæc ita sint, nondũ alterũ nobis oratio soluit,quemadmodũ in siccũ quiddã & aridũ uapores mutati nõ minuant humorẽ,qui uigore præualentis calidæ naturæ absumitur? Aduersus hæc sanè non alienũ fuerit, aliam excogitare cõsequentiam,quæ cum commentatione sermonis congruat atq; concordet. Forsitan enim si maiorẽ industriã & diligentiã adhibuerimus,eam quã de hac quæstione opinionẽ habere conuenit,assequemur. Audiui prophetiã magnificentiã diuinæ potentiæ per miracula,quæ in creatione rerũ animaduertuntur,exponentẽ,dum dicit:Quis aquã manu mensus est,& cœlũ palmo,& omnẽ terrã pugno? [a] Quis ponderauit montes statera, & saltus libra? Per quæ apertè prophetã opinor docere, quòd unũquodq; elemẽtũ suis spatijs circũscriptũ sit,cõprehensiua potẽtia Dei,quã manũ & pugnũ & palmũ nominat,peculiariter unãquanq; rẽ intra conueniẽs & iustũ spatium coercente. Si igitur per diuinã potentiã cœlũ mensura continetur,& manu aqua,& pugno omnis terra,& ponderantur saltus & rupes,& mõtes certo pondere definiti sunt: prorsus necesse unũquodq; in sua mẽsura atq; pondere manere,ita ut neq; incrementũ,neq; deminutio in ijs,quæ à Deo dimensa sunt,& ab eo continẽtur,accidere posit. Si igitur neq; additamentũ,neq; deminutionẽ circa res accidere prophetia testatur: prorsus in suis unũquodq; mensuris in perpetuũ permanet natura uertendi, quæ rebus in esse intelligitur, omnia inuicẽ mutante,& unũquodq; in alterum transformante,ac rursus è diuerso etiã ab illo permutationẽ & conuersionem in id,quod ab initio erat,reducente. Ac quòd humidus quidẽ hic uapor, postq; in flãmea natura fuerit,in terrenã qualitatẽ trãseat, in aridũ per concremationẽ mutatus,id in superiorib. uerbis per exemplũ olei mediocriter intellectũ est. dispicere aũt cõuenit id,quod deinceps cõsequitur: an materia uaporis in contrariã qualitatẽ mutata, possint supra manere illæ reliquiæ uaporis: quodcunq; tandẽ ratio intelligit & animaduertit id esse, quod per exustionẽ in tenuius quiddã, & id, quod tolli nõ põt,ac magis in sublime fertur, transmutatũ est? Enimuerò opinor etiã de illa re posse [a] per nota nobis exẽpla atq; similitudines fieri cõiecturã. Neq; ẽm in hoc exẽplo tenues lucernæ uaporis & fuliginis particulæ in perpetuũ in aere sublimes permanent: sed à tenuitate atq; subtilitate aeris, ad cognatas & sui generis res,terræ,parietibus,& tecti lacunaribus,tignis, circumlitę dimittuntur. Quocirca cõsentaneũ est etiã de illa re idẽ arbitrari, nẽpe q̃ à flatib. subuectus uapor ad superũ & ardentẽ locũ, etiã mutata humida qualitate materiã cõseruet. aridus aũt factus ad cognatas & sui generis res detrahatur,ac terræ restituatur. Solet ẽm naturaliter unicuiq; rei insita esse uis attrahẽdi id,quod sibi affine atq; cognatũ est: ut nullo modo ab eo, quod consentaneũ atq; probabile est, eiusmodi opinio aliena sit, q̃ ad aridũ & terreũ quiddã uapor redactus ariditati & siccitati terræ cõmixtus sit. ac si oleacea quidẽ omnis humidæ essentiæ natura esset, omnino propter crassitudinẽ qualitatis in nigrorẽ eiusmodi uaporũ colorẽ exustio cõuerteret: atq; cuius perspicuũ esset id, quod fieret, quippe eo quod hãc formã reciperet,

[a] Vetus trãslatio habet, & librauit in pondere montes, & colles in statera?

Cic. lib. 2. de nat. Deo. pag. 77.

[a] Locus corruptus & mutilus.

Locus corruptus & mutilus.

peret,ostenderetur.sed quoniam tenuissima clarissimaq; pars aquarū naturę ad uapores redigitur:atq; isti secundū eā,quā antè reddidimus ratione,in ignē delati humidā qualitatē in aridā trāsmutāt: necesse est omnino, ut purū & aeriū id esse putetur,quodcūq; tandē etiā id esse cogitatio comprehendit,quod tenuitate sua effugit animaduersionē. Quòd si quis sensum certiorē esse putat,q; id,quod ratione percipitur, & oculo indiuidua illa uisumq; effugientia corpuscula spectare desiderat: cuilibet eiusmodi particularū,plenū atq; refertū aera uidere licet, quū infusus per fenestrā radius magis perspicuā effecerit illā partē aeris, q̃ per radij splēdorē fuerit illustrata.Quod em̃ propter tenuitatē in eiusmodi aere oculi assequi nō possunt,id per radiū innumera multitudine in aere ali uidetur.Qui igitur oculum in hæc intenderit,deprehēdet tenues illas particulas deorsum uersus, impetu suo semper deferri atq; delabi.Quod aūt in parte aeris ostenditur, argumento est, etiā in uniuerso eiusmodi rem esse. Qm̃ secū cōtinens est rerū uniuersitas,atq; ex partib.totū cōpletur.Quòd si semper tenuiū horū & indiuiduorū corpusculorū lapsus per aerē ad terrā defluit:atq; certū est q; non ætherea species in hæc cōminuta dissipetur (ignis em̃ natura in tenues particulas cōminutionē atq; diffusionē nō admittit:)omnino credere necesse est,illarū rerū materiā descendere,quas res per uapores ascendere superiori sermone explicatū est,ut humidę quidē quū sint,per calidā naturā sursum trahantur, exustæ uerò atq; in terreū quiddā redactę nō amplius in igni contineantur,sed in terrā denuo restituantur.Quēadmodum aūt cibo in nobis per concoctionē in tenuē quandā qualitatē mutato, ad quancunq; partē corporis per digestionē delatus fuerit,ad illius incremētū redigitur id, quod digeritur: quūq; uaria sit in constitutione corporis mēbrorū differentia,in humido & sicco,in calefacienti & refrigeranti, ad quodcunq; mēbrū cibi pars accesserit, illud euadit quod subiectū secūdū naturā est:atq; id,quod præualet ac dominatur, cōmodè & opportunè adiungit sibi tenues digesti cibi particulas:eodē modo latenter,atq; ita,ut ne animaduerti quidem possit id,quod terrę semper adijcitur,per indiuidua illa corpuscula incremētū fit, propterea q; cū omni subiecto corpuscula illa coalescētia,quodcūq; secundū essentiā fuerit id,quod recipit ea,in illā naturā transeunt atq; mutantur:atq; in gleba,gleba fiunt:in arena,arena:in lapide, lapis: & in omni re ad eundē omnino modū.quodcunq; em̃ ex reb.solidis fortè fuerit id,quod receperit,in id,quod præualet,transmutantur.Quòd siquis duritiē lapidis nō putat esse eā,quæ eiusmodi additamentū facilè admittat,etsi sermo sibi cōstat,nec quicq; obstat, quo minus consequatur & efficiatur,quod propositū est:tñ ego aduersus eos, qui ita sentiunt,opinor opus esse contrà pugnare, nihilominus em̃ cōmentatio probabilitatem habebit:quū terreū illud corpusculū supernè affluens per flatus ab eo,quod nō admittat ad id,quod unà coalescat, trāsuehatur.Sed forsitan dicit aliquis, nō ad propositū atq; intentionē propriā sermonem nostrū spectare.propositū em̃ à nobis fuisse, ut demonstraremus humidā naturā usquequaq; permanere in ea mensura,quā ab initio nacta sit:sed imprudentes eò delabi,ut contrarium probemus.Siue em̃ in igni maneat id,

a Locus mutilus uidetur, deesseque dictio, γῆν, quam suppleo.

Pro ἀναμίγνυται, ἀναμίγνυται lego. Cic. lib. 2. de nat. Deo. pag. 77.

a Videtur sibi contraria dicere supra. b. 9. & infra. d. 4.

quod exudat, & per uapores subuehitur: siue etiã siccatũ denuo in [a] terrã redeat: par alterutro modo aquæ deminutio erit: ac nihilominus propter hanc probationem humoris copia atque abundantia necessaria esse demonstratur, propter eam, quæ in perpetuũ prorsus fiat liquoris absumptionẽ. Igitur necessarium fuerit aduersus hunc sermonẽ rursum naturã rerũ considerare, ut per eam nobis cõmentatio ad propositũ atque intentionẽ prosperè procedat. Quæ igitur est natura? Nihil ex ijs, quæ in constitutione mundi terrestris in elementis cernuntur, ea conditione ab opifice summo rerum factũ est, ut non conuerti, neque unũ in alterũ immutari posset: sed omnia alia in alijs sunt, atque alia cum alijs permixta atque contẽperata sunt, mutatrice ui per quandã circularẽ & in orbẽ redeuntẽ cõuersionẽ omnia terrena alia in alia mutuo traducente, ac rursus aliud ab alio ad seipsum reducente. Quum autem ipsa transmutatio unius in alterum continenter in elementis repræsentetur & exerceatur, omnino necesse est, ut alia inuicẽ in alia transeant, tum aliud ab alio discedentia, tum rursus pari modo atque ratione aliud ad aliud accedentia. Non enim horum aliquid in sese conseruari posit, nisi cum altero genere commixtio atque consociatio contineat naturam. Qui igitur dicere quis posit per quatuor illa (corporum genera) mutatricem & traductricem uim in orbem circuire? non enim omnia alia ex alijs oriuntur: neque æquabiliter unius in alterum mutationis ambitus per unamquãque rem peragitur: sed aqua quidem per uapores in aera subuehitur: uapores autem posteaque flammam [a] aluerunt, rursus terræ restituuntur, ueluti cinis quidam facti, post consuetudinem, quã cum igni habuerunt: terra uero his rebus receptis inhibuit atque repressit in se cursum unius in aliud mutationis. nondum enim excussum est, an natura aquæ originem habeat ex terra. Restat igitur, ut consideremus & scrutemur, an fieri posit, ut terra mutetur in aquæ naturam. Ac nemo prorsus garrulitatis & futilitatis nos insimulet, per quas res fieri posit inquirẽtes id, quod in his quæstionibus consequens & consentaneum est. Videmus igitur multas res aridas & siccas ex naturali quadam proprietate sponte sua liquescere, & ad humorẽ redigi. quale uidere licet in sale, tum eo, qui effoditur, tum qui ex quodam humore exusto & exiccato conficitur. cuius proprietas quidem ariditas & siccitas est: sed siquis humor eum attigerit, liquefit, & siccitatem suam cum humida qualitate permutat. Ita animaduerti etiam mellis naturam, aridam & siccam quodammodo fieri torrendo, ac rursus ex circunstantia quadam in liquorẽ resolui. Sed omittantur hæc. præstat enim ex principio quodam necessario commentationi probabilem consequentiam dare. Non unam in unoquoque elemento censemus esse qualitatem, per quã & compleatur subiectũ, & ab elemento contrario separetur: sed in diuersis unumquodque deprehenditur qualitatibus. quarum aliæ nullã inter sese cõmunionẽ atque societatẽ habent, aliæ aũt æquabiliter inesse animaduertuntur, utpote accõmodatæ atque conuenientes cum ijs qualitatib. quæ inter sese pugnãt. ueluti in terra atque aqua, insociabiles quidem inter se sunt siccitas & humiditas: ex æquo autem utrisque horum adest, frigiditas uniens quodammodo per sese pugnãtia. segregatur

turritem aqua ab aere per eam repugnantiam, quæ intercedit inter ponderosum & leue: sed etiam inter hæc mediam se gerit ea, quæ æquabiliter utriusque naturæ inesse animaduertitur, frigiditas. rursus disside t aer ab igni ea pugna, quæ est inter calidum & frigidum aduersans: sed qualitate leuitatis cum eo consociatur, atque naturalis eorum repugnantiæ quasi conciliatrix quædam communio leuitatis existit. præterea ignis à terra dissidet eo, quòd hæc grauis, ille leuis est: sed ariditas & siccitas utrisque communis est, atque per hanc fœdere quodammodo inter sese dissidentia coniunguntur. Sed quur hinc scrutationem exordior? quia frigiditas similiter quidē & terræ & aquæ & aeri inesse animaduertitur: sed maiori ex parte cum humore consociatur, conseruans quodammodo per sese aquæ naturam, per eam, quam habet cum calore repugnantiam debilitans & infringens nocumentum existit ex siccitate et ariditate. Vt igitur calori insita siccitas est, nec solus in altero ignis ostendi potest: ita consentaneum est dicere humori frigiditatem unitam esse, propterea quòd opus est, ut utrique eorum, quę & in igni & in aqua esse animaduertuntur, contraria qualitas insit, & humiditas quidem siccitati, caliditas uerò frigiditati repugnet. Si igitur demonstratum est, quòd etiam frigiditas haud minus quàm humiditas habeat uim aquam complendi, consequens atque consentaneum fuerit existimare, quum frigida qualitas (quod ad potentiam attinet) naturaliter etiā terræ insita sit, tum aquam in terra, tum terram esse in aqua. Naturalis enī humidi cum frigido coniunctio alterū ab altero penitus disiungi non sinit: sed etiamsi forte aliquando accidat, ut horum alterutrum per se solum sit, nō plenè atque perfectè solum est, sed potentia utrumque simul in uno animaduertitur inesse. Quēadmodum enim humore in aera diffuso, refrigeratio quoque uaporū particulas consequi solet: ita uice uersa, frigiditate in imo terræ uersante, nec humiditas quidem à coniuncta qualitate frigiditatis abest, sed frigida uis naturaliter insita terræ, ueluti semen quoddam naturæ humoris existit, semper per sese coniunctam sibi qualitatem producēs, unius in aliud mutandi efficacia, terram per uehementem refrigerationem in aquæ naturam transmutāte. Atque harum rerū siquis rationem in nobis reposcat: qui fiat ut unius in aliud conuersio duri ac solidi in humidum ac liquidum mutationē efficiat? æquè atque in cæteris etiam omnibus hærentes non habebimus aliquid certi, quod respondeamus. qui enim aqua diffunditur in aera, atque ipsa grauis atque deorsum natura uergēs ab illo, qui leuis est, subuehitur? Aut qua ratione unius in alterum conuersio in quod ponderosum est, in leue trāsmutat? Quòd hæc quidē fiant, sensu deprehendimus, sed oratione exprimere opera naturæ nequimus. Quòd si quis experientiam pro testimonio eiusmodi opinionis admittat productis testibus sermonis puteorū fossoribus, facilè rem demonstrabimus. Nam quū supra eas aquas, quę in imo terrę reperiuntur, aridā terrā perfodiunt deorsum uersus opere progrediētes nō statim collectionē aquæ reperiūt: sed primū quidē tactu iudicāt terrā humoris expertē nō esse, deinde per profundū ad id, quod magis refrigeratū est, tēdētes lutosiorē glebā offendūt, posthęc ubi ad id, quod magis refrigeratū sit, opus aperiēdo & excauādo

deprimitur:ſudor quidam obſcurus apparet:deinde quũ lapidoſa quædã
durities inciſa fuerit, tũc ſub fundo lapidũ,quò calorẽ ſolis,crebritate atq;
denſitate lapidum prohibente nõ amplius penetrare,magis ueriſimile eſt:
tenues quædã aquæ uenæ procedẽte opere aperiuntur,à quib. undiq; cir
ca imũ putei collatione atq; collectione facta puteus abũdat aqua. Quod
igitur hic circa manufactã concauitatẽ fit, collato undiq; atq; collecto eo,
qui circa puteũ cõprimitur, humore,hoc conſentaneũ atq; probabile eſt
a Videtur locus corruptus. in omni fieri loco, & eam aquam,[a] quæ per tenueis & minutos humores
ſemper cõfertur & colligitur,per uenas quaſdã ad latiores diduci meatus,
b Locus uidetur mutilus. quum iam tenuis illa confluxio ſecum fuerit unita. Sic igitur[b] (de terra) ge
neratur aqua, frigiditate quidẽ terrã liquefaciente, humore uerò ex frigidi
tate naſcente atq; coeunte, & totam aquæ naturam in ſeſe perficiente: un
de coacta iam atq; conglobata, flumenq; effecta, qua facilem curſum repe
rerit, ibi terram aperit:atq; id fons uocatur. Frigiditatem aũt aquarum or
tum præcedere, maximo eſt argumento, quòd loca ad ſeptentriones uer
Locus mutilus. gentia, quę omnium (maximè) frigida ſunt, aquis abundãt. nam alioqui ſo
li expoſiti atq; auſtrales partes aquis æquè atq; ſeptẽtrionales loci irriguę
eſſent, ſi defectus atq; penuria refrigerationis humorũ ortui nihil officе
ret. Quemadmodũ autem ex imbrium continuatione aqua collecta ex cõ
fluxione guttarum torrens fit. ſed ſi quis ipſas per ſeſe guttas intueatur, e
xiguum quiddam atq; pro nihilo eſſe uidebitur, quod in unaquaq; con
ſpiciatur:itidem etiam ex imo ſemper minutatim humoris quantitate ori
ente atq; coeunte, quum unum ex multis flumen multorũ exiguorũ col
lectio facta fuerit, id in amnis naturã euadit. Ac ſi quis has circunſcribit ac
reprobat opiniones, unde perenneis fluuios exiſtere conſuerit: nunquid
aliquos lacus intra ſinus terræ eſſe ſuſpicabitur? At etiam hi prorſus, niſi
quid habeant quod affluat (eis) breui exinanientur: itaq; neceſſariò ſubter
hos etiam alteros ſitos eſſe exiſtimabit, atq; huius conſequentia ſermonis
etiã id, quod hos alteros repleat, requiret. quòd ſi alios (etiã) lacus ſubter
illos ſitos eſſe ponat, etiam aliorum ſupplemẽtum quænã habeat ſubſidia
neceſſariò perſcrutabitur, atq; ita in infinitũ ſermo progrediens nuſq; cõ
ſiſtet, lacus lacubus ſuperimponẽs, ne lacus, qui iuxta fontes ſint, deficiãt,
donec extremorum ſubſidia deprehenderit, per quas aquę natura initium
ſumat. Quam nunc ueriſimile eſt primæ aquę naturę cauſſam inuentũ iri,
hanc multo magis rationi conſentaneũ atq; probabile fuerit circa fontiũ
cõſtitutionẽ atq; collectionẽ mẽte animoq; concipere, & nõ ſubterraneos
illos lacus imaginari, in quib. ſtatim aquæ decliuis ac deorſum uergens na
tura ex aduerſo contra orationẽ cõſiſtit. Qui eñ ſurſum uerſus fluet id, cu
ius natura ſuũ curſum deorſum uerſus habet? deinde uerò quantã etiã illo
rũ lacuũ magnitudinẽ eſſe cõtinuus tã multorũ aquarũ effluxus cõiectu
rã facere atq; exiſtimare dat, ut tm̃ profundẽs in tam lõginquis tẽporibus
maneat inexhauſta, nemine id, quod effluat & ex imo cõtrà inducente?
a Locus mutilus uidetur. Verùm per ea, quæ quæſita atq; excuſſa ſunt[a] perſpicuum fuerit, q; flu
mini quidem non deſit id, quod aquã ſuppeditet, quippe quũ terra in hãc
trãſmutetur; moles aũt terræ per id, quod elabẽdo ſubducitur, nõ minui
tur,

tur, quippe ea, quæ quoq; tēpore fit, aridorū uaporū mutatione quicquid ſemper de mole deminuatur, replēte. Quæ quū fiāt, nō ita amplius nobis elemētorū aliorū in alia mutatio claudicare uideri poſsit: ſed per id, quod conſentaneū eſt atq; ex antedictis efficitur, oratio currēt, dū uniuſcuiuſq; elementi in alterū cōuerſionē ortū eius, in quod mutatū fuerit, atq; ab illo in id, quod ab initio fuiſſet, reſtitutionē eſſe uidet. Verbi gratia. Aqua in aere per uapores ſubuecta, aer facta eſt. aer humectatus in ſupero ardore exiccatus eſt. quod terreū in humore erat, per naturā ignis ſecretū atq; ſeparatū eſt. hoc in terrā redactū per frigidā qualitatē in aquā mutatū eſt. Atque ita abſq; ullo negotio atq; impedimēto cōtinua elementorū unius in alterū cōuerſio eſt, ita ut nullū in his abſumatur, nullū augeſcat atq; redundet, ſed in ijſdē, quas ab initio habuit, maneat in perpetuū menſuris. Quocirca conſequentia earū rerū, quas quæſiuimus & excuſsimus, per aquas quæ ſupra firmamentū ſitæ ſunt, aliud quippiā atq; humidā naturā intelligendū eſſe præbet. ſi modò ex ſupradictis animaduertimus & intelleximus, q̄ natura ignis humoris conſumptione nō alatur. Oſtenſum eſt em̄ per ea, quę examinauimus, quòd calidū frigido nō alatur, ſed extinguatur, itemq; aridū ab humido deleatur, & cōficiatur, nō augeatur. Sed (iam) tēpus fuerit ad alterā partē quęſtionis cōmētationē cōuertendi, qua ratione poſt tertiū diē omnes cœleſtes flāmeæ luminaria ue facta ſint: ac quòd diuinū quidē aliquod uerbū imperatiuū unūquodq; miraculū, quod fieret, præcederet, ita hiſtorico more narrando ſublimes ſententias nos Moyſe docēte,[a] in ſuperioribus uerbis tractauimus & oſtēdimus. in quibus hoc animaduertimus, non iuſſum, nō mandatū, quod uerbis fieret, diuinā eſſe uocem: ſed artificioſam ſimul & ſapientē uim atq; potentiā cuiuſq; eorū, quæ fiebant, per quā efficiuntur ea, quæ in rerū natura ſunt, miracula, id uerbū & orationē Dei eſſe, & dici: item, quū omnis aceruatim, collectim, atq; repente creaturæ plenitudo per primā Dei uoluntatē creata ſit, eum, qui neceſſariò ſecundū inſitā rebus uniuerſis ſapientiā conſequitur, modum & ordinē ad uniuſcuiuſq; elementi inſtitutionē atq; deſignationē à diuinis iuſsis nihil diſcrepare, ſed ei cōſentaneū atq; cōuenientē eſſe. Rem em̄ paucis cōplexus in prima ſub ſenſum cadentis creaturæ productionē atq; repræſentatione cōprehendēdi uoce Moyſes rerū naturā uniuerſam indicauit, quū dixit: In principio fecit Deus cœlū & terrā. Quum igitur dixiſſet, q̄ plenitudinē & congeriem rerū feciſſet, deinceps ordine quodam naturali, eam, quæ fiebat, rei cuiuſq; inſtitutionē oratione deſignat. Facta eſt igitur unà cum omnibus rebus cæteris lux: ſed quandiu ſplendoris expertes creaturę partes, illuminatrici facultati officientes manebant, non protinus rebus omnibus præluxit: ſimulatq; aūt à Deo creaturæ data eſt occaſio ad ſui digeſtionē, ignea atq; illuminatrix uis leuitate agilitateq; naturæ ante res cæteras emicans atq; exiliēs creaturæ præluxit. atq; initiò quidem tota circa ſeipſam collecta atq; coaceruata erat, uniuerſitatēq; rerū circumibat. poſthæc uerò rurſus proprijs particulis ad cognatas ſibiq; accōmodatas res[b] (redacta) dirępta ſeparataq; eſt. Perſpicuū eſt em̄ ex ijs, quæ uidentur, q̄ non una illuminatricis naturæ uis ſit: ſed ſiquis generali quidem

a Locus corruptus uidetur et mutilus. ὑπὸ τοῦ μωϋσέως ἐγρηγορότως ἅμα τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων διδάσκοντος: legendum puto, ἐγρηγορότος ἅμα τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων διδάσκοντος: aut certè poſt ἐγρηγορότος, interponendam dictionem copulatiuam, καὶ. Sed in his temerè diuinare periculoſum eſt. non enim dubito, quin in multis locis extent exemplaria lōgè, quàm hoc, emēdatiora, et in huiuſmodi locis deprauatis propemodum facilius eſt ſententiam diuinare, quàm ipſa uerba genuina authoris aſſequi coniectura.

b Videtur locus eſſe ualde mutilus & corruptus.

quidem uerbo unum quoddã lumẽ nominet id, quod ex omnibus colligitur atq; coaceruatur, non errauerit: quoniam etiam diuinus sermo singulari uoce ab initio uniuersum designat, lucem, non luces fieri iubens. Si autem ea, quæ apparent, aliquis spectet, magnam illuminatricis uirtutis differentiam in rerum natura animaduertet. Vnde etiam psalmorũ author: Ei, qui fecit, inquit, lumina magna solus: & alia gloria solis, inquit, apostolus, & alia gloria lunæ, & alia gloria stellarum. stella enim à stella differt in gloria: quasi magna prorsus in lumine differẽtia sit. Nam si etiam omnia, quæ Paulus enumerauit, naturaliter illuminare solent, atq; unumquodq; in peculiari quadã uirtute ac gloria deprehenditur: haud alienũ fuerit, unum lumen uniuersa singulari uocabulo nominare: sed inconfusam & distinctã in his differentiam considerare. Quòd si hæc ita sunt, nõ opinor nostrã opinionẽ ab eo, quod probabile atq; consentaneũ est, aberraturã esse, si hoc Moysen intellexisse existimemus, q ab initio quidem omnis illuminatrix uis apud seipsam coaceruata atq; collecta, facta sit lux: sed quoniã magna quædã in illo subtili & agili, ratione maioris & minoris, differentia in uniuersarum rerum natura esse cernebatur: tridui temporis spatium satis fuit, ut horum unumquodq; perspicuè & absq; confusione alterũ ab altero diduceretur atq; secerneretur, ut id quidẽ, quod ex ignea natura summè subtile & leue ac planè materiæ expers esset, in summo loco sub sensum cadentis naturæ uersaretur: quam partẽ ea, quæ mẽte cernitur & incorporea est, excipit natura: quicquid autem & tardum & ignauum esset, intra complexum tenuis & leuis (illius) circa sese coiret: atq; hoc rursus, pro differentia insitæ sibi proprietatis in septem partes secaretur, omnibus particulis lucis, quæ & æquales & eiusdẽ naturæ essent, pro cognatione inter sese coalescentibus, & ab ijs, quæ alterius generis essent, separatis atq; diremptis. Sic igitur quicquid solaris naturæ, illuminatrici naturæ inspersum erat, quũ omnes hæ particulæ aliæ ad alias concurrissent, unũ magnũ (lumen) factũ est. itidem etiã in luna, & in unaquaq; cæterarũ tum errantiũ, tum inerrantiũ & fixarũ stellarũ, uniuscuiusq; particularũ ad sui generis res concursus unũ quiddã ex ijs, quæ (in cœlo) apparent, efficit, atq; ita uniuersa facta sunt. Satis autem magno Moysi fuit, quum maximè insignia duntaxat in his nominasset, magnum luminare & minus, reliqua omnia generaliter stellarum nomine appellare. Quòd si mentis nostræ crassitudo laborat eo, quod subtilitatem diuinæ sapientiæ assequi non posit, nemini id mirum uideri debet inopiam naturæ nostræ spectanti, si gratum & iucundũ fuerit, nõ si à nulla re aberrauerimus, sed si unã saltem aliquã rem assequi potuerimus. Atq; hæc dico ad illã quæstionẽ respiciens, quæ ratio tridui huius spatij sit, ut tãtũ tẽpus satis esset ad uniuscuiusq; eorũ, quæ per lumen cernũtur, separationẽ atq; digestionẽ. Perspicuũ est enim, quòd omnino aliqua ratio subsit, etiãsi maior sit ea, q̃ ut à nobis cerni & animaduerti posit, qua cõuenit spatiũ tẽporis huius, quod sumptum est ad digestionẽ illuminatricis naturæ, cum ea, quæ ad mensurã redacta est, tẽporis prorogatione, & quantitate eius, qui in motu consistit ignis efficaciæ atq; operatiõis, quũ luminũ distinctio propter luminariũ peculiarẽ naturã ita direm-

Psal. 135.
1. Corinth. 15.
φύσεως, ἐξίσωσις.
καθ᾽ ἑαυτό, ἰσ᾽ ἑαυτό.

dirempta atq; diuisa sit, ut infinitæ hæ luminum differentiæ ad proprium & accommodatum unaquæq; situm secernantur, à naturali proprietate il lic collocatæ: quò insita uis unamquãq; duxit, nulla in his perturbatione ordinis atq; confusione existente, propterea q; secundũ impositã unicuiq; naturalẽ proprietatẽ, ordo in eis à diuina sapiẽtia statutus sit, quẽ transgre di non possint: ut illa quidẽ supremã obtineant regionẽ, quæ magis, q̃ omnis natura quæ in sublime fertur, ad supera ferãtur. atq; in illis rursus aut in medio collocentur, aut australia quædã sint, aut septentrionalia, aut eã regionẽ, quæ inter has intercedit, occupent, aut lacteũ, aut Zodiacũ circulum repleant: ac rursus in hoc uel hanc, uel aliã sideris circunscriptionẽ efficiant: atq; in sidere rursus nõ temerè atq; fortuitò unaquæq; stella, quæ in illa figura collocata sit, uel hunc, uel illũ situm habeat, sed æquabiliter quò ea, quæ naturaliter insita est ei, proprietas eam abduxit, illic maneat? in immutabili constantia atq; stabilitate, propriæ naturæ ui, iuxta opificis sapientiam coercitá atq; circunscripta. Hæc & eiusmodi sunt, quæ mens intuens æstuat & quasi uertigine laborat, suamq; tarditatem damnat, quæ nõ possit excogitare rationẽ, quo pacto tridui temporis spatium, ad digerendum atq; discernendũ tam multas stellas satis fuerit? Aut quomõ propter infinitã inerrantium stellarũ sphæræ ab terrestribus distantiã, in medio uniuersi spatij solarem naturã magna sapientia Dei collocauerit? ut ne prorsus in tenebris uitã degeremus, q; is, qui à stellis editur splẽdor, prius q̃ ad nos perueniret, in eo spatio, quod intercedit, absumeretur: cuius rei gratia illuminatricẽ solaris naturæ uim à tanto spatio supra nos posuit, ut neq; longinquitate spatij radius obscuraretur, neq; nimia propinquitate molestus esset? aut, qua ratiõe id quod materię crassitudinisq; plus habet, è superis rebus (lunare corpus dico) infrà atq; deorsum detractũ sit, & circum terræ proximum locum uersetur atq; feratur? cuius media quodammodo cernitur esse natura ex æquo particeps tum lumine carentis, tum illuminatricis uirtutis. nam proprium quidẽ ipsius splendorẽ naturæ crassitudo debilitat & infringit, sed radio solis ex aduerso illuminante illuminatricis naturæ non penitus expers est. Sed rationem quidem elucentis in unaquaq; re sapientiæ uidere, inopia naturæ nostræ non potest: attamen secundum eum, qui in creatione rerum à legislatore expositus est, ordinem quandam in ijs quæ facta sunt cernere consequentiam, hoc opinor posse ab ijs, qui mediocriter norunt id, quod consequens & consentaneũ est, uidere, per quasdam coniecturas utrunq; animaduerti. Quamobrem eorum, quæ facta sunt, continuam seriem repetamus. est autẽ hæc. Quum generalis & uniuersalis lux propter agilitatẽ atq; celeritatẽ ante res cæteras edita apparuisset, consequuta est firmamenti circunscriptio orbiculato rotundoq; ambitu ignis definita. Leui aũt natura à grauioribus separata, consequẽter graues & ponderosæ qualitates aliæ ab alijs distinguũtur terra & aqua discretę. infera autem natura, disposita atq; digesta, tenuis & leuis sublimisq; natura, propterea q; nõ omnis eiusdẽ ipsa secum naturæ esset, in eo, quod intercessit, pręteriti temporis spatio à cõmuni massa atq; cõgerie ad eiusdẽ generis proprietates deducitur atq; discernitur. in qua

infinita

infinita multitudo stellarum explicata secundum insitam unicuique parti naturalem proprietatem ad suum creaturæ locum recurrit, atq; in suo una quæq; loco uersatur, ac neq; à continuo perpetuoq; cursu desistit, neque transfertur ab eo situ, in quo est: sed ordo quidem in his immobilitatem habet, natura uerò perpetuam mobilitatem. Atque deinceps is qui secundum locum post uelocissimum motum obtinet, suo cusu inferiorem circulum occupat. ac rursus à tertio & quarto, & ad septimum usq; pro ratione celeritatis naturæ, tanto magis infra superius sidus unumquodq; locum occupat, quãto tardior ei quàm superioribus ad motum natura est. Hęc igitur quarto die fiunt, non tunc luce creata, sed illuminatrice proprietate pro cõmoditate suæ naturæ in unum congesta atq; coaceruata, quum cæteræ stellæ emicuerunt & emerserunt in apertum, tum illæ, quæ in corpore maiore q̃ cæteræ conspiciuntur, sol & luna, quorum natura quidem in prima congestione lucis materias adepta est: unius uerò cuiusq; coitio atq; constitutio (quoniam omnino tẽpore mouetur, quicquid mouetur: atq; particularũ mutuo inter sese cõcursu etiam temporali quodam opus est interuallo) in tribus diebus absoluta est. ut nihil alienum à consequentia atq; probabili ratione à magno Moyse scriptum sit in digestione rerũ, qua quum omnium materia aceruatim atq; summatim à potentia creatoris prius congesta esset ad rerum constitutionem, particularis eorum, quæ in mundo conspiciuntur, designatio atq; institutio ordine quodã & consequentia atq; uicissitudine naturali in certo spatio perfecta atq; absoluta est: tunc quidem collectim ac summatim uniuersa luce edita, nunc uerò omni illuminatrice natura specialiter distincta collucente: cuius naturę est etiam sol & luna. Ac quemadmodum in ijs, quę humidam & fluidam uim habent, etiamsi omnia fluant, non prorsus eiusdem inter se generis sunt, sed unũquodq; ab alio in aliquo differt: uerbi gratia, in oleo & aqua & argento uiuo: quæ si quis omnia inter se confusa uno uase comprehenderit, exiguo tempore interiecto primùm uidebit argentum uiuum, propterea quod cæteris ponderosius & magis infera petentis naturę est, suis particulis, etiamsi eæ passim dispersæ ac dissipatę sint, commisceri: deinde aquam secum cogi, postea particulas olei omnibus subiacentibus supernatare & circum se coire: ita existimo de proposita quoque quæstione coniecturam facere oportere, duntaxat de similitudine uariantes & immutantes, ut id, quod in humidis & fluidis propter pondus hoc modo fit, in ea natura, quæ in sublime fertur, contrario fieri modo intelligamus. Quum enim protinus in prima congestione atq; molitione rerum omnes igneæ naturæ particulæ leuitate sui ad supera ferrentur, prout uniuscuiusq; celeritas esset, secundũ naturaliter omnibus insitam uim: par atq; cõsentaneum est eas, quæ cursu inter se pares essent, omnes cõcurrisse, atq; ita ea, quæ eiusdem secundum naturæ atq; uirtutis essent, per celeritatis differentiam ab sese esse dirempta atq; discreta. Quemadmodum igitur in similitudine harum rerum fluidarũ separatio per distinctionẽ materias eas nõ fecit, sed factas & inter sese confusas unamquanq; ab alia planè secretam ostendit: ita etiam post tridui temporis spatium non facta est solis illuminatrix natura

& uis,

& uis,sed diffusa per rerum naturam uniuersam ad sese coacta atq; digesta est. Quod si quis à nobis etiam de tertio cœlo rationem reposcat, quod Moyses quidem non descripsit, Paulus autem uidit,atq; in eo tanq; in adytis quibusdam atq; penetralibus sapientię uersatus arcana illa audiuit:hoc dicimus,q; non extra ea,quę examinata sunt,tertium illud cœlum sit. Videtur em̃ mihi magnus ille apostolus,qui superiores omneis praecedere atq; à tergo relinquere conatur,trãsgressus omneis sensibilis naturae terminos, ad eam quae cogitatione percipitur,ac mente cernitur,stationẽ penetrasse,quum non planè in corpore contigisset ei res illas, quae mente noscũtur, spectare. hoc enim etiam ipse in sua epistola significat,dicens:Siue etiam in corpore,nõ noui: siue extra corpus,non noui:Deus nouit raptum talem usq; ad tertium cœlum. Existimo igitur extremam sensibilis mundi partem, tertium cœlum appellatam esse à Paulo in treis quidem parteis quicquid apparet diuidente,secundum consuetudinem autem scripturae unamquanq; harum partium cœlum nominante.Nam sermo scripturae abutendo quibusdam uerbis, unum quidem cœlum nominat, terminum crassioris aeris:quousq; etiam nubes & uenti pertinent, & altè uolantium auium natura fertur (etenim etiã nubes cœli dicit,et uolucres cœli:ac non simpliciter hoc cœlum dicit,sed cum adiectione etiam firmamenti.dicit enim: Edant aquę reptilia animarũ uiuentium,& uolucres uolantes supra terram circa firmamentum cœli.)deinde alterum & cœlum & firmamentum denominat,id quod post inerrantium stellarum sphaeram intrinsecus spectatur: in quo errantes stellae uersantur. dicit enim: Et fecit Deus luminaria magna, & collocauit ea in firmamento cœli, ut lucerent super terram.Nemini autem eorum, qui aliquocunq; modo rerum uniuersitatis digestionem considerauerit,incognitum est,quanto haec inferiorem locum, quàm superus ille cursus, obtineant. Atq; ipsam etiam extremitatem sensibilis mundi, quod confinium est eius, quae cogitatione percipitur, creaturae,& firmamentum & cœlum nominat. Ille igitur, qui cupidus & studiosus erat earum rerum,quae superãt rationem,&,ut etiam nos hortatur, nihil earum rerum,quae conspiciuntur, spectabat(quoniam ea,quae uidentur temporaria, quae non uidentur, sempiterna sunt:) quò cum suum studium erigebat, illuc euasit, potentia eius, qui iam antea hoc ei desiderium ostenderat & iniecerat, eleuatus.ac pro eo,ut diceret, noui hominem,qui omnes sub sensum cadentem creaturam transgressus est, & in adyta eius,quae mente comprehenditur, creaturae peruenit (quoniam sacras literas à puero didicerat:)scripturae uocibus mentis sensum indicat, transitum harũ trium partium,quę in uniuersitate rerũ spectantur,tertium cœlum nominans.reliquerat enim aerem,praeteruolauerat etiam eum,qui medius intercedit, orbem siderum: superauerat item extremũ aetheriorũ terminorũ ambitũ atq; complexũ,& in stabili,eaq;,quę mẽte cernitur,natura constitutus,quum pulchritudines & ornamenta paradisi uidit, tum audiuit ea,quae nõ loquitur humana natura.Haec tibi,ô homo Dei, de ijs, quae nobis à prudentia tua explicanda proposita sunt,respondimus, neq; de scripturę dictione quicquam ad tropicum & allegoricum intellectum

2.Corinth.12.

2.Corint.12.

Gen.1.

2.Corinth.4.

a πλέξεως, λέξεως.

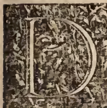
b Locus ualde corruptus, δι' ὧν τὰ μὲν ὑπεναντίως ἔχειν δοκοῦντα κατὰ τὴν ἁπλουστέραν ἀνάγνωσιν. legendum puto, δι' ὧν τὰ μὲν ὑπεναντίως ἔχειν δοκοῦντα, καὶ κατὰ τὴν ἁπλουστέραν ἀνάγνωσιν.

traducentes, nec ex ijs, quæ nobis opposita sunt, aliquid inexcussum prætermittentes: sed, quoad eius fieri poterat, manēte [a] dictione in sua significatione, naturæ seriem per interpretationem & explicationem nominum sequuti sumus. in quibus [b] ea, quæ aliquo modo contraria esse uidentur, & secundum simpliciorem lectionem inter sese discrepare, prout fieri poterat, demonstrauimus. reliqua uerò, quæ per mundi creationem, quæ sex diebus absoluta est, facta sunt, persequi ineptum esse putauimus, quippe quū sublimis præceptoris uox nihil ex ijs, de quibus quæri solet, reliquerit explicandum præter hominis fabricationē: quam nos peculiari libro antehac elaboratam misimus tuæ perfectioni, hoc & in illo scripto, & in præsenti & abs te & ab omnibus lectoribus petentes, ne putetis quòd ipsi nosmet præceptoris studijs opponamus & aduersemur, sed illic quidē quoad eius fieri poterat, defectus supplentes, commentarium de homine ijs, quæ circa hexameron ipse elaborauerat, adiecerimus, hic uerò propter eos, qui in scripturæ intellectibus id, quod probabiliter consequitur atque consentaneum est, requirunt, hæc scribere uoluimus, ut & dictio simul in scriptis seruaretur, et naturalis explicatio cū litera cōcordaret. Quòd si ijs, quæ dicta sunt, aliquid deest, per me licebit, uel à te, uel à quouis lectore suppleri, quæ desunt. neque enim oboli illi duo, quæ à uidua illa adijciebantur, diuitum munera prohibebant: neque qui pelleis & ligna, & pilos Moysi ad tabernaculi confectionem conferebant, impedimēto fuerunt ijs, qui & aurum, & argentum, et pretiosos lapides huic sacro operi dicabant. Ergo nos quoque contenti erimus, si loco pilorum nostra scripta admittantur & approbentur, dummodo contingant, ut per uestram purpuram, quæ auro applicetur, tunica sermoni addatur: cui nomen est, & rationale, & doctrina, & declaratio, & ueritas: quemadmodum inquit etiam Moyses, qui eiusmodi sacerdoti conficiebat indumenta iuxta præscriptum Dei: quem decet gloria & imperium cum unigenito filio & spiritu sancto, in secula. Amen.

Luc. 21. Exod. 25. Exod. 28.

SANCTI

SANCTI PATRIS, NOSTRI GREGORII ARCHIEPISCOPI NYSSAE, EX VETERE TESTAMENTO DElecta testimonia, cum adiecta quadam expolitione & explicatione, aduersus Iudaeos de sancta Trinitate: quibus probat, quòd uerbum & spiritum habeat Deus, secundum scripturas, uerbum ἐνυπόστατον, id est, quod hypostasi, siue persona praeditum & reuera sit, ac uiuat, & spiritum similiter.

DICIT Dauid in psalmo trigesimo secundo: Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis potentia eorũ. Non igitur uerbũ siue sermo est, aeris impressio (rei[a] cuiuslibet) significatiua, quę per instrumenta uocis edatur: neq; spiritus est oris anima, quae ex partibus respirandi excitetur: sed uerbum, siue sermo quidem est is, qui in principio erat apud Deũ, & Deus est: spiritus uerò oris Dei, spiritus ueritatis, qui à patre procedit. Tria igitur intellige, Iubentem & imperantem Dominum: creantem sermonem, siue uerbum: firmantem & solidantem, hoc est, spiritum. Firmationem enim & solidationem, sanctificationem dixit & completionem. Vt autem scias, quòd non hoc uerbo siue sermone, qui profertur (cœlos[b] firmatos esse) dicebat, sed eo, qui re ipsa personaliter subsistit: idem alibi dicit: Emittet sermonem suum, & liquefaciet ea: spirabit spiritus eius, & fluent aquae. Sermo autem & uerbum, quod substantia atq; essentia caret, non emittitur. Et rursus: Emisit uerbum suum, & sanauit eos, & liberauit eos ex discriminibus & periculis ipsorum. Et rursus: Emittes spiritum tuum, & creabuntur: et renouabis faciem terrae. Quis stetit in firmamento Domini: & uidit uerbum eius? At sermo & uerbum hominis non uidetur. Vides, quòd non sermonem dicat, qui auditu, sed qui uisu percipiatur & comprehendatur, nimirum eum, qui reipsa est, & in persona consistit. quandoquidem iuxta probabilem rationem, ne locum quidem hoc habet in sermone, qui substantia caret. Nos enim sermone creator instruxit & ornauit propter mutuam aliorum cum aliis consuetudinẽ & societatẽ, & ut per sermonem alter alterius mentẽ intelligeremus. Confert aũt nobis etiam spiritus ad conseruationẽ corporis per hoc, quod admittitur & hauritur, ac rursus repellitur idem et respiratur: de Deo uerò, qui etiã solus incorporeus est, nõ potest eiusmodi quippiã existimari. ANNOS PERFICIS, DEUS, POTENTIA TUA. Christus autem Dei potentia, Deiq; sapientia est. EX PERSONA SAPIENTIAE, ID EST, FILII. Quum pararet cœlum, aderam unà cum eo: atq; ego erã, qua delectabatur, quotidie oblectabar facie eius. Quem igitur locum haec habent, si non in substantia atq; reuera facies erat? non

Marginalia: Psal. 32. — a Locus mutilus uidetur, ita que explendae sententiae gratia adieci has duas dictiones. — Ioan. 15.16. — b Videtur locus esse mutilus. — Psal. 77. — Psal. 106. — Locus ualde corruptus. — 1. Corinth. 1. — 2. Corinth. 2. — Pro. 8.

enim est alius, cum quo colloqueretur. Quis enim nouit mentē Domini, aut quis illi à consilijs fuit? Sed satis fuit ei sola uoluntas ad omnium re-
Gen. 1. rum creationem. Scriptum est enim, Et spiritus Dei ferebatur super aquas: significante scriptura, quòd spiritus sanctus, qui reuera atque in substantia personaque est, foueret & uiuificaret omnia ad futuram honorationem. Quæ quum ita sint, perspicuè & clarè sancta Trinitas, patris, inquā, & filij & sancti spiritus demonstrari atque probari potest, quippe huius ad
Gen. 1. seipsam sanctæ atque coessentialis Trinitatis est illud: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et: Fecit Deus hominem: secundum imaginem Dei fecit eum. Formati enim sumus, prout intelli-
Gen. 3. gentia percipi potest, ad imaginem unigeniti. Et rursus: Ecce Adam factus est, sicut unus ex nobis. Quòd autem per Sermonem omnia creauerit Deus, perspicuum est ex eo, quod unicuique creaturæ ascripta est hęc clausula: Et dixit Deus, Fiat: significante scriptura eam, quæ per Sermo-
Gen. 1. nem effecta est, creationem. Nisi enim hoc esset, satis fuisset dicere: Et fecit Deus cœlum & terram, & reliqua. Et rursus iussu Dei factum est firmamentum. Et rursus: Separauit & diuisit Deus. Et quum audiueris, Dixit Deus: statim mente concipe eum, qui obedieuerit dicenti: Et dixit Deus, Fiant luminaria: &, Fecit Deus luminaria: quis dixit, & quis dicto audiēs fuit? Atque in pluribus ueteris testamenti locis, sensim ac tacitè indicante sancta Trinitate, deprehendi & animaduerti potest eius hypostasis, id est repræsentatio personarū, & coessentialitas, uel cōsubstantialitas, id est uni-
Gen. 18. tas, & idemptitas essentiæ atque naturæ. Verbi gratia, tempore Abrahami. Apparuit eī, inquit, ei Deus ad quercū opacam sedenti in ostio tabernaculi sui tempore meridiano. Quum sustulisset autem oculos, uidit: & ecce tres uiri astabant supra eum: & ecce accurrit obuiam eis, & adorauit pronus in terram, & dixit, Domine, si nactus sum gratiam coram te, ne prætereas puerum tuum. Et post alia: dixit autem ad eum, Vbi est Sarra uxor tua? at ille dixit, Ecce in tabernaculo est. Dixit item: Reuertens ueniam ad te circa hunc temporis articulum ad horas: & habebit filium Sarra uxor tua. Ecce igitur dicit quòd Deus quidē apparuisset ei, sed quòd treis tamen uiri essent, qui conspecti fuissent: ipsum autem rursus non quasi tribus dixisse, Domini, Si inueni gratiam corā uobis, ne prætereatis puerum uestrum: sed Dominum singulariter ternos nominasse, & tanquam unum inuitasse ad diuertendum. item tanquam unus loquitur, ueniam.

a Dixerunt ad eum, habet uetus translatio. Locus corruptus.

Vide igitur quòd illi, qui apparuerunt, tres quidem erant, & in propriæ personæ constitutione subsistebant: sed ratione tamen eiusdem essentiæ atque naturæ comprehensi erant: atque etiam tanquam unus colloque-
Gen. 11. bantur. Quis item ad quem dicebat, Venite descendentes confundamus linguam eorum? Certè perspicuum, quòd ad illū ad quem dixit: De uentre ante luciferum genui te. &, Ante solem nomen eius, & ante lunam. Et rursus: Dominus dixit ad me, filius meus es tu: ego hodie genui te. Pete
Psal. 109. à me, & dabo tibi gentes hęreditatem tuam, & possessionem tuam, termi-
Psal. 2. nos terræ, Et rursus: Ego ero illi loco patris: & ipse erit mihi loco filij.

Quid

Quid item illud: Pluit Dominus ignem & sulphur à Domino? Quid uerò ex persona Dei etiam illud: Et omnis qui effundit sanguinem, pro sanguine eius effundetur: quoniam in imagine Dei feci hominem? Vides, quòd Deus in imagine Dei fecerit? Quomō item intelligendum est illud, quod in Exodo scriptum est: Et [a] cùm mane surrexisset Moyses, ascēdit in montē Sinai, sicut constituerat & praeceperat ei Dominus. & accepit Moyses tabulas lapideas. & descendit Dominus in nube: & astitit illic, & loquutus est in nomine Domini. & praeterijt Dominus [b] à facie Domini. Quis ergo Dominus loquutus est in nomine Domini? & quis Dominus transiuit à facie domini? Quid item illud ad Abrahamum dictum: Ego sum, qui apparui tibi in loco Dei? Quomodo item illud: Adorent eum omnes angeli Dei. quē? & cuius Dei? Dicit Moyses: Et statuit Dominus terminum dicens, Crastino die repraesentabit Dominus uerbum hoc super terram. Et rursus: Confirmare Zorobabel: quia ego uobiscum sum, & uerbum meum bonum, & spiritus meus in medio uestrum. Quid opus erat trium mentionem facere, si non unumquodque est in propria subsistentia personae? Et rursus: Et dixit Dominus ad Moysen: Descende & contestare populum, & sanctifica eos hodie & cras: & lauent uestimenta sua, & sint parati in diem tertium. in die enim tertio descendet Dominus super montem Sinai coram omni plebe. Ac non dixit, descendam. Et erit in nouissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filij uestri, & filiae uestrae, (& iuuenes uestri uisiones uidebunt: & seniores [c] uestri) somnia somniabunt. Et aliquanto post: Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, priusquam ueniat dies ille Domini magnus & illustris. (Non dixit, dies meus.) Et futurum est, ut quicunque inuocauerit nomen Domini, seruetur. Item non dixit, Nomen meum. Et rursus: Dominus de coelo super terram despexit, ut uideret gemitum compeditorum: ut solueret filios morte affectorum: ad annuntiandum in Sion nomē Domini. Non dixit, Nomen eius. Et rursus: Quia habitat in coelis, deridebit eos: & Dominus subsannabit eos. Et rursus: Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor. Quis igitur Dominus apud Deum? Ex persona Dei. Subuerti uos, quemadmodum subuertit Deus Sodoma & Gomorra. (Et [d] Esaias) quando uidit gloriam eius: Domine, quis credidit sermoni nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Non dixit, Et brachium tuum. Ecce auxilio Dei per plura scripturae loca sanctae & coessentialis Trinitatis probatae sunt hypostases, id est personarum eius propriarum repraesentationes.

Greg. Nyssenus D 3 DE

Marginalia: Gen. 19. — [a] De nocte habet uetus translatio. — Exod. 34. — [b] Variat item hic uetus translatio. — Gen. 17. — Psal. 8. — Exod. 9. — Agge. 2. — Exod. 19. — Iohel. 2. — [c] Locus mutilus fuit, quem suppleuimus ex propheta. — Ibid. — Psal. 78. — Psal. 78. — Psal. 2. — Esa. 12. — Ioan. 12. — [d] Haec uerba, ac fortasse multo plura desiderantur in exemplari, quo usi sumus.

Baruch. 3. HIc est Deus noster. non reputabitur neq; comparabitur alius ad il-
lum. inuenit omnem uiam scientiæ, & dedit eam Iacobo puero suo
Baruch. 3. & Israeli dilecto suo. Post hæc autem: Super terram uisus est, & cum ho-
minib. unà uersatus est. Deus palma ueniet, Deus noster, & non silentio
prætermittitur. Et rursus: Apparebit Deus deorum in Sion. Et rursus:
Malach. 3. Deus dominus, & apparuit nobis: repentè ueniet in templum suum Do-
Zach. 8. Zach. 2. minus, quem uos quæritis, & angelus testamenti, quem uos uultis. Gau-
de uehementer, filia Sion: prædita, filia Hierusalem: Ecce rex tuus uenit
tibi mansuetus, & insidens iumento & pullo asinæ. Quis uerò regum
unquam asino insidens Hierosolymam inuectus est? Et rursus: Oble-
ctare et exhilarare, filia Sion: quoniã ego uenio, & habitabo in medio tui:
Esa. 40. dicit Dominus: & multæ gentes in die illo confugient ad Dominum, &
Zach. 14. Zach. 3. erunt ei loco populi. Et rursus: Ecce ego mitto nuntium meum ante fa-
[illegible] ciem tuam, qui parabit & instruet uiam tuam ante te. Et rursus: Sta-
[illegible] lego. bunt pedes eius in die illo super montem oliuarum, qui est è regione Hie-
[illegible], legēdum opinor rusalem ab oriente. Et post pauca: Ostendit mihi Iesum, sacerdotem il-
[illegible], & ita lum magnum stantem coram angelo Domini: & diabolus stabat à de-
uetus habet translatio. xtris eius, ut aduersaretur ei. & dixit Dominus ad diabolum: Increpet
Ibid. 3. Dominus in te diabole. Et contestatus est angelus Domini Iesum dicens:
Leuit. 26. Hęc dicit Dominus omnipotens: Si in uijs meis ambulaueris, & si præce-
Zac. 3. pta mea seruaueris: & tu quoque dijudicabis domum meam. Et rursus:
Esa. 65. Audi igitur Iesu, qui es sacerdos ille magnus. Manifestatus sum & inno-
Esa. 37. tui ijs, qui me non quærebant: & inuentus sum ab ijs, qui de me non sci-
Psal. 71. scitabantur. Et rursus: Apparebit Dominus aduersus eos, & disperdet
omneis Deos gentium. Et rursus: Ecce adsum genti, qui non inuocaue
runt nomen meum. Qui sedes super Cherubin appare, et excita potentiã
tuam, & ueni ad seruandum nos. Et rursus: Descendet sicut pluuia in
uellus: significans eius descensionem (fore) quietam atq; sine strepitu.
a Nonnihil uariat translatio uetus. Pluuia enim super terram descendens strepitum facit: quod in uellus la-
næ descendens non facit.[a] Et tu Bethleem terra Iudęæ, nequaquam mini-
Mich. 5. ma es in principibus Iudææ. Ex te enim egredietur dux, qui reget popu-
Matth. 6. lum meum Israel: & exitus eius à principio à diebus usq; in seculum.
Deut. 18. Prophetam suscitabit uobis Dominus Deus ex fratribus uestris, similem
mei, ei dicto eritis audientes in omnib. quæcunq; loquutus fuerit ad uos.
& futurum est, ut quicunq; prophetæ illi dicto audiens non fuerit, exter-
minetur & disperdatur. Multi extiterunt prophetæ. de quo ergo eorum
loquitur? Atque is, qui exorietur, utrùm Moysaica decreta docebit, an a-
lia? Si quidem Moysis decreta: ad quid illa superuacua diligẽtia alium ex-
citandi, quũ Moyses sufficeret? Sin autẽ alia: dicant & quænã erat eius do-
ctrina, & quis ipse propheta? Nam ex legitimis institutis & solennibus
consuetis'que cęremonijs nullus externorum uel docuit, uel petijt quic-
quam ab eis. Atque ipse etiam summæ rerum Deus prędictionem de illo
confir-

confirmauit, quum dixit: Rectè omnia loquuti sunt. prophetam eis ex- Deut. 18.
citabo de medio fratrum ipsorum, similem tui: & dabo uerbum meum in
ore eius. Considera igitur uim dicti, neq; enim alij prophetæ dixit, se de-
disse uerbum. Ipsi enim seruorum more ministrantes dicebant: Hæc dicit
Dominus. ille uerò pro [a] patria dignitate dicebat leproso: Volo, mundus
esto: mortuis, Tibi dico, surge: &, Lazare ueni foras. mare increpat, etiam [a] κυριακὴν, fortaße, pro dominica potestate.
flatibus pro potestate dicens, Sile, refrenare & obmutesce. Quid aūt (illud
uerbum sibi uelit) prophetam quemadmodum te, si Moysis decreta cum
Christi doctrina comparauerimus & contulerimus, nullo negotio depre
hendemus. At illud ipsum, quod à Moyse dictum est in lege, Non licet ad Deut. 4. 12.
hæc addere, & non licet ab eis demere atque detrahere: deinde quum e-
tiam dixisset, Ipsi dicto eritis audientes in omnibus quæcunq; loquutus
fuerit ad uos: significat excellentiam eius, de quo prædicebatur. Ecce
Deus uester: ecce Dominus cum uiribus & robore uenit, & brachium Deut. 5.
cum uirtute & naturali potestate. Iurauit Dominus Dauidi ueritatem, & Psal. 88.
non frustrabitur eum: de fructu uentris tui ponam super solium tuum. Psal. 131.
Et rursus: Disposui & ordinaui testamentum electis meis. iuraui Dauidi Psal. 88.
seruo meo, usq; in seculum parabo semen tuum, & in generationem &
generationem ædificabo sellam tuam.

IN PARALIPOMENIS, ID EST PRAETERMISSIS.

ET futurum est, ut quum impleti fuerint dies tui, & dormiueris cum Lib. 2. ca. 17. & 22.
patribus tuis, etiam semen tuum suscitem post te, quod semen erit de
uentre tuo, & parabo stabiliamq; regnum eius. ipse ædificabit mihi do-
mum: & [a] erigam regnum eius usq; in æternum. Ego ero illi loco patris, [a] Firmabo solium.
& ipse erit mihi loco filij: & misericordiam meam non remouebo ab eo,
quemadmodum remoui ab ijs, qui ante te fuerunt. & confirmabo atq; sta
biliam eum in domo mea: & regnum eius usq; in æternum: & solium e-
ius erit erectum usq; in seculum. Et nunc Domine Deus Israel, confirme- Paral. 2. ca. 1.
tur & stabiliatur utiq; uerbum tuum, quod fecisti ad Dauidem patrem
meum.' Si uerò habitabit Deus cum hominibus super terram, & homo
est. & quis cognoscet eum, ut inuocet Deum tuum. Præparare Hieru-
salem. quoniā ego firmās & solidans tonitru, & creans spiritū, & emittens
ad homines Christū meum, faciens diluculum & tenebras, incedens & in
ambulans super excelsa terræ. Audite populi omnes sermonem, & atten- Mich. 1.
dat terra, & omnes eam incolentes. Et sit Dominus in uobis in testi-
monium, Dominus dè templo sancto suo. quoniam ecce Do-
minus egreditur de loco suo, & descendet ad
excelsa terræ.

NOn deficiet princeps & dux ex Iuda ex fœmoribus ipsius, quoad uenerit id, quod reconditum & repositum est. atq; ipse est expectatio & spes gentium. BALAAM. Orietur sidus & Iacob, & homo & Israel, & uulnerabit & franget primores, & duces Moabitarum, & diripiet ac depopulabitur filios Sur,[a] & erit Edom hæreditas gentium. Dauid autem de his rebus non aduenit. Quod si hæc de ijs, qui ex illo orti sunt, intelligenda essent, oportebat dicere, Orientur sidera ex Iacob: & duces ex Israel. Ecce dominator Dominus exercituũ cum uiribus & robore conturbabit nobiles & splendidos, & insolentia atq; superbia elati conterentur, & deprimētur elati atq; sublimes, & occident gladio. Libanus autē cum excelsis cadet. Et egredietur uirga ex radice Iesse, & flos de radice ascendet, & requiescet super eum spiritus Dei, spiritus sapientiæ & intelligentiæ, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, & replebit eum spiritus timore Dei. non iudicabit secundũ existimationē & splendorem. neq; secundum loquelam arguet: sed [b] humilium iudicium iudicabit, coarguet atq; conuincet splendidos & nobiles terræ: et percutiet terram [c] sermone oris sui: & in spiritu per labia tollet impios: & habebit lumbos suos iustitia cinctos, & latera sua uncta ueritate. Et paulo post: Et erit in illa die radix Iessæ, & qui exurgit ad imperandum gentibus. in ipsum gentes sperabunt. & erit requies eius [d] gloriosa. DAVID. Solium tuum, Deus in seculum seculi. Virga rectitudinis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. propterea unxit te Deus, Deus tuus. Vides quòd Deus ungitur à Deo. Carne enim humana assumpta, factus est pontifex & apostolus confessionis nostræ. Et paulo post: Et tu Domine terræ fundamenta iecisti: & opera manuum tuarum sunt cœli. illi peribunt, tu autem permanes: & omnes tanquam pallium ueterascent, & tanquam amiculum inuolues eos & immutabuntur. tu uerò idem es, & anni tui non deficient: uncti uidelicet.

[a] Nostra translatio uetus nõnihil uariat.

Esa. 10.

Variat translatio uetus nonnihil.

Esa. 11.

[b] Vetus translatio: sed iudicabit in iustitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ.

[c] Vetus translatio habet, uirga oris sui, et spiritu labiorũ suorũ interficiet impios. Et erit iustitia cingulũ lumborum eius, & fides cinctoriũ renum eius.

[d] Locus mutilus. uetus translatio habet, Erit sepulchrum eius gloriosũ.

Psal. 44.

Heb. 3.

DE NATIVITATE EIVS EX VIRGINE.

ECce uirgo erit prægnans, & pariet filium, & uocabunt nomen eius Emmanuel: quod si quis interpretetur, significat, Nobiscum Deus. ac prius, q̃ cognoscat patrem uel matrem, accipiet uires & potentiam Damasci, & spolia Samariæ comedet & deuorabit. Et Salomõ propheticè: Puer eram ingeniosus, et animũ bonũ sortitus eram: imò uerò, Quũ bonus essem, ueni in corpus impollutũ et incontaminatum. Quis igitur ante natiuitatē erat bonus? et quis uenit in corpus incõtaminatũ et impollutum? [a] Et uolent, si facti sunt ambusti. quia puer paruus natus est nobis, filius etiam datus est nobis: cuius imperium super humerum eius, et uocatur, magni consilij nuntius, Deus ualidus, habens authoritatē et potestatē & ius

ἀδρεαι.

Sapi. 8.

Pro ἀφυής, legendum εὐφυής.

Esa. 9.

[a] Omnis uiolentia prædatio cum tumultu, & uestimentum mistũ sanguine, erit in cõbustionē & cibus ignis. Paruulus enim natus est nobis, &c.

& ius exercens, princeps pacis, pater futuri sęculi. Et rursus: Ecce uirtus pe
perit, & non peperit. hoc aũt uirginẽ significat. Et rursus: Butyrũ & mel
comedet. His enim rebus alebatur, quum descenderet mater eius à censu.
nam postea lacte abundauit. Et rursus: Sic dicit Dominus Sabaoth:[a] labo Esa. 45.
rauit & tumultuata est Aegyptus, & negotiatio Aethiopum, & Sabæi ui In uulgari trãslatione est, labor Aegypti et
ri proceri ad te descendent, & tibi serui erunt, & ponè te sequentur uincti negotiatio Aethiopiæ, &c.
manicis, & transibunt ad te, & adorabunt te, & in[b] te precabuntur. quia b Et in te adorabunt.
Deus in te est. nec est Deus pręter te. tu enim es Deus, & non noueramus,
Deus Israelis & seruator. Et conuertit me Dominus ad uiam portæ, quæ
spectabat ad Orientem: & hæc erat clausa: & dixit Dominus ad me, fili Ezech. 44.
hominis, hæc porta clausa erit, & nemo transibit per illã. quia Dominus ἀπέστρεψεν habebat exẽplar: legendum, ἐπέστρεψεν.
Deus Israelis[c] ingredietur & egredietur per eam: & erit clausa. De uen c Translatio uetus nonnihil hic uariat.
tre matris uocaui nomen eius, gladium acutum. Ecce lapis sectus est absq;
manibus, & percussit statuam, & euasit in magnum montem, & impleuit
orbem terræ habitatum. Lapis igitur sectus absq; satione uiri. Audi cœ Dani. 2.
lum, & auribus percipe terra, quia Dominus loquutus est: Filios genui Esa. 1.
& exaltaui. illi autem me aspernati sunt. Nouit bos possessorẽ, & asinus Esa. 8.
præsepium domini sui: Israel autem non nouit, neq; populus me intelle-
xit. Et rursus: Accipe uolumen nouum chartæ magnæ, & scribe in eo sty-
lo hominis ad faciendum celeriter direptionem spoliorum. Et accessi ad
prophetissam: & concepit, & peperit filium. Et dixit mihi Dominus, Vo-
ca nomen eius, Celeriter spolia, citò prædare. Per uolumẽ igitur nouum,
uirginem intelligimus. Quemadmodum enim noua charta pura est, quũ
sine scriptura est: ita etiam sancta uirgo uiri consuetudinis expers. Et Exod. 13. 34.
rursus: Omne masculum aperiens uuluam, sanctum Domino uocabitur. Num. 8.
Nullus autem masculus aperit uuluam, sed consuetudo uiri cum muliere.
Igitur dictum illud de Domino est intelligendum. Contingit autem, ut
multi primogeniti impij sint & peccatores. Qui igitur illi propterea san-
cti Domino & inculpati atq; innocentes? quur item non etiam omne fœ- Psal. 68.
mininum? Perspicuum est igitur, quòd ipse sanctus sit solus. DAVID. Ma
ter Sion dicet homo, & homo natus est in ea, atque ipse altissimus fun-
damenta eius fecit.

DE MIRACVLIS, QVAE CARNE HVMANA ASSVMPTA DOMINVS EDITVRVS ERAT.

ECce posui te in testamentum generis, in lumen gentium, & ad con- Esa. 58.
stituendam terram, & ad accipiendam hæreditatem, dicendo ijs, qui Vetus & uulgaris trãslatiõ
in uinculis sunt, Exite: & in tenebris uersantibus, Detegimini & reue- nõnihil uariat.
lamini. Ac quòd non de nudo homine dicat: ipse erat, qui dixit: Hic
Deus noster. non reputabitur alius neque comparabitur ad ipsum.
Conualescite manus remissæ, & genua dissoluta. Consolamini pusil-
lanimes: mente confirmamini: nolite timere: ecce Deus noster, ecce
Dominus

Dominus cum uiribus & potentia uenit. Et rursus: Tunc aperientur ocu-
Ibid. li cæcorum, & aures surdorum audient: tunc claudus saliet sicut ceruus: &
perspicua atque diserta erit lingua [a] balborum & difficulter uerba pronun
a mutorum. tiantium. Et rursus: Spiritus Domini super me. qua de caussa unxit
Esa. 16. Luc. 4. me: ad annuntiandum bona egenis misit me, ad prædicandum captiuis di
missionem, & cæcis recuperationem uisus.

DE PRODITIONE. DAVID.

Psal. 40. QVi comedebat panes meos, auxit super me supplantationem.

DE PASSIONE.

Esa. 3. POpulus meus, qui beatos uos dicunt, seducunt uos, & semitã pedum
uestrorum perturbant. sed etiam nunc consistet Deus in iudicium, &
populum suum iudicio sistet: ipse Dominus in iudicium ueniet cum se-
a αὐτῶν, αὐτοῦ. nioribus populi, & cum principibus [a] ipsis. Quare fremuerunt gen-
Psal. 2. tes, & populi uana meditati sunt? Adstiterũt reges terræ, & principes con
uenerunt in unum aduersus Dominum, & aduersum Christum eius.
Hier. Thre. 4. Spiritus faciei nostræ Dominus dominus comprehensus est in corru-
Esa. 53. ptelis eorum. ubi diximus in umbra ipsius uiuemus in gentibus. Ipse
iniquitates nostras fert, & pro nobis dolet, & nos reputauimus eum in
[b] morbo & in plaga, & in afflictione. ipse autem uulneratus est propter
b Vetus translatio habet, quasi leprosum & percussum à Deo et humiliatum. peccata nostra, & languidus fuit propter iniquitates nostras. Disciplina
pacis nostrę super eum: liuore & uibice eius nos sanati sumus. Omnes tan
quam oues errauimus. unusquisque [c] à uia sua aberrauit. Et Dominus tradi
dit seipsum propter peccata nostra. atque ipse propterea quòd afflictus est,
c Vetus translatio in uiam suam declinauit. non aperit os: tanquam ouis ad [d] occisionem ducitur: & sicut agnus co-
ram tondente se mutus, ita nõ aperit os suum. in humiliatione eius iudiciũ
eius sublatum est. quoniam tollitur de terra uita eius. propter peccata po-
d iugulationẽ. puli mei ductus est ad mortem: & dabo improbos pro sepultura eius, &
Vetus translatio Latina nõnihil hic uariat. ego cum fide reddidi, quod in exemplari Græco est. diuites pro morte eius. quoniam iniquitatẽ non fecit: nec inuentus est do
lus in ore eius. Et post nonnulla. Idcirco ipse multos hæreditate cõseque-
tur, & robustorum ualidorumque diuidet spolia, propterea quòd in mor-
tem tradita est anima eius: quoniam iniquitatem non fecit, & inter scelera
tos numeratus est. atque ipse peccata multorum sustulit, & propter pecca-
ta ipsorum traditus est. Ex his patet, quòd nõ de populo, qui in Babylonẽ
abductus est, loquatur propheta: sicut nõnulli opinati sunt. Qui enim po
pulus propter peccata populi ductus est ad mortem? aut quis populus &
cuius populi? Et item: Dorsum meũ dedi ad flagellandũ: maxillas uerò ad
Esa. 50. alapas. faciem autem meam non auerti ab iniuria atque dedecore insputio-
Variat item hic nonnihil translatio Latina uetus. num. Et item: Speciem non habebat, neque decorem: sed species eius
uilis & abiecta, deficiens præter morem filiorum hominum. Et rursus,
quum hæc dixisset, dixit: Genus & naturam eius quis enarrabit? Quia
Esa. 53. Et hic uariat. circundederunt me canes multi [e]: cœtus & congregatio improbè agen-
tium me amplexa est. Foderũt manus meas, & pedes meos: enumerauerũt
omnia

omnia ossa mea. Ipsi autem considerauerunt & inspexerunt me: Diuise- *Psal. 21*
runt uestimenta mea sibi, & super uestem meam miserunt sortem. Ego ue
rò ueluti agnellus innocens, qui ducitur ut mactetur, nō cognoui. Et item:
Venite & inijciamus lignum in panem eius, & elidamus eum de uiuenti- *Her. 11.*
bus: & non sit amplius memoria nominis eius. Et acceperunt triginta ar- *Zach. 11.*
genteos pretium æstimati: quem æstimatum emerunt de filijs Israel: & de
derunt eos, pro agro figuli, sicut constituit mihi Dominus.

DE CRVCE ET TENEBRIS, QVAE FACTAE SVNT.

Videbitis uitam uestram pendentem ante oculos uestros, & non cre-
detis, siquis exponat uobis. Manè dices, Qui facta est uespera? & ue- *Deut. 28.*
speri, Qui factum est mane? Et futurum est in illa die, dicit Dominus *Amos 8.*
Deus. occidet sol meridie. Et obscurabitur lumē in die. Occidit sol in me- *Esa. 65.*
ridie: tota die ad te expandi manus meas, ad populum contradicentem &
non credentem. Et item: Tollite signum ad gentes. Et tunc hæc consu-
mabuntur, dicit Dominus. quia de lignis sanguis destillabit. Et erit in *Zach. 14.*
die illa: non erit lux & dies illa nota Domino. &, non dies, & non nox. ue *Psal. 68.*
speri erit lux. Et expectaui eum, qui unà condolesceret, & non erat, & con
solantem, & non inueni. Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea dede
runt mihi acetum ad bibendum. Quorum nihil Dauidi contigisse pos-
sunt ostendere. Et rursus: Posuerunt me in lacu infimo. Framea excitare in *Zach. 13.*
pastorem & in uirum populi mei. Percute pastorem meum, & disper- *Zach. 14.*
gentur oues gregis. Et item: Et in die illa futurum est, ut id, quod est in
frenis equi, sit sanctum Domino.

DE RESVRRECTIONE CHRISTI.

Dauid resurrectionem eius præuidens dicebat: Expergiscere. Quur
dormis Domine. Surge, & ne expellas in finem. Et rursus: Surge Do
mine, serua me Deus meus. Et item: Surge Domine, opem fer nobis, & re
dime nos propter nomen tuum. Et item: Surge Domine: iudica ter- *Psal 43.*
ram. quoniam tu hæres eris in omnibus gentibus. Nunc surgam dicit Do *Psal. 3.*
minus, nunc glorificabor, nunc exaltabor: nunc seruabimini. Vanæ erūt *Esa. 33.*
uires spiritus uestri. Et quærent faciem meam in afflictione sua, & mane
consurgent, ad me dicentes: Eamus & conuertamur ad Dominum De-
um nostrum. quoniam ipse percussit & sanauit nos. percutiet, & curabit
nos: sanabit nos post duos dies: in die tertia surgemus coram eo. annite-
mur, ut cognoscamus Dominum. sicut diluculum paratū inueniemus
eum. quia non derelinques animam tuam in inferno: neque permittes,
ut sanctus tuus uideat corruptionem. Et item: Factus sum sicut homo *Psal. 15.*
auxilio destitutus inter mortuos liber. Quis uerò liber à morte, nisi
Deus? factus est enim sicut homo destitutus auxilio, quum humiliasset
carnem suam usque ad mortem, mortem autem crucis. Ecce po- *Esa. 28.*
no in Sion lapidem angularem, electum, pretiosum, & qui credit in
eum,

Psal.118. eum, non confundetur(factus est enim in caput anguli(alterius uidelicet
Matth.21. dispositionis circa ecclesiam)quod(caput)est mirabile in oculis nostris.

DE ASSVMPTIONE SIVE ASCENSIONE.

Psal.16. Dani.7. AScendit Deus in iubilo, Dominus in uoce tubæ. Quod autem de seruatore nostro [hoc] dictum sit, Daniel dicit: Considerabam, inquit, & ecce sellæ positæ erant, & antiquus dierum sedebat. Et post nonnulla: Et ecce cum nubibus cœli, sicut filius hominis ascendens: & usque ad antiquum dierum peruenit, & adductus est. Ei datus est honor & principatus & regnum. & omnes populi, tribus & linguæ seruient ei. potestas eius, potestas æterna: quæ non præteribit: & regnum eius non labefacta-
Psal.109. bitur, neque peribit. Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

DE GLORIA ECCLESIAE.

Psal.44. ADstitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, amicta uarietate.

DE CIRCVNCISIONE.

DIcent autem omnes Iudæi: Si eundem Deum ueneramini, quur non circuncidimini? uel animalia offertis ad sacrificium? aut sabbatum celebratis? quum scripturæ de his rebus expressè ac nominatim præcipiant atque præscribant? Audient igitur, quòd circuncisio nō erat à principio: sed certo tempore introducta atque instituta est, ut quæ etiam certo tempore finem habitura esset. deinde quòd Deus, qui circuncisionem patribus instituerat, ipse dixit: Ecce dies uenient, dicit Dominus, quum ordinabo domui Israelis testamentum nouum, non quemadmodum ordinaui testamentum patribus uestris, quum apprehendissem manum eorum, ut edu-
Hiere.31. cerem eos ex Aegypto: quia ipsi non seruauerunt testamentū meum, & e-
Deut.10. go neglexi eos, dicit Dominus. Et rursus incusans Iudæos dicit: Omnes gentes in carne incircuncisæ sunt: populus autem hic, corde. Et item; Cir-
Hiere.4. cuncidite cor uestrum, & non carnem præputij uestri. Et rursus: Facite uobis noualia, & nolite seminare in spinas: sed circuncidite duritiem cordis uestri, & circuncidite Deo præputium cordis uestri. Quòd neminem circuncisio iustificet, ex his perspicuum est. Abraham incircuncisus seruiuit Deo. Primùm enim uisus est acceptus & probatus esse: & tunc dedit ei circuncisionem. Atque illi item, qui spatio quadraginta annorum nati sunt in deserto, incircuncisi erant. & illi, qui ab Adam usque ad Abrahamum Deo placuerunt & accepti fuerunt, similiter omnes incircūcisi erant. Nam propterea quòd in gentes populus immisceretur, & consuetudinem cum eis commerciumque iniret, circuncisio data fuit. Ac caussa manifesta est. Nam usus circuncisionis initium cepit ab Abrahamo: quem quum Deus supra omneis illius ętatis homines dilexisset, ex ipso Christū quoque nasciturum, quod ad carnē attinet, prædestinauit, ut id quod planè fieri uoluerat, posset etiā sincerè & absque adulteratione fieri ac degeneratione: huius rei gratia opus fuit circuncisione, & reliquarum gentium consuetudinis fuga, ut tāquam septum quoddā ab reliquis hominibus eos lex separaret. Vnde etiam

etiam nato eo, propter quem hæc instituta ac facta sunt, deinceps quasi superuacua ea, quæ per priscum illum statum suscepta sunt, noua instituta à Deo abrogata sunt.

DE SACRIFICIIS.

SImiliter Deus clamat dicens: Viuo ego, dicit Dominus, quòd de sacrificijs & holocaustis non mandaui patribus uestris, ex quo die reduxi eos ex terra Ægypti, & usque ad hunc diem. nunquid præcepi patribus uestris exeuntibus ex terra Ægypti, ut offerrent mihi holocausta atque sacrificium? Et rursus: Ad quid mihi multitudo sacrificiorum uestrorum? dicit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum: & adipem agnorum, & sanguinem hircorũ & taurorum nolo. neque ueniatis in cõspectum meum. Quis enim exquisiuit hæc de manibus uestris. Calcare atrium meum animum nõ adijciatis. si feratis mihi similaginem, uana mihi abominatio est. Nouilunia uestra ac sabbata uestra, & diem magnum nõ tolero. ieiunium & ab opere cessationem, & uestros dies festos odit anima mea. Et rursus: Lauamini, & mundi estote: demite improbitates ab animabus uestris, non uescar carnibus taurorum, aut bibam sanguinem hircorum. Et rursus: Non accipiam de domo tua uitulos, neque de gregibus tuis capros. Et item: Offer Deo sacrificiũ iustitiæ. odi, [a] repudiaui uestros dies festos, non accipiam ea, & [b] salutares apparitiones eorũ non aspiciam: & nõ olfaciam in conuẽtibus uestris. aufer à me sonum cantionum tuarum, & psalmum instrumentorum non audiam.

Esa. 1. 49. *Esa. 1.* *Variat nõnihil trãslatio uetus* *Esa. 1.* *a Locus corruptus.* *b Salutis apparitiones.* *Nõnihil uariat uetus translatio.*

DE SABBATI CELEBRATIONE.

SAbbatum datum est eis ad sedandum nimium pecuniæ studiũ eorum. Nam quũ populus pauper egressus esset ex Aegypto, et nihil haberet præter ea, quæ cõmodato acceperãt ab Aegyptijs, unusquisque dabat operam, ut continenti atque assiduo labore sibi diuitias pararet. quam ob rem dicit: Sex dies opus fac. die uerò septimo non facies quoduis opus in eo. (& caussam subijcit:) ut requiescas tu & uxor tua, & filius tuus, et filia tua, & puer tuus, & ancilla tua, bos tuus, & iumentum tuum. Alioqui cuius rei gratia Iesus filius Naue circundans Hiericho cum tubis ad septem dies in sabbato feriatus non est? qui item die octauo circunciditur paruus puer? quur item in die sabbati mulier parit? quur item sacerdotes omne sacrificium in sabbato faciunt? quomodo item sol & luna & sydera definitum cursum etiam in sabbato conficiunt?

Exo. 20.

DE OBSIGNANDO.

SIgnatum est super nos lumen uultus tui, Domine. Et rursus: Fac mecum signum ad bonum: & uideant qui oderunt me, & uerecũdentur. Et rursus: Dedisti timentibus te insigne ad fugiendum à facie arcus. Fili hominis transi mediã urbem Hierusalem, & da signum in frontem hominum gementiũ & dolentiũ propter iniquitates & scelera, quæ fiunt in medio ipsorum. Et rursus: Sex uiri ueniebant à porta, quæ spectat ad Aquilonẽ, & unicuique securis est in manu eius. Audientes ite in urbẽ, & cædite:

Psal. 4. *Hezech. 9.*

& ne parcatis oculis u··ſtris, & ne miſereat uos ſenioris & adoleſcētuli, & uirginis & infantium, . .nulierum, & interficite ad deletionem & extinctionem.ad omneis autē,ſuper quos eſt ſignū meum, ne appropinquetis. De ſacrificijs autem eorū dictum eſt,non quòd Deus ſacrificijs holocauſtis'ue indigeret, ſed quoniam Leuitica tribus nō habebat ſortem in terra promiſsionis (quia ipſe Deus ſors eius erat:) hanc dedit eis occaſionem, qua alimēta ſibi conficerent. Nolebat enim eo ſacerdotio fungētes labore manuum & negotiatione,ſiue cauponatione ali,& inopiam tolerare.

Pſal.67.
Eſa.52.

DE EVANGELIIS.

DOminus dabit uerbum Euangelizantibus uirtute magna. Et rurſus: Quàm ſpecioſi pedes annuntiantium pacem.

DE INCREDVLITATE IVDAEORVM, ET ECCLESIA GENTIVM.

EX PERSONA DEI: Neq; noueras,neq; ſciebas,neq; ab initio aperui ſti aures.noueram enim, quòd contumax dicto audiens futurus non eſſes. Et item: Magnum nomen eius in gentibus,& in omni loco ſuffitus & incenſum offertur nomini meo & uictima pura. Et erit in nouiſsimis diebus mons Domini illuſtris & conſpicuus, paratus ſuper uertices montiū: & alienabitur ſupra colles, & feſtinabūt atq; enitētur ad eum populi: & ibunt gentes multæ ac dicent, Venite aſcendamus ad montē Domini, & ad domum Dei Iacob: & illuminabunt nos uijs eius.quia de Sion egredietur lex, & ſermo Domini ex Hieruſalē. Et dixit Dominus ad me:Ecce dedi ſermones meos in os tuum.ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & reges ad eradicādum,& concidendum,& perdendum, & inſtaurandū,& plantandum. Quòd ſi hæc de Hieremia:quæ regna extirpauit? aut quas gentes perdidit? Verū de Domino dicta ſunt,qui ex omni anima ſibi credente regnū aduerſarij extirpat, qui diruit ſtructuras malitiæ atq; improbitatis, & uitioſis ſtolonibus malleoliſq; meliores reſtituit. Pſal. Libera me atq; defende à contradictione populi. conſtitues me caput gentium. Populus,quem non cognoui,ſeruiuit mihi:ad auditionem auris obediuit mihi.filij alieni mentiti ſunt mihi,filij alieni uetuſtate confecti ſunt,& claudicauerunt à ſemitis ſuis.

Locus corruptus. Malach.1. Mich.4. Eſa.2. Hier.1. ἀσμμάτων. legēdum puto μοσχευμάτων, propter uerbū καταφυτεύειν, quod ſequitur. Pſal.17. ibi.

MOYSES EX PERSONA DEI AD ABRAHAM.

ET benedicentur in te omnes fines terræ. Et itē: Auertam faciem meā ab eis,& oſtendā quid accidet eis in extremis. quia gens peruerſa eſt. filij quibus non eſt fides in ipſis,ipſi ad æmulationem prouocauerunt me in eo, qui non erat Deus: ad iram prouocauerunt me ſimulachris ſuis, & ego ad æmulationem prouocabo eos ob gentē non gentem, propter gentem ſtultam & intelligentiæ expertem ad iram prouocabo eos. Et alibi, Dabit, inquit, ſceleratos & improbos pro ſepultura eius.Innotui his, qui me nō quærebant,inuentus fui ab his,qui de me nō ſciſcitabantur.[a] Dixit. Ecce adſum genti,quæ non inuocauit nomen meum. Abalienatus ſum à fratribus meis,& hoſpes factus ſum & peregrinus filijs matris meæ. De gentibus

Gen.12. Deut.32. Eſa.53. Eſa.65. a Locus corruptus.

gentibus autem dicit, Annuntiabo nomen tuum fratribus meis. in medio Psal.38.
ecclesiæ laudes tuas decantabo. Psal.21.

DE IVDAEIS.

PRopter uos nomē meū semper malè audit inter gētes. Nō est uolūtas Ro.2.
mea in uobis, dicit Dñs omnipotēs. Et in omni loco suffitus & incen Malach.1.
sum offertur nomini meo. Et magnū nomen meū inter gentes, dicit Dñs
omnipotēs. uos aūt prophanatis illud. Pete à me, & dabo tibi gētes hære-
ditatē tuā, & possessionē tuā terminos terræ. Moyses. Sine me delere po
pulū hūc, & dabo tibi gētē magnā, & multo magis magnā, quàm hæc est. Psal.2.

AD IVDAEOS.

Audite sermonem Domini filij Sodomorum, & attendite legem Dei Esa.1.
populus Gomorrhæ. Et item: Sabbata uestra & nouilunia odit ani
ma mea, & uota uestra non accipiam. Lauamini, puri estote. manus ue-
stræ sanguine inquinatæ sunt. Et quum lex apertè atq; disertè dicat, nō
oportere festum extra Hierosolymam & templum celebrare, iuxta illud,
Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur uotū in Hierusalem: scri Psal.64.
ptum est, quòd adorabunt Dominum unusquisq; de loco suo. Et rursus
propheta, Magnū nomen eius inter gentes: & in omni loco incensum of- Mal.1.
fertur nomini eius, & hostia pura. uos autem tollet Dominus. Atque ijs,
qui seruiunt mihi, uocabitur nomen nouū, quod bene audiet super omnē
terram. At quid magis nouum, q̄ nomen Christianorū? Annuntiabunt
iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit Dominus. Atqui postq̄
dixisset Dauid illum uersum, Deus habitare facit solitarios in domo: signi Psal.112.
ficat eam dissociationem & fugam cōsuetudinis atq; commercij, qua qui
lege subditi erant, dissidebant & disiuncti erant à gentibus. Implebitur
omnis terra cognitione Domini, ut aqua multa ad operiendum ad tegen-
dū mare, memores erunt, & conuertētur ad Dominum omnes termini ter
ræ: adorabunt coram eo omnes tribus terræ. quia Domini est regnum, & Psa.71.
ipse dominatur in gentes. Haud alienū autem fuerit à Iudæis etiam sciscí-
tari: Quid igitur obtinet? utrùm lex Mosayca? quæ nunc negligitur, & nō
obseruatur? propterea quòd ne templū quidem, aut locus est, aut prophe
ta, qui de rebus futuris aliquid præsignificet atq; prænuntiet: aut arca, ubi
tabulæ atq; decalogus reposita erant, in quibus treis illas solēneis celebri
tates peragere oportebat, & non alibi. Item, Auferetur regnum à Iudæis,
& dabitur genti facienti fructus eius. Hæc aūt fuerit gens Christianorū,
quæ conueniētes etiā fructus diuini uitæ producat instituti. Confessio &
magnificētia opus eius, & iustitia eius manet in seculum seculi. Confite- Psa.110.
tur autem patri non sua ipsius peccata qui innocens est, & inculpatus, sed
peccata eorum, qui in ipsum credunt. Nam quum Dauid dixisset, Dixit Psal.108.
Dominus Domino meo, sede à dextris meis, & reliqua: Esaias planius & Esa.45.
apertius dicit: Dicit Dñs Christo meo Cyro. Aiunt aūt hæc de Cyro Per-
sa esse dicta, sed ridiculū. qui eīm reliqua Cyro conueniūt? Apprehēdi ma-
nū dexterā tuā. Dicto audientes erunt ante eū gētes: & uires regū frangā.
aperiā ante eum portas: & urbes nō claudentur ante te: ibo, & monteis cō
planabo: ianuas æreas conterā, & uectes ferreos cōtūdā & cōfringā: & da
bo tibi thesauros abscōditos. Qui igitur hæc Cyro cōueniunt, qui paulo

pòst apud Massagetas turpiter interfectus est.[a] Et paulo[a] pòst explicat ipsa(uerba)idẽ propheta dicens ex persona Dei: Ego Dñs Deus, qui uocaui te in iustitia: apprehẽdi dexterã tuã, & uires addã tibi: & dabo te in testamẽtũ generis, in lumẽ gentiũ, ad aperiendũ oculos cæcorũ, & ad educẽdũ oculos cõpeditorũ & ex domo custodiæ sedẽtes in tenebris. Et rursus idẽ Esaias: Et dixit mihi, Magnus tibi hic uocetur[b] puer meus, &[c] sistat tribus Iacob, & dispersionẽ Israel conuertat. Et posui te in testamẽtũ generis, in lumen gentium, ut sis saluti usq; ad extrema terræ.

QVOD ANTE SECVNDVM DOMINI ADVENTVM VENTVRVS SIT HELIAS.

Malachias Propheta dicit: Ecce ego mitto uobis Heliam prophetã, antequã ueniat dies ille Dñi magnus & illustris, qui restituet corda patrũ in filios, & cor hominis in proximũ suum, ne ubi uenero, percutiã & perdã terrã funditus. QVOD VOCANDI eramus Christiani: Videbũt gentes gloriã tuã, & omnes reges iusticiã tuam, & uocabit te nomine nouo, quod ipsum nomẽ Dñs imponet. Et item: At ijs, qui seruiunt mihi, imponetur nomẽ nouũ: quod bene audiet in terra. Et erit in extremo nomẽ eius clarum in omni terra: & nomine eius cognominabuntur populi multi. & in uijs eius ambulantes uiuent in eis.

QVOD FVTVRVM ERAT, VT TVRBARETVR HERODES, ET FAMILIARES EIVS OMNES[d].

IN die illa dicit Dñs, subduxit eum in altitudinẽ speculationũ & ad glorias excellẽtes: de quib. ait, Statuit fines gentiũ iuxta numerũ angelorũ Dei [e]Nõnulli autẽ dicunt, quòd ex sua ipsius persona & illis ipsis uerbis Diabolus ad eum hæc loqueretur, & nõ per mentẽ: queadmodũ etiã nobis injicit uitiosas & humanis affectib. obnoxias cogitationes. Neq; enim fieri poterat, ut mens illa integra atq; incorrupta aliquid absurdi per cogitationes animo agitaret. Quod etiã ipsi magis quàm illi fatemur. Quòd autẽ ex sua persona cũ Dño colloquutus est: (id enim uoluit ea sermocinatio cõcessioq; propter summã demissionem atq; cõsilij dispositionisq; diuinæ exequutionẽ & uictoriã de aduersario:)[f] nihil ea res Sermonẽ lædit. Permissum enim Malo fuit, ut tanquã hominẽ, qui uidebatur, Seruatorẽ aggrederetur, ut cum Deo congressus superaretur, atq; ita haud magno negotio ab hominibus capi & uinci posset. Quoniam autẽ aduersarius hæc secum cogitabat, & animo habebat etiam ea, quæ maiestati diuinæ conueniebant, audiebat à Seruatore præoccupante nimirum, & arguente illius uecordem arrogãtiam. siquis etiã illud, quod ad quendã sanctum mente intercedentẽ apud Deũ dictũ est, Quid clamas ad me? itẽ illud quod ad Pharisæos & scribas dictũ est, Quid uos cogitatis mala in cordibus uestris? rectè excipiat, & sana mẽte intelligat atq; interpretetur: uidebit ineffabili & occulta sapientia supra captũ etiã nostrũ peragi opera diuina. Egredietur uirga de radice Iessæ, & flos ex ea ascendet, Christus Deus noster: & requiescet super eum spiritus Dei, spiritus sapientiæ, spiritus prudẽtiæ & intelligentiæ, spiritus cõsilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis. & replebit eum spiritus timore Dei. Hi sunt generales spiritus siue dona, quibus reliqua comprehenduntur: quæ in Christo solo requieuerunt, in quo etiam cor-

a Labitur memoria. hæc enim uerba præcedunt capite uidelicet 42. Variat nõnihil uetus trãslatio. Locus corruptus.

b [illegible] aut legẽdũ [illegible] aut [illegible]

c Ad erudiẽdũ & cõstituẽdũ tribus Iacob, et ad cõuertendũ dispersionem Israel.

Malach. ult.

Ose. 6.

d Vt in pluribus locis totius exẽplaris, quo usus sum, autor hic fœdissimè corruptus & mutilatus est, ita quæ ad hunc titulũ pertinẽt, negligẽtia ne dicam nequitia librarij præterita esse uidentur. nam quæ deinceps sequũtur, parũ aut nihil cũ titulo cõueniũt.

e Quod ne cui non uerũ uideatur, & in meos ipsius errores lapsus, quæ tegendi ex [illegible] causa dici putetur, possum ostẽdere in illo opusculo, quo dictũ Euangelicum, Quatenus fecistis uni ex his minimis, etc. explicatur, quadraginta sex uersus præteritos, & in proximo postea folio, alienissimo loco insertos: uidelicet ut

etiam corporaliter inhabitat omnis plenitudo Deitatis. de prophetis autem, Effundam, inquit, de spiritu meo, partem aliquam, & non totum, sicut in Seruatore Christo. quemadmodum etiam diuinus apostolus: Vni cuique nostrum, inquit, data est gratia iuxta modum doni Christi, hoc est, iuxta conuenientiam & proportionem uniuscuiusque purificationis. Quinam autem & quot sint spiritus oppositi siue contrarij (his spiritibus,) dicere licet. quippe tot sunt, quot etiam uirtutis uidelicet sunt spiritus. Et quinam illi? Spiritus fatuitatis atque stultitiæ: spiritus imprudentiæ socordiæque, quo etiam Iudas ille socors & inconsideratus repletus erat: de quo dicit scriptura: Qui inconsideratus et imprudens est, non intelliget: spiritus temeritatis & consilij contemptus atque inconsiderantiæ. quonia etiam consilium est, de aliqua re (suscepta) uoluntas: quod consilium (nempe) ut nos seruaremur, Dominus ante secula iniit. Consilij uerò contemptus & inconsiderantia est, nolle hominem consequi salutem. Ita dicimus etiam fortitudinis dono contrarium esse timiditatis & imbecillitatis incommodum, aut infirmitatem ad bonum, & debilitatem ad pietatem. Quoniam etiam fortitudo uirtus est aduersus dæmonas & affectus & uitia: ut etiã diuinus Dauid ait: Fortitudo mea & laudatio mea Dñs: & fuit mihi saluti. Nã à dæmonibus & affectuũ atque perturbationũ uitiositate uinci, qui poterit huic diuinæ spiritus uirtuti non esse cõtrariũ? queadmodũ, opinor, etiã boni scientiæ, boni ignorantia: & pietati impietas uel contẽptus religionis ac praua religio, & a satietati, Dei gustatio: itidẽ timori Dei, contrariũ timoris uacuitas. Quid eñ perniciosius esse possit, quàm nõ timere Deũ? Nã timor Dñi castus est, manẽs in seculũ seculi. &, Initiũ sapientiæ timor Dñi. & ubi timor, ibi mandatorũ obseruatio est. Ac generalia quidẽ dona diuina hæc enumerauimus, ut quæ & plurima alia dona atque uirtutes spiritus in sese cõprehendãt. Nã donũ est etiã lenitas animi, mansuetudo atque clemẽtia: itẽ tolerãtia. & innumera alia. Iã uerò uitiositatis & malitiæ sunt efficientiæ atque spiritus, dolus, improbitas, mendaciũ. quinetiã maledicentia & furtũ: & quæcũque (uirtuti) cõtrariã uim habent. ex quibus etiã horũ author & inuentor nominatur. Fur est eñ Diabolus, & pater mendacij, & serpens, & ignis, & draco propter pestiferam & uenenatam eius naturam, & insidiæ circumuentioque & laqueus: & si quod est aliud simile.

constãte numero uersuũ, culpa lateret, & labor rescribẽdi, quod perperam & præposterè descrip ũ erat, fugeret.
e Et hic multa uidentur omissa esse.
f ἰδοὺ τῶν λόγων διαλυμαινόντων, legendũ fortasse, ἰδοὺ τὸν λόγον διαλυμαίνονται.
Psal. 117.
Locus corruptus.
a Κόρῳ θεοῦ τὸ ὅτι. κόρῳ θεοῦ γεῦσις.
Psal. 18.
Pro. 1. 9.
Locus corruptus.

EXPLICATIO DICTI EVANGELICI, ET STATIM EXIVIT SANGVIS ET AQVA.

Sanguinẽ & aquã ex diuino dominicoque latere fluxisse ab Euangelio docemur, non simpliciter: sed primũ quidẽ, ideo quòd purificationes legales ad figurã & adumbrationẽ horũ duorũ tũ aspersiones sanguinis, tum lustrationes per aquã peragebant: deinde uerò etiã, quòd ubi ueritas uenit, summa nostræ salutis per aquã & spiritũ mysticè perficitur atque cõpletur. quoniã tũ per diuinũ baptisma, tum per sancti sanguinis participationẽ & usum consecrari nos ac diuinitatẽ induere credimus, quemadmodũ his ipsis dictionibus & uerbis diuinus orator Chrysostomus exponit. Exiuit, inquit, sanguis & aqua, ostendente scriptura, quòd nõ simpliciter

Ioan. 19.

eiusmodi fontes prosiluerint:sed quoniam ex his ambobus Ecclesia constat. atque id cognoscunt & intelligunt fideles,qui per aquam quidem sunt renati, per sanguinem autem & carnem aluntur. Atque hinc mysteria sumunt initium, ut quum ad horrendum poculum accedis, tanquam ab ipso dominico latere bibiturus accedas. Et paucis interiectis:Nec hoc solùm, uerumetiam ijs qui non credituri erãt, loco demonstrationis fuit id, quod ausi erant(nefarij)facinus committere,nempe Thomæ illius'que similibus.Non longè autem diuersa ab his est etiam mens theologica,dum in libro de festo Paschæ (hunc ipsum locum) exponit his uerbis: Oportebat enim etiam creaturas unà cum creatore pati atque condolescere,uelum quod scindebatur, sanguis & aqua,quæ ex latere effundebantur: ille quidem tanquam hominis:hæc uerò super hominem. Et paulo pòst:Paucæ guttæ sanguinis totum mundum reformantes & instaurantes. atque omnibus hominibus sicuti coagulum lacti euadunt, in unum nos cogentes & coniungentes, ut per utrorumque patrum sententiam coniungantur non solùm uirtus baptismatis & diuini sanguinis participatio, una quidem per aquam, altera uerò per sanguinem: uerumetiam ipsa humanæ naturæ firma certa'que probatio. id enim certum atque perspicuum est Theologum dicere (illis uerbis) ille quidem tanquam hominis: cui apponit etiam totius mundi reformationem & instaurationem, & fidelium mutuam inter sese coniunctionem & consociationem. Sunt autem etiam aliæ multæ patrum de his uerbis expositiones, quæ supradictis non aduersantur, quas adijcere tempestiuum & commodum non est. Attamen quòd etiam anima Domini patris manibus commendata, quum ita bonum & commodum illi uisum esset, etiam ad inferos descẽdit,ut etiam ijs spiritibus, qui in inferno erant, salutem prædicaret, ac in mortuos & uiuentes dominaretur, & infernum quidem spoliaret, humanæ uerò naturæ reditũ ad uitã conficeret,quũ primitiæ dormientium & primogenitus ex mortuis extitisset: in multis scripturæ locis animaduertere licet, ut nihil ob hæc menti piæ officiat,quòd etiã post mortẽ sanguis fluxerit ex latere immaculato.quoniã cum naturalibus,etiã ea,quæ superant naturã, in uniuersum perfici in Sermone,qui & Deus & homo erat,uidemus.

VT PETRA VITAE CHRISTVS IN DIVINIS *scripturis prædicatus sit,& quare lapis?*

Petra uitæ, Dominus & Deus noster Iesus Christus dicitur, & petra fidei, atque etiam petra offendiculi non credentibus, ut qui in eo conterantur & dissoluantur. Sic autem his nominibus uocatur communi(uidelicet)ratione, propter firmitudinem Deitatis. ac petra quidẽ uitæ, tanquam fons & radix, & principiũ & caussa & exitij expers & æternus: petra uerò fidei,tanquam fundamentum:ut ipse Dominus ait ad principẽ(apostolorũ,) Tu es Petrus, & super hãc petram ædificabo Ecclesiã meã:super confessionem uidelicet Christi.quia dixerat,Tu es Christus,filius Dei uiuentis. queadmodũ itẽ Dauid in trigesimo nono psalmo: Et statuit super petrã pedes meos,& direxit gressus meos. Et apostolus in prima epistola ad Corinthios: Bibebant enim ex spirituali petra subsequente(eos)petra autẽ erat Christus. Quoniã dixit quod potus esset spiritualis, nihil habebat, quod uariaret & immutaretur,quemadmodũ manna.ex modo scaturitionis pro-

Locus corruptus. *Math. 16.* *Psal. 39.* *1 Cor. 10.*

nis probat, quòd potus esset spiritualis. neq; enim propria natura petra aquã emittebat: sed alia quędã petra spiritualis, qui erat Christus, quicquid fiebat, efficiebat. Dictio autẽ, Subsequente, significat, quòd Christus semper unà adesset, & omnia miracula ederet. Lapis Dñs (Iesus) Christus nominatur: quemadmodũ inquit propheta, Lapidẽ, quẽ reprobauerunt ędificantes, hic duobus parietibus, qui ex diametro inter sese distabant (de ijs loquor, qui ex Iudæis & gẽtibus crediderũt, his quidẽ prauæ religioni seruientibus, illis uerò legis iugũ trahẽtibus:) in unũ coactis, distantia atq; diuersa coniunxit, & unã ex ambobus cõposuit ecclesiã, angulũ quendã imitatus duos parietes coagmentantẽ & inter se cõiungentẽ. Hunc tamẽ lapidẽ, quũ essent ædificatores, Pharisæi & Sadducæi, & sacerdotes & scribæ reprobauerunt & crucifixerunt: sed factus est in caput anguli, qui etiã angularis uocatus est. Esaias ex persona Dei, Ecce pono in Sion lapidẽ pretiosum, electũ, angularẽ, honorabilẽ in fundamenta eius: & quicunq; crediderit in eũ, nõ confundetur. De hoc itẽ beatus Paulus dicebat, Aedificati super fundamentũ apostolorũ & prophetarũ, quũ sit lapis angularis ipse Iesus Christus. Hunc aũt lapidem uidit etiã propheta Daniel sectũ & incisum absq; manibus, quum de partu uirginis, qui citra uiri consuetudinem accidit, doceretur. hunc uidit imaginem confregisse, hoc est uitæ uanitatem, & in magnũ montem euasisse, qui orbem terræ habitatũ ornaret. Esa. 28.

EIVSDEM DE SANCTO BAPTISMATE.

NVNC agnosco meũ gregẽ: hodie uideo formã ecclesiæ consuetã, quando etiã carnaliũ curarũ posthabito negotio, iusta plenitudine ad cultũ Dei concurristis. atq; ædem quidẽ populus angustã reddit, intra sacra adyta penetrans & irrumpẽs: quotquot autẽ ab ijs, qui intus sunt, nõ admittũtur, apum in modũ locũ externũ in uestibulis implent. nã apũ aliæ quidẽ intus in opere occupatæ sunt: aliæ uerò foris alueare circũstrepũt. Sic igitur facite ô filij, & nũq; hoc studiũ deseratis. Affectu eñ me pastorali affici fateor: ac uolo in hac sublimi specula sedens circa subiectos uertici colles undiq; congregatũ gregẽ cõtueri. Et ubi id mihi contigerit, quũ mira impleor animi alacritate, tũ sicuti pastores circa rusticas cantilenas, ita circa orationẽ operã sumo lubenter. Quũ aũt aliter se res habet, & externo gentiliũ errore occupati estis, sicut nõ ita pridẽ (nẽpe) pręterita dominica fecistis: magna molestia afficior, & silentiũ teneo: atq; hinc fugere cupio, ac quæro Heliæ prophetæ Carmeliũ, aut aliquã petrã inhabitatã. Amica eñ quodãmodo animi ægritudine affectis fuga consuetudinis & captatio solitudinis est. Nunc uerò quũ uideo uos unà cũ ipsis familijs & cognationibus cateruatim conuentum celebrare, uenit mihi in mentem oraculi prophetici: quod olim à longè prædicauit Esaias felicitatem ecclesiæ innumerosa atq; egregia sobole procreanda prædicens. Qui sunt, inquit, isti ut nubes uolant, & ut columbæ cum pullis ad me. Quinetiam his adijcit etiã illud: Angustus est mihi locus, fac mihi locũ ut inhabitẽ. Hæc enim uirtus spiritus de populosa ecclesia Dei uaticinata est: quæ posterioribus temporibus ab extremitatibus terræ ad extremitates, omnem terrarũ orbem repletura erat. Venit igitur agens & in orbẽ reuoluẽs tẽpus memoriã sanctorũ initiorũ, quæ hominẽ Esa. 60.

purgāt,quę etiā peccatū,quod difficulter eluitur,tū ab anima tū à corpore abstergēt atq; depellunt:quæ itē ad pristinā pulchritudinē, quā optimus artifex Deus in nobis effinxerat,reducunt. Atq; idcirco uos quidē, qui ex hoc populo initiati estis,bona fidei nostræ experti cōuenistis, atq; adducitis etiā expertem adhuc & imperitam harum rerū multitudinem, tanq; boni patres cura atq; conciliatione non initiatos ad perfectā pietatis comprehensionē deducentes. Ego uerò gratulor utrisq;: initiatis quidē quòd magno dono ditati estis:non initiatis uerò quòd bona futura speratis, iudicij scilicet & pœnæ remissionem,uinculorum solitudinem,conciliationem & cōiunctionem cum Deo, fiduciam ingenuam & aditum liberum loco seruilis humilitatis, parem cum angelis honoris conditionem. Hæc enim nobis, ac si quid his simile est & affine,lauachri gratia spōdet & dat. Quamobrem alijs scripturarū materijs & argumentis in alia tempora reiectis,in proposito argumento permaneamus, pro uiribus conuenientia atque accommodata diei festo dona offerentes. Suum enim & proprium cuiq; celebritati gratum & acceptū est. Ita nuptias quidem epithalamijs cātilenis celebramus:luctu uerò funebribusq; lamētationibus iusta mortuis & inferias damus:in negotio serio loquimur:in uotis contractionem & contentionem animi soluimus. Vnumquodque tempus ab alienarum rerum confusione atque perturbatione integrum seruamus. Natus igitur erat quasi ante paucos dies, qui ante omnem naturam, tam eam,quæ sensu percipitur,quàm quę mente cernitur,natus est. baptizatur hodie ab Ioanne, ut sordidatum & contaminatum expurgaret,spiritumq; supernè adduceret,& hominem in cœlos extolleret:ut lapsus erigeretur,& qui deiecerat, confunderetur & dehonestaretur. Ac ne admireris quòd Deo res nostræ tanto studio ac curę fuerunt,ut etiam ipse per sese hominis salutem præstaret ac repræsentaret. Solicitudine enim adhibita maleficus nobis insidiatus est,cum cura item creatoris seruamur. Atque ille quidem inuidus & nequam, quū peccatum aduersum nos introduceret, dignū suo consilio uelamētum serpētem nactus est,impurus in similem sese insinuās, uoluntate ac studio terrenus & subterraneus reptili inhabitans: Christus uerò, quū illius nequitiam & improbitatem corrigeret, hominem perfectum assumit, & seruat hominem, & omnium nostri forma atque figura existit, ut uniuscuiusq; actiones primitias sanctificaret, studiū traditionis haud ambiguū seruis relinqueret. Baptisma igitur peccatorū expiatio est, remissio delictorū, renouationis & regenerationis caussa. Regenerationem aūt intellige eā, quæ cogitatione cernitur,oculis non uidetur. nō eīn
Ioan. 3. uerè, queādmodū Hebræus ille Nicodemus dixit,atq; crassius intellexerat, senē mutabimus in puerū: neq; rugosum & canū in tenerū & iuuenē transformabimus: aut iterum hominē in uterū matris reducemus:sed cōpunctū notis peccatorū & malis moribus inueteratū gratia regia eò redigimus, ut innocens sit sicuti infans. Vt eīn modò natus puellus à criminibus & pœnis liber est:ita etiam regenerationis puer non habet, cuius nomine caussam dicat, ut qui regio dono caussæ dictioni exemptus, & à rationibus uitæ reddendis liberatus sit. Hoc autē beneficiū non aqua largitur (esset

tur (esset enim omni creatura sublimius (sed Dei præceptum & spiritus, qui mysticè ad nostrã libertatẽ uenit accessus. Aqua uerò subseruit ad ostendendã purgationẽ. Q̃m sordibus & cœno fœdatũ corpus aqua lauantes, purũ reddere solemus, propterea etiã in mystica actione eam adhibemus, re sub sensum cadenti incorporeũ splẽdorẽ significãtes. Imò uerò si uidetur, etiã subtilius explicando perseueremus in quæstione lauachri, tanq̃ à fonte quodã initiũ præcepti scripturæ facientes. Nisi quis, inquit, natus fuerit ex aqua & spiritu, nõ potest intrare in regnũ Dei. Quare bina illa, & non solus spiritus sufficiens existimatus est ad cõpletionẽ baptismatis? Cõpositus est homo & non simplex, ut certò scimus. atq; idcirco duplici cõiunctoq; cognata similiaq; medicamenta ad curationem destinata atq; attributa sunt: corpori quidẽ, quod apparet, aqua, quę sub sensum cadit: animæ uerò, quæ uisum effugit, spiritus, qui non apparet, qui fide uocatur, qui ineffabiliter accedit. Spiritus eñ, ubi uult, spirat: & uocẽ eius audis, sed nescis unde ueniat, & quò uadat. Aqua quoq;, quę baptismati adhibetur, corpori, quod baptizatur, benedictionẽ addit. Quare ne contẽnamus diuinũ lauachrũ: neq; id tanq̃ cõmune propter usum aquæ parui facias, & leui momẽto ducas. Nã id, quod operatur, magnũ est: & ab illo mirabiles existũt effectus. Nam & altare hoc sanctũ, cui adsistimus, lapis est natura cõmunis, nihil differens ab alijs crustis lapideis, ex quibus parietes nostri extruũtur, & pauimẽta exornãtur: sed Dei cultui cõsecratũ atq; dedicatũ est, ac benedictionem accepit, mẽsa sancta, altare immaculatum est, quòd non amplius ab omnibus, sed à solis sacerdotibus, ijsq; uenerãtibus cõtrectatur. Panis itẽ, panis est initiò cõmunis: sed ubi eum mysteriũ sacrificauerit, corpus Christi & dicitur & est. eodẽ modo uinũ: quũ sint res exigui pretij ante benedictionẽ, post sanctificationẽ, quæ à spiritu procedit, utrunq; eorũ excellenter operatur. Eadẽ itẽ uis etiã sacerdotẽ augustũ & honorandũ facit, nouitate benedictionis à cõmunitate uulgi segregatum. Quũ eñ heri ac tẽpore superiori unus è multitudine ac plebe esset, repẽtè redditur præceptor, pręses, doctor pietatis, mysteriorũ latẽtiũ pręsul. eaq; contingũt ei, quũ nihil uel corpore uel forma mutatus, sed quod ad speciẽ externã attinet, ille sit, qui erat, inuisibili quadã ui ac gratia, inuisibilem animã in melius transformatã gerens. Atq; ita ad multas res animũ aduertẽs, contẽnenda quidẽ uidebitis ea, quæ apparẽt, magna uerò, quæ ab illis efficiũtur: ac maximè quũ ex ueteri historia cognata atq; similia eius, de quo quæritur, argumenti exempla collegeris. Virga Moysis, uirga erat è nuce seu corylo. Etẽm quid aliud atq; lignũ cõmune, quod à cuiusq; manu cędi tur & portatur, & concinnatur adaptaturq; ad id, quod uisum fuerit, & igni ad arbitriũ traditur? Vbi autẽ Deus uoluit per illam efficere sublimia illa, quæq; nulla ui dicendi exprimi possunt, miracula, mutabatur lignũ in serpentẽ. & itẽ alibi percutiẽs aquas, aliàs quidẽ in sanguinẽ aquã redigebat: aliàs uerò ranarũ fœtum infinitũ edebat ac producebat: & rursus mare scindebat: quod usque ad imum fundum diducebatur, & non confluebat. Similiter unius prophetæ indumentum, quod erat ex pelle caprina, Helisæũ, per totũ terrarũ orbem, fama celebratũ effecit. Lignũ autẽ crucis omnibus hominibus salutare est, quũ sit pars, ut audio, arboris uilis contemptio-

Ioan. 3. Ioan. 3. Exo. 4. Exo. 17. Exo. 4. Ibi. 20.

Exo.3. tēptorisq́ꝫ aliæ multæ sint. Et frutex rubi, Moysi diuinas apparitiones
Reg.21. ostendit. Itē Helisæi reliquię mortuū excitauerūt. Et lutū cæcum ex utero matris natū illuminauit. Atq; hæc omnia quū materię sint inanimatæ atq; sensus expertes, posteaq; uim Dei accepissent, magnis miraculis media intercesserunt. Ac simili consequētia rationū etiā aqua quū nihil aliud sit, q; aqua, superna gratia benedicente ei, in eā, quæ mēte percipitur, hominem renouat regenerationē. Quòd si quis mihi rursus dubitando & ambigendo negotiū exhibeat, continēter interrogās & sciscitās, qua ratione aqua, eaq; quę per illam peragitur, initiatio regeneret, dicā optimo iure ad eum: Ostende mihi modū natiuitatis, quæ fit secundū carnē: & ego tibi uim regenerationis, quæ secūdū animā fit, exponā. Dices fortasse quasi quādam rationē reddens: Semen caussa hominis effectrix est. Audi igitur contrà à nobis, quòd aqua quæ benedicitur, purgat & illuminat hominē. Quòd si mihi rursus contrà subijcias, quomodo? clamabo contra te uehementius: quomodo humida atq; informis natura homo fit? Atq; de omni creatura ita oratio progrediēs, in unaquaq; re exercebitur: qui cœlū? qui terra? qui mare? qui res singulares? Vbiq; eṁ ratio hominū ad inuentionē perplexa hæsitans ad hanc syllabā confugit, sicuti ad sellā, qui ingredi & ambulare non possunt. Et ut rem paucis absoluamus, ubiq; diuina uis & efficacitas incōprehensibilis est, nullaq; uel ratione uel arte explorari potest, creans quidē atq; producens facilè quæcunq; uult, subtilē uerò cognitionem efficientiæ nos celans. Quare etiam beatus Dauid quū aliquando animū & mentē adhibuisset ad magnificentiā creaturæ, animiq; perplexitate ob inscrutabilia miracula repletus esset, illud quod ab omnib. canitur notabile
Psal.130. dictū pronunciauit: Quanta magnificentia perfecta sunt opera tua, Dñe: omnia cū sapientia fecisti. Nā sapientiā quidē animo concepit, artē uerò sapientię nō inuenit. Omittentes igitur inquirere atq; scrutari ea, quæ uires superāt humanas, illud potius quæramus, quod etiā particularem ostēdit cōprehensionē: cuius rei gratia per aquā purgatio fiat? *& quur terræ immersiones adhibeātur? Quod igitur & patres docuerūt, & nostra mēs accipit, hoc est: Quatuor elemēta nota habemus, ex quibus mūdus cōstitutus est: quæ etiā si nomina silētio prætereātur, omnibus nota sunt. Quòd si propter simpliciores etiā nomina (eorū) edere ad rē pertinet: ignis (est) & aër: terra & aqua. Quū igitur Deus & seruator noster pro nobis susceptā administrationē impleret, unū ex his quatuor terrā (scilicet) subijt, ut illinc uitā excitaret. nos uerò baptisma assumētes ad inuitationē Domini & doctoris & præceptoris nostri, in terra quidē non sepelimur (hæc eṁ infirmitatē & corruptionē naturæ nostræ cooperiens, morte penitus perēpti corporis tegumentū existit,) sed ad terræ cognatū elementū aquā uenietes, in illa, sicuti Seruator in terra, nos abscondimus: idq; quū ter simul facimus, triduo peractā nobis resurrectionis gratiā effingimus, eaq; facimus, nō silentio mysterium assumētes, sed trium sanctarum hypostaseωn, in quas credidimus, in quas etiam speramus, ex quibus nobis contingit ut & nūc simus, & rursus futuri simus, nominibus super uos pronūtiatis. Forsitan offenderis, qui aduersus gloriā spiritus cōfidenter pugnas, & inuides Paracleto uenerationē, qua pij eum uenerantur. Sed omitte mecùm confligere,

* Locus mutilus uidetur in Græco.

configere,& oppone te,si potes,Domini uocibus,quę inuocationem & cognominationẽ baptismatis hominibus instituerunt.Et quæ sunt uerba Dominici præcepti? BAPTIZANTES EOS IN NOMEN PATRIS ET FILII ET SPIRITVS SANCTI. Quomodo in nomen patris? quia principiũ est omniũ rerum.Qua ratione in filiũ? quoniã cõditor creaturæ est. Quomodo in Spiritum sanctũ? quia uim omnia absoluta reddẽdi habet. Submittimus igitur nos patri,ut sanctificemur. submittimus itẽ nos filio, ut hoc ipsum fiat.Submittimus nos Spiritui sancto,ut id efficiamur,quod (ille)est ac dicitur.Non est differẽtia sanctificationis:quasi patre amplius, filio minus, minus, quã utercų, Spiritu sancto sanctificãte. Quur igitur trinas illas hypostaseis concidis ac diuidis in diuersas naturas, ac treis efficis Deos inter se dissimileis,quũ unã & eandem ab omnibus etiã gratiã accipias? Quoniã autẽ similitudines semper arationem apud auditores magis uiuidã reddũt: simulachro uolo maledicentiũ mẽtem erudire, per terrena atcų humilia magna,quæ'cų sensu non cernũtur,declarans. Nam si eiusmodi tibi calamitas accidisset,ut captiuus esses apud hostes,seruus autẽ & afflictus cũ gemitu antecų libertatẽ, quã habuisses,desiderares:atcų repentè noti quidã & ciues [a] tres,qui in regionem tuorũ dominorũ ac tyrãnorum aduenissent,ex æquis partibus dato pretio,quo redimereris, sumptu'que pecuniario æqualiter inter se diuiso,liberassent te ab urgẽte necessitate:an nõ hoc beneficiũ consequutus, similiter illos tres pro benefactoribus haberes,& pretij,quo redẽptus esses cõpensatione ex æquis partibus tribueres, quũ & studiũ pro te cõmune,sumptus'cų cõmunis fuisset: si modò iustus beneficij æstimator esses? Atcų hæc quidẽ quatenus per exempla rẽ demonstrare conueniebat.nõ eñ nunc nobis propositũ est, rectę fidei tradere rationẽ. sed ad præsens tempus ac propositũ argumentũ recurramus. Nã inuenio,quòd nõ [b] solùm post crucẽ,Euãgelia gratiã baptismatis prędicauerũt, sed ante incarnationẽ Domini ubicų uetus scriptura regenerationis nostræ imaginẽ præfigurauit nõ apertè & euidẽter formã ostẽdẽs, sed ænigmatib.& inuolucris humanitatẽ Dei prẽmõstrãs.Et ut agnus antè prædicabatur,& crux prophetabatur:ita etiã baptisma, & uerbis & re ipsa indicabatur. ac redigamus honestarũ rerũ studiosis in memoriã figuras.exigit eñ tempus feriarũ(eã)tancų necessariã cõmemorationẽ. Agar ancilla Abrahami,cuius etiã Paulus ad Galatas uerba faciẽs,allegoricã mẽtionẽ facit, ab domo domini sui propter irã Sarræ ablegata (molesta eñ legitimis uxoribus res est, propter dominum suspecta ancilla:) deserta ac destituta ferebatur ad terrã desertã,lactentẽ secũ habẽs puerũ Ismaelẽ.quũ autẽ redacta esset ad inopiã rerũ necessariarũ, ipsa'cų prope mortẽ, & ante eã adeò puer uenisset(quã eñ in utre aquã habuerat, cõsumpta erat,qm̃ nec fieri quidẽ poterat,ut synagoga, quæ olim in figuris perennis fontis uersabatur, sufficientiã uitæ haberet:) angelus ex insperato apparet, & ostẽdit ei puteum aquæ uiuentis:atcų inde quum hausisset, seruat Ismahelẽ. Vide igitur figurã mysticam quẽadmodum statim ab initio per aquam uiuentem, quæ non prius esset, sed per angelum dono data esset,pereunti salus contigerit. Itẽ posteriori tẽpore nuptijs cõiugi oportebat Isaacũ, propter quem

Matth. 28.

[a] Ista dictio in Græcis desiderari uidetur.

[b] Locus mutilus, & dictio, μόνον desiderari uidetur.

Gen. 16.

Gal. 4.

Gen. 21.

Gen. 45.

quem etiã Ismahel unà cum matre, paterna sede pulsus erat. missus autem
Gen.45. seruus Abrahami pronubus & nuptiarũ cõciliator, ut domino suo sponsam adduceret, inuenit Rebeccam ad puteũ: ac nuptiæ, quæ Christi genus effecturæ erant, ad aquam, initium ac primã pactionem conuentionemq́ habuerunt. Quinetiam ipse quoq; Isaac quũ gregibus præfectus esset, in omnibus locis solitudinis puteos fodiebat, quos alienigenæ obstruebãt, & aggere obruebant & occultabant, ad figurã eorum, qui postea fuerunt, impiorum: qui donũ baptismatis prohibebãt & impediebant, ueritati sese opponentes. Veruntamẽ martyres & sacerdotes puteos fodiẽtes uicerũt, omnemq́ terrarũ orbẽ baptismatis donum inũdauit. Per eandem itẽ scripturæ uim festinans ad sponsalia etiã Iacob, inopinatò ad puteũ obuiã
Gen.29. factus est Racheli. Impositũ autẽ erat puteo saxum magnũ, quod ubi coetus pastorum cõuenisset, reuoluere, ac sic deinde & sibi & ouibus aquam haurire solebãt. At Iacob solus amouet saxũ, ac potu sponsæ suæ reficit oues. Aenigma, opinor ea res (erat) & umbra futuri. Quis est enim impo-
Esa.28. situs lapis alius atq; ipse Christus? de quo dicit Esaias: Et immittam in fun
Dan.2. damenta Sion lapidẽ pretiosum, honoratũ, electũ. Et Daniel similiter: Sectus est lapis absq; manu, id est, Natus est Christus absq; uiro. ut enim nouum, inauditũ & inusitatũ est, lapidẽ ab rupe abscindi sine opera latomi, atq; instrumẽtis latomicis: ita superat omẽ miraculũ, uideri partũ ex uirgine innupta. Impositus igitur erat puteo lapis, qui mẽte cernitur Christus abscondens in profundo atq; mysterio lauachrũ regenerationis, quod adhuc multo tempore, tanq; longo fune, ad reuelationẽ opus habebat. Nemo autẽ lapidem amouebat, nisi Israel, quæ est mens uidens Deum. Quin
Gen.29. etiã haurit aquã, & potũ præbet ouibus Rachelis: hoc est, mysterio, quod abscõditum erat, reuelato, dat aquã uitalem ecclesiæ gregi. Adde huc triũ uirgarũ Iacobi rem gestã. Ex quo eñ tres illæ uirgę fonti appositę sunt, ex
Gen.41. eo tempore Labã ille multorũ Deorum superstitione implicitus, pauper euasit. Iacob autẽ ditari & agnis abundare cepit. Allegorico autẽ sensu Laban ad diabolũ, Iacob ad Christũ referatur. Nam post baptisma Christus
Exo.2. omnẽ diaboli gregem abstulit, & ipse ditatus est. Moyses aũt ille magnus, quũ puer scitus & elegãs atq; etiamnũc sub uberibus esset, cõmuni ac tristi sententiæ quam durus ille Pharao aduersus infantes masculos tulerat, subiectus expositus est ad ripas amnis, nõ nudus, sed cistæ impositus. Oportebat enim legem typicè & allegoricè esse in arca. Prope aquã autẽ depositus est. Vicina enim gratiæ lex est, & quotidianæ Hebræorũ aspersiones: quæ paulo pòst futurũ erat, ut perfecto atq; admirãdo baptismate
1.Cor.10. obtegerenur. Atq; ut diuino Paulo uidetur, etiã populus ipse, qui rubrũ mare transiuit, eam, quæ ex aqua contingit, salutem annũtiauit. Transiuit
Exo.21. populus. & rex Aegyptius cum exercitu submersus est. & mysterium per opera prædicebatur. Etenim nunc quando populus fugiens Aegyptum, improbũ (scilicet) peccatũ in aqua regenerationis uersatur, ipse uerò cum suis ministris (de spiritibus nimirum improbis loquor:) animi dolore suffocatur, & conficitur, pro sua calamitate hominum salutem ducens. Atq; etiã hæc quidem nobis ad cõfirmationes propositi tractatus suffecerint.

Verun-

Veruntamen ne sequentia quidem honestarū rerum studioso negligenda
sunt. Multis enim incōmodis conflictatus, quemadmodū didicimus, He-
bræorum populus, & laborioso atque molesto solitudinis confecto cir-
cuitu, non prius terram promissionis recepit, quàm ducente Iesu, uitam- Iosue 3.
que eius gubernāte ad Iordanem peruenit. Perspicuum est autem, quòd
etiam Iesus, qui duodecim saxa in flumine deposuit, duodecim discipulos
ministros baptismatis præparabat ac prædestinabat. Porrò sacrificium il-
lud admirabile, quodq; omnem humanam superat mentē, Thesbitę illius Reg.3.ca.18.
senis, quid aliud tandem atq; re ipsa præsignificat fidem in patrem & fi-
lium & spiritum sanctum, atq; redemptionem? Posteaquam enim uniuer
sus Hebræorum populus patria conculcata pietate, in errorē multorum
deorum cultus prolapsus erat: & rex Achaab ab simulachrorum cultu de-
ludebatur, quum malam uitæ sociam scelestissimamq; impietatis magi-
stram haberet infaustam & execrandam Hiezabelem: repletus propheta Reg.21.
gratia spirituali, et cum Achaabo congressus, teste rege, omniq; populo sa
cerdotibus Baal se opposuit, & ad certamen ingens & admirabile, atq; il-
los, qui proposuerāt atq; professi erant, quòd absq; igni bouem sacrifica-
turi essent, ridiculos ac miseros ostendit, frustra precantes & inuocan- 3.Reg.21.
tes Deos, qui nulli sunt. tandem ipse suo ac uero Deo inuocato excessib. Locus corruptus.
pluribus & adiectionibus mirabiliter propositū certamen peregit. Non
enim simpliciter precatus, lignis, quæ arida essent, ignē superinduxit: sed
quum ministros hortatus esset ac iussisset, ut multam aquam afferrent, ac
ter in ligna fissa amphoriscos effudisset, oratione ignem accendit ex a-
qua, ut ex repugnantia naturali elementorum, quæ præter spem & opinio
nem ad concordiam & mutuum adiumentum concurrerant, cum magna
exuperantia atq; excessu naturæ, sui Dei potentiam demonstraret. Hoc
modo Helias quidē apertè eam, quę in posterū peragēda erat, baptismatis
institutionem & initiationem, per admirabile illud sacrificium nobis prę-
dixit. Aqua enim ter superinfusa accensus est ignis, ut significaretur, quòd
ubi aqua mystica est, illic etiā spiritus est ille uiuificans, ardēs, igneus: qui
impios comburit, & fideleis illuminat. Quinetiam huius quoq; discipu- 3.Reg.21.
lus Helisæus, quum ad eum supplex uenisset Neeman Syrus, qui lepræ 4.Reg.11.
morbo laborabat, quum lauisset in Iordane, purgat ægrotum, & generali
usu aquæ, & speciali amnis illius immersione apertè præmonstrās futurū.
Ex amnibus enim solus Iordanis, quum in se recepisset sanctificationis &
benedictionis primitias, tanq; ex quodam fonte suæ figuræ in totum
mundum domum baptismatis quasi per riuum & aquæductum transfu-
dit. Atq; hæc quidē opere atq; reipsa designata sunt indicia regeneratio-
nis, quę per lauachrum contingit. Videamus autem deinceps eas, quę per
sermones ac uoces editæ sunt, prophetias. Igitur Esaias quidem clamat di- Esa.1.
cens: Lauamini, puri estote, auferte nequitias ab animabus uestris. Da- Esal.33.
uid autem: Accedite ad eum, & illuminamini, & uultus uestri non con-
fundentur. Hiezeciel autem utroq; apertius, clarius & candidius scribēs, Ezech.19.
pollicetur bonam promissionem: Et spargam super uos aquam puram,
& purgabimini ab omnib. immunditijs uestris, & ab omnib. simulachris

ueſtris mundabo uos: & dabo uobis cor nouum, & ſpiritum nouum dabo uobis: & auferam cor lapideũ de carne ueſtra: & dabo uobis cor carneum: & ſpiritum meum in uobis dabo. Euidentiſsimè autem etiam Zacharias & Ieſum prophetat indutum pallio ſordido, ſeruili, ſcilicet, noſtraque carne: & exuens eum triſti ueſte, pura ſplendidaq́ ſtola exornat, docens nos per imaginariam ſimilitudinem, quòd nimirum in baptiſmate Ieſu, omnes nos exuentes peccata, tanquam tunicam mendici uilem & ex multis pannis conſutam, ſacram atq; pulcherrimam, nempe regenerationis (ueſtem) inuicem induimus. Vbi uerò ponemus etiam illud Eſaiæ oraculum, ad ſolitudinem clamãtis: Lætare ſolitudo ſitiens. exultet ſolitudo, ac floreat ut lilium: & efflorefcent & exultabunt deſerta Iordanis. Perſpicuum eſt enim, quòd non locis inanimatis & ſenſu carentibus lætitiam annuntiat: ſed per ſolitudinem tropicè & allegoricè ſqualidam & inornatã animam ſignificat. queẽadmodum ſanè etiam Dauid, quum dicit: Anima mea tibi ſicut terra aquarum penuria laborans. Et rurſus: Sitiuit anima mea ad Deum fontem uiuentem. Itemq́ Dominus in Euangelijs: Siquis ſitit, ueniat ad me, ac bibat. Et ad Samaritanam: Quicunq; bibit ex aqua hac, ſitiet rurſus: at qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum. Atq; honor etiam Carmeli datur animæ habenti ſimilitudinem cum deſerto: hoc eſt donum, quod contingit per ſpiritum. Quoniam enim Helias quidem Carmelum incolebat: (clarus autem mons propter uirtutem inhabitantis & fama celebratus eſt:) Ioannes autem Baptiſta in ſpiritu Heliæ reſplendens, Iordanem ſanctificabat: idcirco propheta uaticinabatur honorem Carmeli illi fluuio datum iri. Atq; etiam gloriam Libani ex ſimilitudine procerarum arborum tranſtulit ad amnem. Vt enim Libanus ille ſatis magnã cauſſam admirationis ipſas arbores habet, quas producit & alit: ita Iordanis celebratur, quòd homines regeneraret ac plãtaret in paradiſo Dei, quorum, iuxta uocem pſalmi, ſemper florentium & uirtutibus quaſi frondentium folium quidem non defluet: fructu autem in tempore percepto Deus lætabitur, tanquam bonus plantator ſuis operibus gaudens. Porrò diuinus Dauid etiam uocem prędicens, quam de cœlis pater ſuper filium, dum baptizaretur, emiſit, ut ad naturalem Deitatis dignitatem deduceret audientes, qui prius ad eam, quæ ſub ſenſum cadebat, humanam uilitatem reſpiciebant, libro pſalmorũ ſuo dictum illud inſcripſit: Vox Domini ſuper aquas, uox Domini in magnificentia.

Zach. 3. *Eſa. 35.* *Pſal. 41.* *Pſal. 52.* *Ioan. 7.* *Eſa. 35.* *Luc. 1.* *Pſal. 1.* *Pſal. 28.*

Verùm teſtimonijs quidem, ex diuina ſcriptura in medium afferendis, hic finis eſto. (Progredietur enim oratio ad infinitam prolixitatem, ſiquis uoluerit omnia ſigillatim electa uni libro mandare.) Vos autem omnes, qui dono regenerationis uobis placetis, ac pro gloria ſalutarem renouationẽ habetis, oſtendite mihi poſt myſticam gratiam, morum immutationem, et in melius transformationis differentiam puritate uitæ inſtituti indicate. Nam nihil quidem ex ijs rebus, quæ ſub oculos cadunt, immutatur, corporis item ſigna integra manent, eiusq́, quæ uidetur, naturæ figura non mutatur. Sed opus eſt aliqua prorſus euidenti demonſtratione, per quã agnoſcamus hominem recens natũ, ſignis quibuſdam manifeſtis, nouum à uetere

uetere discernentes. hæc autem signa esse opinor eos, qui secundum propositum fiunt, animæ motus, per quos sese segregans à uetere consuetudine, ac nouum uitę instituti iter ingrediens, apertè familiares docebit, quòd alia quædam ex alia facta sit, nullum post se ueteris nequitiæ uestigium ac signum relinquens. Est autē hic transformationis modus, si mihi credentes orationem pro lege seruaueritis. Erat ante baptisma homo proteruus, auarus & fraudator, raptor rerum alienarum, conuitiator & maledicus, mendax, calumniator, ac si quod his simile (uitiū) est & affine. sit nunc modestus, sobrius, sui contentus, & ex his paupertate conflictantibus impartiens, ueritatis studiosus, honorē libenter alijs deferens, comis et affabilis: ut summatim dicam, omnem laude dignam actionem exercens. Vt enim aduentante luce, tenebræ discutiuntur, & albo colore illito atramentum aboletur: ita etiam uetus homo iustitiæ operibus exornatus aboletur. Vides ut etiam Zacchæus mutatione uitæ instituti publicanum occidit, ijs, qui damnum iniuria acceperant, quadruplum eius, quod amiserant, reponens. distribuit item pauperibus reliqua, quæ prius à pauperib. malè extorta collegerat. Euangelista Matthæus alius publicanus eundem cum Zacchæo quæstum faciens, eandemqꝫ exercens, statim post uocationem tanquam personam quandam uitæ mutauit institutū. Persequutor (erat) Paulus, sed post gratiam apostolus, graues (illas) ferens pro Christo catenas ad pœnitentiam & purgationem iniustorum uinculorum, quę quum aliquando accepisset à lege, aduersus Euangelia portabat. Talem conuenit esse regenerationem. ita abolere oportet consuetudinem cum peccato. ita filios Dei in uita sese gerere decet: filij enim illius post gratiā uocamur. Atqꝫ idcirco exactè cōuenit inspicere genitoris nostri proprietates, ut ad similitudinem patris nosmet formantes & effingētes, ueri, iustiqꝫ ac legitimi filij fiamus eius, qui nos ad adoptionem quæ per gratiam contingit, uocauit. Graue enim probrum est, adulterinus, spurius & subdititius, qui factis suis paternam nobilitatem fallat atqꝫ ludificetur. propterea mihi uidetur etiam ipse Dominus in Euangelijs uiuendi regulas nobis præscribens, illis ad discipulos uti uerbis: Benefacite odio prosequentibus uos, orate pro ijs, qui lædunt ac persequuntur uos: ut sitis filij patris uestri, qui est in cœlis. quoniam solem suum exoriri sinit super malos & bonos, & pluuiam mittit super iustos & iniustos. Filios enim tunc fieri dicit, quum similitudinem paternæ bonitatis, humanitatem erga populares & proximos præstādo, sensibus suis & cogitationibus impresserint. Idcirco etiam post adoptionis dignitatē, diabolus nobis uehementius insidiatur, inuido oculo contabescens, dum recens nati hominis festinantis ad cœlestem rempublicam, unde ille excidit, pulchritudinē intuetur, & acerbas nobis ac uehementes excitat tentationes, secundū quoqꝫ ornamentū sicuti priorem ornatū auferre studens. Verùm ubi senserimus eius incursus, conuenit apostolicum dictum nobismetipsis subijcere: Quicunqꝫ in Christum baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus. Quòd si conformes morti facti sumus, mortuum prorsus deinceps in nobis peccatū est, lancea baptismatis, sicut ille scortator à Phineeso, qui studio atqꝫ amore Dei flagrabat,

Luc. 19.
Matth. 9.
Luc. 9.
Act. 7.
Matth. 7.
Rom. 6.
Num. 25.

grabat expulsum. Fuge igitur à nobis execrande atque infauste. mortuum enim [a] spoliare uis, qui olim se tibi coniunxerat, qui propter uoluptates olim sensus amiserat. mortuus copora non amat: mortuus non capitur diuitijs: mortuus non calumniatur: mortuus non mentitur, non rapit ea, quæ ad se non pertinent, non conuitiatur sibi obuiam factis. aliam uitæ regulam, aliam morum institui normam. didici res mundanas contemnere, terrena prætercurrere, & ad cœlestia festinare. quemadmodum etiam Paulus palàm ac disertè testatur, quòd mundus sibi, & ipse mundo crucifixus esset. Hæc animæ uerè regeneratæ uerba: hæ recēs initiati hominis uoces, proprium pactū memoria tenentis, quod pactum in traditione mysterij cum Deo fecit, quum omnem & pœnam, cruciatum & uoluptatem pro illius dilectione se neglecturum esse promisit. Atque hæc quidem ad sacrum diei argumentum: quem diem in orbem statis circuitibus annus actus ad nos retulit, dicta sufficiant. haud alienū autem deinceps fuerit, ut ad eum, qui tantum nobis donum benignè largitus est, cōuerso sermone, hoc modo finem dicendi faciamus, exiguam uocem magnarum rerum compensationis loco proferentes. Tu enim reuera Domine, purus ac perennis fons bonitatis es, qui iustè nos auersatus, ac benignè nostri misertus es. odio prosequutus & reconciliatus es: execratus es, & benedixisti: exterminasti ex paradiso, & iterū reuocasti: exuisti nos folijs ficulneis, indecoro illo tegumento, & circūdedisti pallio pretioso. aperuisti carcerē, ac dimisisti cōdemnatos: aspersisti aqua pura, & à sordibus mundasti. non si posthac à te uocetur Adam, erubescet. neque conscientia coarguente, sub luco paradisi latens præ pudore se obuelabit, neque uerò flammeus gladius paradisum circundabit, qui aditu accedentes prohibeat, & locum efficiat inaccessum. sed omnia nobis hęredibus peccati ad lętitiam traducta sunt. ac paradisus quidem, atque ipsum adeò cœlum homini patet: creatura autem tam mundana, quàm supramundana olim inter se dissidens ad amicitiam coijt, atque reconciliata est: [a] & homines cum angelis illorum colentes theologiam concordes facti sumus atque consensimus. Propter hæc igitur omnia, gaudij hymnum Deo canamus, quem os spiritu obsessum olim propheticè magna uoce pronuntiauit: Exultet anima mea in Domino, induit enim me pallio salutari, & tunica lętitię circūdedit me. ut sponso adaptauit mihi mitram, et ut sponsam exornauit me ornamento. Ornator aūt sponsæ prorsus est Christus, qui est, & antè erat, & futurus est benedictus nunc & in secula. Amen.

[a] Συλᾶν, est in utroque exemplari, ego lego συλλαβεῖν aut, συνδεῖν.

Gal. 6.

[a] Καὶ ἄγγελοι τοῖς ἀνθρώποις ἐγενόμεθα σύμφωνοι, τὴν ἐκείνων συνᾴδοντες θεολογίαν, habetur in utroque codice. ego lego, καὶ ἀγγέλοις οἱ ἄνθρωποι ἐγενόμεθα σύμφωνοι τὴν ἐκείνων συνᾴδοντες θεολογίαν.

EIVS-

EIVSDEM GREGORII EPISCOPI NYSSAE ORATIO, QVA FRATRIS SVI *Basilij Magni laudes & memoriam concelebrat.*

ONVM imposuit Deus ordinem anniuersarijs his nostris feriis, quas per ordinatam quãdam uicissitudinem & seriem, his diebus & iam celebrauimus, & rursus celebramus. Ordo autem nobis spiritualium celebritatũ atque conuentuũ is est, quem Magnus etiam Paulus docuit supernè atque coelitus eiusmodi rerum cognitionem adeptus. Ait enim ille inprimis quidem apostolos & prophetas constitutos & ordinatos esse: post illos uerò pastores & doctores. Conuenit igitur ordo solennium conuentuum & celebritatum cum apostolica hac ordinatione. Sed primam celebritatem unà cum alijs non numero. Nam quae propter diuinam Vnigeniti filij apparitionem, per partum uirginis mundo festiuitas instituta est, ea non simpliciter sancta celebritas est, sed sancta sanctarum, et celebritas celebritatũ. Igitur eas, quae hanc consequũtur, numeremus. Primum nobis apostoli & prophetae spiritualis coetus initium fecerunt. Vtraque enim prorsus circa eosdem sunt dona, & apostolicus spiritus, & spiritus prophetiae. Sunt autem hi, Stephanus, Petrus, Iacobus, Ioannes, Paulus. deinde post hos conseruato ordine suo, pastor & magister praesentem nobis celebritatem auspicatur. Quis est hic? dicam nomen, an nominis uicem gratia atque festiuitas supplet ad uirum ostendendũ? Quum enim de magistro atque pastore post apostolos audiueris, intellexisti prorsus eum, qui apostolos consequitur pastor & doctor. Hunc dico, qui uas est electionis, sublimem illũ & uita & sermone Basilium, gratum & acceptũ Deo à natiuitate, qui moribus canus ab iuuentute, qui sicut Moyses, eruditus fuit omni sapientia atque scientia externarum disciplinarum, sacris uerò literis ab infantia usque ad perfectionem & consummationem innutritus, unà creuit, in adulta atque confirmata aetate unà uersatus est, unde docens omnem hominem in omni sapientia tam externa quàm diuina, ueluti uir quidam fortis & strenuus bellator ambidexter, per utranque eruditionem in aduersarios sese armans: per utranque disciplinam uincit reluctãtes, utraque armatura praecedens & superans eos, qui per alterutram aduersus ueritatem, aliquas uires habere se putabant, eos quidem qui de haereticorum sententia scripturas proferrent, scripturis euertens atque confutans: Graecos autem ac gentiles per suam ipsorum irretiens atque illaqueans eruditionẽ. Sed uictoria de aduersarijs non ruinam ijs, qui uicti essent, adferebat, sed resurrectionẽ. Qui enim ueritati succumbebant, uictoriam & coronam de errore atque mendacio referebant. Hunc igitur habeamus nunc etiam nos, qui constituat nobis praesentem celebritatem. genuinũ & uerum ministrum & interpretem spiritus, strenuum Christi militem, sonorum & uocalem salu-

1.Corinth.12.

Act.7.

taris præconij atq; prædicationis præconē, liberè pro Christo loquendo decertantem,& in principijs pugnam cientem: cui secundas post apostolos parteis tempus * solum dat. Nam si eodem tempore,quo Paulus, uitæ particeps humanę fuisset Basilius,sicuti Syluanus & Timotheus:ita prorsus unà cum Paulo literarū monumentis celebratus esset. Atq; ut intelligatur,quòd coniecturam faciendo à ueritate non aberro, hoc modo rationē ineamus. prętermittatur ea oratio,quę explicatur,qui sancti,quos sanctos tēpore antecesserint.(Temporis enim natura in pręterito & futuro,quod ad uirtutem & uitium attinet,eodem modo sese habet,quum neq; hoc,neque contrarium sit.In libero enim arbitrio atq; proposito uoluntatis,non in tempore bonū consistit.)ac fides cum fide,cum oratione oratio conferatur. Nam si quis iustus æstimator fuerit in conferendis inter se miraculis, reperiet unam in ambobus gratiam,quę ex eodem spiritu iuxta conuenientiam atq; proportionem fidei, existeret in utroque. Quòd si tempore Paulus præcedit,& multis ætatibus pòst Basilius exhibitus ac designatus est: diuinæ administrationis quam hominum gratia suscepit, opus dicis, non affers probationē circa uirtutem diminutionis. Nam & Moyses multis temporibus posteriòr Abrahamo: & Samuel Moyse:& hoc Helias:et illo Magnus Ioannes: & post Ioannem Paulus: & post hunc Basilius.

* μόνῃ, habetur: αἰὼν, malim.

Quemadmodum igitur in præcedentibus nihil tempus posterius, quod attinet ad gloriam,quæ cum Deo coniuncta est,sanctis incommodauit:ita etiam nunc in disceptatione uirtut's,ætatis commodum silentio prętermittatur. Nam id,ut (modò) dicebamus, prouidentiæ diuinæ, qua consulitur hominibus, continet demonstrationē.Ille enim,qui,ut inquit propheta,res omnes nouit antequam existant,& malitiam diaboli simul cum ætatibus hominum extendi atq; traduci & ad finem pergere animaduertit,conuenientem & accommodatum ad cuiusq; ætatis morbum medicū parat, ne curationis expertem sinat esse morbum hominum,qui si desit, à quo sanetur, subigere solet,& in potestatē suam redigere genus humanū. Huius rei gratia,quum uigeret ac pręualeret aliquādo philosophia Chaldęorum, qui rerum caussas à certo quodam motu siderum pendere statuebant: nec uirtutem quandam sideribus apparentibus præsidere ac prępesse putabant,rerum quarumlibet effectrix esset:tum Abrahamum exhibet, qui quasi scala usus eiusmodi disciplina,inuestigauit illum,qui per res,quę uidentur, intelligitur: ac(quasi) uia fidei,quæ est in eum,qui reuera Deus est,posteris extitit, quum ipse relicto patrio errore, atque ea,quę sensuum instrumētis esse dicitur cum ea, quæ apparet in astris, creatura cognatione,dux ad eam fidem fuisset.Deinde quum Aegyptij ex suggestione,opinor, eius, qui per uarias fraudes (homines) demergit, mirabilem quandam & præstigiatricem calliditatem inuenisset, exhibuit Moysen,qui sapientiæ excellentia Aegyptiorum fraudem expelleret & aboleret. Agnoscit autem prorsus rem gestam,de qua loquor,qui scripturam nouit, quomodo,quum præstigiatores illi diuinis signis ex aduerso suarum fraudū specimen præberent, Moyses omnibus modis superior fuerit, & supernè auxilio misso omneis Aegyptias uires deleuerit.Intelligis autē hoc quum

Act.7. (beside "se putabant")
Act.7. (beside "pientiæ excellentia")
Exod.7. (beside "modo,quum præstigiatores")

per

per alias res, tum per uirgarum ænigma. Processu deinde temporis, quum etiam Israelitarum res per eum statum, quo nullius certi magistratus imperio continebantur, in promiscua populi atque cõfusa potestate malè sese haberent: Samuel existit, qui per sese subditos in officio contineret, & à consuetudine atque commercio alienigenarũ prohiberet. deinde quum illum confusum statum, quo nullus certus magistratus erat ad constitutionem regni traduxisset, duodecim tribus congregauit in unum, & regium imperium lege lata sanxit. Secundũ hæc multis pòst ætatibus, quũ Achaab mulieris illud mancipium, & ipse patrios ritus sacrorum deseruisset, mulieri delicatæ ac molli obnoxius factus, & per illam ascito simulachrorum errore, ad eandem secum defectionem Israeliticum populum traxisset: tunc Deus exhibet Heliam, qui magnitudini hominum morbi pares ad sanandum uires haberet, uirum, qui curationem & cultum corporis despiceret, facie squalenti, qui multitudine suorum crinium obumbraretur, qui peculiari modo uiuendi uteretur, aspectu uenerandum, uultu tristi ac risus experti, obtutu oculorum recto & eodem, quò intendisset urgenti, pelle caprina tantum de corpore tegentem, quantum abscondi magis decorũ est, reliqua parte corporis ad aera perdurantem, & nihil iniquitatem & iniuriam uel æstus uel frigoris curantem. qui quum populo exhibitus esset, primùm flagello famis Israelem ad sanitatem reducit, ueluti scutica quadam eiusmodi plaga atque pœna insolentiam populi ac petulantiam incessens: deinde etiam diuino in sacrificio, igni excitato, curat morbum simulachrorum cultus. Deinde secundum illum alius ille complurib. tẽporibus pòst existit, qui in spiritu & uirtute Heliæ per Zachariam & Elizabetam productus & in uita uersatus est, atque uniuersam gentem in solitudine per prædicationem (ad se) euocans: & sordes ob sanguinem prophetarum (effusum) contractas, & multiplicia piacula, uariosque peccati nodos, quibus calceamentorum in modum in illo tempore uniuersus populus implicitus & illigatus erat, omnia eiusmodi mala, quum & prædicatione pœnitentiæ dissolueret, & aquæ circunspersione ad Iordanem elueret, in nulla re diuina minus præstitit, quàm illi, qui in exercitio uirtutis ante eum fuerunt. Quid item post hunc Paulus, eò quòd tempore posterior esset, ad summum gradum diuini progressus & incrementi euadere prohibitus est? an nòn protinus diuinæ pulchritudinis, quæ in oculis eius refluxerat, amator extitit? simulatque ab oculis squamas reiecit? quæ squamæ signum erãt tegumenti, quo cor (eius) obductũ fuerat: quo tegumento Iudæorum animarum acies perspectiua obducta atque obligata cæcos eos efficit ad ueritatem? nonne posteaquam sordes, quas ex ignorantia atque errore contraxerat, in mystico lauachro deposuit, protinus ad augustiorẽ conditionẽ natura trãsformatus est? & uelut exuto hoc crasso atque carneo amictu in ipsis cœlorum adytis uersabatur? & nihil corporei impedimenti pondere tardatus etiam intra diuinam paradisi consitionem perueniebat, & illic arcana sacrorum disciplina à ueritate initiabatur, atque illinc ad obediendum fidei in omnibus gentibus uim sermonis accipiebat? unde totius propemodum orbis terrarum pater

1.Reg.8. 3.Reg.16. 3.Reg.17. 3.Reg.18. 3.Reg.18. Luc.1. Act.9. 2.Corinth.12.

existit,per spirituales labores & partus eos,qui per ipsum ad Christianam pietatem formantur, in lucem producens. Si igitur ratio temporis in cæteris sanctis nihil quod pertineat ad diuinum incrementum atque progressum,imminuit,eò quòd pariter & ex æquo gratia unumquemque adiuuaret ad perfectionem: non immeritò audemus etiam eum, qui nostra ætate fuit, hominem diuinum,magnum illud ueritatis uas Basilium inclytis illis sanctis annumerandum esse dicere, quippe quum temporis uicissitudo nihil impediat uel sublime illius erga Deum studium atque desiderium, uel diuinam gratiam ad animam perfectè & absolutè excolendam & exornandam, ne quo modo uel diuini consilij dispositionis'que intentio atque propositum sugilletur, uel aliquid de illius auxilio atque præsidio, quod ad mysterium conferebatur, propter temporis caussam extenuetur, & leuiori quàm par est, momento æstimetur. Nemo autem prorsus ignorat, quo cõsilio in hoc tempore præceptor noster designatus & exhibitus sit. Postea quam enim hominum insania circa simulachrorũ cultum prædicatione Christi extincta, & omnia iam delubra cęteręque res, quæ uano dementum cultu celebrari ac frequentari solebant, dirutæ atque è medio sublatæ erant,quum per uniuersum penè terrarum orbem habitatum,prędicatio pietatis & ueri Dei cultus atque religionis peruasisset adeò, ut is,qui fraudis humanæ principatũ & imperium tenet, ex omnibus partibus orbis terrarum Christi nomine expelleretur & exturbaretur: solerti & callido nimirum ad malitiam inuentori malitiæ atque nequitię scelestum & improbum consilium non defuit,quo per fraudem denuo obnoxium sibi redderet genus humanum: sed sub prætextu ac specie Christianismi simulachrorum cultum latenter reduxit,quum suis cõmentis & imposturis persuasisset ijs,qui ad ipsum spectabant,ne deficerẽt à creatura,sed eam adorarent & uenerarentur,Deumque creaturam esse putarent, quæ filij nomine uocaretur. quòd si ex rebus quæ non essent, creatura producta, & ab diuina essentia, quantũ ad propriam ipsius attinet naturam, aliena sit, neminẽ eam rem debere curare,sed Christi nomine creaturę imposito,hãc adorare, hãc colere, in hac spem salutis fixam habere, ab hac iudicium expectare.Et ut rem summatim complectar: quum inuasisset apostata homines totius malitiæ suæ capaces,Arium inquã & Aetium,Eunomium, Eudoxium, ac præter hos multos etiam alios,per eos deficientem iam simulachrorum cultum, sicut dictũ est, nomine Christianismi denuo reduxit, atque inualescebat aduersus homines morbus,qui creaturam magis quam creatorem colebant,adeò ut etiam illius temporis imperatorum auxilio fraus confirmaretur, & omnes excellentes magistratus & principatus pro hoc morbo propugnarent.quumque omnes propemodũ homines ad id,quod uigebat & inualescebat,malum traducti essent: tunc Magnus à Deo Basilius,quemadmodum tempore Achaabi Helias, exhibetur: ac sacerdotio, quod iam quodammodo collapsum atque neglectum erat, suscepto, tanquam lucernam,quę defecisset, rationem fidei per inhabitantem in se gratiam relucere denuo fecit.& quum ueluti fax noctu errantibus per mare, ecclesiæ bono apparuisset, omneis ad rectam uiam conuertit, cum præfectis &

ctis & præsidibus confligens, cum ductoribus copiarum congrediens, apud Imperatores liberè loquens, in concionib. & ecclesijs clamãs, eos, qui procul abessent, exemplo Pauli per epistolas concilians atque adiungens, ef fugiens & deuitans cõfligentium reprehensiones, quum nihil in se haberet, quo teneretur & uinceretur ab aduersarijs. Fortior enim & firmior erat, quàm ut ab ijs, qui bona eius publicarant, uinci ac subigi posset, quũ ipse se bonis propter spem futuri regni mulctasset. ab exilij metu liber erat, quòd unam patriam hominum censeret esse paradisum: atque omnem terram, quasi commune naturæ exilium spectaret. Qui autem quotidie moreretur, ac per mortificationem semper lubens absumeretur, quando tandem mortem, quam inimici minabantur, metuere potuisset? cui quidem clades atque calamitas erat, quod non sæpè posset martyrũ pro ueritate certamina imitari? quum uni morti duntaxat natura obnoxia sit? qui præfecto cuidam aliquando se iecur eius de uisceribus erepturum terendi caussa minanti subridendo insulsas atque proteruas minas deludens, Gratiam tibi, inquit, huius uoluntatis atque propositi nomine habebo. Etenim haud mediocriter molestũ est iecur uisceribus incumbens. Si eieceris ergo illud, ut minaris, re molesta atque odiosa corpus liberaueris. Quid igitur illius in rebus diuinis splendorem atque claritudinem imminuit, quod post alios sanctos in uita sint? ut idcirco celebritas atque conuentus, qui illius nomine agitur, minor habeatur ferijs, quæ sanctorum aliorum honoris atque memoriæ gratia celebrantur? Considera enim, si uidetur, atque perpende rem cum uno aliquo superioris ætatis sancto, huius uitam comparans. Dilexit Deum Paulus. Id enim nimirum bonorũ caput est: dilectionis, inquam, bonum: à qua dilectione proficiscitur omnis fides, & omnis spes, & id quod per patientiam expectatur bonum, & in omni bono stabilitas atque constantia, & in omni spirituali dono commodum atque præstantia. Sed scrutemur, quantus esset in Paulo dilectionis erga Deũ modus? Dices omnino, quòd ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente sua diligeret Deum. hunc enim summum dilectionis aduersus Deum terminum dat lex. Ergo qui omne cor suum & animam & mentem Deo dicauit, & ad nullã rem aliam earũ, quę per hanc uitã expetũtur, affectus atque propensus est, in supremo dilectionis gradu consistit. Enimuerò siquis demonstrare potest, quod præceptor (noster) in uita ad rem aliquam earum, quę per hunc mundum expetuntur, propensus & inclinatus esset, ut ad diuitias & potentiam, aut uanę gloriæ studium (magis enim seruiles in eo uoluptates ne commemorare quidem æquum esse, consentaneum est:) quamcunque harum rerum expetisse deprehendetur, ea de re dicere conuenit imminui modũ erga Deũ dilectionis, quod eius affectio cupiditatis à Deo ad res materiales traducta esset. Sin autẽ harum & eiusmodi rerũ inimicus & hostis erat, quod prius quidem è uita sua omnẽ uitiosum & mollem circa has res affectũ eijceret: deinde communem quoque uitam, tum sermone doctrinæ, tum suo exemplo expurgaret: perspicuũ fuerit, quod illum erga Deum dilectionis modũ in sese habebat, quo amplius natura nõ capiebat. Qui eñ ex toto corde, & ex tota anima atque mente Deum diligit, qui possit ad maiorem dilectionis modum,

dum, qui locum non habeat contendere atque eniti? Proinde si unum perfectae charitatis atque dilectionis terminũ esse didicimus, nempe eum, qui ex toto corde Deo dicatus & consecratus sit, ac diligebãt Paulus & Basilius toto corde Deo dicati atque addicti: si quis ausit dicere, quòd unus esset in ambobus dilectionis modus atque mensura, à ueritate nõ aberrabit. Enimuerò quòd charitas atque dilectio maior sit omnibus bonis quum apostolus dicit, tum sublimis Euangelij doctrina comprobat atque confirmat. Et apostolus quidem prophetia atque scientia prçstantiorem ac praeferendam eam esse dicens, fide uerò solidiorem firmioremque, & spe durabiliorem magisque sufficientem, & semper in eodem statu permanentem, sine qua quicquid pro bono expetatur inutile sit: Dominus autem, omnem legem & omnia mysteria prophetica ex hoc dono pendere dicens, charitatem omnium bonorum primas tenere etiam ipse censet. Si igitur in eo, quod inter res praeclaras & eximias eminet atque excellit, ac reliquas comprehendendi uim habet, Paulo nõ inferior est: nimirum etiam in alijs omnib. bonis, quorũ charitas primas tenet, ac quaecunque ex hac pendent, & existunt, omnino posteriores partes ferre & inferior esse non uidebitur. Quemadmodum enim is, qui humanae naturae particeps est, omneis naturae proprietates habet: ita etiam is, qui perfectam charitatem in sese confecerit & assequutus est, omneis, quaecunque unà cum hac spectantur, & comprehenduntur, bonorum formas cum primario principalique bono tenet. Siue enim fides est, quae seruat, siue per spem seruamur, siue per patientiam gratiam expectamus, charitas omnia credit, & omnia sperat, & omnia suffert, ut inquit apostolus. Atque reliqua omnia (ne singulatim omnia enumerando tẽpus teramus:) charitas radicis germẽ & surculus existunt, quçcunque ratione uirtutis expetuntur: adeò ut qui hanc habeat, nullo alio bono careat. Hanc igitur quum Magnus Basilius haberet, per eam nullius boni expers erat. Quòd si omnia habebat, in nulla re prorsus inferior erat. Sed dicet aliquis prorsus, quòd tertium coelũ uiderit ille, & raptus sit in paradisum, & audiuerit arcana uerba, quae homini non liceat proferre. At nec ille quidem, quod constet, per carnem hanc eiusmodi gratiam accepit: nõ enim celat ambiguitatem, dum dicit: Siue in corpore, nescio, siue extra corpus, ignoro: Deus nouit: etiã de hoc audacter aliquis dicere possit, quòd in corpore quidem nihil eiusmodi uiderit, sed incorporea & ea quç mente peragitur, contemplatione nihil harum rerum sit, quod contemplari atque considerare praetermiserit. Testis harum rerum est ipsius oratio, tum ea, quam ipse proferebat, tum ea quam reliquit in scriptis. Ille ab Hierosolymis usque ad Illyricum in orbem circumiens omnibus in medio habitantibus Euangelicũ sermonẽ praedicauit: & huius oratio atque praedicatio omnem propemodũ terrarũ orbẽ amplexa est, quũ etiã ipsa çquè ac Pauli sermones ab omnib. probaretur & expeteretur. Omittãtur reliqua, quib. huius uita cũ illius uita cõuenit atque cõcordat. uidelicet, mũdo crucifixus est ille: & huic mundus. corpus ille mortificauit: consummauit atque perfecit etiam hic uires per infirmitatẽ. Christus utrique uita erat: & utrique similiter pro lucro, mors, & ad Dominum resolutio falsae uitae praeferebatur.

[Margin notes: 1. Corinth. 13. — Matth. 22. — Matth. 25. — 1. Corinth. 13. — 2. Corint. 12.]

An

An etiam Ioannem cum magiſtro conferre atque comparare placet? At quum diuina uox teſtetur, quòd ille principatū teneat, propterea, quòd inter natos mulierum etiam amplius & excellentius quid habeat, ꝗ propheta: inſania ſimul & impietas fuerit alium ex aduerſo comparando opponere eiuſmodi uitæ. ſed tanti ac talis uiri uel à tergo ueniſſe, ſupremæ beatitudinis continet demonſtrationem. At hoc modo rationem ineundo, rem conſideremus atq; perpendamus. Neq; mollibus ueſtibus Ioannes erat amictus, neq; arundo erat, quæ uentis agitaretur. præferebat item ſolitudinem locis cultis & habitatis. & contrà in habitatis & cultis locis uerſabatur. Numquis igitur refellet orationem, ſi ueritas etiam hoc magiſtro noſtro atteſtetur, ut in his magno Ioanne non inferior ſit? Quis enim ignorat quemadmodum mollem & delicatum uitæ cultum, noxium & infeſtum iudicaret? in omni re fortitudinem atq; laborum et moleſtiarum tolerantiam magis quàm res iucundas ſectans, ad ſolis æſtum durans, frigori ſe exponens, ieiunis & temperantia corpus exercendo ſubigens, in urbibus quaſi in ſolitudinibus uerſans, (quòd hominum cōgreſſus illius uirtutem nihil læderet,) & ex ſolitudinibus urbes efficiēs. Neq; enim idcirco, quòd cum multitudine conuerſaretur, quicquam de exacto & cauto uitæ inſtituto immutabat: neq; ſi ſeorſum in ſolitudinem ſeceſsiſſet, nudari ac deſeri poterat ab ĳs, qui utilitatis gratia cōſuetudine atq; conuictu eius utebantur. adeò ut etiam huius tempore, quemadmodum in uita Baptiſtæ ex ſolitudine urbs efficeretur, quæ confluente multitudine coarctaretur. Quòd autem arundo non eſſet, quæ facilè ad contrarias opiniones impelleretur, argumento eſt ea, quā in omnibus rebus, quas per uitā cum iudicio ſuſcepiſſet & inſtituiſſet, conſtantia atq; firmitudo. Placuerat ab initio nihil quicquam poſsidere, & pauperem eſſe. tanquam petra immota atq; inconcuſſa ſtabile ac firmum id iudicium fuit. concupiſcebat per puritatem appropinquare Deo. mons erat ea cupiditas, non arundo. nunquam enim ad tentationum ſpiritus aduerſos flectebatur. Porrò dilectionis erga Deum (quæ in Baſilio fuit) conſtantiam & firmitudinem ſolus ſuis uerbis exprimere & indicare poſſet, propterea quòd neq; uita, neq; mors, neq; præſentia, neq; futura, neq; aliqua alia creatura à dilectione Dei cor eius dimouere atq; deturbare poſſet. Adeò etiā in omnibus, quæ cum uirtute inſtituiſſet, ac ſibi ſectanda eſſe iudicaſſet, nequaq; arundineus quidam, & animo mobili ac mente inconſtanti erat: ſed per omnia uita (eius) in rebus præclaris conſtantiam in ſe habebat & ſtabilitatem. Liberè & ingenuè loquitur apud Herodem Ioannes. item hic apud Valentem. Comparemus autem adinuicem horum uirorum dignitates. Ille quidem partis cuiuſdam Palæſtinæ decreto Romanorum permiſſum ſibi principatum adeptus erat. huius uerò imperĳ terminus erat totus propemodum curſus ſolis à finibus Perſidis ad Britannos uſq; pertinens & extremam Oceani oram, ac linguæ quidem libertas aduerſus Herodem id agebat, atque eò ſpectabat, ne contra leges ille peccaret in muliercula quadam, ſed cupiditatem utpote legibus uetitam in ſe coerceret. At aduerſus Valentem præceptoris linguæ libertas quænam erat? Vt illæſam, intactam

& impollutam fineret esse fidem, cui si fieret iniuria, totius orbis terrarum scelus atq; piaculum existeret. Conferat igitur æquus rerum æstimator & principatum cum principatu, & linguæ libertatis huius propositum cum
Matth. 14. illa compareret libertate. Nam illic quidē, corpore Herodis scelus circumscribebatur: hic uerò uiolatio fidei, ad totius humanæ naturæ iniuriam redundabat. Ille ad mortem usq; perseuerat in libertate sermonis, & huic finis linguę libertatis exilium existit, quum imperator hanc pœnam in eum loco mortiferæ sententiæ statuisset. At enim Ioannes post mortem uiuere credebatur. Basilio item ab inimicis ipsis sentētia exilij rescinditur, quū propter minas nihilo remissior & fignior factus esset ad resistendum.
An etiam audebimus ad sublimē Heliam sermone ascēdere, & ostendere
4. Reg. 11. nostrum doctorē suæ uitæ instituto illius gratiæ assimilari? Enimuerò ut in flammeo curru sedeat atq; uehatur, & igneos equos moderetur, & ad eam potestatem, quæ superæ præsidet rerum naturæ, transmigret, nemo postulet ab humana natura. (Nam nec ille quidem intra terminos & limites naturæ manens illæsus in igni conseruabatur, quum terreum hoc pon
Apoc. 3. 21. dus diuina ui ad eam leuitatem, quæ in sublime ferretur, transformaret:) neq; (uerò) q; suo uerbo ueluti claui uteretur eius facultatis, quæ de cœlo
3. Reg. 19. suppeditabatur, aperiens quādo uellet, & rursus claudens, quum id facere commodius esse uideretur. quinetiam q; ad multum ille tempus inediam toleraret uno cibo subcineritij illius hordeacij panis in pari habitudine uires suas ad quadraginta usq; dies conseruans: prætermittatur etiam hoc, utpote maius, quàm humana capiat natura. Earum enim rerum, quæ supe
3. Reg. 14. rant naturam, imitatio humanæ naturæ impedita est. Silentio prætereatur item cum his & exiguus ille farinæ urceus, & uas, quo oleum continebatur. quorum utrunq; tam hoc, quàm ille, quod ad suppeditationem attinet alimenti, ad necessitatem sufficiebat, per omne tempus famis, beneficium simul prorogans & extendens ad annos treis & menses sex. Nam superæ operationis miracula peculiarem in operibus uim habent. nec rectè quis eiusmodi mirificas operationes assignauerit humanæ naturæ.
Quæ sunt igitur nostri præceptoris bona, quæ cum ijs, quæ in propheta cernuntur, communionem & societatem habeant? amor & studium uehemens erga fidem, odium aduersus aspernantes & reprobantes, dilectio erga Deum, studium & desiderium Eius, qui uerè atq; reipsa est, ad nullam rem materialem effluens atq; deflectens: uita per omnia exacta atq; exquisita: uictus aridus: acies oculorum & obtutus animæ uigori par: grauitas non affectata: silentium sermone efficacius: cura atq; contemplatio rerum earum, quæ sperantur: contemptus earum, quæ uidentur: quum quisquis oblatus esset, siue in excellenti dignitate fortè cōstitutus, siue ex humilibus & abiectis esse appareret, eadem dignatione exciperet, & in eodem honore haberet. Hæc & eiusmodi sunt, in quibus præceptoris uita miracula Heliæ imitatur. Quòd si quis profert quadraginta dierum inediam: & nos per omnem uitam magistri in cibo parsimoniam contrà in medium afferemus. Vicina enim quodammodo est inediæ cibi exiguitas & parsimonia uictus, ac maximè, quum illud quidem exiguo
tempore

tempore factum sit, hoc uerò per omnem uitam durauerit. præterea etiam illic quidem hordeaceus ille subcincritius panis prophetæ uigorem & uires cōseruabat, eò quòd prorsus aliquid eiusmodi in sese haberet, quo qui cunctque cibum hunc sumsisset, uires eius conseruarētur. Cuius rei argumentum est, quòd non popularium aliquis ei panem confectum pro cibo apposuerat, sed ab angelis parato cibo satiatus est. Vnde etiam plenæ atque integræ manebant, & non effluebant atque expirabant eæ, quæ per illum cibum corpori uires ingenerarentur. hic uerò quum nihil de consuetis innouaretur & immutaretur, ratio cibum moderabatur, tantum corpori præbens non quantum natura uellet, sed quantum temperantiæ lex iuberet. Porrò sacerdotium præceptoris prophetæ sacerdotij ænigmata imitatur, per hoc, quòd treis personas in ratione fidei tradit, cœlestem ignē ad sacrificia eliciens. Ignem autem, sancti spiritus uirtutem uocari in multis scripturæ locis didicimus. Vredinem uerò atque siccitatem terræ magister neque sustulit, neque induxit. Illic autem Magnus propheta quum imbrium penuriæ flagello terram uerberasset, ipse quoque medicus uulneris existit, cruciatui flagelli par & æquipollens largiens eis curationis leuamen atque mitigationem. Quòd si etiā aduersus hoc nostri Heliæ aliquod miraculū proferre oportet: Quum diuina uoluntate eiusmodi calamitas aliquando cœli minis significata immineret: (quippe totū tēpus hybernū per siccitatem prærerierat:) & nulla spes frugum appareret: tunc magister Deo supplicans ultra minas terrorem progredi passus non est, quum precibus diuinum numen placasset, et per orationes mœrorem, qui propter imbrium penuriam (homines) inuaserat, sustulisset. Quinetiam consolationis & leuaminis in fame, quod in una uidua magnus præstitit Helias, habet etiam nostra ætas aliquā similitudinem in magistro. Nam quum fames aliquando grauis & sæua tam ipsam urbem, in qua habitabat, quàm omnem urbi subditam regionem affligeret, uenditis suis prædijs & possessionibus, atque pecunijs in alimenta conuersis, quum etiam rarum esset, ut illi, qui ualde sibi prouidissent & instructi essent, ea quæ ad mensam & uictum pertinent, sibi conficere & suppeditare possent, ille per omne tempus famis, quum eos, qui undique confluerent, tum iuuētutem totius urbanæ plebis alere perseuerauit, adeò ut etiam Iudæorum liberos huius benignitatis & liberalitatis ex æquo participes faceret. Nihil autē prorsus interest, utrùm per uas olearium quis, an per aliquam aliam materiam et occasionem diuinum mandatum exequatur. Consolatio enim indigentium non quærit unde (sumas) sed ad id, quod fit, spectat. Quòd si sublimis raptus est Helias: mirabile quidem est etiam hoc, & maius miraculum, quàm quis uel oratione explicare, uel ratione assequi possit. Veruntamen nec altera (quidem) species ad supera cursus repudianda, atque contemnenda est: quum quis per spiritum uirtutibus pro curru usus, per sublime uitæ institutum è terra (sursum) in cœlum migrat. quod utique magistrum assequutum esse, quicunque rerum ab eo gestarum æquus fuerit æstimator, nō negabit. An etiam aduersus Samuelem oratione audendum est? Sanè in alijs omnibus primas prophetæ partes concedentes, cum duobus qui-

busdam, quæ de illo dicuntur, etiam ea, quæ circa magistrum nostrum erant, conuenire ostendemus. Diuinitus data atq; concessa utriusq; natiuitas erat. ut enim illum mater, ita etiam hunc pater à Deo petitum procreauit. quumq; lethali morbo quondam correptus esset etiamnunc in ætate iuuenili, per uisionem in somnis pater uidit Dominum, qui in Euangelio Regulo illi filiũ donauit, sibi apparere, & illa dicere ad se, quæ ad illũ Dominus dixerat, nempe, Vade, filius tuus uiuit. cuius fidem & ipse imitatus eundem, quem ille fidei fructum percepit, benignitate Domini salute filij recepta. Atq; hoc quidem unum cum miraculis Samuelis comparamus.

ἀντίθεμεν, habetur: ἀντιτίθεμεν, ego lego.

Alterum uerò, quòd forma sacrificij eadem ab ambobus instituta atq; peracta est. Pacificas enim uterq; Deo hostias obtulerunt, ut hostes profligarentur, & interirent sacrificantes. hic quidẽ pro euersione hæreseon, ille uerò aduersus alienigenas id agens. Porrò magnus ille Moyses commune omnibus, qui ad uirtutem spectant, propositum est exemplum. nec deliqueric si quis uirtutem legislatoris tanquam scopulum sibi proponat, ad quem uitæ suæ dirigat actiones. Proinde nemo prorsus inuidebit, si osten datur, quòd magister noster, in quibus posset, legislatorem in uita imitaretur. In quibus igitur (rebus) imitatio consistebat? Mulier quædam Aegyptios regens, Moysen adoptatum domestica disciplina instituẽdum eu rat. à maternis uberibus, quamdiu primam ætatem eiusmodi alimento nu triri conueniebat non recedentem. Hoc item magistro ueritas testatur. Quum educaretur enim ab externa sapientia, semper uberibus Ecclesiæ adhærebat, illius doctrinis animo crescens atq; grandescens. Abnegauit atq; repudiauit postea Moyses falso dictatæ matris fictam & commentitiã cognationem. Ne hic quidem diu permansit in eo statu, ut eius studij nomine celebraretur atq; clareret, cuius eum pudebat. Quum enim omnẽ ex literis & disciplinis externis partam gloriam repudiasset, quemadmodum ille regnum, ad humile uitæ transijt institutum, quemadmodũ etiam Moyses Aegyptijs thesauris prætulit Hebræos. Porrò quum natura in unoquoq; suum officium faciat: (uniuscuiusq; enim caro concupiscit aduersus spiritum:) ne hic quidem expers prælij erat, quæ ratio pura ab Aegyptia ratione petebatur: sed opem ferens meliori, mortuã faciebat eam, quæ aduersus Hebræam haud rectè insurgebat. Hebræa autem ratio, expurgata est & incontaminata. Nam qui per mortificationẽ membrorum terrenorum animæ auxilium fert excellentem fortitudinem atq; uirtutem Moysis, quam aduersus Aegyptium præstitit, imitatur. Præterire autem magnam partem historiæ conuenit, ne si quis omnia plenè atq; exactè uelit exponere, quæ & de Moyse scriptura continet, & in quibus Magistri fuit cum Moyse similitudo, magnam auditoribus afferat molestiam. Reliquit Aegyptum Moyses post necem Aegyptij, multoq; interiecto tẽpore seorsum per se priuatus degebat. reliquit etiam hic urbanos tumultus, & materiales hos strepitus undiq; circũsonantes, & erat in solitudine diuinæ philosophiæ addictus. Lumẽ illi per rubum alluxit. habemus aliquid huic uisioni cognatũ etiam in hoc, quod dicamus. Nam quum nox esset, accidit ei illustratio atque affulgentia luminis domi oranti. expers autem

materiæ

Marginal references: 80. (beside "Alterum uerò"); Exo. 2. 3. (beside "retur. In quibus igitur"); Exod. 2. (beside "fuit cum Moyse"); Exod. 3. (beside "huic uisioni").

materię quoddam lumen erat illud, diuina uirtute domicilium illuminās, à nulla re materiali accensum. Seruat populum Moyses à tyrāno liberatū. paria de nostro legislatore testatur hic populus, quē per sacerdotium duxit ad Dei promissionem. Et quid opus est omnia singulatim exponere, ꝙ multas etiam hic per aquam traduxerit? ꝙ multis per sermonem columnam ignis prętulerit? ꝙ multos nube spiritus conseruauerit? ꝙ multos cœlesti cibo aluerit? quomodo imitaretur petram, in qua quondam ligno aquæ os & uena aperta est, hoc est, cuius quōdam os crucis figura tetigit? quemadmodum sitientes aqua illa potaret, magnitudine abundantię imitans abyssos: quale tabernaculum testimonij, & quidem corporaliter in suburbio fabricatus sit, pauperes corpore, pauperes spiritu ut essent, per bonam doctrinam efficiens, adeò ut eorum egestas ob beatitudinem memorabilis existeret, utpote ueri regni donum gratiamq; cōcilians. Tabernaculum autē uerum, in quo Deus inhabitaret, uniuscuiusq; animam sermone efficiebat, etiam columnas quasdam extruens in eo: (cogitationes & ratiocinationes dico columnas, quæ laboribus oppressam uirtutem suffulciant atq; sustentent:) atq; etiam pelues (conficiens) ad eluendum animæ pollutiones & inquinamenta, quibus aqua ex oculis emanante liturę & maculæ abstergerentur. quàm multa candelabra in uniuscuiusq; anima imponebat, sermone illuminans occulta? quales orationū acerras & thuribula efficiebat? quales aras extruebat ex puro auro, & in quo fraus adhibita non esset, hoc est, ex uera & pura affectione: ubi graue uanæ gloriæ plumbum nequaquam eorum, quę fierent, splendorem obscuraret. Quid opus est commemorare mysticam arcam, qualem unicuiq; fabricatus sit, tabulas testamenti diuino digito inscriptas animæ imponens? Hęc autem dico illò respiciens, ꝙ uniuscuiusq; cor arcā efficiebat, quæ spiritualia mysteria comprehendere posset, continens legem scriptā, quæ spiritus operatione per opera describeretur. Id em̄ per digitū Dei significatur: in qua arca etiam sacerdotij uirga suo semper fructu efflorescebat per participationem sanctificationum germinans & repullulans: & urna à manna nunꝗ uacua fiebat. Tunc enim animæ uas à cœlesti cibo uacuū fit, quum peccatum se insinuans influentiam mannæ prohibuerit. Manna aūt panis cœlestis est. Quid opus est commemorare, quo pacto sacerdotali stola quum ipse exquisitè & cautè se circundaret, tum cæteros suo exemplo exornaret, semper ferens in pectore illum ornatum, cui nomen est & oraculum, et decretū, & ueritas: quæ omnia relinquo diligentioribus & magis industrijs, ut ea per tropicam & allegoricam significationē pręceptori accommodent: per quæ quū ipse talis erat, tum cum alijs ornatū eum communicabat. Sæpenumerò animaduertimus eum etiam intra caliginem uersari, ubi Deus erat. Nam quod alij cernere atq; contemplari nō poterant, id illi doctrina spiritus qua in sacris institutus erat, cōprehensibile efficiebat, adeò, ut intra amplexū caliginis esse uideretur, in qua sermo de Deo occultatur. Sæpenumerò se opposuit Amalecitis pro scuto usus oratione. quo manus tollente uerus Iesus hostes deuincebat. Multorum præstigiatorū & incantatorum Balaami illius similium imposturas discussit atq; irritas

fecit: qui uerò sermoni nō obedientes, sed asininæ dæmonū doctrinę obtemperantes inefficax ad malitiam os habebant, magistri precibus maledictionem conuertentibus in benedictionē. Cęterùm hęc à nobis per transcursum & compēdium dicuntur: quæ singulatim quicunq; uitam sancti non ignorat, accommodabit ad rerū gestarum ueritatem, q̃ multi qui ueneficijs & incantationibus aduersus quosdam insidias instruxissent, inefficacem improbitatē habuerunt, quum non liceret eis per fidē præceptoris malum producere ad effectum. Sed relictis omnibus, quæ medio tempore acta sunt, de fine utriusq; commemorabo. Reliquit quidem uterq; seculum: monumentum uerò suæ circa carnem habitus neuter eorum seculo reliquit. neq; enim Moysis sepulchrum extat, neq; hic copia quadam materiali humatus est: sed simul & uitam transijt, & omnia, quibus hominū uita conseruatur, unà dilapsa sunt, adeò ut nullum extet materiale uiri monumentum ex copia relictarum facultatum extructum, quo existimatio eius ad speciem augustiorem obruta teneatur: quemadmodum historia de Moyse hoc dicit, quòd non inuentum sit eius sepulchrum usq; in hodiernum diē. Si igitur talis oratione à nobis demōstratus est esse Basilius Magnus, qui si cum unoquoq; magnatium inter uiros sanctos uita eius comparetur, non procul ab illis absuturus sit: rectè à nobis feriarum uicissitudine propter hunc præsens nunc agitur conuentus. Proinde conueniens & commodum fuerit memoriam uiri per res illi gratas cōcelebrare. Itaq; dispiciendum & considerandum est, qua ratione festum hunc diem constituentes ita conuentum agamus, ut sancto cordi est. An aliquis demonstratiuum in eo dicendi genus atq; inflatum laudationum morem requiret? quæ patria fuerit, quo genere ortus: quomodo à parentib. educatus, quę singulaim uitę studia fuerint, quibus cum simul & creuerit & uiguerit, & inter uiros clarus, spectabilis & illustris euaserit? At magnitudo bonorū, quæ circa eum spectantur, omne hoc inflatum & sublime genus dicendi repudiat & auersatur, quia negotium in cōtrarium redigitur, eò quòd nō sit eiusmodi uis in uerbis, quæ miraculorū magnitudinem pro dignitate assequatur. Ne igitur unà cum orationis exilitate miraculū deprimatur & extenuetur, eiusq;, quam nunc unusquisq; de eo conceptū habet opinionem, per eos, qui laudare conati fuerint, aliqua diminutio fiat: cōmodius fuerit silentio potius in nobis augere miraculū, q̃ oratione laudem imminuere atq; extenuare. Quali ēm oratione quis eum augustiorem effecerit? An ille eam, quæ per carnem & sanguinem (contingere) dicitur nobilitatem ac generis claritudinē approbauerit? Et quis ignorat magni illius erga carnem affectionem, q̃ ei aduersus esset, tanq̃ mancipia cuidam fugitiuo semper uincula rationum injciens, ac per summam afflictionem atq; continentiam flagellans & torquens uerberonē illum seruū corpus, quasi quidam inexorabilis dominus nullā uincto relaxationē indulgens. Eum igitur, qui ita affectus esset erga carnem, propter corporale beneficium celebrare & uerbis extollere, res absurdissima fuerit. Nam qui nunc ab ea re honorabitur, cuius eum in uita pudebat? Atq; similiter unà cum quęstione generis, patriæ quoq; mentio ejcitur & repudiatur. Qui enim se supra omnem

omnẽ mundũ posuerat, & quasi coarctabatur in omni sensibili elementorum natura adeò, ut ne cœlum quidem supra se positum ferret, sed ad ulteriora anima contenderet, & sensibilem mundi superans amplexum semper in ijs, quæ cogitatione ac mente comprehenduntur, inambularet, & occupatus esset, atq; unà cum diuinis uirtutibus in sublimi uersaretur, & nihil impedimenti corporalis onere ad mentis iter impediretur: quando sustineat se à parte aliqua terræ cognominare, & per loci felicitatem atq; commoditatem, sibi laudes corrogare? Contumelia enim fuerit, & uerarum laudum imminutio, si uirtute ad considerandũ proposita, aqua, frondes & flores, & gleba atq; huiusmodi res admirationi sint, quum alioqui quicquid liberæ uoluntatis bonum nõ est, etiamsi q; maximè pulchrum, commodum & egregium sit, nullam famæ & nominis commendationẽ afferat illi, cui simul contigerit. Proinde silentio prætereatur patria ac genus, & quicquid eiusmodi est, ut fortuita concursione & casu quibusuis cõtingat. illius autem merito quis in eo patriæ atq; nobilitatis mentionẽ fecerit, quæ liberæ uoluntatis arbitrio ijs, qui eam expetiuerint, contingit. Quę est igitur Basilij nobilitas & claritudo generis? quę patria? Ac genus quidem illi familiaritas & necessitudo cum Deo: patria uerò, uirtus. Qui enim Deum recepit, ut inquit Euãgelium, potestatem habet, ut filius Dei fiat. Quid uerò nobilius & generosius cognatione cum Deo quis requirat? Qui autem uirtute præditus est, & hanc colit, & ex hac sibi reditus cõficit, & quæstum facit, patriam suam prorsus efficit id, in quo uiuit. Sobrietas illi pro domicilio erat: sapientia loco prædij: iustitia autẽ & ueritas & puritas, pro splẽdidis, magnificis atq; uisendis & conspicuis ædificiorum ornamentis: in quibus inhabitans magis his delectabatur ac sibi placebat, q; qui marmoreis & auratis ædibus gloriantur. Si quis eum ob talem patriam laudet, & ob eiusmodi genus oratiõe celebret atq; honestet, quum uera dicet, tum ob res ei gratas, laudes accommodabit: terram autem & sanguinẽ, & carnem, & diuitias, et principatus, & his rebus coniunctum splendorem & gloriam mundi amicis qui uolent adesse prædicent atq; testentur. Si igitur conuenientes illi laudum celebrationes oratio nostra capere non potest: eiusmodi studia recusanda fuerint, & laudationum artes reijcienda. Quomodo igitur memoriam eius agemus? (aliquis fortasse dicet) si cum laudum celebrationibus id non fiet? qua ratione lex scripturæ implebitur, quæ dicit, Memoriam iustorum cum laudum celebrationib. agi oportere, si per ueras quidem laudes sermo accommodari non potest: communes autem sine contumelia commemorari laudes nõ possunt? Sed fortasse ratio aliqua non deerit, qua ille nostrarũ laudum honoris & prę mij nõ penitus expers relinquatur. Quæ igitur est ea ratio? Quis ignorat, q; omnis oratio ab operibus disiuncta uana per se sit, & non subsistat? at natura operum in substantia atq; ueritate id, quod dicitur, ostendit & repræsentat. Igitur oratione potior fuerit ea laus, quæ per opera præstetur & repræsentetur. Hoc uerò quid est? Vt per memoriam illius uita nostra melior q; esse solet, efficiatur. Quemadmodum enim quum in pala annuli optima quædam insculpta forma apparet, sigillo impressa cera insitum

sculpturæ decorem in sese transfert totam signaculi effigiem suis expressam referens figuris: ac nemo bene dispositum & artificiosum sculpturæ decorem oratione ita descriptum exhibere possit, ut is, qui in cera effictam atque efformatam pulchritudinem ostendit: eodem modo si alius quidem nuda oratione celebret uirtutem magistri, alius uerò suam ipsius uitam illius imitatione exornet, efficacior, quã oratio sublimis, fuerit ea laus, quæ per uitam repræsentetur. Sic igitur, fratres, etiam nos sobrietate sobrium imitantes factis nostris uirtutem pro dignitate laudemus. & itidem in cæteris omnibus, miraculum sapientis participatione sapientiæ repræsentetur: laus paupertatis, per hoc, ut etiam nos superfluarum facultatum materialium expertes simus: contemptus mundi huius, non modò dicatur quòd sit laudabilis atque gloriosa quædam res: sed earum rerum, quæ per mundum probantur & expetuntur, contemptionis ac despicientiæ testis sit uita. Ne dicas solùm, quòd ille Deo dedicatus & addictus esset: sed tu quoque teipsum Deo dedica atque addic. nec quòd solùm ei bonũ atque possessio esset, ea, quæ speratur, requies: sed etiam ipse congrega tibi has diuitias, quemadmodum ille. licet enim. Transtulit ille de terra uitæ institutum in cœlum. transfer item tu. in sacrosanctis & à furum iniuria tutis cœli ærarijs suas diuitias deposuit. imitare per hoc etiam tu magistrum. Perfectus enim erit discipulus, sicut magister eius. Etenim in reliquis quoque uitæ studijs atque exercitijs. qui medici discipulus fuit, aut geometræ, aut rhetoris, indignus cui fides habeatur magistri artis laudator erit, si oratione quidem scientiam præceptoris admiretur: in seipso uerò nihil admiratione dignum ostendat. Dicet enim aliquis ad eum: qui dicis medicum tuum fuisse magistrum, quum ipse medicinæ ignarus sis? aut quomodo te discipulum geometræ dicis, quum geometriæ imperitus sis? Verùm si quis in seipso specimen artis, quam didicerit, edat, sua scientia artis præceptorem ornat atque honestat. Ita etiam nos, qui Basilio magistro nos iactamus & gloriamur, uita disciplinam ostendamus ad illud enitentes & euadentes, quod ipsum clarum & magnũ Deo atque hominibus fecit, per Christum Iesum dominum nostrum: cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

FINIS LAVDATIONIS, QVA FRATREM suum Basilium Magnum ornauit.

EIVS

EIVSDEM ORATIO HABITA IN LAVDEM SANCTORVM QVADRAGINTA MARTYRVM. EST

autem principium totius orationis. nam quum tumultu ac strepitu certatim confluentis & sese constipantis in templo multitudinis exaudiri præterquam à proximè adstantibus non posset, in posterum diem rem distulit, & proxima oratione absoluit.

VAS res existimo plerisq; graues ac molestas esse, his ipse animo lætor. Molestum enim nimirum plerisque est comprimi inter sese & constipari. hoc uerò mihi summæ lætitiæ est. Lætatur enim oculus pastoris, quum gregem præ multitudine coarctari, & ouili superfundi uidet. Quanquam non exiguum ouium stabulum est: sed laxitatem angustam efficit multitudine grex abundans. Huiusmodi quid etiam circa Dominum Petrus conspicatus respondit his uerbis Præceptor turbæ te comprimunt & coarctant. Hoc planè est, ut alicubi inquit diuinus apostolus, premi, & non in angustias redigi. Dum in omni re, inquit, urgemini, & non in angustias redigimini. Ego uerò quam promam orationem in eiusmodi conuentu? quis dabit mihi uocem tuba clariorem & magis sonoram, ut resonantia strepitum multitudinis superet, & in auribus congregatorum uerba recondat? ad quidnam eorum, quæ (publicè) lecta sunt, mente mea conuersa rebus præsentibus conuenientem & accommodatum excogitabo sermonem? Multùm ualet Iob in instituenda uita ad fortitudinem suis exemplis: multus in ænigmatis & uerborum inuolucris scriptor prouerbiorum. Quid item de sacro apostolo dixerit aliquis? qui ex arcanis illis uerbis, quæ supra captum et intellectum humanum esse ait, fortasse per doctrinam, qua instituit Ephesios, etiam nobis suggerit arcanum in cruce per ænigmata atq; inuolucra uerborum detegens sermonē. Huiusmodi item alia psalmodiæ quoq; mysteria, recordatio, & tituli inscriptio, et ad torcularia celebrata cautio. His enim in inscriptionibus psalmorum, qui nobis prælecti sunt, ai inaduersis, haud paruam uidemus per ipsa ænigmata atq; inuolucra uerborum materiem dari orationi. Sed mihi quidem commodum uidetur, ut explicationem eorum, quæ dicta sunt, in alterum tempus reijciamus. cupio autem præsenti festiuitati conuenientem & accommodatā aliquā uocē excogitare. Quæ igitur est hæc? Nōui quandā legē naturæ propriam, ipsis diuinis tabulis insculptā à conditore legis naturæ, quæ iubet, ut omnibus bonis & officijs quæcunq; præstari possint beneficia parentū suorū quisq; compenset. Honora, inquit, patrem tuum & matrem tuam: quod est mandatum primum in promissionibus: ut tibi bene sit. Quod si primum locum, quod attinet ad promissionem, obtinet hæc lex, & exequutio huius proprium lucrum seruantis eam existit: (honor enim parentibus habitus reuertitur ad eum, qui legem impleuerit:) haud alienum fuerit, quæq; cordatū quidē certè ad hāc legē, cuius finis beneficiū & gratia eius, qui eā exequutus fuerit, existit, respicere

Matth. 18. 2. Corinth. 4. Exod. 20.

 eamq;

eamq; obseruare. Ac carnis quidem nostræ parentes ætati suæ iuxta destinatum sibi ab initio tempus ministerio præstito, honoris nostri debito officio non amplius opus habent, quum iampridē excesserintē uita, adeò, ut non extantibus ijs, qui beneficium accipiant, eiusmodi lex impleri nō possit. Lex uerò iubet nos in opere uersantes consequi promissionē. neq; enim fieri potest, ut cessantes in opere uersantiū præmia obtineant. Quid igitur agere oportet, parentibus non extantibus, eum, qui & promissionē assequi cupiat, & rationē excogitare nō possit, qua ratione id, quod expetit, obtineat? profectò soluunt nobis prorsus hanc perplexitatē ea, quæ oculis exposita sunt. Vos enim quū uideo, nullos alios opus habeo inquirere parentes. Vos enim estis patres mei, qui etiā ipsorū mihi patrū patres. patria enim parentū, in se continet etiam parentū dignitatē. Quo igitur facto legē honoris uobis implebimus? Gratus enī quilibet & pius filius similē patris ætatē suis officijs & obsequijs recreans & refocillans sustentat atq; confirmat uitiū imbecillitatis, ipse patri omniū uicē præstans. Vnde reiuuenescentē in filio patrē uidere licet. ac nōnunq; etiā manus senilis ac tremula iuuētutis uigore ac robore se reficiēs, & refocillās fructus ex uiribus iuuenis quodāmodo capit et motus pedū, incuruatis iam mēbris labascēs, filij studio suffulciētis subleuatus suā recipit efficaciā et uigorē. Quòd si tēpore uisus obscuratus sit, per filiū senex, dum manuducitur ad res uitę necessarias, uisus acumē recipit, & perspicax euadit. Vos aūt, qui mihi pro patria estis, nō ij estis, qui aliqua harū rerū indigeatis. Quid igitur faciēdo benedictionis mandati fructū percipiemus? Quod donū uobis gratū offeremus, quū nullū bonū uobis desit? An etiā ipsa narratio bonorū, q̄ uobis adsunt, pertineat ad debitū uobis honorē? Proinde tēpus fuerit ea cōmemorandi, quot & qualib. bonis uita uestra exornetur. imò uerò nō cōmerare (modò) uerūetiam ostendere licet. nunquid aūt putatis hæc communia, quæq; in promptu sunt, dicenda esse? terræ fertilitatē, & fructuum copiam & abundantiam? item amnem, qui diuidit sedes uestras? hunc dico, qui circulo atq; ambitu campi fluentum suum includit, & lacus euadit: qui & antè & pòst q̄ restagnet, ad cuiusq; incolentiū usum diuisus & nemora & prata quasi de industria efficiens cursum suū peragit atq; erūpit, innumeraq; habitantibus munera prębet & amœnitates, ad omnē cupiditatem & desiderium urbis incolarū sese diuidens & scindens. Alij hæc cōmemorent, quorū etiam oratio ad grauitatem & amplitudinē accommodata est, atq; exercitatis quandam adfert opinionem magnificentiæ atque splendoris ab eiusmodi rebus patriæ laudem exaggerans & augens. Mundanus autem aliquis uir, qui quæ ad hanc uitam accommodatè bona iudicare nouit, laudibus, si uidetur, adijciat etiam alterum amnem. hunc dico uicinum: qui propter magnitudinē adnumeratis ijs, qui per orbem terrarum clari amnes habentur, à nostra (regione) exoriens urbē proximè pręterlabitur, haud parū gratiæ suæ atq; commoditatis ad augendā pulchritudinem & uitæ adiumenta per sese conferens. Siue conditores urbis enumerare oportet, siue genera colonię incolarū celebrare, siue bellicę manus res bene gestas nostris narrationib. adijcere: trophæa, pręlia, fortiúq; facinorum

norum miracula, quæ scriptores libris inserere solent, procul hæc absint à nostro cœtu. Erubescit enim Christianus sermo ab ijs rebus, quæ à fide alienæ sunt, Christi fidelib. amicis famæ tribuere commendationẽ. quẽad modum qui umbram uiri fortis, celebrant ante trophæa. Proinde ad præsentia sermo conuertatur, & fructum uestrum uobis ante oculos ponat. Mundana uerò bona & eiusmodi argumentum laudandi etiamsi magna dicenti copia suppeditari ex his posit silentio prætereantur. Neq; ẽm totũ cœlũ, quæ utiq; quũ pulcherrima, tum maxima pars est in creatura rerum uniuersarum, neq; luminarium fulgores, neq; terræ latitudinem: neque quicq; eorum, quæ per elementa uniuersitati subiecta sunt, magnũ quiddam & admiratione dignũ nouit diuinus sermo. Diuino enim præcepto eruditus sum, nihil earũ rerũ, quæ prætereunt, admirari. Si igitur totũ cœlũ & terra preteribũt, & omnis mundi species & habitus transit, ut inquit apostolus: quí posit aliquis decorum existimare, si terræ uobis & aquæ fertilitatem laudandi caussa afferam in medium. Nam etiamsi locus uester plura habet eiusmodi commoda terræ, q̃ alibi recipiantur: attamen comparatione uestrorum bonorum, tanq; res nullius pretij præterire illa nouit oratio. quare ad res natura præstantiores laudationem conuertamus. hę autem uobis non amplius per uerba ostendentur, sed licet in ipsum caput intueri uestrorum bonorum. Quis enim ignorat uestrum fructum, q uos martyrum produxeritis spicam, fœcundam hanc & speciosam, quæ ultra trigenarium numerũ multitudine & copia frugum dilatatur. Videte sacrum hoc aruum. hinc martyrum manipuli collecti sunt. Quòd si scire desideras, de quo aruo dicam: ne procul ab eo, quod adest, circumspicias. quis est iste locus, qui amplectitur conuentum? quid tibi dicit anniuersarius circuli ambitus? quales huius diei recordatio atq; commemoratio refert tibi narrationes? Annon loquelæ quædam sunt, ut inquit propheta, & sermones, quorum non solùm audiuntur uoces, ipsis omni sermone clarius exponentibus miracula? Si locum intuearis ipse martyrum stadium esse ait. si diem consideraueris, tanquam præco quidam magnæ uocis & sonorus martyrum coronam pronuntiat. Hæc mihi uideor ex die (ipsa) clamante audire: alius quidẽ dies luminarium creatione gloriatur: alius uerò, cœlo: item alius lætatur & sibi placet propter fabricationẽ terræ. mihi autem ad ornatum miracula martyrum sufficiunt: sufficit coronarũ decore atq; pulchritudine exornari: sufficit trophæis aduersus diabolũ erectis honestari atq; decorari. quales in me fuerunt narrationes? qualis angelis per me facta est accessio? qualẽ dedit terra fructum suum? qualem Dominus in me consitionem cõseuit? Vnde omnis etiam propemodũ orbis terrarum hinc enatorũ palmitum et surculorũ propaginibus consitus est: tanq; uitis quædã copiosa, atq; abundans, quũ alias per sese uites efficit, tũ ipsa non deficiens in suo permanet uigore. Hæc & eiusmodi nimirũ quũ diei festiuitas, tũ locus in quẽ cõuenistis, altera talia lęta annũtiare uidetur. Sed quid agam ad tantũ populũ quum exili sim uoce, linguaq; tarda, qui superante sonitu ac fremitu sermonẽ uix astantib. in loco ita cõmodo loquar, ut exaudiri posit? Nã alioquin immoratus esse atq; perseuerasse in bonis

Locus uidetur corruptus in Græcis.

Locus in Græco corruptus uidetur.

Locus corruptus in utroq; exemplari.

Psal. 18.

bonis narrationibus, quo pacto prȩclari contubernales quadraginta quũ commune certamen, tum communem ubiq; coloniam inhabitationemq; fecerunt, & ubiq; ratam & legitimam partem accipiunt, & in omnibus locis hospitio inter se coniunguntur. Quocirca nemo qui particularē reliquiarum gratiā suscepit, non ex toto martyrum apparitionē recepit. Vnus enim in Christo quũ fuerint uniuersi, per unũ cum toto suo grege recipiuntur. Sed qui fieri potest, ut oratio non iniuriam faciat, quæ initium narrandi res ab ijs gestas silentio prætermiserit? Quod est igitur initium? Adolescentia egregia, atq; spectata ex optimis uniuersi electi, decore ac pulchritudine insignes ad ramos magnitudine proximè accedētes in flore ætatis constituti. Videtis ne uocem tumultu turbari, & strepitu sermonē interrũpi? ut nobis ueluti pelago quodam æstuante, uocibus populi, inquā, iactatis, necessariò ad trāquillum silentij portum confugiendũ sit. Quòd si per gratiam Dei nobis etiam ad alterā parte orationis otium contigerit, cum silentio auscultantibus reliqua, quæ nunc prætermissa sunt ad narrationē pertinētia, auxilio Dei supplebuntur. Ei gloria in secula seculorũ. Amen.

παραπλέουσιν habetur: παραπλέουσι malim.

EIVSDEM DE SANCTIS QVADRAGINTA MARTYRIBVS ORATIO SECVNDA.

Heri martyres ad sese populum uocabant: nunc hospitio ecclesiæ ipsi sese offerentes excipiuntur. Lex autem quædā conuiualis est, ut circulares & uulgares istas epulas alij alijs conuiuiis certa uicissitudine præbeant in orbem. Igitur necesse est, ut etiam nos contrà martyribus parem cœnæ gratiam referamus, & idem officium præstemus. Sed quoniā nostræ facultas orationis inops & exigua est, haud incommodũ fuerit, si ab illis ipsis sumptis reliquijs excipiamus eos, qui heri quidem conuiuatores & epuli præbitores erant, hodie uerò conuiuæ sunt. Sufficit enim uel exigua quȩdam de diuite mensa pars, quum tales reliquiæ fuerint, ad magni epuli apparatum. Quæ sunt igitur hæ reliquiæ? Meministis prorsus in qua parte orationis hærebamus, quũ optatus ille & iucundus nobis ex multitudine congregatorũ tumultus confundebat eorũ quæ dicebātur auscultationē, quum animatũ illud ecclesiæ mare multitudine aliorũ super alios cōfluentium & ingruentiũ inundans, ad impetum & impulsionē eorũ, qui semper ui irrumperent, fluctuaret & ȩstuaret, sonitu quoq; ipso uerum imitās mare, ueluti rupibus littoralibus auribus nostris undarũ strepitũ infringens & illidens. In quibus igitur tumultu quasi tēpestate iactatā reliquerimus orationē meministis prorsus, quibus recordatio martyrũ curæ est. Erat autem continuatio, opinor, & contextus orationis hic, quòd non ex gregarijs & uilibus quidam essent, qui ad hoc certamen electi sunt, neq; promiscuum quoddam & obscurum uulgus ex humilibus exercitijs & studijs profecti ad hanc dignitatem euecti essent: sed primùm quidem propter bona atq; commoda corporis decore & uiribus, & robore superante

rantè reliquos præcedentes militaribus numeris ascripti essent: deinde uerò sobrio atque cum uirtute coniuncto uitæ instituto quum excelluissent, tanquam præmium quoddā decorandæ & honestandæ uirtutis ergò gratiā martyrij consummati accepissent. Ac si uidetur quo oratio nostra magis iucunda efficiatur, omnem rem gestam à martyribus deinceps ordine repetemus tanquam in conspectū huic theatro ipsam certationem adducentes. Erat uetus quædā circa uicinā urbem militum manus, præsidium totius gentis aduersus impetus Barbarorum. Illis ex quadam antè oblata diuinitus apparitione, maiori studio fides erat, quàm res ac disciplina militaris. Ac forsitan nō intempestiuum fuerit unum quoddam fidei uirorum illorum facinus egregium obiter cōmemorare. Bello enim eis aduersus Barbaros aliquando conflato, quum omnibus locis opportunis ab exercitu hostium præoccupatis, aquæ quoque in eorum potestate essent, ad extremū periculum redacti, siue imperitia nostrorum ducum, siue meliore & diuino magis cōsilio atque dispositione, ut uel per hoc maximè appareret, quid interesset inter Christianos atque externos & à fide alienos: quum nulla ratione rebus præsentibus mederi possent, magnaque trepidatio atque desperatio esset, quum nullus fons in eo loco, aut aliunde prouenientis aquæ facultas eis appareret, periculumque esset, ne siti expugnati ab aduersarijs subigerentur: tunc præclari illi atque egregij omisso armorum præsidio, inuictum cui'ue resisti non posset auxilium in rebus asperis animaduerterunt. Relictis enim in castris ijs, qui nondum fidem receperant, ac per se separati imitantur id, quod tempore Heliæ prophetæ factum est miraculum, communi atque coniuncta uoce precibus petentes, ut ex rebus desperatis in quas incidissent, eriperentur. Atque illi quidem precabantur: preces uerò extemplò in opus conuertebātur. Quum enim adhuc ipsi in oratione perseuerarent, flatu uiolento nubes alicunde coacta sublimis in aere castris hostium imminebat: deinde fragoribus ingentibus superintonans, & fulgurum in subiectos incendia immittens, aquā fluminibus abundantiorē præcipitabat adeò, ut aduersarijs quidem tum continentia fulmina, tum continuationis imbrium uis extremi exitij caussa existeret: his uerò, qui precum aciem opposuerant, ad utraque sufficeret, tam ad uincendos hostes, quàm ad sitis leuamen, quippe defluentibus torrentibus abunde potum ipsis suppeditantibus. His, igitur adiunctus est etiam noster cœtus eorum, qui de exercitu narrationibus illis etiam ipsi circa fidem confirmati & in eisdem studijs & exercitijs innutriti in tantam animi indolem ac magnitudinem euecti sunt, ut excellentia uirtutis aduersus sese inuidiam excitauerint. Quemadmodum enim didicimus ex ijs, quæ nunc nobis ex historia Iobi prælecta sunt, quòd aduersarius humanæ uitæ iniuriam sibi fieri putaret, quòd Iob uirtutis nomine clareret ac bene audiret, & idcirco eum deposceret ad tormētum, quòd offenderet ac molestia afficeret eum Iob, qui uerax, iustus & inculpatus esset: eodē modo hostis & inuasor bonorum, improbo oculo uidit magnos hos pugiles, & non tulit canitiem morū, quā in iuuenili ætate animaduertebat. Vidit corporum florem continentia atque sobrietate ornari: uidit armatum quendā chorū, per exercitū

eos

eos Deo choreas ducentes, pulchros aspectu, oculis toruos & terribiles, excelsum animum & spiritus contumaces, pedum uelocitatem, uires excellentes, conuenientem, aptam & commodã membrorum compactionẽ, in omnibus, quæ ipsis adessent, commodis animi uirtutẽ suo splendore corporis bona superantem. inambulat etiam per illos inuidia, qui per orbẽ terrarum obambulat. Vidit non unum hominem ueracem, sed cateruam diuinam tot uirorum, qui omnes ueraces, iusti, Dei cultores erant. deposcit etiam illos ad suum arbitrium. Ac primùm quidem duci copiarum insano simulachrorum cultui dedito persuadere conatur, non aliter eum de Barbaris uictoria potiturum esse, nisi prius mactaret eos, qui Christi nomen adorarent. His autem propter egregiam confessionem quàm primũ designatis, & ultrò ad cõsummationem passionis confugientibus, statim eos gladio interficere (quasi mite quoddam ac benignum genus mortis id esset) inimicus recusauit: sed uinculis ferreis affligens hinc supplicij initium fecit. At illis sanè etiam uincula ornamento erant, & elegans atq; iucundum Christianorum oculis spectaculum iuuentus electa in tanto numero, pulchritudine insignis, ætate cæteris pręstans, omnes simul eodem inter se nexu copulabantur, ueluti corona quædam aut torques & monile circum collum magnitudine paribus undiq; margaritis digestis atq; distinctis insignc. tales erant sancti, qui & per fidem uniti, & per uincula inter se constricti erant. Quum enim unusquisq; per se pulchri essent, accessio atq; incrementum pulchritudinis alter alteri erant. Quale in cœlestib. accidit miraculis, quum serena ac pura nocte stellarum decor alius per alium distinguitur & ornatur unaquaq; earum suum splendorem ad communem ornatum cœli simul contribuente. Tale erat sanctorum spectaculum, ucrè, ut alicubi inquit Hiezeciel propheta, uisio lampadum inter se coeuntiũ & quasi cõuolutarum. Lubenter pulchritudini formæ & ætatis oratio immoratur. Solet enim, ut inquit Sapientia, ex magnitudine & pul-
Hieze. 1. chritudine creaturarũ etiam ea, quæ est in occulto, pulchritudo æstimari. quoniã & animi puritas per id, quod apparebat, elucescebat: & is, qui apparebat homo, dignũ domiciliũ erat eius, qui latebat, & uisum effugiebat. Quàm pulchrum igitur tunc intuẽtibus erat spectaculum? pulchrum, inquam, ijs, qui pulchra atq; præclara contueri uolunt: pulchrum angelis: pulchrũ supramundanis uirtutibus: acerbum uerò dæmonibus, & quotquot dæmonum cultum amplectebantur: homines (si modò homines dicendi) qui tanta magnitudine indolis excelluerunt:) milites Christi, sancti spiritus armigeri, fidei antesignani, turres diuinæ ciuitatis? qui omnem tormentorum pœnam atq; contumeliam, omnes terrores ingruentes, omnem minarum uim, tanquam puerilem quandam amentiam deridebant? perinde ac si non corpora uerberibus præberent, sed corporum umbras? qui quum carne carnem deuicissent, & contemptu mortis, omnes tyrannorum terrores magnitudine anima superassent, humana conditione superiores uisi sunt. O præclarè corporeis trophæis exercitati: ô qui peritiam bellandi in aciem aduersus Diabolum instructam transtulistis. Non gladio manus armantes, neq; clypeum ligneum obijcientes, sed armatu-

armaturam Dei sumentes: quam præcor & dux ecclesiæ, diuinus ille apo- Ephes. 6.
stolus describit, scutum & loricam, & galeam, & gladium, ita tendebant aduersus copias aduersariorum. Dux autem erat horum quidem cœlestis gratia, Diaboli autem aciei, is qui mortis imperium tenet. Locus eis aciei, nefariorum & sanguinariorum tribunal erat. illic congressi decertabant, illi quidem minis pugnam lacessentes: hi uerò per patientiam propulsantes & resistentes. Proponebatur ab aduersarijs, ut uel fidem in Dominum abiurarent, uel morte mulctarentur: respondebatur à uiris fortibus, se uel se usque ad mortē permanere in sermone. Ignis sub hæc intentabatur, & gladius & barathrū, & quæcunque sunt alia nomina suppliciorū. Vna uox ad hęc omnia audiebatur, Christus, quē ore sancti illi confitebātur. Hoc erat aduersariorum uulnus: hanc cuspidem aduersarijs objiciebant. per hanc uocem in medio corde uulnus aduersarius accepit. hic est lapis, qui per manum Dauidis funda emittebatur, qui à galea aduersarij, qui destinatus erat, non aberrauit. Nam Christi confessio, boni militis funda existit. ca- 1. Reg. 17.
dit inimicus, & caput amittit. Verùm quasi habenis excussis oratio prælapsa est, & terminos transilit, & ad audendum non dicenda proferre prouehitur, quasi spectatrix fuerit earum rerum, quæ uisum effugiunt: quòd ob eiusmodi uocem, quæ Christum liberè confitebatur, supra plausus erat & laus, item acclamatio fausta cœlestis urbis ciuium applaudentium rei bene gestæ, adhæc gaudium uniuersi cœlestis conuentus. Quale enim angelis in mundo hominum conflatum est spectaculum? qualem conflictum Diaboli & hominum uiderunt nostræ uitæ spectatores? Quàm contrarium priori pugnæ congressum habuit, quum serpens Adamum deuicit? ne unum quidem homo tunc sustinuit impetum Mali, quo per quendam speciosum prętextum & escam petitus erat: sed simul atque ille irruit, etiam hic ruina euersus est. In his uerò omnibus uani & inefficaces erant inimici conatus. Spem ostendebat: hi uerò respuebant. terrores intentabat: hi uerò deridebant. Vnus eis metus solus erat, ne à Christo seiungerentur, unum bonum, esse cum Christo solo. cætera uerò omnia, risus & umbra nugæque & somniorum uisis similia. Propterea oratio de ijs quæ aspectum effugiunt, loqui sustinet, & ait, quòd omnis supramundanus exercitus ob rem quę egregiè ab athletis istis gerebatur, lætarentur. Adhuc oratio in rebus non tentandis sese effert & audet adhuc supramundana sustinet narrare: quòd cùm hæ res nimirùm hic prosperè gererentur in conflictu contra aduersarios, iustus certaminis institutor ac præses coronas uictoribus destinatas proferebat, & imperator diuini exercitus præmia uictoribus præparabat, & Spiritus sanctus uarijs dònis eos excipiebat. Quoniam enim fidem in Trinitatem profitebantur, idcirco gratia quoque eis à Trinitate referebatur. Quænam autem ea gratia erat? Hoc ipsum, ut præstantiores primis athletis, Adamo, inquam; & Eua, demonstrarentur. Illi stantem humanam naturam, per peccatum deiecerunt: hi oppressam ruinâ superiorum per patientiam rursus erexerunt. illi ex paradiso in terram eiecti sunt: isti hinc ad paradisum emigrarunt. illi mortem aduersus seipsos armarunt: (Arma enim mortis, inquit, (ille) peccatum:)

peccatum:)hi mortem peccato armatā sua uirtute atq; fortitudine toleran dis incōmodis, stimuli aciem obtundentes frustrati sunt atq; fregerunt: adeò ut rectè dici posiit, ubi stimulus tuus, ô mors? Vbi uictoria tua, ô inferne? Fructus ligni:(quid miserius? quid uilius?)ligni fructus coloris quadam bonitate & suauitate saporis commendatus effecit, ut amœnitas atque cōmoditas paradisi parui fieret & negligeretur. At magnis istis certatoribus, ne sol quidē ipse dulcis uisus est:sed ab hoc etiam sponte sua abalienati sunt, ne uero lumine exciderent atq; priuarētur. Quid dicit scriptura de Eua? (prouehor enim longius etiam quàm res postulat percurrere facta

Gen. 3. primorū parentū.) Vidit, inquit, quòd gratū esset oculis, & gustu pulchrū & maturū. deinde illorū fructuū gratiā atq; illecebrā cum paradiso cōmutauerunt. At his pro degustationis uoluptate erant ea, quæ sub uisum cadunt: cœlū, sol, terra, homines: patria, matres, fratres, amici, cognati, æquales. quibus rebus quid uisu quidē dulcius? quid uerò magis expetendū, quàm ad gustū & fructū istarū rerū peruenire? nostis liberi amorē aduersus parentes: nostis patres erga filios affectionē: nosti qui intueris dulce lumen solis: non ignoras qui fratrū studiosus es, naturalē erga fraternā necessitudinē, affectionē: scis iuuenis, quàm grata atq; iucundā consuetudo æqualium sit, quantopere uitā tuam delectent. At illis omnia inimica, omnia aliena

a Locus mutilus uidetur utrobiq;. erant. Vnum solum nempe Christus (cordi[a] erat) omnia respuerunt, ut hunc lucrifacerent. Tempus erat uinculorum haud exiguum, & quo diutius supplicium prorogabatur, eo sancti uehemētius & ardentius consummationem desiderabant. Ac quēadmodū illi, qui corporis bonā habitudinē curant, posteaquam apud pædotribam satis uirium acquisiuerunt, tum demum audacter ad certamina procedunt: eodem modo etiam hi uinculis & carcere satis ad pietatem exercitati, ita tandem ad coronam certaminum producti sunt. peruenit ad exitum, imò uerò ad uerticem totius rei bene gestæ continuatio orationis. hoc erat tempus: hi certaminis dies: hoc paschæ prooemium, sanctæ quadragesimæ mysterium. Quadraginta placationis nobis sunt dies, totidem etiam sanctorum coronæ. Nunquid superuacuus uobis & nugator esse uideor, qui uestra inter uos miracula exponam, uestrisq; bonis aures uestras demulceam? Veruntamen ne imperfecta uos prætereuehatur oratio, ad finem certaminum cum sanctis etiam nos unà curremus. Frigus erat in illo die. Prorsus autē nihil opus est uos doceri, quale frigus esset, quum ex præsenti die coniecturam facere possitis. nostis nimiam intentionem & asperitatē tam aduenæ locorum, quàm indigenæ: ac nihil opus habetis oratione doceri, sed uel quiuis alius exponere posiit, quàm mirificæ apud uos hyemes esse soleant: quemadmodū congelatione flumini aduersante, & quasi in lapidem undas durante, perennes quidē amnes fluere supersedeant atq; consistant. Lacus uerò uicinus signis quibusdā etiam opus habet, quibus lacus esse agnoscatur, quasi terra inculta per cōgelationē effectus: in quo qui uolunt super undas eius equos alij in alios concitando certamina ludicra edere consueuerunt. Noui etiam sæpè locorū incolas ex igni aquā solertia quadā cōficere, quū frusto quodā aquæ gelu concretæ tanquam ære quodā uel ferro defracto & igni collique-

colliquefacto aquam redigunt ex eo, quod in lapidem quasi duratū est. is status temporis erat, quo tempore certamen peragebatur, malo præter naturam flatibus Borealibus incrementū nacto: queadmodū audire licet ex ijs, qui miracula exponunt. Posteaq̃ igitur clarè nomen Christi publicè prædicassent, & per eiusmodi præconiū sese iam (uictoriæ nomine) coronatos esse declarassent, & tenderēt ad mortis consummationē, hic modus certaminis eis excogitatus est. Imperat tyrannus, ut gelu athletæ excruciati extinguerentur. O infirmitatem & uerborum & sententiarum. quantum abest à dignitate oratio: sententia mortis pœnam irrogans: & gelu: & supplicium, & expectatio talis pœnæ: & beata iuuentus per risum & iocum & hilaritatem ad locum supplicij contendebat. cursus erat athletarum ad passionem: cursus & sacer & incitatus, & contentio præripiendi coronam confessionis. par eis studiū ad uictoriam erat. nemo animi promptitudine posterior uisus est: sed unanimiter uniuersi hoc occupato loco, qui publicis tunc balneis uacabat, quasi & ipsi lauachro corpora curaturi & extorsuri haud cunctanter tunicarum amictum deponebant, dictum illud Iobi omnes adijciētes: Nudi introiuimus in mundū, nudi ad eum, qui (huc nos) introduxit, abibimus. nihil importauimus in mundū, ne exportare quidē quicq̃ debemus: imò uerò nudi ingressi, thesaurorū ex bona cōfessione collectis pleni abibimus. Hæc dicentes, & eiusmodi uerbis sese animātes & cōfirmātes corpus frigori constringendū dabant. ac elemētorum quidem natura congelationi succumbebat: martyrū uerò natura, quasi indomita atq; inuicta erat. imò uerò naturæ quidem id, quod par & consentaneum erat, accidebat, quippe cruciatus capiebat: athletarum uerò magnitudo animi etiam aduersus ipsam naturā decertabat. Nam uires quidem corporis constringente gelu contabescentes paulatim soluebātur & consumebantur. animi uerò uigor maior euadebat. nigrescebat quidē decor corporis, ac pulchritudo deflorescebat, & carnis bonus color euanescebat: defluebant digiti gelu paulatim carpti atq; accisi: membraq; omnia ac sensuum instrumenta sæuitia frigoris passim frangebātur, ac dilabebantur. Liuescens enim caro paulatim & intumescens quum circa mēbra scinderetur, ab ossibus defluebat, ac mortiferi cruciatus sentiebantur. Atq; ita mors eis paulatim ac sensim progrediens protrahebatur tribus diebus durans. Nam ad id usq; spatium sensu eorū durante, manserunt in eo loco, in quo ab initio collocati erant per omnia aduersarij uictores euadentes.

Iob. 1.

Sed quis mihi ea, quæ consequuta sunt, pro dignitate exponere possit: quænam oratio diuinam illā pompam describet, quum sancta illa corpora plaustris ad ignem ueherētur: qua ratione pro eo, qui ab Diabolo subductus erat, ad supplendū numerū custos carceris à gratia introductus & reliquis adiunctus sit: Quis mihi exponet de matre illa, digna quæ martyra produxerit radice: quæ ex sese nato à carnifice relicto, propterea, quòd etiamnunc spiraret, & idcirco cum cæteris in plaustrum sublatus nō esset; ut uidit humanitatē carnificis erga uirum fortē, contumeliam nō tulit: sed illū quidē increpabat, quòd à cōmilitonibus & collegis athletā segregasset: ipsa uerò martyri assistens torpenti iam & præ cōgelatione immobili, Vide Basilium.

uerti fingit: ut indignis quidem aduersus appareat: dignis uerò uersus à tergo existat, expeditum eis aditum patefaciens ad uitam. intra quam illi fiducia certaminum illæsa flammam transgresßi penetrarunt: qua etiam nos intrepidè superata, intra paradisum perueniamus per illorum intercesßionem confirmati ad bonam confesßionem Domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum. Amen.

EIVSDEM ORATIO HABITA IN FVNERE PVLCHERIAE CONSOLATORIA.

EQVIDEM haud scio, quo pacto accommodè orationem. Nam & duplex uideo argumentum. & utrinque triste & acerbũ, ut utrũcunque oratio sumpserit, haud facilè lachrymas euitare posßit. Præsens temporis circuitus, quemadmodũ id nobis heri à Pastore nuntiabatur, acerbarum rerum, quę uicinæ aliquando urbi per terræmotum acciderunt, memoriam continet, quæ quis absque lachrymis cõmemorare posßit? magna autem hæc & illustris, totique, qui soli subiectus est, terrarum orbi præposita, præclara urbs alium sustinuit terræmotum, atque haud paruum ornamentum amisit, luminari, quod ad augendam imperatoriam felicitatem in ea resplendebat, repentè priuato, atque idcirco unà cum lugentibus imperatoribus mœrẽs & condolescens. Quid autem dicatur, non ignoratis prorsus, qui conuentum completis, quum & hunc ipsum locum, in quo congregati sumus, & mœrorem luctum'que iu eo uideatis. Haud igitur scio, ad utrum terræmotum orationem conuertam, ad eum'ne, qui nunc accidit, an qui olim? Sanè haud alienum est ad id, quod excellit incommodum consistere, atque ciuitatis proprium dolorem mitigare, rationibus'que quibusdam incommodum, quasi quodam adhibito medicamento lenire. Etsi enim non omnes ad quos simul incommodum pertinet, concioni intersunt: attamen per eos, qui adsunt, forsitan etiam in absentes oratio diuulgabitur. Etenim etiam illi boni & commodi medici sunt, qui ad excellentes & superantes dolores artem adhibendo consistunt, eorum, quæ minus doloris faciunt, malorum curationem differentes. Quemadmodum autem harum rerum periti aiunt, si duo simul uni corpori dolores acciderint, eum, qui exuperet ac dominetur, solum sentiri, exuperantia præualentis cruciatus minorem dolorem quasi suffurante: idem etiam in præsenti animaduerto. Nam & nouus noster'que proprius dolor, ijs rebus, quarum memoria nobis acerba est, acrior atque uehementior est. Nam qui posßit aliquis ob ea, quæ acciderunt, non affici? quis animo adeò alienus ab affectibus est? quis adeò moribus ferreus est, ut absque dolore quod accidit, excipiat? Nostis prorsus teneram hanc columbam, quæ in nido regio nutriebatur: quæ iam primùm quidẽ nitidis pennis uolucris euadebat, sed ætatem gratijs & uirtutibus superabat: ut relicto nido discesserit: ut ex oculis nostris auolauerit, ut

atque adeò etiam tunc uicissitudinis officij orbe decurso atque peracto, apud fratrem maximum natu conuiuium erat. pleni crateres: plena mensa esculentorum: in manibus calices: spectacula, ut uerisimile est, ad hęc festiuæ iucundæque narrationes, & omnia animi oblectamenta conuiuijs adhiberi solita: mos unus, una oratio, una uoluntas: comitas & hilaritas: ludicra, risus: omnia quæcunque par est in conuentu iuuenum domi suæ per luxum ac delicias agitari. Quid igitur consequutum est? Quum his rebus iucundis iam maximè fruerentur, nihilque ad hilaritatem iam amplius addi posset: tecto super eos collapso, sepulchrū omnium decē liberorū conuiuium exiſtit: ac sanguine iuuenū crater cōmiscebatur, & esculenta obtritorū corporū cruore coinquinabantur. Vbi eiusmodi clades Iobo nuntiata est. (Considera, quæso, adhibita ratione athletā, nō ut uictorē dūtaxat admireris: parū eñ lucri existit ex admiratione: sed ut uirū in similib. imiteris, & sit tibi athleta pro pædotriba, suo exēplo ad patiētiā atque fortitudinē in tempore tentationū conflictus animū ungens, atque confirmās.) Quid igitur uir ille fecit? an aliquid abiectū & uile, qualia degeneris & exigui animi homines cōmittere solent, aut uerbo dixit, aut habitu gestuque corporis designauit uel genas unguibus lacerans, uel crines è capite euellens, uel puluerem inspergens, uel pectus manibus pulsans & tundens, uel humi corpus abijciens, uel lugubriū carminum decantatores sibi adhibens? uel nominatim mortuos illos implorans, memoriæque ingemiscens? Horum nihil est. sed nuncius quidē rerū aduersarū casum liberorū narrauit: ille uerò simul atque audiuit, statim de rerū natura philosophorū more disserebat, unde res existant docens, & à quo in naturā producātur: item quē par sit
Iob. 21. rebus uniuersis præesse. Dominus dedit, Dominus abstulit. ex Deo, inquit, hominibus est ortus, item ad illum reditus: unde productus est, ad illud etiam redit. Deus igitur, qui dandi potestatē * habet, idem etiam auferendi ius habet. Bonus quū sit, bene consulit: sapiens quū sit, quid utile sit, nouit. Sicut Domino uisum est ac placuit: (placuit aūt rectè prorsus, quicquid placuit) ita etiā fecit. Sit nomen Domini benedictū. Vides quāta celsitudo animi magnitudinis athletæ sit? tempestatē afflictionis trāstulit ad studium rerū cōsiderationis & contēplationis. Nouerat eñ exactè, quòd uera uita per spem prępośita atque recondita sit: præsens uerò uita ueluti semen futuræ sit. Longè aūt præsentibus pręstant ac potiora sunt ea, quę expectantur atque sperantur. quantum differt spica à grano, unde enascitur. præsens uita proportionem habet atque assimilatur ad granum: futura uerò uita per pulchritudinem spicę ostenditur ac designatur. Oportet enim
1. Corinth. 15. corruptibile hoc induere incorruptibilitatē. item mortale hoc induere immortalitatem. Ad hæc respiciens Iob gratulatur filijs ob felicitatem: ut qui citius uitæ uinculis exoluti atque exempti essent. Cuius rei argumento est, quòd quum promisisset Deus duplum omnium eorum, quę adempta essent restitutum iri, in omnibus alijs duplicata restitutione, solorum liberorum duplicationem non requisiuit: sed decem soli pro totidem amissis dati sunt. Nam quoniam animæ hominum in perpetuū permanēt, idcirco alterum tantum, quantum amiserat, recipit. Quod ad liberos attinet qui

** Locus mutilus esse, & dictio ἔχων, desiderari uidetur.*
Iob. 21.

net qui pòst nati sunt, cum prius natis unà connumerantur, quasi omnes Deo uiuant, ac temporaria mors uita defunctis nihil, quo minus sint, impedimento sit. Neq; enim aliud quicq; est in hominibus mors, nisi uitiositatis expiatio. Quādoquidem enim natura à Deo summæ reru, ueluti uas quoddam bonorum capax ab initio condita est, sed ab inimico animarū nostrarum per fraudem nobis uitio affuso, bonū locum non habuit: idcirco ne uitiositas nobis inhærens perpetuò duraret, prouidētia meliori morte uas ad tēpus dissoluitur, ut ubi uitiositas effluxit, reformetur genus humanum, atq; integrum ac purum à permixtione uitiositatis in pristinum uitæ statum restituatur. Id enim resurrectio est, nempe naturæ nostræ in pristinum statum reparatio. Si igitur fieri nō potest, ut absq; resurrectione ad meliorem formam & statum redigatur: ac nisi mors præcesserit, resurrectio fieri non potest: bona res fuerit mors, ut quæ initium ac uia mutationis in melius nobis existat. Proinde ex animo ejciamus, fratres, ęgritudinem & dolorem dormientium nomine contractum, quem soli sustinent, qui spem non habent. Spes autem est Christus: cui gloria & imperium in secula. Amen.

EIVSDEM DE PLACILLA ORATIO FVNEBRIS.

FIDELIS & prudens dispensator: (nam ab ijs, quæ ex diuino Euangelio recitata sunt, ordior:) quem præfecit Dominus huic familiæ, ut det in tempore sibi commissis dimensa ac rata cibaria, quum antehac rectè cōtinentiam uocis orationi atq; silentium indixisset: ut qui rectè magnitudine cladis animaduersa, luctum silentio honorare uellet: nescio quomodo in præsenti conuentu denuo reducit ecclesiæ sermonem, ipse suam aduersus orationem sententiam rescindens. & quidem quum in multis rebus uehementer admiror prudentiam magistri, tum in hoc maximè supra modum admiratus sum, quòd recenti clade orationi rectè silentium indixerit. Aptum enim mihi & conueniens lugentibus remedium, silentium esse uidetur. quippe dolore æstuantem & efferuescentem animum spatio temporis ac mœrore intercedente per quietem & taciturnitatem mitigat. Nam si quis calamitate etiam nunc animum incendente sermonem inferat, mœroris uulnus curatu difficilius fiet, mentione rerum acerbarum ueluti spinis quibusdam laceratum recrudescens. Ac nisi temerarium nimis est, si ego quoq; præceptorē in aliqua re corrigere coner: forsitan haud incōmodum fuisset, usq; adhuc silentiū nostrū obtinere atq; durare, ne ad calamitatem oratio demissa auribus molesta esset. Nondum enim tantum temporis intercessit, quo mens ad malum assuescere potuerit. Adhuc recens in animo clades est: ac forsitan etiam semper recens erit ætati (nostræ) dolor. adhuc turbatur cor nostrum: ac ueluti mare quoddam turbine calamitatis commotū ab imo fundo euertitur. adhuc ęstuāt cogitationes ad

Matth. 25.

mentionem

mentionem malorum efferuescentes. Quum igitur eiusmodi tempestate animus commotus sit: qui fieri potest, ut recto cursu oratio procedat ueluti procella quadam, affectu doloris iacta? Sed quoniam iubenti obtemperare oportet, nescio quo genere utar orationis. Non enim excogitare possum quibus coniecturis assequar mentem præceptoris. An forsitan etiam aliquid ægritudini indulgere uult, ac uerbis ad affectus concitandos accommodatis cõcioni lachrymas commouere? Ac si ita sentit recte, meo quidem iudicio etiam hoc facit. oportet enim prorsus sicut oblectari cupimus & commodis rebus fruimur libenter, ita ad tristeis & acerbos quoque casus nos accommodare. Id enim etiam consulit Ecclesiastes, Tempus est, inquit, ridendi, tempus est item flendi. Per hæc enim discimus, quod ad rem præsentem oporteat etiam animũ accõmodare. Prospere res succedunt: tempestiuum est lætari. redacta est alacritas animi ad demissionẽ: cõuerti etiam conuenit lætitiam in lachrymas. Quemadmodũ enim risus signum in animo latentis alacritatis est: ita etiam dolor in corde delitescens per fletus et lamentationes significatur: ac uulnerum animi tanquam sanguis lachrymæ sunt. Id etiam prouerbium Solomonis ait: Cordis lætantis uultus floret: animi uero tristitia affecti uultus mœstus ac demissus est. Proinde prorsus necesse est, cum affectione cordis una contrahi atque demitti orationem. Atque utinam inueniri possent eiusmodi aliqua uerba, quibus magnus quondam Hieremias Israelitarum cladem defleuit. Illis enim præsentia magis digna sunt, quàm si quid aliud ex antiquitate triste memoria tenetur. Res acerbæ atque atroces sunt, quæ narrantur de Iob. At quid opus est cum hoc tanto incommodo unius domus numeratu faciles clades comparare? Quin etiamsi magna magisque communia mala cõmemoraueris, terræmotus, bella, inundationes, hiatus: parua sunt etiam hęc, si cum præsentibus comparentur. quare? quia nõ ad uniuersum statim orbẽ terrarum clades belli pertinet: sed alia quidẽ pars eius bello infestatur, alia uero pars pace fruitur. Quid rursus? aut fulmẽ[a] aliquid concremauit: aut aquæ uis obruit: aut ab hiatu atque uoragine alicubi absorptio facta est. Ac præsens malum uniuersi prorsus orbis terrarum uulnus est. fieri non potest, ut una gens, aut urbs una lamentetur: sed conuenit forsitan Nabuchodonosoris edere uocem, qua subditos appellat: Vobis dico, populi, tribus, linguæ. Imo uero permitte mihi, ut adijciam aliquid Assyrio præconio, ut ampliari uoce proclamem ac diuulgem cladem ac diem: ut aliquis in scena exclamans dixerit: O' ciuitates & populi, & gentes, & uniuersa terra, & maris quicquid tum nauibus peruium, tunc (gentibus) habitatũ est. ô omnis nostri orbis quicquid imperij sceptro regitur. ô qui ex omnibus partibus confluxistis homines, communiter calamitati ingemiscite: communiter lamentationis concentum instituite: communiter omniũ iacturam deplorate. An uultis, ut, prout potero, etiam detrimentum uobis exponam? Tulit ætate nostra humana natura extra suos terminos egressa, consuetis que modis superatis: tulit natura, imò uero naturæ Dominus humanã animã in fœmineo corpore supra omnia propemodũ superiora uirtutis exẽpla in qua omnis corporis, tum animi uirtutis cõcursu facto,

Marginal notes: Ecclesi. 3. — Ecclesi. 7. — [a] Locus mutilus uidetur. — Dan. 4.

facto, miraculũ incredibile uitæ humanæ exhibitum est. quot bonorum concursum una anima in uno corpore continuit: Atq; ut omnibus potissimum perspicua fiat ætatis nostræ felicitas: ad sublime solium regni cuehitur, ut solis in modum uirtutũ radijs è sublimi dignitate uniuersum orbem illustraret, atq; ei, qui uniuerso orbi terrarũ diuino arbitrio præpositus esset, ad uitæ pariter & imperij societatem copulata, subditos per sese beatos efficeret, quum reuera, ut inquit scriptura, auxiliatrix ei esset ad omne bonum. Si humanitatem res postulabat, aut concurrebat cum eo ad hoc bonum, aut etiam præcurrebat: par erat utrinq; libra propensione humanitatis. Ac testimonio sunt orationi quum priora facta innumerabilia, tum præsentis temporis præconia, quæ nunc audiuimus à præcone ueritatis. Si pietatem requiris, Communis erat utrisq; cursus ad pietatem. Si prouidentiam: si iustitiam: si quid aliud ex ijs quæ uirtutis nomine boniq; consequendi caussa expetuntur: omnia posita erant in certamine contendentium secum, uter ab altero benefactis & officijs uinceretur. nec alteruter erat inferior. Aequalis quædam ac par erat utriusq; inter ipsos mutua gratia commoditasq;. illa quidem præmium uirtutis habebat orbi terrarum præpositum. hic uerò parui æstimabat terræ marisq; arbitrium ac potestatem præ ea felicitate, qua illam nactus erat. pares inuicem alter alteri oblectationes præbebant, dum & alter alterum uideret, & alter ab altero conspicerentur, hic quidem talis, qualis est (qualẽ enĩ pulchritudinẽ quis supra eam, quæ apparet, ostenderit: & quidẽ uel ad nepotũ usq; uitã dura uit ea, quæ uidetur, pulchritudo:) illam uerò qualis quædam esset, non potest demonstrari oratione. non enim extat aliquod eius simulachrũ, quod per artem exactè elaboratum sit. sed si quod etiam depictum uel effictum est, omnia à ueritate procul absunt. Eiusmodi etiã usq; adhuc sunt ea, quę narrãtur. quæ sequũtur, qualia: Rursus clamare cogor. Ac mihi ignoscite propter incommodum clamando extra modum egredienti. O Thracia, fugiendum nomen. ô infelix prædium: gens cladibus nobilitata. ô prius quidem hostili igni Barbarorum incursionibus uastata: nunc uerò caput ac summam communis calamitatis in te recipiẽs. illinc bonum abripitur. illic inuidia aduersus imperium grassata ac debacchata est. illic orbis terrarum naufragium factum est. illic tanq; turbine correpti ad scopulũ impingẽtes in fundum tristitiæ atq; mœroris demersi sumus. ô malam illam peregrinationem, quæ reditum denegauit. ô aquas amaras, quarũ fontes utinam non desiderasset. O prædium, in quo clades accidit, propter cladẽ ab obscura nocte cognomen sortitum. Audio enim, patria eorum lingua Scotoumin (à tenebris scilicet) locum illum cognominari. illic obtenebrata est lucerna. illic extinctus est splendor. illic radij uirtutum obscurati sunt. perijt imperij ornamentum: iustitiæ gubernaculũ humanitatis imago. imò uerò ipsa principalis humanitatis forma: maritalis amoris figura atq; exemplum ablatum est, castum continentiæ atq; sobrietatis & pudicitię donarium: facilis aditu grauitas, non contemnenda facilitas & mansuetudo: alta animi humilitas atq; modestia: pudor ingenuus: promiscua bonorum harmonia. perijt fidei zelus & studiũ, ecclesiæ columna, altariũ

ornatus, pauperum diuitiæ, multis subministrando sufficiens dextra, communis iactatorum & afflictorum portus Lugeat uirginitas, lamẽtetur uiduitas, ploret orbitas. cognoscant quid habuerint, postq; habere desierunt. Imò uero quid attinet me in partes & ordines diuidere lamentationem? Ingemiscat omnis ætas, profundum à medio corde gemitum edens: unà lugeat etiã sacerdotium ipsum. quoniam inuidia cõmunem ornatum detraxit. Nunquid temerarium fuerit prophetæ dictum illud proferre?
Psal. 107. Quare repulisti, Deus, in finem? & cõcitatus est furor tuus aduersus oues pascuæ tuę? quorum peccatorum pœnas luimus? Qua de caussa? cuius rei nomine alijs super alijs cladibus affligimur & castigamur? An forsitã propterea quòd abũdat impietas uariarum hæreseωn, hæc aduersum nos sententia obtinuit? Videte enim quibus in exiguo tempore malis conflictati simus? nondum à priore clade respirauimus: nondũ lachrymas ab oculis absterfimus: rursus in tantam incidimus calamitatem. Tunc tenerũ florem deplorauimus: nunc ipsum ramũ, unde flos germinauit & enatus est: tunc speratum decorem: nunc eum qui uiguit: tunc bonũ quod expectabatur: nunc id, cuius periculum factum est. An ignoscetis mihi, fratres, si quomodo propter cladem ineptus sim & absurda loquar? Forsitã, ut in-
Ro. 8. quit apostolus, etiam ipsa creatura nostro incõmodo ingemuit. Atq; eorum, quæ acciderunt, uobis memoriam renouabo. ac plerosq; opinor ijs, quæ dicantur, assensuros esse. Quũ auro purpureaq; ueste uelata imperatrix in urbem portaretur (lectica autẽ erat, qua portabatur:) atq; omni ordine, omni ætate ex urbe profusa, quicquid soli aëri aperto expositum esset, à multitudine coarctaretur: atq; omnes etiam dignitate excellẽtes pedibus funus prosequerẽtur. meministis prorsus, ut sol nebulis suos radios obtegeret, ne forsitã puro lumine uideret imperatricem cum eiusmodi habitu in urbem inuehentem, nõ in curru quodam, aut rheda auro reuincta pro regio ornatu satellitibus stipantibus se lætam: sed in loculo tectã, formam illam tristi uelamento occultãtem, spectaculũ acerbum pariter ac miserabile: quæ omnibus occurrentibus lachrymarũ materies proposita esset: quã omnis populus, qui confluxerat, tam peregrinus, quàm domesticus non faustis acclamationibus introeũtem excipiebat. Tunc etiã aër lugubrẽ in modum tristis fuit, tanq; pallio quodam lugubri, caligine se induens atq; circumdans. Quinetiam nubes, prout ab ipsis fieri poterat, illachrymabantur, molles ac tenues pluuiæ guttas & rores luctui superfundentes. An hæc quidem deliramẽta ac nugæ reuera sunt, ac ne digna quidem, quæ dicãtur? Nam etiãsi eiusmodi quid accidit in creatura, quod cladem indicaret & insigne efficeret, prorsus à creatura factum non est: sed à creaturæ domino, per ea, quæ faciebat, sanctæ mortem honorante. Hono-
Psal. 115. rata enim est, inquit ille coram Domino mors sanctorũ eius. Vidi autem ego tũc aliud spectaculũ modò dictis magis inopinatum admirabiliusq;. uidi duplicẽ imbrem, unum quidem ex aëre, alterũ uerò ex oculis lachrymãtium ad terrã defluentem. ac non erat minor pluuia oculorum, q; is qui è nubibus profluebat. In tot millibus eñ, qui simul aderãt, nullus erat oculus, qui terrã lachrymarũ guttis non irrigaret. Verũ haud recta fortasse coniectu-

coniéctura ad mentem præceptoris assequendũ usi sumus, & ita à sententia eius aberrauimus, quippe rebus acerbis ac tristibus diutius quàm oporteret immorati. Forsitan enim curare potius, quàm molestia aures afficere uult. nos uerò contrarium nũc fecimus. Veluti si quis medicus acceptũ sauciũ non modò curare negligat, uerumetiã exedentibus quibusdam & consumendi uim habentibus medicamẽtis insuper miserum doloribus affligat atque conficiat. Proinde intumescẽti uulneri affundenda est oratio, quæ sicut oleum, leniendi mitigandique uim habeat. Solet enim etiam Euãgelica medicina uini adstrictiuæ naturę oleũ admiscere. Conuertamus igitur uobis, oleario à sacra scriptura uase sumpto, quoad eius fieri potest, priorib. cõtraria in medium afferentes, acerbitatẽ atque mœstitiã eorum, quæ dicta sunt, in cõsolationẽ. Sed nemo, quæso, fidẽ sermoni deroget, etiã si pręter opinionẽ accidat, & à cõmuni sentẽtia discrepet, atque diuersus sit. Saluum, fratres, est bonũ, quod quærimus. saluũ est, & non perijt. Imò uerò minus dixi, quàm ueritas habet. Non modò enim saluũ bonum est, uerumetiam est in sublimioribus, quàm prius. Imperatricẽ quæris? In palatio domicilium habet. At oculo hoc cognoscere desideras. Non licet tibi superuacuã operam sumere in hoc, ut reginam spectes. Terribilis circum eam armigerorũ custodia est: non horum, inquam, armigerorum, quibus ferrea sunt arma, sed eorum, qui flammeo gladio armati sunt: quorum speciem uisus hominum non sustinet in arcanis regni habitatio. tunc uidebis, quum & ipse è corpore eminens prospexeris. non enim aliter intra adyta atque penetralia regni peruenire licet, nisi carnis uelo diducto. An præstabilius putas per carnem uita frui? Proinde doceat te diuinus apostolus, qui arcanorũ paradisi mysteriorum particeps fuit. Quid dicit de hac uita? forsitan ex cõmuni hominũ loquens persona? Miser ego homo, quis me eripiet ex hoc corpore morti obnoxio? Quare hoc dicit? quoniam resolui, & esse cum Christo longè melius esse dicit. Quid item magnus ille Dauid, qui tanto principatu florebat? qui omnia, quæ pertinent ad uoluptatem fruẽdam, abundè habebat? non angitur uita? non custodiam nominat hanc uitam? an nõ clamat ad Dominum: Educ ex custodia animam meam? an non productione uitæ grauatur & offenditur? Heu mihi, dicẽs, quoniam inquilinatus meus prolongatus est? An non nouerant sancti discernere bonum à malo? & idcirco animæ præstabiliorem esse putabant exitum è corpore? Tu uerò, quod boni, quæso, in uita uides? considera quibus in rebus uita spectetur. Non profero tibi uocem prophetæ dicẽtis, Omnis caro fœnum. ornat enim ille & honestat magis ea similitudine miseriam naturæ. forsitã enim melius esset, fœnum eam esse potius, quàm id quod est. quare? quia nullam à natura iniucunditatem & inamœnitatem (in se) [a] haberet. caro uerò nostra, odoris est officina, quicquid acceperit corrumpendo inutile reddens. Quod uerò suppliciũ est æquè graue, atque omni tempore ministerio uentris obnoxium esse? Videte enim hunc perpetuum tributi exactorem, uentrem dico, quantam quotidie necessitatem adferat exactionis? cui etiamsi aliquando amplius quàm statutum & ordinatũ sit, antè depẽderimus, nihil de insequenti debito antè soluendo deduximus:

2.Cor.12. Ro.7. Psal.141. Esa.40.

[a] ἐξ, habetur. ἐκ, legere malim.

non perijt etc.

quemadmodum animalia quæ in pistrino, labore conficiuntur, tectis ocu lis uitæ molam circuimus, semper per similia obambulantes, & ad eadem reuertentes. Dicam tibi hunc ambitum circularem. appetitus, satietas: somnus, uigilia: euacuatio, repletio. semper ab illis hæc, & ab his illa, & rursus hæc. ac nunq̃ in orbẽ obambulare desiuimus, donec extra molitrinũ euaserimus. Rectè Solomon dolium perforatum, & domum alienam nominat hanc uitam. Verè enim aliena domus est, & nõ nostra. quoniam in nostra potestate non est, uel quando uolumus, uel quamdiu desideramus in ea esse: quinetiam nescimus quẽadmodum introducamur. Porrò dolij ænigma atq; inuolucrum intelliges, si ad inexplebiles & insatiabiles cupiditates respexeris. Vides ut homines sibi semper affundant & aggerãt honores, potẽtatus, glorias, & omnia eiusmodi? At quod immittitur, effluit, & non permanet in eo, quo continetur. nam studium quidem gloriæ, potentatus & honoris semper exercetur & uiget: sed cupiditatis doliũ inexplebile manet. Quid item pecuniæ studiũ? an non uerè doliũ perforatum est, toto fundo perfluens? cui si uel totum mare affundas, ea natura est, ut expleri non possit. Quid igitur molestũ & acerbũ est, si à uitę malis beata ista segregata est, et ueluti lema quadam, corporis sordibus abiectis, pura anima ad immortalem & incorruptam uitã transit? in qua fraus non exercetur: calumniæ non creditur: adulatio locum non habet: mendacium nõ immiscetur: uoluptas item & ęgritudo, metus & fiducia: paupertas & diuitiæ: seruitus & dominatio, omnisq; talis uitæ inæqualitas quàm longissimè ab illa uita remota est. Aufugit illinc, ut inquit propheta, dolor & molestia, & gemitus. pro his uerò quid? impatibilitas & malorum incommodorumq; uacuitas: beatitudo, ab omni malo alienatio: angelorũ consuetudo, inuisibilium contemplatio: societas cum Deo: lætitia finem non habens. Nunquid igitur mœrere conuenit de regina edoctos quæ quibus commutauerit? Reliquit regnum terrestre: at cœleste assequuta est. deposuit coronam lapidibus ornatam: at gloriæ corona se circũdedit. exuit uestem purpureã: at Christum induit. Hoc est uerè regiũ ac pretiosum indumentũ. Hanc terrenã purpuram audio sanguine conchæ cuiusdã marinæ rubescere. At supernæ purpuræ Christi sanguis splẽdorẽ & florem addit. Vidisti quanta sit in indumento differẽtia atq; præstantia. Vis tibi fidem

Matth. 25. fieri, quòd illis rebus fruatur? Lege Euangelium: Venite benedicti patris mei, inquit (hęc ad dexteros Iudex:) possidete paratũ uobis regnũ. Quod à quo paratum? Quod uobis ipsi, inquit, per opera præparauistis. quomodo? Esuriebã: sitiebã: peregrinus earũ: nudus: infirmus: in carcere. Quatenus fecistis uni de his minimis, mihi fecistis. Si igitur eiusmodi rerũ studiũ regni conciliandi uim habet: numerate, si modò enumerari possunt, quot homines indumentis ab illa suppeditatis, cooperti sint? quot à magna illa dextra alimenta acceperint? quot in carcerẽ conclusi nõ modò ab ea uisitati, uerumetiã penitus dimissionem assequuti sint? Quòd si uisitare conclusum, regnum conciliat: liberare pœna nimirum maiori præmio dignum est. si modò aliquid regno præstantius & excellentius est. Verùm non hic consistit illius laus. Nam etiã ultra mandata rectè factis progreditur. quot

propter

propter illã resurrectionis gratiã in sese agnouerunt? qui legibus mortui, & capitis damnati, rursus per eam ad uitã reuocati sunt. In oculis est dicto rũ testimoniũ. Vidisti iuxta altare, qui salutẽ desperauerat, adolescẽtulũ. Vidisti mulierculam ob damnationẽ fratris lamẽtantẽ. audiuisti ex eo, qui bona ecclesiæ prædicabat, ut in memoriã reginæ tristis sententia mortifera in uitã resoluta sit. An etiã hæc sola? Animi uerò demissionem ubi collocabimus? quã scriptura præfert omni præclaro atq; cum uirtute cõiuncto facinori? [a] Quę quũ tantum imperiũ unà cum magno Imperatore moderaretur, omni potentatu se submittente, [b] tot gentibus subditis & tributarijs, quũ terra pariter ac mare suis utraq; copijs stiparent eã atq; foucrẽt: superbiæ aduersum se adiiũ non dedit, semper ad seipsam, nõ ad bona sua externa respiciens, propterea beatitudinis hæres existit pro tẽporaria animi demissione atq; humilitate uera celsitudine quæsita. Dicam etiam aliquod maritalis amoris indiciũ & argumentũ. Oportebat omnino, soluto corporali coniugio, etiã pret iosa bona, quibus abundabat, uenire in diuisionẽ. Quomodo igitur fecit distributionẽ? Quũ tres essent liberi (hæc enim bonorũ capita sunt) qui uirilis sexus essent, apud patrẽ reliquit, qui regno eius præsidio essent: ad suã uerò partẽ solam filiã pertinere existimauit. Vides quanto candore atq; æquitate animi pariter ac indulgentia sit usa, quæ in rebus pretiosis maiorẽ partem uiro cõcesserit? Cæterũ quod maximè à nobis dici oportet, ubi adiecero, sermoni finẽ imponam. Simulachrorum odium cõmune est omnibus, qui fidei paticipes sunt: sed eius præcipuũ, quòd Arianam infidelitatẽ similiter atq; simulachrorũ cultum abominabatur. Nam eos, qui in creatura numen diuinũ esse existimarent, nihilo minora colere atq; uenerari putabat, quàm, qui ex materia simulachra efficiunt, ac rectè ac piè ita iudicabat. Nam qui creaturã adorat, etiãsi in nomine Christi id facit, simulachrorũ cultor est, Christi nomen simulachro imponens. Idcirco quum didicisset, quòd nõ sit Deus recens & nouus, unam Deitatẽ adorabat, quæ in patre & filio & spiritu sancto glorificatur. In hac fide creuit, in hac uiguit, apud hãc spiritum deposuit: ab hac oblata est sinui patris, fidei Abrahami iuxta fontem paradisi: cuius humor & gutta ad infideleis non manat, sub umbra ligni uitæ: quod plantatũ est iuxta decursus aquarũ. quibus rebus etiam nos digni habeamur, per Christum Iesum Dominum nostrum: cui gloria in secula. Amen.

a Videtur locus mutilus utrobiq.
b Τοιῦτων habẽt. τοσῦτων, malim legere.
Matth. 5.

EIVSDEM DE VITA BEATI GREGORII, MIRACVLORVM OPIFICIS.

T oratio quidem nostra, & præsens conuentus ad unam eãdemq; rẽ spectat. magnus enim ille Gregorius quũ uobis conueniendi caussa fuit, tum mihi sermocinãdi materia atq; argumentum propositũ est. Ego uerò eadem facultate opus esse puto, si & uirtutẽ exequi factis, & præclaris facinoribus dicta exæquare uelis. Itaq; inuocandũ fuerit id auxiliũ, quo ille in uita uirtutem exequutus est. Est autẽ illud, mea quidem opinione, gratia

[sancti] Spiritus: quæ & ad uitā & ad orationē harū rerū utriusq; studiosis per sese uires subministrat. Q̄m igitur preclara illa, spectabilis & illustris uita uirtute atq; potētia spiritus exacta perfectaq; est: precari & optare oportet, ut quāta ope ille per uitā usus est, tātū auxilij accedat orationi, quo amplitudine rectè factorum, non inferior laus esse uideatur: sed talis præsentibus cōmemoratione rerū ab eo gestarum uir esse demonstretur, qualis ille ipse factis suis ab illius ætatis hominibus cōspiciebatur. Enimuerò si mentio eorū, qui uirtute excelluerunt, cū nullo lucro coniuncta esset, nullumq; audientibus inde ad bonū afferretur adiumentum, superuacuū forsitan, ac nullum operæpretiū esset, nulla proposita utilitate, & eandē rem frustra cōmemorando, & aures nequicquā obtundendo laudādi caussa orationē [a] in mediū afferre, sed quoniā eiusmodi munus orationis, si rectè & commodè adhibeatur, cōmune audientiū emolumentum erit, tanq; fax è mari adnauigātibus ad sese dirigens eos, qui in caligine per pelagus oberrāt: pari studio utrisq; & uobis auscultātibus & mihi dicēti ad hanc rem opus esse puto. perspicuum est em̄, quòd uita eius per uirtutem transacta ueluti fax quędā animis nostris per cōmemorationem affulgens uiam ad bonū tam cōmemoranti, quā audiētibus patefacit. Natura enim id nobis hominibus quodammodo insitū est, ut quicquid laudabile est, & in pretio habetur, ad id nosmet adiūgere & accōmodare uelimus, idq; acquirere studeamus. Et argumentum quidem orationis tale est. mihi uerò argumentū tractare conanti nullū ex utrocunq; euentu periculū impendet: siue cum magnitudine rerum unà assurgere sublimitate suà oratio ualuerit, siue non. Parem em̄ utrūcunq; horū euenerit, laudem is, qui celebratur, assequetur. Nam si assequuta quidē oratio miracula fuerit, rerum præclarè gestarum cōmemoratione prorsus obstupefaciet auditores. sin autē à tergo relicta oratio magnitudinē rerū minus assequi potuerit, etiā hac ratione gloria eius, cuius laudes persequimur, clarescet. Præstantissima enim uiri laus est, si eius uirtus maior esse demonstretur, q̄ laudātium facultas dicendo assequi possit. Cæterū nemo ex ijs, qui diuina sapientia instituti sunt more externorū & à fide nostra alienorū, artificiosis laudantium generis dicendi apparatibus laudari desideret eum, qui propter spiritualia bona celebratur. Non enim simili ratione nos atq; cæteri de bono iudicamus: neq; easdē de rebus ijsdē reperiat aliquis opiniones tum apud eos, qui mundano more uiuunt, tum apud hos, qui mundum supergressi sunt. Illis enim magnæ quædā studioq; dignæ atq; expetendæ res esse uidētur, diuitię, genus, gloria, mūdani potētatus, fabulę, quibus suæ quisq; patriæ conditores celebrat: item fugiendæ, sana quidem mente præditis, narrationes, trophęa, prælia, bellorū incōmoda. nostro uerò iudicio unà in pretio & in honore patria est, paradisus: prima generis humani sedes: una ciuitas, illa cœlestis: quę per uiuentes lapides construitur & coagmētatur: cuius artifex & conditor est Deus: unus splendor, una generis amplitudo, propinquitas cum Deo: quæ non casu fortuito ac temerè cuiq; contingit, quēadmodū mundana generis claritudo, quæ sæpè etiā ad improbos & malos per hanc fortuitā uicissitudinē ac seriem temerè manans defertur:

[a] ἀπεράγων, habet uetustum exēplar, περιάγων, cætera.

desertur: sed quę non aliter atq; liberę uolũtatis electione acquiri potest. Quotquot em̃ receperunt, inquit diuina uox, dedit eis potestatem, ut filij Dei fierent. Qua nobilitate quid splendidius, quid honestius, quid augustius esse possit?[a] Patria uero alijs quidẽ omnibus, fabulæ atq; commenta dęmonumq; fraudes ac ludibria fabulosis narrationibus simul permixta. nostra autẽ patria expositoribus & narratoribus opus non habet. Nam si quis cœlũ suspexerit, eaq; quæ inibi sunt ornamenta, & omnẽ creaturam animi oculo considerauerit, quęcunq; in his miracula cõprehendere potuerit, has nostræ patriæ reperiet narrationes. imò uerò non ipsius patrię, sed coloniæ, quam à sublimiore uita reiecti & relegati mundũ præsentem nimirum assequuti sumus. Quòd si talis est colonia, existimare oportet, qualis sit ea urbs, unde colonia deducta est: quę sit in ea pulchritudo: quæ sit in ea regia: quæ beatitas eorũ quibus illa habitatio obuenit. Nam si ea, quæ in rebus creatis apparent, eiusmodi sunt, ut nulla oratione explicari, nulla ratione cõprehendi possint: quid de ijs existimandũ est, quæ supra hæc sunt? quæ neq; oculo cõprehendi possunt, neq; auribus percipi, neq; mẽtis & intelligẽtiæ coniecturis, qualia sint, iudicari & existimari potest? Per hanc spiritualem laudẽ ab ijs, qui cõmendãtur, diuina laudationũ lex[b] infernas has nugas atq; deliramenta secernit & excludit, turpe atq; indecorum esse indicans eos, qui propter eiusmodi bona noti sunt, per eas res, quæ in terra habẽtur in pretio, celebrari atq; honestari. Nã siquidẽ aliquis est homo mundanus, qui materialem spectat felicitatẽ, is ex huiusmodi rebus laudem hominibus corroget: si cui patria pecorum ferax contigerit: si mare uicinũ gulæ deditis per sese abundè res aptas ad uescendũ suppeditet: si lapides alij alijs superimpositi ædificia exornent. at qui superam suspicit uitã, cui pulchritudo atq; ornamẽtum animi puritas est, cui diuitiæ, inopia: cui patria, uirtus: cui ciuitas item ipsa regia Dei, in rebus terrenis magnificentiã & ostentationẽ sibi probro atq; dedecori esse ducet. Quãobrem etiam nos omissis eiusmodi laudibus, neq; patriã laudibus magni Gregorij adijciemus, neq; maiores in subsidiũ laudationum assumemus, scientes quòd nulla uera sit laus, quæ eorum, qui laudantur, propria non sit. Proprium autem dicimus, quod prorsus in perpetuũ ita permanet, ut adimi, auferriue non possit. Quoniã igitur, (quũ omnia nobis eripiantur diuitiæ, claritudo, gloria, honor, deliciæ, atq; luxus, uoluptas & oblectatio, cognati, amici) solus ille habitus & affectus, quo uel cum uitio, uel cũ uirtute coniuncti sumus, ita nobis inhęret, ut separari & auferri nõ possit: solum beatum habẽdum esse iudicamus eum, qui uirtute præditus sit. Ac nemo putet me nihil amplum atq; magnificum de patria maioribusue uiri posse commemorare: sed sub specie atq; prætextu contẽptionis eiusmodi rerum decus atque turpitudinem quasi subducere atq; suffurari. Quis enim ignorat cognomen Ponti, quod ab omnibus hominibus tanq; pręcipuũ quiddam ac peculiare gẽti impositum atq; tributum est? per quod eorum, quibus locus ab initio obuenit, uirtus demonstratur? Solus em̃ ex omni terra mariq; hic Pontus, εὔξενος, id est, hospitalis, hospitibus & peregrinis cõmodus & bonus nominatur, siue comitatem & humanitatẽ eius

I 4 erga ad-

Ioan. 1.

a Πατρὶς, est in uetusto. reliqua, πάτρια habẽt.

b Νόμος, est in uetusto. in cæteris, ἔπαινος. quod nihil ad rem facit.

erga aduenas & peregrinos inibi uersantes attestāte uocabulo: siue idcirco, quòd locus eiusmodi est, ut nō modò incolis et indigenis, uerūetiā illis, qui ex omnib. partibus eò accedunt & confluunt, ad uiuendū subsidia atq; cōmeatus abūdè suppeditet atq; subministret. Eiusmodi em̄ natura regionis est, ut & omniū rerū, quæ ad uitā sustentādā necessariæ sunt, summè fertilis, & ne peregrinorū quidē & externorū bonorū expers sit, quū mare ei propria faciat ea, quę ex omnib. regionib. illuc importātur. Quū aūt eiusmodi tota natio sit, ut quācūq; quis eius partē per sese solā considerauerit, cæteris pręstare eā existimaturus sit: nihilo minus cōmuni iudicio gētis ueluti caput quoddā omniū aliarū finitimarū Magni Gregorij ciuitas est, quam urbē Imperator quidā insignis ex ijs, qui Romanis Imperiū cōfirmauerūt, Cæsar nomine, amore ac desiderio loci captus suo nomine uocari uoluit. Verū hæc nihil pertinent ad nostrū propositū & institutū, ut per hæc ampliorē & augustiorē existimemus nos demonstraturos esse magnū illū uirū inter sanctos, si regio frugibus abundet. si urbs operibus & ædificijs ornata sit. si per mare uicinū ad arbitriū res undiq; magna copia importentur. At nec parentū quidē eius, qui natiuitatis carnalis authores fuerūt, in præsenti oratione faciā mentionē, diuitias, magnificentias & splendores mūdanos eorū exponēs. Quid em̄ hęc cōferūt ad laudē? sepulchra, statuæ, inscriptiones & tituli, mortuæ & inanes narrationes ad eum, qui sese, supra omnē mundū extulerat & euexerat? præsertim quū ne fieri quidē possit, ut in societatē laudis illi assumantur, quorū istæ, quod ad animæ propinquitatē attinet, cognationē respuit & aspernatur. Nā illi quidē per errorē simulachrorū uani et inepti fuerūt. hic aūt ad ueritatē oculis sublatis superæ cognationi sese per fidē inseruit, & quasi in adoptionē dedit. Itaq; quo modo quidē, quibusue parētib. natus sit, aut quā ab initio urbē incoluerit, ut q̄ nihil faciant ad propositā narrationē prætermittemus. initiū aūt laudis hinc sumemus, unde ille uitā cū uirtute cōiunctā exorsus est.

Quū em̄ corpore admodū iuuenili naturalis cognationis cura, parētib. uita defunctis, destitutus esset: quando plerisq; uulgo ætate imperfecta mens quid sit bonū dijudicare nescit: protinus ab initio ostēdit, qualis in ætate perfecta futurus esset. Ac queadmodū germina generosa, quū, à primo incremento in directos ramos excrescūt, per præsentē pulchritudinē agricolis futurū decorē præmōstrant: eodē modo etiā ille, quando cęteris propter ignorantiā erroribus obnoxius & lubricus est animus, ad res uanas & inutiles. iuuentute plerūq; prolabente: tunc per primā uitę instituti electionē ostēdit in sese uerū esse illud uerbū Dauidis dicētis, Iustus ut palma florebit. Sola em̄ nimirū hæc arbor perfecta crassitudine cacuminis à terra surgit & excrescit, quūq; proceritatis incrementū progrediatur, nullā in latitudinē à tēpore accipit accessionē. Sic etiā ille à primo germine floruit, electione uitę instituti protinus perfectus & eminentibus frondibus consurgens & excrescens. Omnibus em̄ omissis, quarū rerū studio iuuenilis ætas tenetur, equitatione, uenatione, cultu amœniore, indumentis, alcatione, delicijs, statim totus acquirendis uirtutibus incūbebat, deinceps eligens àc persequens quicquid præsenti semper ætati suæ conueniens & accommodatum esset. Initium autem acquirendarum uirtutum ab studio sapientiæ

Τίλα, in antiquis. cętera, πλάν

Psal. 91.

sapientiæ fecit.atq; hanc ueluti pullus quidā coniunctus unà sequebatur, sobrietas. utriq; autē continētia præsidio erat.animi uerò humilitatem & moderationē unà cum cōtemptione pecuniarum assequutus est. Nō em̄ aliunde fastus & superbia existit, nisi auaritia, remq; suam qualibet ratione augendi studium eiusmodi uita unà secum inducat. Quemadmodum autē fama tenet patriarcham Abrahamū Chaldaicæ philosophiæ scientià præditū,quū concinnum,aptum,gratum,ratum, constantē,certum ordinatumq; situm ac motū siderum uertisset, harum rerum cognitione tanq; scala atq; adminiculo usum fuisse ad superi boni cōtemplationem, quū reputaret,quòd si ea,quæ sensu cōprehenduntur,talia essent,quale esse posset id,quod sensum superat:atq; ita assequutū esse id,quod quærebat,quū externam sapientiā quasi cōscendisset, ac per eam sublimior euasisset,ut rebus incomprehensibilibus & captū effugientibus per illam quodāmodo appropinquaret:ita etiam magnus iste quum in externæ sapientiæ studio diligenter uersatus esset, per quas res pleriq; errores Græcorū gentiliūq; stabiliunt atq; cōfirmant, ijs rebus quasi ducibus & indicibus usus est ad Christianæ religionis cognitionē. ac relicta falsa parētum ac maiorū religione,rerū ueritatem quærebat,ex illis ipsis,quæ ab externis philosophis elaborata sunt,edoctus,quàm nō consistere possint, quamq; parū sibi cōstent sententiæ atq; opiniones Græcanicæ doctrinæ. Posteaq; enim animaduertit Græcorū simul ac Barbarorū philosophiā in ijs sententijs,quibus de numine diuino quid sentiendum sit, statuunt, in diuersas scindi opiniones:earūq; sententiarum præsides,neq; inter sese congruere atq; cōcordare, & solerti exquisitaq; uerborū & argumentorum excogitatione suā unumquenq; sententiam stabilire atq; confirmare conari: hos quidem, tanq; domestico bello se inuicē euertētes & conficiētes reliquit: cōsequitur aūt & amplectitur consistentē stabilēq; ac firmū fidei sermonē: qui nō exquisita quadā atq; redundanti uerborū curiositate,& artificiosis nexib. argumentorū confirmatur,sed per simplicitatē uerborum omnibus ex æquo annuntiatur:qui in hoc ipso,quod supra fidē est, uim fidei faciēdæ habet.Nam si id,de quo sermo habetur,eiusmodi esset,ut humanarū ui ratiōnū & argumentationū cōprehendi posset, nihil à Græcanica sapiētia differret. (nā & illi quodcunq; cōprehēdere ualuerint, illud etiā esse cēsent.) sed qm̄ eam naturā,quæ in superis sedibus,rebus præsidet uniuersis, cogitationes & rationes humanę assequi & cōprehendere non possunt: idcirco fides in locū rationū succedit ad ea,quæ superant rationē & cōprehensionē, enitens. Propterea, quemadmodū de Moyse dicit scriptura, quòd eruditus esset omni sapiētia Ægyptiorū: ita etiam magnus iste uir, quum omnē Græcorū eruditionē ac disciplinā perscrutatus esset, factoq; periculo didicisset,q; infirmæ eorū opiniones atq; sententiæ sint,quamq; parū sibi cōstent:discipulus Euāgelij fit. ac prius q; per mysticā & incorpoream natiuitatē institutus esset, adeò rectè atq; præclarè sese in uita gerebat, ut nullas peccati sordes ad lauachrū afferret. Quū aūt degeret in Ægypto in magna Alexādri urbe,in quā ex omnibus partibus philosophiæ ac medicinæ studiosa iuuentus confluebat;molestū spectaculum æqualibus erat ado- Act.7.

erat adolescẽs super ætatem sobrietate temperantiaꝗ ornatus. Eius enim uitæ puritatis & integritatis laus impurorũ proprium ac dedecus erat. Vt igitur aliquam excusationem intemperantes ac libidinosi haberent, si ipsi non soli tales esse uiderentur: insidias comminiscuntur, & uafrum quoddam consilium excogitant, ut aliquam notam & maculam magni illius uiri uitæ inurerent. ac producitur ab eis, quæ illum calumniaretur muliercula meretrix, quæ corpore quæstum faceret, infamia irrogata ex carcere dimissa. quum'que ille pro consuetudine cum uiris doctis atque delectis in habitu graui & honesto de quadam quæstione philosophica dispiceret, unaꝗ se cum illis exerceret, muliercula accedit ineptis gestibus formam ostentans, & mollitiem luxum'que præ se ferens, & per omnia quæ & dicebat & faciebat, sese consuescere cum eo simulans: tandem dicebat se mercedibus fraudatam esse, adijciens etiam caussas præ impudentia, pro quibus querebatur se mercedibus esse fraudatam. At quum illi, qui eius uitæ puritatẽ & continentiam non ignorabãt, indignarẽtur, & ira aduersus mulierculam cõmouerentur: neꝗ unà perturbatus est cum ijs, qui ipsius nomine stomachabantur: neque quicꝗ eiusmodi dixit, quum calumnijs premeretur, quale pronuntiare par esset eum, qui grauiter molesteꝗ rem ferret: non testes uitæ aduocauit: non iureiurando probrum à se reiecit: nõ malitiam eorum, qui hæc aduersus eum machinati erant, conuicit: sed submissa atꝗ sedata uoce conuersus ad quendam familiarem, Heus tu, inquit, numera ei pecuniã, ne diutius importunitate sua propositæ quæstionis tractatum conturbet. Quum autem is, cui hoc iniũgebatur, à meretricula sciscitatus quantam pecuniam ab illo posceret, sine mora omnem adnumerasset: atꝗ ab lasciuis & proteruis aduersus sobrium & continẽtem insidiæ peractæ essent: etiam in manibus illius infamis lucrũ esset: tũc diuinitus & continentia adolescentis probatur, & calumnia æqualiũ patefit. Simul ẽm atꝗ manu pecuniam accepit, spiritu infelici atꝗ maligno correpta fremituꝗ immani atꝗ ferali, diuerso à uoce humana sono ingemiscẽs, collabitur prona in medio cœtu congregatorũ, spectaculũ horrendũ atꝗ terribile præsentibus repẽtè facta, quũ & capillus, quẽ suis manibus uellebat, [a]dilaceratus atꝗ disiectus, & oculi inuersi essent, & os spumã emitteret. Ac nõ prius à dæmonio suffocari desijt, ꝗ̃ magnus ille Deũ pro ea inuocasset atꝗ placasset. Talia de adolescẽtia magni illi' uiri narrãtur, digna profectò insequẽtis eius uitæ principia. Et quidẽ miraculũ tantũ est, ut etiãsi nullũ aliud preterea proferre liceret, ob hoc solùm à nemine eorũ, qui uirtute excelluerunt, secundas laudũ partes debeat obtinere, diues, adolescens, peregrè extra patriæ fines degẽs, in populosa urbe habitans: in quã propterea quòd adolescentes ad arbitriũ & libitũ uoluptatib. indulgerẽt, uitæ puritas dedecori haberetur ab ijs, qui sobrij sanaꝗ mente prediti nõ essent: quũ nec mater de uita curiose inquireret, nec pater uitã quotidianã moderaretur, in tãtũ, sese à uitijs & affectib. seiũgẽdo, uirtutẽ enisus est, ut præsidẽ rerũ uniuersarũ, qui per grauẽ plagã calumniã mulieris detexit atꝗ cõuicit, testẽ uitæ suæ faceret. Ecquod maius aliquis ad laudãdũ argũmẽtũ excogitare posit? qui posit hũc ipsum aliquis dignè ac pro merito admirari?

[a] Διερρηγμένων, habet uetustũ: ceteri, διερριμμένων.

admirari?qui quũ ratione naturam deuicisset, ac ueluti mansuetũ quoddã animal, iuuentutem sub iugum rationis misisset, omnibusq́ affectibus naturalibus insurgentibus superior fuisset, & inuidiam, quæ omneis res eximias inuadere solet, aduersus se excitasset, etiam hac superior fuit, quippe neq́ ad ulciscendum insidias sodaliũ cõmotus, & eam, quæ illis in subornãdo probro operam nauauerat, per orationẽ ab afflictione dæmonis liberatam beneficio prosequutus est. Talem per historiã cognouimus etiã Iosephum fuisse, cui ad arbitrium quidẽ cum uxore Domini scelus perpetrare promptum erat, quũ illa ipsa decori adolescentis insano amore capta esset: nec quisquam hominũ eorum, quæ ausi fuissent, testis & arbiter futurus erat. sed etiam ille, quũ se diuinum oculũ inspectorem eorum, quæ cõmitterentur, habere intelligeret, malus esse uideri, quàm fieri præoptauit, maleficiorum potius pœnas atq́ incõmoda subiens, q̃ maleficus euadẽs. Gen. 39. Sed licet forsitan huic etiam aliquanto amplius, quàm illa continet historia gloriari. non enim æquè magnum affert momentũ ad auersationẽ piaculi tum adulterij scelus, tum id, quod in minori delicto uituperationẽ habere uidetur. Itaque qui, ubi periculum & metus à legibus non impendebat, ipsam uoluptatem per peccatũ conciliãdam, per sese longè formidabiliorem q̃ pœnam esse iudicabat, aut præcessit & superauit Iosephum amplitudine & magnificentia miraculi, aut prorsus nõ habebitur inter secundos. Ac principium quidem uitæ tale est: ipsa uerò uita quæ? Posteaquam omnibus disciplinis externæ sapientię percursis incidisset in Firmilianum quẽdam patricium Cappadocem similem moribus & ingenio, (ut ille in sequenti uita ostendit, quum Cæsariensium ecclesiæ ornamento fuit:) & animi sui consiliũ ac uitæ [a] propositum amico patefecisset, quòd ad Deũ uidelicet spectaret: & illius studium circa idem desiderium conuenire intellexisset, relicto omni studio externæ philosophiæ accedit unà cum illo ad eum, qui in illo tempore Christianorum philosophiæ princeps erat (Hic autem erat Origines, cuius propter scripta, fama celebris est:) etiam per hæc ostendens non modò studium discendi atq́ industriam, uerumetiam sedatum ingenium & animi moderationem. Quum enim tanta sapientia plenus esset, alio in sacris disciplinis uti magistro non dedignatus est. quum'q́ apud magistrum iusto tempore in disciplinis perseuerasset, multis detinentibus eum in solo peregrino, hortantibus'que ac rogantibus, ut apud ipsos maneret, reliquis omnibus præferendam ratus eam terram, quæ ipsum tulisset, & in lucem edidisset, in patriam denuo reuertitur, uarias sapientiæ atque scientiæ diuitias, quas tanquam mercator quidam cum omnibus claris atque probatis in studijs externæ doctrinæ uiris conuersans acquisiuerat, inuehens atque importans. Ac profectò si quis uerè iuste'que res æstimet, ne hoc quidem prorsus ad commendationem nominis parum momenti habere uidebitur, quòd tantæ urbis communi consensu adhibitas preces auersatus est: nec omnium sapientium delectorumq́ in ea uirorum ut maneret operam dantium studium, nec principum uirorũ inibi uersantiũ, & ut hoc ipsum fieret cupientum egregiam uoluntatẽ magni fecit, qui omnes id unũ agebant, ut magnus ille maneret apud eos

[a] In antiquo est, προσώπου: in ceteris βίου.

apud eos tanq̃ conditor uirtutis & uitæ legũ lator futurus. ſed ille omni-
bus modis ſuperbiæ materiam fugiens, quod haud ignoraret, uitium ſu-
perbiæ improbæ ſceleratæq; uitæ plerunq; cauſſam & occaſionem præ-
bere ſolere, ueluti portum quendam, quietam in patria uitam ingreditur.
Quũ autẽ uniuerſa natio eũ intueretur, omnibus expectantibus, ut in pu-
blicis conuentibus diuulgata ſua eruditione, aliquẽ fructũ diuturnorũ la-
borũ caperet ex his partã nominis claritudinẽ atq; celebritatẽ: haud igno-
rans ille magnus, quibus rebus ueram philoſophiã à ueris ac perfectis ſui
cultoribus publicari atq; diuulgari conueniat, ne quando animus eius ali
qua ambitione uulneraretur (Laus enim auditorum magnam uim habet,
uigorem ac firmitudinem animi fractu quodam ac gloriæ ſtudio inflandi
atq; ſoluendi:) idcirco ſilentio utitur pro documẽto atq; oſtentatione ſuę
eruditionis, re ipſa nõ uerbis oſtendẽs recõditũ in animo theſaurũ. quũq;
ſeſe à turbis forenſibus, & ab urbana uita penitus ſeiunxiſſet, in ſolitudi-
ne quadã ſecũ ſolus, ac per ſeſe cum Deo uerſabatur. uniuerſi mũdi rerũq;
mũdanarũ paruam curam gerẽs, nõ de regibus curioſè inquirens, nõ ma-
giſtratus excutiens, non ex aliquo commemorante audiens, ut res quæq;
publica adminiſtraretur: ſed ut animus uirtute perfectus euaderet, ſolici-
tus, ad hoc omni ſtudio per totam uitam contendebat atq; enitebatur: ſe-
culoq; omni ac rebus ſecularibus uale dicẽs, alter hic noſtris temporibus
planè Moyſes fuit, qui cum illius miraculis certaret. Exiuerunt uterq; ex
turbulẽto ſtrepitibusq; & clamoribus circũſonãti hoc ſeculo, Moyſes &
Gregorius ſuo uterq; tempore per ſe priuatã uitam degentes, quoad reue
latione & apparitione diuina utriſq; puræ uitæ lucrũ manifeſtaretur. ſed
Moyſen quidem unà cum philoſophia etiã uxor ſequebatur: Gregorius
autẽ cõiugem ſibi ſolã uirtutem adiunxit. Quũ igitur id, quod uterq; age
bat, eodẽ pertineret (cauſa enim finalis, ad quã uterq; à uulgo ſecedẽs ſpe-
ctabat, hæc uidelicet erat, ut puro animi oculo liceret eis diuina myſteria
animaduertere atq; cõſiderare:) iudicare licet uirtutẽ rectè ſpectare ſciẽti,
utrius horũ uita per uacuitatẽ humanorũ affectuũ magis trãſacta ſit: illiuſ
ne, qui ad legitimũ atq; conceſſum uoluptatũ uſum deſcẽderat: an huius,
qui & uoluptatem ſuperauit, & materiali craſſæq; affectioni, nullũ aduer-
ſus ſe aditum dedit. Cæterũ quũ Phædimus, cui diuinitus à ſpiritu ſancto
præſcia [futurorũ] uis quædam inerat: in illo tempore Amaſenſium eccle
ſiæ antiſtes eſſet, & omni ſtudio laboraret, ut magnũ Gregorium in pote-
ſtatẽ redactũ, eccleſiæ adminiſtrationi præficeret, ne tantũ bonũ otioſum
& infrugiferum uitã tranſigeret: ubi hic ſacerdotem id agitare atq; conari
ſenſit, cogitare cœpit, qua ratione latere poſſet, aliàs ad aliam ſolitudinem
tranſiens. Sed poſteaq; nihil nõ intentatũ relinquẽs, ille uir magnus Phæ-
dimus, & omni machinatione atq; ſolertia utens nõ poterat uirum ad ſa-
cerdotium adducere, innumeris oculis præcauentem, ne quãdo manu ſa-
cerdotis caperetur: atq; uterq; inter ſeſe ſtudio certarent, illo quidem cape
re, hoc uerò perſequentis manus effugere cupiente (nam ille ſciebat ſe ſa-
crum Deo donariũ oblaturũ eſſe: hic autẽ uerebatur, ne quomodo ſibi ſa
cerdotij cura tanq̃ onus quoddam uitæ impoſita, ad philoſophiam im-
pedimento

[Margin: σοφίαν, antiquum habet: φιλοσοφίαν, reliqui.]

[Margin: Exo. 2.]

pedimento esset:)idcirco impetu quodam diuino Phędimus ad proposi- tum studium prouectus,nihil curans interiectum spatium,quo ab Grego rio dirimebatur (quippe ille aberat itinere tridui:)sed ad Deum suspiciẽs, precatusq; ut & ipsẽ & ille pariter in illa hora ab Deo respicerentur, loco manus impositionis Gregorio adhibet sermonem, Deo consecrans eum, qui corpore coram non adesset: & illam ei ciuitatẽ destinans atque attri- buens, quam contigerat ad illa ipsa usq; tempora adeò simulachrorum er rori deditam esse, ut quũ infiniti essent, qui & ipsam urbem, & regionem circumiacentem incolerent, non plures q̃ septendecim inuenirentur,qui sermonem fidei recepissent.Sic igitur iugũ subire coactus omnibus post- hæc, quæ fieri solent, solennibus in eo peractis, quum exiguum tempus ad mysterium exactius cognoscendũ ab eo, qui sacerdotium ipsi assigna- uerat,petijsset,non amplius, ut inquit apostolus, carni & sanguini adhæ- rendum esse & acquiescẽdum putabat, sed ab Deo sibi occulta manifesta ri petebat:ac non prius prædicationem sermonis aggredi sustinuit, quàm per quandam apparitionem ei ueritas reuelaretur. Quum enim per totam noctem aliquando de ratione atq; sermone fidei dispiceret & speculare- tur, & uarias animo cogitationes agitaret. (Erant enim nimirum etiam tunc nonnulli, qui piam & synceram religionis doctrinam adulterarent, ac per probabiles argumentationes sæpenumerò etiam doctis & pruden tibus ueritatem facerent ambiguam:) pro qua tũc ei peruigilem curis atq; solicitudine noctem agenti quidã in figura humanã, facie ac forma senili euidenter apparet, ornatu atq; compositione indumenti augustum quẽ- dam sacrum atq; diuinum referens decorem, magnam gratia uultus atq; dispositione figuræ præ se ferens uirtutẽ.Hic uerò uisu perterritus & sur- gere è lecto,& quis esset,cuiúsue rei gratia uenisset,sciscitari. quum autem ille perturbationem mentis eius submissa uoce sedasset ac dixisset, se iussu diuino apparuisse ei propter eas rationes, quæ apud ipsum controuersæ & ambiguæ essent,ut pię fidei ueritas reuelaretur:& bono animo esse au- dito sermone,& cum quodam gaudio atq; consternatione illum cõtueri. deinde quum ille directò manum protendisset, & quasi ostenderet ei per digitorum directam protentionem id, quod ex transuerso apparebat: hic & unà cum directa manus protensione circumagere suum obtutum,& ui dere aliud spectrum aduersum ei,quod prius apparuerat,in figura mulie- bri excellẽtius quiddam & augustius, quàm pro humana conditione. rur sus autem perterritus & facie auersa uultum demittere,ac perplexus & du bitabundus hæsitare de spectaculo, quum oculis apparitionem ferre non posset. (etenim miraculum uisionis nimirũ in hoc potissimùm erat,quòd quum nox esset obscura, lumen unà cum ijs,qui apparuerãt,ei effulxerat, quasi aliqua lucida tæda accensa.) quum igitur oculis ferre apparitionem non posset,eorum, qui sibi apparuerãt, inter sese rationem eius rei,de qua ambigebatur,exponentium sermocinationem audiuit: per quam non so- lùm accepit ueram cognitionem fidei, uerumetiam nominatim eos, qui apparuerant,cognouit, utroque eorum propria appellatione alterum al- loquente. Audiuisse enim dicitur ex ea, quæ in muliebri habitu uisa erat,

Gal. 1.

a In uetusto, ἀληθείας habetur: in cæteris, εὐσεβείας.

quum hortaretur Euangelistam Iohannem, ut adolescēti mysterium [a] ueræ pietatis aperiret ac declararet. Atq; illum dixisse, separatum esse etiam in hoc matri Domini gratificari, quoniā hoc ei cordi esset. atq; ita, exposito sermone, qui & rei quæsitæ conueniret, & ad modum bene definitus & circumscriptus esset, rursus ex oculis discessisse. atque hunc extemplo diuinam illam institutionem ac disciplinam literis mandasse, & secundum illam postea in ecclesia sermonem prædicasse, ac posteris tanq; patrimonium quoddam & legatum, diuinitus datam illam doctrinam reliquisse. per quam usq; in præsentem diem instituitur illius ciuitatis plebs, quæ ab omni hæretica malitia intacta permansit. Porrò mysticæ illius disciplinæ uerba hæc sunt:

VNVS est Deus pater uerbi uiuentis, sapientiæ subsistentis & potētiæ, & figuræ æternæ: perfectus perfecti genitor: pater filij unigeniti. Vnus dominus solus ex solo, Deus de Deo, figura & imago deitatis, uerbum efficax, sapientia constitutionis rerū uniuersarum comprehensiua, & potentia totius creaturæ effectrix, filius uerus ueri patris, uisum effugiens uisum effugientis, & corruptioni non obnoxius non obnoxij corruptioni, & morti non obnoxius morti non obnoxij, & æternus æterni. Vnus spiritus sanctus, ex Deo ortum & existentiam habens, quiq; per filium apparuit uidelicet hominibus, imago filij perfecti perfecta, uita uiuentium caussa, fons sanctus, sanctitas sanctificationis suppeditatrix, per quem manifestatur Deus pater, qui est super omnia & in omnibus. Et Deus filius, qui per omnia permanat. Trinitas perfecta, quæ gloria atque æternitate & regno non diuiditur neq; abalienatur.

Ergo neq; creatum quicq; aut seruum in Trinitate (est) neq; adscititiū quicq; & aduentitium, ut quod prius quidem nō esset nec suppeteret, posterius autem introductum sit. neq; uerò deest unq; filius in patre: neq; in filio spiritus: sed immutabilis & inalterabilis eadem semper Trinitas est. Quòd si quis sibi fidem de hac re fieri cupit, audiat ecclesiā, in qua sermonem prædicabat, apud quā illa ipsa uerba à beata illa manu exarata adhuc etiam nunc conseruantur. An nō hæc cum diuinis illis tabulis magnitudine gratiæ certant? Illas dico tabulas, in quibus diuinæ uoluntatis constitutio insculpta & exarata est. Quemadmodum enim Moysen dicit scriptura quum extra id, quod apparet, euasisset, & intra inuisibilia adyta animo constitutus esset (hoc enim obscurè per caliginem significatur:) & didicisse diuina mysteria, & per sese omni populo authorem & institutorē Dei cognitionis fuisse: eandem licet etiam in hoc magno uiro animaduertere dispositionem. cui loco montis quidem erat, nōn sub sensum cadens aliquis collis, sed altitudo desiderij uerarum sententiarum & opinionum, caliginis autem uice, spectaculum, cuius spectandi alij capaces nō sunt: tabularum uerò loco, animus: loco literarū in tabulis exaratarum, eius qui apparuit uox. quibus omnibus & ipsi, & ijs, qui ab illo in sacris instituebantur, contigit manifestatio atq; declaratio mysteriorum. Postq; igitur animi alacritate quadam, fiducia atque libertate per illam uisionem repletus est, quemadmodum athleta quidam sufficiētes apud pædotribam uires atq; peritiā ad certamina adeptus, præsenti animo atq; fiduciæ pleno

Exod. 26.

in stadio

in ſtadio ſe exuit & expedit, & cùm aduerſarijs decertat: eodẽ modo etiã ille quũ ſicuti oleo corpus ungẽtes athletæ uires confirmare ſolẽt, tum ſui exercitatione, tũ auxilio gratiæ, q̃ ſibi apparuerat, animũ ſatis confirmaſſet, ita demũ ad certamina aggreditur. neq; eñ aliter atq; labores & certamina uocari oportet omne tempus uitæ, quod adminiſtrando ſacerdotio tranſegit: in quo per fidẽ omneis aduerſarij copias fregit atq; deuicit. Nã quũ relicta ſolitudine protinus urbẽ peteret, in qua oportebat eũ eccleſiã Deo conſtituere, ubi cognouit omnẽ regionẽ fraudi dæmonũ obnoxiam eſſe, ac ueri quidẽ Dei templũ nuſq; extructũ, urbẽ uerò totã atq; agrũ uicinũ aris, ſacellis & ſtatuis repletũ eſſe, quũ tota natio id ſibi ſtudio haberet, ut delubra ſimulachrorũ atq; ſacella exornarentur, & homines in inſano ſimulachrorum cultu, qui pompis, ceremonijs atq; immũditijs ad aras fieri conſuetis cõfirmaretur, permanerẽt: quẽadmodũ ſtrenuus quidã miles cũ duce copiarũ, cuius robore potiſsimũ ac uirtute acies aduerſariorũ ſtet, congreſſus, illo deuicto imperio eius parentes in fugã uertit: eodẽ modo etiã magnus iſte uir ab ipſis dæmonib. rẽ bene gerere orditur. ſed qua ratione? Quũ prętereuntẽ à ſolitudine ad urbẽ uerſus ueſper oppreſsiſſet, & imber uiolentior urgeret, unà cũ comitib. templũ quoddã intrat. Templũ autẽ illud celebre erat: in quo qui colebantur dæmones manifeſtò ſe offerre & accedere ad antiſtites templi & ędituos ſolebãt: quippe diuinatio quędã ab eis exercebatur, & oraculũ edebatur. quũ ſe recepiſſet igitur cũ comitib. in illud templũ, dæmones quidẽ ſtatim inuocatione nominis Chriſti perterrefecit. figura autẽ crucis nidorib. inquinatũ aëra quum expiaſſet atq; luſtraſſet, quod facere ſolitus erat, noctẽ totã orationibus & laudũ decantationib. peruigilẽ tranſegit, adeò ut in domũ orationis tranſformaretur ædes illa, q̃ & altariũ ſordibus & immunditia conſpurcata, & ſtatuis odioſa atq; abominabilis erat. Hoc itaq; modo nocte ab eo tranſacta, circa diluculum rurſus iter ſuum porrò facere pergebat. quũ autẽ antiſtes manè conſueto officio dęmones coleret, oblata ei dæmonia dixiſſe feruntur, nõ ſibi patere poſthac amplius aditũ ad templũ, propter eũ, qui in eo diuerſatus eſſet. atq; ille luſtratorijs piacularibuſq; ſacrificijs & hoſtijs utens per hæc ad immigrandũ rurſus in templũ dæmonia dicitur inuitare conatus eſſe. ut autẽ nihil nõ tentãtis ſtudiũ irritũ & inefficax erat, dęmonib. nullo modo, ſicuti cõſueuerãt, eius inuocationi obtẽperantibus: tunc ira atq; indignatione furibundus quũ ſe proripuiſſet antiſtes magnũ illũ uirũ aſſequitur, grauiſsimas & maximè terribiles quaſq; minas intentans quòd & ad magiſtratus eũ delaturus, & manu aduerſus eũ uſurus, & Imperatori audaciã indicaturus eſſet, quòd nimirum Chriſtianus & Dijs inimicus tẽplum ingredi auſus eſſet: cuius introitu auerſa eſſet ea, q̃ in ſacris operaretur uis, nec amplius ut conſueſſet, in ijs locis uaticinãdi dęmonum efficacia uerſaretur. Quũ autẽ ille effrenatã & imperitã antiſtitis excandeſcentiã animo excelſo ſpreuiſſet, & contra omneis minas ueri Dei auxiliũ obijceret, ac diceret, quòd tantũ fiduciæ haberet in uirtute atq; potẽtia ſui propugnatoris, ut pro arbitratu eos & abigere poſſet undecũq; uellet, & introducere in quęcunq; loca ſibi uideretur: earũq; rerũ, q̃ diceret, demõſtrationes

ὅτι τῇ εἰσόδῳ ἀντιπράξαι, est in uetuſto. in cęteris, ἢ τὴν εἴσοδον.

ſtrationes ſe extēplò iā prębiturū eſſe pollicerer: obſtupefactus antiſtes & admiratus magnitudinē poteſtatis, [a] poſtulaſſe dicitur, ut ab his ipſis uirtutē oſtēdendi initiū faceret, & inuitaret rurſus & introduceret in templū dęmonia. quib. auditis magnus ille uir abſcidiſſe exiguū quoddā fruſtū de codice dicitur, idq; quum in eo uocē quandā imperatricē aduerſus dęmones exaraſſet antiſtiti dediſſe. erant autē ipſa uerba literarū hęc: GREGORIVS SATANAE, INTRA. Atq; hanc ſchedulā acceptā dicitur antiſtes impoſuiſſe altari: deinde quū conſuetos eis nidores & impiamenta obtuliſſet, uidiſſe, q̄ prius conſpicere ſoleret antequā dæmones ex delubro eiecti eſſent. Quibus rebus peractis, eū cœpiſſe cogitare. q diuina quędā uirtus Gregorio adeſſet, per quā dæmonib. ualidior uiſus eſſet. quū autē rurſus eū feſtinando cōſequutus eſſet, priuſq; perueniſſet in urbē, rogauit eū, ut ſibi myſterium ab ipſo diſcere liceret, & quiſnā eſſet ille Deus, qui naturā dæmonū obnoxiā haberet. quū autē magnus ille uir paucis myſteriū pietatis expoſuiſſet, accidiſſe quiddā dicitur antiſtiti quale par erat accidere ei, qui in rebus diuinis non eſſet initiatus: ac uilius eſſe putaſſe, q̄ de Deo exiſtimari conueniret, credere quòd nomen diuinū per carnē hominibus apparuiſſet. quūq; ille contrà dixiſſet, q nō uerbis ac rationibus huius rei fides cōfirmaretur, ſed ex rebus mirabilibus, quę fierent uim fidei faciēdæ myſteriū haberet: antiſtes ab eo petiiſſe fertur. ut ſibi liceret aliquod ab eo miraculū uidere, ut re ipſa quæ fieret ad aſſenſionē & approbationē fidei adduceretur. Ibi uerò id, quod omnium maximè dictu incredibile eſt, magnū illud feciſſe magn' ille dicitur miraculū. Quū em̄ poſtularet antiſtes, ut ſaxum quoddā ingens, quod oculis eorū ſubiectū proſpiceretur, & nō moueretur, abſq; manu humana moueretur, ac per ſolā fidei uirtutē, iuſſu Gregorij ad alterū locū trāsferretur: nulla interiecta mora magnus ille ſtatim imperaſſe dicitur ſaxo tanquā animato, ut tranſiret ad illū locū, quē deſignaſſet. quo facto, extēplò credidiſſe ſermoni dicitur antiſtes: ac relictis omnibus, cōgnatione, familia, uxore, liberis, amicis, ſacerdotio, ſede, poſſeſsionib. loco omniū bonorū, quib. abūdaret. duxiſſe, ſi magni illius conſuetudine frui, & laborū, diuinæq; illius philoſophię atq; eruditionis unà cū illo participi ſibi eſſe liceret. Sileat ad hęc omnis [b] artificioſa ſcriptorum inuentio, res amplas atq; præclaras arte quadā dicendi augēdo, amplificādo atq; exaggerando in maius extollens. Nō em̄ eiuſmodi miraculum eſt in ijs, q̄ cōmemorata ſunt, quod ui ac facultate dicētis uel maius uel minus fieri poſsit, q̄ re ipſa eſt. Quid em̄ dictis aliquis adijciens miraculum amplificabit & exaggerabit? qua ratione uerò quis audientibus admirationē rei geſtæ minuerit? Saxum abſtrahit à ſaxis eos, qui ſaxis & lapidibus mācipati ſeruiebāt: lapis præco diuinæ fidei, & dux infidelibus ad ſalutē exiſtit, non uoce quadā atq; ſermone diuinā potentiā celebrās atq; diuulgās, ſed ſuo facto Deum, qui ab Gregorio annuntiaretur, oſtendēs: cui omnis ex æquo obnoxia creatura obtemperat. nō ſolùm quæcunq; ſenſu prædita, ſpirat & animata eſt, uerumetiā ſiqua extra has eſt, ita iuſſa famuli accipiunt, quaſi ſenſus expertes nō eſſent. quis em̄ lapidis auditus? quis iubentis poteſtatis ſenſus? quæ uerò uis in eo tranſeundi? q̄ membrorū & artuū fabrica

[a] Locus mutilus eſſe uidet, deſiderariq; dictio ἀξιώσας, uel ſimilis & æquipollens.

[b] πραγμάτων, eſt in antiquo: in cæteris, θαυμάτων.

fabricatio atq; instrumēta: sed omnia hęc & eiusmodi lapidi pręstat iubē- tis uirtus atq; potestas. quā spectans antistes ille statim fraudē dęmonū, q̃ ad seducēdū humanā naturā adhiberetur, & animaduertit & abominatus est, et ad Deū uerū traductus atq; conuersus est. quippe qui per ea, q̃ à ser- uo gesta erant, ineffabilē & inexplicabilē Dñi potentiā esse cōiecisset. Nā si tanta serui potentia inquiebat, ut uerbo moueat res immobiles, et impe- rio utatur aduersus res sensu carentes, & hortetur res inanimatas: quātam copiā potētię Dño rerū uniuersarū adesse, cogitare atq; conijcere par est: cuius uoluntas ueluti materia quædā fuit & fabricatio, & uis tū ipsius mū di, rerūq; omniū, q̃ in eo sunt, tū earū rerū, q̃ supra res mūdanas sunt: Hinc magnus ille rem bene gerere aduersus dæmonas exorsus, ac ueluti tro- phæū quoddā aduersus deuictos antistitē circunducēs, quum & fama sui, gentē antè perculisset & obstupefecisset, ita demū cū fiducia animoq; ala- cri atq; confirmato urbē inuehebatur, nō currib. & equis & mulis & mul titudine comitū affectātiū sese ostentans, sed uirtutib. undiq; stipatus. O- mnibus aūt urbis incolis populariter ac uulgò cum cōiugib. & liberis ue- lut ad nouū quoddā spectaculū uisendum obuiā effusis, & omnib. uidere cupientibus, quis esset ille Gregorius, qui homo licet esset, eos tamen, qui apud ipsos pro dijs haberentur, tanq; rex quidā in potestate haberet, pro imperio ferens & agēs quocūq; uellet, & undecūq; uellet, prout uisum es- set, dęmonas sicuti mācipia ejciēs, et eodē rursus, si uideretur, introducēs: quiq; cultorē illorū adduceret tanq; iure ac potestate quadā sibi mancipa tū habens despicientē & honorē, quo antè præditus esset, & huius cōsue- tudinē, cum omnibus, q̃ habuisset, facultatib. & copijs cōmutantē. Tali ni mirū animo atq; opinione omnib. eū ante urbē expectantibus, ubi ad eos peruenit, omnib. eū intentis oculis cōtuentibus, tanq; syluā quandā inani mā homines prætergressus, ad neminē eorum, qui obuiā uenirēt, sese cō- uertens, sed rectà ad urbē uadens multo magis eos in stuporē & admira- tionē adduxit, famā superare intuentibus apparens. Quod em̄ magnā ur- bem primū inueheretur, quū nihil ei tale consuetū antea fuisset, deinde cū stupore nō admiraretur tantū propter se populū congregatū esse: sed ue- luti per solitudinē iter faciens seipsum duntaxat & uiā spectaret, ad nemi- nē eorū, qui circū se collecti essent, sese cōuertens, hoc nimirū supra mira- culū, quod in saxo trāslato editū erat, hominib. esse uidebatur. Idcirco quē admodū pauci essent, ut suprà cōmemoratum est, qui ante administratio- nē eius fidē suscepissent, quasi tota ciuitas honorē sacerdotio eius haberet, ita in urbē ingrediebatur, prosequentium turba undiq; frequēti stipatus. Qm̄ aūt protinus ut attigit philosophiā omnib. rebus se ueluti onere quo dā leuauerat: nec quicq; ei rerū ad hāc uitā necessariarū supererat, nō ager, non locus, nō domus: sed omnia ipse sibi erat, (imò uerò uirtus & fides ei patria erat & sedes & diuitiæ,) ut igitur urbem ingresso domus ad requie scendū ei nusq; uel ecclesię uel ipsius propria erat, comitib. eius trepidan- tibus atq; solicitis quomodo diuersaretur, et à quib. tecto reciperetur, an- xijs. Quid hæc inquit, magister ad eos, quasi extra protestationē Dei con stituti anxij atq; soliciti inquiritis, ubi corpora reficere atq; curare opor-

a Κατακονοῦ, est in antiquo: in ceteris, διακονοῦ.

teat, an parua uobis domus, Deus esse uidetur? si quidē per eū uiuimus & mouemur et sumus? an arctum & angustū cœleste tectū uobis uidetur? & præter hoc aliud diuersoriū quæritis? una uobis domus studio curæq; sit ea, uidelicet, q̄ cuiusq; propria est, q̄ per uirtutes ędificatur, & tollitur in altū. hoc solum uobis curæ atq; solicitudini sit, ne eiusmodi uobis habitaculū non paratū nec instructum sit. Nā terreni parietes ijs, qui cū uirtute uitā trāsigunt, circumdati, nihil cōmodi adferunt. quinimò par cōsentaneūq; fuerit ab ijs, qui uitijs atq; nequitia coinquinātur, parietum usum studiose atq; cū cura institui atq; parari: propterea quòd domus occultarum plerūq; turpitudinū uelamētū exstit. at quorū uita cum uirtute trāsigitur, his nihil est, quod parietes obtegant & obuelent. Atq; hæc eo ad familiareis dicēte, asſistēs uir quidā insignis, qui genere, diuitijs, reliquisq; opibus inter primos numeraretur (Musonius ei nomen erat) ut uidit multos idem officiū deferre paratos, & id agentes, ut in suas ædes uirū reciperent, quū cæteris anteuertisset, gratiā præcipit rogans magnū illum uirū, ut suo hospitio uteretur, & introitu domum honestaret, quo & augustior & in sequenti seculo celebris & memorabilis ea euaderet, tempore etiā ad posteros memoriā eiusmodi honoris trāsmittente. quū autē multi etiā alij concurrerent, & eadē rogarent, ęquū esse iudicās gratificari ei, qui tēpore prior in deferendo officio fuisset, quū cæteros benignè salutatos uerbis honorificis inuicē prosequutus dimisisset, ad priorē diuertit. Quòd si historia rerū ab eo gestarum nihil præter rerū narrationē cōtinet & icōdita est; q; sermo noster consultò prætermiserit eas, q̄ solerti quadā excogitatione adhiberi rebus solent, amplificationes & exaggerationes: fuerit etiā hoc nō leue apud eos, qui recto iudicio res æstimant, testimonio atq; argumēto, q; nullo modo de industria miracula uiri, cuius memoriā celebramus, exaggerentur: sed rerum eius memoria sufficiat ad perfectißimā laudem: tanq; natiua q̄dā pulchritudo, q̄ nullius lenocinij superuacua adhibita cura in facie efflorescit. Quū autē exiguo numero essent, qui sermonem antè audiuissent, prius q̄ dies præterijsset, & sol occidisset, adeò multi primò cōcursu accesserunt, ut ad cōstituendū populū multitudo eorū, qui crediderant, satis magnā esset. Postridie eius diei simulatq; diluxisset, rursus hominū multitudo frequens cū uxoribus & liberis, itē senilis ætas, & quibuscunq; ex dæmonū iniuria, aliáue qua ui calamitas corporis acciderat, prò foribus præsto erāt, & ille in medio corū ad id, quod cuiq; eorū, qui conuenerant, opus erat, sese uirtute spiritus impertitus, prędicās, unà disputās & examinans, admonēs, docens, sanās. Hac ēm utiq; re potißimū multos ad prædicationē adducebat, quòd ea, q̄ uidebantur cū ijs, q̄ audiebantur, cōgruebant & cōueniebāt, atq; per utraq; diuinæ uirtutis in eo notæ atq; indicia relucebant. Nā aures quidē sermo, oculos uerò ea, q̄ circa infirmos edebantur, miracula stupore & admiratione captos tenebant. si quis lugeret, cōsolationē accipiebat. iuuenis & adolescens castigabatur & emendabatur modestiāq; discebat: senex cōuenientib. ætati sermonib. curabatur. serui, ut erga dominos fideles essent: qui potestatē in alios haberent, ut erga subditos humanitatē præstarent, admonebantur. pauper unas diuitias esse uir-

ἡ δὲ κατορθῶσαι, est in antiquo: in ceteris, ὁ βίος ἰσωθῆ δαγαι.

esse uirtutē docebatur: quā omnib. abundè acquirere liceret. siquis diui-
tijs floreret ita, ut par erat, admonebatur, quū administrator ac dispēsator,
nō dn̄s esse facultatū doceretur. mulieribus cōuenientia atq; accōmodata:
pueris cōpetētia atq; utilia: patrib. ipsos decētia quū tribueret, & omnib.
omnia fieret, & omniū uicē præstaret, tantū sibi auxilio spiritus repētè po
pulū adiunxit, ut ad templi fabricationē animū adijceret, quū omnes offe
rendo tā pecunias, q̄ operas suas, studiū eius adiuuarēt. Hoc est tēplum,
quod usq; adhuc ostēditur: quod magnus ille uir statim aggressus ueluti
fundamentū quoddā atq; crepidinē sui sacerdotij initiò instituit atq; mo-
litus est, diuino quodā conatu & auxilio supero opus absoluens: quēad-
dū insequentis tēporis testimonio cōprobatū est. Quū eīn grauissimus a-
liquando ciuitati nostris tēporib. terræmotus accidisset, atq; omnes pro-
pemodū funditus perijssent, omnib. tam publicis, q̄ priuatis ædificijs col
lapsis, [a] disiectis ac desolatis: solum illud templū illæsum & inconcussum
mansit. ut uel per hoc pateat, cū qua ui atq; uirtute magnus ille uir res suas
capesseret & aggrederetur. Verū hęc quidē multis temporib. pòst in testi
moniū fidei magni istius uiri à diuina potentia designata sunt. tūc aūt quū
omnes tā illius orbis incolæ, q̄ uicini apostolicis miraculis obstupefacti
essent: & quicquid ab eo uel diceretur uel fieret, diuina uirtute & agi [b] &
dici credidissent: ne seculariū quidē ac tēporaliū controuersiarū aliud ullū
iudiciū sibi magis ratū ac firmū, maiorisu'e authoritatis esse putabant: sed
omnis quæstio disceptatioq;, & omnis intricatus & explicatu difficilis ne
gotiorū nexus illius consilijs & admonitionib. resoluebatur & dirimeba-
tur. Vnde quū cōmuniter uniuersis, tū singulis illius beneficio tā æquitas
rectaq; iuris constitutio, q̄ pax erat: magnuq; bonorū tū publicè tū priua
tim incrementū, nulla malitia, nulláue fraude mutuā cōcordiā imminuēte.
Forsitā autē non intēpestiuū fuerit unū eius decretū atq; sententiā cōme-
morare: ut iuxta prouerbium, totus pannus ac tela à nobis ex fimbria co-
gnoscatur. Etem quū multas subditorum controuersias Salomō decretis
suis & sententijs interpositis diremisset, per unū duntaxat eius decretū sa-
tis habuit omnē uiri prudentiā ostendere diuina scriptura. quū inter duas
matres ius dicens, quādoquidē iniuria atq; improbitas probari atq; con-
uinci non poterat: utraq; earū pariter mortuū quidē infantē auersante, su-
perstitem uerò uindicāte: solertia quadā ac uafro cōsilio, latentē ueritatem
statuit inuestigare. Quoniā eīn testibus, improbitas & nequitia carebat,
ac par utrinq; tā mendacij, q̄ ueritatis suspicio erat: naturā sibi in testimo-
niū ueritatis adhibuit, per simulatas & uictas minas quid ageret & in ani-
mo haberet occultās. Quum eīn quasi iussisset, ut tā superstitis, q̄ mortui
gladio æqualiter dissectorū utriq; darētur dimidiatæ filiorum partes, rei
ueritatis iudiciū naturæ permisit. Vt enim una quidem lubenter id, quod
imperatum erat, accipiebat, & carnificem urgebat: altera uerò maternis ui
sceribus commota se uictam esse concedebat, rogans ut filio parceretur
(gratiam enim sese habituram [c] esse aiebat, si quouis modo infans seruare-
tur:) hoc arbitriū ueritatis rex esse reputans, ei, q̄ sponte sua succumberet,
& uinci se pateretur, sententiā uictricē largitur, existimans quòd ea, quæ

[a] In uetusto exemplari est, ἐρειπωθέντων: in cæteris, ἐρημωθέντων. ego utrunq; reddidi.
[b] τελεῖσθαι, habet uetustū: cætera λέγεσθαι.
Nota ecclesiasticæ iurisdictionis originem.
3. Reg. 3.
[c] ἔχειν, est in uetusto: in cæteris, ἔχειν.

non curaret filiũ trucidari, ab natura argueretur, quod nõ esset mater eius, cuius necẽ urgebat. Quã igitur nos contra magni Gregorij caussę cognitionẽ atq; decretũ narrabimus? Duo quidã fratres ætate iuuenes, qui paternã hæreditatẽ nuper inter sese diuisissent, lacũ unũ uindicabant totũ uterq; habere cõtendẽtes: & neuter alterũ in societatẽ possessionis admittebat. Permittitur igitur magistro litẽ dirimendi libera potestas. qui quũ ad locũ (de quo controuersia erat) uenisset, suis ipsius legibus utebatur ad arbitriũ, quod receperat, disceptandũ, reconciliationẽ suadẽs, et ut amicè inter se cõcordarent, & pacis lucrũ pluris, q̃ id, quod ex prouentib. caperẽt, æstimarent, adolescentes adhortãs, nã pacẽ quidẽ in perpetuũ & uiuẽtib. & mortuis permanere: reditũ uerò temporariũ quidẽ esse usumfructũ, æternã uerò ob iniuriã condẽnationẽ. & quęcũq; par erat illũ dicere reprimentẽ & cohibentẽ insolẽtiã & immoderatã cupiditatẽ iuuẽtutis. Sed postea q; adhortatio inefficax erat, & iuuentus æstuabat & inflãmabatur, ac spe lucri intumescens maiori iracundia exardescebat, & exercitus utrinq; ex subditis parabatur, & manus cædis auida furore atq; iuuentute ducib. utens instruebatur: tẽpusq; cõflictus præstitutũ erat: pridie eius diei, quo prælium utrinq; cõmittendũ fuerat, quũ homo Dei ad ripas stagni permansisset, noctẽq; peruigilasset, miraculũ quoddã Mosaicũ edidit in aqua, nõ percussione uirgæ in duas parteis profundũ diducens, sed omnẽ eũ lacũ in incultã & uastã terrã redigens continentẽ diluculo ostendit & aridũ & humoris expertẽ, adeò ut ne in cõcauis quidẽ locis aliquas reliquias aquę haberet, qui ante preces fusas pelagi instar exundaret. Atq; ille quidẽ diuina ui hoc interposito decreto, rursus se domũ recipiebat. adolescentib. uerò rebus ipsis, edita sententia controuersiã diremit. quũ eñ nõ esset, cuius nomine bellũ alter aduersus alterũ parabant, pax furorẽ excepit, ac rursus natura sese in fratrib. ostendit. Atq; etiãnunc uidere licet diuinæ illius sententię euidentia signa. Nã undiq; circũ illũ locũ, qui quondã lacus erat, uestigia q̃dã aquę alluuionis & inundationis adhuc etiã nũc exstat. quicquid autẽ tunc submersum erat, & in fundo aquę totũ redactum est in nemora, loca habitata, prata & arua. Hoc iudiciũ, quin primas teneat, ne clarũ quidem illũ ipsum Solomonẽ opinor cõtrouersiã esse facturũ. Quid eñ tantũ ad uirtutẽ habet momenti, conseruasse unũ infantẽ, ad ubera duarũ mulierũ, quarũ utraq; se matrẽ esse cõtẽderet adhuc latentẽ: cui ad salutẽ prorsus nihil interesset, utrùm à matre, an ab altera sibi alimenta procurarẽtur: quantũ duobus adolescentib. tribuisse salutem? qui nũc (primũ) ad negotia seculi progressi, in uigore iuuentutis circa ipsum ætatis florem, ira stimulante eos ad mutuã cędem, quum alter in alterius perniciem manus armassent, acerbũ hominib. illius ætatis spectaculũ paulo pòst edituri erãt: in quibus periculũ erat, ne uel ambo mutuis cædibus conficerentur, uel alter omnino se fraterna cæde contaminaret? ut prætermittam eos, qui unà cum utroq; horum pari furore in acie starent. quorum aliorum aduersus alios conatus, ad id unum spectabat, ut aduersarios morte afficeret. Qui igitur iam decretam à mali illius prætoris cõcilio aduersus eos mortiferam sententiam per preces rescidit, & naturã rursus secũ reconciliauit, & cędis studium

Beatus Gregorius tam discordiæ causam inter fratres precibus conuertit in Syluam.

ſtudium in pacificā lætitiā conuertit: quāto magis is iure admiratione di-gnus nomine cognitionis & decreti uideri debet, ꝙ is, qui meretriculæ fraudē deprehendit? Nā quod in aqua editum eſt miraculum, qua ratione repentè in terrā incultā ea, quæ nauigabilis eſſet, trāſmutata, lacus in campū depreſſum redactus ſit: itē quo pacto id quod pro mari illi loco prius eſſet, nunc eò redactū ſit, ut fructus producat. id tacere atꝗ ſilētio prçterire conſultius eſſe puto, ꝙ perſequi oratione, quæ ſe unà cum dignitate & amplitudine rei, quæ narretur, erigere nō poſsit. Quid eñ eiuſmodi didicimus in ijs miraculis, ꝗ literis mādata atꝗ perſcripta ſunt, quod huic cōparando par fieri poſsit? Inhibuit Ieſus filius Naue curſum fluminis Iordanis: ſed quādiu arca erat in aqua. tranſgreſſo aūt populo, atꝗ arca traducta reddidit rurſus anni curſū cōſuetū. Aqua nudatur in ſinu rubro ſolū profundo ſubiectū, ad utrūꝗ latus à ſpiritu mari ſummoto. ſed miraculū tantiſper durabat, dū exercitus, qui in profundo per aridā ibat, traduceretur, poſtea uerò rurſus una aquę facies apparuit. atꝗ ea, ꝗ ad exiguū tēpus diducta fuerat, rurſus contracta atꝗ cōfuſa eſt. hic uerò, quod ſemel acciderat, ſicuti factū erat, ita manſit, adeò ut ne fides quidē miraculo, quod ſancti illius precū efficacia editū eſt, diuturnitate temporis abrogari poſsit, quippe ſigna apparentia rē geſtā in perpetuū teſtātur. Atꝗ ea, quę de lacu quidē & dicuntur & oſtenduntur, ita ſe habent. Alterū uerò ſecundū hoc miraculū eiuſmodi ab eo factum & oſtenditur & memoratur. Amnis quidā per regionē illorū fluit, ipſo nomine aſperitatem & inclementiā fluminis præ ſe ferens. Λύκος eñ, id eſt lupus, eò ꝗ noxius eſſe ſoleat, ab accolis cognominatur. hic copioſus quidē & uehemens etiā ex fontib. delabitur, Armenia per impendentes mōtes largum ei flumē ſuppeditante. profundus autē ubiꝗ & alueo depreſſo rupiū ac præcipitiorū præruptorū ſaxorum radices ſubterfluens, multo magis uoraginibus hybernis exaſperatur, omneis ex montib. cōfluenteis aquas in ſe recipiens. ſed in ſupina patentiꝗ ac plana regione, per quā excurrit, dū crepidinib. et molibus iactis utrinꝗ frequēter coarctaretur, in parte quadā ſuper ripas effundebatur omne ſubiectū ſolū undis ex trāſuerſo inuoluens, adeò ut crebra nec opinantib. accolis loci pericula inueherentur, nocte ſæpè intēpeſta, aut etiā interdiu flumine agros inuadente. unde nō plantę modò, & ſegetes & pecora aquarū impetu peribāt, uerūetiā ad ipſos habitatores periculū perueniebat, quippe ex improuiſo aquis inundātib. ueluti naufragio quodā in proprijs ędibus opprimebantur. Quū igitur fama miraculorū antè à magno iſto uiro editorū per uniuerſam nationē increbruiſſet, ac diuulgata eſſet: qui illā partē fluminis accolebant, uulgò domo profecti uniuerſi uiri ſimul cū uxoribus & liberis ſupplices magno illi uiro fiunt, rogātes ut aliquod eis ex inſperato malorum remedium quęreret & excogitaret. Omnia enim in eo Deum poſſe, quæcunꝗ cogitationib. atꝗ orationib. humanis confici & explicari non poſſent. nihil enim ab ſeſe eorum, quæ pertinent ad conſilium & uires humanas, prætermiſſum eſſe, ſaxorum molibus & aggeribus obijciendis, & ſi quid aliud aduerſus eiuſmodi mala excogitari ſolet, omnia expertos eſſe, & aduerſus impetum mali reſiſtere non potuiſſe. ac quo

Locus corruptus, quem coniecturis adductus ita reddidi.

maximè

maximè ad misericordiã ab ijs adduceretur,rogabant,ut ipse inspector calamitatis esse uellet atq; cognoscere, q; fieri non posset, ut habitationẽ trãsferret:quodq; omni tẽpore mors eis ab impetu fluminis immineret. Quũ igitur ad locũ uenisset(nulla eñ ei pigritia atq; desidia ad studiũ boni impedimento erat:) neq; uehiculo prætcrea,nec equis,neq; alia re quapiam, qua(cõmodè)transuehi posset,usus esset:sed baculo quodã innitens,totũ iter cõfecit, simul etiã cũ comitibus suis & socijs itineris de sublimi spe serios & philosophicos conferens sermones. in quibus se præcipuè semper exercens,& in primis,rationẽ eorũ habens,cætera accessoria potioris studij nõ magnoperè curanda esse existimabat. Vt igitur & ab ijs qui etiã antè duces itineris fuerant,ostensus est locus, ubi flumẽ ruptis aggeribus ab suo cursu deflexerat,& id ipsum,quod apparebat,cladẽ declarabat: quippe eruptione atq; impetu aquarũ in profundã uoraginẽ locus excauatus erat:his uerbis usus est ad eos,qui cõuenerant: Nõ est hominũ,fratres,inquit,regere terminis atq; distinguere motũ aquæ: solius diuinæ potentiæ id opus est,intra terminos cõcludere atq; coercere cursum aquarũ. Ita eñ
Psal.103. ait ad Deũ propheta:Posuisti terminũ,quẽ nõ trãsibit. Soli Dño creaturę Christo elemẽtorũ natura subdita atq; obnoxia est, in quibuscunq; locis collocata fuerit,in his in perpetuum permanens. Qm̃ igitur Deus est,qui terminos aquis constituit, solus ille sua potẽtia etiã huius fluminis insolẽtẽ & inordinatũ cursum coercere & impedire possit. Dixit,ac tanq; afflatu diuino animo consternatus,ac magna uoce Christũ,ut sibi ad propositum opus subsidio ueniret,precatus,scipionẽ,quẽ manu tenebat, in corru pro ripæ loco defigit. quũ autẽ circa illã partẽ terra madida, mollis ac laxa esset, & ponderi baculi simul & manui figentis cedens, facilè subsedit ad imũ.deinde precatus,ut hoc ueluti claustrũ quoddã & impedimentũ insolentis & inordinati cursus aquarũ esset,retro domũ reuersus est,reipsa demonstrans, q; quicquid ab sese fieret, à diuina potentia administraretur. Protinus eñ haud multo tẽpore post,baculus quidẽ radicib. in ripa actis, arbor euasit.flumini uerò hęc planta pro termino fixa est,eaq; ad hoc usq; tẽpus incolis loci quũ spectaculo est,tum narrationis & cõmemorationis argumentũ præbet. Quũ eñ crebris imbribus atq; torrentibus (amnis)ille lycus inundans ex cõsuetudine & asper rapidusq; undarũ ac fluctuum se inuicẽ colli dentiũ strepitu terribilis fertur: tunc summis aquis imas arboris radices alluẽs, rursus intumescens in medium alueũ cõtrahit undas, ac quasi metuẽs arbori appropinquare curuo flumine locũ illum præterlabitur. Talis magni Gregorij uirtus fuit,imò uerò Dei, qui miracula per illũ edebat.Nã perinde ac si mancipium quoddã esset,elementorũ natura, ad arbitrium iubentis immutari uidebatur, ut & lacus in frugiferum agrũ conuerteretur, & uoragines eluuiesq; fluminis, scipione securitatẽ futurã accolis spondente habitarentur. Nomẽ autẽ arbori usq; ad hoc tẽpus est, scipio:quod pro monumẽto Gregorij beneficij atq; uirtutis, ab incolis loci in omni tempore seruatur. Quid ex propheticis miraculis, his rebus ex aduerso cõparando opponi uis? dicã Iordanis sectionẽ, quã percussione pellis ouillæ ante ascẽsionẽ fecit Helias, & post illũ Eliseus hæres & pellis & spiri-

& spiritus illius. At tempore horum prophetarum, quum usu poscente aqua fissa esset, accidit, ut ipsi soli prophetæ per flumen Iordanis trāsire possent, quum tandiu amnis ille in sese flumen duxisset, dum siccis pedibus per aridum alueū prophetæ transirent. insequēti uerò tempore reliquisq; hominibus talis erat, qualis etiam ante transitum illorum. Lycus autem ille semel ab insolenti atq; inordinato cursu repulsus, recens in perpetuū Gregorij miraculum facit, omni consequuto tempore talis manens, qualem eum magni illius fides, quo tempore miraculum edebatur, effecit. Nā propositū rei gerendæ non eò spectabat, ut qui uiderent, obstupescerent: sed ut accolæ fluminis seruarentur. Itaq; quū par sit miraculū (cedit enim ex æquo natura aquæ tam prophetis, quàm imitatori prophetarū:) si ingenuè dicere (id, quod res est,) oportet: maior in huius, q̃ in illorū facto humanitas est, per quod salus accolis in tuto collocata est, quū aqua circa illā partē fluminis semel coercita atq; repressa etiā in posterū permāserit immota. Posteaquam autē eiusmodi miraculorū, quæ uirtute fidei in Christū fieri credebantur, fama in omneis partes regionis dimanante, omnes illius fidei, quæ taliū miraculorū testimonio comprobaretur, participes esse cupiebant, & ubiq; prædicatio procedebat, mysteriū (strenuè) exercebatur, studiū boni intendebatur, quippe apud omneis sacerdotiū constituebatur, ut per omnia fides cresceret et augeretur: idcirco ex finitima quadam ciuitate mittitur ad eum legatio, ut ueniret ad ipsos, & ecclesiā, q̃ esset apud eos, sacerdote designato constitueret. Comana autē ciuitati nomen erat: cuius ut hospes magnus iste uir esse uellet, uulgò omnes hāc ueniā sibi dari potentes orabāt. Quū uenisset ergo ad eos, & aliquot dies unà cōuersatus tū dictis, tū factis suis magis eorū studiū erga mysteriū incēdisset, quū iam tempus esset etiā id negotium, propter quod legati ad eum missi erant, ad exitū deducēdi, ac designandi aliquē eorum ecclesiæ primarium sacerdotē: tūc principum quidē & magistratuū ciuitatis omniū sententiæ in hoc occupatæ erāt, ut anxiè atq; curiose inquirerēt ac sciscitarentur, qui eloquentia, qui genere, reliquoq; uitæ splendore cæteros præcedere uiderētur. putabant eñ, quoniā etiā his bonis magnus Gregorius cumulatus erat, nec earū quidē rerū oportere expertē esse, qui ad hoc munus deligeretur. quū autē in multas parteis suffragijs scinderentur, & alij alium præoptarent atq; præferrent, expectabat ille uir magnus diuinitus aliquod sibi consiliū ad propositū negotiū suppeditari. ac quemadmodū Samuel in eligēdo rege fertur non pulchritudine nec magnitudine corporū motus esse, sed animū regiū requisiuisse, etiā si in cōtēpto forte corpore reperiretur: eodē modo etiā ille studijs erga unūquēq; eorū, qui destinabātur, neglectis, id unum dūtaxat spectabat, an aliquis etiā ante declarationē industria uitæ atq; uirtute in moribus sacerdotium gestaret. Quum autem illi quidem producerent eos de quibus suffragium ferretur, quem quisque promoueret eius honorificam mentionem facientes: atq; hic, ut etiam uiliorum (quod ad uitæ speciem attinet) rationem haberent eos hortaretur (posse enim etiam in talibus reperiri aliquem, qui animi bonis super eos emineret, qui uitæ splendore præstarent:) quidem ex ijs, qui præerant Reg. 16.

suffragijs

suffragijs ferendis, eam magni illius sententiã pro contumelia atq; derisio ne accipit, si quũ nullus eorum qui & eloquẽtia & dignitate & manifesto facultatum uitæ splendore cæteris prælati essent ad sacerdotium admitteretur, ex opificibus sellularijs, quiq; labore manuum uitam tolerarent, ad eiusmodi munus aliqui magis apti & idonei existimarentur: & simul cauillans cum quadã irrisione ad eum, Si hæc, inquit, iubes, ut hi quidẽ tales, qui ex omni ciuium numero electi sunt, prætereãtur, atq; ex quisquilijs & infima plebe assumamus aliquẽ ad administrationẽ sacerdotij, qui tali ciuitati præsit, tempus tibi deinceps fuerit carbonariũ Alexandrũ ad sacerdotium uocandi, atq; ad hunc transitione facta, si uidetur, suffragijs inter nos uniuersi ciues consentiemus. Atq; ille quidẽ hęc loquebatur, sentẽtiæ eius obtrectans, ac per hoc simulatũ & cauillatorium suffragium summã & exactam diligentiam in superioribus uituperans ac reprehendens. sed magno illi per hæc dicta subit animum cogitatio, quòd non sine numine diuino Alexandri à deliberantibus inter cęteros mẽtio facta esset. Et quis, inquit, est Alexander, cuius mentionem fecistis? Deinde quum quidam ex ijs, qui unà intererant, cum risu memoratum in medium produxisset, pannis uilibus ac sordidis ne toto quidem corpore amictum, & simul apparentibus rebus, manibus pariter et facie, reliquoq; corpore carbonibus infecto ac sordidato opificium & quæstum ostendentem: cęteris quidem risus materia erat talis in medio stans Alexander. at perspicacem illum oculum ualde id spectaculum obstupefaciebat: uir in extrema paupertate, ac neglecto corpore seipsum solùm spectans, ac ueluti sibi placens & gaudens eo habitu: qui habitus oculis imperitis ridiculus erat. Etenim ita se res habebat. Non urgente paupertate ad eiusmodi uitæ genus deuenerat: sed philosophus quidem uir erat, quemadmodum insequuta uita indicauit, adeò ut etiam ad martyrium usque peruenerit, per ignem cursu confecto. latere aũt dedita opera uolebat, altiori animo prębditus, quàm ut eam, quæ uulgò expetitur felicitatem curaret, ac pro nihilo seculum ducebat, eò quòd & sublimis & ueræ uitę studio teneretur. & ut maximè uirtutem ad quam aspirabat, assequeretur: operam dabat, ut talis esse ignoraretur contemptiore genere uitæ, ueluti turpi quadam persona sese occultans. Atque alioquin etiam, quòd eximio flore iuuentutis præditus esset, periculosum esse ducebat ei, quæ continentiam sibi sectandam proposuisset, corporis sui pulchritudinem patefacere, felicitate naturæ tanquã in pompa sese ostentantem. nouerat enim eiusmodi rem grauium offensionum ac delictorum occasionem plerisque præbere solere. ne igitur uel sibi ipsi aliquid accideret, imprudenti, quòd factum noluisset, uel alienis oculis casus & offensionis materiam præberet, idcirco se carbonario opificio ueluti persona quadam deformi consulto circundat. quo tam corpus laboribus ad uirtutem exerceretur, quàm pulchritudo sordibus carbonum infecta obtegeretur, & simul pecunia, quam ex laboribus quærebat, ad mãdatorum exequutionem dispensaretur. Posteaquam igitur eum ex concilio abduxit, ac de statu eius atque conditione omnia diligenter scrutatus & sciscitatus est, illum quidẽ familiaribus suis tradit exequi iussis quæ res postula-

poſtulabat: ipſe uerò in cõſilium reuerſus ex præſenti deliberatione ſum-pto argumento cõgregatos inſtituebat de ſacerdotij officio ſermones eis proponens,ac per hos uitam cum uirtute coniunctã præſcribens. perſeue rabat aũt in eiuſmodi ſermonibus conuentũ detinens, quoad executi mandata,qui operam ei nauabant,ſuperuenerunt,ſecũ adducẽtes Alexan drum,qui & lauacro fuliginis iniucũditatẽ abſterſerat,& magni iſtius ue-ſtibus indutus & ornatus erat.Hæc enim curare iuſsi erant.Omnibus au-tem in Alexandrum cõuerſis,& ad nouam eam ſpeciem admiratione de-fixis,Nihil noui,inquit,ad eos magiſter accidit uobis, ſi oculis decepti e-ſtis,& ſenſui ſoli iudicium pulchritudinis permiſiſtis. Fallax enim & incer tum rerum ueritatis iudicium ſenſus eſt, aditum per ſe ad profunditatem mentis & intelligentiæ prçcludens.ſimul autem etiam pietatis inimico dę moni prorſus id ſtudio erat, ut uas electionis ignoratione contectum o-tioſum & inutile eſſet, neu prodiret in medium uir,qui ipſius principatũ euerſurus eſſet.Hæc loquutus, quum eum iuxta conſuetũ morem, ritus-que ſolenneis ad hoc munus idoneum effeciſſet,per ſacerdotium Deo ui-rum dicat. Omnibus autem nouum ſacerdotem intuentibus, rogatus ut aliquam ad eccleſiam haberet orationem, ſtatim in initio ſuæ adminiſtra-tionis Alexander oſtendit, haud falſum in ſeſe Gregorij iudicium fuiſſe.e-rat enim oratio eius intelligentiæ ſententiarum'que plena, dicendi flori-bus minus exornata. unde petulans quidam ex Attica adoleſcens apud illos agens incomptam dictionem deriſit, quòd non ea, quã Attici in di-cendo adhiberent,exacta atq; ſuperuacanea cura exornata eſſet. quem a-iunt diuina quadam uiſione emẽdatum eſſe,quum columbarum gregem incredibili quadam pulchritudine nitentem cõſpicatus eſſet,& quendam audiuiſſet,qui diceret,has eſſe columbas Alexandri,quas ille deriſiſſet. Vtrum horum magis aliquis admiretur? quòd uir ille nõ motus eſt ſuffra gio eorum,qui dignitate præſtabant,neq; ſimul ad teſtimonia optimatiũ ac principum uirorum raptus eſt? an magis admirari conuenit in carbo-nib. abſcõditas diuitias? quas ſtatim à Deo editũ recti iudicij teſtimoniũ per uiſionẽ oratoris conſequutũ eſt?Nam mihi quidẽ horũ utrunq; in ſe-ſe eiuſmodi eſſe uidetur,ut inter ſe quidẽ paria ſint, ac quaſi de principatu certamen habere uideantur, inter omnia aũt ea, quæ nomine miraculi ce-lebrantur,primas propemodũ teneãt.Nam quòd optimatũ ſtudijs aduer ſatus eſt, conſtantis,recti,atq; excelſi animi manifeſtiſsimũ indiciũ erat: à quo omnia,quæ per mundũ apparent,ex æquo deſpiciebãtur, ſiue ad ma gnificẽtiam atq; ſplendorẽ, ſiue etiã ad humilitatẽ & obſcuritatẽ accede-re uiderentur:quumq; ſoli uirtuti primas tribueret,& uitioſam uitã ſolam reijciendam eſſe iudicaret,pro nihilo intuebatur omnia, quæcũq; per hoc ſeculum uel aliquo ſtudio, uel contemptione digna iudicantur. quod ni-mirum etiam tunc feciſſe demonſtratur. Quum enim daret operã ut Deo gratũ* ac dignum inueniret, non diuitias, nõ dignitatẽ,non huius mundi ſplendores,quarum rerum nihil in recenſione bonorum à diuina ſcriptu-ra enumeratur, res idoneas putabat,quas ad teſtimoniũ admitteret. Non igitur hoc ſolùm eſt,quod & laude et admiratione dignũ ſit,quod reſpuit

*Κεχαρισμένον eſt in antiquo: in cæteris, ἄξιον.

ſtudia principum: uerumetiã ꝙ per ea, quæ conſequuta ſunt, ipſe ſe ſuperauit. Nam qui ineptã ac minus idoneã ſententiã duntaxat reijcit, neq; adijcit id, quod res poſcit, malum quidẽ prohibet, bonũ uerò non conficit. atqui prætereꝗ quod nõ conſentit deteriori, etiã bonũ inuenit, per utraq; bonũ perficit, dum neq; malo aditũ dat, et bonũ ad effectũ producit, adeò ut utraq; ratione beneficium magni Gregorij ciuitati contigerit, qui et id, quod per ignorantiã ab ijs delinquebatur, auerterit, et bonũ apud eos abſconditũ per ſeſe patefecerit. Quũ aũt omnia magno illi uiro auxilio ſancti ſpiritus ex ſententia ſucceſſerint, nõ intempeſtiuũ fuerit, etiã acceſſoriũ opus itineris, cõmemorare, quo per omnia gratia, quæ uiro unà aderat, oſtendatur. Quoniã enim omnibus palàm erat, ꝙ hoc ante omnia ſibi ſtudio haberet, ut in omnibus rebus ad egentium conſolationẽ prẹſto eſſet: duo quidã Hebræi ſiue lucrũ ſpectantes, ſiue uituperationẽ quandã aduerſus uirum, ut qui fraudi ac deceptioni opportunus eſſet, quærentes eius reditũ obſeruant. atq; horũ unus quidẽ, qui mortuus eſſe uidebatur, ſupino habitu extenſus per trãſuerſam uiam publicã proiectus erat. alter uerò iacentẽ ſcilicet deplorans, lamentantiũ uoces imitabatur: ac prætereuntem magnũ illum uirum inclamabat dicens: repentè morte correptus hic miſer nudus iacet, eiq; deeſt apparatus ad ſepulturã. rogabat igitur magnũ iſtum uirum, ne negligeret in eo iuſta mortuorũ, ſed miſertus aliquo modo paupertatis, prẹberet ex ijs reb. ꝗ ſuppeterẽt, quo extremus ornatus corpori inijceretur. Ille quidẽ hẹc & talia dicẽs ſupplicabat. hic uerò nihil cunctatus ſuper iacentẽ iniecta diploide, qua circundatus erat, iter ſuum porrò proſequebatur: ſed poſteaꝗ digreſſo illo, ſoli erãt, à quib. ita deluſus erat, mutata in riſum ſimulata lamẽtatione impoſtor ille iacentẽ ut ſurgeret, hortabatur, præ gaudio ob lucrũ, fraude quẹſitũ cachinnãs. At alter erat in eodẽ habitu, nihil exaudiens eorũ, quæ dicebantur. Quũ aũt ille clariore uoce uteretur, ac ſimul pede trudens (eum) excitare niteretur, nihilo magis qui iacebat uel uocẽ exaudiebat, uel ictum ſentiebat: ſed in eodẽ habitu extẽſus erat. mortuus eñ erat, quum ſimulatq; pallium ſuper eum iniectũ erat, uera morte, quã decipiendi magni illius cauſſa ſimulauerat, correptus expiraſſet, adeò ut homo ille diuinus haud falſus ſit, ſed cuius rei gratia palliũ ab eo datũ erat, ad hãc rẽ ei qui accepiſſet, uſui eſſet. ꝙ ſi acerbum & atrox eiuſmodi facinus magni illius & fidei & potentiæ eſſe uidetur, nemo quaſi rem nouã miretur, ſed ad magnũ illũ Petrũ reſpiciat. Nam et ille nõ benefaciẽdo dũtaxat uirtutẽ, qua pditus erat, demonſtrabat, quũ & eum, qui claudus natus erat, currentẽ atq; ſaltantẽ populo oſtẽderet, & ſui corporis umbra ad quoſcũq; eam ſol, tranſeunte, ex trãſuerſo corpori incũbẽs adigeret, ẹgrotantiũ morbos ſanaret: uerũetiã Ananiã, qui inſitã apoſtolo uirtutẽ cõtẽnebat, morte cõdẽnat: ut illius, opinor, pœna quiſquis in populo eodẽ cõtẽptiõis morbo laboraret, ad ſaniorẽ opinionẽ reuocaretur, quũ exẽplo horrẽdo coerceretur, ne & ipſe cõmitteret, ut ijſdẽ pœnis ſubijceretur. Meritò igitur imitator Petri, quũ per multa benefica miracula magnitudinẽ potẽtiæ oſtendiſſet, etiã eum, qui aduerſus ſpiritũ fraudẽ facere conatus eſſet, ueracẽ aduerſus ſeipſum effecit. Oportebat eñ opinor,

Ἐπαρκεῖν est in uetusto, in cæteris, βλέπειν.

Καὶ ἰδὼν, est in uetusto: ἰδόντες εἶπον, in cæteris.

Act. 9.

Ἐπιτιμίῳ, est in antiquo: in reliquis, φόβῳ.

opinor, mendacij euersorem, etiam deceptoris mendacium conuertere in ueritatem, ut omnibus per hoc palàm fieret, quod & quicquid à magno illo tum diceretur, tum fieret, uerum esset: & quodcunque pro uero accepisset, mendacium non esset. Ac Iudæi quidem, quemadmodum dictum est, magni illius potentiam, ut rebantur, ludificati, documento cæteris fuerunt: non tentandam esse fraudem, in quibus Deus eorum, quæ tentaueris, accusator existit. Post hæc quum quidam conuentus sub dio quodam in loco regionis aliquando fuisset, atque omnes admiratione doctrinæ tenerentur: adolescentulus quidam ad congregatos clamabat, non à seipso magistrum ea dicere, sed alterum ei assistentem uerba proferre. quum autem dimisso conuentu puer ad eum adductus esset, dixisse magnus iste fertur ad eos, qui aderant, adolescentulum à dæmone integrum non esse: ac simul detractum sibi linteolum, quod in humeris gestabat, & oris sui animæ admotum, ita iniecisse iuueni. Quo facto, turbari cœpit & exclamare adolescentulus, & humi prosterni & illuc iactari, & omnibus affici incommodis, quæ à dæmonibus prouenire solent. deinde quum sanctus ille manum iniecisset, & turbationem sedasset, dæmonium quidem ab eo auolasse, ipse uerò rursus ad priorem statum atque tranquillitatem redactus non amplius dixisse fertur, quòd uideret sancto adsistentem qui unà loqueretur. Etenim etiam hoc nimirum ad magna pertinet eius miracula, quòd nulla curiositate & exquisita quadam ratione miracula sanationum efficeret, sed et ad dæmones fugandos & ad corporis morbos profligandos sufficeret oris eius anhelitus, qui per linteum laboranti cuique admouebatur. Cæterùm omnia quidem, edita ab eo miracula deinceps ordine persequi, prolixæ scripturæ res fuerit, & sermonis, qui præsens otium superaret: unius autem præterea alterius'ne eorum, quæ adeò feruntur, miraculorum mentione atque commemoratione facta, his sermonem circumscribam. Nam quum iam in omneis parteis diuini uerbi prædicatio diuulgata esset, & omnes tam qui urbem habitarent, quàm qui agrum uicinum incolerent, ad piam doctrinæ fidem traducti essent: altaribus atque delubris, quæque inibi inerant, simulachris euersis: atque humana uita, iam ab inquinamentis simulachrorum expurgata: impuro hostiarum nidore extincto: altarium spurcitia atque ex mactatione & immolatione animalium contractis inquinamentis abstersis: omnibus item in omni loco templa ad orandum sub nomine Christi studiose extruentibus, furor quidam atque inuidia inuasit eum, qui tunc præerat imperio Romanorum, eo' quòd patrij quidem falsi cultus & religiones negligerentur, cresceret autem mysterium Christianorum, & in multitudinem ubique terrarum propagaretur ecclesia per eos, qui semper sermoni adiungerentur in magnitudinem excrescens: & arbitratus fieri posse, ut sua sæuitia diuinæ potentiæ resisteret, & mysterij quidem prædicationem inhiberet, & constitutas ecclesias euerteret, traduceret autem rursus eos, qui sermoni adiuncti essent ad simulachra, his de caussis mittit ad rectores gentium edicta, quæ terribilium pœnarum in eos statuendarum minas continebant, nisi omni genere tormentorum atque suppliciorum mulctassent eos, qui Christi nomen inuocarent & adorarent, metuque ac tormentorum ui rursus eos ad patrium dæmonum cultum adduxissent. Vt autem hoc terribile atque impium edictum magistratib. exhibitum est:

ἐπιβουλεῦσαι, est in uetusto: in cæteris, προσκυνοῖεν τας.

est:quippe in omneis imperij parteis atq; prouincias peruenerant, qui ad hoc ipsum ab tyrānica crudelitate destinati & ordinati erāt: ac talis quidā genti illius loci pręerat, qui ad prauū studium atq; conatū nihil superioris potestatis indigeret, quū suopte ingenio atq; natura sæuus, & ijs, qui sermoni credidissent, infensus esset: publicè propositis edictis ab eo denuntiatur, quòd uel fidē abiurare, uel omni genere suppliciorū, ac morte puniri oporteret. nullaq; res alia uel publica uel priuata tunc ab ijs, qui publica negotia tractabant, gerebatur ac curabatur, nisi ut oppugnarent atq; punirent eos, qui fidē amplecterentur. Erāt aūt nō in uerborū duntaxat minis terrores: sed unà cū his uarius carnificinarū & tormentorū apparatus omnē afferebat concussionē, etiā ante periculū hominib. formidinē injiciens. enses, ignis, bestiæ, scrobes & foueæ: item instrumenta, quib. membra constringerētur & torquerētur, tū ferreę sellæ [a] ignitę: tū ligna erecta: in quib. stantiū corpora dū insiderētur, terribiliū unguiū uiolētis admonitionib. lacerentur. Atq; alia itē innumera ad uaria corporū tormēta exquisita ab ijs excogitabātur. ac studiū ijs, qui eas potestates susceperant, unū erat, ne quisq; alteri secūdus exuperātia sæuitię mitior uideretur. Nam alij quidē deferebāt, alij uerò demonstrabāt, nōnulli itē celatos & occultatos scrutabantur: pars fugientibus instabāt: nōnulli item possessionibus fideliū inhiantes, quo potirentur earū rerum sub prætextu pietatis uexabāt & exagitabant eos, qui fidē amplecterentur. Ac summa erat in gente confusio, magnaq; trepidatio, omnib. inter se suspectis, nō patribus filiorū beneuolentia in discriminibus atq; periculis permanēte, nō filijs fidā paternā curationem spondente natura. sed familiæ atq; cognationes aliæ ab alijs in religionū sectas diductæ dissidebant. Ac filius Græcorū errores amplectens, fidelium parentum proditor: filij fidē amplexi pater in infidelitate manēs accusator erat. frater item eadem de caussa naturā oppugnabat, fas esse iudicans à consanguineo pœnas expetere, si pietatē amplecteretur. Hinc plenæ quidē solitudines erant eorū, qui (suspecti accusati'ue) profugissent: uacuę uerò atque desertę ab habitatoribus, domicilia erant. multa item publica ædificia [b] eorū, qui uinculis coercerentur, usibus destinata erant. Carceres enim capere in sese non poterant eorū multitudinē, qui propter fidē punirentur. omniaq; fora atq; cōuentus tā publici, ꝗ priuati pro cōsueta hilaritate atq; lætitia eiusmodi inuicē casus atq; calamitates accipiebāt, quū alij quidē arriperentur: alij uerò abducerentur: cæteri ob ea, quæ fierent uel riderent, uel lachrymarentur. non misericordia infantium, non honor canitiei, nō uirtutis uerecūdia in mētē ueniebat infensis: sed tāꝗ in urbe capta omnis ætas hostib. fidei quasi dedititia atq; obnoxia erat, ne mulierū quidē naturali sexus infirmitati indulgebatur, ut eiusmodi periculis exemptæ manerent. sed una aduersus omneis crudelitatis erat lex [c] eodem pœnæ modo, nullo discrimine sexus habito, subijciens eum, qui à simulachris esset alienus. Tunc magnus ille uir, animaduersa atq; considerata imbecillitate & fragilitate humanæ naturæ, quòd plericq; non possent usq; ad mortem proprietate decertare, author ecclesię fit, ut terribilē illum impetum atq; incursum paulisper declinaret, satius esse ducens per fugam animas eorū seruari, ꝗ stantes in acie certaminū atq; periculorū fidei fieri desertores:

[a] Κατάπυροι καθέδραι, est in antiquo: in ceteris, κατὰ πυρὸς καθέδραι.

[b] Τῶν δεσμωτηρίων, est in uetusto: in ceteris, καταγωγίων.

[c] ἴσῳ τῷ μέτρῳ τῆς τιμωρίας ἐπάγων, est in antiquo: in ceteris, ἴσῳ τῷ μέτρῳ τῶν γενομένων.

desertores: ac quo maximè hominib. persuaderetur, nullũ animæ periculũ afferre, si uel per fugã quis fidẽ conseruaret, suo exẽplo author secedendi sit, ipse ante alios secedendo periculi impetũ deuitãs. simul aũt etiã hoc ijs qui rerũ potiebantur, maximo studio erat, ut illo tanꝗ duce capto omnẽ fidei aciem funderent ac dissiparent. atq; idcirco inimici annitebantur, ut illũ redigerent in potestatẽ. At ille unà cum eo quẽ ab initio ad fidẽ ex ædi tuo adduxerat, diaconi iam munere fungente collẽ quendã desertũ occupauerat, persequutores aũt iudicio cuiusdã edocti quo in loco lateret, magna multitudine uestigijs inhærentes: alij quidẽ radicib. collis circumsessis obseruabant, ne quà si fugam tentasset, euadere posset: nonnulli uerò, qui montẽ subierant in omnib. partib. scrutantes, iam magno illi erant in conspectu rectã ad eum subeuntes. Ille uerò comitẽ hortatus, ut firma atq; indubitata erga Deũ fiducia consisteret, eiq; salutẽ cõmitteret similiter atq; ipse faceret, manus ad orationẽ extendens, ac ne si propè quidẽ persequutores accessissent, metu fidẽ excussam proijceret, exẽplum eius rei, quã pcipiebat diacono seipsum prębebat, quũ et immotis oculis, & passis manib. & habitu arduo atq; erecto cœlũ intueretur. Atq; hi quidẽ hæc agebãt: illi uerò, qui ad eum euaserant, quũ locũ totũ perlustrassent, & inibi omnia dumeta atq; arbusta, omnia proeminẽtia saxa, omneis cauernas uoraginũ cum summa diligentia perscrutati essent, rursus ad collis radices contendunt, ut metu perscrutantium ille in fugã uersus in potestatẽ eorũ ueniret, qui infimã partẽ collis circumsepsissent. Vt igitur neq; ab his inuentus est neq; apud illos erat, atq; speculator ille locũ ubi magnus ille cõsisteret, signis describebat, in quo loco scrutatores pter duas dũtaxat arbores paululum inter se distantes neminẽ se uidisse affirmabant: digressis tandem scrutatoribus quũ substitisset iudex, atq; in oratione & ipsum illum uirũ magnum & comitem eius offendisset, atq; id ope diuina factũ esse iudicaret, ut illi persequentib. arbores esse uiderentur, procumbit ei ad pedes, creditq; sermoni. & qui paulo antè persequutor fuerat, unus ex profugis fiebat. Quũ igitur multo tempore in solitudine manerent (inualescebat eñ bellũ aduersus fidẽ, præside prouincię grauiter sęuiente in eos, qui sermoni pietatis adhærerent) atq; oẽs in fugã uersi essent: posteaq; quod ad magnum illum uirum attinet, desperauerant eum aliquando in potestatem persequentiũ uenturũ: tunc aduersus reliquos rabiosam[a] sęuitiam suã uertentes in omnibus partibus prouinciæ perscrutabãtur omneis similiter tam mulieres & pueros, quã uiros, quicunq; nomen Christi uenerarẽtur. ac trahebant ad urbẽ, & carceres cõplebant,[b] pietatẽ eis alterius cuiuspiam loco maleficij crimini dantes, adeò ut in nullo alio publico negotio iudicia tunc occupata essent, præterq; ꝙ id solùm magistratus agebant, ut omne genus suppliciorũ, uariaq; tormenta solerter excogitata abhiberẽt ijs, qui fidẽ amplecterentur. Tunc uerò etiã magis palàm omnib. fit, quòd nihil non, sine numine diuino, consilij magnus ille uir iniret. Nam quum per fugã se populo conseruasset, cõmune omnibus pro fide decertantibus auxilium atq; pręsidium erat. Quẽadmodũ eñ de Moyse audimus, quòd quum procul abessent ab acie Amalecitarũ per orationẽ popularibus uires aduersus hostes inijceret: eodem modo etiã ille quasi animi oculis in-

[a] πικρίαν, est in antiquo: in cæteris, μανίαν.
[b] In antiquo est ἀσέβειαν.

tueretur ea, quę fiebant, diuinum auxilium pro ijs, qui nomine fidei cõfes-
sionis decertarent, inuocabat. quumq; aliquando unà cum familiaribus,
ut solebat Deum precaretur, repentè angore ac trepidatione repletus ijs,
qui aderant quasi rem nouam admirari, et eo, quod spectaret angi, & uelu-
ti sono quodam ad eum pertinente, aureis admouere apertè uidebatur. at
que haud exiguo præterito spatio, quum toto hoc intercedente tempore
erectus & immotus permansisset, deinde quasi propositum spectaculum
bonũ euentũ habuisset, & ad statum pristinũ redijt, & clara uoce Deũ lau
dauit, adijciẽs eum [a] sermonẽ, quo uictoriã adepti uti solemus. quẽ in mul
tis locis libro psalmorũ Dauidẽ audimus pronũtiantẽ: Benedictus Deus,
qui nõ dedit nos in prædã dentib. eorũ. Familiaribus aũt eius admirantib.
& scire uolentibus, quodnã id tandẽ spectaculũ fuisset, quod ante oculos
eius obuersaretur, dixisse fertur, magnã se in illa hora uidisse ruinã, diabo-
lo ab adolescẽte quodã in certaminib. pro pietate susceptis deuicto. Atq;
illis adhuc nõ intelligentib. id, quod dixisset, apertius eis exponit, q; auxi-
lio diuino in illa hora adolescens quidã nobilis in primis ab lictorib. ad p̃-
fidẽ adductus, in certamine pro fide suscepto desudasset. Adiecit aũt etiam
nomen Troadiũ eum nominans: & q; post multa tormẽta, q̃ fortiter tole
rauisset, martyrij corona redimitus esset. Obstupefactus aũt & attonitus
his auditis diaconus, quũ neq; fidẽ derogare ijs, q̃ dicerentur, auderet, &
simul excellentius q̃ humana natura caperet, esse iudicaret, qui procul ab-
esset ab urbe, quũ nemo hominũ eũ de suis reb. certiorẽ fecisset, hũc perin-
de ac si interfuisset, ad familiares loqui de reb. illic gestis, orat magistrũ, ut
permitteretur sibi oculis inspicere q̃ acta essẽt, neu prohiberetur ab eo per
uenire usq; ad ea loca, in quib. miraculũ editũ erat. at illo periculosum esse
dicente uersari in medio uirorũ cædis auidorũ, ac sæpè ex incursu atq; im-
petu aduersarij posse accidere aliquid repentè præter uoluntatẽ, de quo
cogitatum non esset: diaconus se precũ eius auxilio confidere dixit, his
uerbis ad eum utens, Tu me commẽda Deo, & nullus ab hostibus terror
me inuadet. quumq; ille præsidium diuinum pro comite per preces unà
cum eo emisisset, fiducię plenus iter faciebat ad neminẽ obuiã uenientẽ se-
se conuertens. Quum aũt uesperi in urbẽ peruenisset, & de uia fessus esset,
defatigatũ labore corpus lauachro curare necesse esse putabat. Domina-
batur aũt in illo loco dæmon quidã homicida, in balneo uersari solitus: cu
ius perniciosa atq; pestifera uis in tenebris aduersus propinquantes exer-
cebatur, & idcirco post solis occasum balneę illę nõ exercebãtur, nemoq;
eò accedere id temporis solebat. ad quas stans diaconus præfectũ loci ro-
gabat, ut ostium aperiret, & aditum sibi præberet, neu inuideret sibi, quo
minus corpus lauachro reficeret. Illo uerò testante neminem, qui circa il-
lam horam, aquam ingredi ausus esset, suis pedibus reuersum esse. sed post
uesperum dæmonium omneis in potestate habere: ac multos iam impru-
dentes in insanabilia mala incurrisse, quos pro sperato leuamine lamenta-
tiões & sepulturę, & gemitus exceperint. hęc et eiusmodi balneatore dicẽ
te, nihilo magis ille quicq; de cupiditate remittebat: sed instabat omni mo
do urgens eum, ut se intromitteret. at balneator in lucro ponens, si non u-
nà cum imperito hospite periclitaretur, quum clauẽ ei tradidisset, procul à
lauachro

[a] In antiquo habetur, λόγον: in cæteris, ὕμνον. Psal. 123.

lauachro discedit. posteaquam autē nudatus intus erat, multiplices quędā terrorum & concussionum materię à dæmonio instruebantur, spectra uaria igni & fumo mixtam naturam præ se ferentia, in forma hominum & ferarum oculis incidētia, auribus insonantia, anhelitu appropinquantia, undiq; corpori se circumfundentia. at ille signum (crucis) ante sese obijciens, Christiq; nomen inuocans, primum conclaue illæsus transiuit: ad interiorem autem partem ædium progressus, in molestiora incidit spectacula in terribiliorem faciem transformato dæmonio. & simul terræmotu concuti conclaue ei uidebatur, adeò, ut etiam solum infra ruptum, flammā, quæ subtus esset, nudam conspiciendam præberet: scintillæq; flammeæ ab aquis emitterentur. ac rursus eisdem armis signo (crucis scilicet) & nomine Christi, præsidio'que precum magistri terrores earum rerum, quę tum apparebant tum fiebant, discußit: quumq; iam aqua recreatus exire festinaret, rursus prohibebatur à dæmone, qui ostium occupauerat. Verùm etiam hoc rursus impedimētum per eandem uim sponte sua ianua cedente signo (crucis) discutiebatur. posteaquam autem ei omnia ex sententia successerant, exclamasse dicitur ad eum humana uoce dæmonium,[a] ne sibi uirtutem illam imputaret, per quam perniciem effugisset, uocem enim eius, à quo custodiæ atq; præsidio diuino commendatus esset, hoc ei præstitisse, ut ab incōmodis tutus esset. Seruatus igitur quemadmodum diximus, admirationi loci præfectis fuit, eò quòd nemo eorum, qui unquā id temporis aquam ingredi ausi essent, inter uiuos postea conspectus esset. Quum aūt & hos quæ sibi accidissent, docuisset, & martyrū in urbe fortia facta ita accidisse cognouisset, quemadmodū magnus ille uir in solitudine degēs antè exposuisset, propter eas res, quas et uidisset et audiuisset, & per quas suo periculo atq; experientia magni illius uiri fidei uim, cui etiā dæmonium insuper testimonium prohiberet, didicisset, de miraculis eius nō amplius dubitans, iterum redit ad magistrū, & suæ ætatis hominib. & posteris cōmune præsidium relinquens, ut per sacerdotes quisq; sese Deo commendet. atq; etiam nunc quum per omnem ecclesiam, tum præcipuè apud illos eiusmodi uox pro monumento habetur auxilij atq; præsidij, quod tunc illi uiro ab Gregorio præstitum est. Cęterùm quum iam auxilio diuino tyrannis illa dissoluta esset, ac pax rursus humanam uitā excepisset, per quā expeditū erat ad arbitriū omnibus abundè propositum studium erga numen diuinū, descendit rursus ad urbē, & omni circa regione undiq; peragrata ac perlustrata additamentū & quasi corollarium studij erga numen diuinum instituebat apud omneis ubiq; populos sanciens, ut nomine eorū, qui pro fide decertassent, dies festi atq; solennes conuentus celebrarētur: quūq; alius in aliū locū corpora martyrū diduxissent, per anniuersariū circuli ambitū cōgregati lætabātur in honorē martyrū ferias agētes. Etenim etiā hoc nimirū magnę sapiētiæ atq; solertię eius documētū est, quod cū omneis suæ prorsus ætatis ac gētis homines ad nouū uitę institutū trāsformaret, & tāq; auriga quidā naturę p̄fectus fidei ac Dei agnitiōis frænis eos firmiter subiugaret, indulgebat, ut paululū quiddā subditi sub iugo fidei lętitia exultarēt. Quū animaduertisset eñ q; propter corporis uoluptates simplex & imperitū uulgus in errore simulachrorū cultus

[a] Μὴ ἑαυτῷ τὴν δύναμιν ἐπιγράφειν, est in antiquo: in ceteris, μὴ ἐπὶ αὐτῷ.

permaneret, quo maximè id, quod p̃cipuũ est interim in ĳs assequeretur, nẽpè ut uanis superstitionib. relictis ad Deũ cõuerterẽtur, permisit eis, ut in memoriã sanctorũ martyrũ sese exhilararẽt & oblectarẽt, atq; in lætitiã effunderentur: q̃ successu tẽporis aliquando futurũ esset, ut sua spõte homines ad honestiorem & exactiorem uitæ rationẽ transirent; præsertim quum etiã fides ad illã rem uiam præmonstraret. quæ res nimirũ iam etiã in plerisq; successit atq; cõfecta est omni uoluptate à corporis oblectamẽtis ad spiritualẽ lætitiæ formã traducta. Quum aũt hoc modo se gereret, et munere suo fungeretur in ecclesia administranda, & anteq̃ excederet è uita, cuperet omneis à simulachris ad salutarẽ fidẽ uidere cõuersos: ubi suũ obitũ præsensit, studiosè diligenterq; totã urbem, agrumq; circa uicinum perscrutatur, scire uolens ecqui adhuc essent extra fidẽ relicti. Vt igitur cognouit, non plures septendecim esse, qui in antiquo errore permãsissent: Acerbũ quidẽ etiã hoc, inquit, ad Deũ suspiciẽs, deesse aliquid eorũ plenitudini, qui seruantur. Veruntamẽ magna gratiarũ actione dignã rem esse aiebat, quòd totidẽ simulachrorũ cultores relinqueret ei, qui sibi successurus esset in ecclesia, quòd ipse Christianos accepisset. precatus autẽ & ĳs, qui iam credidissent, incrementũ ad perfectionẽ, & incredulis conuersionem, ita (tandem) ex uita humana ad Deum migrat, obtestatus necessarios suos, ne peculiarem sibi locum sepulturæ cõpararent. Nã si uiuus nullius loci dominus uocari uoluisset, sed in alienis tãq; inquilinus et peregrinus habitans uitã transegisset, ne post mortem quidem prorsus inquilinatum sibi dedecori fore putare: sed insequenti, inquit, seculo fama prodatur, q̃ Gregorius nec uiuens quidẽ ab aliquo loco cognominatus sit, & post mortẽ alienorũ locorũ fuerit inquilinus, quum ab omni terrena possessione sese abstinuisset, adeò ut ne sepeliri quidẽ in proprio loco sustinuerit: solã eñ sibi illã possessionẽ pretiosam & expetendã putasse, q̃ fraudis & auaritiæ uestigiũ in sese nõ admittit. Cæterùm quòd uniuersa repentè natio à Grecanica uanitate ad agnitionẽ ueritatis traducta est, admiretur quidem quicunq; hoc scriptũ leget: nemo uerò fidem detrahat, sed ad dispositionẽ atq; consilium respiciat, quo tanta mutatio facta est eorum, qui à mendacio ad ueritatẽ traducti sunt. Nam quòd in primis sacerdotĳ eius tempori bus accidit, quod ad reliqua miracula festinans oratio pretermisit, nunc repetitum atq; resumptum exponam. Feriæ quædã publicæ & uniuersales erant in urbe, dæmoni cuidam domestico, patrio quodam ritu ac more solenni celebrari consuetæ. ad quas unà cum urbanis celebrandas uniuersa propemodum gens ex tota ea regione confluebat: atq; eorum, qui concurrerant, theatrum plenum erat, & eorum, qui postremi affluxerant, multitudo subsellĳs undiq; superfundebatur. atq; omnibus ad spectacula atq; acroamata orchestrã intueri cupientibus: plena scena tumultus & trepidationis irrita præstigiatorib. mirabiliũq; spectaculorũ artificib. ostentatio erat, tumultu sese mutuo constipantiũ non modò oblectationẽ musicę impediente, sed ne circulatorib. quidem & præstigiatorib. suas artes ostentandi tempus concedente. Tum uerò communis ab omni multitudine erumpit uox dæmonem cui diem festum agebant, implorantium, & ab illo sibi laxitatem fieri petentium. Posteaquam autem omnibus simul loquentibus

Τόπων in antiquo: τάφων, in cæteris.

Ἐπαζρυούντων, est in antiquo: in cæteris ἐπιῤῥεόντων.

quentibus in altum uox tollebatur, ac totius ciuitatis ueluti unius oris ser mo esse uidebatur. quo hæ preces dæmoni adhibebantur: (erat aũt preca tio, ut ipsa uerba eius audiantur: Iupiter fac nobis locũ:) audito sanè ma⸗ gnus ille uir sono nominatim inuocantium dæmonẽ, à quo laxitatẽ ciuita ti fieri petebant, quodã ex astantibus ad eos misso, laxitatẽ ait ipsis mox da tum iri maiorem, quàm optarent. Hac aũt ab eo uoce tanquam tristi quadã senten tia prolata, pestilentia frequentẽ illum ferias agentium & ludos celebran⸗ tium conuentũ excipit, ac statim tripudiantium choris lamentatio misce⸗ batur, adeò ut in luctus & calamitates eis uoluptates conuerterentur, quũ pro plausibus & cantu tibiarum aliæ super alias næniæ cantusque lugubres urbem passim inuasissent. Quum enim semel morbus homines inuasisset, opinione citius propagabatur atque serpebat, ignis in modum domos de⸗ pascens, adeò ut ædes quidẽ sacræ, quò spe sanationis atque remedij confu giebant, ijs, qui morbo peribãt, repletæ: fontes uerò, aquæductus scaturi⸗ ginesque ac putei corũ, quos atrocitate morbi sitis exurebat, referti essent. in quib. aqua morbi incendium restinguere non ualebat, qui semel mor⸗ bo correpti essent, perinde post aquã sumptã, atque antequam eam sumpsissent affectis: multi item ultrò transirent ad sepulchra, eò quòd superstites sepe⸗ liendis mortuis non amplius sufficerent: nec inopinatò malum homines inuaderet: sed si spectrũ quoddã ad eas ædeis, quib. pernicies imminebat, accederet, ita certum exitiũ subsequeretur. Vt igitur caussa morbi omnib. patefacta est, nempè quòd dæmon ab ipsis inuocatus malè stultorum ac miserorum preces impleret, qui hanc, quæ morbũ consequuta esset, laxita tem in urbe efficeret: magno isti uiro supplices fiunt orantes, ut per eum, quẽ ipse Deum agnosceret ac prædicaret, quũ solum reuera Deum esse, & in omneis imperium habere confiterentur, mali impetũ sisteret & inhibe⸗ ret. Nã quũ spectrũ illud ante futurã pestẽ alicui domui appareret, ac prò tinus desperationẽ uitæ habitatorib. inijceret, una periclitantibus salutis ratio erat, si illas ædes magnus Gregorius ingrederetur, ac per preces mor bũ, qui domũ inuasisset, repelleret ac summoueret. Quũ aũt celeriter per eos, qui primi ea ratione seruati erãt, ad omneis fama permanasset, omnia, quæ prius uanitate atque stultitia adducti curabãt, omittebantur, oracula, sacri ficia piacularia, in delubris simulachrorũ cõmoratio, omnib. magnum sa⸗ cerdotẽ intuentib. & unoquoque eum ad se totius familiæ suæ seruãdæ gra tia allicientc. Mercedẽ aũt ab ijs, qui seruabantur, salutẽ animarũ cõseque batur. Quũ enĩ eiusmodi experimento pietas sacerdotis patefieret, nõ am plius differendũ censebãt, quin mysteriũ approbarẽt, qui per opera uirtu tẽ fidei cognoscebãt. Adeo illis hominib. sanitate morbus ualidior erat.[a] Qui enĩ in sanitate ad approbationẽ mysterij rationib. infirmi essent, cor⸗ porali morbo ad fidẽ conualuerunt. Atque ita simulachrorũ cultus errore deprehenso, oẽs ad nomen Christi traducebãtur. pars urgente morbo ad ueritatẽ quasi manu ducti, pars etiã fidẽ in Christũ quasi munimentũ, quo tuti essent, aduersus pestẽ obijciẽtes. Sunt aut etiã alia magni Gregorij mi racula, quæ memoria usque adhuc tenentur. ea nos incredulis auribus par⸗ centes, ne offendantur qui propter amplitudinem earum rerum, quæ me⸗ morantur, ueritatem mendacium esse putant, scriptis non adiecimus.

[a] Οἱ γὰρ est in antiquo, ὅσοι γὰρ, in cæteris, & item in antiquo deest, τοσοῦτον quæ dictio respondet ad ὅσοι, uerbũ ἴσασι deest in antiquo, ut sit peruacuum. In antiquo est ἐπιγινώσκοντες: ἐπιγινώσκοντες in cæteris.

EIVS⸗

EIVSDEM ORATIO CCNTINENS LAVDES SANCTI VIRI AC MAGNI MARTYRIS THEODORI.

os, qui populus Christi, qui grex sanctus ac regale estis sacerdotium, qui undiq; & ex urbibus & ex agris cateruatim confluxistis, unde signo itineris accepto ad hunc sacrũ locũ uenistis? quis uobis huc ueniendi adeò feriam ac quasi prestitutã necessitatẽ imposuit? idq; tempore hyberno, quo tempore & à bello quies est, & miles armaturam amouet, & nauta gubernaculum supra flumẽ ponit, & agricola aratores boues in presepio curans quiescit? an palàm est quòd sanctus martyr ex militaribus ordinibus & tuba cecinit, & multos ex diuersis regionibus excitatos ad suæ requietis locum ad sedem uocauit, non ad bellicum instruens apparatũ, sed ad dulcem ac maximè Christianos utiq; decentem pacem cogens? Hic enim, ut credimus, etiam anno præterito Barbaricã tempestatem sedauit, & horrendum ferorum & immanium Scytharum bellum inhibuit atq; repressit, terribilem atq; formidabilẽ illis, iam uisis et appropinquãtib. obuibrãs non galeam trinis cristis & conis insignẽ, neq; gladium bene acutũ, & ad solem resplendentẽ, sed malorũ propulsatricẽ & omnipotentẽ crucẽ Christi, pro qua & ipse mortẽ perpessus hanc gloriã acquisiuit. Ac mihi deinceps animũ attendentes cõsiderate, qui huius puri cultus ministri ac martyrum studiosi estis, quanta res sit iustus, quamq; multas consequatur remunerationes (de ijs loquor remunerationibus, quæ in mundo, & apud nos præstantur. nam earũ, quæ uisum effugiunt, magnificentiæ nemo satis idoneus æstimator est:) & cognito pietatis fructu, imitamini consiliũ, & adspirate ad animũ & uoluntatẽ eorũ, qui ita præ cæteris honorãtur, atq; concupiscite & affectate ea præmia, quæ Christus athletis pro merito cuiusq; distribuit. Atq; in præsentia si placet cessante futurorum bonorum fructu, quem bona spes iustis in illud reijcit tempus, quo rerum in uita nostra actarum iudex aduenerit, præsentem sanctorum statum inspiciamus, quàm præclarus magnificusq; sit. Nam anima quidem ex quo sublimis abijt, in suo loco acquiescit, & corpore soluta cum sui similibus unà uiuit: corpus uerò uenerandum & immaculatum illius instrumẽtum, quod suis uitijs & affectibus illius inhabitantis incorruptibilitatem non læsit, cum multo honore & cultu compositum atq; ornatum in augusto sacroq; loco situm est: quod ueluti res chara magnique æstimata atque recondita in tempus regenerationis reseruatur, multis singularibus & eximijs rebus præditum, propter quas ad alia corpora, quæ communi ac uulgari morte dissoluta sunt, ne comparandum quidem est, idq; in simili materia naturæ. Nam cæteræ quidem reliquiæ etiam abominabiles plerisq; sunt: ac nemo lubenter sepulchrũ præterit, aut si ex inopinato apertũ offendit, deformitate nimirũ earum rerũ, quæ inibi iacent, faciẽ aperiens omni iniucunditate repletus, & humanæ naturæ conditioni grauiter ingemiscẽs pretercurrit. Quòd si uenerit ad aliquẽ locum similẽ huic, ubi hodie noster conuentus habetur, ubi memoria iusti, sanctæq; reliquiæ sunt: primũ quidẽ earũ rerũ magnifi-

magnificētia,quas uidet, oblectatur,dum ædē ut tēplum Dei & magnitudine structuræ,& adiecti ornatus decore splēdidè elaboratū intuetur,ubi & faber in animaliū figurā lignū formauit, & latomus ad argēti leuitatem crustas lapideas expoliuit, induxit aūt etiā pictor flores artis in imagine depictos,fortia facta martyris, repugnātias, cruciatus, efferatas & immanes tyrānorū formas, impetus uiolentos,flammeū illū fornacē,beatissimā cōsummationē athletæ certaminū præsidis Christi humanæ formæ effigiē, omnia nobis tanq̃ in libro quodā,qui linguarū interpretatiōes cōtineat, coloribus artificiosè depingēs certamina atq; labores martyris nobis expressit,ac tanq̃ pratū amœnū & floridū tēplum exornauit. solet eñ etiā pictura tacēs in pariete loqui,maximeq; prodesse:lapillorū item cōcinnator historiæ par opus in pauimento,quod pedibus calcatur,effecit.his igitur arte laboratis operib.q̃ sensui exposita sunt,ubi oculos oblectauit,cupit deinceps etiā ipsi cōditorio appropinquare, sanctificationē ac benedictionē cōtrectationē eius esse credens. q̃ si quis etiā puluerē,quo cōditoriū, ubi martyris corpus quiescit,obsitū est,auferre permittat, pro munere puluis accipitur,ac tanq̃ res magni pretij condenda terra colligitur. Nā ipsas attingere reliquias, si quādo aliqua eiusmodi prospera fortuna cōtingat,ut id facere liceat, q̃ id sit multū desiderādū & optandū, ac summarū precū donū,sciunt experti,et eius desiderij cōpotes facti. Quasi corpus eñ per se uiuens & florens,qui intuetur,amplectuntur oculis,ori,auribus,omnibus sensuū instrumentis adhibētes.deinde officij & affectionis lachrymas martyri quasi integer esset & appareret,superfundentes,ut pro ipsis deprecator intercedat,supplices preces afferūt tanq̃ satellitē Dei orātes, quasi accipiētē dona quū uelit,inuocātes.Ex his omnib.ó popule pie,discite, q̃ preciosa ac honorata corā dño sit mors sanctorū eius.Nā unū quidē et idē corpus omniū hominū est:ex una massa cōflatū.Verùm id,quod simplici morte dissolutū est,ut res quælibet uilis proijcitur. At quod martyrij affectione gratiosum effectū est,ita est amabile,iucundū,& à multis desideratum & expeditū,ut superior oratio demonstrauit. Quocirca propter ea, quæ apparēt,ijs,q̃ uisum effugiunt,propter experimentū earū rerum, quæ in mundo uisuntur,futurarum rerum promissioni credamus. Nam multi qui uentrem & uanam gloriam,& has mundanas paleas omnibus rebus anteferunt, nihil putant esse futurum : sed cum uitæ fine terminari omnia arbitrantur. Verùm qui ita sentis ex paruis magna disce:ex umbris principales formas,quales eæ sint,intellige. cui regū talis honor habetur? Quis ex ijs,qui supra modum inter homines excellere uisi sunt, tali memoria celebratur? Quis imperatorum,qui urbes munitas ceperunt, nationes innumeras subegerunt, adeò decantatus & fama celebratus est, ut hic miles pauper, modò conscriptus & tyro : quem Paulus armauit, quem angeli ad certamen unxerunt, quem Christus coronauit? Enimuerò quoniam oratione propè ad certamina atque labores martyris accessi,age communibus relictis peculiarem sancti sermonem instituamus. est eñ suum cuique gratum & acceptum. Patria igitur præclaro ac strenuo huic uiro est ea regio, quæ ad solem spectat orientem. nam etiam hic, sicuti Iob, ex

partibus

partibus orientalibus nobilis est. quumq́ patriam cum illo communē haberet, eiusdem imitatio morum ingenijq́ ei non defuit. nunc uerò quilibet martyr totius soli subiectæ regionis ciuis uniuerso terrarum orbi cōmunis est. sumptus autem illinc ad armatos ordines militares, quū duces militum eos hic in hybernis collocassent, ita cum ea legione, in quā cōscriptus erat, ad nostrā regionē transiuit. Bello aūt repente moto nō ex incursione Barbarorū, sed ex lege Satanica decretoq́ quo Deus oppugnaretur: (quicunq́ enim Christianus esset, impio scripto exagitabatur, & ad mortem ducebatur:) tunc nimirum tunc hic ter quaterq́ beatus Theodorus, quòd insigni pietate præditus esset, fidemq́ in Christum ubiq́ circūferret propemodum in fronte confessionē inscriptā gerens, non iam amplius uirtute tyro modò conscriptus erat, neq́ rei bellicæ et pugnæ rudis: sed animo strenuus, fortiter sese periculis obijciens non remissus & languidus, non trepidans, non formidans & metu fractus, non uerbum minus liberum proferens. Vt enim præses & tribunus in unum conuenerūt, sicut olim Herodes & Pilatus, atq́ consedit scelestum & improbum illud concilium, seruum crucifixi simili ratione atq́ domino eius acciderat, ad iudicium sistunt. ac dic, inquiunt, unde tibi innata audacia atq́ temeritas, q̄ aduersus legē Imperatoris contumax es? nec te tremens Domini iussis submittis? neu quemadmdum placet ijs, qui rerum potiuntur, adoras? Maximianus em̄ cum consorte tunc imperiū tenebat. Ille uultu cōfirmato atque imperterrito animo, sitū & acutū dictis adiecit responsum: Deos quidem nescio (neq́ enim reuera sunt.) Vos autem erratis, qui dæmonas fallaces & impostores Dei appellatione honoratis. mihi uerò Deus est Christus, Dei unigenitus filius. pro pietate igitur atq́ confessione illius, & qui uulnerat, incidat: & qui uerberat, laceret: & qui cremat, flāmā admoueat: & qui his uocibus meis offenditur, linguam eximat. per singula enim mēbra corpus creatori patientiam debet. Fracti sunt his uerbis tyranni: ac primum impetum uiri fortis non sustinuerunt, adolescētem uidentes ad passionem exultantē, ac ueluti suauē potum mortē appetentē. Vt aūt illi paulisper cunctabantur hęsitantes ac deliberantes quid facto opus esset: unus quidam ex ijs, qui ordines ducebant, miles, qui sibi lepidus & urbanus esse uidebatur simul respōsum martyris irridēs: Est ne, inquit, ô Theodore, filius tuo Deo? & generat ille carnis affectibus, ut homo obnoxius? Humano quidem more affectibus carnis obnoxius meus, inquit, Deus non generauit: uerùm & filium confiteor, & natiuitatē esse dico, quæ Deū deceat. tu uerò, ô miser & imperite, quod ad sensum & rationem attinet: an non erubescis, ac pudore uultū demittis, qui etiam fœminā Deam confiteris, & ut matrē duodecim liberorū eandem adoras, fœcundā quandā leporum suum'ue modo dæmona, quæ facilè & concipiat & partum edat? Quum aūt hoc modo duplicē sanctus irrisionē simulachrorū cultori respōsuisset humanitatis & clementiæ specie ficta tyranni, Exiguū, inquiunt, ad considerandum insanienti tempus concedatur. fortasse per otium re secum perpensa atq́ deliberata mutabitur in melius. Insaniam enim dementes sanitatem mentis uocabant: alienationem uerò mentis & uecordiam, pietatem.

pietatem.quemadmodum fit, quum ebrij suam affectionem sobrijs obij-ciunt. At homo pius Christiq; miles dato sibi spatio ad forte ac uirile faci-nus abutitur. Quodnam autem id fuerit, tempus est uobis cum lętitia nar rationem accipiendi. Ei quę fabulis celebratur, matri Deûm templum erat in metropoli Amasea, quod illi, qui tunc errabant inibi alicubi circa ripas amnis uanitate adducti extruxerant. hoc iste uir strenuus in tempore datę sibi securitatis captata occasione, & aura secunda incensum cōcremauit, re ipsa responsum, quod post deliberationē prorsus expectabāt impijs atq; scelestis dans. Quum ea res celeriter omnibus patefieret: (quippe in urbe media clarissimus ignis accensus erat:) nō occultabat audax inceptū, neq; laborabat, ut hoc ab se factum lateret, sed palàm ac uehementer quidē si-gnificabat sese propter præclarum facinus & rem bene gestā exultare & efferri, atq; tumultu impiorum, quo templi atq; statuæ nomine dolentes perturbabātur, supra modum gaudere. quāq; etiā magistratibus indicatū est, q; ipse suis manibus incendium fecisset. ac rursus iudicium priori ter-ribilius, ut nimirum etiam par erat, quum tanta res, quę exacerbaret & ir-ritaret eos, incidisset. Atq; illi quidē in iudiciale tribunal ascēderūt: Theo-dorus uerò in medio eorū (erat) magna loquendi libertate utens, in statu caussam dicentis magistratus confidentia pręditus, quū interrogaretur ce leritate confessionis interrogationem anteuertens. Posteaq; aūt & imper territus erat, & ad nihil eorum, quæ grauia atq; aspera cum minis ei osten-tabantur supplicia, se submitteret, & confidentius loqui desineret, in con-trariam rationem mutati sunt, ac benignè cum eo sermocinātes promissis iustum subtrahere tentabāt. Et scito, inquiunt, quòd si consilium nostrum obedienter admittere uolueris, protinus te ex obscuro nobilem, ex humi-li despectoq; & inglorio honoratū efficiemus: ac tibi pōtificatus dignita-tem promittimus. Vt autem pontificiā dignitatem nominari audiuit, ter quaterq; beatus ille, quum diu multumq; irrisisset (tandem) dixit: Ego e-tiam sacerdotes simulachrorum ærumnosos esse iudico, & ut uanæ actio-nis ministros miseror: pontificum uerò multo magis me & miseret, & ab-ominor eosdem. inter malos enim qui maior est, ac primum locum tenet, miserior est. ut inter iniustos, iniustior: ut inter homicidas, qui crudelitate cæteros præcedit: ut inter lasciuos & libidinosos, qui petulātior atq; pro teruior est, ac propterea perniciosa promittendi dehinc finem facite non enim, heus uos animaduertitis, neq; sentitis caput & summum malorum mihi promittētes. at ei, qui piè ac rectè uiuere statuit, præstat in domo Do mini abiectum esse, q; habitare in tabernaculis peccatorum. Me etiam Im-peratorum horum, quorum legem iniquam continenter recitatis, miseret, quòd quum per se satis magna inter homines dignitate ob regium impe-rium prædití sint, pontificis appellationem sibi sumpserunt, & lugubri obscuraq; purpura huius dignitatis nomine induuntur, ad imitationem infelicium pontificum, in dignitate splendida atq; illustri, triste & inamœ num gestantes indumentum. nonnunq; autem impuro altari appropin-quantes pro Imperatoribus coqui fiunt aues occidētes, & miserorū peco-rum uiscera rimantes ac perscrutantes, & spurcitie sanguinis tanq; macel-

larij quidam lanij carnium uenditores uestem fœdantes. Post has iusti i-
stius uoces ne fictam quidem & assimulatam iam amplius benignitatem
magistratus præ se ferebant: sed & impijssimũ aduersus Deos uocantes,
preterea in Imperatores quoq; contumeliosum & maledicũ, primùm qui
dem in ligno ad torquendos homines parato suspẽsum corpus lacerabãt.
ille uerò lictoribus uehementer in opere occupatis, constans erat, nihilq;
Psal. 33. de pristina animi magnitudine remittebat, ac uersum ex libro psalmorum
tormẽtis accincbat: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus
eius in ore meo. Atq; illi quidem carnes cædendo diminuebant: hic uerò,
quasi alius quis pœnam subiret, psallebat. hoc modo punitum carcer exce
pit, ac rursus illic miracula circa sanctum edebantur. ac noctu uox multitu
dinis psallentium audiebatur, & facum allucentium, ut in nocturna peruigi
latione, splendor ab ijs, qui foris erant, conspiciebatur, adeò ut etiam carce
ris custos insolita atq; admirabili uisione & auditione turbatus insiliret in
domunculam, & neminem inueniret præter martyrẽ quiescentẽ, & cæte-
ros uinctos dormientes. Posteaq; aũt quum multa fierent ac tentarentur
in eo ad confessionẽ & pietatẽ obfirmatus erat, prolata est in eum sentẽtia
condemnatoria. & igni confici & consummari iussus, ipse quidem præcla
ro ac beato itinere abijt ad Deum. nobis uerò memoriam certaminis pro
doctrina reliquit, populos congregans, ecclesiam erudiens, dæmonas ar-
cens & fugans, angelos pacificos reducens, rogans à Deo pro nobis uti-
lia, uariorum morborum medicinæ officinã hunc locum efficiens, portũ
a Εὐθηνούμενον est in tertio exemplari, atq; ita lego. eorum qui afflictionum tempestatibus iactantur, pauperum [a] abundans
& copiosum ærarium, uiatorum quietum diuersorium, locum celebrem
conuentus ac dies festos cõtinenter agentium. Etsi eñ anniuersarijs ferijs
hunc diem celebramus: at nunq; cessat studiosè aduenientium multitudo.
ac formicarum similitudinem seruat ea, quę huc pertinet uia publica, quũ
alij quidẽ ascendant, alij uerò uenientibus cedant. Ac nos quidẽ, ô beate,
benignitate creatoris anniuersariam circuli uicissitudinẽ assequuti coegi-
mus tibi publicum conuentum, sacrum, inquam, martyribus addictũ & a-
micũ cœtum & communẽ Dominũ adorantes, & tuorũ certaminũ uicto
riæ cõmemorationẽ peragentes. tu uerò huc iam ades ad nos, ubicũq; tan
dem fueris, ut diei festo præsis. uocantẽ eñ te contrà uocamus: ac siue in
sublimi æthere habitas, siue per cœlestẽ aliquẽ circulũ uersaris, aut in cho-
ros angelorũ coaptatus Domino adsciscis, aut cum uirtutib. & potestati-
bus, ut seruus fidelis adorationis officio fungeris parumper ab ijs officijs
uocationẽ deprecans ueni ad hos, qui te honorãt, inuisibilis amicus: co-
gnosce ac uise ferias, quæ celebrantur, ut gratiarum aduersus Deum con-
duplices actionẽ, qui pro una passione, et una pia cõfessione tot tibi remu
nerationes largitus est: ac læteris ob sanguinẽ effusum, & ignis cruciatus
toleratos. Quot eñ tunc supplicij spectatores populos habebas, tot nunc
habes honoris ministros. Multorum beneficiorũ indigemus, intercede ac
deprecare pro patria apud communẽ regẽ & dominũ: nã patria martyris
est etiã locus passionis. ciues item & fratres & cognati, qui & habẽt cum
& tuentur, & ornãt atq; honorãt. timemus afflictiones: expectamus peri-
cula

cula.nō longè absunt scelesti Scythæ bellum aduersum nos parturientes. ut miles propugna (pro nobis) ut martyr pro conseruis utere libertate loquendi. Etiamsi superasti seculum: at nosti affectus & usus necessitatesq́; humanæ conditionis. pete pacem, ut hi publici conuentus nō desinant: ne debacchetur atq; grassetur aduersus tēpla altaria'ue rabiosus & sceleratus Barbarus: ne cōculcet sancta profanus & impius. Nos em̄ etiā, q́ incolumes & integri cōseruati sumus, tibi beneficiū acceptū referimus. Petimus aūt etiam futuri temporis præsidium atq; securitatē. Quòd si maiori etiam opus fuerit aduocatione ac deprecatione, fratrum tuorum martyrum coge chorum: & cum omnibus unà deprecare. multorum iustorum preces, multitudinum ac populorum peccata luant. admone Petrum: excita Paulum, Iohannem item theologum ac discipulum dilectum, ut pro ecclesijs, quas cōstituerunt, soliciti sint, pro quibus catenas gestauerunt, pro quib. pericula ac mortes tulerūt, ne simulachrorum cultor aduersum nos caput tollat: ne hæreses sicut spinæ uineæ succrescant: ne zizanium editum suffocet triticum. nequa petra ueri roris pinguedine carens aduersum nos existat, & sermonis ac uerbi fertilitatis uim radicis expertem efficiat: sed uirtute tuæ sociorumq́; tuorum deprecationis, ô uir admirande atq; inter martyres eminens & excellens Christianorū respublica campus segetum reddatur, qui cāpus ad finē usq; maneat in pingui fertiliq; aruo fidei in Christum, semper fructum edens æternæ uitæ, quæ contingit per Christum Iesum Dominum nostrum. cum quo patri simul & spiritui sancto gloria, imperium & honor nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

EIVSDEM ORATIO HABITA IN FVNERE MAGNI MELETII EPISCOPI ANTIOCHIAE.

AVXIT nobis numerum apostolorū nouus apostolus, qui cooptatus est in ordinem apostolorum. traxerunt enim sancti ad se moribus consimilem, athletam, athletæ: coronatū, coronati: animo castum, corde puri: præconem sermonis, ministri sermonis. Verùm pater quidem noster apostolici contubernij, & ad Christum resolutionis nomine beatus habēdus est: nos uerò miserabiles. Orbitas enim præmatura non finit, ut eo nomine beatos nos dicamus, quòd tam bonum & commodum patrem nacti eramus. Illi melius erat per resolutionem esse cum Christo: at nobis acerbum & molestum paterno præsidio patrocinioq́; carere. Ecce enim tempus consilij est, & consilium dare, solitus tacet. bellum nos circunstat, bellum hæreticum: & qui ducem se præbeat, nobis non est. Laborat infirmitatibus commune corpus ecclesiæ. & medicū nō inuenimus. Videte quo loco sint res nostræ. uellem si quo modo fieri posset, confirmata mea debilitate unà cum magnitudine calamitatis ascendere, & aliquā rumpere uocem, quæ incommodo responderet: quemadmodum isti uiri egregij fecerunt, qui magna uoce calamitatem amissi patris deplorauerūt. Sed quid agam? qui cogam

linguā ad inferuiendū orationi tanq̄ graui uinculo, calamitate impeditā? quō aperiā os taciturnitate atq; filētio captū? qua ratione emittā uocem in cōmiserationes & lamētatiōes ex cōsuetudine prolabentē? quo pacto ani mi oculis sufpiciā, qui caligine calamitatis circūfusus fum? Quis mihi hac dēfa atq; obscura tristitię nebula discussa, rursus ex serenitate clarū pacis ra diū exhibebit? ūn uerò radius etiā elucefcet, quū ftella nobis occiderit? O' malā noctē obscurā, q̄ ortū luminis nō fperat. cōtrario modo à nobis in hoc loco et nūc uerba fiūt, & nuper facta funt? Tūc tanq̄ in nuptijs tripu diabamus & choreas ducebamus: nunc miserabiliter lugentes ingemiści mus. tūc nuptiale, nūc sepulchrale carmen canimus. Meministis eīm illius diei, quū in nuptijs spiritualib. pręclaro sponso uirginē domū deducentes cōuiuio uos excepimus, et uerborū sponfalia munera pro uirib. nostris in tulimus gaudio afficientes inuicē & gaudentes. Verùm nunc in luctū no bis gaudiū conuersum eft, ac lætitię amictus faccus euafit. An forsitan reti cere calamitatē, atq; filentio intus concludere mœrorē oportebat, ne mo lestia filios thalami sponfalis afficiamus, quū nō habeamus lautū ac splen didum nuptiale indumentum, fed atrum ac pullum orationis habitum af feramus? Posteaq̄ enim pręclarus sponfus à nobis difcefsit, luctu repentè atrati fumus, nec licet more folito festiuū & iucundū inferre fermonē, quū qua ornabamur stola, nos inuidia spoliarit. Pleni bonorum ad uos acces simus: nudi ac pauperes à uobis recedimus: erectā supra caput largo lumi ne resplendentē facē habebamus: hāc extinctā, in fumū & cinerē dissipato splendore reportamus. Habuimus magnū illū thefaurū in uafe testaceo: fed thesaurus quidē amotus eft: uas aūt testaceū ab opib. uacuū ab ijs, qui dederāt, referuatur. Quid dicemus qui emifimus? quid refpōdebūt à quib. repetitur: O' malū naufragiū. quomō in medio portu spei nostræ naufra giū fecimus? quō innumeris mercib. onusta nauis cū ipso onere demersa nos olim diuites nudos destituit? ubi splēdidū illud uelū, quod spiritu san cto femper dirigebatur? ubi tutū ac firmū animarū nostrarū gubernacu lum: quo tēpestates maximas hæreticas nullo accepto incōmodo prætet uehebamur? ubi immobilis et firma fententiæ iudicijq; anchora: qua cum fumma securitate post labores acquiescebamus? Vbi bonus ille guberna tor, qui ad superum scopulū nauigium dirigebat. Verùm modica funt ea, quę acciderunt, ac nequicq̄ conqueror? an potius calamitatē querēdo nō assequor, etiā si supra modū dicendo uocē intendā? Cōmodate nobis, fra tres, cōmodate ex cōdolētia lachrymas profusas. etenim quādo uos lęta bamini, nos lętitię ueftrę focij eramus. Proinde reddite nobis prauā istā of ficij uicifsitudinē. Gaudendū unà cū gaudentib. hoc nos fecimus. flendū cū flētibus. hoc uos inuicē reddite. Lachrymatus eft olim externus populus, quo tēpore patriarcha Iacob diem fuū obierat, & alienā calamitatē fuā esse duxit, quū parentē ex Aegypto liberi illius transportātes uulgò oēs nullo uel fexus uel ętatis habito discrimine, cafum eius in regiōe aliena deplora bant, dies triginta totidemq; noctes luctum ac lamētationem illius amif fi nomine cōtinuantes. Vos qui fratres & populares eftis imitamini alie nigenas & externos. Communes tunc erant peregrinorū indigenarumq; lachrymæ:

lachrymæ.communes sint etiam nunc: quoniam etiam calamitas communis est. Videte hosce patriarchas. omnes isti filij nostri Iacobi sunt.ex libera procreati omnes. nemo spurius & illegitimus,nemo subdititius. Neq; enim illi fas erat ingenuitati fidei seruilem inserere cognationem. Ergo etiam noster ille parens propterea quòd patris nostri pater erat. Audistis paulo antè ex Ephraim & Manasse, qualia quamq; multa de patre narrarent,adeò ut miracula oratio assequi nō posset.Date mihi quoq;,ut de his rebus dicā. Etenim nullo periculo deinceps beatitudines exponere licet: nec inuidiam metuo.quonam enim me malo maiore afficiet? Proinde cognoscite qui uir sit, generosus & nobilis ab ortu solis; inculpatus, iustus, uerax,pius & religiosus,abstinens ab omni malo facinore. Non ēm utiq; inuidebit magnus ille Iob,si ijs testimonijs, quæ de ipso feruntur, etiam imitator illius ornetur. Sed quæ omneis res præclaras intuetur inuidia, etiam nostrum bonum acerbo oculo contuita est: ac quæ per orbē terrarū obambulat,etiam per nos ambulauit, latum uestigium afflictionis rebus secundis nostris infixum relinquens.non boū & ouium greges disperdidit (nisi si quis utiq; secundū mysticū sensum gregē ad ecclesiā traducat.) Verùm non in his nobis inuidia damnum dedit: neq; in asinis & camelis noxiā cōmisit: neq; uulnerata carne sensus acerbo dolore affecit, sed ipsos nos capite priuauit.cum capite aūt unà adempta sunt honorata ac dignitate pręstantia sensuum nostrorum instrumenta.nō amplius est oculus, qui cœlestia contueatur:neq; aures,quæ diuinā uocē excipiant: neq; lingua illa purum ueritatis donarium. Vbi dulcis illa oculorū serenitas? ubi iucundus ille ac lepidus in labijs risus? ubi comis illa & ad salutandū facilis dextera, quæ unà cum oris benedictione digitos intētare solebat? Prouehor aūt,sicut in scena ad resuscitandū et redintegrādū calamitatē. Misereor tui, ô ecclesia te alloquor, ô ciuitas Antiochi. miseret me tui repentinæ ac subitę huius mutatiōis nomine.ut adēptus est decor? ut detractus est ornatus? ut repentè flos defluxit? planè gramē exaruit,& flos decidit. Quis oculus malus? quæ fascinatrix inuidia mala in ecclesiā illa debacchata atq; grassata est? quæ quib.cōmutauit? defecit fons.exaruit amnis.rursus in sanguinē aqua cōuersa est. O' infelicē nuntiū illū, quo calamitas ecclesiæ indicabitur? Quis filijs dicet,q̄ parentib. orbati ac destituti sint? quis renuntiabit sponsæ,quòd uidua facta sit? O' mala.quid emiserunt? & quid recipiunt? Arcam produxerunt,& loculum recipiunt. Arca,fratres,homo ille Dei erat,arca continens in se diuina mysteria.illa urna aurea plena mannę diuinę,plena cœlestium deliciarum. in illa tabulæ testamenti,in tabulis cordis spiritu Dei uiuentis,non atramento inscriptæ.(Neq; enim illi puritati cordis caliginosus & ater intellectus inustus & impressus erat.) in illa columnæ:bases & sustentamenta,capitella:thuribulum: candelabrum: propitiatorium, pelues:ad aditus obtensa uela atq; aulæa:in illa, uirga sacerdotij, quæ in manibus illius germinauit.& si quid aliud arcā in se habuisse audimus,omnia animo uiri continebātur.Sed pro illis quid? Sileat oratio. Sindones mūdæ,& panni serici:unguentorū & aromatū largitas & abundantia,liberalitas mulieris,& ornatæ & honestæ. Dicetur enim,ut etiam hæc

Gen. 49.

Iob. 1.

ei testimonio sint, quæ erga sacerdotem fecit, quum alabastrum unguenti largiter in caput sacerdotis effudit. Sed quod in his seruatur, quid? ossa mortua, quæ & ante mortẽ mortalitatẽ, meditata erant: molesta calamitatum nostrarum monumenta. O' qualis uox rursus in Rama audietur? Rachel deflens non filios suos, sed uirum suum, & non admittens cõsolationem. Omittite qui consolamini, omittite, ne præualeatis & obtineatis, ut consolemini. grauiter ferat, & lugeat uidua. sentiat damnum, quod fecit. quanquam non imperita discessionis est, ut quæ iam antea in laboribus certaminibusq; athletæ solitudinem ac destitutionem ferre assuefacta sit. Meministis omnino quemadmodum uobis ante hanc nostram habita oratio labores atq; certamina uiri exposuit, quod quũ per omnia sanctam Trinitatẽ honoraret, etiam in numero certaminum honorẽ cõseruauerit, ut qui in tribus tentationum incursionibus decertauerit. Audiuistis continuationẽ, contextũ & seriem laborum, qualis in primis, qualis in medijs, qualis esset in postremis. Superuacuã iudico [a] repetitionẽ benedictorum. sed tantum dicere fortasse nõ intẽpestiuum fuerit. Quũ primùm bene morata ac modesta illa ecclesia uirum uidit, uidit faciem ad imaginẽ Dei ucrè formatam: uidit dilectionem fontis modo scaturientẽ: uidit gratiam labijs circumfusam, animi demissionis summum gradum: post quem amplius quicq; cogitari non potest: uidit mansuetudinem atq; clementiam, qualis in Dauide fuit: qualis in Solomone, intelligentiam atq; prudentiam: qualis in Moyse, bonitatem: qualis in Samuele, perfectionem: qualis in Iosepho, continẽtiam pudicitiamq;: qualis in Daniele sapientiam: quemadmodum magnus Helias, zelo fidei præditum: sicut sublimis Ioannes, integritate corporis ornatũ: sicuti Paulus in exuperabili prǽditũ dilectione: uidit tot bonorum circa unam animam concursum: amore beato uulnerata est, casto bonoq; sponsum suum amore atq; beneuolẽtia prosequuta dilexit. sed priusquam cupiditatem expleret, anteq; desideriũ recrearet, atq; sedaret, etiamnunc amoris ui feruens, tentationibus athletã ad certamina uocantibus, sola relicta est. atq; ille quidã in certaminibus pro pietate susceptis desudabat: hæc uerò durabat in castitate matrimonium cõseruans. Iam multum temporis intercesserat quum quidam adulterandi animo immaculatum lectum coniugalẽ aggreditur. sed sponsa non poterat corrumpi, ac denuò reditus, & rursus exilium: idq; tertium accidit, donec hæretica caligine discussa Dominus, & radio pacis admoto, requietis aliquã à diuturnis laborib. spem fecit. sed posteaq; se mutuò rursus uiderũt, & castus amor spiritualesq; animi oblectationes renouatæ sunt: ac rursus desideriũ accensum est: statim perceptionẽ uoluptatis hæc ultima peregrinatio dirimit & interrũpit. Venit ut uos tãq; sponsam ornaret, & nuptias instrueret, nec id frustra suscepit. præclaro coniugio benedictionis coronas imposuit. imitatus est Dominum, ut in Canan Galilææ Dominus, ita etiam hic imitator Christi. Iudaicas eñ hydrias hæretica aqua repletas, uirtute fidei immutata natura, uini integri & incorrupti plenas fecit, sæpè dulci sua uoce largiter affusa gratia sobrium in uobis cratera statuit. sæpenumero uobis omnis generis rationalium ciborum epulum præbuit. Ille quidem

[a] Παράλειψιν est in utroq; exemplari: ego lego, ἐπανάληψιν.

1.Reg.13. 3.Reg.3. Exod.19. 1.Reg.12. Gen 39. Daniel.13. 3.Reg.26.

quidem benedicendo præibat.præclari aūt isti discipuli sermonem minu tatim exponentes turbis ministrabant. Ac nos lætamur generis uestri glo riam propriam ducentes. Quàm præclaræ hactenus narrationes, quàm beatum & optandum esset in his desinere atq; finiri sermonem. sed postea quid? Vocate lamentatrices, inquit Hieremias. Non enim aliter cor ardens ac præ dolore intumescens, leniri ac mitigari potest, nisi gemitibus & lachrymis subleuetur. Tunc discessionem spes reditus consolabatur: nunc extrema à nobis discessione auulsus est. Magnus hiatus inter eum & ecclesiam in medio firmatus est. ille quidem in sinu Abrahæ requiescit: at qui guttam aquæ, qua eorum, qui cruciantur, lingua refrigeretur, transportet, non est. Perijt ille decor. silet uox: occlusa sunt labia. auolauit gratia. ut rei præteritæ narratio felicitas euasit. Molestum erat olim etiam Israelitico populo, quòd Helias à terra ad Deum subuolaret. sed discessum Helisæus, magistri pallio pelliceo ornatus consolabatur. nunc uerò uulnus superat artem curandi: quoniam & Helias assumptus, & Helisæus non est relictus. Audistis ex Hieremia tristeis ac flebileis quasdam uoces, quibus ut desertam urbem Hierosolymitanorum deplorat: qui quum alia quædam cum commiseratione pronuntiat, tum hoc, Viæ Sion, inquit, lugent. Hæc tunc quidem dicta, nunc autem impleta sunt. Nam ubi fama calamitatis diuulgata fuerit, tunc uiæ plenæ lugentium erunt: & effundentur qui ab eo pascebantur, Nineuitarum in calamitate uocem imitantes. imò uerò etiam grauius & acerbius, quàm illi dolentes. Nam illorum quidem lamentatio metum soluit. his uerò nullum remedium malorum ab lamentationibus speratur. Noui quandam etiam aliam Hieremiæ uocem, libris psalmorum annumeratam, quam captiuitatis Israeliticæ nomine edidit. Verba autem scripturæ ita sese habent: In salicibus suspendimus instrumenta nostra, silentio quum nosmetipsos tum instrumenta condemnantes. pro mea hanc usurpo cantilenam. Nam si uidero hæreticam confusionem: (Babylon autem confusio est:) & si uidero tentationes, quæ per confusionem fluunt: hæc illa esse aio Babylonia flumina, quibus assidentes flemus, quòd non habeamus, qui per ea nos traijciat. Quòd si salices nominaueris, & in ijs suspensa instrumenta: meum etiam hoc ænigma fuerit. planè enim in salicibus uita consistit. Nam arbor sterilis salix est: à nobis autem dulcis uitæ fructus defluxit. Ergo salices infrugiferæ facti sumus, ex quo otiosa atque immota in lignis suspendimus dilectionis instrumenta. Si oblitus, inquit, fuero tui, Hierusalem: obliuioni tradatur dextera mea. Concedite mihi, ut scriptum paulum inuertam atq; immutem, quòd non nos dexteræ, sed dextera nostri oblita est. & lingua gutturi suo adhærescens meatus uocis obstruxit & obturauit: ut ne amplius nos dulcem illam uocem rursus audiamus. Verùm abstergite mihi lachrymas. Nam sentio me ultrà, q̃ deceat, calamitatem muliebriter deflere. Non ablatus est à nobis sponsus, in medio nostrûm stat, etiamsi nos nō uideamus. In adytis ac penetralibus sacerdos est. in interioribus ueli, quò præcursor pro nobis ingressus est Christus: reliquit carnis

Hier. 9.

Psal. 126.

tegumentum.non amplius signo & umbræ cœlestium seruit:sed in ipsam rerum imaginem intuetur: non amplius per speculum atque per transennã & ænigma:sed ipse facie cum facie collata intercedit apud Deum.Intercedit autem pro nobis & populi erratis.deposuit tunicas pelliceas, neque enĩ talib. tunicis opus habẽt,qui in paradiso degunt.sed habet indumẽta,quę puritate uitæ suæ contexuit,ijsque sese exornauit.Honorata ac pretiosa coram Domino talis (uiri) mors est.imò uerò non mors, sed ruptura membrorũ est.Disrupisti enim,inquit,uincula mea.dimissus est Simeon,liberatus est à uinculis corporis.Laqueus contritus est,& auicula auolauit. Reliquit Aegyptum,materialem & crassam uitę rationem transiuit non rubrum hoc,sed atrum illud & calliginosum uitæ mare. ingressus est terram promissionis.in mõte cum Deo philosophatur. soluit animæ calceamentum,ut pura planta mentis terram sanctam,ubi conspicitur Deus,conscenderet.Hanc quũ habeatis, fratres,consolationẽ uos qui ossa Iosephi transportatis ad terram benedictionis,audite Pauli uerba pręcipientis:Ne contristemini sicut & cæteri,qui spem non habent.Dicite populo illi, Exponite bonas narrationes.dicite miraculum,cui fides derogetur: quomodo maris in modum condensati innumerorum hominũ populus unum continuum corpus uniuersi erant,tanquã aqua quædã circa tabernaculi pompam æstuantes. quomodo præclarus Dauid multifariam multisque modis in innumeros ordines sese distribuens inter diuersæ simul & eiusdem linguæ homines circa tabernaculum tripudiabat & saltabat. quomodo utrinque (quasi) ignei amnes continentibus facibus,tractu continuo perpetuoque fluentes,quoad oculi lõgissimè prospicere possent,porrigebantur. exponite studium populi totius,apostolorum contubernium.quomodo sudaria faciei eius ad præsidium atque custodiam fidelium discerpebantur. Adijciatur rationi etiam Imperator mœrens ob calamitatem, & è solio exurgens: totaque ciuitas unà cum pompa sancti transiens. & consolamini uos inuicem in sermonibus istis.Rectè Solomon tristitiam curat.Iubet enim tristitia affectis uinum pręberi,ad uos,qui uineæ operarij estis,hoc dicens. Date igitur uestrum uinum ægritudine animi affectis, non quod ebrietatem inducat,sed quod lætificet cor.meraciori & uinariori temperatura, fœcundioribusque ac largioribus eos excipite sermonis calicibus,ut uobis rursus in lætitiam luctus conuertatur, per Christum Iesum dominum nostrum,cum quo patri simul & spiritui sancto gloria in secula. Amen.

Psal.113.
Exod.3.
1.Thess.4.
2.Reg.6.

Hactenus L. Sifanus.

GREGO-

D. GREGORII EPISCOPI NYSSENI, DE IMAGINE SIVE CREATIONE HOMINIS LIber, supplementum Hexaemerōn Basilij Magni fratris, Dionysio Romano Exiguo interprete.

Particularis quaedam ratiocinatio de mundo, naturalisq; disputatio & clarior expositio eorum, quae prius in hominis formatione peracta monstrantur. Caput I.

Hic liber (ait scriptura) generationis cœli & terræ, quando perfecta sunt omnia quæ uidentur, & ad proprium situm singula discreta cesserunt: quando uolubile hoc corpus cœli cuncta constituit, mediū uerò locum totius creaturæ grauia corpora & deorsum uergentia sortita sunt, terra scilicet atq; aqua sese mutuo continentia. Vinculum autem quoddā atq; firmamentum eorū quę facta sunt, diuina æternaq; potentia est. extantiū naturis inserta, quæ geminis effectib. uniuersa moderatur. In statu nāq; & motu non solùm ex nō stātibus generationē, sed per mansionem subsistentibus, machinata est circa grauisimā & incōmutabilem naturę immobilitatē, ueluti quendā axem stabilē atq; firmissimum, uelocissimam cœli circulationem adinstar rotæ iugiter peruehens, & indissolubilem substantiam per alterutrum utrisq; cōseruans. Nam & uolubilis materia per celerrimum motum soliditatē terrę circumacta constringit, & terræ stabilitas per immobilem firmitatem, uolubilium circuitu incessanter extenditur: æqua uerò iuxta unumquodq; eorum quorum operatio distat, magnitudo cōpacta est, id est, tam eius quæ stabilis naturæ est, q̄ illius quæ incessabili rotatione raptatur. nam neq; terra potest à propria soliditate transferri, neq; cœlum unquā uelocissima motus sui circuitione laxari. Hęc autem & prima secundum conditoris sapientiā ueluti quoddam principium totius machinę probantur esse cōstructa, declarante magnifico illo Moyse per hoc quòd in principio cœlum & terrā à Deo facta commemorat, & quòd ex motu & statione quæ uidētur in hac creatura, iuxta diuinum consilium in generatione cuncta producta sunt. Cùm ergo cœlū & terra mensuris ęquis iuxta contrariā efficaciā abinuicē disparata sint, ea creatura quæ in medio contrariorum est, ex parte quadā cohærentium sibi participans summitates diuisas propria meditatione cōnectit, ita ut manifestæ sint contrariorum ad alterutrum hac interpositione coniunctionis. Nam mobilis semper & subtilissimi ignis substantiam imitatur

imitatur aliquatenus aer, tam leuitate naturæ quam motus opportunitate: nō tamen huiusmodi est, ut à solidißimorum cognatione uideatur alienus, neque semper immobilis permanens, neque iugiter effluens atque deficiens: sed utriusque proprietate ueluti quibusdam contrariorum effectibus confinis efficitur, immiscens simul & diuidens in seipso quæ natura discreta sunt, secundum hanc rationem à liquida quoque substātia gemina charitate subnixa utrisque contrarietatibus coaptatur. quòd enim grauis & in deorsum procliuis est, multa ad terrenā naturam cognatione fœderatur: quòd uerò fluxæ & decurrentis efficaciæ est, nō omni modo naturæ mobilis expers esse cognoscitur: quædā nanque per hoc ipsum fit oppositorum mixtura atque concursio, dum & grauitas in motu transeat, nec motus item grauitate tardetur, sed ad sese cōueniant, quæ iuxta summitates naturaliter sunt diuisā, dum sibi mutuò quadam meditatione copulantur, imò potius diligentißimam rationem nec ipsa cōtrariorum substantia sine permixtione alterius proprietatis existat. Item quantum reor, uniuersa quæ in mundo cernuntur, mutua sibi societate cōsentiunt, & in unum omnis creatura cōspirare cognoscitur, dum in oppositorum proprietatibus inuenitur. Nam cùm motus non solùm iuxta localem translationem, uerùm & iuxta uertibilem modum atque mutabilem fiat: itemque natura stabilis motum qui fit per commutationē, nulla ratione recipiat: sapientia Dei proprietates uniuscuiusque permutans, immobilem quidem naturam conuertibilem fecit, mobilem uerò inconuertibilem: prouidentia quadam hæc ita dispensans, ne quod diuinæ naturæ est singulare uel proprium (id est, immobilitas & incōmutabilitas) in aliqua creatura cōspecta Deum ęstimare faceret creaturam. Non enim poterit anima uideri opinionē habere diuinitatis, quòd mobile uel mutabile fuerit. Idcirco terra quidem stabilis, sed mutabilis est: cœlum uerò è contrario cùm nō sit mutabile, simul nec stabile est: ut stabili quidem substantiæ mutabilitatem, incommutabili uerò mobilitatem diuina uirtus annectens, & alterutrum per utriusque contrarietatem suis proprietatibus copulās, à diuinitatis opinione remoueret: quòd neutrum horum (sicut dictum est) diuinæ naturæ putabitur, id quod mutabile & instabile comprobabitur. Vniuersa igitur ad suum finem congruenter aptata sunt. Perfecta sunt enim, sicut Moyses ait, cœlum & terra, & quæ inter hęc media sunt, omnia mira pulchritudine singula quæque competēter ornata, cœlum quidem stellarum luminibus micans: mare uerò atque aer animantibus tam natabilibus quam uolatilibus mirè tripudians: terra uerò multis modis herbarum naturis, uirgultorum diuersitatibus quodāmodo gestiens, quę conseruantem cuncta diuino nutu uegetata progenuit: & repleta quidem erat speciebus uniuersis simul cùm floribus fructus quoque producēs, plena & parata his quæ in eis solita sunt oriri: cuncta quoque dorsa montiū atque cacumina, & quicquid connexum atque supinū uel in conuallibus planum atque substratum herbarum noua specie & uaria arborū pulchritudine coronabantur, modò quidem de terris eminentia: sed ad perfectionis suæ concurrentia mox decorē lætabātur, uniuersa iuxta modum suū pręcepto uiuificata diuino. Iumenta quidem gregatim iuxta proprium genus

in sylua

in ſylua diſcurrentia morabantur, auium uerò modulatis cantibus omniũ ſyluarum conſona reſonabant. Maris etiam facies(ut ęſtimare licet)maxima tunc erat pluralitate & tranquillitate in ſuis cõgregationibus profun diſsimis conſtituta, iuxta quam ſtationes & portus diuina uoluntate uelu ti quidam ſinus effecti per littora terris maria copulabãt, quietiſsimi etiam motus undarum uibrabantur ueluti prata uirentia, tenuiſsimis atq; innoxijs flatibus ſummitatis ſuperficiem congrua ſubtilitate criſpãtes, & uniuerſus orbis ſecundum creationem ſuam terra mariq; paratus aſtabat: ſed qui his uteretur, interim non erat.

Cur nouiſsimus poſt creaturam factus ſit homo. Caput II.

NOndum nanque magna hæc & precioſa res homo, mundi dominus aderat, nec enim decuerat prius exiſtere principem, q̃ illa quorum gereret principatum: ſed ubi cuncta ei ſubijcienda parata ſunt, iam conſequens erat apparere rectorem. Quia igitur ueluti quoddam regni domicilium futuro regi creator uniuerſitatis effecerat, id autem erat terra, inſulæ, maria, & ſuper hęc cœlum in modum cameræ curuatum, diuitias uerò repoſuerat regni multiplices: diuitias autem dico totam creaturam, quicquid eſt in herbis & plantis & arboribus, quicquid in ſpiritalibus & ſenſi libus & animatis, quòd niſi metalla quoq; his conuenit adnumerari diuitijs, quæ propter colorum pulchritudinem precioſa humanis oculis uiſa ſunt, ut auri & argenti & lapidum eorum quos homines amant, horum omnium copiam uelut quibuſdam regalibus theſauris terræ finibus occu lens, in hunc mundum hominem protinus introduxit, ut quorundam mi raculorum ſpectator exiſteret, quorũdam uerò dominatum principaliter obtineret: quatenus per ea quibus uteretur, intelligeret largitorem: per ea uerò quæ pulchra & magnifica contemplatur, ineffabilẽ ſui factoris poſſet inueſtigare potentiam. Propterea nouiſsimus in hunc mundum poſt creaturam introductus eſt homo: non ut uiliſsimus in extremam partem proiectus, ſed quẽ decebat genitum mox eſſe rectorem. Nam ſicut quidã optimus inuitator non prius in domum pranſorem, q̃ præparet epulas, introducit, ſed omnem apparatum inſtruens, domumq; congruenter exornans, diſcubitum quoq; & menſam & cætera, tunc ad præparatas iam delitias conuocatum inuitat. Iuxta hũc modum diues & copioſus noſtræ conditor educatorq; ſubſtantiæ bonis omnibus replens habitaculũ mun di huius, & magnas has epulas uariaſq; diſponens, ſic introduxit hominem, dans ei opus, eximium cuſtodire mandatũ, quo non appetitu rerum non extantium, ſed præſentium poſſeſsione gauderet. Idcirco etiam duplicis compoſitionis ei cauſas intexuit, terreno ſpirituale commiſcens, ut per utriuſq; cognitionem utraq; proprietate potiretur: Deo quidem ſpiritualiter fruens, terrrena uerò bona corporali uſu percipiens.

Quòd

Quòd preciosior omni creatura, quæ uidetur, existat humana conditio. Caput III.

DIgnum uero est, ut nec ista res incontemplata prætereatur, quòd tanti huius orbis extructio & partium eius, quibus in elementis continetur uniuersitas, à diuina potentia perficiatur, extemplò pariter cum iussione subsistens: hominis autem formationem artificis præcedat tanti consilium, & descriptione uerbi quod futurum est antè signatur, qualem'que esse oporteat, & cuius primæ formę similitudinem referat: ob quā causam fiat, quid'ue finitus efficiat, et quorum dominatum gerat, omnia prius actione perspecta sunt, ut ante generationem suam homo antiquiorem quodammodo sortitus sit dignitatem, priusquam subsisteret uniuersorum possi-
Gen. 1. dens principatum. Dixit enim Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & dominetur piscibus maris, & bestijs terræ, & uolatilibus cœli, & pecoribus uniuersæ terræ. O' quale miraculum, sol fit, & nullum præcedit consilium: cœlum quoque, cui nihil in creaturis uisibilibus simile reperitur, uerbo solo perficitur, & opus tam mirabile nec unde fiat, nec qualiter, intimatur: sic & singula quæque creaturarū, æther, stellæ, & aer qui medium locum continet, mare, terra, animalia, & nascentia omnia, uerbo tantummodo producuntur ut sint: ad hominis autem solius conditionem cum consilio quodammodo conditor uniuersitatis accedit, & materiam, quæ cōstructioni eius sit necessaria, pręparat, & ad formam primæuæ ac principalis pulchritudinis eius coaptat similitudinem, & intentionem, cuius rei gratia fiat, insinuat, congruā illi naturā effectibus suis instituens, quæ ad propositum aptissima esse probatur.

Quare per omnia imperiosam quandam potestatem ipsa constructio humana significet. Caput IIII.

SIcut enim in hac uita ad quoslibet usus ab artificibus instrumenta cōpetenter aptantur: ita ueluti res quædam ad opus imperij cōgruens ab optimo artifice natura nostra construitur, quæ siue iuxta animæ prærogatiuam seu iuxta corporis habitum talis existeret, quæ ad imperandū opportunior apparet: denique anima, id quod regale atque sublimissimum est, suæ substantiæ & à priuata procul humilitate seiunctum clarius hinc declaratur, quòd nullius subijciatur imperio, habens arbitrij libertatem, suo'que se nutu atque moderatione dispensans. cuius enim hoc nisi imperantis est proprium? Super hæc etiam totius creaturæ Dominus ad imaginē sui creatoris effectus, nihil aliud indicat, nisi quod mox in eo regia natura formata sit. Sicut enim iuxta humanā cōsuetudinem qui principum imaginem fingunt, non solùm impressionem formæ eius imitantur, uerumetiam amictu purpureo describūt regiam dignitatem, & imago ipsa iam pro consuetudine dicitur imperator: sic & humana substantia, quoniam ad aliorū regimen cōdebatur, propter similitudinem regis uniuersorum, uelut quædam imago animata componitur, primæ uerò formæ & nomine & honore participans, non tegmine circumamicto purpura, nec sceptro uel diademate gloriam suæ dignitatis insinuans: (nec enim principalis forma in his esse conspicitur:) sed pro purpureo uelamine uestita uirtute est, quæ omnibus ornamentis regalibus preciosior approbatur: pro sceptro uerò beatitudine & immortalitate sustollitur, & regali serto iustitię corona decora

tur:

ratur: ita ut per hęc omnia monstretur, ad dignitatem regiam genitā pulchritudinem in se primæuæ formæ diligenter exprimere.

Quòd homo similitudo probetur imperij. Cap. V.

Diuinam uerò pulchritudinem non habitu quodam, ac specie, uel alicuius claritate coloris ornatā, sed ineffabili fœlicitatis honore prouehi constat. Sicut enim formas hominum per colores quosdam pictores in tabulis transferunt, tincturas proprias congruasq; miscentes, ita ut primæuæ formæ decor in similitudinem diligentissima mutatione transmigret: sic intelligo nostræ substantiæ formatorem, uelut quibusdam uirtutum coloribus, miram pulchritudinē suæ imagini contulisse, in nobis exprimentem proprium principatum. Sunt autem multiplices & multiformes colores huius imaginis, quibus ueræ formæ similitudo depingitur, non cerussa & purpurisso, nec horum mixta cum altero qualitas, nec alicuius nigredinis superductio cilia oculosq; sublinit, & per aliquod temperamentum depressa & concaua assimilatur character, uel quæcunq; similia pictorum manus artificis composuere solertia: sed pro istis adest puritas, impassibilitas, beatitudo, malicię totius auersio, & quæcūq; generis istius existunt, per quæ in hominibus imprimitur similitudo diuina. Talibus floribus mirabilis conditor imaginem propriam, id est, naturam nostræ conditionis ornauit. Si uerò discutias & alia, per quę diuinū decus elucet, hæc etiam in imagine ad illius similitudinē salua profectò reperies. mens etenim & uerbum est summa diuinitas. In principio nanq; erat uerbum, & qui secundum Paulum proficiunt, mentem Christi, qui in eis loquitur, se habere profitentur. Non ergo procul hæc à natura humana conspicias. In te nanq; & uerbum & intelligentia est, quæ imitatur uerbum mentēq; diuinam. Item charitas, fonsq; charitatis, hoc enim ait magnus ille Ioānes, quoniam charitas ex Deo est. Hanc autem nobis ueluti personā Christus formator nostræ substantię conferens, ait: In hoc cognoscēt omnes, quoniam mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem. Quòd si dilectio nobis ista defuerit, totius imaginis species figuraq; soluetur. Cūcta etiā conspicit exauditq; diuinitas, & omnia perscrutatur. Habes & tu per oculos & aures huius rei efficaciam uitalem, & scrutatricem eorum quæ sunt intelligentiam te possidere cognoscis.

Ioan. 1.

Ioan. 13.

Inquisitio, quam consignationem mens habeat ad naturam, in quo etiam obiter Eunomianorum dogma refellitur. Cap. VI.

Nec me quisquam suspicetur ad similitudinem operationis humanæ diuersis effectibus diuinam dicere potētiam cuncta complecti. Nec enim fas est, in illa diuina simplicitate uariam multiplicemq; uirtutē operationis aduertere, nec in nobis enim multæ quædam sunt efficaces rerum causarumq; potentiæ, licet ea quę ad uitā pertineant, multiplici uideantur operatione contingere. Vna nanq; uis quædam nobis mentis inserta est, quæ per singulos sensus excurrens ea quę sibi offerūtur, amplectitur: hæc per oculos quę uidenda sunt, conspicit: hæc per aures quæ dicuntur, exaudit: hæc in his quę sunt uotiua, lætatur, & ab his quæ insuauia probantur, auertitur. Manibus etiā perficit quæcunq; uoluerit, retinens his, & rursus

abijciens, horumq́ instrumentorũ effectibus utens ut expedire probauerit. Si ergo in homine, cui diuersa membrorum officia ab autore formata sunt, una eademq́ res est, quę per omnes sensus operatur utens singulis cõgruenter ut causa poposcerit, nec operationum differẽtijs naturæ suę uim potentiamq́ commutat: quãto magis in Deo, quia sint effectus uirtutum uarij, nullus debet multiplicem eius essentiam suspicari? Qui enim planta uit aurem, non audit? aut qui finxit oculum, non contemplatur? sicut Propheta testatur, per hæc exempla operationes huiusmodi ueluti quasdam humanæ naturæ notissimas impressiones insinuant. Faciamus enim, ait Deus, hominem ad imaginem & similitudinẽ nostram. Sed ubi mihi nũc hæresis Eunomianorum nephanda subsistet, quid aduersus hanc dicturi sunt uocem? quomodo per hæc uerba nouitatẽ sui defensuri sunt dogmatis? Putásne possibile esse, dicent, uti imago una dissimilium formarum similitudinem referat? Si enim iuxta illorum sententiam, naturę patris impar est filius, quomodo diuersarum naturarum unam Deus condidit imaginem? qui enim dixit, Faciamus hominem ad imaginem nostrã, per pluralem significantiam sanctam nobis insinuans trinitatem, nequaquam singulariter suam testaretur imaginem, si primæuæ formæ sibi dissimiles extitissent. Nec enim possibile est, ut eorum qui sibi inuicem congruunt minimè, una similitudo monstretur: sed si diuersæ erant naturæ, profectò diuersas eorum & singulis congruentes imagines condidisset. Vtrùm quia una quidem imago, sed non una imaginis forma est, quis ita priuatur intelligentia ut ignorare queat, quòd ea quę uni probantur esse similia, & ad se inuicem similitudinem propriam sine dubitatione conseruent? Er forsitã propterea sermo diuinus hanc malitiam in conditione humanæ uitę prospiciens, Eunomianorumq́ peruersitatẽ resecans, ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

Gal. 1.

Cur nudus homo naturalibus armis & uelaminibus approbetur. Cap. VII.

SEd quid sibi uult & ipsius habitudinis rectitudo, quid autem non ad uitam congenerantur corpori uirtutis effectus. uerùm nudus quidem naturalibus tegumẽtis inermis etiam & inops, omniumq́ necessariarum rerum egentissimus homo in hãc producitur uitam, qui iuxta id quod cernitur miseratione potius quàm felicitate dignus esse uideatur. Non enim armatur productione cornuum, nõ unguium uel dentium tuitione munitur, nec aliquo aculeo lethiferum uirus infunditur: quibus rebus pleraq́ ferarum atq́ serpentium in ultionem sui naturaliter instruuntur, nec pilis corpus obtegitur, cùm oporteret eum qui ad aliorum proponebatur imperium, proprijs armis naturali prouisione uallari, ne ad custodiã sui aliorum adminiculis indigeret. Nunc autẽ leo quidem & aper & tigris & pardus, uel si quid his simile est, sufficientem pro salute sua uirtutẽ naturaliter possidet, & tauro cornua sunt, & pernicitas lepori, ceruoq́ saltus & certus intuitus, & alijs animantibus magnitudo, & cęteris prominẽs oris officium, quod proboscidem uulgus appellat. uolatilibus etiam pennarum officium, & apibus aculeum, cunctisq́ prorsus unũ aliquod naturale pręsidium constat esse collatum: solus autem homo præ omnibus creditur destitutus,

destitutus, & his qui currendi uelocitate præeminent pigrior, illis autem qui corporis eminent mole tenuior, his etiam qui naturalibus armis excellunt, despectior esse cognoscitur. Et quomodo, dicet aliquis, uniuersorũ dominus talis sortitus est principatum? Sed ad hæc nihil arbitror esse difficile demonstrare, per id quod naturæ nostræ deesse creditur, certa datur occasio, qua subditorum omnium dominum consequatur. Nam si huius esset homo potentię, ut equum uelocitate superaret, nec pes eius attereretur, sed ungularum inniteretur firmitate præualida, cornua quoq; uel aculeos aliquos unguesq; præferret ultores: primum quidem bestijs existeret similis, & occursione ipsa difficilis appareret, huiuscemodi corpori eius adminiculis naturaliter attributis: deinde sperneret in alios exercere dominatum, quorum nullis prorsus adiutorijs indigeret. Nunc autem in singulis quæ nobis mancipantur, usus uitæ nostræ dirimitur, ut necessarium in eis penitus principatũ haberi uideamus. nam corporis nostri tarditas, & ad motum celerem difficultas, equorũ nobis adhibere prouidẽtiam fecit, quæ etiam annuis lanarũ reditibus ea quæ naturæ deerant supplementa prospiciens: ex alijs quoque causis quæ ad uitam necessaria deerant, cõprobantur. Iumenta nobis ad onera grauia ferenda subiecta sunt, & quòd adinstar animaliũ herbas depascere nequeamus, boues nobis ad usum mancipare curauimus, quorum labore uictũ facilius comparemus. Quia uerò morsu indigebamus & dentibus ad cohibendas tales bestias ultione, id quod nobis defuit, canum natura suppleuit, qui etiam cum uelocitate congenita ueluti quidam animatus gladius nostris est usibus attributus. pro cornibus etiã uel unguibus fortius ac penetrabilius ferrum ab hominibus inuentum est. Quòd non semper nobis naturaliter inhæret, sicut illa munimina irrationabilibus bestijs: sed in tempore belli cõferens præsidium gladius, deinceps manet ociosus. Item eiusdem ferri usus pro crocodili squamis adsumetur. Est autem quando & tergus ipsius belug in prælio munimen impertit, alioquin (ut dictum est) ad eius similitudinem ferrum ab artifice figuratur, quod necessitati deseruiens quem armauit in belli tempore, derelinquit in pace. Necnon & uolatilia nostris commẽdata sunt usibus, quorum etiam uelocitatem ratio excogitata non præterit. nam quædam ex eis mansuefacta uidentur cooperantibus, quędam uerò præsentia sui capiendi causa sunt alijs, quæ nostris utilitatibus applicẽtur. Sed & pennata tela nobis ars exquisita perfecit, quæ per arcum tensa cursum uolucrem rebus humanis exhibuit. Quod autẽ pedũ nostrorũ uestigia ad conficiendum iter facilius atteruntur, necessaria subiectorũ adminicula nobis indicant, ex quibus calceamenta congruenter aptentur.

Cur hominis rectus sit habitus: & quòd propter rationem manus datæ sunt, in quo quædam & de differentijs animarum disputatio naturæ indicitur. Cap. VIII.

QVòd uerò rectus est hominis habitus, & ad cœlum sese sustollens, sursumq; respiciens, principalia hæc dona esse certissimum est, approbantia regiam potestatẽ. Deniq; quòd solus ita formatus est, cæterorumq; omniũ prona sint corpora, & in deorsum procliuius inclinata, manifesta differẽtia honoris eius ostenditur: dum constet illa quidem huius esse sub-

esse subiecta patientię, hunc autē supereminentis existere dignitatis. Nam alijs quidem omnibus anteriora mēbra corporis, pedes sunt: quia quod accliue est, egebat profectò firmitatis adnisu. In hominis autem cōditione hæc mēbra manus effecta sunt, quia rectitudine habitus eius unus gressus uidebatur esse sufficiens, quia geminis pedibus standi constantiam causa prouisione firmaret. Aliàs quoque ad usum rationis officia manus aptata sunt, & si quis rationali naturæ ministerium manuum proprium quid esse dixerit, minimè delinquet. Non solùm em̄ ad hoc quod cōmune & promptum est intelligentiæ nostræ respicio, quòd scilicet uerba literis manus administratione signamus, & quidem nec ista gratia rationalis impar est dignitatis, quòd literis loqui quoq; possumus, & modo quodā manibus disputamus, in elementorum figuris nostrum reponentes eloquium. Sed ego ad alia prorsus intēdens, studio quodam cooperationis optēperare manus assirmo rationis imperio. Verùm anteq̃ hoc idem discutiamus, ef fusius rationem magis, quam prætermisimus, inquiramus. Penè nanq; factorū nos ordo, & causa latuit cuius rei gratia præcedant. Germinent terræ uirentia, dehinc irrationabilia subsequātur animalia, & ita post horum conditionem loco tertio homo formetur. Fortasis enim per hæc non tantùm ea quæ sunt manifesta sentimus, quòd propter iumenta uel maximè conditor uniuersitatis instituerit herbarū naturam, propter homines autem iumenta creauerit. Vnde & ante greges pabula, ante hominem uerò quæ humanæ uitæ possent adminicula præbere, produxerit. Sed mihi uidetur consequentia huius eloquij aliquod dogma de absconditis intimare. Sic enim Moyses de statu animæ diuino imperio philosophię reseruauit arcanum, de qua re quidem & eruditio extera sibimet imaginata est aliquid: sed non clarè quæ erāt uidenda, perspexit. Per hæc ergo, ut arbitror, ipsa ratio docet quòd in tribus differentijs uitalis hæc atque animalis potentia declaretur. Herbarum siquidem natura incrementis est tantū & nutrimentis accommoda, congruū præbens his qui ex ea pauentur augmentum, quæ & germinabilis dicitur, eademq; in uirgultis & arboribus substantia peruidetur. Est autem in his ipsis quæ germinātur, uitalis quædam potentia, sensus animatione priuata. Præter hanc uerò & alia uitæ species, cui creator & incrementa contulit, & dispensandam sensibus imperauit, quam in natura irrationabilium facilè cōtuemur, quę non solùm ut herba crescēs nutritur & nutrit, sed etiam sensibilem uim posidere cognoscitur. Perfecta uerò tertia uita corporis in hominis essentia rationali constituta est, quæ & nutritur & nutrit, & sentit, & rationis participans mente uegetatur. Debemus autem scire, quòd talis quædam eorum quæ sunt ratio diuisionis existat, ut aliud intellectuale sit, aliud corporale. Sed intellectualis essentiæ nunc omittatur in sua proprietate diuisio. Nec enim nobis est de hac re sermonis occasio. Corporalis autem substantiæ aliud est omnino sine uita, aliud uitæ participat: rursus uitalis corporalis alia sunt sensibilia, alia uerò sensu carentia, ut sunt etiam capilli nostri & ungues. Item sensibilia in naturis rationabilium & irrationabilium diuiduntur. Propterea post examen materiam primùm uelut crepidinem quandam hanc germina-

germinalem ſubſtantiam legiſlator expreſsit: deinceps eorum generationem quæ ſenſibus tantummodo continentur, aperuit. Et quia ſecundum iſtam conſequentiam, ea quę uitam in carne ſortita ſunt, ſenſibilia quidem ſine intelligibilibus per ſe ſubſiſtere uidentur, rationalis autem ſubſtantia non poteſt in alio niſi ſenſibili corpore contueri: idcirco poſt germina atque iumenta factus eſt homo, uia quadam conſequenter ad perfectionem natura perficiens. Omnium nanque ſpecierum, id eſt, & creſcentis germinis & ſenſualis animantis hoc rationale animal homo participat. Nutritur enim iuxta naturalem ſubſtantiam animæ qualitas, incrementi uerò uim ſenſuali ſubminiſtratione ſortitur, quæ iuxta quędam modum ſuum inter intellectualem & materialem ſubſtantiam in medio collocata, quãtum illius comparatione craſsior, tantum huius prælatione uidetur eſſe ſyncerior. Deinde ſenſibilis rei quod eſt ſubtiliſsimum & lucidiſsimum intellectuale ſociatum fit quædam naturæ permixtio conueniens, ita ut in tribus iſtis uideatur homo ſubſiſtere. Nam & Apoſtolũ tale aliquid cognoſcimus intimare, ubi pro Theſſalonicẽſibus orans ait: Ipſe autẽ Deus pacis ſanctificet uos per omnia, ut integer ſpiritus ueſter & anima & corpus ſine querela in aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur: pro nutribili parte corpus, pro ſenſibili animam, pro intellectuali ſpiritum ponens. Similiter & ſcribam in euãgelio Dominus inſtruens, omni mandato dilectionem Domini præponit, quæ ex toto corde & ex tota anima & ex toto intellectu perficitur. Nam & in præſenti eandem mihi ſermo differentiam uidetur interpretationis offerre, corpulentiorem quidem efficaciam cor appellans, animam uerò mediam ſedem tenere ſignificans, intellectum autem ſublimiorem ſubſtantiam rationabilis inſinuans perſpicabiliſq; uirtutis. Vnde & tres diſtantias uoluntatum nouit Apoſtolus: carnalem, quæ circa uentrem & inferiores uoluptatibus tantùm uitioſis obſequitur: animalem uerò, quæ media inter uirtutem malitiam'que uerſatur, hanc quidem ſupergrediens, illius autem nequaquam particeps ſynceritatis exiſtẽs: & ſpiritualitatem Deo placitæ conuerſationis aſſequitur. Sic enim ſcribens ad Corinthios exprobat eis ſtudium uoluptariæ uitæ atque paſsibilis, dicens: Nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis, id eſt, perfectioribus doctrinis incapaces eſſe probamini. Et alibi comparationem quandam mediæ huius ad illam celſiorem perfectioreq; faciens, dicit: Animalis autẽ homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Deí. Stultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere, quia ſpiritualiter examinatur. Spiritalis autem iudicat omnia, ipſe autem à nemine iudicatur. Deniq; ſicut carnali animalis ſupereminet: iuxta eandem menſuram animalem quoque ſpiritualis excellit. Quòd ergo nouiſsimum poſt omnia factum hominem ſcriptura commemorat, nihil aliud quàm de ſtatu animæ philoſophari nos debere latenter informat, neceſſaria quadam rerum cõſequentia, id quidem perfectum in poſtremis inſinuans. Natura nanque rationalis cætera quoque continet, & incrementa germinis, & ſenſus animantis, natura etiam ſenſibilis germinalem ſpeciem ſine dubitatione complectitur: hæc autem propter quod immaterialis eſt, ſe ſola complectitur.

1.Theſſ.5. Matth.12. 1.Cor.3. 1.Cor.2.

Consequenter igitur natura ueluti per quosdam gradus, uitæ dico proprietatum, ab inferioribus ad perfectiora conscendit.

Quòd aptissima hominis habitudo ad opus rationis constructa sit. Cap. IX.

Quia igitur rationale animal homo, oportebat nisui rationis conueniens instituti conporis instrumentum. Sicut enim uidemus Musicæ peritissimos iuxta organi speciem studiũ modulaminis exercere, & neq; tubicinare barbiton neruis, neque citharizare tubicines: iuxta hunc modum instrumẽtorum constructionem oportebat esse rationi consentientem: ita ut aptissimè posset ad usum resonare sermonis, qui uocalium mẽbrorum formaretur officijs. Ideo autem manus coaptatæ sunt corpori, & quamuis utilitates mille uitæ huius enumerare facillimum est, quas hæc opportuna & durabilia manuum instrumenta nauiter administrent, omnem'que operationem bello & pace competenter explentia: tamen præ alijs omnibus rationis causa manus corpori natura congruẽter apposuit. Nam si homo sine manibus extitisset, profectò percipiẽdorum ciborum necessitate membra uultus eius adinstar quadrupedum formarentur, ita ut oblonga facies tenuaretur, simul & emineret in naribus, oris etiam labia callosa & grossiora essent atque firmissima, & ad carpendas herbas competenter aptata, nec non & lingua grãdiori corpore durior esset & asperior, quæ cooperaretur dentibus, ad ea quæ mandenda perciperet liquidior existens, & iuxta utrunq; latus effusior, qualis est canum & cæterorum quæ uescuntur carnibus, per aspera dentium interualla discurrens. Si ergo manus non adessent corpori, quomodo ei uox articulata figuraretur, cùm talis oris eius formatio ad usum sermonis minimè conueniret, ita ut necesse esset hominem uel balatus emittere uel latratus, aut ut equus hinniret, aut uocem daret bubus asinis'que consimilem, aut aliquẽ rugitum promeret bestialem. Nunc autem manus accommodatę sunt corpori, ut os ad ministerium uerbi liberum permaneret, ergo propriũ quiddam est naturæ rationali habere manus in corpore, ita ut per eas omnium conditore facultatem concedente sermonis. Quoniam ergo diuinũ quẽdam gratiæ principatum imaginis'que contulit Deus, & bonorum suorum munera rationali figmento contribuit, propterea reliqua quidem bona humanæ naturæ pia liberalitate largitus est: mentem uerò & intelligẽtiam, non est propriè dicere quia dedit, sed quia contulit proprium naturæ suæ decus imagini deferens. Ergo quia mens intelligibilis quædam & incorporea res est, incõmunicabilem quodammodo possideret gratiam, nisi motus operationis suæ aliquibus excogitationibus intimaret. Huius rei gratia hac indiguit constructione membrorũ, ut in modum plectri uocalia instrumenta contingens, per qualitatem sonituum motum interpretaretur internũ. Et quemadmodum si quis musica imbutus arte, propriã uocem aliqua passione non habeat, uolens'q; suam manifestam facere disciplinam, alienis uocibus æmuletur, publicans artem lira uel tibia: sic humana mens cùm omnimodorum intellectuũ probetur inuentrix, nec possit nuda anima his quæ per sensus corporis audiant, impetus suæ intelligẽtiæ declarare, quasi per modulationẽ quandã hæc artificiosius animata instru-

instrumenta contingens, eorum sonis intelligentiæ suæ occulta manifestat. Mixtam uerò uariam'que hanc musicam instrumentis humanorum possumus cōsiderare membrorum: quæ uelut lira & tibia concentu quodam idipsum sibi inuicem resonāt. Nam uas illud quod recepit spiritum, si quando pulsatur loquentis impetu, & in uocem formauerit eam partem quæ repercutitur internis accessibus, rotunditates illę quæ adinstar tibiarum factæ sunt, imitantur profectò illam uocem, quæ profertur ex tibijs quas in circuitu membranulæ prominentes exagitant. Superius uerò paulatim concauum de inferioribus sonum recipiēs, & geminis fistulis ad nares usque pertingens, uocem erga colatorij loca dirumpit, maiores'que sonitus efficit, maxillarum quoque & linguæ fauciumq́; mira formatio, iuxta quæ mentum leni fluxu deductum per speciam rotunditatis acuitur. Hæc autem omnia motum uidentur similare neruorum, quæ mens (ut sæpè dictum est) plectri uice contingens uariè atque multipliciter in suo tempore prout opus exegerit, modos omnimoda uelocitate componit: labiorum uerò adapertio atque conclusio idipsum facit quod digiti, qui spiritum tibiæ iuxta consonantiam modulationis adsumit, scita'que mēs per hæc instrumēta membrorum rationem modulatur in nobis, per quam rationales probamur effecti, nequaquam, ut arbitror, habentes rationis gratiam. Sine hoc casu graue laboriosum'que seruitiū corporis usibus tantummodo labiorum acquirere cogeremur. Nunc autem manus in se hoc officium transferentes, os liberum ad sermonis ministerium reliquerunt.

Quòd per sensus mens operetur. Cap. X.

DVplex autem huius instrumenti consideretur effectus. Aliud enim eius operatur eloquium, aliud uerò uocat ad suscipiendas intelligentias quæ extrinsecus ueniunt: nec alterum miscetur alteri, sed implet operationem quam natura constituit, nullam adferens uicino molestiam. Nā nec auditus loquitur, nec uox audit. Hæc enim semper aliquid promit, auditus autē suscipiens iugiter non adimpletur. Sicut Salomon quodam loco testatus est, quod etiā mihi uidetur esse uel maximè præ omnibusq́; in nobis sub admiratione dignissimū, quæ sit latitudo illa capacitatis intrinsecus, in quam cuncta confluunt quæ fundūtur auditu, qui sunt illi memoriales, qui introeuntium sensuum monumēta conscribunt, quā ampla susceptoria intelligentiarum, quæ per aures reponuntur interius, & quomodo, quū multiplicia sint quæ supponantur alterutrum, confusio tamen & error iuxta propriam positionem eorū quæ inferuntur, omnino nō gignitur. Similiter etiam efficaciam uisus quis poterit æstimare? Æquè em̄ per oculos mens ea quæ extra corpus sunt, apprehendit, & in se similitudines apparentium pertrahit, figuras similium sibi ipsa describens. Et quemadmodum si qua ciuitas multitudinis capax quę diuersis aditibus ad se recipit confluentes, non tamen in unum ciuitatis locum uniuersi conueniunt, sed & alij quidem ad forum, alij ad habitacula sua, alij ad ecclesias & plateas, iuxta suam quisq; sententiam properant: talem quodammodo etiam mentis nostræ considero ciuitatem interius constitutam, quā licet sensus Eccle. 1.

nostri diuersis aditibus impleant, tamen singula introeuntiũ genera mens eadem dijudicans atque discernens, locis intelligentiæ congruis uniuersa disponit. Et sicut ciuitas exemplum, uidemus unius gentis atque cognationis homines, nõ per easdem portas ingredi, sed alios per alium aditum, ut sors se obtulerit, introire: nihilo minus tamen intra muros effectos iterum simul esse, qui familiaritate mutua iungebantur: ut è contrario fieri posse concedas, & qui sibi sunt extranei uel incogniti, uno sæpius ciuitatis aditu utantur, sed nõ copulentur inuicem communionis introitu. possunt enim intrinsecus constituti habitaculis dirimi. Tale quid & in mentis nostræ latitudine fieri posse conspicio. Frequenter enim ex diuersis sensibus scientia una nobis colligitur, quæ eandem rem multiplici sensuum uarietate distribuit. Item'que huic contrarium est uidere, ex uno aliquo sensu multa uaria'que, nihil sibi inuicem iuxta naturam concordantia consonantia'que perdiscere, utpote proponatur(melius est exemplo enucleare sententiam) aliquid de morum proprietate perquiri, quid suaue sit sensibus, quid'ue gustantibus sit uitandum. Experientia quippe ipsa reperit amaritudinem fellis, mellis'que gratissimam qualitatem. Cùm hæc ergo certa sint, unam confert scientiam res eadem intelligentiæ nostræ multifariè conquisita, id est, per gustum, uisum, odoratum, etiam frequenter & tactum. Nam mel quispiam uidens, & nomen eius audiens, & gustum percipiens, & odorem sentiens & tactu comprobans, unã rem per omnes sensus agnoscit. Item uaria quoque & multiformia per unum quempiam ex sensibus complectimur, & tenemus: nam & auditus multimodas excipit uoces, & oculorum uisus indiscretam atque multiplicem habet efficaciam ad contuendum ea quæ genere sunt diuersa. Similiter enim album contemplatur & nigrum, & omnia quæ sibi sunt colorum contrarietate distantia: sicut odoratus, sicut gustus, & tactus omnimodarum scientiam rerum suis capere probatur effectibus.

Cur nudus homo naturalibus armis & uelaminibus approbetur. Cap. XI.

QVid igitur est mens iuxta naturã propriã, quę sensualibus potentijs sese distribuit, & per singulos cõpetenter eorum quæ sunt sciẽtiam sumit? Quòd ẽm aliud quiddam sit præter sensum, quęlibet prudentiũ dubitare non arbitror. Nã si idipsum mens quod sensus esset, unius profectò iuxta sensus efficaciã proprietatis existeret, propterea quòd simplex quidẽ ipsa sit, & nihil in re simplici uarium cõspici queat: nunc autẽ omnibus consentientibus, aliud est tactus, aliud odoratus, & alios quidem incõmutabiles & impermixtos similiter esse sensus adinuicem, & quia mẽs singulis æqualiter adest: aliud quid oportet eam pręter sensualem diffinire substantiam, ne quid rei intelligibili possit uarietatis ascribi. Quis cognouit
Ro.11. sensum Domini? Apostolus ait: Ego autem dico, quis propriam mentem considerare præualuit? Dicant qui Dei naturã se putant posse comprehẽdere, si se considerant, si mentis suæ substantiã norunt, si multimoda quædam est uariæque compositionis, quomodo in multiplices sensus inseritur, quomodo in singularitate quod uariũ, quomodo in uarietate quod singulare est, inuenitur? Sed agnoui solutionẽ difficilimæ quæstionis, ad ipsam

uocem diuinam recurrens: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Imago nanque quãdiu in nullo proficit ab his quæ in primæua forma substãt, propriè imago cognoscitur. si uerò à similitudine formæ recesserit, iuxta eam partẽ imago non erit. Quomodo igitur & hoc unũ ex his est, quæ in diuina natura considerãtur, quòd incõprehensibilis habetur essentiæ, necesse est & imaginẽ primæuæ formę imitari substantiã. Quòd si imagines natura cõprehendere potest, cùm primęua forma in sua cõprehẽsibilitate permaneat, ex hac ipsa contrarietate qua comprehenditur esse dissimilis cõprobatur. Porrò cùm fugiat humanã scientiam mentis nostræ natura, quæ est effecta ad imaginẽ, refert incõprehẽsibilitate sui omnipotentiam naturæ incomprehensibilis exprimens. Gen. 1.

Inquisitio, ubi id quod principale hominis esse uideatur, & de lachrymis & risu. Cap. XII.

Sileat ergo omnis cõiecturalis & uana locutio, quæ mille quibusdã rebus corporeis uim intellectualis operationis includit: ex quibus quidam id quod hominis principale est, in corde constituũt: quidam uerò in cerebro subsistere suspicãtur, quadã superficie persuasionum opinionem huius roborantes. Is enim qui in corde principale hominis esse dicit, ex loci situ argumẽta nititur suę rationis apponere, propterea quòd mediũ locum uidetur cor totius corporis cõtinere, quatenus se spontaneus motus è medio ad omne corpus facilius exhibens, in quos uoluerit effectus erũpat. Ad hanc autẽ rationem ueluti testes uidentur afferre tristificas atque irascibiles hominis affectiones: quòd scilicet huiusmodi passiones hanc partem ad compassionẽ cõmouere uideãtur. Qui uerò cerebrum, intelligentiæ domicilium credunt, quasi quandam arcem uniuersi corporis caput asserunt à natura constructum, in quo mentem quasi reginam quandam inhabitare pronunciant, quæ ueluti quibusdam nuncijs seu protectoribus, ita sensibus circunquaque ualletur. Signa uerò & isti huiuscemodi suspitionis insinuant, quòd mens tunc à recto cõsilio & ab eo quod deceat, abducatur, quando cerebri mẽbrana uexatur, & quòd in ignorãtia honestatis degant, quos ebrietas grauat. Ad hęc autẽ & aliquas causas naturales adijciut, quibus opiniones suas singulis quas de principali hominis parte deferunt, confirmare uideãtur. Et hic quidẽ ad igneam naturã cordis cognationem motuũ mentis affirmat, propterea quòd & mentis & ignis indormitabilis probetur esse substantia, & quia in cordis parte mentem fatetur influere, idcirco mobilitate feruoris motum temperari mentis astruit, receptaculum naturę intelligibilis cor esse pronuncians, in quo calor exundat. Alter autem cunctorum sensuum ueluti principium atque radicem cerebri membranam esse testatur, suamque rationẽ hac fide confirmat, quòd non alibi sit effectus intelligentiæ collocatus, nisi in ea parte ubi & aures aptatæ irruentes uoces accipiunt, & intuitus iuxta ipsa oculorum profunda concretus occurrentes pupilli, imaginum formas transmittit interius, & qualitates odorum uariorum discernuntur attractæ. Sensus etiam qui gustu perficitur, indicio membranulæ cerebri (sicut suprà dictum est) approbatur, quę de proximo quosdã neruorũ ramusculos ex re ipsa sensibiles per nodos colli usque ad ea loca quę colatorij instar existũt, et musculos circum-

circumiacentes interſerit. Ego autem,quia paſsionis acceſſu animæ intelligentia ſæpè turbatur, & quia iuxta naturalem uigorem cogitationis effectus obtunditur, quadam hoc idem corporis ægrotatione contingere, uerum eſſe pronuntio,& fontem quẽdam corporalis coloris cor eſſe non nego, quòd ad iraſcibiles impetus facilè commouetur. Super hoc nihilo minus præeſſe ſenſibilibus rebus membranulam cerebri, iuxta rationem eorum qui hæc naturali diſputatione pertractant, complectens ſub ſe cerebrum, cuius etiam foueri uaporatione pinguedinis audiens, ab his qui ſe anatomicis inſpectionibus occuparunt, irritum quod dicitur omnino non facio: ſed nõ ex his probare contendam, quòd localibus quibuſdam circumſcriptionibus in corporea ſubſtantia concludatur. Nam nos exceſſus irrationabiles fieri non ex capitis aggrauatione didicimus. Medicorum uerò peritiſsimi utriſque lateribus quibus eiuſdem cerebri membranulæ continentur, aliqua paſsione turbatis rationale noſtrum ægrotans definiunt, appellantes freneticam paſsionem, quia ijſdem membranulis frenes nomen exiſtit. Similiter etiã triſtitia cor affici ſuſpicantes profectò falluntur. Cùm enim non cor,ſed os uentris mœrore turbetur,ad cor morbi huius incommodum imperitè tranſmittunt. Hoc autem differunt, qui paſsionum cauſas diligenter inueſtigare curàrunt,quòd in mœrore compreſsis naturaliter totius corporis euaporationum tramitibus atque concluſis in profundiſsimas internorum ſedes cogitur, quicquid per hos reſpirationis aditus exire prohibetur. Vnde coanguſtatis uiſceribus accẽditur triſtitia, ſæpè uiolentior ſpiritus ex imo trahitur, ut dilatetur id quod contractum eſt. Et hunc halitum quem mœror extrudit, etiam gemitum uocamus,id eſt,nimirũ doloris indicium. Sed qui putãt hac eadem paſsione affici particulam cordis (ut dixi) falluntur, cùm non cordis, ſed oris uentris ſit iſta moleſtia, ex ea occaſione quam diximus, quòd ſcilicet euaporationum compreſsis aditibus, fellis coanguſtata ueſicula humorem illum aſperum atque mordacem in os uentris effundit. Et hæc eſt huius rei probatio, quòd depreſsis ipſa coloris ſuperficies uelut aurigine uidetur infecta,dum fellis humor in uenis nimia cõſtrictione diffunditur.Sed hęc ratio ex illo quoque morbo qui huic uidetur eſſe contrarius,id eſt, qui ex lætitia riſuq; contingit, uel maximè commendatur. Dilatãtur enim quodammodo & diſſoluuntur per aliquam uoluptatem totius euaporationes corporis ſuauiſsima cognitione percepta. Sicut enim ibidem per mœrorem tenues & incertæ reſpirationes iterum comprimuntur, & interius uiſcerum conſtringentes affectum ad caput & ad membranam cerebri uaporem humidum ſupprimũt,qui multùm in concauis ſub relictis per aditus euaporationibus excurrit ad oculos,& compreſsione ciliorũ per guttas egeritur:hæc autem gutta, lachryma nominatur. Ita intelligendum eſt ex afflictione contraria, cùm plus ſolito diſtenduntur reſpirationis itinera, per ea ſpiritus in altis ſe receſsibus inſerit, & per oris aditũ protinus à natura propellitur, uiſceribus cunctis, & maximè iecore (quemadmodum aiunt qui circa iſta periti ſunt) per quandam agitationem motumq; feruentiſsimum, huiuſcemodi conceptum ſpiritũ in exteriora pellẽtibus.

Vnde facilitatem quandam exituum eiusdem spiritus natura machinata, rictum oris extransuerso patefacit genã utrãq; distendens, & quod hinc efficitur, risus nomen accepit. Nec propter hoc igitur principale hominis esse in iecore putãdum est, nec propter feruorem sanguinis, qui copiosus erga cordis loca uersatur, nec ob affectus irascibiles ęstimandum in corde esse mentis hospitiũ. Sed hęc ad qualitates corporeas referẽda sunt. Mentem uerò credendũ est ęqualiter membra singula iuxta ineffabile temperamentũ rationis attingere. Et si scripturã nobis ad hoc nonnulli proferunt, quatenus principale in corde hominis esse testentur, non id debemus inexplorata ratione percipere. Qui enim cordis meminit, et renes asseruit, dicens: Scrutans corda & renes Deus. Ita & utroq; aut neutro hoc intellectuale hominis licebit includi. Obtundi uerò easdẽ intellectuales efficientes, uel etiã sine effectu prorsus existere, per qualitatem corporeæ affectionis edoctus, non satis idoneum arbitror argumentũ, ut locis aliquibus uirtutẽ mentis asseram cõtineri, tanq; per timores partibus occupatis à propria latitudine possit expelli. Corporalis enim hæc opinio est, ut uas præuetum immissis rebus aliud quicq; nequeat omnino recipere. Intellectualis nanq; substantia neq; in uacuis & cõnexis partibus corporis immoratur, nec magnitudine uel mole carnis extruditur. Sed quia constat, ueluti organum quoddam musicũ totum hominis corpus extructũ, & plerunq; contingit ut hi qui musicæ periti sunt, suam nequeant ostendere disciplinam propter instrumenti mutilitatẽ, artis industriam renuentis, quod aut tempore uitiatum est, aut aliquo casu disruptũ, aut rubigine uel humore detritum est, & idcirco sine sonorum manet effectibus, licet ab eo qui tibicinæ artis est peritus, inspiretur. Sic & mens per omne corporis transiẽs instrumẽtum intellectualibus effectualibus partes, sicut natura aptum est, competenter attingit: & in his quidem qui iuxta substantiam permanent, uim suæ operationis exerit: in his autem quæ per uitium quoddam artificiosum motum eius admittere nequeunt, præter effectũ operationis existit. Naturaliter enim quodammodo mens apta est in his membris propriè congruenterq; uersari, quæ sua sospitate uegetantur: ab his autẽ prorsus alienari, quæ quadam infirmitate uexata sunt. *Psal. 7.*

Contemplatio quædam naturalis de materia & natura, & mentis inspectione. Cap. XIII.

Mihi uerò uidetur & plus esse quàm naturalis in hac parte cõtemplatio, per quam possumus aliquid de utilioribus informari dogmatibus. Quia igitur optimum & summum præ omnibus ac pręeminens bonum est ipsa diuinitas, ad quam uniuersa recurrũt, quęcunq; boni desiderio continentur: idcirco & mentem fatemur, utpote ad imaginem factam pulcherrimi conditoris, quandam similitudinem primæuę formæ custodire, & ipsam in optimis prorsus existere. Si uerò extra eam fuerit, simul & ea, in qua erat, pulchritudine denudari. Sicut autem dicimus mentem similitudine pulchritudinis formæ principalis ornari, ueluti quoddam speculum præeminentis impressione refulgens: iuxta eandem rationem ipsam quoque naturam à mente, qua dispensatur & regitur, credimus contineri, eiusq'ue specie decorari, factam ueluti quoddam speculum speculi.

A natura

A natura quoq; sustineri hoc materiale nostræ substantię profitemur, circa quam eadem natura conspicitur. Cùm igitur alterum contineatur ex altero, per hos omnes illius summi & ueri participatio cōgruenter excurrit, per superiorem id quod inferius uidetur, exornatur. Si quando uerò huius bonæ communionis fuerit facta diuulsio, & è contrario superius inferior sectatur: tunc deformitas materiæ ipsius apparet cùm à natura deseritur. Informis enim quædam res & incomposita est ipsa materies per se, & hæc informitas eius simul, & pulchritudo naturæ corrumpitur, quę mentis uiuacitate decoratur: ac sic ad ipsam quoq; mentem per naturę defectū deriuatur materiei deformitas, ita uti imago Dei iam non possit inspici in hac impressione figmenti, ueluti quoddam nanq; speculum, id est, bonitatis forma atq; uirtutis post dorsum se ponens abijcit quidem splendoris eximij claritatem, informitatem uerò materiæ in se prorsus assumit: & hoc modo fit mali natiuitas, boni priuatione subserpens. Bonū est autē, quicquid summo bono coniungitur, quòd si extra similitudinē huius effectionis fuerit, sine bono proculdubio permanebit. Cùm igitur secundum inspectam rationem constat esse summū bonū quod uerè bonum est, mens autē ad imaginē summi boni facta est, & ipsa accepit ut ei bene sit, statura uerò quā mens continet, quasi quædā imago esse probatur imaginis, ostēditur per hoc, ꝙ materiale nostrū tunc bene subsistat atq; bene contineatur, quando à natura dispensatur & regitur. Iterū uerò soluitur atq; deijcitur, quando eius prouisione priuatur, simulq; à boni copulatione secluditur. hoc autem non fit aliter, nisi cùm ad contrariā partem naturę fuerit facta conuersio. nec ad bonum summum desiderium eius promouet, sed inde declinat, quod pulchritudine semper egere uideatur. Necesse est enim ad deformitatē materiei despectissimam atq; fœdissimā conformetur id, quod similitudinem eius assequitur. Sed hæc à nobis quadam consequētia dicta sunt, per inspectionem propositam subrogata. Hoc autem quærebatur, utrùm in aliqua parte membrorum intellectualis uirtus locata sit, aut per omnes artus æqua lance discurrat. His enim qui mentem (ut superius dictum est) localibus includunt partibus, & ad demonstrationem opinionis suæ proferunt, quòd non prosperetur intellectus eorum, quibus contra naturam cerebri membrana uexatur, ostendit ratio, quòd per omnes partes humanę confirmationis, sicut aptum est unumquodq; membrum, naturaliter operetur. Similiter autem uis animæ præter efficientiam subsistit, cùm aliqua pars corporis in natura non permanet. Et propter hæc oblata est sermoni nostro proposita consequenter inspectio, per quam discamus in hominis constructione, à Deo quidem gubernari mentem, à mente uerò materialem uitam nostram contineri, cùm in natura persistit. Si uerò à natura discesserit, etiam cooperatione mentis eam priuari necesse est. Sed reuertamur rursus unde digressi sumus, quòd scilicet in ea quæ à naturali constitutione omnino exorbitant per aliquam passionem, proprium mens seruet effectum, & in his quidem quæ uigent incolumis manet, impos uerò fit in his quæ non queunt uim eius operationis excipere. Fas est autem & ex alijs rebus huiusmodi dogmatis firmare sen-

tentiam: & nisi graue ac molestum est, præsentiam sermonis fatigatus etiā de his paucis, ut poterò, explicabo.

De somno & oscitatione, & de somnijs ratiocinatio. Caput XIIII.

MAterialis hęc & fluxa corporis uita semper in motu procedēs, in hoc habet existendi uim atque potētiam, ut nunquam prorsus à motu desinat, sed ueluti fluuius quidam iuxta suum impetum decurrens, plenum quidem demonstret alueum per quem delabitur. Non tamē eadem aqua circa eundem locum esse uideatur, sed aliud quidem eius transcurrit, aliud uerò superuenit. Ita & hoc materiale uitæ pręsentis, per quendam motum contrariorum frequenti sibi successione decurrit, & à commutatione sua stare penitus non potest, sed quietis impatiens iugem conuersionem rerum similiter possidet. Quòd si aliquando à motu destiterit, pariter & esse cessabit, ut puta plenitudinem relaxat inanitas, itemque inanitati plenitudo succedit, somnus continuum uigiliarum laborem sustentat: itemque uigilię quod resolutum esse uidebatur, consolidāt, & neutrum horum in eodem statu permanet, sed mutua sibi præsentia utrunque succedit. Itaque seipsa natura mutationum uicibus innouante, ut partē uidelicet utriusque recipiens, ab altera migret ad alteram. Nam si semper animal persistat in opere, intentio disruptionem, diuulsionemque partium quæ tenduntur, efficiet: continua quoque corporum quies ruinā quandam solutionemque status operabitur. In tempore uerò moderatius utrunque perceptum, fortitudinē ad permansionem substantiæ commodauit, quæ per continuū ad contraria transitum utrinque alternante sibi successione reparatur. Sic ergo opportunitatem quietis nacta natura, distenti uigilijs corporis excogitat qualiter labori subueniat per soporē, & sensibus ab operatione semotis, ocium ad tempus impertit, & ueluti equos post certamina sudoresque compescens. Necessaria uerò est corpori quies, ut sine impedimento quo cibus in omnia membra per occulta eidem itinera diffundatur, nulla intentionis obice meabilem præcludente transgressum. Nam sicut ex infusa imbribus terra, cùm radijs solis fota fuerit, uapores quidam caliginosi de profundis eius finibus extrahuntur: similiter & in nostra fit terra, cùm cibus intrinsecus congenitoque calore decoquitur, uapor quidam naturaliter, utpote aereus, ad superna contendit, & ueluti fumus per rimas parietis penetrans ad capitis loca peruenit, inde per dictos annexus sensibus exhalatur. Vnde necesse est, tunc sensus ocium gerere uaporum transgressione detentos. Oculi sopiti sunt, & palpebrarum obductione ueluti quodam machanicæ artis æquo pondere conteguntur: ipsis quoque uaporibus & auditus obstruitur, & quasi quodam ostio auribus imposito à sua naturali operatione feriatur. Hæc autem talis passio somnus dicitur, uacantibus in corpore sensibus, & iuxta naturalem motum nihil prorsus agentibus, ut digestiones escarum exitu faciliore proueniant, & suos meatus ipsa exhalatione transcurrant. Quapropter si coangustentur his exhalationibus ea loca quæ circa sensus sunt, & quadam somnus occupatione tardetur, uapore complentur: & quia ex neruis constat esse composita, ut colli ac faucium naturaliter ex sese tenduntur, ita ut per hanc extensionem illa quæ fuerant

compreſſa uaporibus, tenuentur: ut fieri ſolet ab his qui ueſtes infuſas nimia compreſsione torquentes humorem omnem nituntur exprimere. Et quia partes quæ circa fauces ſunt, rotundiores uidentur, abundantꝙ neruis, ut dictum eſt, ſi quando diſcludi ab his uaporum craſsitudinem conuenit, quia impoſsibile ſit rotunditatem per recta oſtendi, niſi id ſuo ſchemate peragat. Idcirco relictus in oſcitatione ſpiritus mentum quidem deorſum ad fauces quadam concauatione pertrahit, & cunctis interius in orbe patefactis undoſa illa ſpiſsitudo quæ in ipſis locis inſederat, ſpiritu propellente dirigitur. Frequenter autem & poſt ſomnum nobis idipſum ſolet accidere, cùm ex illis uaporibus indigeſtum quid fuerit ſubrelictum. Ex his itaꝙ cauſsis una mens euidenter oſtenditur, quòd naturæ congruens atꝙ conſentiens eſſe uideatur: dū uigilante illa & hæc ſuos effectus exerat, reſoluta uerò iu ſomnum etiā mēs perſiſtat immobilis: niſi fortè imaginationes ſomniorū mentis agitationes eſſe quis æſtimet, eamꝙ operantem per ſoporem ſuis motibus arbitretur. Nos aūt conſtanter aſſerimus, eam ſolam actionem ad mentem referendam, quæ ſapientia conſilioꝙ perficitur. Ea uerò quæ per ſomnum phantaſmatū deliramenta proueniunt, imaginationes quaſdam efficientiæ mentis opinamur, quas irrationabilis pars animę per accidentia quęꝙ confingit. Anima quippe à ſenſibus auocata per ſomnum, neceſſe eſt ut mentis quoꝙ priuetur effectu. Per ſenſus enim, ad hominem quodammodo reuerſio mentis efficitur, quibus uacantibus & intelligentiam neceſſe eſt ociari: cuius rei argumentum eſt, quòd frequēter ineptiſsimis atꝙ uaniſsimis formis dormiētes illudimur: quod nequaquam fieret, ſi conſilio tunc anima & ratione regeretur. Sed mihi uidetur, cùm præſentior uis animæ, id eſt efficientia mentis & ſenſuum conquieſcit, illam tantummodo partē eius in ſomnijs operari, quæ nutrimenta incrementaꝙ diſpenſat. Si autem hoc ita eſt, ſomnia quæ fiunt & imaginationes ſenſibus & intelligentiæ congruentes, hac nimirū cauſa contingunt. Quæcunꝙ nobis per animæ partem, in qua memoria uiget, impreſſa ſunt, hęc eadem ut ſors attulerit ueluti pictas oris opere formantur, figuratione quadam iugiter adhærente in hac ſpecie animę, qua memoria continetur. His itaꝙ phantaſijs homo deluditur, non alicuius ordinis tramite ad eorum quæ apparent, uiſionē collocutionemꝙ productus, ſed mixtis quibuſdam & conſequentibus ſeductus erroribus. Sicut em̄ in opere corporali unicuiꝙ mēbro propriè quid iuxta uim ſibi naturaliter inſitā peragenti etiam quieſcentis membri quidā conſenſus cooperationis accedit: eadem rationis conſequentia de anima quoꝙ ſentiendum eſt. Nam quum quiddam eius quieſcit, quiddā uerò mouetur, totum parti neceſſariò conſentit: quia nec poſsibile eſt unitatē naturalem tunc poſſe diuidi, & ſi pars quædam potentiarum eius in operatione perſiſtat. Sed quemadmodū uigilantibus & ſatagentibus obtinet quidem mens, eiꝙ ſenſus obſequitur, nec eis tamē adeſſe diſpenſatrix illa potentia corporis approbatur. Siquidem mens uſibus cibum prouidet, ſenſus autē ſumit quod prouiſum eſt: ea uerò corporis uirtus quæ nutrimentis inuigilat, propriæ ſibi quod datur acquirit. Ita per ſomnum ablato harum potētiarum uſu quodammodo com-

do commutantur in nobis, & obtinet id quod irrationabilius esse probatur. Aliorum quidem efficientia conquiescit, non tamen omnino restringitur. Tunc enim uis animi qui nutrimentis insistit, quamuis per soporem ad digestionis contendat officium, omnemque naturam sibi uacare permittat. Non enim ab hac eius operatione potentia illa sensualis abstrahitur, nec enim fas est, quod semel naturaliter unitum est, possit diuelli, sed elucescere nō potest eius effectus, somni ocio impeditus. Hac itaque ratione cùm se mens ad sensibilis animi speciem uertit, consequens est cùm hic mouetur, uti & illam dicamus moueri pariter, & cùm quiescit, simili modo quiescere. Quemadmodum uerò circa ignem hæc fieri naturale est, ut cùm paleis undique tegitur, nulloque spiraculo suscitatur, nec circūtecta depascat, nec penitus extinguatur, sed pro flamma quidem fumus exurgat: quòd si paulu lum commotus fuerit, ilico fumus excitatur in flammā: similiter & mens ocio sensuum tēpore soporis obtecta, nec elucere per eos potest, nec prorsus intercipi, sed instar summi uidetur operari, in aliquo quidem egens, in aliquo uerò prǽualens: & sicut quispiam musicus resolutis lyræ nexibus, si plectrum cordis iniiciat, non ei modulatio competenter occurrit (nec cūm extentum quod nō est, aptè resonabit) sed plerunque manus artificiose mouetur, ducens plectrum ad locales positiones accentuum. Sonus aūt non efficitur nisi inordinatus ex modo chordarum, quē uocant Græci βόμβον: ita per somnum naturalibus sensuum membris resolutis aut omnino quiescit artifex animus, si corpus nimia plenitudine prǽgrauetur, aut certè languidius & obscurius operabitur, cùm hoc organum sensuale diligentius artem nequit excipere. Quapropter in somnis memoria quidem confusa, prǽscientia uerò quibusdam uelaminibus obruta, prǽter uotum ac studiū quasdam speculatur imagines, & aliquid eorum nonnunquam quæ sunt uentura prænunciat. Nam per subtilitatem naturæ plus aliquid habet quàm corporis crassitudo ad contemplanda ea quæ uidentur accedere, sed non potest recto ordine futura reseruare, quia nec perspicua & manifesta doctrina proponitur eorum quę in somnis digesta cernuntur. Sed quicquid illud est, ambigua futuri fit denunciatio, quod ęnigma uocāt, qui uidentur ista discernere, quòd scilicet aliud ostentet in uerbis, aliud in intellectibus afferat. Sic pincerna Pharaonis botrum premit in patera, sic panes in canistro ferre pistor imaginatur, uterque enim iuxta studium quod exercuit, se in somnis esse peruidet. Solitarū nanque artium simulachrorū in præscientia mentis impressa per omne uaticinium prædici quæ uentura fuerant, præstiterunt. Quòd autem Daniel & Ioseph eorumque consimiles diuina uirtute nullis turbatis sensibus ad futurorum informantur scientiam, nihil hoc ad præsentem pertinet quæstionem, quia non hæc quisque sapiens somniorum generibus imputare debet, alioquin & illas uisiones quę diuinitus uigilantibus accidunt, non superna uisitatione, sed naturæ consequētia sponte sua id operāte putabit posse contingere. Sicut ergo cunctis hominibus iuxta suum sese moderantibus animum, quidam sunt qui diuina illustrari confabulatione mereantur, ita communiter secundum naturam nobis ac similiter somniorum phantasijs accidentibus nonnulli per sopo-

rem diuinæ cuiuſdam particeps reuelationis exiſtunt, cęteriſq; omnibus: & ſi aliqua re per ſomnium præſcientia gignitur, iuxta prædictum gignitur modum. Si uerò Ægyptius ille uel Aſſyrius tyrannus ad ſcientiam futurorū per ſomnia diuinitus inſtruuntur, aliud quiddam eſt quod per eos miranda diſpenſatione peragitur. Oportebat enim ſanctorum ſapientiā declarari, quę uidebatur occulta, ne communem uitam ſine utilitate uel cō modo præteriret. Quomodo nanq; Daniel talis eſſe noſceretur, niſi incantatorum atq; magorum acquiſitionem ſomnij defeciſſet intentio: quomodo etiam ſaluaretur Aegyptus Ioſeph in cuſtodia conſtituto, niſi eum diſcretio ſomniorum pertraxiſſet in medium. Et ideo quid aliud iſta prętendunt, nec ſecundum phantaſias cōmunes omnino penſanda ſunt, conſueta quippe ſomniorum facies eadem uniuerſorum eſt, quę modis plurimis ſpecie quadam imaginationis occurrit. Aut enim permanent, ut dictū eſt, in ea parte animæ, qua memoria continetur, ſtudiorum ſimilitudines diurnorum, aut ſæpenumero qualitatibus corporalium affectionum ſomniorum præfiguratur expreſsio. Sic etenim qui ſitit, eſſe ſe miratur in fontibus: & delicijs gaudet, qui cibis indiget, & iuuenis ætate uigens imaginū ludificatur illecebris pro ſimilitudine paſsionis. Noui uerò ego per ſomnium & aliam ænigmatum medentium cauſam. Nam quidā de neceſſarijs meis captus phreneſi, cùm nimium grauaretur, quòd illi cibus plus quàm uirtus eius exegerat, eſſet oblatus, arbitratus eſt plura inteſtina ſtercore plena ſibi ſuperponi. Cumq; iam propè eſſet, ut fatigatum corpus eius ſudoribus laxaretur, aquā ſibi deferre qua perfunderetur iacens, eos qui aderant, precabatur obnixè, nec deſtitit, hoc cū clamore depoſcēs, donec exitus rerum querelarum talium cauſam abſolueret. Nā ſimul & ſudor plurimus ex eius erupit corpore, & ſolutus uenter inteſtinorum pondus interpretatus eſt. Quod igitur obtuſa ualetudine natura tūc pertulit, corporis inæqualitati compaſſa eſt, ut moleſtiam quidem ſentiret, & dicere quidem propter ęgritudinem manifeſtè non poſſet, idq; ſicut datur intelligi, niſi ex incommoditate contingeret, ſed naturali ſopore mens ſoſpitate gereretur, ſomnium profectò ei qui ſic erat affectus, exiſteret, aquam quidē ſudorem, fluxum uerò inteſtinorum grauedinem: eſca enim grauitatem & preſſuram mouentis inſinuat. Hoc idem uerò uidetur et plurimis peritis medicinæ, quòd ſcilicet iuxta paſsionum differentias, ſomniorū quoq; uariæ facies ægrotantibus accidant, aliæ quidē defectis ſtomacho, & aliæ cerebri paſsione uexatis: his etiam qui febre laborant aliæ, & aliæ qui ex cholera periclitantur & phlegmate. Itēq; diſsimiles his qui plenitudine & inanitate decumbūt. Ex quibus poſsibile eſt animaduertere, quòd illa uis animæ per quam nutrimenta nobis incrementaq; contingunt, habeat aliquam intellectualis rei particulam, qua ſibi ſocietate conſertam, dum qualitas affectionis corporeæ ſimilitudinem quodāmodo pręferat, iuxta paſſionem, quæ obtinet imaginationē congruentem. Itemq; multis etiam ſecundum morum diuerſitatem ſomniorū quoq; uiſa formantur. Alia nanque ſunt uiri fortis, alia meticuloſi, alia luxurioſi, & alia cōtinentis, alijs largus, et alijs auarus imaginibus illuditur, nuſquam uerò in his intelligentia

mentis

mentis operatur, sed animę pars irrationabilior ut sæpè diximus has phantasias faciat, & quibuscunque uigilans studijs assuescit, horum sibi similitudinem præformat in somnis.

Quòd unica duntaxat anima sit in corpore humano triplici potentia constans. Caput XV.

SEd multùm à proposito sumus abducti. Demonstrare nanque sermo promiserat, quòd mens non in aliqua parte corporis esset inclusa, sed æqualiter per totum sparsa discurrat, iuxta naturæ similitudinem motum subiectæ partis efficiens. Est autem ubi & ipsa mens naturę subsequens impetus ministerium quodammodo seruitutis impendit. Frequenter enim natura præcedit corporis, & aut occasiones lætitiæ aut causas mœroris insinuat, ita ut ipsa quidem præstet initium uel cibos appetere, uel quamlibet aliam rem uoluptatis implere. Mens autem tales motus carnis excipiens, consilij sui nisibus consideratarum rerum parat effectus. Hæc uerò non fit in omnibus, sed in his tantū qui turpiter affecti, dominatū rationis naturæ nutibus subiugant, quique suffragijs eiusdem mentis uoluptatibus sensuum seruiliter obsequuntur. A' perfectioribus autem non ita fieri certum est, apud quos mens præcedit in omnibus, & ratione potius quàm passione id quod oportet, exequuntur, naturæque uestigia præeuntis directa sectatur. Quia uerò tres differentias uitalis potentiæ ratio deprehendit: id est, nutrimentalem, quæ præter sensus aliquos augmenta recipit: & sensualem, quæ sic nutritur ut sentiatur: & rationalem, quæ perfecta est, & per has omnes extenditur. Idcirco notandū est, quòd una uis tantummodo uitalis, altera uerò sensualis, tertia uerò prę cęteris etiam rationalis existat. Sed nemo per hęc ęstimet tres animas in hominis cōformatione proprijs circunscriptas esse limitibus, & uelut ex pluribus eam credat esse conflatam, cùm uera & perfecta una sit anima naturaliter spiritualis atque intelligibilis, quæ per sensus miscetur materiali substātiæ. Omne uerò materiale atque corporeum quod in conuersione atque mutatione est, siquidem participium capit animatæ potentiæ, motum per incrementa sortitur: si uerò ab effectu uitali recesserit, motum suum corruptione testabitur. Igitur nec sensus præter materialem substantiam, nec intellectualis in nobis potentia præter sensus operatur.

Quòd propriè hominis anima rationalis & sit & dicatur, quòd anima per totum corpus fusa, nusquam certam sedem habeat. Caput XVI.

QVòd quædam de creaturis hac ui tantummodo nituntur, qua nutriuntur & crescunt, aliæ uerò sensuum potentia præualent, & nec illa sensibilis, nec ista rationalis participantia probantur esse substantiæ: idcirco quis animarum esse multitudinem suspicetur, cùm differentiam earum non competenti ratione definiat. quia omne quicquid in rebus est, siquidem perfectè & integrè uocatur, propriè constat esse quod dicitur. Si autem non per omnia, quod appellatur, existat, inane nomen ei putatur ascriptum, ut puta quòd rerum uim non demonstret: dicimus enim propriè subiecto nomen imponere, quòd si quis ex lapide fabrefactam similitudinem ueri panis ostentet, cui & forma quidem ipsa sit, & magnitudo

eius uideatur æqualis, nec non & eandem coloris similitudinem preferat, ita ut multis indicijs uerus putetur, desit autem illi quòd cibus posit existere, idcirco iam lapidem propriè uel naturaliter, non nisi abusiuè panis appellationem dicimus accepisse. Item cætera iuxta eãdem rationem, quæ non sunt per omnia quod dicuntur, habent ex abusione uocabulum. Sic igitur & anima cùm perfectionẽ in ratione & intellectu prorsus obtineat, omne quicquid hæc non est, æquiuocè quidem anima potest esse: non tamen uerè dicitur anima, sed est uitalis quædam efficientia, quę per abusionem anima nũcupatur. Propter quod & irrationabilium naturas tanquã non procul existentis à surculari uel seminali uita, dedit ad usus hominũ Deus, qui de singulis quibusq; iustitiam legis suæ affixit, ut hi qui eorum uescuntur carnibus, pro oleribus habeant. Omnes enim carnes manducabitis sicut olera fœni. Parùm nanq; plus habere uidentur per sensuum uegetationem, quàm illa quibus aluntur, & quibus cremẽta percipiunt, quæ res instruat amatores carnium, non multis sensibilibus animum suum nectere, sed magis spiritalibus priuilegijs occupari, quòd in his uerè animæ conspiciãtur effectus. Nam in rebus carnalibus irrationabiles nobis sunt compares & æquales. Sed in aliud nescio quomodo cõsequentia sermonis inflexa est: non enim hoc erat in contemplatione propositum, ut quid esset excellentius in homine, utrùm mentis operatio, aut substantia materialis, inquireret, sed quòd in aliqua parte eorum quæ in nobis sunt mẽs esset innexa, æqualiter autem in omnibus & per omnia sese diffundat, & nec extrinsecus contineat, nec contineatur intrinsecus. Hæc enim forma in cadis aut in situlis alijs similibus uasis atq; corporibus, quæ se sua capacitate continent, propriè peruidetur: communio uerò mentis ad corpus ineffabilem quandam & incomprehensibilem copulam habere cognoscitur, nec interius existens, quia res incorporea nequit corpore cõtineri, nec exterius circumfusa uel ambiens, sed inuisibili quodammodo & inexplorata ratione naturę coniuncta atq; connexa, in ipsa, & circa ipsam prorsus inspicitur, eo ut dixi modo, quo nec intelligi potest omnino nec dici, nisi quòd iuxta proprium ordinem eadem ualente natura mens quoq; suos effectus exerceat. Si autem delicto quodam natura nutauerit, etiam motus mentis titubare necesse est.

Enarratio diuini dicti: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: ubi perquiritur quæ sit ratio, & in quo simile sit beatæ & impassibili naturæ, hoc passibile nostrum & mortale: & quemadmodum in imagine masculus approbetur & fœmina, cùm in primæua forma minimè extare uideantur. Caput XVII.

SEd assumamus iterum diuinę uocis oraculum: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quàm parua atq; indigna nonnulli externorum de magnificentia hominis suspicati sunt, qui eum collatione mundi huius extollere putauerunt. Dixerunt enim paruum mundum esse hominem, de ipsis extantem uniuersalibus elementis. Sed enim quid tanta iactantia nominis huiuscemodi humanæ substantiæ contulerunt, sui prorsus obliti sunt, dum ex proprietatibus muris & culicis, præconia hominis inepta finxerunt. Nam et illis ex quatuor elementis natura cõpacta

cōpacta est, & circa omnes animantes horum elemētorum plus minus ue quædā portio cernitur, sine qua subsistere ea quę utuntur sensibus, omnino non poterunt. Quid igitur amplum, si ad mundi figuram uel similitudinem putetur homo præferri? cœli quod transit, terræ uerò quæ mutatur, & omnium quæ in his continentur continentium transitu pari conditione labentium. Sed in quo sit iuxta Ecclesiasticā rationem hominis magnitudo, non in eo ꝙ ad similitudinem mundi est conditus, sed ad imaginem factus est creatoris. Fortassis em̄ quæ sit imaginis ratio quæras, quomodo incorporeo corporale sit simile, quod temporale est sempiterno, & incommutabili id quod continuis motibus immutatur, impaßibili etiam & incorruptibili quod paßioni & corruptioni subiectum est, & ei qui sine malitia est ulla, id quod semper in malitia & defectione uersatur. Multùm nanque distat inter primæuam formam, & eam quæ ad similitudinem eius facta est. Imago quippe si seruet principalis formæ similitudinem, uerè imago & propriè imago dicitur. Si uerò ab eius imitatione discedat, aliud quiddam esse monstratur. Quomodo ergo mortalis homo purißimæ illius & immortalis naturæ semperq; subsistentis imago esse probabitur? De his itaque solam ueram rationem ipsa ueritas euidenter agnoscit. Nos autem quantum capere possumus, quibusdam coniecturis atq; coniectationibus ueritatem ipsam sedulò inuestigantes, hoc arbitramur esse quod quæritur, de quo nos nec diuina fallit oratio, quæ ad imaginem Dei factum hominem retulit: nec humanæ naturæ deflenda miseria est, quia beatæ illius & impaßibilis uitæ similitudinem gerit. Necesse est autem è duobus alterum confiteri, ut si quis comparet Deo quod nostrum est, aut paßibilem diuinam, aut impaßibilem humanam putet esse substantiam, uelut æquitatibus istis substantiæ similitudo rationis in utrisque cernatur. Si uerò neque diuinitas in paßione est, neq; nostra paßionibus probantur excepta, putas quæ altera relinquitur ratio, secundū quam diuinam uocem ueracem esse dicamus, quæ imaginem Dei hominem esse testata est? Igitur eandem scripturam sumamus uniuersam, si quo modo per eam nobis aliqua declaratio ad id quod quęritur, elucescat. Posteaquam dixit: Faciamus hominem: & ad quam rem factus est, indicauit, inferens quòd fecit Deus ad imaginem, ad imaginem Dei fecit eum, masculum & fœminam fecit eos. Iam uerò in superioribus dictum est, quòd destructionem impietatis hæreticæ sententia ista processerit, qua competenter instruimur, quòd fecerit hominem unigenitus Deus ad imaginem Dei, ut nulla ratione diuinitatem patris & filij discernere moliamur, cùm ęqualiter diuina scriptura Deum utrunq; fateatur, & eum qui fecit hominem, & eum ad cuius imaginē factus est. Sed de his nunc omittatur assertio. Vertamur autem ad propositam quæstionem, quomodo diuina quidem natura beata sit, & eam quæ similis ei est, miseram scriptura commemorat. Igitur uerba ipsa diligētius exploremus, et inueniemus aliud quod dam esse quod ad imaginem Dei factum est, aliud uerò quod nunc in miseria peruidetur. Fecit, inquit, Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum, finita est eius qui factus est ad imaginē Dei, conditio. Deinde adiun-

gitur uelut de eadem conditione sermo, cùm dicitur: Masculum & fœmi-
Gen. 3. nam feci eos. Cunctis autem reor esse notissimum, quòd idipsum ab illa primæua forma intelligitur alienũ. In Christo nanque Iesu, sicut dicit Apostolus, neque masculus neque fœmina, sed quia per hęc diuisit hominẽ sermo diuinus, duplex quædam probatur naturæ nostræ formatio, & ea quæ diuinam refert similitudinem, & ea quæ ab ista differre mõstratur. Aliquid enim tale contestatio relationis insinuat, primùm quidem dicens, quia fecit Deus hominẽ, ad imaginem Dei fecit eum. Itemque subijciens, quia masculum & fœminam fecit eos. Hoc autem in his quæ de Deo sentiuntur, probatur extraneũ, sed arbitror ego per hæc quę à scriptura sancta dicuntur, magnum atque sublime dogma declarare, quod tale esse peruideo. Duabus rebus secundum summitates abinuicem separatis mediam humanam esse substantiam, inter diuinam scilicet incorpoream'que, & irrationabilem brutam'que naturam. Nam utriusque rei ratio in hominis conformatione conspicitur, diuina quidem hoc, quòd rationalis & intellectualis est, quòd etiam masculi ac fœminę differentiam refugit: irrationalis hoc, quòd corpoream constitutionem in masculum diuisam gestat & fœminam. (In his enim utrisque uersantur uniuersa, quibus continetur humana substantia) sed prælatum esse id quod in nobis intellectuale est, ei rei, quæ humanæ propagationi seruire uidetur, ordine ipso conditionis exequente didicimus. Ad effectum quippe generationis quædam est hominis cum irrationalibus innata coniunctio. Primùm igitur ait: quia fecit Deus hominẽ, ad imaginem Dei fecit eum, ostendit per hoc id quod suprà diximus Apostolũ definisse, quia in Christo Iesu neque masculus neque fœmina. Deinde intulit quòd humanæ naturæ proprietates exprimeret, masculum & fœminam fecit eos. Nec me quispiam culpet quòd propositæ rationis intelligẽtiam uidear ex alto deducere. Deus enim naturaliter existẽs, quicquid boni cogitatione complectitur, imò potius omni bono quod aut intelligi potest aut comprehendi, præstantior, nõ ob aliam causam creauit hominem, nisi quia bonus est. Talis ergo cùm sit, & propterea naturæ formationis extiterit creator, nequaquam imperfectam uirtutem suę bonitatis ostendit, ut aliquid ex his quæ ei suppetunt, daret, aliquid uerò inuidia cogẽte subtraheret: sed perfectæ bonitatis species in eo est, ut hominem qui non erat, in generationem produceret, bonorum'que participem faceret. Quia uerò bonorum ipsorum multa probatur esse congestio, quæ non possit numero facilè cõprehendi: idcirco generali quadã uoce uniuersa simul scriptura cõplectens significare curauit, cũ ad imaginẽ Dei factũ hominẽ retulit. Æquale eñ est hoc, ac si diceret, humanã naturã omnis boni factã esse participẽ. Si eñ bonitatis est plenitudo diuinitas, & huius homo imago est, profectò et in plenitudine sit omnis boni hęc imago iuxta primęuã formã qua similitudinẽ possidet. Est igitur in nobis totius boni cõditio, totiusque uirtutis & sapientiæ, & quicquid illud est quod opitimũ possit intelligi: præ omnibus uerò quòd ab omni necessitate liberi sumus, nec subiugati quadã naturali potentia, sed arbitrio proprio ad consiliũ quod placuerit, inclinamus: uirtus enim spontanea quædã res est, & nullius subiecta dominio.

Quod

Quod aũt quadã necessitate coactũ est, uirtus esse iam nõ potest. Cũ ergo penè in omnibus primæuę formæ pulchritudinẽ formãq; imago demonstret, nisi in aliquo differat, iam nõ erit similitudo, sed ipsum, atq; æquale illi per omnia demõstrabitur, quod in omnibus immutabile cõprobatur. In quo ergo diuinitatis & similitudinis eius distantiã peruidemus? In hoc proculdubio, quòd diuinitas increata est, hæc aũt creationi subsistit, quæ proprietatis differentia rursus aliarũ proprietatũ consequentiã protulit. Occurrit enim cunctis indubitata professio, quòd increata natura incommutabilis sit, & semper eodem modo permaneat, creatura uerò non possit sine mutatione persistere. Ipse deniq; ex nihilo ad existentiam transitus, motus quidam erat atq; conuersio, cùm non existens ad essentiam diuino consilio transmutatur. Et sicut impressam in ære figurã sanctũ Euangeliũ Cęsaris appellat imaginẽ: per quod addiscimus, q iuxta figuram quidem similitudo Cæsaris, in subiecto aũt differentia eius appareat, ita & in prędictis ratione pro figuris sunt ea, quæ hic contẽplatione diuinę naturę humanæ cernuntur, eorũ quibus eadem similitudo est, in subiecto prorsus differentiam reperimus, quoniã intuitu mentis increata natura creata'que conspicimus. Quoniam igitur diuinitas ipsa semper est: homo uerò per creationẽ factus ex mutatione cœpit existere, cognationẽq; quandã uidetur habere cum natura uertibili. Idcirco qui nouit omnia anteq; fiãt, sicut Propheta promiserat, prouidẽs atq; prospiciens uirtute pręscientię suę, in quæ declinaret iuxta spõtaneã uoluntatẽ humani motus arbitrij, id quod futurũ erat inspexit, tribuens imagini differentiã maris & fœminæ, quæ iam nõ ad diuinã formam principalem respiceret, sed uti dictũ est, irrationabili naturæ propinquare uideretur. Causam uerò tanti huius artificis, soli quidem illi intelligunt, qui ueritatem proprijs oculis intuentur, & uerbi ministri sunt: nos autem sicut est possibile, coniecturis quibusdam atq; indicijs ueritatis inuestigia prosequentes, quod incidit animo, non enunciatiuo modo proferimus, sed exercitijs loco deuotis auditoribus intimamus. Quid ergo est quod de his excogitare potuimus? Dicens scriptura diuina: quia fecit Deus hominẽ, indefinita significantia omne hominum genus ostendit. Non enĩ nunc Adam in conditione nominatus est, sicut & in consequẽtibus declarat historia: sed nomen homini creato, non cuilibet homini generale est. Hinc ergo ex hac generali naturæ appellatione, tale quid excogitare cõpellimur, q diuina uirtus atq; præscientia omnem humanam naturã in prima conditione cõplexa esse uideatur. Oportet enim Deo nihil indefinitũ in his quæ ab eo creata sunt æstimare, sed singulis eorũ quæ sunt, esse modum certissimũ creatoris sapientia terminatum. Sicut enim quilibet hic homo quantitate corporis terminatur, modus'q; substantiæ eius est qualitas, quę simul cum superficie corporis explicatur: sic arbitror uelut in uno quodã corpore, totam plenitudinẽ humanitatis ab uniuersitatis autore præscientiæ uirtute cõplexam: & hoc scripturã insinuare, cùm dicit: Et fecit Deus hominẽ, ad imaginem Dei fecit illũ. Non enim imago hæc in parte naturæ est, nec in uno aliquo qui in singularitate propria cernitur, ista gratia terminatur, sed in omne genus æqualiter

hæc talis & tanta potentia uirtutis excurrit. Huius aūt rei signū est, quod mens æqualiter omnibus inserta est: uniuersis autem cogitandi & recogitandi constat inesse ratione, cætera omnia quibus diuinæ naturæ similitudo declaratur, in eo quod ad imaginē Dei factus agnoscitur. Si enim ille qui prima mundi est conditione formatus, siue hic qui post cōsummationem totius mundi futurus est, æqualiter in se diuinam præferre probatur imaginem: idcirco unus homo uniuersitas appellata est, quia diuinæ potentiæ nec præteritum aliquid nec futurum, sed & quod expectatur, uelut si præsto sit, uirtute qua cōtinet, intuetur. Omnis itaq; natura à primis usq; ad nouissimos transcurrēs, una quędā est imago substantiæ: differentia uerò in masculo & fœmina deinceps ob hanc (ut arbitror) causam in conformatione peracta est.

Quid oporteat respondere eis qui ambigentes inquirunt: an procreatio filiorum sit peccatum. Caput XVII.

MElius autem priusquam propositio uentiletur, opinor absolutionē quæstionis, quæ ab æmulis nostris profertur, inquirere. Dicunt enim ante peccatum nec partum fuisse, nec gemitum, nec appetitum, qui propagationi prolis obsequitur: pulsis autem de paradiso post delictum, & muliere parturitionis damnata supplicio, tunc Adam cōuenisse, ut suā coniugem iure cognosceret, & sic effectum esse procreationis exordiū. Si ergo nuptiæ in paradiso non erant, neq; gemitus ibidem, neq; partus, necesse esse aiunt ex consequentibus æstimare, quod nequaquā multiplicarentur homines, nisi ad mortalitatem hanc immortalitas recidisset, & naturam nuptijs sua conuentione seruarēt, pro defunctis eos qui nascuntur ex eis continua successione restituens, ita ut uideatur peccatū modo quodam hominum utiliter introductum. Mansisset autem in illis duobus genus humanum primitus formatis, cùm ad successionem nullo mortis metu natura moueretur. Sed in his iterum uera quidem ratio quæcunq; illa est, solis est nota qui iuxta Paulum felicis paradisi uerbis ineffabilibus probantur instructi: nostra uerò talis esse monstratur assertio. Resistentibus quondam Sadducæis ueritati resurrectionis, & illam multinubam mulierem quæ septem fratres habuit, in sui praui dogmatis confirmationem proferentibus, ac deinceps cuius eorum post resurrectionem foret uxor sciscitantibus, Dominus respondit: non solùm Sadducæos informās, sed omnibus futuræ post resurrectionē uitæ sacramenta patefaciens. In resurrectione, inquit, nec nubēt, neq; ducēt uxores, neq; ē multrà mori poterunt: æquales enim angelis sunt, & sunt filij Dei, cùm sint filij Dei resurrectionis. Gratia uerò resurrectionis nihil nobis aliud pollicetur, q̃ ut antiquum in statum ex nostris lapsibus innouemur. Quidam nanq; regressus ad pristinam uitā, gratia quam præstolamur, existit, quæ pulsum de paradiso hominem illuc iterum feliciter introducit. Si igitur reparatorū conuersatio, familiaritate ac numero sociabitur angelorū, clarū est, quod homo ante ruinā quidam angelus habebatur. Idcirco et cùm priorem statum uita nostra receperit, angelis indubitanter æquabitur. Sed quamuis, ut dictum est, cùm inter illos nuptiæ nullæ sint, tamen in infinitis millibus ex-

Math. 22.

ercitus

ercitus angelorum sunt, ita Daniele Propheta in suis uisionibus intimante. Ergo iuxta eundem modum, si peccati nullus excessus ab illa nos angelica dignitate distraheret, nec nobis utique ad multiplicationem generis nuptiæ necessariæ probarentur. Sed quicunque ille naturæ motus est, quo angeli multiplicantur, perfectissimus quidem, licet coniecturis humanis excogitari nequeat. Veruntamen qui profecto existat hic modus, & in his qui paulo minus quàm angeli honorati sunt, effectum suæ operationis ostenderit, usque ad prædestinatum numerum genus humanum creatoris uoluntate multiplicans. Si uerò quispiam nos fortè coarcet, inquirens modum ipsum quo potuissent animæ fieri, si homo nuptiarū opera non quæsisset, interrogemus & nos, qui modus sit institutionis angelicæ, quomodo in infinitis millibus & in una subsistere probentur essentia, in multo nimirum numero constituti. Hoc quippe competentius respōdemus ei qui proponit, quomodo posit sine nuptijs homo persistere, dicentes, eo modo quo angeli sine nuptijs esse noscūtur. Nam quòd similis eis ante transgressionem fuerit homo, rursus eiusdem similitudinē reformatio manifestat. His igitur hoc modo patefactis, ad propositam quæstionem recurrat oratio, quum scilicet post conditionem imaginis, differētiam maris et fœminæ Deus suo dignatus sit excogitare firmamento. Ad hoc enim utilem fateor esse superiorem hanc inspectionem, quæ à nobis exprompta est. Nam qui cuncta ut essent, produxit, totumque hominem sua dispositione ad diuinam formauit imaginem, nequaquam paruis ac modicis adiectionibus pertulit animarum numerum in sua plenitudine minus uideri perfectum: sed simul uniuersam plenitudinem humanæ naturæ affectu præscientiæ contulit, quam etiam sublimissimo, atque angelorum non dissimili fine condecorans, quia sciuit omnipotenti prouidentia quòd non rectè moueretur humanæ uoluntatis arbitrium, & propter hoc ab illa angelica conuersatione recederet, ne per hoc humanarū multitudo minueretur animarum, cadens ab eo modo quo multiplicati sunt angeli, propterea naturæ nostræ congruam & dignam, his qui in peccato laberentur multiplicationis prouidentiam format: pro angelica sublimitate, iumentorum atque irrationabilium modum, quò exisse sibi succedunt inferens humanæ substantiæ. Hinc mihi uidetur & magnus ille Dauid, compatiens humanæ miseriæ, talibus uerbis eius deflere naturam, quòd homo quum in honore esset, non intellexit: honorem dicens, quòd sanctis angelis consimilis fuerat, propterea cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Verè nanque iumento similis factus est, qui hanc animalem generationem in sua natura suscepit, propter conuersationis casum qui ei ex conformatione materiæ contigit. *Psal. 48.*

Quòd passiones in nobis irrationabiles, & cognatione ipsius naturæ probentur habere occasiones. Cap. XIX.

ARbitror enim ex hoc initio, etiā uitia uniuersa ueluti è fonte quodam manantia scatere in hominis conuersatione miseranda. Hac aūt præsens assertio argumētatione firmatur, quòd passionū quædam cognatio nobis & irrationabilib. æqualis appareat. Non eñ fas est humanæ naturę

(iuxta hoc quod ad diuinā speciem formata est) initia passibilis affectionis ascribi: sed quia irrationabilium animantium in hunc mundum uita præcessit, & ob prædictas causas homo quoque ex ea formatione aliquid habuit iuxta generandi decorationem, idcirco particeps etiam reliquorū quę in natura conspiciuntur, effectus est. Nec enim iuxta furorem homo Deo similis est, neque per passibilem uoluptatem supereminens illa figuratur natura, metus quoque & audacia, appetentia plurium, atque diminutionis odium, horumque similia, ab ea figura qua diuinitas exprimitur, procul existunt. Hæc igitur humana substantia de rationabili parte contraxit. Ea nanque quibus brutorum uita ad conseruationem sui munita est, ad hominis translata cōuersationem, passionum initia facta sunt. Furore nanque conseruantur bestiæ quæ carne uescuntur, quæcunque uerò lasciua sunt, genus suum propagatione multiplicant: fuga custodit inualidum, & metus eum tuetur qui facilius à fortioribus capitur, corpulentum quoque seruat edacitas, & si contigerit nō assequi quod uoluptas inquirit, fit irrationabilis mœroris occasio. Hæc autem omnia & si qua sunt talia, ex animali brutaque institutione generationi hominum accessisse nō dubium est. Sed mihi concedatur, ut iuxta quandam fictionem rei mirabilis humanam formam sermone describam. Sicut enim uidemus, de rebus fictis sculptilia fieri simulachra, quę intuentium animos ad stuporem uertunt. Hi qui huius esse probantur artis, exculpunt ita, ut interdum unum caput biforme constituant: sic hominis duplex ac contraria similitudo quædam uidetur existere, mente quidem qua Deo dignus est ad diuinā formatus pulchritudinem, passionibus autem quarū pulsatur impetu, ad bruta animalia quadam proprietate coniunctus. Frequenter autem motus penè brutus efficitur, quoties ad motus irrationabiles penitus inclinatur, obscurans id quod est in se melius deterioris affectu. Mox enim ut quis ad passionis tabem, efficaciam mentis inflexerit, eique sua consilia seruire compulerit, tunc quædam deprauatio bonæ formationis ostenditur: et ita natura omnis in malitiam commutatur, cùm iam ratio penitus excolat principia passionū, & in augmētum nequitię uitiorum causas ipsas cogitationes multiplicet. Cooperationem nanque suam mens passionibus exhibēs, multifidam densamque malorum copiam procreauit. Sic libido uoluptatis exordium quidem de similitudine naturæ irrationabilis habuit, sed in excessibus hominum uehementer decreuit, tantas differentias peccatorum quæ ueniunt ex ipsa uoluntate progenerans, quantas in irrationabilibus inuenire non possis. Sic commotio furoris irrationabilis quidem rei cognata est, crescit uerò cogitationis accessu. Hinc enim memoria malitiæ, hinc inuidiæ, hinc mendacium, insidiæ quoque ac simulationes hinc esse monstrātur. Hæc autem omnia ex iniquæ mentis cultura proueniunt. Nam si passionis impetus nullo cogitationis extollatur adminiculo, citò lassescit, furorque uehemens inualidus approbatur, moxque ut fueris exortus extinguitur. Sic auida porcorum edacitas occasiones auaritiæ præstitit, sic adsultatio equi, exordium superbiæ facta est, & omnia quæ sunt irrationabilium probamenta causarum, per malæ mentis usum rationabilium initia sunt effecta

morta-

mortalium. Sicut è contrario cùm hos impetus cogitatio refrenat & cohibet, in speciem uirtutis protinus transferuntur. Nam ex furore quidē fortitudo descendit, ex pauore cautela, metus autem subiectionem generat, & odium auersionem malignitatis instigat: dilectionis etiam uirtus desiderium ueri boni conciliat, exaltatio quoque mores à passionibus eruit, & liberam prudentiam à turpitudinis seruitute cōseruat. Collaudat aūt huius subtilitatis speciem & beatus Apostolus, cùm sæpenumero nobis imperat, ut ea quæ sursum sunt, sapiamus. Et ita reperies, quòd omnis motus talis qui mentem in alta sustollat, ad pulchritudinem diuinæ conformetur imaginis. Sed quia grauis quædam est & deorsum uergens qualitas delictorum, meliorique parte ualet, magis autem pondere naturæ irrationabilis animæ principale deprimitur, quoniam graue hoc atque terrenum sublimitate mentis eleuatur. Idcirco plerunque contingit, ut munera diuina ignoret nostra miseria, pulcherrimæ imagini fœdissimam faciem passionis obducens. Ideoque digni sunt qui ista cernentes, non facilè diuinam formam talibus inesse consentiunt, sed per eos qui rectę uitæ conuersatione resplendent, diuinam in hominibus imaginem contueri. Nam si uitiosus quisque uel carni deditus nō finit de homine credi, quòd sit diuina pulchritudine decoratus: sed illi qui in uirtute perfectus est, & ab omni cōtagione purissimus, eam firmet opinionem, quę de hominis parte meliore subsistat, ut (melius enim probatur exemplo quod dicitur) aliquem decorē naturæ contactu malignitatis imminuit, ille uel maximè qui in peccatis probatur esse notissimus, ut fuit Ieconias, uel quispiam alius qui in nequitia clarus esse memoratur. Sed in Moyse eiusque similibus imaginis pulchritudo effecta conspicitur. In quibus itaque decor nulla obscuritate fœdatur, in his euidens eorum quæ dicuntur fides elucet, eò quòd homo diuinæ bonitatis imitator existat. Sed forsitan aliquis erubescit, quòd sumentes cibum irrationabilis uitæ nos similitudo constringat, & idcirco indignum putat hominem, qui ad imaginē Dei factus est: sed huius quoque functionis speretur immunitas naturæ nostræ in illa uita quæ futura est quandoque tribuenda. Non est enim, sicut ait Apostolus, regnum Dei esca & potus. Nec in solo pane hominem uiuere testatus est Dominus, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei: nec non & resurrectionis gloriā, cùm uitam nostram coæquandā angelis approbet. Apud angelos autē cibus nō est. Idonea prorsus fides est hanc homini functionem fore liberam, qui ad similitudinem factus est angelorum. Rom. 14. Matth. 4.

Mystica interpretatio eius, quòd de omni ligno quod in paradiso erat, homo edere permittebatur. Caput XX.

SEd fortè non in eandem iterum uitæ speciem regredi quis hominē dixerit, cùm primitus edendo uiueremus. Verùm ego sanctam scripturam audiens non cibum corporeum noui, nec solùm quæ ex carne est lætitiam: sed & aliam escam prorsus agnosco, quæ similitudinem quandam proportionis escæ huius corporis gerat, cuius etiam uoluptas atque suauitas ad animum solummodo trāseat. Vnde & sapientiam esurientes cohortatur & dicit: Edite de meis panibus. Et beatos asserit Dominus eos, qui Ioan. 7. huiusce-

huiuſcemodi cibos eſuriunt.Et ſi quis,ait, ſitit,ueniat ad me & bibat. Magnus quoq; Eſaias, Bibite, inquit, lætitiam:præcipiens his qui eius audire magnificentiam poſſent.Eſt autem quædam etiam prophetica commi-
Amos. 8. natio in eos qui tali ultione digni ſunt, ut tãquam fame puniantur. Fames autem non indigentia panis aut aquæ, ſed uerbi defectus eſt. Non fames (inquit) panis,necq; ſitis aquæ,ſed audiendi uerbum Dei. Plãtationis ergo illius quæ in Edom à Deo facta eſt.Voluptas autem(quam intrepretatur Edom) dignum quendam fructum nos excogitare compellit, ex quo indubitanter alebatur humana ſubſtantia.nec hanc profectò uoluptatem
Gen. 2. quæ tranſit ac defluit,in paradiſi conuerſatione conuenit.Ab omni ligno, inquit,quod eſt in paradiſo comedes.Quis dabit ei quod ſalubriter eſurit lignum illud quod eſt in paradiſo,quod omne bonum prorſus amplectitur,cui nomen eſt omne,cuius participationem lex homini tribuit?Generali nanq; & ſupereminenti uerbo , omnis hæc bonorum ſpecies ſibi cognita eſt, totumq; hoc unum eſt.quis autem me ab ullius ligni guſtu permixti,ſcilicet in utranq; partem uergentis amoueat?Non enim prorſus habetur incertum apud eos, quos gratia contemplationis illuſtrat, quid ſit omne lignum , cuius fructus uita eſt: & iterum,quid ſit hoc promiſcuum atq; confuſum, cuius contactu mors gignitur.Qui enim omnem iucunditatem copioſa largitate conceſsit,profectò quadã ratione atq; prouidentia hominem à communium perceptione prohibuit. Ac mihi uidetur oportere nos magnificentiſsimũ Dauid et ſapientiſsimũ Salomonem legis huius deſertores aſſumere.Vtriq; enim huius cibi uiuam gratiam profeſsi ſunt. Id enim quod uerè eſt bonũ, omne utiq; bonum eſt, Dauid quidem dicit,Delectare ſeu deliciare in Domino. Salomon aũt ſapientiam ipſam,
Pſal. 36. quæ eſt Dominus, lignũ uitæ cognominat. Ergo idipſum eſt lignũ uitæ,
Pro. 3. 13. quod eſt lignũ omne cuius cibũ omnẽ ei qui ſecũdum Deum creatus eſt, lex diuina conceſsit.Econtrariò uerò ab hoc ligno lignũ ſecernitur aliud, cuius eſca ſcientiæ boni & mali eſt, non utrunq; ſeorſum iuxta ſignificantiam contrarietatis in parte fructificans,ſed quendã cõfuſum fructũ permixtumq; proferens aduerſa qualitate ſibi concretũ,à cuius perceptione autor quidem uitæ nos prohibet. Perſuadet autem ſerpens ut edatur, ut per hoc mortis machinetur ingreſſum,qui ſuaſione ipſa præualuit lethale conſilium tribuens, & colore quodam fallaci eundem fructum uoluptatũ reſpergens,ita ut ſuauiſsimus appareret, & appetitum guſtatus accenderet.

Quæ fuerit in paradiſo uita, & quale ſit illud lignum quod interdictum eſt. Caput XXI.

QVid igitur illud eſt,quod boni maliq; ſcientiam cõtinet,atq; per uoluptatem ſenſuum uidetur eſſe grauiſsimũ? putas'ne,coniecturis ſtudio non procul à ueritate deſciſco,ſcientiæ abutẽs intelligentia, per huius cõtẽplationis obtentũ. Opinor enim non diſciplinam in præſenti hanc ſcientiam poſſe ſentiri, eorum qui exercitatos habent ſenſus: quandã uerò differentiam ſcripturarum conſuetudinem diuinarum ſcientiæ atq; diſcretionis inuenio.Nam iuxta diſciplinam bonum à malo diſcernere,perfectioris eſſe habitus,dicit Apoſtolus,eorum qui exercitatos habent ſenſus.Idcirco etiã ut omnia probemus, edocuit,& ſpiritualis uiri proprium

esse dixit, quod possit omnia iudicare atque discernere. Scientia uerò non ubique disciplinam atque notitiam secundum significatiam suam semper insinuat, sed in bonam partem iuxta effectum gratiæ dicitur, ut est illud: Nouit Dominus qui sint eius. Et ad Moysen ait Deus: Noui te præ omnibus. Tim. 2.
& his quę culpatur in malis, qui nouit omnia testatur et dicit, Nunquam noui uos. Ergo lignum illud quod scientiam permixtã confusamque fructificat, Matth. 7.
ex his est quæ nobis interdicuntur à Domino. Contrarijs nanque qualitatibus fructus ille uidetur esse coniunctus, qui etiam assertorem probatur habere serpentem. Secundam fortasse hanc rationem, quòd malum non proponitur nudum atque intectum, ut ipsum per sese iuxta naturam suam conspici queat: alioquin inefficax malitia ipsa mansisset nullo boni colorata figmento, per quod is qui decipitur, in eius attrahi desiderium possit: nunc autem permixta quodammodo mali natura est, in alto quidem perniciem continens, ueluti quasdam locans apertas insidias. In ea uerò seductione quæ non patet, boni quandam imaginem præ se fert, bonum nanque uidetur auaris & cupidis materię, id est, auri color. sed radix omnium malorum est auaritia. Quis autẽ in cœnum teterrimę ac fœdissimę libidinis rueret, nisi uoluptatẽ bonum quiddam acceptumque reputaret, ad passionis morbum quadam pellectus illecebra? Sic & cętera peccatorum permixtam prorsus habent differentiam, quæ acceptissima primo putantur aspectu, & reductionis fuco pro bonis ab inconsideratis & imprudentib. appetuntur. Quia ergo plerique id esse bonum, quod sensus lætificat, arbitrantur, & quędam est cognatio nominis, seu ueraciter existentis boni, seu quod bonum putatur, & non est: hac de causa cõcupiscentiam illam, quæ ad malum uelut ad bonum pertrahit, mali & boni scientiam scriptura sancta commemorat, dum scientia ista quendam declaret affectum, nec absolutè malum, quia boni superficie coloratum est: nec syncerissimè bonum, quia mali in eo delitescit exitium: sed promiscuum, id est, ex utroque perplexum interdicti ligni fructum esse testatur, cuius gustum dixit ad mortem tangentes attrahere. Penè hoc euidenti dogmate & uoce proclamãs, quia quod uerè est bonum, simplex & unicum est, à natura omnium alienum: malum uerò uarium atque fucatum est, quòd aliud quidem putetur esse, aliud uerò ipsa experientia comprobetur, cuius scientia, id est, operationis effectus causa est mortis, & corruptionis exordium. Ideoque præmonstrãs serpens fructum peccati nequissimum, non sicut sese habet naturę malum Gen. 3.
euidenter ostẽdit (nequaquam quippe homo seduceretur aperta malitia) sed quadam specie, quòd apparebat illustrans, uoluptatem que per sensus insinuans atque inferens gustui, transgressionem mulieri persuasit. Sicut scriptura dicit: Et uidit mulier, quòd bonum esset lignum ad uescendum, gratumque oculis ad uidendum, & pulchrum ad contrectandum, & sumpsit de fructu eius atque comedit. Esca autem illa mater mortis hominibus facta est. Nec est igitur permixta fructificatio. Manifestè nanque sermo patefecit intelligentiam, quemadmodum boni & mali scientia lignum illud appellatum esse uideatur. Sicut uenenum melle circumlitum, secundum id quod sensus mulcet inspersa dulcedo, bonum esse creditur, secundum

dum id autem quod sumentes intercipit atque corrumpit, efficitur omni malo deterius. Vt ergo p̄ualuerũt aduersus hominis uitam uenena mortifera, tunc homo magna res magnumq́ꝫ uocabulum, diuinæq́ꝫ figuratio naturæ, uanitati, sicut dicit Propheta, similis factus est. Igitur imago Dei in his quæ optima in nobis intelliguntur, propriè cernitur: quæcunqꝫ uerò in uita nostra miseranda uidentur & tristia, diuina prorsus similitudine probantur aliena.

Quòd resurrectio non tantum ex scripturarum prædicatione, quantum ex ipsa rerum necessitate debeat sustineri. Caput XXII.

SEd non est ita robusta malitia, ut præualeat diuinæ potentiæ: neque melior aut perseuerantior naturę nostræ inconstantia, quàm sapientia Dei. Non enim posibile est, ut mutabile hoc & conuertibile tenacius existat, & firmius, quàm idipsum, quod iugiter permanet, & in bono fine ulla commutatione perdurat. Diuinum igitur consilium prorsus incommutabile semper est: mutabilitas autem nostræ substantiæ nec in malo retinet firmitatem. Quod enim semper mouetur, siquidem ad bonum tendit eius accessus, propter infinitam rem quam proficiscendo consequitur, nunquam terminabitur illius in anteriora progresio, quia nõ poterit huius quem quærit ullum terminum reperire, quo comprehẽso motus suus debeat quandoqꝫ consistere. Si uerò ad contrarium deflectat eius intensio, ubi nequitiæ peregerit cursum, & ad summum fastigium mali peruenerit, tunc iugis se mouentis impetus nullũ statũ de sua natura reperiens, ubi malitiæ spatia determinata cucurrerit, necessariò motũ iam ad optima quæqꝫ conuertet. Cùm enim malitia nullatenus indeterminatè promoueatur, sed necessarijs finibus includatur, consequenter mali terminus erit boni successio: & ita, sicut dictum est, natura nostra, quæ semper immota est, quadam regresione boni deinceps iter excurrit, memoria malorum quibus affecta est, ne rursus ad similia recedat erudita. Iterum ergo cursus noster erit in bonis, propter quod necessarijs, ut dixi, finibus natura malitiæ probetur esse præscripta, & sicut aiunt hi qui de rebus sublimibus disputant, superioribus mundi partibus uniuersum mundum luce compleri, tenebras autem ex umbra terreni corporis & oppilatione generari. Et hoc quidem iuxta figuram corporis in modum sphæræ collecti, & post tergũ solis radios coni instar excludentes accedere. Solem uerò multo quàm terra maioris magnitudinis existentẽ, undiqꝫ eum suis in circuitu radijs ambire iuxta coni terminum emisiones luminis amouentem: ita ut si concedatur alicui, quadam uirtute mensuram illam, in quam extenditur umbra trãsire, erit profectò semper in lumine nullis occurrentibus tenebris. Sic arbitror & de nobis excogitari debere, quòd egresi fines malitiæ, ut in summis fuerimus peccatorum tenebris collocati, rursus uersemur in lumine per secula nullis comprehensa terminis, ueluti, mensuram umbræ bonorum superexcellentem substantiam. Rursus ergo paradisus, rursus omne illud lignum, quod & bonum, uita est, rursus imaginis gratia & dignitas principatus. Nec mihi uidetur, horum quæ nunc ad uitæ necessarios usus à Deo hominibus data sunt, sed quòd quædam rei alterius spes repro-

repromittatur, cuius ratio ineffabilis approbetur, ſed cõſequentiã eorum quæ diſcutimus, proſequamur.

Aduerſus eos qui dicunt, ſi bona & optima eſt reſurrectio mortuorum, quur non olim facta eſt, ſed quibuſdam temporum circuitionibus ſuſtinetur? Caput XXIII.

FOrtaſsis enim quis ad dulcedinem tantæ ſpei cogitatione ſuccenſus,
graue onus magnumq́ꝫ putat eſſe diſpendium, quòd non ocyus ad il-
la bona perueniat, quæ humanum ſenſum ſcientiamq́ꝫ tranſcendunt, mo-
leſtè ferens intercapedinem temporis, quæ dilatione ſui deſiderata diſten
dit: uerùm non anguſtetur ſicut paruulus, modicam uoluptatis morulam
impatienter expectans. Nam quia ratione & ſapientia diſpenſantur uni-
uerſa, neceſſe eſt quæcunqꝫ fiunt, non ſine ratione & ſapientia contineri.
Dicis itaque mihi, quæ eſt iſta ratio per quam nõ datur ſtatim ad id quod
deſideratur, ab hac uita moleſtiſsima peruenire, ſed certis præfinita tem-
poribus grauis hæc & temporalis conuerſatio totius cõſummationis ter-
minum ſuſtinet, ut tunc humana uita ueluti quibuſdam abſoluta repagu-
lis, quieta rurſum ac libera ad beatum & impaſsibilem ſtatum futuræ con
templationis occurrat. Sed ad hæc utrùm ueritati propinquet ratio de his
quæ perquiruntur, ipſa euidenter ueritas nouerit. quod autem noſtram
ſubit intelligentiam tale eſt. Dico etenim ſermonem, primum rurſum aſſu
mens quo dixerit Deus: Faciamus hominem ad imaginem et ſimilitudinẽ Gen. 1.
noſtram. imago quippe Dei perfecta in omni humana natura modũ perfe
ctionis eſt conſequuta. Adam uerò necdum formatus eſt, terrena uerò
conditio iuxta quandã ſui nominis expoſitionem dicitur Adam, ut aſſe-
runt qui Hebrææ linguæ periti ſunt. Idcirco & Apoſtolus patria uoce, id
eſt, Iſraelitarũ ſufficienter inſtructus, hominẽ de terra terrenũ nominat, ue
luti in Græcum ſonũ Adæ uocabulum transferens. Factus eſt igitur ad i-
maginem homo uniuerſalis, ſcilicet natura Deo ſimillima: & factus eſt ab
omnipotenti ſapientia non pars totius, ſed omnis naturæ ſimul plenitu-
do. Vidit aũt quia omnes fines continet, ſicut ſcriptura cõmemorat, quia
in manu eius omnes fines terræ: uidet qui nouit omnia antequã fiant, diui
nã ſcientia cuncta cõplectens, quanta iuxta numerũ in ſingulos futura eſ- Pſal. 45.
ſet humanitas. Et quia pariter quoqꝫ uidit figmentum ad malum niſus ha-
bere proniores, & quòd ab angelica dignitate ſponte defluens, communi
naturæ humilime necteretur, idcirco quiddam de irrationabilibus imagi-
ni ſui permiſcuit. Non eſt enim in illa diuina & beatiſsima natura differen
tia maris & fœminæ, ſed quandam proprietatem irrationalis, ut dixi, for-
mationis ad hominem tranſtulit, nequaquã iuxta creationem illam ſubli-
miſsimam, multiplicationem noſtræ generationis inſtituens. Non enim
quando ad imaginem Dei fecit tunc creſcere & multiplicari homines im-
perauit, ſed quãdo fecit maſculi & fœminæ differentiã, tunc ait: Creſcite & Gen. 1.
multiplicamini, & implete terrã: quod non eſt diuinæ naturæ, ſed irratio-
nabilis propriũ, ſicut hiſtoriæ textus oſtendit, quæ primitus hic de irratio
nabilibus à Deo prolata fuiſſe ſignificat. Quòd ſi prius differentiã maſcu-
li feciſſet in nobis & fœminæ, & per hanc uocẽ qua dictũ eſt: Creſcite, uim

multiplicationis homini contulisset, nequaꝗ generationis hui us indigeremus specie, per quã irrationabilia cõtemplantur. Quia igitur antè contẽplatus est uirtute præscientiæ suæ Deus, plenitudinẽ hominũ per animalem procreationẽ ad uitã esse uenturã, qui cuncta ordine et ratione dispensat, hanc homini generationis speciẽ necessariã condidit, quæ ad humilitatẽ naturæ nostræ procliuior foret, quã uidit antequam fieret, qui futura tanquã præsentia cõtuetur. Idcirco ad creationẽ hominũ m ensurã quoqꝫ tẽporis antè disposuit, ut iuxta cõmorationẽ prædestinatarũ in hoc mundo animarũ simul & mora tẽporis tenderetur, & tunc ipsius temporis fluens motus tandẽ aliquãdo consisteret, cùm iam in eo humanũ genus oriri nõ posset. Consummata ergo generatione hominũ simul quoqꝫ tempus deficiet, & sic restitutio fiet omnium: in qua uniuersali trãsformatione cõmutabitur genus humanũ à corruptibili & terreno statu ad impassibilem transiens & æternũ, quod mihi uidetur & sanctus Apostolus ad Corinthios stationẽ subitã tẽporis, & è cõtrario resolutionẽ rerũ prædixisse mo-
1.Cor.5. bilium, in quibus ait: Ecce mysteriũ uobis dico, omnes quidẽ resurgemus, sed nõ omnes immutabimur in momento in ictu oculi in nouissima tuba. Cùm eñ plenitudo, ut arbitror, humanę naturæ iuxta præscitũ à Deo modum ad suos uenerit terminos, quibus ad incrementum numeri animarũ nihil ulterius desit, in momento temporis eorum quæ sunt, commutationem fieri docuit, momentum nominans et ictum oculi, illius temporis indiuiduũ & sine ulla distantia terminum, ita ut nequaquã possibile sit iuxta nouissimum & supremum quicꝗ plus celeritatis accedere, propter quod multa pars extremitatis relinquetur, quę hanc circuãctam cõmutationem in morte possideat, sed mox ut resurrectionis insonuerit tuba, quę tũc excitatura est mortuos, & his qui in uita reperti fuerint, iuxta similitudinem eorum qui de mortuis resurrexerint, immutatis ad incorruptionem pariter uenient, ut iam nequaꝗ deorsum premantur corporeo pondere, nec
1.Theß.4. eos moles terrena detineat, sed sublimiter in aera perferantur. Rapiemur enim, ut inquit Apostolus, in nubibus obuiam Domino in aera. Et ita semper cum Domino erimus. Igitur expectamus tempus illud, quod nunc necessariò humanis incrementis extenditur. Nam & Abraham, & qui cum eo Patriarchæ sunt, habuerunt quidem desiderium uidere bona Domini, nec quieuerunt cœlestẽ patriam perquirere, sicut idem dicit Apostolus: sed tum adhuc in gratia spei sunt constituti Deo pro nobis melius prouidente, iuxta eiusdẽ beati Pauli uocẽ, ne sine nobis consummarentur. Si igitur illi dilationẽ hanc æquanimiter pertulerint, qui de longè spe sola atqꝫ fide cernentes bona Domini & salutantes ea, sicut testatur Apostolus, certam sperandarũ rerum iucunditatẽ in eo tantũmodo collocarunt, ꝙ fidelem promissorem consisi sunt: quid nos pluris conuenit æstimare, quibus forsitan nec ad meliorẽ spes ex uitæ potest qualitate suppetere? Defecit et præ desiderio Prophetę anima, qui per Psalmodiam amoris sui magnitudinem confitetur, & dicit: Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini: & si eum in extremis projci contingat, id postulat, tanꝗ maius sit atque præstantius, in illis esse nouissimũ, ꝙ primum in tabernaculis pecca-

torum

torum. Veruntamen dilationis erat patientissimus, beatificans quidē illā cōuersationē, breuēq; participationē eius millibus pręsentis tēporibus anteponens. Melior enim est, inquit, dies una in atrijs tuis super millia. Sed tamen necessariam dispensationē eorū quæ geruntur, non ægerrimè ferebat. Idonea uerò res ad beatitudinē constat hominibus, quòd bona sperare non desinant, idcirco idē Propheta in fine ipsius Psalmi ponit & dicit: Domine Deus uirtutū, beatus homo qui sperat in te. Non itaq; conuenit, paruam curam eorum quæ uentura sunt, angusto pectore retinere. Sed ne potius à promissis excidamus, studium nos oportet impendere. Quemadmodum enim si quis me inexpertum rudemq; præmoneat, quòd æstatis tempore fructuum fiat opulenta collectio, & replebuntur quidem horrea frugibus, mensa uerò copia ipsius ubertatis cibis erit referta q; plurimis: uanus profectò uidebitur, si aduentum temporis anticipare festinet, qui debet utiq; primùm semina spargere, fructusq; sibi diligentia ipsa præparare uelit nolit. Tempus enim sicut præfixum est, ueniet, quod non similiter excipient hi qui sibi prouident abundantiam frugum, & qui omni apparatu uacui hora ipsa fuerint comprehensi: sic & nobis arbitror expedire, cùm sit omnibus patefactū prædicatione diuina quę nunc geritur, futurum tempus nostrę cōmutationis insistere, non tēpora discutere quæ uentura sunt, quia non esse nostrùm, ait scriptura, nosse tempora uel momenta, neq; cogitationes aliquas exquirere, quibus à spe resurrectionis anima debilitata lassescat. Sed si qua credulitas eorum quæ promittuntur in nobis est, debemus conuersationis optimæ studijs inhærentes, futuram gratiæ antiquitatem ipsam uenerabilem æquanimiter operiri.

Ibidem. *Ibidem.* *Act. 1.*

Quòd qui exordium constitutionis mundi fatetur, necessariò eius etiam de fine concedat. Caput XXIIII.

SI quis autem mundi cursum qui nunc est, quadam sese lege mouentem conspiciens, per quam spatium labitur temporale: nequaquam dicat mobilium cessationem, quæ prædicta est, posse contingere: manifestum est hic, quòd nec in principio factum à Deo cœlumq; terramq; fateatur. Qui enim principium motus credit, de fine omnino non ambigit: qui uerò finem non recipit, constat eum nec initium accepisse. Sed sicut fide aptata esse secula intelligimus uerbo Dei, sicut Apostolus ait, ut ex inuisibilibus uisibilia fierent: eadem fide mutetur de uerbo Dei, qui necessariam eorum quæ sunt translationem fore prædixit. Quo autem id fiat modo, curiosi est quærere. Nam & ibi perfecta esse quæ uidentur, ex inuisibilium fide percipimus, inquisitionē incomprehensibilium transeuntes: quinimò quum de multis ignorare nos sermo commoneat, nō paruam satisfactionem de rerum credendarum ambiguitate concessit. Liceret enim contentiosis & ibidem quibusdā argumentationibus fidem consequenter euertere, ne de materiali conditione uera esse putetur oratio, quam sancta scriptura pronunciat, omnia quæ sunt, ex Deo esse cōfirmans. Qui uerò contraria ratione nituntur, coæternam Deo dicunt esse materiam, talibus argumentis suum dogma fingentes. Si simplicis Deus naturæ est, sine materia utique, & sine quantitate, & sine mole, & sine compositione est,

Heb. 11.

cuiuslibet figuræ præscriptionis alienus existens. Omnis aūt materia in spatiorum distensione perspicitur, cōprehensionē sensuum nequaquam prorsus effugiens quæ in colore ac figura, mole quoq; et qualitate & duritia uel impressione, ac reliquis similibus rebus agnoscitur; quorum nihil in natura diuina potest penitus inueniri. Quod ergo machinamentum est ut ex eo qui nulla distantia præscribitur, natura procedat quæ distantijs continetur? Si enim hæc exinde creduntur existere, certū est, quòd inhærere illi & iuxta ineffabilē ratione sic in generationis ordinē peruenisse putāda sunt. Si aūt in eos res est materialis, quomodo materialis ipse nō est, qui in se materiā continet? Similiter aūt & omnia quibus materialis natura figuratur. si ideo ergo creditur esse quantitas, quomodo sine quantitate est Deus? Si in eo quod compositum est, quomodo ipse simplex & sine compositione est? Vnde cum aut materialem esse necesse est, quia ex ipso subsistere materiam ratiocinatio ipsa cōpellit. aut si quisquam hoc refugit, extrinsecus introductā esse materiam ad cōstitutionē uniuersorum nihilo minus æstimabit. Si igitur extraneum erat, aliud præter Dominū fuisse constabit, qui simul intelligatur secundū rationem perennitatis cum ingenio substitisse, ita ut duo principia pariter ingenita ratiocinatio colligat, eius scilicet qui artificiosius operatur, & qui hāc disciplinabilē formā huius operationis excipiet. Si quis autem ueluti necessitate cōpulsus, supponat sempiternam omnium conditorum materiam, quam tum Manichęus suorum dogmatum fauorē defensionemq; reperiet? qui materialē causam iuxta ingeniti ingenerationē bonæ naturæ coæquare contendit. Sed nos audientes, ex Deo esse omnia, scriptura dicēte retinemus: & qualiter ex Deo sint, quia super intellectum nostrum est, nequaquam curiose perquirimus, diuinam naturam creatricem credentes esse cunctorum, quę & quod ratio erat, constituit, & constitutum iam, in quam uoluerit quantitatem mira commutatione perquireret. Consequenter ergo arbitramur, ea quæ sunt ad illam institutionem quæ necdum est, diuinæ uirtutis uoluntate posse subsistere, si & cōsummationem rerum ad ipsius potentiam referentes, in nullo disciplinæ nostræ rationem, præter id quod dicere credimus, assumeremus, quamuis possemus quadam inuentione uerborum suadere illis, qui de materia contentiosius disputant, ne auderent facilè disputationi nostræ deinceps obuiare.

Aduersus eos qui audent asserere, coæternam Deo esse materiam. Caput XXV.

NOn enim iuxta eorum, quæ per consequentiam reperiuntur materię fertur opinio, quæ ex intellectuali hanc quoq; sine materia existere pronunciat. Omnem nanq; materiam quibusdam subsistere qualitatibus inuenimus, quibus si priuetur, nulla ratione poterit comprehendi. Sed enim unaquæq; qualitatis species subiecta ratione diuiditur. Ratio aūt intellectualis est, nec est eius corporalis inspectio, utputa sit in contemplatione nostra propositū animal aliquod, uel lignū, uel quid aliud, quod materiali cōstitutione subsistit, multa de eodem subiecto cogitationis discretione perpendimus, quorum singula quæ simul inspecta sunt, sine permixtione aliqua ratione & ordine continētur. Alia nanque coloris est ratio,

& alia ponderis quantitatis. Item & qualitatis alia, & alia nihilo minus tactus. nam mollicies, & bipedale, & reliqua quæ dicta sunt, neq; sibi inuicem, neq; corpori ulla similitudinis ratione cõsentiunt. Singulis enim propria quædam ratio interpres adiuncta est, nulli earum, quæ in subiecto suo cernuntur, qualitati communicans. Si igitur intelligibilis quidem color, intelligibilis etiam figura, necnon & quantitas cæteraq; huiusmodi proprietatum: horum uerò singula si auferas à subiecto, etiam ratio corporis tota dissoluitur, consequens est, ut quorum absentiam resolutionis corporis causam esse cognoscimus, horum conuentum atq; concursum perficere materialem naturā æstimare debeamus. Sicut enim corpus non est color, aut figura, aut distantia, aut pondus, aut reliqua proprietatum cuicũq; adsunt: at horũ singula, sicut diximus, corpus esse nõ possunt, sed aliud quid præter corpus iuxta suam proprietatem esse monstratur: ita è contrariò ubicunq; memorata concurrunt, substantiam perficiunt corporalem. Etenim sicut intellectualis horum probatur inspectio, intellectualis autem diuina natura est, nihil incongruens ex incorporea natura intelligibili has occasiones ad corporalem generationem posse subsistere, cùm intellectualis quidẽ natura intelligibiles potentias faciat, earum uerò conuentus in inuicem materialem naturam ad generationem consequẽter educat. Sed hæc in transcursu discussa sunt. Nobis autem rursus ad fidem ratio tota referenda est, per quam ex non extantibus omnia substituta esse didicimus, & rursus in alium quendam trãsmutanda statum scripturis uenerabilibus edocti, minimè dubitamus.

Quemadmodum quis etiam ab his qui foris sunt, adducatur, ut scripturæ docenti de resurrectione debeat credere. Caput XXVI.

SEd fortè quispiam corpora iam soluta conspiciens, & pro modo suarum uirium diuinam perpendens rationem, resolutionem imposibilem esse fateatur, & stare quæ mouentur, imò & surgere quæ modò non mouentur, fieri non posse prænunciet. Sed quicunq; est ille, primum quidem & maximum de resurrectione ueritatis accipiat argumentum, quòd prædicator eius probetur omni fide dignisimus: eorũ uerò quę dicuntur fides ex his quæ prædicta ac completa sunt, suam retinet firmitatem. Quia uerò plures nobis diuersosq; sermones diuinæ scripturæ commendauit autoritas, facilè reor, utrùm falsa an uera sint ea quæ dicta sunt, ex his quæ iam completa sunt explorare, & per illa hoc quoque dogma resurrectionis inspicere. Nam si in alijs rebus falsi sermones et procul à ueritate monstrantur, nec hoc extra mendacium esse cognoscitur. Si uerò cætera omnia uera experientia ipsa testante, consequens est per ista ueram prædicationem resurrectionis existere. Quapropter unius uel duorum de his quæ sunt prædicta memoremus, simul'que eorum proferamus euentum, quatenus agnoscere posimus, utrùm ueritati oratio nostra respondeat. Quis igitur ignoret, qualiter antiquitus floruerit Israeliticus populus, omnibus se propemodum mundi potestatibus efferens: qualia eorum regna erant in urbe Hierosolyma: quales muri uel turres: templi quoque quanta magnificentia, ut etiam discipulis Christi uiderentur miraculo,

miraculo, ipsumq́ Dominum precarentur attendere: sic que erant ex his quæ cernebant stupore admirationis affecti, ut sancti Euangelij declarat historia, dicentes: Qualia opera, qualesq́ essent operationes & ædificatio-
Math. 24. nes. Dominus aũt futurã loci desertionem, & pulchritudinis illius exterminium his quæ in præsentiarum nimis admirabantur, insinuat, nihil eorum quæ uidebantur, post paululum dicens esse mansurum. Sed & tempore passionis, quũ eum mulieres sequerẽtur plangentes atq; lamentãtes q damnatus esset iniqua sentẽtia (necdũ enim dispensationẽ eorũ quę gerebantur intelligere poterant) consilium præbuit, ut pro his quæ circa se flebant, quiescerent, quia lachrymis digna non essent, differrent autem lamentationes uel planctus in tempus illud, quo ueras exprimerent, quando ciuitas eorũ premeretur ab obsidentibus, & in hoc angustiarũ & calamitatis uenirent, ut beatũ eum qui nõ esset natus, eo tẽpore testarentur. In
Ibidem. quibus etiam scelus illud quo suos prę fame filios uorarent, prænunciauit uerbis dicens: In diebus illis sterilẽ quę non pareret, esse felicẽ. Vbi igitur illud regnum, ubi templum, ubi murorũ & turrium celsitudo, ubi Israelitarũ illa potentia? nónne illi quidẽ per omnes ferè terras alius alibi uidẽtur esse dispersi, & cum eorũ subuersione regnum quoq; est destructum. Videtur aũt mihi hæc & horum similia Dominus non ipsarum rerum gratia antè dixisse (quid enim lucri auditoribus afferret eorum quæ erant euentura cognitio, quæ & si antè nescirent, experientia ipsa cognoscerent?) sed ut per hæc nunc de rebus maximis fides consequenter haberetur. Nam testificatio quæ in istis operibus constat, in illis quoq; ueritatis esse probatur ostensio. Quemadmodum si quis agricola uim seminum inexperto referens, ab eo minimè credatur, sufficit ei ad probationem ueritatis, in uno seminis grano eorum quæ in medicina, demonstrare potentiam, ut de reliquis eius firma probetur assertio. Qui enim uiderit unum granũ, utputa tritici, aut hordei, aut alicuius cæterorũ quæ in medicinę mensura esse contigerit, posteaq́ depositũ fuerit terræ uisceribus, in spicam surgere, ex hoc uno iam de cæteris dubitare non poterit: ita mihi de mysterio resurrectionis testimonium uidetur idoneum ipsa ueritas prędicta et completa factorum, seu potius ipsius iam resurrectionis experientia, quam non tam uerbis, q̃ rebus instructi percepimus. Nam quoniam magnum aliquid, & supra fidem erat de resurrectione miraculũ, Dominus ab inferiore signo uirtutis incipiens, paulatim fidem nostram ad celsiora quibusdam processibus adsuescit. Sicut enim quædam mater competenter paruũ lactans interim labellis ubera teneris immulget, ast ubi producere dentes cœperit, offert ei panem, non, sicut est, durum aut rigidum, ne ibi soliditas exasperet molliciem gingiuarum, sed mandens proprijs dentibus mordificat, & uiribus paruuli cibum præparat congruentem: deinde iuxta profectus ętatis ei qui erat mollioribus assuetus, escas præparat fortiores: sic humanã pusillitatem Dominus uelut imperfectam infantiam tantis alendo miraculis, atq; regendo per eam, quæ desperata decumbebat ægritudine ei uirtutẽ resurrectionis informat, quæ res ad consummandũ erat quidẽ mirabilis, sed non talis, ut minimè fieri posse crederetur. Imperans enim febri,

quæ

quæ fortiter socrum Simonis exurebat, tantam mali causam sic e uestigio transtulit, ut sine mora consurgens ministerium posset exhibere præsentibus, quæ sperabatur protinus esse moritura. Post hęc parumper uirtutis adijciens Reguli filium languentē sub professo periculo sanauit. Sic enim narrat Euangelica historia: Incipiebat enim mori patre uociferante ac dicente: Descende Domine, priusquam moriatur puer meus. operator item resurrectionis eius qui credebatur esse moriturus, miraculū potentia pręstantiore perficiens, ut nec ueniret ad locum, sed eminus custoditus uitam puero præcepti uirtute transmitteret, deinde nos consequenter erudiens, ad uirtutum sublimiora perducit. Nam ad filiam principis spontè perueniens occasiones itineris præstitit, ut & sanitas eius quæ laborabat profluuio sanguinis uulgaretur, & tāta mora temporis mors pręualeret ęgro tāti: sed nunc anima separata de corpore, turbatisq; clamoribus luctuosis his qui casum planctibus efferebant, ueluti è somno puellam imperatiuo sermone resuscitauit ad uitam, uia quadam & consequentia fragilitatem humanam ad maiora sustollens. Rursus hæc quoq; miracula solita uirtute transcendens celsiore potētia iter facit hominibus, quò fidem resurrectionis admitterent. Ciuitatem quandā Naim nomine in Iudæa esse sacra scriptura commemorat: in hac fuit uiduæ cuiusdā unicus filius puer, nō puer talis, qui computaretur in paruulis, sed ex pueritia in iuuentutē iam iamq; profecerat: unde & iuuenem illum sermo cœlestis appellat, plura paucis insinuans. Lamētatio magna est ipsa relatio. Erat, inquit, uidua mater defuncti. Perspicis pondus calamitatis, quomodo passionem breuiter extulit. Quid enim est quod dicitur? Quia nō erat etiam spes ulla qua posset filios recreare, tantæq; leuamen orbitatis assumere. Vidua quippe erat, nec habebat alterum quem pro defuncto conspiceret. nam partus ei extiterat singularis. Quantum uerò hoc malum sit, facilè omnes intelligunt, qui naturę iura cognoscunt. Solum hunc in doloribus nouerat, solum suis lactauerat uberibus, solus illustrabat eius conuiuium, totiusq; doloris solus erat causa lætitiæ, cùm luderet aut aliquid ageret, cùm instituerétur, aut ornaretur cum coæuis in processionibus, in palæstris, in conuentibus iungeretur: omne quicquid matris oculis dulce preciosumq; suberat, solus unicus afferebat. Iamq; nuptiale tempus aduenerat, stirps uidebatur generis, ramusculus successionis, baculus senectutis, & ætatis incrementū. Erat & altera lamentationis occasio. Qui em̄ iuuenē retulit, florē simul qui marcuerat, indicauit, cuius adhuc uultus lanugine uestiretur, & genarū decor grato fulgore nitesceret. Quid igitur super eius obitu mater pertulit? quā to uiscera eius igne perusta sunt? quàm copiosissimas & amarissimas super eum lachrymas fudit? Tabescens quodāmodo & cadauer eius amplectens, ne properetur sepultura eius, tantoq; casu satiari desiderans diu longas in fletu uoces emittere cupiebat, ita ut omnes audientes moueret ad luctū. Nec hoc enim prætermisit sancta relatio. Videns, inquit, eam Dominus, misericordia motus est, & accedens tetigit loculū: qui autē portabant, steterunt, & dixit defuncto: Adolescens, tibi dico surge, & protinus eum uiuentē matri restituit, nunc non in parua mora atq; distantia quamuis non-

Ioan. 4.

Luc. 7.

uis nondum sepulti, tamē sepulturæ uicini, uita Domino, resurrectio mortui, equidem miraculum maius, sed æquale prorsus imperium. Adhuc aūt magnificētius promuntur signa uirtutum, ut magis ac magis propinquetur illi rei, qua uidetur de mortuorum resurrectione dubitari. Infirmatur quis de familiaribus Christi, nomine Lazarus, quem Dominus quamuis amicum idcirco distulit uisitare, & ab ægrotante procul abfuit, ut absente uita mors aditum reperiret, & per infirmitatem quod suum erat, efficeret. Indicat discipulis quid in Galilæa contigerat Lazaro, & quòd illuc sibi properandum esset, ut eum suscitaret à mortuis. Illi uerò propter Iudæorum sæuitiam memorata loca declinabant, exitiale ac periculosum putantes rursus in Iudæam pergere, & inter homicidas impiosq; uersari, & ideo remorantes atq; differentes ne ibidem reuerterentur, tempora protrahebant. Obtinuit imperium Domini, eoq; proficiscente discipuli subsequūtur, ut in Bethania primitias uniuersalis quodammodo resurrectionis inspicerent. Quartus erat iam in sepulto dies, cunctaq; uidebantur erga busta persoluta: constabat corpus in monumento depositum, & quod erat consequens, iam timore distentum corruptionis interitu soluebatur. Sanies enim in terram ipsa necessitate defluebat, fugienda proculdubio res, cogente natura id quod resolutum fuerat, fœtor teterrimus exhalabat. Hoc autem factum est, ut generalis resurrectionis opus, quod ab infidelibus minus creditur, manifesti miraculi ostēsione probaretur. Non enim quis eleuatur ex ægritudine, nec in extremis locatus retinetur in uita, nec paruula nuper mortua suscitata, nec monumento proximus iuuenis suum feretrum deserit, sed uir primatus putrescens atq; diffluens, ita ut nec sororibus eius esset tolerabile, ut Dominus propinquaret monumento, propter insitam molestiam iam resoluto cadauere, una tamen uoce uiuificatur, fidem facit prædicatori, quæ spem resurrectionis affirmat. Hoc est quod de uniuersis in commune credamus, quod in partibus experientia ipsa didicimus. Sicut eīm uniuersali resurrectione dicit Apostolus ipsum Dominum de cœlo descendere in iussu & in uoce Archangeli, & in tuba Dei, ut ad incorruptibilitatem, mortuos excitet: ita & nunc mortem ueluti somnum quendam imperio dominicæ uocis, is qui erat in monumento discutiens, & corruptionem quę de morte prouenerat, à se longè secludens, integer atq; perfectus exilit de sepulchro, nec ipsis uinculis quibus erat astrictus, ad gradiendum omnino præhibitus. Parua hæc æstimas ad faciendam fidem, quòd resurrectionem fore credimus mortuorum? An quæris & ex alijs hanc tibi firmari deberi sententiam? Non mihi uidetur frustra his qui erant Capernaum, ueluti ex persona eorum dixisse Dominum: Vtiq; dicitis mihi hanc parabolam, Medice cura teipsum. Oportebat enim, ut quod in aliorum corporibus fecerat resurrectionis miraculū, innotescens in seipso, iuxta id quòd homo esse dignatus est, approbaret, multis specierum modis prædicationem suam etiam propria morte confirmans. Vidisti puellam nuper uiuere desinentem, iuuenem quoq; propinquantem sepulchro, nec non & Lazarum penè resolutū: omnes æqualiter ad uitam una iussione uocati sunt, quæris & eos, qui ad mortem per

Luc. 4.

sangui-

ſanguinem & uulnera peruenerūt,ne quis forſitan in hoc defectus ſit,quò minus gratia cuncta uiuificantis appareat,cerne clauis Domini manus eſſe transfixas, cerne latus cuſpide perforatum, circumfer digitos tuos per aperturas clauorum, mitte manum in uulnus,quod ex lancea conſtat eſſe ctum,conijcis fortè quantum ad interiora cuſpidis acumen penetrare potuerit:ex latitudine cicatricis eius libet metiaris ingreſſum,plaga etenim ipſa impulſu uirilis manus effecta, quantum in altum deſcenderit, oſtendit euidenter. Si igitur ſic effectus reſurrexit à mortuis, opportunè illud Apoſtoli proferimus:Quomodo quidam dicūt in uobis,quia reſurrectio mortuorum non eſt. Quia igitur pronunciatio omnis Domini uera monſtratur ipſa teſtificatione factorum,id enim non tantùm uerbo didicimus, ſed opere ipſo manifeſtam promiſsionis eius ſpem per eos qui iam ad uitam de reſurrectione uenerunt,nos accepiſſe gloriamur:quæ iam incredulis ulla remanebit occaſio?Nonne renunciantes his qui per philoſophiam & inanem fallaciam deſpicere ſimplicitatem fidei moliuntur, puriſsimam confeſsionem ſpei noſtræ retinebimus in paruo,dicētes ad Prophetæ modum gratiæ ipſius, cùm dicit ad Dominum:Auferes ſpiritum ipſorum,& deficient,& in puluerem ſuū reuertentur.Emitte ſpiritum tuum,& creabūtur, & renouabis faciem terræ. quando & lætari Dominum in operibus ſuis affirmat, cùm deficient peccatores à terra.Quomodo enim quis peccator ultrà uocabitur, cùm iam peccata eſſe non poſsint?

1. Corint. 15.

Pſal. 103.

Quòd non ſit contra id decorum quod deceat,reſurrectio mortuorum. Caput XXVII.

SEd ſunt quidam, qui humanarum cogitationū defectu,ad menſuram noſtram diuinam potentiam iudicantes, quod ipſi capere nequeunt, nec Deo eſſe poſsibile confirmant. Oſtendunt enim nobis, antiquorum reliquias mortuorum prorſus abſumptas,& quas ignis redegit in cineres, & ſuper hæc beſtias quæ ueſcuntur carnibus,huic rationi admouere monſtrantur, & piſcem qui carnem hominis naufragio pereuntis in ſuum traijcit corpus,& hunc rurſus effectum hominis eſcam, atque in comedentis quantitatem per digeſtionē eſſe conuerſum, multaq́ alia nimis inepta,& magni Dei uirtuti atque magnificentiæ prorſus indigna, ad euerſionem ueri dogmatis proferunt, tanquam non poſsit Deus per hæc eadem rurſus ex conſummatione quod eſt proprium hominis reformare. Sed nos in breui prolixos uaniſsimæ rationis eorum ſuccidamus excurſus, confitentes reſolutiones corporis in ea fieri pro quibus conſtat,nec ſolùm terram iuxta diuini ſermonis autoritatem in terram reuerti, ſed & aerem atq; humorem ſuæ ſimilimæ portioni reſtitui,& ſingula quæ in nobis ſunt, ad originem propriam commigrare.Et licet uolucribus carne ueſcentibus, licet feris carne ueſcentibus humanum corpus tradatur in cibum, eis'que his caſibus miſceatur,licet ſub dentibus piſcium ueniat,& per ignem in uapores conuertatur & puluerem, ubicunque iuxta ſubiectam rationem quis circumtulerit hominem, intra hunc mundum eum eſſe neceſſe ſit, quem Dei manu contineri uox inſtruit diuinitus inſpirata, quum dicit: Quia in manu eius ſunt omnes fines terræ. Quòd ſi tu non potes ignorare quæ tuo palmo contineas, opinaris ſcientiam Dei, quæ eſt tua uirtute Pſal. 45.

superior, eorum quæ uirtute diuina manu continentur, id quod certum est, minimè perscrutari?

Quòd possibile sit, in omnia elementa humanis corporibus resolutis, iterum ex communi proprium singulis integrari. Caput XXVIII.

Sed forsitan ad elementa totius mundi respiciens, difficile putas, flatū nostrum ad cognatum elementum aeris attractum, calidum quoque & humidum atque terrenum nostræ substantiæ similiter proprijs partibus immixtum, iterum de communi singulis quod est proprium posse restitui. Proinde tu uel exemplis humanis non cogitas, hoc quoque diuinæ uirtutis fines non posse transcendere. Vidisti profectò alicubi in commorationibus hominum, communem gregem simul in commune pascentē, sed cùm rursus grex per possessores diuiditur proprios, seu consuetudo locorum, seu signa pecoribus imposita, quod suum est, restituit singulis: tale quid & de temetipso pertractans, minimè ab eo quod decet, aberrabis. Deniq; cùm naturali uinculo atque charitate circa corpus suum quod inhabitauit anima, detenta sit, inest ei latens quædam permixtio quam nunc habent inuicem affectio quædam atq; cognitio, ueluti à natura quibusdam signis impositis, per quæ communitas inconfusa permanens discernatur proprietatibus singulorum. Cùm igitur anima cognatam atque propriam rem ad semetipsam rursus attraxerit, quis oro, laborem, diuina præsertim non prohibente natura uirtutem, ut sua rursus in se cōueniant, & ineffabili quadam naturæ concursione ad propria quæq; contendant. Quòd autem animæ & post resolutionem signa quædam conformationis nostræ permaneant, ostendit illa disputatio, quę apud inferos facta est, quando corporibus iam sepulturæ traditis, animabus inhęserat quædam notitia corporalis, per quam & Lazarus agnosci, nec diues potuit ignorari. Nihil ergo extra rationem est, si credatur ex communi proprietate resurgentibus redire corporibus, & maximè adanimaduertit, qui naturam studiosius inuestigare curauit. Non enim per omnia fluunt atque commutantur ea quæ nostra sunt, alioquin incomprehensibilia prorsus existerent, nullam stationem habentia per naturam. Sed diligentius explorata ratione uidetur eorum quæ in nobis sunt, aliquid stare, aliud uerò mutatione defluere. Corpus enim per incrementa detrimentaq; mutatur, ueluti uestes quasdā per ætates quasdā se induens cōsequentes: stat aūt per omnes has mutationes species inconuertibiliter, in se signa quę sibi semel à natura sunt impressa nō deserens, quib. per uniuersas corporis mutationes suam notitiam retinet. Subtrahenda est autem huic rationi illa permutatio, quę speciei aliqua occasione coniungit: nam ueluti alienam quādam personam fœditatem sumit species, quam per languoris incommoda sustinet, qua ratione quadam sublata, sicut à Naaman Syro, uel ab his quos Euangelia referunt, rursus species quæ sub passione latebat, in suam notitiā reuertitur, sospitate. Igitur iuxta id quòd Deo est similis, nulla mutatione fluit atq; conuertitur, sed fixa permanet, idipsum semper existens, secūdum quam reformatio nostra diuinam similitudinē continet, & quoniam differentias speciei temperamentorum qualitates quæ mutantur, efficiunt,

efficiunt, temperatio uerò nihil aliud eſt, quàm elementorum habitus: elementa aũt dicimus, quæ uniuerſæ conditioni ſubiecta ſunt, ex quibus & humanum corpus ſubſiſtere profitemur, neceſſariò ſpecies ueluti impreſſa ſignaculo permanet animæ, formãq; ipſam expreſsione ſuſceptã nullatenus ignorat. Vnde tẽpore reſurrectionis ea recipiet rurſus in ſe quę formæ ipſi congruerint. congruunt autẽ illa, quæcunq; ab initio ſpeciei probantur eſſe inſerta. Ergo nihil extra rationem uidetur, rurſus ex communi ad ſingulos redire quod ſuum eſt. Dicitur autẽ & ὑδράργυρον, quod argentum uiuum uulgus appellat, ſi per prona ac puluerulenta loca fundatur, in pilas minutiſsimas per terram diuidi, nec illis concurrentibus inuicẽ poſſe miſceri. Si quis aũt rurſus id quod multipliciter diſperſum eſt, in unum redigat, proprio generi fontem coniungi, nullis ad commixtionem ſuam interiectionibus irretitum. Tale quid arbitror oportere & circa compoſitionem hominis animaduertere. Mox enim ut à Deo facultas fuerit attributa, ultrò ſibi partes ſimiles proprijs miſcebuntur partibus, ſine ulla difficultate eius qui naturam reformare dignatur. Nam & in his quæ naſcuntur è terra, nullum laborem naturę conſpicimus, cùm triticum, uel milium, uel quid aliud ſeminis, frumenti, uel leguminis in culmum, ariſtas, ſpicasq; conuertit ſine difficultate, nanq; ultrò congruens eſca de communi ad uniuſcuiuſq; proprietatem ſeminis tranſit. Si igitur omnibus è terra germinibus communiter humor exponitur, & unumquodq; per eum nutritur; ad quod ſibi competit ad propria trahit augmenta: quid nouũ, ſi & in reparatione noſtrę reparationis hoc fiat, cùm à ſingulis reſurgentibus id quod eſt proprium, ſicut in ſeminibus accidit, attrahatur? Igitur ex omnibus poſsibile eſt addiſcere, nihil extra ea quæ nobis experientia ipſa nota ſunt, prædicationem reſurrectionis exiſtere. Et quidem de his quæ noſtra ſunt, id quod eſt notiſsimũ ſilentio penè tranſieram, ipſum dico noſtræ formationis exordium. Quis enim neſciat mirificentiam naturæ, & quid accipiat materna uulua, quid ue perficiat? cernis quàm ſimplex quodammodo eſt & exiguum, quod uiſceribus in occaſionem conſtitutionis noſtri corporis deponitur: uarietatem uerò perfectæ ſubſtantię quis poterit explicare ſermone? Quis autem naturæ communis huiuſcemodi opus eſſe cognoſcens, nõ poſsibile putet eſſe quod geritur? Quòd ſcilicet illud paruum, & quod penè pro nihilo ducitur, huius tantæ rei principium eſſe noſcatur? magnum autem dico non ſolùm ad formationem reſpiciens corporis; ſed prius animam ipſam prorſus admiratione dignam eſſe pronuncio, & ea quæ circa ipſam mentem cernuntur.

Contra eos qui dicunt, extare animas ante corpora ſua: uel è contrario, ante animas corpora formari, in quo quædam fabuloſa opinio de animabus. Caput XXIX.

PVtò nanq; extra propoſitum eſſe negocium, ut perquiratur à nobis, quod in Eccleſijs ambigitur de animæ cõſtitutione uel corporis. Quibuſdam etenim uiſum eſt, qui ante nos de principatibus diſputantes ueluti quandam peſtilentiam protulerunt, quòd in conuerſatione propriæ animæ antè ſubſiſtant. Sintq; illi tam malitiæ q̃ uirtutis exempla propoſita, & perſeuerantẽ quidẽ in bonis animã nulla corporalis coniunctionis

experimenta sentire: si uerò boni participatione defluxerit, tunc ad hanc uitam recedere, atq; in corpore commorari. Alij uerò traditum à Moyse ordinem de conditione hominis intuentes, secundo loco, id est, post corpus animam iuxta tempus affirmant: quoniam primum accipiens Deus limum de terra formauit hominem, & ita per insufflationem deinceps animauit. Hac autem ratione præstantius ostendunt corpus esse, quàm animam quæ est ei cõserta, eò quòd antè formatum est. Dicunt enim propter corpus animam factam, ne sine spiritu formatio immobilis permaneret.
Omne uerò quod propter aliud efficitur, uilius est profectò eo propter quod efficitur: sicut Euangelia profitẽtur, quoniam anima plus est quàm esca, & corpus quàm uestimentum, quia propter hæc ista concessa sunt: non enim propter escam facta est anima, nec uestimentorum gratia constat esse corpora formata, sed cùm hęc existerent, illa propter usum necessaria sunt prouisa. Quoniam igitur assertio utriusq; opinionis uituperatione non caret, & eorum qui prius uiuere animas in suo quodam statu atq; ordine opinantur, & eorum qui eas post corpora creatas existimant: necessarium esse reor, ea quæ in eorum dogmatibus asseruntur, aliquatenus explorare. Nam si uolumus utrorumq; diligentius inuestigare sermones, & uniuersas ineptias patefacere, quæ ipsorũ opinionibus probantur annexa, spacio longi temporis indigemus, & ideo paucis sicut est posibile ea quæ ab eis dicta sunt intuentes, ea refellere non moremur. Qui primæ professioni patrocinium præstant, & antiquiorem animarum conuersationem præter hanc uitam corporis asserunt, non mihi uidentur gentilium dogmatum erroribus carere, qui multa de animarum in corpora transformatione fabulosa finxerunt. Quos si quis diligẽter examinet, ad hoc assertiones eorum perduci ipsa necesitate deprehendet. Quòd autem quędam retulisse, qui apud eos sapiens esse putabatur, quòd & uir fuerit et fœmina, deinde in uolucres euolauerit: itemq; idem interdum effloruerit, & ad postremum uitam sit in humorem sortitus, nec procul distat à uero, & quidem iuxta iudicium eius quem talia proferre non puduit. Verè nanq; ranarum coruorumq; garrulitatibus, et irrationabilitate piscium, & arborum insensibilitate digna hæc eorum dogmata comprobantur, quæ unam animam per tot res pertransire cõfirmant. Ineptiæ huius hæc causa est, quòd antè subsistere animas arbitrantur. Consequenter enim principiũ dogmatis eorũ in anteriora tendens ac promouẽs, usq; ad hęc monstra delabitur. Si enim propter malitiam aliquã à sublimiore statu decidens anima, sicut asserunt, efficitur homo, uitiosior aũt profectò est cõuersatio corporalis quàm illa intellectualis, necesitas omnis est, eam in tali uita positã, in qua plures occasiones peccandi deessẽ nõ posint amplioribus malitijs affici, & uitiosiorẽ quàm antea declarari. Humanæ uerò animæ uitiositas irrationabilis rei similitudo est, cui familiariter adiuncta in naturam iumentorum quodammodo recidit. Semel enim per malitiam properans etiam cùm irrationabilis effecta fuerit, tanquàm à maiorũ propositione desistit. Mali nanq; statio, uirtutis est initium: uirtus aũt irrationabilibus nulla est. Semper igitur in peius ipsa necesitate mutabitur, in id quod est deterius abiectiusq; proficiẽs, &

ad hoc

ad hoc quod extremum est, iugi mutatione pertendens. Sicut autem tran scendit rationalis natura sensibilem: sic ab hac ad insensibilē casus est. Sed hactenus eorum sermo procedens, licet extra ueritatem feratur, tamē quædam consequentia ex ineptis inepta consequitur. Hinc etiā per incongrua & impossibilia fabulosum eis dogma generatur, quod animæ cōsequenter omnimodū demonstret interitū. Quæ enim semel à sublimi conuersatione defluit, in nulla mensura malitiæ stare iam poterit, sed passionū affectionibus irretita, à rationali quidē ad irrationale transit, ab eo quoque in uirgulta insensibilia transferentur. Insensibile uerò & exanime quadam ratione uicina sunt: exanime autē sequitur id quod non est. Ita prorsus hac eorū consequutione ad id quod nō existet, anima resoluetur, quia impossibilis erat ei per necessitatem ad meliora trangressus: sed enim seducunt animā ex dumetis ad hominem, ergo præstantiorē uitam quæ in dumetis est, modum conuersationis incorporeæ per ista demonstrant. Ostensum est nanque, quòd processus animæ nitentis ad mala, consequenter deuoluatur ad infima, inferiorque sit exanimis natura quàm insensibilis, ad quam extremitatem initium dogmatis eorum animam cōsequenter adducit. Sed quia hoc illi nolunt, aut intra sensibilia concludunt animam, necesse est, aut si hinc ea rursus ad humanum reducunt, meliorem, sicut dictum est, ligneam uitam primæ illius institutionis ostendit, quandoquidem exinde ad malitiā facta ruina sit. Hinc autem ad uirtutem tribuebatur excursus. Igitur sine capite & sine fine hæc assertio esse conuincitur, quæ animas apud se prius præter uitā carnis astruit uiuere, & propter malitiā corporib. obligari. Eorum uerò qui iuniorē corpore animā esse contendunt, destruetur inconstantia, per ea quæ in consequentibus exponuntur. Quapropter ea reijcienda est ratio, quæ ab utrisque defertur: per medium uerò opinionum reor oportere dogma nostrum in ueritate dirigere. Est autem hoc, quòd nec iuxta gentilium seductionem malitia quadam depressas animas opinamur, quas illi quòd ad rationem totius populi, quæ nimia uelocitate fertur per imbecillitatem, concurrere nequeant, ob hoc in terram recidere profitentur: nec rursus hominem uelut instantiam quadam ratione antè formātis, ei propterea dicimus animam commodari, alioquin institutioni luteæ naturæ intelligibilis inferior esse monstrabitur.

Assertio, quòd una eademque animæ & corporis causa subsistendi esse uideatur. Caput XXX.

SEd cùm sit unus homo, qui ex anima constat & corpore, unum ei & commune dare oportet institutionis exordiū, ne sibi ipse anterior posteriorque uideatur, ut corporis in eo conditio prima, & secunda constet alterius. Et in præsentia quidem diuinæ uirtutis iuxta rationem paulo antè digestam, omnem plenitudinem humanæ cōditionis antè subsistere profitemur, testificante nobis in hoc Propheta qui dicit, nosse Dominum omnia antequam fiant. In singulorum uerò cōformatione alterutrum non præferimus alteri, nec ante corpus animam, nec è contrario dicimus, ne diuisus homo iuxta differentiam temporis in semetipso discedat. Nam cùm duplex intelligatur nostra natura, secundum doctrinam Apostoli, uisibilis scilicet hominis & latentis, si aliud quidem antè subsistat, aliud aūt pòst

superueniat,imperfecta quidem uirtus uidebitur conditoris, quæ non simul utrobiq; sufficiat,sed diuiso opere seorsum in singulorum medietatibus occupetur.Quemadmodum uerò in tritico aut in alio quolibet semine cunctã speciem spica uidemus quadã potentia cõprehensam,hoc est foenum,culmum,internodia,necnon fructum atq; aristas, & nihil eorũ antè subsistere in naturæ ratione,aut pòst accidere dicimus,sed insitã uim semini quodam naturali omine declarari,nec aliam ei superinduci naturam: iuxta hanc rationem & humani causam seminis opinamur existere,quod in prima constitutionis occasione satum quidem simul est iuxta naturæ potentiam,tenditur uerò & declaratur quadam consequentia naturali,ad id quod perfectum est promouens, nec aliquid extrinsecus ad occasionem suæ perfectionis assumens. Semetipsum nanq; ad id quod perfectum est, consequenter extendit,ita ut nec ante corpus animã, nec præter animam subsistere corpus affirmari ueraciter possit, sed utrum sit utrius principiũ iuxta altiorem quidem rationem in prima uoluntate Dei dispositum, iuxta alterum uerò in generationis occasionibus institutum. Sicut enim nõ potest membrorum distinctio ante formationẽ, in eo quod ad conceptionem corporis iacitur, inspici: ita nec animæ contẽplari proprietates in eo possibile est,priusq; exeãt in operationis effectus:& sicut nullus ambigit, in membrorum & uiscerum differentijs illud quod est depositum,figurari non alia quadã subintrante uirtute,sed ea quę inserta naturæ est,ad hanc operationem sese uirtute ingerente:sic & de animæ proportione rationale ratione similiter arbitrantur,quia & si nõdum per aliquas uisibiles operationes agnoscitur,nihil tamen in eo unius rei existere peruidetur. Nam sicut species futuri hominis in eo est ui quadam atq; potentia, latet autem propterea, q; nequeat apparere priusquam necessaria consequutio sinat atq; permittat:sic & anima est quidẽ in illo licet nõdũ appareat,apparebit autem proprium & naturalẽ operationis effectum corporali simul incremento proficere.Nam quia non à mortuo corpore,sed à uiuente atq; spirãte uirtus in conceptione peragitur:idcirco dicimus rationis esse, ut mortuum & exanime non putetur,quod è uiuente in occasionem uitæ dirigitur.Caro nãq; exanimis utiq; mortua est.Mors enim priuatiõe fit animę. Nullus autem super hoc antiquiorem priuationem quàm habitum dixerit,si tamẽ exanime quod est mortuum quisquam anima antiquius asseueret.Si quis autem euidentius exigit argumentum quòd uiuat illa portio, quæ principium formandi animalis efficitur, possibile & ex alijs signis, quibus animatũ discernitur atq; separatur à mortuo, super hac parte conspicere.Argumentum nanq; uitalis rei de hominibus sumimus,quòd aliquis calcat,quòd moueatur,quòd operetur: frigidum uerò atq; immobile in corporibus nihil est aliud quàm ipsa mortalitas.Quia igitur calidum quid & operans uidimus esse de quo loquimur, hinc etiam quòd exanime non sit,argumenta colligimus. Sed quemadmodum iuxta corporis portionem non illud dicimus carnem & ossa uel capillos,uel quæcunque conspicimus in homine, sed ui quidem atq; potentia esse horum singula, nondum uerò uisibiliter apparere;sic etiam iuxta animæ portionem,nec-

dum

dum quidem rationale eius & irascibile, & quæcunque de anima considerantur, locum in illo habere memoramus, proportionē uerò formati corporis, & consummationem etiam simul effectus animæ dicimus, cum subiecto proficimus. Sic enim perfectus homo inter maiores obtinet animæ operationes effectum, in exordio suæ constitutionis aptos & congruos in se præsenti usui animæ demonstrat adnisus, ut sibi per infusam materiā aptissimū domiciliū formet. Nec enim possibile esse credimus, in alienis ædificijs animam competenter inseri, sicut non potest impressum ceræ signaculum alienæ prorsus sculpturæ congruenter aptari. Quemadmodū uerò corpus ex paruo procedit ad id quod est perfectum: sic & operationes consertæ animæ subiectæ similiter concrescunt & proficiunt. Procedit quidem ea in prima constitutione, ueluti quædam radix abdita cauis tantummodo quę nutrimentis ac incrementis est distributa (nec enim par uitas sumentis amplius recipit) deinde cùm ad lucem prodierit id quod insertum est, germenque protulerit: tunc in eo gratia sensibilis efflorescit, iamque coalescens & in magnitudines competenter excurrens, ueluti fructus quidam rationalis uirtus incipit elucere. Non enim omnis simul apparens, scilicet cum instrumenti sui perfectione diligenter excrescens, tantumque semper fructificans, quantum capax est subiecti potētia. Si uerò in hac formatione corporis, operationes animæ fortassis inquiris, attēde temetipsum, sicut ait Moyses, & quasi in libro, sic historiam operationis animæ perleges: ipsa enim tibi natura quodāmodo fabulabitur omni usu sermonis efficacius, uarias in corpore occupationes animę siue in anima, siue in uniuersali siue in particulari conditione demonstrans. Sed de nobis superfluum puto sermonibus agere, & ueluti quibusdam procul et extra terminos constitutis miracula consueta narrare. Quis enim se intuens, uerbis indigeat quibus naturæ iura cognoscat? Est quippe facillimū, ut quis modum uitæ suę considerans, & qualiter ad omnē uitalis operationis effectū opportunum corpus gerat, expendens animaduertat, erga quid occupata sit animæ primordialis seu potius germinalis ex uiuente corpore detractū opificio naturæ deponitur. nam & fructuum interiora, & radicum pullulamenta nondum priuata uiuacissimo uigore quæ est eis insita per naturam, cùm terræ committuntur, quamuis occultam tamen mundam qualitatem conseruant, talem uerò uim atque potentiam non confert terra quę continet, terra uelut à semet extrinsecus largiens, alioquin & mortua ligna faceret germinare: sed quod est insitum, producit ad lucē amore suo in modum nutricis, quod plantatum est in radice ad medullam & corticem ramosque perficiens: quod nequisset fieri nisi aliqua cōserta esset potentia naturalis, quæ cognatam & congruam ex adiacentibus alimoniam trahens uirgultū aut arborē aut spicam uel aliquid ex huiusmodi rebus effecisset.

Contemplatio quædam medicinalis de bona corporis constitutione siue habitudine. Caput XXXI.

SEd quamuis certissima corporis nostri formatione unusquisque à semetipso doceatur, ex quibus intelligit & uiuit & sentit, naturam propriam habens magistram: tamen & ex libris Sapientum qui ista stu-

diosius scrutati sunt, fas est diligēter addiscere. Nōnulli nanq; qualiter positionis habeant singula quæ in nobis sunt, per eam quā medici dicunt anatomiā, id est, incisionem singulorū nodorum atq; uenarum, propter quod effectus in uniuersa corporis membrorū interius & exterius contemplati sunt, & alijs retulerunt, ita ut sufficiens huic humanæ institutioni cognitio studiosius existeret. Si quis autem de his perquirit de nobis, profectò ei magisterium præbebit Ecclesia. Hæc enim spiritualium lex est ouium, sicut Dominus ait, ut alienorum uocem non audiant. Unde sermonem breuiter afferamus. Tria quædam de natura corporis intelligenda percepimus, quorum gratia singula quæ in nobis sunt, cōstituta esse cernuntur. Quædam nanq; propter uitam, quædam uerò propter bonā uitam, quædam ad successionem posteritatis opportunè formata sunt. Quæcunq; igitur in nobis talia dētur, sine quibus humana nequeat uita subsistere, hęc in tribus item partibus esse sentimus, id est, in cerebro & corde & iecore: quæcunq; uerò in augmentum bonorum largitate naturæ ad bene uiuendum homini collata sunt, instrumentum sensuum esse declarantur. Huiusmodi quippe uitam quidem nostram non continent: quia & deficientib. ex his sępenumero quibusdā, nihilo minus subest homini: sed impossibile est sine istis effectibus uitam suauissimam contineri. Tertia quoq; diuisionis intentio consequenter respicit ad successionis officia. Sunt autem et alia quædam præter hæc, quæ ad perseuerantiam corporis communiter membris subiecta sunt omnibus, operationes ex se congruas afferentes, sicut uenter & pulmo, hic quidem spiritu, quem sumit ac reddit cordi signaculum perflans, ille uerò cibos uisceribus in cōmune suscipiens. Cùm sic igitur formatio nostra diuidatur, diligentius intuendum est, quòd nō simpliciter per unum aliquod membrum uis illa quæ ad uitam nostram pertinet, transfigatur. Sed plurimis partibus occasiones nobis ad conseruationem nostram natura distribuat necessaria ad uniuersum corpus, ita ut quæcunq; ad cautelam uitæ ac pulchritudinem eadem natura est molita, hæc uideantur esse quamplurima multam adinuicem differentiam prorsus habentia. Sed arbitror diuidere prius oportere breuiter prima principia quæ ad constitutionem uitæ nostræ pertinere monstrantur: materià uerò totius corporis quæ communiter membris singulis subiacet, nunc à nobis est retinenda, quum nihil ad præsens propositum ad particularem contemplationē uniuersalis naturæ disputatio spectare uideatur. Cunctis ergo fatentibus omnium elementorū quæ in hoc mundo sunt, in nobis existere portionē, calidi scilicet, ac frigidi, necnō & alterius cōiugationis, q̄ in humore ac siccitate consistit, de singulis à nobis est utiq; disserendum. Perspicimus itaque tres esse dispensatorias uitæ potentias, quarum una quidem uniuersum mundum calore proprio refouet: altera uerò madefacta humore quod calore confectum est, ita ut æqua temperie animal in medio ex contraria qualitate seruetur, quatenus nec humorem desugat caloris abundantia, nec calorem copia humoris extinguat. Vis autem tertia per semetipsam iuxta quandam congruentiam atque modulationem membra quæ distincta sunt, continet, suis ea coaptans uinculis, & omnibus præ-

bus prærogans, per sese mobilem spontaneamq́ uirtutẽ, quæ si desit, solutum & immobile corpus existit, ultronea spiritus uiuacitate atq; efficiẽtia destitutũ, magisq́ prius artificiũ atq; molimen nostræ naturæ in ipsa corporis conditione dignũ est intueri. Quia enim omne quod durum est, sensibiles efficientias omnino nõ recipit, sicuti uidemus in ossibus nostris & in frutetis atq; arboribus, in quibus uitæ quidẽ species quædã cernitur, in eo quod nutritur & crescit, nec tamen admittit ullũ sensum subiecti durities. Huius rei gratia oportebat quandã formationẽ instar ceræ mollis in sensuum operatione supponi, quæ posset occurrentibus formis imprimi, neq; nimio humore resolui. Nõ enim potest in humido quod imprimitur perdurare, neq; duritia nimis rigida, quia quod nescit cedere, imaginẽ nequit impressione excipere. Sed inter has hæsit media quædam inter flaccescentem scilicet ac rigentem, ne optimis potentiæ motibus dico sensibilibus animal orbaretur. Quoniam igitur quod molle est et facile, nisi rerum solidarum cooperatione firmetur, profectò immobile atq; indistinctum est, iuxta eos quos pulmones marinos uocant: idcirco robur ossium corpori natura permiscuit, quæ inuicem per concordem modulationem copulans, penitus neruorum nexibus compages eorũ iuncturasq́ constrinxit, & ita eis modũ sensibili uigore immiscuit, carne paulo duriore superficiem quæ passiones ferret inuoluens. Huic igitur omnium naturę solidissimæ, ueluti quibusdã columnis molem sustinentibus, totius corporis onus imposuit. Nec indiuisa aut indiscreta ubiq; eadẽ ossa compegit, alioquin immobilis & sine operatione mansisset, & si ita fuisset homo formatus, ueluti quædã arbor in uno loco consistens, cùm nec alterna crurũ motione in anteriora procederet, nec manuum ministerio uitæ eius commoditas appareret. Nunc autem gressuum & actuum hac prouisione formatum est instrumentũ, ut spontaneo spiritu qui neruis insertus est, ultronei motus corporei conferantur. Hinc administratio manuũ uaria atq; multiplex, & accõmodatissima ad omne prorsus excogitatis officium: hinc ceruicis inflexio, & capitis inclinatio atq; erectio, & circa mentum efficientia quædam, palpebrarum quoq; collectio, simul cum intellectu proueniens cæterorum. Quoniam etiam motus ipse membrorum neruis extendentibus ac relaxantibus, ueluti quibusdam machinis operatur impulsus, potestas autem per hæc ui sua nitens spontaneum gerit imperium, ac uoluntario spiritu iuxta quandã naturæ dispensationẽ in singulis propriũ demonstrat effectum. Radicẽ igitur atq; principium omnium motuum qui per neruos effici creduntur, membranam illam qua cerebrum cõtinetur, compactum neruis esse perclaruit. Non igitur arbitramur iam curiosius nos debere perquirere de effectu membrorum animalis, cùm huiuscemodi motus sit in cerebri formatione declaratus. Quòd autem maximus uigor ad tuendam uitam nobis à cerebro conferatur, ex contrario accidenti euidenter agnoscitur. Nam si uulnus aliquod uel scissuram membrana ipsa pertulerit, ilico mors insequitur. Passioni quippe cùm illato uulneri nec ad punctũ tẽporis natura possit obsistere, sed ueluti fundamẽto quodam subrupto totum simul ædificium cum parte deijcitur. Eius ergo passionem

sionem totius corporis sequitur manifesta pernicies, in hoc propriæ uitæ causam subesse nullo pacto negandum est. Quum uerò & eorū quæ desinunt uiuere, restringitur naturæ insitus calor, & ita quod mortuū est, frigescit, necesse est talem causam nobis etiam in calore subsistere, qui quum desit, profectò mors sequitur, & ideo caloris præsentia animal uiuere confitendum est. Huius autem uis atq; potentiæ, tanquam fontem quendam atq; principium cor esse perspeximus, ex quo in modum fistularum multiplices uenæ per omne corpus calidum spiritū feruentemq; diffundunt. Et quoniam oportebat cibum quoq; quendam calori semper à natura largiri, quia fas non est ignem ad sese durare, nisi cōgruis pascatur alimentis: idcirco riui sanguinis tanq; de fonte quodam iecoris calore spiritus excitantur, & ubiq; simul per omne corpus excurrunt, ne alterum desoletur ab altero, & tali initio natura deprauetur. Hoc ipsum uerò doceat abstinētes materiæ ipsius æqualitate formatos, q; auaritia quædam corruptiua sit passio, & quia sine ulla indigentia est sola diuinitas. nam paupertas humana indiget his quæ suam uidentur substantiam continere: idcirco tribus his potentijs quibus uniuersum corpus gubernari prædiximus, influente extrinsecus materia natura dispensat diuersis tramitibus, id quod singulis congruit administrans. Nam fonti sanguinis qui est iecur, escarū distributionem contulit. Quicquid aūt tali prouisione sua semper ingerit ad iecoris fontes, item præparat ex iecore deriuari. Quemadmodū si nix in montibus humore suo subiectos augeat fontes, & per altum ad inferiores uenas liquorem proprium deprimit: cordis aūt perflatio uicini membri subministratur effectu, quod appellatur quidē pulmo, est aūt aeris exceptorium per insitam arteriam, quæ ad os usq; pertingit, flatum extrinsecus ducens, in medioq; cor positū instar ignis, qui in motu uersatur & operatione continua, & ipsum sine cessatione mouetur atq; operatur: & sicuti fabrorum folles efficiunt, pertrahit ad semet ex adiacente spiritu compressiones extensionibus replens, & quod in se est igneum, arterijs adiacentibus refouens, & hæc facere nō quiescit, id quidē quod extrinsecus est per attractionē ac respirationē ad sese trahens: quod aūt circum se est, per compressionem ipsis arterijs interferēs, quod mihi uidetur & huiusmodi spontanei flatus hāc nobis causam sine cessatione subsistere. Sæpè deniq; mens in alijs occupatur & omnimodo conquiescit in somnū corpore resoluto, flatus tamē qui ducitur ex aere, quiescere non potest, nec aliquantulū quidem cooperante in hoc ipsum spontaneæ uoluntatis arbitrio. Opinor enī quia cor pulmone conuolutum atq; circundatū ex posteriori sui parte respirationibus & compressionibus suis membrū moueat, & attractionem aeris emissionemq; ipsi pulmoni machinetur, qui rarissimus atq; multicauus omnia sua uelut foramina ad fundum atq; summitatē arteriæ patefacta retinet, & coarctatus quidē necessariò spiritū qui in suis residet finibus elicit, cedens aūt atq; rarescens rursusq; attrahēs aerem per distātiam mouetur, & huius non uoluntariæ respirationis hæc causa est, quod id quod in nobis igneum est atq; feruidum, quietū esse non possit. Nam quia proprium caloris est operatio motus, huius aūt principium in corde esse per-

speximus,

ſpeximus,ut quod iuge in hoc agitationis eſt,indeſinentē aeris attractionem emiſsionē& per officium pulmonis operatur. Propterea ſi quando contra naturā calor excreſcit,flatus eorū qui febribus creber efficitur,uelu ti properante corde ſuperpoſitā ſibi flammā noui ſpiritus continuatione reſtringere. Sed quoniam pauperrima quædā noſtra natura eſt,& omnibus quæ ad ſuā conſtitutionē pertinent indigens,non ſolùm proprij aeris ac ſpiritus penuriam patitur.(Nam flatus qui calorē fouet internū,ad animalis conſeruationē iugiter extrinſecus influit:) ſed etiā alimētorum ſubſidia quæ corporis pondus alleuent,exterius ſibi prouidenter accommodat,idcirco cibis & potibus indigentiam ſuā ſupplere contendit,appetito riam quandam uim eius rei quę deeſt,& expulſoriam eius quæ ſuperfluit, corporibus inſerens,nec minimam per hoc naturæ cooperationem ad fo uendum cordis incendium præſtans.Nam quia talium membrorum magis proprium cor eſſe retulimus,iuxta redditam ſuperius rationem,quòd ſingula ſpiritus ſui calore confoueat,ideo per omnia illud efficaciſsimum formator noſter inſtituit, ut nulla pars ocioſa uel uacans ad diſpenſationē totius corporis approbetur,& poſt tergum quidē ſuum pulmonem per continuum motum ad ſe pertrahens aditus eius expandit ad ſuſceptionē aeris, rurſum'& deprimēs efflari quod receptum eſt, præparat:in anteriora uerò ſua uentri penitus imminens calefacit illū, & ad operationes proprias habilē reddit, non ad reſumptionē ſpiritus excitans,ſed ad exceptio nem cibi ſibimet cōpetentis impellens. Proximè uerò iungūtur introitus eſcæ,ac ſpiritus in longū protenduntur alter ad alterū,æqua'& menſura ſu periori termino dirimuntur,ita tamē ut copulentur inuicē, & uno aditus ore claudantur. Vnde ille quidē eſcę,hic aūt ſpiritus ingreſſus efficitur,ſed in altis efficitur receſsibus uiſcerum:nequaquam iſte coniugationis aditus cō ſertus per omnia perſeuerat:nā in medio utriuſ& fine cor poſitū ille quidē afflatū,hinc alter ad recipiendū cibum tribuit facultatē ſui:aptè uerò natura ignea materiā quam conſumat, inquirit, quòd etiam circa ciborū ſuſceptorem uentrem neceſſaria producit.In quantum nan& igneus uicinitate caloris efficitur, in tantum magis cibos qui calorem nutriant, ſemper expoſcit. Huius aūt deſiderium congruentius appetitum uocamus. Si uerò ſufficientem materiam uenter acceperit, nec ſic quidem ignis operatio conquieſcit. Nam quemadmodū in conflatorio coadunationem quandā totius materiæ perficit, reſoluens& uniuerſa at& permiſcens, ueluti ex co latorio quodā ad ſubſequentes refundit aditus,dein groſsiorem partem à ſynceriore diſcernens, tenuiorem quidem ſubſtantiam per quoſdam tramites ad iecoris deducit ingreſſus, limoſam uerò fœculentiam ad latiores inteſtinorum aditus tradit, quam multiplicibus uoluminibus uerſans nō paruo tempore cibum in uiſceribus retinet, uti ne recto curſu facilius pulſum mox animal appetitum edendi commoueat, & iuxta naturam irrationabilium, nunquam homo ab hac occupatione deſiſtat. Et quoniam iecori maximè caloris cooperatio eſſe neceſſaria probatur, ut humor uerteretur in ſanguinem, hoc autem membrum à corde iuxta poſitionem interuallo non minimo diſparatur: nec etenim reor fuiſſe poſsibile, ut prin

ut principiũ quoddã atq; radix uitalis potentiæ alterius angustaretur uici nitate principij, ne quid tamen in dispensatione corporis per distantiam calidæ substantiæ peccaretur, trames neruosus, quem arteriam hi qui circa istam sunt prudentes appellant, excipiens à corde feruentẽ spiritũ perducit ad iecur, illicq; iuxta aditũ quo humida recipiuntur adnexus, & calefaciens eandẽ humidã substantiã aliquid ei cõtinuato calore igniti uigoris interserit. Hinc species sanguinis rubro calore respergitur, exinde uerò cõnexi gemini quidẽ riuuli in modum fistularũ propriũ singuli receptant, ille quidem spiritum, hic aũt sanguinẽ, quòd lapsu facili humida substantia motu caloris excurrat. Et recreato per totã corpore multipliciter dissemi-netur in plura riuulorũ principia, quæ sunt per omne corpus inscissa: permixta uerò simul uitalium potẽtiarum duo principia, siue quòd calorem, seu quòd humorẽ per corpus ubiq; diffundunt, uelut aliquod uectigal de suis necessarium, eiq; principaliter in uitali iugo præeminet, administrant. Hæc aũt uis in membranis cerebri esse conspicitur, ex qua omniũ motus articulorũ conglobatio totiusq; ultronei spiritus uigor & singulis membris inspersus efficacẽ ac sese mouentẽ terrenã nostrã statuã ex aliqua machinatione demonstrat. Nam caloris quod est mundissimũ, & humoris quod tenuissimũ est, per utranq; uim admixtione quadã ac tẽperatione coadunata cerebrũ nutriunt, ac refouent per uapores: ex quo rursus ad id quod est purius exalitio tenuata perunget membra. nam illa cerebro continentur, quæ etiam de superioribus in profundũ in modũ fistulæ pertingens, & per iuncturã consequentes sese atq; insertã sibi medullam prorsus extendens in finem totius spinæ dorsi desinit, ac deinde ossibus atq; neruis, necnõ cõpagum ac medullarũ principijs ueluti quidã auriga præsidẽs, singulis ad stationẽ uel motũ uirtutum impetũq; largitur: idcirco mihi uidetur & certius accepisse munimen. Nã in capite quidẽ duplicibus ossib. probatur esse circũdata: in nodis aũt uel in eminentijs costarum atq; multiplicibus uix formam complexionibus insuper omni stabilitate seruatur per eandem custodiam qua cõtinetur id quod tertium est obtinens. Similiter aũt quis hoc etiam de corde conijciet, quod sicut quædã domus certa mole solidata, ita cor ossium munitur circumquaq; præsidijs. In posteriore nanq; sui parte spina dorsi, & scapulis utrinq; uallatur, per utraq; uerò latera costarũ uinculo nectitur, quod medium eius ambiens ab omni passione defendit: in anteriore uerò eius pectus & iugatio colli demissa molitur, ei per omnia munimen impertit aduersus ea, quæ possunt extrinsecus inferre molestiam. Et sicut in agricultura perspicimus, quum uel imbres ex nubibus, uel fluenta riuulorũ madefaciant id quod subiectũ est, ortus aũt quidã relationi nostræ, uerbi gratia, supponatur, qui mille diuersitates arborũ multiplicesq; species earũ rerũ quas terra producit, enutriat, quarum & forma & qualitas colorisq; proprietas in multã distantiã quæ est in singulis approbetur. Quũ sint igitur quæ in uno agro humor unus enutriat, utputa uis ista quæ singula quæq; madefaciens alit, una, ut dixi, quædã simplexq; in sua natura est, earũ uerò rerum quæ nutriuntur ex illa proprietas in diuersas species qualitatesq; cõuertitur, hoc ipsum amarescit in ab-

in absinthio,& in succum commutatur cicutæ mortiferū,& in alio quoq; aliud facit,in balsamo,in croco,in papauere.Nam horum aliud est calidū, aliud frigidū,aliud uerò mediam quandā qualitatē possidet:in lauro etiā, & lentisco,atq; similibus odoriferū est:in ficis aūt & piris dulcedinem refert,necnō per uitem botrus,& ex eo uinum defluit,& mali succus, & rosæ rubor, candorq; lilij,& uiolæ ceruleū,& hyacinthinæ,tincturæq; purpureum,& uniuersa quæcunq; ex uno eodēq; humore de terra oriri conspicimus, in tantas differentias iuxta formā & speciem qualitatēq; uertuntur. Tale quid et in nostro hoc animato agro mirabiliter à natura perfectū est,imò potius à Domino formatore naturæ nostræ,ossa scilicet cartilago, uenæ,arteriæ,nerui, iuncturæ,caro,cutis,aruina, musculi, capilli, ungues, oculi,nares, auresq;,& uniuersa mille per hæc alia diuersis proprietatibus abinuicem separata , una species alimenti , iuxta naturæ suæ similitudinē nutrimēta, ita ut subiectis singulis accedēs alimentū cuicūq; mēbro propinquauerit, iuxta illud etiam commutatur,propriamq; consertā uim sui uigoris impartiēs.Si enim ad oculorū loca peruenerit,eorū usui temperatur,& erga pupillarū tunicas palpebrasq; diuiditur.Si auditus influxerit, auriū naturę pro sua qualitate miscetur,& ad labra ueniens efficitur labrū, & in osse compingitur,& in medulla mollescit,& firmatur in neruis,& in superficie cutis extenditur, & transit ad ungues, & capillorum exortum tenuissimum per exhalationes congruentissimas perficit:quę siquidē per tortuosos emergunt aditus,crispantes capillos reflexosq; generant:si uerò per rectos tramites uaporum fuerit facta progressio, producti capilli directiq; nascuntur. Sed multùm à proposito sermo noster abductus est, dum altius opera naturæ prosequimur,conati describere , qualiter nobis, & ex quibus constant singula, siue quæ ad bonam uitam,seu etiam quæcunq; cum his alia iuxta primā seriem nostræ diuisionis esse perspeximus. Propositum nanq; nobis erat ostendere,sementinam hanc constitutionis nostræ materiam,neq; incorpoream esse animā,neq; corpus exanime, sed ex uiuis animatisq; corporibus uiuum atq; animatum in prima formatione deponi,quod excipiens humana natura , ueluti alimentum quoddam fomentis illud proprijs nutrimentisq; contineat.Id autē iuxta utranq; partem congruenter reducetur,& incrementa rei utriusq; percipiat.Mox per hanc artificiosam atq; disciplinabilem formationem consertum animæ demonstrat effectum,in primis quidem apparētem obscurius, proinde cum instrumenti perfectione relucentem:sicut in sculptoribus lapidum peruidemus,dispositumq; est artifici speciem præformare animalis alicuius in lapide.Hoc autem qui proposuit,primùm quidem lapidem à materia cognata proscindit,deinde eius superflua circuncidens,per mutationem primę figurationis id quod proposuit,adumbrat,ita ut expertus etiam per id quod apparet,intentionem artificis sine difficultate conijciat. Rursus explicans amplius ad similitudinē eius cuius gerit studium,prorsus accedit, tum deinde in ipsa materia speciem diligenter integréq; demonstrans,artem deducit ad finem,& est leo uel homo,uel aliquid aliud, quod factum ab artifice fuerit,qui antè paulatum lapis erat informis,non quòd materia

sit obliterata per speciem, sed quod species per artē materiæ probetur impressa. Hoc modo quis & de anima cogitans, nullatenus rationis tramite deuiabit, naturāq; cunctā artificiosius operans, eiusdemq; generis materiā sibi sumens, uiuam statuam de hominis portione formauit. Sicut enim lapidis operationem subsequuta est species, in primis quidem obscurior, post autem perfectior, cùm ipsum opus est terminatum: sic & in sculptura huius instrumenti species declaratur animæ proportione subiecti imperfecta in imperfecto, & in perfecto integra perfectaq; subsistens. Sed in exordio perfecta erat, nisi per malitiam fuisset natura uitiata. Ideoq; communio quę ad passibilem animalemq; generationem nobis accessit, in confirmatione nostra non protinus elucere diuinam facit imaginem, sed uia quadam consequentia per materiales animę proprietates homo ad perfectionem consummationemq; perducitur. Huiuscemodi uerò dogma & beatus Apostolus in Epistola ad Corinthios insinuat, dicens: Cùm essem par-
1.Cor.13. uulus, ut paruulus loquebar, ut paruulus sapiebam, ut paruulus cogitabam: quando factus sum uir, euacuaui quæ erant paruuli: nō q; alia in uiro perfecto subintret præter illam quæ intelligebatur in paruulo, ut puerilis euacuetur animus, & uirilis nihilo minus inseratur: sed idem ipse in illo quidem imperfectus est, in hoc aūt perfectionis suę demonstrat effectum. sicut enim quæcunq; nascuntur & crescunt, uiuere fatemur: omnia uerò quæ uitæ participant, & naturali motu uegetantur, nullatenus exanima esse quis dixerit: nec tamen hanc talem uitam perfectæ animæ dicimus esse participem. deniq; in uirgultis uitalis quædam operatio delata usq; ad motum sensibilem peruenire non potuit. Itemq; per augmentum animalis quædam potentia irrationabilibus ueniens, nec ipsa perfectionem est consequuta rationis, & intellectus gratiā omnino nō capiens. Idcirco uerā atq; perfectam hominis animam esse definimus, quæ uigere per omnes effectus agnoscitur. Si quid uerò aliud uitæ participat, per abusionem quandam consuetudinis, animatum esse profitemur, non quod perfecta in hoc sit anima, sed quod partes in ea quædā animalis operationis existant, quæ etiam nobis iuxta mysticam legislatoris Moysi relationem, quā de hominis generatione protulit, propter communionē passibilitatis accessisse cognoscimus. Ideoq; consilium præbens beatus Paulus his qui se audire poterant, perfectionem suadet arripere, modumq; quo propositū possit asse-
Col.3. qui, supponit & dicit: Exuentes uos ueterē hominē cum actibus suis, & induentes nouum, qui renouatur in agnitionē secundum imaginem eius, qui creauit eum. Sed reuertamur rursus ad illam diuinā gratiam, qua creauit in principio Deus hominem, qui dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

D. GREGORII, NYSSENI EPISCOPI, DE IMAGINE SIVE *creatione hominis, libri, continentis subsequentia eorum quæ à fratre eius D. Basilio Magno in Hexaemerōn sunt prætermissa,* FINIS.

IOAN.

IOANNES CONO NORIMONTANVS BEATO RHENANO SELESTENSI, S. P.

REGORII Nyssæ episcopi librum quem De homine nominant, olim à Burgundione Pisano Frederici Imperatoris præfecto, uel indoctè è Græco uersum, uel uetustate temporis aut librariorum inertia deprauatum, natiuo splendori restituendum, ut par est, hortaris, & efflagitas, indignum arbitratus, tam doctam tamq; præclaram tanti uiri philosophiam Attico lepore defluentem, peregrina Gothicaq; barbarie offundi, ut neq; legentibus sensa elucere possint, imò fastidium illa barbarola tina, ut ita dicam, structura, & uocum extorta affectataq; fictio ingerat. Efficit sanè (ut pace tua dicã) animi tui proba beatitas & beata probitas: quid enim te non uel beatum dixerim, quòd in hoc felix æuum incideris, quo non solùm inter cætera ingenij & fortunæ pręclara dona, defecata illa & pura philosophia Peripatetica, à diserto illo & celeberrimo philosopho Iacobo Fabro, apud Parisios sis initiatus & eruditus, quem non indignè philosophum δαιδαλογραφώτατον dixerim: quippe qui ut alter Dædalus faber carpento ornato affabrè fabrefacto, philosophiam Aristotelicam eleganti stola & phrasi decoratam, cunctis aspiciendam inuexit: uerumetiã ultra hanc ad Platonicam philosophiam, imò Christianam Gregorij Nysseni, quę non solùm sapientes, sed & beatos efficere queat, animum uertas, aliosq; ad amplectendũ adducere contendas. Quod utiq; non nisi beati proprium esse dixerim. Si enim diuo Aurelio credimus, beatus est, qui sic rerum inuestigat rationes et ordines, ut rerum & cognoscat & diligat autorem, & cunctis id agendum uelit & conetur. Tua igitur animi beneuolentia prouocatus, mi Beate Rhenane, quod sæpe rogasti, aggrediendum statui, cõfisus inprimis Dei dono, qui ueluti bonus pater præstat bona petentibus se: deinde exemplaris Græci quibusdam capitibus & fragmentis in nostra bibliotheca repertis instructus, illis deniq; Græcis dicendi proprietatibus animatus, quas potissimùm à præceptore meo in utraq; lingua disertissimo Marco Musuro Cretensi nuper in gymnasio Patauino didici, antea uerò Venetijs sub Aldo Romano ueluti parente & initiatore: addam & Scipionem Carteromachum, eruditorem perhumanũ (& hos humanitatis gratia tibi nomino) Quod itaque Burgundio uersione sua, ne dicam inuersione, uerbo uerbum reddens fœdauit, Græca quidem bona & lepidissima sordidis Latinis immergens, tibi rursus emaculare, & ad meliorem frugem referre studui, non sine multa & assidua lucubratione. Cùm enim translationem illius inter legendum introspicio, Latina conferendo Græcis, crede mihi, isti tabulæ fore librum

τοὺς μώμους νυκτοποροῦντας καὶ φιλοσκοτεινοὺς, qui clasſicos illos ſcriptores, quos Deus omnium donorum & ſapientiæ largitor, quondam tam præclara & culta edere afflauerat, & diu ſepultos rurſus ſeculo noſtro reſtituit, hoſce infodiendos uel exturbandos uelint? Niſi fortaſsis arbitrentur, nihil ſibi profuturam illorum eloquentiam, cùm talem ipſi habeant, qualis mulieribus etiam largiter arridet. Sed quid hæc tibi condolenti ingero? Ad Gregorium tuum redeo. Hunc tibi tanquam hyemis iſtius lucubrationes reddo: hunc tibi etiam ex Græco fonte emaculatum, à portentoſis ſaltē uoculis, & minimè Latina dictione & phraſi, ſua ſenſa ex omni ferè parte redolentem, profero & aſsigno, tibi edendum potãdumq́ (ut per iocum Comici uerbis utar) propino. In quo etſi non ſit par fama labori, nec officio in te meo ſatisfeciſſe uidear, animi mei tamē conatum & beneuolentiam ęquo animo ἐν ταύτῃ διορθώσει ſuſcipias uelim. Porrò quod ad ſtyli illuſtrationem attinet, tu Ariſtarchus eſto: cùm enim per te ſapias, ingenio facili præditus, & Latinā phraſim calleas, de tuo Gregorio fac ut lubet: & uel ſic talem ſinas, uel cultiorem reddè, quod tibi, aut cæteris forſitan lecturis noueris fore conducibilius. Id duntaxat te hortari duxi, ut quum Peripatetica philoſophia à tuo eleganti & docto Fabro ſis inſtitutus imbutusq́, Gregorium hunc beatum pontificem & uerum philoſophum beate legas, huius initiaris ſententijs, cuius profectò philoſophia beatiorem te cæteris ethnicis philoſophis reddat. Nec tamē cùm huic incubueris, priſtina tua philoſophia fruſtrabere, aut relegare cogeris, uerùm tam humana quàm diuina certius beatiusq́ ex iſto intelliges, uberiorìq́ fœnore etiam Platonis diuini dogmata cum Ariſtotele intueberis: quę ille unà cum fratre ſuo Magno Baſilio, & cæteris clariſsimis ſui æui ſcriptoribus amplexatus, coluit, & prædicauit, tanquam diuiniora magis ac philoſophiæ Chriſtianæ accommodatiora, καὶ μακαριζομένη πολλοῦ. Inſuper præter utranq́ philoſophiam, habes hic & merè Chriſtianam, quæ ſuos cultores uerè beatos efficit. Tractat enim ſine uelamine & ænigmate, ſine numeris Platonicis & figuris, quæ Ciceroni obſcuriſsimę uiſæ ſunt, de hominis conſtitutione & eius conditore, quàm excellentem, quàm nobilem uidelicet eum fecerit. Deinde quod ad corpus attinet, quàm communem, conſortem, & participem cæteris effecerit, & quo pacto alijs rebus terrenis quibus eum perfecit, uti debeat, & ſuis maximè rebus, corporalibus & ſpiritualibus, exterioribus & interioribus: quæ rationi pareant, & quæ non pareant. De actibus humanis qui noſtræ poteſtati ſubijciuntur, non fato. Demum in prouidentia ſuam philoſophiam concludit. Pulcher horum omnium connexus ordo, & ſcitu dignus homini, hoc in libro nobis ſub compendio propoſitus & commendatus; noſſe quidnam ſimus, ad quidnam uicturi gignimur, quis ordo nobis datus, qua humana locati ſimus in re, quid ſit quod circa nos, quæ extra nos, quæ in nobis, quæ ex nobis, quis actionum noſtrarum author, q̃ liberi agendo, quàm proni in malum, difficiles ad bonum. In his tamen omnibus non ſiſtere noſtram cognitionē, ſed ex his mente aſcendere præcipit, ad naturæ uidelicet authorem, intelligētiæ datorem, & charitatis, qua rectè uiuitur, inſpiratorem, ut

eum cognoscere studeamus, sine quo nulla creatura subsistit, si ne cuius gratia nihil rectè nouit & appetit, sine cuius prouidētia ad interitū tendit. Vigilanti ergo cura noster Gregorius suo libro docere nos conatur, quatenus colamus opificē ut Deū, grates agamus ut redēptori, ueneremur ut patrē, metuamus ut dominū, imploremus imbecillicitatis nostrę ualidum auxiliatorē. Cōmendemus nos tandē diuinę prouidētiæ, nō fato illi philosophico, ut omniū author de sua creatura disponat & prouideat, quod ei nouerit utilius profuturum. Hęc est mi Beate Rhenane, uera & beata Gregorij nostri philosophia, q̄ suos cultores etiā his beatos reddere parat, si ista sciāt, dū tamen quæ scierint, agēdo perficiāt. Porrò id tibi adijcere mini mè negligendū duxi, me inter emendandū ipsas Gręcas uoculas quas reperi, restitutas quidem, integras reliquisse, imitatū nō tam illius uiri pium studium quàm affectum. Neq; enim adduci possum, ut credam id ex ignorantia ei contigisse; quippe qui difficiliora Latina reddit: sed ut uel usui se illius temporis accommodaret, quo uoces illæ familiares erāt, aut illas nobis domesticas & cicurandas (ut ita dicam) præberet. Non enim ignorauit, probatissimos ante se scriptores idem crebrò factitasse, qui ornatus gratia, tanquam gemmas, integra Græca suis scriptis inserere non dubitarunt, Ciceronem, Quintilianum, Lactantium, Hieronymū, Ambrosium. Qua in re quid sentiendum sit de illo acri Latinę linguæ censore, qui Ethica Aristotelis eleganter quidē traduxit, non facilè dixerim. Is enim ueritus, sibi laudis cumulum deesse, nisi ex aliorum erratis laudē captaret, bonum illum & doctum patrem, ueteris translationis authorem, mordacissimo dente in sua præfatione petiuit, clamitans neq; Gręcè, neq; Latinè eruditum, quia pauculas uoces Græcas non uertisset, quasi id muneris sibi soli à dijs huc usq; reseruatum arbitratus: non animaduertēs illius patris uel pium studium, uel industriam, q sanè & has Latinè reddere potuisset, qui difficiliores expresserat. Esto autem quod obijcitur, æquiorem tamen se censorem præstitisset ille μεγαλοῤῥήμων μεταφραστής, nisi elegantissimam illam præ cæteris Demosthenis orationem pro Ctesiphonte, fuco suo tum obliterasset, tum decreta plura, testimonia, testium nomina & leges, unde totius orationis pendet intellectus, omittens detruncasset. Quodnam igitur grauius piaculum censes, uel sua Aristoteli de industria relinquere, aut sua præstantissimo oratori interpretando nouata opera detrahere? Non ergo integris Græcis utentes semper uitio dandi sunt, cùm his sanctam ecclesiam uti palàm cernamus. Demum ut noueris quantum authoritatis & fidei huic clarissimo antistiti Gregorio Nysseno debeas, laudes sanctæ uitæ & eruditionis tibi ex media Græcia paucis narrabo: Gregorius Nyssæ episcopus, frater Germanus Basilij Magni, uir fuit eloquentissimus, & omnifaria eruditione refertus, aptus potissimùm & accommodus his, qui rhetorica uenustate oblectantur. Summus enim & illustris euasit orator, nec priscis oratoribus inferior. Composuit orationem eximiam in Eunomium acutissimum hæreticum, & uolumen admirandum De cōditione hominis, quod Basileæ in bibliotheca fratrum nostrorum habetur: Homilias in Cantica canticorū, et in Eccclesiasten. Sorori quoq; suæ Macarię elegan-

Gregorij Nysseni encomiū.

elegantem prolixumq́ sermonem de ratione animæ scripsit. Insuper Laudes protomartyris Stephani, & Vitam diui Gregorij Nazianzeni, cognomento Theologi. Cæterùm de uitæ eius dignitate & sanctitate, nihil certum tibi afferre queo, nisi quòd legisse me memini, quasdã epistolas Gregorij Theologi, qui & Nazianzenus dicitur, quo nihil in epistolis elegantius aut eruditius uidi, in quibus hortatur hunc nostrum Nyssenum, ad ægrotationes & aduersariorum calumnias fortiter tolerandas. Id tamen tanquam uerum conijciendum datur, quòd eo tempore antistes claruerit, quo non humano fauore & electione ambitioneq́ ingerebantur episcopi, sed uitæ sanctæ merito trahebantur. Nec minus uitæ sanctitatem illi, quàm fratri eius sancto Basilio tribuamus (quem etiam huic uitæ integritate ac doctrina Rufinus adæquat) quamuis mira eius opera nõ legamus. Non enim inferior cæteris sui seculi episcopis, Christianæ fidei contra Arrianos & Eunomianos propugnator extitit: aduersus quos luculentissimam scripsit orationem, quam se sanctus Hieronymus legisse testatur. Vide libellum De illustribus uiris sub titulo Gregorij Emisseni: sic enim imperiti librarij & impressores illius nomẽ extinxerũt. Postremò cognosce quid authoritatis cęteri illustres uiri tam Gręci quàm Latini illi tribuerint, ut eorum exemplo ductus, nihil deinceps de illius doctrina hæsites. Ioan. Damascenus, præclarissimus philosophus & theologus, tanto hunc prosecutus est honore & ueneratione, ut inter scribendũ theologicas sanctorum patrum sententias qui ante se fuerant, multos uersus sępenumero, imò integra capita ex hoc libro nostro excerpere, et suo textui inserere minimè grauatus sit. Helias insuper Cretensis Archiepiscopus, uir eruditissimus & disertissimus, summus theologus, & tam Platonicæ quàm Peripateticæ sectæ philosophus, plurima ex hoc codice, longo uerborum tractu sibi tanquam suis dictis accommoda uendicauit, quod ipse in plerisq́ locis animaduerti. Veniam deinde ad nostros Latinos: sanctum illum doctorem, in primis Thomam Aquinatẽ, clarum ecclesię catholicæ lumen, omni laude, fauore, lectione dignum, cui tanta Nysseni Gregorij uisa est authoritas, ut in multis etiam difficilimis hunc in robur suarũ probationum adducat: quod palàm liquet ex Summula illa, quæ Prima secundæ nominatur. Albertus quoq́ Magnus tum libro secundo De mirabili scientia Dei, tum in libro De homine, huius uenerandi patris ex hoc opere plurima loca probationis testimoniũ allegat. Meritò igitur tam clari tãq́ probati philosophi, Gregorij dico, librum, summo studio & fauore prosequamur, quem sibi tot sancti & docti patres non dubitauerunt habere authoritate dignissimum. Tu eum beatè & iucundè legas. Vale & Deum pro me ora. Ex Cœnobio Fratrum ord. diui Dominici, Basileæ cursim VII. luce Martij,

Ann. M. D. XII.

D. GREGORII, NYSSENI EPISCOPI, PHILOSOPHIAE LIBRI OCTO: IOANNE CONONE NOrimontano interprete. Liber primus De Homine.

De homine, ex quibus sit compositus: tum de ordine & communione ad cæteras creaturas. Cap. I.

HOMINEM ex anima in tellectuali & corpore tam optimè constitutum, quòd non conueniebat aliter factum esse, multis & sapientibus uiris uisum est. Ex eo autem, quòd intellectualis dicitur anima, dubitationē habet, adueniens'ne intellectus animæ ut alius alteri, intellectualem faciat eam: an intellectum à seipsa, & sua natura anima habeat, ut hæc sit optima eius particula, ueluti òculus in corpore. Quidā sanè (ex quorū numero est Plotinus) aliam esse animā, & alium intellectū asserentes, ex tribus constare hominem uolunt, corpore, anima, & intellectu, quos sequutus est & Apollinarius Laodiceæ Episcopus: hòc enim quum statuisset propriæ opinionis fundamentum, & reliqua secundum proprium dogma adstruxit. Quidā aūt non distinxerunt ab anima intellectum, sed substātiæ eius ἡγεμονικὸν, esse intellectum existimant. Verùm Aristoteles hunc quidē potestate adesse homini, atq; actu deforis nobis superuenire opinatur, neq; ad naturā hominis & essentiam conferre, sed ad perfectionē cognitionis naturarū & contemplationis cooperari. Summatim igitur paucos hominū & solos philosophantes eum, qui actu nominatur intellectus, habere affirmat. Plato uerò non existimat, animā et corpus utrunq; hòc hominē esse dicendum, sed animā tali corpore utentē: decentius nimirū ea q̄ sunt secundū hominē intuens, & inde nos ad solius animæ curā et solicitudinē cōuertens: ut animā nos ipsos esse credētes, atq; ea quæ animæ sunt bona sola prosequentes, uirtutes scilicet & pietatem, corporis concupiscentias quasi non existentes, minimè diligamus, sed hominem cæteris quidem antecedenter, consequenter uerò quæ sunt hominis, quia & homo animal est. Sed & aliter, principaliorē esse corpore animā, omnibus hominibus in confesso est. Nam ab hac ut organum mouetur corpus. Ostendit etiam hoc mors, separata enim anima immobile manet corpus omnino, & sine operatione: ut artifice sequestrato immobilia eius manent instrumenta. Cognitum autem est, quoniam inanimatis quoque participat, & irrationalib. animalibus cōmunicat uita, intelligibilium assumpsit intelligentiam. Inanimatis enim secundum corpus quidem & elementariā commixtionē participat, plātis uerò & in his, & insuper in nutritiua seminatiuaq; uirtute, irrationabilibus uerò & secundum hæc quidem, insuper autem & secundum progresionis motum, ac concupiscentiam & iram, insensibilemq; & respiratiuam uim. Hæc enim uniuersa tum hominibus, tum rationis expertibus insunt, & si non omnibus omnia.

Copulatur

Copulatur autem homo per rationabile incorporeis & intellectualibus naturis, cogitando, intelligendo, & iudicando singula, atque uirtutes prosequendo, maximè uerò principaliorem uirtutem, pietatem scilicet, quæ εὐσέβεια dicitur, amplectens. Ideóque uelut medius est intellectualis & sensibilis substantiæ. Copulatus quidē secundum corpus ac corporales uirtutes, rationis expertibus animalibus & inanimatis, secundum rationem uerò incorporeis substantijs, ut dictum est prius. Conditor enim Deus decenter uisus est sibi inuicem differentes naturas copulare, ut una sit & cognata omnis creatio, ex quo maximè unus omniū existentium conditor ostenditur: quippe qui non solùm uniuit singulorum existentiam indiuiduorum, sed & singula sibijpsis compegit familiariter. Quemadmodum enim in unoquoque animalium, insensibilia sensibilibus coaptauit, ossa, scilicet, pinguedinē & pilos aliáque id genus insensibilia insensibilibus neruis, & fecit ex insensibilibus & sensibilibus compositū animal, atque non solùm compositum, sed unum quoque existens demonstrauit: haud sanè dissimiliter & in alijs, creando secundum speciem fecit. Ea enim tali (quæ ordinata est) familiaritate & naturæ alteritate, ad se inuicem copulauit, ut non multo interuallo inanimata à plantis nutritiua uirtute præditis distent, neque rursus hæ à rationis expertibus & sensibilibus animalibus, neque item ratione carentia à rationalibus aliena sint prorsus & longè differentia, quasi nulla cōuenienti & connaturali intercedenti copula. Differt sanè & lapis à lapide uirtute quadam, sed magnes occultè attrahendo ad se ferrum & detinendo, ueluti escam suam id facere uolens, aliorum lapidum potentiam & uirtutem excellere uidetur. quod quidem non modò in ferro facit, sed & aliud per aliud tenet, iunctis atque attactis omnibus suam uirtutem communicando: nam ferrum à magnete detentum, aliud ferrum retinet. Deinde à plantis ad animalia pertransiens conditor non ilico simul ad gressibilem & sensibilem processit naturam, sed paulatim ad hanc ordinatéque creando progressus est. Pinnas enim & Acalifas ueluti sensibiles arbores condidit, radicibus enim eas instar plantarum mari infixit, & tanquam ligna eis ostraca circumposuit, & ut plantas consistere fecit. Tactum uerò communem omnibus animantibus sensum eisdem indidit, ut secundum quod radicibus hærent & consistunt, plantis quidem: secundum tactum autem animalibus assimilarentur. Spongiam quoque petris adnatam produxit, ut contrahat se & defendat, cùm læsionem aliquam senserit. Eiusmodi autē de his Aristoteles historicè tradidit. Quare huius generis omnia ζωόφυτα ueterū sapiētissimi uocare consueuerūt. Rursus aut his gressibilium quorundam animalium propagationem copulauit, procedere quidem nequeuntium, sed uel penes se alicubi motorum. Talia uerò sunt plurima ostraceas & osseas cutes possidentia, ea insuper quę terræ uocātur intestina, id est, uermes: sicque deinceps particulatim adijciens cōditor, his quidem sensus plures, illis uerò gressibile in longū, ad perfectiora tandem rationis expertia animalia peruenit. Voco autem perfectiora, quæ omnes habent sensus, & progredi longius possunt. At iterum à rationis expertibus ad rationale animal, hominē scilicet, trāsiens,

neque

neq; id ſine ordine quodam condidit, ſed prius aliis quoq; animantibus naturales quaſdam prudentias, aſtutias, & calliditates ad propriæ naturæ ſalutem & ſubſiſtentiam indidit, ut ferè ratione prædita ipſa appareant: atque ita tandem in natura rationale animal hominem produxit. Neq; diſsimili modo & de uoce inueſtigans contemplabere ex ſimplici & uniformi qui equorum & ſimilium ſpecierum eſt ſono, ſenſim ad uariā & differentem, quę cornicum & humani ſermonis imitatricum auium eſt, uocem aſcendens, donec in articulatam & perfectam hominis deſinat: quam quidem articulatam uocem mēti & intellectui copulauit, enunciatiuam eam & cōceptuum intellectus noſtri interpretem faciens. Quæ rurſus omnia concinnè compegit & colligauit. Intellectualia enim & ſenſibilia per mediam hominum productionem in unū coegit. Ideoq; bene Moyſes creationem deſcribens, ultimò dixit hominem creatum eſſe. Non ſolùm quoniam omnibus propter eum factis, conueniens erat primùm ea quæ ad uſum eius accommoda eſſent, creari, & ita ipſum qui his uſurus erat induci. ſed quoniam in intellectuali producta ſubſtantia inſuper & ſenſibili, neceſſe erat quādam etiam copulam utrorumq; produci, ut unum ſit hoc uniuerſum & conſentiens ſibiipſi, & non alienum à ſeipſo. Factum eſt igitur, quod copulat utraſq; naturas animal, homo. Ac quæ ſunt ſapientiæ conditoris, ut breuitati conſulamus, talia exiſtunt. Medius ergo terminus irrationalis & rationalis naturæ homo conſtitutus, ſi ad corpus quidē propenſerit, & quæ corporis ſunt, plus amauerit, irrationalium amplectitur uitam, & his connumerabitur, atq; terrenus uocabitur ſecundum Paulum
Pſal. 48. Apoſtolum, & audiet: Terra es, & in terram ibis, &: Comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt eis. Si uerò ad rationē acceſſerit, corporales uoluptates omnes contemnens, diuinā et Deo amabilē tranſiget uitam, & eam quæ eſt hominis maximè. Tunc ſanè erit hoc quod di-
1. Cor. 5. ctum eſt: Qualis qui terrenus, tales & qui terreni: & qualis ſupercœleſtis, tales & qui ſupercœleſtes. Rationalis autem naturæ præcipuum eſt fugere quidem & auerſari mala, peragere uerò & eligere bona. Cæterùm bonorum horum quædam ſecundum animæ & corporis communionem ſunt, habentq; ad animam relationem, ueluti utentis corpore, ut uirtutes. Alia uerò ſunt animæ ipſius, ſecundum ſeipſam ſolius, non indigentis corpore, ut pietas, quæ eſt Dei cultus, & ſupramundanarū rerū contēplatio. Quicunq; igitur hominis uitā ut hominis, & nō ut animalis ſolius uiuere eligunt, uirtutes & pietatē proſequuntur. Quę aūt ſint uirtutū genera, & quę pietatis, in ſequētibus oſtendetur, cùm eum qui de anima & corpore eſt, dicemus ſermonem: nōdum enim cognito quidnā noſtra ſit anima ſecundum ſubſtantiam, de actione eius diſſerere inconueniens cenſemus.

An mortalis uel immortalis ſit conditus, & de eius cibo: & cur nudus ſit creatus, & cur homo homine opus habeat. Caput II.

HEbræi autem hominem à principio neq; mortalē fuiſſe, neq; immortalem productum eſſe aiunt, ſed in medio utriuſq; naturæ termino. Ut ſi quidem corporales ſequeretur paſsiones, undiq; in corporales incideret tranſmutationes: at animæ præeligens bona, immortalitate dignus effice-

efficeretur. Si enim à principio eum mortalem fecisset Deus, nequaquam peccantem morte condemnasset. Nam mortalē mortalitate nullo modo condemnat. Si autem rursus immortalem fecisset, nequaquā eum esca indigentem creasset: nullum enim immortale esca corporali indiget. Neque ita facilè pœnituisset creatum immortalē, ut mortalem confestim faceret. Non enim in his qui peccauerūt angelis hoc fecisse uidetur, sed in ea quæ à principio eis erat natura, immortales permanserunt, aliam quidem, quia peccauerant, suscipientes uindictā, sed non mortem. Melius igitur est hoc quod propositū est sentire, q mortalis quidem sit conditus: poterat tamē ex perfecto perfectior factus, immortalis fieri: hoc est, potestate erat immortalis. Quia uerò ante perfectionem suam cognoscere naturam ei non conferebat, prohibuit eum gustare de ligno cognitionis. Plantis enim magis quondam q̃ nunc uirtutes inerant plurimę: tunc enim ut in principio creationis synceræ existentes, fortissimā habebant actionem. Erat igitur cuiusdam etiam fructus degustatio, propriæ naturę cognitionē ingerens. Nolebat autem Deus eum ante perfectionem suam propriam cognoscere naturā, ne seipsum multis indigentē cognoscens, corporalis necessitatis curā haberet, animę prouisionē ac curā derelinquens: & hac de causa prohibuit eum de cognitionis fructu sumere. Inobediens aūt seipsum cognoscendo à perfectione quidē cecidit, & corporea necessitate indigens factus, tegmen cōfestim quęsiuit. Ait enim Moyses, Quoniam quòd nudus esset, cognouit: prius aūt cum ecstasi eum fecit, & in sui ipsius ignorantia: excidens itaq; à perfectione, ab immortalitate cecidit, quam tandem gratia eius qui fecit eum recipiet. Post casum uerò & carniū uoluptas ei concessa est. nam antea his modò quæ à terra sunt, eum contentum esse iussit: hæc enim erant in paradiso. At contempta perfectione, indulgentia quadam quæ sunt uoluptatis deinceps ei concessa sunt. Cæterùm quia ex corpore est homo, omne autem corpus ex quatuor elementis consistit, in easdem incidere passiones necesse est eum in quas & elemēta, in incisionem, scilicet transmutationē, & fluxum, quæ sunt solius corporis. Transmutationem quidem quæ est secundum qualitatē, fluxum uerò qui est euacuationis. Transmutationes sanè secundum qualitatem sunt, alteratio, dealbatio, denigratio, frigiditas, caliditas, & quæ sunt huiusmodi. Fluxum uerò exinanitionem dico. Animal enim semper & per inuisibiles poros & per uisibiles euacuatur, de quibus postea differemus. Quæ itaq; euacuantur, aut tantundem & paria resarcire necessum est, aut eorum carentia quæ euacuatione amissum reparent, animal dissolui. Siccis autem & humidis existentibus quæ euacuantur atq; spiritibus, animal quoq; humido & sicco cibo ac spiritu indigere oportet. Per elementa uerò ex quibus consistimus, nobis cibus & potus est, unde familiari & simili nutrimur, contrario uerò curamur. At elementorum hæc quidem proximè & simul, alia uerò & per media quædam assumimus, ut aquā quandoq; per se, quandoque autem & per medium, uinum, & oleum, & per omnes humidos fructus. Nihil enim aliud est uinum, quàm aqua ex uite facta. Similiter autem & igne participamus, nunc quidem proximè ab ipso foti, interdum

Gen. 3.

uerò per media ea quæ comedimus & bibimus: amplior enim uel minor particula in omnibus dispersa est. Neq; dissimili modo aerem assumimus proximè quidem respirando circumfusum nobis habentes, & in comedendo & bibendo per medium eorum quibus uescimur attrahentes. Terram autẽ proximè nequaquam assumimus, sed per media quædam. Nam terra frumentum fit. Frumentũ uerò nos comedimus. At cornices, columbæ, & perdices terra uescuntur: homo autem per media semina & arborũ fructus, ac per carnes. Cæterùm quoniam non modò decoris gratia, uerũ etiam ob facilem tactus sensum (quo maximè cunctis animalibus præstat homo) non crassa cute nos circundedit, ueluti boues, & id genus alia durã cutem possidentia: promissis neq; pilis & densis, ut capras, oues, & lepores: neq; squamis, uelut serpentes & pisces: neq; ostracis, ut testudines & ostreas: neq; mollibus ostracis ut cancros, & ἀλεπιδώτους: neq; alis, ueluti aues: necessariò ueste indiguimus id supplente in nobis, quod natura aliis elargita est. Et certè his de causis esca & ueste opus habemus, habitatione autem tum ob iam dicta, tum ut à uiolẽto ferarum incursu tuti degamus. Porrò ob qualitatum distemperantias, & contemperati corporis solutionem, in medicorum curationem & necessitatem deuenimus. Transmutatione autem secundum qualitatem existente, corporis complexionem per oppositam qualitatem ad moderationem reducere necessum est. Neq; enim, ut quidam arbitrãtur, calefactum corpus infrigidare, medicorum est propositum, sed ad εὐκρασίαν reuocare. Si enim infrigidauerit, in contrariam transit ægritudinem ea affectio. Necessarij itaq; homini sunt cibi & potus ob euacuationes & euaporationes: uestis aũt ideo, quia nullũ à natura fortè cooperimẽtum obtinet. Habitatione uerò propter circũdantis nos aeris intemperiẽ, & propter feras indiget. At horũ omnium propter qualitatum transmutationes, et ob sensum corpori inditum indigi sumus. Etenim si nõ adesset nobis sensus, neq; doleremus, neq; cura opus habere mus. Non dolentes aũt corrũperemur certè in ignorãtia mali, ægrotationem non sanantes. Cæterùm partibus & disciplinis, & ab his manãte utili tate indigemus. Sed quoniam mutuo auxilio opus nobis est, simul cohabitare & commertia inuicem tractare pro huius uitę necessitatibus necessarium existit, in permutationibus scilicet & negociationibus. Quam synodum & cohabitationem ciuitatem nominant, ut propè & non longè mutuas utilitates afferamus. Natura eñ sociale & ciuile animal est homo. Nemo autem solus sibipsi ad uniuersa sufficiens est. Manifestum itaq; euadit, ciuitates propter negotiationes & disciplinas fuisse institutas.

De prærogatiuis duabus hominis, quibus preditus est. Reparari per pœnitentiam in animo. Et corpus mortale, tandem fieri immortale. Et de finitione hominis. Caput III.

PORrò duabus his consolationib. præcipuis homo potitus est. Etenim solus hic ueniam assequitur pœnitentiam agens, & corpus illius mortale existens, immortale efficitur. Corpus quidẽ propter animam, animalis autem potentiæ propter corpus. Nam solus homo inter intellectuales creaturas principium habuit, pœnitentiam agendo uenia dignus effici. Neq; enim dæmones aut angeli pœnitentiam agendo uenia digni effici possunt.

possunt. Et re uera in hoc maximè iustus & misericors Deus ostẽditur & appellatur. Nam angelis nullam habẽtibus impulsionem ad peccatũ pertrahẽtem, sed ex natura à corporalibus passionibus, necessitatibus, & uoluptatibus, liberis existentibus nulla datur uenia pœnitẽtiam agentibus. At homo partim intellectualis est, partim animalis. Necessitates autẽ animales & passiones mentem sępissimè peruertũt, quas cùm resipiscens defugerit, ad uirtutes autem processerit, ex misericordia iustè potitur uenia. & certè sicut risibile substantiæ eius proprium est, quia & soli hoc inest, & omni, & semper: ita in his quæ secundum gratiam sunt, præ omni intellectuali creatura hominis proprium est, ab his causis ex quibus antè peccauerat, per pœnitentiam exui. Etenim soli homini hoc donatũ est, & omni, & semper, secundum huius uitæ tempus: post mortem autem concessum est nemini. Ita uerò quidam angelos uolunt post casum, minimè ea, quæ ex pœnitentia est, uenia potiri (mors enim horum est casus) at ante casum ad similitudinem uitæ hominum, etiã gratia dignos eos effici, quòd quia non fecerunt, irreminiscibilem & perennem deinceps nequitiæ suæ conuenientem habebunt uindictã. Manifestum itaq; ex his est, quòd qui pœnitentiam non admittunt, præcipuum munus quæ propria sunt hominis destruunt. Proprium quoq; & præcipuum huius ac solum à cunctis animalibus est, eius corpus post mortem resurgere, & immortalitate donari. Hoc autem propter animæ immortalitatem assequitur: quemadmodum propter corporis infirmitatem & multijugam passibilitatẽ, morti obnoxius factus est. Propria denique eius sunt, artium & disciplinarum peritię, & hæ quæ secundum has artes sunt actiones. Ideoq; hominem definiunt, animal rationale, mortale, cognitionis & disciplinę capax. Animal quidẽ, quoniam substantia homo est animata sensibilis. hæc enim animalis definitio. Rationale autem, ut à rationis expertibus animalibus separetur. Et mortale, quo ab immortalibus rationalibus secernatur. Cognitionis autẽ & disciplinæ capax est, quoniam ex doctrina nobis artes & disciplinę adueniunt, potentiam sanè cognitionis & artium susceptiuam habet, actum uerò ex doctrinis possidet. Cęterùm aiunt, hoc definitioni postremò fuisse adiectum (& si uel sine hac particula ualet definitio) quoniam nymphas Faunosq; & alia quędam dæmonum genera nonnulli inducunt, longęua quidem, non tamen immortalia, à quibus ut hominem distinguerent, cognitionis & disciplinæ capax adiecerunt: nullum autem eorum, ut aiunt, discit, sed natura nouit quæ nouit.

Omnia propter hominem facta, alia uerò aliorum gratia, ad usum tamen hominis. Cap. IIII.

HEBRAICVM VERO DOGMA est, omnia hæc hominis gratia facta esse, & propter eum quidẽ immediatè, ea uidelicet quę dorso ferunt, & boues ad agriculturam utiles. Eorum nempe quæ facta sunt, hæc propter seipsa facta sunt, illa uerò aliorum gratia. Propter seipsa quidem rationalia omnia. Aliorum autem gratia rationis expertia & inanimata. Quòd si hæc propter alia facta sunt, quorum nam gratia constituta sint, consideremus. Num igitur propter angelos? nequaquã. Nullus eñ bene sentiens hoc concesserit. nam quæ aliorum gratia facta sunt, ad substãtiam illorum

permanentiam & successionem constituta sunt, escæ uidelicet, tegminis, curationis, aut motus & quietis. aut successionis secundum genus gratia. Angelus uerò horum nullo indiget, neq; enim generis successionem habet, neque illi esca corporea uel tegmina uel id genus alijs opus est. Cùm itaq; minimè his angelus indigeat, manifestum est, quòd neq; alia quædã natura angelum superexcellens, quanto enim ista præeminet, tanto magis ei abundare & nullius indigere adest. Quærenda est igitur rationalis aliqua natura, prædictorum indiga. At cùm ab homine alia eiusmodi nõ inueniatur, propter hunc & rationis expertia & inanimata facta esse certissimè ostenditur. Cæterùm cũ huius gratia facta sint omnia, ideò princeps eorum constitutus est. Principem autem & dominũ dominium secundũ utilitatis mẽsuram, his quorum tenet, uti decet, minimè uerò ad passionis uoluptatem petulãter abuti, aut molestè & superbè fastidentérue his quibus dominatur, efferri. Peccant itaq; quicũq; irrationalibus non rectè utuntur. non enim principis opus neque iusti faciunt, secundum quod scriptum est: Iustus misercatur animas iumẽtorum suorum. At dicat fortè aliquis, cùm propter hominem facta sint omnia, nunquid aliorũ quoq; gratia facta sunt quædam? in primis ab inanimatis igitur animata separantes uideamus scilicet, propter seipsa facta esse animata. Si eñ hæc propter seipsa, quo pacto uel unde nutrirentur animalia? nam naturam ex terra animantibus escas elargiri uidemus fructúsq; & plantas, paucissimis exceptis quæ carnibus uescuntur, sed & ipsa hæc quæ carnes comedunt, escam sibi animalia quæ terra pascũtur, usurpãt, ut leones & lupi, agnos, capras, sues, & ceruos. Aquila uerò perdices, phasianos, lepores, & similia, quæ fructibus terræ aluntur. At piscium natura suipsius inter se deuoratrix existens, non usquequaq; carnibus uescitur, sed in his quæ alga & plantulis limoq; & terra nascentibus atq; alijs quibusdam in aqua germinãtibus pascũtur, desinit. Si enim omnia piscium genera carnibus sustentarentur, & nullum carnis usum effugeret, nequaq; uel paululum sufficerent: sed hæc quidem ab alijs, illa uerò ob escæ penuriam corrumperentur. Ne itaq; hoc accideret, piscium quidam à carnibus abstinentes creati sunt, marinã (ut ita dicã) herbarum & φύτια edentes, ut ex his & alia saluẽtur. Fit enim ex terra germinantibus horum esca. Hæc uerò aliorum, & rursum aliorum illa, ut per indesinẽtem ex terrestribus in mari crescentibus ultimorum escam, etiam aliorum substantia conseruetur. Plantarum igitur generationem non sui gratia, sed in escam & hominum atq; aliorum animantium consistentiam factam sermo demonstrauit. Si autem hæc etiam animalia propter hominem sunt, manifestò liquet, quæ augmentationis & generationis horum sunt, propter hæc facta esse. Vnde astrorum motus, cœlum, anni tempora, nubes, & omnia talia horum gratia constituta sunt, ut escis continuè quasi in circulo tributis, & his quæ fructus proferunt, indeficiens permaneat natura, & ut hæc quidem propter fructus, fructus autem propter animalia & hominem inueniantur. Reliquum igitur est perscrutari, num irrationaliũ quoque natura suipsius gratia facta sit, an propter hominem? Sed prudẽtiæ expertia, & secundum naturalem impetum solùm uiuentia, ad terram prona,

Pro. 12.

prona, & seruitutem ipsa figura ostendentia, propter seipsa producta esse inconueniens uidetur. Cùm autem multa sint quæ ad hoc quadranter dici possent, & ferè ob pluralitatem proprio libro indigerent, neq; proposita materia propter sermonum multitudinem horum capax sit, succinctè quæ solidiora inueniuntur, dicamus. Si itaque in imagine hominem, & ea quæ extraria sunt, intuebimur, ex ipsa nimirū eorum quæ quęruntur substantia demonstrationes faciemus. Videmus sanè irrationalē uim & eius partes in anima nostra, concupiscētiam dico & iram, ad famulatū rationali datas, quarū hæc domina est, illa autē principatui eius subdita. Et hęc quidem iubet, illa iussioni obedit, & famulatur necessitatibus quascūq; ratio suggerit, ut homo id quod secundū naturā est, conseruet. At si his quæ irrationalis partis sunt, id quod in nobis est rationale dominatur, quale incōueniēs erit, etiā his dominari irrationalibus quæ foris sunt, & ad necessitates ei concessa. Ad obsequium em̄ rationis expers, rationali natura cōstitutū est, ut ex his quæ in nobis sunt, mōstrauimus. Ostēdit pręterea hoc multorū quoq; animalium ad hominis obsequiū genitorū creatio. Boues em̄ & dossuaria omnia ad agriculturā & ponderū baiulationē apta sunt. Ex uolucribus uerò aquatilibus & terrestribus plurima ad hominū uoluptatem sunt creata: at disciplinabilia ad iucunditatem & exhilarationem.

Animalia mortifera conducunt homini. Et de maxima hominis dignitate. Cap. V.

Quòd si nō omnia nostris necessitatibus ancillentur, sed homini noceant quædam, considerandum, hæc ijs usui esse, quæ in famulatum & conuenienter creata sunt, ut eorū creationi desit nihil, quæ generari decens erat. Sed neq; horū usus omnifariam hominū effugit intelligentiam. imò uenenosa ad propriam homini conducunt utilitatē. Vtitur em̄ eis in medelam ab ipsis inflictæ læsionis, & ad aliarū ægritudinum sanationem. Tales quædam sunt theriacæ uocatæ cōpositiones, quas ratio adinuenit, ut per huiusmodi & his dominetur, & ab eis ueluti possessis hostibus adiuuetur. Innumeras autē homo contra hæc uirtutes habet à conditore tributas, quæ cohibere, defendere, & insidias eorū corrigere queunt. Nā alia quidē alijs indigentijs cōueniunt, generatim autē omnia ad hominis medelam conferre nata sunt, etiā utilitatis aliàs expertia. & hęc quidē de præsenti nostræ uitę cōnstitutione dicta sint. Cæterùm antiquitus nullū aliorum animantiū homini nocere audebat, sed quādiu proprijs passionibus & irrationali quæ in ipso erat particulę dominabatur, subiecta & obediētia ei erant omnia. Suis autē affectionibus minimè dominans, at possessus ab eis, decenter & ab exterioribus subactus est. Cum peccato em̄ quæ ab eis est læsio subintrauit, cuius sanè ueritas ex his qui optimā transegerunt uitā, manifestum est, ferarū em̄ insidijs indubitàter hi superiores uisi sunt, ut leonibus Daniel, uiperæ autē morsu Paulus. Quis igitur huius nobilitatem animalis dignè admirabitur, quod in seipsò immortalibus mortalia copulat, et rationalia irrationalibus colligat, in sueipsius natura totius creationis simulachrum ferens. Quibus de causis & paruus mūdus dictus est, qui tanta à Deo dignus est factus prouidētia, cuius gratia sint omnia pręsentia & futura. Propter quē & Deus homo factus est, qui in incorrupti-

bilitatem desinens, & mortalitatem effugiens in cœlis regnat, & secūdum imaginem & similitudinem Dei factus cum Christo cōuersatur, Dei quoque filius est omnium principatui & potestati præsidens. Quis uerò præclaras huius animalis dotes explicare potest? pelagus pertransit, cœlum contemplatione intrat, astrorum motus & interualla dinoscit, terram & mare ad suam utilitatem uendicat, feras & cete contemnit, omnem disciplinam, artem ad methodum dirigit, absens per literas quos uult, alloquitur, nullo à corpore impeditur, diuinatur futura, omnibus dominatur, cuncta posidet, ex omnibus uoluptatem accipit, angelis & Deo lòquitur, creatori iubet, dæmonibus præcipit, horum naturam perscrutatur, Deum inuestigat, Dei domus & templum fit. Atque cùm hęc omnia posideat, per uirtutes & pietatem proficit, sed ne quibusdam bonorum expertibus, nō solùm (ut proposuimus) hominis naturam exponere, uerùm laudes scribere uideamur, hic receptui canemus. Quanquam naturę eius eminentias recensendo, ipsam naturam maximè enarrauimus. Quanta itaque ingenuitate præditi simus cognoscentes, & quoniam planta existimus cœlestis, naturam nostram minimè deturpemus aut uilipendamus, néue tantis Dei largitionibus indigni appareamus, neque nos ipsos tanta potestate, gloria & beatitudine priuemus, pro pusillo tempore & breui uoluptate omnium æternorum bonorum perdendo delitias, sed per iustas operationes malorumq́ꝫ abstinentiam, & rectam intentionem, cui maximè Deus cooperari consueuit, atqua orationes, nobilitatem conseruemus: de his igitur hæc sufficiant. Quoniam autem ex anima & corpore hominem esse, communis submittitur sermo, agè diuidendo prius de anima disseramus, subtiles & summas, multisq́ꝫ intellectu difficiles quæstiones derelinquentes.

EIVSDEM DE PHILOSOPHIA LIBER SECVNDVS, DE ANIMA.

De opinionibus priscorum philosophorum circa animæ naturam. Cap. I.

VARIVS apud antiquos ferè omnes de anima sermo est, nā Democritus, Epicurus, & omnis Stoicorum turba, corpus animam enunciant. Et hi de substantia eius diuersa sentiunt, Stoici enim spiritum calidum & igneum esse dicunt, Critias sanguinem, Hippon philosophus aquam, Democritus uerò ignem. Sphæricas etenim atomorum, figuras contractas & ignem & aerem animam perficere affirmat. Heraclitus autem omnem animam ex humidis euaporationem esse ait, in'que animalibus eam & ab extrinseca & intrinseca ęquè fieri exalatione. Rursus & eorum qui incorpoream esse animam dicunt, infinita facta est dissonanria, his substātiam eam & immortalem, illis uerò incorpoream quidem substantiam, atnequaquam immortalem asserentibus. Nam Thales primus animā semper mobilem dixit, Pythagoras autem seipsum mouentem numerum, Plato intelligi-

telligibilem substantiam, ex seipsa mobilem siue numerum harmonicum. Aristoteles primam corporis organici naturalis potestate uitam habentis ἐντελέχειαν. Dynarchus uero harmoniam, id est, quatuor elementorum commixtionem & conuenientiam, neque enim eam quæ ex uocibus constat, sed calidi, frigidi, sicci, & humidi aptam & concinnam unionem innuere uult. Cæterum ex his alios animam esse substantiam manifestum est asserere. Aristotelem autem & Dynarchum ἀνούσιον. Præterea unam & eandem omnium esse animam nonnulli existimarunt, ad singularia dispertitam, & rursum ad seipsam redeuntem, quemadmodum Manichæi atque alij quidam. Nonnulli multas & secundum speciem diuersas, alij uero & unam & multas esse opinati sunt. Quare sermonem tot philosophorum placitis contradicendo prolongare necessum erit. Aduersus omnes igitur corpus esse animam asserentes, quę ab Ammonio Plotini & Numenij Pythagorici præceptore dicta sunt, cōmuniter sufficient. Aiunt autem hi, quum corpora per propriam naturam uertibilia sint, & dispertibilia, atq; nullo in eis intransmutabili relicto in infinitum incisibilia, constringente & copulante egent, quod animam nuncupamus. Si igitur corpus est anima, qualecunque, & si partibus sit subtilisimū, quid nam rursus illam continet, demonstrantium enim est omne, corpus continentis esse indigum, & ita in immēsum donec ad incorporeum deueniamus. Si autem Stoicos sequuti ualidum quendam circa corpora motū esse dixerint, qui ad interiora simul & exteriora moueatur, atque eum qui ad exteriora est, magnitudinum & qualitatum esse effectiuum, eum uero qui est ad interiora unitionis & substantiæ, quæramus eos, cùm motus omnis ab aliqua fluat uirtute, quęnam hæc sit uirtus, & in quo subsistat. Quoniam autem hæc uirtus ὕλη quędam est, eisdem rursus utemur uerbis. Quòd si hęc uis materia non est sed immaterialis, cùm aliud sit immateriale ab eo quod materiam participat, quæritur, illud ne sit materiale an materiæ exors. Si enim materiale est, quomodo materialis & immaterialis. Si uero non est materia præditum, ergo immateriale, & si immateriale, corpus non erit. Omne enim corpus materia præditum est. At si dixerint quum corpora tres possideant, dimensiones, & anima totum permeans corpus treis itidem habeat, propterea omnino corpus esse. Respondebimus, omne corpus treis habere dimensiones, non omne autem quod treis possidet dimensiones, corpus esse. Etenim quantitas & qualitas cùm per se incorporea existant, secundum accidens molem habent. Essentialiter itaque ipsi animæ & secundum seipsam tres non adsunt dimensiones, secundum accidens uero, quia uidelicet in corpore sit dimensio, tres obtinere dimēsiones ipsa conspicitur. Amplius. Omne corpus uel introrsum mouetur, uel extrorsum. Si quidem extrorsum, inanimatum est: si introrsum, animatum. Quòd si corpus est anima cùm ab extrario moueatur, inanimata erit. Quum ab intraneo autem, animata certè: sed animatum de anima dicere, inconueniens, non igitur corpus est anima. Amplius. Anima si quidem nutritur, ab incorporeo nutritur. Disciplinæ enim alunt eam, nullum autem corpus ab incorporeo nutritur: non ergo corpus est anima.

Xenocrates ita subinfert, Si autem non nutritur, omne uerò animalis corpus nutritur, minimè corpus est anima. Et hæc quidem generatim aduersus omnes, qui corpus esse animam asserunt, in eos uerò speciatim qui sanguinem uel spiritum esse animam opinantur, quòd spiritu uel sanguine separato pereat animal. Quapropter minimè dicendum est, quod quidam eorum qui sapientes existimantur, scripsere, asserentes cùm sanguinis guttula defluat, animæ particulam defluere. Inanis enim est hæc assertio, nam ἐν τῷ ὁμογενεῖ relicta particula toti eadem existit. Aqua etenim & ingens & modica est. Similiter argentum & aurum & omnia quorum partes secundum substantiam abinuicem non differunt. Ita igitur relictus sanguis, quantuluscunque fuerit, anima est, si tamen anima est sanguis. Quare illud potius dicendum, si hoc anima est, quo sublato moritur animal, omnino & phlegma anima existit, & χολὴ utraque. Quodcunque enim horum defecerit, uitæ finem inducit. Insuper autem et epar, cerebrũ, cor, stomachus, renes, intestina, & id genus uaria: Quolibet enim eorum ablato peribit animal. Præterea multa sine sanguine sunt, animata tamen, ut cartilaginea & mollia, ut sepia, loligines, ὄσμυλοι, & quæcunque ostracam habent cutem uel molle ostracum, ut carabi siue fullones, cancri & ἀστακοί. Si igitur animata hæc sunt, attamen exanguia, manifestò liquet, sanguinem nõ esse animam. In eos autem qui aquam esse animam affirmant, quòd cuncta uiuificare aqua uideatur, & sine aqua uiuere sit impossibile, quæ his aduersentur dicenda sunt. Neque enim sine cibo uiuere existimant animam, ergo et cibus quotidianus omnis secundum eos anima est: sed & multa animantia sunt non bibentia, ut de quibusdam aquilis narratur, & perdix quoque sine potu uiuere potest. Quur autem potius aqua fuerit anima, & non aer? nam ab aqua quàm diutißimè abstineri potest, à respiratione uerò aeris neque breuißimo quidem tempore. Sed neque aer est anima, multa enim uiuentia aerem non respirant, ut insecta omnia, apes, inquã, uespæ, formicæ, & sanguinis expertia, marina'que multa, etenim quæcunque pulmone carent, aerem non respirant. Nam hæc conuertuntur, nullum non respirans aerem, pulmonem habet, & nullum pulmonem non habens, aerem respirat.

Recitantur argumenta simulata Cleanthis & Chrysippi, animam esse corpus, quæ etiam soluuntur. *Caput II.*

PORrò quum Cleanthis Stoici & Chrysippi quædam neutiquam contemnendæ rationis ferantur, etiam harum solutiones quas Platonici quidam ferũt, exponendæ sunt. Cleanthes talem complicat syllogismum, non solùm genitoribus secundum corpus similes sumus, sed et secundum animam paßionibus, moribus, dispositionibus. Corporis autem similitudo & dißimilitudo est, non incorporei: corpus igitur est anima. Sed primùm quidem ex particularibus uniuersalia nõ probantur. Insuper, quòd falsum sit eam non esse incorpoream, similitudine demonstramus. Numeros enim quorum latera proportionalia sunt, similes esse dicimus, ut sex & uiginti quatuor, latera enim senarij duo & tria. Ipsorum autem uiginti quatuor quatuor sunt & sex. Proportionem uerò habent, duo quidem ad quatuor,

quatuor, & tria ad sex, in dupli enim ratione considerantur. Nam quatuor duorum sunt duplum, & sex trium, incorporei autem sunt numeri. Sed & figurę figuris sunt similes, quæcunque angulos possident æquales, & hæ quæ circa æquales angulos latera habent proportionalia. Figuram autem uel hi incorpoream esse confitentur. Amplius. Sicut quantitatis proprium est æquale & inæquale, ita qualitatis simile & dissimile: incorporea autem qualitas est, ergo & incorporeum corporeo simile & dissimile est. Præterea ait: Nullum incorporeum cum corpore simul patitur, neque cum incorporeo corpus. Aegrotanti autem corpori & uulnerato compatitur anima, & corpus item animæ. Erubescente enim anima rubrum efficitur corpus, timente uerò pallet, corpus ergo est anima. Est autem in assumptione altera pars falsitatem in se continens, quæ corpori nullum incorporeum compati dicit. Quid enim si soli animæ hoc adsit, tanquam si quis dicat, nullum animal superius labium mouet, crocodilus autem superius labium mouet, non animal ergo crocodilus. Falsa enim in assumptione propositio est, quæ nullum animal superius labium mouere dicit. Nam ecce crocodilus animal est, & superius labium mouet. Eodem iterum modo cùm nullum incorporeum cum corpore pati dicit, quod probandum esset, inficianter assumit. Si autem nullum incorporeum corpori compati, uerum esse quis supponat, nihilo secius quod infertur in confesso non est, animam scilicet ægrotanti corpori & inciso compati. Dubitatur enim, an corpus ab anima sensum suscipiens solum sit quod doleat, ipsa interim impassibili manente, an uerò simul & ipsa corpori condoleat. Et re uera à celebrioribus philosophis priori loco dictum, magis receptum est. Nullus autem ex dubijs syllogismum concludit, sed ex concessis. Superuacaneum uerò fuerit, & incorporea quædam, simul corporibus compati demonstrare, qualitates enim incorporeæ nimirum existẽtes, patientibus corporibus & ipsæ patiuntur, atque in corruptione & generatione corpori coalterantur. Chrysippus autem argumentatur hoc modo. Mors est animæ à corpore separatio: sed nullum incorporeum à corpore separatur. Neque enim quod incorporeum est, corpus tangit: anima autem & tangit corpus & à corpore separatur, non ergo incorporea est anima. Horum hoc quidem, mortem à corpore esse animæ separationem, uerum est: non tangere autem incorporeum corpus, uniuersaliter dictum, falsum. In anima tamen uerum est, falsum quidem, cùm linea incorporea existens corpus tangat atque ab eo separetur: & albedo similiter: in anima autem uerum est, non enim corpus anima tangit. Nam si corpus anima tangeret, quòd adiaceret ei manifestum esset: at si sic, non toti adiaceret. Impossibile enim est, corpus corpori, totum toti adiacere. Et ita nõ ex toto animatum erit animal, unde si attingeret, corpus quidem animatum esset, ex toto uerò animal ipsum animatum non erit: quòd si totum est uiuum & animatum, neque igitur tangit, neque anima corpus existit, sed incorporea existens separatur. Animam itaque corpus non esse ex his quæ iam dicta sunt, manifestum euasit.

Quòd anima sit substantia, non harmonia, ut Dynarchus uoluit: neq; crasis aut quatuor humorum temperies quædam, ut Galenus uidetur astruere. Cap. III.

QVòd autem neque ἀνούσιος sit, deinceps dicendum. nam Dynarchus harmoniam asseruit esse animam, & Semias Socrati contradicēdo, animam harmoniam esse affirmauit, harmoniæ quidem animam, lyræ autem corpus assimilari dicens. Exponendo igitur quæ in Platonis Phædone positæ sunt solutiones, quarum una est ex prædemonstratis ab eo existēs. Doctrinas eñ reminiscentias prius esse ostensum fuerat, quòd ille ut concessum adsumens talem conficit ratiocinationem. Si doctrinæ reminiscentiæ sunt, erat anima nostra antequam in humana specie generaretur. Quòd si harmonia est, prius quidem non erat, sed aptato corpore postea facta. Omnis enim compositio non aliter habet quàm illa ex quibus cōflatur, nam cōpositio est conflatorum communio. Harmonia autem inexistens illa è quibus cōposita est, non antecedere, sed sequi eam nihil prohibet. Harmoniam ergo nō esse animam, at doctrinas esse reminiscentias sequitur. Quod uero de reminiscentijs dicit, rectè adsumit. Animam igitur harmoniam esse, falsum. Amplius. Anima corpori aduersatur, & principatus habet rationem, quasi dominans illi: harmonia autem neq; præest, neq; aduersatur: nō igitur anima est harmonia. Amplius. Harmonia maius & minus recipit, in remissione enim & intensione est: at in ratione harmoniæ hoc est impossibile, neque enim ratio magis & minus habet, sed in harmonia sunt. Si enim acuta uox & grauis complexim superintendantur, rationem eandem in uocum magnitudinibus seruant. Harmonia uerò secundum aptationem, magis & minus aptata, alterationem recipit: uerùm anima animæ non est magis & minus. non igitur harmonia est anima. Amplius. Anima uirtutem & uitium suscipit, harmonia autem concordiam & discordiam non recipit, non ergo harmonia est anima. Amplius. Animam cùm contraria successiuè suscipiat, substantia est, pars & subiectum: harmonia autem qualitas est, & in subiecto: sed substantia à qualitate aliud est, anima ergo ab harmonia aliud est. Cæterùm harmoniam participare animam, non est inconueniens: at ex hoc anima harmonia non erit, neque enim quod uirtute participat, uirtus est. Porrò Galenus nihil exprimit, uerùm in demonstratiuis sermonibus se de anima nil enunciaturum contestatur, ex his tamen quæ dicit, κρᾶσιν esse animam, magis existimare uidetur. Hanc enim morum differentiam sequi, quod ex Hippocrate probat: at si hoc ita est, quòd mortalem eam censeat, manifestissimè liquet, non omnem autē, sed irrationalem hominis animam, de rationali enim dubitat, ita inquiens: Quòd non anima corporis κράσις esse possit, manifestum est. Hinc quodlibet corpus & animatum & inanimatum ex quatuor elementis conflatum est, horum enim κράσις corpora facit. Si ergo corporis κράσις anima est, nihil animatum erit, & concluditur ratio hoc pacto. Si corporis κράσις anima est, omne autem corpus κρᾶσιν possidet, omne ergo corpus animam habet. Si uerò omne corpus animam habet, nulllum corpus est inanimatum: neque lapis ergo, neque lignum seu ferrum, neque aliud quicquam inanimatum erit.

Quòd

Quòd si non omnem corporis κρᾶσιν uniuersaliter animam esse dicat, sed hanc talem, interrogandũ est, quænã ea corporis κρᾶσις sit, animal faciens, & animæ rationem habens. Quamcunque enim dixerint hanc, talem & in inanimatis inueniemus. Nam nouem sunt complexiones, quemadmodum ipse in libro περὶ τῶν κράσεων demostrauit: octo quidem distemperatæ, una autem εὔκρατος, secundum quam bene temperatam complexionatum dicit hominem, non quidem omnem, sed eum qui mediæ est complexionis. Secundum reliquas uerò distemperatas, alia animalia secundum speciem cum intensione & remissione per magis & minus. Inueniuntur autem & in inanimatis hæ nouem complexiones secundum magis & minus, ut rursus in Simplicium medicaminum libro ostendit. Amplius. Si anima complexio est, complexiones autem secundum ætates, horas, conuersationes, & diætas alterantur, igitur & anima alteratur. Si uerò alteratur, non eandem habemus animam, sed secundum complexionem, nunc quidem leonis, nunc ouis, quandoque autem alterius cuiusdam, quod est absurdum. Amplius. Concupiscentijs corporis non repugnat κρᾶσις, sed & cooperatur, ipsa enim est quæ mouet: anima autem repugnat, non igitur κρᾶσις est anima. Amplius. Si κρᾶσις est anima, κρᾶσις autem est qualitas, & qualitas præter subiecti corruptionem adesse & abesse potest: anima igitur sine subiecti corruptione separari potest. Hoc autem à uero alienum, nõ ergo crasis neque qualitas est anima. Quinetiã neque oppositorum alterum naturaliter alicubi inesse aiunt animali, ut in igne calidum. Intransmutabile enim est hoc, κρᾶσις autem mutabilis esse uidetur, magis autem ipsi qui per medicam artem complexiones trãsmutant. Amplius. Omnes corporis qualitates sensibiles sunt, anima autem sensibilis non est sed intellectualis: non ergo qualitas incorporea est anima. Amplius. Corporis & spiritus cum carnis, neruorum, & id genus aliorum appositione εὐκρασία, fortitudo est: calidorum item, siccorum, frigidorum, & humidorum εὐκρασία, sanitas est: membrorum uerò cum bona coloratione εὐκρασία, pulchritudinem constituit. Si igitur fortitudinis, sanitatis, & pulchritudinis harmonia, anima est, hominem uiuum neque imbecillem esse, neque ægrotare, neq; deformem esse necessum fuerit: sæpiusculè autem nõ unam modò, sed treis has deperire εὐκρασίας, & adhuc uiuere hominem contingit. Eundem enim deformem esse, imbecillem, & ægrotare, simul accidit. Non ergo εὐκρασία corporis est anima. Quomodo autem naturalia quædem uitia & uirtutes sequũtur homines: id re uera ex corporis complexione fit. Sicut enim naturaliter salubri quidam sunt corpore, alij uerò ex complexione ualetudinarij: ita ex natura cholerici iracundi sunt, alij timidi, tristes alij. At quidam complexionem euincentes dominantur. Aliud est autem quod dominatur, & aliud quod sub dominium adducitur. κρᾶσις ergo ab anima diuersa res existit. Cùm enim animæ organum sit corpus, si quidem nauiter coaptatum animæ cooperetur, & ipsum bellè habet, sin secus, in obeundis munijs animam nimirum ob organi ineptitudinem deficere, est necesse. Quòd nisi summam curam adhibuerit, cum eo simul aberrabit, uelut musicus discrepante lyra, si non

ſi non eam præaptarit, & ipſa unà peccat. Ideoq; corporis cura animæ eſt opus, ut illud aptum ſibi organum firmet. Hoc autem cùm per rationem, tum per mores facit, tanquam in harmonia, hęc quidē remittendo, illa uerò intendēdo, ut congruū id ſibi efficiat, & apto utatur organo, alioquin ipſa quoq; cum eo ad ineptitudinem labetur, quod ſæpiculè contingit.

Animam non eſſe entelechiam, quam eſſe Ariſtoteles primus excogitauit. Cap. IIII.

PORrò Ariſtoteles animā dicens ἐντελέχειαν nihilo minus cum his qui qualitatem eam aſſerunt, concordat. Exponamus autem prius quid ἐντελέχειαν uocet. Subſtantiam enim triplicem eſſe ait, hanc ut ὕλην, id eſt, materiam ſubiectam, quæ in ſeipſa nihil eſt, poteſtatem autem ad generationē habet. aliam, formam & ſpeciem, à qua ὕλη eſſe recipit. tertiam uerò quæ ex utraq; ex ὕλης ſcilicet & forma, conflata eſt, quod eſt ipſum animatum. Eſt igitur ὕλη potentia, forma uerò ἐντελέχεια. quæ quidem bifariam intelligi ſolet, aut ita, ut ſcientia, aut ita, ut ſcientiæ agitatio commētatioq;. Vnde patet, animam eſſe ἐντελέχειαν perinde atque ſcientiam. Ex eo enim quòd anima ineſt in nobis, uigilia ſomnus'que accidit. Et uigilia ceu contemplatio conſideratio'que eſt, ſomnus uti animæ habitus operatione uacans: prior autem ſcientia eſt, 'quàm meditatio ſcientiæ'que agitatio. Hac de re primam ἐντελέχειαν uocat formam & ſpeciem, alteram uerò actum. Verbi gratia. Ex materia & forma conſtat oculus, & eſt hæc in eo ſicut in ſubiecto: quod uerò ſuſcipit uiſum, oculi materia eſt, diciturq; etiam homonymè oculus. Species autem & prima oculi ἐντελέχεια, ipſe uiſus eſt, qui poſſe uidere ei tribuit. Secunda uerò, actus oculi ſecundum quem uidet. Sicut enim recēter editus catulus neutram quidem ἐντελέχειαν habet, ſed eam ſuſcipiendi potentiā: ita & de anima accipere oportet. Nam quēadmodum illic genitus uiſus perficit oculum, ita hic genita anima in corpore animal abſoluit ac perficit, ut neque ſine corpore ſit unquam anima, neque item ſine anima corpus. Cæterùm & imprimis zeloticā animę partem, animam uocat, rationale ab eo ſeparans. At omnē ſimul hominis animam accipere debebat, non autem à parte præſertim imbecilliſsima de to to enunciare. Deinde ait, antequam generata ſit anima, corpus poteſtate in ſeipſo uitam habere: atqui corpus quod poteſtate uitā poſsideat, prius actu corpus eſſe oportet. Actu autem exiſtere corpus nequit, antequam ſpeciem & formam ſuſcipiat, ὕλη enim ſine qualitate eſt, & non corpus. Impoſsibile ergo quod actu non eſt, poteſtatem habere, & ut ex eo quicquā fiat. Si autem corpus poteſtate ſit, quo pacto tale uitam in ſeipſo habere poteſt? In alijs enim potētiam poſsidere attamen ea non uti poſsibile, uelut uiſum habentem non uidere, in anima autem nequaquam. Neque enim qui dormit ſine animali actu eſt, etenim nutritur, augetur, imaginatur, & reſpirat: quod maximè eſt uitæ argumentum. Ex his igitur, quòd poteſtate uiuere cuiquam ineſſe nequeat, ſed omnino actu, manifeſtarium euaſit. Quòd enim principaliter animam ſpecificat, nihil aliud exiſtit quàm uita. Nam animæ complantata eſt uita, corpori autem ſecundum participationem. Quòd, inquit, ergo ſanitatem uitæ eſſe proportionalem, nō animæ uitam ſed corporis dicit, & ita cauillatur. Nam corporalis

ſubſtan-

substantia secundum partem cõtrariorum est susceptiua, species autem & forma nequaquam. Si enim formæ differentia transmutata fuerit, & animal transmutatur: quare substantia quæ forma est, minimè contrariorum capax existit, sed ea quæ est subiectum, hoc est, substantia corporalis. non potest igitur ullo modo ἐντελέχεια corporis esse anima, sed substantia αὐτοτελὴς incorporea. Secundum partem enim contraria uitium, & uirtutem suscipit, quod non poterat forma suscipere. Post hęc ait cùm anima sit ἐντελέχεια, immobilis secundum seipsam existit, ex accidenti uerò mouetur, nullum autem inconueniens, immobile existens mouere nos. Etenim pulchritudo immobilis existens nos mouet. At quanquã immobilis hæc existens mouet, id tamen quod naturam habet ut moueatur, mouet, & nõ quod est immobile. Si ergo ex seipso corpus motum possideret, ipsum ab immobili moueri minimè repugnaret, nunc autem immobile ab immobili moueri impossibile. Vnde itaque corpori est quod moueatur, nisi ab anima? non enim per se mobile est corpus. Quare primariam motus generationem commonstrare uolens, non primariam, sed secundariam ostendit. Nam si immobile moueret, primum constitueret motum. Si autem à seipso motum, alia quoque simul mouet, secundarij motus generationem declarat. Vnde igitur prima motus generatio corpori inest? dicere enim elementa, hæc quidem grauia & illa leuia natura à seipsis moueri, ueritati obluctatur. Nam si leuitas & grauitas causa motus est, nunquam stabunt leuia & grauia. Consistunt autem proprium nacta locum, quare grauitas & leuitas minimè primi motus causæ sunt, sed qualitates elementorum. Quòd si hoc dabitur, quo pacto existimare & manuum complosione gestientes astruere possunt, grauitatis & leuitatis opera esse. Si autem non harum, neque elementorum, & si non elementorum, neque corporum.

Amplius. Si secundum accidens anima moueatur, corpus ex seipso & non existente anima mouebitur. Quod si ita, & animal erit sine anima, inconuenientia autem sunt hęc, absurdum ergo quod à primordio. Sed neque omne quod natura mouetur, etiam ui moueri dicendum est, neque omne quod ui mouetur, natura item moueri. Mundus enim qui natura mouetur, ui non mouetur. Neque si quid ex natura moueatur, id secundum naturam quiescit. Nam mundus, sol, & luna, ex natura moti secundum naturam quiescere nequeunt. Eodem quoque modo ex natura semper mobilis anima secundum naturam quiescere non potest (quies enim corruptio animæ existit) & omne iugiter mobile. Præterea quod iam à principio prætactum est, unde scilicet corpus dispergi corrumpi'que natum contineatur, adhuc inexplicatum manet. Animam tamen neque ἐντελέχειαν esse, neque immobilem, neque item in corpore genitam, uel hæc ex multis abundè demonstrauerint.

Animam non esse numerum. *Caput V.*

Pythagoras autẽ Deum & omnia symbolicè numeris semper assimilare solitus, animam quoque numerum seipsum mouentem definiuit. Quem Xenocrates secutus est, non quòd numerus sit anima, sed quòd in numerabilibus & multiplicatis existat, atque res singulis formas & figuras imponen-

imponendo discernat. Ipsa enim à speciebus species dirimit, differentesq; ostendit, & alteritate generum ac numeri multitudine specificat, cuius gratia numerat res, quare non prorsus à numerorum communione recedit. Per se autem mobile etiam ipse inesse ei testatur. Cæterùm quòd numerus non sit anima, hinc colliquescit. Numerus quantitas est, anima autem nō quantitas sed substantia, nō igitur numerus est anima: & si quàm maximè numerum in intelligibilibus substantiam esse uolunt, quemadmodum in subsequentibus dicemus. Amplius. Anima cotinua est, numerus autem non continuus, non igitur numerus est anima. Amplius. Numerus aut par est aut impar, anima neq; par neque impar, non ergo numerus est anima. Amplius. Numerus secūdum appositionem augetur, anima autem ex appositione non augetur. Amplius. Anima per seipsam mobilis est, numerus uerò finitus immobilis est. Amplius. Numerus unus & idem natura manēs nullā quæ in numeris sit qualitatem permutare ualet, anima autem una & cadem manens, quæ secundum substantiam est, transmutat qualitatē, ut ex inscitia ad disciplinam transiens, & de uitio in uirtutē, non ergo numerus est anima. Antiquorum itaq; dogmata talia sunt.

Aduersus Eunomium & Apollinarium Episcopos hæreticos, quorum uterq; huic sancto patri contemporaneus fuit. Cap. VI.

AT Eunomius definiuit animam, substantiam incorporeā, in corpore factam, partim Platoni, partim Aristoteli consentiēs. Nam substantiā incorpoream à Platone, in corpore uerò factam ab Aristotelis doctrina recedit, non intelligens (& si acuto ingenio fuerit) quæ minimè conueniunt, se in unum congregare. Omne enim quod generationem sortitur corporalem & temporalem, corruptibile est & mortale, quibus concordant quæ apud Moysen sunt. Nam is omnium generationem, intelligibilibus exceptis, materiam scribit, cui etiā Platonis affectatores astipulātur. Quòd si quis post corporis effictionem, immissam animā existimauerit, siue post corpus esse genitā, à ueritate exorbitat. Neq; enim Moyses creatam tunc eam dicit, quando in corpus immittebatur, neque secundum rationem ita habet. Aut igitur mortalem dicat, ut Aristoteles, qui in corpore genitam censuit, & Stoici: aut incorpoream esse substantiam astruēs, in corpore fieri dicere renuat, ut nō mortalis & ratione omnino carentis animæ formulam nobis repręsentet, pręsertim cùm secundum eum nondum plenus sit mundus, sed semiperfectus, & nunc adiectione semper indigēs. Quinquies enim dena intelligibilium milia per singulos dies ei adueniūt, & quod maximè absonum est, quum perfectus fuerit, tunc, ut ipse ait, dissoluetur, nouissimis iuxta resurrectionem hominibus animarum numerū complentibus. Quare quid potest esse absurdius, tunc corrumpi mūdum dicere cùm completus fuerit? Pueris enim hęc consuetudo est in arena lusitantibus, quę absoluerunt, mox destruere confundereq;. Cæterûm prouidentiæ ratione asserere nunc animas fieri & non creatione (neq; em̄ nouam substantiam aut ab existente aliam induci) sed eam quæ est secundū prouidentiam multiplicari, ignorantium est creationis & prouidētiæ differentiā. Nā prouidentiæ opus est, ex mutua propagatione corruptibiliū substan-

ſubſtantiam animalium conſeruare, non ſanè eorum dico quæ ex putrefa ctione generantur: nam horum ſucceſsionem putredo rurſus alia ſaluare ſine prouidentia poteſt. Principaliſsimum autem creationis opus eſt, ex non entibus aliqua facere. Si ergo ex mutua procreatione animæ fierent, ratione prouidētiæ utiq; fierent,& corruptibiles eſſent, haud ſecus ac animalia ex generis ſucceſsione progenita. Si autem ex non entibus fiunt, creatio erit factio, & illud Moyſeos uerum non eſt: Requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis: inconueniens uerò eſt horum utrunq;, nō igitur animæ generantur, quòd enim dicit: Pater meus uſq; modò operatur: nō de creatione, ut illi uidetur, ſed prouiſione & ut bene ſint, accipiendū eſt. Apollinarius uerò cēſet animas ab animabus produci, ſicut à corporibus corpora. Prouenire enim diffundiq; ſecundum corporalē ſucceſsionem, primi hominis animam in eos qui ex illo deſcenderunt omnes ſecundum ſucceſsionem, neq; enim conſtitui animas, neq; nunc creari, eos uerò qui hoc dicunt, cooperatorē mœchis facere Deū, etenim ab his pueri progignuntur. falſum item & hoc eſſe ait: Requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis quæ cœperat facere, ſi utiq; adhuc & nunc animas conderet. Sed ſi omnia ex mutua propagatione ſecundum ſucceſsionem genita, mortalia eſſe demonſtrata ſunt (propterea enim generantur & generant ut corruptibilium permaneat genus) uel hanc ex uiciſſaria procreatione ortam mortalem dicere, uel non ſecundum ſucceſsionem ex ſe inuicem generari eſt neceſſum, quod tamen in his eſt qui ex adulterio naſcuntur, prouidentiæ rationi nobis ignotæ relinquamus. Si autem de ea nonnihil conijcere licet, omnino nouit quod gignitur, uel uitæ uel ſibijpſi utile futurū, & hac de re hanc ἐμψύχωσιν fieri permittit, cuius euidens argumentum Solomonem accipimus, ex uxore Vriæ & Dauid natum.

Aduerſus Manichæum c'el'rum, & de opinione Platonis de uarietate animarum, & Platonicorum circa hæc diſſenſione. Caput VII.

DEinceps autem & Manichęorum opinionem quam de anima habēt, ſcrutemur. Nam aiunt eam immortalem & incorpoream, unam autem ſolam eſſe omnium animam diſpertitam, & in ſingula corpora cùm inanima tum animata deuenire. & hæc amplius eam participare, illa uerò minus, amplius quidem animata, minus autem animæ expertia, ſed multo inſignius cœleſtia, quaſi uniuerſalis animę partes ſint ſingulares animę. Et certè ſi impertibiliter diuidi eam dicerent, ut uocē inaudientibus, mediocris eſſet error. Nunc autem ipſam animæ ſubſtantiam diuidi aſſerunt, & quod omnium eſt deterrimum, in elementis peculiariter eam eſſe uolunt, hiſq; in corporum generatione condiuidi, quibus diſſolutis iterum in ſe redeat, ut aqua diuiſa rurſus coit atq; miſcetur. Et puras animas cùm ſint luces, ire in lucem: coinquinatas uerò à materia ad elementa, & rurſus ab elementis ad plantas animaliaq; tranſire, & ita ſubſtantiam eius intercidendo, & corporeum enuntiando, atq; paſsionibus ſubijciendo, immortalem eſſe aiunt. In contraria autem incidunt, contaminatas enim animas ad elementa redire, & ſimul miſceri affirmāt, rurſus uerò in tranſmigratione pro peccatorum enormitate uiuentes eas cruciari dicunt. Et iterum ſe-

Gen. 2.

Ioan. 5.

eundum subdescensionem distinguentes, umbras quidem luce existente separari aiunt, nocte uerò facta uniri, quod intelligibili natura fieri impossibile est: umbræ enim sensilium sunt, etiā si admiserit quis dirimi eas, & rursum coire. Plato aūt & unam & multas esse animas astruit. nam unam quidem uniuersi animam, particularium uerò alias, quasi separatim uniuersum sua anima existat animatum, diuisim item particularia. Dicit ergo uniuersi animam à centro terræ ad cœli extremitatem esse protensam, non quidem localiter, sed intelligibiliter. Hanc autem circulariter hoc uniuersum circumducere & conseruare, atq; corporeā speciem mundi constringere. Quòd autem continente indigeant corpora, in superioribus ab eo est demonstratum. Facere uerò hoc specificam cuiusq; animam ait, uiuere enim quodlibet ens propria uita, peculiari item corruptione destrui. Nam quandiu constringitur corpus, esse dicitur, dissipatum uerò corrumpi, & uiuere quidem omnia, non tamen omnia esse animalia. Discernuntur enim ab inanimis plantę, quoniam augentur & nutriuntur, hoc est, nutritiua & uegetali uirtute. Irrationalia uerò animalia à plantis, sensu. Rationalia deniq; à rationis expertibus, ratione, & sic omnia uiuere affirmantes uniuscuiusq; naturā distinguunt. Viuere igitur & in anima dicunt habitua li nimirum uita, secundum quod ab anima uniuersi continentur, ut sint solum, & non dissoluantur. Hanc autem esse animam quę uniuersum gubernat, & particulares animas prius à conditore creatas transmittit, qui leges ei dedit, quibus ipsum uniuersum administret, quas fatum dicunt, uirtutē que tribuit ad opus sufficientem. Hæc autem in libro De fato etiam dicentur. Ethnici igitur omnes qui animam immortalem dixerunt, animarum transmigrationem unanimi consensu astruunt, circa formas animarum diuersi. Nam hi unam formam rationalem affirmant, & ad plantas hanc & rationis expertium corpora transmeare, illi uerò secundum quasdam temporum περιόδους, nonnulli ut contigerit. Alij non unam animarum speciē, sed duas, rationalem & irrationalem, quidam autem multas, & tot, quot animalium species. Cęterùm Platonici circa hoc dogma maximè dissident. Cùm enim furibundas, & iracundas atq; raptrices animas luporū & leonum corpora induere Plato dixisset, incontinentiæ uerò indulgentes, asinorum, & id genus talium asciscere corpora: hi quidem propriè lupos, leones, & asinos intellexerunt, illi uerò tropicè locutum opinati sunt, mores per animalia designantem. Nam Chronius in libro περὶ τῆς παλιγγενεσίας ita μετενσωμάτωσιν uocat, rationalesq; omnes esse uult, similiter & Theodors Platonicus in libro ὅτι πᾶσα ψυχὴ εἶδος, & Porphyrius.

Asseritur opinio Iamblichi esse sana, qui secundum animalium speciem diuersas esse animas astruit, nullam nisi hominis rationis capacem. Caput VIII.

IAmblichus autem contraria incedens uia, secundum animalium speciē, animæ speciem esse dicit, species inquam diuersas. Scriptum deniq; ab eo est peculiare quoddam uolumen, in quo docet, non ab hominibus ad rationis expertia animalia, neq; ab irrationalibus item ad homines transmigrationes fieri, sed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines: propter quod & mihi non modò mentē Platonis, sed & ueritatem

ipſam perbellè coniectura aſſecutus uidetur, ut ex multis alijs demonſtrari poteſt, ex his autem maximè. Nam nullus rationalium motuum in rationis expertibus animalibus apparet. Neq; enim artes, aut diſciplinæ, aut conſilia, aut uirtutes, aut aliud intellectualium quicquam in eis eſt: unde liquet illis nullã rationalis animę eſſe participationẽ. Etenim irrationalia exiſtere rationalia, inconueniens eſt dicere. Cæterùm quamuis infantibus in primis uitæ rudimentis ſolus irrationalis motus adeſt: animam tamen rationalem habere eos dicimus, quoniam adulti rationis actum demonſtrant. Rationis uerò expers animal cùm nulla unquã ætate rationem declarat, ſuperfluè nimirum rationalem animam poſsideret, nihil ſibi conducẽte rationali uirtute. At nihil ſuperuacaneum ocioſum'ue à Deo productum eſſe, concorditer ab omnibus eſt conceſſum, quòd ſi hoc eſſet, fruſtra utiq; rationalis anima iumentis & feris immitteretur, ſui ipſius opus nunquam demonſtrare ualens, & certè eius, qui ineptam & inconuenientem corpori dediſſet animã, exiſteret culpa. Neq; enim artificis hoc opus eſt, ordinem, harmoniam, & compaginem agnoſcentis. Si uerò quis ſecundum internam diſpoſitionem, rationaliter moueri animalia dixerit, at figurationem ipſorum ad compoſitas, decentes, ingenioſasq; actiones eſſe ineptam: exemplo hominum id perſuadere nitens, quibus manuum modò digitis reciſis plurimæ artes depereunt, non diſſoluit quod quærebatur. Quin idem manet inconueniens, quòd Deus ſcilicet non aptam corpori animam compegerit, ſed ſuperuacaneam, inutilem, opinationeq; fruſtratam, & per omnem ætatem ad proprias actiones obeundas impeditũ. Præcipuè cum aſſertionem hanc ipſi ex incertis & non conceſsis congerant. Vnde enim liquet ſecundum internam diſpoſitionẽ rationaliter moueri animalia? Melius ergo eſt, unicuiq; corpori conuenientem animam eſſe inſertam exiſtimare, & nihil amplius ſecundum diſpoſitionẽ animalia poſsidere pręter naturalem ſimplicitatem, quæ in operationibus ipſorum uiſitur, unaquæq; enim irrationaliũ ſpecies propria inclinatione ad uſum & actum, cuius gratia à primordio genita eſt, mouetur, & ad hanc congruam plaſmationẽ habuit. Non tamen omnifariàm ſine auxilio eam dereliquit conditor, ſed unicuiq; naturalem induſtriam non rationalem intelligentiam indidit, quibuſdam inſuper uafriciem inſeruit, quaſi artis imaginem & rationalis animæ umbram, duplici ſanè de cauſa, tum ut præſentes inſidias deuitarent, & futuras præcauerẽt, tum ut ſibi inuicem omnem creationem copularet, belleq; coagmẽtaret, quemadmodum iam dictum eſt. Quòd autem ratione hęc non faciant, hinc clarum euadit, quoniam ſecundum ſpeciem unumquodq; animal ſimiliter eadem agit, neq; ipſorum operationes in multitudine uariantur, niſi ſecundum magis & minus, ſed una inclinatione tota ſpecies mouetur. Omnis enim lepus ſimiliter cautè agit, & omnis lupus ſimiliter aſtutus eſt, ac quælibet ſimia eodem modo humanos geſtus imitatur, quod non in homine contingit. Nam infinitæ ſunt humanarum actionum uiæ. Liberum enim, & liberi arbitrij, rationale eſt, quare minimè una & eadem omnibus hominibus operatio, ut unicuiq; irrationalium ſpeciei. Hæc enim à ſola natura cientur, naturalia autẽ

apud omnes similiter sunt. At rationales actus, apud alios alij, & non ex necessitate, hi uerò ijdem ubique. Cæterùm si dixerint, animam ob castigationem eorum quæ antè in humana uita perpetrauerat, in talia corpora submitti: ex posterioribus faciunt demonstrationem. Quur enim in animalium corpora quæ prima generata fuerunt, rationales immissæ sunt animæ? nam nullibi utique in humanis corporibus peccauerunt, antequam illis insererentur.

Galeni opinio refertur, qui multas animas in corpore ponit, ubi Author in fine per epilogum suam affert. Caput IX.

GAlenus autem admirabilis sanè medicus, hac opinione persuaderi uidetur, qui secundum unamquanque animalis speciem, diuersam esse animæ speciem putat, in fronte enim primi libri De partium utilitate, in hunc modum inquit. Et si hoc est, multæ animalium erunt particulæ, hæ quidem maiores, illæ minores, aliæ uerò omnifariam in animalium specie indiuisibiles. Necessariò autem his omnibus anima quæuis indiget, corpus enim huius organum, & propterea multum à se inuicem animalium particulæ differunt, quoniam & animæ. Rursus autem in eodem libro procedens, de simia hoc addit. Et rectè utique ô sapientissime censor, aduersum te natura diceret, ridiculæ animæ bestiam corporis quoque ridiculam decuisse coagmentationem, ita sensit diuersis iuxta speciem corporibus, diuersas item inesse animas, & de his hactenus. Quoniam autem non corpus esse animam demonstrauimus, neque harmoniam, neque κράσιν, aut aliam quandam qualitatem, quòd substantia quædam sit incorporea, ex his colliquescit. nam intellectualem esse, ab omnibus est concessum. Quòd si non corpus, neque accidens eam existere patet. nam incorporea est substantia, & nihil ex his quæ in alio habent esse. Hæc enim omnia sine subiecti corruptione & decedunt & recedunt: anima autem sequestrata corpus omnino corrumpitur. Cæterùm eisdem utens, immortalem esse animam ostendet: si enim non est corpus, quod natura dissolubile & corruptibile monstratum est, neque qualitas, neque quantitas, aut aliud quicquam eorum quæ intereunt, immortalem existere perspicuum sit. Extant autem apud Platonem & reliquos complusculæ immortalitatis eius demonstrationes, quæ tamen circuitionibus sublimes & captu difficiles sunt, uixque in ea philosophia nutritis cognobiles. Nobis autem ad asserendam animæ immortalitatem, diuinorum eloquiorum sufficiet doctrina, fidem ex seipsa habens, cùm diuinitus sit inspirata. Aduersus eos qui Christianorum libros suscipere dedignantur, sat erit demonstrare, nullum eorum quę intereunt, animam esse. quòd si ita incorruptibilis est, ergo & immortalis. Quare hæc de quib. sufficienter differuimus, missa faciamus.

De unione animæ ad corpus, ubi egregiè Platonis opinionem Ammonius tuetur. Caput X.

QVærendum autem, quo nam pacto animæ & corporis inanimati fiat unitio. Inexplicabilis enim est hæc res: quod si non modò ex his, sed etiam intellectu cōsistit homo, longè erit inextricabilior. Omnia enim quę in unius substantiæ ὑπόστασιν coalescunt, omnino uniuntur. Quæ autem uniuntur, alterantur, & non manent quæ prius erant, ut in elementis ostendetur.

oſtendetur. Vnita enim aliud quiddam fiunt: quomodo igitur corpus unitũ animæ adhuc manet corpus? & anima incorporea exiſtẽs, & ſecundũ ſeipſam ſubſtantialis corpori coagmentatur, & pars fit animalis, propriã ſubſtantiam ſeruans incõfuſam & incorruptibilẽ? aut enim uniri animam & corpus atq; coalterari, & utraq; ſimul corrumpi uelut elementa, aut nõ uniri propter dicta incõmoda neceſſum eſt, aut adeſſe ut ſaltatores in chorea, uel calculum calculo, aut concreta eſſe & mixta, ut aquam & uinum. Sed quòd non poſsit adiacere anima corpori, in ſermone de anima oſtenſum eſt. Tunc enim ſola corporis pars animæ adiacens eſſet animata, non coniuncta uerò inanimata, cùm non poſsit dici unum, quod ſecundum appoſitionem eſt, ut ligna, ferrum, & id genus alia. Sed & mixtio uini & aquæ utraq; ſimul corrumpit, neq; enim hæc concretio pura aqua eſt, aut uinum, & quamuis ſecundum appoſitionem fiat, latentem tamen ſenſum habet διὰ τὸ λεπτομερὲς mixtorum. Hoc autem uel hinc liquet, quòd rurſus abinuicem poſſunt ſeparari. Spongia madefacta puram aquam haurit, & papyrus ſimiliter: quæ autem certiſsimè ſunt omnino unita, ſenſibiliter dirimi impoſsibile eſt. Quòd ſi unita non ſunt, neq; adiacent, neq; concreta immixtaq; exiſtunt: quanam ratione animal unũ dicetur? Plato itaq; propter hanc difficultatem non uult animal ex anima & corpore eſſe, ſed corpore uti animam uelut eo indutam: ineſt autem huic aſſertioni nodus. Quo pacto enim cum tali indumento anima unum eſſe poteſt? nam tunica cum induto non eſt unum. Cæterùm Ammonius præceptor Plotini, hanc quæſtionem diluens, intelligibilia talem dicebat habere naturam, ut & uniantur his quæ poſſunt ea ſuſcipere, quemadmodũ corruptibilia & unita inſuper inconfuſa & non ſimul intereuntia maneãt, & quæ adiacẽt. Nam in corporibus ſanè coaleſcẽtium unio alterationẽ efficit, quũ in alia corpora tranſmutentur, ueluti elementa in mixta, ſanguis in carnem, & cibus in ſanguinẽ ac reliquas corporis particulas. In intelligibilibus uerò unitio quidẽ fit, ſed alteratio inde non ſequitur: non enim natum eſt intelligibile aliquod ſecundum ſubſtãtiam alterari. Si autem deficit, in non ens corrumpitur, trãſmutationem uerò nequaquã recipit, ſed neq; in non ens corrumpitur: nõ enim ſic intelligibilia eſſent immortalia. Et certè ſi anima uita exiſtens in coagmentatione tranſmutaretur, alteratione minimè careret, neq; eſſet amplius uita. Quid autem corpori conferret, ſi uitam ei non tribueret: non itaq; in unione anima alteratur.

Animam humanam ſine ſui confuſione, ſed ſecundum ſubſtantiam corpori unitam, non eſſe ibi ſicut in loco, uerum ſecundum habitudinem, quia illud contineat. Caput XL.

CVm igitur demonſtratum ſit, intellectualia ſecundum ſubſtantiam eſſe incorporea, neceſſariò conſequitur, ſi uniantur, nõ cum his quibus uniuntur ſimul interire. Vnitur itaq;, & ſine confuſione ac impermixtim coagmẽtatur corpori anima. Vniri quippe eam ipſa cõpaſsio oſtendit, totum enim animal ut unum exiſtens ſibijpſi compatitur. Inconfuſilẽ uerò animam manere, ex hoc liquet, quòd in ſomno à corpore quodammodo ſequeſtratur, & uelut mortuum id iacere dimittit, quod ſolùm uita ne omnino ſuffocetur, facit reſpirare. Contingit præterea per ſeipſam in

somnis agere eam, futura diuinando, & intelligibilibus sese applicando: idem accidit cùm ea quæ sunt secundum seipsam, intentè scrutatur. Etenim tunc prout potest à corpore seipsam abstrahens sibi relinquitur, ut ista apprehendat ea quæ sunt. Incorporea enim existens undequaq; pertransit, undiq; illabitur & se infundit, ad inconfusilium similitudinem corruptibilibus & materialibus intēta, minimè corruptioni simul est obnoxia, suam puritatem conseruans, & conuertens ea in quibus uersatur, in sui ipsius uitam, ab illis minimè uersa. Nam sicut sol irradiatione sua aerem in lucem transmutat, lucidum eum reddens, & unitur aeri lux sine confusione simulq; diffusim: eodem modo anima corpori unita omnino inconfusilis manet, in hoc solùm differens, quoniā sol corpus existēs & loco circunscriptus, non est in omni loco ubi lumen eius, sicut neq; ignis. Hic enim in lignis quoque uel lucerna ligatus manet, ut in loco: anima autem quum sit incorporea, & loco non circunscripta, tota per totum meat & lumen & corpus, & non est pars illuminata ab ea, in qua non tota adsit: non enim à corpore tenetur, sed ipsa tenet corpus: neq; est in corpore, ut in uase uel utre, sed potius in ipsa est corpus. Nam minimè à corporib. intelligibilia præpediuntur, uerùm omne corpus permeantia à corporeo loco detineri nequeunt. Quæ enim intellectilia sunt, intelligibilia quoque loca habent. Nempe aut in seipsis sunt, aut in subiectis intellectualibus, ut anima quandoq; in seipsa est, cùm scilicet meditatur & cogitat: quandoque autem in mente, cùm intelligit alta & supramundana cōtemplando. Cùm igitur in corpore intelligibile esse dicitur, non in corpore uelut in loco existere accipiendum est, sed tanquàm in habitudine quòd adsit. quemadmodum Deus in nobis esse dicitur. etenim complexu, inclinatione, & affectione, ligatam esse à corpore animam affirmamus, uelut ab amica amantem non corporaliter, neq; localiter, sed secundum habitudinem. Si magnitudine enim existens, tumorisq; expers & impertibilis, circūscriptione locali incircunscriptibilis est. Quod enim partes non habet, quo potest loco circunscribi? Quippe locus est terminus eius quod continet secundum quem locatum continetur. Si autem quis dicat, ergo Alexandriæ ac Romæ & ubiq; est anima mea, non considerat se imprudenter de loco dicere. Etenim in Alexandria, & quocūq; alio in loco existere, est esse in loco. Non est autem in loco uniuersaliter, sed in habitudine: non posse enim loco comprehendi, demonstratum est. Cùm itaq; in habitudine loci alicuius uel negocij in loco existentis, intellectilium aliquod extiterit, abusiuè id esse illic dicimus, propter operationem eius quę illic est, locum pro habitudine & operatione accipientes, cùm enim dicere deberemus, illic operatur, dicimus, illic est.

Inducit unionem uerbi Dei ad humanam naturam, ex unione animæ nostræ ad corpus fuisse possibilem, Porphyrij testimonio: ibiq; confutatur Eunomius hæreticus. Caput XII.

CÆterùm hic sermo unioni diuini uerbi ad hominem maximè conuenit, secundum quam unitus absq; substantiæ confusione, mansit & incomprehensibilis, non secundum animæ modum. Nam hæc eorum quæ multiplicantur existens, corpori propter familiaritatē quodāmodo

compa-

compati uidetur,& quandoq; dominari,quandoq; subijci.Deus aũt uerbum nunquam à communione ulla quæ est ad corpus & animã alteratur, neq; particeps est illorũ imperfectionis,sed tradens eis suæ diuinitatis uirtutem,manet idem quod erat & ante unionem. Valde nouus certè est hic coitionis modus, unitus enim est,& manet omnifariam immiscibilis, impermixtibilis,incorruptibilis & intransmutabilis, non simul patiens, sed solùm cooperans,neq; unà interit aut coalteratur,uerũ illa coniungens nequaquam minoratur ab eis,imò inuertibilis manet, & sine commixtione, quum purus sit & omnis alterationis expers. Testis est Porphyrius, qui aduersus Christianum dogma linguam suam mouit.Fortia nempe sunt inimicorum pro nobis testimonia, & nullam contradictionem suscipientia.Is ergo in secundo Miscellanearum quæstionum in hæc uerba scribit. Non est abnuendum,quin accipere possimus quandam rem,ut non simul in intellectione eius alia uel alia essentia comprehendatur,quę quidem res in sua propria natura post completam huius uel illius rationem maneat, cum qua sanè nõ fiat,sed suam naturalem per se seruet unitatem,& (quod maius est) ipsa immutabili manente,sua præsentia mutet ea quibus se coniunxit,pro sua operatione. Dicit autem hoc de unione uerbi Dei eum anima & corpore. Quòd si de anima uerus est hic sermò, quoniã incorporea existit,multo potius de uerbo Dei,qui magis & incõparabiliter secundum ueritatem est incorporalis. Quod aperte ora eorum qui unitionem Dei ad hominem calumniari nituntur,obstruit. Nam quod quidam dicere formidant, id multi ridiculum esse aiunt,sicut enim mortem eius existere incredibilem, ita unionem quoque indecentem esse,generali scilicet naturæ diuinam secundum coagmẽtationem uniri.Sed nos ex ipsis complurium usi testimonio,hanc litem finimus.Porrò dicunt quidam, & maximè Eunomiani,Deum uerbum corpori tantùm unitum esse non secundum substantiam,sed secundũ utriusq; uirtutes.Non enim impossibile aiunt,substantias illas unitas manere & esse concretas, & solùm animæ & corporis uirtutes diuinis esse coniunctas uirtutibus.Sensus autem omnino secundum Aristotelem uirtutes esse dicunt: his ergo diuinæ uirtutes concretæ unionem operatæ sunt,ut ipsis placet,cæterùm sensus corporales uirtutes enunciantibus nemo astipulabitur.Quæ enim corporis propria sint,quæ animæ,quæ uerò eius quod ex utroq; conflatur,in superioribus clarè monstratum est, certè sensationes esse sensus posuimus,ipsa autem sensoria corporis existere diximus.Melius ergo est secundum propriam & inconfusaneam incorporeorum naturam, substantialiter fieri unionem,diuiniori in nullo læsa ab inferiori,imò hac solùm proficiente ex illa. Natura enim quæ pura est & incorporea, sine prohibitione per omnia incedit, per eam autem nihil, quare eò quòd per omnia transit,unitam esse liquet:in eo quòd nihil per ipsam,sine confusione manere & impermixtibilem.Non probãdus igitur est hic prior unionis modus, ut quibusdam gloriabundis uiris uidetur, sed natura est causa. nam suscepisse quidem corpus,secundum beneplacitum utique dixerit quis rationabiliter factum esse,unitum autem non confundi in propriã Dei naturam, sed

pro beneplacito aſſumentis,ſuam naturalem operationem exercere. Gradus uerò animarum & aſcenſiones & deſcenſiones quas Origeniſtæ inducunt,nihil diuinis ſcripturis conuenientes, neq; Chriſtianorũ dogmatibus concordantes,relinquendæ ſunt.

EIVSDEM DE PHILOSOPHIA LIBER TERTIVS DE ELEMENTIS.

De quatuor humoribus,ex quibus animalia & conſtituuntur & nutriuntur,ac duplici partium genere in animalium membris. Caput I.

OMNE corpus quatuor elementorum eſt concretio, & ex his conflatur. Corpora uerò animalium ſanguinem habentiũ, proximè ex quatuor humorib. genita ſunt,ſanguine, phlegmate, rubea cholera & nigra. Exanguium uerò corpora ex alijs humoribus,& eo quod ſanguinis proportionem in eis obtinet. Proximè quidem dicitur,id eſt,immediatè ex ipſis. Vnde fit, ut quatuor humores quatuor elementorum ſint concretio,humorum aũt conſimilia membra, quæ ſunt corporis particulæ. Cæterùm terræ aſsimilant nigrã cholerã,phlegma aquæ,aeri ſanguinẽ, rubeam uerò cholerã igni. Omnis aũt elementorum concretio uel ſolidum quid exiſtit, uel humidum,uel ſpiritus. At Ariſtoteles corpora animalium ex ſanguine proximè uult generari, ab hoc enim & nutriri dicit immediatè & augeri omnes animalis particulas, ſperma inſuper ex ſanguine generationẽ habere. Sed quia ex uno & eodem minimè cõuenienter duriſsima oſſa,& molliſſimam carnem & pinguedinẽ generari,Hippocratem præſcrimus. Corpora animalium ex quatuor humoribus primò coagulari,ex terreſtribus uerò & παχυμέροις,ſolidiora proximè generari,ex mollioribus item mollia. Sæpiuſculè autem quatuor in ſanguine hnmores cõperiuntur,ut in phlebotomijs uidere eſt, nunc ſeroſo phlegmate ſuperabundante in eo, nunc nigra aut rubea cholera. Quare iam nominati uiri concordare quodã modo ſibi inuicẽ uidentur. Porrò earũ quę in animalib. ſunt partiũ,hę cõſimiles exiſtunt, illæ uerò officiales,id eſt,ſimilares partes ſanè ſunt ὁμοιομερεῖς, duo membra cerebri,nerui,medulla,cerebrum,os,dens,cartilago,adenes, id eſt,colligationes membranæ,pili,ungues,carnes,uenæ,arterię,tophus, pinguedo,cutis, & quæ uelut elementa proxima horũ ſunt,ſanguis ſecũdum quod ſanguis purus,phlegma,cholera nigra & rubea. Tenõ quoq;, nam ex colligatione & neruoſis umbis cõpoſitus eſt: τὰ ἀνομοιομερῆ uerò, caput,thorax,manus,pedes,& id genus alia hominis membra, non enim in caput diuiditur caput, ſicut neruus in neruum,uena in uenam, & caro in carnem. Omne aũt ἀνομοιόμερον ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν cõſtat,ut caput ex neruis,carnibus,oſsibus & reliquis. Vocant aũt hæc organica. Cæterùm τῶν ὁμοιομερῶν definitio hæc eſt,quorũ particulę & toti & ſibi inuicẽ ſunt ſimiles. Simile uerò pro eodem hic oportet accipere. Porrò nõ quodlibet animal omnes corporis partes obtinet,ſed ſunt nonnulla mutilata. Nam hæc ſine pedibus exiſtunt, ut piſces & ſerpentes,illa ſine capite,ut cancri,carabi,&

bi,& natatilium quędã. Cùm autẽ capite careant,in pectore sensus habẽt. Alia pulmone uacant,ceu an tè retulimus,quæcunq; non respirant aerem: nonnulla uesica carent, ut aues,& omnia quæ non mingunt. Quę uerò ostreatam cutem obtinent,plurimorum membrorũ expertia sunt,in paucis enim ad animalium naturam accedunt. Videntur autem quædam etiam his quæ habent uacare,ut cerui rubeam choleram,id est, fel nõ habere pu tantur,quia in intestinis illã dispersam & occultam possident: at homo sic & omnia & perfecta tenet, ut nequaquam aliter quàm sunt,omnia melius habere conueniat.Simili modo secundum positionem partium in membris multa est animalibus differentia.Nam hæc sanè ubera in pectore habent,illa in uentre,nonnulla sub coxis: & hæc quidem duo, illa quatuor, alia uerò plura. Vberum enim multitudinem generatorum numero natu ra ferè connumerauit.Si quis autem certius nosse ea uoluerit, Aristotelis librum De historia animalium legat: neq; enim propositi operis est hæc talia nisi uelut descriptiones quasdam & effigies exponere.

De numero quatuor elementorum, & eorum qualitatibus, secundum quas ad se inuicem habitudinem & unionem obtinent. Caput II.

AD elementorum igitur sermonem transeamus cõsequenter inquisitum.Elementum quod mundanũ, est quædam minima pars concretionis corporum.Sunt autem quatuor,terra,aqua,aer,ignis, secundũ hũc dictum ordinem coordinata ab inferioribus ad superiora corpora,& prima existentia & simplicia ut alia corpora, etenim omne elementum, cum his quorum est elementum,unius generis existit: at principium nõ unius generis est cum his quæ sunt.Elementum uerò cum compositis ex ipso,eiusdem omnino generis existit. Sed terram, aquam, aerem, & ignem elementa esse manifestum est.nam summæ in his qualitates potestate & actu apparent.Nullum aũt sensibilium elementorum merum est, & elemento non permixtũ.Notha enim effecta sunt paulatim adulterataq; quodammodo omnia hæc,& adinuicẽ magis & minus participant, quorũ natura in mixtione quoq; clarè conspicitur. Porrò unumquodq; elementorũ secundum cõiugationẽ duas specificas qualitates habet. Est enim terra sicca & frigida,aqua frigida & humida,aer humidus & calidus, iuxta suijpsius naturã,ignis uerò calidus & siccus: nõ tamen hæ qualitates secundum seipsas esse possunt elementa:ex qualitatibus enim incorporeis nequit corpus consistere. Sed neq; corpora non summam habere secundum actum qualitatem possibile est.Nam aliter elementa essent infinita. Elementa uerò secundum magis & minus qualitatem possidentia,non facilè dijudicari queunt,quorum nam sint elementa. esse igitur corpus elementum, & quidẽ simplex, ac secundum actum summas habere qualitates, caliditatẽ, frigiditatem, humiditatẽ,& siccitatem necesse est. Hæ enim solæ qualitates totam omnino transmutant substantiam. aliarum autem qualitatum nulla hoc agit. Neque enim album corpori appropinquans,id per totum dealbat, ut calidum calefacit,& frigidum infrigidat,neque aliorum similiter ullum. Cæterùm secundum contrarias duas qualitates elementa sibi inuicem contraria sunt,ut aqua igni,frigida existens & humida, calido & sicco:

ſicco:& terra aeri,frigida & ſicca,calido & humido. Quia uerò niſi medio aliquo intercedente uinculo quod ea colligaret, ad inuicem contraria copulari non poſſent,in meditullio terræ & aeris ſibi contrariantium ſtatuit aquam cōditor, duas qualitates ei dans,frigiditatem & humiditatem,per quas extremis copulata poſſet ea connectere. Nam frigiditate familiaris eſt terræ,humiditate uerò aeri copulatur. Rurſus,medium aquæ & ignis contrariorum aerem ordinauit,humecta qualitate domeſticum aquæ,calida uerò igni,& ita contraria ad ſe inuicem per media quædam coagmentauit,quæ colligant ſeipſa & colligantur. Tale enim uinculum optimum eſt. Vnumquodq; igitur ipſorum ſecundum unam qualitatem priori copulatur,per alterā uerò poſteriori,utputa aqua frigida eſt & humida, ſed ſecundum frigidum terræ coniungitur,priori ſecundum aſcenſionē, per humidum uerò aeri,poſteriori:eodē modo aer humiditate connectitur aquæ priori. Caliditate uerò igni poſteriori, & ignis per caliditatē aeri copulatur priori,per ſiccitatē uerò terræ,ſecundum reclinationē & conuerſionem ad extremum. Haud diſsimiliter terra per frigidū aquę,per ſiccum uerò igni ſecundum reclinationem. Nam ut modò iuxta deſcenſum & aſcenſum ad ſuperiora & inferiora,ſed etiam ſecundum circularem habitudinem poſsideant elementa, adinuicem quodam modo extrema inflexit, ignem dico & terram. Etenim ignis ſolam abijciens caliditatem, fit terra: quod ex fulminibus liquet. Deſcendens enim ignis cùm infrigidatus fuerit,ex ſuperaduſtione fit lapis, ideo omnē fulmen cum lapide & ſulphure fertur. Eſt autem ſulphur ignis infrigidatus nō amplius calidus ſecundum actum,ſed poteſtate,& ſiccus actu. At ſola elementa ſecundum actum habent qualitates,alia uerò omnia poteſtate,niſi elemēto appropinquarint. Cæterùm ut nunquam deficiant elementa, & concretiones quæ ex ipſis ſunt,ſapienti artificio conditor ſtatuit,ut & in ſe inuicem tranſmutarentur elementa,& in concreta ex ipſis, ac rurſus hæc in illa reſoluerentur, & ita ex mutua inter ſe ſufficientia uel ſucceſsione,ſalua ſemper conſeruarentur. Nam terra luteſcens, fit aqua: aqua uerò denſata & lutea effecta, fit terra, ſed calefacta & euaporata fit aer,coactus autem aer denſatus'que fit aqua, & ſiccatus in ignem tranſmutatur,abijciens uerò ſiccitatem rurſus fit aer. Eſt enim aer extinctio ignis,& uapor aquæ calefactę. Ex utriſq; igitur manifeſtum, quòd ex caliditate generationem habet:etenim calefacta aqua, ignis item extinctus,aer fit. Eſt itaq; ſecundum propriam naturā calidus, uicinitate autem quæ ad aquam eſt & terram,infrigidatur, ut inferiores eius partes ad terram frigidæ ſint,ſuperiores uerò ad ignem calidæ:contingit'q; hoc propter mollitudinem aeris & facilem paſsibilitatem, uelociter enim propriam naturam exuit atq; tranſmutatur. Cæterùm Ariſtoteles duo eſſe genera aeris ait,hoc quidem uaporarium, quod euaporatione fit aquæ,illud autem fumeum,quod extinctione ignis generatur: & hoc ſane calidum eſſe,illud uerò ubi quidem fit calidum exiſtere,procedens autem ſecundū partem infrigidari,atq; aquam fieri. Verùm ut et alia quæ uidentur incōuenientia effugiat,& præſertim quòd altiora multum'q; à terra diſtantia,frigidiora appareant,duplicem ſuppoſuit eius naturam.

Quomodo

Quomodo ad se uniantur elementa in corpore, secundum Aristotelem: & de proprietate elementorum atque habitudine, secundum Platonem. Caput III.

AT omnia corpora ex quatuor horum elementorum conuenientia generationem habent, & plantarum & animalium natura, quæ purissimam elementorum partem pro suis corporibus sibi asciscunt. Vocat autem hæc corpora Aristoteles naturalia, cùm non secūdum coaccruationem composita sint, sed tota undiq; in unionem concreta, & unum constituant corpus. Ita enim uniuntur, ut non possibile sit ea discerni, uidelicet aut terram, aut aquam, aut aerē, aut ignē, in eo separatim considerari, quia unum quiddam & aliud q̄ hæc, ex quatuor horum cōcursu genitum est, ut in tetrapharmaco emplastro. Etenim ut illic, aliud est hic emplastrum tetrapharmacum, q̄ ea ex quibus confectum est, non similiter tamen, neq; enim per appositionem λεπτομερεστέρων ut in hoc emplastro: elementa constituunt corpora, sed secundum transmutationem & unionem. Rursus autem in elementa resoluuntur corpora, cùm corrumpuntur. Et hoc modo continenter omnia permanent. & ad rerum generationem sufficiunt, neq; superabundātia unquam neq; diminuta. Vnde alterius generationem, alterius quoq; corruptionem esse ait: & unius corruptionem alterius generationē, nō modò secundū animā ut prædictū est, sed etiam secundū corpus. At Plato censet, tria quidem elementa in se inuicem transmutari, terrā autem intransmutabilem manere. Assimilat enim unicuiq; elemento figuram recti lineam, terræ cubicam, q; hæc inter figuras minimè apta sit motui, aquæ difficilius mobilem, quæ icosedra dicitur. Igni facilimè mobilem quam pyramidalem uocant, aeri uerò mobiliorem aqua, sed immobiliorē igne quæ octedra appellatur. Proinde ex his figuris tria elementa in se inuicem transmutari demonstrat, terræ autem hoc minimè accidere. Nam tres quidem pyramidem, octedram, & icosedram, ex inæqualibus triangulis consistere, cubum uerò ex æqualium angulorum triangulis. Quæcunque igitur ex inæqualium angulorum constant triangulis, hæ dissolutæ & rursus conuenientes inuicem transmutari queunt. Cubus uerò dissolutus in aliquam trium aliarum figurarum transire nequit. Ex æquilateris enim triangulis consistit, ex quibus triū aliarum nulla constare potest. neq; rursus harū triū aliqua in cubum: corpora igitur speciebus his determinata necesse est ita habere adinuicem, ut illæ habebant. Ceterùm nequaquā à trāsmutatione immunis remāsit terra, sed diuiditur ἀπὸ λεπτομερεστέρας, non quidem transmutata, sed, ut ita dixerim, reelemētata in ea quæ ipsam diuidunt. Rursus enim conueniens in seipsam remigrat, quod in aqua uidetur. Si enim in aquam pauxillulū terrę iniiciens cōmiscueris, dissoluitur in aqua terra. Si autem cessaueris turbare, quietem suscipiente aqua, subsidet: haud aliter & de tota terra intelligere oportet. Non est autē transmutatio, sed separatio mixtorum. Dicit insuper Plato, ab acumine ignis solui terram, quæ soluta in eum fertur, uel in aeris tumorē, uel in aquam, scilicet cùm ab aere aut ab aqua dissoluitur. Asserit autem secundum alium modum unumquodq; elementū diuidendo tres habere qualitates. Ignē quidem acuitatem, raritatem, & motū. Alterari uerò extremum elementorū,

hoc est,

hoc est, terram, secundum contrarias his qualitates, obtusitatem, densitatem, & quietem, ut sint secundum has qualitates contraria terra & ignis, aerem uerò & aquam, quòd non talis secundum coniugationem possiderent, ab extremorum utroq; qualitates suscepisse, & ita media elemẽta esse genita. Recipiuntur enim duæ qualitates ignis, raritas & motus, una autem terræ obtusitas, & cõstituitur aer, specificas habens qualitates, obtusitatem, raritatem & motum. Rursus duæ accipiuntur qualitates terræ, obtusitas & densitas, ignis autem una sola, motus inquam, & fit aqua, obtusitate, densitate, & motu specificata. Est igitur acuitas ad obtusitatẽ, sicut ignis ad aerem: & raritas ad densitatem, sicut aer ad aquam: motus item ad quietem, ut aqua ad terram: & sicut ignis ad aerem, ita aer ad aquam: & ut aer ad aquam, ita aqua ad terram. Nata enim sunt plana ab una meditatione contineri, hoc est, analogia, solida autem duabus. Porrò secundum alium modum elementa qualitates habere dicunt. Nam terram & aquam grauitatem possidere, secundum quam natura deorsum feruntur. At Stoici elementorum hæc actiua adserunt, illa uerò passiua: actiua quidem aerem & ignem, passiua uerò terram & aquam.

De natura cœli, quòd non sit ex quatuor elementis, secundum Aristotelem. Et Platonis circa id opinio refertur & Apollinarij: ubi tandem per epilogum ostendit, necessariò esse quatuor elementa. Caput IIII.

Aristoteles autem quintum inducit corpus, æthereum inquam, quod in circuitu fertur, nolens cœlum ex quatuor elemẽtis generatum esse. In circuitu autem ferri dicit hoc quintum corpus, quòd circulari circum gyratione moueatur, quod Plato ex igne & terra manifestè constare asserit, ita inquiens: Corporeæ speciei, & uisibile & tangibile, quod sit esse oportet. Sine igne autem nihil unquam uisibile fiet, neq; sine solido tangibile. At solidum nequaquam absq; terra existit, proinde ex igne & terra huius uniuersi corpus inchoans Deus fecit. Duo autem sine tertio bene consistere nequeũt, uinculo enim utrũq; coagmẽtanti opus est: uinculum uerò optimum est, quod & seipsum & quæ colligantur, quàm maximè unum efficit. Huc autem conuenientissimè proportionata est perficere, uinculum dicens, media duo elementa ex huiusmodi proportione assumpta. At qui Hebræorum doctrinam colunt, de cœlo & terra euariant. Nam hi quidem ferè omnes, ex nulla præcedente materia genitum esse cœlum &
Gen. 1. terram dicũt, quia Moyses ait: In principio fecit Deus cœlum & terrã. Apollinarius autem uult ex abysso fecisse Deum cœlum & terram, uerùm abyssi ut genitæ. Moyses de generatione cœli non meminit. In Iob autem dictũ est, quòd fecit abyssum: ex hoc igitur cẽset omnia alia generata esse, non tamen ingenitam uult, sed ante cuncta corpora productam eam esse, & præsumpsisse à conditore ad aliorum subsistentiam manifestationem. Vnde abyssi ὕλης. Sed quomodocunq; hoc se habeat, nihil refert. Nam & ita omnium Deus conditor ostenditur, ex non entibus fecisse omnia. Aduersus eos uerò qui unũ solum elementũ esse astruunt, terram, ignem, uel aerem, uel aquã, quæ ab Hippocrate dicta sunt, sufficient. Si enim dũtaxat unum esset, nunquam doleret homo: neq; enim esset à quo doleret si unũ existeret,

existeret, quod si doleret, unde nam esset quod sanaret? oportet aūt ægrū cum sensu transmutari. Si uerò unum solùm esset elementum, non existeret utiq; in quod transmutaretur: non transmutatū aūt, sed manens in seipso nequaq; doleret, etiamsi sensibile foret. At quod patitur, ab aliquo pati necesse est. Si itaq; unum modò esset elementū, præter illius qualitatem nulla alia foret, à qua pateretur animal, q; si neq; transmutari neq; pati quiret, quonam pacto doleret? Ostendēs igitur hoc impossibile esse ex confesso inducit: Si autem doleret, unde nam esset quod sanaret: nunc autem non est unum quod sanat, sed multa, minimè ergo ex uno elemento constituitur homo. Cæterùm ex quibus ipsi conantur proprium quisq; communire dogma, his maximè ostēditur quatuor esse elemēta. Etenim Thales aquam solam dicens elementum, demonstrare nititur, reliqua tria ab hac generari. Nam hypostasim eius terram fieri: quod λεπτομερέστερον est, aerem: quod tenuius autem aere, ignem. Anaximenes uerò aerem solum ponens, ostendere quoq; tentat, alia elementa ex aere produci. Heraclitus item & Hipparchus Ponticus ignem adserentes, ijsdem demonstrationibus utuntur. Cùm itaq; & hi dicant, ignem aliorum elementorum esse generatiuum, & iste similiter aerem, ille uerò aquam, manifestè liquet, quoniam omnia elementa uicissatim se transmutant, inq; se inuicem uertūtur, quodlibet horum elementum esse, necessariò consequi. Quodcunq; enim quatuor elementorum adsumpseris, & hoc ab alio fieri comperietur.

EIUSDEM DE PHILOSOPHIA LIBER QUARTUS, DE VIRIBUS SEU POtestatibus animæ.

De quinq; sensorijs, & definitione sensus. Caput I.

CORPUS animæ organum existēs, simul cum animalibus uirtutibus diuiditur. Huic enim cōuenienter & aptè cōpactū est hoc organum, adeò ut nulla eius uirtus à corpore impediatur. Proprias enim corporis partes ad actū, unaquęq; animalis uirtus sortita est, quod progrediens hic sermo indicabit. Nam anima artificis uicem obtinet, corpus uerò instrumēti. Planè materia est circa quam uersatur actio, opus autem est actio ipsa. Verbi gratia: ut materia subiacet mulier, circa hanc enim est actio. Fornicatio uerò uel adulterium, uel matrimonium, actus est. Sunt autem sensoria quinque, sensus uerò unus omnium, qui per quinque organa sensationes, hoc est, quæ eis fiunt passiones, cognoscit. Etenim in sensu maximè terrestri & corporeo, tactu inquam terrestrem naturā sentit, in φωτοειδεῖ uerò & omnium clarissimo uisu φωτοειδῆ, in aeriformi scilicet auditu, acris passiones. Acr enim est uocis substantia, uel aeris percussio, sed & in spongiformi & aquæformi, gustu scilicet sapores apprehendit. Vnumquodq; enim sensibilium per familiare cognosci natū est. Oportebat igitur secundū hanc rationem cùm quatuor sint elementa, quatuor item esse sensus. Sed quia uapor & odorū genus in media natura est aeris & aquæ (nam aer equidem

παχυμερέστερον existit, aqua uero tenuius, quod ex ὀσφρήσει liquet, qui enim ea laborant, aerem sanè attrahunt per respirationem, uapores tamen & odores nequaquam sentiunt. Quippe propter obturationẽ quod crasſius eſt, ad ſenſum non peruenit, hac de cauſa quintus ſenſus ſcilicet odoratus, à natura inuentus eſt, ut nihil eorũ quæ in cognitionẽ uenire queunt, ſenſum effugiat. Cæterùm non eum ſenſus alteratio, ſed cognitio alterationis: alterantur enĩ ſenſus. Poſſumus aũt ita definire ſenſum: Senſus eſt ſenſiliũ receptio. Verùm definitio hæc minimè ſenſus ipſius, ſed operationũ eius eſſe uidetur, quapropter et hoc modo definiũt ſenſum: Spiritus cognitiuus et diſcretiuus à principaliori parte, ſcilicet cerebro, ad organa ordinatus, eſt aũt & ita finire. Virtus animæ, materialiũ dijudicatiua. Senſoriũ uerò, hoc eſt membrũ ſenſus, hoc modo deſcribunt, organũ receptionis ſenſilium, & item aliter: organũ eſt membrum per quod ſentimus. At Plato ſenſum dicit animæ & corporis ad exteriora communionẽ. Siquidẽ uirtus animę eſt, organũ aũt corporis. Ambo uerò per phãtaſiam, id eſt, imaginationẽ, exteriorum ſunt aſſumptiua. Porrò functionum animæ hæ quidem ſunt ἀρχικαὶ καὶ ἡγεμονικαί, aliæ autem inferiores & famulãtes. Principales quidem ſunt, cùm excogitatiuum, tum diſciplinæ perceptiuum. Seruientes uerò, ſenſus ipſi, & ſecundum locum motus, & phantaſticum. Etenim motus & uox uelociſsimè & firmiter ſine mora uolũtati obediunt: nã intellectu ſimul & ſecundũ idem & uolumus & mouemur, nullo medio tẽpore uolũtatis & motus, ſicut in motu digitorũ uidere cõtingit. Sed & naturalis quidẽ motus, & quę paſsiones uocãtur: ſub imperio excogitatiui ſunt.

De uiſu, quomodo fiat. *Caput II.*

VIſus æquiuocè & ſenſorium, hoc eſt, oculus & uirtus ſenſitiua dicitur. Hipparchus aũt ait, radios ab oculis extenſos, ſine ſuo, uelut manuum palpatione, exteriora corpora tangentes, ſuſceptionẽ eorũ ad uiſum reddere. Geometræ uerò conos quoſdam ex coincidentia radiorum factos ſubſcribunt, qui per oculos emittuntur. Aiunt enim, dextrum oculũ ad ſiniſtra radios mittere, ſiniſtrum autem ad dextra, cæterùm ab eorum coincidentia conũ perfici. Vnde multa ſimul uiſibilia comprehendere uiſum, ſed illa certiſsimè quidẽ, ubicunq; radij coinciderint. Ita deniq; ſæpiuſculè pauimentũ aſpicientes, quòd in eo numiſma iaceat non uidemus: intuentes uerò continenter donec radiorum commiſsiones in illa parte factæ fuerint ubi numiſma iacet, tunc in eius conſiderationẽ incidimus, tum primũ attendere incipientes. At Epicurei ſimulachra eorum quę apparẽt, ſeſe ingerere oculis adſerunt. Ariſtoteles uerò idolum non quidẽ corporeum, ſecundũ qualitatem, per alterationem aeris qui in circuitu eſt, à uiſibilibus uſq; ad uiſum deuenire cenſet. Verùm Plato κατὰ συναύγειαν fieri arbitratur, ea quæ ex oculis ex luce defluente ad unum extrinſecũ aerem ea quæ à corporibus eſt luce obuiam relata, ea uerò quæ circa mediũ aerẽ eſt, facilè effuſili uertibiliq; coextenſis igniformi uiſus uirtuti. Cæterùm Galenus concorditer cum Platone in ſeptimo conſonantiæ libro de uiſu diſſerit, ſparſim quodammodo ſcribens ita: Si enim demum ad oculum parti-

particula aliqua,uel uirtus, uel spectrum,uel qualitas corporum quæ uidentur,perueniret,nequaquam eius quod uidetur,magnitudinem cognosceremus,utputa montis(si ita contigerit)maximi. Tam magni enim idolum,nostris oculis incidere omnifariam est irrationabile. Sensum quoque & uisiuum spiritum, quum emissus fuerit,non est possibile tantam fortitudinem sortiri, ut rei uisæ circunfundatur. Relinquitur itaque,aerem qui in circuitu est, tale organum nobis fieri,pro tẽpore quo uidemus, & eum causam esse,ut in corpore tanta uis existat,tantusque spiritus. Hoc enim pati uidetur circundans nos aer. Nam claritas solis tangens superiorem extremitatem aeris,transit ad uirtutẽ.Et claritas quæ per uisiuos neruos fertur,substantiam quidem obtinet spiritualem, incidens autem in aerem circundantem,& prima sui immisione alterationem operans, pergit deinceps,secum retinens eam,donec reluctans, corpus incidat. Fit autem aer organum oculo ad eorum quæ uidentur cognitionem tale,quale cerebro neruus.Quare quam habet rationem cerebrum ad neruum, hanc obtinet oculus ad aerem solari claritate animatum. Quòd uerò appropinquantibus corporibus aer natus sit assimilari,uel hinc clarè dilucet, quòd producto lumine,uel lucida argenti massa in medium allata, statim altera scit aer. Cęterùm Porphyrius in libro De sensu,neque conum,neque idolum,neque aliud quicquam uidendi causam esse ait, sed animam ipsam quæ potest uisibilem seipsam cognoscere,esse uisibilia,eò quòd anima constringat omnia quæ sunt,& eò quòd omnia sint anima quæ diuersa corpora continet. Vnam enim uolens esse omnium animam,quæ rationalis existat, decẽter ait seipsam in omnibus quæ sunt, cognoscere.

Visum & sensus alios,cognoscere sensibilia communia.Et quòd unus sensus defectum alterius corrigit,singulorum autem ipsa ratio. Caput III.

VIsus autem secundum rectam lineam uidet, secundum primam uerò rationem colores sentit,cum eis agnoscens & coloratum corpus, magnitudinem, figuram, locum in quo est,interuallum, numerum, motum, quietem,asperum,leue,æquale,inæquale,acutum,obtusum,& σύσασιν siue aquosa sit,siue terrestris,puta humida aut sicca.Ergo propriũ eius sensibile est color.Per solum enim uisum colores suscipimus, confestim autem cum colore & coloratum corpus,& locum in quo id esse contingit quod uidetur,& spatium medium, tum eius qui uidet,tum eius quod uidetur. A' quibuscunque enim sensibus simul sentitur corpus,ab eisdem mox & locus unà cognoscitur,ut à tactu & gustu. Verùm hi tũc solùm cùm appropinquarint corpori, simul sentiunt, pręter alios sensus quibus de in sequẽtibus dicemus,uisus autem & à longè. Cùm uerò propria sensibilia à longè suscipiat,spatiũ quoque uidere solùm necessariò consequitur. At magnitudinem tum modò dinoscere ualet,cùm quod apparet,per unam immissionem comprehẽdi poterit. Cæterùm ubi maius est quod uidetur, quàm ut secundum unam immisionem concipiatur, ibi & memoria & mente indiget.Per partẽ enim id considerans,& non simul totũ, ab alio in aliud trãsire cogitur.Et quod excidit,semper secundũ transitũ sensibile est,quæ uerò antea uisa erant, memoria seruat,ac coniungit utraque mens, & quod

sensibile,& quod memorabile. Magnitudinē itaq; bifariam comprehendit, nunc quidem solus,quandoq; uerò cum memoria & mente. At numerum rerum uisarum,si supra tria uel quatuor secundum unam immissionē uideatur,& motum & figuram,& multos habentia angulos,nunquam solus,sed semper cum memoria & mente. Quinq; enim & sex & septem & plura sine memoratiua ui coadunare non potest: quare neq; sex angulos habentia & octo & pluribus angulis prędiras figuras. Sed & in motu qui secundum transitum fit,hoc quidē sortitur prius, illud uerò posterius. At ubi prius est & secūdum & tertium,hoc memoria sola conseruat. Sursum uerò & deorsum,æquale & inæquale,similiter asperum & leue,acutum et obtusum,communia tactui & uisui sunt,qui soli etiam locum cognoscūt, ad quod mente opus habent. Id modò enim quod secundum unā immissionem sensui incidit,solo sensu indiget: quod aūt secundum plures,tum memoria,tum mente,ut iam monstratum est. At profundum usq; transparentium re uera natus est peruenire uisus, aerem quidē primò & maximè totum pertransit, deinde aquam quiescentem & puram (pisces enim natantes uidemus) demum per uitrum,perq; alia scilicet illuminata, est hoc quoq; eius proprium. Atqui neminem decipiat, calidorum assumptionē esse uisum,quòd ignem uidentes,calidum etiam existere sciamus. Si enim ad uisum,huius feceris reductionem, comperiesq; quādo uisus primò ignem considerauit,solius coloris & formę habuit susceptionē. Cùm uerò tactus superuenisset,calidū quoq; esse cognouimus,quod à tactu assumēs memoria conseruauit. Nunc igitur cùm ignem uidemus,nihil aliud intuemur,q̃ formam ignis & colorem,mens autem cum his quæ uidentur,per memoriam caliditatem quoq; concipit. Eadem ratio est in malo pomo. Si enim non à solo colore & forma,sed ex odoratu,& secundū gustum qualitate malum specificatur,clarè liquet, quòd minimè hoc assumens uisus, malum esse nouit,sed anima memoriam, quæ ex odoratu est & gustu, retinet. Nam simul ac uiderit cum forma & colore,hoc quoq; simul considerat. Cùm itaq; cereum malum,putamus uerum esse malū,minimè uisus decipitur,sed mens,uisus enim in proprijs sensibilibus non fallitur. Quippe colorem & formā nouit. Ergo è sensibus tres,uisus, auditus, & odoratus, exteriora & non appropinquantia per medium aerem adsumunt. Gustus autem non aliter sentit,nisi sensibili appropinquarit. Verùm tactus ad utraq; se habet,etenim appropinquans corporibus, & per medium quandoq; uirgam sentit. At uisus nonnunquam aliorum sensuum attestatione indiget,quando quod apparet ad deceptionē ingeniose cōcinnatum fuerit,ut in pictura. Visum em̃ picturæ eminentijs & circulis non existentib. decipere solent. Et certè in hunc modum res habet,ubi ad discretionē maximè quidem tactu opus est,quandoq; autem & gustu uel odoratu: ut in cereo malo. Sed secundum seipsum nonnunquam, quæ apparent, manifestè & certè repręsentat, quando scilicet non à longè uidet. Turrim denique quadrangulam,ut rotundam eminus intuetur. Insuper fallitur,cùm per nebulam & fumum aspicimus, uel per simile quod uisum turbet, & quū per aquā agitatam intuemur. Etenim remū in mari ut fractum uidet,

similiter cùm per transparentem aliquam materiam aspicit, quod in specu lis, uitro, & id genus alijs accidere solitum est: uel cùm celeriter mouetur quod uidemus. Conturbat eñ uisum citatus motus, ut rotunda dicat quę minimè rotunda sunt, & quiescētia quæ mouentur: uel cùm mens alijs intendit, ut dum proponit quis amicū conuenire, & iam alloquuturus prę terit eum, eo q̄ mens alijs distrahatur, neq; est hic error uisus, sed intellectus. Nam hic quidē uidit & annunciauit, intellectus autem reprę sentatis non intendit. Postremò uisus ad manifestam discretionem quatuor opus habet, illæso oculo, moderato motu, iusto spatio, & aere puro atq; claro.

De tactu qui sortitus est totum corpus, & eius certitudine ac subtilitate. Caput IIII.

DVplex unumquodque aliorum sensuum membrum conditor fecit, & loco aliquo corporis circunscripsit. Etenim oculos duos, & aures duas, & foramina odoratus item duo in nare cōstituit, sed et linguas duas omnibus animalibus inseruit, uerū his quidē discretas, ut serpētibus, alijs autem unitas, ut hominibus. Idcirco & duos anteriores solius cerebri uentriculos ordinauit, ut ex utroq; uentriculo sensibiles nerui demissi duplices faciant sensationes. At duplices eos constituit propter abundantem procurationem, ut altero patiente qui relinquitur sensum conseruet. Pluribus uerò sensibus corruptis, nihil in uita lęditur animal, sed tactu deperdito simul & ipsum perit. Tactus enim solus è sensibus, omni animali cōmunis est. Nam omne animal tactum habet, minimè autē reliquos sensus omnes quælibet sortiuntur, sed hos uel illos quædā, perfectiora tamē omnibus prædita sunt. Cùm igitur in hoc periclitetur animal, ut sit uel pereat, nō unam particulā corporis à cōditore sortitus est tactus, sed uniuersum animalis corpus. Præter ossa enim ungulas, cornua, colligantias, pilos, & id genus alia quędam, omnis particula corporis tactum adsumit. Proinde unumquodq; sensoriorum duplices habere sensationes contingit: unam quidem propriorum sensilium, alteram uerò tactus, ut organum uisus. Etenim colores dijudicat, & calida cōprehendit, sed hęc certè sentit, ut corpus, colores uerò ut uisus, idem circa gustum, odoratum, & auditum accidit. Cæterùm quomodo totius corporis est tactus, si ab anterioribus cerebri uentriculis dicimus esse sensationes? An non manifestum est, neruis ex cerebro descendentibus & per totum corpus disseminatis, tactus sensationem aggenerari? Quòd uerò sæpiusculè oblæso pede à spina, pili capitis cōfestim inhorrescāt, opinati sunt quidam, passionē uel sensum passionis ad cerebrum remitti, & ita sentire. Sed si hoc uerum esset, non utiq; doleret uulnerata particula, sed cerebrum. Melius itaq; est dicere, neruum esse cerebri, portiuncula enim quædā est cerebri, qui animalem spiritum ex se ipso semper habet, sicut ignitū ferrum possidet ignem, ea propter ubicunque neruus sensitiuus innatus est, illa pars sensum ab eo suscipit, & fit sensitiua. Neq; fortassis inconueniens est dicere, ad principium neruorum, id est, cerebrū, non remitti passionē, sed sensatiunculā aliquā, & passionis annunciationē. Est porrò propriū sensibile tactus calidū & frigidū, molle & durum, lubricum & aridum, graue & leue: per solum enim tactū hæc cognoscuntur. Communia uerò tactus & uisus, acutū & obtusum, asperum

& leue,siccum & humidū,crassum & subtile,sursum & deorsum, insuper & locus & magnitudo,cū eiusmodi fuerit, ut secundū unā tactus immissionē cōprehendatur. Quinetiā densum,rarū & rotundū si paruū sit,quasdam alias item figuras,& motū appropinquantis sibi corporis sentit,memoriæ & mentis adiutoria. Eodē modo & numerū,sed usqꝫ ad duo aut tria,si modò uel tria facilè cōprehendere posit. Visus aūt magis ꝙ tactus hæc percipit,sicut & æquale & inæquale,quę sunt de genere leuis & aspe ri.Nam durities inęqualitati mixta,asperitatē:ęqualitas uerò densitati con iuncta leuitatē constituit. Proinde ex iam dictis abundè liquet, magnam communionē hos duos sensus adinuicē habere.Etenim alterius errores al ter corrigit, ut in pictura uisus eminentias quasdā uidet, & naris & aliorū membrorum,tactus uerò superueniens,eius errorem arguit.Sicut aūt uisus semper & super omnia per medium aerē cernit, ita tactus per medium baculum,dura, mollia & humida sentit,sed collatione quadā & cum mente.Porrò certissimum hunc sensum homo possidet,hoc enim & gustu reliqua animantia superexcellit,& si in alijs tribus sensibus euincitur. Aliud quippe animal secundum alium ex his tribus hominem superat: sed canis in tribus simul, acutius enim audit & uidet, & olfacit, quod ex canibus uiam inquirentibus liquet. Cæterùm totum corpus sensorium est tactus (ut antè diximus) maximè uerò manuum interiora,& magis adhuc extrema digitorum,quos uelut certissimos tactus cognitores habemus. Non enim apprehensionis modò organū conditor manus ipsas ordinauit, sed & tactionum.Ea propter & cutem subtiliorem habent, & musculum ex toto intus substratum,ac pilorum expertes sunt, ut magis tactilia suscipiant,ne autem pilos ederent,suppositus musculus causa fuit.At qui manuū duriores,ad retentionem ualentiores sunt:molliores uerò,ad tangendum certiores. Quemadmodum neruorum duri quidem ad motum, molles uerò ad sensum sunt aptiores. Hi porrò tactus sunt organa, per hos enim tactus fit sensatio.Insuper uisum in anterioribus secundum rectas lineas cernere diximus. Odoratus uerò & auditus, non secundum rectam modò,sed undiqꝫ cognoscunt,ut tactus & gustus:neqꝫ secundū rectas lineas, neqꝫ undiqꝫ,sed tunc solùm,cùm proprijs sensibus appropinquarint.

De gustu,auditu,& odoratu. Caput V.

Est autē gustus saporū receptiuus, organa uerò eius,linguas & magis huius extrema particula,præterea et palatum,in quibus sunt nerui ex cerebro dilatati,qui factā assumptionem principi,hoc est,cerebro renunciant.Saporum qualitates quæ gustatiuæ dicuntur, sunt hæ, dulcedo, acuitas,acedo,stypticitas,austeritas,amaritudo,salsitas,pinguedo,has enim gustus dinoscit. Cæterùm secundum has qualitates,aqua sine qualitate esse dicitur,eò quòd nullam harum in gustu ostendat. Secundum alias enim pura frigiditatem & humiditatem sibi connatā habet qualitatem.Stypticum autem & austerum secūdum magis & minus abinuicem differūt. Ergo gustatiuæ qualitates,simplices hæ solæ ferè dicendæ sunt:cōpositæ autem infinitę. Vniuscuiusqꝫ enim speciei & animalium & plantarū propriæ qualitates existunt, quippe aliam (si ita contingat) suillæ carnis, & caprinæ,

caprinæ,item aliam qualitatem percipimus.Ideoq; non edocti qualisnam sit allata caro,in gustu agnoscimus.Hoc aũt nequaq̃ eueniret,nisi diuersa esset uniuscuiusq; gustabiliũ qualitas Vnde cùm infinitę sint,& omnino abi nuìcẽ differẽtes,nullus eas generatim cõprehenderit, etenim in quib. una quæpiam simplicium qualitatũ dominatur, in his secundũ unitorum speciẽ differẽtia cognita est,in caricis itaq; & uuis passis,& dactilis dulcedo prædominatur:aliam aũt specierũ differentiam gustus discernit. Auditus uerò sonorum & uocum est apprehensiuus. dinoscit igitur acuitatem grauitatẽq;,leuitatem & asperitatẽ atq; magnitudinem. Organa aũt eius sunt,cerebri molles nerui,& aures.Sed ex his maximè quod cartilaginosum est:ad sonitus enim & uoces apta est cartilago.Verùm solus homo et simia non mouent aures,reliquis in uniuersum,modò aurita sint,eas mouentibus.Odoratus aũt per nares fit, transmittentes ad cerebrum euaporationes. Terminatur aũt ad terminos anteriorum uentriculorũ cerebri. Hi eñ cùm natura uaporatiui existãt, euaporationes facilè deprehendũt. Dictum aũt est superius,unũquodq; sensorium secundum similitudinem quandã & familiaritatem propria sensibilia cognoscere, non tamen cerebrum huic sensui,sicut alijs sensorijs, neruum sensitiuum summisit, sed in termino suo neruorũ eius usum adimplet,& uapores suscipit. Vaporationum uerò cõmunissima differentia est,bonus odor,& malus odor, & medium horum,quod neq; bene olet,neq; fœtet.Fit autem bonus odor humidis quæ in corpore sunt,exactè digestis: medio modo media fit dispositio:cùm uerò nequaq̃ uel minus digeruntur,malus odor aggignitur.

De uiribus interioribus,imaginatiua,cogitatiua,& memoratiua. Caput. VI.

DIssecantur aũt animales uirtutes in imaginationem, intelligentiam et memoriam. Imaginatio uirtus est irrationalis partis animæ, quæ & sensus dicitur,per sensus corporeos agens.Imaginabile uerò est,quod imaginationi obijcitur,ut sensui sensibile,& uisui uisibile.Imaginatio itaq; animę passio est partis animę ratione carẽtis ab imaginabili facta.Phantasma aũt,inanis passio est in particula rationis experti,à nullo imaginabili producta.Cæterùm Stoici quatuor hæc ponunt,imaginationẽ, imaginabile, imaginatiuum,& phantasma.Imaginationẽ quidẽ adserentes,animæ passionem quæ in ipsa moratur,& facit imaginabile.Cùm enim albedinẽ uiderimus,fit in anima passio ex eius assumptione.Quippe sicut in sensibus fit passio cùm senserint, ita & in anima cùm cogitauerit, rei intelligibilis speciem in seipsa suscipiens.Imaginabile uerò est,quod sensilem imaginationem efficit,ueluti in albedo,& omne quod animam ciere potest:at imaginatiuum,inanem sine imaginabili attractionem uocant,Phantasma autem,uanam et inanem conceptionem quam per imaginatiuum haurimus, ut insanis & melancholicis accidit. Discrepãt uerò hi in nominum euariatione.Porrò organa eius sunt cerebri anterioris uentriculi, & horum animalis spiritus & nerui ab eodem foti,atq; apta sensoriorum compages. Imaginationis itaq;,& sensuum exteriorum, uirtus,organa, particulæ, & harum tum communio tum differentia, ut par fuit,& tanquam sub compendio sufficienter explicata sunt.Cogitatiuæ uirtutis in genere sunt,dis-

curſus,diſpoſitiones,proſequutiones & fugę,atq; concitationes ad agendum:at in ſpecie, intellectualium intellectiones, uirtutes,diſciplinæ,artiũ rationes,conſultatiuum & intellectiuum.Hæc autem eſt quæ per ſomnia nobis futura diuinantur,quam ſolam uaticinationem Pythagorici ueram eſſe dicunt,Hebræos ſequuti.Organum uerò huius,medius cerebri uentriculus,& animalis ſpiritus qui eſt in illo.Virtus memoratiua,eſt memoriæ & recordationis cauſa & promptuarium.Memoria uerò,ut Origenes ait, imaginatio eſt,ab aliquo ſenſu ſecundum actum apparente relicta: ut Plato autem uult,conſeruatio ſenſus & intelligentiæ. Anima enim res ſenſibiles per ſenſoria apprehendit,& fit opinio: intelligibilia uerò per intellectum,& gignitur intelligentia. Cùm igitur ſimulachra & formas eorum quæ opinata eſt,& eorum quæ intellexit,conſeruat, memorari dicitur. In his tamen Plato,minimè eam quæ propriè eſt intelligentiam dicere uidetur,ſed cogitationẽ.Nam ſenſibilia ſecundum ſeipſa memorãtur, intelligibilia uerò per accidens.Nempe & excogitabilium memoria ex pręaſſumpta fit imaginatiõe.Propriè uerò intelligibilia quoniã didicimus uel audiuimus,memoramus,at ſubſtantiæ eorum memoriam non habemus.Neq; enim ex præcedente imaginatione intelligibilium eſt perceptio,ſed ex diſciplina uel naturali cognitione.Quòd ſi memorari dicimur,quæ prius ſciuimus,uel audiuimus,aut aliter cognouimus,hoc autem prius ad præteritum tempus relationem habet,clarè elucẽſcit,memorabilia eſſe,quæ fiunt & corrumpuntur in tempore conſiſtentia. Et eſt quidem abſentium memoria,non tamen fit ab abſentibus.Porrò reminiſcentia uocatur, cùm inter memoriã media interceſſerit obliuio.Eſt enim reminiſcentia memorię ademptæ reſtauratio,corrumpitur autem ab obliuione.Eſt uerò obliuiõ, memoriæ abiectio,ſed hæc quidẽ eſt cõtinua,alia aũt quo ad aliquod temporis interuallũ,cuius eſt reminiſcentia. Inſuper alia reminiſcentia cõperitur,quæ non eſt ſenſibilium & intelligibiliũ,ſed naturaliũ intentionũ obliuio.Naturales uerò dicimus intentiones,quæ ſine doctrina omnibus adſunt,ut eſſe Deum,quã Plato idæarum eſſe rememorationẽ aſſeruit: quid autem ſit idæa, in ſequentibus dicemus.Ergo imaginatiua uirtus accepta à ſenſibus materiali ſpecie,ea quæ apparent excogitatiuæ tradit.Excogitatiua uerò uel diſcretiua, adſumẽs & dijudicãs ui memoratiuæ tranſmittit, cuius organum eſt poſterior uentriculus cerebri, quem παρεγκεφαλίδα & παρεγκεφαλίδα uocãt,atq; animalis ſpiritus qui in eo eſt.

Quo pacto uarijs modis lędantur ſenſus interiores & deſtituantur: quibus diuiſio duplicis uerbi interioris & exterioris annectitur. Caput VII.

QVia aũt anteriores uentriculos cerebri,ſenſuum principia & radices eſſe diximus, diſcretiui uerò eum qui medius eſt,& memoratiui poſteriorẽ,ſi in hunc modũ res habeat, oſtendere eſt neceſſarium,ut non uideamur temerè & irrationabiliter dictis credere. Sufficientiſsima autem demonſtratio eſt,quæ ex ipſo particularum actu aſſumitur. Nam anterioribus ſolùm uentriculis ſecundum quemcunq; modum oblæſis, ſenſus quidem impediuntur, dijudicatiua uerò uis ſalua adhuc manet. At cùm medius uentriculus ſolùm labefactatur,diſcretio quidem fallitur, ſenſoria

uerò ſecundum ſenſuum naturam incolumia manent. Quòd ſi anteriores uentriculi & medius quid patiantur, diſcretio ſimul cū ſenſibus abſcinditur. Labefactata aūt pareccephalide, memoria ſola deperit, ſenſu & diſcretione nequaꝗ̄ læſis. Si uerò cū anterioribus, & medius & poſterior ægre ſcat, tum ſenſus tum diſcretio atq; memoria ſimul corrumpentur, quinetiam periculum nō abeſt ut totum animal pereat, quod ex alijs paſsionib. & multis grauibus caſibus, maximè aūt phreneſi manifeſtarium euadit. Qui enim hac laborant, ſenſibus certè integris ſunt, diſcretione ſolùm læſa & mente. In hunc modum Galenus refert, phreneticum quendam cùm ſurgens uitrea uaſa arripuiſſet, & ad feneſtras concito gradu proceſsiſſet, quemuis eorū qui illac iter facerent, ſingula uaſa nominatim uocando interrogaſſe, ſi hoc uel illud proijci uellent. Tranſeuntibus uerò ludū eſſe putantibus, & ſe uelle dicentibus, accipiēs ipſe ſingula uaſa eiecit. Hic ſenſib. quidē ſanus erat, ſciebat enim uaſa eſſe, mente aūt & diſcretione ægrotabat. Alij uerò inanem habent imaginationē, uidere exiſtimantes quæ non uident, in reliquis tamen ſecundum rationē ſapiunt, hi anterioribus uentriculis læſi ſunt, medio incolumi manente. Deniq; cuiuslibet membri operationes ex paſsionibus id ſequentibus impediuntur. Quippe in illo actu læditur animal, quem natum eſt agere membrū quod labefactatur, ut pedę oblæſo in ambulando impedimur, hunc enim pes habet actū. Hæc igitur una quidē diuiſio eſt animalis uirtutis, cum qua ſimul quędā corporis partes diuiduntur. Alij uerò ſecundū alium modū eſt diuiſio rationalis animæ, uidelicet ἐνδιάθετος λόγος & προφορικὸς λόγος. Eſt aūt mente conceptum uerbū, motus animæ qui in excogitatiua facultate ſine aliqua uoce fit. Vnde ſæpiuſculè ſilētes totū ſermonē apud nos ipſos percurrimus: & in ſomno colloquimur & diſputamus. Secundū hoc aūt maximè λογικοὶ omnes ſumus. Non enim perinde ſecundū prolatū uerbū ac per hunc rationales exiſtimus. Etenim qui ex natiuitate ſunt muti, & qui propter paſsionem uel ęgritudinem uocem amiſerunt, nihil ſecius ſunt rationales. Verbum aūt prolatum in uoce & dicendi proprietate actū habet. Porrò organa uocis ſunt multa. Siquidē in μεσοπλευρίοις interni muſculi, thorax, pulmo, trachea, arteria, faux, & horum maximè cartilaginoſum quod eſt ſecundū recurrentes neruos, & plectrum linguæ, & omnes hæ particulæ, muſculi exufflationis ſunt organa. Loquelæ uerò organum os, nempe in hoc plaſmatur, formatur & quaſi figuratur loquela, lingua & gurgulione plectri ſimilitudinem obtinentibus, palato ſonum faciente, dentibus & oris apertione uelut in lyra chordarū implentib. uſum, naſo deniq; ad bonam & item malā ſonoritatem conferente, ut in cantantibus colliqueſcit.

Diuidit uires animæ ſiue partes, ut irrationales eius particulas eliciat, obtēperantes tamē rationi concupiſcibilem ſcilicet, & iraſcibilem, & de eorum organis, ac de affectionibus in ſumma. Caput VIII.

ALiter aūt animam in uirtutes uel ſpecies uel partes diuidunt, in uegetatricē uim quæ & nutritiua & paſsiua dicitur, et in ſenſitiuam. Organa autem uniuſcuiuſq; harum hæc quidem dicta ſunt, alia uerò in ſubſequentibus referentur. At Zeno Stoicus octuplicem ait eſſe animam,

dirimens

dirimens eam in principalem uim, & quinque sensus, & in uocalē & uirtutē spermaticam. Panætius uerò philosophus uocalem quidem uim, uoluntarij motus partem esse censet, rectissimè dicens. At spermatica uirtus non est animæ pars, sed naturę. Cęterùm Aristoteles in Physicis quinque esse dicit partes animæ: uegetatiuam, sensitiuam, motiuā secundum locum, cōcupiscitiuam, & excogitatiuam. Vegetatiuam uocans quæ nutrit & augere & generare facit, & corpus format. Vegetatiuam autem etiam nutritiuam nominat, totum à potiori parte scilicet à nutriente appellans, à qua & aliæ partes plantatiuæ uirtutis existentiam sortiuntur. ita quidē in physicis. At in Ethica, in duo prima & generalissima diuidit naturā, in irrationale, & rationale. Subdiuidit aūt irrationale in obediens rationi, et non obediens. De rationali itaque in superioribus dictū est: de irrationali uerò nunc disputationē adsumemus. Sunt qui secundū seipsam affirment esse irrationalem uim, ut irrationalis anima existit, & non partē rationalis, primùm quidem, nam secundū seipsam in rationis expertibus animalibus inuenitur. Vnde liquet quoniam perfecta quæpiam est, & non pars alterius. Deinde, quòd inconuenientissimus sit, rationalis animæ partem esse uim irrationalem. At Aristoteles & partē esse dicit & uirtutem, & in duo subdiuidi, ceu dictum est. Vocat autem hanc communiter passiuam & concupiscitiuam, cuius re uera est uoluntarius motus. Concupiscentia enim motus principium existit, per concupiscentiam nempe animalia ad eum motum feruntur, qui secundū impetum est. Porrò irrationalis uirtutis, hęc quidem non obedit rationi, alia uerò obedit. Rursus obediens rationi in duo secatur, in appetitiuā uim & irascibilem. Sunt autem organa appetitiuę quidē uirtutis, epar, quæ est secundum sensum. Irascibilis uerò cor, durior particula & motum ualidum suscipiēs in durum famulatū & fortem impetum pręordinatum, quemadmodum epar quoque molle uiscus, mollis item desiderij organum factum est. Cæterùm hæ uires rationi obedientes uocantur, quoniam natæ sunt rationi obtēperare & subijci atque moueri, prout ratio ipsa iusserit, in hominibus secundū suam naturam se regentibus. Sunt autem & hæ passiones substantiæ animalis constitutiuæ. Sine his enim uita non constat, quare cùm ęquiuocè dicatur τὸ πάθος, distinguenda prius est æquiuocatio. Dicitur itaque passio, quæ corporalis est, ut ægritudines & ulcera. Dicitur insuper passio siue affectio, quæ ipsius animalis est, de qua nūc hic sermo, ut concupiscentia & ira. Est uerò cōmuniter quidem et generatim animalis passio, quā uoluptas sequitur et dolor. Sequitur enim passionē dolor, neque ipsa passio existit dolor. Nā si hoc esset, omne quod patitur, etiam doleret. Nunc autem insensilia patiuntur quidē, minimè tamen dolent. Non igitur passio est dolor, sed passionis sensus, quam intensam esse oportet, ut sensui subijciatur. Passionum autem quæ animalibus obueniunt, hæc est definitio: Passio est motus appetitiuæ uirtutis, sensibilis, in imaginatione boni uel mali: boni quidem suspicio concupiscentiam mouet, mali uerò suspicio, iram. Sed & aliter: Passio est irrationalis motus animæ, propter suspicionem boni uel mali. In communi autem passionem & ita definiunt: Passio est motus in aliud ex alio. Actus uerò est motus

operatiuus. Operatiuũ aũt dicitur, quod ex seipso mouetur: ita igitur & ira actus est irascibilis. Passio insuper duarũ partium animæ est, imò totius corporis. Cùm enim ab ira uiolentè ad actiones impellitur, ex alio in aliud fit motus, quẽ diximus esse passionẽ uel affectionẽ. Sed & secũdũ aliũ modũ, actus passio dicitur, cùm scilicet præter naturã fuerit. Equidẽ actus est secundũ naturã motus, passio uerò pter naturã: iuxta hãc itaq; rationẽ actus passio dicitur, cùm nõ secũdũ naturã moueatur siue ex seipso siue ex alio. Quare pulsatilis motus cordis, cùm secũdũ naturã fiat, actus est. Concussorius uerò, passio dicitur: nã ex motu secundũ saltũ est, qui est præter naturã. Nequaq; igitur mirũ existit, unã & eãdẽ rẽ, passionẽ & actũ nominari. Nam prout motus sunt ex passiua ui animæ & affectione, actus censentur: quatenus uerò immoderati & nõ secundum naturã, minimè actus sunt, sed passiões siue perturbationes: ergo motus irrationalis partis, motus est secundũ ambo hæc diuisus. Non omnis aũt motus passiuę uirtutis passio nuncupatur, sed uehementiores & in sensum prouenientes. Paruæ eñ motiones & insensibiles nondũ sunt passiones. Quippe passionẽ habere oportet magnitudinẽ intẽsam, ideo passioni adijcitur motus sensibilis. Minuti eñ motus sensum latentes non faciunt passionem, ut dictũ est.

Recenset quatuor affectus animi, uirtutis concupiscibilis, & qua ex causa homines tam uehementer suas prosequuntur affectiones. Caput IX.

Irrationalis uis animæ quæ rationi obtemperat, in duas partes secatur, ceu retulimus, in appetitiuã & irascibilẽ. Rursus appetitiua uis bifariã diuiditur, in uoluptates & tristitias. Cupitis eñ potitũ desideriũ uoluptatẽ gignit, nõ potitũ uerò tristitiã. Rursus secundũ alium modũ diuisus appetitus, quatuor omnino species cõstituit. Eorũ nempe quæ sunt: hæc quidem bona existunt, illa uerò mala: & hæc quidem adsunt, illa aũt expectantur, secundũ quos modos, duobus in duo multiplicatis, appetitus in quatuor diuiditur. Est siquidẽ bonũ & malũ, & rursus præsens & expectatũ. Bonũ sanè expectatũ, desideriũ est: præsens bonũ, uoluptas: & rursus, expectatum malum, timor est, præsens autem, tristitia. Nam circa bona uersatur uoluptas & desiderium, circa mala uerò timor & tristitia. Hanc ob rem quidam passionem siue affectionem in quatuor secernunt, in desiderium, uoluptatem, timorem, & tristitiam. Bona uerò & mala dicimus, quę uerè talia sunt, uel existimantur. Cæterùm malæ passiones per hæc tria insunt animæ, per malam conuersationem, inscitiam, & insalubrem corporis habitudinem. Non bene enim à pueritia educati, ut passionibus dominemur, in enormitatem harum incidimus. Ex inscitia uerò malæ dijudicantes in excogitatiua ui animæ innascuntur, ut æstimet tum mala, bona esse, tum bona, mala. Accidunt insuper quædam passiones siue affectiones, ex mala habitudine corporis. Iracundi enim sunt cholerici, tristes uerò calidi & humidi secundum complexionem. Porrò mali mores bona consuetudine curandi sunt, inscitia autem per disciplinam & doctrinam: insalubris item corporis habitudo sananda est, corporaliter eam transmutando ut possibile fuerit, in mediam crasim conuenienti diæta, & exercitijs & pharmacis, si his indiguerimus.

De uoluptate corporali, & animi, quae alteri praestat. Caput X.

VOluptatum hæ ſunt animæ, illæ autem corporis. Animæ quidē, quæ ipſius ſunt ſecundum ſeipſam, ſicut hæ quæ ſunt circa diſciplinas & contemplationem. Hæ enim & quæcunq; tales, ſolius animæ exiſtunt. Corporis uerò ſunt, quæ cum cōmunione corporis & animę fiunt, & propterea corporales uocātur, ut quę circa eſcas & uenerea ſunt. At ſolius corporis nequaquā quis inuenerit uoluptates, ſed paſsiones, utputà inciſiones, & effluxiones, & cōplexionis qualitates. Omnis enim uoluptas cum ſenſu eſt, animæ uerò oſtendimus eſſe ſenſum. At liquet uoluptatē de numero eorum exiſtere quæ multipliciter dicuntur. Sub alio nempe & alio genere ponuntur, ut bonæ & malæ uoluptates, & hæ quidem ſunt falſæ, illæ aūt ueræ: & hæ ſunt mentis ſolius ſecundum ſcientiam, illæ uerò cum corpore ſecundum ſenſum. Inſuper uoluptatum ſecundū ſenſum hæ quidem ſunt naturales, illæ uerò non. Et uoluptati qui in potu eſt, opponitur triſtitia in ſiti: uoluptati autem ſecundum cōtemplationem, nihil. Hęc igitur omnia uoluptatē æquiuocam eſſe oſtendunt. Sed uoluptatū quæ corporales uocantur, hæ ſunt neceſſariæ ſimul & naturales, ſine quibus uiuere impoſsibile eſt, ut indigentiæ ciborum repletrices, & indumenta neceſſaria. Illæ uerò naturales ſunt, non tamen neceſſariæ, ut commixtiones ſecundum naturam & legem: hæ enim ad permanētiam quidem totius generis conferunt, poſsibile tamen eſt, & ſine eis in uirginitate uiuere. Aliæ porrò neq; neceſſariæ ſunt, neq; naturales, ut ebrietas & libido & repletiones modum excedentes: neq; enim ad ſucceſsionē generis conducunt nobis, ut commixtio ſecundum legem: neq; ad uitæ cōſeruationem, quin potius nocent. Cæterùm huic qui ſecundum Deum uiuit, neceſſariæ ſimul & naturales uoluptates ſolæ proſequendæ ſunt: ei autē qui hoc inferior eſt, & in ſecundo uirtutum ordine conſtitutus, tum eędem, tum naturales non neceſſariæ uoluptates, cum decenti tamen modo, menſura, tempore & loco proſequendæ ſunt, reliquæ uerò prorſus fugiendę. Simpliciter autem bonæ uoluptates cenſendæ ſunt, quæ non triſtitiæ coniunctæ, neq; pœnitudinem inferunt, neq; læſionis alicuius ſunt generatiuæ, neq; à mediocritate recedunt, ab operationibus uirtutum nos multùm abſtrahentes, uel mancipia efficientes. Deniq; principaliter ſunt uoluptates, quæ in meditatione Dei, & diſciplinis & uirtutibus innaſcuntur, uel complicantur. Quæ in his quæ ſecundum primam rationem ſunt, diligentiſsimè reponi debēt, non ad eſſe ſimpliciter, neq; ad generis cōſeruationem, ſed ad bene eſſe, tum uirtuoſis, tum Dei amicis, & ad hominis perfectionem quę ſecundum animā eſt & finem conferentes. Quæ neq; quarundā curæ ſunt paſsionum, ueluti indigentiæ repletrices, neq; uniuerſaliter triſtitiam habent antecedentē, ſubſequentem uel oppoſitam, ſed puræ ſunt, & omnis materialis complicationis expertes, ſolius animæ rationalis exiſtentes. Etenim ſecundū Platonem, uoluptatum hæ ſunt falſæ, illæ autem ueræ. Falſæ quidem ſunt, quæcunq; cum ſenſu fiunt & opinione non uera, & triſtitias obtinent annexas. Veræ autem, quæcunq; ipſius animæ ſunt ſolius ſecundū ſeipſam, cum diſciplina, & intellectu, & ſapientia, purę, & triſtitię

expertes,

expertes, quas nulla plenitudo ſequitur unquam. Ac uoluptates ſequentes contemplationem uel id genus operationes, non paſsiones ſiue affectiones nominant, ſed ſuaſiones. Quidam autem principaliter talem uoluptatem, gaudium uocant.

De definitione uoluptatis, ſecundum opinionem falſam: & quid ſit ſecundum ueritatem. Quòd felicitas non ſit uoluptas: & quæ purior ſit uoluptas corporalis. Cap. XI.

DEfiniunt nonnulli, uoluptatem generationem eſſe in naturam ſenſibilem. hæc autem definitio ſolius corporalis uoluptatis exiſtere uidetur. Ea em̄ repletio quædā eſt, & corporalis indigentię & triſtitiæ, quæ ob illam accidit, medicina. Siquidem dum frigeſcimus uel ſitimus, eamq; tum frigoris tum ſitis triſtitiā curamus fouendo nos & bibendo, uoluptate afficimur. Secundum accidens igitur ſunt bonę, & non ſecundū ſeipſas & natura. Sicut enim ſanari, ſecundum accidens eſt bonum: ſanum autem eſſe, natura & ſecundum ſeipſum: ita & hæ ſecundum accidens ſunt bonę, quorundam exiſtentes medelæ. At uoluptates contēplationis ſecundum ſeipſas ſunt bonæ, & natura. Non enim ob indigentiam fiunt. Vnde clarè dilucet, non omnem uoluptatem indigentiæ eſſe repletiuam. Quòd ſi ita, nequaq; uera eſt definitio quæ dicit, generationem in naturam ſenſibilem eſſe uoluptatem. Non em̄ omnes complectitur uoluptates, ſed eam quæ ex contemplatione, eſt derelinquit. Epicurus quoq; uoluptatē omnis circunſtantis ſubtractionē eſſe definiēs, idem cum his dicit, qui adſerunt, generationem in naturam ſenſibilem eſſe uoluptatem, uel ereptionem etiam circunſtantis uoluptatem eſſe ait. Atqui nulla generatio cum ſuis proprijs operibus eiuſdem generis eſt, uel cognata: neq; igitur uoluptatis generationem, eſſe uoluptatem cenſendum eſt, ſed præter uoluptatē aliud quid, nam in fiendo quidem generatio eſt. Nihil etenim quod fit, ſimul fit & factum eſt, uerū (ceu cunctis liquet) ſecundum partem. Quod autem in uoluptatē deducitur, ſimul repentè in uoluptatem deductum eſt: non igitur generatio eſt uoluptas. Amplius. Omnis generatio non entis eſt, uoluptas autem minimè non entium eſt, generatio igitur n ō eſt uolupas. Amplius. Generatio cita & tarda dicitur, uoluptas autē minimè. Amplius. Bonorum hæc habitus ſunt, illa actus, alia uerò organa, habitus quidem ut uirtus. Actus uerò ſecundum hunc operatio, & rurſus habitus eſt uirus uiſiua, actus autē uidere. Organa uerò ſunt per quæ agimus, ut oculus & diuitię & hoc genus alia, atque omnes animæ uirtutes quæ circa bona & mala uerſantur, habituum quorundam ſunt uirtutes. Si igitur bonum eſt uoluptas, & malum, in his ſolis erit, ſed habitus non eſt, neque enim ut habitus, uirtus Siquidem nequaquam tam facilè in cōtrariam ſibi triſtitiam laberetur, neq; ut habitus qui priuationi opponitur. Nam ſecūdum idem impoſsibile eſt, habitum eſſe & priuationem: at quidam ſimul uoluptate afficiuntur & triſtitia, ut ſcalpentes. non igitur habitus uoluptas. Sed neque organum. Organa enim aliorum gratia, & non propter ſeipſa. Voluptas autem minimè alterius gratia, ſed propter ſeipſam, non igitur organum. Quare relinquitur, actum eum exiſtere. Vnde Ariſtoteles eam definit actum habitus qui ſecundum naturam eſt. Cùm uerò felicitatem eſſe

uoluptatem secundum hanc definitionem contingat, & falsam proinde existere hanc definitionem, emendans asseruit uoluptatem finem esse, actuum non impeditorum qui secundum naturam sunt animalis, ut complicata simul insit felicitati uoluptas, sed minimè uoluptas existat felicitas. Cæterùm non omnis actus motus est, sed existit quidam per immobilitatem actus, secūdum quem primus agit Deus. quod enim primū mouet, immobile est. Talis autem existit in hominibus contemplandi actus, per immobilitatem enim semper innascitur, quippe contemplās unum & idem iugiter perseuerat, & mens contemplantis stat, circa unum & idem semper consistens. Contemplationis autem uoluptas, quæ maxima est, & primaria, & uera, per immobilitatem fit. At liquet, quòd quæ per minores actus fiunt, quanto per minores, tanto meliores & maiores existūt. Porrò cum actibus uoluptates secundum speciem diuiduntur. Quot enim actuum sunt species, tot & uolūptatum, bonorum quidem bonæ, malorum autem malæ. Et manifestarium est, secundum unumquenque sensum alias esse operationum species, & item uoluptates. Aliæ enim tactus & gustus sunt, & aliæ uisus, auditus, & odoratus. Puriores autem sunt sensuum, qui non appropinquantes sensibilibus delectant, ut uisus, auditus, atque odoratus. Sed & excogitationum duæ species existunt, & harum hæc quidem est actiua, alia uerò contemplatiua. Liquet igitur, uoluptatum item quæ hos actus sequuntur, duas esse species, sed & harum contemplatiua purior est actiua: ac reuera hominis propriæ, quatenus homo est, excogitatiuæ sunt. Communes uerò cum alijs animalibus secundum quod animal est, quæ sensibiles existunt. Denique quum è sensibilibus uoluptatibus hi quidem istis, illi uerò alijs delectentur, non quæ malis, sed quæ bonis honestæ uidentur, & secundum seipsas sunt bonæ, iudex rectus in omni re est, non quilibet, sed qui eruditus est, & rei naturam discernit.

De tristitia, & eius speciebus. Caput XII.

TRistitiæ uerò species sunt quatuor, ἄχος, id est, acedia, anxietas, inuidia, & misericordia. Acedia, est tristitia uocem adimens. Anxietas, tristitia est aggrauans. Inuidia, in alienis bonis est tristitia. Misericordia autem, tristitia est in alienis malis. Cæterùm omnis tristitia malum est sua apte natura: bonus tamen etiam contristabitur quandoque, probis uiris uel filijs damno affectis, uel ciuitate uastata, dum modò nullum ex his secundum propositum accidet, sed secundum circunstantiam. Atqui & in his contemplatiuus omnifariam erit impaßibilis, alienum faciens seipsum à talibus, & Deo se copulans. Bonus autem moderatè tolerando hæc, superior effectus, non modò non uincitur ab eis, sed potius eas continet compescit'que. Tristitia denique moderatæ uoluptati, ut bono malum, opponitur, superabundanti uerò uoluptati, ceu malum malo. Porrò in solis corporeis uoluptatibus superabundantiæ reperiuntur. Contemplatiuæ enim cùm summæ existant, & perfectionem poßidentes, excessum non suscipiunt: neque enim aduersatur eis tristitia, neque cum cura antecedentis tristitiæ contingunt.

De ira & eius speciebus. *Caput* XIII.

IRA est feruor sanguinis qui circa cor est, ex euaporatione uel turbatione fellis facta, ideo que & fel dicitur, & fellea. Est autem & quando ira est recruciationis appetitus. Laesi enim, uel aestimantes laedi, irascimur, & fit tunc mixta passio ex concupiscentia & ira. Species autem irae sunt tres, ira quae uocatur fel & fellea, & μῆνις, id est, iracundia. Ac ira principium & motum habens. Ira adhuc est, μῆνις uerò, bilis est permanens inueterata mali memoria, dicta ἀπὸ τοῦ μένειν, id est, à manendo & memoriae tradendo. Furor autem, est ira tempus obseruans ad uindictam. Praeterea ira est mentis apparitor, concupiscentiae uindex. Cùm enim rem aliquam concupiscimus à qua prohibemur, ob id quasi iniuria affecti irascimur, ratione ipsa iustae uindictae sententiam in hos ferente, qui rerum ordinem & naturam non custodierint, praesertim si suapte natura ordinem seruantia hunc peruersa transgrediantur.

De timore & eius speciebus. *Caput* XIIII.

Diuiditur autem timor in sex, in segnitiem, erubescentiam, uerecundiam, κατάπληξιν, id est, stuporem, ἔκπληξιν, id est, terrorem, & agoniam. Segnities, timor est futurae actionis: κατάπληξις, est ex magna imaginatione timor: ἔκπληξις, timor est ex inconsueta imaginatione. Agonia uerò non potiendae rei timor est: formidantes enim non fortunari actionem nostram, agoniam patimur. Erubescentia autem, timor est in expectatione conuitij, optima sanè passio: at uerecundia in turpi re perpetrata timor est, neque haec caret spe salutis. In hoc differt erubescentia à uerecundia. Nam qui uerecundatur in quibus perperam egit, sese submergit supprimitque: qui uerò erubescit, timet ne in sugillationem aliquam reprehensionemque incidat. Vocant autem ueteres saepiusculè & erubescentiam uerecundiam, & uerecundiam erubescentiam, nominibus abutentes. Fit porrò timor secundùm circum infrigidationē calido omni ad cor quasi ad principale concurrente, quemadmodum plebs quoque quum timet, ad principes refugit. Tristitiae autem organum est os uentris. Hinc enim euenit ut mordicationes in tristitijs sentiat, sicut Galenus in tertio Demonstrationum prodit, his uerbis: Tristantibus non parum rubrae cholerę in uentrem defluit, quod mordicationem eis tribuit, & non quiescunt à cōtristatione & mordicatione, priusquam euomuerint choleram. Fit enim mordicatio eis deorsum sub ea cartilagine quae secundum medium pectus est, quae ensiformis nominatur. multo autem superius iacet cor. Diphragmate enim uenter inferior est, cor uerò superius. Consueta enim nuncupatione ueteres cor & os uentris uocant, sicut Hippocrates & Thucidides in pestilentiae libro, scribentes ita: Cùm in corde firmabatur, euertebant illud, & omnes cholerae expurgationes, quotquot à medicis nominatae sunt, sequebantur. Quod enim euertebatur, os uentris erat, quod cogebatur uomere, non autem cor erat quod patiebatur. Ergo irrationalis uis animae quae rationi obtemperat, hoc habet modo.

De ui nutritiua & modo. *Caput XV.*

EIus autem quæ non à ratione persuadetur, uires sunt, nutritiua, generatiua, & pulsatilis. Vocatur aũt naturalis tum nutritiua, tum generatiua. ζωτικὴ uerò est σφυγμιτικὴ. Nutritiuæ uirtutes sunt quatuor, attractiua, retentiua, alteratiua, & expulsiua. Vnaquæq; enim particulariter in animali ad seipsam suapte natura sibi familiare attrahit, & detinet, & detinendo in seipsam transmutat, & deinde quod superfluum est, expellit. Et hę uirtutes per singulas corporis particulas escam disponũt: unde fit augmentatio in longitudinẽ, latitudinem, & profunditatem. Euacuantur autem superflua, per uentrem, urinam, uomitum, expuitionem, respirationẽ, & inuisibiles poros. Atq; euacuationes aliquæ manifestæ sunt, ut per aures κυψέλη, quæ est auriũ caries, per oculos lachrymæ & lippitudo: per respirationem uerò fuliginosus cordis calor. Inuisibiles autẽ poros uocant, totius corporis transporationem, per quam ex profundo & συστολῆ arteriarum, plurimi uapores per cutis raritatem exeunt. Cæterùm organa nutritiuæ uirtutis sunt, os, stomachus, uẽter, epar, uenæ omnes, intestina, cholera utraq;, & renes. Os enim primò cibum uentri præparat, in tenuiusculas partes eum per dentes & linguam diducens. Maximo quoque lingua usui est, masticatione cibũ cogens, & dentibus submittens, quemadmodum molentes per manum frumenta molæ subdunt. Per similitudinem enim lingua masticationis est manus. Ita uerò digestus cibus in uẽtrem demittitur per stomachum. Stomachus enim non solùm sensorium est indigentiæ, sed & uia cibariorum. Nam in absorbitione recurrit, & attrahit cibum, & in uentrem mittit. Venter autem suscipiẽs, suaue & nutritiuum à lapideo ligneo'que & non nutritiuo separat, & suaue quidem in humores transmutans, ad epar per uenas mittit, attrahentes id ab eo, & in epar effundentes. Nam uenæ epatis radicibus assimilantur, à uentre cibum attrahentibus, ut à terra plantarum radices attrahunt. Terræ enim assimilatur uenter, quæ plantis cibum tribuit, radicibus autem uenæ quæ ad radices, sima, id est, concauitates epatis redeunt, succum à uentre & intestinis per mesareum. Sed epar ipsum stipiti, ramis autem & surculis uenæ assimilantur, quæ à κοιλῇ succiduntur, quæ germinascit à κυρτοῖς. Siquidem epar suscipiens à uentre succum, concoquit, & sibi eum assimilat. sanguini autem simillimam carnem habens, cõuenienter in sanguinem transmutat succum. Porrò sanguis per splenem & uesicam choleræ susceptricem, & renes purgatur. Splen etenim, quod uelut fæx ibi est, attrahit, & cibum sibi familiarem facit. Choleram uerò suscipit uesica, & acre quod in succis ex cibo remansit, ad se trahit. Renes autem quod serosum est, cum reliquo acri sibi uendicant, ut purus deinde & suauior factus sanguis in alimentum distribuatur, reliquis omnibus corporis particulis per disseminatas in eas uenas. Et ita unaquęque particula sanguinem attrahens & retinens, & in suam propriam naturam transmutans, superfluum ad uicinas particulas mittit, optimum illis futurum alimentum. Atque hoc modo ex sanguine omnes particulæ nutriuntur, augentur, & permanent, tribuente illum epate. Dicitur autem hæc pars irrationalis, & non persuasibilis à ratione,

ratione, quòd nō iuxta sententiam nostram, neque secundum electionem, sed naturaliter proprium opus perficiat.

De motu pulsatili, qui est cordis. Caput XVI.

PVlsatilis uerò motus nominatur, & ζωτικὴ, id est, uitalis uirtus. Habet hic cor & principium, & maximè sinistrum eius uentriculum πνευματικὸν dictum: atque innatum & uitalem calorem per arterias omni particulæ corporis dispertitur, sicut & epar per uenas cibum. Calefacto deniꝗ præter naturam corde, confestim & totum animal pręter naturam calefit, & infrigidato similiter infrigidatur. Vitalis enim spiritus ab hoc per arterias in totum corpus dispergitur. Distinguuntur autē non modico discrimine hæc tria, uena, arteria, neruus, ex tribus principijs quæ animal dispo nunt. Ex cerebro quidem motus & sensus principio, neruus: ex epate sanguinis & nutritionis principio, uena, quæ est receptaculum sanguinis: ex corde autem uitalis spiritus initio, arteria, quæ est uas spiritus. Simul uerò existentia mutuas sibi inuicem utilitates subministrant. Nam uena quidem tum neruo tum arteriæ alimentum tribuit: arteria autem uenæ naturalem calorem & uitalem spiritum. Vnde neque arteriam est inuenire sine sanguine subtili, neque uenam sine spiritu uaporeo. Dilatatur uerò plurimùm & contrahitur arteria, secundum harmoniam quandam & rationem principium motus ex corde habens: sed dilatata, ex adiacentibus uenis subtilem sanguinem ui attrahit, qui euaporatus alimentum fit uitali spiritui. Contrà autem, fumosum quod est in ea, per totum corpus euacuat, per occultos poros: ut cor per os, & nares, fuliginosum quod est in ipso, respirationibus expellit.

De ui generatiua. Caput XVII.

SEd & generatiua uirtus pars illius est quę non obedit rationi, in somnijs enim inuolūtariè semē emittimus. Verùm & commixtionis concupiscentia naturalis est, nolētes enim in eam mouemur. Operatio autem eius spontanea est in nobis, animalis existens: siquidem per organorū motum perficitur. Et abstinere continereꝗ impetum hūc, in nostra situm est potestate. Organa uerò seminaria uirtutis sunt, primùm quidem, uenæ & arteriæ. In his enim germinabile humidum trāsmutato sanguine primùm generatur, sicut in uberibus lac. Horum autem nutrimentum uasorum est humor hic. Etenim in principio ex spermate generationem habent. Siquidem cùm arteriæ & uenæ sanguinem ad germinabile humidum ut nutriatur, emittunt, quod superabundat ab alimento eorum, germen fit. Ascendit enim primò per multam circuitionem ad caput, rursus'que per duas uenas & totidem arterias à capite descendit. Vnde si quis uenas abscide rit quæ sunt iuxta aures, infœcundum animal reddit. Similiter autem uenas quæ sunt circa coracidas uenas incidens, animal facit sterilescere. Porrò Aristoteles & Democritus nil uolunt mulieris semen ad puerorum generationem conferre: quod enim à mulieribus emittitur, particularem sudorem esse magis quàm germen censent. Galenus uerò sperma quidem emittere mulieres ait, & mixtionem utrorunque fœtum constituere: non tamen perfectum germen esse, ueluti quod est uiri, sed indigestum adhuc

& humidius. Tale autem existens mulieris germen, uirilis germinis fit alimentum. Ex ipso denique particula quædam membranæ fœtum continentis & superfluum τῆς καρδίας matricis conflatur, atque membrana illa ἀλλαντοειδὴς uocata, receptaculum existens superfluitatum fœtus. Cæterùm secundum genus uniuscuiusque animalis tunc marem fœmina recipit, cùm concipere potest. Quæ ergo semper concipere queunt, semper cõmixtionem recipiunt, ut gallinæ, columbę, & homo: quamuis quędam post conceptionem, commixtionem refugiunt. Gallinæ autem, quoniam per singulos ferè dies concipiunt, recipiunt commixtionem. Mulieres autem ut in alĳs suis operationibus liberum arbitrium habent, ita & in congressione, quæ est post cõceptionem. Alia enim animalia non à seipsis, sed à natura reguntur, & mensuras tempusq́ue definitum suscipiunt.

De ui motiua secundum locum. *Caput XVIII.*

Diuidunt autem & aliter animalis uirtutes, & has quidem animales uocant, illas uerò naturales, & alias uitales. Animales certè, quę sunt secundum uoluntarium motum: naturales autem & uitales, inuolũtarias. Atque animales duæ sunt, motus secundum impetum & sensus. Motus autem secundum impetum species sunt, progressiua uis & totius corporis motiua, & uitalis, & respiratiua. In nostro enim arbitrio est hæc agere & non agere. Naturales uerò & uitales sunt, quæ minimè in nostra potestate existunt, sed & uolentibus & nolentibus fiunt, ut nutritiua, augmentatiua, & seminaria, quæ naturales sunt, & pulsatilis, quæ uitalis existit. Aliarum autem organa superius dicta sunt, motus uerò secũdum impetum nunc explicabimus. Est igitur motionis secundum electionem, uel secundum locum, principium quidem cerebrum, & spinalis medulla, quę cerebri pars existit. Organa uerò nerui ex his procedẽtes, & ligamina, & membrana. Musculi autem ex carnibus & neruosis anulis consistunt, & tenõtibus qui neruorum anulis complicantur. Vnde quidam existimarũt eos sensitiuos esse propter innatum sensum, ex neruis qui ipsis sunt implicati. Est itaque tenon ex ligaminibus compositus & neruis subtilibus, differẽs à neruo: quoniam omnis neruus sensitiuus est, & rotundus, & mollior, atque à cerebro principium habet. Tenon autem durior est, ex ossibus existẽs, & secundum seipsum minimè sensitiuus est, latusq́ue interdum existit. Cęterùm manus apprehensiuum organum sunt, & ad artes accommodatissimum. Si quis enim manus, uel solos manuum digitos abscidat, ad omnes ferè artes inutilissimum reddit hominem: ideo solus homo cùm sit rationalis, manus à conditore habuit. Pedes autem sunt progressionis organum, motum enim secundum locum per hos facimus. Solus autem homo sedet, accubitu indigẽs. Ad duos enim angulos rectos crura solus incuruat, & secundum uertebram & secundum genua, hunc quidem ad interiora, illũ uerò ad exteriora. Quæcunq; igitur per neruos & musculos mouentur, omnia hæc animata sunt, & electione prædita: quinetiam sensum habere hæc & uocem, monstrauimus. Hæc itaque est animalium & naturalium operationum secundum rationem discretio. Conditor autem summa sua prouidẽtia animalibus naturalia opera cõnexuit, et ecõtrariò.

Nam

Nam cum euacuatio superfluitatum, expulsiuæ sit uirtus, ne inuoluntariè deturpemur ubi honestate opus est, & ubi non decet, emittamus, ianitores quosdam euacuationibus præstituit musculos, & ita naturalia opera fecit animalia. Euacuationes igitur per hos retinere possumus, & sæpè quàm diutissimè. Porrò sensitiui & molles nerui, à medio & anterioribus cerebri uentriculis emittuntur: duriores uerò & motiui, à posteriori uentriculo & spinali medulla: durissimi autem, qui ex spinali medulla sunt, sed & his adhuc duriores existunt, qui ex inferioribus huius medullæ particulis emittuntur. Quanto enim amplius à cerebro spinalis medulla recedit, tanto plus durescit, tum ipsa, tum nerui qui ex ea germinantur. Quẽadmodum autem sensoria duplicia accepimus, ita & neruorum duplices propagationes habemus. Vnusquisque enim spinalis medullę spondilus, neruorum cõiugationem emittit, unus quidem ad dexteras corporis partes procedens, alter uerò ad sinistras. Ferè enim totum nostrum corpus in duas diuisum est partes, in dextras & sinistras; ita & pedes & manus ad aliorum unumquodq; sicut & sensoriorum.

De ui respiratiua. *Caput* XIX.

RESpiratio quoque animalis uirtutis est operatio. Etenim musculi quidem thoracem dilatant, qui principalissimum est respirationis organum. Verùm subitaria simul & gemebunda respiratio, quæ in uehementi tristitia contingit, animalem ostendit actum. In nobis autem sunt secundum transmutationis necessitatem respirationes. Dolentes enim respiratiuis particulis, uel quæ simul cum his mouentur, puta diaphragmate, uel epate, splene, uentre, uel subtilibus intestinis, uel colo, modicum & crassum respiramus. modicum quidem, ne uehementius percutiamus dolentem particulam: spissum uerò, ut quod secundum magnitudinem deficit, spissitudo repleat. Etenim quum crure dolemus, quietè & sensim mouemus id euntes, ob eandem causam propter quam & respirationem. sicut igitur incessus animalis est, ita & respiratio. Sed quiescentes certè & non progrediẽtes, quàm plurimo tempore uiuere possumus. Respirationẽ autem neque decima horæ particula continere possibile est, suffocatus enim in nobis calor à fumo extinguitur, & cõfestim mortem inducit. Equidem si flammam quis in uase aliquo transpirationem non habente contexerit, extinguet utique eam à fuligine suffocatam. Quare huius necessitatis causa, dormientibus quoque nobis nihilo minus secundum hanc particulam agit anima, sciens si uel breuiusculo tempore deses in hoc fuerit animal interire. Rursus igitur hic animalis operatio naturali est connexa. Per arteriam enim naturale organum et semper motum actum respirationis facit, ut nunquam deficiat eius operatio, sicut neque aliarum arteriarum. Vnde quidam non intelligentes, naturalem putarunt esse respirationem. Cęterùm tres sunt respirationis proprietates, necessitas, uirtus, et organum. Necessitas est duplex, tum custodia innati caloris, tum animalis spiritus nutricatio. Sed custodia sanè caloris secundum naturam, in expiratione & inspiratione cõsistit: inspiratione quidem infrigidante & moderatè calidum uentilante: expiratione uerò, cordis fuliginositatem effundente.

Nutricatio aūt animalis ſpiritus per ſolam reſpirationē fit attrahitur enim quædam aeris particula ſecundum diſtractiones cordis ad ipſum. Virtus aūt eſt ea quæ animalis,hęc em̄ reſpirationis organa mouet per muſculos, & primum thoracē, quo moto ſimul mouetur & pulmo, & trachea arte- ria, pulmonis pars. Siquidem quod in trachea arteria cartilaginoſum eſt, uocis organū exiſtit,mēbranæ uerò eius,ligamina reſpirationis. At quod ex utriſq; his conſtat, ipſa ſcilicet arteria, et uocale ſimul & reſpiratiuū eſt organum.Eſt igitur pulmo,connexio ex quatuor cōpoſita, ex trachea ar- teria,& leni,& uena, & ſpumoſa ipſius pulmonis carne, quæ inſtar ſtupæ connexiones duarū arteriarum & uenæ mediæ regionis replet, ut firmita tem & ligationē adipiſcatur. Caro aūt pulmonis naturaliter ſpiritum con coquit,ſicut epar ſuccum ex uentre.Hāc ob rem quemadmodū epar ſum- mis ſuis fibris uentrem continet calore indigentem:ſic & pulmo medium complectitur cor, inſpirationis refrigerij indigum:cæterùm per aſperæ ar teriæ continuitatē branchijs cōiungitur ex magnis tribus cartilaginibus. Huic autē faux copulatur,deinde os & naſus. Vtriſq; em̄ extrinſecum ae- rem attrahimus, qui introgreditur per euaporarium os, quod perforatū eſt,ut in ſuperabūdantijs tum frgiditatis tum caliditatis, quæ ſunt in qua- litate aeris, neutiquam cerebrum lædatur,ſpiritu repentè in ipſum cadēte. Ad duplicem aūt uſum, reſpirationē ſcilicet & olfactum, conditor naſum accommodauit:ſicut linguam ad uocem,guſtum,atq; maſticationem.

Repetit breuiter dicta, & adijcit utilitatem cholerę,ſplenis,renum, adenum,cutis,oſsium,un- guium,atque capillorum. Caput XX.

Ergo primaria quidem membra tum ad conſiſtentiam ipſam, tum ad neceſſarias uitæ utilitates, cum animalibus ſimul diuiduntur uirtuti- bus. Si autem aliquod omiſſum eſt, ex dictis facilè ſubintelligitur. Equi- dem ſicut in omnibus quæ producta ſunt, hæc ſanè propter ſeipſa facta ſunt, illa uerò tum ſuijpſorum, tum aliorum gratia, alia item propter alia ſolùm. Alia autem ſecundum accidens ſubſtituta ſunt, ita & in particulis animalis eandem comperies conſequentiam. Nam prædicta cuiuslibet trium principiorum organa, quæ animal conſtituunt, ſuijpſorum gratia facta ſunt. Hæc enim antecedenter & ſecundum primam rationem pro- ducta ſunt, quæ etiam ſecundum naturam principaliter dicuntur, atque in matrice generationem ex ipſo ſemine adſumunt, ut oſſa. Rubea au- tem cholera, tum propter ſeipſam, tum alterius cauſa conſtituta eſt:nem- pe ad digeſtionem confert, excretionem'que mouet, & ſecundum hoc quodammodo una nutritiuarum particularum efficitur: quinimò calo- rem quendam corpori tribuit, ſicut uitalis uirtus.Hoc itaque attendendo propter ſeipſam, quia uerò ſanguinem purgat, ſanguinis cauſa facta eſ- ſe uidetur. Sed & ſplen non parum ad digeſtionem confert. Cùm enim acidus ſit & ſtypticus natura, atque euacuationes ſuperabundantis nigri humoris in uentrē effundat, ſtypticitate ſua robur ei tradit, & ad digeſtio nes erigit. Epar præterea purgat, ideo'que propter ſanguinem quodam- modo factus eſſe uidetur. At renes quoq; ſanguinis expurgationes ſunt, & concupiſcentię ſecundū commixtionem cauſa exiſtūt,uenæ enim quas dicimus

dicimus in testes incidere, per renes exeunt, & acedinem quandam inde quæ concupiscentiam irritat, hauriunt: sicut & pruritum acedo quæ sub cute genita est, efficit. Quanto autem testium caro mollior est cute, tanto amplius ab acedine morsi immanẽ faciunt euacuandi seminis desiderium. Hæc igitur & talia, quodammodo propter se, & propter alia constituta sunt. Adenes autem & caro, solùm aliorum gratia fiunt. Siquidem adenes uehiculum sunt & firmamentum uasorum, ne in uehementibus motibus discindantur. Caro uerò aliarum particularum tegmen existit, ut à calore refrigeret animal, uaporem ab intrà emittens, & hyeme lanearum uestium usum nobis præstet. Cutis autem & mollis carnis tegmen existit, & aliorũ omnium interiorum: est'que natura caro, sed à continenti, & ab approximantibus corporibus callosa efficitur. Ossa uerò totius corporis firmamentum sunt, & maximè dorsum, quod carinam etiam animalis esse dicunt. At unguę communem omnibus habentibus præbent scalpendi usum, & præter hunc proprium, sed alium alij. Multis enim animalibus in defensionem datæ sunt, ut his qui curuos eas habent, & sunt uis irascibilis organum: ac multis in defensionẽ simul & firmationem gressus, ut equis & omnibus solidam ungulam habentibus: atque hominibus non solùm ad scalpendum, sed & ad euaporãdam acedinem cutis, & ad subtilium apprehensionem: ualde enim subtilia per eas tollimus. sed & digitorum summitatibus ungues deinde obuenientes, apprehensiones rerum acceptionemq; firmant. Pili uerò secundum accidens substituti sunt, ex uaporibus enim fumosissimis qui è corpore emittuntur, coagulationem quandam suscipientibus, secundum accidens constant. Neq; uerò hos omnifariam inutiles fecit conditor: sed quamuis secundum accidens constituti fuerãt, in tegmen tamen & pulchritudinẽ animalibus conferre ordinauit. in tegmen quidem capris & ouibus, in ornatum hominibus: animalibus uerò in ornatum simul & tegmen, ut leonibus.

EIVSDEM PHILOSOPHIAE LIBER QVINTVS, DE VOLVNTARIO & inuoluntario.

De definitione actus humani, in quo consistit uoluntarium, & indicijs & signis uoluntarij & inuoluntarij. De inuoluntario uiolento, & an excuset. Caput I.

VONIAM sæpenumerò uoluntarij & inuoluntarij meminimus, necesse est & de his disputationem adsumere, ut certa horũ cognitione nõ fallamur. Oportet aũt eũ qui de uoluntario & inuoluntario sit dicturus, regulas quasdã & cognitiones, hoc est, indicia nonnulla prius exponere, per quas cognoscatur, uoluntarium ne sit, an inuoluntarium quod fit. Omne igitur uoluntariũ in actione quadã est: sed & quod inuoluntariũ cẽsetur, in actione uersatur, quod paulo pòst ostendetur. Quidã aũt & uerè inuoluntariũ nõ solũ in patiẽdo, sed agẽdo quoq; ponũt. Definiendũ itaq; quid nam sit actio. Actio est rationalis operatio. Actiones aũt laus uel conuitiũ

sequitur;

sequitur: & hæ quidē cum uoluptate, illæ uerò cū tristitia geruntur: & hæ sunt agenti eligibiles, illæ aūt fugibiles: & rursus, eligibilium hæ sunt semper eligibiles, illæ uerò secundum quoddam tempus, similiter & fugibilium. Ac iterum, actionum hæ misericordia potiuntur, illæ autem uenia dignæ efficiuntur, & aliæ habentur odio & puniuntur. Sunt igitur cognitiones siue signa uoluntarij quidem omnino, laudem uel uituperationem sequi, & cum uoluptate agi: & eligibiles esse actiones his qui agunt, uel semper, uel tunc cùm geruntur. Inuoluntarij autem indicia sunt, uenia uel misericordia dignos fieri, & cum tristitia geri, & non esse eligibiles. His ita definitis, de inuoluntario prius disseramus. Inuoluntariorum hæc uiolentia quadam aguntur, illa uerò per ignorantiam. Inuoluntariorum itaque secundum uim, actiuum principium extraneum est. Aliud enim uiolentia causa est, & non nos. & inuoluntarij secundum uiolentiam hæc est definitio: cuius principium exterius est, nihil conferente secundum proprium motum eo qui uim passus est: principium autem dicitur hic effectiua causa. At qui quærit: an ne hæc inuoluntaria sint, sarcinarum uidelicet eiectiones, quas naturæ in tempestatem incidentes faciunt: uel quum quis turpem rem pati uel gerere dignū arbitratur, ut amicos uel patriam seruet. Videntur autem magis uoluntarij esse, propterea enim diffinitioni adijcitur, nihil conferente secundum proprium impetum, eo qui uim passus est: quidem in talibus ipsi uolentes, per seipsos officialia membra mouent, & ita onera in mare proijciunt. Similiter quoque qui turpe quid uel aduersum sustinent ob maius malum uitandū, ut Zeno, qui dentibus suam linguam conscidit, & eam expuit in Dionysium tyrannum, ne minimè fanda proderet: & Anaxarchus philosophus, qui à Nicocreonte tyranno flagellari sustinuit, ut non traderet amicos. Summatim igitur, cùm propter maiorum malorum timorem minus malū quis eligit, uel propter maioris boni spem minus idem malum suscipit, quod aliter fieri non possit, nequaquam inuolūtariam sustinet actionem uel passionem, secundum optionem enim siue electionem facit. Ac tum sunt hæ tales eligibiles cùm geruntur, secundum seipsas non existentes eligibiles. Hæ igitur ex inuoluntario & uoluntario mixtæ sunt: ex inuoluntario sanè, quoniam secundum seipsas: ex uoluntario autem, quòd propter circunstantias sint eligibiles. Sine circunstantia enim nullus eligeret hæc talia agere. Insupèr laus uel uituperatio huiusmodi actiones consequens, uoluntarias eas existere ostendit. Quippe inuoluntariarū operationū nulla laus siue uituperiū est. Non constat aūt quid pro quo sit eligendum, oportet tamē ut plurimùm prę turpibus tristia eligere, ut Susanna & Ioseph fecerunt, neq; id semper. Horexonius eñ ut non in uerecundiam Æthiopum incideret, immolans de toto cecidit: ita non est facilis taliū discretio. Amplius aūt est et isto difficilius, non permanere in his quæ uisa sunt: neque enim similiter mentem immutant mala quæ expectantur, & quæ inferuntur, sed quandoq; cùm in excessu mētis iudicamus, labimur à iudicio in malis existētes, ut quibusdam in martyrio suscipiendo contigit. Nam in principio perseuerantes, circa finem constantiam remiserunt, difficilium terribiliumq; experientia

deiecti.

deiecti. Cæterùm nullus opinetur incontinentiæ desiderium, uel iram, inuoluntaria esse delicta, quòd uidelicet hæc principium effectiuum extrin secum habeant, nempe meretricis pulchritudo uidentē ad incontinētiam stimulauit: & qui prouocauit, iram mouit. At quãuis hi principium foris habent, ipsi tamen & per seipsos, et per officiales particulas operantur, neque inuoluntarij definitio eis accōmodari potest. Quandoquidem principij causam sibijpsis tribuūt, propter malam conuersationem à passionibus facilè superati. Denique uituperantur qui hæc agunt, ut uoluntarium malum sustinentes. uoluntarium autem esse declarat, quòd in operatione lætantur: at inuoluntarium tristitiæ coniungi monstratum est. De inuoluntario igitur quod per uiolentiam agitur. hæc hactenus: de inuoluntario autem per ignorantiam dicere superest.

De inuoluntario per ignorantiam, & an excuset. Caput II.

MVLTA per ignorãtiam gerimus, in quibus post factum lætamur, ut cùm quis inuoluntarius inimicum occiderit, in occisione lętatur. Hæc igitur & quæ sunt talia, non certè uoluntaria uocant, sed non uoluntaria. Et rursus quædam per ignorãtiam gerimus, & in his quæ facta sunt, tristamur: hæc inuoluntaria uocarunt, quęcunque iam peracta tristitia sequitur. Eorum igitur quæ per ignorantiā fiunt, duæ sunt species, una quidem non uoluntaria, altera uerò inuoluntaria. Propositi autem nostri est de solo inuoluntario nunc dicere, non uoluntarium enim uoluntarijs ma gis subijcitur, mixtum existens. Quippe principium inuolūtarium habet, finem uerò uoluntarium. Nam ex euentu, uoluntarium factū est inuoluntarium. ideoq; ita definiunt inuoluntarium: Inuolūtarium est, quod cùm uoluntarium sit, tristitiam & pœnitudinem affert. Et rursus: Aliud est per ignorantiam quid facere, aliud uerò ignorantem. Si enim in nobis fuerit ignorantiæ causa, ignorantes quidem facimus, non per ignorantiam. Qui enim ebrius est & iratus, atq; malum aliquod perpetrat, hic sanè ebrietatē, illa uerò iram causam habet eorum quę ab ipso fiunt, quę erunt uolūtaria. Licebat enim eum non inebriari: is igitur sibijpsi factus est ignorãtiæ causa, neque hæc per ignorantiam, sed ignoranter facere dicitur, quæ non sunt inuoluntaria, sed uoluntaria. Quare etiam hæc agentes, à bonis reprehenduntur. Quòd si non inebriatus esset, nequaquam hæc fecisset: uolens autem inebriatus est, uolens ergo & hæc fecit. Per ignorãtiam autem aliqua gerimus, quum minimè ipsi causam ignorantiæ tribuimus, sed ita contingit, puta si quis in loco consueto sagittando, patrem transeuntem traijciens interfecit. Ex his igitur quæ dicta sunt, demonstratum est, quòd non ignorando quæ expediunt, neque existimando quæ mala sunt esse bona, uoluntariam quis sustinet passionem. Suæ enim malitiæ est hæc ignorantia, exprobratur denique hoc. Voluntariorum autem est exprobratio, non igitur uniuersalium & generalium secundum electionem ignorantia inuoluntaria est, sed particularium. Nam singularia quidem inuiti, uniuersalia autem uolentes ignoramus. His ita determinatis quænam sint singularia, dicendum est. Hæc autem sunt, quæ à rhetoribus circunstantes particulæ uocantur, Quis, quid, ubi, quando, qualiter,

propter

propter quid, uidelicet, persona, res, organū, locus, tempus, modus, causa. Persona quidem est, quæ facit aliquā circa aliqua actionem: puta, si filius patrem ignorans uerberauit. Res, id quod actū est, uidelicet si alapas dare uolens, excæcauit. Organum est, puta si lapidem proiecit, pūtans esse pumicem. Locus est, ut si in arcto transitu læsit ignorans obuiātem. Tempus uerò, ut si in nocte hostem existimās, amicum interfecit. Modus est, puta, si percutiens sensim uel grauiter, occidit. Ignorauit enim quòd uulneratus esset, & per id moreretur. Causa uerò est, ut si hic pharmacum dedit sanatiuum, mortuus autem est qui accepit, quia ei pharmacum factum est uenenum & mortiferum. At hæc simul omnia, neq; utiq; præcludendo oculos aliquis ignorabit. Qui autem plurima horum, uel principaliora ignorauerit, hic per ignorantiam operatus est. Inter hæc uerò principalissima sunt, cuius gratia, & quod geritur, hoc est causa, & res.

De uoluntario, & quibus consistat animæ partibus. Cap. III.

CVM inuoluntariū duplex existat, & hoc per ignorantiā, aliud uerò per uim fiat, uoluntariū utriusq; opponitur. Est em̄ uolūtariū, quod neq; ui, neq; ex ignorantia fit, & est quidē sine uiolentia, cuius causa intrinseca. Absq; ignorantia uerò, si nō particulariū aliquid fuerit ignoratū, per quæ & in quibus est actio. Componentes igitur alterutrū, ita uolūtarium definimus. Voluntariū est, cuius principium existit in ipso sciente, singularia in quibus est actio. Quæritur aūt uoluntaria'ne sint, quæ natura fiunt, puta, digestio & augmentatio. Monstratū uerò est hæc neq; uoluntaria esse, neq; inuoluntaria. Voluntarium em̄ & inuoluntarium in his quę in potestate nostra sunt, consistunt. Digestio uerò & augmentatio minimè nostri arbitrij sunt. Quare & si singularia non ignoramus, quia tamen non in nostra facultate sunt, neq; uoluntaria existunt neq; inuoluntaria. At irā & concupiscentiam ostensum est esse uoluntarias. Etenim homines his rectè usi commendantur, quòd si in his peccatum fuerit, exprobrātur, uel odio habentur, ut uoluptas & tristitia eas sequitur, atq; principium in ipsis est. Non facilè enim ab affectionibus capi in ipsorum potestate erat. Quippe per mores hęc diriguntur. Alioquin si hæc inuoluntaria essent, nullum irrationalium sponte quicquā ageret, neq; pueri. Nunc autem uidemus, nō ui sed uoluntariè ea ad escam uenire, ipsa enim per se feruntur, neque ignorant. Quippe escam non ignorant, qua contemplata, uoluptate afficiutur, & ut ad rem notam mouentur, & priuata hac tristantur. Cæterùm uoluntarij signa sunt, potientis quidē uoluptas, priuati uerò tristitia. Ex quibus clarè dilucet, uoluntarium complecti concupiscentiam & iram, etenim ira cum uoluptate fit. Insuper si quis ea quæ per iram & concupiscentiā sunt, inuoluntaria dixerit, morales uirtutes interimit: hæ enim in mediatione affectionum consistunt. Quòd si inuoluntarię essent affectiones, & actiones secundum uirtutes inuoluntarię existerent. Quippe hæ secundum affectiones fiunt. At nullus id quod secundum cogitationem, electionem, & secundum propriam inclinationem & desiderium est, si etiam singularia cognoscat, inuoluntarium dicit. Monstratum autem est, principium in illis ipsis esse: uoluntaria igitur sunt.

De electione, quid sit, & quorum. Caput IIII.

QVoniam uerò electionis, & eius quod est in nobis, in multis locis meminimus, de electione est differendum. Quid igitur est electio? num est uoluntarium? quia omne quod est secundum electionem, uoluntarium est, sed non conuertitur. Quod fieret utiq;, si idem esset uoluntarium & electio: nunc autem in pluribus inuenitur uoluntarium. Quippe omnis electio uoluntaria, non autem omne uoluntarium in electione. Etenim pueri & irrationalia uoluntaria quidem agunt, non tamen eligentia. Et quæcunq; per iram non prædeliberati, hæc uoluntariè facimus, non tamen secundum electionem. sed & cùm amicus nobis repentè astiterit, uoluntariè sanè lætamur, non tamen eligentes: & qui thesaurum inopinatò inuenit, uoluntariè eo fortunatus est, non uerò eligens. Ex his itaq; omnibus concluditur, quòd non est idem uoluntariũ cum electione. Nunquid igitur appetitus est electio? sed neq; hoc est. Diuiditur enim appetitus in tria, in cupiditatem, iram, & uoluntatem: at quòd neq; cupiditas neq; ira sit electio, hinc liquet, q non est hominibus ad irrationabilia cõmunio secundum electionem, sed secundum cupiditatẽ & iram. Si uerò in his quidem communicamus, per electionẽ tamen differimus, manifestum est, aliud esse electionem, & aliud iram & cupiditatem. Ostendit quoq; id continens, à cupiditate detentus, & secundum ipsam agens, non tamen secundum electionem. In eo enim electio cupiditati reluctatur. Si uerò idem essent, minimè compugnarent. Sed & continens secundũ electionem agẽs, secundum cupiditatem non agit. Quòd aũt neq; uoluntas sit electio, hinc elucescit. Non omnibus quibus eligere competit, his conuenit uelle: dicimus enim uelle sanum esse, eligere uerò sanum esse nullus utiq; diceret: & uelle ditari, non autem eligere ditari dicimus. Amplius. Velle etiam de imposſibilibus dicitur, eligere uerò de solis, quæ sunt in nobis. Ita deniq; loquimur, uolo immortalis fieri, eligo autem immortalis fieri nõ dicimus. Nam uoluntas quidem finis est, electio uerò eorum quæ ad finem, secundum eandem proportionem quam habet uolibile ad consultabile. Quippe uolibile est ipse finis, consultabilia uerò, quæ sunt ad finem. Amplius. Hæc sola eligimus, quæ per nos existimamus posse fieri: uolumus autem & quæ non per nos posſibilia sunt fieri, ut uincere aliquem ducem: quòd igitur neq; ira, neq; cupiditas, neq; uoluntas sit electio, sufficienter est demonstratum. At neq; opinionẽ esse electionem, per easdem rationes manifestarium euadit, & alias. Opinio enim non modò eorum est, quæ sunt in nobis, sed æternorum etiam: & opinionem ueram dicimus ac falsam: atq; opinio uniuersalium est, electio autem singularium. Insuper neq; consultatio est electio, puta consilium. Nam consultatio est de rebus gerendis quæstio: eligibile uerò est quod ex consilio decernitur. Liquet igitur consultationem esse in his quæ adhuc quæruntur, electionem autem in his quæ iam à iudicio statuta sunt. Ergo quum quid nõ sit electio dixerimus, quid tandem sit explicemus. Est itaq; mixtum quid ex consilio & iudicio & appetitu, neq; uerò appetitus est secundum seipsam, neq; consilium solum sed ex his quid compositum: sicut enim dicimus animal ex anima &

corpore cōstitutum esse, neq; autem corpus esse secundū seipsum animal neq; animam solam, sed utrunq;, ita & electionem. Quòd autem cōsilium quoddam sit, & cum iudicio consultatio, & si ipsa nō est consilium, ex etymologia clarescit: eligibile enim est alterum pro altero legibile. Nullus autem quicquam decernit non prius consultans, neq; eligit non dijudicans. Quia uerò non omnia quæ opinamur, nobis placent, nec in opus deducere cupimus, tunc electio & eligibile fit id quod ex consilio præiudicatum est quum assumpserit appetitum. Electio igitur circa hæc necessariò est, circa quæ consilium. Concluditur deniq; ex his, electionem esse appetitum consultatiuum eorum quæ sunt in nobis. Id enim quod consilio decreuimus, eligendo cupimus. Quia uerò electionem diximus circa hæc esse, circa quæ & consilium, explicemus circa quæ sit, & de quibus consultemus.

De consilio, & de quibus rebus consultemus. *Caput V.*

ANteq; dicamus de quibusnam consultemus, melius est determinare quomodo consilium à quæstione differat: neq; enim idem est consilium & quæstio, & si consultans quærendo aliquid consultet, sed multū differunt. Nam quærimus si maior sit terra sol, nullus autem dicit: Consultabo, si maior sit terra sole. Est enim quæstio genus consilij: nam de pluribus dicitur. Siquidem omne consilium quæstio est, non autē omnis quęstio consilium, quod monstratum est. Inquirere uerò quandoq; in consultando dicimus, ut inquiro si oporteat nauigare: quandoq; in intelligēdo, ut inquiro disciplinas. Sæpenumerò autem uocabula sine discrimine, suscipientes turbamur, arbitrantes idem quod non est idem. Quum igitur horum differentia manifestaria sit, ostendendum deinceps de quibusnam consultemus. De his itaque consultamus, quæ in nobis sunt, & per nos fieri possunt, atque incertum habent finem, hoc est, possunt ita & aliter fieri. Dicitur autem, quod in nobis est, quia de rebus gerendis solùm consultamus, hæ enim sunt in nobis. Nam neque de philosophia quæ rationalis dicitur, consultamus, neq; de Deo, neque de his quæ ex necessitate fiunt. Ex necessitate autem dico, quæ semper similiter fiunt, puta annorum cyclos: neque item de his quæ non semper manent, semper autem similiter fiunt, puta ortu & occasu solis: neque de his quæ natura quidem sunt, nō semper autem similiter fiunt, sed ut plurimùm, uidelicet de canescentia sexagenarij, & barbæ emissione uicennis: sed neque de his quæ natura quidem, aliquando uerò aliter indeterminatè fiunt, ut de imbribus, uel nebulis, uel grādinibus: neque item de his quæ casu fieri dicuntur, quæ sunt rarò contingentia. Ea propter hoc quidem in nobis esse dictum est, illud autem per nos: nam non de omnibus hominibus, neque de omni re consultamus, sed de his quę in nobis solùm fiunt. Non enim consultamus quo pacto aliena prælia committantur, uel si feliciter agāt longè à nobis habitantes, id quod apud illos nimirum consultabile est: sed neq; de omnibus quæ per nos fiunt, & in nobis sunt, consultamus. uerùm oportet addere, de his quæ incertum habent finē. Si enim fuerit manifestus & concessus, non amplius consultamus, nempe de his operibus uel actionibus, quę secundum disciplinam uel artem sunt, non est consilium: determinatę enim

enim sunt harum rationes, præter paucas artes quæ coniecturales uocantur, uidelicet, medicinalem, gymnasticam, & gubernatiuam. Non de his enim consultamus solùm, sed de his quę in nobis quidem & per nos sunt, incertum autem finem habent, & possunt ita uel aliter geri. Monstratum uerò est, non de fine, sed de his quæ ad finem sunt, esse consilium, neq; enim consultamus ditari, sed qualiter & per quæ ditemur. Summatim autem dicendo, de his solùm consultamus, quę similiter contingit esse, uel non esse. De hoc uerò etiã differere oportet, ut nihil huic sermoni ad explanationẽ desit. Virtutes dicuntur secundum quas aliquid facere possumus. Omnino enim eius quod facimus, uirtutem habemus: quorum autem uirtutẽ non habemus, horum neq; operationes. Copulatur itaq; operatio uirtuti, uirtus autem substantiæ: operatio enim à uirtute, & uirtus à substantia, & in substantia est. Proinde tria hæc (ceu diximus) sibi inuicem cohærẽt, potens, potentia, posibile. Potens quidẽ est substantia: potentia est à qua posse habemus: posibile uerò, quod secundum potẽtiam fieri natum est. At posibilium hæc sunt necessaria, illa uerò cõtingentia. Necessaria sunt, quæ prohiberi imposibile est, uel quorum oppositum est imposibile. Contingentia uerò, quæ possunt prohiberi, uel quorum oppositum est posibile. Verbi gratia, respirare hominem uiuentem est necessarium, huius oppositum, non respirare uiuentem est imposibile. Hodie uerò imbrem fieri, contingens est: cuius item oppositum non fieri hodie imbrem, est posibile. Rursus autem contingentium, hæc quidem ut frequenter dicuntur, illa ut rarò, alia uerò, ut ęqualiter. Frequenter sanè est, ut sexagenarium canescere. Rarò, ut sexagenarium non canescere. Æqualiter autem, ut ambulare & non ambulare, & similiter operari & non operari. De his igitur quæ æqualiter contingunt, consultamus. Sunt autem ęqualiter contingentia, quæ & ipsa possumus, & eorum opposita, nisi enim utraq; posemus, & ipsum & oppositum eius, nequaquam consultaremus: neq; enim de necessarijs, neq; de imposibilibus quis consultat. Si uerò contrariorum alterum solùm possemus, hoc autem erat concessum & nequaquã ambiguum, oppositum esset imposibile.

EIVSDEM PHILOSOPHIAE LIBER SEXTVS, DE FATO.

Disputat contra Fatum Stoicorum. Caput I.

QVI circulari motui astrorum, omnium quę fiunt causam ascribunt, non modò communi sententiæ aduersantur, sed omnem politiam inutilem ostendunt. Nam inconuenientes essent leges, & superflua iudicia homines punientia, in his quorum ipsi nõ sunt causa. Laudes item & uituperationes irrationabiles existerent, & stultæ orationes omnibus secundum fatum euenientibus, exularet autem & prouidentia cum pietate. Insuper homo superni circularis motus organum solùm inueniretur, ab hoc enim nõ modò corporis partes, sed & animę excogitatiões moueri ad actiones

aiunt. Ac summatim, qui hæc dicunt, ea quæ in nobis sunt, & cōtingentis naturā destruunt, & ita nihil aliud est hæc asserere, quàm omnia euertere. Iniusti autem & ipsi ἄσωτοι essent, hos quidem adulteros, illos uerò homicidas facientes, & ante hos conditor horum Deus in se culpam referret, si talia condidisset, quæ malorum nobis illationem ex necessitate imponerent, ut non modò Reipublicæ accidant hæc inconuenientia, sed quod omnium est maximum, causam malorum Deum ostendant. Quæ insuper impossibilem eorum ostendunt suppositionem, sed hæc quidem neq; audire patiuntur, manifestam habere blasphemiam & inconuenientiam. Hi uerò dicunt, quod est in nobis & nostra potestate, secundum fatum seruari. Vnicuiq; enim eorum quæ fiunt, datum esse fatum: sicut enim aquæ infrigidare, & unicuiq; plantarum talem fructum producere, & lapidi deorsum ferri, ita & animali quiescere, & secundum impetum moueri. Cùm autem huic motui nihil eorum quæ foris sunt, inciderit, & quæ secundum fatum, tunc incessus noster perfectus in nobis erit. Stoici sunt qui hęc dicūt Chrysippus & Philopator, & alij multi & præclari, qui nihil aliud demonstrant, quàm omnia secundum fatum fieri. Si enim impetus nostros à fato nobis datos aiunt, & hos quandoq; à fato impediri, quandoq; uerò non, haud multùm abest, omnia secundum fatum fieri, etiam illa quæ uidentur in nobis esse. Et rursus eisdem aduersus eos utemur rationibus, huius opinionis inconuenientiam ostendentes. Nam si eisdem causis stantibus (ut ipsi aiunt) necesse est hæc fieri, & non possibile est quandoque ita, quandoq; uerò aliter fieri, eò quòd à seculo ita fortè determinata sunt hæc: impetum quoq; animalis, ubiq; & semper eisdem causis circumstantibus ita fieri necesse est. Quòd si impetus ex necessitate sequatur, ubi deinceps cōsistent quę sunt in nobis. Liberum enim esse oportet, quod est in nobis. Erit autem liberum, si eisdem circumstantibus, in nobis erit quandoq; impetu moueri, quandoq; uerò nō. At si ex necessitate sequatur nō impetu moueri, & moueri manifestum est, secundum fatum impetus motionem fieri, & si à nobis fit, & secundum nostram naturam, & impetum, & iudiciū. Si enim possibile esset, hanc esse & non esse, falsa utiq; existeret propositio quæ dicit, eisdem circumstantibus causis hæc omnia sequi esse necesse. Ita uerò & in rationis expertibus, & inanimatis inuenietur. Nam si impetum motionis in nobis ponunt, quoniam natura hunc habemus, quid prohibet dicere, in igne quoq; esse comburere, quia natura comburit ignis, sicut etiam Philopator in libro De fato ostendere uidetur: non ergo quod per nos à fato fit, in nobis est: eadem quippe ratione, in lyra, cithara, & alijs instrumentis, & omnibus irrationalibus, atq; inanimatis erunt, cùm aliqui per ea operantur: hoc uerò est inconueniens.

Interimit fatum Aegyptiorum. Caput II.

ADuersus uerò sapientes Ægyptiorum, uerum esse fatum astruentes quod per astra est (uerti autem orationibus & auersionibus. Esse ēm quasdam astrorum curationes quæ illa mitigēt, & alias item superadditas uirtutes, quæ fatū auertere possint, & propterea orationes, curationesq; deorū & auersiones excogitatas esse) dicemus, quoniam contingentium

& non

& non necessariorum faciunt esse fatum. Contingens autem est indeterminatum: quod uerò est indeterminatum, ignotum existit. Per hoc certè omnis diuinatio interimitur, illa autem maximè, eorum qui genethliaci uocantur, quam ipsi prę alijs ut certissimam quandam rem & uerissimam uenerantur. At si dicant, figurarum opera manifesta esse, & à sapientibus cognosci. Cùm autem figuræ non secundum propriam uirtutem prouenerint, Deum id prohibere. Ostendemus & hoc incōueniens esse. Primò, quoniam orationem solam in nobis ponunt, & cultum Deorum, aliud uerò nihil. Deinde altercabimur cum eis, quo pacto reliquis omnib. actionibus & electionibus tali astrorū habitudini subiacētibus, oratio sola in nobis fit. Inextricabile uerò est, propter quam causam ita se habeat hoc, & quænam sit necessitas. Insuper si ars aliqua sit & doctrina auersionum siue deprecationum, quæ prohibeat ea quæ à fato sunt, utrùm omnibus hominibus hæc disciplina sit possibilis, uel quibusdam sanè, quibusdam autem non. Quòd si omnibus, nihil obstat, sermone fatum penitus euertere, omnibus artem discentibus quæ eius opera prohibeat. Si aūt quibusdam sanè est possibilis, quibusdam autem non. Quibus ergo? & quis est hoc conseruans? Nam si ipsum fatum hos quidem diuinitatis cultores efficit, illos autem non, rursus omnia secundum fatum esse inuenientur. Oratio etenim, & Deorum cultus non solùm non minus apparuit esse in nobis quàm fatum, sed etiam magis. Si autem non fatum, sed aliud quid horum causa est, illud magis fatum esse apparebit: in eo enim quod potest per orationem dirigere uel non potest, totum fati continet imperium. Equidē his qui possunt, nihil est fatum: illis autem qui non possunt, omnia secundum fatum inuenientur, atque in quibusdam hominibus omnia secundum fatum. Et manifestum est, hoc determinatum, ipsum existere principalissimum fatum. Atque ita rursus omnia secundum fatum fieri comperientur. Insuper qui distribuit omnibus, iniustus erit, siue dæmon quis fuerit, siue fortuna. Neq; enim prout dignum est, cultus deorum doctrinam hominibus præbet, quippe non magis hic dignus quàm ille: quod hinc patet, instrumentorum fati omnibus uicem obtinentibus, & nihil quoquam gerente ex proposito proprio, imò nec eligēte. In his enim quę ita fiunt, nullus neq; iustus est, neq; iniustus: ergo neq; dignus gratia neq; indignus. Qui autem æqualibus inæqualia distribuit, iniustus est.

Aduersus eos qui dicunt, liberam electionem esse à nobis, euentum uerò à fato. Caput III.

QVi uerò dicunt, electionem operationum esse in nobis, euentum autem eorum quæ eliguntur, esse in fato, suntq; hęc asserentes gentiliū sapientissimi, hoc quidem rectè affirmāt, altero autem falluntur. Nam hoc sanè, quòd actionum electiones in nobis ponant, non omnino autem euentus, rectissimè dicunt: quòd uerò fato hos asscribant, malè sentiunt. Redarguentur enim primùm, imperfectum reddentes fatum, si hoc quidem habeat. illud autem minimè. Deinde, quòd nostræ sententiæ hanc sequelam assignent. Hanc enim sequi aiūt fati opera, & ita inuenietur, magis à nobis moueri, quàm moueat nos, & homo principalior erit fato, qui informat id per lectionem suam. Cùm deceat, prouidentiā dicere causam

 esse

esse euentus rerum. Prouidentiæ enim opus est hoc magis quàm fati. Equidem prouidentiæ proprium est, unicuiqꝫ secundum id quod confert, distribuere. Et hac de re euentus eorum quæ electa sunt, secũdum id quod confert, quandoqꝫ quidem erit, quandoqꝫ uerò non. At cùm fatum apud Græcos εἱμαρμένη dicatur, eò ꝙ sit εἱρμὸς, id est, ordo causarũ intrãsgressibilis: ita enim Stoici id definiunt, hoc est, ordinem & colligationem intransgressibilem, non secundum id quod confert, sed secundum propriũ motum & necessitatem fines inducit. Quid insuper dicent de his qui omnino sunt demẽtes & stulti, & propterea sine electione? utrùm eis tale esse, secundum fatum adest uel non? Si enim non secũdum fatum, extra fatum erunt. Si uerò secundum fatum erunt, ex necessitate sequitur, neqꝫ electionem in nobis esse. Si enim quod nõ eligit, sub fato est, ex necessitate quoque quod eligit: atqꝫ ita ad primos redibunt, qui dicunt, omnia secundum fatum esse. Sed & pugna mentis & cupiditatis in continẽte & in incontinente erit inutilis. Si etenim ex necessitate determinatum est huic quidem agere, illi uerò non agere, quæ utilitas in ipso est litis & pugnæ? Sed hoc fato statutum est, non solùm agere, uerùm & taliter agere, quid nam aliud ait qui hoc dicit, quàm quòd & electio nullius momẽti est? Electio siquidem est quæ cupiditatem impugnat, & uincit quidem in continentibus, superatur autem in incontinẽtibus. Quare interimuntur, quę primam suppositionem sequi uidentur, non amplius enim erit electio in nobis.

Commendat Platonem de ratione fati differentem quem in parte corrigit, ubi etiam de annorum reuolutione, & rerum omnium reditu. Caput IIII.

PLato autem bifariam nominat fatum, hoc quidem secundum substantiam, aliud uerò secundum actum. Secundum substantiam sanè, animam uniuersi: secundum actionem autem, diuinam legem impræuaricabilem, propter causam ineffugibilem, quam etiam cõstitutionem uocat ineuitabilem. Hanc aũt legem ad cunctorum decorem à primo & supremo Deo, animę uniuersi datam esse, per quam producit ea quę fiunt. Hoc aũt quod est secundũ actionem fatum, etiam secundum prouidentiam dicit. À prouidentia enim contineri fatum. Nam omne quod secundum fatum est, etiam secundum prouidentiam fieri: non tamen omne quod secundũ prouidentiam est, etiam secundum fatum esse. Hæc autem diuina lex, quã ait esse prouidentiam simul & fatum, omnia in seipsa continet, hæc quidẽ secundum suppositionem, alia uerò ex suppositione. Nam antecedentes causas, ueluti quædam principia secundum suppositionem cõtinet, quæcunqꝫ sunt in nobis, cõpositiones, & iudicia, & impetus. Ea uerò quæ ex necessitate has sequuntur, & ex suppositione sunt, & electio quiescendi quæ est in nobis, secundum suppositionem existit. Subiectis uerò his quę sunt in nobis ex ipsis ueluti ex suppositione sequi ea quæ sunt fati, utputa, in nobis est nauigare, hoc secundum suppositionem est. Suppositio igitur nauigare nos, sequuntur ea quæ sunt ex hac suppositione, naufragari uel non. Ideo ex suppositione uocat ea, quæ sequuntur suppositiones quę in nobis sunt, hoc est, principia & actiones. Vt quæ antecedunt, & quæ in nobis

nobis sunt, secundũ suppositionẽ existunt: quæ uerò sequuntur, sunt ex suppositione, & non in nobis, sed ex necessitate. Non enim ab æterno determinatũ esse quod est secundũ fatum, sed superaccidere pręcedentib. his quæ sunt in nobis. Huic aũt istud concordat, ꝙ causa eligentis est Deus ἀναίτιος, & ꝙ nihil dominatur uirtuti, & ꝙ est diuinatio. Cæterùm ipse ostendere in omni hoc sermone contendit, electiones, & quasdã secundũ has actiones in nobis esse, quæ uerò sequuntur istas, & fines, in fato consistere ex necessitate. Hoc aũt in superioribus monstratũ est, non bene habere. In hoc igitur ꝙ Dei ordinationẽ & uoluntatẽ fatum appellat, & in hoc ꝙ fatum prouidentiæ supponit, parum certè à diuinis eloquijs distat, solam prouidentiam omnia dispensare dicens. At multùm differt, ex necessitate sequi fines qui sunt in nobis affirmans. Nos enim non secundũ necessitatem sequi ea quæ sunt prouidentiæ dicimus, sed cõtingenter. Nam si secundum necessitatẽ, primùm quidem orationis pars tollitur. De solis enim actionum principijs orationes erunt, secundum eum, ut meliora eligamus. Post electionẽ aũt inanis est deinceps oratio, his, quę sequuntur, ex necessitate inductis. Nos uerò in his quoq; orationẽ posse determinamus, in prouidentia enim esse naufragari nauigãtem uel non, neq; ex necessitate quidem alterum esse, sed contingenter: non enim sub necessitate est Deus. Neq; uoluntatem eius seruire necessitati, fas est dicere, etenim necessitatis est conditor. Nam necessitatẽ sanè imposuit astris, ut semper secundũ idem moueantur: & mare circumterminauit, & uniuersalibus & generalibus necessarium terminũ imposuit. Quem si fatum uocare uolũt, eò quòd ubiq; & semper secundum necessitatem fit, ut omnia per successionem fint in generatione, et corrumpantur, nihil curamus. De nominib. enim non uelitamur aduersus eos. Ipse uerò supra omnẽ necessitatẽ non modò consistit, sed & dominus, & factor eius est. Omnipotens enim existens, & suapte natura ipsa potestas, nihil neq; naturæ necessitate, neq; legis dispositione facit: omnia uerò sunt ei contingentia, etiam necessaria. Et ut hoc monstretur, cursum solis & lunæ qui necessitate feruntur, & semper uno modo habent, quandoq; stare facit: ut ostendat, nihil à se secundũ necessitatẽ fieri, sed omnia per potestatem contingenter. Semel aũt talem diem fecit, ueluti scriptura significauit, ut solùm monstret, non uerò dispositionem necessarij astrorum motus quã à principio imposuit, dissoluat. Ita & quosdam homines uita conseruat, ut Heliam & Enoch, mortales existentes, & corruptioni subiectos, ut per omnia hæc potestatem eius, & non necessitate coactam uolũtatem intelligamus. Stoici uerò aiunt restitutos planetas in idem signum, secundum longitudinem & latitudinem, ubi in principio unusquisq; erat, cùm primò cõditus est mundus, in dictis constitutisq; temporũ circuitionibus incendium & corruptionẽ eorum quę sunt, efficere: & rursus mundũ à principio in idem restitui, & astrorũ corruptorũ cursus similiter unumquodq; in priori circuitione fieri & similiter perfici. Futurũ enim esse rursus Socratem & Platonem & unumquenque hominum, cum eisdem & amicis & ciuibus, tum eadem persuadere, tum cum eisdem colloqui, & omnem ciuitatem & municipium

& agrum similiter reparari. Deos autem qui non huic corruptioni subijciuntur, unam assequentes circuitionem, ex hac omnia cognoscere quæ futura sunt in sequentibus circuitionibus. Nullum enim extraneum uel peregrinum futurum est, præter ea quæ facta sunt prius, sed omnia similiter & intransmutabiliter uel ad minima usq;. Et propter hanc instaurationẽ aiunt quidam Christianos resurrectionem imaginari, multùm seducti. Semel enim resurrectionẽ esse futuram, Christi opinantur eloquia, non quidem secundum circuitionem, sed secundum diuinæ uoluntatis potẽtiam.

EIVSDEM PHILOSOPHIAE LIBER SEPTIMVS, DE LIBERO ARBITRIO.

Probat quædam esse, quæ in nostra sint potestate. Caput I.

SERMO de libero arbitrio, hoc est, de eo quod est in nobis, primam habet quæstionem si sit quid in nobis, & in nostra potestate, multi enim hoc inficiantur. Secundam, quænam sint ea quæ sunt in nobis, & quorũ potestatẽ habemus. Tertiam uerò, causam scrutari, propter quam creans nos Deus liberi arbitrij fecerit. Respondentes igitur ad primã, primùm dicamus, demonstrãtes ꝙ sit aliquid in nobis, ex his quę ab illis conceduntur. Omniũ enim quæ fiunt, uel Deũ aiunt causam esse, uel necessitatẽ, uel fatũ, uel naturã, uel fortunã, uel casum. Sed Dei quidẽ opus est, substãtia & prouidẽtia. Necessitatis uerò, eorũ quę semper similiter habẽt, motus. Fati, ex necessitate, ea quę per id sunt, perfici, etenim ipsum necessitatis est. Naturæ, generatio, augmentatio, corruptio, plãtæ, animalia. Fortunę uerò, ea quę rara sunt et inopinabilia. Definiũt eñ fortunã, cõcursum et coadunationẽ duarũ causarũ, ab electione principiũ habentiũ, aliud quid pręter id quod consequi natum est, perficientium, ut sepulchrum fodientem thesaurũ inuenire. Necq; eñ qui deposuit, ideo deposuit, ut hic inueniret; necq; qui inuenit, idcirco fodit, ut thesaurũ inueniret: accidit aũt aliud pręter id quod elegerunt utricq;. Casus uerò opus, ea quę inanimatorum sunt uel rationis expertiũ συμπτώματα, id est, quę accidunt sine natura & arte. Cui igitur ea subijciemus quæ per homines fiunt, si certè homo non est causa & principium actionum? Non enim Deo fas est ascribere turpes quandoq; actiones & iniustas. Necq; necessitati, non enim eorum sunt, quæ semper similiter se habent. Necq; fato, non enim contingentium sed necessariorum, ea quæ fati sunt, esse dicunt. Necq; naturæ: nam naturæ opera sunt, animalia & plantæ. Necq; fortunæ, non enim raræ & præter spem sunt hominum actiones. Necq; casui. Inanimatorum enim sunt & irrationalium συμπτώματα. Relinquitur ergo, ipsum agentem & facientem hominem, principium esse propriarum operationũ, et arbitrio liberum. Amplius. Si nullius est actionis principium homo, ex superfluo habet unde consultet. Ad quid enim utetur cõsilio, nullius existens actionis dominus. Optimum autem & omnium quę sunt in homine preciosissimum, superfluum dicere, quàm

maximè utiq; erit inconueniens. Si ergo consultat, propter actionem consultat. Omne enim consilium actionis gratia, & propter actionem est. Amplius. Quorum actus in nobis sunt, horum etiam operationes secundum actum in nobis sunt. Existunt autem in nobis actus secundum uirtutes, in nobis etenim & uirtutes sunt. Quod autem actus uirtutum in nobis existant: hoc item ostendit, quod bene ab Aristotele in Ethica dictum est. Quæ enim faciendo discimus, hæc cùm didicerimus, facimus. Nam discendo continere uoluptates, sobrij sumus: & sobrij facti, à uoluptate nobis temperamus. Possumus autem & sic dicere. Meditari & exercitari in nobis esse, concessum est. Meditationes aūt habituum sunt causæ, mos enim natura est acquisita. Quòd si causæ habitus, meditationes sunt, in nobis autem est meditatio, in nobis & habitus erit. At quorum in nobis sunt habitus, horum & actiones quę sunt secundum habitus, in nobis existūt. Operationes enim habitibus adhærent. Qui igitur iustum habitum possidet, iusta operabitur, & qui iniustum, iniusta. In nobis itaq; est, iustos & iniustos esse. Quædam autem in nobis existere, admonitiones & orationes ostendunt. Nullus enim hominem admonet non esurire, neq; sitire, neq; uolare, non enim in nobis hæc sunt. Manifestarium igitur est, in quibus sunt admonitiones, hęc in nobis esse. Amplius. Si nihil est in nobis, superuacaneæ sunt leges: naturaliter autem omnis gens legibus quibusdam utitur, sciens sibi agendi potestatē esse, quæ per leges statuta sunt, & plurimæ gentium deos iactant legum latores, ut Cretes Iouem, Lacedæmones uerò Apollinem. Omnibus igitur hominibus cognitio eius quod est in nobis, naturaliter inserta est. Hæc autem illis dicenda sunt, & insuper uituperationes & laudes, & id genus cuncta, quæ negant impugnantq;, secundum fatum omnia fieri.

Quæ sint illa quæ in nostra consistant potestate, uidelicet habitus & horum actiones, sensuumq; operationes. Insuper & bona corporis habitudo, & mala. Caput II.

ESse sanè quædam in nobis, & nos actionum dominos existere, sufficienter demonstratum est. Deinceps uerò dicamus, quænam illa sint in nobis. Summatim itaq; omnia quæ per nos uoluntariè geruntur, in nobis esse asserimus, Neque enim uoluntariè geri dicerentur, actione in nobis non existēte. Et simpliciter, ea quæ uituperatio uel laus sequitur, & in quibus est admonitio atque lex, quod paulo antè est monstratum. Principaliter autem in nobis sunt omnes animæ actiones, & ea de quibus cōsultamus, quasi enim in nobis existat quod propositum est, facere, & non facere, consultamus. In superioribus autem ostendimus, consilium eorū esse quæ similiter contingunt. Similiter uerò contingens est, quod tum ipsum posibile nobis, tum oppositū eius, cuius electionem intellectus noster facere uidetur, & hic est principiū actionū. Atq; hęc in nobis sunt quę similiter contingunt, puta, moueri & non moueri impetu, ire & non ire, non concupiscere necessaria & concupiscere, mentiri & non mentiri, dare & non dare, lætari in quibus oportet, & non lætari, & quæcunq; talia, in quibus cōsistunt uirtutis & uitij opera, hęc em̄ sunt in nostro libero arbitrio.

Præ

Praeterea de numero eorũ quæ similiter contingunt, sunt aũt artes. Nam omnis ars circa productionẽ est eorum quæ esse contingit & non esse, & quorũ principium in faciente est, & non in eo quod fit. Nullum enim æternum, & ex necessitate existens, uel quod ex necessitate fit, secundũ artẽ fieri dicitur: sed neq; eorum quicq; quæ in paucioribus fiunt, & aliter se habent. In habentibus quoq; in seipsis effectiuam causam, ut in animalib. & plantis, nihil secundum artem fieri dicitur: natura enim sunt & nõ arte. Si aũt eorum quæ secundum artem fiunt, exterius effectrix causa est, quæ igitur est eorum causa, an non qui facit artifex? in artifice enim facere est. Hic ergo principium & causa operationis existit. Insuper in nobis sunt energiæ secundum artem & uirtutes & omnes operationes animales & rationales. In superioribus aũt quinam actus animales sint, ostensum est. Cæterùm multi arbitrantes dici liberum arbitrium in omni operatione, & cu ratione, uel euentu, decenter hunc sermonẽ impugnant. Acrius uerò qui scripturam sacram in redargutionẽ afferunt. Non in homine uia eius, ô

Hier. 10. amice, aiunt, qualiter arbitrio liber est homo, cùm in ipso nõ sit uia eius, & uanæ existant hominũ cogitationes, quasi nequeuntibus nobis quę excogitamus, in opus deducere. Et talia multa blaterant, ignorãtes quò pacto dicatur liberum arbitrium. Non enim, q; diuites simus, uel pauperes, uel sani semper, aut naturaliter robusti, uel aliorũ domini, uel summatim bonorũ quæ instrumentalia siue fortuita cognominãtur, uel eorũ quæ secundum prouidentiam finẽ accipiunt, potestatẽ habemus, sed actionũ secundum uirtutẽ & uitium, & electionũ & motuum, & quorũ similiter opposita agere possumus. In omni aũt actione lectio antecedit, & non solùm actio, sed & electio condemnabitur, atq; hoc ostendit, quod in Euangelio

Matth. 5. est: Qui inspexerit mulierẽ ad concupiscẽdum eam, mœchatus est cum ea in corde suo. & Iob pro delictis cordis filiorũ suorum Deo immolauit. Principium enim peccati & iustę operationis est electio. Equidẽ operatio quandoq; conceditur à prouidentia, quandoq; prohibetur. Cùm enim sit id quod in nobis est, sit & prouidentia, necesse est secundũ ambo fieri quę fiunt, quippe si secundũ alterũ modò fierent, non esset utiq; alterũ. Quoniam aũt mixta sunt hæc quæ fiunt, quandoq; quidẽ secundũ id quod est in nobis prouenient, quandoq; secundũ utraq;, quandoq; aũt actionem à libera electione procedẽtem, à prouidentia impediri. Prouidentia uerò partim quidem communi existente, partim propria, necesse est & ex uniuersalibus particularia pati & affici: continente enim sicco existẽte corpora siccantur, & si non omnia similiter: & matre in crapula & luxu uoluta-ta, consequenter ea quæ pariuntur, corpore distemperata, & gressibus inepta generantur. Ex his igitur quæ dicta sunt manifestarium euadit, q; etiam ex mala habitudine corporis, in aduersam fortunam incidere contingit, uel ex cõmunione circundantis nos aeris, uel ex uoluntaria diæta eorum quæ generantur, uel ex seipsis uoluptate corruptis, ut etiã ex uoluntaria causa quandoq; malæ corporis constitutiones generentur, & nõ prouidentia causa horũ omnino existat. Cùm itaq; anima constitutioni corporis cedens, desiderijs uel iræ seipsam tribuit, siue ab euentu cõprimatur,

siue

ſiue paupertate deiecta, uel diuitijs eneruata fuerit, uoluntariū malū ſuſtinet. Quæ aūt nō cedit, dirigit, & diſtemperantiam uincit, ut alteret magis ꝙ alteretur, & animales diſpoſitiones optima educatione, & diæta opportuna in bonā habitudinē redigit. Ex dirigentib. igitur liquet, quòd qui nō dirigunt, uoluntariè peccant. In nobis enim eſt, uel concurrere diſtemperantijs, uel contraire ſiue continere. Multi uerò diſtemperantiam ueluti cauſam paſsionum culpantes, neceſsitati & non electioni uitia aſſcribunt. Et propterea aiunt, neꝗ uirtutes in nobis eſſe, incōueniēter id aſtruētes.

Quur homo ſit libero arbitrio præditus: quia rationalis & ex nihilo productus, ubi obiter de angelorum bonorum & malorum arbitrio tractat. Et quòd ſpontè mali euadimus, differentiam liberi arbitrij ab habitu ſubdens. Caput III.

SVpereſt dicere propter quam nam cauſam liberi arbitrio facti ſimus. Confeſtim igitur ui rationali ſimul adeſſe liberū arbitrium aſſerimus, ſicut generatis naturalem ineſſe tranſmutationem & inuerſionem, his maximè quæ ex ſubiecta materia ſunt. Principium enim generationis mutatio, quippe ex alteratione ſubiectæ materiæ eſt generatio. Intelliget autem aliquis quod dicitur, ad plantas omnes reſpiciens, & animalia terreſtria, & uolatilia atque aquatilia: continua enim eſt horum ſecundum corporales mutationes tranſmutatio, animi uerò mutatio ſecundum uoluntatem & electionem. Quòd autem ui rationali ſimul inditum ſit & coexiſtat liberum arbitrium, ex his quæ dicta ſunt, de eo quod eſt in nobis aliquid, illis qui non perfunctoriè audierunt, manifeſtarium eſt. Cæterùm nullū fortaſsis inconueniens eſt, nunc quoque eorundem mentionem ſubijcere requirente id ſermonis conſequentia. Rationalis igitur partis hęc quidem eſt *θεωρητικὴ*, id eſt, contemplatiua, illa uerò practica, id eſt, operatiua. *θεωρητικὴ* ſanè eſt quæ excogitat, qualiter habent ea quę ſunt: practica autem, quæ eſt conſultatiua, quæ rerum gerendarum rectam rationem definit. Et uocant *θεωρητικὸν* quidē intellectum, practicum uerò *λόγον*, id eſt, rationem: illud item *σοφίαν*, id eſt, ſapientiam: hoc autem *φρόνησιν*, id eſt, prudentiam. Verùm omnis qui conſultat, quaſi in eius poteſtate exiſtente electione, de operabilibus conſultat, ut quod per conſilium decernitur, eligat, & eligens faciat. Neceſſe igitur eum qui conſultat, dominum eſſe actionum, ſi enim non fuerit dominus actionum, ex ſuperfluo habet conſultare: ſi uerò hoc, ex neceſsitate aſsiſtit ui rationali liberum arbitrium. Aut enim non erit rationalis, aut rationalis exiſtens dominium ſuarum actionum obtinebit: dominari autem actionum, omnino liberi arbitrij erit. Atqui monſtratū eſt, ea quæ ex ſubiecta materia genita ſunt, uertibilia eſſe. ex utriſꝗ ergo cōcluditur, hominem ex neceſsitate liberum arbitrio, & uertibilem eſſe: uertibilem ſanè, quia genitus eſt: liberum autem arbitrio, quia etiam rationalis. Ea propter quicunque Deum accuſant, quòd hominem non fecerit uitiorum nequaquam ſuſceptibilem, ſed arbitrio liberum, ignorant ſe accuſare Deum, quòd rationalem fecerit hominem, & non rationis expertem. Neceſſe enim horum duorum alterum, uel irrationalem productum eſſe, uel rationalem exiſtentem & circa agibilia uerſantem, arbitrio liberum eſſe. Ex neceſsitate igitur omnis natura

rationalis libero arbitrio est, & secundum superius naturam uertibilis. Porrò naturæ quæ ex subiecta materia generantur, secundũ duos modos uertibilitatem habent, tum secũdum materiam, tum secundum hoc quòd generantur. Quæcunque uerò non ex subiecta materia generatę sunt, secundum unum solum modum qui est creationis, uertibiles existunt. Rursum horum immaterialium quæcunque in his sunt quæ circa terrena uersantur, communione ad homines, circa agibilia occupatæ, magis sunt uertibiles. At quæcunque propter naturæ sublimitatem Deo secundum habitudinẽ appropinquant, per huius contemplationem beatitudine potiuntur, et ad seipsas & ad Deum solum conuersæ ab agibilibus & materia omnifariam seipsas alienauerunt. Contemplationi autem & Deo familiares factæ manent inuertibiles, liberæ quidem arbitrio existentes & uertibiles, quia rationales sunt, non tamen uertuntur propter prædictas causas: nec mirum quidem, etenim & homines cõtemplatiui ab agibilibus seipsos segregantes, manent inuertibiles. Arbitror itaque ex his quæ dicta sunt, demonstratum esse, rationales creaturas omnes à principio optimas fuisse conditas, quòd si deinde ita permansissent ut à principio creatæ sunt, extra omnem utique malitiam essent. Soli tamen angeli incorporales quidem uersi sunt, et neque ipsi omnes, sed quidam ex ipsis, quicũque uidelicet se ad inferiora, aut ad terrestrium concupiscentiam sponte conuertentes, ab habitudine quæ est ad superiora & diuina se separarunt, indiesque magis ac magis separant. Quocirca ex his quæ monstrata sunt, clarè liquet, ideo nos facultatẽ electiuam uertibilem possidere, quia natura uertibiles sumus. Non tamen, quia uertibilem facultatem seu potestatem habemus, ut mali simus, Deum aliquis causam esse dixerit, neque enim in potestate seu facultate uitia sunt, sed in habitibus: habitus aũt secundum electionem acquiruntur: secundum electionem ergo mali euadimus, & non sumus secundum naturam. Intelliget autem certius aliquis quod dicitur, hoc modo. In præcedentibus potestatem siue facultatem dicebamus esse, à qua singula quæ facimus, facere possumus. Omnis autem electiua potestas eadem oppositorum est: una enim & eadem facultas est, qua sobrij sumus, & qua sumus intemperãtes: non tamen idem habitus est oppositorum, puta crapulandi & sobriè uiuendi, uel mentiendi & uerum dicendi, sed contrariorũ contrarij. Nàm sobrium esse, ipsius secundum uirtutem est habitus: crapulari aũt, uitij: non sunt igitur potestatis seu facultatis uitia, sed habituum & electionis: neque enim potestas est quæ nos crapulari uel mentiri commoueat, sed electio: nam in nobis erat uerum dicere uel mentiri. Sed igitur non est uitium potentia, sed habitus, non qui facultatem dedit, causa nobis est malorum, sed habitus qui à nobis, & per nos, & proprio studio adest: liceret enim contrarium habitum exercitio adipisci, & non malum. Cęterùm potentia differt ab habitu, eò quòd omnes potentiæ naturales sunt, habitus uerò superuenientes: & quòd potentiæ indocibiles sunt, habitus aũt ex eruditione & consuetudine adueniunt. Si itaque potentia naturalis est & indocibilis, habitus uerò aduentitius & docibilis, non natura est causa malorum, sed malè nos agere aut agi, & proinde malum habitum possidere: omnis enim

enim habitus aduentitius esse monstratus est. Natura autem inesse poten tias hoc indicat, quòd omnes easdem habent potẽtias, præter debilitatos: at habitus minimè esse naturales uel hinc manifestum est, quòd non omnes eosdem posſident habitus, sed alij alios: quæ autem natura sunt, eadem apud omnes existunt.

EIVSDEM PHILOSOPHIAE LIBER OCTAVVS, DE PROVIDENTIA.

Inuestigat si sit diuina in rebus prouidentia, quam multis argumentis colligit. Caput I.

LIBERVM arbitrio esse hominem, & in quibus libero arbitrio utatur, atque propter quã causam liber arbitrio genitus sit, in præcedentibus dictum est. Quia uerò non omnis qui proponit occidere, omnino occidit, sed quandoque quidẽ occidit, quandoque uerò non, actione impedita, & non secundum intentionem procedente, causam uerò esse diximus prouidentiã & non fatum, expleta eorum quæ sunt in nobis determinatione, sermo de prouidentia iure cõsequitur, qui in tria diuiditur. Primùm, si sit prouidentia: secundum, quid sit: tertium, quorumnam sit. Sed uidens quidem modò sanus sit, non ignorabit prouidentiam. Ægypti cognoscens prodigia, & audiens quæ in deserto mira fuere, in quibus lucidior uisibiliorque hominibus apparuit prouidẽtia. Multa denique tum in prophetis, tum in Babylone animaduertẽs prouidentiæ opera, nullã dubitationẽ suscipientia. Christianos aũt hæc uniuersa docent prouidentiam esse, maximè uerò diuinisſimũ & propter excellentiam amoris erga homines incredibilisſimũ prouidentiæ opus, Dei incarnatio, quę propter nos facta est. At cùm non ad hos solos sit sermo, sed ad gentiles, age per alia quoque prouidẽtiam esse demonstremus. Quòd igitur sit prouidentia, per eadẽ aliquis demonstrauerit, quibus & Deum esse ostendimus. Vniuersorum enim permanẽtia, eorũ maximè quæ generationi & corruptioni obnoxia sunt, & positio atque ordo rerũ semper secundũ eundẽ modum custoditus, & astrorũ motus nullo unquam tẽpore immutatus, & anni circuitus, & temporum reditio, & noctiũ atque dierũ per singulos annos æqualitas, alterutra paulatim tum aucta tum diminuta, neque minori neque ampliori mẽsura, quali ter utique perficeretur similiter deducta, nullo prouidente? Quãdo etiam peccatorum sequens supplicium, magis autẽ scelerum reuelatio, nullo quandoque existente qui redarguere posſit, secundum quasdam necesſitates manifestatur. Qualium historiarum pleni sunt tum Hebræorum tum Gentilium libri. Talis enĩ est in scriptura nostra Susannę perpesſio: in his uerò quę apud gentiles comperiuntur, Ibyci poetę interitus. Cùm occideretur enim hic à quibusdã, & nullũ coadiutorẽ neque insidiarũ testem haberet, grues fortè superuolantes intuẽs dixit: O' grues, uindicate meam necem. at cùm ciuitas Corinthiorũ latrones requireret, inuenireque nequiret, congregato theatro & plebe cõsidente, rursum grues superuolabãt, intuẽtes uerò homicidæ ridẽdo dicebãt: Ecce ultores Ibyci. Eorum aũt qui propè

afsidebant quidam id audiens, principi annunciauit, & comprehensi homicidium confesſi ſunt. Atque plurium id genus multitudo in ueterum libris deſcripta eſt, quæ ſi quis congregare uoluerit, hunc ſermonē in infinitā utiq; extenderit magnitudinē. Si uerò non omnibus qui peccant, idem redargutionis ſeu manifeſtationis modus obtingit, ſed quidam effugere uidentur, nullus propterea prouidentiam neget. Non enim ſecundū unum modum ſolùm facit Deus hominum procreationem, ſed ſecundū multos & diuerſos. Porrò corporū quæ generationi & corruptioni obnoxia ſunt, compoſitio, & proportio quæ ſemper cuſtoditur, prouidentiam eſſe magnopere oſtendit. Siquidē in omni particula corporis, prouidentiæ præmeditatio apparet, ut ſtudioſis facilè eſt ex diuerſis libris colligere. Sed & colorū uarietas qui in animalibus ſunt, eundē ſemper ornatū retinens, clamat prouidentiam eſſe. Quod aūt communiter ab omnibus hominibus conceſſum eſt, oportere Deum orare & colere ἀναθήμασι & oblationibus, prouidentiæ eſt demonſtratiuum: ſine prouidentia enim exiſtēte hac uniuerſa machina, quis utiq; uel quē aliquis adoraret? Sed & ſtudiū quod eſt circa beneficia, naturaliter in his qui nō ſunt peruerſi, frequentatum, prouidentiam oſtendit. Etenim futuram inde mercedem expectantes, etiam eis qui retribuere non poſſunt, benefacere eligimus. At prouidentia ſublata, laxatur quidem iniuſtitia his qui poſſunt iniuſta agere: deſtruitur quoq; miſericordia & timor Dei: ſimul aūt cum his uirtus interimitur & pietas. Si enim non prouidet Deus, neq; punit, neq; bene agentibus brauia tribuit, neq; unq; patiētium læſiones prohibet, quis igitur amplius adorabit Deum, in nullo quicquam nobis conferentem? Deſtruitur inſuper prophetia, & uniuerſa præcognitio. Cęterùm iſta minimè cum his concordant, quæ per ſingulos ferè dies accidunt. Nam multæ quidem in neceſsitatibus diuinitatis apparitiones fiunt: multa quoq; per ſomnia laborantibus data ſunt auxilia, multæq; pręcognitiones ſecūdum unamquanq; mundi ætatem allatæ ſunt, ac multi homicidium perpetrantes, & quædam iniqua agentes, diu noctuq; terrefacti ſunt. Præterea bonus eſt Deus, bonus uerò exiſtens beneficus eſt: ſi uerò beneficus, etiam prouiſor eſt. Sed quid opus eſt, creationis opera & proportionem eius explicare, atq; cōpaginem & poſitionē, ordinemq; ac utilitatē, quam unūquodq; uniuerſo tribuit, & q nō poſsibile eſt aliter habere, prærterq; nunc bellè habeat, & q neq; adiectionē ſuſcipit, neq; reſpuere poteſt aliquid eorū quæ ſunt, ſed perfecta omnia & bona, ſapienter atq; prouidenter condita exiſtunt. Verùm ad librum περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως, hāc expoſitionem reſeruemus, ut non patiamur quod multi de prouidentia loquentes perpeſsi ſunt. Creationē enim nos in prouidentiæ ſermonē introducentem pro prouidentia uſurpant, multùm uerò ab ea differt. Non enim idem eſt prouidentia et creatio: nam creationis quidē eſt, bene efficere ea quæ fiunt: prouidentiæ uerò, bene procreare quæ fiunt. Hæc aūt nō omnino adinuicem coexiſtunt, quod ex uiris cuiuslibet artis & diſciplinę licet perſpicere. Nam hi quidē eorum ad hoc tantū ut benè operentur, ſunt eruditi, & nullā amplius habent curā, ut tectores, ſcribæ, figuli: alij

uerò

uerò solùm prouident, ut agazones & pastores. Quare & nos in sermone qui est de curatione, cōuenienter demōstrabimus, bene producta esse quæ generata sunt: in sermone uerò de prouidētia, diligēti procuratione potiri post generationē. Quomō igitur homo ex homine, & bos ex boue semper generatur, & unumquodq; ex proprio semine nascitur & non ex alio, prouidentia non existente? Si enim quis dicat, secundū generationem quæ à principio fuit, traduce res procedere, hoc utiq; dicet, creationi omnino simul adesse prouidentiam. Traduce enim procreari quod olim creatū est, coniunctā esse prouidentiam ostendit. Prouidentiæ enim est (quæ post creationē existit) eorū quæ sunt traductio: & ita nihil utiq; aliud dicet, q̄ eundem esse factorē simul & prouisorem eorum quæ sunt. Quis autem uidens differētes hominū in tot millibus formas, & nunquā secundum omnia conuenientes, non mirabitur opus: cōsiderans uerò causam, prouidentiæ gratia differentiam formæ in singularibus transmutatam inueniet. Intuere enim, si eundem seruarent intransmutabiliter characterem, id est, figuram, quanta rerum confusio fieret, quanta uerò ignorantia & obscuritas hominem detineret: neq; enim familiarē cognosceret, neq; alienum uel inimicū, uel malum ab amico & placido dijudicaret: uniuersa aūt essent uerè sibi peruia & confusa secundum Anaxagorā. Quod si ita esset, nihil prohiberet, cum sororibus & matribus commisceri, neq; rapere, neq; aliud quicq; iniquè agere manifestò, si ad præsens modò effugeret. Neq; eñ postea uisus cognosceretur. Insuper neq; lex, neq; politia constitueretur, neq; patres & filij se inuicem cognoscerēt, neq; aliud quid eorum quæ sunt secundum hominem cōstaret. Cæcus enim esset circa hominem homo, modica uisu ei tribuente. Quippe præter ętatem & magnitudinem nihil aliud dinosceret. Tantorum uerò bonorū nobis causa facta est prouidētia, hominum formas semper & ubiq; uariando, & nullo tempore istud facere desinendo: quæ maxima est coniectura, quòd regimur & potimur prouidentia usq; ad singularia, ut ad modum plasmationis characteris & uocis unusquisq; cognoscatur, & si non certissimè hoc seruetur quasi forma sufficiente. Equidem ex superabundanti nobis hæc adiecit prouidentia, & colorum differentiam, ut multiformiter humanæ naturæ infirmitas adiuuetur. Existimo autem plura animalium quę secundū speciem sunt uniformia, quale est cornix et coruus, quasdam secūdum intuitum habere differentias, quibus cognoscent secundum coniugationē seinuicem. Equidē cornices et corui sępenumerò cōgregantur, at secundū coniugationē unaquaq; & unoquoq; coniugem agnoscente separantur. Quo pacto autē se inuicem cognoscerēt, nisi aliquis inesset unicuiq; proprius character, nobis quidē non facilè iudicabilis, facilè uerò natura comprehensibilis his quæ sunt eiusdē generis. Sed & symbola, id est, notæ & apparitiones, & sonitus, & Iouis dicta signa (ad gentiles enim est sermo) secundum propriam rationem, ut ipsi aiunt, eorum quę ab eis ostenduntur prouentus conseruantia, omnino profectò rationem prouidentiæ signant; & his quæ contingunt prouentus uerò ostendunt.

Quid sit prouidentia. Caput II.

AT esse prouidentiam, tum per hoc manifestum est, tum per ea quæ deinceps dicentur. Quid autem sit prouidentia, dicamus. Prouidentia igitur est Dei procuratio circa ea quæ facta sunt. Diffiniunt autem eam & sic: Prouidentia est uoluntas Dei, propter quam omnia quæ sunt, conuenientem deductionem suscipiunt. Si uerò uoluntas Dei est prouidentia, necesse est secundum rectam rationem, & optimè & Deo decentissimè fieri, ut cùm bene habeant ea quæ fiunt, meliorem ordinem non suscipiant. Necesse autem est, & eundem esse factorem eorũ quæ sunt, & prouisorem. Neq; enim consequens est, neq; decens, alium quidem facere, alium uerò quę facta sunt, procurare. etenim imbecillitatis omnino uideretur hoc tale esse. Cæterùm magna horum ostensio animalibus inest. Omne enim quod genuit, escam ei procurat quod genitum est. Homo autem etiam alijs omnibus quę sunt in hac uita, eatenus prouidet, quatenus possibile est. Quæ uerò non prouident, propter imbecillitatem non prouident. Demonstratum igitur est, Deum quidem esse prouisorem, prouidentiam autem eius uoluntatem existere.

Quorum non sit prouidentia diuina, an uniuersalium generum & specierum tantùm, ut ait Aristoteles, uel an prouidentia singularium per deos inferiores administretur, ut Plato censet: ubi obiter phanaticam Epicuri opinionem confutat. Caput III.

CVm esse prouidentiam, & quid sit, dictũ fuerit, superest referre quorumnam sit prouidentia, utrùm uniuersalium tantùm, uel singulariũ & uniuersalium. Plato itaq; & uniuersalia & singularia per prouidentiã disponi existimat, prouidentiæ rationem in tria diuidens, nempe primam esse primi Dei: prouidere uerò hunc antecedenter quidẽ proprijs, deinde uerò toti mundo uniuersali: puta cœlis & astris atq; omnibus uniuersalibus, hoc est, generibus, ut substantiæ, quantitati, qualitati, & alijs talibus, atq; speciebus quæ his subiectę sunt. Generationi uerò indiuiduorũ, & animalium, & plantarum, & omnium quæ in generatione & corruptione sunt, per deos prouidere, qui cœlum circumeunt, quorum generationem Aristoteles soli & Zodiaco circulo attribuit. Deductionis uerò et finis agibilium, & ordinis eorũ quæ sunt secundũ hanc uitã, & naturalium materialiumq; bonorũ, & quæ instrumenta uocantur, atq; his oppositorum, tertiam esse prouidentiam Plato astruit. Sed & præsidere huic quosdã ordinatos dæmones circa terrã humanarũ operationum custodes. Esse autem et secundæ & tertiæ prouidentiæ ut sint à prima, quasi potestate omnia à primo Deo disponantur, qui statuerit & secundos & tertios prouisores. Quòd igitur ad Deum refert omnia Plato, & ex illius uoluntate omnẽ prouidentiam dependere dicit, laudari meretur. Non aũt q; secundo uult ordine astruere prouidentiam eorum qui cœlum circumeunt: nõ enim est prouidentia quod fit, sed fatũ et necessitas. Nempe sicut illi utiq; configurarunt & designarunt, necesse est ea quæ fiunt, fieri: et aliter non contingit. Stoici uerò philosophi fatum, et quòd nõ sit in nobis affirmantes, nullum locum prouidentiæ dereliquerunt, sed ueritatẽ, & quòd sit aliquid in nobis, simul destruunt, ut demonstratũ est prius. Ac Democritus & Heraclitus, & Epicurus, neq; uniuersalium, neque singularium prouiden-

prouidentiam eſſe uolũt. Epicurus deniq; dicebat: Quod beatũ & incorruptibile, neq; ipſum negociũ habet, neq; alij tribuit, quare neq; ira neq; lætitia tangitur. Imbecillitatis eñ ſunt omnia quæcunq; talia. Iram à dijs alienã, præter uoluntatẽ enim fit, Deo aũt nihil præter uoluntatẽ contingit: ergo hi quidẽ propria principia ſequuntur, etenim ab euentu uniuerſum hoc conſiſtere opinantes, decẽter meritoq; ſine prouidentia aiũt eſſe omnia. Quorũ enim nullus eſt conditor, quis utiq; prouiſor erit? Siquidẽ manifeſtũ eſt, neceſſe eſſe caſu ferri, quæ à principio caſu genita ſunt. Primam igitur eorũ opinionẽ refellere oportet, qua deſtructa ſufficient quæ ſuperius in prouidentię demonſtratione diximus. Horũ itaq; redargutionem ad proprium tempus reſeruantes, ad Ariſtotelis opinionem & aliorum, qui ſingularia ſine prouidentia regi dicunt, ueniamus.

Diſputat aduerſus Ariſtotelem, qui in duodecimo Metaphyſicæ Deum ait minimè ſingularium curam habere, ſed à natura diſponi: ubi ſimul Euripidis & Menandri opinio narratur fermè eadem. Caput IIII.

ARiſtoteles ſanè à natura diſponi uult particularia, ut in ſeptimo Ethicorum obſcurè dixit. Hanc enim diuinam in generatis omnibus exiſtentem, unicuiq; naturaliter ſuggerere eorũ quæ conferunt electionem, & eorum quæ nocent fugam. Quippe unumquodq; animal, ut dictum eſt, alternam ſibi eſcam eligit, & quod confert, proſequitur, & paſsionum ſuarũ remedia naturaliter noſcit. Euripides uerò & Menander in his aiũt uniuſcuiuſq; intellectum prouidere unicuiq;, deorũ uerò nullũ. Sed intellectus ſanè, eorum quæ in nobis ſunt, eſt prouiſor: aut enim agibilium & artium, aut contemplationis. Prouidentia uerò, eorum quæ non ſunt in nobis: etenim uel prouidet ditare, uel deniq; ſanare, uel non ſanare, quorum nullum natura facere poteſt. at neq; natura Ariſtoteli uidetur, manifeſta nanq; ſunt naturę opera. Quid uerò ad intellectum refertur, quandoque puniri homicidam, quandoq; uerò effugere: niſi quis dixerit, quòd primum intellectus & naturæ eſt, prouidentiæ eſſe: quod uerò ſecundũ, fati. Si autem ea quæ ſunt ſecundum intellectum & naturam, prouidentię exiſtũt, quæ uerò ſequuntur, ſunt fati, deſtructum eſt id quod eſt in nobis, ſed non ita habet. Nam ea quidem quæ ſunt intellectus & contemplatiui & practici, in nobis eſſe monſtrata ſunt, non omnia uerò quæ ſecundum prouidentiam exiſtunt, naturæ ſunt: & ſi quæ naturæ ſunt, ſecundũ prouidentiam fiunt: multa enim eorum quæ ſecundũ prouidentiam ſunt, nõ adhuc ſunt naturę opera, ut de homicida demonſtratũ eſt: etenim pars prouidentiæ eſt natura, non tamen ipſa eſt prouidentia. Igitur hi quidem naturæ & intellectui ſingularium prouidentiam aſſcribunt. Alij aũt permanentiæ exiſtentium curam Deo eſſe aiunt, ut nihil eorum quæ genita ſunt, deficiat, & huius ſolius prouidentiam facere, ſingularia uerò ferri, ut contingit, & propterea multas iniuſtitias, multaq; homicidia, & ſummatim dicendo, omnem malitiam in hominibus uerſari, & horum (ut contingit) quoſdam effugere uindictam, quoſdam uerò puniri, neq; illis ſecundum rectam rationem, neq; his ſecundum legem omnino accidentibus. Etenim bonos iniqua pati, ſæpenumerò accidit, & humiliari, & infinitis

malis submitti: malos uerò & uiolentos augeri potentatu, & diuitijs, & principatibus, & alijs uitæ bonis.

Causas narrat, quòd ponentes diuinam prouidentiam non esse ad singulos homines, ignorantiæ caligine ducti sint, mala etiam ignorantes, Dei uoluntate hominibus boni gratia accidere. Caput V.

AT mihi uidetur hæc dicentes, multa alia earum contemplationum i-
gnorare quæ secundũ prouidentiã sunt, maximè uerò animę immor
talitatem, mortalẽ enim eam suspicantes esse, quæ sunt hominũ, hac uita cir-
cunscribunt: deinde peruersa habent de bonis iudicia. Existimant enim
diuitijs refertos, & dignitatibus præditos, atque alijs materialibus bonis di
stẽtos, felices existere & beatos. Animæ uerò bona multo interuallo cor
poralibus & exterioribus eminentiora nihili faciunt, meliora enim sunt
meliorum bona: quare tanto uirtutes diuitijs & sanitati atque alijs præfe-
rũtur, quanto anima corpori. Ea propter & solæ & cum alijs uirtutes bea
tum faciunt hominem, cum alijs quidem secundum latitudinem, solæ ue-
rò & secundum seipsas secundum circunscriptionem. Eorum enim quæ
sunt, hæc secundum circunscriptionem intelliguntur, ut bicubitum: a-
lia autem secundum latitudinem, ut aceruus, acerui enim & si duos mo-
dios auferas, quod relictum est, manet aceruus. Sed & ab ea beatitudine
quæ secundum latitudinẽ est, si auferas tum corporis bona, tum exterio-
ra, solas uerò uirtutes derelinquas, manet etiam sic beatitudinem habens
secundum seipsam anima. uirtus enim per seipsam ad felicitatem sufficit.
Omnis igitur bonus est beatus, & omnis malus est miser, & si omnia bo-
na quę fortunæ dicuntur, congregata habeat. Quod ignorantes multi so
los beatos existimant, qui bona corporis & diuitias obtinẽt, ideo de pro-
uidentia queruntur. Cæterùm hæc nõ modò ex apparentibus, ea quæ se-
cundum nos sunt, disponit, sed & secundum propriam præscientiam. Sci-
ens enim Deus, quòd huic nunc mansueto & bono conferat pauperem
esse, & quòd mentem eius diuitiæ subuertant affluentes, conuenienter eũ
in paupertate seruat. Sciens autem sæpenumerò diuitem asperiorẽ futu-
rum, si pecunijs priuetur, latrocinia enim uel homicidia, seu quædam alia
maiora mala tentaturũ, diuitijs potiri sinit. Quare etiam ægrotare nobis
sæpiusculè profuit, & filios sepelire, & fugere seruos: horum nanque salus
perditione eorum amarior fieret, malis quidem filijs, latronibus uerò fa-
mulis in nos effectis. Equidem nos nihil futurorum scientes, ad præsen-
tiaque sola respicientes, non rectè ea quæ accidunt, iudicamus, Deo autem
futura quoque quasi præsentia sunt. Sed hæc in eos dixerimus, qui peruersi
Rom. 9. sunt, aduersus quos & id scripturæ conueniet utique dicere: Nunquid lutũ
dicit figulo, quur me sic finxisti? Quomodo enim non detestandus est ho
mo, contrariam legislationem faciens, & operibus prouidentiæ renitens,
qui neque humanis legislatioribus contradicere auderet.

Ducit Aristotelem ad magna inconuenientia, si Deus prouideret singulis hominibus, aut rebus. Caput VI.

HOs igitur errores, quin potius impietates, missos facientes, ostenda-
mus, quòd nõ bene ab eis sine prouidentia regi singularia dicantur,
uniuer-

uniuersalibus & generalibus prouidentia potientibus. Tribus enim his solis de causis, aliquis dicet non fieri singularium prouidentiam: aut enim ignorare Deum, quod bonum sit etiam horū prouidentiam habere, aut non uelle, aut non posse. Sed ignorantia siue inscitia omnifariam à beata illa substantia aliena est: per se enim cognitio, & per se sapientia est & scientia. Qualiter autem latebunt Deum, quæ nec homo bene sapiens ignorabit: quòd destructis omnibus singularibus, uniuersalia quoque destruantur: ex particularibus æquè omnino uniuersalia consistunt, adæquantur denique species omnibus particularibus, & conuertuntur, & simul destruuntur, atque simul conseruantur. Nihil autem prohibet, quin omnia indiuidua perirent, nulla desuper procuratione habita: hjs igitur destructis & uniuersalia corrumpentur. Si uerò in hoc solùm prouidere aiunt eum, ne omnia particularia pereant, ut seruentur species, latet eos quandam singularium esse prouidentiam dicere. His enim prouidens (ut ipsi dicunt) species & genera conseruat. Sed aiunt quòd non ignorat quidem, nō uult autē prouidere. At nolle, propter duas fit occasiōes, aut ob pigritiam, aut ob indecentiam, & quis utique non insanus pigritiæ causam Deo inducit: rursus enim ex duobus his pigritia generatur, uoluptate & formidine: siquidem aut à uoluptate aliqua attracti pigrescimus, aut propter timorem formidantes desistimus: neutrum uerò horum de Deo cogitare fas est. At si pigritiam quidem inducere renuant, non decere autem Deum affirment, indignum enim esse tam beatam substantiam uilibus & minutis se submittere, & uelut materialibus et electu indignis contaminari, atque propter hoc nolle: ignorant duo uitia pessima se Deo asscribere, contemptum et inquinationem. Aut enim ex contemptu conditor principatum & dispositionem singularium despicit, quod ualde incōueniens est dicere: aut inquinationem declinans, ut et ipsi aiunt. Si autem solaribus radijs natura concessa est, omne humidū attrahere, nō uerò coinquinari solem, neque radios ipsos, cum cloacis illuxerint, sed manere incontaminatos & puros, qualiter Deum cēsent his contaminari quæ hic geruntur? non sunt hominum Dei naturam scientium hæc dogmata. Equidem intangibile et incorruptibile & incontaminabile, et absque omni alteratione potius consistit, quod diuinum est: inquinatio enim & huius generis alia uersionis sunt opera. Quo pacto autem non ualde inconueniens est, artificem cuiuscunque artis, et maximè medicum uniuersalia procurantem, nil particularium, neque minimum sine arte & cura derelinquere, cùm sciat ad totum proficere partem, Deum uerò conditorem etiam artificibus asserere indoctiorem. Sed nunquid uult quidem, non potest autem. Et quomodo non (qui hoc astruit) quasi imbecillem dicit Deum, & ad benefaciendum impotentem esse. Insuper secundum illos duos modos dixerit aliquis utique Deum non posse indiuiduis prouidere: aut quòd ipse prouidere minimè natus sit, aut quòd particularia insusceptibilia prouidentiæ existant. Sed ipsum natum esse prouidere, etiam illi confitentur, per ea quòd aiunt eum uniuersalibus prouidere, cùm aliter inferiora adhærere superioribus nequeant. Potior uerò uirtus etiam usque ad ultima et insensibilia conser-

uando descendit, unumquodque enim à diuina dependet uolūtate, & hinc permanentiam & conseruationem haurit. Cæterùm indiuiduorū & multiplicatorum subsistentiam prouidentiæ quoque esse susceptibilem, ex animalibus quæ principatu & ducatu dispensantur, manifestarium euadit, quorum multæ quidem sunt species. etenim apes, & formicæ, & plurima eorum quæ gregatim pascuntur, sub quibusdam ducibus statuta sunt, quos obediendo sequuntur. Maximè autem aliquis hoc intelliget hominum ciuilitatem considerans, legislatorum enim & principum dispositiones atque procurationes recipere uidetur: si uerò harum est susceptibilis, quomodo utique non erit prouidentiæ conditoris capax?

Ostendit, diuinæ prouidentiæ cognitionē nobis naturaliter insertam esse, aperitque causas, quur in hunc errorem prolapsi sint, non credentes uidelicet animæ immortalitatem, uel rationem & causam prouidentiæ perscrutari nequeuntes. Caput VII.

NOn leuis autem coniectura existit, singularia gubernari prouidētia, quòd eius cognitio sit hominibus naturaliter inserta: necessitate enī aliqua obruti, confestim ad diuinum numen & orationes confugimus, quasi natura nos absque præceptore diuinum auxilium edocente, nequaquam autem ad id nos natura sine doctore instruit, quod naturam non habet ut fiat. Equidem in subitarijs perturbationibus & timoribus absque electione, antequam aliquid perscrutemur, Deum inuocamus. Omne uerò quod ita, ut oportet, naturaliter sequitur, ualidam habet demonstrationē, nullam contradictionem suscipiens. Vnde igitur in hanc rationem deducti sunt, qui hoc opinantur? primò certè, quòd censeant dissolui cum corpore animam: secundò autem, quòd nequeant particularis prouidentiæ rationem inuenire. At animam non esse mortalem, neque usque ad hanc uitam quæ in homine sunt, duntaxat consistere, etiam sapientissimorum apud Græcos transmigrationes ostendūt, & loca quæ iuxta uniuscuiusque uitam animabus in sortem uenisse dicuntur, & supplicia animarum, quib. torquentur in seipsis hæc æquè (& si nōnihil à uero exorbitant) animam esse pòst hanc uitam, & delictorum uindictam sustinere confitentur. Verùm si incomprehensibilis nobis existit prouidentiæ singularium sermo, ut re uera est, secundum illud, Quàm inscrutabilia iudicia tua, & inuestigabiles uiæ tuæ: non propterea dicere oportet, non esse prouidentiam: neque enim quòd mensuram maris ignoremus & harenæ numerum, dixerit aliquis, neque mare neque harenam esse: hoc modo nanque neque hominem neque aliud quoduis animal esse dicerent, quòd numerum tum hominum tum aliorū animalium ignorēt: indiuidua etenim nobis infinita sunt: quæ uerò infinita, ignota existunt nobis: & uniuersalia sanè ratione fiunt sæpenumerò comprehensibilia, particularia autem minimè. Quum autem duplex in unoquoque homine sit differentia, tum ea quæ ad alium hominem est, tum uniuscuiusque ad seipsum quotidiana alteratio & differentia, & in uita, & à studijs, utilitatibus, desiderijs, & cæteris accidētibus (facilè enim uertibile est hoc animal, necessitatibus & temporibus celeriter commutatum) necesse est conuenientem unicuique prouidentiam, & differentem & uariam multiperditamque & incomprehensibilitati eorum quæ in

Rom. 11.

tempore

tempore accidunt, opportunam adesse. Si denique oportet conferentem et familiarē in unaquaque re illā existere, infinita uerò est particulariū differentia, infinita igitur etiam eius quæ ipsis conuenit prouidentiæ ratio: si uerò infinita, nobis quoque ignota existit. Non decet autem per nostrā propriā ignorantiam, eorum quæ sunt, prouidentiam destruere: quæ enim tu non bene esse arbitraris, hæc rationabilia sanè à conditore agnoscuntur. Tu uerò ignorans causas, non ignorans dicis fieri. Quod nempe in aliis quæ ignoramus, patimur, hæc etiam in operibus prouidentiæ, ex assimilatione & quidem obtusa colligimus ea quæ sunt ab ipsa, quædam simulachra & umbras operum eius ex his quæ fiunt per coniecturam suscipientes.

Differit quibus ex causis diuina prouidentia tot mala hominibus inferat, etiam iustis, cuius proprium est singulis bene facere & disponere. Caput VIII.

Diximus ergo, quædam secundum permissionem Dei facta esse: permissionis autem sunt multæ species. Concedit sæpenumerò iustū in calamitates incidere, ut uirtutem quæ in ipso latet, aliis ostendat, ueluti in Iob. Aliquando permittit inconuenientia quædam geri, ut per actionem quæ indecens uidetur, magnum quid & mirabile dirigat, uelut per crucem, salutem hominum. Alio modo sanctum etiam mala pati permittit, ut non ex recta conscientia, & attributa ei uirtute in elationem incidat, ut in Paulo. Derelinquitur aliquis ad tempus in correctionem alterius, ut id quod in ipso fuit, considerantes alii erudiantur, ut in Lazaro & diuite: naturaliter enim uidentes quosdam pati contrahimur, ut optimè dictum est à Menandro. Quod diuum,

*

qualiter in compatiente concessi omnia pati, sicut prædictū est ad Iob & Paulum, ita oportet pati. Destituitur aliquis etiam in alterius gloriam nō ob propria uel parentū peccata, ut à natiuitate cæcus in gloriam filii hominis. Rursus permittitur quis pati in alterius imitationē, ut gloria eius qui passus est, amplificata, aliis impigra passio fiat per futuræ gloriæ spem, & eorū quæ expectātur bonorū desideriū, ueluti in martyribus & in his qui seipsos tradiderunt pro patria, uel parētibus, uel filiis, uel fide. Si uerò quis irrationabile arbitratur, sanctū in alterius directionē, malè pati, cognoscat quòd hæc uita agon est, & uirtutis stadiū: quāto igitur maiores sunt labores, tanto maiores sunt coronæ: ad mensurā enim passionis & numerū est retributio. Propterea Paulus infinitis traditus est tribulationibus, ut maiorē & perfectā referret uictoriæ coronā: quippe omnia bene & decenter fiunt prouidentiæ opera. Quòd aūt bene & decenter, & solummodo ut conuenit, disponat Deus omnia, duabus his considerationibus quis utens, quæ ab omnibus cōceduntur, rectissimè intelliget. Bonus est, et solus sapiens, & bonis ac perfectis beneficus decenter existit. Quia uerò sapiens est, sapienter & optimè eorū quæ sunt prouidentiā gerit: nam si quidē nō prouidet, non est bonus: si uerò non bene, minimè sapiens est. Oportet igitur has considerationes attendentē, nihil operibus prouidētiæ detrahere, neque ante scrutationem ea blasphemare, sed omnia bene accipere, omnia admirari,

admirari, omnia bene et decenter fieri, & si quàm pluribus iniusta uideantur, non tamen blasphemiam, & ob magnam ignorantiam nostram conuitium supereffundamus.

Qui patiuntur innocenter, aut æquo animo nocentes, hic purgari ostendit. Qui autem passiones iniustas inferunt, etiam iubente Deo, maliuolentiæ suæ pœnam sortientur. Caput IX.

CVm autem omnia bene fieri dicimus, clarè liquet, nos non de hominum nequitia, neq; de operib. quæ in nobis sunt, & apud nos fiunt, sermonem facere, sed de eorum prouidentia quę non sunt in nobis. Quomodo igitur uiri sancti amaras perpeßi sunt mortes, & pereptiones sine causa? si enim iniustè, quare nō prohibuit iusta prouidentia occisionem? si uerò iustè, inculpabiles omnino sunt qui occiderunt. Ad hæc dicemus, quoniã is qui occidit iniustè, occidit: & qui occiditur, aut iustè occiditur, aut utiliter: iustè quidem, cùm propter actiones iniustas & inconuenientes, nobis autem occultas: utiliter uerò, præcognoscente prouidentia futuras ab eo malas operationes, & quoniam conducibile est ei, usq; ad hoc sisti uitam eius, ut Socrati, & sanctis. Qui autem occidit, iustè occidit, non enim propter hoc, neq; commodans, sed lucri gratia, & latrocinij, insidiatus est. Equidem in nobis existit actio, paßio uerò non est in nobis, puta occidi. Cæterùm mors nulla est mala, nisi quæ est propter peccatũ, ut ex morte sanctorum uirorum manifestò dilucet. Peccator autem & si in lectulo, aut subitò sine dolore decesserit, malè morietur, malum epitaphium sibi inducens peccatum. Qui nimirum occidit, malè occidit: nam in his qui iustè perimuntur, in spiculatorum ordinem seipsos statuerunt: in his uerò qui utiliter, in ordinem homicidarum & impiorum. Eadẽ hæc sunt & in hostibus interficientibus, & captiuis omnem immanitatem inferentibus: eadem & in grassatoribus & rapientibus pecunias. Etenim his quibus auferuntur, confert non poßidere: sed auari qui rapuerunt, iniusti sunt. Ob auaritiam enim, non propter illorum utilitatem abstulerunt.

OCTAVI ET VLTIMI LIBRI PHILOSOPHIAE *Gregorij Nysseni De prouidentia, Ioan. Conone Norimontano interprete,* FINIS.

GRE-

GEORGII TRAPEZVNTII IN VITAM MOYSI, PER GREGORIVM NYSSENVM, FRATREM BASILII MAgni editam, & à se è Græco in Latinum traductam, PRAEFATIO.

VPER Reuerendißime pater, beati Gregorij Nysseni de uita Moysi, qua perfectã hominis uitã ostendere uoluit, opus profectò perutile, de Græco in Latinũ traduxi. Quod multis de causis dominationi tuæ statui dedicare, uel quia in eo scripturę inuolucra explicantur ac enodantur (quã rem ad ecclesiasticos uiros pertinere nemo unquã dubitauit) uel quia qui traducũt aliquid, aut ipsi de se pariunt, soleant magnis plerũque uiris ac dominis hæc destinare, ut pondere autoritatis suæ opus firmatum per ora multorũ uolitet: uel quòd ipse maximè in præsentiarũ secutus sum, ipsius rei cõditione atque natura. Nam si quis à principio casus humanos per sacras aut gentiles historias repetat, inueniet profectò, excellentes ac summos uiros, aut in principes aut in aßistentes principibus optimis diuinitus destinatos fuisse, quorũ opera, studio, consilio, imminentes casus homines effugerũt. Hac ratione statim in illis hominũ primordijs diluuio Deus omnia uastaturus, prædestinauit Noe, qui diuinæ uolũtatis instrumentũ, & quidẽ animatũ ac rationale, uirtute sua factus, arca humanũ genus ne omnino periret, effecit. Sic Iacob senescentibus tẽporibus uniuersum penè uexaturus Orientẽ, Ioseph præmisit: quẽ uendi etiã permisit, ut gubernatorẽ frumentariæ rei in uniuersa Ægypto constitueret, atque hoc modo Israeliticã gentẽ à peste inediæ simul cum Ægyptijs liberaret. Sic Moysen omni uirtute præditũ & fide præcipuũ, ad libertatẽ Iudaicæ gentis produxisse certè uidetur. Cui & Iosue quasi aßistentẽ atque ministrũ dedit, quo post mortem Moysi duce usus in promißionis terrã populũ deduxit. Multa sunt in sacris literis eiusmodi, nec solùm uiri, uerũetiã, quod maius ac difficilius esse uidetur, mulieres electę sunt, ut Iudith ac Hester ostẽdũt. Ex gẽtili quoque historia similia legentibus fuisse cõstat. Nam ne Gręcia Persis subiugaretur, aduersus infinitas eorũ opes, & innumerabiles copias, summã potentiam, Milciadem, Themistoclẽ, Cimona, tres summos uiros Deus suscitauit, quorũ cõsilio diuersis tẽporibus uires Persarũ perfregit. Quid Romanum imperiũ? nõne ita sæpenumerò conseruauit? Nã nisi Camillus Gallorum fuisset temporibus, Romanũ nomen omnino deletũ fuisset. Nisi Fabius Maximus & Scipio Africanus Hannibalis tẽporib. floruissent, Africæ Italia seruisset. Quid plura? Ita semper fuit, & ita erit: nõ quia Deus nõ poßit etiã absque hominũ, imò absque ullo ministerio, sola uoluntate hos liberare, illos deprimere. Sed quia res hominũ humanis consilijs geri summæ suæ maiestati atque clementiæ placuit, idcirco summos uiros, quanque omni uirtute præditos, alijs tamẽ alios secundũ exigentiã temporũ, fulgẽtiores produxit. Castimonia excelluit Ioseph, ut nulla illecebrarũ illectus ui, à

ui, à seruitute posset euadere ad gubernandam Ægyptum. Charitate ardebat Moyses (ita enim opus erat) ut durissimū populū ferre posset. Bellica uirtute Iosue præstabat, ut facilius obtinentes sancta loca eijceret. Qui uerò in gentibus floruerunt, alij singulari iustitia, ut Aristides, qui iustus cognominatus est: alij admirabili prudentia, ut Themistocles, qui futura nō peius Apolline prædicere à gentibus dictus est: alij mora laudabili, ut Fabius Maximus, qui cunctādo restituit rem: alij uelocitate agendi: alij alio uirtutis genere claruerunt. Fœminæ uerò uel castitate, uel forma, uel audacia nō improbanda (muliebres eñ uirtutes hæ ferè sunt) rem optimè gesserunt. Videmus autē his nostris temporibus, quot bella, quot turbationes, quot conciliabula contra Christianorū pacem atq; concordiam oborta sunt. Quare oportuit electos quosdam, ac prædestinatos diuinitus, ut iam ostendimus, uiros extare, qui hæc Christianorum incommoda uel omnino tollerent, uel ita minuerent, ut ferri possent. Hos autem quis nō uidet summum esse Pontificem, & te ministrum ipsius, ac ipsi uelut Iosue Moysi assistentem? Summus enim Pontifex liberalitate mirabili, patientia inaudita, summa constantia, ardentissima fide, charitate feruenti, cæterisq; diuinis uirtutibus suis efficit, ut nō solùm fluctus tempestatum Deo duce Romana Ecclesia euaserit, uerumetiam Græciam, Armeniam, Syriā aliasq; complures Orientis partes, ne nimium dicam, magis his temporibus nostris, q̄ aliàs unquam citra quadringentos annos, sibi coniunxerit. Sed ille quasi alter Moyses, extra turbam existens, consilio & autoritate agit, & manus in cœlū pro Ecclesia tollit. Tu ueluti alter Iosue, modò mira uelocitate, fortitudine, prudentia, exercitus conscribis, in aciem prodis, hostem fundis. Cuius rei salus Pontificis, libertas Florētię per te conseruata, testes sunt etiam tot tantæq; ciuitates Italiæ, ac populi qui Francisco Sforciæ multos annos seruierunt, quos tu breui tempore, tyranno ui ac prudentia expulso, liberasti. Sic duos maximos Italiæ duces, ac memoria nostra florentissimos solus fudisti ac fugasti. Modò multis ponderosisq; legationibus & prælijs, populum Dei, id est, Ecclesiam suam, in pace tua, tanquam in terram repromissionis constitutam, conseruas. Sed de laudibus tuis aliàs, neq; nunc quidem ex proposito, sed quantùm res ipsa postulare, imò uerò flagitare uidebatur, summis ut dicitur digitis tetigi. Nā liber is De perfecta hominis uita, uel De uita Moysi inscribitur. Moysen uerò illis temporibus ad liberandū populum diuinitus electū scimus: summos à Deo concedi nobis uiros non ignoramus: quare rerum ipsarū seriē, ad hæc usq; nunc peruenisse satis sit. Illud sanè non prætermittendū, beatum hunc Gregorium, cuius opus transtulimus, Magni illius Basilij fratrem fuisse, Nyssæ Episcopum, uirum tam in secularibus, quàm in diuinis doctrinis eruditissimum, uirtutis quoq; omni numero preditū: quod tuipse in hoc opere legendo (si tamen præ occupationibus tuis licuerit) iudicabis. Sed iam ipsum Latinè loquentem, si placet, audiamus.

GRE-

GREGORII NYSSENI EPISCOPI, DE VITA MOYSI, SIVE DE VITA PERFECTA, LIBER,

Georgio Trapezuntio interprete.

Vemadmodum qui certamen equorum non ſine magna delectatione animi ſpectant, & ſi nihil ad curſum diligentiæ illi prætermittant, quos uincere optant, oculis tamen curſum ipſorum ſoliciti proſpicientes, clamant atq; hortantur, incitareq; ac efficere ſe putant, ut uelocius equi peruolent, cùm huc atque illuc unà cum equis inflectantur, ac manum quaſi flagellum in ipſos extendant atq; incutiant: non quia neſciant, hęc nihil ad uictoriam conferre, ſed quia beneuolentiam ac ſtudium erga certantes, uoce corporisq; motibus, natura duce ſignificare impelluntur: ſic mihi ipſi de te facere uideor amice ac frater chariſsime. Nam cùm tu in uirtutis ſpectaculo, probè diuino curſu ac certamine perſeueres, & ad ſupernæ uocationis præmia crebris leuiſsimisq; ſaltibus feſtines, acclamo atq; impello, & diligentia ſtudioq; intendere uelocitatem iubeo. Quæ omnia nõ ideo facio, quia temerario quodam ſtudio tui detinear, ſed quia ut chariſsimo filio morem tibi gerere ſtudeam. Cùm enim literis tuis petieris, ut tibi à nobis ad perfectã uitam admonitio quędam conſcribatur, æquum arbitrati ſumus, ut hoc libro noſtro & nihil aliud fortè utilitatis, attamen illud profectò non contemnendum tibi, nos ipſos obedientiæ proponamus exemplum. Nam qui tam multarum animarum curam ut patres gerimus, oportere duximus, ut hæc ſenectus modeſtiæ tuæ mandata ſuſcipiat, maiores obedientia in te profectò uires habebit, cùm ętas tua noſtro exemplo magis roborata fuerit. Sed hæc hactenus. Nam nobis iam incipiendũ eſt. Petiſti à me chariſsime fili, ut tibi quęnam ſit perfecta uita, diligenter deſcriberem: quod te ideò uelle non dubito, ut cùm inueneris quod quæris, ad uitam tuam quod inueniſti, accommodes. Ego uerò duo in hac re, & ambo mihi impoſsibilia, conſpicio. Vtrũque enim, & perfectionem uidelicet uitæ ratione deſcribere, & quod ratione comprehendiſti, in uita ipſa monſtrare, ſupra uires meas eſſe facilè fateor, quippe qui putem multis etiam in uirtute præſtãtioribus & magnis omnino uiris difficilia hęc eſſe dictu, imò uerò impoſsibilia. Verùm ne uidear ibi timere, ut Pſalmiſta ait, ubi timor non eſt, planum id ita faciam. Pſal. 52.
Cùm perfectum dicatur, quod finem ſuum atq; terminum ita conſequutum eſt, ut nihil ſibi deſit, nihil deficiat. Sed in his quidẽ, quæ ſenſu capiuntur, certis quibuſdam terminis cõtinentur omnia, ut uerbi cauſa, in quãto tam continuo quàm diſcreto proprijs quibuſdam terminis omnis menſura concluditur. Nam qui ad cubitum uel ſenarium reſpicit numerum, non eſt neſcius, unde utrunq; iſtorũ incepit, & quò exiuit, quibus illorũ finis habea-

habeatur atq; perfectio. In uirtute uerò hũc ab Apostolo perfectionis terminum esse dicimus, quòd nullus in ipsa sit terminus. Quippe cũ ille ipse Paulus, uir diuinus, & mẽte altissimus, semper ac iugiter per uirtutẽ suum cursum intẽderet, nec unq; ad maiora conscendere negligeret: non eñ uidebat statutã sibi cursus perfectionẽ ac finẽ. Quur ita? Quoniã omne bonum ipsa natura, qua bonũ est, nõ habet terminũ, sed contrarij cõparatione terminatur: ut uita morte, lux tenebris, & omnino bonũ omne in eo definit, quod ipsi contrariũ esse intelligitur. Quare quemadmodũ uitæ finis mortis initiũ est, sic cursus ipsius finis qui secũdũ uirtutẽ est, uitiosi cursus initium inuenitur. Non igitur falsò à nobis dictũ est, impossibile esse perfectionẽ ac finem uirtutis cõprehẽdere: demonstratũ eñ iam est quòd nullis uirtus terminis continetur. Nunc aũt alterũ etiam, quòd scilicet impossibile sit eis qui cum uirtute uiuũt, ad perfectionẽ fineq; uirtutis peruenire, nobis explanandũ uidetur. Primum igitur ac propriè bonũ, cuius natura bonitas est, Deus dico ipse, quodcũq; natura esse intelligitur, idipsum & est, & nuncupatur: quæ quidẽ diuina natura (quoniã nullus uirtutis terminus pręter uitiũ est, ut iam rationibus cõprobauimus, diuinitas eñ cõtrarium suscipere nõ potest) interminata est ac infinita. At uerò qui nõ simulatè, sed uerè uirtutem sequitur, Deo qui uera uirtus est, participatione coniungitur. Deus aũt terminũ non habet. Quare necesse est, participantis quoq; desideriũ, cùm ad interminatũ infinitumq; seipsum extẽdat, nullum habeat exitum, quo cessare possit. Quas ob res si nullis uitę perfectio terminis cõtinetur, si uirtutis id ipsum terminus est, quòd interminata sit, impossibile omnino est, ita perfectionẽ hanc aut re cõsequi, aut uerbis assequi, ut ad altiora ullus ascensus relinquatur. Quomodo igitur quæris, ad quem finẽ quispiã peruenturus sit, cùm finis nullus inueniatur? Nõ tamẽ quoniã quod quęritur exitũ non habet, idcirco pręceptum illud Domini

Matth. 5. negligendum quo dicitur: Perfecti sitis, sicut & pater uester coelestis perfectus est. Nam & si totũ consequi nequeas, tamẽ in rebus omnibus, quę natura bona sunt, nõ paruũ est lucrum (nisi desipias) uel partẽ earũ aliquam consequi. Omne igitur studiũ, omnem curã, diligentiã deniq; omnem adhibeamus, ne ab ea perfectione decidamus, ad quã peruenire possibile sit: tantumq; ipsius possideamus, quantũ capere possumus. Ita eñ se habere, ut ad ulteriora semper in uirtute ac bono uelis ascendere, id ipsum forsan humanæ naturæ perfectio est. Sed rectè (ut mihi uidetur) faciemus, si hac nostra in quæstione sacræ scripturæ utemur consilio. Per prophetã igitur

Esa. 51. Esaiã diuina uox clamat: Respicite in Abraham patrẽ uestrũ, & in Saram quæ uos peperit. Hæc eñ diuinus sermo, nõ ijs qui in uirtute permanent, sed ijs qui à uirtute aberrant, præcipit. Vt quemadmodũ qui tẽpestate ac ui uentorũ longẽ à recta nauigationis suæ uia in pelagus exacti sunt, si uel ignem, uel cacumen montis prospexerint, facilè se ab errore in tutũ reducunt: sic quicunq; huius uitæ fluctibus oppressi, à uirtute aberrant, exemplo Abrahæ ac Saræ, quasi quodã gubernaculo, ad diuinę uolũtatis portum reuocantur. Ac ideo quoniã in masculum & foeminã natura humana diuisa est, & utraq; libera, tam ad uirtutem, quàm ad uitium proposita est electio:

electio: ad Abraham & Sarã respicite,ut uiri à uiro,& mulieres à muliere, propria,idoneaꝗ naturę suscipientes exempla, facilius suos ad uirtutẽ dirigãt gressus. Quare si nos quoꝗ unius probati uitam in exemplum sumpserimus,ardentissimum tuum (ut spero) explebimus desiderium:ostendemusꝗ quomodo possibile sit;hos uitæ fluctus absꝗ naufragio superare: animamꝗ nostram perturbationum undis minimè submersam in tutissimum uirtutis portum deducere. Idcirco enim credendum est præstãtissimorum uirorũ uitas exquisitissimè perscriptas,ut uita nostra imitatione ad uirtutẽ ac bonũ rectius deducatur. Sed dicet quispiã, quomodo si nec Chaldæus sum ego,ut de Abrahã scribitur,nec alumnus regis Aegyptij filiæ,ut de Moyse scriptura testatur,nec deniꝗ cum priscorum aliquo mihi quicꝗ commune sit, alicuius eorũ potero uitam consequi?Cùm nihil habeam quo possim adeò diuersæ uitę ac morum longeꝗ aliorum seculorũ hominem imitari. Nos uerò respondebimus, neꝗ ad uitium, neꝗ ad uirtutẽ pertinere,si Chaldæus quis sit:nec si in Aegypto uiuat, aut in Babylone uersetur,ideo à recta uirtutis uita expellitur: nec enim in Iudæa solũ, ut quondam,Deus cognoscitur:nec Siõ illa,Dei scilicet domiciliũ,determinatus quidam locus est,ut litera sonare uidetur. Sed subtilius atꝗ acutius nobis inspiciendũ est,ut uideamus quos Chaldæos,aut quos Aegyptios fugiendos scriptura per historiam admonet,& qua Babylonis captiuitate liberati,ad beatitudinẽ tandem cõscendamus. Quas ob res Moyses ille in exemplũ nobis proponatur:cuius uitã si prius (sicut à diuinis didicimus) breuiter percurramus,sic demum consentaneũ historię sensum inuestigabimus, quo perfectam hominum uitã facilius cognoscemus. Scribitur igitur,Moysen quando Aegyptij lege tyranni,masculi Hebręorum infantuli uiuere uetabantur, tunc in lucem editũ fuisse,quem gratia quadam statim ab incunabulis scitum ac elegantẽ cùm uidissent parentes, maiori studio fuisse ut uitã ei conseruarent,conatos. Quare non simpliciter,sed in fiscella quadam,bitumine ac pice rimas illita,impositum,in flueta infantem Nili exposuisse,diuinaꝗ uoluntate ad eam ripam amnis fiscellam uorticibus aquarũ eiectã,qua regis tunc filia fortè spatiabatur. Ita repertus,ac gratia quæ in eo apparebat, & specię à regis filia dilectus, in filium fuit adoptatus. Verùm natura quadã insita mammillã omnino fastidiens,consilio propinquarũ cuiusdam,à propria enutritur parente. Quũ uerò in regia educatione,doctrinaꝗ seculari ex ephebis iam esset egressus,inglorius degere apud suos maluisse,ꝗ fictam illã, cuius adoptatus in filium erat, matrem profiteri. Aegyptio aũt uiro in Hebræorũ quendam impetũ faciẽte occiso, duos Hebræorum contentione cõmotos in rixã admonuit,nõ ira concitari,sed natura,quæ propinquitate ipsos coniunxit conciliatrice, & quasi iudice arbitroꝗ fratres uti oportere. Sed ab eo qui pręmio iniuriam afferebat repulsus ad contemplationẽ hac contumelia impellitur. Ciuitatum eñ turbationibus omnino relictis, secũ uiuere maluit, filia cuiusdã alienigenæ in uxorem ducta: qui tanta erat ad pernoscenda ingenia hominum,moresꝗ cõprehẽdendos prudentia præditus,ut unica re gesta, quã Moyses aduersus pastorũ uim magno animo fecerat, adolescentis uirtutẽ Exo.2.a.

conſpexerit, quòd non proprio lucro aut laude cōmotus, pro iuſtitia pugnauerit, ſed iuſtum ipſum per ſe ac natura ſua honeſtū iudicans, paſtores qui nihil in ſeipſum peccarunt, caſtigauit, eorūq; iniuriā repulit. Quapropter uirtutē Moyſi admiratus præſtantiorē ipſam aliorum diuitijs exiſtimans, filiā ei tradidit in uxorē, facultatemq; fecit, ut ipſe quācunq; uiuendi rationem uellet, eligeret. At ille montanā ac ſolitariā elegit, ubi à turba-
Exo. 3. tione procul remotus, in ouiū cura ſibi in deſerto attendebat. Quo in genere uitę nō paruo trāſacto temporis ſpatio, mirabilē dicit hiſtoria ipſum uidiſſe uiſionem. In medio ēm claroq; die alia præſtantior, q̄ ſolaris lux, circa oculos ſuos effulſit. Cuius rei inſolentia cùm reſpexiſſet ad montem, arbuſtū ardens ſcribitur aſpexiſſe: cuius rami cùm arderent, quaſi cōtinua irrigatione uireſcebant, admiratumq; ſecū dixiſſe: Vadā & uidebo uiſionem hanc magnā, ne uidelicet oculos ſolùm, uerumetiā (quod mirabilius eſt) auditum radijs eius lucis illum inaret. Natura ēm illius lucis, ueluti in duorum obiecta ſenſuū diuiſa, ut in oculos ſplendore radiorum fulgebat, ſic inauditū immortaleq; dogma tum intonabat. Vetuit ēm ad mōtem calceorum pondere preſſum accedere, ſoluereq; iuſsit calceamenta, ac demū nudo pede terrā illam attingere, quæ diuina luce reſplendebat. Deinde ne longior in hiſtoria ſim, hac uiſione corroboratus, ab Aegyptiorum ſeruitute ſuos liberare iubetur. Sed ut diſceret, quāta diuinitus uirtus ſibi præ-
Exo. 4. ſtaretur, ita Deo iubente, huiuſcemodi periculo uſus eſt. Virga manu in terram proiecta in colubrum uertitur, ruſuſq; recepta, ut uirga prius erat ſubitò facta eſt. Manus quoq; in ſinu recōdita, in niueum candorē immutatur, & iterum in eundē ſinum immiſſa, in priſtinā redijt naturā. Deſcendente aūt ipſo in Aegyptum, adducenteq; ſecum uxorē alienigenā, & liberos ſibi ab ea natos, angelus obuiā factus timorem mortis intuliſſe fertur: quē mulier circūciſionis filij ſanguine facilè placauit. Tunc Aarō quoq; frater eius diuinitus monitus obuiam prodijt, & paulo pòſt in cōcionem ab utriſq; populis conuocatur, libertas tam laborioſæ ſeruituti præponi-
Exo. 5. tur. Cum ipſo quoq; tyrāno hac de re loquuntur. Irritatur ille magis, imperat duriora, ut nō ſolùm luto, ſed paleis ſtipuliſq; colligendis afflicti Iudęi contabeſcant. Cùm uerò ad inaudita ſigna, miraculaq; Moyſes uerſus eſſet, coramq; ipſis Aegyptijs uirgā ſuā in colubrum uertiſſet, Pharao (id ēm nomē erat tyranno) magorum ineptijs fretus, magis reſiſtebat. ij enim uirgas ſimiliter ſuas in terram proiectas, in dracones mutaſſe uidebantur. Sed quí ex uirga Moyſi uerè animatus erat, magorum uirgas, re ligna, uiſus deceptione dracones, facilè deuorauit. Tunc cōſentientes tyrāno Aegyptios omnes cùm uidiſſet Moyſes in uniuerſam eorū gentē, nemine omnino excepto intolerabilia infert uulnera. Commouebantur autē iuſſu eius elementa ipſa, terra ſcilicet, ignis, aer, aqua. ad impietatē ēm tyranni actiones ſuas facilè cōmutabant. Eodē quoq; tempore eodē in loco, Iudæi ab officio non recedentes, nil mali ſentiebāt. Aegyptij uerò perperā & co-
ibidem 7. gitātes & agētes acriter plectebātur. Nā aqua per uniuerſam Aegyptum in ſanguinem iubēte Moyſe conuerſa eſt, ut uel piſces ipſi craſsitudine aquarū carnea morerentur: Iudæis ſolis ſanguis aqua erat limpidior. Hinc neceſ-

necessitate rerũ coacti Aegyptij, aquę quã apud Hebręos inueniebãt, per mixtione sanguineã aquã suam mitigabant. Similiter quoq; ranarum irrepens multitudo, quarũ generatio non naturali cursu elementorũ, sed coactis, ut ita dicam, elemẽtis, iubente Moyse facta est, solis turpissima Aegyptijs inferebat fastidia: Iudæorũ uerò uita nihil ex huiusmodi bestiolis incõmodi patiebatur. Sic etiã aer nullam diei ac noctis faciebat differẽtiam, Aegyptijs in eadẽ continuè crassitudine palpitantibus: at Iudęis nihil noui afferebat. Similiter cætera quoq; omnia se habebant, grando scilicet, ignis, ciniphes, muscæ caninæ, locustarũ nubes: hæc aduersus Aegyptios omnia, ut natura sua fert, perniciosissima erãt: Iudęi uerò, rumorib. solùm, uerbisq; cohabitantiũ hos morbos, nullo suo incõmodo, cognoscebant. Postremò primogenitorũ omniũ nece, cùm ij quidẽ suorũ pernicie confusi lugerent, ij uerò sanguinis signaculo, liminaribus atq; postibus inunctis tuti quiescerent, quanta inter Iudæum & Aegyptium esset differẽtia, cunctis apparuit. Itaq; percussis Aegyptijs, suaq; publicè ac priuatim lugẽtibus, educit Moyses populũ diuitijs simul Aegypti abductis. Verùm cùm iã tribus peragrasset diebus, uidet pœnitentia ductum hostẽ, cum magno exercitu & instructissimo equitatu aduersus se festinare. Quæ res nõ mediocriter imbellẽ populũ in Moysen concitauit. At ille intrepidus, uoce quidẽ populũ, ut in Domino spem haberent, hortabatur, animo aũt ad Deum penitus conuersus, auxiliũ tacitus implorabat. Quo recõdito clamore creator exoratus, prętò miseris ac mirabiliter affuit. Nubes eñ quę Dei iussu, non natura præcedebat, nõ presso aere uaporibus cõstituta, sed aliud quiddã diuinitus, atq; altius, q̃ humana mens percipere ualeat, quæ in die solis ardores tẽperabat, & noctu in ignẽ uersa noctis et frigora temperabat, & tenebras remouebat. Hæc inq; nubes, quã ueluti ducem sequebantur, priore omisso itinere in rubeum mare ducebat. Deuenerũt igitur sequuti ducẽ Hebræi usq; ad littus, quos Aegyptij persequuti, undiq; ita concludunt, ut nulla iã fuga humano cõsilio posset excogitari. ante ipsos mare rubeũ erat, post ipsos ualidissimus atq; instructissimus Aegyptiorũ exercitus. Tũc summus ille uir omniũ diuinitus monitus ad littus descẽdit, mareq; rubrum uirga percussit, & subitò ut in uitro facta scissura facilè ex altera parte in alterã peruenit. Sic ictu Moysaicę uirgę in oppositã usq; ripam, hinc atq; hinc cedẽtibus aquis, scissura peruenit. Itaq; facto per medium pelagus itinere, utraq; ex parte undis aquarũ quasi muris cõsistentibus ingreditur, Deo fretus cum populo Moyses, quẽ Pharao impetu animi cõcitatus insequitur. Sed mare uirga percussum in pristinũ statũ reducitur, ac Aegyptios omnes obruit. Hebręi uerò in oppositum littus incolumes quũ peruenissent, cantum Deo, qui gloriosum aduersus hostẽ sibi trophæũ præbuerat, grato animo cecinerunt. Triũ deinde dierum itinere confecto, cùm siti populus laboraret, mira quadã amaritudine aquarum à potu earũ deterritus, lignũ Moyses, quod Deus ei ostenderat, in amarissimas illas aquas immisit: & ilicò natura ligni aquarum ablata putredine, dulces atq; potabiles effectæ fuerunt. Nubis deinde ductu, quã præcedẽtẽ sequebãtur, & qua stante ipsi quoq; castra metabãtur, ad locũ deueniũt

Exo. 8. Exo. 14.

aquis atque arboribus amœnissimũ. Duodecim enim fontibus irrigabatur, & septuaginta palmis consitus altissimis, miraculo simul ac usui uidentibus fuit. Hinc rursus amota, in desertũ deduxit: ubi ardẽs arena, locorum
Exo.16.17. ariditas, aquarũ penuria, ingenti populũ siti affligebat. At Moyses ex lapide quodã uirga percusso, iucundissima atque copiosissima aquarũ fluenta exilire fecit. Hic cõmeatus etiã omnis, quẽ exeuntes ab Aegypto abduxerant, quũ defecisset, nõ à terra sibi, ut solet, quæ uictum pręstabat, oriebantur, sed à cœlo quotidiè in crepusculo, nõ aquea stillicidia, sed quasi cristallinæ guttæ in coriandri seminis formã conglobatæ, roris uice, descendebant: quæ ad cibũ collectæ gustũ mellis penè afferebãt. Sed mirabile quid in ipsa quoque collectione fiebat: nullus enim minus quàm egeret, aut propter ętatem, aut propter infirmitatẽ sibi assumpsit: nullus quia ualidior, sibi plus quàm esset opus, in eo die potuit arripere. Itaque quicquid in uno die congregauerant, eius ipsius diei solummodo cibus erat. Quòd si quis timore furtim quandã sibi particulã ad crastinũ cõseruasset, totum quod repositum erat, per noctẽ corruptum in uermes trãsformabatur, præter quàm in die sabbati. Nã cùm hæc dies ratione quadam, & mystica cessatione ab Hebræis honoraretur, ne quid in ea die pręter consuetudinẽ facere cogerẽtur, quãuis tanto in collegio unusquisque studium, quatũ in cæteris diebus die sexta adhibebat, duplũ tamen collectũ sibi esse inueniebat. Quumque in cæteris diebus, si quid seruabatur in crastinũ, in uermes totum transmutaretur, solum quod die Veneris collectum erat, per totũ diẽ sabbati perdurabat. Bellũ deinde aduersum Amelech exarsit, & tunc primùm Hebræi cõstructi in aciẽ sunt, nõ omnes, sed electi, quibus Iosue qui post Moysen gubernacula populi susceperat, præfuit. Nã Moyses extra prælũ, in colle quodã altiore unà cũ duobus necessarijs cõstiterat, ad cœlos aspiciens, quãdo (ut in historia traditũ est) id quoque inter cætera mirabile dictu factum est. Nã cùm Moyses manus in cœlũ leuaret, tunc ingenti animo irruebant in hostes Hebræi: quũ uerò manus remisisset, tunc cõtrà ferociores facti hostes facilimè Iudæos pellebãt. Quod aliquoties factum facilè intellexerũt, qui cum eo erãt. Itaque Moysi ulnas subeuntes occulta quadã de causa grauiores factas manus eius sustentabãt. Verùm quia imbecilliores erant, quàm ut possent rectum diutius Moysen sustinere, lapidẽ illi in sedẽ supposito facilius adminiculo effecerunt, ut manus in cœlũ leuatas diutius retineret. Quo facto fusi omnino fugatique hostes sunt. Ita sine molestia in eremo uiuebant: nec enim poterãt recedere, cùm nubes, quã ut ducẽ sequebantur, immobilis in eodẽ loco moraretur. His ita factis maiora occultioraque mysteria Deus, & ipsum ductorẽ & populum instruere cùm uoluisset, præcepit
Exo.19. populo per Moysen, ut tã corpore quàm animo mundus fieret, adeò ut etiã à nuptijs ipsis certo quodã dierum numero abstineret, aspersionibusque quibusdã maculas abstergeret, ut omni labe animi corporisque deposita, mundus ad montẽ Sinai posset accedere: qui quidẽ mons ratione utentibus solum illo tẽpore aditũ præstabat: neque his omnibus, sed uiris solummodo: nec uiris etiã omnibus, sed illis tãtùm, qui diligenter à se omnẽ maculã expulissent. Studiũ aũt omnibus erat non paruũ ne quid brutorũ monti ap-

propin-

propinquare paterentur. Quod si fortè aliter acciderit, lapidibus obrui à populo statutum erat, quicquid brutum iuxta montē apparuisset. His ita dispositis, in sereno die subitò tenebris mons circundatus fuit, & ignis è medio tenebrarum exiliens, ac totum ut uidebatur mōtis tractum depascens, terrebat prospicientes, fumo atq; caligine omnia repleta: adducebat tamē ad montē populum Moyses, quamuis ipse quoq; huiusce modi uisu timore perclusus ita erat, ut celare id minimè posset: sed uel ipsius corporis motibus cōmotum se patefecit: nec eñ tantùm per oculos, uerumetiā per auditū terror animos inuadebat: quū sonitus desuper ueluti buccinæ aut tubæ disrumpere subiecta locorū spacia uideretur. Eratq; eis tanto terribilior, quanto magis accedebāt: quodq; mirabilius est, articulatus erat. Nā aer absq; uocalibus instrumentis nō inanem orationē, sed significantē diuina formabat uirtute, quæ populo leges atq; instituta ponebat. Quæ omnia cùm ferre populus non posset, impetrauit à Moyse, ut à Deo, ipso mediante, lex sibi traderetur, nec se quicq; retractaturum, sed omnia sicut ab ipso Deo per Moysen sibi tradita crediturum asseruit: ita populus quidem ad subiecta montis loca relabitur. Moyses uerò solus in monte relictus, contrà quā cæteri homines pati solent, affectus est. Nā quum cæteri omnes desolati magis, in societate minus timeant, ipse derelictus solus audacior factus est. Vnde patuit, nō ut timidum quendā perterritum in principio fuisse, sed charitate timentis populi fuisse commotum. Quare cùm quasi onus quoddam timorem populi deposuerit. ac in seipso factus esset, tunc etiam in ipsam caliginem audacter ingreditur. Itaq; ad penetralia diuinorū ingressus, nec Iudæis amplius uisibilis, solus erat cum inuisibili, ut nos (ut arbitror) his gestis instrueret, quòd oporteat si quis uelit esse cum Deo, omnia hęc quę uidentur, contemnere, ac mentem suam ad inuisibile atq; incomprehensibile, quasi ad summitatem montis dirigere: ibiq; credere Deum esse, quò peruenire cogitatio non potest. Hac igitur in summitate montis constitutus Moyses, diuina suscipit mandata, quæ in uia doctrinaq; sunt ad uirtutem. Cuius caput est pietas, ut scilicet cōdecentes de Deo opiniones habeamus, quod omnem cognoscibilem speciē, omneq; superexcedat exemplum, nulli rei quæ cognoscitur similis. Iubet enim ad nullam rem, quę comprehendi possit, respicere: nec ijs similem putare naturam, quæ super omnia est, quæ comprehensione cognoscuntur: sed esse quidē ipsam credere oportere: quanta uerò, aut qualis, aut unde, aut quomodo sit, non esse quærendum, cùm eò peruenire humana ingenia nequeant. Ad impietatem autem etiam adduntur illa, quæ morum sunt castigationes, in genere uel in parte distributa. In genere quidem, totam simpliciter iniustitiā propellit lex illa, quòd oporteat proximum amare, quò stabiliter constituto, necessariò sequitur, nihil aduersus proximum cuiquam esse faciendum. In parte uerò, parentes colere, ac carminibus quæ diligēter enumerantur, canere præcipit. Quibus legibus quasi instructus ad sublimiora transit mysteria, tabernaculo diuina sibi uirtute proposito. Tabernaculum autē erat templum inaudita quadam uarietate pulcherrimum, propylea, columnę, cortinę, mensa & candelabrum & thuribulum,

Exo.20.
Exo.36.

altare ac propitiatorium, & quod intra sanctum est adytũ impenetrabile. Quorũ omniũ dispositionẽ ac pulchritudinẽ, partim ne memoriã fugiat, partim ut etiã posteris miraculũ subappareat, nõ picturę tradere, sed materiali ędificatione immateriale illud exẽplar diuino consilio splẽdidis acceptis materijs imitari cõpellitur. Fuit igitur plurimũ aurũ in colũnis circũfusum, & cũ auro argentũ cacumina & bases eorũ exornabat, ut uarietate coloris, sicuti arbitror, magis fulgerent. Sed æris quoq; materia non inutilis uisa est, capita eñ & bases columnarũ ex ære factæ sunt. Cortinę porrò atq; tentoria, totiusq; tẽpli septũ, & super colũnas extensum tectũ, omnia per textoriã artẽ conueniente singulis attributa materia cõficiebantur. Alijs ex hyacintho, & purpura erat tinctura, & igneus cocci rubor, splẽdor quoq; byssi natura ipsa perductus ac sine arte cõfectus color. In alijs linũ, in alijs capilli, prout texturæ usus petebat, assumebantur. Sed rubricatæ quoq; pelles nõnũq; acceptę sunt. Verùm hęc posteaq; de mõte descẽdit per ministros secũdũ expositũ sibi exẽplar Moyses cõstruxit. Tũc aũt quũ in illo adhuc absq; manu constituto tẽplo esset, quibus sacerdos uestibus quando in tẽpli penetralia intrãdum erat, uteretur, de interiore simul atq; exteriore amictu leges posuit, initium nõ ab interiore, sed ab exteriore faciens: super humeralia uarijs coloribus, quibus tentoriũ ornabatur, ac insuper auro distinxit. Vncinos quoq; fecit, & catenulas smaragdos in circulũ auro cõnectẽtes. Hi lapides tũ natura uirides atq; fulgentes, tum sculptura mirabiles uidebantur: nec ad simulachrorũ figurã aliquã sculptura tendebat. Sed patriarcharũ nomina sex in singulis lapidibus erant impressa: ex his ad anteriorẽ partẽ scuta quædã dependebãt, & cõplicatæ catenæ in se permutatim in quendã numerũ connexæ atq; rhythmũ modo retis à fibulis ex utraq; parte desuper à scutis extensę, ut magis connexio perfulgeret. In his erat ex auro fabricatus ille ornatus pectoris, in quo diuersi patriarcharũ numero lapides tres in singulis ordinibus, ordines quatuor fuerunt, tribuũ nomina literis exprimentes. In his erat tunica inter humeralia ad talos à ceruicibus delapsa, aptissimè composita: in his erat inferior limbus, nõ texturæ uarietate solùm, uerumetiã aureis appendiculis pulcherrimus. Hæc aũt erãt aurea tintinnabula, pomaq; punica uicissim dictũ limbum ambiunt: ea in his erat lamina, & caputium pontificis imminẽs fronti ex auro purissimo, mirabili quadã figura formata, & cingulũ quo circũfusus amictus sustinebatur, & ornatus occultior: ac cætera omnia, quę per ænigmata in amictus specie sacerdotalẽ ostendunt uirtutẽ. Hæc à Deo ipso perdoctus, maiorq; seipso hac effectus doctrina, descendit à monte ad suos, ut eos eandẽ disciplinã doceret, & leges eis proponeret. Ferebat eñ tabulas manibus non manu factas, sed ipsius Dei opus pariter tam mate-
Exo.32. ria, q̃ literæ in materia impressæ. Verùm populus qui anteq; legis autor descenderet, pietatis frenum excusserat, hanc gratiã nõ meruit. Nam cùm quadraginta diebus ac noctibus nullius indigens rei, quibus hoc corpus sustentatur, immortali uita sub illa caligine Moyses uiueret, quasi pueri cũ pędagogi non adsunt, sic populus aduersus Aarõ cõcitatus, impulit eum, ut ad simulachrum adorandũ dux eis fieret: simulachrum aũt uitulus erat.
Quare

Quare offensus Moyses, perrupit tabulas, ne in homines indignos tanta res deueniret: deinde Leuitis administrantibus, populi sanguine scelus expiauit. Simulachrũ contriuit, Deũ ab ira sua propitiauit, & sic rursus quadraginta dierũ spacio tabulas à Deo impetrauit: quas ipse quidem cōposuit, Deus aũt perscripsit. Sic igitur postq̃ diuino exemplari tabernaculũ ipsis ædificauit, propylea cuncta interiora, thuribula, altare, candelabrum, propitiatoriũ in adytis sacerdotij, ornatũ uarium, sacrificiorũ modũ, aliũ in purgationē, alium in agēdis gratijs, aliũ ad auertenda mala imminētia, aliud ad expianda peccata. Hæc omnia postq̃ optimè perfecit atq; constituit, suorum perpessus inuidiã est. Soror eñ Maria diuino fratris honore cōmota, nonnihil loquuta est, cui diuina ira cōmota uelocem intulit punitionem. Qua in re mirabilis clementia, inauditaq; mansuetudo Moysi uisa est. Non eñ solùm iratus inuidēti nō fuit, sed Deum etiã orationibus sorori propitiũ reddidit. Quũ uerò multitudo uoluptate uicta carnes edere desideraret, meliusq; se in Ægypto uixisse ubi carnibus abundabat, q̃ cœlesti cibo in deserto prædicaret, tũc Deo Moyses rem commisit. Deus uerò mira multitudine aues per statiua Iudæorũ circumuolãtes gregatim sic immisit, ut aucupium esset facilimũ. Quarum carniũ nimium repleti, in morbos deciderunt, mortuiq; nō pauci fuerunt: quę res residuis exemplo ad modestiam fuit. Exploratores deinde ad promissionis terrã mittuntur, qui reuersi nō idē omnes, sed multi penè impossibilem esse trãsitũ nunciauerunt. Vnde rursus multitudo aduersus Moysen commota fuit, multiq; desperarunt se posse illuc peruenire: qui omnes diuino iudicio condēnati, nō uiderunt, quod se posse uidere desperarunt. Proficiscētes aũt per desertũ, quũ rursus aquæ penuria premerētur, nec ullã miraculorũ Dei tenerēt memoriã, tam aduersus Deum, q̃ aduersus Moysen impiè cōclamabant: tum Moyses quoq; ipse uisus est propter perfidiã dubitasse, ueruntamen ex acrotomo illo lapide rursus fontes aquarum mirè produxit. Paulo aũt pòst Aegyptiacam uitã, & uentris & nimiã repletionē iterũ expetierunt. Quã ob rem serpētes uenenosis morsibus diuinitus eius immissi. Quũq; plures hoc modo indies perirēt, diuino nixus consilio Moyses, æs in serpentis cōfudit figuram, quam in tumulo quodam imposuit: iussit que, ut quicunq; serpentis morsu laborarent, in æreum serpentem aspicerent, atque ita pestiferum ex morsu serpentum morbum fugauit. Immittebantur enim ex uisu quasi antidota quædam in corpus, quod serpentium uenena imbecilliora reddebat, quàm ut possent homines occidere. Rursus populo in eum seditione insurgente, ac nonnullis in seipsos transferre sacerdotalem dignitatem conantibus, Moyses quidem pro peccantibus orabat, Deus uerò nō ut ille orabat, sed ut iustum erat, hiatu terræ omnes seditiosos qui in Moysen insurrexerunt, absorpsit. Qui autem sacerdotij cupiditate exarserunt, igne cremati circiter ducēti & quinquaginta exemplo suo cæteros castigarũt. Verùm ut crederent, non ab hominibus, sed à Deo sacerdotij gratiã concedi, uirga literis à quo esset ablata significante per unã quanq; tribum assumpta est, quas in templo Moyses apposuit: ac postero die sententiã de sacerdotio Dei omnibus ostendit: sola enim Aaron uirga floruit,

Exo. 24. 25. & 26.
Num. 12.
Exo. 16.
Nu. 13. 14.
Nu. 20.
Nu. 16.
Nu. 17.

floruit,fructumq́ edidit.Nux aũt erat fructus.Quod quidem miraculum etiã infidelibus maximũ omniũ uisum est, stupentibus scilicet quomodo siccũ ac leuigatũ lignum, tam paruo tẽporis spatio arboris naturã suscepit atq; perfecit. Nã pro uligine terrę,pro cortice,pro humore,pro radicibus & ramis diuina uirtus ei suffecit.Procedebat deinde ulterius cum populo
Nu.21. Moyses,edixitq́ regiã(ut dicitur) uiã esse custodiẽdã,ne uidelicet ad dextrã uel sinistram declinarent,neu'e quicq; habitantiũ ea loca arriperẽt.Coloni aũt locorum parũ his contenti à transitu prohibebãt, sed pugna uicti
Nu.22.23. & 24. concesserunt inuiti, quod spontè dare noluerãt. Post hæc Balach Madianitarum gentis magnę princeps affinium exemplo perterritus, nõ ab alijs principibus, nec armorum & exercitus, sed à Balaam augure quodã, qui magicis artibus ac dæmonũ inuocatione claruerat,famaq; de ipso erat,sępius ciuitatibus etiã ingentibus suis artibus nocuisse,auxiliũ petijt.Is quũ ad regẽ Balach iter faceret, asinæ uoce nõ prosperam eam sibi uiã fore instruitur,& uisione quadã quid faciundũ esset,didicit,ac demũ in locũ maledictionis magicæ tales de Iudæis misit uoces, ut uerba eius apertę essent diuinationes.Ita Balach uincitur,sed populus in bello uictor,nõ parua ex
Nu.25. parte luxuria uincitur. Tunc Phinees zelo uirtutis uno ictu tam Iudæum, q; alienigenam mulierẽ in ipso impudico actu confodit:quo facto diuina
Nu.27. in eos qui peccauerunt, ira cessauit. His ita gestis ascẽdit in altum Moyses
Deu.34. montem,& procul repromissam maioribus suis terrã speculatus,humanã uitam exiuit, ita ut nihil in terris huius migrationis suæ signum relinqueret.Mirum autem est,quo'd nec formę,nec pulchritudinis suæ quicquam, nec ex facie sua resplendentem gratiam, nec oculorum aciem, uel temporum quibus cum hominibus erat, spatia uel labores comminuerant, sed
Mystica interpretatio uitæ Moysis. uno eodẽq; modo uirtutes corporis atque sensuum in eo semper uiguerunt. Hæc quidem sunt, quæ de illo uiro ab historia diuina percepimus, quæ cursim narrata iam tempus est proposito nostro accõmodare, ut uideamus ueteris scripturæ historiam ad perfectam uitam multùm conducere. Quum masculinam Iudæorum prolem tyranni lex occidendam statuit, tunc Moyses nascitur. Quo nam igitur pacto dicet quispiam, si tunc fortè à tyranno lex aduersus infantes lata est, quum Moyses in matris uentre ferebatur, huiusmodi ergo partum imitari potero? Nec enim in potestate hominis est, cùm uoluerit nasci. Sed hoc literalis sensus historiæ est, quæ ut ad mores accommodetur, altius intelligenda. Cuncta ergo quæ in mutatione ac fluxu posita sunt, nunquam firma manent, sed alterum ex altero gignitur, & aut ad melius, aut ad peius semper exitus fit. In hominibus autẽ carnalis hæc & perturbationum plena dispositio, quæ tyranno ac hosti humani generis placet, ac ideo eam fouet uitã que donat, per muliebrem sexum ostenditur. Virilis uero' partus hosti contrarius ac suspectus uirtuosam uitam significat. Est autem uita humana mutationi semper supposita: quare oportet, quum non sit æterna & immutabilis, semper nasci. Sic autem nasci non aliena fit appetitione, nec extrinsecus, ut in corporali natiuitate,sed electione propria unusquisque nascitur:unde fit, ut nos ipsi patres simus nostri, qualescunq; nos uolumus electione gignen-

gignentes, & aut marem aut fœminam, uitij ac uirtutis ratione fingentes. Itaque licet nobis profectò cùm audiamus quanta hostis noster afficitur mœstitia masculinę prolis, id est, uirtuosi uiri natiuitate, licet, inquã, nobis mares nos ipsos gignere, ac parentibus nostris, cogitationibus scilicet bonis, quæ uirtutẽ pariunt, afferre: iucũda eñ est cogitatio uirtutis. Quę uoluptas facilè facit, ut in uirtute perseueremus, ut contra tyrãnicas etiã leges atq; instituta uiuamus. Id igitur ænigmate historiæ ueritas nos docet, ut omni diligentia studeamus in hoc partu, qui in nobis est, ita nasci, ut hosti nostro partus noster molestus sit: nemo eñ hostis mœstitiã affert, nisi ea signa ostẽdat, quibus ille uictũ se posſit cognoscere. Est aũt eiusdem uolũtaris masculã edere prolẽ, ac eã conuenienter nutrire, et quo modo in aquis saluari posſit, prouidere. Nam qui hosti partus suos interficiẽdos condonãt, hi nudos filios fluctibus exponũt. Fluctũ aũt aquarũ hãc uitã dico, in qua perturbationibus alternis multi obruuntur. At uerò cogitatiões rectæ ratiõesq; uirilis partus parẽtes, fiscella muniũt quos genuerũt, ne undarũ impetu confringãtur atq; submergãtur. Est aũt ueluti uirgulis diuersis cõpacta fiscella, doctrina, ut arbitror ea, quæ multis atq; uarijs disciplinis in unũ collecta, super fluctus huius uitæ fertur, neq; immergi patitur, sed impetu exagitata, tandem ad ripã extra huius uitæ turbationes animũ educit. Natura quidẽ ipsarum rerũ ita fieri crediderim. Videmus enim re ipsa, si quis turbini ac procellis humanæ uitæ resistit, nec se obrui patitur, eam à corrupta hominũ societate ac uita, tanq; onus graue reijci atque repelli: quam qui effugit, uagitum imitetur Moysi, nec lachrymis parcat. Lachryma enim fidelis quædam custos eorum est, qui ueram quærunt uirtutem. Quòd si regis sterilis filia, doctrina uidelicet exterior, quę semper parturit, & nunq; uiuum educit partum, quæ nullum unquam tantis laboribus condignum fructum produxit, quæ uterum inflat quasi aliquod uiuum prolatura, & tandem imperfecta & inania semper suo abortu edit, in filium adoptauerit, eousque se falsæ matris filium uir bonus profitebitur, quousque imperfectior atque tenerior ætas sit. Qui uerò ad maiorem iam ætatem peruenit, eum pudebit eius se falsò filium appellari, quæ naturaliter sterilis atque inanis est, nisi tandem uera foueatur doctrina. Quare tantum Ægyptiorum assidebit reginæ, quantum opus erit ad hanc inferiorem doctrinam percipiendam, ne omnino expers humanorum pręceptorum esse uideatur: deinde ad propriam matrem totus recurret, quam uel quando sterilis reginæ filius putabatur, non omnino reliquerat. Id enim mihi uidetur historia nobis significare cùm asserat matris propriæ lacte Moysen enutritum oportere: uel cùm exterioribus in tenerioribus annis dati sumus, Ecclesiæ lacte nutriri, mores, consuetudines, exquisitamq; uiuendi normam, quibus altius animus ascendit, perdiscere ac obseruare. Inimici autem duo inter se colluctantes Hebræus atque Ægyptius, inter quos medius factus Moyses, quum eos conciliare non potuisset, Aegyptium interfecit: pietas sunt atq; impietas. Primam scripturæ sacræ per Hebræum significatæ instituunt, alteram secularis ac exterior doctrina nugis suis insinuat, quam qui Moysen imitatur, uno ictu reluctantem occidit,

nec

nec aduersus pijs imam fidē insurgere ipsam patitur, quanquam etiā latius id accipere pro omni uirtute ac uitio possimus. Est em̄ quasi medius inter iustitiam ac iniustitiā, luxuriam atque modestiā, humilitatē atque superbiā, cæteraque huiusmodi propositus homo. Docet igitur nos exemplo suo Moyses, radicitus tollenda esse uitia, uirtutem aūt tanquam naturæ nostræ consentaneam amplectendā esse atque fouendā. Rixa uerò quæ inter Iudæos facta sedari à Moyse non potuit, nostrorū sunt de dogmatibus Ecclesiæ colluctationes, quas si sic sedare non possumus, ut iniuriantē deprimamus, fugiendū protinus ad sublimiorē sacramentalemque doctrinā, ac alienigenæ rursus, si res ita cogit, id est, seculari doctrinæ, parumper cohabitādum, ut prauos pastores à puteis expellamus, uersutos uidelicet hos malignosque doctrinę professores, qui rerū scientia ad ignorationē creatoris abutūtur: quibus repulsis sic uiuemus, ut pugnantibus non misceamur, nec perturbemur reluctatione multorū: sed motus animi omnes tanquam oues pastori, sic rationi obtēperantes gubernabimus, qua quidē in norma uiuēdi perseuerantibus, mirabili suo ueritas splendore nobis apparebit, animique oculus subaperiet atque illuminabit. Deus aūt est ueritas, quę tunc in uepribus Moysi uisa est, ad quā nos adducit rectè uiuendi ratio, & perturbationum animi propter ueritatē repulsio. Quæ quidē ueritas nō de cœlo illucescit, ne à stellis defluxa lux uideatur: sed ab rubo, ipsoque spinoso, ab humanitate uidelicet saluatoris effulgens, ad cognitionē sui per Euangelicā nos tubam reuocat. Hinc etiā mysteriū illud uirginis figuratum esse, quis nō uiderit? Ab ea nanque deitatis lux assumpta carne illuxit hominibus, eamque omni modo incorruptā seruauit uirginitatis uiriditate nullo pacto cōmutata. Quæ quidem lux cùm nobis illuxerit, primò docebit quid faciūdum sit, ut possimus ad ueritatis radios accedere. Quòd calcei soluendi, eijciendusque sit undique omnis amictus pelliceus ac terrestris & sordidus passionum æstus, ut ipsius qui est, cognitio possit suscipi, quæ opiniones de eo qui non est, falsas penitus repellit. Hæc em̄ est (ut ego sentio) ueritatis diffinitio, firma eius qui est intellectio, falsitas enim phantastica quædā circa id quod nō est, comprehensio, quasi subsistat quod nō est. Veritas aūt est eius, quod uerè est, firma intellectio. Longis aūt spacijs temporum altiori per quietē animo meditari oportet, ut firmiter intelligere possis, quid sit quod uerè est, quod natura sua est: quid quod non est, quod solùm esse uidetur, cùm per se atque naturā suam minimè subsistat. Mihi em̄ uidetur magnus ille Moyses ea in uisione didicisse, nihil carū rerū quę aut sensu cōprehenduntur, aut mente perspiciuntur, pręter supremā essentiā, quæ omniū causa est, & à qua omnia dependent, uerè subsistere. In nullo em̄ cæterorū impendentia perspici potest, ita quod absque participatione ueri entis possit esse. Solùm id eodem modo semper se habet, nunquam augetur, nunquam minuitur, æqualiter ad omnem mutationē, tam ad peius, quàm ad melius immutabile: peius em̄ ibi aut malū non est, melius inueniri nō potest. Quare solùm nulla re alia indiget, & solius cuncta indigent: solùm cuncta appetunt: solo cuncta participant: & quę participāt, per participationē & sunt, & bene sunt. Quod autem participatur, nunquam imminuitur. Id igitur

profectò

profectò est, quod uerè est & huius ueri entis intellectio, ad quā tunc accesserit Moyses:& nunc quicunq;,ficuti ille à terrestri se ac pelliceo absoluit amictu, diuinā ex rubo lucem prospiciens, quæ uidelicet ex carne nos illuminauit, quæ est lux uera, & ipsa ueritas, ut Euangeliū dicit, tunc talis efficitur,ut alios quoq; in libertatē uendicare,tyrannidis iniustum principatum deponere, seruiētes deniq; ipsos in terrā repromissionis reducere, cōmutatæ dextræ,& uirgæ in serpentem uersæ auxilio,id est,fide incarnationis uerbi coadiutus. Nā si Moyses his nixus miraculis à seruitute tyranni Hebræos liberauit,non iniuria incarnationis mysteriū,quo & diabolus depositus, & humana natura liberata est, per hæc arbitramur significari: præsertim cùm tam prophetica, q; Euangelica autoritas ad hāc nos inducant sententiā.Propheta enim dicit: Hæc est mutatio dexteræ excelsi. Nā Psal.76.
& si natura diuina nullo pacto mutari queat, in eo tamē quòd ad assumendum hominē descendit, imbecillitatemq; nostrā uerè suscepit, cōmutata dicitur: et sicut Moysi manus è sinu educta uisa est cōmutata,rursusq; in sinū reducta, in naturā suā reducta est: simili quoq; modo unigenitus Dei filius quum in sinu patris est, dextera excelsi est: quū uerò è sinu patris ad nos uisitandos descendit secundū nos factus, quāuis immutabilis sit ipse natura, cōmutatus tamē dicitur. At uerò postq; morbos nostros sanauit, naturamq; nostrā in sinum suū reduxit(sinus aūt filij pater est) tūc ipse nō mutatus:quippe qui impassibilis atq; incōmutabilis est,mortalem hāc & corruptibilem naturā in immortalitatē atq; immutabilē conuertit. Virgæ aūt in serpentem conuersio,neminē Christianorum conturbet,quoniā ad incarnationem uerbi à nobis accōmodatur. Nā & animal id quamuis parum accōmodari sacris mysterijs posse uideatur,ipsa tamen Euāgelica ueritas hanc imaginem non omnino contemnit: quum dicat: Sicut Moyses Ioan.3.
exaltauit serpentē in deserto,sic filium hominis exaltari oportet. Cuius ratio patet:nam cùm diuinæ literæ peccati patrē serpentem nominent, profectò quod à serpente natum est,serpens est. Quam ob rem peccatum parentis sui nomen meritò suscepit, serpensq; iure appellatur. At uerò Dominum propter nos peccatum esse factū,Apostolicus sermo testatur: Suscepit em̄ mortalitatem nostrā, qui peccando mortales facti sumus. Si pec- 1.Cor.4.
catum serpens est, Dominus autē peccatum factus est, patet quod sequitur:nā qui peccatum factus est,serpens factus est,& id propter nos,ut Aegyptios serpentes, qui per magos uiuificari uidētur, cōsumat & destruat, quo facto rursus in uirgam uertitur,qua delinquentes castigantur, & cōsolātur qui arduam ac difficilem uirtutis pergunt uiā,baculo fidei optima spe innixi.Est enim fides rerum quas speramus subsistentia, quas quicūq; mente concepit, quasi Deus eorum sit:qui ueritati resistentes carni ac fal- Hebr.11.
sis rebus attēdunt, quibus inane quoddā esse uidetur, eum audire qui est. Ait em̄ Pharao:Quis est Dominus cuius uocē exaudiā?nō cognosco Do- Exo.5.
minum,solum autē putatur honorabile ac iucundum, quod terrestre atq; carnale est, quodq; corporis sensus nimia uoluptate titillat. Qui uerò lucis splendore corroboratus est,ingētesq; hinc uires & autoritatē in aduersarios cepit, ijs sicuti athleta satis exercitatus cōfidenter ac magno animo

in hostē descendit: uirgam illā in manu retinens, fidei uidelicet ensem, quo serpentes Aegyptiorum confodiet, atq; uincet. Sequitur autē ipsum coniunx alienigena, humana uidelicet hæc eruditio, cuius sunt nōnulla ad liberorū procreationē utilia. Moralis em̄ naturalisq; philosophia cōiungi profectò sublimiori uitæ, charissimaq; cōiunx eius ac socia fieri debet, dū eius partus nihil alienigeni sceleris secū adducat. Quod nisi quis circuncidat atque auferat, mortis periculū angelus obuiā factus incutiet, quē uxor Moysi tunc placauit, cùm ablatione præputij, quo alienigenæ cognoscūtur atq; cōtaminātur, mundū filium suū effecerit. Quod quidem ænigma historię facilè quis per ea, quæ dicta sunt ad Christianæ uirtutis pietatisq; incrementū adaptare poterit. Habet em̄ philosophia sęculi partus humanaq; disciplina carnale quoddam pręputium, quo circunciso quod relinquitur, Israeliticæ inuenitur esse nobilitatis, ut exempli causa, immortalem esse animū philosophi perhibent, id pium est. De corporibus in corpora trāsire uolunt, & de rationali natura etiā in rationis expertē transilire nōnulli asserunt, hæc quasi præputium circundenda sunt, proculq; omnino abijcienda. Deum esse non negant, creatoremq; omniū à quo cuncta dependeant, uerè asseuerant, ac rationibus quantū fieri potest, demonstrant, sed creatori materiā ueluti egēti artifici supponūt, multaq; alia huiusmodi sunt ueris excogitata rationibus, sed absurdis atque falsis oppositionibus maculata, quæ si tollemus, propitius nobis Dei angelus fiet, horū dogmatum partu, tanquam nō diuino & ab Ecclesia Christiana alieno exultans. Sed repetamus hęc breuiter, ut uideamus quo pacto fraterna nobis suffragia subueniant. Primùm igitur in initio ipsius uitæ, cùm uirtuosè uiuere Moyses maluit, q̄ reginæ filius absq; uirtute nuncupari, bellicosus quidā casus ac militaris ei occurrit, Aegyptio ad Hebręum, ac rursus Hebręo ad alium sui generis insurgentibus. Deinde cùm iam omni numero uirtutis, longaq; præmeditatione exercitationeq;, ac demum diuinæ lucis uisione à terrenis in altiora fuit eleuatus, placabilis & optata fratris sibi occursatio facta est, diuinitus ut ei obuiam ueniret excitati. Nam profectò si tropologicè id accipimus, tunc manifestè diuinum ad uirtutem nobis patrociniū concedi reperiemus, cùm uirtuosè iam ac piè uixerimus: quod quidem patrocinium prima generatione & creatione nostra antiquius est: prius em̄ creatum, sed tunc apertissimè apparet, cùm nos ipsos attētione ac cura meliori uitæ tradiderimus, ac pro zelo fidei & uirtutis certamina suscipimus grauiora. Verùm ne ænigma historiæ per ænigmata exponi uideatur, latius quod sentio explanandum est, occultior quædam traditio est: uerus sermo ad nos usq; descendit, quo creditur, postea, q̄ in peccatum natura nostra lapsa est, nō omnino à clementia diuina neglectam, neq; absq; suo patrocinio demissam, sed angelorum qui natura incorporei sunt, aliquem in adminiculum cuiq; constitutū fuisse, naturæq; nostrę corruptorem in omnibus contrà annitentem, prauum aliquem atq; maleficum dæmona ad malè uiuendum homines impellentem ad singulos destinasse. Horum autem medium factum hominem, quorum alter uirtutis pręmia (quæ spe atq; fide pręparātur) cogitatiōibus offert: alter titillationes & uoluptates

carnis

carnis fugerit, animumq́ꝫ suum, quasi speculum bonorũ, quæ firmæ spei nostræ proposita sunt, effecerit, ita ut mentis oculo oblatas diuina gratia uirtutis species queat recipere. Tunc ei manifestius fratris adminicula undiqꝫ apparent, secum aduersus hostes armati: frater eñ quodammodo hominis animo angelus est, rationali quippe ac intellectuali natura secũ annectuntur, qui tunc maximè nobis assistere uidetur, cùm Pharaoni appropinquamus. Nemo autẽ historiæ ueritatem per omnia nos cogat ad propositum accõmodare: nec si quid nõ consentaneũ huic tropologiæ in historia ueniat, idcirco uniuersam hanc intelligendæ scripturæ uiam aspernetur atqꝫ contemnat, sed recordetur, ab initio statim nos dixisse, magnorum uirorũ uitas ad exemplum & imitationem diuinitus nobis esse propositas. Itaqꝫ cùm per earundẽ rerũ seriem, per eosdem uitæ casus, aut materiem minimè possimus eos imitari: quomodo eñ iterũ in Aegypto eo pacto erit populus? aut quomodo tyrãnis muliebrem prolem uiuificare, masculinam occidere reperiet? cæteraq́ꝫ omnia quæ historia cõscribit, ubi quis inueniet? nullibi profectò. Quare quoniã eisdem in rebus beatos uiros imitari nõ possumus, ad moralem uitã ab historica serie omnia traducamus quæ benè uiuẽdi rationibus cõgruunt. Potuit eñ profectò Deus ad posteriorum perfectionem priscorum uitã in exemplum altius intellectam accõmodare. Quare si quod historiæ dictum non omnino proposito conuenit, id prætermittentes, ne series expositionis intercidatur, quę idonea sunt, coniungemus. Hęc dixi ne quis mihi obijciat, congruè quidẽ hic, pro Aaron fratre Moysi maiore, angelum custodem nobis diuinitus datũ nos subintellexisse: nam & prior natura angelica est, & intellectuali ac incorporali cum humano uideretur animo conuenire, nec dubitare se auxilio nobis maximè tunc esse, cùm aduersus incorporales hostes insurgimus, non tamen rectè pro hoc, quasi fratre nobis angelo semper Aaron capi posse. Nã cùm Aarõ dux Hebræis ad idololatriã fuisse uidetur, ut historia tradit, quomodo eum pro duce pietatis angelo positum ab historia credendum est? Hoc igitur prętermittendum forsan erit, si omnino accõmodari non possit: quamuis angeli quoqꝫ nomen, ut & fratris ad utranqꝫ partem à scriptura positum inueniamus: non eñ Dei solùm, uerumetiam Satanę angelum dicimus: nec bonũ tantùm, sed etiam prauũ fratrẽ nominamus. Fratres eñ, inquit scriptura, sint in necessitatibus utiles, in meliorẽ hic partem fratris nomen accipiens: in peiorem aũt accipit, quum dicit, omnis frater calcaneo supplantabit: uerùm exquisitius hæc in loco suo cõsiderabimus. Qui autem uisione diuinæ lucis seipsum corroborauit, ac talem fratrem adeptus sit, qui sibi adesse in periculis non timeat, is iam confidenter populum alloquatur, & in memoriam paternæ nobilitatis adducat, sententiamq́ꝫ dicat, quomodo fimùm ac lateres aliosq́ꝫ seruiles labores effugere poterit. Sed diligenter aduertendum oro, ne nos fugiat, quod apertissimè historia ipsa prædicat. Videmus eñ Moysen antea quàm perfectiore se uirtute firmauerit, duos inter se contendentes homines conciliare nequiuisse: postea uerò quum sibijpsi longo temporum spatio uacauerit, à multis hominũ millibus facilè in protectorẽ recipi. Magna igitur Hier. 9.

uoce scripturæ autoritas clamare uidetur, non insiliendū esse ad docendā instituendamq̧ multitudinem, nisi prius magna diligentia magnisq̧ laboribus eam fueris autoritatē adeptus, ut auditores uerbis tuis facilè acquiescant. Quū igitur sententiam Moysi populus cõprobasset, libertatisq̧ desiderio exarsisset, incitatur tunc hostis, & maiore labore ipsum comprimere conatur. Quod re ipsa hodie fieri uidemus. Nam multi, ne omnes dicā, eorum qui sermonem de libertate receperunt, ac prædicationi Euãgelicæ paruerunt, ad hũc usq̧ diem à tyranno ac hoste humani generis multis ac grauibus tentationibus cõprimuntur, quibus multi meliores firmioresq̧ in fide facti sunt, tanq̧ aurum igne, sic doloribus cõprobati. Nonnulli uerò (piget dicere) franguntur aduersis, maluisseq̧ dicunt non audisse ueritatis & libertatis sermonem, q̄ ea de causa tam multis laboribus incidisse. Idipsum tũc quoq̧ fiebat Hebræis ex pusillanimitate, libertatis ministros accusantibus: sed non cessabit ideo prædicatio ad libertatem & ueritatem nos reuocans, etiam si multi, quasi pueri atq̧ infantes, tentationes pertimescant. Tyrannus eñ ac hostis noster humanæ naturæ deprauator semper studet, ne ad cœlum oculos eleuare posśimus, sed in terrā continuo inclinati lateres in eo ex luto faciamus. Nā quicquid in hac uita inuenitur, quo quis materialiter ac sensualiter fruatur, id aut ex terra est, aut ex aqua siue ad uentrem, siue ad diuitias pertinens. Horum autem elementorū mixtura lutū fit, quo repleti, qui ad lutosas has inhiant uoluptates, nunq̄ se plenos retinere possunt, sed quamuis semper se impleant, semper tamē uacui sunt. Nā quemadmodum laterū fictor aliud atq̧ aliud lutum formæ qua lateres figurat, imponit, adeò ut forma plena semper & uacua semper luti dici posśit, quoniā quum hoc receperit atq̧ firmauerit, nullus amplius usus ipsius ad hoc est, sed ad aliud ad quod uacuà est: sic appetendi uis, si quis eam his terrenis cupiditatibus replere studeat, & si quod indies cupit, assequatur, eoq̧ se repleat, uacua tamen semper est, cùm ea quę habuit, respuat, & in aliud atq̧ aliud continuè feratur: nec finis miserrimi ardoris cupiditatū esse potest, nisi quis carnalem uitā repellat. Paleę uerò quas lateribus immiscere coguntur, iam à sacratiśsimo Euangelio & diuina Apostoli tuba quid significent, expositū est. Materiam eñ ignis per culmos & paleas ostendi confirmant, quā quidem materiā ignis is sibi præparat, qui terrenis obruitur uoluptatibus. Verùm quando aliquis eorū, qui uirtutis præstantia excellunt, à seruitute ad libertatē submersos in uitijs homines uendicare conatur, tunc cauillatoris, qui uarijs, ut Apostolus ait, aduersus animas nostras utitur uijs, contra diuinā institutionē cauillationes fraudulentas inducit. Hæc dico ad Aegyptios dracones respiciēs, qui uarias fraudes artis diabolicæ ad perniciem hominū excogitatas significāt, quas uirga Moysi destruit atq̧ consumit, incarnatio uidelicet uerbi, sicuti iam diximus. Qui aũt hanc uirtutis ac fidei uirgā habet, quæ cùm uirga ueritatis sit, diaboli fraudulentas uirgas consumit: uia rectà cõsequenter ad maiora procedit miracula, quę quidē miracula, nõ ut terreant audiētes, sed ut prosint credentibus, fiunt. Nā eisdē miraculis hostes expugnãtur, fideles muniuntur, deijciuntur alieni, erigũtur nostri: illi cõminuũtur, nos augemur.
Sed

Sed primùm generaliter quid hæc miracula intẽdant, quomodoq́; fiant, perstringamus, deinde facilè singula speculabimur. Veritatis igitur hæc summa doctrina ad dispositiones hominũ qui iam audiunt, cõmutari uidetur. nam quũ æqualiter omnibus quid appetendũ & quid fugiendum sit, benignè ostẽdat, is in luce ambulat, mẽtemq́; illum innatam habet, qui auscultat & paret: qui uerò resistit, & ueritatis radios ad animam suam nõ intromittit, is in tenebris ignorantiæ permanet. Quapropter nõ est incredibile, nihil mali sensisse Iudæos, quãuis unà cum Ægyptijs qui uexabantur, habitarent: nam id ipsum altius intellectũ hodie quoq; fieri uidere licet. Non eñ ignoramus, in magnis præsertim ciuitatibus in contrarias de ueritate opiniones multitudine diuisa, alijs limpidas aquas atq; potabiles esse, quæ quotidianis prædicationibus, scripturæq́; uocibus in anima sua scaturiunt: alijs (quoniã peruersis opinionibus Aegyptiorũ imitantur malitiã) in sanguinẽ corruptum Euangelij atq; prędicationis suauissimus potus conuertitur: & quod peius est, sæpenumerò fraudulenta hęc Aegyptiorum, id est, non credentiũ perfidia falsitatis macula in Hebræorũ sanguinẽ potum aut conuertit, aut cõuertere nititur. Conantur enim friuolis utẽtes, uanisq́; ratiunculis, nobis ostendere, limpidas aquas nostras tales non esse, sed nunq; id facient. Nam & si aquarũ superficiem quasi rubeam apparere cauillationibus efficiãt, bibet tamen Israel, id est, Dei populus aquam uerã: & si uerisimiliter arguere aduersarij uideantur, cõmouebitur. Sic pro ranarũ quoq; specie deformi atq; loquaci, cui dubia uita (nã & aquaticũ & terrestre id animal est) cuius saltus repẽs, cuius aspectus turpissimus, cuius è corpore intolerabilis fœtor emittitur: quod domos lectulosq́; ipsaq́; penetralia Aegyptiorũ sordidat, & Hebræorum uitã nõ maculat, uarios malitiæ corruptionisq́; fœtus, qui ex fœtido hominũ corde, quasi ex putrido limo nascuntur, intelligimus. Hæc immunda ranarũ multitudo, domos eorũ qui Ægyptiacè, id est, uitiosè uiuere malunt, habitat: in mensis eorũ abundat, in lectulis assidet, in abditis eorum omnibus atq; reconditis rebus inuenitur: uerè namq; sordida luxuriosaq́; uita ex corrupto fœtidoq́; limo passionum profecta, dubiũ quoddã animal est, aquaticum scilicet atq; terrestre. Homo natura est qui ita uiuit, electione uerò pecus, pecudeq́; sordidius: unde fit, ut dubium quoddã animal hac uita efficiamur. Nam qui naturã respicit, homines: qui uitã considerat, non homines, sed ex brutorũ genere nos ipse putabit: cuius quidem bruti signa tam in uniuersa domo, q; in singulis inuenias partibus. Nam & in muris & in aulis diuersæ ad luxuriã animi picturæ, & in uasis sculpturæ impressæ nequitiã prædicant, quibus cogitatio ad cupiditates suas reuocatur, uitupero si spectaculi uisione, ad animã usq; passionum æstu perueniente, ne scilicet cupiditatũ ardor extinguatur, aut retundatur. Similiter si mensas, si lectos uoluptuosi corrupti que hominis considerabis, id ipsum inuenies. Quòd si recondita abditaq́; hominis huiusmodi non dico uascula & capsulas (multis eñ ea patent, nec aliena sunt à turpitudine uitæ) sed occulta mẽtis & animi perspicere poteris, iã uerò accumulatarũ ranarũ putredinẽ reperies fœtidam. At modesti hominis etiam oculus mundus est, & hæc

quæ ad luxuriam incitant, spectacula respuit. Mensa quoq; similiter communis ac tenuis, nõ magna carnium aut piscium onerata congerie. Quod uerò induratũ adeò tyrãnũ fuisse dicitur, nõ te perturbet, neq; idcirco nequitiæ suæ pœnas euasisse ipsum putes, quoniã diuina potẽtia quasi coactus peccaret. Simile nanque id ei est, quod diuinus Apostolus de ijs, qui conuoluuntur in turpißimis nefandißimisq; luxuriæ uitijs, dicit. Quod sicut nõ probauerunt impij Deum habere in notitiã, tradidit eos Deus in paßiones ignominiæ. Nam & uerba scripturæ, quasi diuinitus eos impulsos ad libidinem, ac ignominiæ paßionibus traditos sonare uidẽtur. Nec tamen turpitudini Deus quenquã tradit, nec Pharao nolens ab ipso Deo in induriciem impellitur, nec uita ranarum à uirtute conformatur. Nam si Dei uoluntate atque impulsu ita fieret, nec turpitudinis & uituperationis hæ paßiones appellarentur, nec ulla esset inter uirtutem et uitiũ differẽtia. Verùm quũ alius hanc, alius illam eligat uitam, & hic uirtuosè, ille uitiosè uiuere malit, non iure altiori cuidã neceßitati, sed uoluntati singulorũ uiuendi normam attribuimus. Quomodo igitur uituperationis quisquam paßionibus à Deo tradatur, ipse Apostolus apertè nos docet, qui nõ probauit Deum habere in notitiã, is quũ à Deo nõ defendatur, ne gratia eius, unde omne bonum est, sustẽtetur (nec em̃ defendit Deus nolentẽ cognoscere) is, inquã ab eo turpitudini tredi dicitur. Nam quemadmodũ si quis de homine qui in foueam decidit, quoniã solem nõ uidit, idcirco in foueã ipsum incidisse asseueraret, nullo nobis modo in mentem ueniret, ab irato sole in foueã ipsum depulsum, sed statim intelligeremus ideo in foueam lapsum, quoniã cæcitate sua solis lucẽ aspicere non potuit: sic oportuit scripturæ quoque huiusmodi locos accipere. Indurauit igitur Deus cor Pharaonis, non quia diuina uoluntas duriciẽ in animũ eius induxerit, sed quia cùm ipse uitiosè uiuere maluerit, nõ suscepit rationẽ qua induratũ in uitio cor permolitur. Sic uirga quoq; Moysi apparens in Aegypto, Hebræos à ranis mundat, Aegyptios ranis replet. Verùm cùm etiam pro Aegyptijs manus Moyses extenderit, tũc & ipsi ab huiuscemodi abominato ranarũ morbo liberantur. Quod ita fieri uidemus in hac uniuersi generis hominum à diabolo liberatione: nam qui prauis cupiditatibus, quasi ranis immundis tabescunt, si ad uerũ legislatorẽ Christum aspexerint, & eum manus in cruce extendisse uerè crediderint, facilè à cohabitatione ranarum liberãtur, mortificato morbo huiusmodi ac putrefacto. Quippe cùm libera tus ab his prauis cupiditatibus homo fit, atq; hos serpentinos animi motus omnino eiecerit, tunc delectorũ quæ pestifera cupiditate uictus commiserat, acerba nimiũ ac fœtida fit recordatio, amaritudinẽ ex pudore ingentem inferens, ut ad eos Apostolus ait: qui repudiata malè uiuendi consuetudine uirtutẽ complexi sunt. Quẽ igitur fructũ in his habebatis, quorum nunc uos pudet? Hoc pacto etiã intellige per uirgã Moysi Aegyptijs quidem atrum & tenebrosum aera esse confectũ: Hebræis uerò eundem eodem in tempore atq; loco radijs refulsisse. Quare sententia nostra maximè cõprobatur, quòd scilicet nõ cogens quædam diuinitus uis alios hominũ in tenebris cespitare facit, alios in clara luce uersari, sed in nobis ipsis

Rom. 6.

atq;

atque intrinsecus, in nostra potestate, uolũtate, electione tenebrarum ac lucis causas homines possidemus ut nunc uidentes, nunc cæci, prout uolumus, certè fiamus. Nam etiã secundum historiã nõ muri, nõ montes, nõ alia huius Aegyptijs radios solis auferebãt, sed æqualiter quidẽ sole omnia perlustrante Iudæi luce diei fruebantur, Aegyptij aũt uidere nõ poterant. Sic luculenta splendidaque uia uirtutis æqualiter omnibus proposita, alij malè agendo uitiorũ tenebris obcæcantur, alij uirtutis lumine resplendẽt. Quòd si postquã triduo Aegyptij tenebris laborarunt, adapertis per pœnitentiam oculis ilico uiderunt, nõ iniuria, præsertim cùm palpabiles illæ tenebræ tam uerbo, quam sensu, peccati ac ignorantiæ tenebris conueniant. Hanc à peccato libertatẽ nostram à crucifixo factam, tenebrasque ignorantiæ morte ac resurrectione ipsius repulsas ab historia significata crediderim: maximè cùm & ibi Moyses pro Aegyptijs qui sensibilibus tenebris laborabãt, & hic Christus pro peccatoribus, qui delictorum tenebris obfuscantur, manus extenderit. Puluerem autẽ de camino sumptum, qui turgentia ulcera doloresque intolerabiles Aegyptijs inferebat, ipso nomine camini admoniti gehennæ ac ignis illius cruciatũ significasse credimus, qui quidem ignis solos uexat Aegyptios, id est, ut sæpius diximus, malè uiuẽtes, & extensionẽ manuũ Christi non adorantes. Si quis uerò uerè Israelita est, nepos Abrahę qui illius uitam fide ac opere imitetur, is ignem illum non sentiet, extensione manuum Moysi, id est, Christi liberatus. Scynifes uerò illos, qui occultis morsibus Aegyptios exagitarunt: caninas'que muscas, quę corporibus moriendo figebantur, locustasque agrorum omnium uastitatem inferentes, & fulmina simul cum grandinis lapidibus decidentia, non erit profectò difficile, si quis dictorum seriem sequitur conuenienter, ad nostrum propositum ut decet accommodare, quæ quidem omnia Aegyptiaca uita quærit & eligit, Dei autem infinita iustitia secundum singulorum merita infert peccantibus. Non decet historiæ literam ita sequi, ut Deum putemus cruciatus causam, sed unumquenque sua electione sibi dolores præparasse ac fecisse credere debemus, ut etiam Apostolus ad huiusmodi hominem dicit, quòd secundum duriciem tuam, quia cor tuum non pœnitet, iram tibi in die iræ ac reuelationis & iusti iudicij Dei congregas, qui unicuique tribuit iuxta suorum operum merita. Nam quemadmodũ si praui ac pernitiosi humores in præcordijs ac intestinis lateant, non accusatur medicus quòd eos ipse fecerit, si arte ipsos in cutem ut appareant, traxerit, sed effecit quidem illos inordinata diæta, traxit autẽ in manifestius non imperitus medicus: sic cùm dolores ac cruciatus hominibus à Deo factos audimus, intelligere decet à nobis ipsis initia & causas earũ uexationum fuisse. Qui enim bene uixit, huic nõ tenebræ, non uermes, nõ gehenna, non ignis, non aliud ullum & nomine & re terribile imminet, sicut ipsa quoque testatur historia. Nam cùm in eodem simul Hebræi cum Aegyptijs essent loco, cruciabãtur Aegyptij, Hebræis nihil sentientibus. Quare manifestum est, nihil harum pœnarum absque nostra electione ac uoluntate posse consistere. Sed pergemus ad reliqua, si prius id prædictis addiderimus: quòd sicut Moyses, sic quicũque illum zelo uirtutis imitatur,

Rom. 2.

cum longis magnisq; bene uiuendi exercitationibus seipsum cõfirmauerit, & superiore uisione animũ suum uallauerit atq; muniuerit: tũc magnã iacturam putabit, si eiusdẽ naturæ homines peccato seruiãt, dabitq; operam dux eis ad libertatem fieri: cumq; ad ipsos accesserit comparatione ac propositione peiorũ, ingens libertatis desideriũ in animos suos immittet, ac demũ iam è malis educturus primogenitis Aegyptiorũ omnibus mortem inferet: nec tñ alia ratione ac uia Aegypti effugere uitã possibile est. Sed hic multis dubitatio accidit, quonã pacto historia defenditur, ne iniusta (ut dicunt) diuina sententia uideatur: iniuriantur eñ, aiunt, Aegyptij, & pro illis modò nati pueri puniuntur: & quomodo imperfecta ætas, aut boni aut mali differentiã nouit? nõne uita infantiũ extra malignã omnem perturbationem est? nesciũt ad dextrã aut sinistram declinare, ad solã nutricem respiciunt, si quicquã dolorem infert: nõ se parant ad defensionem, sed ploratu solùm ac lachrymis dolorem significãt: si quicquã quod natura appetit, nanciscuntur, subridendo uoluptatem ostẽdunt. Cur igitur paternæ prauitatis subeunt supplicia? ubi iustitia? ubi pietas? ubi Ezechiel clamãs, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur, nec patris delicta suscipiet natus? Quomodo igitur historia rationi aduersa est? Sed quid mali eis cõtigit, si uitam patrum iniquã pueri effugerunt, & patres dolore immaturæ mortis suę admonuerunt? quamuis multa quoq; priscis illis temporibus, quæ nõ magis propter præsentes, sub quibus fiebant, q̃ propter futuros ad quorum utilitatem altius reductã intelliguntur facta fuisse, non dubitaueriin. Quid ergo hac historiæ figura docemur? quòd oporteat primas cogitationes & prima peccandi initia, & uias primas radicitus tollere. Nã qui principia destruxit, is totum nequaquã admisit. Sic & Dominus ipse magna uoce per Euangeliũ clamat, primogenita iubẽs Aegyptiorum interimere, cùm apertè imperet, nos expauescere adulterij maculam, ac cędis scelus, cupiditate ac ira penitus extinctis: nunquã enim aliquid horũ oriri potest, nisi alterum ex ira alterum ex cupiditate nascatur. Qui primogenitũ interimit, is partũ quoq; qui ex primogenito nascitur, simul interimit. Sicut in occidendo serpente, qui caput oppressit atq; percussit, is totum quod à capite trahitur corpus mortificauit, quod minimè unquã fieri poterit, nisi sanguis in ostijs infundatur, qui percussorem facilè repellit. Id ergo utrunq; in unum complectamur. sic enim rectius ac exquisitius exponetur. Primogenitorum nece & postium per sanguinem custodia discimus, & illinc primas uitiorum appetitiones tollẽdas, & hinc primùm uitiorum aduersus nos aditum per uerum agnũ repellendum esse intelligamus: non eñ ingressum percussorem eijcere, sed ne omnino subingrediatur, cauere lex iubet. Cautio autẽ & custodia tuta est, ut agni sanguine superliminare simul & postes perungamus: ita per ænigmata nos ea lex instruit, seculi quoque doctrina philosophatur. Nam animam in rationale, concupiscibile, ac irascibile philosophi partiũtur, quorum duo postrema, irascibile dico & concupiscibile, subesse aiunt, ac utrinq; rationale sustinere: rationale uerò utrisque innixum utraq; continere, & ab utrisque sustineri, ut ad fortiter quidem agendum per iram excitetur ac roboretur, ad boni

Ezech. 18.

ad boni aūt fruitionē concupiſcentia efferatur. Quouſq; igitur anima hoc ordine ſeipſam tutatur, rectis cogitationibus quaſi quibuſdā clauis, hunc iſtorum trium ordinē conſeruans, alterū ab altero quo ad uirtutis cultum coadiuuatur: ratio em̄ iraſcendi & cupiēdi uim ad bonū dirigit, & ab illis, ut diximus, corroboratur. Si uerò is ordo cōuerſus fuerit, & quod ſuperesse debet, ſubijciatur, & cupiendi ac iraſcendi uis rationē de loco ſuo deiectam cōculcet, tunc percuſſor ingreditur, tūc nulla ſanguinis uis ipſi reſiſtit. nihil em̄ fides in Chriſtum his prodeſt, qui peruerſione huius ordinis corrumpuntur. Primò em̄ ſuperliminare inungendum, deinde utrūq; poſtem tangendū ſanguine iubet. Quomodo igitur poteris rationem primùm Chriſti fide cōmunire? cùm eum ſuprà quærere iubearis: ſi ſuprà eā in loco ſuo non inuenies, nullo certè modo. Nec te turbet, quòd primogenitorum cædem Ægyptijs illatam, & ſanguinis effuſionē atq; inunctionem à Iudæis factam, in unum contulimus, unus em̄ atq; idē homo & Ægyptius & Iudæus uarietate uiuendi & uaria uoluntate ac electione intelligitur. Itaq; ſi uirtuoſus eſſe uelit, uitiorum radices enecet neceſſe eſt, & aditum ſanguine, id eſt, Chriſti fide inungat, ut tuta uirtus perficiatur, ad quem quidem ſpiritualē legis ſenſum quę ſequuntur, mirificè congruunt. Iubent em̄ nutrimentum aſſumendum eſſe, id eſt, corpus unde ſanguis effuſus eſt, quo repellitur Ægyptiorum percuſſor, ſi auditus noſtros, id eſt, tres illas animæ uires illo ſignatas perſpexerit. Accedit, quòd edendi modum nō remiſſum quendā tradit, ut inconuiuijs fieri ſolet, ubi cōuiuæ ſedent, manibus liberis, & pedibus non ad iter calceatis, & ad hęc effuſis induti ueſtibus. Sed contrà quaſi ad iter pedes iuſsit comedēdo habere duris calceis calceatos, cingulo ſuſtineri ac cōprimi ueſtem ne effundatur, ac in manibus baculum teneri, quo canes arceantur. In hac itaq; diſpoſitione feſtinanter agnū comedere iubentur, nō operoſa coquorum arte præparatū, ſed igni ut contigit aſſum: quod uerò comedere nō poſſunt, id quoniam oſſeum eſt, igni tradere iubentur. Ex quibus omnibus manifeſtū eſt altius quoddam hoc comedendi modo uoluiſſe legiſlatorē nobis oſtendere. Quid enim ſi rectus, an ſedens? ſi ut ad iter calceatus, an aliter? ſi feſtinanter, an maturè? ſi baculum manibus teneas, an nō? Quid, inquā, ad uirtutem colendū, aut fugienda uitia, quod maximè latores legum reſpiciūt, hæc afferūt? profectò nihil. Quur igitur ita iuſsit fieri? niſi ſpiritualem ſenſum ſequamur, nullam idoneā ſufficientemq; cauſam poterimus unquam inuenire. Quare patet etiam à nomine (trāſitum enim comeſtionem illam appellauit) quid illis rerū inuolucris uoluerit ſignificare. monet enim per hæc ænigmata, ut conſiderare ac intelligere uelimus tranſitum quendam eſſe hanc uitam noſtram. Nam poſteaquam ingreſsi ad eam ſumus, neceſſitate quadam ad exitum ſemper compellimur, ad quem præparatos nos eſſe uult pedibus & manibus, reliquoq; ad iter apparatu. Ne igitur ſpinis in hoc arduo uiuendi itinere pedes lædantur, non nudis pedibus, ſed durioribus calceis communiti itinerare debemus. Spinæ autem, quæ pedibus infixæ non ſolùm retinent, retardant'que, uerumetiam enecant, peccata ſunt, à quibus durities calceorum defendit, continentiſsima uidelicet tenuis

Exo. 11.

tenuis ac dura uita, quę debilitat atq; frangit ſpinorum acumina, quibus à
paruo tenuiq; principio ad interiora uſq; ad peccata ſic ingrediuntur, ut
penitus occidant. Ad hanc uitā faciēdam, talaris ueſtis & effuſa, id eſt, uo-
luptuoſa, & uitioſa uiuendi ratio, quæ latiſsimè patet, nimiūq; effunditur,
impedimento eſt: quare cingulo quodam ſurſum trahenda eſt & coarctan-
da, ne huc atq; illuc circunfluat. Cingulus uerò modeſtia eſt, & diligens ui-
uendi ratio, quæ nos monet ad neceſsitatem, nō ad uoluptatem rebus uti.
Quòd aūt pro modeſtia cingulum capiatur, etiam membra corporis, quę
cingulo connectuntur, teſtimonio ſunt: baculus uerò, quo & feras repel-
limus, & nōnunquā ſuſtentamur, ſpes eſt. Hac enim ſola inducimur, ut la-
bores ſimul & dolores ſufferamus: hac feſſos animos recreemus, hac fit, ut
ardentius plerunque in latrantes canes, alienas uidelicet à ueritate beſtias
inſurgamus: hac armati longè illas ab ouibus noſtris arceamus. Ex igne
autē ſolùm cibus nobis propoſitus eſt: quoniam fides, quæ per cibum il-
lum ſignificatur, ardentiſsima eſſe debet, nihil humidum, aut labile ac flu-
ens poſsidens, ſed firma ac ſtabilis, ex qua comedemus quantum nobis
poſsibile. Oſſeum autem ac durum nobis igni tradimus, quod quale ſit, in
ſpiciatur. Illud teneamus, duo eſſe diuinorum preceptorum genera. Nam
alia huiuſcemodi ſunt, ut poſsibile nobis ſit ea plenè intelligere, probabi-
lemq; de ipſis reddere rationē. Hæc non ignauiter, nec quaſi coacti pertra
ctare debemus, ſed ut fameſcētes comedunt cum deſiderio ſcilicet & libē-
ter, ut ad bonā nobis hic cibus ualetudinem animæ poſsit prodeſſe. Alia
ſic latent, ut duriora ſint, q; ut uel plenè intelligere, uel reddere rationem
queamus: ut ſi quis quæreret, quæ nā ſit ſubſtantia Dei, quæ ſit neceſsitas
eorū quæ fiunt, aliaq; q; plurima quæ curioſè multi quærunt: hæc omnia
1.Cor.2. Spiritui ſancto relinquemus, qui Dei profunda inueſtigat & ſcit, ut Apo
ſtolus ait. Nā ignem pro ſpiritu capi plerunq; in ſacris literis, nemo lacte
Eccl.3. ipſarū nutritus negabit. Hoc eſt etiā quod Sapientia monet, Altiora te nō
quæras: id eſt, noli oſſa Chriſti cōterere, non eīm eges ſciētia ipſorū. Sic e-
ducit ab Aegypto Moyſes populum, & quicunq; eius ueſtigia ſequitur.
Hoc modo ab Aegyptiaci peccati tyrannide omnes liberat, qui ei parent.
Oportet aūt nos, qui talem ducē ſequimur, nō omnino pauperes eſſe, nec
diuitiarū Aegypti expertes: nec penuriā eorum pati, quæ alienigenis pul-
chra ſunt, ſed mutuo ab ipſis accipere, ac apud nos retinere. Quod præce-
pto Moyſi tūc in Aegypto populus fecit, nō quia precia magnæ longęq;
ſeruitutis exigenda putaret: nō eīm in mendacio exigenda erāt. Mendacij
quippe reus eſt, qui nō reſtituit aliena, quæ reſtituendi fide interpoſita ſi-
bi cōmiſſa ſunt. Sed quia nos ea re inſtruere uolunt, nō eſſe negligēda bo-
na indignè ab alienis poſſeſſa. Indigni poſſeſſores auri atq; argenti erant
Aegyptij: decipiuntur ab Hebræis mutuo petentib. quæ reddituri nō e-
rant, ut quę Dei ſunt ab indignis auferāt ipſi, Deo poſtea ad conſtructio-
nē tabernaculi oblaturi. Quo Hebræorū facto nos monemur, non eſſe ne
gligendas doctrinarū diuitias, quas gentes poſsidēt: Moralē, Naturalēq;
Philoſophiā, Aſtronomiā, Geometriā, Muſicā, Dialecticā, cæteraſq; ſcien
tias, quib. alieni ab Eccleſia florēt, accipere ab illis, ac illos abutētes priua-

re si pôssibile est,& in meliores usus trāsferre iubemur. Quādo aūt Moyses circa construendum hoc in loco moratur, diuinitus sibi dictū affirmat, Quid tu ad me clamas? Quam ob rem monet, ut ego arbitror, sonoram esse illam uocem, & usq; ad diuinas aures magnitudine sua peruenire, quæ non contentione clamoris, sed puritate cordis sua meditatione cōcipitur. Exo. 14.
Ei autē qui sic ad Dominū orat, paruum iam frater afferre auxilium posse uidetur. Frater dico ille qui descendenti à monte Moysi, Deo ita disponēte, obuiam fuerat progressus, quem diuinitus datum homini angelū diximus. Sed ab ipso Deo mirificè à tyrānis ac hostis humani generis insidijs homines eruūtur. Nam qui Aegyptum fugiens. Ægyptios iam fines fide transiuit, si tentationū æstum extimuerit, ab ipso Deo petendam esse sibi salutem, à duce instruitur. Cùm enim undiq; circundatus inimici uiribus sit, tūc necessariò (non em̄ datur alius exitus) mare diuinitus ita scinditur, ut per illud ambulare possit, ad quod nubes (id enim duci nomen) ductu suo deducit, qua quidem nube spiritus sancti gratiam multi etiā ante nos significare rectè asseuerarunt: à spiritu enim ad bonum reducimur, spiritū qui sequimur, aquam pertransimus. Spiritus iter ad se per aquā præparat, spiritu libertas confirmatur, spiritus is, qui nos in seruitutem trahere conatur, aqua conteritur. Hæc qui audit, aquæ sacramentum non ignorabit, in quam fidelis cum uniuerso nostri hostis descendens exercitu, solus emergit, inde hostibus detentis atq; oppressis aqua: quis enim non uidebit equos Aegyptiorum, sagittarios, funditores, armatos, equites ac pedites, currus, uniuersamq; ipsorum potentiam, uarias esse animi passiones, quibus seruituti homo subijcitur? Quid enim ab illo Aegyptiorum exercitu ira effusa, uoluptas effrenata, dolor immoderatus, auaritia, fœditas differt? Nonne quasi hasta tremens iræ impetus est? Nonne quasi effrenati equi huc & illuc currum trahentes, nimiæ uoluptates animum uexant? erant etiam cristatæ, ut historia tradit, in curribus tres uidelicet: in singulis bellatores, quibus tripartitam animi potestatem intelligi credimus, rationalem scilicet, concupiscibilem, irascibilem, has tres potentias deprauatas. Quæ omnia eorumq; affinia cum duce suo, unà scilicet cum fideli, in aquā baptismatis incidunt, natura uerò aquæ, præcedente uirga fidei & potestate, illuminantis ducētisq; nebulę, spiritus uidelicet sancti fidelibus quidem qui ad eam refugiunt, uitā pręstat, persecutoribus autem mortem infert. Quare illud quoq; ab historia discimus, quales nos post aquę transitum esse debeamus: nihil em̄ ab exercitu hostis, qui nobiscum in aquā incidit, nobiscum attrahendū cùm emergimus, est. Nā qui cùm hostis egressus ab aqua simul est, is quoniā in aqua hostem nō submersit, sed uiuū inde secum eduxit, etiā post aquam in seruitute remansit. Ita tale quid est, ut latius explicetur, quòd oporteat omnes qui sacramētalem baptismatis aquā transeunt, uniuersum uitiorum exercitum in aqua occidere, ut auaritiam, rapacem mentem, luxuriā, libidinē, superbiam, elationem animi, inuidiam, cuncta hæc & his similia. Nec solùm affectus uitiorū, sed animi motus atque perturbationes, quæ hominum naturam quodammodo consequuntur, in quātum possibile est, in aqua submersas relinquere debemus.
Nam

Nam sicut etiã in pascha dixit(id enim est nomen hostię, cuius sanguis mortem ab utente repellit)azymos panes edere iubet. Azymum aũt est, quod fermentum, rem tẽpore rancidã, secum immixtum non habet. Quo pacto docuit, ne uitiorũ reliquias sequẽti post fidẽ uitæ immisceamus, sed quasi ab alio initio uiuere incipiamus, peccandi seriem ad fidẽ usq; cõtinuatam dirumpentes: ita hoc in loco Aegyptum omnẽ, id est, omnẽ peccandi speciẽ in aqua submergendã re ipsa instruxit, ut inde soli absq; peccato emergamus. Quod historiæ factum tunc legimus, enectos scilicet in aquis hostes, & Iudæos inde solos euasisse. Sed multi uel ignorantia præceptorum longius, uel temeritate ac inconstantia, sordidum prioris uitæ fermentum in posteriorẽ uitã traducunt, & feros Aegypti milites post baptismum secum adducunt. Nam qui rapina ditati sunt, aut periurio prædã possident, aut adulterio uxores duxerunt, aut aliquid uetitum ante baptismi donum cõmiserunt, si lauacri gratia ab his se peccatis liberatos putant in iniuria permanentes, uehementer errant, nec possunt intelligere, duris nimium se dominis quasi nexos inseruire. Crudelis enim domina ac rabiosa luxuria est, libidine quasi stimulis seruilem mentem exagitans. Alia nõ minus crudelis domina auaritia: quippe nullam unquam requiem seruientibus ei præbere solet, sed quanto plura dici ac noctis laboribus & cruciatibus imperio dominæ quæritant, cupiditatemq; suam explere conantur, tanto magis anguntur quasi nihil fecerint, magisq; inanes ac famescentes reperiuntur. Eodemq; modo cætera uitia dominantur: quibus qui seruit, quãuis in aquam descenderit, nõdum tamẽ in ea quidem sententia sacramentalem tetigit aquam, cuius proprium est perniciosi tyranni ac exercitus sui destructio. Sed prosequamur ordine cætera ut incepimus. Nam qui mare id, quod intelleximus, iam pertrãsiuit, & Aegyptium uidit in aquis extinctum, nõ solùm ad Moysen uirtutis uirgam gerentem respicit, sed principaliter quidem in Deum credit, ut historia tradit. Obtemperat etiã Moysi diuinæ maiestatis cultor: quod nunc quoq; ab his fit, qui per aquã uerè transierunt, qui seipsos Deo dediderunt, & sacerdotibus suis obtẽperant. Iter post hæc Iudæi tribus peregerunt diebus, castra metatiq; in quodam loco fuerunt, ubi aquam repererunt amaritudine nimia nequaquam potabilem: sed lignum à Moyse in aquam immissum in dulcedinem amaritudinem eius conuertit. Huic historię res ipsa, quã spiritualibus accidere Iudæis uidemus, optimè congruit. Nam qui uoluptatibus in baptismo renunciauit, quibus in priore uita seruiebat, amarum atque arduum Christi iugum ei primò uidetur, sed lignum quoddã immissum, id est resurrectionis mysterium, quod per lignum per crucẽ uidelicet Christi, qui in cruce mortuus est, id, inquã, resurrectionis mysteriũ toto corde admissum atq; creditum, suauiorẽ reddit uitã, quæ secundum Christũ est, omnibus quæ dulcedine sensum perfundũt, spe futurorũ iucundissimè cõditã. Deduxit eos postea illud iter ad loca palmis consita & fontibus amœna, quibus in locis fessi requierunt. Erant autẽ duodecim quidem fontes aquæ limpidæ atque dulcis. Palmæ uerò septuaginta, magnitudine mirabiles, specie pulcherrimę, fructu perutiles. Quid igitur hoc historiæ discimus ordine? quòd

quod scilicet crucis mysterium quo potabilis uirtutis aqua sitientibus fit,
ad Euangelicã nos adducit doctrinã, in qua fontes quidẽ duodecim sunt
ipsi Apostoli: duodecim eñ ad prędicãdũ Euãgeliũ Dominus elegit, per
quos Euãgelij sonitum emanare uoluit. Nã ꝙ Apostolis cõcessam diuini
tus gloriã Psalmista multo cecinit, ubi dicit in cantionibus: Benedicite do Psal. 68.
minum Deum ex fontib. Israel. Septuaginta uerò palmæ post duodecim
discipulos ordinati Apostoli sunt, qui tot numero fuerunt, quot palmas
fuisse narrat historia. Verùm qm̃ quæ deinceps narrantur mansiones, per
ea q̃ diximus faciles sunt intellectu: uirtutes eñ mihi significare uidentur,
in quibus qui nubẽ sequitur, castra metatur & requiescit: breuitatis causa
sponte trãsgressus, miraculi nõ obliuiscar illius, quo dura et solida lapidis
natura in aquarũ cõuersa molliciẽ potus sitientibus facta est. Quãuis nõ
sit difficile anagogicæ speculationi seriem historiæ adaptare atꝗ conne-
ctere. Nam qui Ægyptium in aquis mortuũ dereliquit, & amara ligno
crucis dulcia sibi confecit, & abundanter ex fontibus Apostolicis bibit, is
iam totũ Christum suscipit. Lapis eñ, ut Apostolo placet, Christus est, sic 1. Corinth. 10.
cus & durus nimium infidelibus, cui si qui uirgã fidei adducant, potus fit
sitientib. intrò in ipsos fluens atꝗ manens. Ego eñ & pater meus, inquit, Ioan. 14.
ueniemus, et mansionẽ in ipso faciemus. Illud uerò prætermittendũ nullo
pacto est, ꝙ postea ꝗ̃ mare transierunt, postea ꝗ̃ amaritudo aquarum si-
tienti uirtute ligni in dulcedinẽ conuersa est, postea ꝗ̃ delitiose apud fon
tes & palmas fuerunt, postea denicꝗ ꝗ̃ ex lapide biberunt, tunc quæ ab
Ægypto uiatica & cibos sibi assumpserunt, penitus eos defecerunt, tunc
omni nutrimento quod ab Ægypto ferebant absumpto, desuper sibi de-
fluit cibus uarius simul & simplex. Simplex uisu atꝗ unicus, qualiter ua-
rius? ad singulorũ cupiditates se uertẽs, quid igitur hinc discimus? quòd
oporteat uidelicet fide, baptismate, labore, omni uirtute, omni Euãgelica
doctrina, mundos purosꝗ animos nostros facere, ita ut omnino alienige
ni mores, & Ægyptiaca uita, uitiorũ scilicet omnium turba, nos deficiat,
& demũ depurato defæcatoꝗ animo, cœlestẽ cibum esse suscipiendum,
quẽ nulla nobis satio agriculturæ artibus produxit. Sed panis est absꝗ se
mine, absꝗ aratiõe, absꝗ alio humano opere nobis paratus. Is desuper de
fluẽs in terris, inuenitur: panis eñ qui de cœlo descendit, qui uerus cibus
est, qui ænigmaticè hac historia significatur, nõ incorporea quædã res est.
Quo eñ pacto res incorporea corpori cibus fiet? res uerò quæ incorpo-
rea nõ est, corpus omnino est. Huius corporis panẽ nõ aratio, nõ satio, nõ
agricolarum opus effecit, sed terra intacta permansit, & tamẽ pane plena
fuit, quo famescentes mysterium uirginis perdocti facilè saturantur. Is igi-
tur mirabilis sine agricultura panis uarietate qualitatis ad suscipiẽtium ha
bitudinẽ, uirtutẽ suã cõmutat. Nam cùm sit panis, ignorat labefieri, sic in
carnẽ uerti, nouit holus imitari: quicquid denicꝗ assumenti conueniens &
expetitum sit, ut Apostolus uult, qui hanc nobis mensam præparauit, in
id cõmutatur. Sic eñ diuinus ille uir perfectioribus solidorũ, & in carnis
speciẽ hunc cibum fieri docet, infirmioribus holus, infantibus lac. Quæ-
cunꝗ aũt de cibo illo narrat historia, præcepta, statutaꝗ sunt ad bene re-

ctéq; uiuendum, æqualiter em̃ omnibus propositũ fuisse cibũ asseuerat: nec plus aut minus, q̃ ind igentia exigebat, à ualidioribus aut imbecillioribus colligebatur. Quod meo iudicio præceptio quædã est, omnes communiter instruens, ne plura q̃ naturę sufficiant, causa uiuendi ex his materialibus appetamus: sed propè teneamus unã esse cõmunem in omnibus edendi mensurã, diurnã sufficientiã. Nã si etiã plura q̃ indigentia flagitat, præparata fuerint, uenter tamen ultra naturã suã suscipere nõ potest, neq; præparationis magnitudine correspõdet. Sed sicut historia tradit, nec qui multum acceperit, superabundauerit, cùm habuerit ubi superabundans locauerit: nec qui paucũ collegit, indiguerit: contracta em̃ indigentia commensurataq; ad acceptũ fuit. Quod uerò si quis stulta cupiditate deponẽdi quicq; ex illo cibo in crastinum deposuerit, totum in uermes cõmutatum fuisse dicitur. Quasi tuba quadã ea re historia intonuit, omne quod ultra indigentiam mente auara conseruatur, in sequenti die, in futuro uide licet seculo, in uermes aduersus eos qui conseruarunt, cõmutatur. Ita per hunc uermẽ illum ego immortalẽ uermẽ intelligo, qui plus habendi cupiditate uiuificatur. Die aũt sabbati solũ illęsum, quod deponebatur, permanebat. Qua ex re tunc hac deponẽdi superfluitate prouida mente utendũ docemur, quando ipsum depositũ corruptionẽ pati nõ potest. Id em̃ post huius uitæ parasceuen in quiete, quæ post mortẽ est, utilissimũ erit: dies nanq; ante sabbatũ, parasceue, id est pręparatio ad sabbatũ, & est, & appellatur. Hæc uerò præparationis dies hæc uita est, in qua præparamus q̃ ad futurã uitã nobis præstò erunt. Nam in illo nõ agricultura, nõ mercatura, nõ militia, non quicq; horum quæ hic facimus, nobis concedetur: sed in quiete omnium quæ hic agimus ac cessatione uersabimur, fructus duntaxat operũ quæ hic seminauimus colligentes, fructus iucundissimos quidẽ, si huius uitę semina bona erãt: amaros aũt atq; perniciosos, secundum quod hęc agricultura nobis produxit. Nam qui in spiritu seminat, inquit,
Gal. 6. uitã ęternã ex spiritu metet: qui in carne seminat, corruptionẽ metet ex carne. Præparatio igitur quæ ad melius est, sola propriè parasceue nominatur: & ita nomen eius à lege constituitur, cuius depositũ incorruptio est. Si quis aũt in peius deponit, nec est, nec dicitur præparatio: bonorũ enim priuationẽ nullus iure præparationem, sed præparationis casum nuncupabit. Idcirco solã ad melius præparationem historia nobis proposuit, cõtrarium eius inquirenti prudenter relinquẽs. Verùm quemadmodũ cùm cõscriptus exercitus fuerit, primùm cõmeatus paratur, q̃ in expeditionẽ exeat: eodem modo quoq; milites primùm mysticũ cõmeatum accipiunt, & sic aduersus alienigenas exeunt, Iesum qui Moysi successit ducẽ possidẽtes. Vides qua serie historia procedit: uides quõ nostro cuncta proposito congruunt: Quousq; imbecillis homo in fide est, perniciosa tyranni seruitute oppressus, non ipse se ab hoste tutatur: nec enim potest: sed qui semper infirmis adest, qui crebris hostẽ ac magnis uulneribus potest fundere, is pro suis pugnat, is hostem submergit, is suos defendit. Cùm uerò in libertatem iam uendicatus homo sit, cùm ligno amara in dulcedinem aqua uersa refocillatus fuerit, cùm fontium & palmarũ amœnitate requieuerit,

uerit,cùm lapidis mysterio sitim expulerit,cùm denique cœlesti cibo fuerit usus,tunc nō per alium fugat hostes:sed quasi qui iam puerorū ætatē excesserit,et in iuuenum robur peruenerit,ipse pro seipso manus cum aduersario cōserit,duce usus nō Moyse Dei cultore,sed ipso Deo. Lex quę in figura futurorum & umbra data est, inexpugnabilis in ueris certaminibus est, in quibus dux est,qui Moysi successit, qui legē adimpleuit,qui uel nomine ipso ducis Hebræorum multo antè prædicatus est. Populus aūt siquidem eleuatas legislatoris manus respicit, uincit facilè hostes: sin uerò depressas, cedit hostibus. Significat aūt manuum Moysi in altum sublatio,legis in altissimos sensus accōmodationem,demissio,humilē,terrenā, literalēq; legis obseruationē. Quòd uerò sacerdos graues Moysi manus sustinet auxilio usus cognatione sibi coniuncti,neq; alienum est à sensu altiore quem sequimur. Verum enim sacerdotium concessæ sibi gratiæ auxilio utens,sensum legis duriciẽ Iudaici cordis in terrā deiectū in altū rursus reducit,& ne omnino cadat,lapide sustentat, ut rectior per extensionē manuum consistens,sensum spiritalem suum respicientibus ostendat.Nā uerè ijs,qui in legem respicere possunt, crucis mysterium undiq; ferè patet, ut Euangelium quoq; dicit,iota & apicem à lege non præterire,transuersam lineam & perpendicularem ac rectā, quibus figura crucis describitur,per Iota & Apicem ostendens. Quæ res in Moyse tunc conspecta, qui pro lege ipsa ponitur,uictoriam respicientibus prębuit.Sed iterū continuis progressionibus nostra mens ad sublimiora extollitur. Nam qui cibo refectus est,& in prælio fortiter gessit,hostesq; deiecit,is tunc ad ineffabilem Dei cognitionem adducitur.Docet igitur nos his omnibus historia,quot quantaq; oporteat agere antè q̃ ad montē, hoc est ad cognitionem Dei mētem erigere audeamus, antè q̃ in caliginem ingrediamur ubi Deus est, antè q̃ diuina pcepta tabulis impressa suscipiamus: & si alicuius peccato confringantur,alias manu confectas Deo afferre, ac Dei digito rursus eas in ipsas literarum figuras cælare,quæ in primis fuerāt.Sed melius est ad historiæ ordinem anagogicum sensum accōmodare. Nam qui ad Moysen nubemq; respicit, quibus duobus ad uirtutē homines deducuntur, ut sit Moyses quidē pro lege legisq; præceptis:nubes aūt dux legis cum mundo corde in aquis tyrannum interfecerit, cùm aquas amaras biberit, alienā à uoluptatibus uitā uixerit,quæ amara & difficilis primùm, deinde facilis ac iucunda gustantib. immissione ligni uidetur.Cùm palmarum ac fontium amœnitate, Euangelicæ scilicet doctrinæ fluentis labores depulerit,si aqua uiua quæ lapis est,uidelicet Christus,sitim sedauerit,si cœlesti cibo seipsum repleuerit,si cōsertis manibus cum hoste uicerit.Quam quidē uictoriam extensio manuū Moysi,per quā mysterium crucis figuratur, præstitit: quo mysterio uerus Israel quoq; uincit. Cùm hæc omnia peregerit,tunc demū ad speculationē supremæ naturæ adducitur,ad quam nō animi tantùm & corporis aspersionibus quibusdā depurgati,sed uestium quoq; deducit mundicies, ut scilicet non occulta solùm, uerumetiam manifesta & apparentia decora ita fiant, ut interiori animi dispositioni conueniant.Non eñ uestium macula,ne ad Deum ascen-

Matth. 5.

damus,unquã uetabit,sed studia, quæ in hac uita suscipimus quasi uestes sunt,quibus homo induitur.Hæc igitur studia,& hos amictus nõ turpes, sed purissimos esse decet.Hac re diligenter facta, armentisq; brutorũ longè à monte pulsis,sic ad altissimas ascendit speculationes.Qua ex re, ut ego arbitror, illud nobis significatur,q; debeamus hanc ex sensu factã cognitionem,cum qua intelligibile contemplamur, omnino contemnere: propriũ enim naturę brutorũ est,ex sensu solo absq; intellectus operatione aliqua gubernari:nã aut uisus,aut auditus, aut aliorũ quispiam sensuũ, non uoluntas, neq; ratio appetitiones brutorũ mouet. Quare motus sui omnes,& opera sensuum sunt.Speculatio aũt,qua Deum cõtemplamur, nec uisu,nec auditu,quantum in se est,indiget:neq; consueta quadã comprehensione intellectioneq; percipitur: oculus enim non uidit, nec auris
Esa.64. audiuit: non est enim quicquam eorum,quæ in cor hominis ascendere cõ
1.Corint.2. sueuerunt.Quare oportet, si quis ad contemplationẽ eius accedere uelit, ab omni sensuali & irrationali motu mẽtem suam permundare:ac ita cùm omnem opinionẽ quæ ex sensibus originẽ habeat, ex mente abstruserit, consuetudineq; coniugis suæ caruerit (coniunx uerò hic sensus intelligitur,qui coniunctus naturę nostræ nobiscũ habitat.) Hac igitur cùm caruerit,sic deniq; poterit ad montẽ accedere. Mons aũt arduus uerè ac ascensu difficilis,Theologia est: cuius uix multitudo ad radices peruenire potest. Si quis uerò Moyses est,poterit etiam altius ascendere, sonitusq; tubarũ magis ascendendo maiores sentire. Est autem tuba, non paruum stuporem per auditum efficiens ueritatis prædicatio, magnum quidem statim ab initio sonans,magis autem atq; magis in ultimis intonans.Insonuit lex & prophetæ diuinum incarnationis mysterium: sed imbecilliores erant illæ primæ uoces, quàm ut possent duros commouere. Auditus idcirco Iudæorum surditas tubarum sonum minimè suscepit: sed prophetarum tubæ paulatim procedentes, sonantius cecinerunt. Nam ultimæ uoces quæ Euangelica prædicatione factæ sunt, auditum commouerunt, spiritu sic per organa uehementius in posterioribus intonante. Organa uerò
Psal.18. ac instrumenta unum sonum spiritualem edentia,prophetæ atq; Apostoli sunt:quorum sonus, ut Psalmista dicit, in omnẽ terram exiuit,& in fines orbis terræ uerba eorum.Quòd uerò multitudo uocẽ illã audire non potuit, sed commisit Moysi, ut ipse per seipsum secreta illa perciperet,populũq; postea doceret,quæcunq; diuina doctrina didicerit:id quoq; in ecclesia fieri totũ uidemus: nõ enim permittitur omnibus ad mysteriorũ cognitionem seipsos intrudere, sed eligitur unus è multis diuinarũ rerũ capax, cui cæteri auditum cum obedientia præbeant, illud sibi credendum faciendumq; putantes,quod ab eo qui initiatus est,audiuerint. Non omnes,
1.Corinth.12. inquit,Apostoli sunt,sed prophetę omnes:quod hodie in multis ecclesijs parum seruatur.Nam multi cùm adhuc prioris uitæ maculam non absterserint,ipsi illoti,ac amictu uitæ sordido utentes,irrationalem sensum in omnibus pluris facientes, diuinũ hunc assensum rapere audent, unde ipsi suis cogitationibus,quasi lapidibus obruuntur. Nam hæreticorum opiniones lapides quidam sunt,quibus prauorum inuentores dogmatũ obruũtur.

ruūtur. Quid aūt significat, q̄ in caliginē seipsum prius Moyses intromisit, deinde in ea Deum prospexit? Contrarium enim id quodāmodo uidetur primæ uisioni: nam tunc in luce, nunc in caligine Deum uidet. Sed id quoq; à serie anagogici sensus abhorrere non putamus: per hanc enim diuersitatem historiæ docemur, q̄ ueritatis cognitio ĳs lux est, à quibus primò percepta est. Veritatis enim oppositū tenebra est, cuius depulsio, non nisi lucis præsentia fit. Verùm mens hominis ad maiora semper & per fectiora procedens, quanto magis ad Dei speculationē accedit, tanto magis perspicit, q̄ diuina natura inuisibilis atq; incōprehensibilis est. Nā cùm reliquerit nō solùm omnia quę sensu percipiuntur, uerumetiā cuncta quę mēte inspiciūtur, ac semper ad interiora progrediatur, tūc caligine undiq; circunseptus, in uisibili & incōprehensibili Deū uidet. In hoc enim consistit Dei uera cognitio, in hoc est eius uisio, ut uideas quòd uideri nō possit, quòd oēm cognitionē cognitio eius excedit, quasi caligine quadā ipsa incōprehensibilitate undiq; contenta. Quapropter diuinus etiā Ioannes, Ioan. 1. qui in splendidissimā hanc caliginē peruenerat, nō dubitauit exclamare: Deum nunquā ullus uidit: nō solùm hominibus, sed intellectuali omni naturæ impossibilē diuinæ substātiæ cognitionē hac negatione determinans. Quare Moyses etiam cùm uirtutibus maior factus fuit, tunc confitetur, in caligine Deū uidisse, id est, tūc demū cognouisse illā esse diuinā naturā quę cognitionē & cōprehensionē omnē excedit. Intrauit eñ Moyses (historia inquit) in caliginē, ubi Deus erat. Quisnā Deus? qui posuit tenebras occultationē suā, ut cecinit Dauid ille, qui etiā in eadē caligine initiatus est: quā qui intrauit, quæ per caliginē didicit, ut fiat firmior hęc sententia nobis diuina uoce atq; authoritate cōprobata. Vetat enim in primis diuinū pceptū, ne alicuius rei quā cognoscas, Deo similē putes: omnis enim intellectus, qui phātastica quadā cogitatione, quasi coniectura diuinā naturā apprehendit, simulacrū quidē Dei finxit in mente, Deū aūt nō intellexit. Verùm cùm uirtus, q̄ secundū ueritatē est, bipartita fit, partim q; fide in Deū, partim recta ui uendi ratione cōstituatur (pietatis eñ profectò pars nō parua est mūdicies uitæ) primùm didicit, quid oporteat de Deo cognoscere: quod quidē cognoscere, nihil aliud est, q̄ nihil eorū esse Deum cognoscere, q̄ humana mens potest cognoscere. Deinde aliā uirtutis partē diligenter docet: docetur eñ quibus operibus bene uiuendi ratio perficiatur: ac demū in tabernaculū, quod manus nulla fuerat fabricata, ingreditur. Quis sequetur hunc, qui per tot tantaq; scandit, ac mentē semper in altius extollit: qui cùm in unū cacumen ascenderit, ad alterū illud sibi fit gradus, & illud iterū atq; iterum ad aliud, ita ut de altiori in altius semper ascēdat, semperq; seipso fiat pstantior? Primùm cùm cęteri oēs ad ascēsum deficerēt, radices mōtis solus supergreditur. Deinde tubarū sonitus auribus percepit altitudine montis mirabili: ipse quoq; mirificè eleuatus, ad hæc inuisibilia diuinę cognitiōis penetralia ingreditur. Nec ibi permansit, sed in tabernaculū nulla manu factū pertrāsit: certè nanq; ad hūc tandē ille finem peruenit, qui huiusmodi ascēsibus exaltatur. Sed illa quoq; sentētia de cœlesti tuba ad diuinā perducēte cognitionē, nō est improbāda, cœlū

Psal. 17.

enim & omnia q̄ in cœlo sunt, siue uarij motus, siue diuersæ magnitudines, siue splēdores alius aliū fulgore perstringētes, mirabilis fabrica sapientiā Dei uoce magna exclamat, maximāq; ipsius maiestatē ac potestatē per
Psal. 18. ea q̄ uidētur, enarrat. Vnde dictū est: Cœli enarrāt gloriā Dei. Hæc igitur est illa tuba, q̄ sonora, clara, magnaq; uoce cōtinuè ueritatis doctrinā pdicat, ut propheta etiā quidā ait: Cœlū tuba desuper sonum dedit. Hunc sonum ex inspectione rerū omnium factū, si quis mundus est, si quis cordis auditū ac ductus ipsius nō segnis rectè suscipit, tandē eò mētis inquisitione peruenit, ubi Deus est. Id uerò caligo à scriptura nuncupatur, quo incognoscibile ac incōprehēsibile ipsius, ut diximus, significatur. Illuc aūt cùm peruenerit, tabernaculū nulla manu fabricatū perspicit, & imitatione inferioribus materiali ostendit. Quod aūt qualeq; est tabernaculū illud absq;
Exod. 25. manu fabricatū? quod quasi exēplar in monte Moysi proponitur, ut ad illud respiciēs manu pparet, efficiatq; hominibus tm̄ miraculū. Vide nanq;, inquit, ut omnia facias secundū similitudinē, q̄ tibi monstrata est in mōte. Columnæ aureæ basi argenteæ inhærentes: aliæ rursus colūnæ, quarū capita & bases ex ære: quod uerò inter extrema erat, ex argēto erat, quib. omnibus quasi subiectū ex ligno erat incorruptibili, circucirca uerò per superficiē splendor prædictæ materiei circunfundebatur, et arca similiter purissimo auro fulgens: quod aūt aurū hoc sustinebat, ipsum quoq; lignū erat incorruptibile. Candelabrū deinceps basi quidē unicum, in septē autē ramos in cacumine diuisum, septem lucernas per ramos sustinebat. Huius cādelabri materia purissimū erat aurū, nō concauū, nec ligno sustētatū, sed solidū. Iuxta hæc propiciatoriū erat, & altare, & q̄ dicūtur Cherubin, quorum alis arca adumbrabatur. Hæc omnia ex auro erāt solido, nihil aliud in seipsis habentia. Præter hæc erāt coria purpureo colore pertincta, cortynæ mira uarietate distinctæ, ac inaudito contextæ artificio, diuersis coloribus alio aliū suscipiētibus ad pulchritudinē cortynarū, quib. in duo diuidebatur tabernaculū, in partē scilicet uisibilē, in quā aditū sacerdotes habebant, & in partē secretiorē atq; abditā: nomē aūt priori parti sancta erat: occultę uerò parti atq; reconditę sancta sanctorū. Sed quis omnia exquisita poterit ratione spiritaliter intelligere, q̄ in illo tabernaculo fuerint diuinitus fabricata? Quis hæc quorū sunt imagines ac imitationes exponet? quisnam quā utilitatē uidentes hinc cōsequantur, quid'ue lucrentur ex materiali immaterialiū figura explicabit? Rectius certè est, exquisitissimā atq; altissimā horū rationē ab illis petere, qui gratia spiritus profunda Dei queāt perquirere: si quis nunc talis est, ut spiritu mysteria loquatur, sicut ait Apostolus.
1. Corint. 14. Quod aūt à nobis cōiectione quadā hæc ad propositū accōmodantibus dicitur, id iudicio legentiū totū relinquimus: nec reclamabimus si reiecerint, nec lætabimur si susceperint. Dicimus ergo nōnihil ex Paulo, qui mysteriū breuiter tetigit, adiuti, quod in figura prędoctus fuit Moyses tabernaculū, quo uniuersa cōtinentur, id uerò Christus Dei uirtus & Dei sapiētia: quę quidē sapientia Dei nō manu facta, sed increata cùm sit secundū naturā suam creaturā suscepit, quando secundum nos carne oportuit tabernaculum hoc fabricari. Item idē alio atq; alio modo factum & nō factum

eſt,natura in quantum ante ſecula fuit,increatū eſt: in quantum corporalē hāc concretionē ſuſcepit,creatum factūq; eſt. Nec obſcurū eſt quod dicimus,ijs qui fidei noſtræ myſteriū cōplectūtur:unū em̄ eſt ex omnib.tabernaculū,quod et ante ſecula fuit,& nouiſsimis tēporib.factū eſt.Id tēporaliter ita fieri nō indigebat:quō em̄ quod ante omnia erat tēpora, factiōe indigebit tēporali? Verùm propter nos,qui prauis cōſilijs id corrumpimus, quod etiā ſecundum nos uoluit fieri, ut extra ipſum quod eſt, ad ſeipſum ſcilicet nos reduceret.Tabernaculum igitur ipſe unigenitus Deus eſt, qui uniuerſa in ſeipſo cōtinet,qui ex nobis etiā ſibi tabernaculū fabricatus eſt. Nemo autē ex zelatoribus Chriſti cōturbetur, ſi tantā rē,tabernaculū appellamus:quaſi quicq; detrahatur diuinę naturæ propter uocabuli uilitatē:nec em̄ unquā dignū illa natura uerbum inuenietur.Nā q̄ ab hominibus proferuntur,æqualiter à ſignificanda illa natura omnia diſtāt. Sed cætera quæ de Deo dicuntur,piè ad oſtentandā diuinā quandā uirtutē capiuntur:ut medicus,paſtor,protector,panis, uirtus,uia,ianua,manſio,aqua, lapis,fons,aliaq; huiuſmodi: ſic conſentanea quadā ſignificatiōe tabernaculum quoq; dicimus.Virtus em̄,q̄ omnia cōtinet,in qua uniuerſa deitatis plenitudo inhabitat,cùm cōmune id omnium tectū ſit,cumq; uniuerſa in ipſo contineat,nō iniuria tabernaculum nuncupatur.Oportet aūt ut tabernaculi uiſio myſtico tabernaculo ſic conueniat,ut ſingula ipſius ad aliquid nō indignū myſterio nos deducāt.Ac quoniā diuinus Apoſtolus uiſionē ipſe quoq; totius tabernaculi cōſecūtus , cùm in cœleſtib.adytis per ſpiritum ſibi myſteria paradiſi reuelata ſint, cortynā inferioris tabernaculi carnē Chriſti eſſe ait:nō erit alienum ad hāc Apoſtolicā unius partis expoſitionē reſpicientes,totā de tabernaculo noſtrā ſentētiā explicare. Fiet aūt nobis per ipſius Apoſtoli uerba in intelligentia ænigmatum tabernaculi facilior aditus,ait em̄ de unigenito,quē nomine tabernaculi nuncupari diximus,quia in eo creata ſunt omnia,uiſibilia,& inuiſibilia,ſiue throni,ſiue poteſtates,ſiue principatus,ſiue dominationes,ſiue uirtutes. Quas ob res columnę argēto atq; auro refulgētes,& uectes,ac annuli,Cherubin quoq; illa,quæ ſuis arcam contegunt alis,cæteraq; omnia,quæ ad ſuſtinendū cōtegendumq; tabernaculum deſcribuntur: ſi quis ad ſuperius tabernaculū reſpicit,angelorū eſt multitudo in tabernaculo ipſo cōſpecta,quo corporea hæc ſecundū Dei uoluntatē ſuſtinentur atq; reguntur.In illo em̄ tabernaculo ueri uectes noſtri & habitāt & ſunt,qui ad miniſterium mittuntur propter futuros ſalutis hæredes,qui ſicuti quidā annuli in animos ſaluandorum immittuntur,ad ſublimitatem uirtutis ad terrā deiectos eleuantes. Hūc aūt altiorē eſſe ſenſum ſcripturæ in hoc loco, inde patet,q; Cherubin illa materialia ſuis alis tegebāt myſteria,quæ in arca erāt,ut litera dicit. Nā id nomē ijs angelis attribuitur,ut Eſaias et Ezechiel aiunt,qui circa diuinā maieſtatē inſpiciuntur.Area uerò fœderis alis ipſorum Cherubin cōtecta, hic illud dicitur,quod apud Eſaiā faciē ſignificatur.Nā ut arca hic,ita ibi facies Cherubicis alis contegi affirmatur. Vnum igitur ab utriſq; ſignificari non dubitamus. Videtur autē mihi incōprehenſibile huius ſpeculationis quæ de ineffabilib.eſt,ænigmaticè ſignificari. Quū uerò de lychnis,id eſt,

lucernis audis, quòd septēpartitò ex una basi ac radice candelabri sustentabantur, ut lux abundanter undiq; perluceret, iure multiformes spiritus fulgores in hoc tabernaculo perfulgere intelliges: septēpartitò eñ spiritus radios etiā Esaias partitus. Propiciatoriū aūt quid sit, nō opus expositiōe ulla ut intelligatur, cùm Apostolus id enodauerit, qui ait: quē animarū nostrarū propiciatoriū proposuit. Altare uerò et thuribulū cùm audio,
Heb. 9. adorationē intelligo, quā huic tabernaculo cœlestes uirtutes afferūt. Nō enim solùm inferorum atq; terrestrium, sed cœlestium quoq; linguam ait laudem atq; gloriā, ut rerū omnium principio reddere. Id enim gratum est
Heb. 13. ipsi sacrificiū, labiorū fructus, ut ait Apostolus, & odor orationis. Quòd si corium his etiā inest colore purpureo, & pili intexti, non tamen speculatiōis huius series perturbabitur. Nā oculus ille propheticus in altissimarū hac rerū uisione, salutarē quoq; domini passionē tanq; è specula prospexit, quā ex utroq; dictorū significatā fuisse non ambigo. Rubedo eñ sanguinem, pili aūt mortē ostendunt. Nam quū in corpore pilus absq; sensu sit, non iniuria mortis symbolū dicitur. Hæc igitur in superiore tabernaculo materialibus illius significata putamus. In inferiore uerò, quoniam sæpius à Paulo Ecclesia Christus appellatur, Christus aūt, ut diximus, superius tabernaculū est, nō est alienū, si quis Ecclesiam suā inferius esse tabernaculū arbitretur, in quo columnæ sunt mysteriorum Ecclesiæ ministri, quos hoc ipso nomine nonnunq; appellamus: ministros aūt Apostolos, prophetas, doctores. Nec enim solùm Petrus & Ioannes & Iacobus columnæ Ecclesiæ sunt, nec Ioannes Baptista tantū ardens erat lychnus, sed omnes quibus Ecclesia sustentatur, qui suis operibus luminaria facti sunt,
Matth. 5. hi colūnæ & lychni nuncupantur. Vos estis lux mundi, ueritas Apostolis
1. Corinth. 15. ait: ac rursum alios diuus Apostolus, quasi columnas hortatur, cùm dicit:
1. Tim. 3. Firmi estote atq; immobiles. At uerò Timotheū columnā pulcherrimā fabricatus est, cùm ipsum firmitatem ueritatis suæ uocis doctrina effecerit. Hoc in tabernaculo & sacrificium laudis, & thus orationis in mane ac ue-
Psal. 14. sperum adhiberi semper uidemus. Hoc sic intelligere Dauid ille nos inducit, qui incēsum orationis in odorē suauitatis dirigit. & manuum extēsionem sacrificium esse asserit uespertinum. Vrnas uerò, id est, uasa ad lauandum, quis ambiget eos esse, qui per sacramentalē aquā peccatorum sordes auferunt. Talis urna erat Ioannes, lauans in Iordane ad pœnitētiam homi-
Luc. 3. nes. Talis erat Petrus, tria millia hominū simul ad baptismi lauacrum de-
Act. 2. ducens. Philippus quoq; urna Candacis fuit. Quid multa? omnibus qui
Act. 8. ad baptismi donum ueniunt, ij ad lotoria sunt, qui ministerio suo gratiam præbent. Atria uerò quæ inter se complicata in circulum connectuntur, pacem, concordiam, & charitatem credentium esse non absurdè quispiam
Psal. 147. dixerit. Sic enim Dauid hunc locum exposuisse uidetur, cùm dicat: Qui ponis terminos tuos pacem. Corium uerò purpureum, & saga ex pilis, ad ornatum tabernaculi pertinentia, accommodatè intelligentur, si pro corio mortificatio pronæ ad peccandū carnis, pro sagis strictior uiuēdi norma, & quasi durior intelligitur: his enim maximè Ecclesiæ tabernaculum exornatur. Coria enim cùm nullam in se uiuendi uirtutem à natura retineant,

neant,colore rubedinis florere uidentur: quod ostendit floridam spiritus gratiã nõ habitare in homine,nisi primò peccati uim in seipso mortificauerit. Si uerò pudorẽ etiã modestũ coloris rubedine significari quispiã contendat,nõ certè reluctabor.Pilorũ aũt intricatio asperã tactui texturã efficiens,asperã & pasionũ omniũ abstinentiã,atq; continentiã subostendit. Quæ omnia maximè ita se habere cõfirmat eorũ uita, qui cõtinua uiuunt uirginitate.Quæ uerò intus erant,sancta sanctorũ nominabãtur, ad quæ multitudo peruenire nõ poterat,hæc rerũ ueritatẽ significãt. Veritatẽ hãc mysterij nostri dico rem sanctã,& sanctã sanctorũ,& multis incõprehensibilẽ.Hæc ueritas in aditis tabernaculi cõstituta, absq; curiositate aliqua intelligi ac recipi debet.Credendũ eñ est,ita esse ut Ecclesia prædicat,non tamen oculis omniũ cerni posse, sed in mentis ipsius penetralib. indubitabilẽ ueritatẽ permanere.Hęc aliaq; huius tabernaculi uisione ab omni sorde mundatus oculus ille mentis Moysaicæ doctus,uisionibusq; his altius eleuatus, rursus ad cacumen alterius scandit speculationis, sacerdotalem perdiscens uestitum,in quo est tunica,& pectorale,quod uarijs ac diuersis lapidum fulgoribus resplendebat,& thyara cum lamina super eam,fœminaliaq;,& poma,& supra hæc omnia rationale,ac eius iudiciũ, & quæ in utrisq; inspicitur ueritas,& horũ utrinq; cõnectiua super humeralia patriarcharũ insculpta nominib. quorũ omnium nomina multitudine ipsa ostendunt nõ sensualia quædã significari: quibus eñ corporis uestibus hæc nomina,iudiciũ,rationale, ueritas cõueniunt? Quare patet,nõ huius sensibilis amictus gratia historiã esse descriptã,sed ut alius quidã ornatus animæ uirtuosis operibus ostendatur. Nã quid sibi aliud uoluerunt hæc nomina tria illis à Moyse imposita,iudiciũ,rationale,ueritas? aut cui unq; corporali uesti hęc indita fuerũt? nulli profectò.nec eñ cõueniunt,sed nomina ipsa quid pręfigurauerint,aperiũt,& laborẽ expositionis diminuũt. Hyacintho est talaris uestis tincta,qua qui hũc locũ ante nos speculati sũt, aera significari affirmant.Ego aũt utrùm habeat ad aereũ colorẽ flos hyacinthinus affinitatẽ,an nõ,nolo contendere. Rationẽ uerò hãc nõ reijcio, non eñ parũ ad uirtutẽ conducere uidetur:hortatur eñ hoc ęnigmate omnẽ,qui Dei sacerdotiũ assumere studet, seipsum ac corpus suũ Deo offerre hostiam,non enecatũ,aut cæsum. (Viuum eñ hoc sacrificiũ,rationalisq; cultus hic est) nec pingui quodã ac carnoso huius uitæ amictu: sed tenue,sicut telam araneæ munda uiuendi ratione confectũ, ut uiuendi tenuitate lene,atq; aereũ factũ,sursum posse ferri uideatur. Hoc eñ modo cùm nouissimã tubã illã audiemus,omni onere liberati,leues ad iubentis uocẽ exiliemus: nec põdere ullo ad terrã deprimemur,sed cum Domino per aera sublimes feremur. Qui ergo,ut Psalmista dicit, quasi telã araneæ animã suã liquefecit, is etiam illã uestem seipsum induit,quæ à capite ad pedes usq; circunfunditur:nec eñ mancã,aut truncã esse uirtutẽ,sed integrã,atq; per oẽs numeros perfectã lex uult.Aurea uerò tintinnabula,bonorũ operũ splẽdor sunt,malis punicis intercepta. Duo eñ hæc sunt studia,quibus uirtus tota cõflatur, recta in Deũ fides, & probata in hac uita cõscientia.Hæc mala punica tintinnabula indumẽto Timoth. Paulus ille

innexuit,

1.Tim.1. innexuit,cùm dicat, oportere ut habeat fidē & probā conſcientiam. Fides igitur ſacerdotis,ueluti tintinnabulū clarè atq; ſonorè in ſanctæ trinitatis prædicatiōe exclamet. Vita uerò naturā punicorū imitetur pomorū,quorū circūfuſa exterius quaſi teſta,incomeſtibilis,duraq; eſt: quod aūt intus reconditū eſt,& uiſu ex uarietate coloris atq; collocationis ordine iucundū eſt,& guſtu iucundius,nō parua dulcedine ſenſum afficiens. Philoſophica quoq; Christiana uiuendi ratio dura exterius,atq; aſpera ſenſui eſt, intus ſæpius optimarū pulcherrimarūq; rerū plena,tēpore ſuo cùm matura fuerit, cūq; agricola noſter poma punica huius uitæ aperiet, dulciſsimā Heb.12. ſuorū fructuū prǣſtabit fragrātiā. Apoſtolus etiā dicit,nullā diſciplinā in pſenti uita uideri lætitiā afferre,ſed triſtitiam,& id eſt,quod per exteriora pomi punici figuratur.Poſt hæc aūt fructū pacificū reddit, & id eſt dulcedo interior, ac pulchritudo.Hāc ueſtē coſſymbotā etiā iubet eſſe,ut à nobis quoq; ipſis aliquid ulterius ad uirtutis incrementū adinuenire conemur,quo indumētū ornatius fiat,ſicuti Paulus faciebat, qui ornatiſsimos indies coſſymbos uirtuti addebat. nā quū lex permittat altari miniſtrātes ex altari,& Euangelij nuncios ex Euāgelio uiuere:ille ſine hac ad uitę neceſsitatē mercede,Euangeliū prædicauit,nudus,fameſcens,ſitiens. Hi ergo illi ſunt ornatiſsimi coſſymbi, qui ueſtē ſecundū peccata cōtextā,ſi additi ſunt,reddunt ornatiorē.Duo deinde tegumēta ſuperimponuntur indumento illi talari uſq; pectus & renes ab humeris deſcendenti, duabus portis in utroq; humero adinuicē coniuncta. Portæ aūt ſunt lapides, patriarcharū nomina ſex unuſquiſq; cælata ferentes. Horum tegminum magna uarietate colorū textura erat confecta:hyacinthus purpura connectebatur, & cocci rubedo biſſo iungebatur: & his omnib. aurea fila erāt inſperſa,ita ut ex multicolore hac tinctura unus quidā cōmixtus ſplendor ex teguminibus refulgeret.Ex quib.diſcere poſſumus,q; indumenta ſuperiora,q̄ cordis ſunt ornamēta,multis uarijsq; cōſtāt uirtutib. Hyacinthus. em̄ ex purpura cōplicatur; nā uiuēdi puritas atq; mūdities naturæ regno cōiungitur.Natura em̄ quodā modo ipſa duce, unà cum pudoris rubore laudabilis uiuendi naſcitur ratio. Aurū aūt his tincturæ floribus refulgens,reſeruatū huic uitæ theſaurū ſuboſtendit.Patriarcharū quoq; nomina lapidibus inſculpta,nō parum nobis ad uirtutis ornatū cōferunt.Prǣteritorū em̄ uirorum,qui optimè uixerunt,exemplis uita noſtra corroboratur. Sed huic tegminū ornatui alius rurſum deſuper ornatus cōiūgitur: ſcuta em̄ aurea ex utriſq; tegminibus dependent: hæc ſuſtinent fabricatū quidē ex auro figura quadratū, duodecim lapidibus reſplendens ordine quodā diſpoſitis.Quatuor aūt ordines erant,quorum unuſquiſq; trinitatem lapidum continebat.Lapides aūt ita erant uarij,ut nullius ad alterum eſſet ſimilitudo:proprio em̄ ſinguli ſplendore fulgebant:ſed figura quidē ornamenti hæc.Spiritalis uerò ſenſus ſcutorum quidem,quæ ab humeris dependebant,armatos nos eſſe adhortatur aduerſus tyrannum, & hoſtē noſtrum. Virtus enim, ut à Paulo dictum eſt,fide ac bona conſtat conſcientia:quibus ita eſſe aduerſus inimicorum tela munitos oportet,ut his iuſtitiæ armis dextris atq; ſiniſtris, inuulnerabiles maneamus. Quadratus

tus aũt ille ornatus,qui utrinq; à ſcutis dependebat,in quo nomina patriarcharũ,qui tribubus cognomina dederũt, impreſſa lapidibus,fuerũt cor dis tegmenta. Quare diligenter nos docet,omnib. patriarcharũ uirtutib. animũ eius eſſe exornatũ,qui duobus his ſcutis aduerſarij tela repulerit. Quadrata uerò figura,ſtabilitatẽ uirtutis oſtendit. Nã hęc figura æqualiter undiq; angulis & conuexis nixa lateribus, nõ facilè de loco mouetur. At uerò catenulæ,quib.ornamenta hęc ad brachia connectuntur,pcipere mihi uidẽtur, oportere in altiori uita praxin ſpeculationi cõiungere. Cor eñ ſpeculationis loco poni uidetur,brachia uerò operationis. Caput aũt diademate coronatũ, reſeruatã uirtuoſis coronã ſignificat,quã is exornat, qui aurea lamina ineffabilibus erat notis cælatus. Ita induto ueſtito'que ſacerdoti nullũ calceamentũ imponitur,nc tardior ad currendũ ſit,aut uix mobilis,pelles ſecũ attrahens animaliũ mortuorũ. Nã ut iam diximus, im pedimento calcei fuerãt Moyſi,cùm ad ardentẽ rubum accederet. Quòd ſi in primo ſtatim aditu reprobãtur,multo magis à ſacerdotis pede reijciũtur. Qui aũt per oẽs gradus,quos iam expoſuimus,aſcenderit,is à Deo ſibi traditas tabulas ad populũ defert, quib.diuina lex continetur:ſed dura cũ peccato colliſione diruptæ cõteruntur. Peccatũ uerò ſimulachri cultus erat,in uituli ſimilitudine cõſtituti,quod à Moyſe cõtritum,aquaq; diſſolutum,ipſis qui peccarunt,factus eſt potus:ita omnimodo ea materia,quę hominũ peccato ſubminiſtrauit,deleta eſt. Propheticè igitur hæc hiſtoria de ijs,q̃ noſtris tẽporibus facta ſunt, exclamauit. Omnis eñ circa ſimulachra error,è uita hominũ ablatus eſt: nec amplius noſtrorũ principũ pietate à pio credentium ore debitus, qui Chriſtiana freti laudatiſsima profeſsione,impietati ſeruiẽtia, idolorũ tẽpla deleuerũt. Videmus prꝫterea q̃ ſancta fuerunt,apud impietatis myſteria, quaſi aquã inſtabilẽ delapſa defluxiſſe:aquã ab illorũ ipſorũ ore,qui cultu ſimulachrorũ inſaniebãt,imbibitã. Nã quum cernas oculis,qui huic uanitati erãt penitus dediti,alia templorũ ſuorũ in quib.ſperauerãt,diruẽtes,alia in alios uſus transfcrẽtes,nõ magna hiſtoria clamare uoce uidetur: futurũ eſſe tẽpus olim in quo ſimulachrũ omne,ore ipſorũ, qui ab iniquitatis errore ad pietatẽ trãſponẽtur, delebitur ac imbibetur. Armat deinde Leuitas non in alienigenas, ſed in ſuos ardenter Moyſes,qui ab altera extremitate caſtrorũ ad alterã confuſè,ut quiſq; obuiã fieret,oẽs interfecerunt. Ita cùm pariter quicunq; mucroni incideret,occideretur, nemo interficientiũ quis amicus,aut quis inimicus diſcernebat,quis domeſticus,quis affinis,quis cognatus, aut alienus,nemo proſpiciebat,ſed unicus atq; par aduerſus oẽs, in quos incideret,erat impetus. Vnde diſcimus,idcirco abſq; diſpoſitiõe punitos fuiſſe, qm̃ unà oẽs ad malũ cõſpirantes,ratione uitij quaſi unus effecti ſunt,et ueluti cùm quiſpiã unũ hominẽ peccatis cõmotus ſuis cædit uehementer, nõ hoc aut illud ſuũ affligit mẽbrũ,ſed quo flagellũ cõmodè poteſt inferri,illud uerberat. Bene eñ nouit quãcunq; partẽ percuſſerit,ad totũ corpus inde ſenſum doloris tranſiturũ: ſic quæ ſine diſpoſitione tunc adhibebatur punitio, omnes qui conſpiratione uitij,quaſi erãt in unũ corpus conflati, mirum in modum caſtigabat. Quare ſi nonnunq; peccatus ho-

minũ iram Dei excitatã, nõ in omnes, sed in aliquos ferri uideamus, diuinæ clementiæ magnitudinẽ admirari debemus: qua fit, ut nõ oẽs sicuti mererentur, percutiãtur, omnes tñ flagellis castigentur. Verùm id ex ipsa historia nõ altius intellecta discimus. Ad sublimius aũt reducere uolentes, illud prius considerabimus, quod cõmuni præconio legislator exclamauit: Si quis est domini, ad me ueniat. Qua uoce lex ipsa omnib. edicere uidetur: si quis Deũ amare uult, me legẽ amet. nã qui legis amicus est, certè Dei quoque amicus est. Iubet deinde ijs, qui tali pconio congregati sunt, absq; disquisitiõe et in fratres, amicos, et proximos gladio crociter uti. Superioris speculatiõis seriẽ sequẽtes, dicimus oẽm hominẽ, qui ad legẽ ac Deũ respicit, malorũ domesticorũ cæde purgari. Nec eñ semper frater, aut amicus, aut ꝓximus in meliorẽ à scriptura partẽ accipitur: sed sũt nõnulli fratres, amici, proximi, qui quasi alieni ac inimici nobis aduersantur, quos eas arbitramur esse cogitationes, quarũ uita nobis mortẽ, mors ucrò uitã solet inducere. Hæc expositio illis etiã cõuenit, q̃ de Aaron diximus. Ibi eñ pro fratre sociũ atq; protectorẽ diuinitus nobis datũ, angelũ intelleximus, qui aduersus Ægyptios signa operatur, qui etiã maior ætate iure dictus est: nã angelica natura homine prius creata est. Frater uerò, quia est quædã profectò intellectualis, & angelicæ naturę ad intellectũ & animã humanã affinitas: quas ob res, et si utroq; in loco frater dicitur, nõ habet tñ locũ oppositio, quõ is frater appellari possit, qui in malũ accipitur, quum æquiuocè fratris nomẽ, nunc in bonũ, nunc in malũ, ut diximus, accipiatur. Aduersus igitur hos malos fratres gladiorũ opponit aciem Moyses. Quod eñ alijs quis iubet, sibi quoq; ipsi sancit. Horũ fratrũ cædes, peccatorũ interitus est. Nã qui aduersarij consilijs fixum atq; statutũ in animo malũ deleuit, aduersarium in seipso interfecit. Hæc aũt sententia spiritualis firmior esse atq; uerior uidebitur, si quædã etiã alia in historia dicta huic cõuenire ostendemus. Imperatũ eñ fuisse ab Aaron dicitur, ut inaures ab auribus uxorũ tollerent, hæ cõflatæ simulachri materia fuerunt. Dicimus igitur q; Moyses Hebræorũ uirtutẽ inaurib. exornare uoluit, id est lex, quam pro Moyse intelligimus obedientiã, q̃ per inaures significatur, Iudæorũ uirtutẽ cõfirmauit: quã tollit Aaron, ut inobediẽtia ipsorũ ostenderet ad cultũ idolorũ esse peruentũ. Idcirco statim ad primũ peccandi aditũ inaures auferuntur, ut iam ꝑuaricationis & inobedientiæ cõsilia cœpisse uideretur, qui diuinũ præceptũ negligendũ esse hortabantur. Id ergo est quod dicimus auferre ab aure ꝓceptorũ inaurẽ. Quare qui hos fratres, hos amicos, hos proximos interimet, audiet illã uocẽ, quã à Moyse illi perceperũt, qui tunc sine disquisitione multos è cultorib. idoli occiderunt: Consecrastis, inquit, manus uestras hodie Domino, in suo unusquiq; filio uel fratre, ut detur super uos benedictio. Sed opportunè modò, primorũ parentũ fecimus mentionẽ, ut discamus quonam pacto diuinitus cõfectas tabulas, in quib. lex erat impressa, in terrã manibus Moysi proiectas, à duricie subiectæ terræ contritas, à Moyse rursus fuisse susceptas, nõ omnino easdẽ, sed scriptura solùm, q̃ in illis erat impressa. Materiã eñ earum ex inferiori hac suscepit materia Moyses, uirtutiq; ipsius subiecit, qui legem rursus in his

secundis

ſecũdis tabulis cęlauit:& ſic gratiã reuocauit,cùm in lapideis tabulis legẽ reportauerit,in quibus ipſe Deus legis uoces cęlauerat. Hinc enim induci poſſumus, ut diuinã de nobis clementiam intelligere queamus. Nam ſi uera dicit Apoſtolus,ſicuti certè dicit,qui Dei profunda ſpiritu quæſiuit,per has ſecundas tabulas corda noſtra,id eſt intellectũ animi ducẽ ac oculũ intelligere debemus. Vnde diſcere licet,infractã atq; immortalẽ diuinis fabricatã manibus naturã noſtrã in principio fuiſſe, quã lex nõ ſcripta, ſed innata,non exterius acquiſita,ſed impreſſa exornabat. Naturaliter eñ nobis uoluntas legis inerat, quæ ad malorũ abominationẽ, & bonorũ expetitionẽ nos inſtitueret. Verùm poſtea ꝙ peccati ſonitum in auribus noſtris ſuſcepimus: quẽ quidẽ ſonitũ ſcriptura uocẽ ſerpentis, hæc uerò de tabulis hiſtoria uocẽ uino cantantium nuncupauit, tunc naturæ integritas in terram decidit,& cõtrita eſt. Sed rurſum uerus legiſlator,cuius figurã Moyſes gerebat, ex natura noſtra, naturæ noſtræ tabulas ſibi confecit, nec enim nuptiarum ſolennitas carnẽ dominicã produxit, ſed ipſe ſuæ carnis factus lapicida,digito Dei eam inſcripſit. Spiritus eñ ſanctus peruenit in uirginẽ, & excelſi eam uirtus obumbrauit. Quo facto rurſus natura cõfracta facta eſt,illius impreſsiõe digiti immortalitatẽ cõſecuta: digitus eñ ſępius à ſcriptura Spiritus ſanctus appellatur. Hoc igitur modo ad glorioſius Moyſes commutatus fuit, adeò ut inferioribus his oculis tanta taliſq; gloria cerni nequiret: quã quidẽ immutationẽ qui noſtræ fidei myſteria nouit,nõ ignorabit quõ allegoricus hic ſenſus hiſtoriæ conſentaneus eſt. Nã qui contritã naturã noſtrã in integritatẽ traduxit,qui languores noſtros portauit,& ſanauit ægrotos,poſtea ꝙ in priſtinã pulchritudinẽ dirutas naturæ noſtrę tabulas reſtituit,Dei,ut diximus,digito cęlatas,nõ amplius indignorũ oculis capi poteſt. Nã tãta eſt amplitudo glorię atq; maieſtatis eius, ut uiſus eorũ nequeat ad ipſum accedere. Profectò eñ cùm in maieſtate ſua,ut dicit Euãgelium, ueniet, ac omnes angeli ſecũ, uix iuſti gloriæ ipſius erunt capaces: impij aũt & Iudaizantes tantæ uiſionis expertes erunt,ut Eſaias ait: Tollatur impius,ne uideat gloriã Domini. Sed iam multa de hoc, quare ad reliqua tranſeamus. Ambigere profectò quiſpiã poterit,quõ Moyſes, quẽ tot tantiſq; uiſionibus Deũ uidiſſe ſcriptura teſtatur,quo cum Deus ita loquebatur,ut ſi quis amicũ ſuũ alloqueretur, orat nunc quaſi nunq; uidiſſet, ut uideat. Et quõ diuina uox modò annuit orãti quod petit,& hãc quoq; gratiam ſibi uelle conferre nõ negat: modò in deſperationẽ ducit, cùm aſſerat, nõ eſſe hanc uitã hominũ eius rei,quã poſtulabat capacẽ,& ad hæc,quẽ locum eſſe apud ſe Deus dicit,& quẽ in loco lapidem,& quod in lapide foramen, in quod iubet peruenire Moyſen, deinde Deũ manum ſuã ad os foraminis illius poſiturũ, & cùm tranſierit Moyſen inuocatũ à foramine, poſteriora eius,qui uocauit inſpecturũ: hęc enim ſcriptura narrat,& ſic aſſerit Deum à Moyſe perſpectũ,ſicut diuina uoce ſibi fuerat promiſſum. Hæc omnia,ſi quis ſecundũ literã ſolùm conſideret, nõ obſcurus duntaxat quęrentibus ſenſus ſiet,uerum etiam non rectas de eo generabit opiniones: ſola enim figurata anterius atq; poſterius habent,omnis figura corporis terminus eſt. Quare qui figuram Deo attribuit, corpus ipſum conſequenter Exod. 33.

putabit: corpus aūt omne cōpositum est, compositūm porrò diuersorū ac differentium concursu cōstituitur. Quicquid uerò sic constitutū est, indissolubile non est: quodcp dissoluitur, id corrumpitur: dissolutio enim corruptio cōpositi est. Quas ob res si quis posterius Dei secundū literā capiet, in hoc inconueniens cōsequenter deducetur. Nam antè ac retro in figura certè est, figura in corpore, corpus natura dissolubile, dissolubile aūt incorruptibile esse nō potest. Sic qui omnino literæ seruit, rerū ipsarū consequentia corruptibilē esse Deū opinari cōpellitur. Est aūt Deus incorruptibilis omnino atcp immortalis. Non est ergo ubicp sequenda litera. Quòd si hac in parte altiorē, q̃ litera patitur, sensum quærere cogimur, quis alienū esse scriptura dicet, si ad spiritualē sensum totā reducimus? nam cùm necesse sit partes aliquas spiritualiter intelligere, totū quocp necesse, ut & possit & debeat, sicuti partes intelligi: est em̄ totū ex partibus, quare partium naturā sapiat necesse est. Locus igitur apud Deum, & lapis in loco, & in lapide quędam capacitas, quam foramen appellauit: ingressuscp Moysi ad illud, impositio quocp manus Dei in ore foraminis, & transgressio eius, & uocatio, ac denicp posteriorū partiū aspectatio ad altius, & cōuenientius norma regulaqp anagogica sic reducetur. Queadmodū igitur grauia & rotunda corpora, si è cacuminibus montiū lapsa deorsum fuerint, et si nullus postea impellat, ipsa tñ per se uehementiore impetu, si nihil impedimento sit, semper deferuntur, quousqp ad planiciem descēderint: sic anima cuius natura sursum fertur, terrenis absoluta cupiditatib. ardentior indies fit, uelociuscp pertrāsit, ad sublimiora semper cōscendens. Nā cùm nihil sibi sit impedimento, per seipsam ad naturā boni fertur. Attrahit em̄ ad se natura ipsius boni, oēs qui ad pulchritudinis eius radios sanis possint oculis respicere: ita fit, ut cœlestium desiderio semper ad maiora (ut Apostolus ait) cōsurgat, ac semper ad altiora peruolet. Nā cùm per ea, quæ iam percepit, ad maiora et perspicere et aspicere possit, maiore atcp maiore desiderio semper ardet, ac sic indesinēter sursum fertur, his quę peracta sunt robustior facta: solùm em̄ uirtutis actio nutrit laborē, uirescp auget. Quapropter magnus ille Moyses, cùm semel per scalā in qua Deus innixus erat, ut Iacob dicit, ascēdere cœpisset, nūcp stetit, nuncp terminū motus nouit, sed semper de gradu in gradū ascēdebat. nec em̄ deficere uncp pōt altior gradus. Negauit falsam Ægyptiorū reginę cōiunctionē, qua filius eius putabatur: Hebræū ultus est, ad desertā & solitariā se transtulit uitā, quā humanæ perturbationes nō uexant, pauit cicurium animaliū gregē, uidit resplendentē lucē diuinā, abiecit calceos, ut facilius ad lucē accederet, in libertatē uindicauit suos, hostē undis uidit submersum, lucida nube ductus est, sicco lapide sedauit sitim, à cœlo dedu xit panē. Præterea extensione manuū alienigenā fudit, sonitū tubę audiuit, caliginē subijt, ad penetralia diuini tabernaculi ingressus est, sacerdotij di dicit mysteria, simulachrū destruxit, propitium Deū reddidit, legē de deorum prauitate dirutā restituit, gloria effulsit. Ac tot tantiscp sublimationibus elatus adhuc ardet desiderio, adhuc tanquam famescens ac sitiens, tanquam eo carens quo semper fruebatur, orat ut uideat, non ut ipse capere potest, sed ut se habet qui desideratur. Vnde arbitror immenso desiderio atcp

ardenti

ardenti erga Deum ita fuisse effectū, quod uisionib. sibi enituit, ut ferre nō posset, quin ab ijs q̄ cōprehendit, ad occultiora cōpelleret: quocirca supremæ pulchritudinis amator, quod iam uiderat, tanq̄ imaginē eius quod nō uiderat credens, ipso frui primitiuo desiderabat. Id ergo uult audax in monte illa petitio, ne per specula & imagines, sed per uerā & propriā faciē frui pulchritudine posset. Diuina uerò uox per ea q̄ negat, cōcedit quod petitur, pauculis uerbis immēsam sentētiarū profunditatē subaperiens. Annuit eñ facturum se quod petebatur: finē autē atq; cessionē huius desiderij futurum nō promisit, nec eñ ita quispiā Deum uidere potest, ut uidendi desinat desiderium. Nā in hoc profectò Deus uidetur, ut nunquā desinas ad eum respicere. Quare, inquit, nō poteris uidere facie meā, nec enim uidebit homo faciē meā & uiuet: nō quia causa mortis uidentibus sit illa facies (nā quomodo uitæ facies causa appropinquantibus mortis esse poterit?) uerum quoniam & si uiuificat quidē Deus natura, proprium tamē suum est, ut omnē cognitionē excedat. Idcirco qui eorū q̄ cognoscuntur, Deum esse opinatur, quasi deuiasset ab eo qui est, ad id quod esse putatur, uitā nō habet. Nam qui uerè est, is uera uita est, & hic cognitione nō cōprehenditur. Quare si hæc uiuificans natura cognitionē omnē excedit, nō est profectò uita id quod cognoscitur: quod uerò uita nō ēst, id uitā prębere nō potest. Sic igitur desideriū Moysi adimpletur, ut insatiabile permaneat: discit eñ ex istis, q̄ Deus natura interminabilis est, nullo termino cōprehensus. Nā si aliquo termino concludi intelligatur, necesse est termino illi aliquid connectatur: omnino eñ quod terminatur, ad aliud desinit, ut terrestrium terminus aer est, & aqua rerum aquaticarū. Quemadmodum igitur pisces aqua, & aues aere circuncluduntur, & cùm sint in medio istorum elementorum, aquæ tamen quædā superficies ad piscem, & aeris ad uolatile termina tur: sic necesse est si Deus termino concluditur, heterogenea quadā natura contineri. Est enim quod cōtinet contento maius. At uerò Deus natura bonum esse conceditur, quod aūt ad bonum cōparatum heterogeneum est, non bonum, sed malum esse cōprehenditur, & est ut diximus, quod continet contento maius. Quare si termino Deus continetur, consequens erit superari uinciq; à malo, cùm continentium uis ea quæ continentur, exuperet. Id autē adeò absurdum est, ut nullus unquā mentis cōpos sic esse opinatus sit. Est ergo interminabilis diuina natura, & interminabile cōprehendi non potest. Quare qui diuinā pulchritudinē uidere desiderat, & ad id tendit, in hoc cursu semper consistat. Et id est uerè Deum uidere, ut nunquam id desiderium terminetur. Quare necesse est, ut eum uideamus, sicut nobis possibile est, maiore uidēdi desiderio exardescamus, et sic nullus unquā terminus abscindet nobis iter huius: cùm neq; ipsius boni terminus aliquis sit, nec satietas desiderij huius possit fieri. Sed quisnā est ille locus, qui apud Deum esse intelligitur? Quid ille lapis? quæ est illa capacitas in lapide? quę est illa manus Dei, quæ os lapidei foraminis retinet? trāsitus uerò Dei quis est? aut posterius eius, quod Moyses uidere permittitur? oportet eñ profectò magnū quid unumquodq; istorum esse, & Deo tonanti nō indignum, ita ut omnium uisione, quā ad hunc usq; diem Moyses uiderat, maior hæc & sublimior credi possit. Quomodo igitur illorum uerborum profundi-

tatem intelligemus: auxilio scilicet illius, qui & Moysi, & omnib. qui eum amant, planã ad omne bonũ uiam solet præstare: Ecce, inquit, locus apud me. Quod sic intelligẽdum est, quòd ab ijs quę mox diximus, non sit alienum. Locum igitur dicit, nõ superficie circunfusum, nec quantitate ulla descriptũ (nec enim est in immenso mensura) sed ad infinitũ atq; interminabile loci nomine, qui circumscripta mẽsura terminatur, auditorẽ deducit: hũc ergo sensum subostẽdere mihi uidetur. Qm̃ tibi Moyses ad anteriora pergendi semper ingens desideriũ est, nec ullo huius cursus labore defatigaris, nec terminũ huius assequendi boni cõstituis, sed semper inhias ad maiora, scias tm̃ esse apud me locũ, ut nunq; terminũ eius cursu aut uolatu aliquo queas inuenire, hic aũt cursus atq; uolatus status quidã est alia ratiõe. Sistã em̃, inquit, te in lapide. Mirabile auditu, quõ unũ ac idem est status, & motus est, si quid ascendit, nõ stat, si stat, non ascendit, at hic ascendit, quia stat. Nã qui caducus ac instabilis cogitationibus est, nõ fixus in bono nec permanens, sed mobilis atq; fluctuans cogitationibus uarijs oppressus & con quassatus, is nunq; ad sublimitatẽ ueræ uitæ ascendit, sicut qui colles conãtur scãdere sabulo: nam etsi proiectis in longũ pedibus magna transire spacia uideantur, semper tñ ad inferiora delapso sabulo deferuntur. Motus igitur fit, progressus aũt nullus fit. At si quis, ut psalmista dicit, à fęce profun di retractos pedes in hoc posuerit lapide, lapis aũt Christus est plenitudo uirtutũ omniũ: quãto firmior ac nobilior, ut Paulus cõsulit, in bono fuerit, tanto uelocius uolas hac stabilitate quasi pennis eleuatus. Cùm igitur locũ apud se ostendit, ad perpetuũ cursum exhortatur: cùm statũ in lapide da turum se promittit, modum diuini cursus illius Moysi subaperit. Capacitas uerò aut foramen lapidis uerbis Apostoli expositũ est, cùm domũ non ma nufactã cœlestẽ spe ijs reseruari, qui terrestre tabernaculũ dissoluerunt, asserat. Nã certè qui cursum perfecit, ut ipse dicit, in lato illo & capacissimo, stadio, quod diuina uox locum appellauit, qui uidelicet fidẽ conseruauit, ac in lapide, uti ænigmaticè dicitur, pedes suos firmauit, is cornua iustitiæ, à manu eius qui hæc certamina nobis posuit, coronabitur. Hęc autem gloria multis nuncupatur à scriptura nominibus, una enim & eadẽ res hic quidẽ lapidis capacitas appellatur, in alijs aũt paradisus, delitiæ, tabernaculũ æter num, mansio apud patrẽ, patriarchæ sinus, regio uiuentiũ, aqua requietis, Hierusalẽ superior, regnũ cœlorũ, Babylon uocationis, corona gratiarũ, corona pulchritudinis, turris fortitudinis, supermensale gaudium, Dei cõsensus, sedes iudicij, locus nominatissimus, occultũ tabernaculũ. Vna ergo illius gloriæ hęc quoq; appellatio est Moysi in lapidẽ ingressus. Nam quoniam Christus lapis est, ut Paulo placet, omnẽ aũt bonorum spem in Christo firmiter esse credimus: qui bonum aliquod adeptus est, is in Christo est, qui omne bonum continet: qui uerò ad Christum peruenit, & à manu Dei tectus est (manus aũt Dei quid aliud esse potest, q; creatrix rerum uirtus?) ipse unigenitus Deus, per quem omnia facta sunt, qui & currentibus locus est, & uia, ut ipse dicit, & lapis confirmatorum, & domus quiescentium, qui ad hunc, inquam, peruenit, is audiet uocantem, is in posterioribus uocantis constituetur ut scriptura monet, quod probè Dauid ille intellexit, habitanti enim in auxilio excelsi dicit, in scapulis suis obumbrabit tibi, quod

quod est post Deũ esse constitutũ. Nã scapulæ posteriora sunt, de se aũt clamat: Adhæsit anima mea post te, & suscepit me dextera tua. Vides quõ psalmista cum historia cõsentit. Nã ut hic dicitur eũ à dextera suscipi, qui post Deũ adhæsit: sic ibi eum manus tegit, qui Dei uocẽ expectat in lapide. Sed Dñs quoq; qui Moysi oracula dedit, qui ad implendũ legẽ suã uenit, ænigma id enodans apertissimè, similiter ad discipulos ait. Si quis, inquit, uult post me uenire, nõ dixit ante me. Hoc quoq; ipsum cuidã de uita æterna cogitanti præcipit dicẽs, Veni & sequere me: qui aũt sequitur, nõ faciẽ, sed tergũ aspicit. Docetur igitur Moyses desiderãs Deũ uidere, quõ potest Deus uideri: sequi eñ Deum corde ac animo semper quocunq; ducat, idipsum est Deum uidere: etenim transitus ille Dei, ducẽ esse Deum sequentis significat, cùm nõ sit possibile uiã ignoranti rectè ac tutò iter peragere, nisi post ducẽ rectè sequatur. Dux igitur præeundo sequenti uiã monstrat: qui aũt sequitur, tunc à recta uia nõ aberrat, cùm semper ducis tergũ respiciat. Nã qui ad latera se trãsfert, aut ducentis faciẽ cernere studet, nõ facit eam uiam, quã dux ostẽdit: ac ideo dicitur ei, Facies mea nõ uidebitur tibi, hoc est, noli ad faciẽ ducentis Dei occurrere, ne in oppositũ cursus fiat. Nã si bonũ bono contrariũ nõ est, & qui ducentis faciẽ uidet, ducenti oppositus est, cùm ducens bonus sit, ipse malus est, contrarium uirtuti uitiũ, quare Moyses nõ ex opposito conspicit Deum, sed tergũ eius respicit. Nam qui ex opposito Deum aspicit, nõ uiuet, ut uox diuina testatur. Non uidebit, inquit, homo faciem meã, & uiuet. Vides quantũ est ut aliquis discat Deum sequi. Nam post illos ascensus mirabiles, post gloriosas uisiones, post inaudita miracula, uix iuxta finẽ uitæ hãc consecutus est gratiã, ut disceret Deum sequi: nihil eñ amplius mali officere illi potest, qui post Deum hoc modo cõstitutus est. Inuidia post hæc fraterna ipsum inuadit, inuidia malorũ princeps, mortis mater, prima peccati ianua, uitiorũ radix, doloris initiũ, calamitatis parens, inobediẽtiæ causa, ignominiæ principiũ. Inuidia eñ nos longè exterminauit à paradiso, uersa in serpentẽ aduersus Euam: inuidia repulit à ligno uitæ, sacrisq; impassibilitatis uestibus detractis, ficulnis ignominiosẽ folijs induit: inuidia eam aduersus fratrẽ armauit, mortẽ quæ septuplũ punita est, induxit. Inuidia Ioseph in seruitutẽ detrusit, inuidia dico mortifer stimulus, mucro reconditus, naturæ morbus, bilis uenenosa, tabes spontè adhibita, telum amarũ, figens animã clauus, flãma cordis, intestinorũ ignis, hãc qui habet, nõ suis malis, sed alienis bonis infelix est, & cõtrà nõ suo bono, sed malis proximi felix est: inuidus eñ felicitate aliorũ dolet, calamitatibus gaudet. Miluos cadaueribus pasci, & preciosis unguentis emori aiunt: uidetur eñ natura sua ad putridũ ac purulẽtũ esse affinis: qñ uerò huic morbo subiectus est aliquis, amicorũ cõmodis quasi unguẽto tabescit: et si quid calamitosum incidisse proximo intellexerit, ilico aduolat, posito inuadit adunco, quo si qua latent, distrahit atq; dissipat, & in mediũ proponit omnibus. Multos hic inuidiæ morbus ante Moysi tẽpora deiecit. Moysen uerò aggressus, tanq; uas figuli in lapidẽ collisum dirutus, ac in uita contritus est, in quo maximè quantũ sit cum Deo ambulare, quod Moyses faciebat, facilè prospicitur: quõ enim inuidia illi obesse potuisset, qui diuino studio atq; loco cucurrit: qui in lapide stetit, & in capacitatẽ ipsius fuerat immis-

Psal. 62.
Matth. 16.
Mar. 10.
Exod. 33.

sus: qui Deũ post terga sequebatur: qui nõ ducẽtis faciẽ aspicieba t, sed ter gũ obediẽs respiciebat. Secutus Deũ est, idcirco beatus, idcirco altior fuit, q̃ ut ad ipsum sagitta inuidiæ posset peruenire. Sed Aarõ quidẽ atq; Maria inuidiæ morbo superati, quasi arcũ seipsi præbuerunt, quo uerba sicuti spicula in Moysen proiecerunt. At Moyses tantùm aberat ab huiusmodi ægritudine, ut cùm neq; captus neq; læsus ab ea sit, nõ solùm nullã ipse de inuidentibus pœnã sumpsit, uerumetiam Deum precibus placabilẽ ipsis reddidit. Docuit ergo nos per ea quæ fecit, nullis telorũ ictibus eũ tangi, qui uirtutis scuto seipsum tutatur. Retundit em̃ ac hebetat huius scuti firma soliditas aciem cuspidis, imò procul totũ reijcit telũ. Est aũt horum telorum per-
Rom. 13. cusiuũ scutũ ipse D e us, quẽ armiger uirtutũ induit. Induite nanq; uos, inquit, Dominũ Iesum. Hac infrangibili armatura Moyses armatus, maligni sagittarij arcũ fecit inanẽ. Nã nec dolore aliquo, aut perturbatiõe aduersus iniuriatos cõmotus est, & postea q̃ diuinitus cõdẽnatos uidit: nã se illis cõiunctũ nõ ignorauit, sed Deo fratrib. supplicauit, quod nõ fecisset nisi Deũ sequeretur, qui sibi præcedens tutã sequenti uiam demonstrabat. Verùm humanæ naturæ hostis à Moyse repulsus, manus ad imbecilles transtulit, bellũ & uoracitatẽ uentris quasi equitatũ populo immisit, eumq; uictũ Ægyptiarũ epularũ auiditate astrictus illigauit. Moysi aũt supra omnium turbationũ iam constituto magnæ fuerat curæ futura hæreditas, quæ repromissa est Ægyptũ fugiẽtibus, ac ad eã proficiscẽtib. terrã, unde lac et mel cõmixta simul scaturiũt. Hac de causa exploratores missos de bonis illius regiõis interrogat: hi aũt sunt alij boni, alij mali: & boni quidẽ, ut ego sentio, sunt rectæ cogitationes de repromissa nobis beatitudine, Christi fide corroboratæ. Mali uerò, incredulæ resurrectionis atq; beatitudinis mẽtes, q̃ fidẽ de repromissis humano generi bonis retũdere ac infirmare conãtur: quos oẽs Moyses reprobauit, eisq; solùm credidit, qui meliora de regiõe illa referebant. Iesus aũt horũ omnium princeps erat, ad quẽ Moyses respiciens firmã habebat spẽ, de futuris racemis cõfirmatus. Iesum uerò audiens, racemũ ex ligno pendentẽ, nõ dubitabis quis sit, ad quẽ Moyses quoq; ille respiciens, indubitabili spe cõsolabatur. Racemus enim ex ligno dependẽs, quis nã alius erit, q̃ is qui in nouissimis seculis ex ligno pepẽdit: cuius sanguis potus factus est credẽtibus salutaris, Moyse id ænigmaticẽ nobis p̃dicẽte. Sanguinẽ em̃, inquit, uuæ bibebãt uinũ: qua ex re salutaris Christi passio prænunciatur. Verùm iter rursus per deserta fit, & laborat siti populus, qui repromissionis bona desperauit. Moyses uerò rursus per lapidẽ inundare aquis eremũ fecit: quæ res quantũ qualeq; sit pœnitẽtiæ sacramẽtũ, docet. Nã qui postq; semel biberũt è lapide, quãuis ad uentrẽ & Ægyptias uoluptates lapsi, bonorũ priuatiõe, ac doloris perpessione in deserto condẽnentur: possunt tñ uirtute pœnitentiæ, lapidẽ quẽ dereliquerunt, inuenire, at fontes quos delinquendo obseruarunt, pœnitendo reserare. Immortales nanq; aquæ illis ex hoc lapide fluunt, qui Iesu explorationẽ uerã etiam pu- taucrũt, & ad racemum respiciunt, ex quo pro nobis sanguis defluxit. Verùm populus nondũ uestigia Moysi rectè sequi didicit, sed ad seruiles adhuc lapsus cupiditates, Ægyptias expetit uoluptates. Qua ex re historia clamare uidetur, labilẽ esse maximè ad huiusmodi uitia naturã humanam, milleq;

milleq́ modis seductã ad ea cadere. Quare perito medico nobis opus esse, qui, sicut Moyses, artificiose aduersus uictricẽ uoluptatẽ semper resistens non dimittat, ut ad mortẽ usq; morbus homines detrudat. Etenim, ut asserit historia, serpentib. ipsis turbis illa cupiditas imminebat: serpentes quippe uenenoso morsu homines inuadebant. At uerò legislator serpentis specie uerorum serpentum uim expulit, ut clarè id exponamus. Vnum ergo cõtra hos pestiferos cupiditatis morbos antidotũ est, mundities animi pietatis mysterio celebrata. Caput aũt omnium, quæ in hoc Christianæ professionis credimus, est firma rectaq́ fide in passionem illius respicere, qui pro nobis passus est: crux uerò passio eius fuit: quare qui crucem respicit, ut historia hortatur, ei uenenum cupiditatum obesse non potest. Crucem aũt respicere, nihil aliud est, q̃ ut huic mundo quasi mortuos ac crucifixos nos præbeamus, fixos in uirtute, immobiles in peccando, Dei, ut ait psalmista, timore quasi clauo carnẽ nostram infigentes. Clauus aũt qui carnem hanc retinet, continentia est. Quoniam igitur praua cupiditas mortiferos terrenis è rebus nobis serpentes immittit (quicquid enim ex praua cupiditate nascitur, serpens est) idcirco iam diu lex antidotũ nobis in ligno monstrauit. Id uerò serpentis est simulachrum, non serpens, sicut et Paulus dicit, Rom. 8. in similitudine carnis peccati: uerum enim serpens peccatum est: & qui ad peccatum transfugit, serpentinã induitur naturã: ab hoc igitur peccato & adhuc serpẽtina natura homo per illũ liberatur, qui peccati speciem subijt, qui factus est secundum nos, qui peccando ad speciem serpentis cõuersi sumus: per eum igitur ne morsus mortem inferant, factum est: ipsæ uerò feræ nõ sunt destructæ: feras aũt dico cupiditates ipsas prauas. Nam si prauè peccãtium mors nullã habeat in illos uim qui crucem respiciunt, carnis tamen aduersus spiritum innata cupiditas non omnino destructa est. Insurgunt enim & fidelibus sæpenumerò cupiditatis morsus, quos ad sublatum ligno, respicientes repellunt, timore præcepti quasi antidoto uim ueneni dissipãtes. Quòd aũt mysterium crucis sublatione serpentis in deserto figurabatur, apertè nos docuit ueritas, cùm dicit: Et sicut Moyses exaltauit serpentẽ Ioan. 3. in deserto, sic filium hominis exaltari oportet. Sed iterum atq; iterum peccati proteruitas, quasi serie quadam, usu ab alijs ad alia prorumpit, & legislator ut optimus quidã medicus ad morborum genera curam habet paratam. Nã cùm serpentũ morsus nihil mali amplius afferebat in serpentis simulachrum respicientibus, quod ænigma iam satis ex dictis intelligitur: alia peccandi uia hostis, qui aduersus nos semper meditatur ac cogitat, inuenta est, quæ nostris tẽporibus latissimè quoq; patet: nam posteaq́ morbus iste cupiditatis modestiore uita deferbuerit, ad sacerdotiũ irrumpunt, humanis suffragijs, imperiosisq́ ordinationibus dispensationẽ Dei uituperantes: ita homines si uno peccandi modo nõ uicerit, alio atq; alio aduersarius noster conatur deijcere. Vexantur escarũ Ægypti cupiditate, unde serpẽtes immissi sunt, simulachro pẽdentis serpẽtis ex ligno superãtur: ita crucifixi fides uel figurata liberauit. Cupiditatis aũt morbo depulso, superbia locũ eius occupauit. Nã cùm humile atq; abiectũ esse crederent ordinem suum seruare, ad dignitatem sacerdotij seipsos intrudere conantur, ac eos depellere non erubescunt, qui mysterium id fuerant diuinitus cõsecuti: sed

multi terræ hiatu absorpti perierunt, reliqui fulminibus cõflagrarunt. Docet igitur, meo iudicio, his historia, finẽ supercilij, atque superbię definitionẽ sic edicere: Superbia est descensus ad inferiora: quod si uis uerbi, ut multis uidetur, cõtrariũ ostendat (superbus enim qui super alios est, dici uidetur) nõ admiraberis: ueritatẽ enim diuinæ historię sequi malo, quam nominũ impositionẽ: nam si qui se super alios præferre uolũt, hiatu terræ demersi, ad infima decidunt. Nõ est contẽnenda definitio, cùm dicimus, casum ad infima, superbiam esse. His igitur moderatos nos Moyses facit, docetque non extolli reb. bene gestis, sed semper quod adest ac instat, animaduertere, recteque id dispo nere. Non enim quoniam uoluptatẽ superasti, nullo idcirco amplius morbo deuinci potes, omnis animi morbus ac perturbatio, casus quidã est: cũque perturbationes inter se differãt, tamẽ nõ differũt. Quare sicut per lubricã uoluptatẽ quispiam lapsus decidit, sic superbia intricatus ac submersus decidit. Nullum aũt expetet casum unquam qui mentis cõpos est, sed æqualiter omnẽ semper euitabit ac fugiet: quapropter si quẽ uideris aliqua uoluptate superiorem, ut alios excedens uideatur sacerdotio studere, hunc puta illũ esse, qui praua elatione animi ad inferiora deprimatur. Docet enim per ea quę sequuntur historia, nõ humanã rem quandã sed diuinam sacerdotium esse, & docet hoc modo: Virgas ab unaquaque tribu accipit Moyses, eas illorum qui dederunt nominibus inscripsit, ac tabernaculo apposuit. Firmiter enim credebat, quod miraculo quodã per uirgã, quã unusquisque attulit, desuper sacerdos manifestaretur, quo facto aliorũ quidẽ uirgæ sicut erant, permanserunt: at destinati diuinitus sacerdotis uirga nõ extrinseca humiditate, sed uirtute Dei immissa radices propagauit, ramos emisit, & floribus exornata demum fructum produxit. fructus erat nux, quare grauiter castigati quieuerunt. Sed uide, quõ undique peregrinata historiæ diuina prouidentia nos docet: hoc enim fructu, quẽ Aaronis uirga ediderat, qualis debeat esse, sacerdotis uita monemur: aspera enim & continens duraque debet exterius esse, intus aũt & in occulto suaue quoddã edulium continere, quod tunc manifestatur, cùm maturum fuerit, & corruptus fuerit stypticus ac circunfusus cortex, & lignea nuclei testa defracta. Quare si sacerdotis examinaueris uitam, inueneris que redolentẽ unguentis ac rosis, bisso & purpura florentẽ, ac mensis pinguibus inhærentẽ, in qua non adhibentur nisi defęcata, et clarissima uina, & unguenta preciosissima, & quęcunque alia suauia ijs gustatu uidentur, quibus hoc seculo frui proposuerunt, rectè in hunc Euangelicis u-
Matth. 12. tens uerbis, Fructum uideo, sacerdotalẽ arborẽ non cognosco. alius est enim sacerdotij fructus ab isto. Ille continentiã habet, ille delitias: ille terrena humiditate nõ pinguescit, huic multi è terra uoluptatum affluunt riui. Hunc igitur etiam morbum homines cùm effugerint, tunc tuti per alienigenas, trãseunt, lege ita per regiã plateam cõducente, ut ad neutrã possint partem declinare. Nã sicut si præceps locus utrinque esset, ingentẽ ostendens hiatũ, angustũ iter per mediũ facięti periculosissimũ esset huc atque illuc declinare:
Matth. 7. sic nullo pacto uia, quæ nobis à lege datur, relinquenda est, quã Dñs angustam appellauit, cùm nec ad læuam, nec ad dextrã excedere liceat. Hic autẽ sermo in medio uirtutes locatas esse ostendit. Vitium enim omne ad uirtutem collatum, aut deficit, aut excedit: ut uerbi causa, si audaciam confers ad for-

ad fortitudinē,est excessus quidā: si timorē,defectus à fortitudine inuenitur: quod uerò inter hæc quasi angusto tramite uersatur, expers extremorum utriusq;,id uirtutis est:eodem modo cætera quoq; omnia quæ uirtutis nomine nuncupantur,uitiorū affinitate utrinq; circundantur. Sapientia uersutiæ & simplicitatis media est: nec serpentū uersutia,nec columbæ simplicitas,si per seipsum utrunq; consideres, laudanda est: sed qui inter hæc habitus est,uirtus est. Similiter qui à modestia deficit,luxu corrūpitur: qui excedit in ipsa nimiæ tenuitatis nota, huius conscientia, ut Apostolus ait, iniusta est. Ille ad uoluptates pecudum more fertur, hic etiā matrimonium quasi adulterium abominatur & eijcit: inter hos autem modestus se continet,neq; ad omnē effusus uoluptatē,& matrimonium,ut decet, suscipiēs. Verùm qm̄, ut Dominus ait, Hic mundus in prauo iacet,estq; alieni generis ab ijs qui legē sequuntur,quicquid uirtuti opponitur,id uerò est prauitas:quicunq; per hanc uiam ambulat,tutò per uirtutis iter transibit,si publicam,si uirtuti tutā,albamq; continuè uiam peraget, nusquā ad finitima inuia diuertēs. Sed quoniā,ut iam dictū est,cum ascēsu uirtutis insidię aduersarij conscendunt,idoneas in singulorū uiuendi rationē peccādi causas excogitantis,alia tunc uafredine insidiari populo statuit,quē uidebat iam ad Deū cōuersum rectius uiuere,ac ueluti graues expertiq; imperatores,cùm difficile putauerint uictoriā aperto posse cōsequi marte,dissimulationibus atq; insidijs hostē superare conātur. Sic uitiorū omniū dux atq; imperator diabolus,si quosdā in uirtute stabiliores uidet,nō apertè in faciē obijcit gladiū,sed clam & per insidias de loco pellere studet. Idcirco augur quidā maleficus, occultis quibusdā uirib. dæmonū ad malefaciendū uel uerbis solis paratus,à tyranno Madianitarū uocatur: qui cùm uenisset,non ut uolebat, maledixit,sed diuina uirtute compulsus populo uel inuitus benedixit, qua ex re facilè intelligitur, nullas artes magicas, nullas hostis humani generis insidias aduersus eos ualere,qui uirtutē colūt:sed etiā prauitatis tela reijciunt,qui Dei præsidio defenduntur. Habebat Balaā auguria,tenebat oracula, & ad hæc ruditu asinæ ignota nonnunq; perdiscebat:cuius uocē(quoniam ipse solebat brutorū animalium clamores, & garritus auium cooperante diabolo intelligere) quasi articulatā significanteq; historia enarrauit: ostendens ad hoc uanitatis seductos à dæmonibus deuenire,ut modū uocis brutorū obseruent,ac inde significātis doctrinā uocis accipere arbitrentur. Nam tunc attendens eis quibus seducebatur artibus, inexpugnabiles esse Iudæos, aduersus quos ducebatur,perductus est. Sic & in Euangelica historia legio dæmonū,quāuis aduersus Dominū præparata esset,cùm tamen aduenientis uim ferre non posset, clamat inuita ueritatem, quòd hic est ipse Dei filius,cui cōuenienti tēpore ignē peccatorib. æternū retribuet. Dicebat enī legio illa, Scimus quis tu es sanctus Dei,& uenisti ante tēpus uexare nos:quod & tunc factū est. Vis enim dæmonū,quæ augurē sequebatur,inuictum esse populum Dei uatem ipsum edocuit. Ita nullam potest iniquitas edere uocē in uirtuosos, qua possit efficere peiores,sed maledicere studens,benedicit:nec enim macula ulla sordescunt innocētes: quomodo enim auaritia,qui omnia cōtemnit,maculabitur? quomodo quasi luxuriosus ac uagans, solitarius homo uituperatur? quomodo ira miti nocebit?

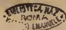
bit? quomodo elatæ ceruices humilē uexabunt? aut aliā quæpiam macula immaculatum maculabit? His eñ hæc intentio uiuendi est, nullas hosti ansas præstare, ut sicut Apostolus ait, nihil habeat confusus aduersarius dice-
Num. 24. re. Quocirca ad maledicendum uocatus Balaā clamat: Quomodo maledicam, cui non maledicit Dominus? id est, quō maledicā, qui nullā maledicendi materiā præbuit? cuius inuulnerabilis uita est, quia Dei scuto protegitur. Verùm tametsi hac maledicendi uia nihil in populum hostis efficit, tamen quia uirtute diuina defendi Iudæos agnouit, nō cessauit, sed fœdissima uoluptate à diuino remouere studet auxilio. Nam cùm omnis uoluptas facilè ad uitium alliciat, tum uerò fœdissimus Veneris actus, libidinosos præsertim, iuniorum animos adunco detētos hamo attrahit. Id inde patet. nam armis præualebant, qui hostis ensem sua uirtute retuderunt: qui legiones armatas fuderunt atque fugarunt, mulieris forma percussi ceciderunt: ita qui uiros uicerunt, mulieribus peruincuntur. Nā simul atque mulieres apparuerunt, formosā pro telis corpora obijcientes, fortitudinis statim obliti, ad uoluptates deuoluti sunt. Hic ad nefandas libidines lapsus hostibus Iudæos diuino priuatos patrocinio trucidandos prodidisset, nisi zelator Phinees ardore suo diuinā sententiā præuenisset: nā & iudex & carnifex ipse factus est, sacerdotalique usus officio, sanguine peccatū purgauit, sanguine, inquā, animalis nō innoxij, sed eorū qui nefando crimine cōuenerunt, quorū & corpora uno ictu transfixa, & uoluptas morte confusa diuinā iram mitigarunt. Hac'ne re salutare quoddā consilium historia præberet? nam cùm multi sint morbi & ægritudines animi, quibus homines capiuntur, nihil tantā in nos uim habere ostēdit, quantā spurcissima hæc libido. Nā si uiros illos, qui Ægyptiorū equitatu diuinitus tecti nō timuerunt, qui Amelechitas fuderunt, qui ipsorū Madianitarū legiones fugarunt, simul ac uisæ sunt mulieres, uoluptatis mācipia factos asserit: quid aliud hinc nos esse instruit, quod uoluptatē hāc ualde cauendā esse, quæ titillationibus suis uiros armis inuictos superauit, quodque impudentius est, palàm agi turpitudinē persuasit? ita bestialis ad libidinē impetus in pecudes homines uertit. Nā humanæ cōditionis obliti penitus, nō modò sua crimina nō celabant, uerumetiā porcorum more, alter in alterius oculus palàm sordibus deuoluti turpitudine sceleris gloriabatur. Quare apertè nos monet historia, procul à tā terribili bestia nobis esse habitādū, ne morbus more ignis propter uicinitatē flāmā ad nos usque transmittat: quod & Salomon in Sapiētia docet. Ne calces, in-
Pro. 6. quit, ardentes nudo pede carbones, nec ignē in sinu deponas. & in Euangelio Dñs, ut longè ab hac nos peste abduceret, cupiditatē ipsam, quæ uidendo irrepere solet, quasi radicē uoluptatis euulsit: ostendens nō esse suscipiendam cupiditatē uisu, quæ ad actum ipsum planissima uia est. Nam perniciosus omnis morbus pestilētiæ more, si semel principalia occupauerit mēbra, sola morte sedatur. Sed nō esse opus in lōgius arbitror Moysi uitā producere. Nam si quis ad præstantiorē uiuendi ratiōnē reduxerit, nō exigua ex iam dictis ad uerā philosophiam uiaticā, & uirtutis exempla poterit habere: qui aūt meliori est animo, quam ut suadere pro uirtute uelit, nec etiam si multo plura conscribemus, commouebitur. Verùm quoniam incipientes eam perfectam esse uitā descripsimus, cuius progressum nulla descriptio perfe-

fectionis uetas, sed incremētum ipsum ad maiora & meliora uia est ad perfectionem. Mosaicæ uitæ orationem deduximus, ueritatē illius descriptionis ostendere. Videmus enim illum continuè per totam uitā ad altiora sublimatum, multo sublimiorē seipso in finem uitæ factum fuisse, ut quasi aquila super nubes, & ad ipsum æthera intellectualem circulari ascensu prouectus esse uideatur: tamen natus est, cùm iniuriam habere, partu masculi Ægyptijs facere putabantur, cùm lege tyrannus mares paruulos insequebatur: sed à parentibus primùm, deinde ab ipsis legū pernitiosis latoribus sublatus, superauit legis minas, & uixit. Ita qui lege mortis eum dānarunt, non solùm uiuere, sed bene quoq; uiuere ipsum curauerunt, ac per omnes Ægyptiorum doctrinas educauerunt. Magnitudine deinde animi omnē honorem humanum, omnem regiam dignitatē, omnemq; gloriam aspernatus est, magnificentissimum enim ac regium iudicauit, non satellitibus ornatuq; regio, sed uirtute custodiri, & uirtutis ornatu gloriari. Ægyptio deinde interfecto ciuem seruauit, pro quibus nos inimicum atq; amicum animæ intelleximus. Post hæc quietem ac solitudinem maioris sibi disciplinæ fecit magistram, & sic luce ac rubo fulgente animum illustrauit. Studet cōmunem facere suis felicitatē sibi diuinitus præstitā. Qua in re dupliciter uim suæ uirtutis manifestauit, cùm Ægyptios resistētes multis modis atq; crebris uulneribus ulciscendo, tum suos ab omni semper imminēti calamitate cōseruando. Ducit per mare siccis tantū populū pedibus: nō nauibus, sed fide pelagus transit. Fecit ut profunda maris terra sicca Hebræis esset, Ægyptijs uerò ut erant profunda, atq; aspera maria. Cecinit parta uictoria laudē, est illuminatus, mensam ex diuinis delitijs sibi præparauit, manus sursum erexit, & Amalech debellauit. Accessit ad montē, in caliginē se intulit, tubā audiuit, Deo propinquior factus est, in superiore tabernaculo habitauit, sacerdotiū exornauit, inferius tabernaculū condidit, legibus uitam hominum muniuit, bella plurima inuictus gessit, ac in finē suarū rerum gestarum perniciē luxuriæ per sacerdotē puniuit: & post hęc omnia in montem requietis ascendit, nō descendit ad inferiores terras, quò turba populi ex repromissione respiciebat: nec eñ illicitur terrenis, qui cœlestibus inuigilauit, sed sursum ad ipsum montis uerticē constitutus, ut peritissimus statuarius tota uitæ suæ diligenter conficta statua nō finē in extremo fictionis termino, sed uerticem imposuit. quid enim dicit historia de ipso? Mortuus est Moyses seruus Domini per uerbū Dei, nec ullus nouit sepulchrū eius, nec oculi eius caligauerunt, nec facies eius corrupta est. Hinc eñ discere licet, quot quantisq; uirtutibus hoc sacro nomine dignus homo efficitur, ut Dei seruus appelletur? Dei eñ seruus uerè ille est, qui cætera omnia superauit. Nā Deo seruire quispiā nō potest, nisi omnia quæ in hoc mundo sunt, propter Deū spreuerit. Hoc aūt ipsi uirtuosæ quoq; uitæ huius seculi finē affert, uerbo Dei cōsummatū, finē dico uiuū, cui nō succedat sepultura, cui nō addatur tumulus, qui nullā oculis caliginē, nullā faciei corruptionē inducat. Quid igitur historia nos hinc admonet? ad unū esse finē nobis in hac uita respiciendū, ut serui Dei nomē assequamur. Nā cùm omnes inimicos deuiceris, Idumæū, Madianitā: cùm aquas transieris, cùm nube illuminatus fueris, Deut. ultimo

fueris, cùm ligni uirtute dulciores biberis aquas, cùm lapidis fluenta potaueris, cùm cœlestē panē comederis, cùm mundicie atq; castimonia iter tibi ad montē confeceris, cùm tubarū sonitu diuina in monte sacramenta didiceris, cùm in caligine Deo ipsi appropinquaueris, ac ab eo tabernaculi mysteria, et sacerdotij dignitatē perceperis, cùm tui cordis fueris lapicida, cùm aureū simulachrū, id est auaritiæ cultū ex animo deleueris: cùm exaltatus à Deo fueris, ut Balaamicis artib. capi nequeas (his aūt magicis artib. uarias huius uitæ pestes intelligimus, quibus homines in bestias cōmutātur) cùm tibi germinauerit sacerdotij uirga, nō humiditate terrena, sed à seipsa nucē producens: cuius cortices amari & austeri, nucleus ad comedendū suauis & utilis sit: cùm omnes qui aduersus tuam audent dignitatem insurgere, aut terra obrueris secundum Datham, aut igne consumeris secundum Coreb: tunc demum accedes ad finem. Finem autem dico, cuius gratia cætera sunt. Nam ut agriculturæ finis est, frugum perceptio, ædificationis, ędium est habitatio, & nauigationis diuitiæ, certaminis corona: sic uirtuosæ uitæ finis est, ut seruus Dei & sis, & uoceris: quam quidē ad rem & illud accedit, ut sepultura obrui nequeas: quod fit, si uitiorum omnium denudatam uitam colueris. Verùm huius diuinæ seruitutis aliud quoq; signum historia tradit: nec enim oculus caligabit, nec facies serui Dei corrūpetur. Nam oculus qui semper in luce est, quonam modo ui tenebrarū caligabit, quarū omnino expers est? & qui uitam integram semper secutus est, quomodo corrumpetur? Nam cùm ad imaginem Dei factus sit, nec à seipso degenerauerit, necesse est ut huius imaginis notiones incorruptibilitatem & immutabilitatem retineat. Habes de uita perfecta in breui hac oratione meum iudicium: nam tanquam exemplar quoddam perfectionis uitam Moysi descripsimus, ex qua unum hominum monstratæ huius pulchritudinis characterà depingere licebit. Quòd autem perfectionem homini possibilem Moyses assecutus est, diuinæ uocis testimonio perhibetur: Cognoui te, inquit, præter omnes. Accedit, quòd amicus Dei ab ipso Deo nuncupatus est. Preterea cùm peccatis populi Deus iratus delere uoluerit omnes, cūq; Moyses unà cum populo perire maluerit, quàm absq; populo uiuere, tunc Deus, ut amico morem gereret, placatus est: quæ omnia ostendunt, ad humanæ perfectionis apicem illum peruenisse. Quoniam ergo perfectionem humanæ uitæ quærebamus, eamq;, ut potuimus, adinuenimus: nihil iam restat, nisi ut ad exēplar istud uiuamus, ac diligenter quæcunq; altius intellecta historia nobis proposuit, ad uitam trāsferentes à Deo cognoscamur, & amici Dei efficiamur. Id enim certè perfectio est, ut non timore pœnarū sicuti mancipium, à uitijs declines, nec uirtutē spe præmiorum, quasi mercator amplectaris: sed unum terribile arbitreris, ab amicitia Dei repelli: unum expetibile solum, amicitiam Dei, qua sola, meo iudicio, uita hominis perficitur.

Exod. 33.

DE VITA MOYSI, SIVE DE VITA PERFECTA, GEORGIO Trapezuntio interprete, finis.

LOCORVM S. SCRIPTVRAE CITATORVM HINC INDE IN HOC VOLVmine explicatorum elenchus.

Locorum scripturæ Indicis,
FINIS.

IN D. GREGORII, NYSSENI EPISCOPI, OMNIA QVAE EXTANT, OPERA, RERVM, VERBOrum, personarum locorumq; communium copiosiss. Index iuxta alphabeti ordinem conscriptus.

A

D

deus ut

dolor

I

Magr.

N

natiu

O

Perse-

salis

X

Z

F I N I S.

ERRATA CASTIGATVRVS NOTA, PRIOREM NVMErum paginam, posteriorem, uersum signare.

Fol. 1. Lin. 18. Ieram. 31. 8. Belial. 40. 13. facturus. 45. 1. *propter.* 45. 13. *diuitias.* 54. 12. *tot.* 87. 32. *ditat.* 31. 13. *holocaustis.* 107. 28. *uitæ.* 118. 15. *retundi.* 128. 40. *indicet.* 131. 19. *patris.* 142. 39. *secum.* 146. 45. *conflictarentur.* 149. 2. *huiusmodi.* 164. 18. *augustiorem.* 165. 31. *affectu.* 179. 42. Aegyptiorum. 191. 21. *uirtus.* 211. 5. *muniens.* 243. 5. *lenis.* 243. 6. *lenitatem.* 273. 13. *purum.* 298. 2. *horum.* 299. *ult. nubium.* 334. 29. *ternæ.* 335. 13. *oratio.* 348. 10. *segnior.* 351. 43. Amalechitis. 356. 26. *commemorarè.* 406. 1. Continens. 517. 33. *uirtus.* 555. 25. Exo.   Finis.

BASILEAE, PER NIC. EPISCOPIVM IVNIOREM, MENSE
Februario, M. D. L X I I.

